DICȚIONARUL ENCICLOPEDIC ILUSTRAT „CARTEA ROMÂNEASCĂ“

PARTEA I

DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE DIN TRECUT ȘI DE ASTĂZI

DE

I.-AUREL CANDREA

PROFESOR LA FACULTATEA DE LITERE DIN BUCUREȘTI

PARTEA II

DICȚIONARUL ISTORIC ȘI GEOGRAFIC UNIVERSAL

DE

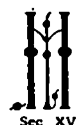
GH. ADAMESCU

PROFESOR, MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE

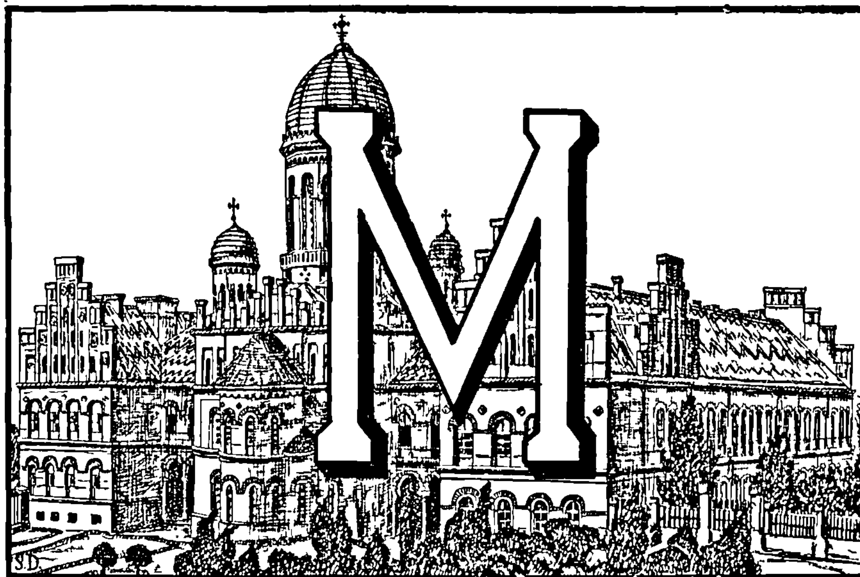
EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ“ S. A. — BUCUREȘTI

BULEVARDUL REGELE CAROL I, No. 3—5 (fost Academiei)

Sec XV

Sec XV

Sec XVI

Sec XVI

Sec XVII

Sec XVIII

Sec XVIII

Sec XIX

MITROPOLIA DIN CERNAUŢI

M *sm.* ① A treisprezecea literă a alfabetului, a zecea din seria consonantelor ¶ ② **M**, cifră romană = 1000.

M' *pron. pers.* = **MĂ²**.

○ **MA** *conj. Băn.* Dar: **corăbierii s'au mîntuit înnotînd, ma măemuca se îneca** (TICH.) [srb.].

MĂ!¹ ☞ **MĂI.**

MĂ² *pron. pers. enclitic.* Pe mine [lat. m ē].

MAC!¹ *interj.* Imită strigătul raţelor [onom.].

MAC² *sm.* ① Plantă, cu miros şi gust neplăcut, cu flori mari a căror coloare variază de la alb-roşu pînă la violet; seminţele ei, închise într'o capsulă (măciulie), sînt uleioase, şi se întrebuinţează la prăjituri; prin inciziuni făcute în capsulele necoapte se extrage opiul; frunzele şi florile sînt narcotice; e numit şi „mac-de-grădină" sau „somnişor" *(Papaver somniferum)* (☐ 2984): **Macul singur, roş la faţă, doarme dus pe ceea lume** (ALECS.); **fetele pun flori de ~ sub cap, ca să le îndrăgească flăcăii** (GOR.) ¶ ② **MAC-CORNUT**, plantă păroasă, cu flori roşii ca sîngele, ale căror petale au fie-care cîte o pată neagră la bază; numită şi „paparoane" sau „paparună" *(Glaucium corniculatum)* (▪ 2985) ¶ ③ **MAC-DE-CÎMP**, plantă cu tulpina şi frunzele acoperite cu peri aspri cu flori roşii *(Papaver dubium)* (▣ 2986) ¶ ④ **MAC-ROŞU, MAC-IEPURESC, MAC-SĂLBATIC**, plantă narcotică, ale cărei flori numite „paparoane" sau „paparune", sînt de un roşu-aprins; petalele ei sînt întrebuinţate în medicină, sub formă de infuziune *(Papaver rhoeas)* (☐ 2987) ¶ ⑤ **MAC-ROŞU-DE-GRĂDINĂ**, plantă, originară din Siberia, cultivată pentru frumuseţea florilor ei, mari, de un roşu-închis *(Papaver bracteatum)* ¶ ⑥ **MACUL-CIOAREI** = **ZĂMOŞIŢĂ** [vsl.].

Fig. 2984. Mac-de-grădină.

Fig. 2985. Mac-cornut.

Fig. 2986. Mac-de-cîmp.

Fig. 2987. Mac-roşu.

***MACA** *sf.* Jocul în cărţi numit şi „bacara" [fr. m a c a o].

***MACABRU** *adj.* **Dans ~**, pictură sau desen care înfăţişază Moartea jucînd hora cu o mulţime de schelete; tabloul cel mai vestit e cel zugrăvit de pictorul Holbein (▣ 2988); *de aci*, ~ Ⓕ care-ţi dă impresiunea morţii, grozăviei: **părea o marmură fantastică, o furie macabră** (VLAH.) [fr.].

Fig. 2988. Fragment dintr'un dans macabru (Chaise-Dieu, Paris).

***MACAC** *sm.* Gen de maimuţe din vechiul continent, care locuesc mai ales prin Malesia şi Asia meridională *(Inuus)* (▪ 2989) [fr.].

***MACADAM** *sbst.* Caldarîm făcut cu pietre sparte şi îndesate între ele: **nu se găseşte a li se da alta de făcut decît a sparge pietre pentru ~ul stradelor** (I.-GH.) [fr.].

Fig. 2989. Macac.

***MACADAMIZA** (-izez) *vb. tr.* A pava, a pietrui o stradă cu macadam [fr.].

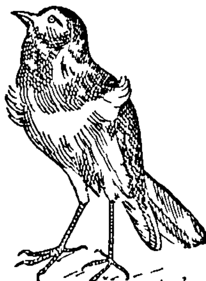
MĂCĂDUI (-uesc) *vb. refl.* A se căi (R.-COD.).

MACAGIU *sm.* Slujbaş la căile ferate însărcinat cu mişcarea macazurilor, acar [tc. m a k a s ğ i].

MĂCĂI (-ăiu, ăesc), ○ **MĂCĂNI** (-ăn, -ănesc) *vb. intr.* A striga m a c! mac! ca raţele: se pomeni cu cîţiva boboci de raţă măcăind după dînsul (ISP.); prin şanţuri măcănesc raţe (LUNG.).

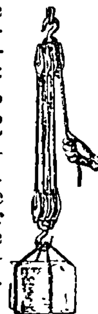
MĂCĂIT, ○ **MĂCĂNIT** *sbst.* Faptul de a m ă c ă (n i; strigătul raţelor: întregul stol, la măcăitul grav al răţoilor, se ridica din baltă (SAD.).

○ **MĂCĂLEANDRU**, **MACALEANDRU** *sm. Mold.* Păsărică insectivoră din ordinul păsărelelor, caracteristică prin penele ei roşii sau galbene-verzui de sub guşă; numită şi „prigoare" sau „prihoriu" *(Rubecula familiaris)* (▪ 2990): am ascultat deunăzi o convorbire între un măcăleandru şi un scatiu (GRL.); Sticleţi, presuri, macalendri, ce prin tufe se alungă (ALECS.) [rut. m a k o l j ó n d r a, - l j á d r a].

Fig. 2990. Macaleandru.

MĂCAR, ‡**MĂCARĂ** *adv.* 1 Cel puţin, barem, încaltea: îl rugă... să le lase şi lor ~ jumătate din jertfele ce i le aducea (ISP.); nici n'am auzit ~ pomenindu-se de numele ei (CRG.) ¶ ② ~ de, ~ să, chiar dacă: nu se cade... mireanului să osîndească pe preot, măcar de ar fi popa şi păcătos (PRV.-MB.) ¶ ③ ~ că, cu toate că, deşi: neputîndu-se învinge, măcar că Sucnămurgă se părea... ceva mai tare (SB.) ¶ ④ Ori- (în legătură cu pronume sau adverbe): ~ -care, ori-care, ~-cît, ori-cît, ~-ce, ori-ce, ~-cine, ori-cine, ~-cînd, ori-cînd, ~-cum, ori-cum, ~-încotro, ori-încotro, ~ -unde, ori-unde: Măcar-încătrău pornesc, Jalea şi dorul găsesc (IK.-BRS.) [gr.-biz. μακάρι].

MACARA (*pl.*-rale) *sf.* ① Rotiţă de lemn sau de fier, avînd un şanţ de jur împrejur în care se trece o frînghie sau un lanţ şi serveşte la ridicarea greutăţilor mari, scripete (▪ 2991) ¶ ② *Mold.* Mosorel [tc.].

Fig. 2991. Macara.

***MACAROANĂ** *sf.*, *mai adesea* **MACAROANE** *pl.* Pastă alimentară din făină de grîu, de forma unor tuburi lungi cilindrice [it.].

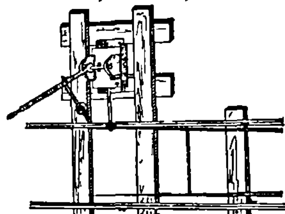
***MACARONIC** *adj.* Se zice despre o poezie burlească alcătuită din cuvinte luate din diferite limbi, cărora li se dau terminaţiuni latine [fr.].

MACAT (*pl.*-aturi) *sn.* Acoperemînt de pat, cu broderii sau înflorituri: două paturi... peste care erau puse ~uri de lînă (FIL.); deretecînd prin casă de colo colo, ciugulind... un căpeţel de aţă de pe ~ (VLAH.) [tc.].

MĂCĂU (*pl.*-caue, -cae, -căe) *sn. Trans. Bucov. Maram.* Ciomag: le număra şi cu ~l cel de alun, pînă se mai coşeau de spate (RET.).

○ **MĂCĂUAŞ** (*pl.*-aşe), **MĂCĂUŢ** (*pl.*-ţe) *sn. dim.* **MĂCĂU**.

MACAZ (*pl.*-zuri) *sn.* Porţiune de şine mobile care se învîrtesc în jurul unui punct fix, cu ajutorul cărora se poate face să treacă vagoanele unui tren sau unui tramvaiu de pe o linie pe alta (▪ 2992) [tc. m a k a s].

Fig. 2992. Macaz.

MĂCEAŞĂ (*pl.* -ceşe) *sf.* Fructul m ă c e ş u l u i.

***MACEDONIAN** 1. *adj.* Din M a c e d o n i a.
2. *sm.*, **MACEDONIAN(C)Ă** *sf.* Originar(ă) din Macedonia.

MACEDO-ROMÂN *adj.* ① Al Românilor din Macedonia: dialectul ~ ¶ ② Român din Macedonia.

MĂCEL (*pl.*-luri) *sn.* Ucidere în masă, în mare număr (într'un războiu, etc.), vărsare mare de sînge, masacru [it. m a c e l l o].

MĂCELAR *sm.* ① Cel ce taie vite şi vinde carnea lor crudă ¶ ② Ⓕ Om crud, brutal [lat. m a c e l l a r i u s].

MĂCELĂREASĂ (*pl.*-rese) *sf.* ① Femeia unui m ă c e l a r ¶ ② Femeie care vinde carne crudă într'o măcelărie.

MĂCELĂRI (-ăresc) 1. *vb. tr.* A tăia ca un m ă c e l a r, a ucide în mare număr.
2. *vb. refl.* A se tăia, a se ucide unii pe alţii în mare număr: regii împing popoarele a se ~ unele pe altele (I.-GH.).

MĂCELĂRIE *sf.* ① Locul unde se vinde carnea crudă a vitelor tăiete, prăvălia m ă c e l a r u l u i (▪ 2993) ¶ ② Ⓕ Măcel, masacru: Lăpuşneanul... se trăsese lîngă o fereastră deschisă, de unde privea măcelăria ce începuse (NEGR.); printr'o crîncenă ~, sdrobiră cu desăvîrşire mica oaste boierească (ODOB.).

Fig. 2993. Măcelărie în Bucureşti, la începutul secolului trecut (după Lancelot).

***MACERA** (-erez) *vb. tr.* A lăsa să se disolve, să se plămădească o substanţă într'un lichid [fr.].

***MACERAŢIUNE**, **MACERAŢIE** *sf.* Operaţiune prin care se lasă să se plămădească o substanţă într'un lichid pînă cînd se disolvă părţile ei solubile [fr.].

MĂCEŞ ☛ **MĂCIEŞ**.

***MACFERLAN** (*pl.*-ne, -nuri) *sn.* Ⓣ Un fel de pardesiu cu pelerină şi cu găuri, în locul mînecilor, pe unde se scot braţele (▪ 2994) [fr.].

○ **MACHE**, **MACHEA** *adv. Olten.* Oare? de ce machea îi zicea lui lumea domn de rouă? (ŞEZ.).

***MACHETĂ** (*pl.*-te) *sf.* ① Reproducerea în mic a unei statui sau sculpturi ¶ ② Modelul de lut, de argilă, etc. pe care-l face sculptorul, înainte de a-şi începe lucrarea [fr. m a q u e t t e].

○ **MACHIAŞ** ☛ **MATIAŞ**.

***MACHIAVELIC** *adj.* Viclean, perfid, conform principiilor politice ale lui Machiavel: acele ~e răstălmăciri născocite de iscusiţii lumii cari fac albul negru şi ziua noapte (NEGR.) [fr.].

Fig. 2994. Macferlan.

***MACHIAVELISM** *sbst.* Vicleşug, viclenie, perfidie, rea credinţă (mai ales în materie politică, conform principiilor lui Machiavel) [fr.].

***MACHIAVERLÎC** (*pl.*-îcuri) *sn.* Ⓟ = **MACHIAVELISM**: eşti tare, stimabile, la ~uri,... n'am ce să zic (CAR.).

***MACHINAL** *adj.* şi *adv.* Instinctiv, fără voie, ca şi cînd ar fi executat de o maşină: buzele lui Leiba... urmau ~ gîndul, tremurînd repede (CAR.) [fr.].

MĂCIEŞ, **MĂCEŞ** *sm.* Arbust spinos, numit şi „trandafir-sălbatec", „caca(s)dăr", „rug", „ruje" etc., cu flori trandafirii, foarte plăcute la miros, numite „răsuri" sau „ruje" şi cu fructe lungăreţe sau globuloase, roşii, numite „măceşe" *(Rosa canina)* (▪ 2995): eşti frumoasă... cînd plîngi înţepată de ghimpii măceşilor (DLVR.); pe cîte un ~ sălbatic, ţărcile se adunau gîlcevitoare (GRL.).

Fig. 2995. Măcieş.

MĂCINA (macin) 1. *vb. tr.* ① A preface în făină grăunțele la moară: moara bună macină ori-ce (ZNN.); ⓟ: două pietre tari nu pot ~ bine; Ⓕ: zece ani a trăit acolo... măcinîndu-și zi cu zi puterile (S.-ALD.); Ⓕ: măcinind cugetări peste cugetări în morișca creierilor tăi (GN.) ¶ ② A preface lemnul într'o pulbere ca făina (*vorb.* de cari sau de alte insecte).

2. *vb. refl.* ① A se preface în făină (grăunțele la moară): altă făină se macină acum la moară ☛ FĂINĂ ④ ¶ ② A se preface în pulbere (*vorb.* de pietre, de lemnul putred sau ros de cari, etc.) ¶ ③ Ⓕ A se sfărîma, a se sdrobi: Tătărimea, cuprinsă de două părți, se măcina și se mistuia ca pleava (GN.); puterile voivozilor se măcinau între ele (VLAH.) [lat. vulg. m a c ĭ n a r e — clas. m a c h i n a r i].

MĂCINAT 1. *adj. p.* MĂCINA ¶¶ © NEMĂCINAT.
2. *sbst.* Faptul de a măcina.

MĂCINĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Faptul de a (se) m ă c i n a ¶ ② Făina, pulberea rezultată din această acțiune.

○ **MĂCINIC** ☛ MUCENIC.

MĂCINIȘ (*pl.*-ișuri) *sn.* ① Măcinat, faptul de a m ă c i n a (grîul, etc.): neauzind alt vuet decît vuetul ~ului (GN.) ¶ ② Cantitatea de cereale ce se aduce la moară ca să se macine, ce se macină (făină, mălaiu, pulbere de pietre, etc.): frate! pornește moara, că ~ ai destul! (CĂT.); lăsînd două dungi rumene pe obrajii săi prăfuiți de ~ul pietrelor (OLVR.).

‡ **MĂCINIȚĂ** = MUCENIȚĂ.

MĂCIUCĂ (*pl.*-ci) *sf.* ① Bîtă care merge îngroșîndu-se treptat de la un capăt la celălalt și se termină printr'o măciulie groasă, toroipan (▣ 2996); ⓟ: ajunge o ~ la un car de oale, pentru cel ce pricepe ușor, o singură vorbă îi e de ajuns; a i se face (*sau* a i se ridica) părul ~ (în vîrful capului), a i se sbîrli părul de frică ¶ ② ♣ MĂCIUCA-CIOBANULUI = ROSTOGOL ② ¶ ③ = MĂCIULIE: La cap ~, La coadă ~, La mijloc nemică (GOR.), *ghicitoare despre* „furnică" ¶ ④ ♣ = TĂTARNICĂ [lat. vulg. *m a t t e u c a].

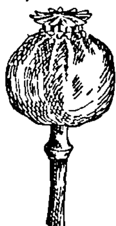

Fig. 2996. Măciucă.

MĂCIUCAT *adj.* În formă de m ă c i u c ă, cu o măciulie la capăt.

MĂCIUCHIȚĂ, MĂCIUCUȚĂ (*pl.*-țe) *sf. dim.* MĂCIUCĂ: el merge 'nainte cu măciuchița în mînă (JIP.); să-ți dee... măciucuța cea de după ușă (VOR.).

MĂCIUCOAIE *sf. augm.* MĂCIUCĂ: dar ce îmbli cu măciucoaia aceea mare? (RET.).

MĂCIULIE *sf.* ① Capăt mai gros și rotund al unui lucru: ~ de ceapă; măciulia fusului; ~ de chibrit; să-și facă un buzdugan cu măciulia numai de plumb (ISP.); poartă... baston înalt negru, cu ~ de os alb (CAR.) ¶ ② Gămălie (de ac) ¶ ③ ♣ ~ de mac, gogoașa cu semințe a macului (▣ 2997).

Fig. 2997. Măciulie de mac

‡ ***MACMAHON** *sbst.* Ⓟ Mișmaș, spriț, pahar de vin amestecat cu apă gazoasă: s'a făcut roșie ca sfecla și a băut un ~ pe nerăsuflate (CAR.) [creațiune populară, după numele mareșalului francez M a c - M a h o n].

○ **MACORTEAȚĂ** (*pl.*-tețe) *sf. Bucov.* Strachină mare: s'au arătat pe masă două macortețe... cu plăcinte de brînză (GRIG.) [rut. m a k o r t é t].

MĂCRIȘ *sbst.* ♣ ① Plantă comestibilă, cu gust acru, răcoritor, mult întrebuințată la bucătărie, adesea împreună cu spanacul *(Rumex acetosa)* (▪ 2998) ¶ ② ~ -MĂRUNT, varietate de măcriș, cu frunzele în formă de alebardă, cu flori mărunte roșietice *(Rumex acetosella)* (▪ 2999) ¶ ③ ~UL-CALULUI *sau* ~-CĂIESC, varietate de măcriș cu florile verzui *(Rumex conglomeratus)* (▪ 3001) ¶ ④ ~UL-IEPURELUI, ~UL-CAPREI, ~-PĂSĂRESC, ~-TRIFOIOS, mică plantă ierboasă, fără tulpină, cu frunzele ca ale trifoiului, de un gust acru răcoritor, cu flori albe, uneori roșietice cu vinișoare roșii-purpurii sau galbene *(Oxalis acetosella)* (▪ 3000) ¶ ⑤ ~ -DE-BALTĂ = NĂSTUREL² ¶ ⑥ ~ -DE-RÎURI, ~-IEPURESC, ~-SPINOS = DRACILĂ: era din sus de grădina lui o rîpă mare și seacă, numai ~ iepuresc fâcea (RET.).

Fig. 2998. Măcriș.

Fig. 2999. Măcriș-mărunt.

Fig. 3000. Măcrișul-iepurelui. Fig. 3001. Măcrișul-calului.

***MACROCEFAL** *adj.* și *sm.* Care are un cap foarte mare (▪ 3002) [fr.].

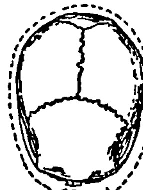

Fig. 3002. Macrocefal.

***MACROCOSM** *sbst.* Lumea mare, universul, în opoziție cu „microcosmul", lumea cea mică, adică omul [fr.].

MACRU *adj.* ① Slab (*vorb.* de carnea de vită), lipsit de grăsime: și-a oprit pentru sine carnea cea mai grasă... iar celuialalt i-a dat mai mult... macră (SB.) ¶ ② Slab (*vorb.* de carnea de pe trupul omului): slabi... cu fălcile intrate unele într'altele, de macre ce erau (ISP.) [lat. m ă c r u m].

***MACULA** (-ulez) *vb. tr.* ① A păta, a mînji, a murdări ¶ ② A strica o coală sau o foaie de tipar, îmbîcsind-o cu prea multă cerneală, murdărind-o, etc. [fr.].

***MACULATURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* ① Faptul de a macula ¶ ② Coala sau foaia de tipar stricată printr'un exces de cerneală, prin murdărire, etc. ¶ ③ *Pr. ext.* Coalele unei cărți sau jurnalele rămase nevîndute care se vînd cu kilogramul [fr.].

***MADAM** *sf.* Doamnă [fr.].

***MADAMĂ** (*pl.*-me) *sf.* ① *(mai mult iron.)* Doamnă, cucoană: eu m'aș fasoli chiar ca o ~ (ALECS.) ¶ ② Dădacă străină, guvernantă: madama drege rufele noastre (BR.-VN.); madamele așază copiii în semicerc (BR.-VN.) ¶ ③ Ⓟ Femeie publică [fr.].

○ **MĂDĂRAN** *sbst. Maram.* (BRL.) ♣ = MAGHERAN.

○ **MĂDĂRI** (-ăresc) 1. *vb. tr. Mold. Trans.* A alinta, a desmierda, a răsfăța: Dorul tău e mădărit, Trebue 'n brațe învălit (IK.-BRS.).

2. *vb. refl.* A se alinta, a se răsfăța; a face mofturi.

† **MADEA** (*pl.*-dele) *sf.* ① ‡ Pricină, chestiune: să cercetăm cu băgare de seamă această ~ (FIL.) ¶ ② Fel: sînt mai multe madele de boale (R.-COD.) ¶ ③ *Olten.* (CIAUȘ.) Cusur, meteahnă [tc. m a d d è].

‡ **MADEM** (*pl.*-muri) *sn.* ① ⚒ Mină (de unde se scot metale) ¶ ② Metal ¶ ③ Ⓟ Pacfon: lingurițe de ~ [tc. m a d e n].

***MADIPOLON** (*pl.*-nuri) *sn.* Țesătură de bumbac, pînză foarte trainică care se fabrica odinioară la M a d a p o l a m (India).

***MADONĂ** (*pl.*-ne) *sf.* Icoană, pictură sau statuă înfățișînd pe Maica Domnului: Ca o ~ sfîntă, scăldată în lumină (VLAH.); din minutul acela, el o iubi ca pe o ~ (ALECS.) [it.].

***MADREPOR** (*pl.*-ore) *sn.* ♣ Gen de animale marine de felul mărgeanului (▪ 3003) [fr.].

Fig. 3003. Madrepor.

*MADRIGAL *pl.*-ale,- aluri) *sn.* Mică poezie ce cuprinde o cugetare ingenioasă și galantă [fr.].

○ MĂDUĂ, ○ MĂDUGĂ, ○ MĂDUHĂ MĂDUVĂ: Totuși acel mititel cărete... roade Măduha... pe îndelete (BD. DEL.).

MĂDULAR (*pl.*-ări, -are *sn.* ① Membru (al trupului): ca un ~ putred să se taie de la bunul trup (PRV.-MB.) ¶ ② † Membru al unei societăți, al unei corporațiuni, etc.: nu ești un ~ al poliției? (ALECS.) ¶ ③ Sfredel mare care face găuri pînă la 2 cm. în diametru ¶ 4 Cuiul care unește piscul carului cu inima și cu vîrtejul, numit și „cuiu din inimă" sau „cuiu prin dricuri" ¶ 5 *Băn.* (LIUB.) Cuiu de lemn [lat. m ĕ d u l l a r i s].

○ MĂDULĂRI (-ăresc) *vb. tr. Bucov.* A rupe, a frînge (prin bătaie) m ă d u l ă r i l e trupului: ieri m'au opărit, astăzi m'au mădulărit cu totul (SB.).

MĂDUVĂ (*pl.*-ve) *sf.* ① Substanța moale și grasă, de coloare gălbuie, ce se găsește în cavitatea oaselor: ne-a înghețat limba în gură și măduva în ciolane de frig (CRG.); măduva spinării, prelungirea creierului prin toată șira spinării pînă la osul sacru; Ⓕ: a pătrunde pînă în măduva oaselor, a pătrunde cu totul, foarte adînc ¶ 2 F Partea esențială, mai bună dintr'o scriere ¶ ③ Miezul moale, de țesut celular, ce se află de-a lungul tulpinei sau trunchiului plantelor dicotiledoane: ~ de soc [lat. m ĕ d u l l a].

MĂDUVOS *adj.* Plin de m ă d u v ă: os ~.

MĂEASTRĂ MĂESTRU.

MĂESTREȚ *adj.* Ingenios, magistral: ou o măestreață iscusință, izbuti a strămuta în Anatolia o mare parte din Românii Traciei (ODOB.) [m ă e s t r u].

MĂESTRI (-tresc) *vb. tr.* A lucra, a executa cu măestrie: lăutarii măestriră hore nalte și urări adînci (EMIN.) [m ă e s t r u].

MĂESTRIE *sf.* ① Dibăcie, iscusință, pricepere: o asvîrlea cu atîta ~, încît piatra sbura totdeauna pe deasupra sforii zmeului (I.-GH.); cu cîtă meșteșugire, cu cîtă ~ ajunge la împlinirea scopului ei (BR.-VN.) ¶ ② Artă, meșteșug iscusit: pe ușile-i de stejar sînt săpate, cu multă ~, iconițe și înflorituri migăloase (VLAH.) ¶ ③ Meșteșug: prin mecanică și prin chimie, a transformat toate artele și măestriile (I.-GH.) [m ă e s t r u].

MĂESTRIT *adj. p.* MĂESTRI. Lucrat, executat cu măestrie, cu mult meșteșug, artistic: făcu un grajd ~ pentru iapă (ISP.); —*adv.*: văzu niște palaturi... așa de ~ lucrate, cum nu se văd pe pămîntul nostru (ISP.).

*MAESTRU, MAISTRU *sm.* ① Cel ce se distinge în vre-o artă sau știință: ieșim înseninați din casa maestrului (Grigorescu), ca dintr'o biserică în care ne-am rugat (VLAH.); Ⓕ: să-i recunoaștem maiștri în lingușiri, în injurii și în calomnii (I.-GH.) ¶ 2 Profesor: ~ de muzică, de desen, de gimnastică; ~ de conferințe, conferențiar la o universitate ¶ ③ Registru mare comercial [it. m a e s t r o; germ. M e i s t e r].

MĂESTRU, *f.* MĂEASTRĂ 1. *adj.* ① ‡ Foarte dibaciu, foarte iscusit, foarte priceput ② Ⓟ Înzestrat cu însușiri miraculoase (*vorb.* de persoane și alte ființe din lumea basmelor): zîna măeastră; pasăre măeastră, care poate lua diferite chipuri și e înzestrată cu darul vorbirii și cu un viers fermecător: nici pasăre măeastră nu poate răzbi pînă unde sîntem noi acum (ISP.); putere măeastră, putere miraculoasă, puterea și însușirile zînelor: mă leapăd de puterea mea cea măeastră (ISP.) ¶ 3 Minunat, extraordinar: din spusele lor, o măeastră carte a izvodit (VLAH.) ¶ ④ Artistic, plin de meșteșug.

2. MĂEASTRĂ *pl.* măestre) *sf.* Ⓟ ① Zînă măeastră, cu puteri miraculoase, pe care le întrebuințează spre a face rău: acolo șade o ~, și ori cine merge la dînsa, se întoarce capiu (ISP.) ¶ 2 *pl.* Una din numeroasele numiri date Ielelor, zînelor care pocesc oamenii: se sculă binișor, încît să n'o simță nici Măestrele (ISP.); După ce 'nchid ferestrele, Joace-mi măcar Măestrele (PANN) [lat. vulg. *m a ĭ s t e r = clas. m a g ĭ s t e r].

MAFLER MAHLER.

*MAG *sm.* ① Preot al religiunii lui Zoroastru sau al vechilor Perși ¶ ② Cei trei ~i, cei trei crai de la răsărit (Gaspar, Melchior și Baltazar) cari, conduși de stele, veniră din Orient să se închine Mîntuitorului, după nașterea lu: Unde ni-s semănătorii generoaselor cuvinte, Magii, ocrotiți de stele, mergătorii înainte? (VLAH.) [lat.].

MĂGĂDĂU, MĂGĂDAN *sm.* F Lungan, vlăjgan, om (sau copil) crescut foarte mare: după ce se făcu măgădău mare, răsturnă pe tată-său din scaunul domniei (ISP.); dascălul din strana dreaptă, coșcogemite măgădanu de Român (VLAH.).

○ MĂGĂLIE *sf.* ① *Mold. Trans.* Măciulie de mac ¶ ② *Olten. Mold.* Gămălie: o musculiță cît o ~... intră bîzîind (GRL.) [prin metateză din g ă m ă l i e].

○ MĂGAN (DE-) *loc. adv. Trans. Maram.* De voia lui, în mod liber (CONV.) (BRL.) [ung. m a g á n].

○ MĂGĂOAIE, MĂGĂOANĂ (*pl.*-ne) *sf. Mold. Olten.* Arătanie, mătăhală, ființă urîtă cu care doicile sperie copiii: socotind că-i vre-o măgăoaie ceva, vre-o arătare (FURT.); acolo văzu o măgăoană și s'a spăriat popa (GR.-N.).

MĂGAR *sm.* ① Mamifer, înrudit cu calul, caracteristic prin urechile lui lungi, asin (*Equus asinus*) (3004): are urechi de ~; e prost, încăpățînat ca un ~; a sbiera ca un ~; mintea de ar crește pe toate cărările, ar paște-o și ~ii (PANN); e ca ~ul între oi, se zice în ironie despre un om în vîrstă sau mare de trup ce stă între copii sau între oameni scunzi; s'a dus bou și s'a întors ~ BOU ①; a ajunge, a (se) face din cal ~ CAL ① ¶ ② Ⓕ Om prost, nătîng; școlar prost, leneș: fac prinsoare... că și tu ai venit, să mă rogi pentru vre-un ~, vre-un leneș (CAR.) ¶ ③ *pl.* Boldurile, țepele, săgețile de pe acoperișul caselor țărănești [comp. alb. m a g a r].

Fig. 3004. Măgar.

○ MĂGĂREAȚĂ (*pl.*-ețe) *sf. Băn.* Măgăriță [m ă g a r].

○ MĂGĂREL *sm.* *dim.* MĂGAR ①: leul, plecînd la vînat, au luat cu sine și un ~ (ȚICH.).

MĂGĂRESC *adj.* ① De m ă g a r: sfat ~; și acea puținea minte măgărească ce au avut au pierdut-o (ȚICH.) ¶ ② Tuse măgărească, tusea copiilor, nervoasă, convulsivă și molipsitoare; copilul tușește de crezi că se îneacă, hîrîe, se svîrcolește în chinuri grozave și abia își trage răsuflarea; iar cînd răsuflă din leșinul tusei, scoate un fel de sbieret ca al măgarului ¶ ③ BURUIANĂ-MĂGĂREASCĂ = AIOR² ①.

MĂGĂRI (-ăresc) *vb. tr.* Ⓟ A ocărî pe cineva, tratîndu-l de prost, de m ă g a r: pe ceilalți i-a porcit, i-a măgărit, vai de mama lor! (R.-COD.).

MĂGĂRIE *sf.* Prostie, neghiobie, vorbă sau faptă prostească [m ă g a r].

MĂGĂRIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① Femela măgarului: (la tuse neagră) bei lapte de ~ (PAMF.) ¶ ② Crucea dinapoi a carului ¶ ③ Floarea ce se cioplește la capătul stîlpilor unei case țărănești [bg. srb. m a g a r i c a].

MĂGĂRUȘ *sm.* *dim.* MĂGAR: atunci trecea pe drum un cioban străin, călare pe un ~ (D.-ZAMF.).

MAGAZIE *sf.* ① Încăpere, clădire unde se depozitează mărfuri, producte, etc., depozit: ~ de lemne, de cereale, etc.: Duminică, îmi vine vierul de la vie cu știre că s'a aprins magazia (BR.-VN.) ¶ ② Încăpere, adesea construită numai de lemn, separată de corpul casei, în care se păstrează lemne, diverse unelte sau obiecte, unde se spală rufe, etc.: să-i închidem într'o ~ (ISP.) ¶ 3 *Mold.* Prăvălie, magazin: ne-om opri în Paris, și-om merge pe la magazii, pe la teatre (ALECS.) [ngr. μαγαζί < tc. m a g a z á].

*MAGAZIN (*pl.*-ine) *sn.* ① Prăvălie: ~ de mode, de haine, de coloniale ¶ ② Partea puștii cu repetiție care conține provizia de cartușe ¶ ③ Partea unui aparat fotografic care conține plăcile [fr.].

*MAGAZINAJ *sbst.* 1 Timpul cît o marfă sosită (cu trenul sau cu vaporul) stă într'o magazie, pînă a fi ridicată de destinatar ¶ ② Taxa ce se plătește pentru timpul cît stă această marfă în magazie [fr.].

*MAGAZINER, Ⓟ MAGAZIONER *sm.* Cel ce păzește o magazie unde sînt depozitate mărfuri, producte, etc. [fr.].

○ **MĂGDĂLAN** 1. *sm. Trans.* ♣ Cais.
2. **MĂGDĂLANĂ** (*pl.*-ne) *sf.* Caisă.
MAGHERAN, **MĂGHERAN**, **MĂGHIRAN** *sm.* ♣ Plantă, originară din Africa de nord, cu flori mici roșietice, cultivată prin florării și prin case pentru mirosul ei plăcut (*Origanum majorana*) (• 3005): **acuma magheranul a crescut, s'a făcut stufos ca un pomuleț și mirositor de îmbată casa** (BR.-VN.); **M'a mînat maica la vie Să-mi culeg măghiran mie** (IK.-BRS.) [it. maggiorana].

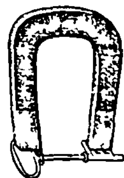

Fig. 3005. Magheran.

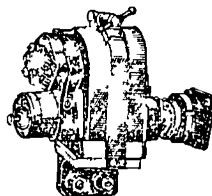
MAGHERNIȚĂ (*pl.*-țe *sf.* ① ‡ ✕ Bucătărie ¶ ② Căsuță sau prăvălioară de scînduri, baracă, șandrama: **maghernițele cele umilite ale precupeților** (FIL.) [bg. magernica < ngr. μαγέρικο].
***MAGHIAR** 1. *sm.* ● Ungur (numele național).
2. *adj.* Unguresc: **limba ~ă** [ung. magyar].
***MAGHIARIZA** (-izez) 1. *vb. tr.* ① A face să treacă la naționalitatea ungară ¶ ② A face Ungur.
2. *vb. refl.* A se face Ungur; a trece de partea Ungurilor [Maghiar].
‡ **MAGHICESC** *adj.* = **MAGIC**: **nu e de lipsă să știe omul taine maghicești** (TICH.).
MĂGHIRAN ☛ **MAGHERAN**.
***MAGIC** *adj.* ① Privitor la magie, ce ține de magie, de vrăjitor, vrăjitoresc: **în cercul cel ~ al zării de foc** (COȘB.); **baghetă ~ă** ☛ **BAGHETĂ** ¶ ② Ⓕ Fermecător, care încîntă, amăgește; extraordinar, miraculos: **efect ~** [fr.].
***MAGIE** *sf.* ① Vrăjitorie, pretinsa artă de a produce efecte supranaturale ¶ ② Ⓕ Farmec, impresiune extraordinară produsă asupra minții [fr.].
***MAGISTRAL** 1. *adj.* ① De magistru: **i-a vorbit cu un ton ~** ¶ ② Vrednic de un magistru: **o scriere ~ă** ¶ ③ **Compoziție ~ă**, medicament preparat de un farmacist după rețeta unui medic.
2. *adv.* Ca un magistru, în mod magistral.
***MAGISTRAT** *sm.* În sens general, orice funcționar investit de autoritatea publică, cu dreptul de a judeca sau de a chema în judecată; într'un sens restrîns, judecător sau consilier la o curte (de apel sau de casație) [fr.].
***MAGISTRATURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* ① Demnitatea, dregătoria magistratului ¶ ② Timpul cît un magistrat își exercită funcțiunea ¶ ③ Totalitatea magistraților civili dintr'o țară [fr.].
***MAGISTRU** *sm.* ① Maestru, cel ce se distinge în vre-o artă sau știință ¶ ② **~l orașului**, primar: **această crăiască carte fusese cetită... de către ~l orașului** (ODOB.) [lat.].
MAGIUN (*pl.*-nuri) *sn.* ① ✕ Pastă făcută din poame fierte (*Mold.* „povidlă”, *Trans.* „lictar”): **~ de prune, de gutui** ¶ ② Pastă preparată cu opiu, mac și sabur, întrebuințată contra constipației, mai ales la copii [tc.].
***MAGNANIM** *adj.* Mărinimos [fr.].
***MAGNANIMITATE** *sf.* Mărinimie [fr.].
***MAGNAT** *sm.* ♕ Nobil, titlu de nobleță (în Ungaria și odinioară în Polonia) (▣ 3006): **palatini poloni, magnați unguri... își disputau mîna ei** (NEGR.) [fr.].

Fig. 3006. Magnat.

***MAGNET** *sm.* ① Ori-ce corp care posedă în mod firesc sau artificial însușirea de a atrage fierul; **~ul natural** e o combinațiune de fier și oxigen, numită „oxid magnetic”; **~ul artificial** e o bucată de oțel căreia i s'a comunicat proprietatea de a atrage fierul, fie prin frecare cu un magnet natural, fie prin acțiunea unui curent electric (▣ 3007) ¶ ② Ⓕ Ceea ce atrage ca un magnet [lat.].

Fig. 3007. Magnet.

***MAGNETIC** *adj.* ① Care e de natura magnetului, care are proprietățile magnetului; **fluid ~**, fluid închipuit cu ajutorul căruia se explică proprietățile magnetului (☛ mai jos); **pol ~**, numele fie-căruia din cele două puncte de pe suprafața globului pămîntesc, unde acul busolei de inclinațiune ia de la sine o poziție verticală; **ac ~** ☛ **AC** ④ ¶ ② Care ține de magnetismul animal, care e efectul acestuia: **somn ~**; **fluid ~**, pretinsul fluid pe care magnetizatorul îl comunică persoanei magnetizate ¶ ③ Ⓕ Care atrage prin efectul unei acțiuni puternice și misterioase: **ațintea asupră-mi o privire așa de ~ă, încît toate simțurile mele năzuiau spre dînsa** (GN.) [fr.].
***MAGNETISM** *pl.*-me) *sn.* ① Proprietatea magnetului natural de a atrage fierul sau nikelul ¶ ② Cauza necunoscută căreia magnetul îi datorește această însușire ¶ ③ Partea fizicei care studiază magneții și fenomenele în legătură cu proprietatea lor ¶ ④ **~ terestru**, influența pe care o are globul pămîntesc, considerat ca un magnet imens, asupra acului magnetic ¶ ⑤ **~ animal**, putere pe care susțin magnetizatorii că o au, asupra altor persoane, pe care le cufundă într'un somn artificial, le vindecă de anumite boale, etc. [fr.].
***MAGNETIȚĂ** (*pl.*-te) Oxid de fier magnetic sau magnet natural, mineral de fier de coloare neagră sau cenușie-închisă; se găsește mai ales în Suedia [fr.].
***MAGNETIZA** (-izez *vb. tr.* ① A da unui metal proprietățile magnetului ¶ ② A supune o persoană sau un obiect influenței pretinsului magnetism animal ¶ ③ Ⓕ A dobîndi o mare influență asupra cuiva [fr.].
***MAGNETIZATOR** *sm.* Cel ce magnetizează, care practică magnetismul animal [după fr. magnétiseur].
***MAGNETO** *sbst.* Nume dat, prin abreviațiune, mașinei magneto-electrice care servește la aprinderea motoarelor cu explozie, *în spec.* la automobile (• 3008) [fr.].

Fig. 3008. Magneto.

***MAGNETO-ELECTRIC** *adj.* Se zice despre un curent produs de mișcarea unui magnet în prezența unui circuit electric sau despre o mașină în care acest fenomen se produce [fr.].
***MAGNETOMETRU** (*pl.*-tre) *sn.* Aparat cu care se studiază magnetismul pămîntului [fr.].
***MAGNEZIAN** *adj.* Ce conține magneziu [fr.].
***MAGNEZIC** *adj.* Privitor la magneziu; ce conține magneziu [fr.].
***MAGNEZIE** *sf.* Oxid de magnezie, praf alb întrebuințat ca purgativ ușor [fr.].
***MAGNEZIȚĂ** *sf.* Hidrosilicat de magneziu, numit și „spumă de mare”, întrebuințat la fabricarea pipelor [fr.].
***MAGNEZIU** *sbst.* Corp simplu și metal ale cărui proprietăți chimice oferă mari analogii cu ale zincului; arde cu o lumină orbitoare, și e întrebuințat pentru aceasta de fotografi, spre a lumina locurile întunecoase ce vor să fotografieze [fr.].
***MAGNIFIC** *adj.* Măreț [fr.].
***MAGNIFICENȚĂ** (*pl.*-țe *sf.* Însușirea a tot ce e măreț, măreție, splendoare fr.].
***MAGNOLIA** *sf.* ♣ Arbore, originar din Asia tropicală și din America de nord, cu frunze totdeauna verzi și cu flori mari, frumoase, cu miros foarte plăcut (*Magnolia grandiflora*) (• 3009: **aerul plin de miroase de rozetă și de ~ prindea ori-ce sgomot** (D.-ZAMF.) [fr.].
MAGOPAȚĂ (*pl.*-țe *sf. Mold.* Femeie desmă-

ţată, desfrînată: Eu nu sînt o ~ care dă la toţi pricină (NEGR.) [comp. ‡ magopeţ „bucătar" < srb. m a g u p a c].

O **MĂGRIN** *sm. Băn.* ♣ = SALCÎM [comp. BĂGRIN].

MĂGUIAŢĂ (*pl.*-iețe) *sf.* Mogîldeaţă: a venit la dînsul o ~ neagră şi foarte fioroasă (SB.).

MĂGULEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* Vorbă măgulitoare, linguşitoare, amăgitoare: mama... crezîndu-le toate... cum i le spusesem cu măgulele (CRG.) [m ă g u l i].

MĂGULI (-ulesc) 1. *vb. tr.* ① A linguşi pe cineva cu vorbe care-i încîntă amorul propriu: a măgulit pe împăratul pînă într'atîta, încît l-a făcut să-i ierte (ISP.) ¶ ② A atinge în mod plăcut, a se simţi onorat: alegerea pe care aţi făcut-o în persoana mea mă măguleşte; se simţea măgulită că lumea vorbeşte de supărarea lui (SLV.).

Fig. 3009. Magnolia.

2. *vb. refl.* A fi măgulit: mă măgulesc cu nădejdea că vor veni să mă roage [vsl. m a g u l i t i].

MĂGULITOR *adj. verb.* MĂGULI. Care măguleşte: Vladislav... îi răspunse printr'o carte măgulitoare, în care-l numea „bunul său frate" (ODOB.); — *adv.*: nevestele... încep a-i lua cu vorba şi a-i desmierda care de care mai ~ (CRG.).

MĂGURĂ, O MĂGURĂ (*pl.*-ri) *sf.* ⛰ ① Movilă, deluşor izolat: iată-ne 'n dreptul orăşelului Corabia, santinelă dunăreană aşezată între măguri (VLAH.) ¶ ② Ridicătură de pămînt, mai adesea de formă rotundă, în preajma ruinelor de cetăţi sau a drumurilor vechi, în care săpăturile descoper de multe ori obiecte din timpul Dacilor sau Romanilor, ori antichităţi preistorice: vezi în depărtare... satele împrăştiate pe poalele măgurilor (VLAH.) [comp. alb. m a g u l ɛ şi ngr. μάγουλον, μαγοῦλα „bucă groasă"].

MĂGURICĂ (*pl.*-rele), MĂGURICE *sf.* ⛰ *dim.* MĂGURĂ.

‡ **MĂHĂI** (-ăesc) *vb. intr.* şi *tr.* ① A face semne, gesturi ¶ ② A ameninţa [vsl. m a h a t i].

O **MAHAL** *sm. Mold.* = HAMAL: scot pe gît ţipete răguşite... sub cuvînt de a îndemna ~ii patrupezi (= cămilele) (ALECS.).

MAHALA (*pl.*-halale) *sf.* ① Cartier situat la marginea unui oraş sau departe de centru, suburbie: ce cauţi tu prin ~ua noastră aşa de dimineaţă? (CAR.); în urma lor, toţi cînii mahalalei, lătrînd şi chefnind (DLVR.) ¶ ② *Pr. ext.* Locuitorii unei mahalale: s'a pornit cocoana pe răcnete, să ridice ~ua 'n picioare (CAR.) [tc.].

MAHALAGISM (*pl.*-me) *sn.* Vorbă sau expresiune de care se servesc m a h a l a g i i i.

MAHALAGIU *sm.*, MAHALAGIOAICĂ (*pl.*-ce), *Mold.* MAHALAGIŢĂ (*pl.*-țe) *sf.* Persoană care locueşte într'o m a h a l a, în acelaşi cartier cu altul: la ţipetele îngrozitoare, toţi mahalagiii se adunară în grabă (CAR.); coccana este îmbrăcată, cum purtau înainte vreme mahalagioaicele (CAR.).

O **MĂHĂLIT** *sbst. Mold.* Băgarea în (sau scoaterea din) pivniţă a butoaielor de către hamali; plata acestora pentru munca lor [m a h a l].

O **MĂHĂLOS** *adj. Mold.* Voluminos, mare la trup, matăhălos: copila... ascultă tînguirile unei femei măhăloase (SAD.).

*__MAHĂR__ *sm.* ⊕ Om deştept, dibaciu [germ. M a c h e r].

‡ **MAHINĂ** *sf.* (CANT.) (BD.-DEL.) = MAŞINĂ [lat.].

† **MAHLER**, MAHLEAR, MAFLER *sm. Mold.* Şarlatan, înşelător: Eustratie Logofătul şi... un mahler Misail Călugărul... s'au apucat cu basnele lor de această poveste (M.-COST.) [rut. m a c h l j á r].

MAHMUDEA (*pl.*-dele) *sf.* Veche monedă de aur, bătută de sultanul Mahmud II (1785-1839): mi-au luat... patru ceasornice de aur şi cinci sute de mahmudele d'ale noi (I.-GH.) [tc. m a h m u d y é].

MAHMUR 1. *adj.* ① Ameţit de băutură, de somn: de se 'ntîmpla vre-odată să nu-şi împlinească somnul, era a doua zi ~ (GN.) ¶ ② Rău dispus, posomorît: orizonul politic e posomorît cît un paşă ~ (ALECS.); oratorul se aşază la loc ~ (CAR.).

2. *sbst.* Ameţeală, greutate ce simte cineva în cap după prea multă băutură, după un somn lung: mătuşa Măriuca e una din cele care scoate ~ul din om (CRG.) [tc.].

MAHMURIE *sf.* M a h m u r, ameţeală (din băutură, din prea mult somn: să-l afumăm puţin, să-i treacă mahmuria (CRG.).

*__MAHOMEDAN__ 1. *adj.* ⛪ Ce ţine de religiunea lui M a h o m e d.

2. *sm.* Cel ce profesează această religiune.

*__MAHOMEDANISM__ *sbst.* ⛪ Religiunea întemeiată de Mahomed, ale cărei dogme se află cuprinse în Coran; islamism [m a h o m e d a n].

MAHON *sbst.* ♣ Lemnul foarte tare, de coloare gălbuie-roşiatică, al unui arbore (*Swietenia mahagony*) din părţile tropicale ale Americii; din el se fac mobile de preţ: salon cu masă de ~ (I.-GH.); toată piatra cîtă am văzut-o avea faţa ~ului (C.-RAD.) [tc.].

MAHORCĂ *sf.* Tutun de calitate proastă: unde nu s'au apucat şi ei... de tras la ~ (CRG.) [rus.].

MAHRAMĂ ☛ MARAMĂ.

O **MĂHUIE** *sf. Trans.* (PSC.) Stafie, strigoaică.

MAI[1] *adv.* ① † Mai mult, mai curînd, mai bine: ~ crede-se-va vraciul decît mărturiile (PRV.-MB.); ~ voesc să mor aici lîngă tine decît să trăesc singură (MERA) ¶ ② *Pus dinaintea unui adj., unui adv. sau unei locuţiuni adverbiale, servă la formarea comparativului*: ~ mare; ~ bine; ~ mult; ~ sus; ~ tîrziu; ~ de vreme; ~ de dimineaţă; ~ spre seară; ~ la mijloc; ~ spre coadă; ~ de seamă; ~ cu băgare de seamă, etc. ¶ ③ *Precedat de* cel, cea, cei, cele, *servă la formarea superlativului*: cel ~ mare; cei ~ de seamă; cea ~ cum se cade; *fără articol*: după mitropolit, boier ~ mare e banul cel mare (I.-GH.) ¶ ④ *Formează anumite locuţiuni*: ~ ales, ~ cu seamă, cu deosebire, în special; ~ întîiu, în primul rînd, mai'nainte; ~ apoi ☛ APOI 1 ④; ~ aşa ☛ AŞA ⑤; care ~ de care ☛ CARE 2 ①; şi ~ şi ☛ ŞI 1 ④ ¶ ⑤ Încă: ~ are bani? ~ trăeşte? ~ dă-mi; ~ pune banii islazului, ~ dijma, ~ acsizu şi cîte dandanale toate (JIP.); *precedat de* nu, *arată o încetare a acţiunii*: nu ~ scriu; nu ~ mi-e somn; nu ~ vreau ¶ ⑥ Încă odată, altădată, odinioară: a ~ fost pe aici; te-am ~ sculat adineauri; au ~ păţit-o şi alţii; *precedat de negaţiune, are înţelesul apropiat de* „niciodată": zidul peri ca şi cum n'ar fi ~ fost (ISP.); ceva ne ~ auzit, ne ~ văzut, ne ~ pomenit ¶ ⑦ Cîtva, întrucîtva: a ~ stat ploaia; s'a ~ muiat gerul; s'a ~ potolit ¶ ⑧ Altceva, alta: ce ~ ştii? ce ~ lucrezi? ce ~ nou pe la voi? ce ~ faci? ¶ ⑨ Ce ~...! în expresiuni de admiraţiune: ce ~ bunătate de copil! ce ~ bucate! *Expresiunea* ce de ~! *întrebuinţată în propoziţiuni exclamative are înţelesul apropiat de* „cîte feluri de" *sau* „cît de multe": de cînd sînt în poşte, ce de ~ făpturi de oameni am mai văzut! (ALECS.); il tătucă, ce de ~ bunătăţi! (ALECS.) ¶ ⑩ *Dinaintea unui adverb sau unei locuţiuni adverbiale de timp, are înţelesul apropiat de* „nu mai departe decît", „abia", „încă": ~ ieri; ~ alaltăieri; ~ deunăzi; ~ acum cîteva zile; ~ an, capitala noastră era în picioare (I.-GH.) ¶ ⑪ Aproape: ~ toţi; ~ niciodată; ~ nimic; ~ cît mine de mare; lupul... zăcea ~ mort lîngă un rîu (TICH.); hainele de pe dînsa... se putreziseră, rămînînd ~ goală (ISP.); acuma legase pădurea ~ pe jumătate (SB.); ~ că, aproape că: ~ că nu era om bogat... carele să nu fi fost călcat şi prădat de dînşii (SB.); de m'aţ ţine tu pe bere şi pe mîncare... ~ că m'aş încumete să fac un lucru bun (JIP.); *repetat*, ~ ~ *are înţelesul lui* „cît pe-aci", „pe-aci pe-aci": ~ ~ să se prăpădească de necaz ¶ ⑫ Mai... mai..., parte... parte..., cînd... cînd..., ba... ba...: încetul cu încetul, ~ cu rugăciuni, ~ cu ameninţări, ~ cu una, ~ cu alta, strecurară în Olimp... pe toţi zeii popoarelor (ISP.); şi-amu iaca trăesc şi eu, ~ pe lîngă feciori, ~ pe lîngă nepoţi (VLAH.) ¶ ⑬ Ca ~ ba ☛ CA ⑪ ¶ ⑭ Cam ~ ☛ CAM ④ [lat. vulg. *m a i s = clas. m a g i s].

MAI[2] ☛ MAIU[3].

MĂI! *sau* MĂ! *interj.* Ⓟ ① Strigăt cu care se chiamă bărbaţii sau băieţii: ce vrei să faci aici, mă omule! (CRG.); mă(i)! Ioane! dară lungă noapte fu asta, măi vere! (ISP.) ¶ ② Exclamaţie de mirare: mă(i)! dar mare meşter mai eşti!

MAIA[1] *sf.* ① Ori-ce substanţă care are proprie-

tatea de a face să fermenteze, să dospească corpul în care se amestecă (drojdie, aluat acru, etc.) ¶ ② Lapte prins, închegat, care se foloseşte în loc de chiag ¶ ③ Ferment de oţet [tc. m a i à].

MAIA² (*pl.* maiele) *sf.* O parte a copitei calului: o bucată moale în trei colţuri aşezată dinapoia tălpii, ca şi cum ar fi tocul unei încălţăminte.

MĂIASTRĂ = MĂEASTRĂ.

MAICĂ (*pl.*-ci) *sf.* ① Mamă (formă de mîngîiere): Maica Domnului, Maica Precista, Sfînta Fecioară: lemnul Maicii Domnului → LEMN⑦; mîna Maicii Domnului → MÎNĂ ⑫ ¶ ② Călugăriţă: mănăstire de maici; mai adesea ca titlu onorific: maica stariţă [bg. srb.].

MĂICULIŢĂ, MĂICUŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ① *dim.* MAICĂ. Mamă (termen de mîngîiere) ¶ ② Călugăriţă: lin păşesc măicuţele spre biserica în mijlocul curţii (VLAH.).

MAIDAN (*pl.*-ane, -anuri) *sn.* Loc liber, teren neacoperit cu clădiri: locuitorii... campau de mai multe zile pe strade şi pe ~uri (I.-GH.); F: a scoate, a ieşi la ~, a scoate, a ieşi la iveală, la lumină, a (se) face cunoscut; Tîrgovişte... a scos la ~ cea mai fină prăsilă de oameni mari (GN.) [tc.].

O **MĂIERAN** = MAGHERAN.

***MAIESTATE** *sf.* ① Mărire ce inspiră respect: ~a unui templu, unei ceremonii; toate acestea se făceau cu lux, cu pompă, cu o solemnă ~ (ODOB.); Şi 'n ~a morţii ea pare că visează (VLAH.) ¶ ② Măria Ta, titlu ce se dă împăraţilor, regilor şi soţiilor lor [fr.].

***MAIESTOS** *adj.* Care are maiestate, plin de maiestate: se apropie de mine cu un aer ~ (I.-GH.); — *adv.*: ei îl privesc cu mult respect, cînd trece chipeş şi ~ pe lîngă dînşii (VLAH.) [fr.].

MĂIESTRU MĂESTRU.

O **MĂIEŞ** *Băn.*, MĂIEŢEC *Trans.* (VIC.) *sm.* Un fel de cartaboş (umplut cu ficat tocat) [m a i u²].

O **MĂIETOARE** *sf. Trans.* (FR.-CDR.) Şură, construcţie pe lîngă casa unei gospodării ţărăneşti unde se păstrează stogurile, nutreţul, etc. [m î n e a].

MAI-MARE *sm.* Cel m a i m a r e peste alţii, căpetenie, superior: nu-i va lăsa să-şi împle slujba după învăţătura mai-marelui său (PRV.-MB.); P: cu ~le tău, calul nu-ţi alerga (ZNN.).

O **MĂIMUCĂ**, MĂEMUCĂ *sf.*, MĂIMUC, MĂEMUC *sm.* *Băn.* = MAIMUŢĂ: satirul e om sălbatic sau măemucă de cele mari asemînea omului (ŢICH.).

MAIMUŢĂ, *Mold.* MOMIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ① Grup de mamifere din ordinul primatelor, ca gorila, orangutanul, şimpanzeul, etc., numite impropriu „cuadrumane", căci au două mîini şi două picioare; au mare asemănare cu omul, sînt foarte sprintene şi sînt caracteristice prin spiritul lor de imitaţie; trăesc în ţările calde (*Simia*) (▣ 3010): e urît, şiret, sprinten ca o ~; cum mă vede... sare ca o maimuţă pe armăsar (I.-GH.); se acaţă pe stîncă întocmai ca o momiţă (ALECS.); copilul e ca maimuţa, ce vede face (PANN) ¶ ② Ⓕ Om foarte urît ¶ ③ F Cel ce imită, faptele, cuvintele, gesturile sau apucăturile cuiva [comp. ngr. μαϊμοῦ, tc. alb. srb. m a j m u n, ung. m a j o m].

Fig. 3010. Maimuţă.

MAIMUŢĂRI (-ăresc), MAIMUŢI (-ţesc) *vb. tr.* A imita (ca m a i m u ţ a) gesturile, apucăturile altuia: c'o violentă de gesturi şi de ton, care nu ţine de firea lor, maimuţăresc revolta oamenilor de convingeri (VLAH.); maimuţind pe Dumnezeul creator, care poruncise să se facă lumină, călugării răspîndiră întunericul, strigînd: „fiat nox!" (NEGR.).

MAIMUŢĂRIE *sf.* ① Strîmbături, gesturi, sărituri ale m a i m u ţ e i ¶ ② F Imitaţiune ridiculă a faptelor, vorbelor sau gesturilor cuiva.

MAIMUŢOIU *sm. augm.* MAIMUŢĂ.

† **MAINTE** *adv.* Mai 'nainte: şi ~a trecut un cîrd! răspunde surdul (VOR.) [m a i¹ + a i n t e].

Fig. 3011. Maiolică.

***MAIOLICĂ** *sf.* Vechiu obiect de faianţă italiană din sec. al XV-lea şi al XVI-lea (▪ 3011) [it.].

***MAIONEZĂ** (*pl.*-ze) *sf.* Sos rece făcut din gălbenuş de ou, untdelemn şi lămîie [fr. m a y o n n a i s e].

***MAIOR¹** *sm.* Ofiţer superior cu gradul între căpitan şi locotenent-colonel; poartă, ca semn de distincţie, un galon lat de aur şi o tresă la chipiu; la tunică are un galon de aur de-a lungul contra-epoletului şi un inel de metal alb în curmeziş (▪ 3012): ~ de infanterie, de cavalerie, de artilerie [rus. < germ.].

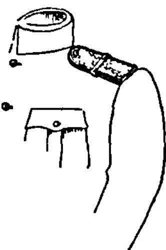

Fig. 3012. Maior.

***MAIOR²...** = MAJOR...

***MAIORAN** = MAGHERAN [germ.].

O **MAISTOR** *sm.* — MEŞTER: ~ui îi şopti încet... la ureche (ŢICH.).

MAIU¹ (*pl.*-iuri, -ie) *sn.* ① ‡ Ciocan ¶ ② Ciocan mare de lemn cu care se bat parii în pămînt; bătător greu de care se servesc pietrarii la facerea caldarîmului (▪ 3014): începe 'ngrădeşte, soţia iar ca toate... Dîndu-i cînd nuiele, cînd ~l să bată (PANN) ¶ ③ Ciocan de lemn, de diferite forme, de care se servesc dogarii, rotarii şi dulgherii (▪ 3013) ¶ ④ Lopăţică, scîndurică de lemn cu coadă, cu care se bat rufele, cînd se spală [lat. m a l l e u s].

O **MAIU²** (*pl.*-iuri) *sn. Mold. Bucov. Trans.* Ficat [ung. m á j].

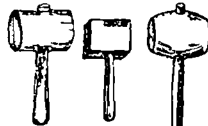

Fig. 3013. Maiuri.

Fig. 3014. Maiuri de pietrari.

MAIU³, MAI *sm.* A cincea lună a anului: în zece ~; în luna lui ~ [lat. m a j u s].

MĂIUG (*pl.*-ge) *sn.* ① Ciocan de lemn cu care 21.000
se bate cînepa de toamnă, uscată, pentru ca să se frîngă ¶ ② *Trans.* M a i u de crăpat lemne (PSC.) [comp. şi srb. m a l j u g a].

O **MĂIUŢ** (*pl.*-ţe) *sn. Băn.* Lopăţică cu care se bate cînepa [m a i u¹].

O **MAJĂ** (*pl.* măjî) *sf.* ① *Trans. Bucov.* Măsură de o sută de oca (*în spec.* de sare), cîntar: pe fie-care car erau încărcate cîte cincisprezece măji de sare (SB.); E mai mică decît un purece şi mai grea decît o ~ (GOR.), *ghicitoare despre „scînteie"* ¶ ② *Maram.* † Măsură de greutate de 50 kgr. (= 100 fonţi) [ung. m a z s a].

‡ **MĂJER¹** *sm.* Pescar, neguţător de peşte [m a j ă, peştele fiind vîndut probabil în cantităţi de cîte 100 de oca].

O **MĂJER²** (*pl.*-ere) *sn. Trans.* (PAC.) = MOJAR.

‡ **MĂJERIT** *sbst.* Dare ce se plătea de pescari [m a j ă; comp. MĂJER].

***MAJOLICĂ** = MAIOLICĂ.

***MAJOR** 1. *adj.* ① Vîrstnic, care a ajuns la vîrsta majorităţii ¶ ② Forţă ~ă, putere, împrejurare căreia nu i se poate împotrivi cineva, pentru care nu este răspunzător ¶ ③ Terţă ~ă, terţă compusă din două tonuri; → MOD④ ¶ ④ În jocul de cărţi: terţă, cuartă, quintă ~ă, serie de trei, patru sau cinci cărţi, începînd cu asul şi continuînd cu popa, dama, etc. de aceeaşi coloare ¶ ⑤ Sergent ~ → SERGENT.

2. MAJORĂ *sf.* Una din cele două premise ale silogismului care conţine atributul concluziunii [fr.].

***MAJORA** (-orez) *vb. tr.* A mări, a spori, a urca: ~ preţurile, pedeapsa [fr.].

***MAJORAT** (*pl.*-ate) *sn.* Vîrsta de 21 de ani împliniţi cu începere de la care o persoană începe să se bucure de drepturile civile şi politice în întregime [fr.].

***MAJORDOM** *sm.* Persoană căreia i se încredin-

ţată administraţiunea unui palat princiar (în Spania şi în Italia, maestru al palatului [fr.].

*MAJORITATE sf. ① Cea mai mare parte, cei mai mulţi, cel mai mare număr ¶ ② Numărul cel mai mare de voturi (într'o alegere, într'o adunare legiuitoare; ~ absolută, jumătate din numărul voturilor plus unul; ~ relativă, numărul cel mai mare de voturi obţinut de un candidat în raport cu voturile obţinute de fie-care din ceilalţi candidaţi în parte ¶ ③ Starea unei persoane vîrstnice, majorat [fr.].

MAJUN MAGIUN.

*MAJUSCULĂ (pl.-le) 1. sf. Literă mare (A, B, C, etc. cu care se scrie un cuvînt la începutul frazei sau cu care începe un nume propriu.
2. adj. Literă ~ [fr.].

MAL (pl.-luri) sn. Ţărm, marginea unei mări, unui rîu, etc.: pe ~ul mării; ~ul Prutului; Ⓕ: gras ca ~ul, rupt din ~ (CIAUŞ.), foarte gras: abia aşteaptă Ignatul să-şi taie grăsunul cît ~ul (DLVR.); Ⓟ: a se bate ca apa de ~uri, a se trudi mult; l-a scos apa la ~, a scăpat de primejdie, de sărăcie; a da de ~, a) a cădea în apă, într'o groapă, etc.: cînd o oaie dă de ~, toate se duc după ea (ZNN.); b) F a cădea într'o mare nevoie; c) a prăpădi, a da de rîpă: cu informaţiuni ca ale dumitale, dăm de ~ gazeta (CAR.); a se îneca tocmai sau ca Ţiganul la ~ ☞ ÎNNECA 2 ② [alb. m a l'].

MALA sf. Unealtă a zidarului, formată dintr'o scîndură lungă cu două mînere, cu ajutorul căreia netezeşte tencuiala pe ziduri; numită şi „netezitoare" (• 3015 [tc.].

Fig. 3015. Mala.

○MALĂ (pl.-le) sf. Băn. Mahala; uliţă [srb. m a l a].

MALAC sm. Viţelul bivoliţei: se pune a suge cu buzele ca un ~ (ALECS.) [bg.].

*MALACHITĂ sf. Mineral, de o frumoasă coloare verde, constituit dintr'un hidrocarbonat de cupru; se întrebuinţează la fabricarea unor obiecte artistice [fr.].

*MALACODERM 1. adj. Care are pielea moale.
2. MALACODERME sf. pl. Una din familiile în care sînt împărţite insectele coleoptere: licuricii fac parte din ~ [fr.].

MALACOF (pl.-oafe, -ofuri), MALACOV (pl.-oave, -ovuri sn. Ⓣ Crinolină (numită astfel după turnul Malakof din Crimeea) • 3016): printre boltele învoalte ale malacoafelor şi fustelor cusute (ODOB.); las' că-i îmbrăcămintea naţională, dar e şi frumoasă şi ne scapă de malacofuri (ALECS.); Mi-aş lua colo capelă, Malacov şi fermenea (SPER.).

Fig. 3016. Rochie îmbrăcată pe un malacof.

*MALACOLOGIC adj. Ce ţine de malacologie [fr.].

*MALACOLOGIE sf. Studiul moluştelor [fr.].

MALADEŢ sm. Tînăr, voinic: apilpisită ca un ~ zaporojean (CAR.) [rus. m o l o d e c ŭ].

*MALADIV adj. Bolnăvicios: i se păru o eternitate de ruşine ~ă (DLVR.) [fr.].

MĂLĂIAŞ, MĂLĂIEŞ sn. dim. MĂLAIU.

MĂLĂIEŢ adj. Făinos, moale, dospit: Pică pară mălăiaţă în gura lui nătăfleaţă (PANN) [m ă l a i u].

MĂLAIU (pl.-aie, -aiuri) sn. ① Mold. Bucov. Trans. Meiu: ~l iarăşi se samănă şi de vreme şi tîrziu (DRAGH.); numit şi ~-MĂRUNT (BUD.); unde fusese ieri pădurea... acum era numai o holdă de ~-mărunt (RET.); Ⓟ: vrabia ~ visează (şi calicul praznicul). omul pomeneşte, visează adesea lucrul care-i place mai mult, pe care-l are la inimă: cine se teme de vrăbii, nu seamănă ~; şi-a trăit traiul, şi-a mîncat ~l, se zice despre un om care a îmbătrînit, care nu mai poate gusta din plăcerile vieţii ¶ ② ~-TĂTĂRESC — MĂTURI ¶ ③ ~L-CUCULUI[1] ☞ CUC ⑥; MĂLAIUL-CUCULUI[2], mică plantă ierboasă, cu flori brune, dispuse la vîrful ramurilor; creşte prin livezi de pomi şi prin păduri; numită şi „horşti", „părăşin" sau „păuniţă" (Luzula pilosa) • 3017)¶ ④ Făină de porumb (Mold. „făină de păpuşoiu"), din care se face mămăliga; Ⓟ: cine fuge de la moară se întoarce fără ~ (ZNN.); cînd ~ are, sare n'are, cînd sare are, ~ n'are, n'are niciodată toate cele ce-i trebue ¶ ⑤ Turtă din făină de porumb coaptă în cuptor: du-te mai bine la cămară, să-ţi dea o bucată de ~ (ALECS.) ¶ ⑥ ~ de cînepă, turtă de cînepă ¶ ⑦ Mălaie pl. Trans. Maram. Pămînturi semănate cu porumb: mălaiele le-a lăsat nesăpate (RET.).

Fig. 3017. Mălaiul-cucului.

○MALANCĂ sf. Bucov. Doi inşi deghizaţi într'un moşneag şi o babă, însoţiţi deseori şi de alte personagii deghizate în mod grotesc, cari umblă pe la casele oamenilor în ajunul sfîntului Vasile [rut.].

MĂLĂOIU sm., MĂLĂOAIE sf. ① Numele a două specii de arbuşti ce cresc pe stînci şi fac flori galbene; numiţi şi „iarba-osului" sau „ruja-soarelui" (Helianthemum alpestre, H. rupifragum) ¶ ② IARBA-OSULUI[1].

*MALAR adj. Os ~, osul craniului situat la partea laterală a feţei, dedesubtul orbitei (☞ • 1553) [fr. m a l a i r e].

*MALARIA sf. Nume ce se dă de obiceiu paludismului sau frigurilor palustre [fr.].

○MĂLCAVIŢĂ, MÎLCAVIŢĂ sf. Olten. (LAUG.) (P Reumatism articular [comp. MĂLCEZ şi MÎRCAVIŢĂ].

† MĂLCEZ sbst. Trans. O boală a iepelor (BUD.) sau a oilor (PŞC.).

○MALDAC (pl.-ace) sn. Mold. Încărcătură mică de lemne, de fîn.

○MĂLDĂGIT adj. Olten (VÎRC.) Bolnav.

MALDĂR (pl.-re, Mold. MALDUR (pl.-re) sn. şi (pl.-ri sm. ① Mănunchiu, legătură de coceni, de stuf, de trestii, de fîn, etc.: deasupra carului pun cîte un maldăr de fîn, ori paie şi coceni (JIP.); găsi nişte Români cari treceau... cu nişte maldăre de papură în luntre (S.-ALD.); Căsuţele nălbite... Lucesc sub a lor malduri de trestii aurite (ALECS.) ¶ ② Pr. ext. Grămadă, morman: fie-ce fată mare şi-au făcut poala maldăr de fuioare (DLVR.); înşfacă de grabă un maldăr de cărţi şi prinde a le deschide (VLAH.) ¶ ③ ~ (verde, iarbă verde cosită care se dă ca nutreţ vitelor: alţii, cu căruţele goale şi cu maldăr proaspăt în codirle (DLVR.); Ⓟ: stă pe maldăr (CIAUS.), trăeşte din belşug.

MALEA ☞ HALEA-MALEA.

*MALEABIL adj. ① Care se poate întinde în foi subţiri, dacă se bate cu ciocanul: aurul, argintul şi cuprul sînt metale foarte ~e ¶ ② F Mlădios, docil: o fire ~ă; e ~, e delicat, e dulce, cum nu vă puteţi închipui (VLAH.) [fr.].

*MALEABILITATE sf. Însuşirea ce au metalele de a se întinde în foi subţiri, cînd sînt bătute cu ciocanul.

*MALEDICŢIUNE sf. Blestem [fr.].

*MALIC[1] adj. Acid ~, compus organic care se găseşte în anumite fructe: în mere acre, în pere, etc. [fr.].

MALIC[2] ☞ MELIC.

MĂLIGĂ, MĂLIGUŢĂ sf. Ⓟ = MĂMĂLIG(UŢ)Ă.

MĂLIN sm. ① Arbust sau mic arbore, cu flori mici, albe, cu miros pătrunzător, dispuse în ciorchini ce atîrnă în jos, cu fructe negre, amare, de mărimea unui bob de mazăre, numite „măline" (Prunus padus) (• 3018) ¶ ② = VIŞIN-TURCESC ¶ ③ Trans. Maram. = LILIAC[1] ¶ ④ ~-NEGRU = LEMN-CÎINESC ¶ ⑤ ~-ROŞU LILIAC[1] [srb. m a l i n a].

Fig. 3018. Mălin.

MĂLIṆĂ (*pl.*-ne) *sf.* ♣ Fructul mălinului ☛ MĂLIN ①.

MĂLINIȘ (*pl.*-ișuri) *sn.* ♣ Loc unde cresc mălini mulți: uite ~ul ăsta, tot în hoagă este (N.-UR.).

○ **MĂLINIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. Mold. Bucov.* = LEMN-CÎINESC.

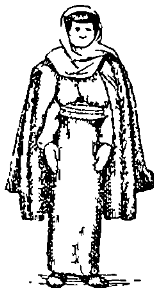
***MALIȚIE** *sf.* ① Pornire de a face rău, de a vătăma ¶ ② Mică răutate ¶ ③ Glumă răutăcioasă [fr. malice].

***MALIȚIOS** *adj.* Răutăcios, pornit spre fapte, spre glume răutăcioase [fr.].

***MALIȚIOZITATE** *sf.* Maliție: atins pînă 'n suflet de ~a confraților (CAR.) [malițios].

MĂLOS = MÎLOS.

MALOTEA *sf.* Ⓣ Scurteică lungă, ce se purta odinioară, sus strîmtă și jos largă, căptușită cu blană scumpă, cu mînecile îmblănite în partea de jos și cu guler de blană ca de un lat de mînă; purtată încă pe alocuri de țărancele avute ▪ 3019 : își scoase ~ua sa blănită cu samur (FIL.) [tc. mallotá].

Fig. 3019. Malotea.

***MALT** *sbst.* — MALȚ [fr.].

○ **MALTĂR** *sbst. Trans.* (PĂC.) = MORTAR [germ. Malter].

***MALTOZĂ** *sf.* Zahăr de malț, o materie analogă cu zahărul, care se formează prin acțiunea diastazei malțului asupra amidonului [fr.].

***MALTRATA** (-atez) *vb. tr.* ① A trata rău pe cineva, a se purta rău cu cineva cu vorba sau cu fapta ¶ ② A chinui [fr. maltraiter].

***MALTUZIAN** *adj.* și *sm.* Partizan al doctrinelor economice ale lui Malthus [fr.].

***MALTUZIANISM** *sbst.* Sistem al economistului englez Malthus 1766-1834) care atribue cauza relelor de care sufere omenirea excesului populațiunii [fr.].

MALȚ *sbst.* Slad, orz încolțit artificial, întrebuințat la fabricațiunea berii [germ.].

MĂLURĂ (*pl.*-ri) *sf.* ♣ ① O boală a grîului pricinuită de o ciupercă (*Tilletia tritici*), de pe urma căreia bobul de grîu conține, în loc de făină, o pulbere cenușie sau negricioasă care răspîndește un miros neplăcut de pește stricat ▪ 3020 : Mălura din grîu S'alege la rîu (PANN) ¶ ② MĂLURA-BĂLȚII = PENIȚĂ ③.

MĂLURICI *sm. pl.* ♣ = ORĂSTICĂ ①.

MĂLUROS[1] *adj.* ♣ Plin de mălură.

† **MĂLUROS**[2] *adj.* Țărmuros (BUD.): Aurelian... au fost născut în Dachia ce-i zicea măluroasă (CANT.) [mal].

***MALVACEE** *sf. pl.* ♣ Familie de plante dicotiledoane, ai cărei reprezentanți sînt, nalba, bumbacul, baobabul și arborele de cacao [fr.].

Fig. 3020. Mălură.

MAMĂ *pl.*-me *sf.* ① Femeie care are un copil sau mai mulți; termenul cu care se adresează cineva aceleia care l-a născut; Ⓟ: unde dă mama, carnea crește, mama care-și pedepsește copilul, nu caută să-i facă rău, ci să-l îndrepteze spre bine; Ⓟ: ce-a făcut mama și tata, o să facă fiul și fata; bun ca sînul mamei, foarte bun; a trăi ca în sînul mamei, a duce un traiu fericit ¶ ② Titlu dat unei femei bătrîne, maică: mama Safta; ~ soacră ¶ ③ Termen cu care o mamă își desmiardă copilul: „Dar pe ce pricină, ~?" muma sa l-a întrebat (PANN); ce te doare, ~ dragă? ¶ ④ F De mama focului, extraordinar, grozav, nevoie mare: a mai născut o fetiță... urîtă de mama focului (CAR.); era un ger de mama focului (BR.-VN.); comp. FOC ¶ ⑤ Ⓕ Cauză, pricină: nevoia e mama născocirilor (ZNN.) ¶ ⑥ De-a mama gaia ☛ GAIE ⑧ ¶ ⑦ Lă-mă-mamă ☛ LA[3] ¶ ⑧ Ⓟ MAMA-PĂDURII sau MUMA-PĂDURII, ființă închipuită de popor avînd înfățișarea unei femei bătrîne, foarte urîtă, cu păr lung pînă la pămînt, care totdeauna bocește prin pădure; uneori apare ca o călugăriță cu părul despletit, alteori ca jumătate bărbat și jumătate femeie, sau jumătate om și jumătate lemn; numită și „mama-huciului", „mama-codrului, „vidma-pădurii", „vîlva-pădurii", „pădureana" sau „păduroaica" (PAMF.) (ȘEZ.) (VOR.) ¶ ⑨ ♣ MAMA-PĂDURII[1] sau MUMA-PĂDURII, mică plantă ierboasă, de coloare purpurie, rar albă, cu tulpina fără frunze, acoperită de solzi, cu flori purpurii; crește părăsită pe rădăcinile arborilor din pădurile umede și umbroase (*Lathraea squamaria*) ▪ 3021); — MAMA-PĂDURII[2] = VINARIȚĂ ¶ ⑩ ♣ MAMA-SECĂRII (VIC.) CORN-DE-SECARĂ [lat. mamma].

Fig. 3021. Mama-pădurii.

MĂMAIE *sf.* Mamă (termen de desmierdare).

MĂMĂLIGĂ (*pl.*-igi *sf.* ① ✕ Făină de porumb, fiartă și amestecată la foc pînă s'a îngroșat, pe care țăranii o mănîncă în loc de pîine; Ⓟ: unde nu-i bărbat în casă, nici ~ pe masă; a prins mămăliga coajă, *a)* s'a obrăznicit, a căpătat nas cel ce se arăta moale, nătărău mai 'nainte; *b)* s'a îmbogățit, a făcut stare, a prins chiag; F: am pus-o de ~ (cu lemne verzi, fără apă), aci mi s'a înfundat, am dat de piedică, nu mai e chip de înaintat, de scăpat, etc.: am pus-o de ~, zice moș Vasile, scărpinîndu-se în cap (VLAH.); noi am stat pe loc și am pus-o de ~ fără apă (CRG.); a nu ști nici cum se mănîncă mămăliga, a fi prost, lipsit de experiență: cum îți mai vine să vorbești de tine care nu știi nici cum se mănîncă mămăliga? (ISP.) ¶ ② Ⓕ Ⓟ Om moale, baligă.

MĂMĂLIGAR *sm.* F Ⓟ Bădăran, nume de dispreț dat țăranului (care se hrănește cu mămăligă.

MĂMĂLIGOS *adj.* F Moale (ca mămăliga), molatic, fără vlagă: mai bine moartea decît așa tigoare de bărbat sicîit și ~ (VLAH.).

MĂMĂLIGUȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ✕ *dim.* MĂMĂLIGĂ: ~ cu brînză.

***MAMAR** *adj.* Privitor la țîțe: glande ~e [fr.].

○ **MĂMĂRUȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. Mold. Trans.* Una din numeroasele numiri ale insectei cunoscute mai ales sub numele de „boul-lui-Dumnezeu" [mamă + măriuță].

○ **MAMCĂ** ☛ MANCĂ.

***MAMELĂ** (*pl.*-le) *sf.* Țîță, uger [fr.].

***MAMELAR** *adj.* Ce ține de mamele: glande ~e [fr.].

***MAMELON** (*pl.*-oane) *sn.* ✕ Termen topografic militar: deal, ridicătură rotunjită la vîrf [fr.].

***MAMELUC** *sm.* ✕ ① Soldat dintr'o trupă de călăreți egipteni ai căror șefi guvernau Egiptul din veacul al XIII-lea, pînă cînd Mehemet-Ali îi măcelări în 1811 (▪ 3022 ¶ ② Soldat dintr'un corp de cavalerie a armatei franceze sub Napoleon I [fr. .

Fig. 3022. Mameluc (a.1606).

MĂMICĂ *sf. dim.* MAMĂ.

***MAMIFER** 1. *adj.* și *sn.* (Animal) din clasa mamiferelor.

2. **MAMIFERE** *sf. pl.* Mare clasă de animale vertebrate ale căror femele au țîțe și-și alăptează puii [fr.].

† **MAMINĂ**, *Mold.* MANINĂ (*pl.*-ne, *Bucov. Băn.* MAMILĂ (*pl.*-le, *Trans.* MAMIȚĂ (*pl.*-țe *sf.* Namilă, colos: abia a trecut mamina greoaie (IRG.); aș vrea eu s'o văd cu două manine ca a mele (ALECS.); o mamilă așa de mare, de înaltă și de groasă ca zmeul, se uită horțiș la dînsul (SB.); ce mamiță de om! (RET.).

MĂMIȚĂ *sf. dim.* MAMĂ.

MĂMÎIE ☛ MOMÎIE.

MAMON, ‡ **MAMONA** *sm.* ① Diavolul care personifică lăcomia de bani ¶ ② Diavol, drac: **mamonul a pus pe mama aceea să-şi omoare copiii** (RET.); **se minunează că oare ce vor fi făcut mamonii cu el, de nu-i dă de urmă nicăiri** (RET.); **faceţi-vă vouă prieteni din mamona, adică din avuţia care vă prisoseşte** (TICH.) [sl.-gr.].

MAMORNIC *sm.* Gîndac lung şi gros, de coloare albăstrie-neagră, numit şi „gîndac-puturos", „clăbuc", etc. *(Meloe proscarabaeus)* (▪ 3023) [comp. bg. mramorenŭ, srb. mramorin „marmorat"].

Fig. 3023. Mamornic.

MAMORNIŢĂ (*pl.*-**ţe**) *sf.* ① Ⓟ Un fel de duh rău (în credinţele poporului) ¶ ② *Pr. ext.* Termen de ocară dat unei femei: **să te scoli, mamorniţo, că te ia „iaca-cine!"** (DLVR.).

MAMOS, **MAMOŞ** *sm.* Medic care dă ajutor la facere, la naşterea copilului [ngr. μάμμος].

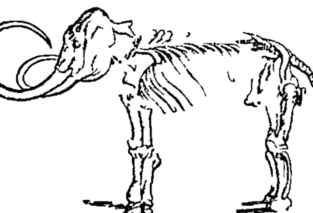
MĂMUCĂ[1], **MĂMUCUŢĂ** *sf. dim.* **MAMĂ**: **mămuca are la ceafă un ochiu neadormit, cu care vede tot ce facem** (CRG.).

○ **MĂMUCĂ**[2] = **MAIMUCĂ**.

○ **MĂMUIE**, **MĂMUIAŢĂ** (*pl.*-**iete**) *sf.* Momîie, mogîndeaţă: **pe cotîrneaţă şade o mămuiaţă** (GOR.).

† **MĂMULAR** *sm.* Vînzător de mărunţişuri, mai adesea ambulant, cercelar, tolbaş, coropcar.

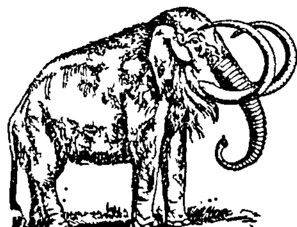
† **MĂMULĂRIE** *sf.* Prăvălie de mărunţişuri, negoţul mămularului: **ţinînd circiumă sau ~, adică fel de fel de mărunţişuri** (JIP.).

Fig. 3024. Schelet de mamut.

MĂMULICĂ, **MĂMULIŢĂ**, **MĂMUŞOARĂ** *sf. dim.* **MAMĂ**.

***MAMUT** *sm.* Mare elefant fosil, ale cărui resturi s'au regăsit în mare număr în Siberia (▪ 3024, 3025) [fr.].

MĂMUŢĂ *sf. dim.* **MAMĂ**.

Fig. 3025. Mamut reconstituit.

MĂNA (-**ănez**) *vb. refl.* A se strica de mană, a se îngălbeni, a se opări: **cînd plouă pe soare... grîul se mănează** (PĂC.).

MANĂ *sf.* ① Aliment pe care Dumnezeu îl făcea să cadă în fie-care dimineaţă din cer spre a hrăni pe Israeliţi în pustiu, după ieşirea lor din Egipt şi înainte de a intra în ţara făgăduinţii ¶ ② Ⓕ **Mană cerească**, cuvîntul lui Dumnezeu ¶ ③ *Pr. ext.* Hrană îmbelşugată: **se repezîră... socotind bietele javre flămînde că au dat peste vre-o ~** (ODOB.) ¶ ④ Ⓟ Belşug: **lasă că nu va fi mare ~ de cîştigul meu** (ISP.) ¶ ⑤ Ⓟ **Nu-i vre-o ~**, nu-i vre-o pricopseală mare (CIAUŞ.); **nu e ~ mare a spune de pe carte ş'altu a asculta** (JIP.) ¶ ⑥ Esenţa, tot ce e mai bun în lapte, în rodul bucatelor, etc., despre care poporul crede că se poate răpi prin farmece şi vrăji sau de către strigoaice: **în Sîmbăta Paştilor, se face şi o păscuţă a vitelor care se dă vacilor să mănînce, ca să aibă ~** (GOR.); **nu se vinde, nu se dă nimic de sămînţă la alţii, pînă ce nu vei semăna tu întîiu, altfel îţi dai mana, norocul** (GOR.); **dacă vaca nu dă lapte, atunci se crede că alţii i-au luat mana** (GOR.); **poate c'au luat strigoaicele mana de la vaci** (CRG.) ¶ ⑦ O boală a viţei de vie pricinuită de o ciupercă *(Peronospora viticola)*, de pe urma căreia frunzele se pătează, se sbîrcesc, se îngălbenesc şi apoi se usucă; sporii acestei ciuperci se află în aer, de unde ajung pe frunzele tinere ale viţei şi stau acolo pînă dă o ploaie caldă care-i face să germineze (▪ 3026): **piatra şi mana pe mine m'au bătut şi m'au pălit** (DLVR.) ¶ ⑧ **~-DE-APE**, mare plantă ierboasă, numită şi „roua-cerului", cu tulpina vîrtoasă, care creşte prin mlaştini, prin lacuri şi pe marginea apelor *(Glyceria aquatica)* ¶ ⑨ **MANA-JIDOVULUI** = **ZMEUR** [gr. μάννα, bg. mana, care are toate înţelesurile din româneşte].

Fig. 3026. Mană.

MĂNĂSTIOARĂ (*pl.*-**re**) *sf. dim.* **MĂNĂSTIRE**: **în mănăstioara aceea se afla multe icoane** (PRV.-MB.).

MĂNĂSTIRE *sf.* Locaş unde trăesc laolaltă călugări sau călugăriţe (☛ **TAB. VIII** şi **IX**): **~ de călugări**; **~ de maici**; **mănăstiri închinate** ☛ **ÎNCHINAT**⑧; **~ 'ntr'un picior, ghici ciuperca ce e?** (GOR.), *ghicitoare despre* „ciupercă" [vsl. < gr.].

MĂNĂSTIRESC *adj.* De mănăstire, ce ţine de mănăstire, privitor la mănăstire: **moşii, bunuri mănăstireşti**; **nici unul din egumeni să nu poată slobozi Ţigan ~** (LEG.-CAR.).

MĂNAT *adj. p.* **MĂNA**. Stricat de mană: **holdele noastre erau... ~e şi pălite, sau de ploaie multă sau de secetă** (I.-GH.).

MĂNĂTARCĂ, **MÎNĂTARCĂ** (*pl.*-**ărci**) *sf.* ① Ciupercă cu pălăria brună-gălbuie, cu carnea albă, puţin roşietică sub epidermă, cu miros şi gust plăcut; numită şi „burete", „hrib" *Mold. Bucov.*, „mitarcă" sau „pitarcă" *Trans.*) *(Boletus edulis)* (▪ 3027) ☛ şi **PL. I, 21** ¶ ② **~-URSEASCĂ** **PIŢA-VACII** [ngr. μανιτάρι].

Fig. 3027. Mănătărci.

○ **MANCĂ**, ‡ **MAMCĂ** (*pl.*-**ce**) *sf. Mold. Bucov.* Doică: **aceasta se înţelege şi spre mamce, carele apleacă prunci mici** (PRV.-LP.); **această poroganie o spun mancele copiilor, cînd încep ei a pricepe şi a vorbi** (SB.); **căuta cu limba scoasă pentru stăpînul său o mancă** (GRIG.) [rut. mamka].

MANDĂ (*pl.*-**de**) *sf.* = **MANDANEA**.

MĂNDĂLACI, **MĂNDĂNACI** *sm. pl.* = **ALUNELE**[1]①.

MANDANEA *sf.* Banda, marginea elastică a biliardului [tc. mandané].

***MANDARIN** *sm.* Înalt funcţionar civil sau militar în China şi Annam (▪ 3028): **avea un aer de ~ chinezesc sub fesul ţuguiet ce-i cădea pe nas** (ALECS.) [fr.].

Fig. 3028. Mandarin.

***MANDARINĂ** (*pl.*-**ne**) *sf.* Soiu de portocală mică, cu coaja subţire, de coloare gălbuie-roşietică, originară din Cochinchina şi cultivată prin ţările din regiunea mediterană [fr.].

***MANDARINAT** (*pl.*-**ate**) *sn.* Titlul, funcţiunea de mandarin [fr.].

***MANDAT** (*pl.*-**te**) *sn.* ① Act prin care o persoană dă alteia împuternicirea de a vorbi sau de a lucra în numele ei ¶ ② Hîrtie prin care se dă ordin să se plătească o anumită sumă persoanei numite acolo ¶ ③ **~ postal**, hîrtie pe care se află înscrisă suma depusă de un particular la un birou postal şi prin care acesta din urmă însărcinează un alt birou postal să plătească această sumă destinatarului ¶ ④ **~ de aducere**, **~ de depunere**, ordonanţe date de un judecător de instrucţie prin care cineva e somat să se înfăţişeze spre a fi cercetat sau se porunceşte ca să-l aducă cu forţa, spre a-l ţinea la dispoziţia judecătorului, sau ca să fie arestat; mandat de aducere se poate da şi împotriva unui martor care refuză să se prezinte ¶ ⑤ Linia de conduită indicată unui deputat de către alegătorii săi [fr.].

***MANDATAR** *sm.* Persoana căreia i s'a dat o împuternicire, care a fost însărcinată cu un mandat [fr.].

*MANDIBULĂ (pl.-le) sf. ① Falcă, în spec. falca de jos ¶② Fie-care din cele două fălci care constitue ciocul unei păsări ¶ ③ Numele celor doi dinți laterali cu care unele insecte sfărîmă alimentele [fr.].

*MANDOLINĂ (pl.-ne) sf. Instrument de muzică cu coarde metalice care se fac să vibreze cu ajutorul unei pene (3029) ☞ și TAB. XXXIX,34) [fr. < it.].

Fig. 3029. Mandolină.

○ MANDRĂ (pl.-re) sf. Băn. ✕ Mămăligă.

*MANDRAGORĂ (pl.-re) sf. Plantă din fam. solaneelor (Mandragora officinalis) a cărei rădăcină juca un rol foarte mare în credințele superstițioase din antichitate pînă în evul mediu, credințe care s'au păstrat și la poporul nostru, însă cu privire la mătrăgună (3030) [lat.].

*MANDRIL sm. Maimuță de o înfățișare ciudată, cu coada ciuntită, cu fălcile albastre, nasul roșu și barba galbenă; trăește prin părțile stîncoase ale Guineei și, cu toată sălbăticia ei, ajunge a putea fi domesticită (Cynocephalus mormon) (3031) [fr.].

Fig. 3030. Mandragoră. A. Planta și fructul. B. Rădăcina sculptată în formă de om.

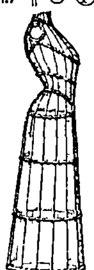
○ MANDULĂ (pl.-le) sf. Trans. Migdală (BUD.) (FR.-CDR.) [ung.].

MANEA (pl.-nele) sf. Cîntec duios turcesc: cîntîndu-i din gură și cu tambura manele turcești (CAR.) [tc. m a n è].

Fig. 3031. Mandril.

*MANECHIN (pl.-ine) sn. ① Figură de lemn sau de ceară care înfățișază corpul unui om și de care se servesc mai ales pictorii și sculptorii (3032): prea semănau a ~i din vitrinele bărbierilor (VLAH.) ¶ ② Ⓕ Om fără voință pe care-l sucești cum vrei: din Român, vrem a-l schimba într'un ~ cosmopolit, sub cuvînt de progres (ALECS.) ¶ ③ Bust de carton de care se servesc croitorii și croitoresele, spre a încerca sau potrivi hainele ca pe trup (3033) ¶ ④ Femeie care, în casele mari de croitorie, se îmbracă cu rochiile cusute acolo, spre a le arăta clientelor [fr.].

Fig. 3032. Manechin.

Fig. 3033. Manechin.

*MANEJ (pl.-ejuri) sn. ① Exercițiul ce se face unui cal spre a-l dresa ¶ ② Locul unde se dresează caii și unde se învață călăria ¶ ③ Mașină pusă în mișcare de animale ¶ ④ Ⓕ Tertip, viclenie [fr. m a n è g e].

○ MANELĂ (pl.-le) sf. ① Drug de lemn sau de fier care se prinde în două scoabe pe dinăuntrul ușii, ca să se încuie, cu deosebire la cramă și la moara de apă ¶ ② Drug de lemn care servește la învîrtirea cabestanului [comp. it. m a n o v e l l a].

○ MANERCĂ sf. Mold. (RV. CRG.) Bidon de gaz pe care-l poartă găzarii atîrnat de cobiliță.

○ MANEȘCĂ (pl.-ești) sf. Mold. Ⓣ Un fel de încrețituri de o parte și de alta a gurii cămășii [comp. MANIȘCĂ].

*MANEVRA (-vrez) vb. tr. ① A face să funcționeze, a pune în mișcare (o mașină, etc.) ¶ ② A cîrmui o corabie ¶ ③ ✕ A executa diferite mișcări (vorb. de trupe) ¶ ④ Ⓕ A întrebuința diferite mijloace spre a izbuti într'o întreprindere [fr. m a n o e u v r e r].

*MANEVRĂ (pl.-re) sf. ① Totalitatea operațiunilor ce se fac spre a cîrmui o corabie ② Parîmele care servesc la manevrarea pînzelor și la susținerea catartelor ¶ ③ ✕ Diferitele mișcări pe care le execută trupele, spre a se pregăti în arta războiului ¶ ④ Manoperă [fr. m a n o e u v r e].

○ MANG adj. și sm. Mold. Mare și prost, nătărău [m a n g a f a].

MANGAFA sf. F Prost, nătărău, om ridicul: atunci, dă-mi voie să-ți spun... că ești o ~ (CAR.) [tc.].

MANGAFACHE sm. = MANGAFA: ai văzut acu, ~? (CAR.).

MANGAL (pl.-aluri -ale) sn. ① Vas în care se pune jăratec (3034): un ~ de aramă, plin cu cărbuni aprinși, slujea de încălzit (FIL.); a poruncit de le-a aprins zece ~e cu cărbuni (I.-GH.) ¶ ② Mold. Cărbuni (de lemn): șezi plecat cu capu pe-o tipsie plină de ~ aprins (ALECS.) [tc.].

Fig. 3034. Mangal.

○ MANGALĂU (pl.-lae) sn. Mold. Bucov. Trans. Lemn crestat cu care se netezesc sau se calcă rufe, postavuri, etc.: Dumineca să nu iei ~l în mînă, că face vîntul în cînepă vîrticușuri, o încîlcește (VOR.) [ung. m á n g o l ó].

MANGALIȚĂ, ✓ MANGOLIȚĂ (pl. -țe sf. Rasă de porci, foarte răspîndită la noi, în Serbia și Ungaria, caracterizată prin părul alb și creț, prin botul și picioarele scurte (3035): Am o scroafă mangoliță, cu dinții de veveriță (PAMF.) [ung. m a n g a l i c a < srb. m a n g u l i c a].

Fig. 3035. Mangaliță.

*MANGAN sbst. Metal foarte tare, care se topește cu greu, întrebuințat în anumite aliage spre a le da o mare tărie [fr.].

*MANGANAT sn. Ori-ce sare formată prin combinarea acidului manganic cu o bază: ~ de potasiu [fr.].

*MANGANIC adj. Se zice despre compusele în care intră manganul: acid ~, acid format din oxigen, hidrogen și mangan [fr.].

○ MANGEALÎC (pl.-îcuri) sn. ① Pîrghie, par gros cu ajutorul căruia se ridică carul sau alte greutăți (R.-COD.) (RV.-CRG.) ¶ ② Olten. (CIAUS.) Pană mare de lemn pentru despicarea trunchiurilor.

‡ MANGET (pl.-eturi) sn. Ⓣ Volan (la rochie): o rochie... cu trei rînduri de ~uri pe poale (FIL.); printre falbalale, ~uri și volane... zării mai multe figuri rotunde și drăgălașe (ODOB.) [fr. m a n c h e t t e].

‡ MANGÎR sm. ① Cea mai mică monedă de aramă turcească (= $^1/_4$ din accea); Ⓕ: a da ~ul cel de apoi, a da ortul popii, a muri ¶ ② Pr. ext. pl. Bani: cine... va cere ~i sau altceva de la cei ce se pricestuesc, aceluia să i se ia darul (PRV.-MB) [tc.].

MANGOSIT adj. Ticălos, netrebnic; nătărău: se temea că l-or mînca zmeii, dacă vor afla cît de ~ îi el (SB.); ce stai ca un butuc în capră, ~ule? coboară de agiută la trăsură! (ALECS.); un ~ de sfetnic d'ai împăratului Roșu se făgăduise diavolului (ISP.).

○ MANGURĂ (pl.-uri) sf. Trans. (VIC.) (PȘC.) Bucățică, fărîmitură: n'am luat azi în gură nici o ~ de pită.

MANI! MANI! interj. Strigăt cu care se chiamă bobocii de rață (R.-COD.) (PȘC.) (GR.-N.).

*MANIA (-iez) vb. tr. A mînui [fr. m a n i e r].

*MANIABIL adj. Ușor de mînuit [fr.].

*MANIAC adj. Sucit (la fire), cu toane, care are apucături, deprinderi, gesturi ciudate: acel Domn ~ începe a plînge și a se bate cu pumnii în cap (I.-GH.) [fr.].

*MANIE sf. ① Nebunie parțială în care imaginațiunea e mereu obsedată de o idee fixă: mania persecuțiunii ¶ ② Ciudățenie, obiceiu ciudat ¶ ③ Toană ¶ ④ Gust din cale afară, nebunesc, pentru ceva: are mania jocului [fr.].

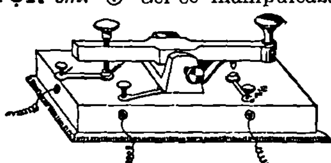
*MANIERĂ (pl.-re) sf. ① Fel de a vorbi, de a lucra ¶ ② Caracter distinctiv al unui scriitor, al unui artist ¶ ③ Fel de a se purta în societate, apucături: n'are maniere frumoase [fr.].

*MANIERAT adj. ① Cu maniere frumoase, care ține seama de toate regulile etichetei și politeței: un om ~ ¶ ② Afectat: stil ~ ¶¶ C NEMANIERAT [fr. m a n i é r e].

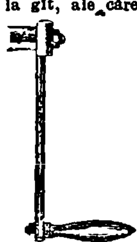
*MANIFEST 1. *adj.* Vădit, învederat.
2. (*pl.*-te) *sn.* Declarațiune publică prin care un suveran, un guvern, un partid sau un personagiu politic își explică conduita: **propuneam... un ~ prin care Sultanul declara că trimite oștirea sa numai ca să respingă pe năvălitori** (I.-GH.) [fr.].
*MANIFESTA (-tez) 1. *vb. tr.* A vădi, a arăta, a face cunoscut, a da pe față: **a-și ~ cugetarea, voința, bucuria.**
2. *vb. refl.* A se arăta [fr.].
*MANIFESTAȚIUNE, MANIFESTAȚIE *sf.* ① Faptul de a (se) manifesta ¶ ② Actul prin care se manifestă ceva, prin care se exprimă în mod public un sentiment: **amenințările ei se schimbară în manifestații de bucurie** (BOL.) ¶ ③ Demonstrațiune, demers ce se face de popor, spre a arăta în public care sînt opiniunile lui [fr.].
*MANIHEISM *sbst.* Doctrină creștină, concepută de Maniheu sau Manes, prin care se admiteau în lume două principii suverane, al binelui și al răului [fr.].
*MANIHEU 1. *adj.* Ce ține de maniheism.
2. *sm.* Sectator al lui Maniheu, eretic care împărtășea doctrina și credințele maniheismului [fr.].
MANINĂ ☞ MAMINĂ.
○ MĂNINOS *adj.* Ca o m a n i n ă, colosal (STAM.).
*MANIOC *sm.* Gen de plante, din a căror rădăcină se scoate o feculă alimentară; dintr'una din spețe se extrage tapioca (*Jatropha manihot*) (▪ 3036 [fr.].

Fig. 3036. Manioc.

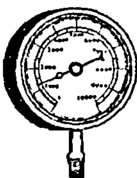
*MANIPULA (-lez *vb. tr.* ¹ A opera cu mîna asupra unei substanțe, spre a o descompune, spre a o transforma ¶ ² A mînui, a mania: **acei cari au negociat și au manipulat operațiunile împrumuturilor** (I.-GH.) [fr.].
*MANIPULARE, MANIPULAȚI(UN)E *sf.* Faptul de a m a n i p u l a [fr.].
*MANIPULATOR *sm.* ① Cel ce manipulează ¶ ② Aparat pentru transmiterea semnalelor din telegrafia electrică (▪ 3037 [fr.].

Fig. 3037. Manipulator.

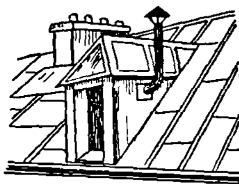
MANIȘCĂ (*pl.*-iște *sf.* ① Pieptar scrobit, mobil, ce se pune peste cămașă: **o fundă mare... la gît, ale cărei capete fîlfîie la fie-care mișcare pe ~** (CAR.) ¶ ② Tivitura, refecul de la manșeta cămășii bărbătești (CONV.) (R.-COD.) [rus.].
‡ MANIȚĂ *sf.* Stofă din care se făceau anterie și rochii: **anteriu de ~** (FIL.).
*MANIVELĂ (*pl.*-le) *sf.* Mîner, de lemn sau de fier, încovoiat astfel încît să formeze de două ori cîte un unghiu drept, cu care se învîrtește fusul sau osia unei unelte, unui aparat, etc., cocîrlă, crivac (▪ 3038 [fr.].

Fig. 3038. Manivelă.

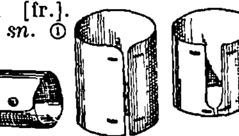
MĂNÎNȚEL — MĂRUNȚEL.
*MANOMETRU (*pl.*-tre) *sn.* Aparat cu care se măsoară forța elastică a aburilor sau a gazelor (▪ 3039) [fr.].

Fig. 3039. Manometru.

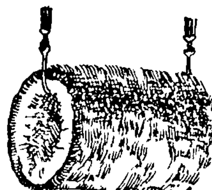
*MANOPERĂ (*pl.*-re) *sf.* Tertip, chițibuș, uneltire vicleană sau necinstită: **poate că e... o ~ grosolană, ca să intimideze pe cîțiva nehotărîți** (CAR.) [it.].
MĂNOS *adj.* ① Care dă mult lapte, mult rod; rodnic: **vacă mănoasă; călătorul respiră mai ușor, mergînd prin bogate fînațe și mănoase semănături** (NEGR.); **Cînd se află peste iarnă multă chidie pe pomi, pomii vor fi peste vară mănoși, vor produce o mulțime de poame** (MAR.) ¶ ② Plin de belșug, îmbelșugat: **venetici veniți, în țara asta bună și mănoasă, după un codru de pîine** (I.-GH.) [m a n ă].
○ MANOȘ *sm. Trans.* (BUD.) (FR.-CDR.) Arătător (la ceas), minutar.
*MANSARDĂ (*pl.*-de) *sf.* Locuință joasă sub acoperișul unei case (▪ 3040 [fr.].

Fig. 3040. Mansardă.

‡ MANSUP (*pl.*-puri) *sn.* Post, funcție: **dîndu-le ~uri și întrebuințîndu-i ca slujbași ai bisericii, ca soli, ca vameși, ca dragomani** (ODOB.) [tc.].
*MANȘETĂ (*pl.*-te) *sf.* Bantă, fâșie de pînză, etc., prinsă sau care se prinde la marginea mînecii cămășii ▪ 3041 [fr.].

Fig. 3041. Manșete.

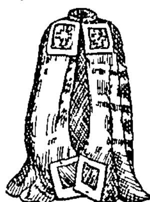
*MANȘON (*pl.*-oane) *sn.* ① Sul de blană, de postav, etc., deschis la amîndouă capetele, în care se vîră mîinile spre a le apăra de frig ¶ ² Un fel de sită conică, fabricată dintr'o țesătură de in și imbibată cu o soluție de corpuri cari nu se topesc, dar devin incandescente; se întrebuințează la becurile de gaz, ca să dea lumină mai multă ▪ 3042) [fr. m a n c h o n].

Fig. 3042. Manșon.

MANTA *pl.*-tale *sf.* Veșmînt lung și larg ce se poartă deasupra celorlalte haine, spre a se apăra de ploaie, de frig, etc. (▪ 3043); (F) *F* **a-și găsi ~ua cu cineva,** a-și găsi beleaua: **apoi nu mă faceți din cal măgar, că vă veți găsi ~ua cu mine** (CRG.) [comp. fr. m a n t e a u].

Fig. 3043. Manta de ploaie.

*MANTĂ (*pl.*-te) *sf.* Mantie: **și manta lui Isus așa de albă** (VLAH.); **Dar a nopții neagră ~ peste dealuri se lățește** (ALX.) [fr. m a n t e].
MANTĂLUȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* *dim.* MANTA.
*MANTELUȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* Manta scurtă cu care femeile își acoper umerii și brațele: **tivită pe margini cu șiret de fir, ca și manteluța de aceeași coloare** (CAR.) [după fr. m a n t e l e t].
MANTIE *sf.* ① Veșmînt lung și larg, fără mîneci, dintr'o stofă bogată, pe care-l îmbracă suveranii la încoronare sau la solemnități mari: **Mihai era îmbrăcat cu o ~ albă, țesută cu fir de aur** (ISP.); **Peste șolduri, îți lași părul ca o ~ să cadă** (VLAH.) ¶ ② Veșmînt arhieresc, de aceeași formă, de coloare purpurie, pe care sînt cusute patru tăblițe de altă coloare, două sus și două jos (▪ 3044): **mantia închipuește darul cel acoperit carele au venit de la Dumnezeu... de-l sfinți și acoperi** (PRV.-MB.) ¶ ③ (F *poet.* Acoperemînt: **munții Pirenei se înväleau treptat cu o ~ roșietică** (ALECS.) [vsl. m a n t i j a].

Fig. 3044. Mantie.

*MANTILĂ (*pl.*-le) *sf.* ① Un fel de manteluță mai lungă purtată de femei ¶ ② Un fel de broboadă de dantelă, de origine spaniolă, purtată de femei (▪ 3045) [fr. m a n t i l l e].

Fig. 3045. Mantilă.

○ MĂNTUȘ *sm.* MIHALȚ.
*MANUAL 1. *adj.* De mînă, făcut cu mîna: **lucru ~.**

2. (*pl.*-**ale**) *sn.* Carte portativă care cuprinde pe scurt principiile unei științe sau unei arte [fr.].

MĂNUCHIU ☞ **MĂNUNCHIU.**

·**MANUFACTURĂ** (*pl.*-**turi** *sf.* ① ⊕ Stabiliment, fabrică în care se lucrează în mare cantitate produse industriale: **~ de arme, de postavuri** ② Produsele fabricate în aceste stabilimente, *în spec.* mărfuri de lipscănie și pînzeturi [fr.].

·**MANUFACTURIER** 1. *adj.* Ce ține de manufactură.

2. *sm.* Stăpînul, întreprinzătorul unei manufacturi [fr.].

·**MANU MILITARI** *loc. lat.* Cu forța militară, cu sila: **a expulsa pe cineva ~.**

MĂNUNCHIAȘ (*pl.*-**eșe** *sn. dim.* **MĂNUNCHIU**: **scoate... două mănunchește de flori și mergi la biserică** (VOR.).

MĂNUNCHIU (*pl.*-**che**, -**chiuri**) *sn.* ① Cantitate de fire de grîu, de orz, etc. secerat, cît poate cuprinde secerătorul cu mîna: **mănunchele se leagă în snopi, snopii se strîng în clăi** ¶ ② Legătură de flori, de nuiele, etc. ▪ 3046 : **puse seara la capul fie-căruia din ei cîte un mănunchiu de flori** (ISP.) ; **~ de nuiele**; *pr. ext.*: **suflată de vîntul care aduce cu dînsul un mănunchiu de văpaie** (BR.-VN.) ; F : **împrăștiați de nevoi, uniți însă într'un singur mănunchiu sufletesc** (VLAH.) ¶ ③ **MĂNUȘĂ** ⁸ ¶ ⁴ Mîner: **~ul cuțitului, cosorului, secerii, săbiei** [lat. vulg. manuclus — clas. manipulus].

Fig. 3046. Mănunchiu de nuiele.

MĂNUNCHIULEȚ (*pl.*-**ețe**) *sn. dim.* **MĂNUNCHIU**: **slujba lui de căpetenie fu ca să facă în fie-care zi cîte douăsprezece mănunchiulețe de flori** (ISP.).

† **MĂNUNT...** **MĂRUNT...**

·**MANUSCRIPT** (*pl.*-**te** *sn.* Carte scrisă în întregime de mînă [lat.].

·**MANUSCRIS** 1. *adj.* Scris de mînă.

2. *pl.*-**ise**) *sn.* Manuscript [lat. manu + scris].

MĂNUȘĂ (*pl.*-**uși** *sf.* ① Parte de îmbrăcăminte care acopere mîna și fie-care deget deosebit (▪ 3047, 3048 : **~ de lînă, de bumbac, de mătase, de piele**; **~ îmblănită**; **o pereche de mănuși**; F : **a arunca mănușa,** a provoca la duel; **a ridica mănușa,** a primi provocarea ¶ ② Toarta unei oale, unui vas: **olarul unde voește, acolo pune mănușa** (GOL.) ; **oala făr' de mănușă ajunge după ușă** (ZNN.) ¶ ³ Mînerul, coada unei unelte ¶ ④ Mînerul, coarba, manivela vîrtelniței ¶ ⑤ *Mold.* Clanța unei broaște de ușă ¶ ⑥ *pl.* Cotoaiele sau stîlpușorii codîrlei de la car ¶ ⑦ *pl.* Picioarele saniei ¶ ⁸ Legătură de cînepă, de atîtea fire cîte poate cuprinde mîna la cules (cam de 10-12 cm. diametru); 12 mănuși alcătuesc o „chită" ▪ 3049) [mînă.

Fig. 3047. Mănuși. Fig. 3048. Mănușă de scrimă.

Fig. 3049. Mănuși de cînepă.

MĂNUȘAR *sm.* ⊕ Cel ce fabrică sau vinde mănuși.

MĂNUȘAT *adj.* Cu mîinile îmbrăcate cu mănuși: **un lacheu galonat și ~ ieși afară și ne huidui** (GN.) ¶¶ C **NEMĂNUȘAT.**

MĂNUȘERIE *sf.* ⊕ Atelierul, prăvălia mănușarului.

·**MANUTANȚĂ** (*pl.*-**țe** *sf.* ⚔ Stabiliment, brutărie unde se fabrică pîinea pentru armată [fr. manutention].

·**MAPĂ** (*pl.*-**pe**) *sf.* ¹ Scoarțe de carton, în care se țin desenuri, foi volante, hîrtie de scrisori și sugătoare, etc. (▪ 3050) ¶ ② ● Hartă [germ. Mappe].

Fig. 3050. Mapă.

·**MAPAMOND** *pl.*-**duri** *sn.* ● Hartă care înfățișază întregul glob pămîntesc împărțit în două emisfere (▪ 3051) [fr.].

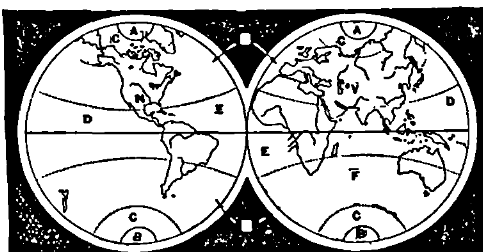

Fig. 3051. Mapamond.
AA. Polul Nord.—BB. Polul Sud.—CC. Oceanul Glacial.—DD. Oceanul Pacific. EE. Oceanul Atlantic.—F. Oceanul Indian.—G. Emisfera septentrională. — H. Emisfera meridională.—V. Continentul vechiu.—N. Continentul nou.

MĂR (*pl.* **meri**) 1. *sm.* Pom, cu flori albe-trandafirii, ale cărui fructe sînt merele *(Pirus malus)* (▪ 3052); **~ pădureț,** varietate de măr, care crește prin păduri, ale cărui fructe acrișoare se numesc „mere-acre" sau „mere-pădurețe" *(Pirus acerba)*; **de florile ~ului** ☞ **FLOARE** ①.

2. (*pl.* **mere**) *sn.* ① Fructul pomului cu același nume: dintre numeroasele varietăți cultivate cităm: **merele crețești, domnești, coadeșe, leșești, călugărești, paradise, pătule, viești, etc.; mere acre** *sau* **mere pădurețe,** fructele mărului pădureț care se dau mai ales porcilor de mîncare; Ⓕ F: **îi cere și lui inima mere acre** *sau* **poftește și el la mere acre,** se zice de omul (mai ales bătrîn) care tot poftește lucruri nepotrivite pentru vîrsta și puterile lui; **a se sătura de ceva ca de mere acre** *sau* **ca de mere pădurețe,** a fi sătul pînă 'n gît de ceva, a fi scîrbit, desgustat de ceva; Ⓟ: **treanca fleanca, mere acre!** vorbe goale! fleacuri! **a bate ~,** a stîlci în bătăi: **să ți-l calc eu sub picioare, să-l pisez, să ți-l las ~** (PANN) ; Ⓕ: **~ul discordiei,** pricina neînțelegerii, învrăjbirii, aluziune la mărul oferit de Paris zeiței Venus și care a fost pricina războiului Troii ¶ ② **~ -AURIU BULBUCI**; — **~UL-CUCULUI — IARBĂ-DE-LINGOARE¹**; — **~UL - LUPULUI — DALAC** ②, **REMF**; — **~UL-PORCULUI = LAUR** ① ; **MERE-DE-PĂMÎNT NAPI-PORCEȘTI** ¶ ③ **~ul lui Adam** ☞ **ADAM** ² [lat. vulg. mēlus clas. malus].

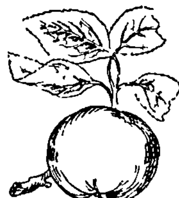

Fig. 3052. Măr.

MARĂ (*pl.* **mere**) *sf.* **MĂR** 2.

·**MARABU** *sm.* ¹ Preot musulman care trăește retras de lume; capela unde slujește; mormîntul lui: **cîteva femei... stau în nemișcare lîngă acel marabu** (ALECS.) ¶ ② Barză pleșuvă din India și din Africa, ale cărei pene de sub aripi sînt foarte căutate ca podoabă *(Leptaptilus)* (▪ 3053) [fr.].

Fig. 3053. Marabu.

○**MĂRAC** *adj.* *Băn.* Sărac lipit pămîntului (*mai ales în loc.* **e ~ sărac** *sau* **e sărac ~**) [mărat + sărac].

MĂRĂCINAR *sm.* Păsărică vioaie de 12 - 15 cm. lungime, de coloare cenușie-neagră, cu pieptul roșu și pîntecele alb sau albicios, care se hrănește cu insecte; se cocoțează pe mărăcini spre a-și pîndi prada *(Pratincola rubetra; Pr. rubicola)* (▪ 3054).

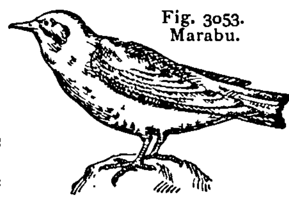
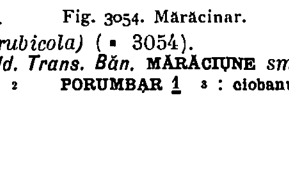
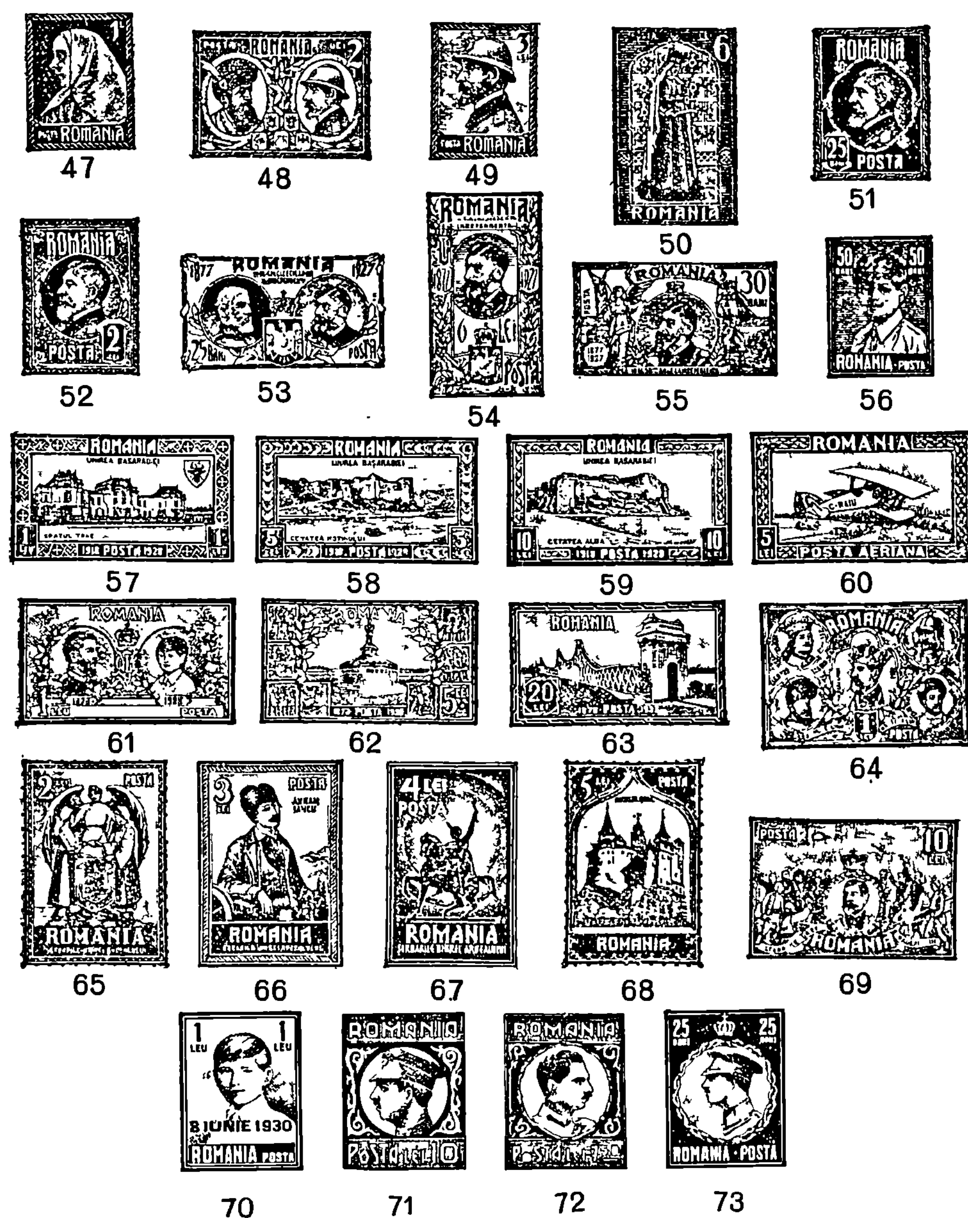

Fig. 3054. Mărăcinar.

MĂRĂCINE, *Mold. Trans. Băn.* **MĂRĂCIUNE** *sm.* ¹ — **PĂDUCEL** ¹ ¶ ² **PORUMBAR** 1 ³ : **ciobanul**

1. Cap de bou a. 1858.— 2. Cap de bou a. 1852.— 3. Cap de bou a. 1862.— 4. Cuza-Vodă a. 1865. — 5. Domnitorul Carol a. 1866— 1867.— 6, 7, 8, 9. Domnitorul Carol a. 1868—1872. 10, 11, 12. Regele Carol a. 1880—1890.— 13. Jubilara a 25 de ani de Domnie a Regelui Carol a. 1891. — 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20. Regele Carol a. 1893—1899. — 21, 22. Jubilare 1903. — 23. Binefacere 1905. — 24. Jubilară 1906. — 25. Jubilară 1906. (25 de ani de la înfiinţarea Regatului).— 26, 27, 28, 29, 30, 31. Comemorative a Expoziţiei din 1906.— 32, 33. Regele Carol 1907. 34, 35, 36, 37, 38, 39. Comemorative a Războiului din 1913.— 40, 41. Timbre de ajutor 1916-18. 42, 43. Regele Ferdinand 1916-26.— 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50. Comemorative a încoronării din 1922. — 51, 52. Regele Ferdinand 1926.— 53, 54, 55. Jubilare a 50 de ani de la Independenţă. 1927.— 56. Regele Mihai a. 1928. – 57, 58, 59, Jubilară a 10 ani de la Unirea Basarabiei a. 1928. — 60. Poşta aeriană 1928. — 61, 62, 63. Jubilară a 50 de ani de la înfiinţarea Regatului a. 1928. — 64, 65, 66. 67, 68, 69. Jubilară a 10 ani de la Unirea Ardealului 1929. — 70. Urcarea pe tron a Regelui Carol al II-lea, 8 Iunie 1930. — 71, 72, 73. Regele Carol al II-lea 1930.

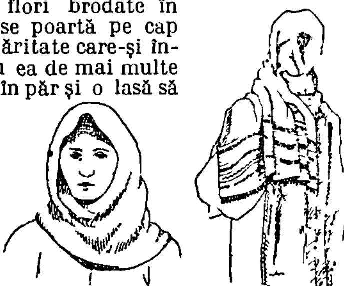
se făcuse mititel lîngă un mărăcine înflorit (ISP.) ¶ ③ *pl.* Nume generic pentru tot felul de specii de arbuşti spinoşi: ca plugarul bun care curăţă de mărăcini ţarina sa (NEGR.) lat. vulg. *marrucina].

MĂRĂCINIŞ (*pl.*-işuri) *sn.* Loc unde au crescut mulţi mărăcini: dădu apoi într'un ~ care-i zgîrie mîinile (S. ALD.).

MĂRĂCINOS *adj.* Plin de mărăcini, spinos: am dat în sfîrşit peste coborîşuri mărăcinoase (GRIG.); o curătură... părăsită... mărăcinoasă şi plină de pădure (PRV.-MB.).

MARAFET (*pl.*-eturi) *sn.* ① Măestrie, artă, meşteşug: două lovituri de biciu lăsate cu ~ pe spatele armăsarilor (FIL.) ¶ ② Mijloc şiret, viclean: atunci găsise alt ~ de a-i necăji (I.-GH.); acesta e un ~ al reacţiunii care vrea astfel să adoarmă bănuielile guvernului (CAR.) ¶ ③ *pl.* Nazuri, mofturi, fasoane [tc. marifet].

MARAMĂ, MAHRAMĂ, NĂFRAMĂ (*pl.*-me, mărămi) *sf.* ① Fâşie lungă de pînză, lată de 40-50 cm., ţesută din bumbac sau borangic, cu marginile împodobite cu flori brodate în diferite colori; se poartă pe cap de ţărancele măritate care-şi înconjoară faţa cu ea de mai multe ori sau o prind în păr şi o lasă să atîrne pe spate pînă peste şale (▪ 3055): femeile, cu marame albe pe cap, acoperite pînă peste gură (D.-ZAMF.); să se lege cu mahramă ochii voştri (PRV.-MB.); o năframă cusută frumos cu flori de mătasă (CRG.) ¶ ② Basma, broboadă: îi zise... să înalţe o prăjină şi în vîrful ei să puie o mahramă roşie! (ISP.); să anini o năframă pe o prăjină (SB.) ¶ ③ Văl: zări o femeie zăcînd înfăşurată într'o lungă maramă de zăbranic negru (ODOB.) ¶ ④ *F poet.* Acoperemînt: Copacii somnoroşi ne chiamă, S'acopere iubirea noastră Sub parfumata lor maramă (VLAH.) [tc. mahrama].

Fig. 3055. Maramă.

MĂRAR *sbst.* ① Plantă aromatică, cu flori galbene dispuse în umbele, cultivată pentru trebuinţe culinare (*Anethum graveolens*) (▪ 3056): nu te amesteca ca ~ul în toate bucatele (PANN) ¶ ② ~UL-BĂLŢILOR = MĂRĂRAŞ ② ¶ ③ ~UL-CÎINELUI ROMONIŢĂ-PUTUROASĂ ¶ ④ ~UL-CÎMPULUI = PINTENAŞI ②.

MĂRĂRAŞ *sbst.* ① *dim.* MĂRAR ¶ ② Plantă acuatică cu flori albe, ce seamănă cu mărarul; numită şi „chimion-de-apă", „chimion-de-baltă", „mărarul-bălţilor", etc.

Fig. 3056. Mărar.

MĂRĂSIN *sbst. Trans.* Semn rău, piază rea, rău augur: ieşirea înainte cu gol e ~; ăsta-i ~ rău... numai dracul m'a putut pălmui aşa de straşnic (RET.) [lat. male sanum „nesănătos"].

*__MARASM__ *sbst.* Slăbire foarte mare a organismului, topire d'a-n-picioarele, lîncezeală [fr.].

‡ **MĂRAT** *adj.* Sărman, biet, nenorocit [lat. male habitus; ☞ MĂRAC].

MARAZ, MĂRAZ (*pl.*-zuri) *sn.* ① ‡ Necaz ¶ ② *Olten.* (CIAUŞ.) Cusur, defect (la vin) ¶ ③ *pl.* Mofturi, nazuri: cînd văd că mîţu face marazuri, ţi-o string de coadă (CRG.) [tc.].

*__MARCA__ (marchez) *vb. tr.* ① A însemna, a pune un semn la un lucru spre a-l recunoaşte: i-au marcat deja un loc printre tinerii de talent (VLAH.) ¶ ② A face un semn, a lăsa o urmă ¶ ③ A arăta, a da să se înţeleagă; a da dovezi [fr. marquer].

*__MARCĂ__ (*pl.* mărci) *sf.* ① Semn pus pe un lucru spre a-l recunoaşte, spre a-l deosebi de altul ¶ ② Figură, semn special ce pun fabricanţii pe produsele lor: ~ de fabrică ¶ ③ Distincţie; de ~, de seamă, cu vază, distins, marcant: cetăţenii de ~ încep să facă prinsori (CAR.) ¶ ④ Fisă, jeton ¶ ⑤ Timbru postal ☞ TAB. XXXIV, XXXV ¶ ⑥ Stemă, pajeră: marca judeţului Ilfov; marca României (☞ PL. III) ¶ ⑦ Armorii, blazon: bani mărunţi de argint şi de aramă cu mărcile banului Barbu Basarab (ODOB.) ¶ ⑧ Monedă germană de argint în valoare de 1 leu, 25 (valută aur) ▪ 3057 [fr.].

Fig. 3057. Marcă germană.

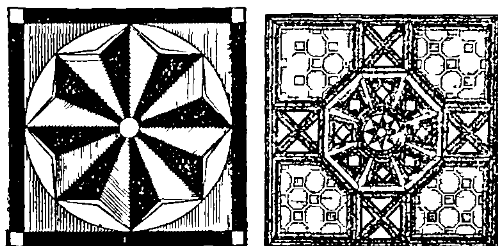
*__MARCANT__ *adj.* De seamă, cu vază, distins [fr.].

*__MARCAT__ ① *adj. p.* MARCA ¶¶ C NEMARCAT. ② *sbst.* Faptul de a marca.

MĂRCEŢ *sm.* — RODUL-PĂMÎNTULUI.

*__MARCHER__ *sm.* Cel ce marchează, însemnează punctele cîştigate de jucători: juca pe un biliard cu buzunări... de se minunau marcherii (GN.) [fr.].

*__MARCHETĂRIE__ *sf.* Arta de a aplica plăci subţiri de lemn fin, de metal sau de marmoră, adesea de diferite colori, astfel ca să formeze diferite desenuri pe suprafaţa exterioară a unei mobile (▪ 3058) [fr.].

Fig. 3058. Marchetărie.

*__MARCHEZ__(Ă) MARCHIZ(Ă).

MARCHITAN *sm.* Negustor de mărunţişuri [rus.].

MARCHITĂNIE *sf.* ① Prăvălia unui marchitan ¶ ② Negoţ, marfă de mărunţişuri.

*__MARCHIZ__ *sm.* Titlu de nobleţe inferior ducelui şi mai mare decît conte (▪ 3059) [fr.].

Fig. 3059. Coroană de marchiz.

*__MARCHIZĂ__ (*pl.*-ze) *sf.* ① Soţia unui marchiz: descriind admirabil rochia caraghioasă a unei marchize (VLAH.) ¶ ② Acoperiş, mai adesea la geamuri, deasupra uşii de intrare a unei case mari, a unui palat (▪ 3060): cu pas moleşit se apropie de uşa marchizei (CAR.) ¶ ③ Inel cu podoaba de pietre de formă lungăreaţă [fr.].

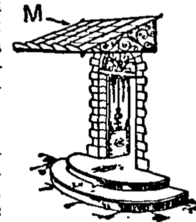
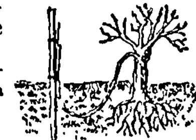

Fig. 3060. M. Marchiză.

*__MARCOTĂ__ (*pl.*-te) *sf.* Ramură de viţă sau de altă plantă ce se îndoaie şi se culcă jos acoperind-o cu pămînt, ca să prinză rădăcină; după ce a dat rădăcini, se taie şi constitue un vegetal nou, independent de planta mumă (▪ 3061); marcota poate fi şi naturală [fr.].

*__MARCOTAJ__ *sbst.* Înmulţirea plantelor prin marcote [fr.].

○ **MARCOTCĂ** *sf. Bucov.* Tutun prost, mahorcă: marcotca la lulea se scumpise rău de tot (GRIG.) [rut. markotka].

Fig. 3061. Marcotă.

MĂRCUŞĂ (*pl.*-şe) *adj.* şi *sf.* Se zice de oile albe cu gura neagră, bucălaie [srb. mrkuša].

MARDĂ (*pl.*-dale) *sf.* Lucru bun de aruncat, de lepădat; lepădătură [tc.].

○**MĂRDĂGI** (-ăgesc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) strica, a (se) prăpădi: cine mărdăgește limba... își ucide pe tată-său și pe mă-sa (JIP.) ¶ ② A (se) murdări.

MARDEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* ⊕ Bătaie [țig.].

MARE[1] *adj.* ① Care întrece măsura obicinuită în ce privește înălțimea sau întinderea în toate direcțiunile: un copac ~; o casă, o țară, o moșie ~; ☛ DRUM ①; literă ~, majusculă, litera cu care se scrie la începutul unei fraze sau cu care începe un nume propriu; F: an ~, an bisect ¶ ② Care întrece cantitatea obicinuită, numeros: o avere ~; o oștire ~ ¶ ③ În vîrstă, bătrîn: frate, soră mai ~; de ani e ~ și minte n'are (PANN); tata ~, bunic; ☛ FATĂ ②, SOCRU ¶ ④ ‡ Major: mic se chiamă pînă în 25 de ani, iară de-acolea înainte se chiamă ~ (PRV.-MB.) ¶ ⑤ Cu mic cu ~, fără deosebire de vîrstă sau de stare socială, toți laolaltă: toată lumea se veselea, cu mic cu ~, de uciderea balaurului (ISP.) ¶ ⑥ Lung: iarna nopțile sînt mari; ☛ DEGET ¹ ¶ ⑦ Tare, puternic: un sgomot ~ ¶ ⑧ Extraordinar, afară din cale, peste măsură: e un ~ bețiv, ștrengar, palavragiu; ☛ LUCRU ⑤, NEVOIE ⑥ ¶ ⑨ Mult: cu ~ greutate; ☛ CE 2 ¶ ⑩ Ziua ~, lumina soarelui cînd acesta a apărut pe orizont: scoală-te că e ziua ~; ☛ AMIAZI 2 ③ ④ PRÎNZ ③ ¶ ⑪ Superior prin naștere, prin starea socială, prin talent, prin știință, etc.: un om ~; un ~ filosof; de neam ~, nobil; lumea ~ ☛ LUME[1]; ⓑ: tu ~, eu ~, cine să tragă cizmele? dacă fie-care ar vrea să fie mare, să poruncească, cine ar mai fi să-i slujească? cei mari, oamenii cu vază, cu situațiuni înalte, etc.; tare și ~, atotputernic, foarte influent; a se ținea ~, a se arăta mîndru; a trage a ~, a-și lua ifose, a căuta să ajungă pe cei sus puși: trage tot a ~, se uită tot la ăi mai de sus decît dînsul (ISP.) ¶ ⑫ Supranume dat principilor, suveranilor sau oamenilor iluștri: Ștefan cel Mare ¶ ⑬ Titlu dat acelui care e în vîrful ierarhiei într'o demnitate, într'o dregătorie: ~le logofăt: ~le vornic; ~le vizir; ~-preot ☛ PREOT ④ ¶ ⑭ Mărinimos: un suflet ~ ¶ ⑮ Însemnat, de seamă: a făcut fapte mari; la zile mari, la sărbători, la zile însemnate; ☛ DUMINECĂ ②, JOI ②, POST[1], SĂPTĂMÎNĂ [probabil lat. m a r e m „bărbat"].

MARE[2] *sf.* ① ● Totalitatea apelor sărate și amare care acoper aproape trei sferturi din suprafața pămîntului ¶ ② ● Fie-care din marile subdiviziuni în care se împarte imensa întindere de apă sărată, care udă coastele diferitelor părți ale continentelor: ~a Neagră; peste nouă țări și nouă mări, foarte departe, la capătul lumii; ☛ DARE ¹, DEGET ¹, FĂGĂDUI 1 ② ¶ ③ F ~ de nisip, șes întins acoperit cu nisip ¶ ④ Ⓕ Cantitate, mulțime imensă: se vedea o ~ de capete; din crîng am intrat... între două mări de cătină (BR.-VN.); ceilalți se aruncă... în ~a de popoare bătrîne, care-i soarbe și-i amestecă cu valurile ei (VLAH.) ¶ ⑤ Atîta ~ de... ☛ AMAR 3 ② [lat. m a r e].

MĂRE! *Mold.* MĂRI! *interj.* Hei! bre! măi! ia ascultă! măre! ascultă la mine, că-s mai priceput nițel (JIP.); mări! omule, de ce nu te lepezi și tu de beleaua cea de vornicie? (ALECS.); se repezi și unde se aruncă, măre! asupra balaurului (ISP.) [comp. MĂ, MĂI].

MĂREAȘ ☛ MARIAȘ[2].

*__MAREȘAL__ *sm.* ① ⚔ Gradul cel mai înalt în armată ¶ ② ⚙ ~ul palatului, ~ al Curții, administrator al casei regale [fr.].

MĂREȚ *adj.* ① Mîndru, trufaș, semeț, care se ține m a r e: spun de Spanioli, că de va fi careva dintr'înșii și cerșitor, tot e fălos și ~ (TICH.) ¶ ② Arătos, falnic, impunător, superb: zidurile înalte și roșietice ale ~ului castel (VLAH.).

MĂREȚIE *sf.* ① † Mîndrie, trufie ¶ ② Fală, splendoare: atîtea împărății mari... din a căror ~ n'au mai rămas decît cîteva pietre știrbite (BR.-VN.) [m ă r e ț].

MARFĂ (*pl.* mărfuri) *sf.* 🝳 Ori-ce obiect cu care se face negoț, care se cumpără și se vinde: unde e ~, trebue să fie și pagubă (ZNN.); prăvălie cu chirie și ~'n datorie (PANN) [— m a r h ă].

MARFAGIU *sm.* Negustor ambulant [m a r f ă].

*__MARGĂ__ *sf.* ① Rocă compusă mai ales din carbonat de calciu și argilă în proporții aproape egale ¶ ② Pămînt calcaros, amestecat cu nisip și cu lut, întrebuințat la îngrășatul țarinelor [lat.].

*__MARGARIC__ *adj.* Acid ~, compus organic care există în cea mai mare parte din corpurile grase [fr.].

*__MARGARINĂ__ *sf.* ✕ Materie grasă preparată cu său, întrebuințată în bucătărie și vîndută uneori fraudulos în loc de unt [fr.].

MĂRGĂRINT, MĂRGĂRIT *pl.*-te 1. *sn.* Mărgăritar; ☛ ÎNȘIRA ①.
2. *sbst.* ♣ VÎSC-DE-STEJAR [ngr. μαργαρίτης].

MĂRGĂRINTĂ MĂRGĂRITĂ.

MĂRGĂRIT ☛ MĂRGĂRINT.

MĂRGĂRITĂ (*pl.*-te) *sf.* ♣ Plantă cu frumoase flori, mai adesea albe, dispuse în capitule; numită și „aurată", „ochiul-boului", „tătăișe", etc. (*Chrysanthemum leucanthemum*) ▪ 3062: Donna Bianca rîde și mărgăritele își scot capul dintre flori s'o vadă (N.-ZAMF.) [fr. m a r g u e r i t e].

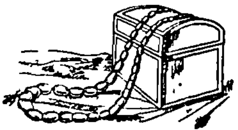

Fig. 3062. Mărgărită.

MĂRGĂRITAR, P MĂRGĂRINTAR (*pl.*-are) 1. *sn.* ① Boabă, mărgea de coloare albă argintie, cu ape ca sideful, produsă de anumite stridii sau scoici, și întrebuințată ca podoabă ca și pietrele prețioase: făcu clacă, adunînd pe toți copiii și fetele din sat, ca să înșire ~e (ISP.) ¶ ② F Lucru perfect, fără nici un cusur: lucrul ce ieșea din mîna ei era ~, nu altceva (ISP.) ¶ ③ Alb ca mărgăritarul: dinți de ~ ¶ ④ ♣ VÎSC-DE-STEJAR.
2. MĂRGĂRITARI *sm. pl.* ♣ MĂRGĂRITĂRELE [ngr. μαργαριτάριον].

MĂRGĂRITĂRELE *sf. pl.* ♣ Mică plantă cu flori mici albe, ca niște clopoței, de un miros foarte plăcut; numită în *Mold.* „lăcrămioare", *Trans.* „sulfețele" sau „clopoțele", etc. (*Convallaria majalis*) (▪ 3063) mărgăritar.

Fig. 3063. Mărgăritărele.

MĂRGEA (*pl.*-gele) *sf.* ① Boabă de piatră, de sticlă colorată, de mărgean, etc., care se înșiră pe o ață spre a forma un șirag sau se coase ca podoabă pe îmbrăcăminte ▪ 3064: la gît poartă șiraguri de mărgele colorate (VLAH.); salbă de mărgele ¶ ② ♣ CLOCOȚEL ① ¶ ③ RUTIȘOR ③ ¶ ④ *pl.* Încrețiturile pielii, în formă de bobițe roșii, de la gușa curcanului: curcanul... își roși mărgelele și își dădu capul pe spate (GRL.); mărgelele de curcan să nu le pui în borș, căci n'ai noroc la curci (GOR.) [lat. m a r g e l l a].

Fig. 3064. Mărgele.

MĂRGEAN *sbst.* Gen de polipi cari trăesc pe un schelet calcar comun, în formă de arbust, de o frumoasă coloare roșie sau trandafirie; e înțepenit pe fundul mării și ajunge uneori pînă la suprafață ca o adevărată stîncă; se găsește în marea Mediterană și în oceanul Pacific; din substanța calcaroasă se fac mărgele, brățări și alte podoabe rare ▪ 3065 [tc. m e r g ă n].

MĂRGELAT *adj.* Împodobit, cusut cu m ă r g e l e.

MĂRGELUȘĂ *pl.* -uși *sf.* ① *dim.* MĂRGEA ¶ ② ♣ Mică plantă, cu flori albe, albastre sau trandafirii; numită și „meiu-păsăresc" (*Lithospermum arvense*) (▪ 3066).

Fig. 3065. Mărgean. Fig. 3066. Mărgelușă.

MĂRGHILĂ *sf. Trans.* (FR.-CDR.) (VIC.) (PȘC.) Loc apătos, mocirlă [comp. germ. M e r g e l].

MARGHILOMAN (*pl.*-ane) *sn.* Ceașcă de cafea cu puțin rom sau coniac [npr.].

MARGHIOL *adj.* și *sm.* Șiret, pișicher: Voi-

nicul ~, Tot merse domol (BD.-DEL.); decît cu argintul în ladă și cu nevasta neroadă, mai bine cu lada goală și cu nevasta marghioală (ZNN.); proștii mănîncă peștii și marghiolii zeama (ZNN.) [ngr.].

MARGHIOLI (-olesc) *vb. refl.* P A se izmeni, a se fîțîi, a se ghionghioni, a se fasoli: se tot marghiolea cu știința lui (FLOR.) [m a r g h i o l].

MARGHIOLIE *sf.* Prefăcătorie, șiretlic: iar o leșinat? mări! ce-s marghioliile aiste? (ALECS.); acolo, cu prefăcătorii, cu marghiolii, și cu viclenii, îi făcu de spuse cum are atîta stare (ISP.) [m a r g h i o l].

Fig. 3067. Mărgică.

MĂRGICĂ (*pl.*-gele) *sf.* ① = MĂRGEA ¶ ② Plantă ierboasă, cu tulpina subțire, care crește prin pădurile umbroase *(Melica nutans)* (• 3067) ¶ ③ MĂRGICA-CUCULUI ☛ CUC ⑤.

MĂRGICUȚĂ (*pl.*-țe) *sf. dim.* MĂRGICĂ; MĂRGICUȚA-CUCULUI = MĂRGICA-CUCULUI.

*__MARGINAL__ *adj.* De (la) margine, pus la margine: notă ~ă [fr.].

MĂRGINAȘ 1. *adj.* Care se află la m a r g i n e, la hotar, limitrof: ridică și satele mărginașe... și toți... se scoală să vie în apărarea țării (ISP.); dinte ~, dinte canin (la cal), colț.

2. *sm.* ① Locuitor de la margine, de la hotar ¶ ② Dinte canin (la cal), colț.

MARGINE *sf.* ① Partea cu care se termină o suprafață: ~a pădurii; ~a caietului, cărții, partea rămasă albă, nescrisă sau netipărită ¶ ② Laturc: la ~a pămîntului ¶ ③ Partea cu care se termină o groapă, o scobitură, etc.: ~a puțului; ~a groapei: Ⓕ: a ajunge la ~a groapei, a fi aproape de moarte; ~a prăpăstiei; Ⓕ: a fi la ~a prăpăstiei, a fi în mare primejdie ¶ ④ Țărm, mal: ~a mării ¶ ⑤ Hotar, graniță ¶ ⑥ Ⓕ Sfîrșit, capăt, punct sau loc de oprire, limită; îndrăzneala lui n'are margini; fără margini, peste măsură, afară din cale [lat. m a r g i n e m].

MĂRGINEAN *sm.* ① Locuitor de la hotar, de la m a r g i n e a țării ¶ ② *pl. spec.* Locuitorii din partea meridională a Ardealului cari se ocupă mai ales cu creșterea oilor.

MĂRGINI (-inesc) 1. *vb. tr.* A pune un hotar, a forma m a r g i n e a, a limita: în depărtare, dealuri blînde mărgineau vederea (VLAH.).

2. *vb. refl.* ① A avea drept hotar: România se mărginește la răsărit cu Nistrul și cu marea Neagră ¶ ② Ⓕ A se restrînge, a se opri, a se înfrîna.

MĂRGINIT *adj.* ① *p.* MĂRGINI ¶ ② Ⓕ Puțin inteligent, nu prea deștept: un om ~ ¶¶ C NEMĂRGINIT.

*__MARGRAV__, MARGRAF *sm.* Titlu dat odinioară mai multor principi germani: prințișorii și margrafii nemțești... se umflau cît puteau ca să aibă ambasadori și pagi (ODOB.) [germ. M a r k g r a f].

○ **MARHĂ** (*pl.*-he) *sf. Tr.-Carp.* Vită [ung.].

MĂRI[1] ☛ MARE.

MĂRI[2] (-resc) 1. *vb. tr.* ① A face (mai) m a r e ¶ ② A spori, a urca: ~ leafa ¶ ③ A slăvi, a glorifica, a ridica în slavă: poporul... azi te poartă pe sus, te mărește, mîine... te 'ncarcă cu Doamne-ajută (JIP.).

2. *vb. refl.* A se face (mai) mare; a crește, a se înălța: după ce se mări, îl puse de învăță carte (ISP.).

MARIAJ, MARIAȘ, MĂRIEȘ *sbst.* Un joc de cărți: se adunau... spre a juca între ei contina, mariașul și ourelușa (FIL.); tot ce metahirisesc cîteodată e coucina sau mărieșul (ALECS.) [fr. m a r i a g e, pol. m a r j a s z].

MARIAȘ[1] ☛ MARIAJ.

‡ **MARIAȘ**[2], *Băn.* MĂREAȘ *sm.* ① Veche monedă austriacă, în valoare de 17 cruceri, care circula odinioară în Principate (• 3068) ¶ ② ◊ *Băn.* Oală de ~, oală mare de pămînt cu o capacitate de 4 litri [ung. m á r i á s].

Fig. 3068. Mariaș.

MĂRICEL, -ICICĂ *adj. dim.* MARE[1]. Cam mare, aproape mare: după ce se făcu mai măricel, mă-sa îl învăță la vînat (ISP.).

○ **MĂRICUȚ** *adj.* M ă r i c e l: mumele poartă odraslele mai ~e (LUNG.).

MĂRIE *sf.* ① Slavă, mărire: cămilavca închipuește... măria deșartă, adecă slava cea deșartă (PRV.-MB.) ¶ ② În legătură cu *adj. pos.* (ta, sa, etc.), titlu dat unui domnitor, rege, împărat, etc.: îl numește Măria ta, pentru că domnii erau în adevăr mari și lingușirea nu-i deprinsese a pretinde și alte titule (NEGR.); prea mărite împărate și împărăteasă, fata Măriilor voastre are soarele în piept (ISP.) [m a r e[1]].

MĂRIEȘ ☛ MARIAJ.

MĂRIME *sf.* ① Întinderea în înălțime, în lățime, în lungime, în grosime: a căzut grindină de ~a unei nuci ¶ ② Cantitate care poate fi mărită sau micșorată ¶ ③ Însemnătate, importanță, intensitate, gravitate: ~a primejdiei, pedepsei ¶ ④ Ⓟ Mărimuri *pl.* Persoane însemnate, fețe înalte, obraze mari (R.-COD.) (CIAUȘ.) [m a r e[1]].

*__MARIN__ *adj.* ① De mare, privitor la mare: plantă ~ă ¶ ② Care servă pe mare: hartă ~ă [fr.].

MĂRIN *sm.* ① Boală a vacilor, caracterizată prin umflarea ugerului, din care curge apoi sînge ¶ ② *pl.* Ⓟ Bube ce se fac la șezut (după credința poporului) la aceia cari muncesc în ziua de M ă r i n a (PAMF.).

*__MARINA__ (-nez) *vb. tr.* A conserva cărnuri, pește într'un sos făcut cu oțet, untdelemn, lămîie și diverse aromate [fr.].

*__MARINĂ__ (*pl.*-ne, -ni) *sf.* ① Arta de a naviga, știința plutirii pe mare cu corăbii, cu vapoare, etc. ¶ ② Serviciu militar pe o corabie sau vapor: ofiter de ~ ¶ ③ Puterea navală a unei națiuni (☛ TAB. XLI, XLII) ¶ ④ Marina militară, materialul și echipagiile vaselor de războiu ¶ ⑤ Tablou care înfățișază o priveliște a mării [fr.].

MĂRINA *sf.* Ⓓ Sărbătoare ținută de femeile de la țară la 17 Iulie (st. v.), ziua martirei M a r i n a, ca să fie ferite de boale și de lupi; Circovii Mărinii, zilele de 15-17 Iulie (st. v.): ☛ CIRCOVI.

*__MARINAR__ *sm.* Soldat sau civil care trăește pe o corabie sau pe un vapor, unde face diferite servicii la manevra vasului, matelot, matroz (• 3069) [m a r i n ă].

Fig. 3069. Marinar.

*__MARINAT__ *adj. p.* MARINA: pește ~ ¶¶ C NEMARINAT.

*__MARINATĂ__ (*pl.*-te) *sf.* ① Saramură, sos de oțet sau lămîie, untdelemn și diverse aromate în care se conservă cărnuri sau pește ¶ ② Carne sau pește conservat(ă) într'un astfel de sos [fr. m a r i n a d e].

MĂRINIMIE *sf.* Însușirea, fapta celui mărinimos [m a r e[1] + i n i m ă, creat după lat. m a g n a n i t i m a s].

MĂRINIMOS *adj.* Mare la suflet, cu sentimente înalte, generoase: era în privirea lui un fel de mărinimoasă compătimire (BR.-VN.) [m a r e[1] + i n i m ă, creat după lat. m a g n a n i m u s].

MĂRINIȚĂ *adj. sf.* Se zice despre vaca bolnavă de m ă r i n: se afumă ugerul vacii, cînd e umflat, cînd e ~ (VOR.).

*__MARIONETĂ__ (*pl.*-te) *sf.* ① Păpușă de lemn sau de carton care se mișcă, trăgîndu-se de niște sforicele legate de ea: teatru de marionete, teatru de păpuși ¶ ② Ⓕ Persoană ușuratecă, fără caracter, secătură [fr.].

MĂRIRE *sf.* ① Faptul de a (se) m ă r i ¶ ② Situațiune socială înaltă, plină de cinste: pe loc el pleacă împins de pofta măririi (ALECS.) ¶ ③ Mîndrie, fală: Apoi cu ~ astfel le vorbește (BOL.) ¶ ④ Slavă, glorie: mărire ție, Doamne!

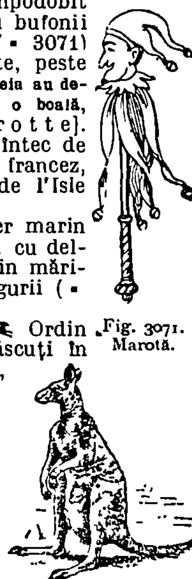
MĂRIȘOR *adj. dim.* MARE[1]. Cam mare, măricel: cînd a crescut fata mărișoară... a avut destui pețitori (RET.).

† **MĂRIT**[1] *sm.* ① ‡ Mire, ginere ¶ ② Cuvîntul s'a păstrat în *loc.* de ~, de măritat, de dat unui soț, de căpătat un bărbat: un vecin de a omului cu fata de ~ (MAR.); De ești fată de ~. Mă primești tu la pețit? (BRL.); Marți seara și Sîmbătă seara își fac fetele de ~ (= vrăji spre a căpăta un bărbat) pe vale (GOR.) [lat. m a r ī t u s].

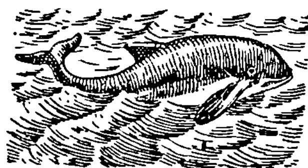
MĂRIT[2] 1. *adj.* ① *p.* MĂRI ¶ ② Ⓕ Înălțat, slăvit, glorios: ~e Doamne!
2. *sbst.* Faptul de a mări.
MĂRITA (-it) 1. *vb. tr.* ① A da în căsătorie (o fată, o femeie), a cununa cu un bărbat: a-și ~ fata; Miile și sutele Mărită slutele (PANN) ¶ ② Ⓕ A se scăpa de un lucru, a-l vinde pe un preț de nimic: în sfîrșit... unul mai dă, altul mai lasă, și Prepeleac mărită capra (CRG.).
2. *vb. refl.* A lua de bărbat [lat. m a r ī t a r e].
***MARITAL** *adj.* Ce ține de bărbat, ce aparține bărbatului [fr.].
MĂRITAT 1. *adj. p.* MĂRITA.
2. *sbst.* Faptul de a (se) mărita: se grăbește ca fata la ~ (ZNN.).
***MARITIM** *adj.* ① Așezat lîngă mare: oraș ~ ¶ ② Care se face pe mare: comerț ~ ¶ ③ Cod ~, totalitatea legilor privitoare la navigațiunea pe mare [fr.].
***MĂRITIȘ** (*pl.*-ișuri) *sn.* Faptul de a (se) m ă r i t a: ~ul te leagă de mîini și de picioare (PANN).
MĂRIUȚĂ (*pl.*-țe) *sf. Trans. Bucov.* Insecta cunoscută de noi sub numele de „boul-lui-Dumnezeu", „vaca-Domnului" sau „buburuză" (☛ BOU ⑩) [M a r i a].
MARMA(N)ZIU *adj.* Purpuriu: Mîndră, buze marmanzii, Dar pe-a cui samă le ții? (IK.-BRS.); întrebuințat mai adesea despre coloarea vinului: vin ~.
○**MĂRMĂZEL** = MARMAZIU: vin roșu ~ (ȘEZ.).
MARMELADĂ (*pl.*-de) *sf.* ✕ Poame fierte multă vreme cu zahăr pînă s'au făcut terciu; magiun, povidlă, chisăliță: ~ de mere, de gutui, de prune [fr.].
***MARMORA** (-rez) *vb. tr.* A da înfățișarea, coloritul m a r m o r e i [după fr. m a r b r e r].
MARMORĂ... = MARMURĂ...
***MARMOREU**, MARMOREAN *adj.* = MĂRMURIU: cu brațe marmoree (EMIN.); cu gîtul gol, alb, marmorean (VLAH.) [lat. m a r m o r e u s, fr. m a r m o r é e n].
***MARMOTĂ** (*pl.*-te) *sf.* Mic mamifer rozător care trăește pe înălțimile mari ale Alpilor, Pirineilor și Carpaților de nord, în regiunile unde iarna ține cîte 7—8 luni, în timpul cărora animalul zace cuprins de un somn greu în locuința adîncă ce și-o sapă și o căptușește cu iarbă moale; în amorțirea ei lungă, marmota se hrănește numai cu grăsimea adunată sub piele de cu vară (*Arctomys marmota*) (▣ 3070) [fr.].

Fig. 3070. Marmote.

MARMURĂ (*pl.*-ri), † *Olten.* MARMURE (CANT.) (CIAUȘ.) (GR.-N.) (VÎRC.) *sf.* ① Piatră calcară, mai adesea de coloare albă ca zăpada, alteori cenușie sau colorată divers și străbătută de vine de diferite colori; e foarte vîrtoasă și se poate lustrui: vine albastre se trăgeau pe fața ei albă ca o marmură vie (EMIN.); baia era pardosită cu tot felul de ~ lustruită (ISP.) ¶ ② Bucată de marmură cioplită și lustruită ¶ ③ Statue de marmură ¶ ④ Ⓕ Suprafață netedă ca a marmurei: pe marmura vînătă a apei, luna cerne o pulbere de argint (VLAH.) [lat. m a r m ŏ r e m].
MĂRMURI = ÎNMĂRMURI.
MĂRMURIU, MARMORIU *adj.* Ca m a r m u r a, de coloarea, de înfățișarea marmurii: Frumoasă, albă, jună, cu formele rotunde, Cu pulpa mărmurie (ALECS.); paloarea cea liniștită și marmorie a feței contrasta cu părul în desordine (EMIN.).
***MARNĂ** *sf.* = MARGĂ [fr.].
○**MARNE** = MARGINE.
***MARNOS** *adj.* Care conține m a r n ă: pămînt ~.
***MAROCHIN** (*pl.*-ine, -inuri) *sn.* Piele de țap sau de capră, argăsită în mod special, saftian: scotea sulul de tinichea învălit în piele roșie de ~ (GRL.) [fr. m a r o q u i n].
MAROLĂ ☛ MARULĂ.
***MARONIT** *adj.* și *sm.* Creștin catolic de rit sirian care locuește în văile Libanului și Anti-Libanului [fr.].
○**MĂROS** *adj. Trans.* (FR.-CDR.) Măreț, semeț, trufaș, fudul [m a r e].
***MAROTĂ** (*pl.*-te) *sf.* ① Sceptru, avînd în vîrf un cap acoperit cu o glugă și împodobit cu clopoței, pe care-l purtau bufonii regilor; e emblema nebuniei (▣ 3071) ¶ ② Ⓕ Ceva iubit nebunește, peste măsură, în mod ridicul: caii aceia au devenit pentru N. o ~, o idee fixă, o boală, cum vreți s'o numiți (CAR.) [fr. m a r o t t e].

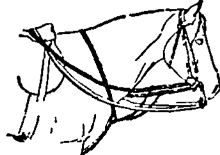

Fig. 3071. Marotă.

***MARSILIEZA** *sf.* ✕ Cîntec de războiu și imnul național francez, compus în 1792 de Rouget de l'Isle [fr. m a r s e i l l a i s e].
***MARSUIN** *sm.* Mamifer marin din ord. cetaceelor ce seamănă cu delfinul, de care se deosebește prin mărimea lui și prin conformația gurii (▣ 3072) [fr. m a r s o u i n].
***MARSUPIALE** *sf. pl.* Ordin de mamifere ai căror pui, născuți în stare nedesvoltată pe deplin, continuă să se desvolte alipiți de mamelele mamei care-i poartă într'un fel de pungă sub pîntece (▣ 3073) [fr.].

Fig. 3072. Marsuin. Fig. 3073. Marsupial.

***MARȘ** (*pl.*-șuri) 1. *sn.* ① ✕ Mișcarea trupelor: o armată în ~; ~ forțat, înaintare cu pași iuți, grăbiți; se zice cînd trupele fac mai mult drum decît de obiceiu ¶ ② Felul cum un alaiu, un cortegiu, o procesiune, etc. înaintează: mersul lui Ipsilante spre București a fost un adevărat ~ triumfal (I.-GH.) ¶ ③ ✕ Arie de muzică care regulează mersul trupelor: răsună glasul sfîșietor al trîmbițelor, cîntînd ~ul soldatului mort (BR.-VN.) ¶ ④ Poezie făcută spre a fi cîntată pe o astfel de muzică: ~ul anului 1848.
2. *interj.* Exprimă porunca de a porni înainte, de a pleca: ieși afară, puturosule, marș! dinaintea mea (VLAH.) [fr. m a r c h e].
***MARȘANDĂ** (*pl.*-de) *sf.* Modistă: am avut de umblat pe la magazii de marșande de modă (ALECS.); gătelile... ce lipscanii și marșandele din București vînd cocoanelor de țară (ODOB.) [fr. m a r c h a n d e]
MART = MARTIE [vsl.].
MARTAC, MĂRTAC, ○MÎRTAC *sm.* ① Par gros ¶ ② *pl.* Un fel de căpriori la învelișul unui bordeiu: pe grindă... se pun martaci cu un capăt pe grindă și cu altul pe pămîntul de la marginea bordeiului (ION.) [tc. m e r t e k].
MĂRTĂCI (-ăcesc) *vb. tr.* A pune m a r t a c i i la un bordeiu.
***MARTE** *sm.* ☆ Numele planetei celei mai apropiate de Pămînt [lat. M a r t e m].
MARTIE *sm.* ① A treia lună a anului ¶ ② De oare ce o parte a postului Paștilor cade totdeauna în Martie, s'a născut *loc.* ~ din post nu lipsește, ce se aplică unei persoane care caută să nu lipsească niciodată de la nici o întrunire, de la nici o serbare, de la nici o petrecere, ca și cum nimic nu se poate întîmpla fără a fi și ea de față [vsl. < gr.].
MARTIN[1] *npr. m.* Nume familiar dat de popor ursului: dihai! Martine, strigau ei necontenit, însă... ursul nu voi să iasă (GN.); avea pe moș ~, un urs mare, negru, pe care-l crescuse de mititel (I.-GH.).
MARTIN[2] *sm.* ① = PESCĂRUȘ ③ ¶ ② ~-MIC = PESCĂRUȘ-PITIC ¶ ③ ~-CERCHEZ = PESCĂRUȘ ③ ¶ ④ ~-MARE = PESCAR-MARE ¶ ⑤ ~-CU-CAPUL-NEGRU = PESCAR ② ¶ ⑥ ~-NEGRU = PESCĂRUȘ-NEGRU [fr.].
MĂRTIN *npr. m.*, MĂRTINA *npr. f.* Nume dat de țărani boului sau vacii ce s'a născut într'o M a r ț i.

***MARTINGALĂ** (*pl.*-le) *sf.* ① Curea în formă de Y la hamurile calului, întrebuințată pentru a-l împiedeca de a se ridica în două picioare (▪ 3074) ¶ ② Parimă legată de bompres ¶ ③ Faptul de a juca îndoitul sumei pierdute în jocul precedent [fr.].

Fig. 3074. Martingală

***MARTINICĂ** *sf.* Cafea din (insula) Martinica [fr.].

MARTINII *sm. pl* Ⓟ Cele trei zile de la 1-3 Februarie pe care le serbează poporul spre a fi ferit de fiare sălbatice, în special de lupi și de urși [M a r t i n¹].

***MARTIR** *sm.*, **MARTIRĂ** (*pl.*-re) *sf.* ① Mucenic, muceniță: în fixitatea privirii ei... e o vădită resemnare de sfîntă și de martiră (VLAH.) ¶② Acela, aceea care îndură multe din pricina opiniunilor sale ¶ ③ Care suferă mult [fr.].

***MARTIRIU** (*pl.*-rii) *sn.* ① Mucenicie ¶②Ⓕ Chinuri morale sau trupești, suferință grea [lat.].

***MARTIRIZA** (-izez) *vb. tr.* ① A face să sufere martiriul: această masă de piatră a fost mormîntul Sf. George, care, se zice că aici a fost martirizat (BOL.) ¶ ② A chinui, a tortura [fr.].

***MARTIROLOGIU** (*pl.*-gii) *sn.* ① Cartea sau catalogul în care sînt înscrise numele martirilor sau ale sfinților ¶ ② F Listă lungă cu numele acelora cari au avut de îndurat multe sau au murit în chip nenorocit [fr.].

MARTOR, **MARTUR** *sm.*, **MARTORĂ**, **MARTURĂ** *pl.* -re) *sf.* ① Persoană care a auzit sau a văzut ceva și poate raporta despre cele ce știe, în fața judecătorilor sau altor persoane: cela ce... va sudui pre martur naintea giudețului... să va certa ca un suduitoriu (PRV. LP.); dacă n'ai treabă, fă-te martor (PANN); Tu care-ai fost martur l'atîtea rugăminte (ALX.); a lua de ~; martor ocular, acela care a văzut cu ochii lui cum s'au petrecut lucrurile: martor mincinos, acela care aduce o mărturie falsă; Dumnezeu mi-e martor, Dumnezeu știe că spun adevărul ¶ ② Persoană chemată să fie de față la îndeplinirea unor acte: ~ la cununie ¶ ③ Persoană, care în materie de duel, reprezintă pe una din părți, discută și hotărăște, împreună cu reprezentanții celeilalte părți în cauză, condițiunile duelului sau caută să împace pe adversari ¶ ④ F Semn, dovadă, lucru care adeverește, mărturie: acest templu este martor al măririi romane [lat. vulg. m a r t u r clas. m a r t y r].

MĂRTURIE *sf.* ① † *Trans.* M a r t u r: mărturiile carele vor mărturisi de nevoie... acelea nu se bagă în seamă (PRV.-MB.); să nu tăceți ceva, că am ~ și... vă prind cu minciuna (RET.) ¶ ② Declarațiunea sau depozițiunea făcută de un m a r t u r înaintea justiției sau în fața altor persoane; ~ mincinoasă, lucruri neadevărate, false, depuse sau declarate de un martor ¶ ③ Dovadă, semn care adeverește, monument comemorativ: nu ni s'a păstrat măcar palatul acesta, ca o ~ scumpă a vremilor trecute (VLAH.) ¶ ④ ~ (de botez) medalie comemorativă pe care nașul o împarte fie-căreia din persoanele care asistă la botezul unui copil ¶ ⑤ Mărturisire, confesiune: mărturia credinței, crezul, simbolul credinței ¶ ⑥ *Maram.* (BRL.) Tîrg săptămînal.

MĂRTURISEALĂ (*pl.*-seli) *sf.* Faptul de a m ă r t u r i s i, mărturisire (BUD.) (JIP.).

MĂRTURISI (-isesc) 1. *vb. tr.* și *intr.* ① A depune mărturie; a adeveri, a dovedi, a da încredințare, prin graiu sau în scris ¶ ② A spune, a face cunoscut ceea ce știe, simte sau gîndește ¶ ③ A recunoaște: mărturisesc că m'am înșelat; tatăl fetei mărturisi că n'a știut să prețuească duhul fetei sale (ISP.) ¶ ④ A-și spune păcatele: mărturisindu-și unul altuia păcatele (CRG.).

2. *vb. refl.* A se spovedi [vsl. m a r t u r i s a t i < gr.].

MĂRTURISIRE *sf.* ① Faptul de a m ă r t u r i s i; ~a păcatelor, spovedanie ¶ ② Declarațiunea făcută de cineva că a săvîrșit o faptă oare-care.

‡**MĂRTURISITOR** *sm.* Cel ce m ă r t u r i s e ș t e; cel ce depune mărturie, martor: un an să fie necuminecat... ~ul strîmb (PRV.-MB.).

MARȚ¹ *sm.* P MARTIE [lat. M a r t i u s].

MARȚ², ✓ **MARȚI** *sbst. numai în loc.*: a face ~, a bate cu desăvîrșire (la jocul de table); a fi ~, a fi bătut cu desăvîrșire: să te ferească Dumnezeu... să dau un epiec, că ești marț (O.-ZAMF.); *pr. ext.* a face ~, a lăsa cu totul pe jos, a dovedi, a bate: cu argumentul din urmă, mă făcuse marți (NEGR.); sînt chelneri... cari pot face marț pe un profesor de universitate (CAR.) [it. m a r c i o].

MARȚAFOIU *sm.* Ⓟ Netrebnic, îmbrăcat cu pretențiuni de eleganță, care supără lumea cu obrăzniciile lui: ...acești trei golani, Marțafoi porniți spre rele și de față hoțomani (PANN); îl deteră afară ca pe un ~ și becisnic (ISP.); așteaptă, marțafoiule, să te 'nvăț eu a zădărî fetele! (ALECS.); Niște marțafoi, Cu căciule lustruite și cu cizme smălțuite (SPER.).

MĂRȚĂGUȘ (*pl.*-ușe) *sn. Mold.* MĂRȚIȘOR 2.

○ **MĂRȚAIA** *sf. Trans.* (DENS.) — MĂRȚICA.

***MARȚELINĂ** *sf.* Tafta, materie de mătase foarte fină [fr. m a r c e l i n e].

MARȚI¹ *sf.* Ⓟ ① A treia zi a săptămînii, între Luni și Miercuri; a sosit ~; s'a născut într'o ~; Marțea viitoare, trecută: Dumnezeu a început pămîntul Marțea (MAR.); marțea să nu pleci la drum, că nu-ți merge bine (GOR.) ¶ ② Marțea ciorilor, a treia zi după Dumineca lăsatului de carne [lat. m a r t i s].

MARȚI² ☞ MARȚ.

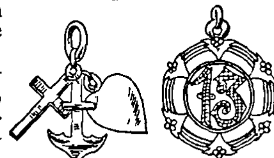
***MARȚIAL** *adj.* ① Războinic: apare micul maior... și-i oprește trecerea, luînd o poză foarte ~ă (CAR.) ¶ ② Curte ~ă, tribunal militar în timp de războiu sau în timpul unei stări de asediu ¶ ③ Lege ~ă, lege care autorizează întrebuințarea forței armate pentru a înnăbuși o răscoală [fr.].

MĂRȚICA *npr. f.* Nume dat de țărani unei vițele născute într'o M a r ț i.

MARȚI-SEARA *npr. f.* Ⓟ — **MARȚOLEA**: o babă lungă, seacă, gheboasă... de nu o poți numi mai potrivit ca „Miezul-nopții" ori „Marți-seara" (RET.).

MĂRȚIȘOR 1. *sm.* Ⓟ Numele Ⓟ al lunii Martie.

2. (*pl.*-șoare) *sn.* Ban sau alt mic obiect de aur, de argint, etc., legat de un fir de mătase sau de lînă roșie, împletit cu un fir alb, care se dăruește cuiva în ziua de 1 Martie, ca să-l poarte atîrnat la gît; persoana care-l poartă va fi după credința poporului, rumenă și albă peste an (▪ 3075) [*dim.* din M a r ț¹].

Fig. 3075. Mărțișoare.

MARȚOLEA *npr. m.* Ⓟ Ființă răufăcătoare, în chip de babă, care umblă în noaptea de M a r ț i spre Miercuri pe la casele oamenilor, spre a pedepsi pe femeile pe care le găsește lucrînd: fiind însă că întîmplarea o aduse chiar într'o Marți seara, Ileana credea că vede pe Marțolea (RET.); Marți nici se toarce nici se coase, că vine Marțole (GOR.).

○ **MĂRȚUICA** *sf. Băn.* (LIUB.) Nume dat unei vaci care s'a născut într'o M a r ț i.

MARULĂ, ○ **MAROLĂ** (*pl.*-le) *sf.* Varietate de lăptuci cu frunzele dese, lungi și eliptice (▪ 3076): un pămînt bogat... aproape de casă este bun pentru marole (ION.) [bg. m a r u l j a].

MĂRUN *sm.*, **MĂRUNCĂ** (-NEAGRĂ) *sf.* = VETRICE¹ [rut. m a r ú n a, m a r ú ń k a].

○ **MĂRUNCHIU** MĂNUNCHIU.

MĂRUNT 1. *adj.* ① Mic, mititel (vorb. de ființe, de lucruri sau de părticele strînse laolaltă ori cu care se formează o grămadă): cinci copii mărunți începură a plînge (OLVR.); ploaie ~ă, formată din picături mici; lemne ~e, lemne tăiate scurt și subțiri; bani mărunți; parale ~e; grîu ~, cu bobul mic; (a povesti, etc.) multe și ~e, tot felul de lucruri, importante sau de mai puțină importanță ¶ ② Scund, mic de trup, de statură: un om ~; cai de munte, mărunți, puternici și cuminți (VLAH.) ¶ ③ Ⓕ Neînsemnat.

Fig. 3076. Marulă.

2. *adv.* ① Mic: **a scrie ~**, a avea un scris foarte mic; **plouă ~**, cu picături foarte mici; **a toca ~**, a toca în fărîme mititele ¶ ② Scurt: **a tunde ~** [lat. m i n u t u s].

MĂRUNTAIE, **MĂRUNTĂI** *sf. pl.* ① Organele din interiorul corpului la om și la animale (mațe, ficat, plămîni, splină, etc.): **~ de porc, de pasăre; eu șed călare în inima (femeilor și... știu toate măruntăile dintr'însele (CRG); și măruntaiele din om tot se ceartă uneori (CAR.); această știre m'a pătruns pînă 'n adîncul măruntaielor (GN.)** ¶ ② Ⓕ Adîncime: **parc'ar fi voit să pătrundă cu vederile pînă în măruntaiele pămîntului (GN.); un glas adînc, puternic, ce părea că iese din măruntăile munților (GN.)** [lat. m i n u t a l i a].

MĂRUNȚEL, *f.* **-ȚICĂ** 1. *adj.* ① *dim.* **MĂRUNT**. Cam mărunt. mărunt de tot, foarte mărunt: **boabe mărunțele; cuviosul bătrîn a plecat cu pasul ~ (CAR.)** ¶ ② Scund: **de trup ești ~, ...dar la fire ești mare (CRG.)** ¶ ③ Ⓕ Neînsemnat: **un gazetar de cei mărunței (VLAH.)**.

2. **MĂRUNȚELE** *sf. pl.* ① Bani mărunți ¶ ② **MĂRUNȚICA - CRAIULUI**, un fel de dans țărănesc și muzica după care se joacă: **trei Țigani... trăgeau mărunțica craiului, înșirînd, din cîud în cînd, chiote întocmite din senin (DLVR.)**.

3. **MĂRUNȚEL** *adv.*: **a scrie, a toca, a tăia, a tunde ~; ciocîrlanii... pășesc ~ pe marginea șanțului (VLAH.)**.

4. **DE-A MĂRUNȚELUL** *loc. adv.* Cu tot de-amăăuntul: **ea i-a spus toate cu de-a mărunțelul (SB.)**.

MĂRUNȚI (-țesc, **MĂRUNȚELI** (-elesc) *vb. tr.* A face m ă r u n t, a tăia m ă r u n ț e l, a fărîma în bucăți foarte mici: **în strachina cu cir se mărunțește mămăliga prăjită (SEZ.)**.

MĂRUNȚICĂ ☛ **MĂRUNȚEL**.

MĂRUNȚIȘ, *Mold.* **MĂRUNȚUȘ** *pl.*-**șuri**) *sn.* ① Monedă m ă r u n t ă, bani mărunți ¶ ② **Cu ~ul**, (a cumpăra, a vinde în cantități mici, cu bucata: **băcanul de la care cumpăra cu mărunțișul zahărul (I.-GH.)** ¶ ③ *pl.* Tot felul de lucruri mărunte, mărfuri mărunte, de puțină valoare: **o să te puiu... să tai lemne, să aduci apă... și alte mărunțișuri (FIL.)**.

MĂRUNȚIȘAR *sm.* Negustor de m ă r u n ț i ș u r i.

○ **MĂRUNȚUȘ** **MĂRUNȚIȘ**.

○ **MĂRUȚ** *adj. dim.* **MARE**. Măricel: **musca cinească e... olecuță mai ~ă decît cea de casă (MAR.)**.

○ **MARVĂ** **MARHĂ**: **feciorii slujiseră numai pre marve, și nu pre bani (CAT.)**.

MAS 1. *part. trec. al lui* **MÎNEA**.

2. *sbst.* Faptul de a mînea: **mai că-mi vine să zic și eu... că are să ne fie ~ul în pădure (CRG.)** [lat. m a n s u s].

***MASA** -**asez** *vb. tr.* A face masaj, a trage [fr. m a s s e r].

MĂ-SA Ⓟ. M u m ă - s a.

MASĂ¹ *pl.* **mese** *sf.* ① Mobilă, de obiceiu de lemn, alcătuită dintr'o suprafață plană, în patru colțuri

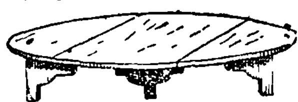

Fig. 3077. Mese țărănești.

sau rotundă, așezată pe unul sau mai multe picioare: **~ de joc, de lucru, de scris; ~ de stejar, de marmoră**; *în spec.* mobilă de acest fel pe care se mănîncă (☛ 3077): **ajungi la masa altuia, nu poți mînca cum îți place (ZNN.); a pune masa**, a pune pe masă farfuriile, tacîmurile, paharele, etc. și tot ce trebue pentru mîncare; **a sta la ~; a se așeza, a se pune la ~; a da la ~**, a aduce bucatele pe masă; **a se scula de la ~; a pofti la ~**, a chema să mănînce la masă cu alții; **cînd ești poftit la vre-o ~, pleacă sătul de acasă (PANN): cine... trecînd pe lîngă o ~ de țărani , au zis: ~ bună! fără a fi poftit îndată la dînsa ? (ALECS); F: poftim la ~, dacă ți-ai adus de-acasă!** se zice în glumă cuiva care sosește pe neașteptate la cineva în timpul mesei; **n'are casă, n'are ~**. n'are unde să-și plece capul, n'are nici unde să se odihnească, nici ce să mănînce: ☛ **CAP**¹ ⑥, **FAȚĂ** ① ¶ ② Ospăț: **a da o ~; dau la mese și la ospețe cunoscuților și prietenilor lor (ISP.)** ¶ ③ Mîncările, felurile de bucate ce se pun la masă ¶ ④ Prînz: **doarme după ~; F: e cam după ~**, s'a cam cherchelit, a băut cam mult ¶ ⑤ F **Cu nepus ă în ~**, cu zorul, fără a sta mult de vorbă: **vin eu însumi la Iași, ca să vă umflu pe sus cu nepus în ~ (ALECS.)** ¶ ⑥ *Trans.* și Ⓟ Față de masă: **bătrînul,**

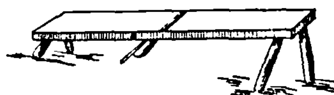

Fig. 3078. Masă de tras doage.

îi puse o ~ curată, și pe ~ niște pîine (ISP.) ¶ ⑦ **Sfînta ~**, prestolul, masa în patru colțuri, așezată în mijlocul altarului, pe care sînt puse icoanele celor patru evangheliști, evanghelia, crucea, chivotul, etc. ¶ ⑧ Nume dat la diferite obiecte sau unelte care prezintă oare-care asemănare cu o masă: *a)* **masa carului**, perinocul, gresia carului; *b)* **masa teascului**, partea de jos, dreptunghiulară, a teascului, răzimată pe cele patru picioare, numită și „strat" sau „albie"; *c)* discul cel mare de la roata olarului, pe care acesta pune bucățile de lut trebuincioase; *d)* **masa de tras doage**, de care se servește dogarul (☛ 3078); *e)* **masa tîmplarului**, tejgheaua [lat. m e n s a].

***MASĂ**² (*pl.*-**se**) *sf.* ① Grămadă ¶ ② Corp solid și compact: **o ~ de plumb; o gură neagră se cască în masa neagră de piatră (VLAH.)** ¶ ③ Totalitate: **masa cunoștințelor** ¶ ④ Mulțime: **masa nemulțumiților; masele**, norodul, gloatele ¶ ⑤ Suma, averea la care se ridică o moștenire, capitalul unei societăți, activul unui comerciant [fr. m a s s e].

***MASACRA** (-**acrez** *vb. tr.* A măcelări [fr.].

***MASACRU** (*pl.*-**cre**) *sn.* Măcel [fr.].

○ **MĂSAIU** *sn. Olten. Băn. Trans.* Față de masă [bg. m e s a l ŭ].

***MASAJ** (*pl.*-**aje**) *sn.* Faptul de a freca, de a frămînta mușchii cu mîinile și de a trage încheieturile, spre a le mlădia și spre a activa circulațiunea sîngelui [fr.].

MASALA (*pl.*-**salale**) *sf.* Lumînare lungă și groasă, alcătuită din sfori unse cu rășină, care se poartă aprinsă, mai ales la procesiuni, faclă, torță: **se întoarseră pe la casele lor cu făclii și cu masalale (ODOB.); boierii intrau unul după altul în butcile lor, fie-care precedată de două masalale (I.-GH.)** [ngr. < tc.].

MASALAGIU *sm.* Cel ce poartă o m a s a l a într'o procesiune: **o mulțime de masalale înfipte în pămînt, cu masalagii roată pe lîngă dînsele (I.-GH.)**.

MĂSĂLAR¹ *sm.* Ⓟ Numele popular al lunii August.

MĂSĂLAR², **MĂSĂLARIȚĂ** ☛ **MĂSELAR**².

MĂSĂLUI (-**uesc** *vb. intr. Oaș.* A poposi [m a s].

○ **MĂSAR** *sm. Trans. Băn.* Tîmplar [m a s ă¹, format după germ. T i s c h l e r < T i s c h „masă"].

MĂSĂRIE *sf. Trans.* Tîmplărie [m ă s a r].

○ **MĂSĂRIȚĂ** (*pl.*-**țe**) *sf. Trans.* Față de masă [comp. m ă s a i u].

MASAT (*pl.*-**te**) *sn.* Vargă rotundă de oțel pe care măcelarul își ascute cuțitul ☛ 3079: **scoase cuțitul de la brîu, îl dete pe ~ și se făcu că vrea să-l jupoaie de viu (ISP.)** [tc.].

Fig. 3079. Masat.

***MASCA** **maschez**) *vb. tr.* și *refl.* ① A(-și) acoperi obrazul cu o mască ¶ ② F A (se) ascunde (*în spec.* sub aparențe înșelătoare): **plăcerea pe care o căutăm... maschează o adîncă melancolie (VLAH.)**.

***MASCĂ** (*pl.* **măști** *sf.* ① Față falsă, mai adesea de carton, uneori foarte caraghioasă, cu care-și acopere cineva obrazul, spre a nu fi recunoscut, pentru a înfățișa un personagiu ridi-

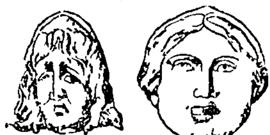

Fig. 3080. Măști greco-romane

cul, etc.; se întrebuința, încă din antichitate, de către actorii Greci și Romani, în piesele ce jucau (▪ 3080); astăzi numai în timpul carnavalului, la balurile mascate, etc. (▣ 3081); Ⓕ: **a ridica masca**, a-și da arama pe față, a lucra pe *față* după ce și-a *ascuns* intențiunile ¶ ③ ⚔ Un fel de împletitură de sîrmă cu care se acopere obrazul, cînd se fac exerciții de scrimă (▪ 3082) ¶ ⁴ Persoană mascată: **Fugi de zîmbetul fățarnic și de strîngerea de mînă A acestor măști ce firea omenească o îngînă** (VLAH.) ¶ ④ Ⓕ Aparență înșelătoare, față prefăcută: **astea nu erau decît o ~ scîrboasă cu care voiai să amăgești lumea** (NEGR.) [fr. *m a s q u e*].

Fig. 3081. Mască de carnaval.

Fig. 3082. Măști de scrimă.

MASCARĂ *sf.* ① Bufon; caraghios: **sluga veche, ~ bătrînă** (PANN); **na, ~, vino de sărută mîna!** (I.-GH.) ¶ ② (*pl.* **-rale**) Batjocură; **a face de ~**, a face de rîs și de ocară [tc.].

MĂSCARĂ, *Băn.* **MASCĂRĂ** *sf.* ① Batjocură; **a face de ~**, a face de rîs, de batjocură, de rușine ¶ ② **Măscări** *pl.* Fapte sau vorbe urîte, murdare, obscene: **care va vrea... să facă ceva blăstămății, măscări, acela să știe că s'a născut spre rușinea celor de bun neam** (ȚICH.); **țăranul... (socotește că) e păcat să hulească și să spurce sfînta masă cu vorbe urîte și cu măscări** (VLAH.) [comp. *m a s c a r a*].

***MASCARADĂ** (*pl.*-**de**) *sf.* ① Ceată de oameni mascați: **ce voluptuoasă arătare a fost mascarada aceea** (CAR.) ¶ ② Deghizarea unei persoane mascate ¶ ③ Ⓕ Caraghioslîc; ipocrizie [fr.].

‡**MASCARAGIU** *sm.* Bufon [tc.].

MASCARALÎC (*pl.*-**îcuri**) *sn.* ① Faptă sau vorbă de batjocură ¶ ② Caraghioslîc [tc.].

†**MĂSCĂRI** (**-ăresc**) *vb. tr. Băn.* ① A batjocori ¶ ② A ocărî, a sudui cu vorbe murdare: **suduindu-l și măscărindu-l, l-au scos dintre dînsele afară** (ȚICH.) [*m ă s c a r ă*; comp. și bg. *m a s k a r j á*].

‡**MĂSCĂRICESC** *adj.* De *m ă s c ă r i c i u*: **se va întoarce den meșteșugul ~ întru viață bună** (PRV.-MB.).

‡**MĂSCĂRICIE** ☛ **MĂSCĂRICIUNE.**

MĂSCĂRICIU *sm.* Caraghios: **~l, de se va întoarce spre pocaanie, primit să fie la mărturie** (PRV.-MB.); **căsca gura la învîrtelile și strîmbăturile pehlivanilor și ale măscăricilor domnești** (FIL.); **este un mititel ~ foarte destrăbălat** (CAR.) [*m ă s c ă r i*].

‡**MĂSCĂRICIUNE**, **MĂSCĂRICIE**, **MĂSCĂRIE** *sf.* Caraghioslîc: **învățătura oștenirii au schimbat-o în jocuri și în măscăriciuni** (CANT.); **să nu se îndemne iară a face meșteșugul măscăriciei** (PRV.-MB.) [*m ă s c a r ă, -c ă r i*].

***MASCAT** *adj. p.* **MASCA**. ① Care poartă o mască ¶ ² **Bal ~** ¶¶ © **NEMASCAT** ☛ **BAL.**

***MASCOTĂ** (*pl.*-**te**) *sf.* Lucru sau persoană care aduce noroc [fr.].

***MASCULIN** 1. *adj.* ① Bărbătesc, al bărbaților: **sex ~** ¶ ② 📖 De gen bărbătesc.

2. (*pl.* **-ine**) *sn.* 📖 Substantiv masculin [lat.].

***MASCULIȚĂ** (*pl.*-**țe**) *sf.* ① *dim.* **MASCĂ** ¶ ② Femeie mascată: **mascullța poetului i se smulge de la braț** (CAR.).

MASCUR, ○**MASCURE** *sm.* Porc castrat și îngrășat: **bostanii... iarna sînt trebuitori pentru hrana ~ilor** (DRĂGH.) [lat. *m a s c u l u s*].

MĂSCURAȘ *sm.* *dim.* **MASCUR**: **un ~ și o purceluşă și-a oprit lelea Nastasia** (RET.).

MĂSCUROAICĂ (*pl.*-**ce**) *sf.* Scroafă: **măscuroaica a avut mititei, s'a înmulțit** (SB.) [*m a s c u r*].

MĂSEA (*pl.*-**sele**) *sf.* ① Fiecare din dinții cei mari, cu cîte una, două sau trei rădăcini, așezați după canini pînă în fundul gurii (▪ 3083); **~ua de minte**, măseaua cea din fundul gurii; **a clănțăni din măsele**; **începură... a se ghiontui, de le scăpărau măselele** (ISP.); **a-l durea măselele**, a avea durere de dinți; **durere de măsele**; Ⓟ: **fie-care știe unde-l doare măseaua**, fie-care știe necazurile sale proprii; **a-și încălzi, a-și stropi măseaua**, a se chercheli; **a trage la ~**, a bea vîrtos; **a scoate cuiva și măselele (din gură)**, a-i lua tot; **a-i crăpa măseaua (în gură)** ☛ **CRĂPA**2 ①; **nici cît să pui pe-o ~**, nimic; **cît te-ai scobi în ~**, într'o clipă ¶ ② **MĂSEAUA-CIUTEI**, plantă cu flori mari, roșii-purpurii, plăcut mirositoare (*Erythronium dens canis*) (▪ 3084) ¶ ③ a) Dinte de roată, *în spec.* fie-care din bucățile de lemn dreptunghiulare prinse, la distanțe egale, de jur împrejurul obezilor roții de la moară (▪ 3085); —*b)* ieșitura de jos de la capătul superior al leucei carului, numită și „ureche", „clenciu", „bot", „nod" „copilul de jos", „cioc", „umăr", „gît" sau „ceafă"; —*c)* cuiul ce trece prin cele două blăni care leagă proțapul de tălpile săniei; —*d)* partea de la capătul coasei care vine bătută în toporîște: **de coasa fără ~, iarba n'are frică** (VIC.) [lat. *m a x i l l a*].

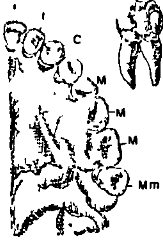

Fig. 3083. MM. Măsele.—Mm. Măseaua de minte.

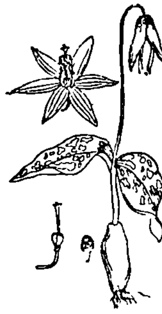

Fig. 3084. Măseaua-ciutei.

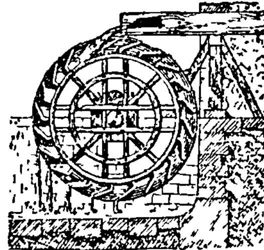

Fig. 3085. Roată cu măsele.

MĂSELAR1 = **MĂSĂLAR**1.

MĂSELAR2, **MĂSĂLAR** *sbst.*, **MĂSELARIȚĂ**, **MĂSĂLARIȚĂ**, *Băn.* **MĂSĂLĂRIȚĂ**, *Oaș.* **MĂSĂLARNIȚĂ** (*pl.*-**țe**) *sf.* Plantă cu miros greu și foarte veninoasă, cu flori galbene cu vinișoare și cu pete violete, întrebuințată de popor contra durerilor de *m ă s e l e*: numită și „nebunariță" (*Hyoscyamus niger*) (▣ 3086).

Fig. 3086. Măselariță.

MĂSELAT *adj.* Se zice de o varietate de porumb cu bobul mare și alb [*m ă s e l e*].

***MASEUR** ☛ **MASOR.**

***MASEUZĂ** (*pl.*-**ze**) *sf.* Femeie care se îndeletnicește cu masajul [fr. *m a s s e u s e*].

***MASICOT** *sbst.* Pulbere amorfă, galbenă, care se obține încălzindu-se la roșu plumbul în aer și înlăturîndu-se pojghițele de oxid pe măsură ce se formează [fr. *m a s s i c o t*].

***MASIV** 1. *adj.* ① Care este sau pare plin, îndesat, greu: **o poartă ~ă** ¶ ② Care nu e gol pe dinăuntru sau umplut cu altă materie: **o statuă de aur ~.**

2. (*pl.*-**ivuri**) *sn.* Șir de munți care formează o linie neîntreruptă: **~ul Carpaților** [fr.].

MASLĂ (*pl.*-**le**) *sf.* ♠ Coloare (la cărțile de joc): **masla cupelor, caralelor** [vsl. *m a s l o* „unsoare"].

MĂSLAD *sbst.* Fructul, de forma unei boabe roșii, de mărimea unei alune mici, al unei plante din Orient (*Anamirta cocculus*); fiind foarte toxic, e întrebuințat adesea, amestecat cu miez de pîine, pentru a ameți și omorî peștii [ung. *m a s z l a g*].

Fig. 3087. Ramură de măslin.

MĂSLIN *sm.* Arbore totdeauna verde, originar din Asia Mică și din insulele Archipelagului, cultivat în Europa meridională pentru lemnul lui

și mai ales pentru fructele sale numite „măsline" *(Olea europaea)* (☐ 3087); la cei vechi, măslinul era simbolul păcii, iar cel ce avea de făcut o propunere de împăcare sau o rugăminte se înfățișa cu o ramură de măslin în mînă.

MĂSLINĂ (*pl.*-ne) *sf.* Fructul măslinului, din care se extrage untdelemnul, și care constitue, conservat prin anumite procedee, un aliment important în țările din sud-estul Europei [vsl. maslina].

MĂSLINAR *sm.* ① Vînzător de măsline ¶ ② *iron.* Poreclă dată Grecilor.

MĂSLINIU *adj.* De coloarea măslinei, verde bătînd în negru.

MASLU (*pl.*-le, -luri) *sn.* Ungerea unui bolnav cu untdelemn sfințit, însoțită de rugăciuni făcute de 3 sau de 7 preoți, spre a obține vindecarea bolnavului: **și a botezat, și a cununat, și a făcut masluri, și toate cîte se cer de la un obraz bisericesc** (VLAH.); **nu putea o para să dea pentru sfintele masle** (SAD.) [vsl. maslo].

MĂSLUI (-uesc) *vb. tr.* ① A face cîte un semn abia văzut, pe cărțile de joc, spre a le recunoaște și a putea înșela în timpul jocului ¶ ② *Pr. ext.* A falsifica: **acum cuconul îi dus la Curte, pentru ca să măsluească alegerile deputaților** (ALECS.).

MĂSLUIT *adj. p.* MĂSLUI. Pregătit dinainte (cu anumite semne), spre a putea înșela la joc: **a juca cu cărți ~e.**

MĂSLUITOR *sm.* Cel ce joacă cu cărți măsluite, cel ce înșală la joc [măslui].

***MASOR**, MASEUR *sm.* Cel ce masează, cel ce se îndeletnicește cu masajul [fr. masseur].

MASS... = MAS...

○ **MĂSTACĂN** — MESTEACĂN.

***MASTIC** *sbst.* ① Rășina ce curge din trunchiul unui copac *(Pistacia lentiscus)* din Asia, pe care femeile din Orient o mestecă, pentru a-și parfuma gura, specie de saciz: **Mestecînd odinioară Nastratin Hogea ~, Care Românii de obște saciz bun sau dulce-i zic** (PANN) ¶ ② Chit (întrebuințat de geamgii) [fr.].

MASTICĂ (*pl.*-ci) *sf.* Rachiu aromatizat cu mastic sau saciz: **bău un pahar de ~ și fumă de cîteva ori din ciubuc** (FIL.) [ngr. μαστίχα].

***MASTICAȚIUNE**, MASTICAȚIE *sf.* Sdrobirea, fărîmarea, mestecarea alimentelor în gură [fr.].

***MASTODONT** *sm.* ① Soiu de elefant fosil, de o mărime colosală (4-5 m lungime, 3 m. înălțime), care trăia în epoca diluviană în nordul Americei; avea patru colți lungi, aproape drepți și niște măsele alcătuite în partea superioară din ridicături ascuțite care-i permiteau să mestece alimentele cele mai tari (☐ 3088, 3089) ¶ ② F Namilă de om [fr.].

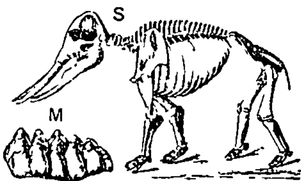
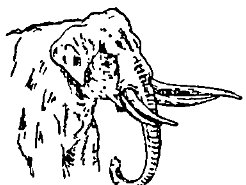

Fig. 3088. Mastodont fosil. — S. Scheletul. — M. Măsea.

Fig. 3089. Mastodont reconstituit.

MĂSURA (-sor, -sur) 1. *vb. tr.* ① A lua măsura: **cu ce măsură vei ~, cu aceea ți se va ~; ~ cu ochii,** a socoti cu ochii depărtarea sau mărimea unui lucru; F : **~ pe cineva cu ochii,** a-l privi de sus pînă jos, din cap pînă 'n picioare, în semn de provocare sau de amenințare ¶ ② F A evalua, a-și da seama, a socoti cît e de mare: **el putu să-și măsoare nenorocirea** (GN.) ¶ ③ **~ laptele,** a evalua cantitatea de brînză ce se va cuveni fie-cărui stăpîn de oi la ridicarea stînei, după cantitatea de lapte dată de fie-care oaie a lui în ziua cînd se începe mulsul ¶ ④ A străbate de la un capăt la celălalt: **măsura odaia cu pași mari** ¶ ⑤ A cumpăni, a modera: **a-și ~ cheltuielile, vorbele** ¶ ⑥ F A bate, a croi: **De-aș putea c'un melesteu Să-i măsor în lung și 'n lat** (ALECS.).

2. *vb. refl.* ① A se compara: **împăratul, că-i împărat, dar cu el nu se putea ~ în bogăție** (RET.) ¶ ② A se lua la întrecere, la luptă, a-și încerca puterile: **nu te ~ cu cei mari** (PANN); **ostașii creșt'ni erau însă plini... de dorința de a se ~ cu dușmanul** (BALC.) [lat. mensurare].

MĂSURĂ (*pl.*-ri) *sf.* ① Ori-ce unitate care slujește să socotească întinderea, capacitatea, greutatea, volumul, etc. al unui lucru: **metrul este unitatea de ~ pentru lungimi; ~ de lungime, de suprafață, de volum, de capacitate, de greutate** ¶ ② Dimensiune: **a lua măsura (unui loc, unei haine); haine făcute după ~** ¶ ③ Ceea ce servă la măsurat: metru, litru, baniță, etc.: **cu ce ~ vei măsura, cu aceea ți se va măsura;** F : **a avea două măsuri,** a judeca cu părtinire, a judeca pe unii într'un fel și pe alții într'alt fel ¶ ④ Cantitatea lichidului sau solidelor care încap într'un vas cu care se măsoară: **o ~ de vin, de orz** ¶ ⑤ Una din diviziunile egale în care e împărțită o bucată de muzică: **~ la doi, la trei timpi** ¶ ⑥ Tact: **a bate măsura** ¶ ⑦ Numărul și așezarea silabelor într'un vers după cerințele ritmului ¶ ⑧ Limită, capacitate: **în măsura posibilului; a-și arăta măsura** ¶ ⑨ Cumpănire, cumpăt, moderațiune: **a face toate cu socoteală și ~** ¶ ⑩ *pl.* Precauțiuni, mijloace de a-și ajunge scopul, de a se feri de ceva: **am luat măsuri ca liniștea să nu fie turburată** ¶ ⑪ **Cu ~,** cumpătat, cu moderațiune; **în ~,** în stare; **pe ~ ce,** cu cît, treptat cu; **peste ~,** afară din cale, prea mult, excesiv [lat. mensura].

MĂSURAT 1. *adj. p.* MĂSURA ¶¶ C NEMĂSURAT.

2. *sbst.* Faptul de a măsura; F: **auzi-i, țoprîrlanii; ei! apoi să nu-i iei la ~ cu prăjina de falce?** (ALECS.).

MĂSURĂTOARE *sf.* Faptul de a măsura, măsurat, luarea măsurii: **cînd se măsoară o moșie să se facă ~a cu stînjenul** (LEG. CAR.); **cînd la ~a muncii, lucrul meu scade și făina din copaie scade** (DLVR.).

MĂSURĂTOR *sm.* Cel ce măsoară.

○ **MĂSURIȘ** *sbst. Trans.* Măsurătoare, timpul cînd se măsoară laptele la stînă (PȘC.) [măsura].

MĂSUȚĂ (*pl.*-țe) *sf. dim.* MASĂ.

MAȘALA! *interj.* Strigăt de aprobare (întrebuințat de Turci), bravo! aferim! **Arnăuții strigară ~! închinîndu-se pînă la pămînt** (NEGR.) [tc. ma-šallà].

MĂȘCAT *adj.* ① Cu bobul mare, bine desvoltat, gros: **Ea purta grăunțe întregi de orzul cel mai ~** (DON.); **noi cunoaștem două soiuri de malaiu (—meiu): cel mărunțel, roșu, și acel ~, tărcat** (ION.) ¶ ② *Pr. ext. vorb.* de picăturile mari de ploaie: **uite ce picături ~e** (RV.-CRG.) ¶ ③ Mare: **țînțar ~** e un fel de țînțar mare (MAR.); **lîngă ochi are mustețe mai ~e decît părul** (MAR.) ¶ ④ *Băn.* Cu firul rar: **un măsain ~** [*măčcat (păstrat în dial. meglenit) < lat. *maccicatus < *maccare].

***MAȘINA** (-inez) *vb. tr.* A unelti: **maică-sa n'a încetat nici acuma să mașineze împotriva ficiorului său** (SB.) [fr.].

***MAȘINĂ** (*pl.*-ini) *sf.* ① Nume dat ori-cărui instrument care poate să pună ceva în mișcare, utilizînd forțele produse de apă, de aburi, de electricitate, etc.: **~ cu aburi,** mașină care utilizează aburii ca forță motrice; **~ electrică,** mașină care desvoltă electricitate; **~ pneumatică** ☞ PNEUMATIC; **~ HIDRAULICĂ** ☞ HIDRAULIC 1 ⑤ ; **~ de cusut,** unealtă care înlocuește cusutul cu mîna; **~ de gătit, ~ de încălzit,** etc., sobă pe care se gătesc bucatele, cu care se încălzește, etc. ¶ ② **~ infernală,** aparat menit să producă, la un moment dat, o explozíune, în scop criminal ¶ ③ **Mașini de războiu,** instrumente care serveau odinioară să arunce săgeți, pietre, să dărîme ziduri, etc. ¶ ④ **Mașini agricole,** acelea care sînt întrebuințate la lucrările de agricultură: semănătoare, secerătoare, batoză, etc. ¶ ⑤ Locomotivă ¶ ⑥ Automobil ¶ ⑦ F Se zice despre organele omului: **mașina corpului nostru e alcătuită din mii de resorturi ascunse** ¶ ⑧ F **Mașina Statului,** guvernul unei țări ¶ ⑨ F Om fără vlagă, fără energie, fără duh: **e o curată ~** [fr. machine].

***MAȘINAL** *adj.* Produs fără voie, în mod instinctiv și ca de o mașină [fr.].

***MAȘINALICEȘTE** *adv.* Fără voie, în mod instinctiv, mașinal: **vîrî ~ mîna în sîn și scoase un plic sigilat** (FIL.).

***MAŞINĂRIE** *sf.* 1 Mecanism ¶ 2 Locul unde sînt instalate maşinile unui vapor sau ale unei uzine [fr.].

***MAŞINAT** *adj. Olten.* (P Zahăr ~, zahăr cubic (CIAUŞ.) [m a ş i n ă].

***MAŞINIST** *sm.* Cel ce inventează, construeşte sau conduce maşini [fr.].

MAŞÎNĂ, **MĂŞÎNĂ** (*pl.*-ni *sf.* 1 *Băn.* Chibrit ¶ 2 *Trans.* (DENS.) Tren [m a ş i n ă].

† **MAŞTEH**, **MAŞTIH**, **MAŞTER** *sm. Mold. Tr.-Carp.* Tată vitreg: ce îndreptare se poate aştepta... de la un vitreg şi maşteh ca acesta? (TICH.); — *adj.*: frate maşter (LIUB.), frate vitreg [m a ş t e h ă].

† **MAŞTEHĂ**, **MAŞTIHĂ** *pl.*-he, **MAŞTIE**, **MAŞTERĂ** (*pl.*-re *sf. Mold. Tr.-Carp.* Mamă vitregă: nu va putea să o ia muiare... pre maştehă-sa (PRV.-MB.); intrînd în vrajbă cu maştihă-sa Martina, zic unii să-l fie otrăvit (CANT.); această maştie ţinea foarte rău pe băieţii cei rămaşi de maică (SB.); *adj.*: soră maşteră (LIUB.), soră vitregă [vsl. m a š t e h a].

MĂŞTIOIU 1. *sm. Băn.* Tată vitreg.

2. **MĂŞTIOAIE** *sf. Băn.* Mamă vitregă [m a ş t e h ă].

***MAT**[1] *adj.* Fără lustru [fr.].

***MAT**[2] *sbst.* La jocul de şah, aducerea regelui într'o astfel de poziţiune, încît să nu mai poată face nici o mişcare, făcînd pe adversar să cîştige partida [fr.].

MATA *pron. pers.* F = DUMNEATA.

MĂ-TA (P M u m ă - t a.

MĂTĂCINĂ, *Mold.* **MĂTĂCIUNE** *sf.* Plantă aromatică, cu flori albastre sau albe, foarte căutată de albine; numită şi „roiniţă" *Mold.*; din frunzele acestei plante se prepară de călugări „apa de melisă" *(Dracocephalum moldavica)* (• 3090) [bg. srb. m a t e č i n a].

Fig. 3090. Mătăcină.

***MATADOR** *sm.* 1 Acela care, la cursele de tauri, trebue să omoare animalul • 3091 ¶ 2 F Om foarte însemnat printre cei de profesiunea lui: ~ii finanţei [fr. < sp.].

MĂTĂHĂI (-ăesc) *vb. tr.* şi *intr. Mold.* A (se) clătina, a (se) legăna încoace şi încolo, a bănănăi, a bălălăi: după ce batjocori pe toată lumea, intră în casă mătăhăind şi se culcă (D.-ZAMF.); vede un ostaş mătăhăind în toate părţile (CRG.); căpitanul a plecat mătăhăind după ea (S.-ALD.) [m ă t ă n ă i + m ă h ă i].

Fig. 3091. Matador.

MĂTĂHALĂ, **MATAHALĂ**, *Mold.* **MĂTĂHANIE** (PAMF.), *Trans. Bucov.* **MĂTĂHUIE**, **MĂTĂHULĂ** (BUD.) *sf.* 1 Fiinţă enormă pe care privirea n'o poate desluşi bine şi care-ţi inspiră groază; neînţelenie: ochii noştri s'au ţintit înainte asupra unei matahale negre ce se zărea de-abia prin pîclă (ALECS.); la poartă îl aştepta o matahală fioroasă (SB.); tot vine cîte-o mătăhuie, una după alta... şi se tot aşază pe cruce (RET.); Foaşa, foaşa, prin rogoz, Mare mătăhulă-a scos (GOR.), *ghicitoare despre* „păpuşoiu" ¶ 2 Namilă, colos: se lovi fără de veste... cu o matahală de om uns cu funingine (GN.); ajunse la poalele unei matahale de munte (FLOR.) [ung. m a t o h a].

MĂTĂHĂLOS *adj.* Mare cît o m ă t ă h a l ă, colosal: spinările mătăhăloase ale dealurilor acoperite de păduri (VLAH.); roşcaţi la faţă, greoi şi mătăhăloşi la trup (VLAH.); îl vedeai... în dreptul vre-unei case mari... mătăhăloase (GRL.).

MĂTĂLĂI (-ăesc) *vb. tr. intr.* şi *refl.* = MĂTĂHĂI: un grefier scrie la citaţii, mătălăind din cap (LUNG.); de pe o ulicioară se ivesc, mătălăindu-se... agentul sanitar şi cu arhivarul judecătoriei (LUNG.).

MATALE *pron. pers.* şi *pos.* P DUMNEATA; DUMITALE.

MĂTALNIC *adj. Mold.* Bun de glume, glumeţ, şăgalnic: învaţă-l să fie şagalnic la vorbă, adică mătalnic (STAM.).

MĂTĂLUŢĂ *pron. pers. dim.* MATALE: şezi ~ locului, puiule, şi te învăleşte cu contăşul (ALECS.).

MĂTANĂ ☞ MĂTANIE.

MĂTĂNĂI (-ăesc *vb. intr.* (P MĂTĂHĂI: începui să mătănăesc în stînga şi în dreapta, ca şi cum n'aş fi putut merge (MAR.) [a face) m ă t ă n i i].

MĂTANIE *pl.*-ănii), **MĂTANE**, **MĂTANĂ** (*pl.* -ăni, † **METANIE** (*pl.*-ănii), **METANĂ** (*pl.*-ne) *sf.* 1 Închinare pînă la pămînt, cu îndoirea genunchilor, cădere cu faţa la pămînt dinaintea unei icoane, spre semn de mare smerenie: du-te acasă şi bate o mie de mătănii (VLAH.); au zărit icoanele de pe păreţi... şi pe oameni închinîndu-se la ele şi bătînd metane înaintea lor (SB.); *pr. ext.* închinare adîncă pînă la pămînt în faţa unui superior: el făcu mătanie pînă la pămînt şi sărută mîna vistierului (FIL.) ¶ 2 *pl.* Şirag de globuleţe de os, de lemn sau de altă materie ce poartă în mînă călugării şi cu care-şi numără rugăciunile şi închinăciunile (purtat şi de alte persoane ca obiect de lux • 3092): într'o mînă el ţinea toiagul de călugăr şi în cealaltă o pereche de metane (GN.); învîrtind pe degete nişte mătănii de chihlibar (FIL.) ¶ 3 Consacrarea unui preot la o anumită biserică, închinăciunea unui călugăr la o anumită mănăstire: plecase de la schit de vre-o opt ani, cu gînd să-şi ia metania (I.-GH.) [vsl. m e t a n i j a < gr.].

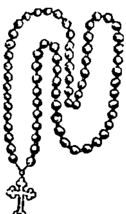

Fig. 3092. Mătănii.

○ **MATARA** (*pl.*-rale *sf.* Tivgă, vas în care ţăranul duce apa la cîmp [tc.].

‡**MATARAGIU** *sm.* 1 Sub-ofiţer din suita unui Paşă (la Turci) ¶ 2 Slujbaş la curtea domnească, care figura, într'un costum caracteristic, la parade (• 3093) [tc. m a t a r ğ y].

Fig. 3093. Mataragii.

○ **MĂTASĂ** MĂTASE.

MĂTĂSAR *sm.* 1 Cel ce lucrează sau vinde m ă t a s e ¶ 2 Pasăre de coloare cenuşie-roşcată; are gîtul negru, un moţ pe creştetul capului, şi aripi negre, brăzdate de o dungă albă; coada e neagră, cu vîrful galben; are pene mătăsoase; se vînează pentru carnea ei cea gustoasă *(Ampelis garrulus)* • 3094).

MĂTĂSĂRIE *sf.* 1 Ţesătură, stofă de m ă t a s e: logodnica îi ceruse să-i facă o haină de o ~ foarte scumpă (ISP.) ¶ 2 Atelier, prăvălie unde se lucrează sau se vînd mătăsuri.

MĂTASE, *Mold.* **MĂTASĂ** (*pl.*-ăsuri) *sf.* 1 Fir subţire, tare şi lucios care se obţine din depănarea gogoşilor de mătase ¶ 2 Ţesătură, stofă făcută din acest fir ¶ 3 ~ artificială, materie textilă ce seamănă cu mătasea, obţinută din celuloză ¶ 4 Părul mătăsos care înveleşte ştiuletele de porumb ¶ 5 GÎNDAC-DE- ~, VIERME-DE- ~ ☞ GÎNDAC 2 ¶ 6 MĂTASEA-BROAŞTEI, alge verzi filamentoase care formează mase plutitoare la suprafaţa apelor dulci şi stătătoare; numită şi „lîna-broaştei", „straiul-broaştei" sau „aţa-apei" [comp. lat. m e t a x a].

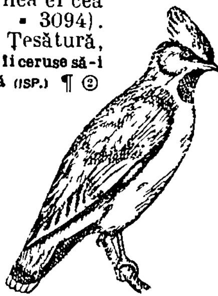

Fig. 3094. Mătăsar.

MĂTĂSICĂ *sf.* Stofă subţire de m ă t a s e amestecată cu bumbac: un corsaj de ~ roşie (CAR.); cămaşa-i, cusută 'n ~ şi fir de aur (LUNG.).

MĂTĂSOS *adj.* Moale și lucios ca mătasea: **veneau și păsări, ceva mai măricele, cu pene albăstrui și mătăsoase** (GRIG.); **iarbă mătăsoasă.**

MĂTĂUZ *sbst.* ① Pămătuf, sfiștoc: **în noaptea de Bobotează, ca să-și viseze cineva ursitul, să ia un fir de busuioc din ~ul cu care botează în acea zi, și să doarmă cu el în urechi** (SEZ.) ¶ ② Un băț cu cîrpe la un capăt cu care se mătură cuptorul.

MATCĂ (*pl.*-ce, **mătci**) *sf.* ① Împărăteasa albinelor: **rămaseră ca un roiu fără ~ Leșii** (NEC.) ¶ ② Stup vechiu de albine care a roit de mai multe ori ¶ ③ Albia unui riu: **cela ce trage apa și o scoate den ~, de o duce... la pometul lui... să se certe ca un fur** (PRV.-MB.); **rîul, cu apele sale galbine, curge pe o ~ de lut** (ODOB.); ➡ **APĂ** ⑩ ¶ ④ Partea năvodului care formează un fel de coardă în mersul lui prin apă și în care se strîng peștii ¶ ⑤ 🄵 În stil biblic: **matca focului**, focul iadului ¶ ⑥ Jumătate de foaie rămasă într'un carnet sau într'o condică din care s'a tăiat afară o chitanță, o recipisă, etc., cotor: **registru cu ~** ¶ ⑦ ‡ Matriculă [sl. m a t k a].

○ **MATCĂ**, **MÎTCĂ** (*pl.*-ci) *sf. Olten. Băn. Trans.* = **BRIGHIDĂU** [comp. bg. m ă t k a „putinciu"].

○ **MĂTCĂLĂU** *sbst. Băn.* Sărbătoare populară ce cade Lunea, pe alocuri Marțea din săptămîna de după Paști; în această zi fetele se prind „surate" [ung. m a t k a „iubită, logodnică"].

MĂTCUȚĂ (*pl.*-țe) *sf. Băn.* Surată [ung. m a t k a < sl.].

***MATELOT** *sm.* Marinar, matroz [fr.].

***MATEMATIC** *adj.* ① ± Privitor la matematică ¶ ② 🄵 Riguros, exact [fr.].

***MATEMATICĂ** *sf., adesea* **MATEMATICE** *pl.* ± Știința care se ocupă cu studiul proprietăților numerelor și figurilor și care cuprinde aritmetica, algebra, geometria analitică, geometria descriptivă și calculul infinitezimal [fr.].

***MATERIAL** 1. *adj.* ① Alcătuit numai din materie: **sufletul nu e ~** ¶ ② Privitor la materie, ce ține numai de materie: **interese ~e** ¶ ③ 🄵 Grosolan, greoiu: **spirit ~** ¶ ④ **Substantiv ~, nume ~**, acela care poartă același nume, fie că e luat în întregime fie că e vorba numai de o parte din noțiunea pe care o reprezintă, precum: **carne, lapte, miere, nisip, unt, vin, etc.**

2. (*pl.*-ale) *sn.* ① Obiectele de ori-ce natură întrebuințate într'un serviciu public: **~ de cale ferată** ¶ ② Mașinele, uneltele, etc., trebuincioase la exploatarea unei industrii: **~ agricol** ¶ ③ *pl.* Tot ce se întrebuințează la clădirea unui edificiu: piatră, cărămidă, var, lemnărie, etc. ¶ ④ *pl.* 🄵 Documentele, notele, etc., ce se strîng în vederea compunerii unei scrieri [fr.].

***MATERIALISM** *sbst.* Sistem filosofic al acelora cari neagă existența sufletului și susțin că totul e numai materie [fr.].

***MATERIALIST** 1. *sm.* ① Partizan al materialismului ¶ ② *Pr. ext.* Om care nu se gîndește decît la foloasele materiale.

2. *adj.* Privitor la materialism: **filosof ~** [fr.].

***MATERIALITATE** *sf.* Însușirea a tot ce este material [fr.].

***MATERIALIZA** (-**izez**) *vb. tr.* A face material; a considera ca material: **~ o idee** [fr.].

***MATERIE** *sf.* ① Tot ce are formă și corp, ce se poate vedea, simți sau pipăi, în opoziție cu spiritul: **materia nu se pierde, nu se creează, ci numai se transformă** ¶ ② Substanța din care e făcut un lucru: **oasele sînt formate dintr'o ~ calcaroasă; materii animale**, materii ale căror elemente au fost unite sub influența vieții unui animal; **materii vegetale**, corpuri compuse ale căror elemente au fost unite sub influența vieții unui vegetal; **materii organice**, materii ale căror elemente au fost unite sub influența vieții unei ființe organizate, animal sau vegetal ¶ ③ **Materii prime**, acelea care n'au fost încă lucrate și care se întrebuințează în industrie ¶ ④ 🄵 Stofă, țesătură: **~ de lînă** ¶ ⑤ Substanță evacuată din corp, excrement: **materii fecale** ¶ ⑥ Puroiu ¶ ⑦ 🄵 Subiectul despre care se vorbește sau se scrie: **a intra în ~; tabla de materii**, înșirarea într'o listă, la începutul sau la sfîrșitul unei cărți, a cuprinsului, a capitolelor, etc. întregii lucrări ¶ ⑧ Ceea ce constitue o crimă sau un delict: **~ civilă, criminală** [lat. m a t e r i a].

***MATERN** *adj.* ① De mamă: **dragoste ~ă** ¶ ② Din partea mamei ¶ ③ **Limbă ~ă**, limbă părintească [lat.].

***MATERNITATE** *sf.* ① Calitatea de mamă ¶ ② Casă, institut pentru moșirea femeilor sărace [fr.].

MATIAȘ, **MĂTIEȘ**, **MACHIAȘ** *sm. Trans.* ➡ **GAIȚĂ** [ung. m á t y a s].

***MATINAL** *adj.* ① De dimineață ¶ ② Care se scoală de vreme (dimineața) [fr.].

***MATINEU** *pl.*-euri) *sn.* ① Serbare, reprezentație teatrală ce are loc după amiazi ¶ ② 🄵 Haină subțire de casă ce poartă femeile dimineața (▪ 3095) [fr.].

Fig. 3095. Matineu.

○ **MATIȚĂ** *pl.*-țe *sf.* ① *Olten.* Matcă, partea năvodului sau a minciogului în care se strîng peștii ¶ ② *Băn.* (LIUB.) Jumătatea din răboj care rămîne la vătaful stînei [srb.].

MATOFI (-**ofesc**) *vb. refl.* 🄵 A se veșteji, a se bacceli [m a t u f].

† **MATOR**, *astăzi* **MATUR** *adj.*

① Care a trecut de vîrsta tinereții, vîrstnic (despre om și animale): **un om ~: omul... mator iaste de la 70 de ani pînă la optzeci** (PRV.-MB.); **boi maturi** (CONV.) ¶ ② 🄵 Copt; bine chibzuit: **o judecată matură**; — *adv.*: **cînd vei vrea să te însori, deschide ochii matur** (PANN) [vsl. m a t o r ŭ].

MATOSI (-**osesc** *vb. refl.* 🄵 A se îmbăta.

MATOSTAT (*pl.*-**aturi**) *sn.* Varietate de iasp cu pete roșii ca sîngele: **începu să scoată dintr'o cutie coliere de diamant... și ~** (FIL.) [ngr. αἱματοστάτης].

MĂTRĂGUNĂ (*pl.* -**ni**) *sf.* Plantă cu flori brune-violete, care face niște boabe negre, strălucitoare, de mărimea unei cireșe, ce sînt foarte veninoase; întrebuințată de popor pentru descîntat și vrăjit; numită și „nădrăgulă", „cireașa-lupului", „iarba-codrului", „împărăteasa - buruienilor", etc. *(Atropa belladonna)* (▪ 3096) [alterațiune din gr. μανδραγόρας].

Fig. 3096. Mătrăgună.

MATRAPAZLÎC (*pl.*-**îcuri**) *sn.* Înșelătorie, fraudă [tc. m a t r a b a z l y k].

○ **MĂTRĂȘI** (-**ășesc**) 1. *vb. tr.* 🄵 A da gata; a mătura (de pe fața pămîntului), a expedia pe lumea cealaltă, a da răvaș de drum, a face de petrecanie, a omorî: **paralele cîștigate... le-au mătrășit repede și degrabă** (PAMF.); **săriră asupra slugilor și mi le mătrășiră pe rudă pe sămînță** (FLOR.).

2. *vb. refl.* A se cărăbăni; a se cotorosi.

○ **MĂTRAȚ** ➡ **MADRAȚ**.

MĂTREAȚĂ *sf.* ① Necurățenie în formă de tărîțe albicioase care se formează la rădăcina părului și produce multă mîncărime capului ¶ ② *Mold.* = **MĂTASEA-BROAȘTEI** ¶ ③ *Trans.* Mică plantă cu tulpina roșie culcată pe pămînt, foarte ramificată, cu flori mici trandafirii; crește prin locurile umede *(Peplis portula)* (▪ 3097) ¶ ④ **MĂTREAȚĂ-DE-ARBORI**, un fel de lichen care crește mai ales pe brazi, unde se vede adesea spînzurînd în jos de pe crăci, ca niște firișoare alburii; numită și „pletele-muierii" *(Usnea barbata)* ¶ ⑤ — **MĂTASEA-BROAȘTEI: Apa verde de ~, Dar nici apă cît verdeață** (SPER.) [lat. *m a t r ī c i a < m a t e r].

Fig. 3097. Mătreață-de-arbori.

*MATRIARCAT *sbst.* Stare socială în care mama este șeful familiei [fr.].

*MATRICE *sf.* ① Mitră ¶ ② Săpătură în aramă care servește de tipar pentru turnarea literelor de imprimerie, matriță ¶ ③ Tipar pentru turnarea medaliilor, monedelor, etc. ¶ ④ Registru original după care sînt stabilite rolurile contribuabililor [fr.].

MĂTRICE *sf.* ① ‡ Pîntecele mamei ¶ ② (P Colici, mai ales la copiii mici ¶ ③ *Trans. Maram.* (P Reumatism: **durerile reumatice, cunoscute sub numele de ~** (GRM.) ¶ ④ = MUȘĂȚEL ¶ ⑤ = GRANAT[1] ¶ ⑥ — PARACHERNIȚĂ ¶ ⑦ = VENTRILICĂ ① ¶ ⑧ *Băn.* Oaie care dă lapte [lat. matrīcem].

○MĂTRICER *sm. Băn.* Ciobanul care are sub îngrijirea lui oile cu lapte [mătrice].

*MATRICULĂ (*pl.*-le) *sf.* ① Condică, registru în care sînt înscriși toți elevii dintr'o școală, membrii unei societăți, soldații dintr'un regiment, etc. ¶ ② Numărul de ordine al soldaților dintr'un regiment înscriși într'un astfel de registru [fr.].

*MATRIMONIAL *adj.* De căsătorie, privitor la căsătorie [fr. < lat.].

*MATRIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* = MATRICE ② ③ [germ.].

○MĂTRIȚĂ *sf. Trans.* Plantă acuatică cu tulpina filiformă cufundată în apă, cu frunze foarte înguste, de un verde frumos, ce se înnegresc prin uscare (*Zannichellia palustris*) (■ 3098).

*MATRONĂ, MATROANĂ (*pl.*-ne) *sf.* ① Doamnă romană (■ 3099) ¶ ② Femeie în vîrstă, respectabilă [lat.].

○MĂTRUNĂ *sf. Băn.* — TALPA - URSULUI [srb.].

Fig. 3098. Mătriță.

Fig. 3099. Matroană romană.

MATUF *sm.* F *Mold.* Babalîc, baccea, bătrîn ramolit: **era un ~ răposatul, să fugi în lume, pare că era un snop de urzici!** (ALECS.) [tc.].

MATUR → MATOR.

MĂTURA (-tur) *vb. tr.* ① A curăța, a strînge gunoiul cu mătura: **~ odaia, gunoiul; cînd mături dugheana, să nu mături din fund spre ușă, că dai mușterii afară** (GOR.); **~ coșul**, a curăța coșul de funingine ¶ ② F *F* A curăța, a deșerta, a goli: **în puțin timp, unul din cîștigători mătură toți banii din punga celorlalți** (FIL.) ¶ ③ A izgoni, a alunga: **am măturat cîți Turci mai rămăsese la Cireș** (I.-GH.).

MĂTURĂ (*pl.*-ri) *sf.* ① Unealtă alcătuită dintr'un mănunchiu de nuiele, de paie, de spini, de tufe și mai ales de tulpini ale plantelor numite „mături", cu care se

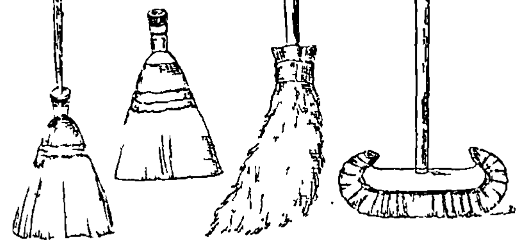

Fig. 3100. Mături.

curăță gunoiul, praful, etc., grămădindu-l la un loc (■ 3100): **să nu dai cu mătura în copil, că nu crește** (GOR.); ①: **mătura nouă mătură bine**; ②: **mătura veche ajunge la grajd; păzește-te să nu te mături vre-o fată peste picioare, că nu te mai însori** (RV.-CRG.) ¶ ② Plantă mare și frumoasă, cu tulpina înaltă de 2-3 metri, cu flori verzi și violete; originară din Africa, se cultivă adesea la noi, servind la fabricarea măturilor (*Sorghum vulgare*) ¶ ③ *pl.* Plantă originară din sudul Europei, cu tulpina foarte ramificată și stufoasă, cu flori verzi abia vizibile; numită și „mături-de-grădină" sau „mături-de-țară" (*Chenopodium scoparia*) (■ 3101) [lat. mētula].

MĂTURAR *sm.* Cel ce face sau vinde mături (■ 3102).

MĂTURAT *sbst.* Faptul de a mătura: **dacă mătură o copilă casa și întrerupe ~ul... se crede că ea va fi lăsată în mijlocul jocului** (GOR.).

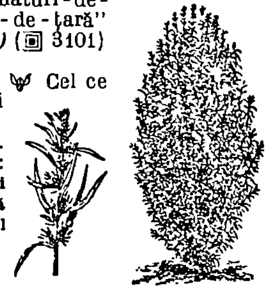

Fig. 3101. Mături.

Fig. 3102. Măturar. Fig. 3103. Măturătoare.

MĂTURĂTOARE *sf.* Mașină prevăzută cu o mătură mare circulară, cu care se mătură străzile (■ 3103).

MĂTURĂTOR *sm.* ① Cel ce mătură străzile (■ 3104) ¶ ② **~ de coșuri**, cel ce curăță coșurile de funingine, hornar: **~ul de coșuri... dimineața își mătură coșul și într'însul cîntă** (TICH.).

MĂTURĂTURĂ (*pl.*-ri) *sf.* ① Faptul de a mătura ¶ ② Gunoiul strîns cu mătura.

Fig. 3104. Măturător.

MĂTURICĂ (*pl.* **-urele, -urici**) *sf.* ① *dim.* MĂTURĂ ¶ ② = ALBĂSTRIȚĂ ¶ ③ MĂTURICI *pl.* = PLEVAIȚĂ.

*MATURITATE *sf.* ① Starea unui fruct care e copt ¶ ② Starea unui buboiu gata să se spargă ¶ ③ (F) Starea unui lucru care a ajuns la deplină desvoltare [fr.].

MĂTURIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① *dim.* MĂTURĂ ¶ ② = SPORICI.

MĂTUROIU (*pl.*-oaie) *sn. augm.* MĂTURĂ. Mătură mare: **un municipal își face datoria cu ~l lui enorm** (CAR.).

MĂTUȘĂ (*pl.*-și) *sf.* ① Sora tatălui sau a mamei; † **~ mare**, sora bunicului sau a bunicii; † **~ mică**, vara tatălui sau a mamei ¶ ② Termen cu care se adresează cineva unei femei bătrîne: **ține, ~, de la mine puțin și de la Dumnezeu mult** (CRG.) [lat. amĭta, cu *suf.* -ușă].

MĂTUȘICĂ *sf. dim.* MĂTUȘĂ: **~, împăratul îți trimete pînza și ața aceasta** (SB.).

○MĂTUȘO(N)IU *sm. Băn.* Unchiu [mătușă].

MAȚ (*pl.*-țe) *sn.* ① Partea tubului digestiv așezată în pîntece, care se întinde de la stomac pînă la șezut: **~ul gros; ~ul subțire; ~ de bou; coarde** *sau* **strune de mațe**; ①: **și ~ele în om se ceartă, dar om cu om** (*sau* **dar oamenii!**); → CHIORĂI; F *F* **pestriț la ~e, cu ~e pestrițe**, se zice despre un om rău la inimă și ursuz: **sînt unii ciocoiași cu ~e pestrițe, seca-le-ar sămînța!** (ALECS.); **mai toți oamenii spinatici îs pistriți la ~e** (RET.); **nevasta... celui bogat era pestriță la ~e și foarte sgîrcită** (CRG.); *F* **~e-fripte** *sau* **~e-goale**, om sărac lipit, lihnit de foame, care n'are nici ce pune pe-o măsea: **apucăm spre Stabiliment, ~e-fripte după noi** (CAR.) ¶ ② *pl.* (*pr. ext.*) Măruntaie ¶ ③ Tub, țeavă la o tu-

lumbă, la o mașină hidraulică, etc.: **Turcii înmărmureau, unii cu gura pe ~ul narghilelelor, alții cu gura căscată** (DLVR.) [refăcut din *pl.* m a ț e < lat. vulg. m a t i a].

MĂȚAR *sm.* ⊕ Cel ce curăță și vinde m a ț e de animale pentru cîrnați.

MĂȚIȘOR (*pl.*-oare) *sn. dim.* MAȚ: **trimise mațele la pîrău... să le spele, după ce numără și cel mai mic ~** (ISP.).

○**MAU** *sbst. Olten. Băn.* Putere: **își pierdu mau(l).**

***MAUR** 1. *sm.* ① Locuitor din vechea Mauritanie ¶ ② Musulman din Africa de Nord ¶ ③ Musulman din Spania.

2. *adj.* Ce ține de Mauri [fr.].

***MAURESC** *adj.* După gustul sau obiceiurile Maurilor: **pictură, arhitectură ~ă; stil ~** (▣ 3105) [fr.].

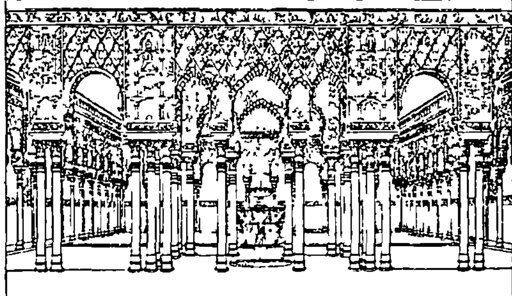

Fig. 3105. Stil mauresc (Alhambra).

***MAUS** *sbst.* ♠ Un joc de cărți: **în odaia din dreapta, aceleași doamne... jucau ~ scump** (BR.-VN.) [germ.].

***MAUSOLEU** (*pl.*-lee) *sn.* Mormînt monumental (numit astfel după mărețul mormînt ridicat de Artemisa II soțului ei Mausol) (▣ 3106, 3107): **o dormi, o dormi în pace... în ~-ți mîndru, al cerurilor arc** (EMIN.) [fr.].

MAVROFOR *sm.* ⚔ Tînăr Grec care făcea parte din batalionul sacru în armata lui Ipsilante (1821): **le-am spus că sînt dintre ~ii lui Ipsilant** (FIL.) [ngr. μαυροφόρος „îmbrăcat în negru", după costumul purtat de acești legionari].

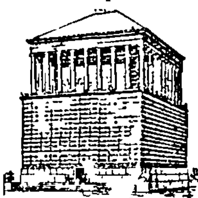

Fig. 3106. Mausoleul lui Mausol (reconstituit).

Fig. 3107. Mausoleul lui Șaguna.

***MAXILAR** 1. *adj.* Privitor la falcă, ce ține de falcă: **artere ~e.**

2. (*pl.*-are) *sn.* Falcă, os maxilar [lat.].

***MAXIM** *sbst.* ① Cel mai înalt grad: **~ul de energie** ¶ ② Cea mai mare pedeapsă pe care o hotărăște legea într'un anumit caz: **a fost osîndit la ~ul pedepsei** ¶ ③ Prețul cel mai ridicat cu care se poate vinde o marfă [lat.].

***MAXIMĂ** (*pl.*-me) *sf.* Propozițiune de mare însemnătate care servește de normă în purtare, în arte, în științe [fr.].

***MAXIMAL** *adj.* **Preț ~**, prețul cel mai ridicat cu care se poate vinde o marfă [fr.].

***MAXIMUM** 1. *sbst.* Gradul cel mai înalt.

2. *adv.* În gradul cel mai înalt, cel mai mult [lat.].

MAZ ☞ MAZU.

‡**MĂZAC** 1. *sm.* Scriitoraș, scriitor prost (CANT.).

2. **MAZAC** *adj. Mold.* Necurat (din lenevie), murdar: **femeia ~ă, mîrșavă la suflet și necurată n'are noroc la boiele** (PAMF.).

†**MĂZĂCIE** *sf. Mold.* ① Neștiință, ignoranță (CANT.) ¶ ② Murdărie, necurățenie: **numai la porci vezi așa ~** (PAMF.) [m ă z a c].

***MAZAGRAN** (*pl.*-ane) *sn.* Pahar de cafea răcită cu ghiață [fr.].

○**MĂZĂRAR** *sm. Bucov.* Insectă care se desvoltă și trăește în m a z ă r e *(Bruchus pisi)*.

○**MĂZĂRAT** *adj.* Ca bobul de m a z ă r e, grăunțos.

MAZĂRE *sf.* ① Plantă leguminoasă, cu flori albe sau trandafirii, care produce niște boabe rotunde, de coloare verde sau gălbuie, închise într'o păstaie *(Pisum sativum)* (▪ 3108) ¶ ② **~-DE-CÎMP** *sau* **~-MARE**, varietate de mazăre, cu florile roșii, și boabele sbîrcite, cenușii, verzui sau negricioase, cultivată mai ales ca nutreț pentru vite *(Pisum arvense)* ¶ ③ **~-SĂLBATICĂ**, plantă agățătoare ce crește prin tufișurile din locurile stîncoase și calcaroase *(Pisum elatius)* ¶ ④ *Trans. Maram.* (DENS.) (BRL.) = **FASOLE** ¶ ⑤ Păstaia care conține fructul ¶ ⑥ Bobul comestibil al plantei ¶ ⑦ *Trans.* O boală a porcilor (PAC.) [înrudit cu alb. m o ò u ł ε].

Fig. 3108. Mazăre.

MĂZĂRICĂ *sf.* ① = **MĂZĂRICHE** ④ ¶ ② — **OREȘNIȚĂ** ¶ ③ **MĂZĂRICA-CUCULUI** = **ORĂSTICĂ** ① ¶ ④ *Băn.* Varietate de fasole cu bobul mic și rotund [m a z ă r e].

MĂZĂRICHE *sf.* ① Plantă leguminoasă, numită și „borceag", al cărei fruct e o păstaie lungăreață brună-gălbuie; e cultivată adesea pentru nutreț *(Vicia sativa)* (▣ 3109) ¶ ② Plantă leguminoasă, agățătoare, cu flori roșii-violete, care crește prin tufișurile și pădurile de la munte *(Vicia* 21.500

Fig. 3109. Măzăriche.

Fig. 3110. Măzăriche.

Fig. 3111. Măzăriche.

dumetorum) (▪ 3110) ¶ ③ Mică plantă leguminoasă, cu flori violet-deschise, cu frunzele terminate printr'un vîrf țepos; numită și „bobușor" *(Vicia lathyroides)* (▣ 3111) ¶ ④ Frumoasă plantă ierboasă, cu tulpina agățătoare, cu flori măricele, alburii și violete, ce crește prin pădurile de la munte; numită și „măzărică" sau „borceag" *(Vicia silvatica)* ¶ ⑤ = **BOB-DE-ȚARINĂ** ¶ ⑥ = **LINTEA-PRATULUI** ¶ ⑦ **~-NEAGRĂ**, **~ MĂZĂRICHEA-CUCULUI** = **ORĂSTICĂ** ① ¶ ⑧ Un fel de grindină măruntă și deasă care cade mai ales primăvara [m a z ă r e].

○**MĂZĂROIU** *sbst. Olten. Trans.* (VIC.) (DENS.) = **MĂZĂRICHE** ①-③.

***MAZDEISM** *sbst.* Religiunea vechilor Perși [fr.].

MAZDRAC (*pl.*-ace) *sn.* Suliță căzăcească: **și ca fiarele sbiera... Cînd ~ele lucea** (STAM.); **odată pocnește pe urs cu ~ul în cap** (R.-COD.) [tc. m y z r a k].

***MAZETĂ** (*pl.* -te) *sf.* ♠ Persoană care joacă slab, care face greșeli la jocul de cărți: **fugi, domnule, d'aici... joci ca o ~** (BR.-VN.) [fr.].

○**MAZGĂ** (*pl.* -ghe) *sf. Băn.* Catîrcă: **un om au vrut să vînză o ~... dar... nu au dus-o unde se vindea mazghele, ci unde caii cei buni** (TICH.) [srb.].

MAZIL, † **MAZIL** *adj.* și *sm.* ① Destituit, scos din domnie *vorb.* de Domnii vechi, scos din slujbă (*vorb.* de boieri : Duca-Vodă s'au dus... la Țarigrad mazil la Poartă (N.-COST.) ¶ ② Contribuabil din clasa boierilor scoși din slujbă cari alcătuiau boierimea de la țară: în divan, șed toți boierii la rînduiala lor, și cei cu boierii și cei mazili (LET.) ¶ ③ ⚔ Soldat din călărimea moldovenească din care făceau parte toți boierii ieșiți din slujbă și cari se aflau sub comanda serdarului de ~i ¶ ④ Un fel de vătășel în slujba boierilor, plătit din banii birului: paznicul, vătămanul și cîțiva nespălați de mazili (CRG.) [tc. m a z u l].

MAZILI (-ilesc) *vb. tr.* ① A scoate din domnie: au zis împăratul să se mazilească Duca-Vodă... și l-au și mazilit (N.-COST.) ¶ ② A scoate din slujbă, a destitui: am auzit că s'a mazilit ispravnicul de Teleorman (FIL.); pre Ivașco... l-au mazilit din agie (NEC.) ¶ ③ *F* A alunga, a îndepărta, a scoate de undeva: tu cauți să mă mazilești din inima copilei (ALECS.) [m a z i l].

MAZILIE *sf.* Scoaterea din domnie sau din slujbă, destituire: cînd i-au venit mazilia, era ieșit Duca-Vodă la primblare (NEC.) [m a z i l].

‡**MAZILIME** *sf. col.* MAZIL. Clasa boierilor fără slujbă: au poftit pe toată boierimea și ~a, de la mic pînă la mare (NEC.).

MAZ(U) *sbst.* ① ♠ Suma ce se adaogă la miza dinainte a jocului (de cărți) ¶ ② *Pr. ext.* Adaus, ceea ce se dă pe deasupra: două consumații și-o guriță mazu (CAR.) [rus. m a z ŭ < germ. M a s s].

***MAZURCĂ** (*pl.*-ci *sf.* ① Dans național al Polonezilor introdus ca dans de salon ¶ ② ♩ Muzica după care se joacă fr.].

MAZURIST *sm.* Cel ce dansează mazurca [rus.].

○**MBREANĂ** MREANĂ.

MEA ☛ MEU.

MEAZĂ... — MIAZĂ ..

***MECANIC** 1. *adj.* ① Privitor la mașini, la mecanică ¶ ② Care se lucrează cu mașinile ¶ ③ Care se lucrează cu mîinile, cu corpul: ocupațiuni ~e; artele ~e, meșteșugurile ¶ ④ Care stă în legătură cu știința numită mecanică: o lege ~ă ¶ ⑤ Care se face fără să intervie inteligența: o acțiune cu totul ~ă. 2. *sm.* ① Cel ce se ocupă cu mecanica ¶ ② Cel ce inventează, lucrează sau conduce mașini, mașinist [fr.].

***MECANICĂ** *sf.* ① Știința care studiază legile echilibrului (statica) și ale mișcării corpurilor (cinematica , precum și acțiunea forțelor (dinamica ¶ ② Carte ce tratează despre această știință ¶ ③ Mașină, mecanism ¶ ④ ☆ Mecanica cerească, știința mișcării corpurilor cerești [fr.].

***MECANICEȘTE** *adv.* În mod m e c a n i c, ca o mașină, fără gîndire: unele emoții... ochiul le culegea ~ de pe chipul vorbitorului (VLAH.).

***MECANISM** *pl.*-me *sn.* ① Combinarea pieselor sau organelor unei mașini, mașinărie: ~ul unui ceasornic ▪ 3112 ¶ ② Acțiunea combinată a acestor piese: un ~ ingenios ¶ ③ F ~ul limbii, construcțiunea cuvintelor și a frazelor [fr. .

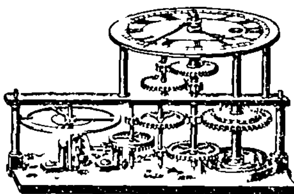

Fig. 3112. Mecanismul unui ceasornic de buzunar.

‡**MECET** *pl.*-eturi *sn.* ① Geamie mică: Turcii... mitropolia au făcut o ~ de se închina pașii într'însa (NEC.) ¶ ② *iron.* Autoritate bisericească: ce mai zice ~ul despre popia voastră ? (CRG.) ¶ ③ *Olten.* (CIAUȘ.) Clădire mare, așezămînt falnic [tc. m e č i t .

***MECENA** *sm.* Protector luminat al literelor, științelor și artelor lat.].

MECI ecesc *vb. tr. Olten.* (CONV.) ♣ A bătuci, a lovi și strica merele .

MECIT *adj.* ① ♣ *p.* MECI: măr ~ ¶ ② Atins, bolnav (CIAUȘ.)

MED MIED

***MEDALIAT** *adj.* și *sm.* ✲ Care a primit o m e d a l i e.

***MEDALIE** *sf.* ✲ ① Piesă de metal bătută în onoarea unei persoane ilustre sau pentru a se păstra amintirea unei acțiuni, unei întreprinderi sau unei întîmplări memorabile; Ⓕ: reversul ~i, partea nefavorabilă a unei persoane, a unui lucru ¶ ② Decorație acordată pentru a răsplăti mai ales un slujbaș al Statului sau pe un militar (☛ PLANȘA IV): Răsplata muncii, Serviciul credincios, Bărbăție și credință, Bene-merenti, Virtutea militară, etc. sînt medalii ¶ ③ Piesă de metal gravată ce se dă ca recompensă laureaților în anumite concursuri, la o expoziție, etc. [it. m e d a g l i a].

***MEDALION** (*pl.*-oane) *sn.* ① ✲ Medalie mare pe care e gravat un portret sau un desen ¶ ② Basorelief rotund sau oval ¶ ③ Bijuterie rotundă sau ovală în care e încadrat un mic portret, în care se păstrează părul unei ființe iubite, etc. (▪ 3113) [fr. m é d a i l l o n].

Fig. 3113. Medalion.

○**MEDEAN** (*pl.*-nuri) *sn. Mold.* = MAIDAN: să aibă loc deschis... adecă ~ (M.-COST.): cu toată cărpănoșia lui, iese cine-cineşte în ~ (CRG.).

○**MEDELEAN** *adj. Mold. Bucov.* Foarte mare (*vorb.* de un animal): Am un bou ~, Pe unde paște se cunoaște, Pe unde sare. Urmă n'are... (SB.), *ghicitoare despre* „rîu"; se zice *în spec.* de cîini: C'un om în casă intră un cîne ~ (DON.); Ca să se lupte morțiș Cu zăvozii unguresti Ce se numea medeleni (STAM.) [rut. m e d e l j a n „mops mare"].

‡**MEDELNICER** *sm.* ① Boierul care, odinioară, turna Domnului apa pentru spălatul mîinilor, înaintea mesei: ~ii... aduseră pe masă... un morman de pilaf alb (ODOB.) ¶ ② Rang de boierie [m e d e l n i ț ă].

‡**MEDELNIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* Lighean [vsl. m ě d ě n i c a].

***MEDIAL** *adj.* Care se află la mijlocul unui cuvînt: o vocală ~ă [fr. < lat.].

***MEDIAN** *adj.* Așezat la mijloc; linie ~ă, linie imaginară care împarte în lung corpul omului sau al unui animal în două părți simetrice [fr.].

***MEDIANĂ** (*pl.*-ne) *sf.* Linia dreaptă BO care, unind vîrful unui triunghiu cu mijlocul laturii opuse, împarte această linie în două părți egale: AO — OC (▪ 3114) [fr.].

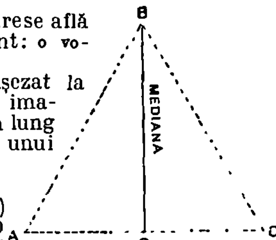

Fig. 3114. Mediană.

***MEDIAT** *adj.* Mijlocit, prin mijlocire [fr.].

***MEDIATOR** *sm.* Mijlocitor, împăciuitor [fr.].

***MEDIAȚIUNE** *sf.* Mijlocire, încercare de împăciuire [fr.].

***MEDIC** *sm.* ① Doctor în medicină, cel ce practică medicina ¶ ② Ⓕ Ceea ce păstrează sau redă sănătatea: cumpătarea e un bun ~ ¶ ③ F Ceea ce alină sau vindecă moralul: timpul e un mare ~ [lat.].

***MEDICAL** *adj.* Ce ține de medicină, de leacuri [fr.].

***MEDICAMENT** (*pl.* - te) *sn.* Leac, doctorie [fr.].

***MEDICINĂ** *sf.* Știința care se ocupă cu îngrijirea sănătății și cu vindecarea boalelor [lat.].

***MEDICINAL** *adj.* Întrebuințat în medicină, ca medicament: plante ~e [fr.].

***MEDICINIST** *sm.* Cel ce studiază m e d i c i n a · student în medicină: ~ul era mai bine preparat decît filosoful (CAR.).

***MEDICO-LEGAL** *adj.* Ce ține de medicina legală: Institutul ~, morga [fr.].

***MEDICO-MILITAR** *adj.* ⚔ Privitor la medicina militară fr. .

***MEDICO-VETERINAR** *adj.* Ce ține de medicina veterinară [fr.].

***MEDIE** *sf.* ① Număr mijlociu, cantitate mijlocie ¶ ② Nota obținută de un elev, după ce s'au adunat între ele notele parțiale și s'a împărțit suma lor prin numărul notelor adunate [lat.].

***MEDIEVAL** *adj.* Ce ține de evul mediu: istoria ~ă [fr.].

***MEDIEVIST** *sm.* Istoric care se ocupă de evul mediu [fr.].

***MEDIOCRITATE** *sf.* ① Starea, calitatea a tot ce este mediocru ¶ ② Starea omului care nu e nici bogat nici sărac ¶ ③ Insuficiență din punctul de vedere al meritului, al calității ¶ ④ Om cu o capacitate, cu o inteligență mediocră, cu un talent neînsemnat [fr.].

***MEDIOCRU** 1. *adj.* ① Mijlociu, de mijloc, potrivit ¶ ② Nici prea prea nici foarte foarte, care nu e nici mare nici mic, care nu e nici bun nici rău, etc. ¶ ③ Care are puțină capacitate, puțină inteligență, puțin talent: spirit ~; nu învățase multă carte, ca să-și vatăme inteligența sa mediocră (DLVR.).
2. *sbst.* Ceea ce e mediocru [fr.].

***MEDITA** (-itez 1. *vb. tr.* ① A cugeta adînc asupra unui lucru ¶ ② A se gîndi să facă ceva: ~ o întreprindere ¶ ③ A prepara cu un elev lecțiunile sale, a da lecții particulare unui elev.
2. *vb. intr.* ① A se gîndi adînc ¶ ② A proiecta, a chibzui [fr.].

***MEDITATIV** *adj.* ① Gînditor, inclinat spre gîndire: spirit ~; firea lui ~ă... văzuse în moartea celui mai bun prieten un semn rău (D.-ZAMF.) ¶ ② Ocupat cu meditațiunea, consacrat meditării: viață ~ă [fr.].

***MEDITATOR** *sm.* Preparator, repetitor de studii [m e d i t a].

***MEDITAȚIUNE,** MEDITAȚIE *sf.* ① Faptul de a medita, gîndire, cugetare adîncă ¶ ② Scriere asupra unui subiect filosofic, moral sau religios ¶ ③ Gen de poem melancolic ¶ ④ Lecție preparată cu un meditator [fr.].

***MEDIU** 1. *adj.* ① Mijlociu ¶ ② Evul ~, timpul cuprins între căderea imperiului din Occident (475) și ocuparea Constantinopolului de către Turci (1453).
2. (*pl.*-dii, -diuri) *sn.* ① Oamenii, lumea din preajma cuiva, persoanele în mijlocul cărora trăește cineva ¶ ② Spațiul în care se găsește un corp; fluidul în mijlocul căruia trăesc ființele ¶ ③ Ori-ce substanță care poate fi străbătută de un fluid imponderabil: lumina se refractează trecînd dintr'un ~ într'altul [lat.].

***MEDIU(M)** *sm.* Persoană care, după spiritiști, poate să comunice cu spiritele și să servească de intermediar între ele și cei vii [fr.].

***MEDULAR** *adj.* ① Care alcătuește măduva spinării: substanță ~ă ¶ ② Care conține măduvă: cavitate ~ă [fr.].

***MEDUZĂ** (*pl.*-ze) *sf.* Animal marin al cărui corp are înfățișarea unui glob gelatinos, transparent ca cristalul (▪ 3115) [fr.].

Fig. 3115. Meduză.

***MEETING** (*cit.* miting; *pl.*-guri) *sn.* Întrunire publică în care se discută chestiuni politice sau sociale [engl.].

***MEFISTOFELIC** *adj.* Care are caracterul lui Mefistofel din legenda lui Faust, foarte răutăcios și perfid [fr.].

***MEFITIC** *adj.* Cu miros urît și vătămător: aer ~ [fr.].

***MEGAFON** (*pl.*-oane) *sn.* Instrument, inventat de Edison, care servește să amplifice sunetul, ca să fie auzit la distanțe mari [fr.].

***MEGALIT** *sm.* Ori-ce monument de piatră nelucrată, ridicat de oamenii din timpurile preistorice: dolmeni, menhiri, etc. [fr.].

***MEGALITIC** *adj.* Privitor la megaliți [fr.].

***MEGALOMAN** *adj.* și *sm.* Care e atins de nebunia măririlor, care se crede om mare [fr.].

***MEGALOMANIE** *sf.* Mania, nebunia măririlor [fr.].

***MEGATERIU(M)** *sm.* Mamifer fosil din epoca cuaternară, de speța leneșului, care întrecea în dimensiuni pe un Elefant (4 m. lungime pe 2 m. înălțime) ▪ 3116, 3117 [fr.].

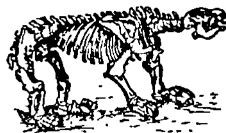

Fig. 3116. Megateriu fosil.

Fig. 3117. Megateriu reconstituit.

***MEGERĂ** (*pl.*-re) *sf.* Femeie rea și arțăgoasă: cade din ce în ce mai mult sub stăpînirea acestei megere (VLAH.) [fr.].

MEGIAȘ, MEGIEȘ *adj.* și *sm.* Vecin: toți megiașii veneau la dînsul și-l întrebau despre păsurile lor (ISP.); sîngeroasele războaie pe care au avut a le purta strămoșii noștri cu neamurile megieșe (VLAH.); copiii și copilele megieșilor erau de-a pururea în petrecere cu noi (CRG.) [srb. m e d j a š].

○ **MEGIEȘI** (-eșesc *vb. refl. Mold.* A se învecina, a fi vecin: moșia se megieșește spre răsărit cu Ohaba (ION.) [m e g i a ș].

Fig. 3118. Mehterhanea.

○ **MEGIEȘIE** *sf. Mold.* Vecinătate: prietenia sufletelor lega pe semenii caselor mai mult... decît megieșia prispelor (GRIG.); toată megieșia se văita de furturile ce făcea (ISP.) [m e g i a ș].

MEGIT MEZIT.

ME-HE-HE! *interj.* Imită sbieretul caprelor.

MEHENGHIU (*pl.*-ghiuri) 1. *sn.* Piatră cu care se încearcă aurul: ~ul metalurile de curate și de spurcate ispitește (CANT.).
2. *adj.* și *sm.* Isteț, deștept: te văd că ești bun ~ (CRG.); fata, bună mehenghe, îi întoarce capul (CRG.); flăcăii... luau cu ei și cîte un ~ bun de gură (SEZ.) [tc. m e h e n k].

‡ **MEHTER** *sm.* Muzicant (în muzica militară turcească): surlarii, trîmbicerii... alăturea cu ~ii (N.-COST.) [tc.].

‡ **MEHTERBAȘ(A)** *sm.* Șeful mehterilor, capelmaestru [tc. m e h t e r b a š y].

‡ **MEHTERHANEA** *sf.* Muzica militară turcească (▪ 3118: dînd cu tunurile și zicînd mehterhaneaua ca la o domnie nouă (LET.); boierul era căftănit și meterhaneaua turcească îi țîrîia sub cerdac (ALECS.) [tc. m e h t e r h a n è].

‡ **MEHTUP** (*pl.* -puri *sn.* Scrisoare oficială, adresă: Grigorie Ghica-Vodă... pecetluia peșcheșul și ~ul (LET.) [tc. m e k t u b].

‡**MEHTUPCIU** *sm.* Scriitor într'o cancelarie (domnească : **li zicea ~, pentru că fusese scriitor de limba turcească la postelnicie** (I.-GH.) [tc. m e k t u b ğ i].

MEI ☛ **MEU**.

MEIDAN = **MAIDAN**.

MEIȘOR *sbst.* ♣ ① Plantă ierboasă, cu rădăcina tîrîtoare, cu tulpina lucitoare; crește prin pădurile umbroase *(Milium effusum)* (▪ 3119) ¶ ② Plantă ierboasă din fam. gramineelor, cu frunzele păroase, cu florile înconjurate de peri moi; numită și „mohor roșu" *(Panicum sanguinale)* ¶ ③ **MEIU-MĂRUNT** [m e i u].

MEIȘTE *sf.* ♣ M e i u mult semănat pe un teren întins.

MEIU[1] *sbst.* ① ♣ Plantă ierboasă din familia gramineelor, cu tulpina foarte ramificată, avînd flori mici albe-gălbui; se cultivă mai mult pentru nutreț; iar sămînța lui în formă de bob mititel și lucitor, se întrebuințează, descojită — și numită, în această stare, „păsat" — la pregătirea unor feluri de bucate; înainte de introducerea porumbului în Principatele române (sec. al XVII-lea), meiul era hrana de căpetenie a populațiunii de la sate; e numit în *Mold.* și „mălaiu" *(Panicum miliaceum)* (▪ 3120) : **nu risipi ~l, că anevoie se adună** (PANN) ¶ ② = **MEIȘOR** ① ¶ ③ **~-LUNG** = **IARBA-CANARAȘULUI** ¶ ④ **~-MĂRUNT**, plantă ierboasă, numită și „meișor" sau „meiu-păsăresc", originară din America de Nord, și cultivată pe la noi *(Panicum capillare)* (▪ 3122) ¶ ⑤ **~-PĂSĂRESC**[1], plantă ierboasă, cu semințe alburii, foarte lucitoare, care se dau ca hrană păsărilor *(Lithospermum officinale)* (▪ 3121); — **~-PĂSĂRESC**[2] = **MĂRGELUȘĂ** ②; — **~-PĂSĂRESC**[3] — **MEIU-MĂRUNT**; — **~-PĂSĂRESC**[4] — **MOHOR** ① ② ¶ ⑥ **~L-CANARILOR** **IARBA-CANARAȘULUI** ¶ ⑦ **~-TĂTĂRESC** = **MĂTURI** ③ [lat. milium].

Fig. 3119. Meișor.

Fig. 3120. Meiu.

Fig. 3121. Meiu-păsăresc.

Fig. 3122. Meiu-mărunt.

MEIU![2] *interj.* **cît ai zice ~!** într'o clipă: **doi liceani fugiră din balcon cît ai zice ~!** (S.-ALD).

○**MEJĂ** *sf.* ✓ Hat, răzor [bg. m e ž a].

○**MEJDINĂ** (*pl.*-**ini**) *sf. Olten.* ✓ Brazda, hotarul ce desparte pămînturile a doi săteni: **a început să cotropească din al meu, tăind cu plugul mejdina înțelenită** (LUNG.) [bg. m e ž d i n a].

○**MEJDINAȘ** *adj.* și *sm. Olten.* ✓ Vecin cu pămîntul altuia (CONV.) [m e j d i n ă].

○**MEJDRI** ☛ **MEZDRI**.

*__MELANCOLIC__ *adj.* ① Atins de melancolie: **un nebun ~** ¶ ② Galeș, trist: **tăcu un moment și încercă să-și ia un aer ~** (VLAH.) ¶ ③ Care inspiră melancolie, duios: **un cîntec ~; ce posomorîtă e vremea afară, ce ~ e vîntul** (OLVR.) [fr.].

*__MELANCOLIE__ *sf.* ① Monomanie caracterizată printr'o mare tristețe, printr'o sfiiciune excesivă, etc.: **căzusem într'un fel de ~ ce mă veștejea cu repeziciune** (BOL.) ¶ ② Tristețe obicinuită ¶ ③ Reverie tristă și galeșă care nu e lipsită de farmec, duioșie: **era toamnă, și frunzele îngălbenite... aveau ceva din melancolia sufletului lui** (VLAH.) [fr.].

‡**MELANHOLIE** = **MELANCOLIE** [gr.].

*__MELASĂ__ *sf.* ☿ Sirop care rămîne după cristalizarea zahărului [fr. m é l a s s e].

MELC, ○**MELCIU** 1. *sm.* ① ✱ Molusc tîrîtor, al cărui corp moale și vîscos e închis într'o coajă sau scoică, de formă conică sau sferică: multe din numeroasele lui varietăți sînt comestibile (*Mold.* „culbec") *(Helix)* (▪ 3123); copiii întrebuințează anumite recitative spre a-l face să iasă din coaja lui și să-și arate coarnele; ℗: **e cu casa în spinare ca melcul**, se zice despre cineva care se mută mereu din loc în loc, fără a avea o locuință stabilă ¶ ② Partea urechii interne, în formă de melc.

Fig. 3123. Melc.

2. (*pl.*-**ci** și -**ciuri**) *sm.* și *sn.* ① Orbita, cavitatea ochiului ¶ ② Partea găunoasă a cornului.

○**MELEAG**, *mai adesea* **MELEAGURI** *sn. pl. Mold.* Împrejurimi, coprinsuri: **toate femeile din sat și de prin ~urile vecine** (CRG.); **sub arșița soarelui, tăiem spre răsărit ~urile pustii** (VLAH.) [ung. m e l l é k].

○**MELEAN**, **MELIAN** *sm.* ① *Mold.* Om înalt și spătos: **se scoală în picioare, cît mi ți-i melianul** (CRG.) ¶ ② *Trans.* Flăcău sdravăn: **el purta pe melean prin mîndrenia grădinii** (RET.) [comp. **MEDELEAN**].

MELEANDRĂ (*pl.*-**endre**) *sf. Trans.* (PȘC.) ① Haină ruptă, sdreanță, buleandră.

○**MELENAȘ** *sm. Trans. dim.* **MELEAN** ②. Flăcăiaș: **s'a trezit ~, de nu-i mai erau bune hainele, că-i erau prea mici** (RET.).

MELES *sm.* = **RĂSPĂR**.

○**MELESTEU** (*pl.*-**tee**) *sn. Mold.* Făcăleț, culeșer: **De-aș putea c'un ~ Să-i măsor în lung și 'n lat** (ALECS.) [comp. **MELESTUI**].

○**MELESTUI**, **MELEȘTUI** (-**uesc**), **MELEȘTI** (-**ștesc**) *vb. tr. Trans.* A schingiui, a prăpădi în bătăi: **iar se pun și-l apucă în pălmi și tot îl melestuesc** (RET.); **tot l-a meleștit cu bătaia** (PȘC.); **toată era meleștuită de bătaie** (RET.) [ung. m e l l e s z t e n i]!

○**MELEZ** *sbst.* Țesătură de mătase amestecată cu bumbac: **Ciocoii l-au îmbrăcat Cu cămașă de ~** (STAM.) [tc.].

○**MELIAN** ☛ **MELEAN**.

MELIC, **MALIC** *sbst.* Boală a cailor, caracterizată prin umflarea glandelor de la gîtlej sau printr'o rană la greabăn: **cum erau caii lui Pescăruș cu melic... au sbughiat-o prin curte** (GR.-N.).

*__MELIFER__ 1. *adj.* ♣ Care produce miere sau un lichid dulce ca zahărul: **plante ~e**.

2. **MELIFERE** *sf. pl.* ✱ Grup de insecte himenoptere, care cuprinde albinele, viespele, etc. [fr.].

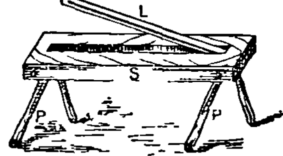

Fig. 3124. Meliță.
L. Limbă, cuțit.—S. Strat, trup.—P. P. Picioare.

*__MELINIȚĂ__ *sf.* Exploziv foarte puternic întrebuințat în armata franceză [fr.].

*__MELISĂ__ *sf.* ♣ ① = **ROINIȚĂ** ② ¶ ② = **MĂTĂCINĂ** [lat.].

MELIȚA (-**iț**) *vb. tr.* ① A sfărîma (inul, cînepa) cu m e l i ț a: **se strîng pe podețe și încep a ~** (SAD.) ¶ ② Ⓕ F A snopi în bătăi: **au început să-l îmblătească și să-l melițe, cît îi scăpărau ochii bietului cîrșmariu** (SB.).

MELIȚĂ (*pl.*-**țe**) *sf.* ① Unealtă cu care se sdrobesc cotoarele de cînepă și de in (▪ 3124, 3125) ¶ ② Ⓕ F: **îi umblă gura ca melița**, se zice despre cineva căruia nu-i mai

Fig. 3125.
Meliță (după T. Papahagi).

tace gura, care flecăreşte într'una: **şi-ai fi bună de mireasă, Dar te strică guriţa, Că-ţi umblă ca meliţa (IK.-BRS.)**: *de aci*, femeie limbută, flecară: **mai taci, meliţo!** (CIAUŞ.) [bg. m ĕ l i c a].

MELIŢAT *sbst.* Faptul de a m e l i ţ a.

***MELIŢIE** ☛ **MILIŢIE**.

MELIŢOIU (*pl.*-**ţoaie**) *sn.* M e l i ţ ă cu limba mai groasă: **li meisese vestea că face din cinepa picată sub ~ sute de coţi de pînză** (SB.).

MELIŢUICĂ (*pl.*-**ci**) *sf.* M e l i ţ ă *mică* prin care se trece inul şi cînepa, după ce au fost sdrobite cu meliţoiul, spre a se scutura mai bine de puzderie.

***MELODIC** *adj.* ♩ ① Ce ţine de melodie ¶ ② Melodios [fr.].

***MELODIE** *sf.* ① ♩ Şir de sunete muzicale plăcute şi regulate care alcătuesc un cîntec ¶ ② Ⓕ Şir de vorbe sau fraze armonioase care plac auzului [fr.].

***MELODIOS** *adj.* ♩ Plin de melodie: **nişte ţipete neplăcute urechilor nededate cu melodioasele lor concerte** (BOL.) [fr.].

***MELODRAMĂ** (*pl.*-**me**) *sf.* Piesă de teatru, cu acţiuni dramatice, cu emoţiuni puternice, a cărei reprezentare era însoţită odinioară de o muzică instrumentală [fr.].

***MELODRAMATIC** *adj.* Ce ţine de melodramă: în felul unei melodrame [fr.].

***MELOMAN** *sm.*, **MELOMANĂ** (*pl.*-**ne** *sf.* ♩ Persoană căreia-i place muzica la nebunie [fr.].

***MELOMANIE** *sf.* ♩ Pasiune excesivă pentru muzică [fr.].

***MELOPEE** *sf.* ① Arta de a declama la cei vechi ¶ ② ♩ Astăzi: arta de a compune o frază muzicală, un recitativ ¶ ③ ♩ Melodie [fr.].

***MEMBRANĂ** (*pl.*-**ne**) *sf.* ① Pieliţă sau ţesătură subţire animală sau vegetală ce înfăşură un organ ¶ ② *Pr. ext.* Pergament: **brisoave de ~** (ODOB.) [fr. < lat.].

***MEMBRANOS** *adj.* De natura membranei: **ţesut ~** [fr.].

***MEMBRU** (*pl.*-**re**) *sn.* Termen general cu care se denumesc braţele şi picioarele la om, picioarele sau labele animalelor, mădular: **se ridică greoiu de pe scaun, întinzîndu-şi membrele obosite** (CAR.); **membrele superioare**, mîinile; **membrele inferioare**, picioarele.

2\. *sm.* ① Fie-care din persoanele care compun un corp politic, o societate sau o familie ¶ ② Fiecare parte a unui period sau a unei fraze ¶ ③ ± Fiecare din cele două părţi ale unei ecuaţiuni separate prin semnul egalităţii [fr.].

***MEMENTO** *sbst.* ① Semn, însemnare ce se pune pe un lucru spre a-şi aduce aminte de ceva ¶ ② **~ mori!** adu-ţi aminte de moarte! ţine minte că eşti muritor! [lat.].

***MEMORABIL** *adj.* Vrednic de amintire, de pomenire [fr. < lat.].

***MEMORAND(UM)** *sbst.* ① Notă diplomatică pe care un ambasador o remite guvernului ţării pe lîngă care e acreditat, spre a-i arăta starea în care se află o chestiune: **pe lîngă acel memorand, alăturasem şi un proiect de manifest** (I.-GH.) ¶ ② Foaie pe care se fac comunicări comerciale scurte [fr. < lat.].

***MEMORIAL** (*pl.*-**le**) *sn.* ① Culegere de memorii, lucrare în care sînt însemnate memoriile cuiva ¶ ② Condică în care comercianţii îşi înscriu afacerile din fie-care zi [fr.].

***MEMORIE** *sf.* ① Aducere aminte, ţinere de minte, facultatea de a-şi aduce aminte cele văzute, auzite sau citite în trecut ¶ ② Amintire ¶ ③ Amintirea pe care posteritatea o păstrează despre oamenii mari ¶ ④ Reputaţia pe care o lasă o persoană după moarte [fr. < lat.].

***MEMORIU** (*pl.*-**rii**) *sn.* ① Scriere ce are de scop să reamintească sau să dea lămuriri cu privire la o chestiune politică sau literară, la un proces, etc. ¶ ② Însemnarea sumelor datorite pentru furnituri, pentru executarea unei lucrări, etc. ¶ ③ Disertaţiune asupra unui subiect de literatură, de ştiinţă, etc. ¶ ④ *pl.* Culegere de disertaţiuni citite înaintea unei societăţi literare sau savante ¶ ⑤ *pl.* Povestirea evenimentelor la care cineva a luat parte sau la care a fost martur ocular: **memoriile lui Cezar** [fr.].

***MENADĂ** (*pl.*-**de**) *sf.* Bacantă: **menadele înfuriate l-au omorît pe Orfeu** [fr.].

***MENAG...** = **MENAJ...**

***MENAJ** (*pl.*-**ajuri** *sn.* Gospodărie, căsnicie [fr.].

***MENAJA** (-**jez** 1. *vb. tr.* ① A cheltui cu economie şi cu băgare de seamă: **a-şi ~ venitul** ¶ ② A cruţa, a nu osteni prea mult: **a-şi ~ puterile** ¶ ③ A cumpăni, a vorbi cu băgare de seamă: **a-şi ~ vorbele** ¶ ④ A înlesni, a pregăti cu dibăcie: **~ o întrevedere** ¶ ⑤ A se purta bine, cu atenţiune faţă de cineva: **a-şi ~ inferiorii**.

2\. *vb. refl.* ① A se purta cu băgare de seamă ¶ ② A se îngriji, a-şi cruţa sănătatea, a nu se osteni prea mult [fr.].

***MENAJERĂ** (*pl.*-**re**) *sf.* ① Gospodină ¶ ② Femeie care îngrijeşte de gospodăria cuiva: **cei d'al doilea este copilul... Păunii... ~ care trăeşte cu lucrul pe la case boiereşti** (CAR.) [fr.].

***MENAJERIE** *sf.* Loc unde se arată fel de fel de animale din ţări străine, şi rare [fr.].

‡ **MENCIUNĂ...** = **MINCIUNĂ...**

MENDRE *sf. pl.* Pofte capricioase; **a-şi face ~le**, a face tot ce-i place, fără să-i pese de nimeni şi de nimic: **te-am lăsat pînă acum de ţi-ai făcut ~le cum ai vrut** (CRG.); **eu nu mă duc acolo ca să-mi fac ~le pe banii ţării** (VLAH.).

***MENESTREL** *sm.* Poet şi muzicant care, în evul mediu, umbla din castel în castel cîntînd şi recitînd versuri [fr.].

○ **MENGHELE** *sf. pl. Băn.* (LIUB.) Alcătuirea din stîlpi bătuţi în pămînt, în faţa atelierului covaciului, între cari se pune boul spre a fi potcovit [srb. m e n g e l e].

MENGHENEA, **MENGHINEA** (*pl.*-**nele**), ⓟ **MENGHINĂ** (*pl.*-**ne**) *sf.* Unealtă alcătuită din două fălci de fier sau de lemn care se strîng prin învîrtirea unui şurub, şi în care fierarii, lăcătuşii, mecanicii, etc. înţepenesc obiectele pe care trebue să le lucreze (☛ 3126): **căciula parcă mă strîngea de cap ca o menghinea** (CAR.) [tc. m e n g e n è].

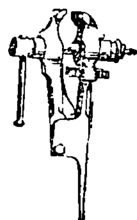

Fig. 3126. Menghenea.

***MENHIR** *sm.* Monument megalitic alcătuit dintr'un bolovan mare de piatră nelucrată, de obiceiu mai înalt decît lat, care se înalţă în formă de coloană (☛ 3127) [fr.].

Fig. 3127. Menhir.

MENI (-**enesc**) *vb. tr.* şi *intr.* ① A spune sau a se gîndi ce poate sau ce trebue să se întîmple cuiva ¶ ② *În spec.*, despre ursitoare: a ursi, a orîndui ursita, soarta cuiva: **baba era ursitoare şi-i meneşte a primejdie s'a moarte** (SEV.) ¶ ③ A prevesti viitorul, a prezice; a cobi: **Dar eu ţie nu ţi-am spus să nu meneşti?** (SPER.); **ia nu mai ~ a rău... că doar n'am păţit eu asta numai odată în viaţa mea** (CRG.) ¶ ④ A predestina [vsl. m ĕ n i t i].

***MENINGE** *sm.* Fie-care din cele trei membrane care înfăşură creierul, cerebelul şi măduva spinării [fr.].

***MENINGITĂ** (*pl.*-**te**) *sf.* Boală pricinuită prin inflamarea membranei ce înfăşură creierul [fr.].

MENIRE *sf.* ① Faptul de a m e n i ¶ ② Soartă, ursită, osîndă ¶ ③ Predestinare, misiune.

MENIT *adj.* ① *p.* **MENI** ¶ ② Ursit ¶ ③ Predestinat ¶ ④ Destinat.

***MENSTRUAŢIE** *sf.* Sorocul femeilor, period [fr.].

***MENSUAL** *adj.* Lunar, ce se face sau ce apare în fie-care lună: **revistă ~ă** [fr.].

***MENSUALITATE** *sf.* Sumă care se plăteşte sau se primeşte în fie-care lună [fr.].

*MENTĂ sf. ♣ Izmă [lat.].
*MENTAL adj. ¹ ± Care se face în gînd, în minte: calcul ~ ¶ ² Restricțiune ~ă, faptul de a ascunde o parte din ceea ce gîndește, cu scopul de a înșela ¶ ³ Care e în legătură cu mintea: alienațiune ~ă, nebunie.
*MENTOL sbst. Un fel de camfor care constitue partea solidă a esenței de mentă [fr.].
*MENTOR sm. Preceptor, guvernor, povățuitor, călăuză: ~ii noștri se opriră un minut la vorbă (I.-GH.) [fr.].
*MENȚINE (-in) 1. vb. tr. ¹ A ținea tare și neclintit: acest stîlp menține bolta ¶ ² A păstra în aceeași stare ¶ ³ A afirma, a susține.
2. vb. refl. ¹ A rămînea în aceeași stare ¶ ② A păstra același loc, același post, aceeași poziție [fr. maintenir].
*MENȚIONA (-onez) vb. tr. A pomeni, a aminti despre ceva [fr.].
*MENȚIUNE sf. ¹ Pomenire, pomeneală, amintire, citațiune ¶ ² ~ onorabilă, răsplată, distincțiune, citațiune elogioasă în urma unui examen sau concurs [fr.].

Fig. 3128. Menuet.

*MENU pl. -nuuri sn. Listă de bucate [fr.].
*MENUET (pl.-te) sn. ¹ Danț francez obicinuit în veacul al XVIII-lea (▪ 3128) ¶ ² Muzica ce însoțește acest danț [fr.].
MENUNE... — MINUNE...
‡MENZIL, ‡MEZIL (pl.-iluri) sn. Poștă (căruța, caii, stația): au purces din Țarigrad spre Moldova în cai de menzil (N.-COST.); s'au așezat slujitori pre la meziluri și pre la margini (NEC.) [tc.].
MERAR sm. Vînzător de mere: se așezau pe vine în șir... ~ii, simigiii și bragagiii (I.-GH.).
MERAZ ☛ MIRAZ.
*MERCANTIL adj. ¹ Negustoresc, privitor la negoț ¶ ² Care se gîndește numai la cîștig [fr.].
*MERCANTILISM sbst. Tendință de a cîștiga cu ori-ce chip, folosindu-se de ori-ce mijloc [fr.].
*MERCENAR 1. adj. ¹ Care se face cu plată, care (se) lucrează pentru bani ¶ ² Care face ori-ce pentru bani, în schimbul unei plăți ¶ ³ ⚔ Trupe ~e, soldați înrolați cu leafă, cu plată, lefegii.
2. sm. ¹ Lucrător care trăește din ceea ce cîștigă, din salariul său, simbriaș ¶ ² Om pe care-l poți corupe cu bani ¶ ³ ⚔ Soldat mercenar, lefegiu [fr.].
*MERCEOLOGIE sf. Studiul mărfurilor [it.].
*MERCERIE sf. Negoț, marfă, prăvălie de mărunțișuri (ace, ață, panglici, nasturi, etc.), marchitănie [fr.].
MERCHEZ (pl.-ezuri) sn. ① F Rost: cine nu-i știe ~ul, poate scotoci în sertar cît poftește (CAR.) ¶ ② Socoteală: ha! aferim! frumos! așa-mi mai vine la ~! (ALECS.) ¶ ³ Tertip, marafet, șiretlic [tc.].
*MERCUR¹ sbst. Metal lichid, de coloarea argintului, care se solidifică la -39^0 și fierbe la $+360^0$; e foarte mobil, de unde și numele lui popular de „argint viu"; sărurile lui sînt antiseptice foarte active, dar și foarte otrăvitoare [fr.].
*MERCUR² sbst. ☆ Planeta cea mai apropiată de soare [fr.].
*MERCURIAL adj. Care conține mercur: alifie ~ă [fr.].
*MERCURIC adj. Se zice despre unii compuși ai mercurului cari conțin mai puțin metal decît compușii mercuroși [fr.].
*MERCUROS adj. Se zice despre unii compuși ai mercurului foarte bogați în acest metal [fr.].
○MERE MERGE.
MEREDEU¹ (pl.-dee) sn. Lemn zimțat într'o parte cu care se frămîntă cașul.
MEREDEU² (pl.-dee) sn. Un fel de plasă în formă de sac pentru prins pește [ung. meritő-(háló; comp. și srb. meredov „undiță"].
MEREDUI (-uesc) vb. refl. A amorți, a se înțepeni: tot mi se meredeuesc mie oasele șezînd (R.-COD.) [ung. merednі].
MEREMET (pl.-eturi) sn. ① Reparație: nu știa de unde să înceapă ~ul grădinii (ISP.); casa-i dărăpănată, are trebuință de ~ (ALECS.) ¶ ② Mold. Bucov. Clacă pentru repararea șoselelor: birul plătesc, podhoadă fac, zile de ~ fac, ...de ce dar să mă tem? (VOR.) [tc.].
MEREMETISEALĂ (pl.-eli) sf. Faptul de a meremetisi, reparație: casa cu două etaje în ~ a lui Jupîn Dumitrache (CAR.).
MEREMETISI (-isesc) vb. tr. A repara (în spec. o clădire); F: o mai meremetisi, ce-i făcu, că-și veni baba în simțiri (O.-ZAMF.) [meremet; comp. ngr. μερεμετίζω].
MERET (pl.-eturi) sn. ♣ Livadă cu meri (R.-COD.).
MEREU 1. adj. † Neîntrerupt, continuu, care se 'ntinde departe: Și cîtu-i satu ~, Nu-i bădiță ca al meu (IK.-BRS.); S'amîndoi se pierd de vii În codrii merei, pustii (ALECS.); pod ~, pod (de la un mal pînă la celălalt), spre deosebire de pod umblător: venise... poroncă... ca să facă pod ~ peste Dunăre (N.-COST.).
2. adv. ¹ Neîncetat, fără încetare, într'una: ~ îi toacă gura; adesea precedat de tot: Postește robul lui Dumnezeu, Dacă nu găsește tot ~ (PANN) ¶ ² Trans. Băn. Încet, domol: mînă ~! ③ Olten. Liniștit: stai ~, stai la un loc, lasă-mă în pace.
MEREUȚ adv. Băn. Trans. dim. MEREU. Încetișor: nu te-a putut lua han-tătarul, zise muierea ~ (CAT.).
○MEREZIȘTE ☛ MERIZIȘTE...
MERGĂTOR 1. adj. verb. MERGE.
2. sm. Cel ce merge: Magii ocrotiți de stele, ~ii înainte (VLAH.).
MERGE (merg) vb. intr. ① A se mișca dintr'un loc într'altul cu picioarele, a umbla: ~ pe jos; ~ drept înainte; ~ la întîmplare ¶ ② A se transporta într'alt loc cu o trăsură, călare, etc.: ~ cu căruța: ~ călare ¶ ③ A se duce undeva, a se îndrepta spre un loc anumit: ~ acasă, la teatru, la școală, la București ¶ ④ A pleca, a se duce: mergi sănătoasă, mămucă, zise cel mic, cu lacrămi în ochi (CRG.) ¶ ⑤ A se întinde pînă într'un loc: poteca ~ pînă în vîrful muntelui ¶ ⑥ A o duce, a continua: toate merg pînă la un timp (BR.-VN.) ¶ ⑦ A tinde spre o țintă, spre un capăt: lumea merge la peire (OLVR.) ¶ ⁸ A continua să aibă aceleași însușiri: toate merg după neam (PANN) ¶ ⁹ A fi pe cale să aibă, să ajungă la, să împlinească: sînt de 52 de ani, merg pe 53; iaca eu sînt om de merg pe șaptezeci și patru de ani (BR.-VN.) ¶ ⑩ A trece (vremea): pe zi ce merge; pe cît merge, cu cît trece vremea ¶ ⑪ A se apropia de un anumit timp: mergea spre toamnă (GRIG.) ¶ ⑫ A se desprinde, a se scutura: o lovi odată cu mițele de-i merse fulgii (ISP.); îl jumulește și pe acela, de-i merg peticile (CRG.) ¶ ⑬ A se trece, a se întrebuința: ca să nu meargă miere multă (SEV.); Ⓟ: unde merge mia, meargă și suta, cînd s'au trecut; cînd am dat atîția bani, etc., nu mai joacă rol dacă mai trebue adăogat ceva pe deasupra ¶ ⑭ A fi într'o stare bună sau rea, a o duce: afacerile merg prost; semănăturile merg bine; tot așa îi mergea peste tot locul, pe unde se năimea (SB.) ¶ ⑮ A o duce bine sau rău (cu sănătatea): cum mergi cu sănătatea? bolnavului îi merge mai bine ¶ ⑯ A se putea: nu merge cum vrei tu ¶ ⑰ A-i veni bine, a-i conveni: asta nu-mi merge la socoteală ¶ ⑱ Treacă-meargă! fie! să zicem că se poate, nu țin seama de asta: greu lucru mă întrebași, mamă, dară aide. treacă-meargă! (ISP.) [lat. mĕrgĕre „a se cufunda"].
‡MERIDĂ (pl.-de) sf. = CEST²: preotul... să... scoață meride, adecă proscomidie, pentru sufletul celuia ce-i plătește (PRV.-MB.) [ngr. μερίδα].
*MERIDIAN (pl.-ane) 1. sn. ①☆ ~ (ceresc), mare cerc al sferei cerești care conține verticala observatorului; pentru un loc determinat al suprafeței pămîntului, meridianul este invariabil (▪ 3129) ¶ ② ● Mare cerc închipuit pe sfera pămîntului, care trece prin cei doi poli și prin zenitul observatorului și împarte globul în două emisfere: primul ~, meridianul de pe globul pămîntesc de la care încep să

se numere longitudinile; Francezii au adoptat ca prim ~ pe acela care trece prin Paris: Englezii calculează longitudinile după primul ~ care trece prin Greenwich ¶ ③ ~ magnetic, plan vertical care trece prin direcțiunea acului magnetic și orizontală a unei busole; meridianul magnetic face cu meridianul geografic un unghiu care variază după timp și după loc și se numește „declinațiune".

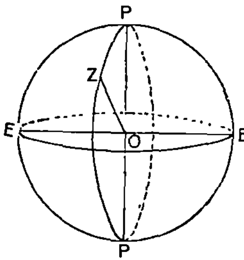
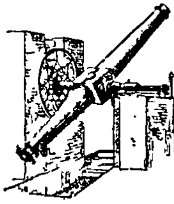

Fig. 3129. Meridian ceresc. P. P. Linia polilor sferei cerești.—EE. Ecuatorul ceresc. — PZP. Meridianul ceresc al locului.

2. **MERIDIAN** *adj.* ① ☆ Care privește meridianul ceresc ¶ ② **Linie ~ă** *sau* **MERIDIANĂ** *sf.*, intersecția planului meridian al unui loc cu planul orizontului ¶ ③ ☆ **Lunetă ~ă**, lunetă mobilă în jurul unui ax perpendicular pe axa lui optică, întrebuințată ca să determine meridiana unui loc prin observarea unei stele circumpolare (▪ 3130 ¶ ④ **Cerc ~**, cerc gradat al cărui plan e fixat în planul meridianului.

Fig. 3130. Lunetă meridiană.

3. **MERIDIANĂ** *pl.*-ne *sf.* ☛ **MERIDIAN** 2 ② [fr.].

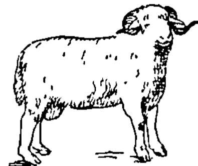
***MERIDIONAL** 1. *adj.* ● Care e de la miazăzi: **țările ~e.**
2. *sm.* Locuitor dintr'o țară de la miazăzi [fr.].

MERINDĂ *sf.* ✓ **MERINDE: am scos... o bucată de friptură ce-mi dăduse nașa mea ca ~ de drum** (GRIG.).

○ **MERINDARE** *sf. Trans.* ✕ ✓ Basma în care se leagă m e r i n d e a pentru mîncat la cîmp: **puse niște plăcinte într'o ~** (RET.).

MERINDE *sf. sg.* și *pl.* ✕ Mîncare ce-și ia omul la drum, proviziuni: **Cîrd de fete și neveste de la sat aduc ~** (ALECS.); **cînd ai să mergi în cale depărtată, totdeauna să-ți iei ~ de drum** (PANN); **tocmai și el își isprăvise ~le** (ISP.) [lat. m e r ĕ n d a.

***MERINOS** *sbst.* 🐄 Oaie cu lîna subțire și creață a cărei rasă e importată din Spania ▪ 3131 [fr.].

Fig. 3131. Oaie merinos.

○ **MERINTIC** *adj.* (R.-COD.) Neîndemînatec.

MERINZARI *sm. pl.* Personagii la nunțile țărănești a căror atribuțiune e să îngrijească de cele necesare pentru gătitul miresei în ziua nunții (R.-COD.) [m e r i n d e].

MERIȘOARĂ (*pl.*-re) *sf.* ✤ ☛ **MERIȘOR.**

MERIȘOR (*pl.*-oare) *sn.* ✤ ① *dim.* **MĂR** ¶ ② Pomișor, originar din Siberia, cu flori albe sau trandafirii, cultivat prin grădini pentru fructele lui, numite „merișoare", de mărimea cireșelor, de coloare roșie sau galbenă, din care se face dulceață *(Pirus baccata)* ¶ ③ Arbust cu frunzele totdeauna verzi, cu puncte negre pe partea inferioară, cu flori albe sau roșietice, cu fructe comestibile, în formă de boabe roșii, numite „merișoare"; numit și „coacăză", „cocăzar", „merișor-de-munte" sau „smirdar" *(Vaccinium vitis idaea)* (▪ 3132) ¶ ④ ~ *sau* **~-TURCESC = CIMIȘIR** ¶ ⑤ = **PERIȘOR²** ¶ ⑥ = **BĂRBĂNOC** ¶ ⑦ = **SCORUȘ-DE-MUNTE** ¶ ⑧ = **SMIRDAR** ①.

Fig. 3132. Merișor.

○ **MERIȘTE = MIRIȘTE.**

***MERIT** (*pl.*-te *sn.* ① Ceea ce face vrednic de stimă, de răsplată sau de pedeapsă, vrednicie ¶ ② Talent ¶ ③ Totalitatea bunelor calități ale unui lucru ¶ ④ ⁂ **Meritul comercial și industrial**, medalie, ce se acordă comercianților și industriașilor care s'au distins în ramurile lor de activitate ▪ 3133); — **Meritul sanitar**, medalie ce se acordă persoanelor care s'au distins prin meritele lor în combaterea boalelor și epidemiilor (▪ 3134) [fr.].

Fig. 3133. Meritul comercial și industrial.

Fig. 3134. Meritul sanitar.

***MERITA** -it *vb. tr.* ① A fi vrednic de: **~ o răsplată** ¶ ② A-și atrage: **~ o pedeapsă** ¶ ③ A avea trebuință: **această știre merită o confirmare** ¶ ④ **A bine ~**, a fi adus mari servicii [fr.].

***MERITAT** *adj. p.* **MERITA** ¶ ⊂ **NEMERITAT.**

***MERITORIU** *adj.* Vrednic de stimă, de laudă, de răsplată lat.

***MERITOS** *adj.* Plin de m e r i t e.

○ **MERIU** **MIERIU: cînd e apa merie, mai ales primăvara... prinz... cine știe ce pești** (BR.-VN.).

○ **MERIZA** -izez *vb. intr. Oaș.* 🐄 A se odihni la amiazi (*vorb.* de oi, de vite) [lat. m e r i d i a r e].

○ **MERIZĂTOARE** *sf Oaș.*, **MERIZIȘ**, **MERIZUȘ** (*pl.*-uri) *sn.*, **MERIZIȘTE**, **MERIZIȘTINĂ** *sf. Trans.* 🐄 Locul unde se odihnesc vitele la amiazi [m e r i z a].

○ **MERÎU — MIERIU.**

***MEROVINGIAN** 1. *adj.* ✝ Ce ține de prima dinastie a regilor Franței.
2. **MEROVINGIENII** *sm. pl.* Prima dinastie a regilor Franței [fr.].

MERS *pl.*-suri *sn.* ① Faptul de a m e r g e ¶ ② Modul de a merge, umblet: **~ul calului; îl cunosc după ~** ¶ ③ Mișcarea celui ce merge: **a-și grăbi ~ul** ¶ ④ ⚡ Mișcarea unui mecanism: **~ul ceasornicului** ¶ ⑤ Înaintare, desvoltare: **~ul unei boale** ¶ ⑥ 🚂 **~ul trenurilor**, foaie, carte, etc. în care se află însemnate orele de plecare sau de sosire a trenurilor.

○ **MERSURĂ** (*pl.*-suri *sf.* **MERS** ②: **mersura lui e că dă... în sus și apoi se lasă iarăși în jos în apă** (MAR.).

MERTEPEA *sf. numai în loc.*: **de la ~**, de-a rîndul, cu rost, cum se cuvine: **de om lua treaba de la ~** (ALECS.) [tc. m e r t e p è.

MERTIC (*pl.*-ice *sn.* ① Măsură mică cu care se măsoară orzul sau ovăsul de dat cailor: cantitatea de ovăs ce intră în această măsură: **celăule! îi zise calul... nu-mi dai... obicinuitul ~ de ovăs** (TICH.) ¶ ② ⚒ Măsură cu care se ia oiemul sau vama la moară de la cei ce vin să macine ¶ ③ Tain, porție: **pe toată ziua se da ~uri, jimblă, vin și mîncare** (C.-RAD.); Ⓕ: **îl plesnesc și-l trimit numai decît la agie să-și ia ~ul și de acolo** (CAR.) [ung. m é r t é k].

MERȚĂ ☛ **MIERȚĂ.**

***MESAGER** *sm.*, **MESAGERĂ** (*pl.*-re) *sf.* ① Persoană care aduce un mesaj, care e însărcinată să înștiințeze ceva, vestitor ¶ ② Persoană care duce pachetele dintr'un oraș într'altul [fr.].

***MESAGERIE** *sf.* ⚘ ① Întreprindere de trăsuri pentru transportul persoanelor sau mărfurilor ¶ ② Loc unde se primesc mărfuri spre expediare [fr.].

***MESAGIU** (*pl.*-gii), **MESAJ** (*pl.*-aje *sn.* ① Însărcinare de a duce sau de a spune cuiva ceva ¶ ② Lucrul pe care trimisul trebue să-l ducă sau să-l comunice ¶ ③ ⚙ Comunicațiune oficială făcută corpurilor legiuitoare de puterea executivă: **~ul Tronului** [fr.].

***MESCHIN** *adj.* ① Sărăcăcios, de înfățișare păcătoasă ¶ ② Sgîrcit, calic, nedarnic ¶ ③ Strîmt, lipsit de amploare: **idei ~e** [fr. m e s q u i n].

***MESCHINĂRIE** *sf.* ① Caracterul a tot ce este meschin ¶ ② Economie împinsă pînă la sgîr-

cenie, calicie ¶ ③ *pl.* Răutăți mărunte, josnice: începe să urzească pe subt ascuns tot felul de intrigi și meschinării (VLAH.) [fr.].

MESCHIU MISCHIU.

MESCIOARĂ *pl.*-re *sf.* dim. MASĂ: pe o ~ rotundă ședeau... cinci pui de lup (I.-GH.).

MESEAN *sm.* Cel ce stă la m a s ă, mîncînd împreună cu alții: mesenii se întreceau... să-mi dea o idee cît mai plăcută despre caracterul... poporului (I.-GH.).

○ **MESELNIC** *sm. Olten.* (CIAUȘ.) = MESEAN.

***MESENTER** ☛ MEZENTER.

‡ **MESER** *adj.* Sărac: scoateți méserul și mișelul... din mărule păcătosului (PS.-SCH.) [lat. m ĭ s e r].

‡ **MESERĂTATE** *sf.* ① Sărăcie: agiută mișelului de ~ (PS. SCH.) ¶ ② Milă [m e s e r].

‡ **MESERCIU** *sm.* Măcelar [comp. srb. m e s a r-č e].

‡ **MESERERE** *sf.* ① Milă: fece meserére Domnului, și giudețu tuturoru obiduiților (PS.-SCH.) ¶ ② Slujbă, dregătorie: rogu-te să scoți pre cutarele den cutare mese rére (PRV.-MB.) [lat. m ĭ s ĕ r ē r e].

‡ **MESERI** (-eresc *vb. tr.* și *intr.* A sărăci: nu pomeni ale noastre fără-de-legi... că meserimu foarte (PS.-SCH.) [m e s e r].

MESERIAȘ *sm.* ⊕ Cel ce are o m e s e r i e, meșteșugar.

MESERIE *sf.* ① ⊕ Îndeletnicirea cu o artă manuală, meșteșug: fete și băieți trebue să învețe un meșteșug, să aibă o ~ (I.-GH.); Ⓟ: o ~ plătește cît o moșie, cel ce știe o meserie își cîștigă cele necesare vieții; — douăsprezece meserii, treisprezece sărăcii, cel ce exercită prea multe meserii, moare adesea de foame ¶ ② Profesiune: meseria de medic; meseria armelor [comp. MESERERE ②].

‡ **MESERNIȚĂ**, *Băn.* MESARNIȚĂ (*pl.*-țe *sf.* Măcelărie: trunchiu de mesernită și prăvălie de carne deschisese (CANT); căsapul zăbovindu-se în... mesarniță... după lucrul său (TICH.) [comp. srb. m e s a r n i c a].

***MESIA** *sm.* Mîntuitor făgăduit de Dumnezeu în Vechiul Testament: lumea se aștepta la venirea unui ~, adică a unui Mîntuitor (ISP.) [lat.].

MESIȘOARĂ (*pl.*-re) *sf.* dim. MASĂ.

‡ **MESIT** *sm.* Trimis, emisar, mesager: nu trecu însă mult și iată sosiră alți noi mesiți ai vizirului (BĂLC.) [ngr. μεσίτης].

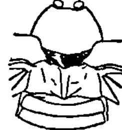
MESIȚĂ[1] (*pl.*-țe) *sf.* — MĂSUȚĂ: ia luminarea și-o pune pe mesița de lîngă pat (VLAH.).

‡ **MESIȚĂ**[2] (*pl.*-țe, -ți) *sf.* Lună [vsl.].

***MESMERISM** *sbst.* Doctrina magnetismului animal, expusă în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea de medicul german Mesmer [fr.].

***MESOCARP** *sbst.* ♣ Partea cărnoasă a fructului, cuprinsă între epicarp și endocarp (• 3135) [fr.].

Fig. 3135. Mesocarp.

Fig. 3136. Mesotorax.

***MESOTORAX** *sbst.* A doua parte (al doilea inel a toracelui insectelor, de care sînt prinse aripile anterioare și picioarele mediane (• 3136) [fr.].

***MESOZOIC** *adj.* Calificațiune dată terenurilor secundare [fr.].

MESTEACĂN *sm.* ♣ Copac de pădure, ce crește în regiunile muntoase, caracteristic prin coaja-i albă ce se desface transversal (*Betula verrucosa*) (• 3137): își tremură frunzulița cîtiva ~i subțiri, crescuți pe vîrfurile munților (VLAH.); mesteceni, drepți și albi ca niște luminări, încununau văiceaua (SAD.) [lat. m a s t ī c ī n u s].

Fig. 3137. Mesteacăn.

MESTECA[1] (-ec) *vb. tr.* ✕ A fărîma cu dinții și a amesteca bucatele în gură: de leneș ce era, nici îmbucătura din gură nu și-o mesteca (CRG.) [lat. m a s t ī c a r e].

Fig. 3138. Mestecănaș.

MESTECA[2] (-ec) = AMESTECA...: aurul cel curat... ei-l spurcă și-l méstecă (PRV.-MB.); mesteca c'un polonic mare grîul acela (SB.).

MESTECĂNAȘ *sm.* ♣ Varietate de m e s t e a c ă n, cu coaja albă sau brun-cenușie cu pete albe (*Betula pubescens*) (• 3138).

MESTECĂNIȘ (*pl.*-ișuri) *sn.* ♣ Pădure de m e s t e a c ă n i: luna roșie zîmbea mirată prin ~ (SAD.).

MESTECĂTOR, -TOARE *adj.* și *sm. f.* Care m e s t e c ă.

○ **MESTECĂU** *sbst. Olten. Trans.* Făcăleț, melesteu, lemnul cu care se mestecă mămăliga [m e s t e c a [2]].

‡ **MESTII** ☛ MEȘI.

MEȘI, ‡ MESTII, ‡ MEȘTI *sm. pl.* ① Cizmulițe de piele fină ce se purtau odinioară încălțînd piciorul pînă la glezne și erau prinse de ceacșiri: înainte de a intra în casă, vizitatorul lăsa la ușă papucii și se prezenta numai în ~: în picioare purtau papuci cu mestii ascuțiți la vîrf (VOR.); își asvîrlea papucii, de rămînea numai în mestii (ALECS.); încălțat cu meși și papuci de saftian galben (FIL.) ¶ ② Ⓕ A-i da ~i, a-i da mîna, a cuteza ¶ ③ Astăzi: pantofi țărănești făcuți din bucăți de postav [tc. m e s t].

MEȘINĂ (*pl.*-ni *sf.* ① Piele de oaie tăbăcită: cizme galbene de ~. cu botul ascuțit (I.-GH) ¶ ② *pl. Mold.* Ⓣ Nădragi de meșină purtați de țăranii chiaburi (MAN.) [tc. m e š i n].

MEȘNIȚĂ (*pl.*-țe) *sf. Mold.* ✕ Mîncare preparată din meiu pisat și lapte dulce [comp. srb. m j e š n i c a].

‡ **MEȘTE** (mesc) *vb. tr.* A turna (vin, etc.) în pahar [lat. m ĭ s c ē r e].

MEȘTER 1. *sm.* ① ⊕ Cel ce a învățat o meserie și o exercită: ~ dulgher, zidar, zugrav; Ⓟ: ~ul se cunoaște la lucru; Ⓟ: ~ul strică și drege de frică, se zice în ironie unui meșteșugar prost; *de aci*: meșter(u)-strică, meșteșugar prost, care nu-și pricepe meseria ¶ ② Lucrător îndemînatec, dibaciu ¶ ③ Meșteșugar care lucrează în atelierul lui propriu.

2. *adj.* ① Dibaciu, îndemînatec: a fost odată un vînător foarte ~ (ISP.); caută să le înfrumusețeze... din darul mînilor lui ~e și răbdătoare (VLAH.) ¶ ② Femeie sau babă ~ă, și ca *sf.* meșteră, care se pricepe la vrăji și la farmece, vrăjitoare: e chinuită de duhuri, și nu-i pot da de leac... toate babele ~e (CAR.); colindase pe furiș prin satele dimprejur după meștere și cărturărese (DLVR.) [ung. m e s t e r < germ.].

○ **MEȘTER-GRINDĂ** (*pl.*-de) *sf. Trans. Oaș. Băn.* Grindă mai groasă și mai solidă la podul casei țărănești care susține celelalte grinzi ale tavanului: beteaga... s'o ducă în mijlocul căsii sub ~ (BRL.) [ung.].

MEȘTERI (-eresc) *vb. tr.* Ⓕ ① ⊕ A lucra, a fabrica (ca un m e ș t e r): Dan meșterea cu briceagul un cărucior pentru fetiță (VLAH.) ¶ ② Ⓕ A face, a executa.

MEȘTERIE *sf.* Ⓟ Măestrie: nime nu era harnic să-l întreacă în meșteria lui (SB.) [m e ș t e r].

‡ **MEȘTERȘUG...** — MEȘTEȘUG...: cu mare ~ silesc de scot acel izvor pînă în fața pămîntului (PRV.-MB.) [ung. m e s t e r s é g].

‡ **MEȘTERȘUGUI** (-uesc) *vb. tr.* și *intr.* A meșteșugi: sapă pămîntul și meșterșuguesc de găsesc de acele vine de izvor de apă (PRV.-MB.).

MEȘTER(U)-STRICĂ *sm.* ☛ MEȘTER 1 ①.

MEȘTEȘUG (*pl.*-guri) *sn.* ① Artă, măestrie, talent, pricepere: stau tolăniți pe niște... velințe, lucrate cu ~ (ISP.) ¶ ② Meserie: fete și băieți trebue să învețe un ~, să aibă o meserie (I.-GH.); Ⓟ: ~ul la om e brățară de aur, cel ce cunoaște o meserie posedă un izvor de bogăție ¶ ③ Ⓕ Tertip, șiretenie; iscusință, dibăcie: se dă iute jos din capra trăsurii și, c'un feliu de ~,

prinde cucoşul (CRG.); zmeul... ştia alte ~uri prin care socotea că-l va pierde mai lesne (SB.) [meşterşug].

MEŞTEŞUGAR *sm.* ⊕ Cel ce exercită un meşteşug, meseriaş.

MEŞTEŞUGAREŢ, MEŞTEŞUGARIŢ *adj.* Dibaciu, îndemînatec, iscusit.

MEŞTEŞUGI (-gesc) *vb. tr.* ① A lucra cu meşteşug, cu dibăcie, cu iscusinţă ¶ ② Ⓕ A unelti, a urzi.

MEŞTEŞUGIRE *sf.* ① Faptul de a meşteşugi ¶ ② Dibăcie, iscusinţă, pricepere; măestrie: cu cîtă ~, cu cîtă măestrie, ajunge la împlinirea scopului ei (BR.-VN.).

MEŞTEŞUGIT *adj.* ① *p.* MEŞTEŞUGI ¶ ② Lucrat cu artă, cu măestrie, cu dibăcie ¶ ③ Artificial.

MEŞTEŞUGOS *adj.* Iscusit, dibaciu, care se pricepe la meşteşuguri: un tălpoiu de babă, meşteşugoasă la trebile sale, cum e sfredelul dracului (CRG.).

MEŞTI. MEŞTII ☞ MEŞI.

***METABOLISM** *sbst.* Totalitatea transformaţiunilor pe care le încearcă organismele vii prin mişcarea nutritivă, prin efectul asimilaţiunii şi desasimilaţiunii simultane [fr.].

***METACARP** *sbst.* Cele cinci oase lungi care alcătuesc scheletul palmei (▪ 3139) [fr.].

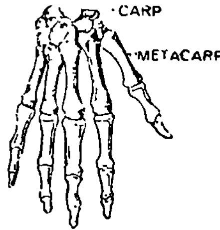

Fig. 3139. Metacarp.

***METACARPIAN** *adj.* ① Ce ţine de metacarp: oasele metacarpiene ¶ ② Ce corespunde metacarpului [fr.].

***METACENTRIC** *adj.* Privitor la metacentru, ce ţine de metacentru: curbă ~ă [fr.].

***METACENTRU** (*pl.*-tre) *sn.* Punctul de întîlnire al verticalei centrului de gravitate al unui vas cu direcţiunea rezultantei presiunilor laterale pe care apa le exercită asupra vasului cînd se apleacă mai mult într'o parte decît în alta; pentru stabilitatea vasului, trebue ca metacentrul să fie deasupra centrului de gravitate [fr.].

***METAFIZIC** 1. *adj.* ① Ce ţine de metafizică ¶ ② Prea abstract.

2. METAFIZICĂ *sf.* ① Partea filosofiei care tratează despre primele principii ale cunoştinţelor noastre şi despre ideile universale ¶ ② Abuzul abstracţiunilor; analiza amănunţită a sentimentelor, a pasiunilor ¶ ③ Partea cea mai înaltă a unei ştiinţe [fr.].

***METAFIZICIAN**, METAFIZIC *sm.* Cel ce se ocupă de metafizică: metafizicul nostru se apropie să se uite (EMIN.) [fr.].

***METAFORĂ** (*pl.*-re) *sf.* Figură de retorică prin care se transportă înţelesul propriu al unui cuvînt asupra unui alt înţeles care-i convine numai în virtutea unei comparaţiuni subînţelese. Astfel, cînd zicem: primăvara vieţii, am întrebuinţat cuvîntul primăvară prin metaforă; poeţii lor nu găsean în univers destule metafore şi comparaţiuni pentru apoteoza eroilor (EMIN.) [fr.].

***METAFORIC** *adj.* ① Ce ţine de metaforă ¶ ② Plin de metafore [fr.].

***METAFRAZĂ** (*pl.*-ze) *sf.* Interpretarea sau tălmăcirea unei scrieri în altă limbă [fr.].

† **METAHIRISI** (-isesc) *vb. tr.* A obicinui, a se folosi de ceva: nu mai metahirisesc de mult cafea cu caimac (CAR.) [ngr.].

***METAL** (*pl.*-le) *sn.* Ori-ce corp simplu, bun conducător de căldură şi electricitate, opac şi lucitor, ductil şi maleabil, precum: fierul, plumbul, aurul, argintul, etc.; toate sînt solide, afară de mercur, care e lichid, şi de hidrogen, care e gazos: ~e preţioase, aurul, argintul şi platina [lat.].

***METALEPSĂ** (*pl.*-se) *sf.* Figură de retorică prin care se exprimă antecedentul prin consecuentul sau reciproc. Astfel: a trăit pentru a murit (antecedentul în locul consecuentului); îl jelim în loc de a murit (consecuentul în locul antecedentului) [fr.].

***METALIC** *adj.* ① Care aparţine clasei metalelor ¶ ② De metal, ca un metal: luciu ~; sunet ~; o mare uşă de fier se învîrteşte din ţîţîni c'un scîrţîit ~ (VLAH.) [fr.].

‡ **METALICESC** *adj.* Care conţine substanţe metalice: şi în satul Slatina... este apă metalicească din care beau şi fac şi băi (C.-RAD.).

***METALIFER** *adj.* Care conţine unul sau mai multe metale: rocă ~ă [fr.].

***METALIZA** (-izez *vb. tr.* ① A face ca un corp să capete proprietăţi metalice ¶ ② A acoperi cu un strat subţire de metal ¶ ③ A acoperi cu un strat de plombagină [fr.].

***METALOGRAFIE** *sf.* ① Descrierea metalelor ¶ ② Ştiinţa care tratează despre metale [fr.].

***METALOID** *sm.* şi (*pl.*-de) *sn.* Ori-ce corp simplu, rău conducător de căldură şi electricitate, lipsit de luciul zis metalic; mai toţi metaloizii sînt gazoşi sau solizi (oxigenul, clorul, fosforul, iodul, sulful, etc.); numai bromul este lichid [fr.].

***METALOTERAPIE** *sf.* Metodă de vindecare a unor boale nervoase prin aplicarea pe corpul bolnavului a unor plăci metalice [fr.].

***METALURGIC** *adj.* ⚒ Care ţine de metalurgie [fr.].

***METALURGIE** *sf.* ⚒ Arta de a extrage metalele din mine şi de a le purifica [fr.].

***METALURGIST** *sm.* ⚒ Cel ce se ocupă de metalurgie [fr.].

***METAMORFIC** *adj.* Cristalizat prin acţiunea căldurii centrale: rocă ~ă [fr.].

***METAMORFISM** *sbst.* ① Calitatea unei roce metamorfice ¶ ② Transformarea terenurilor prin acţiunea căldurii centrale [fr.].

***METAMORFOZA** (-ozez) *vb. tr.* şi *refl.* ① A (se) schimba, a (se) preface printr'o metamorfoză ¶ ② A(-şi) schimba, a(-şi) preface exteriorul, caracterul propriu: simt că te iubesc în destul ca să mă metamorfozez îndată (ALECS.) [fr.].

***METAMORFOZĂ** (*pl.*-ze) *sf.* ① Pretinsă transformare a unei fiinţe omeneşti în animal, în plantă sau chiar într'un obiect neînsufleţit, prin voinţa zeilor sau prin meşteşugurile vrăjitorilor; metamorfozele sînt frecuente în mitologie şi în lumea basmelor ¶ ② Prefacerile mai mult sau mai puţin numeroase suferite de corpul unei insecte, unui crustaceu sau unui batracian, de cînd a ieşit din ou pînă la starea-i perfectă ¶ ③ Schimbare desăvîrşită, prefacere care intervine în existenţa unei persoane, în starea ei socială, în exteriorul sau în caracterul ei, etc.: am ascultat cu toată atenţiunea, nopţi întregi, povestirea acelei metamorfoze (I.-GH.) [fr.].

***METAN** *sbst.* Gazul bălţilor sau protocarbura de hidrogen (CH^4) [fr.].

○ **METANĂ**, † METANIE ☞ MĂTANIE.

***METAPLASM** (*pl.*-me) *sn.* Modificarea formei unui cuvînt prin scoaterea, adăugarea sau schimbarea unei litere sau unei silabe [fr.].

***METAPSIHICĂ** *sf.* Studiul faptelor care par supranaturale, *în spec.* din domeniul spiritismului [fr.].

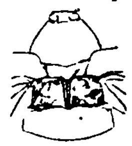
***METARGON** *sbst.* Corp simplu gazos descoperit (în 1898) de chimistul englez Ramsay [fr.].

***METASTAZĂ** (*pl.*-ze) *sf.* ① Deplasarea sediului unei boale ¶ ② Localizări secundare şi generalizarea unei boli localizate la început ¶ ③ Figură de retorică prin care oratorul aruncă în spinarea altuia faptele pe care e silit să le mărturisească [fr.].

***METATARS** *sbst.* Cele cinci oase de la talpa piciorului între încheietură şi degete (☞ ▣ 3704) [fr.].

***METATEZĂ** (*pl.*-ze) *sf.* Mutarea din locul ei a unei litere într'un cuvînt. Astfel potropop în loc de protopop [fr.].

***METATORAX** *sbst.* Segmentul sau inelul posterior al toracelui insectelor (▣ 3140) [fr.].

Fig. 3140. Metatorax.

METEAHNĂ (*pl.*-tehne) *sf.* ① Defect fizic sau moral, cusur: m'am vindecat de meteahna

poeziei și m'am înhămat la muncă serioasă (BR.-VN.) ¶ ② Stricăciune, vătămare.

○ **METEHĂU** *sm. Oaș.* Prost, nătărău (BRL.) (ȘEZ.).

○ **METELEU** *Trans.*, **METELĂU** *Băn. sm.* Nătărău, prost: **Era mut în patru dungi, Meteleu cu urechi lungi** (RET.).

***METEMPSICOZĂ** *sf.* ✣ Doctrină care admite trecerea sufletului dintr'un corp într'altul, după moarte: **Egiptenii aveau pe deplin dreptate cu metempsicoza lor** (EMIN.) [fr.].

***METEOR** *sm.* ① ☉ Ori-ce fenomen ce se produce în atmosferă, precum: ploaia, grindina, ceața, vîntul, tunetul, curcubeul, etc. ¶ ② Ⓕ Persoană care are renume strălucit, dar trecător [fr.].

***METEORIC** *adj.* ① ☉ Privitor la meteori ¶ ② ☆ **Fier** ~, bolovan de fier căzut din văzduh și numit adesea „aerolit" [fr.].

***METEORISM** *sbst.* ✗ Starea pîntecelui meteorizat de gazele îngrămădite în tubul digestiv [fr.].

***METEORIT** *sm.* ☆ Aerolit [fr.].

***METEORIZA** (-izez *vb. tr.* ✗ A umfla și destinde pîntecele prin îngrămădirea de gaze în tubul digestiv [fr.].

***METEOROGRAFIE** *sf.* ☉ Descrierea meteorilor [fr.].

***METEOROLOGIC** *adj.* ☉ Privitor la meteorologie; **semne** ~**e**, semne convenționale adoptate (de la 1873 încoace) de meteorologiștii tuturor țărilor, spre a însemna figurat diferite stări ale atmosferei (• 3141) [fr.].

⊘	Ploaie.	∞	Poleiu.
▲	Grindină.	⌒	Curcubeu.
⌓	Rouă.	≮	Fulgere fără tunet sau fără trăsnet.
←	Țurțuri de ghiață.	T	Tunete fără fulgere.
✳	Zăpadă.	⊥	Brumă.
△	Măzăriche.	✝	Viscol.
V	Chiciură.	⁂	Auroră boreală.
⊔	Furtună.	⦶	Inel în jurul soarelui.
☇	Vijelie.	⊕	Halo.
≡	Ceață.		

Fig. 3141. Semne meteorologice.

***METEOROLOGIE** *sf.* ☉ Partea fizicei care studiază fenomenele ce se produc în atmosferă și chestiunile în legătură cu acestea [fr.].

***METEOROLOGIST** *sm.* ☉ Învățat ce se ocupă cu meteorologia [fr.].

METEREZ (*pl.*-eze) *sn.* ⚔ ① Întăritură militară, bastion, șanț, redută: **după ce luă cu asalt un rînd de** ~**e, căzu rănită în piept** (ODOB.) ¶ ② Gaură, deschizătură într'un zid de apărare a unei cetăți, prin care cei asediați împușcă asupra năvălitorilor (• 3142): **în zile de neliniște... zăvorau ușile de fier și s'așezau cu flintele la** ~**e** (VLAH.) [tc. m e t e r i z].

Fig. 3142. Meterez.

‡ **METERHANEA** ☞ **MEHTERHANEA**.

***METICULOS** *adj.* Migălos; prea scrupulos, care se teme de ori-ce lucru mic și neînsemnat [fr.].

***METICULOZITATE** *sf.* Caracterul unei persoane meticuloase [fr.].

***METIL** *sbst.* ⚗ Radicalul alcoolului metilic [fr.].

***METILIC** *adj.* ⚗ **Alcool** ~, lichid incolor, volatil și inflamabil extras din lemn prin distilarea într'un vas închis [fr.].

***METIS, METISĂ** *adj.* și *sm. f.* ① ● Născut(ă) dintr'un tată alb și o Indiană (din America sau dintr'un tată Indian și o mamă albă ¶ ② Născut din două animale de soiu diferit, corcitură ¶ ③ Vegetal produs din amestecul a două specii diferite [fr.].

METOC, METOH (*pl.*-toace) *sn.* ⛪ ① Sucursală a unei mănăstiri mari, pusă sub protecțiunea acesteia: **plecarăm să vizităm un metoh al mănăstirii** (ALECS.-P.) ¶ ② Locuință destinată pentru șederea călugărilor, departe de sediul mănăstirii lor, într'un oraș, etc. [ngr. μετόχιον].

***METOD** (*pl.*-oade) *sn.* — **METODĂ**.

***METODĂ** (*pl.*-de) *sf.* ① Modul de a spune sau de a face ceva cu oare-care orînduială, după anumite principii ¶ ② ☛ Orînduirea materiilor și ideilor într'o carte sau în predarea instrucțiunii în așa fel încît cel ce citește sau învață să poată pricepe mai bine: **metoda și programul lor de învățătură era același pentru toți** (NEGR.) ¶ ③ ☛ Titlul unor cărți elementare, *în spec.* pentru învățarea unei limbi: ~ **de limba latină**; ~ **franceză** ¶ ④ ♩ Carte didactică muzicală după care se învață cîntul sau cunoștințele începătoare ale unui instrument de muzică: ~ **de piano, de vioară** ¶ ⑤ În istoria naturală: clasificațiune ¶ ⑥ Fel de a fi, obiceiu, apucături particulare [fr.].

***METODIC** *adj.* ① Făcut cu metodă, cu orînduială ¶ ② Care are metodă ¶¶ C **NEMETODIC** [fr.].

***METODISM** *sbst.* ⛪ Doctrina religioasă a metodiștilor [fr.].

***METODIST** *sm.* ⛪ Membru al unei secte religioase protestante (întemeiată în 1720 de Wesley) ale cărei doctrini sînt foarte severe [fr.].

***METODOLOGIE** *sf.* ✍ Partea științei care se ocupă cu metoda, *în spec.* cu metoda de predare a unei științe, a unei limbi, etc. [fr.].

METOH ☞ **METOC**.

***METONIMIC** *adj.* ✍ Privitor la metonimie [fr.].

***METONIMIE** *sf.* ✍ Figură de retorică cu care se exprimă efectul prin cauză, cauza prin efect, conținutul prin conținător, lucrul prin locul unde se face, obiectul posedat prin posesor, concretul prin abstract: „**Marte**" **în loc de** „**războiu**", „**laurii**" **în loc de** „**victoria**", „**a bea un pahar de vin**", „**Penteleu**", **în loc de** „**cașcaval de Penteleu**", „**se citește în Homer**" **sînt exemple de** ~ [fr.].

***METONOMAZIE** *sf.* ✍ Schimbarea unui nume propriu prin traducerea lui în altă limbă. Ex.: **Samoil** „**Micu**" **în loc de Samoil** „**Klein**" [fr.].

***METOPĂ** (*pl.*-pe) *sf.* ⛫ Fie-care din spațiile dreptunghiulare sau pătrate, adesea împodobite cu ornamente, care, în friza dorică, separă triglifele unele de altele (• 3143): **stam admirînd frumoasele metope dintre triglifele frizei exterioare ale Partenonului** (NEGR.) [fr.].

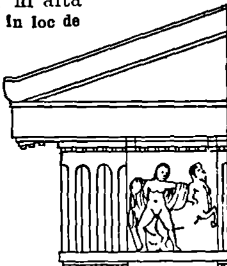

Fig. 3143. Metopă.

***METOPOSCOPIE** *sf.* Pretinsa artă de a prezice cuiva viitorul după examinarea trăsăturilor feței [fr.].

***METRIC** *adj.* ① Privitor la măsurile și greutățile cari au ca bază metrul și unitățile care derivă dintr'însul: **sistemul** ~ (☞ **TAB. XXXVI**) ¶ ② ❦ Care stă în raport cu picioarele versurilor sau cu compunerea versurilor la vechii Greci și Romani: **vers** ~ [fr.].

***METRICĂ**[1] (*pl.*-ci) *sf.* ❦ Știința cantității silabelor în cuvintele grecești și latine [fr.].

‡ **METRICĂ**[2] (*pl.*-ce *sf.* Condică în care se înscriau numele celor născuți sau botezați [pol. m e t r y k a].

***METRITĂ** (*pl.*-te *sf.* ✗ Inflamațiunea matricei [fr.].

***METROLOGIC** *adj.* Privitor la metrologie [fr.].

***METROLOGIE** *sf.* ① Studiul greutăților și măsurilor la toate popoarele ¶ ② Carte care tratează despre acestea [fr.].

***METRONOM** (*pl.*-oame) *sn.* ♩ Instrument cu pendul care indică după anumite gradațiuni mișcarea precisă ce trebue să aibă execuția unei bucăți muzicale (• 3144) [fr.].

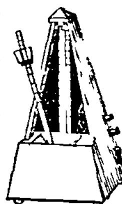
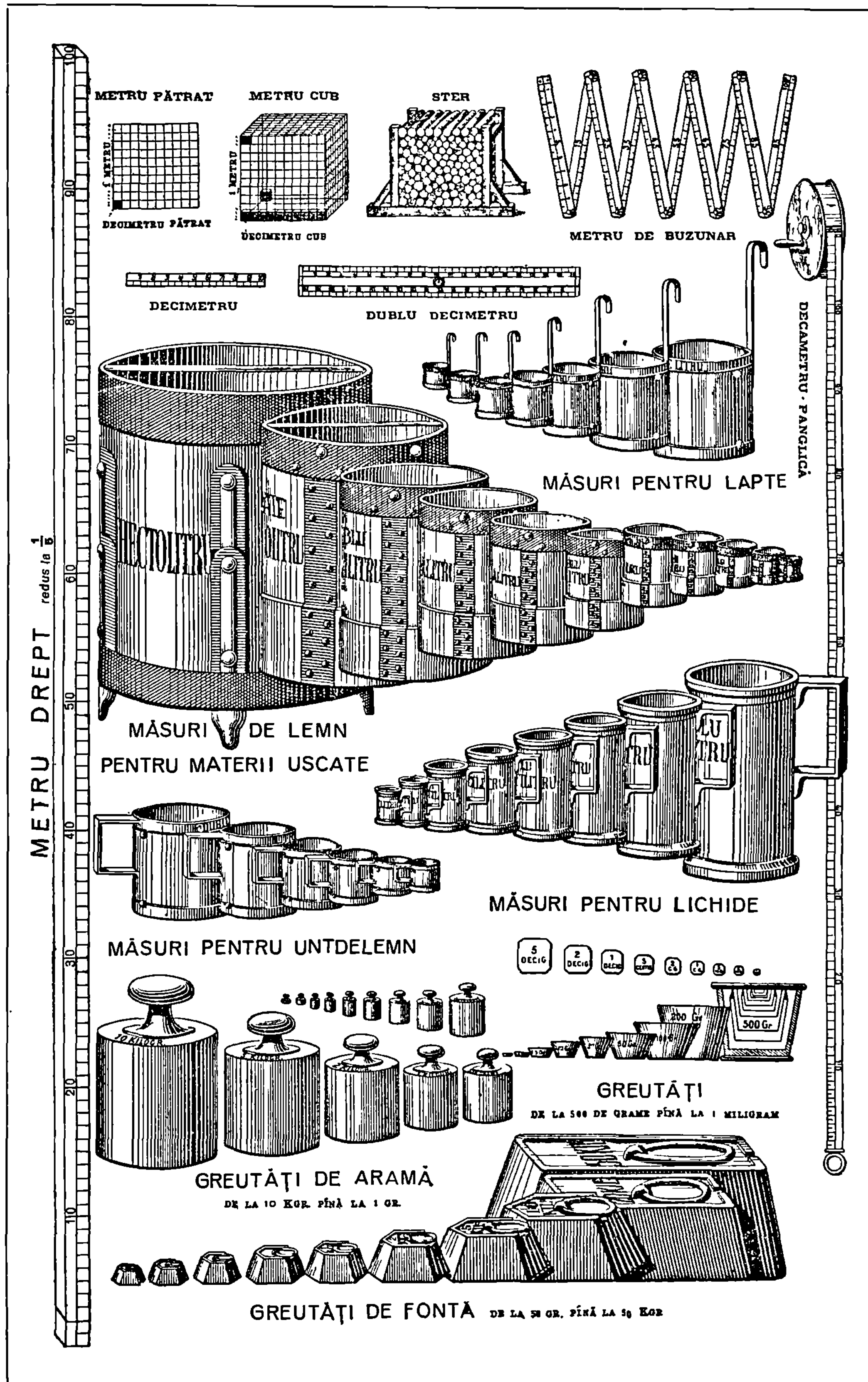

Fig. 3144. Metronom.

***METROPOLĂ** (*pl.*-le *sf.* ① ⚙ Scaunul țării, capitală ¶ ② ⛪ Oraș unde se află o arhiepiscopie ¶ ③ ⚙ Statul în raport cu coloniile sale [fr.].

METRU PĂTRAT
1 METRU
DECIMETRU PĂTRAT
METRU CUB
1 METRU
DECIMETRU CUB
STER
METRU DE BUZUNAR
DECIMETRU
DUBLU DECIMETRU
DECAMETRU - PANGLICĂ
MĂSURI PENTRU LAPTE
HECTOLITRU
MĂSURI DE LEMN
PENTRU MATERII USCATE
METRU DREPT redus la 1/5
MĂSURI PENTRU LICHIDE
MĂSURI PENTRU UNTDELEMN
500 Gr
GREUTĂŢI
DE LA 500 DE GRAME PÎNĂ LA 1 MILIGRAM
10 KILOGR.
GREUTĂŢI DE ARAMĂ
DE LA 10 KGR. PÎNĂ LA 1 GR.
GREUTĂŢI DE FONTĂ DE LA 50 GR. PÎNĂ LA 50 KGR

***METROPOLITAN** 1. *adj.* ① Ce are caracterul unei metropole: **oraș ~** ¶ ② Arhiepiscopal: **biserică ~ă.**

2. (*pl.*-**ne** *sn.* Drum de fier în interiorul unui oraș, cu trenuri care circulă mai mult pe sub pămînt (3145) [fr.].

Fig. 3145. Metropolitan.

***METRU** *sm.* ① Unitatea care, în sistemul metric, servește la măsurarea lungimilor și de la care derivă toate celelalte măsuri întrebuințate în acest sistem. Metrul este a zece milioanea parte din sfertul meridianului pămîntesc ¶ ② Măsură de lemn, de metal sau de panglică care are lungimea unui metru (• 3146) ¶ ③ **~ curent** *sau* **~ linear**, de lungimea unui metru, în opoziție cu metrul pătrat sau cub ¶ ④ **~ pătrat**, unitate de măsură de suprafață, egală cu un pătrat cu laturile de cîte 1 metru ¶ ⑤ **~ cub**, unitate de măsură pentru volume, egală cu un cub ce are laturile toate de cîte 1 metru ¶ ⑥ Piciorul unui vers grec sau latin [fr.].

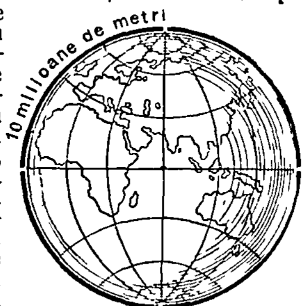

Fig. 3146. Metrul este a zece milioanea parte din sfertul meridianului pămîntesc.

MEU 1. *adj. pos. m.* (*f.* **mea**; — *pl. m.* **mei**, *f.* **mele**): **calul ~; casa mea; copiii mei; cărțile mele.**

2. **Al ~, a mea, ai mei, ale mele** *pron. pos.* [lat. m ĕ u s].

***MEXICĂ** *sf.* Stofă de bumbac (adusă din M e x i c).

***MEXICAN** 1. *adj.* ● Din M e x i c.

2. *sm.*, **MEXICANĂ** (*pl.*-**ne**) *sf.* Locuitor (locuitoare) din Mexic.

***MEZALIANȚĂ** (*pl.*-**țe**) *sf.* Căsătorie cu o persoană de un rang cu mult mai jos [fr.].

MEZAT (*pl.*-**turi**) *sn.* Vînzare publică, licitație: **vînzarea ce se face cu ~ să se întărească cu hotărîre** (LEG. CAR.); **ci-că optzeci de mii de galbeni a numărat Grecul la ~** (VLAH.); **a scoate la ~**, a scoate la vînzare prin licitație: **acest cămătar îi scotea cîte o moșie la ~** (I.-GH.) [tc.].

MEZDREA, **MEZDREALĂ** (*pl.*-**drele**) *sf. Trans. Băn.* (CONV.) (POL.) (LIUB.) Cuțitoaie [m e z d r i].

MEZDRI, **MIZDRI**, **MEJDRI** (-**resc** *vb. tr.* ① A jupui de carne (pieile), a cărnosi ¶ ② A jupui copacii de coajă (VÎRC.): **dă fuga, că oile meldresc pomii** (RV.-CRG.) ¶ ③ *Trans.* (CONV.) A ciopli cu cuțitoaia ¶ ④ Ⓕ A risipi, a toca, a păpa (banii) [sl. m e z d r i t i].

MEZEL (*pl.*-**luri**) *sn.* Tot ce se mănîncă în mici cantități înaintea mesei (sărături, măsline, icre, sardele, etc.), spre a deschide pofta de mîncare: **cîte un ~, cîte un păhăruț de vin** (VLAH.); **băcanul a încărcat un coș mare cu fel de fel de ~uri și cu vre-o douăzeci de sticle de vin** (CAR.) [refăcut din ‡m e z e l e, *pl.* din *m e z e a < tc. m e z ĕ].

MEZELIC (*pl.*-**icuri**) *sn.* ① Mezel: **a intrat în circiumă... să-și prinză inima cu un ciocan de rachiu și cu ceva ~** (CAR.); **oaspeții... căzură pe farfuriile cu ~uri, precum cad lăcustele peste holdele plugarilor** (FIL.) ¶ ② Semințe de dovleac muiate în sare și prăjite ¶ ③ Ⓕ Dres, aromă [tc.].

***MEZENTER**, **MESENTER** *sbst.* **BEZER.**

MEZIL — **MENZIL.**

MEZIN 1. *adj.* ① Cel mai tînăr (din copiii aceleiași familii) ¶ ② **Degetul ~** (VOR.), degetul cel mic.

2. *sm.*, **MEZINĂ** (*pl.*-**ne**) *sf.* Copilul cel mai mic, cel din urmă născut: **noi să rămînem aici, în casa bătrînească, ca mezini ce sîntem** (CRG.): **mezina din ce în ce se făcea mai slută** (CAR.) [vsl. m ĕ z i n u].

MEZIT *sm.* Pește de mare, numit și „megit" sau „bacaliar" (*Gadus euxinus*).

***MEZOZOIC** — **MESOZOIC.**

MEZUINĂ ☛ **MIEZUINĂ.**

***MEZZĂ-VOCE** *sbst.* ♩ Jumătate voce; cîntare cu intensitatea redusă, cu mai puțin volum de voce [it.].

***MEZZO-FORTE** *adj.* și *adv.* ♩ Potrivit, în ce privește tăria vocii; cu o voce mijlocie între „piano" și „forte" [it.].

***MEZZO-SOPRANO** *sf.* ♩ Cîntăreață cu vocea mai puțin flexibilă decît cea de soprano [it.].

MI[1], **-MI, MI-** *pron.* ① ☛ **EU** ¶ ② *F* Se întrebuințează uneori în mod expletiv: **las'o în turmă la mine, și ~ ți-oiu îngriji-o ca și pe-ale mele** (ISP.); **și odată ~ ți-o înșfacă ei, unul de-o mînă și altul de cealaltă** (CRG.); **prinde pe zmeu și ~-l trîntește pînă la brîu în pămînt** (SB.).

***MI**[2] *sm.* ♩ Numele treptei a treia din scara muzicală (• 3147) [it.].

Fig. 3147. Mi.

MIA (*pl.* **miele**) *sf.* Miel de parte femeiască: **c'a mîncat carne de ~ și costiță de purcea** (IK.-BRS.); **mielele se rătăciseră pe cîmpie** (ISP.) [lat. a g n ĕ l l a].

MIALĂ (*pl.* **miele**) *sf.* ① = **MIA** ¶ ② Arșic de miel.

MIARȚĂ (*pl.* **mierțe**) *sf.* *F* **o ~ de copil**, un copil micuț, pipernicit: **îi făcu o ~ de copil, pînă nu era încă de șapte luni** (ISP.).

***MIASMĂ** (*pl.*-**me**) *sf.* ① Termen cu care se denumeau altădată particelele invizibile provenite din descompunerea substanțelor organice animale sau vegetale, mai ales în bălți; se atribue astăzi microbilor efectele care se atribuiau odinioară miasmelor ¶ ② Duhoare, emanațiune bolnăvicioasă: **atmosfera e împuțită de miasme fetide** (ALECS.); Ⓕ: **vîntul puternic al liberalismului... a curățit atmosfera de miasmele infecte ale slugărniciei reacționare** (CAR.) [fr.].

‡**MIAȘ** *sm.* Căpetenie peste o m i e de oameni.

†**MIAȚĂ** *sf. Băn. Oaș.* Lîngoare, tifos.

MIAU! 1. *interj.* Imită strigătul pisicii: **se sperie și prin casă începe a alerga, și ~! ~! cu un glas groaznic a țipa și a striga** (PANN).

2. *sbst.* *F* ① **Cît să zici ~!** într'o clipă, cît ai clipi din ochi ¶ ② **A nu zice nici ~!** (CAR.), a nu rosti nici un cuvînt.

MIAUNA, **MIEUNA** (**miaun**, **mieun**) *vb. intr.* *refl.* A striga ca pisica, a miorlăi: **în pod miaună motanii** (EMIN.); **motanul din castel mieună** (EMIN.): **mieunîndu-se ca o pisică cu coada tăiată** (RET.) [m i a u!].

MIAUT (*pl.*-**te**) *sn.* Mieunătură, strigătul pisicii: **auzeau ~ele lungi și îndoite ale motanului** (EMIN.) [m i a u!].

○**MIAZĂ-CALE** *sf.* Jumătatea drumului: **Cînd au fost în miez de ~, S'au întîlnit cu sfînta Luni** (BRL.) [m i e z + c a l e].

MIAZĂ-NOAPTE *sf.* ① ● Nord: **dinspre ~, de sub un desiș de sălcii, apare Oltul** (VLAH.) ¶ ② Ⓟ Un fel de nălucă ce umblă la miezul-nopții pe la răspîntii: **și tot pe lîngă garduri, ca ~, ca să nu-l simță nici cînii. aide, aide, pînă ajunse** (ISP.) ¶ ③ = **GRÎU-NEGRU; CIORMOIAG** ①; **SOR-CU-FRATE** [lat. m ĕ d i a m n o c t e m].

MIAZĂ-ZI *sf.* ● Sud: **ocheanul de la ~ tăind pre uscat Aravia** (N.-COST.) [lat. m ĕ d i a m d i e m].

MIC *adj.* ① Care are puțină lungime, suprafață sau volum: **un creion ~; o țară ~ă; o nucă ~ă;** ☛ **DEGET** ① ¶ ② **Literă ~ă**, minusculă ¶ ③ A cărui statură e mai pre jos de cea obicinuită, scund: **un om ~;** ☛ **STAT** ¶ ④ De o vîrstă fragedă: **un copil ~; de ~**, din copilărie; **mai ~**, mai tînăr: **e mai ~ decît soră-sa;** ☛ **MARE**[1] ⑤ ¶ ⑤ ‡ Minor: **~ se chiamă pînă în 25 de ani, iară de-acolea înainte se chiamă mare** (PRV.-MB.) ¶ ⑥ Puțin numeros: **o armată ~ă** ¶ ⑦ Puțin important, puțin considerabil: **un oraș mic; o avere mică** ¶ ⑧ *F* Josnic, meschin: **un suflet ~; ~ la suflet** [lat. vulg. *m ĭ c c u s = gr. dial. μικκός < μικρός].

***MICA** *sf.* Piatră strălucitoare care se des-

facc în pături subțiri, transparente și cu luciu metalic; întrebuințată în loc de geamuri, pentru facerea sticlelor de lampă, etc. (☞ 3147): **sînt movile de nisip curat, în care sclnteie puncte de ~** (IRG.) [fr.].

Fig. 3147. Cristal de mica.

†**MICĂ** *sf. Mold.* 1 Minută, clipă: **într'o ~ de ceas**, într'o clipă ¶ ② *Mold.* **Pe ~ pe ceas**, la fie-care moment, în fie-care clipă: **mă simt eu cum mă sfîrșesc pe ~ pe ceas** (ALECS.) [lat. mīca „fărîmă”].

***MICACEU** *adj.* 1 Care conține mica ¶ ② Care seamănă cu mica [fr.].

***MICAȘIST** (*pl.*-turi) *sn.* Rocă cu înfățișarea de pături suprapuse alcătuită din mica și cuarț [fr.].

MICHIDUȚĂ *sm.* Ⓟ Unul din numeroasele numiri populare ale necuratului.

MICIME *sf.* 1 Puțina întindere în lungime, suprafață sau volum, micșorime ¶ 2 F Josnicie: **~ de suflet; văz, simt, înțeleg toate micimile lumii** (DLVR.) [mic].

***MICR-**, **MICRO-**, prefix care se pune pe lîngă un nume, spre a indica că e vorba de a milionimea parte a unității: **micro-farad** [fr. < gr.].

***MICROB** *sm.* Nume dat unor organisme microscopice, animale sau vegetale, care se desvoltă în fermentațiuni și cărora li se atribue cele mai multe din boalele epidemice și molipsitoare (☞ 3148) [fr.].

D. T. A.
Fig. 3148.
Microbi: D. de dalac; — T. de tuberculoză; — A. de angină difterică.

***MICROBIAN** *adj.* ① Care e de natura microbilor ¶ ② Produs de microbi [fr.].

***MICROBICID** *adj.* Care omoară microbii [fr.].

***MICROBIOLOGIC** *adj.* Privitor la microbiologie [fr.].

***MICROBIOLOGIE** *sf.* Știința care se ocupă cu studiul microbilor [fr.].

***MICROBIOLOGIST** *sm.* Cel ce se ocupă cu microbiologia [fr.].

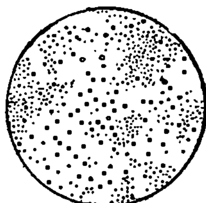
***MICROCEFAL** *adj.* și *sm.* Cu capul foarte mic (☞ 3149) [fr.].

***MICROCEFALIE** *sf.* Micime a capului, desvoltarea insuficientă a craniului și a creierului, însoțită în genere de idioție [fr.].

Fig. 3149. Microcefal.

***MICROCHIMIE** *sf.* Aplicațiunea microscopului la analiza chimică [fr].

***MICROCOC** *sm.* Gen de microbi, de formă globuloasă, din care fac parte microbul meningitei cerebro-spinale, gonococul blenoragiei, pneumococul, stafilococul, streptococul, etc. (☞ 3150) [fr.].

Fig. 3150. Micrococi.

***MICROCOSM** *sbst.* 1 Lume mică, redusă, prescurtată ¶ ② Nume atribuit omului de către filosofii vechi cari îl considerau ca un rezumat al universului [fr.].

***MICROCOSMIC** *adj.* Ce aparține microcosmului, omului [fr.].

***MICROFON** (*pl.*-oane) *sn.* Instrument care permite să se audă mai tare sunetele slabe, abia auzite altminteri (☞ 3151) [fr.].

***MICROFOTOGRAFIE** *sf.* Fotografierea unei imagini mărite cu microscopul [fr.].

***MICROGRAF** *sm.* Cel ce se îndeletnicește cu micrografia [fr.].

***MICROGRAFIC** *adj.* Privitor la micrografie [fr.].

***MICROGRAFIE** *sf.* 1 Descrierea, studiul obiectelor ce se pot vedea numai cu microscopul ¶ ② Scriere care tratează despre cercetările microscopice [fr.].

***MICROHM**, **MICROOHM** *sm.* Unitate electrică de rezistență, echivalentă cu a o milioana parte dintr'un ohm (abreviat μo.) [fr.].

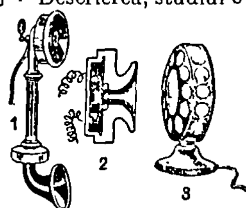

Fig. 3151.
Microfoane: 1. 2. de telefon; —3. de radiofonie.

***MICROLIT** *sm.* Element cristalin microscopic a cărui prezență se recunoaște în unele roce [fr.].

***MICROLITIC** *adj.* Se zice despre o rocă ce conține microliți [fr.].

***MICROMETRIC** *adj.* Privitor la micrometru [fr.].

***MICROMETRIE** *sf.* Măsurarea dimensiunilor extrem de mici [fr.].

***MICROMETRU** *sm.* Nume dat mai multor aparate care au de scop să măsoare foarte exact obiecte și unghiuri extrem de mici sau imagini mititele observate la microscop sau cu ajutorul unui instrument optic [fr.].

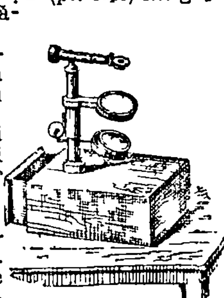
***MICRON** *sm.* Unitate de măsură egală cu a mia parte dintr'un milimetru (abreviat *μm.* sau μ.) [fr.].

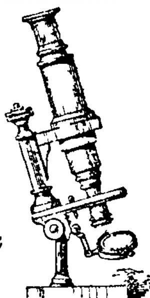
***MICROOHM** ☞ **MICROHM**.

***MICROORGANISM** (*pl.*-me) *sn.* Viețuitoare (microb sau bacterie) așa de mică, încît nu se poate vedea decît cu microscopul [fr.].

***MICROSCOP** (*pl.*-oape) *sn.* Instrument de optică care mărește foarte mult permițînd să se vadă lucrurile sau ființele cele mai mici cari nu se pot zări cu ochiul liber (☞ 3152, 3153) [fr.].

***MICROSCOPIC** *adj.* ① Care se face cu ajutorul microscopului: **observațiune ~ă** ¶ ② Care se poate vedea numai cu microscopul: **ființă ~ă** ¶ ③ F Mititel, extrem de mic: **lucrare ~ă; tablou ~; (era) de o statură ~ă** (NEGR.); **popor ~** [fr.].

Fig. 3152. Microscop simplu.

Fig. 3153. Microscop compus.

***MICROSCOPIE** *sf.* 1 Știința care se ocupă de ființele vii studiate cu ajutorul microscopului ¶ 2 Arta de a se servi de microscop [fr.].

***MICROTOM** (*pl.*-oame) *sn.* Instrument cu care se pot tăia felii extrem de subțiri în vederea cercetărilor microscopice [fr.].

***MICROZOARE** *sf. pl.* Clasă de animale de apă foarte mici care se pot vedea numai cu microscopul [fr.].

MICSANDRĂ (*pl.*-re) *sf.* ① Plantă cu frunzele acoperite cu peri lînoși, cari le dau o coloare albă-cenușie, cu flori mari, albe, roșii sau violete, cu miros plăcut (*Matthiola incana*) (☞ 3154) ¶ ② **~ (-GALBENĂ)** = **MICȘUNELE RUGINITE** ¶ ③ **MICSANDRE-SĂLBATICE**, frumoasă plantă cu flori mari, galbene ca pucioasa, plăcut mirositoare; crește prin locuri pietroase.

Fig. 3154. Micsandră

MICȘOR *adj. dim.* MIC: **cela ce va ucide cocon ~,**

acela se va pedepsi mai cu rea moarte (PRV.-MB.); să le facă fetelor o zestre cît de micșoară (CAR.).

MICȘORA -orez *vb. tr.* și *refl.* A se) face mai mic [micșor.

MICȘOREL *adj. dim.* MICȘOR.

MICȘORIME *sf.* Micime: ~a zestrei ce aducea fata (BR.-VN.); avu ~a de suflet să ne mustre... pentru opiniile noastre politice (BOL.) micșor].

MICȘUNEA, ‡MICȘINEA (*pl.*-nele) *sf.* ♣ ① TOPORAȘI 1 ¶ 2 TĂMÎIOARĂ 1 ¶ NOPTICOASĂ ¶ 4 VIOREA-NEMIROSITOARE ¶ 5 ~-DE-BALTĂ, ~UA-APEI ROȘĂTEA ¶ 6 ~-GALBENĂ MICȘUNELE-RUGINITE ¶ 7 *pl.* MICSANDRĂ ①; CATIFELUȚĂ 2 ¶ 8 MICȘUNELE-DE-MUNTE UNGHIA-PASĂRII ¶ 9 MICȘUNELE-GĂLBIOARE = TREI-FRAȚI ¶ ⑩ MICȘUNELE RUGINITE, plantă cu frunze ascuțite acoperite de peri; are flori galbene-aurii, cu miros foarte plăcut, așezate în vîrful ramurilor *(Cheiranthus cheiri)* (▪ 3155) [tc. menekšè].

Fig. 3155. Micșunele-ruginite.

MICȘUNICĂ (*pl.*-nele) *sf. Mold.* ♣ MICSANDRĂ①: O gingașă ~ în tăcere Mă fixează c'o privire gîndi toare (VLAH.) [micșunea].

MICȘUNIU *adj.* De coloarea micșunelei, ruginiu.

† **MICȘURA** = MICȘORA.

MICUȘOR MICȘOR: la dreapta este o cămară... pentru femei, ca mai micușoară (ISP.).

○ **MICUTEL**, *f.* -TEA, -ȚICĂ *adj. Băn. Trans dim.* MIC: De micuță, micutea, Drag mi-ai fost ca inima (NOV.).

MICUȚ *adj. dim.* MIC: minușița aia ~a... nu putea să fie decît de fată (ISP.).

MICUȚEL *adj. dim.* MICUȚ.

MIDHAI, MIDHOC = MIHALȚ.

MIDIE *sf.* ♣ Gen de moluște care trăesc în mare și au corpul închis între două scoici ovale și lungărețe *(Mytilus)* (▪ 3156) [ngr. μύδι].

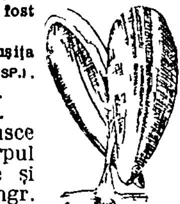

Fig. 3156. Midie.

MIE[1] *adj. num.* și *sf.* 1 Zece sute: o ~ de oameni; am plătit treizeci de lei mia de coale; o ~ și una de nopți ☛ HALIMA 1 ¶ ② *Pr. ext.* Un număr foarte mare, dar nedeterminat: ți-am spus-o de o ~ de ori; o ~ și o sută, foarte mult, un număr considerabil [lat. mīlia].

MIE[2] ☛ EU [lat. mīhī].

MIED (*pl.*-duri *sn.* ♀ ① — HIDROMEL ¶ ② Băutură preparată din miere lăsată să fermenteze: cupele cu ~, Oprite lung la gură, trec vesele. . din om în om (COȘB.) [vsl. medŭ].

MIEL (*pl.* miei *sm.* 1 Fătul mascul al oii, astfel numit de cînd se naște pînă la înțărcarea lui; e emblema blîndeței și a timidității: blînd ca un ~; ~ul lui Dumnezeu, om foarte blînd (▣ 3157); ℗: ~ul blînd suge de la două oi; ☛ OAIE 1 ¶ ③ ♣ LIMBA-~ULUI ☛ LIMBĂ⑫ ¶ 3 ✕ Carne de miel ¶ 4 ⒻPersoană foarte blîndă și blajină [lat. agnĕllus.

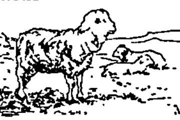

Fig. 3157. Miel.

MIELAR *sm.* Ciobanul care păzește mieii [miel.

MIELĂREA *sf.* ♣ Arbust, originar din sudul Europei, cu flori violete cu miros foarte aromatic; se cultivă ca plantă decorativă *(Vitex agnus castus)* (▪ 3158 miel].

Fig. 3158. Mielărea.

MIELUȘEL (*pl.*-ei) *sm.*, MIELUȘEA (*pl.*-șele *sf.* 1 *dim.* MIEL, MIA: viteazul... se supuse ca un mielușel (ISP.); era blîndă și supusă ca o mielușea (CAR.) ¶ ③ MIELUȘEL ♣ PAPANAȘI.

MIELUȘIȚĂ (*pl.*-țe, MIELUȘICĂ (*pl.*-șele) MIELUȘEA.

MIELUȘOR *sm.* *dim.* MIEL: Am un țărcușor Plin de ~i (GOR.), *ghicitoare despre* „dinți".

MIELUȚ *sm.* *dim.* MIEL: un ~ tot venea dintr'un pîrău și-l stropea cu apă (VOR.); am un coșăraș plin cu ~i albi (GOR.), *ghicitoare despre* „dinți".

MIELUȚĂ *pl.*-țe) *sf.* *dim.* MIA: mieluța se ținea în totdeauna de băiet (SEZ.).

MIERA (mier ... *vb. refl.* — MIRA...: mă mieram eu să fi mîncat lupul iarna asta așa de în pripă (CRG.).

MIERCAN *sm.*, MIERCANA *sf.* Nume dat unui bou sau unei vaci ce s'a născut într'o Miercuri: Miercana mugea, întorcînd capul cu niște ochi. . blînzi (DLVR.).

MIERCURI *sf.* 1 ⑦ A patra zi a săptămînii, între Marți și Joi: plec ~; întîia zi de Crăciun cade într'o ~; Miercurea viitoare, trecută; Miercurea să nu rupi castraveți, că se amărăsc (GOR.); Lunea, Miercurea și Vinerea să nu dai frupt din casă (VOR.); Miercurea strîmbă *sau* frumoasă, a patra zi după Dumineca lăsatului de brînză ❝ 2 P Sfînta Miercuri, personificarea zilei de Miercuri, în credințele poporului [lat. *mĕrcuris mĕrcurii (dies)].

MIERE *sf.* 1 Substanță semi-lichidă, de coloare gălbuie, dulce ca zahărul, fabricată de albine și depusă de acestea în alveolele fagurilor din stup: dulce ca ~a; ☛ AC 1, AGURIDĂ, BAN[1], MUSCĂ ②; Ғ: a unge pe cineva la inimă cu ~, a-i face o plăcere nespusă cu vorbele ce i se adresează; Ғ: să-ți taiu cuvîntul cu ~ (ISP.), se zice cînd se întrerupe vorba cuiva (—iartă-mă, că te întrerup); luna de ~, întîia lună a căsătoriei ❡ ② ♣ MIEREA-URSULUI, plantă, cu frunzele catifelate și moi, cu flori mici albastre-violete *(Pulmonaria mollissima)* [lat.vulg. *mĕle = clas. mĕl].

MIERIOR *adj. dim.* MIERIU: Floricică mierioară, Dulce-ai fost la gurișoară (IK.-BRS.).

† **MIERIU**, MIERIU *adj. Tr.-Carp.* Albăstriu, albastru deschis, violet: le-au zis Grecii Savromați, de pe ochii mierăi-albineți (M.-COST.); Cucule, peană mierie, Spune mîndrului să vie (BRL.); Codrule frunză mierie, Eu mă culc, tu mă mîngîie (IK.-BRS.).

MIERLĂ (*pl.*-le *sf.* ① Pasăre neagră cu ciocul galben, care se hrănește cu fructe și cu insecte; învață ușor să fluiere, să repete unele cîntece și chiar cîteva vorbe *(Turdus merula)* (▣ 3159) ¶ ② ~-SURĂ *sau* ~-GULERATĂ, varietate de mierlă, de coloare brună închisă, cu o dungă albă pe piept, cu pene sure pe pîntece și cu un guler alb-roșcat în jurul gîtului *(Turdus torquatus)* (▪ 3160) [lat. mĕrula].

Fig. 3159. Mierlă.

Fig. 3160. Mierlă-gulerată.

MIERLAI, MIERLOI... = MIORLĂI...: erau unsprezece bursucei... mierlăind sub ugerul mamei (ODOB.).

MIERLEALĂ *sf.* ⊕ Moarte.

MIERLESC *adj. Olten.* ♣ Strugure ~, varietate de struguri mici și roșii (VÎRC.) [mierlă].

MIERLIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* *dim.* MIERLĂ: de voiu vina iarăși turturele, mierlițe... iarăși nu va fi treabă mare (ISP.).

○ **MIERLIU** *adj. Olten.* Se zice despre o apă care nu e nici turbure nici limpede (RV.-CRG.): nu s'a limpezit bine rîul, e cam ~ (PȘC.); — Ⓕ *adv.*: a se uita ~, a se uita galeș (CIAUȘ.) [probabil din lat. vulg. *mĕr(u)lus < mĕrus „curat" + *suf.* -iu].

MIERLOI ☛ MIERLĂI.

MIERLOIU *sm.* Bărbătușul m i e r l e i: avea un ~ care fluiera căzăceasca (CAR.).

○ **MIERLOȘIȚĂ** (*pl.*-țe *sf.* *dim.* MIERLĂ: Ochii mei de ~. Limba mea de brîndușiță (MAR.).

MIERLUȘCĂ (*pl.*-uște *sf.* *dim.* MIERLĂ: O! tu, ~ dulce, tu trebui să fii bună (DON.).

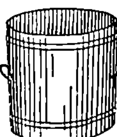
MIERLUȚĂ[1] (*pl.*-țe) *sf* *dim.* MIERLĂ: te-ai învățat minte, drăguță ~, pasăre murguță (TICH.).

MIERLUȚĂ[2] *sf.* Mică plantă cu tulpina foarte ramificată formînd tufe dese, cu flori albe, în formă de steluțe; numită și „rocoină" *(Alsine verna)* (• 3161 [comp. germ. dial. M i e r e].

Fig. 3161. Mierluță.

MIEROS *adj.* (Dulce) ca m i e r e a, dulceag: cuvintele lui erau așa de mieroase, încît nu se putură opri de a nu-l asculta (ISP.).

MIERȚĂ, MERȚĂ *pl.*-țe) *sf.* *Mold. Trans.* Veche măsură de capacitate de 10 dimerlii (=½ chilă) întrebuințată pentru măsuratul grăunțelor (• 3162): ceia ce vor avea mierță sau védre sau alte măsuri hicléne... pre aceștia foarte să-i cérte cu bătae (PRV.-LP.); dimerlia are 12 oca, 10 dimerlii fac o merță, și 2 merțe fac o chilă moldovenească, care are 240 ocale (ION.); pentru mine... numai două merțe de orz și două de ovăs a dat tata (CRG) sl. *m ĕ r i c a < m ĕ r a „măsură"; comp. ung. m é r c e].

Fig. 3162. Mierță.

MIEU MEU.

MIEUNA ☛ MIAUNA.

MIEUNAT *sbst.* Faptul de a m i e u n a, miorlăit: scoțînd țipătu-i prelung și tînguitor, ca un ~ (SAD.).

MIEUNĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Faptul de a m i e u n a; strigătul pisicii, miorlăit: au făcut... niște mieunături schimosite, că s'au speriat ursul și lupul (SB.).

MIEZ (*pl.*-zuri) *sn.* ① Mijloc, partea din mijloc: la ~ de noapte (ISP.) (DLVR.) (COȘB.); Atunci mai dulce steaua lucește 'n ~ de noapte (ALECS.); Era 'n amiazi și 'n ~ de vară Și soarele-a scăzut spre seară (COȘB.); a adus el trifoiu verde în ~ de iarnă (RET.); la ~ de cale (MAR.); a tras în ~ul tîrgului la hanul lui Manuo (CAR.); în ~ul lumii reale, vedeam acum lumea fantastică... (a) poeților (GN.); ~ul zilei, amiazi; ~ul nopții, ceasurile 12 din noapte; la ~ de ~ de noapte (CIAUȘ.), în puterea nopții; la ~ de miază-noapte (MAR.), cînd bat ceasurile 12 noaptea ¶ ② Partea dinăuntru a poamelor: ~ de nucă ¶ ③ Partea moale a pîinii, spre deosebire de coajă: ~ de pîine ¶ ④ Ⓕ Cu ~, substanțial, temeinic; fără ~, fără valoare, gol, neînsemnat [lat. m ĕ d i u s].

MIEZII-PĂRESII, MIEZUL-PĂREȚEI, ‡ MIAZĂ-PĂRESI(ME) *sbst.* Jumătatea sau mijlocul Păresimilor sau postului mare, care cade Miercurea, în a patra săptămînă după Dumineca lăsatului de brînză: și am dus-o noi așa pînă la Miezii-Păresii (CRG.); drept la mijlocul postului, a patra săptămînă, cade Miezulpărețel (VOR.); cînd au fost noaptea spre Miază-păresi... Alexandru-Vodă și cu Căzacii au ieșit din curte (GR.-UR.) [m i e z + p ă r e s i m i].

MIEZOS *adj.* ① Cu m i e z, cărnos ¶ ② Ⓕ Substanțial, temeinic.

MIEZUINĂ, MEZUINĂ (*pl.*-ne) *sf.* *Trans.* ① Hotar; limita între două ogoare: de ce ai surpat miezumi? (LUNG.); a mai sădit și un șir de salcîmi de-a lungul naiezuinei (SLV); Biharia, mezuina între Transilvania și Ungaria (FR.-CDR.) ¶ ② Spațiul liber între două case [vsl. m e ž d i n a, refăcut după m i e z].

○ **MIEZURĂ** (*pl.*-uri) *sf.* ① Lîna de calitate mijlocie, inferioară „părului" și superioară „codinei", ce se scoate la pieptănat (PAMF.) ¶ ② *Bucov.* ~ de grîu, tărîțe de grîu de al doilea (PAMF.) [refăcut din *pl.* m i e z u r i < m i e z].

MIGĂI ☛ MIGĂLI.

MIGALĂ *sf.* Migăleală, minuțiozitate: apucînd repede coarda cea subțire cu o ~ de sunete ascuțite (DLVR.) [m i g ă l i].

MIGĂLEALĂ (*pl.*-eli), *Mold.* MIGĂIALĂ (*pl.*-ăieli) *sf.* Faptul de a m i g ă l i; lucrare făcută încet, cu băgare de seamă, cu trudă și fără mult spor: la el versul se urzea încet, cu o ~ penibilă (VLAH.).

MIGĂLI (-ălesc, *Mold.* MIGĂI (-ăesc) *vb. tr.* și *intr.* A lucra încet, cu mare băgare de seamă pentru cele mai mici amănunte și fără mult spor; a-și da prea multă osteneala, a se trudi prea mult timp pentru nimicuri: Tu petreci a ta viață Tot pe flori și pe verdeață, Migăind necontenit (DON.); își migălea fie-care frază și-și tortura capul pentru un epitet (VLAH.); De geaba șade-acasă, pierde vremea ticăind, Prin cotruță migălind (SPER.).

MIGĂLIT *adj. p.* MIGĂLI. Lucrat cu multă minuțiozitate: (clădirea) îmbrăcată ca 'ntr'o rețea de sculpturi ~e cu o rară măestrie (VLAH.).

MIGĂLITURĂ *pl.*-turi) *sf.* ① Faptul de a m i g ă l i, migăleală ¶ ② Lucrare făcută cu multă zăbavă, cu multă băgare de seamă pentru cele mai mici amănunte: pe pat, o scoarță aleasă, în fel de fel de migălituri (DLVR.).

MIGĂLOS *adj.* ① Care cere prea multă zăbavă, care trebue lucrat cu multă băgare de seamă în cele mai mici amănunte: pe ușile-i de stejar sînt săpate cu multă măestrie iconițe și înflorituri migăloase (VLAH.); cea mai migăloasă și aleasă dulceață era... de miez de nucă (GRIG.) ¶ ② Care lucrează migălind: vînătoria n'a avut alți interpreți plastici decît pe migăloșii miniaturiști (ODOB.) [m i g a l ă].

MIGDAL *sm.* Arbore, originar din Turkestan și Asia centrală, cu flori trandafirii sau albe, cultivat și prin părțile noastre pentru fructul lui comestibil, numit „migdală" *(Prunus amygdalus)* (• 3163) [vsl. < gr.].

Fig. 3163. Migdal.

MIGDALĂ (*pl.*-le) *sf.* Fructul m i g d a l u l u i, consistînd dintr'un sîmbure lunguieț, al cărui miez, gălbui-roșatic, la suprafață, și alb ca laptele în interior, e foarte gustos; cele mai multe migdale sînt dulci, altele au un gust amărîu și se numesc ~e amare.

○ **MIGOROȘALĂ** (*pl.*-șeli) *sf.* *Olten.* (CONV.) Migală. migăleală [m i g o r o ș i].

○ **MIGOROȘI** (-oșeso) *vb. tr.* și *intr.* *Olten.* (CONV.) (CIAUȘ.) (PSC.) A m i g ă i, a lucra încet.

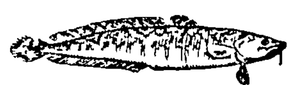
***MIGRA** (-grez) *vb. intr.* A pribegi, a face migrațiuni [lat.].

***MIGRATOR** *adj.* Care pribegește, care face migrațiuni: popoare migratoare [fr.].

***MIGRAȚIUNE** *sf.* ① Părăsirea în masă de către un popor sau de o ceată numeroasă de oameni a țării locuite înainte. spre a se duce să se stabilească în altă țară ¶ ② Pribegirea, călătoria în alte țări pe care o fac unele animale și mai ales păsările, la anumite epoci ale anului: ~a rîndunelelor [fr.].

***MIGRENĂ** (*pl.*-ne) *sf.* Durere care se localizează într'o jumătate a capului sau numai la tîmplă și e însoțită adesea de turburări digestive: se ferea și se sustrăgea de la judecare... sub pretextul unei subite migrene (BR.-VN.) [fr.].

MIHALȚ, MIHHAI. MIDHOC *sm.*, *Trans.* MIHOALĂ *sf.* Pește de rîu ce seamănă cu somnul, cu capul mare, lat și turtit, cu corpul bălos, acoperit de solzi mici ce se văd numai cînd pielea e uscată; are coada rotundă; ficatul lui, foarte voluminos, e delicios și e cea mai gustoasă parte din el *(Lota vulgaris)* (• 3164): aduseră două farfurii lunguiețe cu mihalți și cu păstrăvi rasol (FIL.) [comp. ung. m e n y h a l].

Fig. 3164. Mihalț.

MIHOHO! 1. *interj.* Imită nechezatul cailor: de Bobotează,... cînd merg cu iordanul, copiii strigă ~! (VOR.).

2. *sm. iron.* Cal; ☛ BEHEHE 2.

MIHONA -on , **MIHOTI** (-tesc *vb. intr.* A necheza: **mihonă ca un mînz care sburdă** (VLAH.) *comp.* m i h o h o!].

MIIME *sf.* 1 Un număr de o m i e de unități ¶ 2 A o mia parte.

MIIȘOARĂ (*pl.* -re) *sf.* F *dim.* MIE¹: **din două miișoare de lei, m'am ales numai cu două sute** (FIL.).

MIJA *sf.* **De a ~**, *a)* jocul de-a ascunsele; *b)* de-a baba-oarba: **băiatul... parcă de-a ~ umbla jucînd** (PANN) [m i j i .

MIJI, *Mold. Bucov.* **AMIJI** (-ijesc) *vb. intr.* și *refl.* ① A închide ochii pe jumătate (*vorb.* de cei somnoroși sau pe cari îi supără lumina prea mare ; a clipi: **ochii-i mijeau somnoroși** (VLAH.); **cu cît mijesc ochii mai tare, cu atît bătrîna mea prietenă apare mai limpede** (CAR.) ¶ A închide ochii, în jocul copiilor de-a mija: **cînd se joacă copiii de-a mijoarca, cel ce vine mai de grabă la locul unde amijește, stupește** (VOR.) ¶ ③ A se ivi, a se arăta în așa fel, încît abia să se vadă: **pe grinduri mijea colțul ierbii** (S. ALD.); **izvorașele ce mijesc pe sub dealuri** (VLAH.); **a-i ~ mustața**, a-i răsări primele fire de mustața: **mustăcioara abia mijea, de parcă era o umbră pe buza lui cea de sus** (ISP.) ¶ 4 **A** (**se** **~** **de ziuă, de zori**, a se crăpa de ziuă, a se revărsa de zori: **de cum se miji de ziuă, norodul se grămădi în biserică** (NEGR.); **a alergat, pînă încă nu mijea de zori, să bată la poarta lui Lotario** (CAR.); **mîne dimineață, cum s'a amiji de ziuă, să te scoli și să apuci încotro-i vedea cu ochii** (CRG.) [vsl. m ĭ - ž ı t i].

MIJLOACĂ *adj. f.* Mijlocie, de m i j l o c: **mănîncă pe fata cea mai mare, mănîncă și pe cea ~** (R.-COD.).

MIJLOC (*pl.*-loace) *sn.* ① Partea, locul care se află la o depărtare egală de amîndouă extremitățile; centru: **~ul drumului, orașului, pămîntului, unei fraze;** Ⓕ: **la ~ul călătoriei**; *vorb.* de timp: **~ul anului, zilei**; **a se pune la ~**, a interveni spre a împăca sau a despărți doi inși cari se ceartă sau se bat: **boierii din Țara-Românească se puseră la ~ cu rugăciuni și se făcu pace** (ISP.); **văzînd noi că era cît pe ce să se încaiere, ne punem la ~ și-i împăcăm** (CRG.) ¶ ② **La ~**, *a)* între acestea, între timp, de atunci: **sînt ani la ~, de cînd n'a mai dat semne de viață**; **a trecut după aia o săptămînă la ~** (CAR.); *b)* la aceasta: **vezi d-ta că-i un „dacă" la ~** (ALECS.) ¶ 3 **De ~**, potrivit, mediocru, nici mare nici mic, nici bun nici rău, etc. ¶ ④ Partea de mijloc a corpului, talie: **a-și încinge ~ul cu un brîu; a-și frînge ~ul; a prinde de ~; cu o mînă îi cuprinse ~ul, iar cu cealaltă îi desmierdă încet fruntea și părul** (EMIN.) ¶ ⑤ Ceea ce se face, ce slujește spre a ajunge la un scop: **nu găsesc nici un ~ de scăpare; a găsit ~ul de a se îmbogăți fără să muncească** ¶ 6 Putință; chip: **n'am ~ul să-ți ajut** ¶ 7 Ajutor, intermediar: **a căpătat acest post prin ~ul prietenilor săi** ¶ ⑧ Puntea ferestrăului ¶ 9 *pl.* Avere, stare: **nu-mi permit mijloacele să cheltuesc atît** [lat. m ĕ d i u s l o c u s, influențat în fonetism de vsl. m e ž d a].

MIJLOCAR 1. *adj. Băn.* Mijlociu (*vorb.* de frați și surori : **să meargă pre seară fratele ~ să-l păzească** (CĂT.).

2. (*pl.*-are *sn.* Chinga, puntea ferestrăului.

MIJLOCAȘ 1. *adj.* De m i j l o c , mijlociu.

2. *sm.* 1 Țăran cu oare-care stare, nici codaș nici fruntaș: **claca era de trei mîini: fruntașii... ~ii... și pălmașii** (GR.-N.) ¶ ② Calul înhămat la mijloc între alți doi.

MIJLOCEL¹ (*f.* -CEA, -CICĂ) *adj. dim.* De m i j l o c, mijlociu.

MIJLOCEL² (*pl.*-ele) *sn. dim.* MIJLOC.

MIJLOCI (-ocesc) *vb. tr.* A interveni, a se interpune.

2. *vb. intr.* A se amesteca, a lucra ca mijlocitor; a interveni: **împăratul... va ~ a i se da în căsătorie una din fetele arhiducelui** (BĂLC.) [m i j l o c].

MIJLOCIE ☛ MIJLOCIU.

MIJLOCIRE *sf.* Faptul de a m i j l o c i, intervenți une ¶¶ Ⓒ NEMIJLOCIRE.

MIJLOCITOR, -TOARE *sm. f.* 1 Care m i j l o c e ș t e, intermediar: **și fără a pierde timp, puse mijlocitori de împăcăciune** (ISP.) ¶ 2 Pețitor, pețitoare.

MIJLOCIU 1. *adj.* ① De m i j l o c: **de statură mijlocie; al mai mare să fi avut șapte anișori, al ~ vre-o șase** (CAR.) ¶ 2 **În ~**, în termen mediu, în medie ¶ ③ Medieval.

2. **MIJLOCIE** *sf.* Starea, locul, prețul, etc. de mijloc, medie.

MIJOARCĂ *sf.* Jocul de-a mija, de-a ascunsele: **învățătura... puțin mă stingherea de la jocul mijoarcei, al zmeilor și al oinei** (GN.); *mai adesea* **DE-A MIJOARCA**: **cuptiorul pe care mă ascundeam, cînd ne jucam noi băieții de-a mijoarca** (CRG.) [m i j a; comp. rus. ž m u r k i].

MIJOȘ *adj.* și *adv.* Cu ochii pe jumătate închiși: **Se plimbau prin curte cu ochii în jos. Și el și Tătarul se uita ~** (PANN) [m i j a].

***MIKADO** *sm.* ♕ Titlu cu care străinii denumesc pe împăratul Japoniei [fr.].

MIL *pl.*-luri) *sn.* MILĂ².

MILĂ¹ (*pl.*-le, -li) *sf.* ① Sentiment de compătimire, de îndurare pentru suferințele sau nenorocirile altuia și pornirea de a le alina: **a-i fi ~; a i se face ~; tatăl lui Alfred era așa de trist, că-mi făcea ~** (VLAH.); **a-l plînge de ~; fă-ți ~ și pomană cu mine! om fără ~; se hotărî să plece unde mila Domnului o va duce** (ISP.); Ⓟ: **de tine mi-e ~, dar de mine mi se rupe inima**, se zice cuiva care-ți cere să-l ajuți, dar nu poți fără a-ți cauza ție însuți un prejudiciu; Ⓟ: **unde omul bun a pus mîna, a pus și Dumnezeu mila**; Ⓟ: **cine nu cruță paraua, nici de galben nu-i e ~**, cei ce nu se arată economi și la lucrurile mărunte risipesc ușor și averile mari ¶ ② **De silă, de ~**, vrînd, nevrînd; cu voie, fără voie ¶ ③ Pomană, milostenie: **a da ~; a cere ~; trăește din mila oamenilor; casa milelor.** instituțiunea, locul de unde se împart milostenii săracilor ¶ ④ Har (dumnezeiesc), îndurare, grație, Ⓟ: **unde pune mîna, pune și Dumnezeu mila**, se zice despre cineva căruia toate-i ies cu noroc, toate-i izbutesc în plin; **cu** *sau* **din mila lui Dumnezeu**, formulă întrebuințată în actele, hrisoavele, etc. emanate de la domnitorii României sau de la capii bisericii ¶ ⑤ ♣ **MILA-DOMNULUI** = **VENINARIȚĂ** [vsl. m i l ŭ].

MILĂ² (*pl.*-le) *sf.* Măsură itinerară a cărei valoare variază după țări; **mila engleză** = 1609 m.; **mila marină**, comună tuturor țărilor maritime, e a șaizecea parte a unui grad dintr'un cerc terestru = 1852 m.; **mila geografică** 7422 m.: **el asvîrle buzduganul de-o ~ de loc de departe înaintea sa** (SB.) [pol. m i l a < lat. m i l l i a].

MILACOP *sm.* Pește de mare de 30-50 de centimetri, cu corpul lungăreț și turtit, acoperit cu solzi măricei (*Umbrina cirrhosa*) (• 3165).

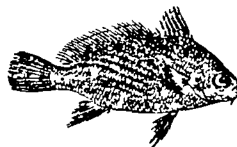

Fig. 3165. Milacop

MILCOȘI (-oșesc) *vb. refl.* A se m i l c u i; a se linguși: **ursul, la nevoie, îți zice și nene, milcoșindu-se și tîrîndu-se în patru labe pe lîngă tine** (JIP.); **se milcoșea lighioaia aceea pe lîngă feciorul de împărat, să fi zis că toată lumea e a ei** (R.-COD.).

MILCUI (-uesc) *vb. refl.* A se ruga, a cere să-i fie milă: **M'am milcuit, m'am rugat De sărac și de bogat** (ALECS.) [comp. bg. m i l k a m ŭ].

***MILENAR** *adj.* ① Care conține o mie: **număr ~** ¶ ② Ce conține o mie de ani: **perioadă ~ă** ¶ ③ Ce ține de zece veacuri: **obiceiu ~** [fr. < lat.].

***MILENIU** (*pl.*-nii) *sn.* Interval de o mie de ani [lat.].

MILI (-ilesc) *vb. refl. Olten.* (CIAUȘ.) A se milostivi, a se îndura, a-i fi m i l ă.

MILIAN = **MELEAN**.

***MILIAR** *adj.* Se zice despre pietrele așezate la marginea șoselelor și drumurilor mari, spre a arăta distanțele; Romanii așezau astfel de pietre, în formă de coloană, din milă în milă, de-a lungul drumurilor principale (• 3166): **ajunși cam la a șasea piatră ~ă, deterăm peste un cort din zilele noastre** (D.-ZAMF.) [fr. < lat.].

Fig. 3166. Coloană miliară romană.

***MILIARD** (*pl.*-de) *sn.* O mie de milioane: **au o limită și ~ele de combinații ale materiei** (VLAH.) [fr.].

***MILIGRAM** (*pl.*-me) *sn.* A mia parte dintr'un gram [fr.].

***MILILITRU** *sm.* A mia parte dintr'un litru [fr.].

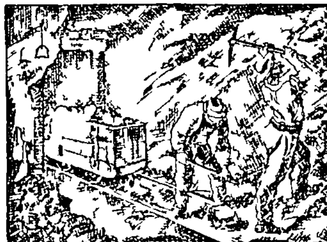
*MILIMETRU *sm.* A mia parte dintr'un metru [fr.].
*MILINO *sbst.* Pînză de in foarte subțire [fr. m i l i n o n].
*MILION (*pl.*-oane) *sn.* ① O mie de mii ¶ ② *abs.* O mie de mii de lei: **are un ~** [fr.].
*MILIONAR, -ARĂ *adj.* și *sm. f.* Care posedă unul sau mai multe milioane, care e foarte bogat [fr. .
MILIONIST *sm.* Ⓟ = **MILIONAR.**
*MILITA (-itez) *vb. intr.* A fi, a lupta în favoarea cuiva, a veni în folosul cuiva: **acest argument militează în favoarea mea** [fr.].
*MILITANT *adj.* Care luptă, de luptă: **politică ~ă** [fr.].
*MILITAR 1. *adj.* ① Privitor la războiu: **exercițiu ~** ¶ ② Ce ține de armată, ostășesc, soldățesc: **autoritățile ~e; costum ~.**
2. *sm.* Ostaș, oștean, soldat [fr.].
*MILITĂRESC *adj.* De m i l i t a r, ostășesc.
*MILITĂREȘTE *adv.* Ca un m i l i t a r, soldățește.
*MILITĂRIE *sf.* Viața, meseria de m i l i t a r: **după șase ani de pită neagră de cazarmă, s'a lăsat și de ~** (VLAH.).
*MILITĂRIME *sf.* *col.* Toți m i l i t a r i i, ostășime, soldățime.
*MILITARISM *sbst.* Predominarea armatei [fr. .
*MILITARIZA (-izez) *vb. tr.* A face militar, a transforma în soldați: **~ o națiune** [fr.].
*MILIȚIAN *sm.* Soldat din miliție: **îmi dete în gînd să mă întorc în sat și să dau de știre la milițieni** (S.-ALD.).
*MILIȚIE, Ⓟ MELIȚIE *sf.* ① Corp de trupe nepermanente ¶ ② Armată neregulată formată din orășeni sau țărani: **pe la 1830, cînd s'a făcut miliția, n'am mai vrut să mă mai scriu** (I.-GH.) ¶ ③ Serviciul militar: **s'or răsti și s'or sluți la dînsul, că la meliție nu-i ca acasă** (VLAH.) [rus. < fr.].
MILJOC... = **MIJLOC...: croește peste ~ c'o nuielușă de alun** (JIP.).
MILOG *sm.* Cerșetor: **toată ziua bună ziua, ~ilor!** (DLVR.); F: **această mulțime de desmetici și de ~i intelectuali se împrăștie în țară** (VLAH.) [m i l ă, refăcut după o l o g].
MILOGEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* Faptul de a se m i l o g i, cerșire: **cu un aer de ~ și o supunere de calic flămînd. ...își alintă vorbele** (VLAH.).
MILOGI (-gesc) 1. *vb. tr.* A cerși ca un m i l o g: **de n'ar fi ologul ca să cînte... și să-ți milogească mămăliga... ai pieri** (DLVR.).
2. *vb. refl.* A cere, a se ruga, cu un glas plîngător, înjosindu-se: **veni milogindu-se la muma voinicului, ca să-și facă pomană cu el** (ISP.).
*MILORD *sm.* Titlu ce se dă în Anglia persoanelor de cea mai înaltă nobleță [engl.].
MILOS *adj.* Plin de m i l ă, compătimitor, foarte îndurător: **încă n'am văzut așa femeie să plîngă de toate cele: era miloasă din cale afară** (CRG.) ¶¶ C **NEMILOS.**
‡MILOSÎRD *adj.* Milos, milostiv [vsl. m i l o s r ŭ d ŭ].
‡MILOSÎRDIE *sf.* Milă, îndurare ¶¶ C **NEMILOSÎRDIE** [vsl. .
‡MILOSTE *sf.* Milă, îndurare, grație [vsl.].
MILOSTENIE *sf.* Pomană, ceea ce se dă de milă săracilor: **a cere, a da, a face ~; să vii Sîmbătă, moșicule, că astăzi nu face boierul milostenii** (FIL.); **îmbla adeseori pe la alți oameni cu dare de mînă după ~** (SB.) [bg. srb. m i l o s t i n j a].
MILOSTIV *adj.* Care dă milă, care ajută pe săraci; care iartă, care se îndură, îndurător, iertător: **vezi, soro, omul bun și ~ cum se prăpădește** (VLAH.) ¶¶ C **NEMILOSTIV.**
2. **MILOSTIVUL** *sm.* Atribut al lui Dumnezeu: **s'a cam umplut lumea de rele, d'aia și ~ nu mai face minuni** (DLVR.).
3. **MILOSTIVE** *sf. pl.* Ⓟ Una din numeroasele numiri eufemistice ale Ielelor.
4. **MILOSTIVĂ** *sf.* — **VENINARIȚĂ** [vsl.].
MILOSTIVI (-ivesc) *vb. refl.* A se îndura, a se arăta m i l o s t i v: **de-aia se fac slujbe peste slujbe la biserici, doar s'o ~ Maica-Domnului cu vre-o minune** (CAR.); **babele s'au milostivit și i-au dat pace de la o vreme** (SB.).
MILOSTIVIRE *sf.* ① Faptul de a se m i l o s t i v i ¶ ② Îndurare; grație: **doar unu-i împăratul Roș, vestit... pentru... ~a lui cea neauzită** (CRG) ¶¶ C **NEMILOSTIVIRE.**
†MILOSTIVNIC *adj.* Binevoitor, îngăduitor 22.000
[vsl. m i l o s t i v ĭ n ŭ .
MILUI (-uesc) *vb. tr.* ① A se arăta milostiv, a se îndura: **Cînd rogi pre Domnul, muncește, Că atunci te miluește** (PANN); **Doamne, miluește!** ¶ ② A face pomană, a da milostenie; a dărui ceva de milă: **văzîndu-l așa bolnav și neputincios... voi să-l miluească cu ceva** (ISP.) [vsl. m i l o v a t i].
*MIM (*pl.*-me) 1. *sn.* Gen de comedie cu gesturi la vechii Greci și Romani.
2. *sm.* ① Actor care juca în aceste comedii (▣ 3167) ¶ ② Ⓕ Cel ce imită gesturile, apucăturile altuia [fr.].

Fig. 3167. Mim.

*MIMA (-mez) *vb. tr.* ① A reprezenta prin gesturi, prin pantomină ¶ ② A imita gesturile cuiva [fr.].
*MIMETISM *sbst.* Însușire pe care o posedă unele animale de a lua înfățișarea lucrurilor în mijlocul cărora trăesc, spre a nu fi văzute de dușmani [fr.].
*MIMIC *adj.* ① Privitor la comediile numite mime: **poet ~; scenă ~ă** ¶ ② Care se exprimă, care imită prin gesturi: **graiu ~; acțiune ~ă** [fr.].
*MIMICĂ *sf.* Arta de a imita, de a înfățișa sentimentele și gîndirile prin gesturi: **gesturile și mimica sînt de o elocuență suficientă** (VLAH.) [fr.].
*MIMOSA *sf.* ① Gen de plante exotice, leguminoase, din care cea mai cunoscută e „sensitiva" (*Mimosa pudica*), ale cărei frunze se pleacă și se strîng, cînd sînt atinse (▪ 3168) ¶ ② Nume dat unei specii de salcîm, originar din Australia, care se cultivă pentru florile sale galbene, din care se fac buchete frumoase iarna [fr.].

Fig. 3168. Mimosa.

*MINĂ¹ (*pl.*-ne) *sf.* Expresiune a feței, înfățișare, boiu: **are o ~ plăcută, tristă; are ~ bună,** arată bine, pare sănătos [fr.].
*MINĂ² (*pl.*-ne) *sf.* ① Loc sub pămînt de unde se scoate sare, se extrag metale, pietre scumpe sau combustibile; ocnă: **~ de sare, de aur, de diamant, de cărbuni;** Ⓕ: **căsătoria... devine pentru dînsul o nouă ~ de exploatat** (FIL.) ¶ ② Galeria, gangul ce se sapă spre a se extrage substanțele precedente sau spre a face să sară în aer o întăritură, etc.: **~ de aur, de fier, de cărbuni** (▣ 3169) ¶ ③ Explosibil așezat în fundul mării spre a face să sară în aer corăbiile dușmane ¶ ④ Cilindrul subțire de plombagină, de grafit, etc. din interiorul creionului ¶ ⑤ Ⓕ Izvor nesecat: **acest om e o ~ de erudiție** [fr.].

Fig. 3169. Mină.

*MINĂ³ (*pl.*-ne) *sf.* ① Măsură la vechii Greci, egală cu 324 de grame ¶ ② Veche monedă grecească valorînd o sută de drahme [fr.].
MINAREA (*pl.*-rele) *sf.* Turnul unei geamii, din înălțimea căruia hogea chiamă credincioșii la rugăciune (▣ 3171): **la o ~ a unei geamii... s'au arătat**

o cruce (LET.); lumina candelelor ce aprind Turcii în Ramazan pe vase și pe minarele (BOL.) [tc. m i n a r é].

*MINARET (pl.-ete sn.

MINAREA: departe înainte se văd, între cer și apă, ~ele din Ruscinc (VLAH.) [fr.].

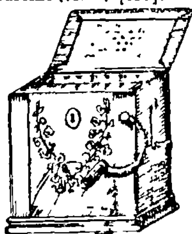

Fig. 3170. Minavet.

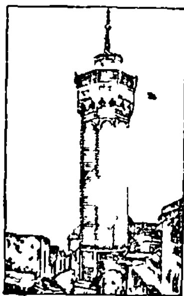

Fig. 3171. Minarea.

MINĂTARCĂ = MĂNĂTARCĂ.

†MINAVET (pl.-eturi) sn., ✓ MINAVETĂ (pl.-te) sf. Mold. ♩ Flașnetă mică (▣ 3170): am să-i cînt toată ziua din minavet (ALECS.); nu te poți arăta la o fereastră fără să nu înceapă să-ți urle un minavet (I.-GH.); are două pisici foarte bine educate: una învîrtește o minavetă mică ce cîntă mazurca și cealaltă joacă (CAR.) [probabil din pol. m e n w e t < fr. m e n u e t].

MINCE ☞ MINGE.

MINCINOS, MINCINOASĂ 1. adj. 1 Care minte, care spune m i n c i u n i: oine se laudă că nu e ~, trebue crezut pe jumătate (ZNN.) ¶ 2 Fals, strîmb, neadevărat: mărturie mincinoasă; bani mincinoși ¶ 3 Plin de minciuni: laude mincinoase ¶ ④ Înșelător, amăgitor: un surîs ~: lumea-i mincinoasă ¶¶ C ADEVĂRAT, NEMINCINOS

2. sm. f. Acela (aceea) care minte de obiceiu; Ⓟ: ~ul nu se mai crede, nici cînd ar spune adevărul.

MINCIOC, MINCIOG sbst. ✕ Mică plasă, cît un coșuleț oval, cu ochiurile înșirate la gură pe o sîrmă groasă și prinsă de o prăjină; servește spre a sprijini un pește mai mare cînd îl scoate din apă sau pentru pescuitul scoicilor (▪ 3172, 3173).

Fig. 3172. Minciog.

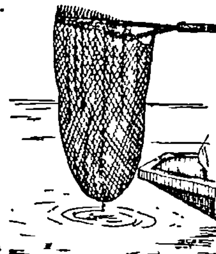

Fig. 3173. Minciog de scoici.

MINCIUNA (-unez) vb. tr. Trans. (PSC.) A însăila m i n c i u n ă].

MINCIUNĂ (pl.-ni) sf. 1 Spusă neadevărată cu scopul de a înșela, neadevăr: ce-i drept și adevărat, nici la dracul nu i ~ (SLV.); Ⓟ: a spus o ~ cu coarne, o ~ cît toate zilele (sau cît Colțea[1] de mare; — o ~ bine ticluită plătește mai mult decît un adevăr; — gura mai lesne vorbește adevărul decît minciuna; — minciuna are loc și ea pe unde trece (PANN); ☞ MÎNĂ②; PLOSCĂ[1] 1; a ieși, a rămînea de ~, a se dovedi mincinos, a fi pedepsit ca mincinos: toate prorociile rămaseră zadarnice și ieșiră de ~ (BĂLC.); a da de ~, a dovedi că a mințit: cărturarii mai dincoa nu voiră... să dea... de ~ pe cărturarii cei vechi (ISP.) ¶ 2 Obiceiul, deprinderea de a minți: minciuna e un vițiu; Ⓟ: cu minciuna n'o duci departe ¶ 3 Ficțiune poetică: minciunile poeziei ¶ ④ Înșelăciune, amăgire: minciunile vieții ¶¶ C ADEVĂR [lat. vulg. *m e n t i o n e m].

MINCIUNELE sf. pl. ✕ Un fel de prăjituri făcute din aluat copt și presărat cu zahăr [m i n c i u n ă].

†MINCIUNOS, MINCIUNOASĂ adj. și sm. f. Mold. MINCINOS: minciunoșii ceia ce fac bani răi (PRV.-LP); dee Dumnezeu ca să ies minciunos (ALECS.).

MINDIR[1] (pl.-re) sn. Sac umplut cu paie sau cu lînă, care se așterne în loc de saltea: cățeaua a găsit-o culcată pe un ~ de paie (ODOB.) [tc. m i n d è r].

MINDIR[2] ☞ MONDIR.

MINDIRIGIU sm. ⊕ Cel ce face mindire, saltele, plapomi, plăpomar [tc. m i n d e r e ğ y].

MINE pron. ☞ EU.

MINEIU (pl.-nee) sn. ✎ ☦ Carte bisericească cuprinzînd 12 părți (pentru cele 12 luni ale anului) în care sînt orînduite slujbele sfinților din toate zilele [gr.].

*MINER sm. 1 ⚒ Lucrător într'o mină, care extrage din ocne substanțele minerale (Tr.-Carp. „băieș") (▪ 3174) ¶ 2 ⚔ Soldat care prepară minele ce slujesc pentru atacarea sau apărarea locurilor întărite [fr. m i n e u r].

Fig. 3174. Miner.

*MINERAIU (pl.-aiuri), MINEREU (pl.-euri) sn. ⚒ Metal brut, așa cum se scoate din mină, amestecat cu alte substanțe [fr.].

*MINERAL (pl.-ale) 1. sn. ⊕ Ori-ce corp neorganic care se găsește în interiorul și la suprafața pămîntului, precum pietrele, metalele, gazele.

2. adj. Ce ține de minerale: substanță ~ă; regnul ~, totalitatea mineralelor; apă ~ă, aceea care conține minerale disolvate și are proprietăți terapeutice [fr.].

*MINERALIZA (-izez) 1. vb. tr. ⊕ A transforma un metal din sînul pămîntului în minereu: în acest filon, sulful mineralizează fierul.

2. vb. refl. A se încărca cu substanțe minerale în curgerea lor (vorb. de ape) [fr.].

*MINERALOG = MINERALOGIST.

*MINERALOGIC adj. ⊕ Privitor la mineralogie [fr.].

*MINERALOGIE sf. ⊕ Partea istoriei naturale care tratează despre minerale [fr.].

*MINERALOGIST sm. ⊕ Învățat care se ocupă cu mineralogia [fr.].

*MINEREU ☞ MINERAIU.

MINGE, MINCE sf. ✕ Mică sferă (de cauciuc, de piele, etc.), elastică, cu care se joacă copiii sau care se întrebuințează la unele sporturi (▣ 3175) [vsl. *m ę č ĭ].

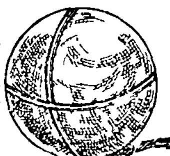

Fig. 3175. Minge.

MINGHINEA ☞ MENGHINEA.

MINGIȘOARĂ (pl.-re) sf. ✕ dim. MINGE.

MINI = MENI.

*MINIATURĂ (pl.-turi) sf. 1 ☞ Pictură mică și delicată făcută cu colori foarte subțiri amestecate cu apă gumată (▪ 3176): portret în ~ ¶ ② Mic obiect de artă de o lucrare delicată ¶ 3 Obiect, lucru, persoană de o proporție mică: un lac e o mare în ~; un țăran în ~ scobora niște capre de vale (VLAH.) ¶ ④ Persoană mică și delicată: această fată e o adevărată ~ [fr.].

Fig. 3176. Miniatură (dintr'o Evanghelie din secolul al XVIII-lea).

*MINIATURIST sm. ☞ Pictor care face miniaturi [fr.].

*MINIER adj. ⚒ Privitor la mine: teren ~; industrie ~ă [fr.].

MINIGOCIU sbst. Băn. ✗ Urcior (la ochiu).

*MINIM 1. adj. Mititel, foarte mic, cît se poate de neînsemnat.

2. sbst. ① Cea mai mică valoare pe care o poate lua o cantitate variabilă ¶ ② Pedeapsa cea mai mică; suma cea mai mică: l-au osîndit la ~ul pedepsei [fr. < lat.].

*MINIMUM 1. adv. Cel mai puțin.

2. sbst. = MINIM [lat.].

*MINISTER (pl.-ere) sn. 1 ✪ Funcțiune, slujbă, postul în care se află cineva: a abuzat de ~ul său ¶ ② ✪ și ~ public, magistratură amovibilă stabilită pe lîngă fie-care tribunal spre a veghia asupra execuțiunii și aplicării legilor ¶ ③ ✪ Func-

ţiunea de ministru într'un guvern: **a ajunge la ~** ¶ ④ Fie-care departament ministerial: **~ul de finanţe** ¶ ⑤ Totalitatea miniştrilor dintr'un guvern: **un ~ liberal** ¶ ⑥ Timpul cît toţi miniştri unui guvern au stat la putere ¶ ⑦ Localul, biurourile unui minister [fr.].

***MINISTERIAL** *adj.* ① (Ce ţine) de minister: **politica, banca ~ă** ¶ ② Partizan al ministerului: **gazetă ~ă** ¶ ③ Ⓕ De cea mai bună calitate: **hîrtie ~ă** [fr.].

***MINISTREASĂ** (*pl.*-ese) *sf.* *F* Soţia unui m i n i s t r u: **de cînd nu mai e ~, şi-a mai venit în fire** (VLAH.).

***MINISTRU** *sm.* ① Înalt funcţionar însărcinat cu afacerile ţării; toţi miniştri laolaltă alcătuesc guvernul şi sînt puşi fie-care în capul unuia din departamentele Statului; **~ de Stat, ~ fără portofoliu,** ministru care n'are departament şi ia parte numai la consiliul miniştrilor. În România sînt astăzi 13 miniştri : ~l de Interne, ~l de Finanţe, ~l Afacerilor străine, ~l de Războiu, ~l Justiţiei, ~l Instrucţiunii publice, ~l Cultelor şi al Artelor, ~l Agriculturii şi al Domeniilor, ~l Industriei şi al Comerţului, ~l Lucrărilor publice, ~l Comunicaţiilor, ~l Sănătăţii şi Ocrotirilor sociale, ~l Muncii, Cooperaţiei şi Asigurărilor sociale) şi doi miniştri de Stat (unul însărcinat cu afacerile privitoare la Bucovina şi altul cu cele ale Basarabiei) ¶ ② **~ plenipotenţiar,** agent diplomatic cu depline puteri spre a trata cu guvernul altei ţări afaceri determinate [fr.].

***MINIU(M)** *sbst.* Oxid de plumb de un roşu-portocaliu, întrebuinţat ca văpsea spre a apăra fierul de rugină [fr.].

MINOLOGHION, MINOLOGHIU *sbst.* Carte bisericească care cuprinde calendarul cu însemnarea tuturor sfinţilor şi martirilor de peste an [gr.].

***MINOR** 1. *adj.* ① Mai mic: **Asia Minoră,** Asia mică ¶ ② Care n'a împlinit încă vîrsta de 21 de ani, nevîrstnic ¶ ③ **Terţa ~ă,** compusă dintr'un ton şi un semiton; **mod ~** ☛ **MOD** ④.

2. **MINOR** *sm.*, **MINORĂ** (*pl.*-re) *sf.* Băiat, fată care n'a împlinit încă vîrsta de 21 de ani, nevîrstnic(ă) [fr. < lat.].

***MINORĂ** (*pl.*-re) *sf.* Aceea din cele două premise ale unui silogism care conţine subiectul concluziunii [fr.].

***MINORAT** *sbst.* Calitate, stare de m i n o r, nevîrstnicie.

***MINORIT** *sm.* Călugăr franciscan [germ.].

***MINORITAR** *adj.* şi *sm.* Care ţine de m i n o r i t ă ţ i.

***MINORITATE** *sf.* ① Minorat ¶ ② Numărul mic în opoziţiune cu majoritatea, cei mai puţini la număr ¶ ③ Partea cea mai puţin numeroasă a unei adunări ¶ ④ *pl.* Populaţiunile de altă rasă, cari au făcut parte dintr'un alt Stat, stabilite pe un teritoriu incorporat de o ţară cuceritoare [fr.].

MINOS... = **MIROS...**

MINTĂ (*pl.*-te) *sf.* ① ☛ **IZMĂ: în aer e un îmbătător miros de ~ şi de dumbravnic** (VLAH.) ¶ ② **MINTA-MIŢEI = CĂTUŞNICĂ** ① ¶ ③ **~-TURCEASCĂ = ROINIŢĂ**[2] [vsl. m ę t a].

***MINTAL** **MENTAL.**

MINTAN **MINTEAN.**

MINTE *sf.* ① Facultatea omului de a cugeta, de a pricepe, de a învăţa, de a cunoaşte, de a judeca: **om cu ~a ageră; ascuţime de ~; a avea ~ de copil; e aproape de ~a omului,** lucrul se înţelege de la sine, e cu totul firesc ¶ ② Dreaptă judecată, deşteptăciune, înţelepciune, pricepere: **cu ~** ☛ **CUMINTE** 1; **a-l (a nu-l) ajunge ~a, a (nu)-l duce ~a,** a (nu) se pricepe, a (nu) avea destulă minte: **pre cît mă duce ~a, nu cred să vie duşmanul, ca să ne calce chiar acum** (ALECS.); **ajuns de** (*sau* **la**) **~** ☛ **AJUNS** 1 ④; † **fără minte,** om lipsit de minte, smintit: **fără-minte numim pe cei ce sînt într'adevăr nebuni sau lipsiţi de minte şi smintiţi** (LEG. CAR.); **cap ai, ~ ce-ţi mai trebue?** ☛ **CAP** 1 ②; **— de ani e mare, dar ~ n'are,** se zice despre un om care cu toată vîrsta lui, nu s'a deşteptat încă, şi face multe prostii; **are ~ dar n'are noroc; — are mai mult noroc decît ~; — unde-i ~ e şi noroc; — la un car de ~, trebue două de noroc; — mai bine un dram de ~ decît un car de noroc** *sau, invers,* **decît un car de ~, mai bine un dram de noroc;** (**femeia-i poale** (*sau* **plete**) **lungi şi ~ scurtă; — ~a de ar creşte pe toate cărările, ar paşte-o şi măgarii,** nu toţi oamenii pot fi deştepţi; — **a** (nu) **fi în toată ~a** *sau* **în toate minţile, a** (nu) **fi cu ~a întreagă** *sau* **cu minţile întregi, a** (nu) **fi cu ~a sănătoasă; — a-şi băga minţile în cap,** a se cuminţi, a prinde minte; **a învăţa ~ pe cineva,** a-i da o învăţătură, o lecţie straşnică, a-l dojeni aspru, a-l pedepsi; Ⓟ: **nevoia te învaţă ~; a (se) învăţa ~,** a se cuminţi, a se deştepta, a se înţelepţi de pe urma celor păţite; **a lua ~a** *sau* **minţile,** a înnebuni; Ⓟ: **decît să ia Dumnezeu minţile omului, mai bine să-i ia viaţa;** Ⓟ: **cînd vrea Dumnezeu să piardă pe om, mai întîiu îi ia minţile** (ZNN.); **a-şi pierde mintea** *sau* **minţile,** a-şi pierde capul, a înnebuni; **a-şi pune ~a cu cineva,** *a)* a se lua la întrecere, la ceartă, etc. cu cineva: **Eroule nu vru deocamdată să-şi puie ~a cu nişte muieri** (ISP.); *b)* a lua în serios spusele cuiva: **a-şi pune ~a cu copiii** (CIAUŞ.); Ⓟ: **nu-ţi pune mintea cu nebunul; a scoate din ~** *sau* **din minţi,** a face să-şi piardă capul, să se îndrăgostească; a amăgi ¶ ③ Gînd, cuget, intenţiune: **a avea în ~ ceva; a-i trece prin ~** ¶ ④ Atenţiune, băgare de seamă: **a-şi încorda ~a** *sau* **minţile** ¶ ⑤ M e m o r i e, amintire: **a ţinea ~,** a nu uita, a-şi aduce aminte; **ţinere de ~,** memorie, aducere aminte; ☛ **AMINTE**; **a-i ieşi din ~,** a uita ¶ ⑥ Cunoştinţă de sine, conştiinţă, sentiment, simţire, fire: **a-şi ieşi din minţi; a-şi bea ~a** *sau* **minţile,** a bea foarte mult pînă ce nu-şi mai dă seama ce face: **cine bea vin mult îşi bea şi minţile** (ZNN.); **o să-ţi bei cămaşa din spate,... o să-ţi bei minţile** (DLVR.) [lat. m ĕ n t e m].

MINTEAN (*pl.*-tene *sn.* Ⓣ ① Pieptar purtat înainte de Arnăuţi şi de ciocoi: **era îmbrăcat cu un ~ de urs lăţos şi încins cu o curea** (ODOB.) ¶ ② Haină ţărănească, cu mîneci, lungă pînă mai jos de brîu, împodobită cu găitane pe la cusături (▣ 3177): **îmbrăcat cu un fel de ~ cusut cu ceaprazuri** (ISP.); **îmi puse o boccea drept căpătîiu şi un ~ ca să mă 'nvălesc** (VLAH.) [tc. m i n t a n].

Fig. 3177. Mintene.

MINTENAŞ, MINTEN(I) *adv. Tr.-Carp.* Îndată, pe loc, imediat: **motocul... minten îl sugrumă şi îl mîncă** (TICH.); **Cu curea braşovenească, Minteni să mă cătănească** (IK.-BRS.); **îi spuseră că mintenaş vor trimite după popă şi-l va cununa cu fata împăratului** (RET.) [ung. m e n t e n].

MINTEOS ☛ **MINTOS.**

MINTEUŢĂ *sf.* = **SCÎNTEIUŢĂ** [1].

MINTIE *sf. Băn. Trans.* Ⓣ Manta lungă îmblănită: **Ciocîrlie cu ~, Om cuminte la beţie, Cine dracu-a mai văzut?** (NOV.) [comp. srb. m a n t i j a].

MINTOS, *Mold. Bucov.* **MINTEOS** *adj. F* Cuminte, deştept, inteligent: **cel mai mintos, călăuza lor... avea peste patruzeci de ani** (DEM.); **tot bogatul minteos şi tînărul frumos** (CRG.) [m i n t e].

MINŢI (mint, minţi) *vb. tr.* şi *intr.* A nu spune adevărul, a vorbi minciuni; Ⓟ: **cine a minţit odată nu se mai crede a doua oară; — cine minte, şi fură,** mincinosul dă de bănuit că e şi hoţ; **minte de svîntă pămîntul, de stă soarele 'n loc,** se zice despre cei ce croesc la minciuni fără nici o ruşine [lat. m ĕ n t ī r e.

MINŢIT *sbst.* Faptul de a m i n ţ i: **arta ~ului, artă pe care o profesează omenirea întreagă cu atîta pasiune** (CAR.).

MINUNA, ÎNMINUNA (-unez) 1. *vb. tr.* A uimi, a umplea de mirare: **slobozia lui Dragoş... sporeşte, de înminunează pre istoric** (NEGR.).

2. *vb. refl.* ① A rămînea, a sta uimit, a fi plin de mirare: **văzînd-o, s'au minunat voinicii de frumuseţea ei** (SB.); **toţi se minunau şi se cruceau nedomirindu-se pe unde să fi intrat tîlharii** (ISP.) ¶ ② A sta nedumerit: **mă minunez ce să fac** (CANT.) [m i n u n e].

MINUNAT 1. *adj.* ① *p.* **MINUNA** ¶ ② Vrednic de mirare, care te face să te minunezi: **~ lucru-i va-**

porul-l să vezi și să nu crezi (ALECS.) ¶ 3 Uimitor de frumos, de plăcut, etc., care te umple de admirațiune, admirabil.

2. *adv.* De minune.

MINUNĂȚIE *sf.* F ① Lucru minunat, vrednic de mirare, extraordinar, admirabil, de necrezut, uimitor (de frumos, de plăcut, etc.: toate minunățiile acestea trec pe dinaintea noastră cu repeziciunea lucrurilor văzute în vis (VLAH.); nu se putea destul sătura... de privit... toate minunățiile ce se aflau grămădite aice (SB.) ¶ 2 Ciudățenie: așa era mama în vremea copilăriei mele, plină de minunății, pe cît mi-aduc aminte (CRG.).

MINUNE *sf.* 1 Act al puterii divine, contrar legilor naturii, miracol: Isus Hristos a făcut multe minuni; făcător, făcătoare de minuni; a scăpat ca prin ~ de înnec ¶ ② Lucru extraordinar, de necrezut, de neînțeles: mare ~! e de necrezut! ¶ ③ A face minuni, a face isprăvi mari: a făcut minuni de vitejie; îi spuse o sumedenie de minuni ce făcuse leacul ce zicea că ar fi bun pentru ea (ISP.) ¶ 4 Lucru minunat la vedere, care umple de mirare, de admirațiune: cele șapte minuni ale lumii, monumentele cele mai vestite din vechime (Piramidele Egiptului, zidurile și grădinile atîrnate ale Babilonului, templul Dianei din Efes, statua lui Jupiter Olimpicul de Phidias, mormîntul lui Mausol, farul din Alexandria și colosul din Rhodos); chiar pe marginea malului e o movilă pe care, cînd te-i sui, ai înaintea ochilor o ~ de tablou (BR.-VN.) ¶ Persoană demnă de admirațiune: e o ~ de frumusețe; împăratul nu mai putea de bucurie cînd văzu că... i aduce în casă ~a minunilor (ISP.) ¶ 6 De ~ *loc. adv.* Vrednic de admirat, admirabil, uimitor, extraordinar de bine, de plăcut, de frumos ¶ ⑦ D'a ~ *loc. adv.* De curiozitate, curios ce are să se întîmple: pustnicul se luă după dînsa, d'a ~ să vază unde se duce (ISP.) [lat. vulg. *mīriōnem < mīrari].

MINUNT — MINUT: să fiu eu boier, un ~ n'aș lăsa-o la dînsul (VOR.).

*__MINUS__ 1. *adv.* Mai puțin.

2. *sbst.* ± Liniuță orizontală care arată scăderea [lat.].

*__MINUSCUL__ 1. *adj.* 1 Mititel, foarte mic ¶ Literă ~ă, literă mică (a, b, c, etc.) în opozițiune cu literele majuscule.

2. MINUSCULĂ (*pl.*-le) *sf.* Literă mică [fr.].

*__MINUT__ (*pl.*-te) *sn.*, MINUTĂ (*pl.*-te) *sf.* ① A șaizecea parte dintr'un ceas: ~ul (*sau* minuta) se împarte în șaizeci de secunde ¶ 2 Interval de timp foarte scurt: așteaptă-mă un ~ ¶ ③ A șaizecea parte din gradul unei circonferențe, care se însemnează, de obiceiu, prescurtat, printr'o liniuță pusă sus în urma cifrei care exprimă minutele: 25′ se citește 25 de minute ¶ 4 A la minut *loc. adv.* Care se execută imediat (*vorb.* de fotografii): legătorul meu și a instalat o fotografie a la minut (VLAH.) [fr.].

*__MINUTĂ__ (*pl.*-te *sf.* 1 Textul original al unui act de notariat care rămîne la notar ¶ Originalul unei hotărîri judecătorești care se păstrează la grefă [fr.].

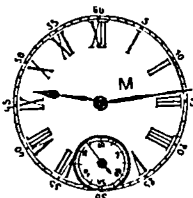

Fig. 3178. M. Minutar.

*__MINUTAR__ (*pl.*-are) *sn.* Arătătorul unui ceas care indică minutele (☞ 3178): fiecare clipă a vieții lor o însemnau cu ceva, cum însemnă ~ul ceasornicului fie-care clipă (GRL.).

*__MINUȚIE__ *sf.* Lucru de nimic, de puțină însemnătate, bagatelă [fr.].

*__MINUȚIOS__ 1. *adj.* Migălos.

2. *adv.* Cu foarte mare băgare de seamă [fr.].

*__MINUȚIOZITATE__ *sf.* Caracterul unui lucru minuțios, migăleală.

MIOARĂ (*pl.*-re) *sf.* Mielușea în al doilea an, pînă nu s'a împreunat cu berbecul: numai o ~ aveam atunci și din mioara aceea mi-am înmulțit toată turma (RET.) [lat. *agnĕlliola].

MIOARCĂ *sf.* Broască [onom.].

MIONI (-onesc) *vb. intr. Băn.* MIEUNA: pe tine nimenea cu bucurie nu te ascultă cînd mionești (TICH.).

*__MIOP__ *adj.* și *sm.* Care are vederea scurtă [fr. myope].

*__MIOPIE__ *sf.* Starea persoanei care are vederea scurtă, care poate vedea obiectele numai de aproape: miopia lui îl face să tresară la fie-care mișcare, de teamă să nu răstoarne ceva (BR.-VN.) [fr.].

MIOR *sm.* Miel în al doilea an, cîrlan [lat. *agnĕlliolus].

MIORAR *sm.* Ciobanul care păzește mioarele: Toma Duroi a luat de coarne un berbece și-l arată unuia din ~i (LUNG.).

MIORC! *interj.* Sunet care imită horcăitul sau orăcăitul broaștelor: Făceau peștii numai ~! (SPER.).

MIORCĂI (-căiu,-căesc) *vb. intr.* A orăcăi [miorc!].

MIORCĂIT *sbst.* Faptul de a miorcăi; orăcăit.

MIOREA, MIORICĂ, MIORIȚĂ *sf.* *dim.* MIOARĂ.

MIORLĂI (-lăiu,-lăesc) *vb. intr.* ① A striga ca pisica, a mieuna: unele miorlăiau ca mîța, altele covițau ca porcul (CRG.) ¶ ② Ⓕ F A cînta prost, a scoate sunete puțin armonioase: începu a ~ o barcarolă venețiană (ALECS.) [onom.].

MIORLĂIT *sbst.*, MIORLĂITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Faptul de a miorlăi ¶ ② Strigătul pisicii, mieunătură: de azi înainte visurile mele poetice nu vor mai fi îngînate de ~ul motanilor și de urletul dulăilor (ALECS.); aud niște miorlăituri să fi zis că e vre-un cotoiu sălbatic (CAR.) ¶ ③ Ⓕ Cîntare nearmonioasă: Cucoana Caliopi m'a asurzit cu miorlăiturile sale nemțești (ALECS.).

MIORLĂITOR *adj. verb.* MIORLĂI. Care miorlăie: glas ~.

MIORLĂITURĂ ☞ MIORLĂIT.

*__MIOSOTIS__, MIOZOTIS *sm.* = NU-MĂ-UITA [fr.].

MIR¹ (*pl.*-ruri) *sn.* ① ‡ Uleiu mirositor, parfumat ¶ ② Uleiu sfințit cu care se ung pe frunte copiii la botez, preoții la consacrarea lor și la moarte, suveranii la încoronare, etc.: îi citi... rugăciunile de încoronare... și-i unse fruntea cu sfîntul ~ (ODOB.) ¶ ③ Miruit: la biserică, merse la ~, se ploconi în dreapta și în stînga, și ieși (ISP.) ¶ ④ Ⓟ Frunte (locul unde se unge cu mir); a izbi, a lovi (drept) la ~, a lovi în frunte ¶ 5 P A lua cuiva ~ul, a-l omorî: cum aduse buzduganul său și lovi pe zmeu, îi luă ~ul (ISP.) [vsl. miro < gr.].

MIR² *sbst.* Lume: de ~, lumesc, care nu face parte din tagma călugărească: preot de ~; clerul de ~; popilor de ~, pe cari îi numea Haldei, le cînta antifoanele următoare (CRG.) [vsl. mirŭ].

MIR³ *sbst.* Mirare: te-ai făcut de ~ul lumii; e de ~ (R.-COD.) [mira¹].

MIRA¹ (mir) 1. *vb. tr.* A pricinui mirare, a face să se minuneze, a uimi, a surprinde: întîmplarea aceasta ne-a mirat pe toți.

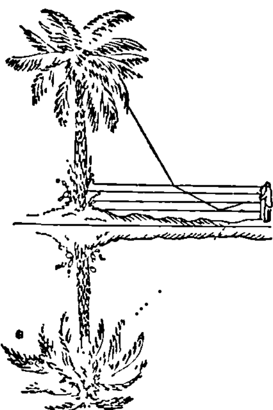
2. *vb. refl.* 1 A se minuna, a se umplea de mirare, a fi uimit, surprins: începu a umbla, uitîndu-se prin toate prăvăliile, și mirîndu-se de toate cele ce vedea (ISP.) ¶ 2 P A fi curios să știe, să afle ceva ¶ ③ Ⓟ A nu ști, a fi nedumerit: mă mir ce să fac; te miri de unde o mai răsări și el ¶ ④ Ⓟ Te miri cine, cineva fără nici o importanță, cel dintîiu venit; cine știe cine: vorba era vorbă, la locul ei, și nu-l putea răpune te miri cine (CRG.); te miri ce, cel mai mic lucru, mai nimic; cine știe ce: nu te mai pune și d-ta atîta pentru te miri ce și mai nimica (CRG.); dacă o întrebai ceva, ...îți trîntea te miri ce neghiobie boacănă (CAR.); te miri unde, undeva, cine știe unde: jidanul era dus de-acasă, te miri unde (RET.) ¶ ⑤ *Trans.* A se uita: mergi, Ioane, miră-te de oi (VIC.) [lat. vulg. mīrare = clas. mīrari].

*__MIRA__² (-rez) *vb. intr.* și *refl.* A se oglindi, a se vedea în ceva ca într'o oglindă: ...o fantastică grădină Ce mirează flori de lotus în oglinda unui lac (ALECS.); baba cochetă și sulemenită se mirează în oglinda rîurilor înghețate (ALECS.) [fr.].

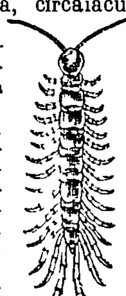

Fig. 3179. Mira.

*__MIRĂ__¹ *sf.* ① Cătare, țintă, bumb la capătul unei puști sau unui tun, ce servește pentru ochit ¶ ② Țintă: punct de ~, punctul pe care-l ochește cineva spre a-l atinge cu glonțul ¶ ③ Instrument întrebuințat în operațiunile de nivelare (☞ 3179) [fr.].

*MIRĂ² sf. Smirnă [fr. myrrhe < gr.].
*MIRACOL (pl.-le) sn. Minune [lat.].
*MIRACULOS adj. Minunat [lat.].
*MIRAJ (pl.-ajuri), MIRAGIU (pl.-gii) sn. 1 Fenomen optic, care se produce mai ales în țările calde, și prin care ochiului i se pare că zărește pe pămînt ori sus, în atmosferă, suprafața unei ape pe care se resfrînge imaginea răsturnată a obiectelor dimprejur (▣ 3180) ¶ 2 (F) Închipuire, iluziune amăgitoare [fr.].

Fig. 3180. Miraj.

MIRARE sf. 1 Faptul de a se mira¹ ¶ 2 Sensațiune pricinuită de un lucru neașteptat, de necrezut, ne mai văzut sau ne mai auzit, extraordinar ¶ 3 (P Mi-e de-a ~, sînt curios să știu, să aflu: mi-i de-a ~ de unde ai să-l iei, dacă n'are ființă pe lume (CRG.).
MIRAS ☛ MIRAZ.
MIRAT adj. p. MIRA¹.
MIRĂTOR adj. verb. MIRA și sm. Care se miră (apare numai în descîntece).
†MIRAZ, MIRAS sbst. 1 Moștenire: în slujba mea am rămas La tatăl Măriei tale moștenire sau miras (PANN) ¶ 2 Cîștig neașteptat (R.-COD.) ¶ 3 Olten. Trans. Pomină, minune (TUT.): fire-ai de miraz să fii, năzdrăvăn ce ești! (MERA) [tc. mirás].
MIRE sm. 1 Numele logodnicului, în timpul serbării cununiei și cît ține nunta, ginere: mirii și rudele lor erau în căruțe ferecate numai în aur (ISP.) ¶ 2 Cal de ~, cal ce socrul dăruia odinioară mirelui și pe care încăleca cînd se ducea la cununie [probabil alb. mirë „frumos"].
MIREAN adj. și sm., MIREAN(C)Ă sf. Care-i de mir, lumesc, care nu e nici preot nici călugăr(iță), laic: ori-cine o fi fost autorul, călugăr sau ~, ...ușoară să-i fie țărîna! (I.-GH.); cela ce va răpi pre vre-o muiare... mireancă (PRV.-LP.); cela ce va apuca vre-o muiare mireană de la mănăstire, și acela se va certa cu moarte (PRV.-MB.); fac fii de suflet numai mirenii vîrstnici și mirencile cele vîrstnice (LEG. CAR.) [vsl. mirěninŭ].
MIREASĂ (pl.-rese) sf. Numele logodnicei în timpul serbării cununiei și cît ține nunta: călugărița să chiamă mireasa lui Dumnezău (PRV.-LP.); F: șade ca o ~, șade liniștit(ă), cuminte; taci, ~, nu mai plînge, începutul unui cîntec de nuntă care se cîntă miresei cînd părăsește casa părintească (se zice și în ironie, unuia sau uneia care plînge); de aci: a plînge ca o ~, a plînge mult: ședea cu mînile la ochi și plîngea ca o ~ (CRG.); (D): se potrivește ca mireasa la moară, se lovește ca nuca în perete [mire].
MIREAZMĂ (pl.-ezme) sf. 1 Miros plăcut, îmbătător, aromă, parfum: miezme dulci, îmbătătoare, de sulcină și de dumbravnic, se împrăștie în aer de pe fînețele bătute de soare (VLAH.) ¶ 2 Mirodenie, aromat: ar cĭădi cu sinte mirezme, cu smirnă și cu tămîie altarul vînătorilor (ODOB.) [vsl. mirizma < gr.].
MIRENESC adj. De mirean: judecătoriul cel ~ certa-l-va după voia lui și-l va silì să o înzestreze (PRV.-MB.).
○MIREZ sbst. Trans. = MERIZĂTOARE: dacă vitele se joacă... sau de fug la ~..., are să se schimbe vremea (GRM.).
*MIRIADĂ (pl.-de) sf. 1 La cei vechi: zece mii ¶ 2 Astăzi: număr foarte mare și nedeterminat, mii (și sute): miriade de stele [fr.].
*MIRIAGRAM (pl.-me) sn. Greutate de zece mii de grame [fr.].
*MIRIAMETRU sm. Măsură itinerară de zece mii de metri [fr.].
*MIRIAPOD (pl.-de) sn. Clasă de animale articulate, al căror corp e alcătuit dintr'un mare număr de inele purtînd fie-care una sau două părechi de picioare, cum e, de pildă, cîrcăiacul (▣ 3181) [fr.].

Fig. 3181. Miriapod.

*MIRIFIC adj. Minunat, admirabil, măreț: cu cît suie, cu atît se desfășură la picioarele drumeților panorama ~ă a Sinaiei (CAR.) [fr.].
MIRIȘTE sf. Paiele rămase în pămînt, pe ogor, după ce s'au secerat bucatele; locul pe care s'au secerat grînele: de va fura neștine ~a altuia, să i-o plătească îndoit (PRV.-LP.); din seceratul grîului și din ridicarea snopilor se scuturaseră pe ~ o groază de boabe (BR.-VN.) [bg.].
MIRIȘTINĂ (pl.-ini) sf. Trans. = MIRIȘTE: după ce seceră o postate bună, adunară snopii la un loc și slobozîră vitele pe ~ (RET.).
MIRIU — MIERIU²: Am o sucnă mirie Plină de pozderie (SB.), ghicitoare despre „stele".
‡MIRIZMĂ (pl.-me) sf. = MIREAZMĂ 1.
MIRLĂ — MIERLĂ: începu a trage un cîntec, de mirlele stau pe cloambele fagului ca mute și-l ascultau (RET.).
MIRODENIE sf. 1 Aromat: în mijloc sta așezată o masă... cu mîncări, din care se ridicau aburi de deosebite mirodenii (CAR.); cînd regele murea, îl spintecau... îl umpleau cu mirodenii și-l purtau într'un car descoperit pe la toate triburile lor (VLAH.) ¶ 2 Plantă, cu tulpina păroasă, cu frunze ascuțite; are flori galbene-verzui cu vinișoare brun-violete, care răspîndesc noaptea un miros plăcut de zambile; numită și „floarea-nopții" (Hesperis tristis) ¶ 3 = NOPTICOASĂ [mirodie].
MIRODIE sf. Aromat, mirodenie: enibahar și alte mirodii (FIL.) [ngr.].
MIRONOSIȚĂ (pl.-țe) sf. 1 Nume dat fie-căreia din femeile evlavioase care se duseră la mormîntul lui Isus să-i ungă trupul cu mir (▣ 3182);

Fig. 3182. Mironosițele (după Triodul de la Buzău, din a. 1700).

săptămîna mironosițelor, întîia săptămînă care urmează după săptămîna Paștilor ¶ 2 (F) Femeie evlavioasă; se zice și, în ironie, despre o femeie fățarnică, care caută numai să pară plină de pietate: multe mironosițe își boceau în urîtul lungilor nopți de iarnă risul și nebuniile vrăjitelor nopți de vară (VLAH.); dar tu, ce-mi stai ca o ~? (BR.-VN.); merge pe drum ca o ~, și cînd colo, uite ce-i plătește pielea! (LUNG.) [vsl.].
MIROS, Mold. MIROS (pl.-rosuri, -roase) sn. 1 Sensațiunea produsă asupra mucoasei nasului de emanațiunile corpurilor: ~ plăcut, neplăcut, urît, pătrunzător, îmbătător; Seara vine din arinişti, Cu miroase o îmbată (EMIN.); odată se umplu locul de un ~ așa de frumos., cum nu mai mirosise oamenii locului aceluia (ISP.) ¶ 2 Unul din cele cinci simțuri prin care omul și animalele percep mirosul ¶ 3 MIROASE pl. Aromate: a pune miroase în bucate [mirosi].
‡MIROSEALĂ (pl.-eli) sf. MIROS [mirosi].
‡MIROSENIE sf. — MIROS 1: dumnezeescul mir, mirosenia lui Isus (PRV.-MB.) [mirosi].
MIROSI, Mold. Bucov. AMIROSI (-os) vb. tr. și intr. 1 A percepe mirosul, a simți un miros: ~ o

floare; Am o floare frumoasă, Bărbații o miroasă (PANN), *ghicitoare despre* „femeie"; zmeii aveau un miros tare ager, amiroseau de departe pe om (SB.) ¶ 2 A da, a răspîndi un miros: miroase bine, plăcut, urît; miroase a ars, a pîrlit, a fum, a ceapă, a rachiu; dulce miroase în aerul diminetii fînul de pe luncă (VLAH.); Văzduhul lin, răcoare, a crini amirosea (ALECS.); Și cununi de flori uscate fîsîesc amirosind (EMIN.) ¶ 3 *abs.* A răspîndi un miros urît: carnea asta miroase ¶ 4 Ⓕ A simți, a ghici: cotoșmanul mirosi îndată, cam cum merge șiretenia (ISP.); surugiii... cari mirosiseră bacșișul gras, mînau de olac de scăpărau copitele cailor (GN.) ¶ 5 Ⓕ F A i se părea: așa-mi miroase treaba ¶ 6 Ⓕ F A-i veni la socoteală, a-i conveni: asta nu-i prea miroase [vsl. m i r o s a t i < gr.].

MIROSITOR *adj. verb.* MIROSI. Care miroase: scoțînd din sîn... un mănunchiu de flori bine mirositoare, i-l dete ca semn de iubire (ISP.) ¶ C NEMIROSITOR.

MIROZENIE *sf. Trans.* Minunăție, ciudățenie: ne-a spus tot mirozenii de pe unde a umblat (PSC.); să vedem ce ~ a mai adus și acum (RET.).

MIROZNĂ (*pl.*-ne) *sf. Mold. Bucov.* MIREAZMĂ: florile cele frumoase de prin marginea pădurii... umplu văzduhul de ~ (CRG.) [m i r e a z m ă, refacut după m i r o s].

***MIRT** *sm.*, MIRTĂ *sf.* Frumos arbust, totdeauna verde, originar din sudul Europei; florile lui albe, foarte plăcut mirositoare, sînt simbolul castității *(Myrtus communis)* (3183): Tu îmi pari ca o bacantă ce-a luat cu 'nșelăciune De pe-o frunte de fecioară ~ul verde de martir (EMIN.) [lat.].

Fig. 3183. Mirt.

***MIRTACEE** *sf. pl.* Familie de plante dicotiledoane, cu tulpina arborescentă, al căror tip e *mirtul* [fr.].

MIRUI[1] (-uesc) *vb. tr.* și *refl.* 1 A (se) unge cu sfîntul mir: s'a dus de s'a miruit în biserica Curtea-veche, după obiceiu (I.-GH.) ¶ 2 Ⓕ P A lovi drept în frunte: ai înnebunit, ori vrei să te miruesc în numele Tatălui (GN.) [vsl. m i r o v a t i].

MIRUI[2] (-uesc) *vb. tr. Trans.* A cîștiga: după acela s'a mărita care i-a ~ banii în joc de cărți (RET.) [ung. n y e r n i.

MIRUIT *sbst.* Faptul de a m i r u i [1].

MIRUȚĂ (*pl.*-țe) *sf. Trans.* Plantă cu flori purpurii sau violete, numită și „limba-boului" sau „iarbă-de-bou-sălbatică" *(Anchusa officinalis)* (3184).

Fig. 3184. Miruță.

***MISĂ** (*pl.*-se *sf.* Liturghie [lat. m i s s a].

***MISANTROP...** MIZANTROP...

***MISCELANEE** *sf. pl.* Tipăritură sau manuscris cu materii variate [lat.].

MISCHET, MISCHET *sbst.* Varietate de struguri tămîioși, cu sîmburi foarte mici [tc.].

†**MISCHIU** *sbst.* Oțel tare, întrebuințat în special pentru ascuțitul săbiei [comp. tc. m y s k a l].

MISIE MISIUNE.

***MISIONAR** *sm.* 1 Preot trimis spre propovăduirea credinței creștine ¶ 2 Ⓕ Cel ce întreprinde să propage o doctrină [fr. .

‡**MISIRLIU** *sm.* Soldat din Egipt [tc. m i s i r l i].

MISIT *sm.* Samsar, mijlocitor [MESIT].

MISITIE *sf.* 1 Meseria de m i s i t: trăește din ~ și contrabandă (GRIG.) ¶ 2 Samsarlîc, plata ce primește misitul.

***MISIUNE**, P MISIE *sf.* 1 Însărcinare, împuternicire de a face ceva: a-și îndeplini ~a; în iarna trecută, guvernul nostru mă însărcină cu o misie la Chișinău (NEGR.); ~ științifică, diplomatică ¶ 2 Propovăduirea Evangheliei: ~a apostolică ¶ 3 Chemare, ceea ce săvîrșește o persoană, un popor, etc., ca și cînd Dumnezeu i-ar fi dat acea însărcinare ¶ 4 Preoți trimiși într'o țară străină spre a converti pe păgîni și a instrui pe creștini ¶ 5 Stabiliment întemeiat de misionari în mijlocul necredincioșilor [fr.].

***MISIVĂ** (*pl.*-ve) *sf.* Scrisoare cu caracter personal [fr.].

***MISOGIN** *sm.* Bărbat care urăște femeile [fr.].

***MISTER** (*pl.*-ere) *sn.* 1 La cei vechi: ceremonii religioase care erau expresiunea unei doctrine secrete și la care puteau lua parte numai cei inițiați: ~ele din Eleusis ¶ 2 Taină, adevăr al religiunii creștine pe care nu-l poate pătrunde rațiunea omenească: biserica se umplu de credincioși, veniți ca să asiste la sacrul ~ al Învierii Domnului (ALECS.) ¶ 3 Ⓕ Ceea ce e ascuns, tăinuit, secret: ~ele politicei; ~ele Africei: e o nenorocire grozavă în familia noastră... și un ~ mare, care mă turbură de ani (VLAH.) ¶ 4 În evul mediu: piesă de teatru, germenul tragediei moderne, cu subiect biblic [fr. m y s t è r e].

***MISTERIC** *adj.* Misterios: o flacără ~ă dă palidă lumină, iar stîlpii în biserică păreau că se înclină (BOL.) [m i s t e r].

***MISTERIOS** *adj.* 1 Care stă în legătură cu misterele religiunii ¶ 2 Tainic, ascuns: o faptă misterioasă ¶ 3 Care tăinuește toate sau face o taină din lucrul cel mai neînsemnat: un om ~ [fr.].

***MISTIC** 1. *adj.* 1 Care conține o alegorie religioasă, un înțeles nedeslușit: sensul ~ al Sfintei Scripturi ¶ 2 Care rafinează asupra materiilor de devoțiune și asupra spiritualității: scriere ~ă ¶ 3 Care se adresează cu deosebire sentimentului: doctrină ~ă.

2. *sm.* Partizan al misticismului [fr.].

***MISTICISM** *sbst.* Credință religioasă sau filosofică care admite că divinitatea poate face omului unele comunicări directe [fr.].

***MISTICITATE** *sf.* Devoțiune rafinată [fr.].

***MISTIFICĂ** (-fic) *vb. tr.* A abuza de credulitatea cuiva spre a-l păcăli: de sigur, avînd cineva inspirație, poate minți și ~ pe altul ori în ce zi peste an (CAR.) [fr.].

MISTIFICARE MISTIFICAȚIUNE.

***MISTIFICATOR** *sm.* Cel ce are obiceiul de a mistifica, de a păcăli, păcăliciu [fr.].

***MISTIFICAȚIUNE**, MISTIFICARE *sf.* Faptul de a m i s t i f i c a; rezultatul acestei acțiuni: să înceteze dar cu infamele lor mistificațiuni (CAR.) [fr.].

***MISTRAL** *sbst.* Vînt puternic care suflă dinspre nord-vestul Franței în valea Ronului și de la sud, pe coastele Mediteranei [fr.].

MISTRECIOR *sm. dim.* MISTREȚ. Puiu de mistreț: erau mistrețe cu mistreciorii lor (UR.).

MISTREȚ 1. *adj.* 1 De coloare, de rasă amestecată; corcit ¶ 2 PORC-~ (*f.* scroafă mistreață, soiu de porc sălbatic, cu capul mare, avînd doi colți lungi, cu cari se apără cînd e încolțit și poate spinteca cînii și chiar pe vînători *(Sus scrofa)* (3185) ¶ 3 Amestecat: săptămîna mistreață, săptămîna dinaintea Duminicii lăsatului de carne, numită astfel pentru că e permis să se mănînce într'o zi de dulce și într'alta de post; numită și „săptămîna împestrițată" ¶ 4 De calitate mijlocie, nici prea bun nici prea rău: nu zic ba, însă, știi, nici prea prea nici foarte foarte, ca vinul cel ~ (ALECS.) ¶ 5 Pădureț, sălbatic: Foaie verde măr ~ Între Jișeni și Olteț Crește-un mare nuculeț (VOR.).

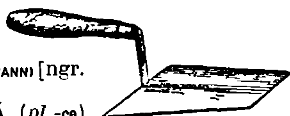

Fig. 3185. Mistreț.

2. *sm.*, MISTREAȚĂ (*pl.*-ețe) *sf.* Porc mistreț, scroafă mistreață [lat. m i x t i c i u s.

MISTRICIONIU *adj.* și *sm. Băn. Olten.* De rasă amestecată, de soiu amestecat, corcitură [m i s t r e ț].

MISTRIȚAT *adj. Olten.* (VIRC.) Amestecat, corcit [m i s t r e ț].

MISTRIE *sf.* ⚠ Unealtă a zidarilor cu care toarnă tencuiala pe zid și bruftuesc peretele (• 3186): Ce folos cu măestrie un perete-l vei spoi, Dacă nu e din ~, neted cum va trebui? (PANN) [ngr. μυστρί].

Fig. 3186. Mistrie.

MISTRUGANCĂ (*pl.*-ce) *sf.* Oaie cu coada îngustă și lungă pînă la pămînt, corcitură din oaie țușcă cu berbec cîrnău: sînt încă două sub-soiuri de oi ce s'au corcit din cele de mai sus: mistrugancele... și stogomanele (ION.) [comp. MISTREȚ.

MISTUI (-tuiu, -tuesc) 1. *vb. tr.* 1 A transforma alimentele în stomac, spre a le face asimilabile, a digera: ea mistuia tot așa de bine ca și cînd ar fi băut un pahar de apă răcoritoare (GN.) ¶ 2 Ⓕ A suferi, a răbda: inima le spunea că spinul nu le este văr și de aceea nu-l puteau ~ (CRG.); nu-i era lui destul că nu putea ~ rușinea ce pătise? (ISP.) ¶ ③ A consuma, a nimici. a prăpădi: și-a mistuit o mare parte a averii sale (I.-GH.) ¶ ④ A arde, a preface în cenușă: Cum din cer nu cade fulger să te arză, Să te mistuiască, trăsnet să te piarză? (PANN); ce-a scăpat de sălbăticia ei au mistuit flacările (VLAH.); Ⓕ: îi povestea izbînda din ziua trecută și dorul de-acasă care-l mistue (BR.-VN.); își scoase de la inimă bietul om focul ce-l mistuia cumplit (ISP.) ¶ 5 *Mold.* A ascunde: taci din gură! unde l-ai ascuns? unde l-ai mistuit? (ALECS.).

2. *vb. refl.* 1 A fi digerat ¶ ② A se nimici, a se consuma, a se prăpădi: de aceea, poate, s'au mistuit fără de vreme atîtea vieți prețioase (VLAH.) ¶ ③ A fi ars, a se preface în cenușă ¶ ④ *Mold.* A se ascunde; a dispărea: pupăza... se mistuise de frica mea prin cotloanele scorburii (CRG.); Țăranii, fără căpetenii, se mistuiră prin înfundăturile codrilor (VLAH.) [ung. e m é s z t e n i].

MISTUITOR *adj. verb.* MISTUI. Care mistue: se uita la lemnele ce se topeau în puterea mistuitoare a focului (O.-ZAMF.).

MIȘĂ *sf. Băn.* Minge (VIC.).

MIȘCA (mișc) 1. *vb. tr.* ① A porni din loc, a schimba dintr'un loc într'altul, a muta din locul pe care-l ocupă: ~ scaunul, masa, piatra, carul din loc ¶ ② A pune în mișcare, a agita: ~ mînile și picioarele ¶ ③ Ⓕ A turbura, a sbuciuma, a sgudui sufletește: această veste m'a mișcat adînc.

2. *vb. intr.* 1 A porni din locul pe care-l ocupă, a-și schimba locul, a se pune în mișcare: Miazanopții atunci mișcă după fată, s'o găsească (R.-COD.); mișcă de aici! ⓟ: cine mișcă, tot mai pișcă (,cine șade, coada-i cade), cine nu stă locului, ci aleargă și face tot posibilul, se alege cu ceva ¶ 2 A face cea mai mică mișcare: cine îndrăznește să miște, cînd el e acasă?

3. *vb. refl.* 1 A-și schimba locul, a porni din locul pe care-l ocupă: să nu te miști de-aici! ¶ 2 A face o mișcare, a nu sta liniștit, a nu avea astîmpăr, a se agita.

MIȘCĂ *sf* Basma răsucită și înnodată la unul din capete cu care se lovește în cineva, la jocul copiilor „de-a mișca"; numită aiurea „țușcă" sau „motroașcă" (TKT.) (DENS.) (PAMF.) [bg. m i š k a „șoricel"].

MIȘCARE *sf.* 1 Faptul de a (se) m i ș c a ¶ 2 Starea unui corp ce-și schimbă poziția în spațiu: ~ de rotațiune; ~ perpetuă ¶ 3 Activitate a corpului: copilul acesta e mereu în ~; își mlădea trupul după mișcările calului (VLAH.) ¶ 4 ☆ Mersul real sau aparent al unui corp ceresc: ~a lunii ¶ 5 Ori-ce schimbare a situațiunii, a formei, a mărimii unei părți exterioare sau interioare a corpului: ~a sîngelui ¶ 6 Manevră, evoluțiune, mersul unui corp de trupe ¶ 7 Variațiuni în urma schimbărilor, plecărilor, morților, etc.: ~a populațiunii ¶ 8 Schimbare produsă într'un corp militar sau civil de pe urma înaintărilor în grad: ~ în armată, în magistratură ¶ 9 Variațiune a prețului alimentelor ¶ 10 Dusul și întorsul mulțimii și trăsurilor ¶ 11 Mersul trenurilor: biroul de ~ al gării ¶ ⑫ ♩ Gradul de iuțeală sau de încetineală cu care un muzicant bate măsura ¶ ⑬ Ⓕ Pornire sufletească: ~ de compătimire, de mînie ¶ 14 Ⓕ Agitațiune a spiritelor, întărîtare, pornire spre revoltă: ~ populară ¶ ⑮ Ⓕ Ceea ce însuflețește stilul: mișcările elocuenței; discurs plin de ~ ¶¶ Ⓒ NEMIȘCARE.

MIȘCAT *adj.* 1 *p.* MIȘCA ¶ 2 Ⓕ Turburat, sguduit sufletește: era adînc ~ ¶¶ Ⓒ NEMIȘCAT.

MIȘCĂTOR *adj. verb.* MIȘCA. 1 Care (se) mișcă: nisipuri mișcătoare ¶ 2 Care se poate mișca: avere mișcătoare; mișcătoare zicem acelea cîte au suflet, sau, și neavînd suflet, se mișcă și să strămută, cum: dobitocul, hainele și celelalte (LEG.-CAR.) ¶ ③ Ⓕ Care turbură. care sgudue sufletește: o povestire mișcătoare; toate dedeau clipelor acelora o măreție deosebit de sfîntă și de mișcătoare (VLAH.) ¶¶ Ⓒ NEMIȘCĂTOR: avere nemișcătoare.

MIȘCHET ☛ MISCHET.

MIȘCOCE(A) *sf. F* Păduche (MAR.) [mișca].

MIȘEL *adj.* 1 ‡ Sărac, sărman: cela ce va fura lucru puțin de la vre-un om ~, acela cînd va fura întîi, atunce să-l bată (PRV.-MB.) ¶ ② ‡ Lepros: muierea se desparte de bărbatu-și de va fi ~ sau gubav (PRV.-MB.) ¶ ③ Ticălos, mizerabil, nemernic: da știi d-ta că asta-i o faptă de ~? (ALECS.) ¶ 4 Fricos. laș: cel ce fuge dinaintea dușmanului este ~ (BR.-VN.); ~ cu cei voinici și brav cu cei fugari (ALECS.) [lat. m ĭ s ĕ l l u s].

MIȘELA ☛ MIȘELI.

‡**MIȘELAME** *sf. col.* MIȘEL. Sărăcime, oamenii săraci, nevoiași: popa să spue cuvîntul lui Dumnezeu... în limba pre carea grăesc oamenii, să putem înțelege noi ~a (COR.).

‡**MIȘELĂTATE** *sf.* Sărăcie: lucrul acesta este ~a, neajungerea sau sărăcia (TICH.) [m i ș e l].

MIȘELESC *adj.* De m i ș e l: îl înfruntă pentru fapta cea mișelească ce era să săvîrșească (ISP.).

MIȘELEȘTE *adv.* Ca un m i ș e l; în mod laș: acolo a fost asasinat ~ eroul revoluțiunii române de la 1821 (I.-GH.); surprinși ~ din dos, fără arme, cădeau fără a se mai împotrivi (NEGR.).

MIȘELI (-elesc), MIȘELA (-elez) *vb. refl.* și *intr.* A se văicăra: Și așa se mișeli Că se temea și de miți (STAM.); S'a întors iar înapoi Văicărînd și mișelind, Fata albă sgririind (VOR.) [m i ș e l].

MIȘELIE *sf.* 1 ‡ Sărăcie, mizerie ¶ 2 Faptă, purtare de m i ș e l, ticăloșie, nemernicie; lașitate: vedeam bine că ceea ce fac e o ~, dar nu mă puteam opri (VLAH.); cine-și poate închipui pînă unde poate merge mișelia omului! (CAR.).

MIȘELNIC *adj.* și *adv.* Mișelesc, mișelește, ca un m i ș e l: O, dar e ~ lucru singur zilele să-ți curmi! (VLAH.); nu-mi convine viața ~ cîștigată (ALECS.).

†**MIȘELOS**, MIȘĂLOS *adj.* Mișelesc; jalnic, de plîns: despoindu-l de piele... în mișălos chip i-au ieșit sufletul din oasă (CANT.) [m i ș e l].

MIȘENIȚĂ (*pl.*-țe) *sf. Mold.* Mare mulțime de oameni, de animale cari se mișcă de colo pînă colo ca furnicile, furnicar: Podul Iloaiei, ~ de judani stremțoși și puturoși (NEGR.) [comp. ceh m i š e n i c e vsl. m e š i t i „a amesteca"].

MIȘINA ☛ MIȘUNA.

MIȘINĂ[1], MIȘÎNĂ, MIȘUNĂ (*pl.*-ni) *sf.* MIȘENIȚĂ: unde te afli? într'un furnicar ciocoiesc! într'o mișină de jigănii cu fețe de om (ALECS.); ieși... o mișună îngrozitor de mare de furnici care se năpustiră pe pline (POP.) [comp. ceh m i š i n a „amestec", de nu va fi cumva identic cu MIȘINĂ[2]].

MIȘINĂ[2] MIȘÎNĂ, MIȘUNĂ (*pl.*-ni) *sf.* 1 Proviziuni de iarnă. tot ce se strînge de cu vară pe iarnă (alune, nuci, fructe, etc. : eu am făcut nouă mișini pe cîmp (ȘEZ.); și mișina, cît a fi de mare, scade, dacă nu pui de unde iei (FLOR.); strînge ~ de cu vreme (PANN) ¶ 2 Grămadă de provizii ce adună șoarecii sau furnicile sub pămînt pentru iarnă (CIAUȘ.) (TUT.) ¶ 3 *Pr. ext. Băn. Olten.* Bogăție, avere strînsă, agonisită: pe el nu-l vait, că are mișună (R.-COD.) [lat. m e s s i ō n e m, influențat în fonetism de m i ș i n ă[1]; comp. însă și rus. m y š ý n a, slov. m i š i n a „gaură de șoarece".

MIȘINĂ[3], MIȘUNĂ (*pl.*-ni) *sf.* Scobitură, adîncătură în dinții calului, în fundul careia se găsește o substanță cimentoasă negricioasă; la început are forma ovală lătăreață de-a curmezișul gurii, apoi ajunge în forma unui bob de fasole; mai tîrziu devine rotundă, pînă ce dispare cu totul la bătrînețe prin frecarea și tocirea dinților; numită și „mur

să" sau „muscă" [probabil de aceeași origine cu m i ș i n ă²].

*MIȘMAȘ (*pl.*-așuri) *sn.* Pahar de vin amestecat cu apă gazoasă sau cu borviz: iau aperitive, țuică, mastică, pelin, ~ și gustă mezeluri (CAR.) [germ. M i s c h m a s c h].

MIȘUI ☛ MIȘUNA.

MIȘUIALĂ *sf.* 1 Faptul de a m i ș u i: pretutindeni este o ~, o forfoteală, o fierbere, o pornire de traiu proaspăt (CAR.) ¶ 2 Grămadă, mulțime (de oameni, de animale) care mișue: mișuiala discretă a insectelor prin păiș (CAR.).

MIȘULIE *sf.* *Olten.* Boală lumească, venerică (CIAUȘ.) (PȘC.) [m i ș e l 2].

MIȘUN *sm.* Hîrciog, un fel de șoarece cunoscut pentru proviziile ce adună, de iarnă, sub pămînt [m i ș i n ă²].

MIȘUNA (-un), MIȘINA (-in), MIȘUI (-șuiu) *vb. intr.* A umbla de colo pînă colo în mare număr, a se mișca în toate părțile ca furnicile, a furnica, a foi, a fojgăi, a viermui: lume peste lume.. mișuna prin toate părțile (CAR.); i se părea că și vede mișunînd soldații prin curte (BR.-VN.); ulița... era ticsită... de calici privilegiați cari mișuiau ca furnicile în toate părțile (CRG.); F: sub aceste valuri de flori, mișue, colcăe, se muncesc aceleași patimi (DLVR.) [lat. *m ĕ s s i o n a r e < m e s s i o; comp. MIȘINĂ²].

MIȘUNĂ¹ ☛ MIȘINĂ¹.

MIȘUNĂ²·³ ☛ MIȘINĂ²·³.

*MIT (*pl.*-turi, -te *sn.* 1 Povestire fabuloasă: ~ul lui Hercule ¶ 2 Lucru imaginar sau extrem de rar [fr. < gr.].

MITĂ (*pl.*-te) *sf.* Bani, daruri ce se dau cuiva (*în spec.* unui slujbaș al Statului, unui judecător, etc.) spre a-l cîștiga de partea sa, spre a-l îndupleca să facă un lucru neonest, nedrept, împotriva legii sau cugetului său: a da, a lua ~; cade-se judecătoriului... să fie. . nemînios, nefățarnic, neluotoriu de ~ (PRV.-MB.) [vsl. m y t o].

‡ MITARNIC 1. *adj.* Care ia mită.

2. *sm.* Vameș: se apropiară lui toți ~ii și păcătoșii (COR.) [vsl. m y t a r ĭ].

MITE *adv.* Ⓟ Cu cît mai mult, cu cît mai puțin; mai ales, mai cu deosebire; *în spec.* după dar, încă, pasă, etc. (☛ DAR² 1 2; PASĂ-MI-TE [bg.].

*MITEL *sbst.* Caracter tipografic de corp 14 (☛ TAB. XIX) [germ. M i t t e l].

*MITIC *adj.* Ce ține de mit, din domeniul miturilor: povestire ~ă; Alfred... ajunsese un personaj ~, o legendă în casă la noi (VLAH.) [fr.].

MITITEL, † MITIUTEL 1. *adj.* Micuț, foarte mic: ochii mititei în fundul capului (I.-GH.): De ai venituri mititele, Mai oprește din măsele (PANN); cînd îl văzu că vine, se făcu mititică și nu știa cum să umble mai cu binișorul pe lîngă dînsul (ISP.); apostolii săi, pre carii cunoscîndu-i Domnul în curăție și în nerăutate, prunci mitiutei îi numește (CANT.).

2. *sm.* 1 Copilaș, prunc ¶ 2 P Una din numeroasele denumiri ale necuratului ¶ 3 Mic sul de carne tocată care se mănîncă friptă la grătar [*m i c h i t e l < m i c u t e l].

MITITELUȚ *adj. dim.* MITITEL.

MITOC METOC: peste cîțiva ani pot s'ajung dichiu la vr'un ~ și să strîng un știubeiu plin de galbeni (CRG.).

MITOCAN *sm.*, MITOCANCĂ (*pl.*-ce *sf.* F Orășan (că) din clasa de rînd, lipsit ă de maniere, cu apucături de mahalagiu (mahalagioaică); bădăran, mojic: cîte un ~, cu capul lulea de vin, își făcea de vorbă cu pereții și cu vîntul (EMIN.) [m i t o c].

MITOCĂNESC *adj.* De m i t o c a n.

MITOCĂNEȘTE *adv.* Ca un m i t o c a n.

MITOCĂNIE *sf.* Faptă, vorbă, purtare de m i t o c a n.

MITOCĂNIME *sf. col.* MITOCAN. Toți mitocanii, mojicii, bădăranii: cînd mai văd și toată ~a asta parvenită... îmi vin fel de fel de idei (CAR.).

MITOCOSALĂ (*pl.*-seli) *sf. Olten.* 1 Încurcătură, zăpăceală ¶ 2 Stricăciune [m i t o c o s i].

MITOCOSI (-osesc) *vb. tr. Olten. Băn.* ① A încurca, a zăpăci (CONV.) ¶ 2 A mușamaliza (CIAUȘ.) ¶ 3 A strica, a prăpădi.

MITOH = METOC.

*MITOLOG *sm.* Învățat care studiază și interpretează mitologia [fr.].

*MITOLOGIC *adj.* Ce ține de, privitor la mitologie: povestire ~ă [fr.].

*MITOLOGIE *sf.* Totalul credințelor, povestirilor din antichitatea păgînă privitoare la divinități și la semi-zeii din epoca eroică: ~ greacă, romană, nordică, germană, slavă, etc.

MITORLAN *sm.* = CÎRTIȚĂ.

MITRĂ¹ (*pl.*-tre) *sf.* Acoperemînt al capului

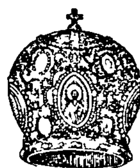

Fig. 3187. Mitră (ortodoxă).

Fig. 3188. M. M. Mitre.

ce poartă arhiereii și mitropoliții cînd oficiază la ocaziuni solemne; are, la Ortodocși, o formă sferică cu o cruce în vîrf (▪ 3187); la Catolici se termină în partea de sus prin două vîrfuri ascuțite (▪ 3189): Mitropolitul face pe părintele Duhu arhimandrit cu ~ (CRG.): trimite Voevodului Moldovei titlul de rege și coroană imperială, iar Mitropolitului ~ de patriarh (VLAH.) [vsl. < gr.].

Fig. 3189. Mitre (catolice).

*MITRĂ² (*pl.*-tre) *sf.* Acoperemînt al capului la vechii Perși (▪ 3188): El pe capu-i poartă ~ și-i cu barba pieptănată (EMIN.) [fr.].

MITRĂ³ (*pl.*-tre) *sf.* Organul din pîntecele femeii în care se concepe și se desvoltă fătul, matrice, uter [ngr.].

*MITRALIE *sf.* Sfărîmături de fier cu care se umpleau odinioară ghiulele: Românii urcînd cu vijelie printre gloanțe și ~ dealul Griviței (I.-GH.); turlele și cupolele se umplură în curînd de obuze și șrapnele și de mitralii (S.-ALD.) [fr. m i t r a i l l e].

*MITRALIERĂ (*pl.*-re), MITRALIEZĂ (*pl.*-ze) *sf.* Țeavă de tun de calibru mic. prevăzută cu un

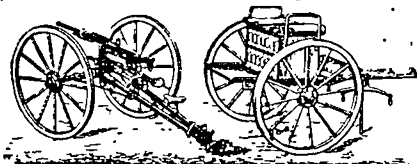

Fig. 3190. Mitralieră (pe afet de campanie).

mecanism, cu care se poate asvîrli într'un timp scurt un număr foarte mare de gloanțe (▪ 3190) [fr. m i t r a i l l e u s e].

MITROACĂ (*pl.*-ce), MITROCAR *sm.* = GUVIDIE.

MITROPOLIE *sf.* ① Biserică catedrală în

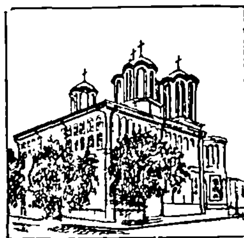

Fig. 3191. Mitropolia din București.

Fig. 3192. Mitropolit.

care oficiază de regulă mitropolitul (▪ 3191) ¶ ② Reședința, palatul mitropolitului [vsl.].

MITROPOLIT *sm.* ① Nume purtat de fiecare din cei cinci înalţi prelaţi ai ţării, mai marii peste episcopii celor cinci regiuni eclesiastice ale României (**~ul Munteniei**, numit şi **~ul Primat**, care e în acelaşi timp Patriarhul ţării; **~ul Moldovei**; **~ul Ardealului**; **~ul Bucovinei şi ~ul Basarabiei**) (▪ 3192); (☛ **STEMĂ**) ¶ ② Numele vînătoresc ironic, al dropioiului [vsl. < gr.]

MITROŞI (-oşesc) *vb. tr. Trans.* (PĂC.) A încurca, a pune în desordine.

MITUI (-uesc) *vb. tr.* A da m i t ă, a cumpăra cu bani (conştiinţa unui slujbaş, unui judecător, etc.), a corupe: **mitui pe toţi vracii cari spuseră împăratului că... nu se va însănătoşi** (ISP.); **potcaşul... mitueşte pe judecător din banii boilor celor furaţi** (RET.).

MITUIALĂ (*pl.*-ieli) *sf.* Faptul de a m i t u i: **dacă ei s'apucă de mişelii şi de ~, cine strică?** (JIP.).

MITUTEL = **MITITEL**.

MIŢ (*pl.*-ţe) *sn.*, **MIŢĂ** *sf.*, *mai adesea pl.* **MIŢE**. ① Lîna ce se tunde pentru prima dată de pe miei: **îl miţui şi pe dînsul ca pe mieii ceilalţi şi-i trimise miţele acasă** (ISP.) ¶ ② *pl.* Smocul de păr de la pintenul (partea dinapoi a chişiţei) calului (▪ 3193) [lat. *a g n ī c i u s „de miel" < a g n u s].

M

Fig. 3193. M. Miţe.

MIŢI (-ţesc) *vb. tr.* A miţui: **după ce se miţesc mieii şi se tund oile, se pierd şi checheriţele** (MAR.) [m i ţ e].

MIŢOS *adj.* Cu m i ţ e lungi, cu lîna lungă şi creaţă; bogat în miţe: **un urs cu o blană lungă, miţoasă** (GN.); **bărbaţii, cu căciulile miţoase trîntite jos, stau drepţi, ascultînd slujba cu smerenie** (D.-ZAMF.); **...era un morăraş buzat C'un cojoc mare ~** (VOR.).

MIŢUI (-uesc) *vb. tr.* ① A tunde lîna mieilor: **îl miţui şi pe dînsul ca pe mieii ceilalţi şi-i trimise miţele acasă** (ISP.) ¶ ② *Pr. ext.* F A tunde [m i ţ e].

MIŢUIT *sbst.*, **MIŢUIALĂ** *sf.* Faptul de a m i ţ u i; tunsoarea mieilor.

MIXANDRĂ **MICSANDRĂ**.

*__MIXT__ *adj.* ① Alcătuit din mai multe lucruri de naturi deosebite: **un corp ~** ¶ ② **Comisiune ~ă**, ai cărei membri aparţin unor corpuri sau unor ţări deosebite ¶ ③ **Tren ~**, care e compus din vagoane de călători şi din vagoane de marfă ¶ ④ ± **Număr ~**, număr compus din întregi şi din fracţiuni [fr.].

*__MIXTURĂ__ (*pl.*-turi) *sf.* Băutură, doctorie lichidă formată din amestecul mai multor substanţe [fr.].

*__MIZA__ (mizez) *vb. tr.* ♠ A pune miza [fr.].

*__MIZĂ__ (*pl.*-ze) *sf.* ① ♠ Suma, banii ce fie-care din jucători pune în joc: **îşi făcea mîna greblă şi aduna mizele în banc cu o mişcare graţioasă** (VLAH.) ¶ ② **Miza în scenă**, punerea în scenă, decorurile, costumele, etc. pregătite pentru reprezentarea unei piese de teatru [fr. m i s e].

*__MIZANTROP__ *adj.* şi *sm.* ① Care urăşte pe oameni ¶ ② Om ursuz, posac, care fuge de societatea oamenilor [fr.].

*__MIZANTROPIC__ *adj.* Care are firea mizantropului, ursuz, posac [fr.].

*__MIZANTROPIE__ *sf.* ① Ură de oameni, scîrbă de lume ¶ ② Firea omului ursuz, posac, care fuge de lume: **mizantropia sa creştea în proporţie cu ura ce insufla el societăţii veneţiane** (ALECS.) [fr.].

MIZDRI ☛ **MEZDRI**.

*__MIZER__ *adj.* Sărman, nenorocit [lat.].

*__MIZERABIL__ 1. *adj.* ① Care e în mizerie, sărman, nenorocit, vrednic de plîns, jalnic ¶ ② Ticălos, nemernic, mîrşav, păcătos.

2. *sm.* Om ticălos, nemernic [fr.].

*__MIZERICORDIE__ *sf.* Îndurare, milostivire [lat.].

*__MIZERICORDIOS__ *adj.* Îndurător, milostiv [fr. .

*__MIZERIE__ *sf.* ① Sărăcie lucie, calicie, mare lipsă ¶ ② Stare nenorocită, demnă de plîns, ticăloşie ¶ ③ *pl.* Supărări, necazuri mărunte făcute cuiva din răutate, din invidie, etc. ¶ ④ Fleac, nimic, bagatelă [fr. m i s è r e + lat. m i s e r i a].

MIZILIC = **MEZELIC**.

MÎGLĂ[1] (*pl.*-le) *sf.* ① Grămadă de bolovani de sare ¶ ② Grămadă, morman: **i-arată strigoiul o ~ de bani într'un zimnic** (R.-COD.); **a făcut un foc dintr'o ~ mare de lemne** (PSC.) [comp. ung. m a g l (y) a].

‡ **MÎGLĂ**[2] (*pl.*-le) *sf.* Ceaţă [vsl. m ĭ g l a].

MÎGLAŞ *sm.* Cel ce taie şi scoate sare dintr'o salină [m î g l ă[1]].

MÎGLISI (-isesc) *vb. tr.* A ademeni, a îndupleca cu vorbe linguşitoare: **eu nu te voiu ~ de loc cu făgăduieli** (ISP.); **s'a luat cu binişorul pe lîngă el, a început să-l mîngîie şi să-l mîglisească** (CAR.); **l-a mîglisit şi l-a dus la tribunal, de i-a făcut o hîrtie** (BR.-VN.).

MÎHNI (-nesc) 1. *vb. tr.* A întrista adînc: **laudele lor m'ar ~ peste măsură** (EMIN.).

2. *vb. refl.* A se întrista mult: **cînd auzi... de una ca aceasta, se mîhni pînă în adîncul sufletului** (ISP.).

MÎHNICIOS *adj.* Care aduce mîhnire, întristător: **mintea de sineşi se porneşte pe cugetări mîhnicioase** (ODOB.); **dacă cîndva vre-un nor ~ mă posomoraşte** (NEGR.) [m î h n i t].

† **MÎHNICIUNE** *sf.* Mîhnire: **asta o amăra pe copilă... să moară de ~ şi mai multe nu** (CAR.); **grijile şi ~a lăsat-au vre-odată multă vreme pe om...?** (ODOB.) [m î h n i].

MÎHNIRE *sf.* Faptul de a (se) m î h n i. întristare adîncă: **de ce ascunzi de noi izvorul mîhnirilor tale, tată?** (ISP.).

MÎHNIT *adj. p.* **MÎHNI**. Foarte întristat.

MÎHNITOR *adj. verb.* **MÎHNI**. Care mîhneşte: **îi păru rău că aduse(se) vorba despre lucruri atît de mîhnitoare sufletului împărătesc** (ISP.).

MÎINE, (P **MÎINI**, *Mold. Tr.-Carp.* **MÎNE**, **MÎNI** *adv.* Ziua care urmează după cea de astăzi; **ziua de ~**; **~ dimineaţă**; **~ seară**; **ca ~ (poimîine)**, **~ poimîine**, într'o zi foarte apropiată, n'o să treacă multă vreme, foarte curînd: **ca mîine, parcă-l văd ministru** (VLAH.); **ca mîne poimîne mi se 'mplinesc anii şi rămîi făr' de mine** (CRG.); **eşti acum la ceaslov şi mîne poimîne ai să treci la psaltire** (CRG.); ☛ **ASTĂZI** 1 ⑥, **AZI** ②, **LĂSA** 1 ⑬ [lat. m a n e].

MÎL *sbst. Mold. Bucov.* Nomol: **(mreana) a căpuito... unde se afla ea ascunsă în ~** (SB.) [comp. rut. m u l].

MÎLC(Ă) *adv. în expresiunea* **a tăcea ~**, a rămînea mut, a nu scoate nici o vorbă: **am tăcut mîlcă şi mi-am căutat de treabă** (ISP.) [m î l c o m].

MÎLCAVIŢĂ ☛ **MĂLCAVIŢĂ**.

MÎLCI (-cesc) *vb. tr.* A nu scoate nici o vorbă, a rămînea mut (de uimire, de ruşine, de spaimă, etc.): **cînd îl văzură procopsiţii plin de ninsoare, o mîlciră** (ISP.); **o mîlcise şi el, cît era de împărat** (R.-COD.); **a mîlcit-o boieru şi s'a făcut galben ca turta de ceară** (JIP.) [vsl. m l ŭ č a t i].

MÎLCOM. **MÎLCUM**, **MOLCOM**, **MOLCUM**, **MULCOM** 1. *adj.* Liniştit, domol, potolit: **e lumină înăuntru, lumină albastră, un albastru molcom şi leneş** (CAR.); **va fi o trecere molcomă şi firească (de la viaţă la moarte de care nu mă tem** (EMIN.); **în rugăciunea-i molcomă şi tînguitoare** (VLAH.).

2. *adv.* Lin, domol, încet: **molcom îi cîntă şi-i sar împrejur izvoarele** (VLAH.); **aci... (Oltul) se odihneşte molcom... pe largi aşternuturi de nisip** (VLAH.); **a tăcea ~**, a nu scoate nici o vorbă: **fata a tăcut mîlcum ca piticul** (SB.); **calul a tăcut mîlcum, n'a mai nechezat** (SB.); **linişteşte-te acolo şi taci molcom** (CRG.): **toţi tăcură molcum, cînd auziră de o aşa grea poruncă** (ISP.); **lingurarii... s'au aşternut pe mîncare, tăcînd molcum** (CRG.); **a sta ~**, a sta liniştit, a nu se mişca: **ramurile pomului aceluia... nu stau mîlcum nici o clipă, ci se tot mişcă necurmat** (SB.) [vsl. m l u k o m ĭ; rus. m o l k o m u].

MÎLCOMI, **MOLCUMI**, **MULCOMI**, **MULCĂMI** (-ămesc 1. *vb. tr.* A face să tacă, să mai îngădue, a linişti, a potoli: **i s'au făcut şi lui Busuioc o jale şi un dor... dar frate-său tot l-a mîlcomit** (SB.); **îi tot mulcămeşte ca să aştepte pînă s'a face ziuă, c'apoi pe toţi îi îndestuleşte** (RET.).

2. *vb. refl.* A se linişti, a se potoli. a nu mai zice nimic: **preutul n'a vrut să-l mai usture şi spatele şi s'a mîlcomit** (SB.) [m î l c o m, m o l c o m].

‡ **MÎLCOMIŞ** *adv.* Încet, pe tăcute, fără sgomot: **să meargă... să spargă zidul ~, să nu ştie nime** (DOS.); *mai adesea*: **pe ~: Ioan Alexie îndată şi pe ~ au cuprins toate cetăţile carile era supt stăpînirea Marhionului** (CANT.).

MÎLÌ (-iesc) *vb. tr.* și *refl. Mold. Trans.* A(-se) acoperi de nămol, de m î l, de glod: din cînd în cînd, coasa prinde mîl, se mîlește (PAMF.).

MÎLOS *adj. Mold. Trans.* Plin de m î l, nămolos, gloduros: lincinreau apele line, cu funduri adînci și mîloase (IRG.): Prutul, tulbure și ~ (VLAH.).

MÎNA (mîn, mîiu) *vb. tr.* 1 A face să pornească înainte, să apuce într'o direcțiune oare-care animalele, gonite din urmă sau îndrumate cu vorba, cu bățul, cu biciul, etc.: ~ oile la pășune; ~ caii; Ⓕ *F* ~ porcii la jir (CRG.), a sforăi ¶ 2 *abs.* A conduce caii înhămați la o căruță, la o trăsură, etc.: mînă mai iute! nu știe să mîne; prin tîrg, așa mîna de tare moș Nichifor, de ți se părea că sboeră iepele (CRG.) ¶ 3 A îndemna să meargă, a îmboldi: bătrîna plecă la biserică, mînată spre locașul mîntuirii de-o fărîmă de nădejde (OLVR.) ¶ 4 † Ⓟ *Trans.* A trimite: a mînat pe albină la casa ariciului (MAR.); baba sculă fata și o mînă cu oile la pășune (CAT.); cînd vine cineva și te găsește la masă, să-l chemi, că i mînat de Dumnezeu (GOR.) [lat. m i n a r e.

MÎNĂ (*pl.* mîini, mîni; † mînuri, ‡ mînu) *sf.* ① Partea corpului omenesc cu care se termină brațul și cu ajutorul căreia se poate apuca sau atinge

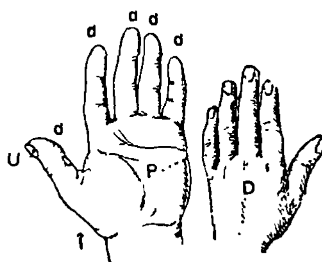

Fig. 3194. Mîna. P. palma; D. dosul; U. unghie; Î. încheietura; d. d. degete.

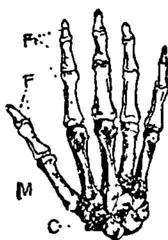

Fig. 3195. Scheletul mîinii. C. Carp.—M. Metacarp. F. F. Falange.

ceva; *pr. ext.* tot brațul de la umăr pînă la extremitatea degetelor; mîna propriu zisă e alcătuită din „încheietura mîinii", „palma", „dosul mîinii" și „degetele" (▣ 3194, 3195): a deschide, a închide mîna; a întinde mîna (spre a apuca, spre a lua ceva; Ⓕ a cere; a cere de pomană, a cerși); mîna dreaptă, mîna stîngă ☛ DREPT 1 11; sărut mîna! *a)* expresiune de salutare (bună ziua! bună seara! la revedere!); *b)* vă mulțumesc; Ⓟ: sărută mîna pe care n'o poate mușca, se zice despre cei prefăcuți cari se arată umili pe lîngă cei pe cari ar voi să-i doboare. Cuvîntul mînă intră într'o mulțime de locuțiuni pe care, pentru a fi găsite mai ușor, le-am clasat în trei grupe: *A)* acelea în care cuvîntul mînă e însoțit de un epitet; *B)* locuțiunile în care mînă urmează după o prepoziție; *C)* acelea în care cuvîntul mînă e precedat de un anumit verb. — *A)* A avea ~ bună, a fi norocos în întreprinderile sale; a-și face ~ bună cu (*sau* pe lîngă) cineva, a căuta să-și cîștige favoarea, simpatia cuiva, a se lua cu bine pe lîngă cineva: îmbrățișase legea lui Mahomet, numai și numai ca să-și facă ~ bună la Turci (I.-GH.): a avea o ~ ușoară, sigură, a lucra cu ușurință, cu pricepere, a fi îndemînatec (se zice *în spec.* despre un chirurg): chirurgul trebue să aibă o ~ sigură; în cazul contrariu se zice: are o ~ grea; în mîini bune, în mîini sigure, în mîinile unei persoane de încredere, cinstite, pricepute; cu mîna goală, cu mîinile goale, fără a aduce nimic, fără a avea ceva în mînă: cu mîna goală nu mă mai întorc acasă (OLVR.); a avea mîna lungă, a avea multe și mari mijloace de a-și ajunge scopul, de a face tot ce vrea (spre binele sau spre răul cuiva); a avea ~ largă, a fi darnic; a fi ~ spartă, a fi risipitor: nu-mi place să fiu ~ spartă, ca mulți alții (ALECS.); *de aci*, un mînă-spartă *sm.*, un risipitor; ~ moartă ☛ MÎNĂ-MOARTĂ. — *B) a) După prep.* cu: A da cu mîna de cineva, a-l găsi (după multă căutare: gîndindu-se la cîte trebuia să fi pățit ea pînă să dea cu mîna de dînsul (SP.); Ⓟ: dă cu o mînă și ia cu alta; a fi tot cu mîna în buzunar, a fi silit să plătească, să cheltuească mereu; a fi cu mîinile legate, a nu putea să facă ce vrea (din pricina ordinelor primite, a cuvîntului dat, etc.); a se lua cu mîinile de păr, a da semne de disperare; a prinde pe cineva cu mîna în sac (*sau* în traistă), a-l prinde asupra faptului; a sta cu mîinile în brîu (*sau* în șolduri), a sta cu mîna în sîn, a nu face nimic, a sta trîndav; a se ținea cu mîinile de inimă (de rîs, de durere, etc.); parcă i-ai luat (durerea, boala, etc.) cu mîna, se zice despre durerile unui bolnav, care încetează curînd după întrebuințarea unui anumit leac; — *b) după prep.* de: e bun de ~, e cu noroc: a duce de ~; a lega de mîini și de picioare; a lua de ~; a se lua de ~ cu cineva, a fi de aceeași teapă, la fel cu cineva; a (se) ținea de ~; — *c) după* de la: e rău cînd aștepți de la mîna altuia; a trăi de la ~ pînă la gură; a uita de la ~ pînă la gură ☛ GURĂ 5; — *d) după prep.* din: a da din mîini (și din picioare), a nu sta neactiv, a alerga, a munci, etc.; Ⓟ: dă din mîini, dacă vrei să ieși la liman; Ⓟ: cine dă din mîini nu se 'nneacă; a pierde, a scăpa din ~; a umbla din ~ în ~, a trece de la unul la altul: umblă ca paraua din ~ în ~ (PANN); bietul Făt-frumos umbla din ~ în ~, căci toți voiau să-l îmbrățișeze (ISP.); — *e) după prep.* în: a fi în mîna cuiva, a fi în puterea, la discreția cuiva; a sta cu căciula în ~; a fi cu zilele în ~, a nu fi sigur cu viața, a fi în primejdie de moarte; — *f) după prep.* la: a avea ceva la ~, a poseda, a avea în stăpînire; a avea pe cineva la ~, a-l avea la discreția lui: voia să aibă pe Grec la ~ (I.-GH.); a cădea la mîna cuiva, a încăpea în puterea cuiva, a ajunge sub stăpînirea cuiva; a da la mîna cuiva, a da în primire, a preda, a înmîna; a pune pe cineva la ~, a pune stăpînire asupra cuiva, a-l avea în puterea lui; a-l înșela: m'ai înșelat cu minciuni, pîn' ce m'ai pus la ~ (ALECS.); te pune la ~ cu înscrisuri ticluite și te apucă de-i muncești vara întreagă pe nimica (JIP.); una la ~! două la ~! etc., am isprăvit cu una, cu două, etc., ne-am scăpat de una, etc.: una la ~! tăiați, copii, la răboj, spre știință (ISP.); cinci la ~! copii, tăiați vîrtos la răboj, ca să trecem la alta (ISP.); — *g) după* pe: a cădea, a încăpea, pe mîna cuiva, a ajunge în puterea, sub stăpînirea cuiva; a da pe mîna cuiva, a preda, a da sub stăpînirea cuiva: l-a dat pe mîna poliției; a lăsa pe mîna cuiva, a lăsa la discreția, în puterea cuiva: lasă-l pe mîna mea, că-l învăț eu minte; a se spăla pe mîini, a-și spăla mîinile; Ⓕ ☛ mai jos *C)*; — *h) după* peste: a-i veni peste ~, a-i fi greu, neplăcut să facă un lucru: simțea că 'ncepuse să-i vie cam peste ~ călătoria asta (D.-ZAMF.); —*i) după* sub: sub mîna mea, sub stăpînirea mea; pe sub ~, pe ascuns, în taină: să lupte pe față și pe sub ~ împotriva dușmanilor (ISP.); proteja această acțiune pe sub ~ (I.-GH.). — *C) După anumite verbe*: a da mîna cu cineva, a lucra de acord, împreună cu cineva; a da o ~ de ajutor ☛ AJUTOR 1 1; a (nu -i da mîna, a (nu)-i conveni, a (nu)-i veni la socoteală, a (nu) fi în stare; cu dare de ~ ☛ DARE 3; a-și freca mîinile (de bucurie, de mulțumire); a-și frînge mîinile de supărare, de durere, e c.); a-și lua mîna de pe cineva (CIAUȘ.), a nu se mai interesa de cineva, a nu mai vrea să știe de el; a-și mușca mîinile (de necaz, de ciudă, etc.); a pune mîna pe ceva, a se atinge de ceva, a se apuca de ceva, a pune stăpînire pe ceva: unde punea el mîna, punea și Dumnezeu mila (ISP.), avea noroc în toate întreprinderile sale; Ⓟ: i-a pus Dumnezeu mîna 'n cap, a dat de noroc, s'a procopsit; pe ce pune mîna, se usucă, n'are noroc la nimic, nimic nu-i izbutește; a pune mîna pe cineva, a-l prinde, a-l înhăța; a-și pune mîinile în cap, a da semne de disperare; a pune mîinile la (*sau* pe) piept, a muri; de cînd mama care m'a făcut a pus mîinile pe piept (CRG.); a pune ~ de la ~, a contribui fiecare cu ceva, a face o colectă: au sărit cu toții și au pus ~ de la ~ de au durat părintelui casă bună (VLAH.); un sat întreg n'ar fi pus oare ~ de la ~, ca să poată face dintr'însul ceva? (CRG.); a ridica mîna asupra cuiva, a se pregăti, a amenința să-l lovească; a-și spăla mîinile (de un lucru), a declara că n'a luat parte la ceva, că e nevinovat de ceea ce s'a întîmplat sau de ceea ce poate să se întîmple; a se spăla pe mîini de ceva (CIAUȘ.), a se lipsi pentru totdeauna de un lucru (pierdut sau furat), a nu-l mai căpăta niciodată; a tăia cuiva mîinile și picioarele, a-i lua toate mijloacele de apărare, de a putea lucra într'o direcțiune

oare-care ¶ ② ⓟ: o ~ spală pe alta (și amîndouă obrazul), oamenii trebue să se ajute unul pe altul, trebue să-și facă servicii reciproce; mai bine să pierzi un deget decît mîna toată, mai bine să sacrifici o parte, decît să pierzi tot; cinci degete sînt la o ~ și unul cu altul nu se potrivește ☛ DEGET ¹; ce-i în ~, nu-i minciună, ceea ce am în mînă, e sigur; doi pepeni într'o ~ nu se pot ținea, nu poți întreprinde cu succes prea multe deodată; săracele mîini multe! cînd lucrează mai mulți, treaba se isprăvește ușor ☛ ³ Se zice despre lucrul făcut, lucrat cu mîna, cu mîinile: lucru de ~; trăesc, iaca și eu... cu lucrul mîinilor mele (ISP.); asta nu-i de mîna lui, nu-i scris, desenat, lucrat de dînsul ¶ ④ Ⓕ Putere, autoritate: mîna de fier a guvernului ¶ ⁵ Cît încape în palmă, cît se poate ținea într'o mînă; mănunchiu: le da pe rînd fie-căruì cîte-o ~ de praf (ALECS.); își aduna o ~ de susaiu și o pornea spre han (D.-ZAMF.); o ~ de iarbă, de fîn, de nuiele ¶ ⁶ O cantitate mică: decît un bonjurist c'o ~ de învățătură, mai bine un țăran c'un car de minte (CRG.); cu o ~ de suflet (CIAUȘ.), slab, prăpădit, gata să cadă jos ¶ ⑦ Mic număr de oameni: a'nfruntat adesea, c'o ~ de voinici, oștiri năvălitoare (VLAH.) ¶ ⑧ Căsătorie: a cere mîna cuiva, a cere în căsătorie ¶ ⑨ ♠ Rîndul de a împărți cărțile (la jocul de cărți): domnilor, e mîna la D-l Moroi! (DLVR.); a trece mîna, a trece altuia rîndul de a da cărțile ¶ ¹⁰ Calitate, fel: de mîna 'ntîiu; au fericirea de a vedea lume de toată mîna (CRG.); la asemenea loc se adună oameni de toată mîna (PANN); de multe mîini (CIAUȘ.), fel de fel, de tot felul ¶ ¹¹ ⚱ Mîna anului, element cronologic care servește la determinarea zilei săptămînii cu care începe fie-care lună dintr'un an ☛ ⑫ ♣ MÎNA-MAICII-DOMNULUI, mică plantă, foarte curioasă, care crește prin pustiurile nisipoase ale Siriei și ale Arabiei, de unde a fost adusă în părțile noastre de către călugări; după căderea frunzelor și a fructelor, ramurile plantei, uscîndu-se, se ghemuesc unele peste altele, formînd o masă rotundă; pusă însă în apă, planta își reia forma primitivă *(Anastatica hierochuntica)* (☛ 3196) ¶ ⑬ *pl.* ☞ Mînușile codirlei; brațele ferestrăului [lat. m a n u s].

Fig. 3196. Mîna-Maicii-Domnului.

MÎNĂ-MOARTĂ *sf.* ⚖ ¹ Starea bunurilor ce nu se pot înstrăina ¶ ② Bunuri de ~, care nu pot trece la moștenitori, precum bunurile orașelor, ospiciilor, comunităților, etc. [după fr. m a i n m o r t e].

MÎNĂȘTERGURĂ, MÎNEȘTERGURĂ, MÎNIȘTERGURĂ (*pl.*-uri *sf. Trans. Bucov.* Ștergar, prosop: cînd fuge roiul, femeia asvîrle cîrpa și miniștergura în sus (MAR.) [m î n ă + ș t e r g e].

MÎNAT 1. *adj. p.* MÎNA.
2. *sbst.* Faptul de a mîna.

MÎNĂTOR *sm.* 🐑 Ciobănaș care m î n ă oile din strungă, una cîte una, spre ușile unde șed mulgătorii: baciul și ~ul ...au rămas ca trăsniți cînd m'au zărit (JIP.); dinspre stînă vine d'a-dura ~ul (LUNG.).

MÎNĂTURĂ *sf.*, *mai adesea* MÎNĂTURI *pl.* Farmece (mai ales în descîntece) [m î n ă].

MÎNC (*pl.*-curi *sn. Băn.* Adîncătura de sub talpa piciorului [lat. m a n c u s].

MÎNCA (mănînc, mînc 1. *vb. tr.* ① A mestеca și înghiți un aliment: ~ bine, prost; ~ ca un lup, cît patru, cît șapte; n'a mîncat de trei zile; să nu mănînci din oală, că-ți plouă la nuntă (GOR.); vitele mănîncă fîn, iarbă și grăunțe; ☛ NEVOIE ⌣; PÎINE ¹; altă muiere nici două zile n'ar fi mîncat cu el dintr'un blid (RET.); ⓟ: cine nu lucrează nu trebue să mănînce; ⓟ: omul nu trăește ca să mănînce, ci mănîncă ca să trăească; ⓟ: cine are, bea și mănîncă, cine nu, stă și se uită; ⓟ: cine se amestecă în tărîțe îl mănîncă porcii: ☛ GĂINĂ ²; LUP ¹; MĂMĂLIGĂ ¹; SBURA 1 ① ¶ ² Ⓕ ~ vorbele, a nu le rosti de loc, a le pronunța numai pe jumătate; ~ foc, a fi foarte iute; ~ pămîntul, a fugi foarte repede: de omul rău să fugi mîncînd pămîntul (PANN); ~ papară ☛ PĂPARĂ; și-a mîncat credința ☛ CREDINȚĂ ⁸ ¶ ³ A ședea la masă spre a prînzi sau spre a cina: mănîncă numai odată pe zi; ~ la birt, în familie, acasă ¶ ⁴ A risipi averea, a păpa: a mîncat toată moștenirea rămasă de la părinți; un bărbat care i-a ~ toată averea cu lingura (ALECS.) ¶ ⑤ A risipi, a cheltui banii publici, a delapida ¶ ⁶ A lua pe nedrept: ce mai încolo? vrei să-mi mănînci doi stînjeni de pămînt (ALECS.) ¶ ⑦ În blesteme: mînca-l-ar cînii! dar tăceți odată, mînce-vă amarul vostru! (RET.); mînca-i-ar pămîntul să-i mănînce, Doamne iartă mă! (CRG.) ¶ ⑧ A mistui, a consuma, a înghiți: soba asta mănîncă multe lemne ¶ ⁹ A prăpădi; ~ fript pe cineva, ~ capul cuiva, ~ zilele cuiva, a-i curma viața, a-l duce în mormînt: de nu era el, te mîncam fript, acum însă m'ai mîncat tu pe mine (ISP.); am mîncat zilele multor Turci (I.-GH.); a-și ~ capul, a-și prăpădi viața: atîția holtei își mîncaseră capul cu paza fetei (SB); a-și ~ zilele, *a)* a se prăpădi; *b)* a-și pierde vremea: își mîncau zilele lucrînd prin alte sate învecinate (SLV.) ¶ ¹⁰ ~ bătaie, palme, etc., a fi bătut, pălmuit, etc.: cîte bătăi a mîncat el sărmanul pe socoteala mea! (ALECS.); dacă pisica răsturna cratița cu lapte, el mînca trînteală (SLV.) ¶ ¹ A pătimi, a suferi, a îndura: cît necaz o mîncat el pin țări străine! (ALECS.) ☛ ⑫ A roade: rugina mănîncă fierul; moliile mi au mîncat hainele; Prutul... mîncîndu-și mereu malurile i nisipoase (VLAH.); pe Rîpoasa, nici murele nu se fac, iar în vale apa mănîncă rodul (SLV.); ☛ URECHE ⁴ A l ~, a simți mîncărime: a-l ~ nasul, urechea; a-l ~ spinarea, a avea poftă de a fi bătut: pe semne te mănîncă spinarea... și ia acuș te scarpin, dacă vrei (CRG.); mă mănîncă palma, simt mîncărime în palmă; am chef să bat pe cineva: cînd te mănîncă palma stîngă, ai să iei bani, iar dacă te mănîncă cea dreaptă, ai să dai.

2. *vb. refl.* reciproc) ¹ A mînca unul pe altul: lupii nu se mănîncă între ei ☛ ² Ⓕ A se certa, a căuta să-și facă rău unul altuia: se mănîncă între ei ca cînii; șade rău să vă mîncați între voi, frați ce sînteți (BR.-VN.); vecini cari se mănîncă între dînșii pentru un deget de pămînt (BR.-VN.) [lat. vulg. *m a n î c a r e clas. m a n d u c a r e].

MÎNCĂCIOS *adj.* Care mănîncă mult și adesea [m î n c a].

MÎNCARE *sf.* ¹ Faptul de a m î n c a: a da de ~; a avea poftă de ~; a face poftă de ~; a tăia pofta de ~; a-i trece pofta de ~; la ~ ca lupul și la lucru ca butucul ☛ LUP ①; ⓟ: ~a de dimineață e ca însurătoarea de tînăr sau însuratul de tînăr e ca ~a de dimineață (: mare bine prinde) ¶ ² Ceea ce se mănîncă; fel de mîncare (*pl. adesea* mîncăruri); fel de a prepara bucatele: se căra: de dimineață pînă seara fel de fel de mîncăruri alese și bunătățuri (VLAH.); ⓟ: pîine și sare e gata ~; ⓟ: băutura e ce e, ~a e fudulie (se zice, în ironie sau de cei bețivi); ~ românească; ~ grecească; ☛ PEȘTE ¹; de ~ ☛ DEMÎNCARE ¶ ③ Prînz, cină, masă; ⓟ: mai bine două mîncări decît o bătaie ☛ BĂTAIE ¹.

MÎNCĂRICĂ *sf.* ¹ *dim.* MÎNCARE: cînd se întoarseră, găsiră ~ și fierturică gata (ISP.) ¶ ² ✕ Un fel de bucate de carne cu legume; tocană.

MÎNCĂRIME *sf.* Iritațiune a pielii care face pe om să se scarpine: dă-mi voie să te consult asupra unei mîncărimi la frunte care mă supără foarte mult (ALECS.); Ⓕ: se vede că aveau ~ de bătaie, și de cîte ori îi întețea ~a, veneau la Ștefan să-i scarpine (ISP.); Ⓕ: a avea ~ de limbă ☛ LIMBĂ ³ [m î n c a r e].

MÎNCAT 1. *adj.* ① *p.* MÎNCA ¶¶ C NEMÎNCAT ¶ ② Ros: ~ de cari, de viermi, de apă, de rugină.
2. *sbst.* Faptul de a mînca, mîncare: s'au așternut pe ~e și pe băute (CRG.)

MÎNCĂTOR *sm.* Cel ce mănîncă: de nu ți îi ~i și băutori buni, v'ați găsit beleaua cu mine (CRG.) [m î n c a].

MÎNCĂTORIE *sf.* Ⓕ Risipă, apropriere de bani publici făcută de un funcționar necinstit: scoase pe sofragiu și pe stolnic, sub cuvînt de ~ (FIL.); nu se lăsă de mîncătorii și de vicleșuguri, nici cînd ajunse om de frunte (ODOB.); olucerul Alecu făcuse mîncătorii, abuzuri sau prevaricațiuni, cum se zice astăzi (I.-GH.) [m î n c ă t o r].

MÎNCĂTURĂ (*pl.*-turi *sf.* ¹ Efectul mîncării sau roaderii, roșătură: ~ de apă; în stîncă... este o ~ adîncă (ALX.) ¶ ² ♯ Ⓟ ~ (la inimă), colică (la copii) ¶ ³ ‡ Împilare [m î n c a].

MÎNCĂU *sm.* Cel care trebue hrănit, care are nevoie să mănînce din mîncarea altuia sau altora : ar trebui ceva de făcut, să putem scăpa de cîțiva mîncăi (CRG); îi împărțesc pe mîncăii cei nepoftiți pe la gazde, cum știu ei (GRIG.) ¶ ² Mare mîncăcios: era un mare ~ de plăcinte (NEGR.); era leneș ca un împărat, ~ ca un vlădică (GN.) [m î n c a].

MÎNDĂLACI = MĂNDĂLACI.

MÎNDRĂ ☛ MÎNDRU.

MÎNDREAȚĂ ☛ MÎNDREȚE.

MÎNDRENIE *sf. Trans.* = MÎNDREȚE: o grădină... plină de flori, plină de pasări și de mîndrenii (RET.); vestea merse... despre mîndrenia de fecior ce este feciorul pescariului (RET.).

MÎNDREȚE, MÎNDREAȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* Lucru m î n d r u. lucru sau ființa de o frumusețe aleasă, neîntrecută, splendoare: vorbesc undele Argeșului... de mîndrețea plaiurilor, de rodnicia pășunilor și holdelor pe cari le scaldă (VLAH.); te las să-ți închipui ce chef și ce mîndrețe! (ODOB); cum să tăiem noi o mîndrețe de meri? (ISP.); o frumuseață și o mîndreață ca aceea nu se mai pomenește pe pămînt (SB).

MÎNDRI (-dresc) *vb. refl.* A se arăta, a se ținea, a fi m î n d r u, a se fuduli: cotoșmanul se mîndrea și se fălea cu bogățiile stăpînului său (ISP.); Ca păunul se mîndrește. Tot cu laude trăește (PANN).

MÎNDRIE *sf.* ¹ ‡ Înțelepciune ¶ ² Caracterul celui m î n d r u (în sens bun și în sens rău), măreție, semeție, trufie, fudulie: i se umplea inima de ~. căci... adusese o așa zînă (ISP.); văd că n'ai nimic în sufletul tău decît o ~ oarbă (ALECS) ¶ ③ *Olten.* MÎNDREȚE: ce ~ de copaci frumoși! (VÎRC.).

MÎNDRU 1. *adj.* ¹ ‡ Înțelept ¶ ² Care are un sentiment de nobilă încredere în meritul său: e ~ de fapta sa, de numele ce poartă, de fiul său ¶ ³ Care se ține mare, care se fălește, trufaș, fudul, înfumurat, care umblă cu nasul pe sus: i se părea rece, mîndră de frumusețea și de rochiile ei (VLAH.); săracul ~ se uită la ceilalți ca la niște muște (PANN) ¶ ④ P Frumos (peste măsură).

2. *sm.* ¹ Om mîndru ¶ ² P Drăguț, iubit, ibovnic.

3. MÎNDRĂ (*pl.*-re) *sf.* P Fată frumoasă, drăguță, iubită, ibovnică: acolo află o fată atît de frumoasă, cum nu mai era alta în lume, numită Mîndra lumii (RET.); De cînd sînt eu pe pămînt, Numai trei mîndre-am avut (IK.-BRS.) [vsl. m ą d r ŭ „înțelept”].

MÎNDRULIȚĂ, MÎNDRU(LI)ȚĂ, MÎNDRULEANĂ, MÎNDRULICĂ, MÎNDRUCĂ *sm. f. dim.* MÎNDRU, MÎNDRĂ.

○**MÎNE** ☛ MÎINE.

MÎNEA mîiu, mîn; — *pf.* măsei; — *part.* mas) *vb. intr.* A rămînea, a poposi undeva peste noapte: își căutară un culcuș unde să mîie peste noapte (ISP.); la noi mînea cînd venea din Pipirig la tîrg ca să-și cumpere cele trebuitoare (CRG); mîi de noapte aici, pleci mîine pe lumină (CAR) [lat. m a n ĕ r e].

MÎNECA (-ec *vb. intr.* și *refl.* A se scula dis de dimineața, în zori, înainte de a răsări soarele: să ne mînecăm des de dimineață, căci așa vom ajunge departe cu lucrul (GR.-N.); ⓟ: cine mînecă nu întunecă. cine se apucă de ceva în zori de zi, nu-l apucă noaptea cu lucrul neisprăvit [lat. m a n ĭ c a r e].

MÎNECĂ, MÎNICĂ (*pl.*-ci *sf.* Ⓣ Partea hainei sau cămășii care acopere brațul (☛ 3197: omul își șterse fruntea de nădușală cu mîneca cămășii (DLVR.); mîneci lungi, scurte, largi, strîmte; a sumete mînecile; F a trage de ~, a rupe mîneca sau mînecile cuiva, a stărui mult pe lîngă cineva: se ținea după dînsul și-l trăgea de ~, chemîndu-l la întrecere (ISP.); mi a tot rupt mînica.. ca să i dau locșoru ăla (JIP.); F a o băga pe ~ a o sfecli, a intra la grije mare, a prinde frică; a nu avea nici în clin nici în ~ cu cineva ☛ CLIN [lat. m a n ĭ c a.

Fig. 3197. Mîneci.

MÎNECAR (*pl.*-are,- ări *sn.* ¹ *Trans.* Ⓣ Manșon ¶ *Trans.* Ⓣ Mintean scurt, cu m î n e c i, purtat de țărani peste pieptar: la Paști, (era gătat cu) ~ vînăt, ca Mărginenii (RET.); vara se îmbracă mai ușor cu niște mînecări de pînză sau de postav negru (PĂC.); sta ghemuit în scoarța ailaltă, cu mînile petrecute în mînecile ~ului (S. ALD.) ¶ ③ *pl.* Ⓣ ⛪ = MÎNECUȚE.

MÎNECAT 1. *sbst.* Faptul de a m î n e c a.

2. De ~e, la ~e *sau* pe ~e *loc. adv.* În zori de zi, înainte de a răsări soarele: îmi iau merinde la desagă și pornesc de ~e călare (VLAH.); mîini de dimineață, la ~e, Dumnezeu are să-ți trimeată sprijinitor bătrîneților tale (ISP.); se îndreaptă oamenii... spre stînă, să se odihnească peste noapte și să pornească la drum, în zori, pe ~e (LUNG.).

MÎNECĂTOARE, MÎNICĂTOARE *sf.* Ⓢ Ajunul Sfîntului-Gheorghe, zi ținută cu sfințenie, în unele părți, de către țărani, căci în noaptea care precede mînecătoarea, vrăjitoarele, după credința poporului, umblă să ia mana de la vaci [m î n e c a].

Fig. 3198. Mînecuță.

MÎNECUȚĂ, MÎNICUȚĂ (*pl.* -țe) *sf.* ¹ Ⓣ *dim.* MÎNECĂ: cămașa ei... cu mînicuțe largi și scurte, se aduna toată în cute la betelia rochii (DLVR.)¶ ² *pl.* Ⓣ ⛪ Două bucăți mici de stofă cu cari se strîng mînecile stiharului, pentru ca diaconul să umble mai cu înlesnire în serviciile sale; numite și „mînecare” sau „rucavițe” (☛ 3198).

MÎNER (*pl.* -ere), MÎNEIU (*pl.* -eie) *sn.* ☞ Partea unui instrument, unei unelte, unui lucru de care apucăm cu mîna (☛ 3199): ~ul cuțitului; ~ul bastonului; ~ul săbiei; ~ele ferestrăului, brațele ferestrăului; ostașii lui ucid cu mînerul, cînd li se rupe spada (VLAH.); în dreapta (poartă) baston cu mîner de aur (BR.-VN.) [m î n ă].

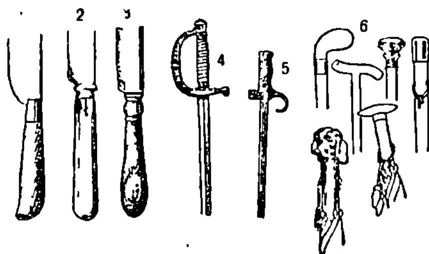

Fig. 3199. Mînere: 1 3, de cuțite; — 4, de sabie; 5, de baionetă; 6, de bastoane și umbrele.

MÎNE-SA. MÎNE-TA P Mamei sale, mamei tale.

MÎNEZI *adv. Trans. Băn.* A doua zi: trăseseră la gazdă pentru ca ~ să plece mai departe (SLV.); acolo așteptă pînă ~ dimineață (MERA) [m î n e + z i].

MÎNGÎIA (-gîiu) 1. *vb. tr.* ¹ ‡ A fermeca ¶ ² A căuta să aline mîhnirea, să îndulcească întristarea cuiva, a consola: căuta bolnavii din sat și mîngîia pe săraci (ODOB.); după ce se desmetici din leșinul ce-i venise, de inimă rea, începură s'o mîngîie surorile (ISP.) ¶ ³ A desmierda, a netezi, în semn de dragoste, obrazul. capul, gîtul, etc.: el mîngîie obrajii copilului (SLV.); de va veni cineva la tine, tu să-l mîngîi cu mîna pe obraji (ISP.); *pr. ext.*: un vînticel adia, încît de abia îl simțeai că vine să-ți mîngîie obrajii (ISP.) ¶ ④ F A bate: începe a ne pofti pe fie-care la Ealan și a ne ~ cu sfîntul ierarh Nicolai (CRG.).

2. *vb. refl.* A-și alina mîhnirea, a-și îndulci întristarea, a se consola: Țuțulea nu se putea ~ pentru că era olog (ISP.) [lat. *manganeare < gr. μαγγανεύω „farmec”].

MÎNGÎIERE *sf.* ¹ Faptul de a m î n g î i a și rezultatul acestei acțiuni, consolațiune: ~a săracului e moartea (ZNN.); și tocmai acum, la dică. n'am nici o ~ (CRG.) ¶ ² ⛪ MÎNGÎIEREA-APELOR = SILUR.

MÎNGÎI(E)TOR 1. *adj. verb.* MÎNGÎIA. Care mîngîie: acolo și-a regăsit... toată mîngîietoarea credință pierdută într'o vreme (BR.-VN.); a alergat veselă și mîngîietoare înaintea bărbatului său (DLVR.).

2. *sm.* Cel ce mîngîie: ne mutăm la un fierar peste drum. dimpreună cu moș Bodringă. mîngîitorul nostru (CRG.).

MÎNGÎIOS 1. *adj.* Care aduce mîngîiere; duios:

auzi în colibă un glas ~ de copil (ISP.); numai (minutele) acelea îmi erau mîngîioase, cînd vocea cornului îmi legăna auzul (ODOB.).

2. *adv.* Plin de mîngîiere, cu duioşie: se înduioşase pînă şi lemnele şi pietrele: aşa de ~ ce cînta (ISP.) [m î n g î i a].

MÎNIA (-niu) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) face mînios, a (se) umplea de m î n i e, a (se) supăra foarte: Neghiniţă... se mînie foc (DLVR.); s'a mîniat pe sat, şi trei zile n'a mîncat (ZNN.)

MÎNICĂ... ☛ MÎNECĂ...

MÎNIE *sf.* ① Supărare grozavă asupra cuiva, furie: se făcu foc şi pară de ~, se turbură de necaz şi nu mai vedea înaintea ochilor (ISP.); mînia ta... nu grăbi să o verşi asupra cuiva, ca să nu te căeşti (PANN) ¶ - Lucru grozav, grozăvie: toată noaptea am auzit Oltul, ce ~ de apă! (DLVR.); mînia pămîntului, mînia lui Dumnezeu, (ceva) grozav: era slut mînia pămîntului (GN.); pe o vreme rea, mînia lui Dumnezeu, am mas o noapte la Floreşti (VLAH.) [lat. vulg. m a n i a < gr. .

MÎNIOS 1. *adj.* Plin de m î n i e, furios, supărat grozav: cu ochi... mînioşi se întoarce cînd pe o parte, cînd pe alta (DLVR.); Dunărea începe să vijie mînioasă (VLAH.); am gîndit că eşti mînioasă pe tătuca şi pe mămuca, de nu te scoli (CRG.).

2. MÎNIOASA *sf.* Numele unui danţ popular (P.PRV.).

MÎNIŞTERGURĂ ☛ MÎNĂŞTERGURĂ.

MÎNÎNŢEL MĂRUNŢEL.

○**MÎNÎNŢUŞ** MĂRUNŢIŞ.

MÎNJALĂ (*pl.*-jeli) *sf.* ① Văpsea, materie cu care e mînjit un lucru: Dar casa săracului în afară-i cu ~, Dinlăuntru-i cu ticneală (IK.-BRS.) ¶ 2 Un fel de aluat de sămînţă de in sau de tărîţe fierte în apă şi amestecate cu untură cu care se udă şi se perie urzeala de cînepă la ţesut [m î n j i].

○**MÎNJĂLĂU** *sn. Mold.* Lemn zimţat care, frecat cu săpun, servă la spălarea rufelor (☛ 3200) [m î n j i; comp. MÂNGĂLĂU]

Fig 3200. Mînjalău.

MÎNJI (-jesc) *vb. tr.* şi *refl.* 1 A (se) murdări, a (se) păta cu unsoare, cu văpsea, cu negreală, etc.: ~ cu cărbuni; luă muc de luminare şi mînji, pe toţi oaspeţii cari dormeau, pe obraz (ISP.); Ⓕ: ca să nu-şi mînjească mîinile cu nişte sînge... nevinovat (ISP.) ¶ 2 A unge firele de cînepă cu mînjală.

MÎNJIT 1. *adj. p.* MÎNJI ¶ C NEMÎNJIT.

2. Faptul de a mînji.

MÎNJITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Pată, murdărie făcută cu unsoare, cu văpsea, cu negreală, etc.: mînji pe toţi oaspeţii... pe obraz, la fel cu mînjitura lui de pe faţă (ISP.) [m î n j i].

MÎNJOALĂ *sf. Trans.* (PŞC.) = MÎNJALĂ.

MÎNTUI (-tuesc, -tuiu) 1. *vb. tr.* 1 A scăpa, a izbăvi, a libera: cruţă-mi viaţa... şi eu te voiu ~ pe tine de la moarte (ISP.); popa... îl povăţui cu blîndeţe... cum şi-ar putea ~ şi sufletul (SB.); credinţa ta te va ~ ¶ 2 *Mold.* A isprăvi, a sfîrşi, a fi gata: se decise să se ducă la Paris, ca să-şi mîntue studiile (NEGR.) ¶ 3 Ⓕ A prăpădi, a da gata: era vai de capul fetei, o mîntuia în bătaie, nu alta (SB.).

2. *vb. refl.* 1 A se scăpa: a se cotorosi: boierul a crezut că Ipate e nebun şi voia să se mîntuie de dînsul (CRG.) ¶ 2 A se isprăvi, a se sfîrşi: unde se mîntuie cîmpia asta? întrebai pe mama (GN.) [ung. m e n t e n i].

MÎNTUIALĂ (*pl.*-ieli *sf. Mold. Bucov.* 1 Scăpare; de ~, numai pentru a scăpa (de o treabă, de un lucru ce trebue făcut : şcoala era numai de ~ (CRG.); el moţăe din cap şi răspunde de ~ (S.-ALD.) ¶ ② Isprăvire; pe ~, pe isprăvite: cînd tîrgul era pe ~, mînca repede o bucăţică de turtă de popuşoiu (GRIG) [m î n t u i].

MÎNTUINŢĂ (*pl.*-ţe, MÎNTUIRE *sf.* 1 Faptul de a (se) m î n t u i, izbăvire, scăpare ¶ 2 Răscumpărarea păcatelor: pentru mîntuinţa sufletului lui .. cu multe lacrămi priveghind (CANT.).

MÎNTUITOR 1. *adj. verb.* MÎNTUI Care mîntuie, izbăvitor: nu afla un singur gînd ~, un singur chip de scăpare (SLV.).

2. *sm.* 1 Cel ce scapă. liberator: dacă se văzu scăpat, îmbrăţişe pe ~ul său şi-i mulţumi (ISP.) ¶ ✝ Mîntuitorul, salvatorul, izbăvitorul lumii, Isus Hristos.

MÎNTUŞ *sm. Mold.* ✕ — MIHALŢ [rus. m á n - t u s ŭ.

MÎNUI uesc) *vb. tr.* 1 A se servi de ceva cu mîna, a mania: ştie să mînuească sabia cu virtute (ISP.) ¶ 2 A lucra cu mîna: mînueşte bine creionul ¶ 3 F A întrebuinţa cu mai multă sau mai puţină pricepere: ~ o limbă ¶ 4 A administra: dacă mînueşte cineva bani publici şi nu este controlat la vreme, ...delapidarea... ar fi scuzabilă? (CAR.) [fr. m a n i e r, refăcut după m î n ă.

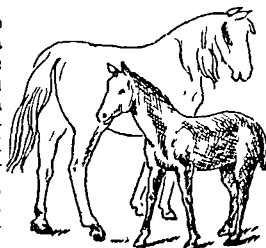
MÎNUITOR *sm.* Cel ce m î n u e ş t e; ce administreaza: d-sa este ~ de bani publici într'o mare administraţie (CAR.).

MÎNUNĂ (*pl.*-uni) *sn. Olten.* O m î n ă de grîu secerat (CIAUŞ.).

MÎNUŞIŢĂ, MÎNUŢĂ (*pl.*-ţe) *sf. dim.* MÎNĂ: mînuşiţa aia micuţă... nu putea să fie decît de fată (ISP.); pri voşte în tăcere cum copilul se joacă cu mînuţele lui (SLV.).

MÎNUŞTERGURĂ ☛ MÎNĂŞTERGURĂ.

MÎNZ *pl.* mînji) *sm.* 1 Cal, măgar, catîr pînă la vîrsta de un an (☛ 3201); a se ţinea ~ de cineva, a umbla ca ~ul după iapă, a nu se deslipi de cineva, a se ţinea scaiu de cineva; a bate *sau* a umbla calea ~ului, a umbla, a alerga încoace şi încolo fără nici o ispravă: ştiu că umblai, mamă, calea ~ului (MERA) ¶ 2 *Pr. ext. iron.* Copil, băieţaş: un ~ de copil se ţinea după el (S. ALD.) ¶ 3 Buba ~ului, boală molipsitoare de care sînt atinşi cu deosebire caii tineri şi mînjii, caracterizată prin scursori de materie galbenă-verzuie pe nări, cu umflături la cap, la gît, la încheieturi şi la alte părţi ale corpului ¶ 4 Fir de urzeală care n'a avut loc să treacă prin iţe şi spată, numit şi „mînzălău".

Fig. 3201. Mînz şi iapă.

MÎNZĂ (*pl* -ze) *sf.* Iapa, măgăriţă pînă la vîrsta de un an [m î n z].

MÎNZAC *sm. Bucov.* — MÎNZOC: s'a zărit în urma lor şi o matabală călare pe un ~ spărios (GRIG.).

MÎNZALĂ MÎNJALĂ ②.

MÎNZĂLĂU[1] *sm.* Viţel de un an (VIC.) [m î n z].

MÎNZĂLĂU[2] *sbst.* ☛ MÎNZ 4.

MÎNZĂLEALĂ *sf.* Faptul de a m î n z ă l i, mînjitură.

MÎNZĂLI (-ălesc) *vb. tr.* A mînji.

MÎNZĂLITURĂ (*pl.* - turi) *sf.* = MÎNJITURĂ [m î n z ă l i].

MÎNZĂRAR 1. *sm.* Ciobanul care paşte m î n z ă r i l e: ~ii le lasă 'n porneală prin preajma stînii (LUNG.).

2. (*pl.*-are *sn. Oaş.* Despărţitura mai mare din staul în care se bagă oile care dau lapte.

MÎNZARE *sf.* Oaie care se mulge, care dă lapte: pasc mînzările răsfirate pînă sub poalele pădurii (LUNG.).

MÎNZĂRUŞĂ (*pl.*-şe), MÎNZĂRUŢĂ (*pl.*-ţe) *sf. dim.* MÎNZARE.

MÎNZAT *sm.* Viţel de un an: începu să bată mînzaţii cu codiriscă, de le plesnea pielea pe coaste (DLVR.) [comp. alb. m ë z a t].

MÎNZATĂ (*pl.*-te) 1. *sf.* Viţea de un an: a doua zi a pus mînzata gospodinei la teleguţă (GRIG.).

2. *adj. Maram.* Vacă ~, vaca fără viţel (BRL.) [mînz a t].

MÎNZĂŢI (-ăţesc) *vb intr.* A rămînea stearpă într'un an (*vorb.* de o vaca (CIAUŞ.) (RV.-CRG.).

MÎNZĂŢICĂ (*pl.*-ţele *sf.* *dim.* MÎNZATĂ.

MÎNZĂŢIŞURI *sf. pl.* *col.* MÎNZAT. Juninci şi mînzaţi (CIAUŞ.).

MÎNZESC *adj.* De m î n z.

MÎNZEŞTE *adv* Ca un mînz; Ⓕ F a rîde ~, a rîde silit: încă te faci a rîde? las' că te fac eu acuşi să rîzi ~ (CRG) [m î n z e s c].

MÎNZIȘOR *sm.*, **MÎNZIȘOARĂ** (*pl.*-re) *sf.* *dim.* MÎNZ, MÎNZĂ: Am lăsat o mînzișoară Să-și care cu ea la moară (IK.-BRS.).

MÎNZOC *sm.* 1 Mînz mai în vîrstă: nu era alt ~ mai frumos în toată herghelia (CRG.) ¶ 2 = MÎNZ 1: fată iapa un ~ sdravăn și frumos (MERA).

MÎNZULEȚ *sm.* *dim* MÎNZ.

MÎR! *interj.* 1 *Trans.* A nu zice nici) ~, a nu rosti nici o vorbă, a nu scoate nici un sunet: care s'a cuteza a mai grămujda numai ~! cu mine o dă de popa Grigore (RET.) ¶ 2 *Întrebuințată în loc.* că hir! că ~! *sau* că(-i) cir! că(-i ~! *sau* ba cir! ba ~! cu care se exprimă împotrivirea cuiva, șovăirea de a face ceva, etc.: că hir! că ~! pace; zisa împăratului nu se putea deszice (ISP.); popa se tot codea: că-i cir! că-i ~! (VLAH.); nu putu însă răzbi cu el: că cir! că ~! că de nu i-o da și lui piatra, zi bună cu el n'o mai avea (PĂC.) ¶ Gir-mir, cir-mir GIRA-MIRA.

MÎRA GIRA-MIRA.

MÎRC![1] *interj.* CIRC: a nu zice ~! a nu rosti nici o vorbă, a nu scoate nici un sunet.

MÎRC[2] *sm.* *Băn.* Cal roșu la păr și cu coama neagră; murg [srb. m r k o v].

○ **MÎRCAV** *adj.* *Trans.* (BUD.) Lînced, istovit, fără vlagă.

MÎRCAVIȚĂ *sf.* Ⓟ *Băn.* = MĂLCAVIȚĂ.

MÎRCEȚ *sm.* RODUL-PĂMÎNTULUI.

MÎRÎI -rîiu, **MÎRNÎI** (-nîiu *vb. tr.* și *intr.* 1 A scoate un sgomot, un geamăt surd ca și cînele înainte de a începe să latre, ca pisica, cînd se supără sau cînd vrea să-și arate mulțumirea: Miclăuș stătu în loc mîrîind ca în preajmă de vînat (ODOB.); Două pisici într'o casă... mîrîia și miuia (PANN) ¶ 2 Ⓕ A bombăni, a mormăi, a cîrti înfundat: fata împăratului începu a cam mîrîi și a cîrti că ei nu-i îndemînă aice de șezut (SB.); ne mai putînd suferi foamea, încep a mîrnîi ugilit pintre gard (CRG.) [m î r î].

MÎRÎIALĂ (*pl.*-ieli *sf.*, **MÎRÎIT** *sbst.*, **MÎRÎITURĂ** *pl.*-turi *sf.* Faptul de a m î r î i, gematul cînilor sau pisicilor; bombănit, mormăit: baba, cam cu mîrîială, cam de voie, cam de nevoie, primi darul fetei (ISP.); un mîrîit de cine o face să tresară (DLVR.); auz o mîrîitură... (a unui cățel lățos (CAR.); erau mîrîituri și urlete ce-mi vor rămînea în minte cît voiu trăi (S.-ALD.).

MÎRÎITOR *adj.* *verb.* MÎRÎI. Care mîrîie: se gîndea. . ce să facă dacă s'ar întîlni cu o jiganie mîrîitoare (ALECS.).

MÎRÎITURĂ MÎRÎIALĂ.

MÎRLACIU *sm.* Berbece bun de prăsilă [m î r l i].

MÎRLI (-lesc) *vb.* *tr.* și *refl.* A se împreuna berbecul cu oaia) [bg. m ă r l j a].

MÎRLIT *sbst.* Faptul de a se m î r l i, împerechierea berbecului cu oaia.

MÎRLIȚĂ[1] *pl.*-țe *sf.* Oaie bună de dat la berbeci (R.-COD.).

MÎRLIȚĂ[2] *pl.* țe), **MÎRLOAIE** *sf.* Știucă mică.

MÎRLOG *sm.* *Olten.* Mîrțoagă, gloabă, căzătură de cal slab și prapadit) (CIAUȘ.).

MÎRNÎI MÎRÎI.

MÎRNOAGĂ *pl.*-ge) *sf.* *Trans.* (PȘC.) Femeie plîngăcioasă, care tot geme, sentimentală [m î r n î i].

MÎRȘAV *adj.* 1 ‡ Slab, uscat, prăpădit: cela ce... iaste foarte slab și ~... nu iaste vinovat să fugă de cela ce se scoală asupra lui (PRV.-MR.); acuma... e foarte ~... și el se va hrăni de se va îngrășa (TICH.) ¶ 2 Ticălos, păcatos: traiul vostru să fie ~ și nemernic (NEGR.); Grecii au... o fățarnică slugărie drept mijloc și o ~ă lăcomie drept țel (ODOB.) ¶ 3 Murdar, scîrbos: să te ferească Dumnezeu de femeia leneșă, mîrșavă și risipitoare (CRG.); îi făcea propuneri ~e, pe care Zamfira nu le putea înțelege (ALECS.) ¶ 4 Mișel, fricos, laș: moartea nu 'nspăimîntă decît pe ~i BOL.) vsl. m u r š a v ŭ].

MÎRȘĂVIE *sf.* Starea celui m î r ș a v, fapta unui mîrșav; ticăloșie; mișelie: îi va ajuta să-și spele o rușine ce cu atîta ~ căzuse pe capul său (ISP.); să cunoască toată deșertăciunea și mîrșăvia acestor urîte clevetiri (NEGR.); să răsplătești cinelui de zmeu și cățelei de maică mîrșăvia lor (SB.).

MÎRTAC MARTAC.

MÎRTAC[2] *sm.* *Băn.* MÎRTAN.

MÎRTAN *sm.* *Olten.* *Băn.* *Trans.* Motan, cotoiu: trecu multă vreme: cățelul se făcu cine, pisicul se făcu ~ (RET.); un ~ au venit într'o casă... unde se aflau mulți șoareci (TICH.).

○ **MÎRȚINĂ**, **MÎRȚÎNĂ** (*pl.*-ne) *sf.* *Trans.* Mîrțoagă: dusese ceva bucate la moară pe spatele unei mîrțîne (RET.) [vsl. m r ŭ c i n a].

MÎRȚOAGĂ (*pl* -ge) *sf.* Cal slab și prăpădit de i se văd coastele și șoldurile, gloabă, căzătură de cal: cumpără o ~ de cal răpciogos și bubos (ISP.) m î r ț î n ă prin schimbare de sufix].

MÎRZAC[1] *sm.* Căpetenie cazăcească: a pornit după dînșii un ~ c'o mulțime de Tatari (NEGR.) [tăt. m i r z a k].

MÎRZAC[2] *adj.* *Trans.* Lînged, cam bolnav (VIC.) [srb. m r z a k].

MÎRZĂCESC *adj.* De m î r z a c[1].

MÎRZÎ (-zesc), **MÎRZÎ** (-zăsc) *vb.* *intr.* *Trans.* A zăcea pe coaste (*vorb.* de vitele bolnave); a trîndăvi (VIC.) (DENS.) [srb. m r z i t i, bg. m ă r z i m e].

○ **MÎȘĂI** (-ăiu) *vb.* *tr.* *Olten.* A mirosi urma, a adulmeca: mîșăie copoiul (VÎRC.).

MÎȘCÎI (-cîiu *vb.* *intr.* A se mișca cu greu, a șovăi: uite-l cum mișcîie, de slab ce e (RV.-CRG.).

MÎȘCOIU, **MUȘCOIU** *sm.*, **MÎȘCOAIE**, **MUȘCOAIE** *sf.* Catîr, catîrcă [comp. vsl. m ĭ s k ŭ, alb. m u š k].

MÎȚCĂ MĂTCĂ.

MÎȚ *sm.* *Mold.* *Tr.-Carp.* Pisoiu: ogîrjiți ca niște ~i leșinați (CRG.) [m î ț ă].

MÎȚĂ *pl.*-țe) *sf.* *Mold.* *Olten.* *Tr.-Carp.* 1 Pisică; Ⓟ: a cumpăra, a vinde) mîța 'n sac, fără a avea obiectul de cumpărat sau de vîndut); Ⓟ: a prinde cu mîța 'n sac, a prinde asupra faptului; Ⓟ: a umbla cu mîța 'n sac, a căuta să 'nșele, a umbla cu gîndul de a face rău; Ⓟ: mîța (*sau* pisica) blîndă sgîrie rău, nu te încrede în cei tăcuți, căci sînt mai primejdioși; Ⓕ: ~ blîndă, ipocrit, fățarnic; *Trans.* de-a mîța oarbă, de-a baba oarbă ¶ 2 ‡ Ancoră ¶ 3 *Băn.* Un fel de ancoră cu patru cîrlige cu care se scoate un obiect căzut într'o fîntînă ¶ 4 *Trans.* Cursă de șoareci (făcută de obiceiu din scîndurele și bețișoare de corn) (PĂC.) (3202) ¶ 5 *pl.* *Trans.* (PĂC.) MÎȚIȘOR 2 1 ¶ 6 *pl.* Un fel de patine, cu vîrfuri ascuțite la talpă, de care se servesc plutașii, ca să nu alunece pe bîrne (PAMF.) ¶ 7 *pl.* Mîțele mari, mîțele mici, cele două roți de fier, zimțate, una mai mare și alta mai mică, ale joagărului ¶ 8 IARBA-MÎȚEI, MÎNTA-MÎȚEI CĂTUȘNICĂ; — TALPA-MÎȚEI PARPIAN ¶ 9 MÎȚA-POPII CÎINELE-BABEI[2]; *Olten.* a se da de-a mîța popii, a se da peste cap, de-a rostogolul, de-a berbeleacul [onom.].

Fig. 3202. Mîță.

MÎȚIȘOARĂ (*pl.*-re *sf.* *dim.* MÎȚĂ 1.

MÎȚIȘOR 1. *sm.* *dim.* MÎȚ: ~ul meu... stă neclintit în mijlocul bucatelor... și nici măcar capul nu-l mișcă (SB.).
2. *sm.* și (*pl.*-oare) *sn.* 1 Flori în formă de muguri lînoși așezate pe ramurile flexibile ale salciei și altor arbori și care se împart la biserică în Duminecа Floriilor; ament (3203): au și aninii ~i lungi și roșcați (UR.) 2 MÎȚIȘORI *pl.* *m.* *Trans.* — PAPANAȘI.

MÎȚÎȚEL *adj.* Mititel.

MÎȚOIU *sm.* *Mold.* Cotoiu, motan (SEZ.) [m î ț].

‡**MÎZDĂ** (*pl.*-de) *sf.* Mită: dînd ~ vre-unui cetaș a lui sau vre-unui slujnic (PRV.-LP.) [vsl. m ĭ z d a].

‡**MÎZDI** (-desc) *vb.* *tr.* A mitui, a da m î z d ă: Alexandru Paris... pururea mizdea pre alți senatori domni să ție cu dînsul (M.-COST.).

Fig. 3203. Mîțișori.

MÎZGĂ *sf.* 1 Seva, sucul din organele plantelor: sucul sau mîzga care îmblă numai prin coaja sau scoarța arborilor (ION.) 2 *Pr. ext.* Alunecuș, umezeală lipicioasă și alunecoasă, noroiu alunecos ce se face pe pămînt după ce a plouat: în pădure a plouat grozav și s'a făcut

o ~ ...de nu te mai poți ținea pe picioare (CRG.); porniram prin mizga lunecoasă, între scînteierile baionetelor (SAD.) [comp. srb. m e z g a].

MÎZGĂLEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* Mîzgălitură.

MÎZGĂLI (-ălesc) *vb. tr.* A mînji, a sîmîngăli (mai ales hîrtia): alții mîzgăleau hîrtia... cu niște fleacuri, de parcă le vînduse vre-odată brînză (ISP.) [comp. pol. m a z g a ć].

MÎZGĂLITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* 1 Faptul de a m î z g ă l i ¶ 2 Rezultatul acestei acțiuni: seara, cînd se întorcea acasă, ...nu mai vedea nici mîzgăliturile din fața casei, nici gunoiul din curte (SLV.).

MÎZGOS *adj.* Cu m î z g ă; noroios; lipicios și alunecos: măduva de floarea-soarelui e mîzgoasă, că iese apa din ea, cînd o storci (CONV.).

○**MÎZGUȘ** *sbst. Băn. Olten* (CONV.) MÎZGĂ 1.

MLACĂ (*pl.*-ăci) *sf.* Mlaștină: sui mlaca Cernatului pînă în vîrful muntelui (ODOB.) [srb.].

MLĂCI... = ÎMBLĂCI...

MLADĂ (*pl.*-ăzi) *sf.* ① Pădure tînără ¶ ② Mlădiță [vsl. m l a d ŭ „tînăr"].

MLĂDIA.. ☞ ÎNMLĂDIA...

MLĂDICIOARĂ (*pl.*-re) *sf.* *dim.* MLĂDIȚĂ.

MLĂDIOS *adj.* ① Care se îndoaie ușor, care se încovoaie fără să se frîngă, flexibil: era o copilă... gingașă și mlădioasă ca o răchită tînără (NEGR.); au început să-i facă vînt cu niște apărători de pene mlădioase de păun (CAR.) ¶ ② Ⓕ Supus, plecat, împăcăcios: ambițios, fără scrupule, dar dulce la vorbă și ~ cu toată lumea (VLAH.) ¶¶ Ⓒ NEMLĂDIOS [vsl. m l a d ŭ „tînăr"; comp. ÎNMLĂDIA].

MLĂDIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① Ramură tînără și mlădioasă, vlăstar ¶ ② Ⓕ Viță, progenitură: el se lăuda a fi ~ de zeu (ISP.) ¶ ③ Ⓕ Copil, om tînăr: din mlădița de copil crescuse acum un alt stejar mai falnic (GN.) [bg. srb.].

MLĂDIU *adj.* = MLĂDIOS: Mlădiul trup i-l încingea Un brîu de-argint (COȘB.).

MLĂDOACĂ (*pl.*-ce), **MLĂDOAGĂ** (*pl.*-ge) *sf. Olten.* Ramură verde și mai groasă dintr'un copac; prăjină: Țiganul s'a suit într'un teiu, a tăiat o mlădoagă și a început s'o jupoaie (R.-COD.) [m l a d ă].

MLAJĂ (*pl.*-ăji) *sf.* ① Soiu de răchită, din ale cărei ramuri flexibile se fac coșurile de nuiele *(Salix viminalis)* (▣ 3204): se ridică via pe haragi de care se leagă vițele ei sau cu ~ subțire (ION.) ¶ ② = RĂCHITĂ-ALBĂ ¶ 3 = RĂCHITĂ-ROȘIE [bg. m l a ž j a].

Fig. 3204. Mlajă.

MLAȘTINĂ (*pl.*-ini) *sf.* Loc băltos, mocirlă: bivolii se răcoreau pe arșiță în mlaștinile sărate ale acestor bălți (VLAH.); locul ales e o ~ cu stuf și cu richită (ODOB.) [comp. m l a c ă].

MLĂȘTINIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* Plantă cu flori verzi-cenușii pe dinăuntru și roșietice la bază; crește pe locurile umede de la munte *(Epipactis palustris)* (▪ 3205) [m l a ș t i n ă].

MLĂȘTINOS *adj.* Băltos, plin de m l a ș t i n i, mocirlos: deși terenul e ~, hanul are zidurile și beciurile bine uscate (CAR.); cît bate ochiul e o luncă mlăștinoasă acoperită de papură și de sălcii (VLAH.).

MLEȘNIȚĂ (*pl.*-țe) *sf. Mold. Bucov.* ✕ Lapte îngroșat cu crupe de porumb [bg. m l ĕ č n i c a; comp. MEȘNIȚĂ].

*__MNEMONIC__ *adj.* 1 Care ajută memoria, care înlesnește aducerea aminte: mijloc ~ ¶ ② Privitor la mnemonică [fr.].

*__MNEMONICĂ__ *sf.* Arta de a ajuta memoria, de a înlesni aducerea aminte [fr.].

Fig. 3205. Mlăștiniță.

*__MNEMOTEHNIC__ *adj.* ① Privitor la mnemotehnică ¶ 2 MNEMONIC [fr.].

*__MNEMOTEHNIE__ *sf.* Mnemonică [fr.].

MOACĂ *sf.* ① Ciomag, măciucă, bîtă ciobănească: ciobanul... pune mîna p'o ~ și încolțește pe lup într'o leasă (R.-COD.) ¶ 2 Mormoloc ¶ ③ Somoteiu, somn mărunt ¶ ④ — SGLĂVOACE ¶ 5 F *F* (și MOACHE *Mold.*) Femeie proastă, toantă, gîscă: ian vezi moachea, că s'a fudulit (ALECS.).

MOACHE ☞ MOACĂ.

MOACRE *sf. pl. Trans.* ☞ CIREAȘĂ.

MOAGĂR *adj. Trans.* Slab, tras la față, bolnăvicios (VIC.) (PĂC.) (PȘC.) germ. m a g e r].

MOALE 1. *adj.* 1 Care nu e tare sau vîrtos, care se afundă cînd îl apeși: pămînt ~; pîine ~; carne ~; ceară ~; icre moi; ou ~; așternut ~; ☞ CARNE 3; Ⓕ: ~ la inimă, care se înduioșează lesne, care se înduplecă ușor ¶ 2 F *F* Care nu e aspru la pipăit: păr ~; iarbă ~; ☞ IARBĂ 1 ¶ 3 A nu-i fi moale, a nu o duce bine, a se aștepta la o pedeapsă, la o dojană aspră: babei mele n'are să-i fie ~, cînd m'oiu întoarce acasă (CRG.) ¶ 4 Ⓕ Lipsit de vigoare, fără vlagă: un om ~; un guvern ~; ești prea ~; ~ de gură, care abia vorbește, încet la vorbă ¶ ○ Care nu e aspru (*vorb.* de vreme), lipsit de ger: am avut anul acesta o iarnă ~; dacă dormi bine și dimineața ești în stare să-ți reamintești curat tot ce ai visat, e a vreme ~ (GRM.).

2. *adv.* În chip moale; a se lăsa ~, a fi fără energie, a nu opune rezistență.

3. *sbst.* 1 Partea moale a unui lucru: își afunda capul din ce în ce în ~le pernei (DLVR.) ¶ ② ~le capului, părțile țestei capului, care, în momentul nașterii și cîtva timp în urmă, sînt încă în stare de membrană; se întrebuințează și pentru a exprima aceleași părți ale capului la oamenii mari; *pr. ext.* tîmplă: omul căzu mototol pe o laviță, ca izbit cu măciuca în ~le capului (DEM.) [lat. m o l l i s].

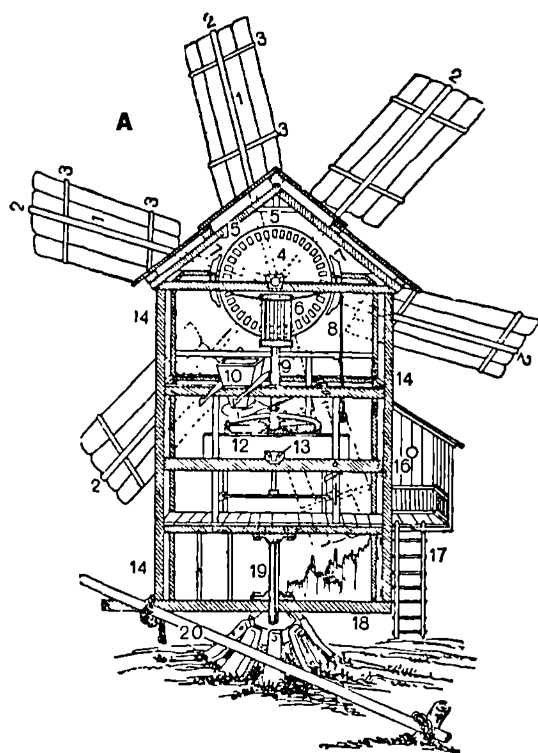
MOALEȘ *adj.* M o a l e, lipsit de vigoare, de energie, fără vlagă.

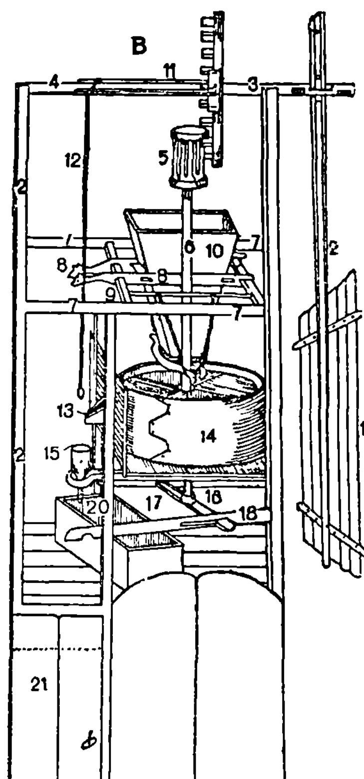
MOARĂ (*pl.* mori) *sf.* ① Clădire cu diferite instalațiuni și mașini pentru măcinat grîul, porumbul, etc. (☞ TAB. XXXVII); după forța motrice care le pune în mișcare, morile se numesc de vînt (▪ 3207), de apă (▪ 3206); ~ cu aburi; piatră de ~ ☞ PIATRĂ 1 1 ¶ ② Ⓟ: îi umblă gura ca o ~ (stricată sau hodorogită), flecărește într'una, îi toacă gura mereu, nu mai tace din gură; *de aci*: ~-stricată, flecar, hodoroagă, gură-spartă; — are de ~, are cu ce trăi, are cele trebuincioase pentru traiu: cine se 'nsoară, trebue să aibă de ~ (ZNN.); cînd se 'nsoară, nu-i de moară (CRG.); a-i veni apa la ~, a tăia cuiva apa de la ~ ☞ APĂ ⑩; îi umblă moara, îi merge bine (cu afacerile); i-a stat moara, îi merge prost; la rea ~ am dejugat ☞ DEJUGA 2; trăește ca găina la ~, o duce bine de tot; se lovi ca mireasa la ~ ☞ MIREASĂ; a ajunge de la ~ la rîșniță, a scăpăta; *iron.* a fost odată la ~ și de două ori la rîșniță, e un om umblat, care a văzut și pățit multe; a spune (*sau* a bate toba în tîrg și la ~), a spune la toată lumea ce a văzut sau a auzit; pe rînd, ca la ~, fie-care cum îi vine rîndul unul după altul; se întoarce ca moara în vînt, e schimbăcios, își schimbă mereu părerile, hotărîrile; a se bate cu mori de vînt, a se lupta cu dușmani închipuiți, a se strădui să învingă piedici neexistente; la ~ cine se duce, se umple de făină; cine fuge de la ~, se întoarce fără mălaiu; moara bună macină ori ce; femeia nebătută e ca moara neferecată; unde scuipă un sat, merge o ~; arză moara, numai șoarecii să arză, se zice de cineva care-și face sieși o pagubă mare, numai ca să aducă

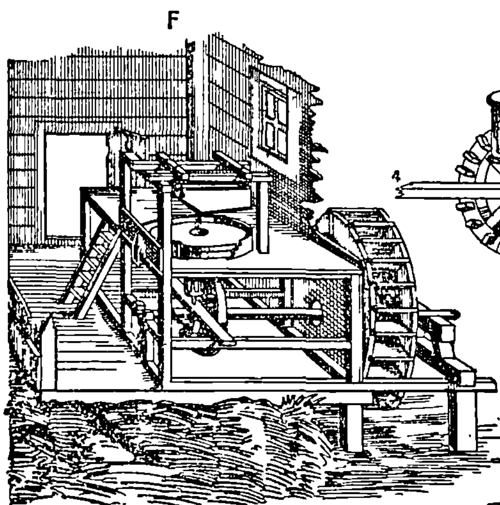

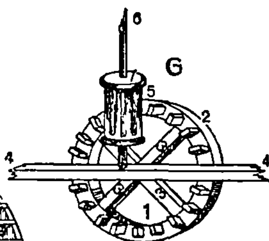
Fig. 3206. Moară de apă.

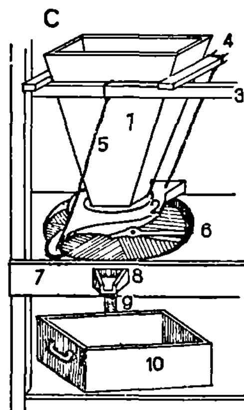
Fig. 3207. Moară de vînt.

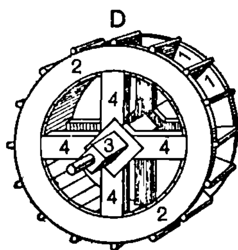

A
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
12
13
14
16
17
18
19
20

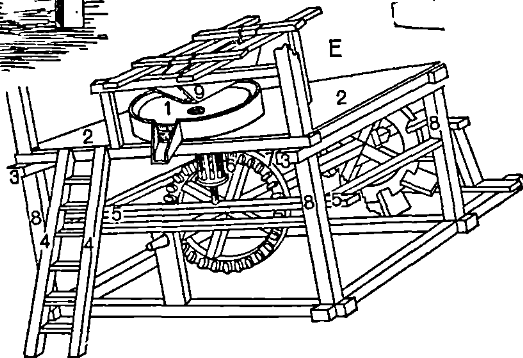

B
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
20
21

F

G
1
2
3
4
5
6

C
1
3
4
5
6
7
8
9
10

D
1
2
3
4

E
1
2
3
4
5
6
8
9

A: 1.1. Aripi.— 2.2. Coluri, săgeți.— 3.3. Chingi, dreve. 4. Grindeiu. — 5. Roata cu măsele.— 6. Prîsnel, tring, vălug. — 7-8. Cleștele (de oprit moara), frînghia, piedica, lanțul, halatul. — 9. Fusul de fier, fierul prîsnelului.—10. Coșul.—11. Teica.—12. Fruntarul, stratul pietrelor. — 13. Piscoaia, piscoiul, gurița, vrana. — 14.14. Pereții morii. — 15. Acoperișul. — 16. Cerdacul, pridvorul, tinda.— 17. Scara.— 18. Talpa.— 19.Baba, babalic.—20. Proțapul, cîrma, oiștea, pîrghia sau drugul morii.
B: 1. Aripa.—2. Colurul.—3. Grindeiul.—4. Roata cu măsele. 5. Prîsnelul.—6. Fusul de fier.—7.7. Podul sau stratul coșului. — 8.8. Caii, călușeii, războiul. — 9. Brațe, speteze, chingi, corzi, stinghii, curmezișuri. 10. Coșul.—11. Cleștele, piedica.—12. Frînghia cleștelor.—13. Piscoaia.—14. Veșca (ce înconjoară pietrele).— 15. Pîlnia, leica. — 16. Tigaia (în care se învîrtește capătul fusului de fier). 17. Masa sau talpa tigăii, puntea prîsnelului.—18. Cumpăna, vîrtejul, posada, schimbătoarea.—20. Postava, covata, copaia, lada, lădoiul.—21. Chilia morii.
C: 1. Coșul. — 2. Teica, copăița, covățica, postăvița, scuturătoarea.— 3-4. Scara coșului (alcătuită din cal și spetează).— 5. Coarda teicii.— 6. Titirezul.—7. Fruntarul, coruna, masa pietrelor.—8. Piscoaia, vrana, ulucașul.—9. Fusul de fier al prîsnelului.—10. Postava, covata, copaia, lădoiul, lada.
D. Roata: 1.1. Cupe, ciuturi, căușe, blide.—2. Obezile, colacii.—3. Fusul de lemn, grindeiul, osia, osiacul.— 4.4. Crucile, răscrucile.
E. F: 1. Pietrele.—2.2. Podul morii. — 3. Stratul (pe care stă podul). 4.4. Scara (ce duce la podul morii). 5.5. Polița prîsnelului.—6. Prîsnelul, crîngul.—7. Roata cu măsele.—8.8. Babele, stîlpii (ce țin podul morii și alcătuesc „ursoaica morii"). 9. Coșul.
G. Roata cu măsele și prîsnelul: 1. Fusul de lemn, grindeiul.— 2. Roata cu măsele.—3.3. Crucile, răscrucile. 4.4. Polița prîsnelului.—5. Prîsnelul, crîngul.—6. Fusul de fier.—7. Tîrcoala de sus.

altuia o pagubă cît de mică ¶ 3 ⊕ Ceasornic [lat. m o l a].

MOARE[1] *sf. Mold. Bucov.* ⚔ Zeamă acră (de varză, de murături, etc.): **într'un blid mămăligă cu ~, într'altul fălci de porc afumate** (SD.-DEL.) lat. m ŭ r i a].

MOARE[2] *sf. Mold. Bucov.* F (P Fire rea, nărav care inspiră teamă; arțag; efectul răutății, supărării, necazului: **tu nu știi cine-i mămuca, n'ai mîncat niciodată ~a ei** (CRG.) [lat. m o s. m o r e m].

MOARTE *sf.* ① Sfîrșitul vieții, încetare din viață: **a muri de ~ firească, năprasnică, tragică; a nu muri de ~ bună; spaima morții; a-l trece năduşelile morții; bolnav de ~; a trage de ~; a fi pe ~; a fi pe patul morții; cu limbă de ~** ☛ **LIMBĂ** ④; **a fi între viață și moarte; fără de ~,** nemuritor; **viață fără de ~,** nemurire; **a se lupta pe viață și pe ~;** Ⓟ: **~a-i fără leac; boală lungă, ~ sigură; omul are și ~ și viață; nuntă fără mînie** (*sau* **fără ceartă) și ~ fără bănuială, nu se poate; nuntă fără rîs și ~ fără plîns, nu se poate; după ~ și cal de ginere** ☛ **GINERE** ②: — **tăcere de ~,** tăcere adîncă, mormîntală: **un gemăt ieși de lîngă pom și apoi o tăcere de ~ se făcu** (ISP.) ¶ ② Omor: **a face ~ de om,** a omorî pe cineva; F *F* **a arunca ~a în Țigani,** a arunca vina pe altul ¶ ③ Moartea, considerată ca o ființă și înfățișată adesea printr'un schelet cu o coasă în mînă (☛ 3208): **a se lupta cu ~a; a-și vedea ~a cu ochii; a da mîna cu ~a; a-l trage ața la ~** ☛ **AȚĂ** 3; **a fi uitat de ~; e bun să-l trimiți după ~,** se zice despre cineva care zăbovește foarte mult pînă se 'ntoarce de unde l-ai trimis; Ⓟ: **~a nu vine cînd o chemi** ¶ ④ Osîndă prin care trebue să i se ia omului viața, pedeapsa capitală: **l-au osîndit la ~** ¶ ⑤ Durere, supărare, mîhnire adîncă: **e cu ~a în suflet** ¶ 6 Frica de moarte, frică grozavă: **a umbla cu ~a în sîn** ¶ ⑦ Cauza pentru care un lucru se prăpădește, piere încetul cu încetul: **pedantismul e ~a învățămîntului** ¶ ⑧ **MOARTEA-PURICELUI,** plantă cu frunze eliptice ascuțite, acoperite cu peri moi, cu flori gălbui dispuse în capitule *(Inula conyza)* (☛ 3209); — **MOARTEA-STELNIȚELOR** **PĂDUCHERNIȚĂ** ① [lat. m o r t e m].

Fig. 3208. Moartea.

Fig. 3209. Moartea-puricelui.

MOAȘĂ, MOAȘE (*pl.*-*șe*) *sf.* 1 † *Trans.* Bunică ¶ 2 Femeie bătrînă: **nu te desnădăjdui, dragul moașei, îi zise bătrîna** (ISP.) ¶ 3 Femeie care dă îngrijiri și stă într'ajutor femeilor cînd nasc; ☛ **BURIC** 1 [m o ș].

MOAȘTE *sf. pl.* 1 Rămășițe din trupul unui sfînt, din veșmintele lui sau din alte lucruri de care s'a slujit în viață: **cu trupurile uscate ca niște ~** (ISP.); **slăbise de gîndeai că erau sfinte moaște** (I.-GH.) ¶ 2 Ceea ce a rămas din crucea pe care s'a răstignit Mîntuitorul ¶ ③ **A păstra ca niște ~,** a păstra cu îngrijire, cu sfințenie ¶ 4 F Ceea ce rămîne dintr'un lucru de seamă, din ceva demn de venerat: **el este singurul depozitar credincios care păstrează cu sfințenie ~le neamului său** (VLAH.) [vsl. m o š t i].

***MOBIL** 1. *adj.* 1 Mișcător, care se mișcă sau poate fi mișcat; **bunuri ~e,** care se pot ușor transporta ¶ 2 Schimbăcios: **spirit, caracter ~** ¶ 3 **Sărbători ~e,** acelea a căror dată se schimbă în fie care an, precum Paștile, Înălțarea, etc. ¶ 4 ⚔ **Trupe ~e, coloane ~e,** acelea care sînt organizate în așa fel încît să poată ușor fi îndreptate într'un loc sau într'altul.

2. (*pl.*-*le*) *sn.* 1 Cauza motrice, ceea ce face să lucreze: **interesul e ~ul multor fapte** ¶ Lucru a cărui influență e preponderantă, îndemn: **banii sînt singurul ~ al industriei** [fr. < lat.].

MOBILA (-*lez* 1. *vb. tr.* A garnisi cu m o b i l e. 2. *vb. refl.* A-și cumpăra mobile, a-și găti casa cu mobile.

***MOBILĂ** (*pl.*-*le* *sf.* 1 Fie-care din lucrurile trebuincioase într'o odaie, ca pat, masă, dulap, scaun, etc. ¶ 2 *pl.* Toate lucrurile de felul acesta ce garnisesc o odaie, un apartament, o casă [m o b i l].

***MOBILIAR** *adj.* 1 Care constă din bunuri mobile, mișcător: **avere ~ă** ¶ 2 Privitor la bunurile mobile: **vînzare ~ă** [fr.].

***MOBILIER** 1. *sm.* Vînzător de mobile. 2. *pl.*-*ere* *sn.* Toate mobilele unei case (☛ **TAB. XXXVIII** [fr.].

***MOBILITATE** *sf.* 1 Ușurință de a se mișca: **~a mercurului** ¶ 2 Ușurință de a-și schimba expresia (feței, etc.): **~a fizionomiei** ¶ 3 Ușurința de a trece de la un obiect la altul, de la o stare la alta, nestatornicie: **~a părerilor sale** [fr.].

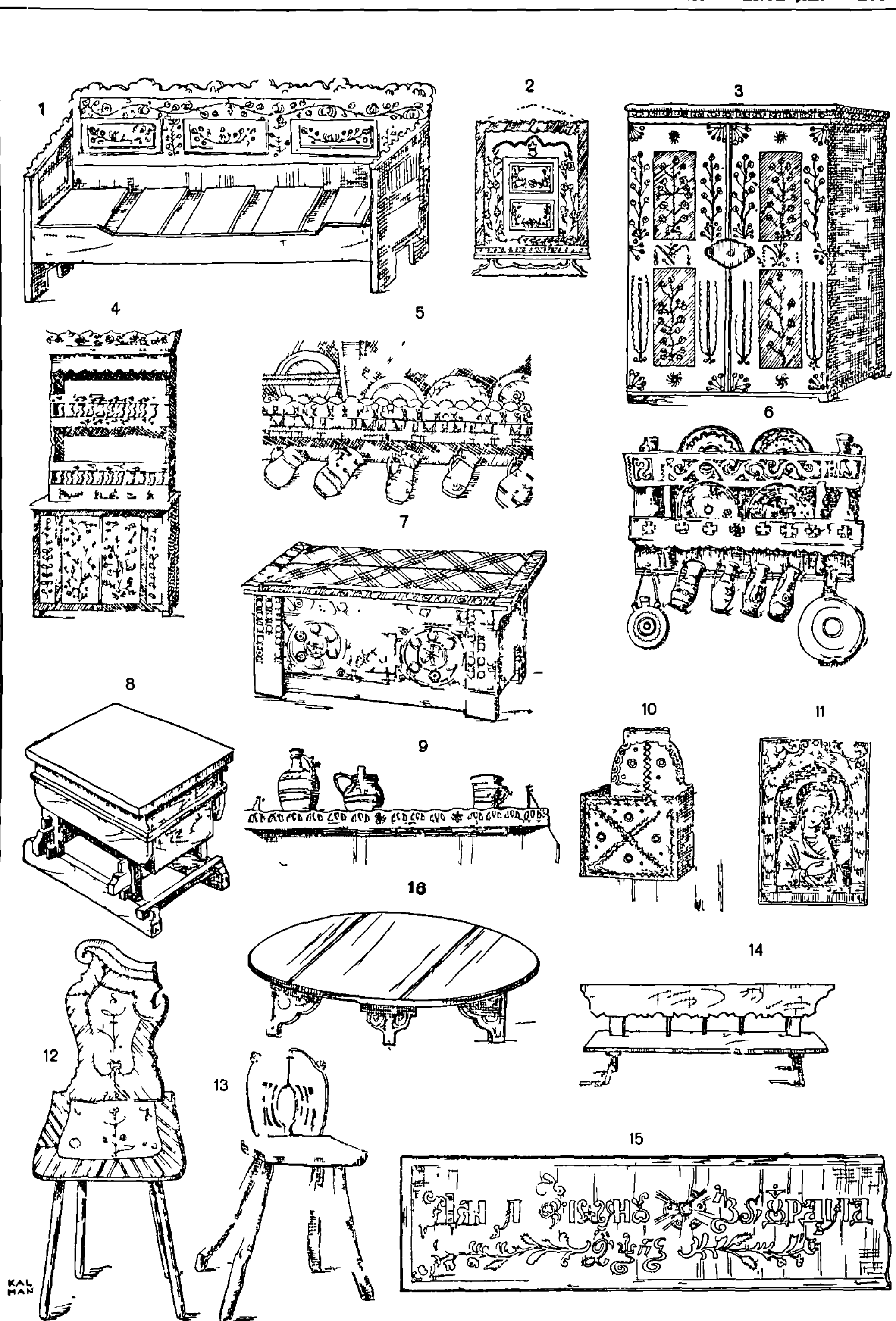
***MOBILIZA** -*izez*) *vb. tr.* ⚔ A pune o armată sau o flotă pe picior de războiu, gata să pornească la hotare împotriva dușmanului [fr.].

***MOCA** *sf.* 1 Cafea de cea mai bună calitate adusă din împrejurimile orașului M o k a din Arabia ¶ 2 Infuziune făcută cu această cafea: **fumînd din lungi ciubuce și sorbind delicioasa ~** (NEGR.)

MOCĂI -*äesc* *vb. intr.* 1 *Mold. Trans.* A migăli, a lucra încet, a moșmondi, a tîndăli, a mocoși ¶ 2 *Olten* A da din cap.

MOCĂIT *adj.* 1 *p.* **MOCĂI** ¶ 2 Migălos, zăbavnic, încet la treabă: **dar nu fi ~, umblă repede, că sîntem grăbiți** (BR.-VN.).

MOCAN *sm.*, **MOCANCĂ** (*pl.*-*ce* *sf.* 1 Cioban

EXPLICAȚIUNI: 1. Pat. — 2. Cornurar. — 3. Dulap. — 4. 5. 6. Blidare. — 7. Ladă, lădoiu. — 8. 16. Mese. — 9. Poliță. — 10. Lingurar. — 11. Icoană. — 12. 13. Scaune. — 14. Scaun lung. — 15. Păretar.

ardelean de la poalele Carpaţilor (• 3210 : avea figura cea mai românească ce se poate vedea, ai fi zis un ~ de la Braşov (I.-GH.); după cîtăva vreme, se pomeneşte cu un argat de la stîna ~ului (ISP.) ¶ ② Ⓕ Bădăran, ţopîrlan, mocîrţan, mocofan, mojic: ce ştie ~ul ce e şofranul! omul prost, obicinuit cu lucruri ordinare, nu ştie să preţuească lucrul bun, fin, delicat [poate de la moacă „ciomag, bîtă ciobănească"].

Fig. 3210. Mocani.

MOCĂNAŞ *sm.* *dim.* MOCAN.

MOCĂNCUŢĂ (*pl.* -*ţe*) *sf.* ① *dim.* MOCANCĂ ¶ ② Un fel de horă ţărănească.

MOCĂNEASCA ☛ MOCĂNESC 2.

MOCĂNESC *adj.* ① De mocan, ce ţine de mocani, al mocanilor: oi mocăneşti; care mocăneşti; se culca totdeauna în căruţă, acoperindu-se cu zeghea lui mocănească (S.-ALD.) ¶ ② Porumb ~, varietate de porumb, cu druga scurtă, cu bobul mare şi spornic.

2. MOCĂNEASCA *sf.* Un fel de horă ţărănească, numită şi „mocăneşte" sau „mocăncuţa": nici un flăcău nu-l întrece la... mocănească (STAM.).

MOCĂNEŞTE *adv.* ① Ca mocanii ¶ ② ☛ MOCĂNEASCA.

MOCERĂ *sf. Maram. Oaş.* Loc băltos, mocirlos [rut. močar].

‡ **MOCERIŢĂ**, MOCIORIŢĂ (*pl.*-*ţe*) *sf.* Baltă; mlaştină [bg. močorŭ].

MOCIOACĂ *sf. Băn. Trans.* (PŞC.) Măciucă [moacă + măciucă].

MOCIOLIE *sf. Băn.* Căpăţînă de usturoiu [măciulie].

MOCIRLĂ (*pl.*-*le*) *sf.* ① Baltă noroioasă: oraş înnecat în ~ dintr'un capăt la altul (I.-GH.); caii se duc în ~ pînă 'n piept (VLAH.) ¶ ② Ⓕ Stare decăzută, înjositoare, noroiu: abia l-am scos din mocirla în care se afundase [refăcut din mocirlos < bg. močorlivŭ, cu schimbarea sufixului].

MOCIRLOS *adj.* De mocirlă, noroios, mlăştinos: locul este ~, oamenii nu pot să trăească aici vara, din cauza frigurilor (BOL.) [☛ MOCIRLĂ].

MOCIROS *adj. Maram.* (BRL.) = MOCIRLOS [moceră].

MOCÎRŢAN *sm.* ① *iron.* Mocan ¶ ② Ⓕ Bădăran, mocofan, ţopîrlan, om necioplit: în faţa atîtor ţurţuri... ce ~ul nu mai văzuse de cînd îl făcuse mă-sa (ISP.).

MOCLES! *sau* MOCLIS! *interj.* Taci! să nu zici cîrc! nu spuneţi nimărui mocles! (ALECS.).

MOCNI (-*nesc*) *vb. intr. Mold. Bucov.* ① A umezi, a lăsa să se moaie în apă: se ia... apă neîncepută şi se pune într'însa piele de la un ciur părăsit, să mocnească (MAR.) ¶ ② A arde înnăbuşit (ca lemnele ude, putregăioase) ¶ ③ A fierbe încet: aduc apă şi turnînd-o într'o oală, o pun la foc ca să mocnească (MAR.) ¶ ④ Ⓕ A sta înnăbuşit (*vorb.* de o patimă, etc.): atunci au izbucnit, şi la el şi la mine, toate cîte mocneau în noi şi nu ni le spuneam (VLAH.) ¶ ⑤ A sta liniştit, fără a se mişca, fără a vorbi: destul am mocnit la ţară, ian să mai fantacsesc şi eu prin tîrg (ALECS.); Ţiganului, cînd i-e foame, cîntă;... iar ţăranul nostru îşi arde luleaua şi mocneşte într'însul (CRG.) [vsl. moknuti „a se uda"].

MOCNIT *adj.* ① *p.* MOCNI ¶ ② Înnăbuşit: umple groapa cu jeratec şi cu lemne putregăioase, ca să ardă ~ (CRG.); dă-i o pîrleală bună cu nişte chibrituri de ieste, care ard ~ (CRG.) ¶ ③ Ⓕ Afundat, ascuns: satul Humuleştii... nu-i un sat lăturalnic, ~ şi lipsit de priveliştea lumii (CRG.) ¶ ④ Tăcut: Nu-i ca noaptea cea ~ă şi pustie din sicriu (EMIN.); Oraşul doarme 'n miezul zilei Mocnit, sub arşiţa de vară (VLAH.).

MOCOFAN *sm.* = MOCÎRŢAN: ~ul de cioban rămase uimit (ISP.).

MOCOŞI (-*oşesc*) 1. *vb. intr. Mold. Bucov.* A lucra încet, pierzîndu-şi vremea cu lucruri mărunte, de puţină importanţă, a mocăi, a migă(l)i: vreme trecuse la mijloc .. cît am bojbăit şi mocoşit prin teiu să prind pupăza (CRG.); Da ce mocoşeşti aici? — Ia, păcatele mele! Nu pot scoate căruţul iesta din imală (SB.); şi cioplea şi mocoşea şi tîndălea, să treacă ziua (RET.).

2. *vb. refl.* A se trudi: numai cată de nu te ~ atîta (CRG.); văzîndu-l pe Ţigan că numai se mocoşeşte în zădar (SB.)

MOCŞANDĂ (*pl.* -*enzi*) *sf. Băn.* Movilă mică ce se face în jurul unui par sau unui pom spre a arăta hotarul între două comune sau între două moşii: Duminecă seara la Rusalii, toţi nouă se adună la o ~... dintre hotarele comunelor lor (NOV.) [germ. Markscheide].

***MOD** (*pl.*-*duri*) *sn.* ① Fel de a fi, de a lucra, chip ¶ ② Formă, metodă: ~ de guvernămînt ¶ ③ Felul cum se exprimă acţiunea unui verb, forma care arată dacă e vorba de o realitate, de o posibilitate, de o condiţiune sau de un alt caracter particular al acţiunei; diferitele moduri sînt: indicativul, subjonctivul, condiţionalul sau optativul, prezumptivul, imperativul, participiul şi infinitivul ¶ ④ Anumită ordine în succesiunea tonurilor şi semitonurilor cari alcătuesc o scară muzicală: ~ul major, 2 tonuri, 1 semiton şi 3 tonuri; ~ul minor, 1 ton, 1 semiton şi 2 tonuri [fr. < lat.].

***MODĂ** (*pl.*-*de*) *sf.* ① Felul de a se îmbrăca particular unui timp anumit: a fi îmbrăcat după ultima ~; după moda din Paris; a fi, a nu fi la ~; a ieşi din ~, a nu se mai purta; jurnal de ~ ¶ ② Obiceiu trecător, nestatornic, în gusturi şi în capricii: moda în literatură ¶ ③ *pl.* Obiecte de toaletă care sînt la modă: magazin de mode [fr.].

***MODAL** *adj.* ① Privitor la modul, la chipul de a face un lucru ¶ ② Propoziţiune ~ă, care conţine o restricţiune [fr.].

***MODALITATE** *sf.* ① Mod de a fi, chip, fel: ~a contractului, pedepsei ¶ ② Natura unui mod muzical: a determina ~a unei bucăţi [fr.].

***MODEL** (*pl.*-*ele*) *sn.* ① Lucru făcut pentru a fi imitat sau reprodus prin imitaţiune, izvod tipar ¶ ② Ⓕ Persoană vrednică de imitat, lucru care merită a fi făcut la fel, pildă bună de urmat: e un ~ de virtute, de răbdare, de elocuenţă ¶ ③ Bărbat sau femeie care pozează în atelierele pictorilor şi sculptorilor, spre a i se reproduce trăsăturile sau formele ¶ ④ Reprezentare în mic a unui obiect care urmează să fie reprodus cu dimensiunile lui reale [fr.]

***MODELA** (-*elez*) 1. *vb. tr.* ① A face în mic, din ceară, din lut, etc., modelul obiectului pe care sculptorul îl va reproduce apoi în mare: ~ o statuă ¶ ② A reda exact relieful figurilor ¶ ③ A regula, a orîndui, a potrivi după cineva sau ceva: a şi ~ purtarea după a altuia.

2. *vb. refl.* A se potrivi, a se lua după, a lua pildă de la [fr.].

***MODERA** (-*erez*) 1. *vb. tr.* ① A ţinea o măsură dreaptă, a cumpăni, a înfrîna: a-şi ~ mînia, pasiunile, ambiţiunea ¶ ② A micşora, a scădea, a cumpăta: ~ iuţeala, cheltuielile.

2. *vb. refl.* A se ţinea într'o dreaptă măsură, a se cumpăni, a se conteni, a se înfrîna [fr.].

***MODERAT** 1. *adj.* ① *p.* MODERA ¶ ② Păstrat într'o dreaptă măsură, care păzeşte o măsură înţeleaptă, cumpănit, cumpătat: muncă ~ă ¶ ③ Care nu e exagerat, care nu trece peste măsură: un preţ ~; o căldură ~ă ¶¶ C NEMODERAT.

2. *sm.* Cel ce se depărtează de opiniunile extreme.

***MODERATO** *adj.* şi *adv.* Care ţine mijlocul între „lento" şi „presto": allegro ~ [it.].

***MODERATOR** 1. *sm.* Cel ce moderează.

2. (*pl.*-*toare*) *sn.* Aparat care reguleaz în mod uniform mişcarea unei maşini [fr.].

***MODERAŢIUNE**, MODERAŢIE *sf.* ① Însuşirea aceluia care păstrează o măsură înţeleaptă în toate, cumpătare ¶ ② Lipsă de exageraţiune, de exces: ~a unei taxe [fr.].

***MODERN** 1. *adj.* ① Din timpurile din urmă, de mai încoace, nou: o clădire ~ă; istoria ~ă, istoria de la 1453 (anul căderii Constantinopolului) pînă în zilele noastre ¶ ② Limbă ~ă, limbă vie, *în spec.* limbă foarte răspîndită (franceza, engleza.

germana, etc.) ¶ 3 Învățămînt ~, care ține mijlocul între învățămîntul real și cel clasic, și în care se dă o mare atenție limbilor moderne.

2. *sm.* Scriitor, învățat, artist, etc. din timpurile noastre, *în spec.* de la Renaștere încoace.

3. *sbst.* Ceea ce datează din timpurile moderne [fr.].

*MODERNISM *sbst.* Afecțiune excesivă pentru tot ce este modern, *în spec.* în arte, literatură și religie [fr.].

*MODERNIST *adj.* și *sm.* Care ține de modernism; partizan al modernismului [fr.].

*MODERNITATE *sf.* Caracterul a tot ce este modern [fr.].

*MODERNIZA (-izez) 1. *vb. tr.* A da un caracter modern, a întineri.

2. *vb. refl.* A se conforma obiceiurilor moderne [fr.].

*MODEST *adj.* 1 Moderat în purtare, cumpătat, lipsit de exces ¶ 2 Plin de modestie, nepretențios, nelăudăros: un scriitor ~ ¶ 3 Mediocru, simplu, potrivit: o locuință ~ă ¶ 4 Cuviincios [fr.].

*MODESTIE *sf.* 1 Moderațiune, cumpătare ¶ 2 Rezervă, sfială în felul de a gîndi sau de a vorbi de sine ¶ 3 Decență, cuviință [fr.].

*MODIC *adj.* Neînsemnat, de puțină valoare [fr.].

*MODICITATE *sf.* Micime (a unei sume, a unui preț) [fr.].

*MODIFICA (-fic *vb. tr.* și *refl.* 1 A (se) schimba starea unui lucru ¶ 2 A (se schimba în mai bine, a (se) îmbunătăți, a (se) îndrepta: ~ natura unui teren ¶ 3 A (se) îmblînzi, a (se) îndulci, a (se) atenua: ~ o pedeapsă ¶ 4 A determina, a preciza: adverbul modifică înțelesul verbului [lat.].

*MODIFICABIL *adj.* Care poate fi modificat ¶¶ C NEMODIFICABIL [fr.].

*MODIFICARE, MODIFICAȚIUNE, MODIFICAȚIE *sf.* Faptul de a modifica, schimbare [fr.].

*MODIFICATOR *adj.* și *sm.* Care modifică; cel ce modifică [fr.].

*MODISTĂ *pl.*-te) *sf.* Femeie care face sau vinde pălării de dame [fr.].

MODÎLCĂ (*pl.*-ci *sf.* 1 Gîlcă ¶ 2 Umflătură pe corp; bubă: La cap ~, La șezut ~, La mijloc nemică (GOR.), *ghicitoare despre* „furnică" ¶ 3 *Pr. anal.* Ridicătură pe un șes: se vede cîmpul cu desăvîrșire șes, fără modîlcile de movile (IRG.).

MODÎLCOS *adj.* Plin de modîlci: pe ṭerna modîlcoasă sau crestată de dungi, cresc copaci răzleți (I. S.).

MODÎRLĂ, MODÎRLAN *sm.* Bădăran, mocîrțan, mocofan, om necioplit.

MODÎRLAN *sm.* Bădăran, țărănoiu; mojic: nimeni n'a mai zis că e nici limbă de furat, nici limbă de ~ neros (JIP.).

○ MODORAN *sm. Mold.* MODÎRLAN.

MODOROIU *sm. Mold. Trans.* Om posac, vecinic posomorît, ursuz, morocănos: Uite cum stă ~, Gîndești că e un ~ (MAR.) [comp. modur].

MODOȘI (-oșesc) *vb. intr. Băn.* A trîndăvi.

MODRU *sbst. Tr.-Carp.* Chip, mod; putință: ce a văzut el în acea odaie, nu este ~ a vă spune în limba omenească (MERA); nu-i modru să mai pot merge pînă se lumină de ziuă (RET.); n'au vrut nici într'un ~ să se despartă de cal (SB) ung. modor, modra].

*MODULA (-ulez *vb. tr.* 1 A face una sau mai multe modulațiuni; a sui și cobori vocea ¶ 2 A face sau a cînta versuri ¶ 3 A varia alura stilului [fr.].

*MODULAȚIUNE *sf.* Trecerea de la un mod muzical la altul, de la un ton la altul [fr.].

MODUR *adj. Băn. Trans.* Sein, albăstriu, sur închis (*vorb.* de coloarea lînei oilor) [srb. modar, bg. modŭru].

*MODUS VIVENDI *sbst.* 1 Mod de a trăi ¶ 2 Învoială, înțelegere de a se purta într'un mod anumit unul față de altul sau unii față de alții [lat.].

*MOFETĂ (*pl.*-te) *sf.* Ori-ce gaz ce nu poate fi respirat [fr. mofette].

† MOFLUZ, MUFLUZ *adj.* și *sm.* Falit: cîți se vor dovedi mofluzi mincinoși, să se osîndească la pușcărie (LEG. CAR.); au intrat la grijă mare creditorii lui kir Ianulea, că rămîne mufluz (CAR.) [tc. mufluz].

† MOFLUZI (-uzesc) *vb. intr.* A da faliment, a deveni mofluz: cînd un datornic va ~, să se tragă la judecată (LEG.-CAR.); Cine-i prost și derbedeu Lesne 'n lume mofluzește (ALECS.).

† MOFLUZIE *sf.*, MOFLUZLÎC, ‡ MOFLUZLUC (*pl.* -curi) *sn.* Faliment, starea de mofluz: a făcut mofluzluc mincinos și m'a lăsat pe drumuri (FIL.) [tc. mufluzlyk].

MOFT (*pl.*-turi) *sn.* F 1 Fleac, bagatelă, lucru de nimic ¶ 2 Minciună, palavră, brașoavă: astîmpără-te, omule, și lasă odată ~urile, avem lucruri mai serioase de vorbit (CAR.) ¶ 3 *pl.* Nazuri [tc. muft „gratuit"].

MOFTANGIU *sm.*, MOFTANGIOAICĂ (*pl.*-ce) *sf.* F Care umblă cu mofturi; palavragiu, flecar [tc. muftağı „chilipirgiu"].

MOFTOLOG *sm.* F Moftangiu, palavragiu [moft].

MOFTOLOGIC *adj.* F Care se ocupă de mofturi moftolog].

MOFTOLOGIE *sf.* F Moft, palavră, brașoavă [moftolog].

MOFTUREAN *sm.* Moftangiu: cine să fie? ia un strorșit, un ~, un frige-linte (GN.).

MOFTUROS *adj.* Care face mofturi, nazuri, năzuros.

MOGHILĂ = MOVILĂ [vsl. mogyla].

MOGÎLDEAȚĂ, MOGÎNDEAȚĂ (*pl.*-dețe), MOGÎLDĂ (*pl.*-de) *sf.* 1 Grămadă, ridicătură, movilă, etc. ce ți se arată din depărtare, în mod nedeslușit, pe întunerec, și te umple de groază ¶ 2 Mătăhală, mătăhuie, măguiață: zăresc la cîțiva pași o mogîldeață roșcată (UR.); o mogîldeață neagră se deslușî în întuneric (S. ALD.); vezi colo în munți două mogîndețe?... e iapa cu mînzul (R.-COD.); Strîng în brațe sloiu de ghiață, Pare că-i o mogîndeață (IK.-BRS.) [comp. mohoandă].

MOGÎRLAN *sm.* = MODÎRLAN.

MOGLAN *sm.* (P) *Mold.* Mojic, bădăran prost: tu, ~ule de Oșlobene, care... nu-ți dai cîtuși de puțină osteneală minții (CRG.) [comp. mogîrlan].

MOGODICIU *sbst.* Miez de papură tînără: papura era crudă și avea ~ (S.-ALD.).

MOGOROGI (-ogesc) *vb. tr. Mold. Trans.* A fi îmbufnat; a mormăi împotriva cuiva: ce spui, cîrpaciule, ... și tu mă mogorogești? (CRG.); ce tot mogorogești acolo? (VIC.)

MOGOȘI (-oșesc) *vb. intr.* (R.-COD.) = MOCOȘI.

MOHAIR ☞ MUHAIER.

○ MOHILĂ = MOVILĂ.

MOHOANDĂ (*pl.*-de) *sf. Trans.* Femeie proastă, toantă (VIC.) (PSC.).

○ MOHONDEAȚĂ (*pl.*-ețe) *sf. Trans.* = MOGÎLDEAȚĂ: văd pe fata de împărat ca o ~, cu haina ei de pureci (MERA).

MOHOR (*pl.*-oare, -oară) *sn.* 1 Mai multe specii de plante ierboase de coloare verde-albăstrie, cu frunzele aspre pe margini, cu florile dispuse în spice cilindrice de coloare roșie-închisă (*Setaria glauca; S. verticillata; S. viridis*) (▣ 3211): în curînd se trezește cu lanul de porumb prefăcut în lan de ~ (ION); Și departe l-am mutat, În tufa ~ului, Unde-i locul corbului (IK.-BRS.); (F) F: își drege ~ul, caută să se desvinovățească, după ce a greșit cu vorba ¶ 2 = IARBĂ-BĂRBOASĂ ¶ 3 = DUGHIE ¶ 4 ~-GROS — IARBĂ-BĂRBOASĂ ¶ 5 ~-MARE = DUGHIE ¶ 6 ~-ROȘU = MEIȘOR 2 [ung. mohar, srb. muhar].

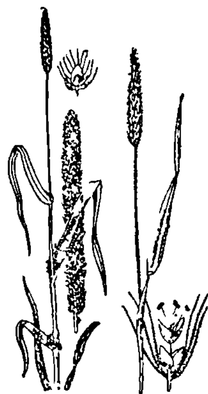

Fig. 3211. Mohor.

MOHORÎ (-orăsc) *vb. tr.* și *refl.* 1 A (se) colora în roșu-închis (ca spicele de mohor): închipuise un soiu nou de înjunghieri și de sacrificii care mohorîse pămîntul cu sînge (ODOB.); pulberea roșie se

stingea, se mohora și ar̨a lua luciri de oțel (S.-ALD.) ¶ 2 F A (se) posomori, a (se) întuneca: tot cerul s'a mohorît de nori (LUNG.).

MOHORÎT *adj. p.* MOHORÎ. 1 Roșu închis ca spicele mohorului: în loc de apă, începu a curge un sînge ~ (ISP.) ¶ ② Ⓕ Întunecat, posomorît.

MOILĂ (*pl.*-le) *sf. Băn.* = MOCȘANDĂ [m o v i l ă].

○**MOIMĂ** (*pl.*-me) *sf. Mold. Băn. Trans.* Maimuță: viu îl băga într'un sac și într'acel sac băga și un dulău și un cocoș și o năpîrcă și o ~ (PRV.-LP.); Avea și o ~ îmbrăcată cu scurteică roșie (RET.) [ung. m a j o m].

‡**MOIMIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* (CANT.) = MAIMUȚĂ.

MOINA (-nează) *vb. refl.* și *intr.* ⊙ A se face m o i n ă: se moinase, și zăpada cădea mai deasă (DLVR.); cînd se încură boii, moinează (GOR.).

MOINĂ (*pl.*-ne) *sf.* 1 ⊙ Timp moale, umed, iarna, după frig, cînd se topește zăpada: și a dat Dumnezeu întîiu trei zile de vară și pe urmă o ~ și o ploaie caldă, c'a început baba să-și lepede cojoacele (VLAH.); cînd nu-ți arde focul, e semn că se încălzește vremea, ori face a ~ (GOR.) ¶ ② *Mold.* Cîmp care fusese semănat cu un an înainte și care acum e lăsat să se odihnească, pîrloagă, părăgină: în acest chip vom putea ara cu un plug într'o zi la ~ 40 de prăjini și la țelină, 20 (ION); eu cu muierea și cu copila mea lăzuirăm cîteva săptămîni la ~ (RET.); Boii mei, cînd aud doină, Ară țelină și ~ (NEGR.) ¶ ③ GRINDEL [probabil din *m o i u < lat. *m o l l i u s; comp. AMOIU].

MOINOS *adj.* ⊙ Moale, umed, cînd e m o i n ă: dacă... bobii de fasole.. au fost bătuți pe o vreme moinoasă (PAMF.).

MOIȘTE *sf. Olten. Trans. Băn.* 1 ⊙ Moină, timp moale, iarna, după frig: cocoșii de vor cînta pe la ciua cea bună... e a ~ (GRM.) ¶ ② Băltoacă, mlaștină ¶ ③ *Băn.* Tîmplă [comp. MOINĂ].

MOIȘTI (se moiștește) *vb. refl. Olten.* (CIAUȘ.) ⊙ A se moina [m o i ș t e].

MOJAR (*pl.*-are) *sn.* Piuliță mică (mai adesea de faianță) pentru sfărîmat sarea și alte substanțe fărîmicioase (▣ 3212) [ung. m o z s á r].

Fig. 3212. Mojar.

MOJDEIU, MUJDEIU *sbst.* Usturoiu pisat amestecat cu oțet și sărat, în care țăranul întinge mămăliga: la carne mai erau puse în apropiere și străchinuțe cu usturoiu, pisat în slatină, ce-i spune mujdeiu (GRIG.).

MOJDREAN *sm.* Specie de frasin, cu flori albe, mirositoare, din trunchiul căruia se extrage, prin inciziuni, o substanță zaharoasă, numită „mană", întrebuințată ca purgativ; numit și „frasin-de-munte" (*Fraxinus ornus*).

2.500 **MOJIC** 1. *sm.*, MOJICĂ (*pl.*-ce) *sf.* Om (femeie) din clasa de jos, rău crescut(ă), necioplit(ă), bădăran; om (femeie) grosolan(ă): cum să lase pe fiul său să ia o mojică (I.-GH.); Ⓟ: nici salcia pom, nici ~ul om de sau nici salcia cerc de bute, nici ~ul om de frunte; Ⓟ: ~ul e tot ~, chiar și în ziua de Paști.
2. *adj.* Grosolan, necioplit: cel ~ și măreț, cu cît îl ridică norocirea, cu atîta mai tare nebunește (TICH.) [rus. m u ž i k ŭ].

MOJICESC *adj.* De m o j i c: Dumnezeu să te ferească... de pîra mojicească (PANN).

MOJICEȘTE *adv.* Ca un m o j i c.

MOJICIE *sf.* Faptă sau vorbă de m o j i c: femeia ta nu-i responsabilă de mojiciile tatălui său (ALECS.).

MOJICIME *sf. col.* MOJIC. Toți mojicii, gloata mojicilor: ~a și gloata de oameni proști... urlau, nu altceva, de haz și plăcere (GRIG.).

MOJICOS *adj.* M o j i c, grosolan: ofițerii lor mojicoși, fără milă de om (I.-GH.).

MOL *sbst.* = MÎL: se cufundă în apă și prinse cu mîna ~ și nășip din fundul apei (RET.).

MOLAN *sm.* ① *Olten.* Om molatec ¶ 2 — GRINDEL [m o a l e].

MOLANETE *sm. Olten.* Om m o a l e [m o l a n].

*__MOLAR__ *adj.* Dinte ~ *sau numai* ~ *sm.* Măsea [fr. < lat.].

MOLAȘ *sm. Trans.* — MIHALȚ.

MOLĂTATE *sf.* Moliciune [m o a l e].

MOLATIC, MOLATEC *adj* 1 Cam m o a l e (în toate înțelesurile: ovăsul... acoperea goliciunea pămîntului, formînd un covor mîndru de pajiște molatecă (MERA); era un flăcăiandru, care se vedea, după apucături, că era tont și molatec (ISP.) ¶ 2 Care-ți dă sau îți deșteaptă sensațiuni plăcute: legănarea molatică a corăbiei și întinderea orizonului îmi schimbă șirul ideilor (ALECS.).

MOLĂTUI (-uesc *vb. refl. Oaș.* A se veseli.

MOLĂU *sm. Olten.* Om molatec [m o a l e].

MOLCĂLUȚ *adj. dim. Olten* 1 M o a l e, molatec: un om, un bou ~ ¶ 2 Moale la pipăit: părul aspru este bun pentru brîie, părul mai ~, pentru flanele (PAMF.).

MOLCELUȘ *adj. dim.* MOALE.

MOLCOM..., MOLCUM... ☛ MÎLCOM...

MOLCUȚ *adj. dim.* MOALE: ou ~ (CIAUȘ.); erau calde și ~e, cît le-ai fi mîncat și cu ochii (SB.).

MOLDĂ (*pl* -de) *sf. Olten. Trans.* 1 Postavă mare; albie mare și largă ¶ 2 Postavă mare în care curge vinul din lin (VIRC.) ¶ 3 Lada în care curge făina din piscoaie [germ. M u l d e].

MOLDOVEAN 1. *adj.* Din M o l d o v a.
2. *sm.*, MOLDOVEANCĂ (*pl.*-ence) *sf.* Locuitor, locuitoare din Moldova.

MOLDOVENESC *adj.* Privitor la Moldova, ce ține de Moldova [m o l d o v e a n].

MOLDOVENEȘTE *adv.* Ca M o l d o v e n i i; în graiul Moldovenilor: spuneți verde, ~, ca la niște frați ce vă sîntem (CRG.).

*__MOLDOVENISM__ (*pl.* -me *sn.* Particularitate a graiului moldovenesc [m o l d o v e a n].

MOLEA *sm. Olten.* Poreclă dată unui om m o a l e.

*__MOLECULĂ__ (*pl.*-le) *sf.* Cea mai mică parte a unui corp, compusă din atomi, dar indivizibilă prin agenții fizici [fr.].

*__MOLECULAR__ *adj.* Privitor la molecule: forțe ~e; atracțiune ~ă [fr.].

MOLEȘAG = MOLOȘAG: de e ger, se face ~, tot așa și cînd cîntă (cocoșii) ziua mult (VOR.) [m o a l e].

MOLEȘALĂ (*pl.*-șeli) *sf.* Stare de slăbire a energiei însoțită de lene, de indolență, etc.: o ducea, mai ales vara, într'un fel de ~ ca un om care abia stă de somn (SAD.) [m o l e ș i].

MOLEȘI (-eșesc) *vb. tr.* și *refl.* A (i se) slăbi, a (i se) muia energia, vigoarea trupului: mulțumirea ei adîncă o slăbea, o moleșea, o făcea să tremure (DLVR.); tînărul se moleșește din toate încheieturile și se prăbușește pe prispă (CAR.) [m o a l e ș].

MOLEȘITOR *adj. verb.* MOLEȘI. Care moleșește: o piroteală moleșitoare se alege de ochii lui (ISP.).

MOLETE[1] *sm.* MOLAN.

MOLETE[2] *sm.* 1 Larva surdumașului sau viermelui de făină (*Tenebrio molitor*) ¶ 2 *pl.* P Boală a copiilor, caracterizată prin fierbințeală, urdinare și uscarea mucoasei nasale [bg. m o l e c ŭ „molie"].

MOLETE[3], MOLEȚ *sm. Băn.* = MOLIDV.

MOLEȚ ☛ MOLETE[3]

MOLEVMĂ (*pl.*-me) *sf.* = MOLIMĂ.

MOLEVSI = MOLIPSI.

MOLFĂI (-ăesc), MORFOLI (-olesc) *vb. tr.* A mesteca cu fălcile, cu buzele, cu limba (*vorb.* de persoanele care nu mai au dinți): moș Bodringă... șezînd cuculeț pe niște buci și molfăind la pere uscate (CRG.); (tutunul) îl molfăiesc în gură, de dau o putoare mai proastă decît un hoit (RET.); o babă... morfolea 'n gingii un crîmpeiu de covrig (CAR.); din cînd în cînd rupea cîte o frunză pe care o morfolea între dinți (S. ALD.).

*__MOLIBDEN__ *sbst.* Metal de coloarea și strălucirea plumbului, care se întrebuințează în laboratorii pentru prepararea unor reactive și, în industrie, la fabricarea oțelului [fr.].

MOLICEL *adj. dim.* MOALE. Cam moale: am ales din bucile sbîrcite... pe cele mai ~e și m'am întins pe mîncare (GRIG.).

MOLICIUNE *sf.* 1 Caracterul, însușirea lucrului m o a l e ¶ ② Caracterul aceluia care se înduioșază lesne, slăbiciune de caracter ¶ 3 Lipsă de energie, de vigoare, de vlagă: rîse Ercule pînă se

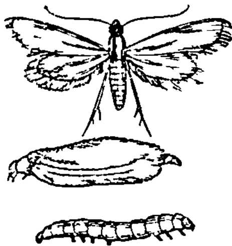
strîmbă de ~a lui Euristeu (ISP.) ¶ 4 Viață afemeiată, indolență, nepăsare.

MOLID. MOLIDAR ☛ MOLIDV.

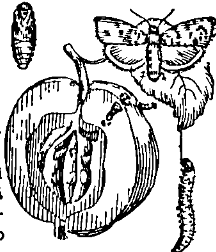
MOLÎDIȘ (*pl.*-ișuri) *sn.* ♣ Pădure de molidvi: se coboară din întunerecul ~ului... o ceată de oameni pe jos (GRIG.) [m o l i d].

Fig. 3213. Molidv.

MOLIDV, MOLID, MOLIFT, MOLIȚF, MOLIDAR *sm.* ♣ Specie de brad, cu frunzele ca acele, aproape în 4 muchi, al cărui lemn se folosește ca material de construcție, la instrumente muzicale și la fabricarea hîrtiei *(Picea excelsa)* (▪ 3213 : în marginea cea mai de sus a muntelui crește un molift (D.-ZAMF.); i-a petrecut cu o făclie de molid aprinsă o bucată bună prin pădure (GRIG.) [comp. bg. m o l i k a].

Fig. 3214. Molie.

MOLIE *sf.* ✱ Nume dat mai multor specii de mici fluturași ale căror larve rod blănurile, covoarele, materiile de lînă și de păr, penele și animalele împăiate *(Tinea)* ▪ 3214 ¶ 2 MOLIA-MERELOR, fluturaș mic, ale cărui larve, în formă de viermișori mici, se desvoltă în mere și pere *(Carpocapsa pomonella)* (▪ 3215) ¶ 3 MOLIA-ALBINELOR = GĂSELNIȚĂ ¶ ④ *Bucov.* (MAR.) CÎINELE-BABEI[2] ¶ 5 ⊕ Femeie bătrînă [vsl. m o l ĭ].

Fig. 3215. Molia-merelor.

MOLIFT ☛ MOLIDV.

MOLIFTĂ ☛ MOLIȚFĂ.

MOLIMĂ (*pl.*-me) *sf.* ✗ Boală lipicioasă, contagioasă, epidemie: prin Mai s'a încins o ~... și în două săptămîni au murit mai toți (VLAH.); o să vie o ~ odată din stîrvurile cîinilor cari se duc și mor acolo (GRL.) [ngr. μόλεμμα].

MOLIN *sm. Băn.* ♣ = MOLIDV.

MOLIPSI (-sesc) 1. *vb. tr.* ✗ A comunica cuiva o boală prin atingere, a contamina; Ⓟ: o oaie rîioasă molipsește toată turma.

2. *vb. refl.* A se umplea de o boală prin atingere cu un bolnav; Ⓕ: molipsindu-se de boala patriotismului (I.-GH.) [ngr. viit. μολεύσω < μολεύω].

MOLIPSITOR *adj. verb.* MOLIPSI. ✗ Care molipsește, contagios, lipicios: boală molipsitoare ¶¶ C NEMOLIPSITOR.

MOLIȘOARE *sf. pl.* ♣ Mică plantă ierboasă, din fam. orchideelor, cu tulpina în trei muchi, numai cu 2-3 frunze eliptice-lanceolate, iar celelalte rămase nedesvoltate; face flori verzi-gălbui, dispuse într'un spic la vîrful tulpinii *(Liparis Loeselii)* (▣ 3216).

Fig. 3216. Molișoare.

MOLIȚF ☛ MOLIDV.

MOLIȚFĂ (*pl.*-fe), ‡MOLITVĂ (*pl.* -ve), Ⓟ MOLIFTĂ (*pl.*-te *sf.* ⛪ Rugăciune compusă anume pentru deslegarea și iertarea unui păcat și pe care o citește preotul pe capul celui greșit: bătrînii, părîndu-le că văd chiar pe Satana, își făceau cruce boscorodind molitfe (NEGR.); Mitropolitul, punînd omoforul pe capul lui Ștefan, citi molitva rînduită la ungerea Domnilor (ISP.); îi puse patrahirul pe cap și-i citi molifta deslegării de păcate (VLAH.); un cucernic călugăr îi citea în toate diminețile moliftele sfîntului Vasilie (I.-GH.) [vsl. m o l i t v a].

MOLITFELNIC (*pl.*-ice) *sn.* ✎ ⛪ Evhologhiu, carte cu tot felul de rugăciuni ce se citesc de preot la diferitele împrejurări ale vieții omenești de la naștere pînă la moarte (la naștere, la botez, la cununie, etc.) (▣ 3217): duhovnicul, desfăcînd patrahirul

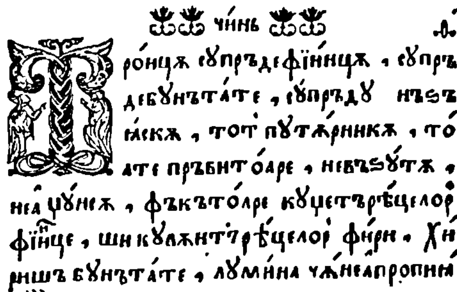

чинь
ронцѫ єѹпрѣдефїинцѫ, єѹпрѣ
дебѹнѣтате, єѹпрѣдѹ нѣѕѣ
иєкѫ, тот пѹтѫрникѫ, то
ате прѣбитоаре, невѣѕѹтѫ,
неаѱѹниѫ, фѣкѣтоаре кѹџетѣрѣцелор
фїинце, шикѹлѫнтрѣцелор фирн. Хн
ришѣ бѹнѣтате, лѹмина чѫнеапропни
ат

Fig. 3217. Începutul unei pagini din *Molitfelnicul* tipărit la Iași în a. 1681.

în care își ținea învălit ~ul (VLAH.); Cere 'n grab' un ~ și începe a-i citi (PANN) [vsl. m o l i t v ĭ n i k ŭ].

MOLÎU *adj. Mold.* Molatic: de o parte și de alta, munții acoperiți cu păduri... ca niște monștri mătăhăloși, moliî și toropiți de somn (VLAH.); e tîrzior la vorbă și ~ la pas (JIP.) [m o a l e].

MOLOMAN *sm. Olten.* Om leneș și molatic (CIAUȘ.) [m o a l e].

MOLOȘA (-șez *vb. tr.* și *refl.* A (se) face m o a l e, a se muia.

MOLOȘAG (*pl.*-guri) *sn. Mold. Trans.* ⊙ Moină, timp m o a l e, umed, iarna, după frig, cînd se topește zăpada: cînd ciocîrlanul își lasă ciocul pe spate, e semn că va fi ~ (GOR.); iarna, cînd cîntă cocoșii foarte mult peste zi, e semn cum că vremea are să se moaie, va fi cald sau ~ (MAR.).

MOLOTRU *sbst.* ♣ ① Plantă cu flori de un albastru-deschis, dispuse în ciorchini lunguiețe *(Melilotus coerulea)* (▣ 3218) ¶ ② = SULFINĂ 1 ¶ ③ = SULFINĂ-ALBĂ ¶ ④ = MOLURĂ [vsl. m o l o t r ĭ].

Fig. 3218. Molotru.

MOLOZ *sbst.* Var provenit din dărîmăturile unor ziduri: în vatra satelor nu se mai vedea decît părăgini și mormane de ~ înnegrite de fum (VLAH.) [tc.].

***MOLTON** (*pl.* - oane) *sn.* Stofă de lînă sau de bumbac, păroasă, moale și călduroasă [fr. m o l l e t o n].

MOLURĂ *sf.* ♣ ① Plantă originară din sudul Europei, cu flori galbene dispuse în umbele, ale cărei fructe aromatice sînt întrebuințate în medicină; numită și „anason-mare", „chimen-dulce", „secărea", etc. *(Foeniculum vulgare)* (▣ 3219) ¶ ② MOLURA-BĂLȚII = PENIȚĂ ③.

Fig. 3219. Molură.

***MOLUSC** (*pl.*-uște) *sn.* ✱ Animal cu corpul moale, nearticulat și fără schelet intern osos, învelit mai adesea cu o scoică de calcar; astfel sînt: melcul, stridia, midia, ghiocul, nautilul, sepia, etc.; ele formează o mare despărțitură în regnul animal, aceea a Moluștelor (▪ 3220) [fr.].

MOMEALĂ (*pl.*-meli, -mele) *sf.* ① Mijlocul, lucrul cu care se atrage un animal pe care vrei să-l prinzi, nadă: undița fără ~ nimic nu-ți dobîndește (GOL.) ¶ 2 Lucrul, făgăduiala, etc. cu care se ademenește, cu care se amăgește: pe drum necontenit ceream apă, iar tata mă amîna cu momele de la o fîntînă la alta (CRG.); Ⓟ: a umbla cu (șoșele cu) momele, a întrebuința toate mijloacele spre a ademeni, spre a amăgi pe cineva: umbla cu șoșele, cu momele să înduplece pe fată a-l lua de bărbat (ISP.) [m o m i].

***MOMENT** (*pl.*-te) *sn.* 1 Clipă, timpul cel mai scurt: într'un ~; din ~ în ~; în ~ul de a pleca ¶ 2 Prilej favorabil: a profita de ~ [fr.].

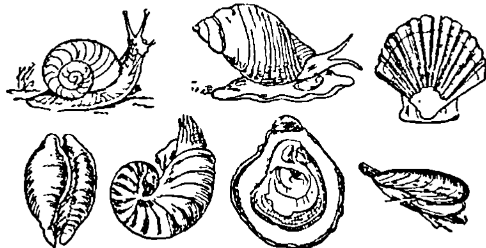

Fig. 3220. Moluşte.

***MOMENTAN** 1. *adj.* Care ţine numai un moment, o clipă.
2. *adv.* Deocamdată, pînă una alta; chiar acum, îndată [după fr. momentané].

MOMI (-mesc) *vb. tr.* ① A atrage prin momeli un animal pe care vrei să-l prinzi ¶ 2 A ademeni, a amăgi, a înşela cu vorbe bune, a ispiti prin bani, prin făgăduinţe: de... se va afla... să-i fie dăruit ceva să o momească sau să-i fie făgăduit niscare lucruri sau bani (PRV.-MB.); ...întîlnind din întîmplare pe al său copil urît, îl momii şi 'n depărtare ducîndu-l, l-am omorît (PANN); banul e ochiul necuratului: tare fură inima şi momeşte mintea (JIP.) ¶ ③ A potoli, a astîmpăra pentru o clipă: să culeagă şi cîteva pere, spre a-şi mai ~ foamea (ISP.) [vsl. mamiti].

***MOMIE**... = MUMIE...

MOMIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf. Mold.* Maimuţă: Pentru sine-a cumpărat Mare tînără ~, Care-i zic orangutan (DON.); păcat numai că n'are vr'o ~ sau vr'un urs, că s'ar face stup de bani (ALECS.) [moimă].

MOMIŢĂRIE *sf. Mold.* Maimuţărie: ce este progresul de astăzi?... o ~ generală de tot ce se petrece aiure (ALECS.) [momiţă].

MOMIŢE *sf. pl.* ✕ Anumite glande de la pieptul şi de la gîtul viţelului sau mielului cari constitue o mîncare delicată [bg. momici].

MOMÎIE, *Mold.* MĂMÎIE *sf.* 1 Prăjină, cu capătul de sus înfăşurat în paie, avînd uneori înfăţişarea unui om cu braţele întinse; se înfige în grădină sau pe cîmp spre a speria păsările (▣ 3221): conu Dumitrache se vedea acum plutind pe deasupra lanului ca o momîie (D.-ZAMF.); cîteva bătrîne... stau încotoşmănate în pridvor ca nişte momîi greoaie (IRG.) ¶ ② *De aci:* fiinţă cu înfăţişarea ciudată: bună vremea! zice o ~ de om, înalt şi spătos, cu o glugă mare (CAR.); mai mergînd, ochii mi se izbesc de o ~ de om (ISP.); *vorb.* de un animal: Uimiţi ascultau trecătorii, privind la momîia din cuşcă (VLAH.) ¶ ③ Prăjină cu vîrful înfăşurat în paie sau altceva ce se înfige la extremitatea unui cîmp sau unei moşii, cînd i se ridică planul.

Fig. 3221. Momîie.

MOMÎRLAN *sm. Trans.* Ţopîrlan, om prost; epitet pe care-l dau cei de pe Jii celor din părţile de sus ale Ţării Haţegului (DENS.).

***MONADĂ** (*pl.*-de) *sf.* 1 Principiu simplu şi activ care, după Leibnitz, există în ori-ce corp ¶ 2 Infuzoriu format dintr'o singură celulă [fr.].

MONAH *sm.*, MONAHĂ *sf.* Călugăr, călugăriţă: îşi făcea biata femeie rugăciunile, în haină de monahă de rînd (GRIG.) [vsl. < gr.].

***MONAHAL** *adj.* Călugăresc, de monah: viaţa ~ă nu m'ar speria (D.-ZAMF.) [după fr. monacal].

‡**MONAHIC**, MONAHICESC *adj.* Călugăresc [ngr. μοναχικός].

‡**MONAHIE** *sf.* Călugăriţă [gr. μοναχή].

MONARH, ✓ MONARC *sm.* Singurul stăpînitor, suveranul unei monarhii, care poartă titlul de rege sau de împărat: Tu adorat şi dulce al nopţilor monarc! (EMIN) [gr.].

***MONARHIC** *adj.* Privitor la o monarhie [fr.].

MONARHIE *sf.* 1 Guvernul unui Stat condus de un singur stăpînitor (rege, împărat, sultan); ~ absolută, în care stăpînitorul Statului are puteri nemărginite; ~ constituţională, în care puterea suveranului e mărginită printr'o constituţie ¶ 2 Ţara guvernată de un monarh [gr.].

***MONARHISM** *sbst.* Sistemul partizanilor monarhiei [fr.].

***MONARHIST** *sm.* Partizan al monarhiei [fr.].

***MONASTIC** *adj.* Ce priveşte pe călugări [fr.].

MONDĂNI (-ănesc *Olten Trans.*, MONDĂI (-ăesc) *Trans.* (VIC.) *vb. intr.* A lucra încet, a tîndăli.

MONDIR, *Mold.* MUNDIR, ✓ MINDIR (*pl.*-re) *sn.* ① ✕ Tunica uniformei militare: numai căpitanul stă cu mondirul încheiat reglementar (DLVR.); C'o puşcă grea pe umăr, Cu trupul în mindir (ALECS.) [rus. mundirŭ].

MONDIRAŞ, MUNDIRAŞ (*pl.*-aşe) *sn.* ① ✕ *dim.* MONDIR, MUNDIR: Şonţişoru era numai în mundiraşul lui cel alb şi tremura ca de năbădăici (ALECS.).

***MONEDĂ** (*pl.*-ede, -ezi), MONETĂ (*pl.*-te) *sf.* Bucată de metal rotundă, bătută de o autoritate suverană şi care serveşte la schimb: ~ de aur, de argint, de aramă, de nichel, de bronz, de aluminiu; a bate ~; ~ de hîrtie, hîrtie-~, bani de hîrtie, bancnotă [lat. moneta].

***MONETAR** *adj.* Privitor la monede: sistemul ~; aliaj ~ [fr.].

***MONETĂRIE** *sf.* Locul, clădirea unde se bat monetele.

***MONGOL** 1. *adj.* Din Mongolia.
2. *sm.* Locuitor din Mongolia (▪ 3222): Bîrzof era... tipul de ~ cel mai bine caracterizat (I.-GH.) [fr.].

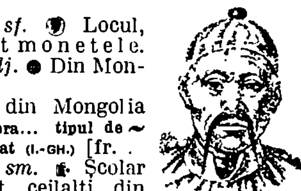

Fig. 3222. Mongol.

***MONITOR**[1] 1. *sm.* Şcolar mai înaintat decît ceilalţi din clasa lui şi pus, în lipsa profesorului, să supraveghieze pe elevi, să le controleze lucrările, etc.
2. (*pl.*-toare) *sn.* Titlu de ziar: ~ul Oficial; ~ul Petrolului [fr. moniteur].

Fig. 3223. Monitor.

***MONITOR**[2] (*pl.* -oare) *sn.* Vas de războiu, înarmat cu cîteva tunuri puternice, destinat să scufunde vapoarele inimice (▪ 3223) (☛ şi TAB. XLII) [fr. monitor].

MONIŢIE = MUNIŢIE.

***MONO-**, prefix care dă cuvintelor cu care se compune înţelesul de „singur", „unic" [gr.].

***MONOBAZIC** *adj.* Se zice despre un acid care nu se poate combina decît cu un echivalent de bază [fr.].

***MONOCLINIC** *adj.* Se zice despre un tip de cristalizaţie cu trei axe oblice suprapuse, din care două sînt egale între ele [fr.].

***MONOCLU** *sm.* Ochelar format dintr'o sticlă rotundă pentru un singur ochiu (▪ 3224): de un fir negru de mătase îi atîrnă ~l pe vesta albă de pichet (VLAH.) [fr.].

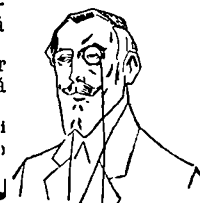

Fig. 3224. Monoclu.

***MONOCORD** (*pl.*-de) *sn.* Instrument de muzică şi de acustică pe care e întinsă o singură coardă [fr.].

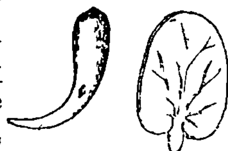
***MONOCOTILEDON** 1. *adj.* Se zice despre ori-ce vegetal al cărui embrion are numai un singur cotiledon, ca sparanghelul, grîul, crinul, etc.
2. MONOCOTILEDOANE *sf. pl.* Grup de plante cu un singur cotiledon (▣ 3225) [fr.].

***MONOCROM**, MONOCROMATIC *adj.* De o singură coloare: pictură ~ă [fr.].

***MONOCROMIE** *sf.* Procedeu de pictură

care consistă în întrebuințarea unei singure colori [fr.].

*MONOCULTURĂ (*pl.*-turi *sf.* Sistem agricol limitat la un singur fel de cultura [fr.].

Fig. 3225. Monocotiledoane.

*MONODIE *sf.* 1 Cîntare cu o singură voce, fără acompaniament ¶ 2 Cuplet liric, într'un dialog de tragedie [fr.].

*MONOFAZIC *adj.* Se zice despre un curent electric care variază după o lege periodică și care-și schimbă sensul de două ori în fie-care perioadă [fr.].

*MONOFOBIE *sf.* Frică bolnăvicioasă de a rămînea singur sau dorința de a avea totdeauna pe cineva lîngă sine [fr.].

*MONOGAM *adj.* 1 Însurat cu o singură femeie; măritată cu un singur bărbat ¶ 2 Se zice despre o plantă ale cărei flori sînt toate de acelaşi sex [fr.].

*MONOGAMIE *sf.* Căsătorie cu o singură femeie, în opoziție cu „poligamia" [fr.].

*MONOGRAF *sm.* Autorul unei monografii [fr.].

*MONOGRAFIC *adj.* Privitor la monografie [fr.].

Fig. 3226. Monogram.

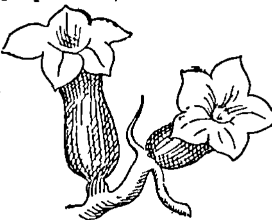
*MONOGRAFIE *sf.* Descriere amănunțită a unei familii din istoria naturală, a unui punct special dintr'o știință, a vieții unei persoane, a unui oraș, a unui monument, etc.: ~ **istorică, medicală, arheologică, geografică** [fr.].

*MONOGRAM (*pl.*-me) *sn.* Reunire de două sau mai multe litere suprapuse și împletite care constitue un nume propriu sau inițialele numelui de botez și a celui de familie (▣ 3226) [fr.].

*MONOHIDRAT *sm.* Primul hidrat al corpurilor cari formează mai mulți hidrați [fr.].

*MONOHIDRATAT *adj.* Combinat cu cea mai mică cantitate de apă posibilă; care e în stare de monohidrat: **acid azotic** ~ [fr.].

*MONOIC *adj.* Se zice despre o plantă care poartă pe unele ramuri flori masculine, iar pe cele feminine pe alte ramuri (▣ 3227): **porumbul este o plantă ~ă** [fr.].

Fig. 3227. Plantă monoică.

*MONOLIT *adj.* și *sm.* Care e format dintr'o singură piatră, precum obeliscul, o coloană, colacul unei fîntîni, etc. [fr.].

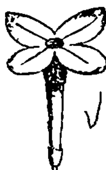
*MONOLITIC *adj.* 1 Privitor la un monolit ¶ 2 Alcătuit dintr'o singură piatră: **monument** ~ [fr.].

*MONOLOG (*pl.*-oage) *sn.* 1 Scenă în care actorul e singur și-și vorbește lui însuși ¶ 2 Bucată în versuri sau în proză recitată de o singură persoană [fr.].

*MONOLOGA (-ogez) *vb. tr.* A vorbi singur (ca într'un monolog) [fr.].

*MONOM *sm.* 1 Cantitate algebrică între părțile căreia nu se află nici semnul + nici semnul —: **3 ab este un** ~ ¶ 2 Plimbare pe care o fac studenții, în anumite împrejurări, umblînd înșirați unul în urma altuia [fr.].

*MONOMAHIE *sf.* Luptă numai între doi oameni, duel prevăzut de jurisprudența medievală ca probă judiciară [fr.].

Fig. 3228. Corolă monopetală.

*MONOMAN *adj.* și *sm.* Care suferă de monomanie [fr.].

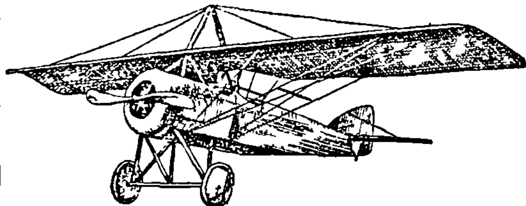
*MONOMANIE *sf.* 1 Un fel de nebunie în care un singur gînd absoarbe toate facultățile bolnavului ¶ 2 Idee fixă, pasiune exclusivă: **în străinătate, dorul de a primi vești de acasă devine o** ~ (ALECS.) [fr.].

*MONOMETALISM *sbst.* Sistem monetar care admite numai un singur metal, aurul, ca etalon de monedă legală, în opoziție cu „bimetalismul" [fr.].

*MONOMETALIST *sm.* Partizan al monometalismului [fr.].

*MONOPETAL *adj.* Care-și are petalele toate împreunate, lipite laolaltă (▣ 3228): **corolă, plantă ~ă** [fr.].

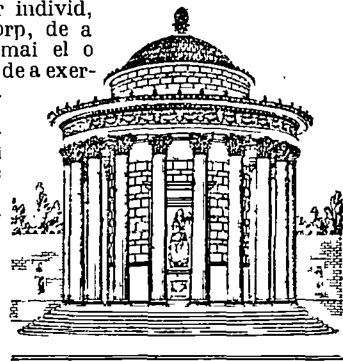
*MONOPLAN (*pl.*-ne) *sn.* Aeroplan cu o singură suprafață plană (▣ 3229) [fr.].

Fig. 3229. Monoplan.

*MONOPOL (*pl.*-oluri) *sn.* 1 Privilegiu acordat unui singur individ, unui singur corp, de a putea vinde numai el o anumită marfă, de a exercita o anumită industrie, etc.: **Statul are ~ul tutunurilor și al sării** ¶ 2 Posesiune exclusivă [fr.].

*MONOPOLIZA (-izez) *vb. tr.* A stabili un monopol [fr.].

*MONOPTER 1. *adj.* Se zice despre un edificiu care are numai un rînd de coloane și mai ales despre o clădire rotundă formată dintr'o singură colonada, fără alt zid: **templu** ~. 2. (*pl.*-ere) *sn.* Clădire monopteră (▣ 3230) [fr.].

Fig. 3230. Monopter.

*MONORADICULAT *adj.* Care are o singură rădăcină [fr.].

*MONORIM *adj.* Care n'are decît o singură rimă: **poezie ~ă** [fr.].

*MONOSEPAL *adj.* Care are o singură sepală (▣ 3231) [fr.].

Fig. 3231. Caliciu monosepal.

*MONOSILABĂ (*pl.*-be) *sf.* Cuvînt format dintr'o singură silabă: **da, el, din, mic, scurt sînt monosilabe; băiatul ăsta... răspunde cu monosilabe la întrebările lui** (DLVR.) [fr.].

*MONOSILABIC *adj.* Format din monosilabe; **limbă ~ă**, ale cărei cuvinte sînt toate monosilabe (chineza, tibetana, etc.) [fr.].

*MONOSPERM *adj.* Se zice despre fructele care au o singură sămînță [fr.].

*MONOSTIH 1. *adj.* Care se cuprinde într'un singur vers: **maximă ~ă**. 2. (*pl.*-ihuri) *sn.* Epigramă, inscripție alcătuită dintr'un singur vers [fr.].

*MONOSTROFĂ (*pl.*-fe) *sf.* Compoziție poetică alcătuită dintr'o singură strofă [fr.].

*MONOTEISM *sbst.* Închinare la un singur Dumnezeu [fr.].

*MONOTEIST 1. *sm.* Acela care se închină unui singur Dumnezeu. 2. *adj.* Privitor la monoteism: **religiune ~ă** [fr.].

*MONOTELISM *sbst.* Doctrină eretică din secolul al VII-lea care admitea în Hristos cele două firi, dumnezeească și umană, însă numai o voință divină [fr.].

*MONOTELIT 1. *adj.* Privitor la monotelism. 2. *sm.* Eretic adept al monotelismului [fr.].

*MONOTIP 1. *adj.* Care are un singur tip. 2. (*pl.*-ipuri) *sn.* Mașină specială de cules litere de tipar [fr.].

*MONOTON *adj.* ① Care e mai totdeauna pe același ton: vorbire ~ă; cîntec ~ ¶ ② A cărui vorbire e totdeauna pe același ton, plictisitor: actor ~ ¶ ③ Uniform, care e lipsit de varietate: peisaj ~ [fr.].

*MONOTONIE *sf.* ① Lipsă de varietate în ton ¶ ② Uniformitate plictisitoare: monotonia unui peisaj; ulițele orașelor europenești, trase cu sfoară, au multă ~ și obosesc vederea (NEGR.) ¶ ③ Mod de a trăi totdeauna la fel: monotonia vieții [fr.].

*MONOTREME *sf. pl.* Ordinul cel mai de jos al mamiferelor ovipare, a căror gură e transformată într'un fel de cioc [fr.].

*MONOVALENT *adj.* Se zice despre un metal al cărui fie-care atom se combină cu cîte un singur atom de hidrogen [fr.].

*MONSENIOR *sm.* Titlu de onoare dat (în Franța) principilor și episcopilor [fr. monseigneur].

*MONSTRANȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* Un fel de vas de cristal, mai adesea de formă cilindrică, în care se pune, în biserica catolică, sfînta grijanie: pășea cu monstranța în mînă, țanțoș și mîndru (GRIG.) [germ. Monstranz].

*MONSTRU 1. *sm.* ① Om, animal sau vegetal a cărui făptură e altfel decît cea firească: Un copil cu două capete, un miel cu cinci picioare sînt monștri ¶ ② Ființă fabuloasă al cărei corp e compus din părți aparținînd unui om și unui animal sau unor animale de soiuri deosebite: centaurul era un ~, jumătate om și jumătate cal ¶ ③ Animal de o statură foarte mare, namilă, mătăhală ¶ ④ Persoană foarte urîtă, neom, pocitanie, pocitură ¶ ⑤ Om crud și denaturat: Neron a fost un ~.
2. *adj.* Foarte mare; o adunare monstră; un ospăț ~ [fr.].

*MONSTRUOS *adj.* ① Făcut ca un monstru: animal ~ ¶ ② Contrar legilor naturii, pocit ¶ ③ Foarte mare, extraordinar ¶ ④ Ⓕ Grozav, cumplit [fr.].

*MONSTRUOZITATE *sf.* ① Caracterul a tot ce e monstruos ¶ ② Animal, lucru monstruos ¶ ③ Grozăv(en)ie [fr.].

MONT (*pl.*-turi) *sn.* ① Ciuntitură, bont, partea care rămîne după retezarea unei mîini, unei cozi: i s'au curmat mînile... și el au rămas ciunt, numai cu ~uri-le de mîni (SB.) ¶ ② *Pr. ext. pl.* Resturi, rămășițe: au rămas niște ~uri de cafea neagră (PȘC.) [comp. BONT].

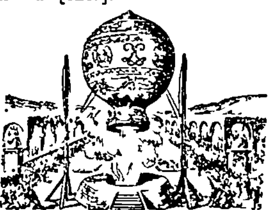
*MONTA (-tez) 1. *vb. tr.* ① A împreuna, a așeza la locul lor, a potrivi diferitele piese ale unui obiect: ~ o mașină ¶ ② A așeza piatra într'un inel: ~ un diamant ¶ ③ A întoarce un ceasornic ¶ ④ A procura cele trebuincioase: ~ un magazin ¶ ⑤ A pune la cale: ~ o afacere. o intrigă ¶ ⑥ Ⓕ A asmuța, a întărîta pe cineva împotriva cuiva, a umplea capul cuiva, a-l îndemna la vrajbă.
2. *vb. refl.* A se irita, a se întărîta [fr. monter].

*MONTĂ (*pl.*-te) *sf.* Împreunarea armăsarilor cu iepele, goană; stațiune de ~, herghelie de armăsari pentru reproducere [fr.].

*MONTAN *adj.* Privitor la munte, de munte: floră ~ă; muntos: regiune ~ă [lat.].

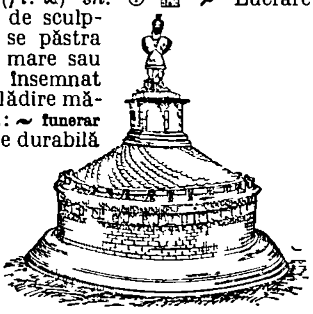
*MONTANISTIC 1. *adj.* Privitor la exploatarea minelor.
2. MONTANISTICĂ *sf.* Știința exploatării minelor [it.].

*MONTGOLFIERĂ (*pl.*-re) *sf.* Aerostatul primitiv, inventat de frații Montgolfier, în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, și care se umfla cu aer cald (▣ 3232) [fr.].

Fig. 3232. Montgolfieră.

*MONTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Animalul (cal, iapă, măgar, etc.) pe care călărește cineva ¶ ② Ceea ce slujește să suporte un obiect, să îmbine sau să înțepenească părțile din care e alcătuit: montura unei umbrele [fr.].

*MONUMENT (*pl.*-te) *sn.* ① Lucrare de arhitectură sau de sculptură făcută spre a se păstra amintirea unui om mare sau a unui eveniment însemnat (▣ 3233) ¶ ② Clădire măreață ¶ ③ Mormînt: ~ funerar ¶ ④ Ori-ce lucrare durabilă de literatură, de artă, de știință, care merită să treacă la posteritate: Odiseea e un ~ al timpurilor eroice ¶ ⑤ ~e istorice, clădiri vechi cari, prin valoarea lor artistică sau literară, sînt puse sub ocrotirea Statului care îngrijește de restaurarea lor, le ferește de distrugere [fr.].

Fig. 3233. Monumentul de la Adam-Klissi (reconstituit).

*MONUMENTAL *adj.* ① Care are caracterul unui monument ¶ ② Măreț: o clădire ~ă [fr.].

MOPS *sm.* ① Cîine cu botul turtit, cîrn și arțăgos (▣ 3234) ¶ ② ⊕ Judecător de instrucție [germ.].

Fig. 3234. Mops.

MOR! *interj.* Imită mormăitul ursului: odată se auzi prin pădure glasul ursului: ~! ~! ~! (ISP.); ~! ~! ~! zise ursul, scuturîndu-și blana cu mînie (GN.).

MORĂCĂNOS ☞ MOROCĂNOS.

MORĂI (-ăiu) *vb. intr.* ① A mormăi ca ursul (făcînd mor! mor!): atunci Dumnezeu l-a blagoslovit ca așa să rămîie, tot să morăie, și s'a făcut urs (VOR.) ¶ ② A mîrîi (*vorb.* de cîini): cînele însă numai morăia și toți le făceau cale (RET.).

*MORAL 1. *adj.* ① Privitor la moravuri: precept ~ ¶ ② Care are moravuri bune, purtări frumoase: un om ~ ¶ ③ Conform cu morala: discurs ~ ¶ ④ Care aparține sufletului, iar nu corpului: facultate ~ă ¶ ⑤ Certitudine ~ă, aceea care e întemeiată pe probabilități puternice ¶ ⑥ Simț ~, cunoștința binelui și a răului.
2. (*pl.*-aluri) *sn.* Totalitatea facultăților noastre morale; a ridica ~ul cuiva, a reda facultăților sale morale toată vigoarea: Ipsilante crezu că va ridica ~ul soldaților săi aducîndu-i spre București (I.-GH.) [fr.].

*MORALĂ (*pl.*-le) *sf.* ① Știința care arată omului regulele de urmat pentru a face binele și a ocoli răul, știința moravurilor bune ¶ ② Carte în care se dau aceste regule, în care se tratează despre morală: Morala lui Aristotel ¶ ③ Învățătură, pildă bună ce reiese dintr'o povestire, dintr'o fabulă, etc. ¶ ④ Dojană, mustrare: i-am făcut ~ [fr.].

‡MORALICESC *adj.* — MORAL: i-am făcut o mică bibliotecă de cărți moralicești (NEGR.).

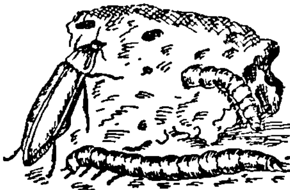
MORALICEȘTE *adv.* Din punctul de vedere moral, în ce privește moralul: atîta frămîntare... îl slăbea și fizicește și ~ (VLAH.) [moralicesc].

*MORALIST *sm.* ① Scriitor care tratează despre moravuri, despre chestiuni de morală ¶ ② Ⓕ Cel ce face mereu morală altora [fr.].

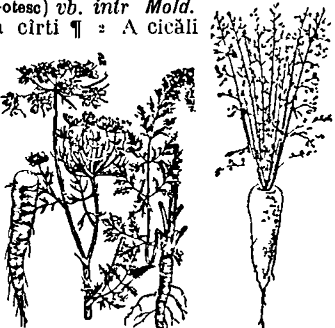
*MORALITATE *sf.* ① Cugetare morală, învățătură morală ¶ ② Înțelesul moral ce reiese dintr'o povestire, dintr'un apolog ¶ ③ Alegerea, deosebirea binelui de rău ¶ ④ Caracterul moral al unui om, purtarea unei persoane: certificat de ~ ¶ ⑤ Piesă de teatru în evul mediu, în care rolurile erau idei abstracte personificate [fr.].

*MORALIZA (-izez) 1. *vb. intr.* A face reflexiuni morale.
2. *vb. tr.* ① A face moral, a perfecționa sub raportul moral: ~ un popor ¶ ② A face cuiva morală, a-i predica morala.
3. *vb. refl.* A deveni moral [fr.].

***MORALIZATOR**, -TOARE 1. *adj.* Care poate face moral.
2. *sm. f.* Care face morală [fr.].
***MORALMENTE** *adv.* MORALICEȘTE [fr.].
MORAR *sm.* 1 Cel ce exploatează o moară ¶ 2 Gîndac, cu aripi negre, lucitoare, cu picioarele roșii castanii, ce trăiește prin mori și brutării; numit și „gîndac de-făină"; larva lui se numește „surdumaș" *(Tenebrio molitor)* (3235) [lat. molarius].

Fig. 3235. Morar și surdumași.

MORĂRAȘ, MORĂREL *sm.* *dim.* MORAR 1: ...era un morăraș buzat C'un cojoc mare mițos (VOR.); Mi te cere-un morărel. Mere-i, mîndră, după el? (IK.-BRS.).
MORĂREASĂ (*pl.*-rese, MORĂRIȚĂ *pl.*-țe *sf.* 1 Nevasta unui morar ¶ 2 Femeie ce exploatează o moară.
MORĂREL MORĂRAȘ.
MORĂRESC *adj.* 1 De morar ¶ 2 De moară, privitor la mori.
MORĂRIE *sf.* 1 Meșteșugul morarului ¶ 2 Industria morilor.
‡**MORĂRIT** (*pl.*-ituri) *sn.* Veche dare pusă pe mori.
MORĂRIȚĂ MORĂREASĂ.
***MORATORIU** *pl.* -rii) *sn.* Prelungire de termen, amînare acordată unui comerciant, pentru plata datoriilor, pe care i-o acordă tribunalul [germ. < lat.].
***MORAV**[1] *sn.*, *mai adesea* MORAVURI *pl.* 1 Deprinderi, obiceiuri, apucături bune sau rele ale unei persoane ¶ 2 Purtare conformă cu morala ¶ 3 Felul de traiu al unui popor, obiceiurile particulare ale unui popor: a studia ~urile unui popor ¶ 4 Caracter: ~uri blînde ¶ 5 Obiceiurile instinctive ale păsărilor: ~urile albinelor năravă, refăcut după lat. mos.
***MORAV**[2] 1. *adj.* Din Moravia, al locuitorilor din Moravia.
2. *sm.* Locuitor din Moravia [fr.].
***MORB** (*pl.*-buri *sn.* Boală [lat.].
***MORBID** *adj.* Bolnavicios [fr. < lat.].
***MORBIDEȚĂ** *pl.*-țe *sf.* 1 Moliciune și delicatețe a cărnii într'un tablou, într'o sculptură: creațiunea sa, modulată în linii unduloase și pline de ~ (ODOB.) ¶ 2 *Pr. ext.* Delicatețe, mlădiere în atitudini, în mers, în maniere [fr.].
***MORBOS** *adj.* Bolnăvicios [morb].
MORCĂLI (-ălesc) *vb. tr.* și *refl.* *Băn.* A (se) murdări cu noroiu, a (se) întina.
MORCOAȘĂ (*pl.*-șe *sf.* *Băn. Trans.* = BLEAU[1] [srb. morkvaša].
MORCO(N)IU *sm.* *Băn.* — MORCOV.
†**MORCOTI** (-otesc) *vb. intr.* *Mold.* 1 A mormăi, a cîrti ¶ 2 A cicăli [rus. morkotatĭ].
MORCOV *sm.* 1 Plantă culinară, a cărei rădăcină groasă, cărnoasă și dulce, de coloare roșie sau gălbuie, constitue o excelentă legumă *(Daucus carota sativa)* (3236): fața lui roșie ca ~ul (NEGR.) ¶ 2 ~ SĂLBATIC RUȘINEA-FETEI [bg.].

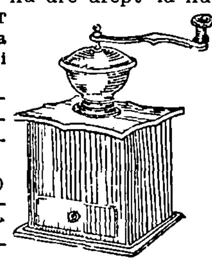

Fig. 3236. Morcov.

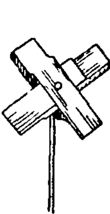
MORCOVEANCĂ *sf.* Plantă cu flori albe, dispuse în umbele, ce crește prin locurile umbroase din văile munților *(Pleurospermum austriacum)* (3237) [morcov].
MORDĂ (*pl.*-de) *sf.* *Trans.* Bot, rît; gură [rus. rut. morda].
***MORENĂ** (*pl.*-ne) *sf.* Grămezi de sfărîmături de stînci, de lemne, de pămînt ce cară cu ei ghețarii, cînd alunecă, și care rămîn pe marginea de jos a acestora (3238) [fr. moraine].

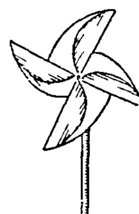

Fig. 3237. Morcoveancă.

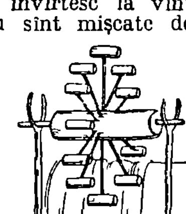

Fig. 3238. Morenă.

***MORFINĂ** *sf.* Unul din cei șase alcaloizi ce se găsesc în opiu; e un puternic soporific și calmant; întrebuințarea ei abuzivă produce morfinismul [fr.].
***MORFINISM** *sbst.* Otrăvire cronică de pe urma desei întrebuințări a morfinei [fr.].
***MORFINOMAN**, -ANĂ *adj.* și *sm. f.* Se zice despre o persoană care abuzează de morfină și nu mai poate renunța la ea [fr.].
***MORFINOMANIE** *sf.* Boală nervoasă a acelora care au abuzat de morfină [fr.].
MORFOLI MOLFĂI.
***MORFOLOGIC** *adj.* Ce ține de morfologie [fr.].
***MORFOLOGIE** *sf.* 1 Studiul formei exterioare a ființelor vii ¶ 2 Studiul părților de cuvînt [fr.].
***MORGĂ**[1] (*pl.*-gi) *sf.* 1 Clădire în care se expun publicului, spre a fi recunoscute, cadavrele persoanelor moarte afară de domiciliul lor ¶ 2 Ocnă [fr. morgue].
***MORGĂ**[2] *sf.* Înfățișare de o seriozitate afectată, mină trufașă: învățătorul să-și părăsească morga magistrală și să se scoboare lîngă elev (VLAH.) [fr. morgue].
***MORGANATIC** *adj.* Se zice despre o căsătorie contractată de un rege sau de un principe cu o femeie de o nobleță sau de o condițiune inferioară; în cazul acesta soția nu are drept la numele și la rangul soțului, iar copiii nu pot moșteni: Doamna de Maintenon a fost soția ~ă a lui Ludovic al XIV-lea [fr.].
†**MORICO** *adj.* De un roșu-închis sau de un albastru-închis: un june... cu anteriu de șamalagea ~ (FIL.) [ngr. μόρικος].
MORIȘCĂ (*pl.*-ști) *sf.* 1 Mașină mică de măcinat cafea, rîșniță (3239) ¶ 2 Mică mașină de vînturat grîne ¶ 3 Nume dat la diferite jucării de copii, figurînd aripile sau roata unei mori, care se învîrtesc la vînt sau sînt mișcate de apă: morișca de vînt (3240); morișca de hîrtie (3241); morișca de apă (3242): a făcut... o ~ de speriat ciorile care

Fig. 3239. Morișcă de cafea.

Fig. 3240. Morișcă de vînt.

Fig. 3241. Morișcă de hîrtie.

Fig. 3242. Morișcă de apă.

prăpădeau cireșul din coastă (BR.-VN.); Ⓕ F a face cuiva o ~ de vînt, a-i face ~ în păr *sau* în chică, a-l apuca de păr, învîrtindu-l de jur împrejur: pînă o pune căprarul mîna în chica vr'unnia, să-i facă ~ de vînt (DLVR.); lui jupînu Guliță i-am făcut o ~ în chică, ca să le pun minte (ALECS.) ¶ ④ Morișcă de vînt, scîndurică ce se învîrtește, la bătaia vîntului, în jurul unui fus și care se fixează pe acoperișul caselor [m o a r ă].

MORÎNCEALĂ (*pl.*-celi) *sf. Olten.* (CONV.) Faptul de a m o r î n c i; frămîntare; Ⓕ scărmănare.

MORÎNCI (-cesc *vb. tr. Olten.* ① A lucra ceva cu greutate, cu trudă (PȘC.) (CONV.) ¶ ② A frămînta, a mesteca bine ¶ ③ Ⓕ A părui, a scărmăna, a da o bătaie [comp. MORONCI].

MORÎNDĂU *sbst. Olten.* ① Grămadă de pămînt (sau de altceva bine amestecat sau frămîntat ¶ ② ✕ Mîncare prea multă vîrîtă în gură și care nu se poate înghiți ¶ ③ Ⓕ F Om mare și prost.

MORÎNGLAV *adj.* Porumb ~, varietate de porumb cu știuletele mare și cu 8-10 rînduri de boabe.

MORMĂI, *Mold.* MORNĂI (-ăesc, -ăiu) *vb. tr.* și *intr.* ① A scoate un glas înfundat, *vorb.* de urs, cînd e supărat de cineva sau cînd mănîncă: ursul smerit se tupilă la pămînt și încetă de a mormăi (GN.); iaca ce vede că vine ursul... mormăind înfricoșat (CRG.); sosește ursul la ușă și începe a mornăi cu un graiu gros (SB.) ¶ ② *Vorb.* de oameni: a-și arăta nemulțumirea prin niște gemete sau sunete nedeslușite, a bombăni, a murmura, a bodogăni: începu a ~ niște cuvinte pe care abia le mai înțelegeai (ISP.); bătea nervos cu degetele pe tabla de marmură a mesei, mormăind între dinți fel de fel de exclamații de indignare (CAR.).

MORMĂIALĂ ☛ MORMĂITURĂ.

MORMĂIT, *Mold.* MORNĂIT *sbst.* ① Faptul de a m o r m ă i ¶ ② Glasul înfundat al ursului: se auzi apoi un mormăit înnăbușit (GN.).

MORMĂITOR *adj. verb.* MORMĂI. Care mormăe.

MORMĂITURĂ, *Mold. Bucov.* MORNĂITURĂ (*pl.* -turi), MORMĂIALĂ (*pl.*-ieli) *sf.* ① Mormăit ¶ ② Glasul înfundat al ursului: înaintează spre locul... de unde începusem s'aud o mormăială (LUNG.); auzind iezii mornăitura ursului, s'au spăriat (SB.).

MORMAN (*pl.*-ane) *sn.* Grămadă, mulțime de lucruri grămădite unele peste altele: un ~ de zăpadă, adunat de vîrtej, troienise scara (VLAH.); la gura sobei era un ~ de scrum de hîrtie (DLVR.); Vom face cît cerul de 'nalt Mormanul cadavrelor crunte (COȘB.); *adverbial*: piramidele de noroiu grămădite ~ pe lîngă ușile prăvăliilor (I.-GH.); vînătorul căzu ~ de pe cal (ISP.).

MORMÎNJALĂ (*pl.*-jeli *sf. Mold.* Spoială, învățătură superficială: în școlile de la sate e o ~ de carte... care te umple de milă (VLAH.) [m o r m î n j i].

Fig. 3243. Mormîntul lui Ștefan cel Mare.

○ **MORMÎNJI** (-jesc) *vb. tr. Mold.* A învăța numai superficial.

MORMÎNT (*pl.* -minte) *sn.* ① Monument ridicat pe locul unde a fost îngropat cineva, spre a se păstra amintirea celui dispărut (▣ 3243, 3244); Sfîntul Mormînt, locul unde a fost înmormîntat Mîntuitorul ¶ ② Locul unde cineva își găsește moartea ¶ ③ Groapă: a se cobori în ~, a muri; a băga pe cineva în ~, a fi pricina morții lui ¶ ④ Ⓕ Moarte ¶ ⑤ Ⓕ Locuință întunecoasă care se poate asemăna cu

Fig. 3244. Piatra de pe mormîntul lui Ștefan cel Mare.

un mormînt [*m ă r m î n t (arom. m ă r m i n t u < *m î n m î n t < lat. m o n(u m e n t u m].

MORMÎNTAL *adj.* De m o r m î n t: piatră ~ă; Din țerna ~ă răsare dulce floare (ALECS.); tăcere ~ă tăcere adîncă, tăcere de moarte: o tăcere ~ă se răspîndește asupra faptului (FIL.) [format după fr. s é p u l c r a l].

MORMÎNȚEL (*pl.*-ele *sn. dim.* MORMÎNT: și pe ~ul meu ai să vezi un lucru mare (ȘEZ.).

MORMOLOC *sm.* ① Puiu mititel de broască care n'are încă picioare, ci o coadă lungă și turtită care-i servește la înnotat (▪ 3245; numit dialectal „lingura-popii" ¶ ② Ⓕ *Olten.* (CIAUȘ.) Om leneș, molatec [comp. srb. m r m o l j a k].

Fig. 3245. Mormoloci.

MORMONI (-onesc) MORMĂI.

○ **MORMONZĂU** *adj. Oaș.* MARMAZIU.

MORMOROȘI (-osesc) *vb. tr.* și *intr.* MORMĂI: oare ce mormorosește ursul? (ALECS.).

MORNĂI... ☛ MORMĂI...

MORNĂILĂ *sm.* F Cel ce m o r n ă e într'una.

MORNIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.*, MORNIȚAR *sm. Bucov.* Soiu de țînțar foarte mic care mușcă rău (*Ceratopogon pulicarius*): cînd are să fie vara ploaie, umblă mornițele seara cu droaia (MAR.).

MOROAGĂ *sf. Olten.* Lucru sărat peste măsură: e ~ (CIAUȘ.) [srb. m o r e „apă de mare"].

MOROAICĂ ☛ MOROIU.

MOROCĂNEALĂ (*pl.*-eli *sf.* Faptul de a m o r o c ă n i, de a bombăni, mormăit: îi era lehamite de morocăneala lui moș Nichifor (CRG.).

MOROCĂNI (-ănesc) *vb. tr.* și *intr.* A bombăni împotriva cuiva, a mormăi, a bodogăni: mucegaiul de babă... hojma mă morocănește și-mi scoate ochii cu cele tinere (CRG.)

MOROCĂNOS, MORĂCĂNOS *adj.* Care m o r o c ă n e ș t e într'una, care bombănește, posac, ursuz: ghemuit în colțul meu, ședeam tăcut și morocănos parcă mi se înnecase corăbiile (GN.); ajunsese de la o vreme morăcănos (GRIG.).

MOROGI (-ogesc) *vb. tr. Olten.* (CIAUȘ.) A săra peste măsură [m o r o a g ă].

MOROIU *sm.* Ⓕ Copil mort nebotezat care, după credința poporului, s'a făcut strigoiu și vine noaptea de o chinuește pe maică-sa; în descîntece apare și *f.* MOROAICĂ (*pl.*-ce) [sl. m o r a].

MORON MORUN.

MORONCI (-cesc) *vb. tr.* și *intr. Mold.* A chinui; a necăji; a cicăli; a ocărî: Un bătrîn ce cu femeia-i într'o zi se ciondănea S'a fost pus de-o moroncea (SPER.) [rut. m o r o č y t y].

***MORSĂ** (*pl.*-se) *sf.* Mamifer carnivor marin ce seamănă cu foca; trăește prin mările înghețate de la polul nord; poate ajunge pînă la o greutate de 1500 de kilograme; se mai numește și „cal-de-mare" sau „vacă-de-mare" (*Trichechus rosmarus*) (▪ 3246) [fr.].

Fig. 3246. Morsă.

MORSOCA = MURSECA.

MORT 1. *adj.* ① Care a murit, care nu mai trăește, care a încetat din viață, răposat (*în opoz.* cu „viu"): a cădea ~; a adormi ca ~ ¶ ② Beat ~, beat cu desăvîrșire, în gradul cel mai înalt ¶ ③ Mort-copt ☛ COPT 1 ⑥; F ~ sau viu, în ori-ce stare s'ar afla; o să țiu minte și ~, nu voiu uita niciodată; nici ~, cu nici un preț; a umbla ~ după ceva, a alerga, a umbla după ceva cu limba scoasă, ostenindu-se și făcînd tot posibilul ca să-l capete; a se face ~ în popușoi, a se preface că nu știe nimic despre un lucru; las'o moartă 'n popușoi! să nu-ți pese de asta! nu te mai ocupa de asta! ¶ ④ E un om ~, e un om pierdut, e în mare primejdie ¶ ⑤ Ⓕ Prăpădit, istovit: ~ de oboseală, de foame, de sete ¶ ⑥ Ⓕ Lipsit de activitate, de mișcare: un oraș ~ ¶ ⑦ Limbă moartă

☛ LIMBĂ 5 ¶ ⑥ Literă moartă ☛ LITERĂ 3 ¶ ⑨ Mînă moartă ☛ MÎNĂ-MOARTĂ ¶ ⑩ Natură moartă, care înfățișază animale moarte, o natură neînsuflețită ¶ ⑪ Punct ~, de unde nu se mai înaintează, unde s'au oprit tratativele ¶ ⑫ Apă moartă ☛ APĂ ⑬.

2. **MORT** *sm.*, **MOARTĂ** (*pl.*-te) *sf.* ① Om mort, femeie moartă: a învia din morți; ⓟ: cu plînsul nu se 'nvie morții: — morții cu morții și viii cu viii; — ~ul de la groapă nu se mai întoarce ☛ GROAPĂ ③; — a lua de pe vii și de pe morți, a lua (bani, etc.) de la toată lumea ¶ ② Sîmbăta morților, *a)* Sîmbăta dinaintea Duminicii lăsatului de carne; *b)* Sîmbăta dinaintea Rusaliilor; Lunea morților, a doua zi după Duminica Tomii ¶ ③ Convoiu mortuar: deodată unul dintre copiști se scoală, zicînd: „trece ~ul!" (BR.-VN.) [lat. m o r t u u s].

MORTĂCIUNE, **MORTĂCINĂ** (*pl.*-ini) *sf.* ① Trupul unui animal mort, hoit, stîrv: aruncîndu-i și mortăciunea acestuia și a calului său sub pod, se puse iarăși de se odihni (ISP.); măcelarul va striga în contra autorității care-l oprește de a vinde carne de mortăciune (I.-GH.); întinde de tine ca cînii, cînd se 'ncolțesc și se 'ncaibără la mortăcină (JIP.) ¶ ② *Pr. ext.* Cadavru (de om) ¶ ③ Ⓕ Ființă foarte slabă, care abia își mai ține viața [lat. m o r t i c ī n a].

***MORTAL** *adj.* ① Muritor, care poate sau trebue să moară ¶ ② Care pricinuește moartea: rană, lovitură ~ă ¶ ③ De moarte, capital: păcat ~ ¶ ④ Care durează pînă la moarte: inimic ~ [fr.].

***MORTALITATE** *sf.* ① Starea omului și a celorlalte vietuitoare de a fi supuși morții ¶ ② Numărul oamenilor sau animalelor cari mor în timpul unei epidemii: cînd este o ~ mare, poporul zice că se ieftinește pînea (I.-GH.) ¶ ③ Numărul de oameni cari mor anual în raport cu nașterile și cu numărul populațiunii [fr.].

***MORTAR** *sbst.* Amestec de var sau de ciment cu nisip și apă, care se întrebuințează la zidărie [fr m o r t i e r].

‡ **MORTASIPIE** *sf. Mold.* Zeciuială de la cîntărirea mărfurilor și taxă de la vînzarea vitelor [ngr. μουρτασίπης < tc. m ü h t e s i b].

○ **MORTASÎNCĂ** *sf. Mold.* Smalț cu care olarul smălțuește oalele (PAMF.) (RV.-CRG.).

***MORTIERĂ** (*pl.*-re) *sf.* Tun foarte scurt, pivă (▣ 3247): mortierele se numeau pive (BĂLC.) [fr. m o r t i e r].

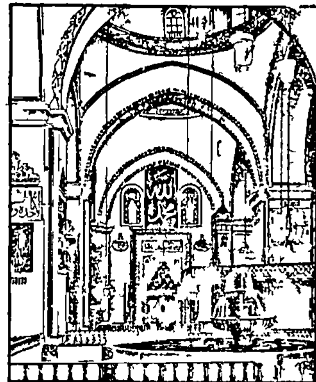

Fig. 3247. Mortieră.

***MORTIFICA** (-fic) 1. *vb. tr.* ① A-și munci, a-și chinui, a-și pedepsi trupul (prin austerități, prin posturi) ¶ ② Ⓕ A umili, a face de rușine.

2. *vb. refl.* A se pedepsi trupește, a-și chinui trupul [lat.].

***MORTIFICAȚIUNE** *sf.* ① Faptul de a (se) mortifica, pedeapsă, chin ce-și impune cineva trupului (prin austerități, prin posturi) ¶ ② Ⓕ Umilirea amorului-propriu ¶ ③ Starea unei cărni desorganizate, cangrenate [fr.].

***MORTUAR** *adj.* Privitor la morți: convoiu ~; cameră ~ă; registru ~ [fr.].

○ **MORȚEȘTE** *adv.* Ca după m o r t: împărăteasa rămase bocindu-se ~ și... smulgîndu-și părul de pe cap (RET.).

MORȚIȘ *adv.* Cu încăpățînare, în ruptul capului, cu ori-ce preț: în loc să umble ~ ca alți popi după cerșitorit.. zicea că este de altă părere (CRG.); ține ~ să osîndească pe unul (BR.-VN.) [m o a r t e].

MORȚIU *adj.* A urla a ~, a urla ca o prevestire de moarte: nu alungați haita ceea... nu auziți cum urlă a ~? (ALECS.) [m o a r t e].

○ **MORUGĂ** *sf. Băn. Olten.* — MOROAGĂ.

Fig. 3248. Morun.

MORUN *sm.* Pește din marea Neagră și din Dunăre, ce seamănă cu nisetrul dar mult mai mare decît acesta, greutatea lui trecînd uneori de 600 de kgr.; are o carne foarte gustoasă, icrele-i, de coloare cenușie-neagră, sînt foarte prețuite, iar din bășica lui înotătoare se prepară așa zisul „cleiu de morun", întrebuințat la limpezirea vinurilor (*Acipenser huso*) (▣ 3248) [comp. srb. bg. m o r u n a, etc.].

MORUNĂ *sf.* = MUȘĂȚEL.

MORUNAȘ *sm.* Pește de Dunăre și din bălțile ei, de coloare cenușie-albăstrie, lung de 25-30 cm., cu carnea gustoasă și grasă (*Abramis vimba*) (▣ 3249) [bg. srb. m o r u n a ș(ŭ)].

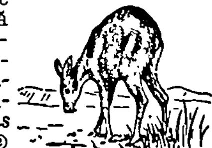

Fig. 3249. Morunaș.

MOSAFIR, **MUSAFIR** *sm.* Oaspe, persoană care vine în vizită, care e invitată la masă, etc.: mosafirii se așezară pe cele două paturi (FIL.); a primi ~i; a avea ~i la masă; cînd se varsă chibriturile, au să-ți vie musafiri (GOR.) [tc. m u s a f i r].

MOSC *sm.* ① Mamifer rumegător, de mărimea unei căprioare, care are sub pîntece un fel de pungă plină cu o materie mirositoare, numită și ea ~; animalul acesta trăește în platoul central din Asia, în Tonkin, în Bengal, etc. (*Moschus moschiferus*) (▣ 3250) ¶ ② Substanță solidă, unsuroasă, de un miros pătrunzător, secretată de animalul cu același nume ¶ ③ Produs artificial al cărui miros puternic seamănă cu al moscului natural: se zărea... o bucată de săpun ~ în formă sferică (FIL.) [ngr. μόσχος].

Fig. 3250. Mosc.

MOSCAL = MUSCAL.

***MOSCHEE** *sf.* Geamie (▣ 3251, 3252): își petrece viața în rugăciuni pe la ~ și în apatie pe la cafenele (ALX.) [fr. m o s q u é e].

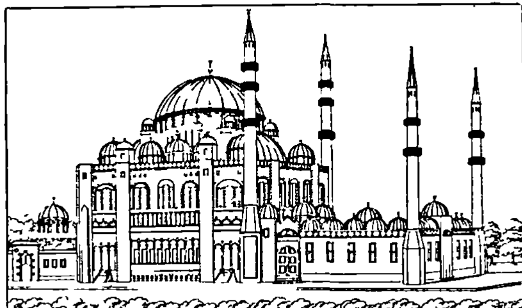

Fig. 3251. Moscheea Solimania (Stambul).

† **MOSCHICESC** *adj.* ● Rusesc, moscovit: apa Donului... din inima țării moschicești iese și cade în marea Neagră (M.-COST.); îi trage un frecuș de cele moschicești, de-i fugea sufletul (CRG.) [rus. m o s k v i č ŭ].

***MOSCOVIT** 1. *adj.* ● Rusesc.

2. *sm.* Rus [rus. m o s k v i t j a n i n ŭ].

MOSCUȘOR *sm.* = FRĂGULIȚĂ [m o s c].

MOSOR (*pl.*-soare) *sn.* Mic cilindru sau țeavă de lemn pe care se deapănă tort, ață, mătase, etc. (▣ 3253): șezi acasă de-ți vezi de fuse și mosoare (ISP.) [tc. m o s u r].

Fig. 3252. Interior de moschee.

MOSORAȘ (*pl.*-așe), **MOSOREL** (*pl.*-ele) *sn. dim.* MOSOR.

MOSORÎ (-orăsc) *vb. refl. Mold. Bucov. Trans.* A se umfla, a căpăta umflături: poate... foarte ușor să li se mosorască țițele (MAR.) [m o s o r].

MOSTOCHINĂ (*pl.*

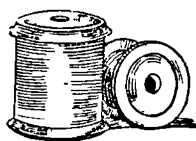
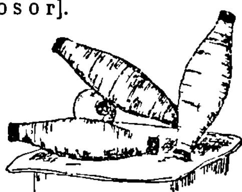

Fig. 3253. Mosoare.

-ne *sf. Mold.* ♣ = MOȘMOALĂ.

***MOSTRĂ** (*pl.*-re) *sf.* ❦ Probă, bucată, părticică luată dintr'o marfă spre a se aprecia calitatea ei [it.].

MOȘ 1. *sm.* ① Bătrîn: a fost odată un ~ și o babă ¶ ② Titlu dat, *în spec.* la țărani, unui om de o vîrstă înaintată: ~ Gheorghe; ~ Lazăr; toți se speriară, pînă și chiar ~ popa (ISP.); ~ Martin, nume dat de popor ursului: avea pe ~ Martin, un urs mare, negru (I.-GH.); pun toți ciinișorii spinarea 'n lespede, dar mai cu foc ~ Martin (R.-COD.) ¶ ③ Titlu pus și înaintea numelor de sărbători personificate: ~ Ajun(ul) ☛ AJUN ①; ~ Crăciun ¶ ④ Bunic ¶ ⑤ Strămoș, străbun: din ~i, strămoși; aflară arme fel de fel, rămase de la ~i strămoși (RET.); de cînd cu ~ Adam ☛ ADAM ① ¶ ⑥ A spune ~i pe groși, a vorbi fleacuri, a spune vrute și nevrute, verzi și uscate ¶ ⑦ *Mold.* Unchiu ¶ ⑧ ‡ Parte de moșie stăpînită de un moșnean ¶ ⑨ = PĂLĂMIDĂ-DE-BALTĂ ¶ ⑩ = GHIBORȚ.

2. **MOȘI** *sm. pl.* ① ✝ Zilele cînd se pomenesc și se cinstesc morții, cînd se fac pomeni, etc.: moșii de vară, Sîmbăta moșilor *sau* Sîmbăta morților. Sîmbăta dinaintea Rusaliilor; moșii de toamnă, Sîmbăta dinainte de Sf. Dumitru; moșii de iarnă, Sîmbăta înainte de săptămîna albă sau Sîmbătă înainte de lăsatul secului ¶ ② Mare bîlciu ce se ține la București în fie-care an în luna Maiu ¶ ③ ✝ Zilele care urmează după cele 9 babe de la începutul lui Martie ¶ ④ *F* De cînd cu moșii verzi (*sau* putrezi), din timpuri străvechi; la moșii ăi verzi, la Sfîntu-Așteaptă, niciodată: vei mai căpăta și tu cap la ~ii ăi verzi ori la Paștile cailor (ISP.); a îndruga ~i pe groși ☛ GROȘ ⑥ ¶ ⑤ ✕ Un fel de cozonaci rotunzi și lungăreți, numiți și „babe" sau „moșnegi", ce se fac pe alocuri de Paști [comp. alb. m o š ε „bătrîn"].

‡**MOȘAN** *sm.*, **MOȘANCĂ** (*pl.*-ce) *sf.* Moștenitor, moștenitoare [m o ș].

MOȘI (-șesc) *vb. tr.* și *intr.* ✗ A da ajutorul necesar unei femei cînd trebue să nască [m o a ș ă].

MOȘIC *sm. dim.* MOȘ: ~ule, fă bine de pune mîna pe-o cazma și scoate-mi pustia de comoară (DLVR.).

○**MOȘICĂI** (-ăesc) *vb. tr. Trans.* A lucra încet și fără spor: moșicăia pe lîngă un foc de vreascuri ude (PĂC.).

MOȘIE *sf.* ① ‡ Pămînt moștenit de la părinți, baștină; de ~, moștenit ¶ ② † Țară strămoșească, patrie ¶ ③ ✓ Proprietate de pămînt cultivabil, domeniu: un petec de ~; o sfoară de ~; vătaf de ~ [m o ș].

MOȘIER, *Trans.* **MOȘIEȘ** *sm.* Cel ce posedă una sau mai multe m o ș i i: are o moșie mai mare decît moșieșii de baștină (RET.).

○**MOȘINĂ** (*pl.*-ni, †-ne) *sf. Trans.* Chibrit (VIC.) (PȘC.): sclipind ca și niște capete de moșini (MAR.).

†**MOȘINAȘ** *sm. Mold. Bucov.* Mic proprietar rural: de voești, îți dau fata mea... și te fă ~ în locul meu (SB.) [comp. m o ș n e a n].

○**MOȘINOIU** ☛ MOȘOROIU.

MOȘIOARĂ (*pl.*-re) *sf.* ✓ *dim.* MOȘIE: Brustur și Cocîrlă sînt feciori de oameni cu moșioarele lor (ALECS.).

MOȘIT *sbst.* ✗ Faptul de a m o ș i: știa bine treaba ~ului (CRG.).

○**MOȘMÎNDI** (-desc), **MOȘMOLI** (-olesc), **MOȘMONI** (-onesc) *vb. tr.* și *intr.* A migăli, a lucra încet și fără spor, a mocăi, a mocoși: moșmîndești... trei conace pîn'să scrii la răboj (JIP.).

MOȘMOALĂ (*pl.*-le), **MOȘMOANĂ** (*pl.*-ne), **MOȘMULĂ**, **MUȘMULĂ** (*pl.*-le) *sf.* ♣ Fructul comestibil al moșmolului: cu vreme și cu paie, mușmulele se moaie (PANN) [tc. m u š m u l á].

○**MOȘMOANE**, **MOȘMOANDE** *sf. pl.* Vrăji (de dragoste); băuturi descîntate (CIAUȘ.) (R.-COD.).

MOȘMOL, **MOȘMON** *sm.* ♣ Arbust din fam. rozaceelor, cu flori mari, albe, al cărui fruct, tare la început, se moaie cu timpul și devine suculent, de un gust dulce-acrișor; crește prin păduri și tufișuri (*Mespilus germanica*) (▣ 3254) [m o ș m o a l ă, -o a n ă].

Fig. 3254. Moșmol.

MOȘMOLI, **MOȘMONI** ☛ MOȘMÎNDI.

MOȘMULĂ ☛ MOȘMOALĂ.

MOȘNEAG *sm.* ① Om foarte bătrîn, de o vîrstă foarte înaintată, moș, unchiaș: am un ~ cu douăsprezece piei îmbrăcat și bun pentru mîncat (GOR.), *ghicitoare despre* „ceapă" ¶ ② *Pr. anal.* ♣ Porumb păros: popușoilor ce sînt păroși li se spune ~ (VOR.) [*m o ș-t(e)n e a g < m o ș t e a n sau derivat din *m o ș i n; ☛ MOȘNEAN].

MOȘNEAN *sm.* ① ‡ = MOȘTEAN: toate bucatele cîte va avea... vor fi ale celora ce vor rămînea moșneani (PRV.-MB.) ¶ ② ✓ Odinioară: mic proprietar rural, șezător la țară, care-și cultiva propriul său pămînt, spre deosebire de „clăcaș" (☛ *ac. cuv.*); în *Mold.* se numea „răzeș": cei mai mulți și cei mai puternici sînt răzeșii, moșneni, cum se numesc în Muntenia (VLAH.); se face noapte cînd ne oprim la hanul mare al unui sat de moșneni (IRG.) [derivat dintr'un radical *m o ș i n (înrudit cu m o ș), de unde și forma m o ș i n a ș].

MOȘNEGEL ☛ MOȘNEGUȚ.

MOȘNEGEȘTE *adv.* Ca m o ș n e g i i: își făcu ~ cruce (GRL.).

MOȘNEGUȚ, **MOȘNEGEL** *sm. dim.* MOȘNEAG: Moșneguțul mititel Face gardul frumușel (GOR.), *ghicitoare despre* „ac".

MOȘNENESC *adj.* De m o ș n e n i, ce aparține moșnenilor: Halešul nu e nici ~ nici țărănesc (IRG.); mistue bogățiile munților moșnenești (LUNG.).

‡**MOȘNENI** ☛ MOȘTENI.

‡**MOȘNENIE** *sf.* Moștenire: cînd va fi un om bolnav și va lăsa cuiva să moșnenească mult puțin... și acest moșnean nu va griji de dîns... acesta-și va piarde moșnenia (PRV.-LP.) [m o ș n e a n].

○**MOȘOAICĂ** (*pl.*-ce) *sf. Mold.* ◊ Oală de lut, de mărime mijlocie, pentru gătit bucate: nimeri într'un blidariu... o ~ cu cîteva linguri de fasole (FLOR.) [(oală ce se dă de pomană la) m o ș i].

MOȘOROI, **MUȘUROI**, **MUȘIROI**, **MOȘINOI** (-oesc) 1. *vb. tr.* ✓ A grămădi, a face m o ș o r o a i e de pămînt (la rădăcina unei plante, spre a-i favoriza creșterea): moșinoaiele... se fac cu un plug cu două cucure, după cum moșinoesc Bulgarii varza cu rarița lor (ION.).

2. *vb. refl.* A se îngrămădi, a forma moșoroaie.

MOȘOROIT, **MUȘUROIT**, **MUȘIROIT** *sbst.* ✓ Faptul de a m o ș o r o i.

MOȘOROIU, **MOȘUROIU**, **MOȘINOIU**, **MOȘUNOIU**, **MUȘUROIU**, **MUȘINOIU**, **MUȘUNOIU** (*pl.*-oaie) *sn.* ① Grămadă mică de pămînt în formă de con trunchiat, provenită din pămîntul aruncat la suprafață în urma săpăturii făcute de o cîrtiță (▣ 3255): sobolul... nu vrea să știe de ce se petrece dincolo de moșoroiul lui (DLVR.) ¶ ② *Pr. ext.* Grămadă mică de pămînt, ridicătură ce seamănă cu un moșoroiu de cîrtiță: și-a făcut un cuib pe un moșoroiu de pămînt, mai sus, ca să nu i-l înnece ploile (BR.-VN.); *în spec.* movîliță de pămînt ce se grămădește la rădăcina unei plante, cînd se prășește: a doua prașilă se deosebește de cea dintîiu în aceea că acum la rădăcina fie-cărui porumb se strînge moșinoiu (ION.) ¶ ③ *Pr. ext.* Grămadă mică: pe un blidișel de lemn, un moșinoiu de brînză de oaie (RET.) ¶ ④ ~ de furnici, furnicar, cuib de furnici: pe lîngă semințele de cînepă, ele sînt ceea ce ar fi moșiroiul de furnici sub Himalaia (SAD.); am dat peste un mușunoiu de furnici (MAR.) [lat. m u s a r a n e u s].

Fig. 3255. Interiorul unui mușuroiu de cîrtiță.

MOȘ-TEACĂ ☛ TEACĂ.

‡**MOȘTEAN** *sm.*, **MOȘTEANCĂ** (*pl.*-tence) *sf.* ① Moștenitor, moștenitoare: îi rugă să le fie milă de fiul său Bogdan pre care-l lasă ~ scaunului (NEGR.) ¶ ② Bă-

ştinaş ¶ ③ Moşnean [probabil din m o ş n e a n, influenţat de vsl. m o ş t i].

MOŞTENESC *adj.* ① De m o ş t e a n, de moşnean; răzeşesc ¶ ② Ereditar

MOŞTENI, ‡**MOŞNENI** (-enesc) *vb tr.* A căpăta ceva, a intra în stăpînirea unei case, unei averi, etc. în urma morţii proprietarului acestora, a clironomisi: **doar n'am a trăi cît lumea, ca să moştenesc pămîntul** (CRG.); **nice el nice feciorii lui nu vor încăpea să moştenească acele ocine** (PRV.-MB.); **feciorii ce să vor naşte cen călugăriţă... nu vor moşneni nemică dentru averea mine sa** (PRV.-LP.) [m o ş t e a n].

MOŞTENIRE *sf.* ① Faptul de a m o ş t e n i ② Tot avutul ce lasă cineva după moarte ¶ ③ Averea moştenită de cineva.

MOŞTENITOR 1. *sm.*, -**TOARE** *sf.* Persoana care m o ş t e n e ş t e: **nu se poate spune cîtă bucurie simţi împăratul cînd a văzut că dobîndi un ~** (ISP.).
2. *adj.* Prinţ ~, prinţul care urmează să se urce pe tron după moartea suveranului.

MOŞULEŢ, **MOŞUC** *sm. dim.* **MOŞ**: **găsim la un moşuleţ slab... un docar spălat de ploi** (IRG.); **acolo s'a dat peste cap şi s'a făcut un moşuc mititel... bătrîn, bătrîn** (SB.).

MOŞUNOIU → **MOŞOROIU**.

MOŞUŢ *sm.* ① *dim.* **MOŞ** ¶ ② **CIOCÎRLIE-MOŢATĂ**.

MOTAN *sm. Mold.* Cotoiu, pisoiu: **avea un glas de ~ răguşit** (ALECS.) [înrudit cu m o t o c].

MOTCĂ (*pl.*-**che**) *sf. Olten. Băn. Trans.* Jurubiţă, scul de tort (→ 3256): **de mult, muierile cerneau hainele, motchele, etc. cu apă din acest izvor** (LIUB.) [srb.].

Fig. 3256. Motcă din Hunedora (după Γ. Papahagi).

***MOTILITATE** *sf.* Facultatea de a se mişca [fr.].

***MOTIV** (*pl.*-**ve**) *sn.* ① Cauza, pricina care determină să se facă ceva, care împinge, îndeamnă la ceva ¶ ② Scuză, pretext ¶ ③ Frază muzicală care predomină într'o compoziţie ¶ ④ ~**e de ornamente**, subiecte de sculptură ornamentală [fr.].

***MOTIVA** (-**vez**) *vb. tr.* ① A arăta pricinile, motivele, pretextele ¶ ② ~ **absenţele** (unui şcolar, etc.), a găsi întemeiate cauzele pentru care a lipsit, a scuza lipsirile ¶ ③ A îndreptăţi, a servi de motiv: **purtările lui au motivat măsurile luate de mine** [fr.].

MOTIVAT *adj. p.* **MOTIVA** ¶¶ C **NEMOTIVAT**.

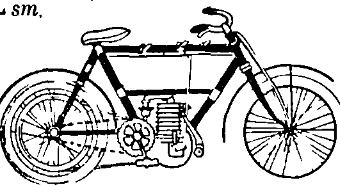
MOTÎCĂ (*pl.*-**ci**) *sf. Oaş.* Tîrnăcop [rut.]

MOTÎLCĂ (*pl.*-**ci**) *sf. Olten.* (CIAUŞ.) ① Basma înnodată într'un colţ în care s'au pus bani, seminţe, etc. ¶ ② Umflătură, gîlcă [comp. **MODÎLCĂ** şi **MOTOŞCĂ**].

MOTÎNTAN, **MOTÎNTOC** *adj.* şi *sm. iron. Olten. Trans.* Prostolan, nătîng, nătîntoc: **du-te, du-te, slutule!... urgia fiarelor şi motîntane!** (TICH.).

MOTOC *sm. Trans. Ban.* — **MOTAN**: **şoarecii nu sînt vrednici de rîs pentru aceea că ei n'au legat clopoţel la grumazul ~ului** (TICH.).

MOTOCEL *sm.* ① *Mold. Bucov.* Ghemuleţ; ciucure, canaf: **stîlpul hornului unde lega mama o sfoară cu motocei la capăt** (CRG.) ¶ ② **MOTOCEI** *pl.* **GHIZDEIU MĂRUNT**; — **PAPANAŞI** [rut. m o t o k].

Fig. 3257. Motocicletă.

***MOTOCICLETĂ** (*pl.*-**te**) *sf.*, **MOTOCICLU** *sm.* Bicicletă prevăzută cu un motor (→ 3257) [fr.].

***MOTOCICLIST** *sm.* Cel ce umblă pe o motocicletă [fr.].

MOTOCOL *pl.*-**oale** *sn. Bucov.* Mătăuz, sfiştoc; pămătuf: ~**ul de busuioc cu care iordănesc pe oameni** (MAR.).

MOTOCOSALĂ (*pl.*-**seli**) *sf. Băn.* Confuzie, încurcătură, încîlceală [m o t o c o s i].

MOTOCOSI (-**osesc**) *vb. tr. Băn. Trans.* A pune în desordine, a încurca, a încîlci.

***MOTOCULTURĂ** (*pl.*-**ri** *sf.* Lucrarea mecanică a pămîntului, arătură, etc. cu maşini [fr.].

MOTOFĂLI → **MOTOFOLI**.

MOTOFLEAŢĂ *Trans.*, **MOTOFLEŢE** *Băn. sm. iron.* Nătîng, nătîntoc, nătăfleaţă: **voi, motofleţi, nu-ţi fi în stare să luaţi năframa cu banii** (RET.).

MOTOFOLI, **MOTOFĂLI** (-**lesc**) *vb. tr.* şi *refl. Băn.* A (se) tăvăli în murdărie, în noroiu, a (se) murdări.

MOTOLOG *adj.* — **MOTOTOL** 2: **şarpele, lacom şi nemilos, suge din vr'o nefericită de broască moale şi motoloagă** (DLVR.).

***MOTOR** *sm.* ① Ceea ce dă mişcare, ce pune în mişcare: **aburul e un ~ puternic** ¶ ② Ⓕ Cel ce sau ceea ce pune în lucrare, ce face să pornească o întreprindere ¶ ③ Nume dat muşchilor ce fac să se mişte un membru ¶ ④ (şi *sn. pl.*-**oare**) Mecanism, maşină care transmite mişcarea dată de forţa motrice: ~ **cu gaz**; ~ **cu benzină**; ~ **electric**; **Bistriţa dă puterea care mişcă vinioşii ~i de oţel** (IRG.) [fr.].

MOTOŞCĂ *sf. Mold. Bucov.* ① = **MOŢCĂ** ¶ ② Legăturică (de bani sau de alte lucruri mărunte: **mătură necontenit cu motoşca de urzici pe dinaintea coşniţelor** (MAR.) ¶ ③ Umflătură sub falcă la vite [rut. m o t o č k a].

MOTOTOL (*pl.*-**toale**) 1. *sn.* ① Lucru strîns ca un ghem, făcut ghem, cocoloş, ghemotoc; ~ **de paie**, o mînă de paie făcute ghem, cu care se freacă ceva ¶ ② Astupuş de cîrpe sau de altceva, făcute ghem ¶ ③ *adv.* Ghemuit, strîns şi făcut ghem (ca o cîrpă): **el sta lîngă uşă, cu pălăria ~ în mînă** (D.-ZAMF.); **vîrî ~ în buzunarul pantalonilor patru hîrtii de cîte douăzeci** (DLVR.); **a cădea ~**, a cădea grămadă, ca un corp fără viaţă: **omul căzu ~ pe o laviţă, ca izbit cu măciuca în moalele capului** (DEM.).
2. *adj.* F Greoiu la cap şi la trup, trîndav, tembel, nătîng: **nu-i venea lui... să-l crează nestine că este paharnic, ~ şi adormit** (ISP.); **merge însoţit de-o mototoală de femeie pe vale 'n sus** (LUNG.) [m o t o t o l i].

MOTOTOLI (-**olesc** *vb. tr.* şi *refl.* ① A se face mototol; a (se cocoloşi, a (se strînge, a (se) boţi ca un ghem: **îi cade sub mînă un petic de hîrtie pe care-l mototoleşte** (BR.-VN.); **procopseala nu e cîrpă s'o mototoleşti şi s'o bagi în sîn** (PANN) ¶ ② A(-şi) strica forma, a (se) deforma prin strîngere: **se puse binişor în pat, ca să nu se mototolească albiturile** (ISP.) [comp. rut. m o t o l i t i].

***MOTRICE** *adj. f.* **Forţă ~**, forţa care pune în mişcare ceva [fr.].

MOTROAŞCĂ *sf. Trans.* ① = **MOTOŞCĂ** ¶ ② — **MOTOCOL** ¶ ③ Ⓕ (PŞC.) Copil mic şi gras ¶ ④ — **MIŞCĂ**.

MOTROC *Băn.*, **MOTRON** *Trans.* (PĂC.) *adj.* şi *sm.* Nătîng, prostolan.

MOTROŞI (-**oşesc**) *vb. tr. Trans.* (VIC.) (PŞC.) ① A lucra încet şi fără spor ¶ ② A strînge un lucru în grabă spre a-l ascunde [m o t r o a ş c ă].

***MOTTO** *sbst.* Zicere, maximă scurtă pusă în fruntea unei cărţi, unei bucăţi literare, în josul unei steme, etc [it.].

***MOTU PROPRIO** *loc. adv. lat.* Din propria voinţă, de la sine, fără a fi îndemnat sau silit.

Fig. 3258. M. Moţ.

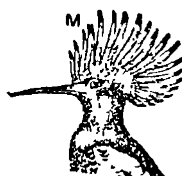

Fig. 3259. M. Moţ (de pupăză).

Fig. 3260. M. Moţul curcanului.

MOŢ[1] (*pl.*-**ţuri**) *sn.* ① Smoc de păr pe frunte sau pe creştet (la om, la cal, etc.) (→ 3258)

2 Tufă de pene pe capul unor păsări (ca pupăza, ciocîrlanul moțat, etc.) (▣ 3259) ¶ ③ Pielea roșie care atîrnă, ca un ciucure, de pe capul curcanului (▣ 3260) ¶ ④ Ciucur de fire de mătase, de lînă, etc. ce atîrnă la fes, la unele scufii, etc. ¶ ⑤ F Vîrf ¶ ⑥ Spicul din vîrful porumbului ¶ ⑦ Ⓕ F (Mai cu ~, (mai cu cap, mai din cale afară, (mai însemnat, (mai) deosebit (în ce privește deșteptăciunea, hărnicia, îndrăzneala, etc.); a crede că boierul e mai cu ~ ca rumânul este a crede că cînele crescut în casă ...nu e tot una cu ăl ciobănesc (JIP.); de o bucată de vreme. . o ducea numai în chefuri și pozne, care de care mai cu ~ (SAD.); spune-le nițel mai cu ~, iar nu așa... ca din topor, dacă vrei să te creadă lumea (ISP.) ¶ ⑧ MOȚUL-CURCANULUI[1], plantă mare și frumoasă, cu flori roșii, trandafirii sau albe, dispuse în spice cilindrice *(Polygonum orientale)* (▣ 3261 ; — MOȚUL-CURCANULUI[2] — BUSUIOC-ROȘU.

Fig. 3261. Moțul-curcanului.

MOȚ[2] ☛ PART. IST.

MOȚĂI (-ăesc, -ăiu *vb. intr.* 1 A ațipi, a dormi șezînd sau d'a-n-picioarele, clătinînd ușor capul îngreuiat de somn: se hotărî a sta în picioare... astfel încît cînd i-ar veni somn și ar ~, să cază jos și să se deștepte (ISP.); ticălosul de călugăr somnul și-l face moțăind (C. RAD.) ¶ ③ A da ușor din cap: el moțăe din cap și răspunde de mîntuială (S.-ALD.); cîntărețul a mulțumit foarte mîndru, moțăind cînd în dreapta, cînd în stînga (CAR.) [(a mișca capul ca un m o ț (cînd se clatină .

MOȚĂIALĂ *pl.*-ieli *sf.* Faptul de a m o ț ă i: Rumâne, scoală-te din ~! (JIP.); sfîrșiră cu o ~ din cap drept „bună vremea" și „mulțămim d-tale" (DLVR.).

MOȚĂILĂ *sm. F iron.* Poreclă dată cuiva care are obiceiul de a m o ț ă i, care pare a fi mereu adormit.

MOȚĂIT *sbst.*, MOȚĂITURĂ *pl.*-turi *sf.* Faptul de a m o ț ă i: noaptea, nu mai vezi... moțăitul prefăcut al cocoanelor (DLVR.); el răspunse cu o moțăitură ușoară din cap (S.-ALD.).

MOȚAT *adj.* 1 Care are un m o ț în frunte (*vorb.* de păsări): găină ~ă; ciocîrlan ~; creștea sub pat și în podul casei porumbei... de cei moțați și de cei încălțați (I.-GH.) ¶ 2 Împodobit cu un moț; țuguiat: doi surugii... cu căciula ~ă de oaie pe-o ureche (DDDB.) ¶ ③Ⓕ F (Mai) ~, (mai cu moț, (mai) cu cap: tu ești mai brează! te-aleseși mai ~ă! (JIP.).

*__MOȚIUNE__ *sf.* Propunere, individuală sau colectivă, făcută într'o adunare și care se pune la vot [fr.].

MOȚOC (*pl.*-oace) *sn.* Nod mare făcut în păr: o cucoană bătrînă cu zulufi dinainte, cu un ~ deasupra capului (GN.) [m o ț].

MOȚOCHINĂ (*pl.*-ne *sf.* 1 = MOȚOC ¶ ②Moț mare ¶ ③ Nod în lemn: prin acea gaură trece un laț de fag cu ~ la un capăt (PAMF.) ¶ ④ *Mold.* Umflătură, ulcerație (ȘEZ.).

MOȚPAN *sm.*, MOȚPANCĂ *sf. F Mold.* Ștrengar, ștrengăriță: împingeți-l încoaci pe ~ul cela, ca să ne cunoaștem la fețe (ALECS.) [pol. m o s p a n].

MOUR *sbst. Olten.* = MOHOR.

MOVILĂ (*pl.*-le) *sf.* 1 Ridicătură de pămînt, în formă de măgură, făcută de mîna omului ¶ ② Ridicătură din pămînt săpat ce se face ca semn de despărțire între hotarele unor moșii, unor proprietăți ¶ 3 *Pr. ext.* Grămadă mare: pe țol toarnă o ~ de galbeni care străluceau de soare de-ți luau ochii (CRG.) [m o g h i l ă].

MOVILI (-lesc) *vb. tr.* A așeza grămadă (ca o m o v i l ă : o parte din bucate erau secerate, legate în snopi și movilite în clăi (DLVR.).

MOVILIȚĂ (*pl.*-țe *sf. dim.* MOVILĂ: în fundul grădinii era o ~ cu flori pe de margini (CAR.).

MOVILOIU (*pl.*-loaie *sn. augm.* MOVILĂ. Movilă mare: în zori găsit-am pe-amîndoi... Alături c'un ~ De leșuri musulmane (ALECS.).

MOZAC *Mold.*, MOZĂC *Trans.* (VIC.), MOZOC *Băn.* Ursuz, tăcut, posac, bosumflat.

*__MOZAIC__[1] *adj.* Ce vine de la Moise: legea, religiunea ~ă [fr.].

*__MOZAIC__[2] (*pl.*-icuri, -ice) *sn.* ① Lucrare compusă din pietricele cubice sau prismatice, de diferite colori, lipite între ele cu ciment și alcătuind un desen geometric sau de ornament, sau înfățișînd figuri de oameni, de animale, etc. (▪ 3262): nișele... erau altădată decorate cu ~e, înfățișînd pe cei 12 apostoli (BDL.) ¶ 2 Ⓕ Scriere. operă alcătuită din bucăți cu subiecte diferite ¶ 3 Ⓕ Amestec de tot felul de lucruri sau oameni de toate neamurile, de toate clasele: ~ curios de tot soiul de neamuri, afară de Români (ALECS.) [fr.].

Fig. 3262. Mozaic.

*__MOZAISM__ *sbst.* Legea lui Moise, religiunea mozaică [fr.].

MOZICĂ *sf.* (P MUZICĂ.

MOZOC[1] ☛ MOZAC.

MOZOC[2] *sm. Băn. Olten.* Cîine mare, dulău: cum începea faurul a mînca, ...iată ~ul... se uită cum mă nîncă stăpînul lui (TICH.).

MOZOLI[1] (-olesc *vb. tr. Mold. Trans.* 1 A se munci să muște, să roadă. să rupă din ceva *vorb.* de copii și de bătrînii fără dinți : i-a dat în mînă frîntura de covrig s'o mozolească (S.-ALD.) ¶ 2 A mesteca multă vreme în gură: mozolea în gură o ciubeică fără tiutiun (SAD.) ¶ ③ A mototoli, a boți [rut. m o z o l j u v a t y].

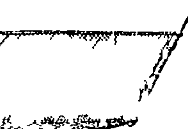
MOZOLI[2] (-olesc) *vb. tr. Olten. Bucov.* A mînji, a întina; a terfeli: s'au mai strîns și alți cîni... și l-au mozolit prin glod (VDR.).

○**MOZOMAINĂ** (*pl.*-ne) *sf. Băn.* 1 Mască urîtă; sluțenie de om, caricatură ¶ 2 Nălucă, arătanie; monstru.

MRANIȚĂ, MRAHNIȚĂ (*pl.*-țe *sf.* Gunoiu (de animale, uscat și sfarîmat) pentru îngrășat pămîntul.

MRĂNIȚA (-țez) *vb. tr.* A îngrășa pămîntul cu m r a n i ț ă.

MRĂNIȚOS *adj.* Îngrășat cu gunoiu, cu m r a n i ț ă: pămînt ~.

MREAJĂ, MREAJE, MREJE (*pl.* mreji, mreje) *sf.* ① Plasă de prins pește, compusă din trei rețele puse una pe alta, cu marginile înșirate pe frînghii; în partea de jos e prevăzută cu mici greutăți de plumb; se pescuește cu ea în rîuri sau bălți, lăsînd-o în jos, vertical, în lungul sau în latul apei (▪ 3263): prindea pește de pe Someș cu preasca ori cu mrejea (RET.) ¶ 2 *Pr. ext.* Cursă, laț: un vînător de pasări întindea o mreajă pentru pasări (TICH.); Ⓕ: pe vremea asta de cumplită ananghie,

Fig. 3263. Mreaja.

își întindea Rusia mrejile ei asupra țărilor noastre (VLAH.) ¶ ② Olten. Cusătură cu acul de jur împrejurul unei rupturi sau la mîneca cămășii (R.-COD.) (VÎRC.) [vsl. m r ě ž a].

MREANĂ (pl.-ene) sf. Pește de rîu, de coloare albă-cenușie sau albăstrie, cu solzi și mustăți mari; poate ajunge la o greutate de 5 6 kgr. *(Barbus fluviatilis)* (▪ 3264) [srb. m r e n a].

Fig. 3264. Mreană.

‡**MREJER IU**) sm. Pescar ce prinde cu m r e a j a.

MREJI (-jesc) vb. tr. A urzi intrigi: au mrejit felurí de intrigi asupra lui (NEGR.) [m r e a j ă].

MREJULIȚĂ (pl.-țe) sf. dim. MREAJĂ.

MU! MU! interj. Imită mugetul vacii și al vițelului: feciorașul se făcea vacă și striga „mu! mu!" (RET.).

MUC 1. sm., mai adesea MUCI pl. Lichid gros și cleios care iese din nările omului: a-și lua ~ii (de la nas; a-și șterge ~ii; e încă cu ~ii la nas, e tînăr de tot, fără experiență; la joc e foc, la lucru îi picá ~u (ZNN.).

2. (pl.-curi) sn. ① Vîrful negru al feștilei unei luminări aprinse: o Țigancă frumușică lua din cînd în cînd ~ul luminărilor, ca să dea mai multă lumină (FIL.); luă ~ de luminare și mînji pe toți oaspeții cari dormeau (ISP.) ¶ ② Bucățică rămasă dintr'o luminare arsă: să nu se 'ndure s'aprinză un ~ de luminare în casă! (CAR.) ¶ ③ Căpătîiul rămas dintr'o țigară: ~ de țigară [lat. m u c c u s].

MUCALIT adj. și sm. (Om) hazliu, plin de haz, glumeț, comic, caraghios: era mititelul ~ și, cînd se plictisea împăratul... pe el îl chema să-i spue lafuri (CAR.); cucoanele, știindu-l cît e de ~, ridicară ochii de pe lucru, și se uitară să vază dacă vorbește serios (BR.-VN.) [tc. m u k a l l i d].

†**MUCALITLÎC** (pl.-îcuri) sn. Haz, caraghioslîc: Murat al III-lea (era)... amator de danț... și de ~uri (BĂLC.) [tc. m u k a l l i d l ı k].

‡**MUCAREL** (pl.-eluri), MUCARER (pl.-eruri) sn. ① Odinioară: firmanul de confirmare a domnitorului din partea Sultanului, cu care ocaziune acesta-i trimitea caftanul de domnie ¶ ② Birul plătit Porții cu această ocaziune [tc. m u k a r r é r].

MUCĂRI¹ sf. pl. ① Unealtă (un fel de foarfeci) cu care se curăță mucul ars al unei lumînări (▪ 3265): Două sfeșnice de alamă, cu o păreche de ~ alăturea (I.-GH.) ¶ ② Băn. Mucuri, resturi [m u c].

Fig. 3265. Mucări.

MUCĂRI² (-ăresc) vb. tr. A reteza vîrful: se obicinuește, la legatul bobului porumbului a-i ~, ca și noi tutunul, cu scopul de a se face mai rodit (ION.) [m u c ă r i].

MUCĂRIT sbst. Faptul de a m u c ă r i: un asemine obiceiu... nu este pînă într'atîta de bun cît să ne plătească cheltuiala ce s'ar face cu ~ul porumbului (ION.).

MUCAVA (pl.-vale) sf. Foaie de aceeași compoziție ca a hîrtiei, dar groasă și tare, carton [tc.].

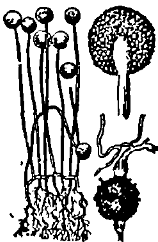
MUCED adj. ① Acoperit de mucegaiu, mucegăit: pîine ~ă; brînză ~ă; vin ~; piele ~ă; Iar Negruzzi șterge colbul de pe cronice bătrîne, Căci pe ~ele pagini stau domniile române (EMIN.) ¶ ② Cu părul amestecat bătînd în negru și vînăt (vorb. de cai) [lat. m u c ĭ d u s].

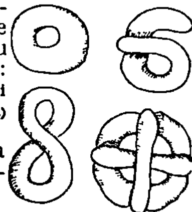
MUCEGĂI (-ăeso) vb. tr. și intr. A (se) face muced, mucegăios, a prinde m u c e g a i u, a (se) acoperi de mucegaiu.

MUCEGĂIOS adj. Plin, acoperit de m u c e g a i u.

MUCEGAIU (pl.-aiuri) sn. ① Un fel de vegetațiune, de coloare albă, cenușie sau verzuie, care se formează pe unele corpuri sub influența umezelii și cînd încep a putrezi; această vegetațiune e formată de diverse specii de ciuperci *(în spec. Mucor mucedo, Mucor racemosus)* (▪ 3266) care cresc pe aceste corpuri ca parazite, producînd în același timp descompunerea lor ¶ ② Ⓕ Lucru mucegăit, putred; ființă prăpădită de bătrînețe, căzătură: m'am săturat pînă 'n gît de ~l de babă (CRG.) [m u c e d].

MUCENIC sm. ① Acela care s'a lăsat a fi chinuit și și-a jertfit chiar viața mărturisind credința în Hristos și propovăduind legea creștină, martir(ă) ¶ ② Ⓕ = MARTIR ②: adu-ți aminte de apostolii și de ~ii științei (BR.-VN.) ¶ ③ pl. Mucenici, Sfinții (40 de) Mucenici, 40 de Sfinți, ziua de 9 Martie, cînd se serbează cei 40 de martiri din Sevastia; în această zi se fac sfeștanii pentru rodirea cîmpului, se fac focuri în curți din gunoiul măturat, se mănîncă niște colăcei făcuți din aluat, cu nuci pisate și cu miere, numiți „mucenici" (▪ 3267) și se beau 40 de pahare de vin, pentru fie-care din cei 40 de mucenici: în seara de Mucenici, boierii cei mai colțați erau adunați la sfat (I.-GH.) [srb. m u č e n i k].

Fig. 3266. Mucegaiu.

Fig. 3267. Mucenici.

MUCENICIE sf. Moartea sau chinurile suferite de un m u c e n i c, martiriu.

‡**MUCENIE** sf. = MUCENICIE [srb.].

‡**MUCENIȚĂ** (pl.-țe) sf. Martiră, femeie care a fost chinuită sau omorîtă pentru credința ei în Hristos: cîte mucenițe mari se vor chema, acestea toate să se prăznuească, cărila cîndu-i va fi zioa (PR.-GOV.) [srb.].

MUCEZEALĂ (pl.-eli) sf. ① Faptul de a m u c e z i ¶ ② Mucegaiu.

MUCEZI (-zesc) vb. intr. și refl. ① A deveni m u c e d, a mucegăi: hainele de pe dînsa... se muceziseră (ISP.) ¶ ② Ⓕ A sta vreme îndelungată într'un loc: bunul om mucezește în hanul lui Copoiu sau a lui Petre Bacalul (NEGR.); mă mucezisem la țară, la Bîrzoieni (ALECS.).

MUCHE, MUCHIE sf. ① Colț, unghiu: în patru muchi (▪ 3268) ¶ ② Dosul, partea opusă tăișului unui cuțit, unei săbii, unui topor, etc. (▪ 374, 1729): ușa... sări din țîțîni, lovită de-o ~ de topor (GN.); muiați-le spinarea cu muchile iataganelor (FIL.); adormi, cum puse capul jos, de parcă i-ai fi lovit cu muchea în cap (ISP.) ¶ ③ Muchea unei cărți, partea de jur împrejurul unei cărți unde s'au tăiat foile (▪ 924) ¶ ④ Dunga, marginea unei monede ¶ ⑤ Creștet, creastă, coamă (de deal, de munte); cînd e soarele de-o ~ (R.-COD.), cînd e aproape să sfințească [comp. lat. m u t ŭ l u s].

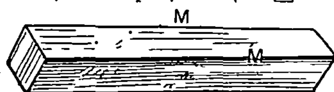

Fig. 3268. M. M. Muchii.

†**MUCHELEF** adj. Dichisit, elegant, ferches: auzi acolo! să sperie cineva atît de mult pe un flăcăiaș așa de frumos și ~! (FIL.); un tînăr mărunțel, cam de talia mea, ~ la haine (I.-GH.) [tc. m ü k e l e f].

MUCHER (pl.-ere) sn. ① Rîndea mare cu care dulgherul îndreaptă scîndura pe m u c h i e ¶ ② Mold. (Griu, orz) ~ COLȚ; ORZ ①.

MUCHIE MUCHE.

MUCHILIPSI (-ipsesc) vb. refl. Olten. (CIAUȘ.) A se ferchezui, a se dichisi [m u c h e l e f, printr'un intermediu ngr.].

***MUCILAGII** sf. pl. Substanțe vîscoase, de felul gumei, care se umflă în apă, fără să se disolve, și se găsesc în mare cantitate în rădăcina nalbei, în semințele de in, în sîmburii de gutui, etc. [fr.].

***MUCILAGINOS** adj. De felul mucilagiilor, vîscos [fr.].

MUCOARE sf. Trans. (DENS.) Mucegaiu [lat. m u c o r e m].

***MUCOASĂ** = MUCOZĂ.

MUCOS¹, -OASĂ 1. adj. ① Căruia-i curg mucii, plin de muci ¶ ② Cu mucul mare (vorb. de o lumînare: Mucoasa luminare sfîrîind săul și-l arde (EMIN.).

2. *sm. f.* Băiat, fată cu mucii la nas, tînăr ă) fără experiență, țingău: **cînd vei vorbi de ~, nici tu să fii urduros** (PANN); **tocmai tu, un ~ ca tine o să izbutească?** (ISP.) [lat. muccōsus].

*__MUCOS__² *adj.* ① Care produce om uozitate: **glande mucoase** ② **Membrană mucoasă**, membrana sau pielița interioară care învălue toată cavitatea digestivă, pieptul, etc. [după fr. muqueux].

Fig. 3269. Muezin.

*__MUCOZĂ__ *pl.-ze) sf.* Membrană mucoasă: **mucoza stomacului** [după fr. muqueuse].

*__MUCOZITATE__ *sf.* Lichid cleios secretat de membranele mucoase [fr.].

MUCȘOR (*pl.*-oare, **MUCULEȚ** (*pl.*-ețe *sn. dim.* MUC 2.

MUERE MUIERE.

MUEZIN *sm.* Strigătorul care, din vîrful minaretului, vestește mahomedanilor, că a sosit ora rugăciunii (▪ 3269) [tc.].

*__MUFLON__ *sm.* Nume generic dat mai multor specii de oi sălbatice, cu picioarele lungi, cu coarne groase și răsucite, acoperite transversal de protuberanțe inelare, și cu coada scurtă; trăesc numai pe munții înalți, în turme numeroase; în Europa trăește astăzi numai în Corsica și în Sardinia (*Ovis musimon*) (▪ 3270) [fr. mouflon].

Fig. 3270. Muflon.

MUFLUZ ☛ MOFLUZ.

MUFTIU *sm.* Interpretul suveran al legii, capul religiunii mahomedane, reprezentantul religios al Profetului: **noul Mare-vizir adună îndată la divan pe toți vizirii, pe ~l** (BĂLC.) [tc.].

MUGET (*pl.*-ete) *sn.* ① Strigătul, sbieretul animalelor bovine: **~ul boului, vacii, taurului: din cînd în cînd... printre frunzele copacilor, se auzea ~ul unei vaci ori lătratul unui cîine** (SLV.) ¶ ② *Pr. ext.* Ragetul, urletul, sbieretul fiarelor sălbatice ¶ ③ Ⓕ Vuet, vîjîit: **ascultăm ~ul bătrînului Ocean** (ALECS.) [lat. mugītus].

MUGI (-gesc) *vb. intr.* ① A striga, a sbiera (*vorb.* de animalele bovine): **boul, vaca mugește: Miercana mugi, și mugetul ei se pierdu ca un glas de jale** (DLVR.); **junca aceasta îmbla numai mugind pe lîngă garduri** (SB.) ¶ ② *Pr. ext.* A rage, a urla (*vorb.* de fiarele sălbatice): **în inima omului aprig, răzbunarea mugește ca inorogul într'o pustie** (SAD.) ¶ ③ Ⓕ A vui, a vîjîi: **Dunărea mugește mai tare** (VLAH.) ¶ ④ Ⓕ A geme, a scoate strigăte grozave de durere, de disperare, etc. [lat. mugīre.

MUGUR(E) *sm.* ① Organul din care se desvoltă frunzele și ramurile unei plante (▪ 3271): **a da muguri; Și ~ii pe creangă se văd îmbobocind** (ALECS.); **Aș sbura din creangă 'n creangă, Și-aș mînca ~i de fag** (NOV.) ¶ ② Întrebuințat adesea în mod colectiv: **caprelor, mugurul ăla voi o să-l mîncați** (PANN); **a da mugur** [comp. alb. mugul].

Fig. 3271. Muguri: 1. de plop negru; —2. de migdal.

MUGURA (-rez) *vb. intr.* A înmuguri, a da muguri: **primăvara mugură și încolți podoaba plaiului** (DLVR.).

MUGURAȘ, **MUGUREL** *sm.* *dim.* MUGUR(E).

MUHAIER, **MUHAIR**, **MOHAIR** *sbst.* Postav lucrat de călugărițe din lînă amestecată cu păr de capră de Angora [tc. muhayer].

‡**MUHURDAR** *sm.* Păstrătorul peceței Sultanului sau a domnului țării: **după ce a scris logofătul, domnul iscăli și ~ul puse pecetea** (NEGR.) [tc.].

MUHUREL *adj.* Cu părul dinainte negru (*vorb.* de boi și de vaci) [probabil din mohor].

MUIA (moiu ☛ ÎNMUIA.

MUICĂ *sf. Olten. Băn. Trans.* Maică, mamă: **Pîn' fusei la muica fată, Știui floarea cum se poartă** (NOV.); mai adesea în exclamațiuni: **~, Doamne!**

MUICHIȚĂ, **MUICULIȚĂ** *sf. dim.* MUICĂ.

MUIERATIC, **MUIERATEC** *adj.* 1 De muiere, femeiesc: **pasărea zise cu glas ~** (CRG.) ¶ 2 Care aleargă după femei; afemeiat, efeminat: **voinicul... rușinîndu-se de fapta lui, ca să ajungă el așa de muieratic** (ISP.).

MUIERCANĂ (*pl.*-ne) *sf. iron.* Femeie, muiere (cu o nuanță peiorativă), muierușcă: **o ~ de fată învîrtește pe degete o sută de bărbați** (FLOR.) [muierce].

MUIERCE *sf.* Ⓕ ① Om muieratic, afemeiat ¶ ② Moleșit, slab ca o femeie, fricos, mișel [muiere].

MUIERE *sf.* ① Femeie; nevastă, soție (în limba orășenească, cu o nuanță peiorativă) ¶ ② Ⓟ: **~a bună e bărbatului cunună; bărbatul să aducă cu sacul, ~a să scoată cu acul, și tot se isprăvește; ~a îți judecă pe dracul și ți-l scoate și dator; unde e ~a, nu mai are dracul nimic de făcut; ~a a îmbătrînit pe dracul; ~a care nu vrea să plămădească, toată ziua cerne; ~a necertată e ca moara neferecată (nu macină bine); ~a multe face, bărbatul vede și tace; decît ~ de aur, mai bine bărbat de paie; ascultă din zece vorbe și una a muierii; două muieri și o gîscă fac Tîrgul Cucului** [lat. mulierem].

MUIERESC *adj.* De muiere, femeiesc: **să te ferească Dumnezeu de bătaia muierească** (ISP.).

MUIEREȘTE *adv.* Ca o muiere, femeiește: **ele nu se luptă voinicește, cu puterea, ci ~, cu prefăcătoria** (SB.).

MUIERET (*pl.*-eturi) *sn. col.* MUIERE. Toate muierile. mulțimea femeilor; femeile în genere: **bătrînețele cu sfatul, flăcăimea cu voioșia și ~ul cu zarva** (DLVR.); **cînd auziră ~urile despre una ca asta, se adunară numai într'o clipă** (ISP.).

MUIERI (-eresc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face ca o muiere.

MUIEROTCĂ *sf. Băn.* Bărbatul pe care-l stăpînește femeia, pe care-l poartă de nas muierea lui.

MUIERUȘCĂ (*pl.*-uște) *sf.* ① *dim. iron.* MUIERE: **se logodise cu o... ~ d'alea care ziua fuge de bivoli și noaptea îi apucă de coarne** (ISP.) ¶ ② Femeiușcă, partea femeiască la un animal (*în spec.* la păsări și insecte): **prind o ~ de cărăbuș** (MAR.) ¶ ③ Lopățica cu găurele de la războiul de țesut, în care se vîră cuiul.

†**MUJDEA** (*pl.*-dele) *sf.* ① ‡ Veste bună ¶ ② Ⓕ Veste: **ce mujdele-mi aduci despre bietul cuconu Dinu?** (FIL.) [tc. mužde].

MUJDEIU ☛ MOJDEIU.

MUJIC = MOJIC.

*__MUL__ *sm.* Corcitură de măgar și iapă [lat.].

MULĂ (*pl.*-le) *sf. Băn.* CATÎRCĂ [srb.].

*__MULAJ__ (*pl.*-ajuri) *sn.* ① Scoaterea unui tipar în ghips de pe o sculptură ¶ ② Reproducerea sculpturii făcută cu ajutorul acestui tipar [fr.].

*__MULATRU__, **MULATRĂ** *adj.* și *sm. f.* ● Născut(ă) dintr'un alb și o negresă sau dintr'un negru și o albă (▪ 3272) [fr.].

Fig. 3272. Mulatru.

MULCOM... ☛ MÎLCOM...

MULDĂ (*pl.*-de) *sf. Trans.* Albie, copaie [germ.].

MULGARĂ *sf.* Oaie mulgătoare, oaie cu lapte [mulge].

MULGAȘ *sm.* MULGĂTOR 1①.

MULGĂTOR 1. *sm.* 1 Cioban care mulge oile la stînă ¶ 2 **MULGĂTORUL-CAPRELOR** = PĂPĂLUDĂ.

2. **MULGĂTOARE** *adj. f.* Care se mulge, care dă lapte: **vacă ~; oaie ~.**

MULGE (mulg) *vb. tr.* A trage laptele din țîțele unui animal (oaie, capră, vacă, etc.): **păstorul, cînd**

-vrea, mulge și țapii. dar în loc de lapte, dă sînge (ZNN.) [lat. vulg. mulgĕre = clas. mulgēre].

MULGE-CAPRE *sm.* = PĂPĂLUDĂ.

MULS 1. *adj.* 1 *p.* MULGE ¶¶ C NEMULS ¶ 2 Vacă de ~, vacă mulgătoare; Ⓕ persoana, lucrul care constitue un izvor nesecat de foloase pentru alții.

2. *sbst.* Faptul de a mulge: bucătariul boierului se afla la ~ul vacilor în ocol (SB.).

MULSOARE, MULSURĂ (*pl.*-ri) *sf.* 1 Faptul de a mulge, muls ▪ 3273): bacii își pregătesc gă-

Fig. 3273. Mulsoarea oilor la stină.

leții pentru mulsoare (VLAH.) ¶ 2 Cantitatea de lapte obținută dintr'un singur muls al unei vaci, al unei oi, etc.

MULT 1. *adj.* 1 În cantitate mare, în mare număr *in opoz.* cu „puțin"): ~ vin; ~ă vreme; ~ă lume; mulți oameni; mulți bani; multe lucruri; ~ele lipsuri, ~ele necazuri, ~a mîhnire ce suferise muma viteazului (ISP.); Ⓟ: ce e prea ~ nu e sănătos; Ⓟ: mai bine puțin și bun decît ~ și prost ¶ 2 ~ puțin, cantitate mare sau mică pe care o are cineva, numărul mare sau mic care se află undeva: eu am rămas să-mi string ~ puțin ce am (FIL.).

2. MULȚI *sm. pl.*, MULTE *sf. pl.* Mulți oameni, multe femei: mulți cred în influența nefastă a cometelor; multe au venit în costum de bal.

3. *pl.*-te *sn.* 1 Mulțime, cantitate mare, număr mare: ~ a fost, puțin a rămas; Ⓟ: vorba dulce ~ aduce; Ⓟ: cine începe ~e, puține sfîrșește; ~e și de toate a încercat el în viața lui (CAR.) ¶ 2 Multă vreme: am lipsit ~ din țară; mai e ~ pîn' atunci; de ~, de multă vreme: de ~ voiam să-ți vorbesc despre asta; mai de ~, de mai multă vreme, într'un timp îndepărtat din trecut; *scris și într'un singur cuvînt,* demult, *e precedat adesea de prep.* de: în vremea de demult, în vremile de mult trecute ¶ 3 ~, *mai adesea* cel ~, *a)* cantitate, număr peste care nu se poate trece; *b)* cel mai tîrziu: ajunge un pahar de vin, (cel) ~ două; va fi aci cel ~ la 25 ale lunii ¶ 4 ~ ~, cel mult, maximum ¶ 5 Cu ~ (mai...), mai mult decît ar crede, decît s'ar aștepta cineva: speranțele mele au fost cu ~ întrecute; casa e cu ~ mai înaltă decît crezi; a primit cu ~ mai ~ decît se aștepta; bolnavul e cu ~ mai bine ¶ 6 F ~ cu multul *sau* ~ul cu ~, foarte mult, peste măsură de mult, ori-cît de mult: ar fi dat ~ cu ~ul să poată scăpa de acolo; să fi dat ~ cu ~ul, nu găseai prin ea nici firicel de pălămidă (ISP.); împăratul... făgădui ~ul cu ~ voinicului ce se va încumeți să o răpuie (ISP.) ¶ 7 F Și mai ~e nu! nu altceva: căşunase pe mine.. să-mi dea pe fie-sa, și mai ~e nu! (I.-GH.); asta o amărî pe copilă pînă'n fundul sufletului: să moară de mîhniciune, și mai ~e nu! (CAR.); hm! dihăniile naibii, să ne răpuie, și mai ~e nu! (VLAH.).

4. *adv.* Foarte (mult): ~ mă tem că nu va veni; ~ mă mir că întîrzie atît; Mult vesel va fi cîmpul, cînd veciniea-i tăcere Mormîntu-și va deschide la glasul de 'nviere (ALECS.) lat. multus].

MULTICEL, *f.* MULTICICĂ *adj. dim.* MULT. Cam mult; de ~, cam de multă vreme: Este caldă mi se pare, O'am pus-o de ~ (PANN).

***MULTICOLOR** *adj.* De un mare număr de colori, cu multe fețe, împestrițat: un cerdac lung, umbrit și ~, răspunde c'o scară ce dă în curte (EMIN.) [fr.].

***MULTIFORM** *adj.* Care prezintă multe forme: natura omenească este ~ă [fr.].

***MULTIPLICA** (-lic) *vb. tr.* și *refl.* A (se) înmulți: figurile lor se multiplicau, ca din reflectarea unor oglinzi paralele (VLAH.) [lat.].

***MULTIPLICABIL** *adj.* ± Ce poate fi înmulțit, multiplicat [fr.].

***MULTIPLICATOR** *sm.* ① ± Înmulțitor ¶ ② Organ al galvanometrului care mărește acțiunea curentului asupra acului magnetic [fr.].

***MULTIPLICAȚIUNE,** MULTIPLICAȚIE *sf.* ± Înmulțire [fr.].

***MULTIPLICITATE** *sf.* Foarte mare număr [fr.].

***MULTIPLU** 1. *adj.* Care nu e simplu, care nu e unic: acest cuvînt are înțelesuri multiple.

2. *sm.* ± Număr întreg care cuprinde în sine un alt număr luat odată sau de mai multe ori: 20 e un ~ al lui 5 [fr.].

MULTIȘOR *adj. dim.* MULT. Cam mult, multicel; de ~, cam de multă vreme: a veni și el îndată, că s'a dus cam de ~ (SB.).

MULȚAM! *interj. Trans.* Mulțumesc: ~, Doamne! [mulți ani (să trăești)!].

MULȚĂMI... ☛ MULȚUMI...

MULȚIME *sf.* 1 Cantitate mare, număr mare: o ~ de oameni, de greșeli ¶ ② Gloată, adunătură mare de oameni ¶ 3 Norodul, prostimea, partea cea mai comună a poporului: ~a judecă mai mult cu inima decît cu rațiunea (I.-GH.) [mult].

MULȚUMI, *Tr.-Carp.* MULȚĂMI (-mesc) 1. *vb. intr.* 1 A-și exprima recunoștința prin vorbe, a aduce mulțumiri: îți mulțumesc pentru serviciul pe care mi l-ai făcut; mulțumesc lui Dumnezeu că am scăpat de primejdie ¶ 2 A refuza cu politeță: mulțumesc, nu-mi trebue acum; *mai adesea iron.*: foarte mulțumesc, n'am nevoie de sfaturi.

2. *vb. tr.* 1 A face pe plac, pe voie, a îndestula, a satisface, a împăca: Dumnezeu, că e Dumnezeu, și nu poate mulțumi toată lumea (ZNN.) ¶ ② A răsplăti; a despăgubi: mulțumi pe fiul vînătorului cu cîteva pungi de bani (ISP.); bunicul, fără vorbă, a mulțămit pe Irinuca cu patru galbeni (CRG.) ¶¶ C NEMULȚUMI.

3. *vb. refl.* A se îndestula, a fi satisfăcut, mulțumit; Ⓟ: de puțin cine nu se mulțumește, nici de mult nu se învrednicește [mulțam].

MULȚUMIRE, MULȚĂMIRE *sf.* ① Faptul de a mulțumi, vorbe cu care se exprimă recunoștința: a aduce mulțumiri cuiva ¶ ② Plăcere, bucurie, satisfacție; faptul de a se mulțumi: slujba militărească are mai multe neplăceri decît mulțumiri; ~a sufletească întrece pe cea trupească (ZNN.) ¶¶ Ⓒ NEMULȚUMIRE.

MULȚUMIT, MULȚĂMIT *adj. p.* MULȚUMI. Care are de ajuns, care nu cere mai mult, care se arată îndestulat, satisfăcut: e ~ cu ce are, cu ce i-a dat Dumnezeu, cu soarta sa; cine nu-i ~ cu puțin, nu-i vrednic de mult (ZNN.) ¶¶ C NEMULȚUMIT.

MULȚUMITĂ, MULȚĂMITĂ (*pl.*-te) *sf.* Vorbele cu care se exprimă mulțumirea, recunoștința; răsplată: la gît purta o salbă de galbeni pe care a dat o fetei ca mulțămită, pentru că a căutat-o la boală (CRG.); Ⓟ: după cum e bună ziua, așa e și mulțumita [mulțumit].

MULȚUMITOR, MULȚĂMITOR 1. *adj. verb.* MULȚUMI. ① Care mulțumește, satisfăcător: mi-a dat un răspuns ~ ¶ ② Recunoscător: Dumnezeu să te miluească, muiere bună, ...și ți-oiu fi mulțumitoare (MERA); O para chiar să-ți dea omul de pomană..., să fii ~ (PANN).

2. *sm.* Cel ce mulțumește ¶¶ Ⓒ NEMULȚUMITOR.

***MULURĂ** (*pl.*-ri) *sf.* = CIUBUC ②③; CIUBUCĂRIE [fr. moulure].

MULZARE *sf. Băn.* Oaie mulgătoare, care dă lapte.

MUMĂ (*pl.*-me) *sf.* ① Mamă; mumă-ta, mumă-sa, *reduse* Ⓟ *la* mă-ta, mă-sa; Ⓟ: pentru unii ~, pentru alții ciumă, cu unii se arată foarte bun, iar altora le face toate mizeriile ¶ ② Matcă, împărăteasa albinelor ¶ ③ Ⓟ MUMA-PĂDURII ☛ MAMĂ ⑥ [refăcut din *pl.* ‡mumîni < *mămîni < lat. vulg. mamma,-anis].

‡ **MUMBAȘIR**, **BUMBAȘIR** *sm.* Slujbaș însărcinat odinioară cu împlinirile de bani și cu execuțiunile: **hătmănia avea un stog de slujitori și mumbașiri, cu cari se slujea la împliniri de bani și execuțiuni** (FIL.); **despre acești noi bumbașiri ai țării, știm cu prisos ce soiu de pasăre sînt** (ODOB.) tc. m ü b a š y r].

*__MUMIE__ *sf.* 1 Cadavru conservat prin îmbălsămare la vechii Egipteni (• 3274 ¶ 2 Ființă uscată și neagră ¶ 3 Persoană nepăsătoare, indiferentă [germ.].

Fig. 3274. Mumii.

*__MUMIFICA__ (-fic *vb. tr.* și *refl.* 1 A (se transforma în mumie; a se usca, a deveni uscat ca o mumie 2 A-și pierde însușirile, facultățile intelectuale [fr. m o m i f i e r].

† **MUMÎNI** *sf. pl.* Mame: **Merg ~le gemînd și tătînii suspinînd** (IK.-BRS.) [→ **MUMĂ**].

MUNCĂ (*pl.*-ci *sf.* 1 † Chin, tortură, schingiuire; **muncile iadului**, chinurile. pedepsele la cari sînt supuși păcătoșii în iad ¶ 2 Lucrare anevoioasă, grea, obositoare: **munca cîmpului; ar fi păcat s'o trezesc, că acuma e somnul mai dulce, după atîta amar de ~** (RET.); **munca e comoară** (ZNN.); **~ silnică**, pedeapsă infamantă la care se osîndesc criminalii în ocne [vsl. m ą k a].

MUNCEL (*pl.*-cei *sm.* și (*pl.*-ele *sn.* Munte mic, deal, colină: **căpățînile acelea de curechi erau ca niște muncei de mari** (SB.); **arborii se cațără la dreapta, pe povîrnișul unor muncele joase** (IRG.) [lat. *m o n t i c ĕ l l u s].

MUNCI (-cesc) 1. *vb. tr.* și *intr.* 1 A chinui, a tortura, a schingiui: **ziua, noaptea îl munceau aceste gînduri și nu știa cum să facă să-și împlinească pofta inimii** (ISP.) ¶ 2 A lucra din greu, a face o muncă obositoare, a se trudi: **omule, te văz harnic, muncești de te spetești, și doi în teiu te văd că nu poți lega** (ISP.); **roagă-te lui Dumnezeu și muncește tot mereu** (ZNN.); : **decît să muncești de geaba, mai bine să șezi de geaba; omul e dator să muncească, să nu-l găsească moartea șezînd** (ZNN.).

2. *vb. refl.* 1 A se chinui ¶ 2 A se trudi [vsl. m ą č i t i].

MUNCIT *adj. p.* **MUNCI**. 1 Chinuit, torturat ¶ 2 Cîștigat prin muncă, agonisit cu greu: **bani munciți** ¶¶ C **NEMUNCIT**.

MUNCITOR, -**TOARE** 1. *adj. verb.* **MUNCI**. Care muncește.

2. *sm. f.* Acela, aceea care muncește (*în spec.* la cîmp).

MUNCITORIME *sf. col.* **MUNCITOR**. Toți muncitorii, clasa muncitorilor: **~a strînsă încordează brațele** (LUNG.).

MUNCULIȚĂ (*pl.*-țe), **MUNCUȘOARĂ** *pl.*-re) *sf. dim.* **MUNCĂ**: **își căta de munculița lui, își plătea dajdia, se avea bine cu toți din sat** (ISP.).

MUNDIR → **MONDIR**.

○ **MUNGERIE** *sf. Mold.* ⊕ Fabrică de lumînări de seu [m u n g i u].

‡ **MUNGIU** *sm.* ⊕ Lumînărar [tc. m u m ğ y].

*__MUNICIPAL__ 1. *adj.* 1 În antichitate: ce ținea de, privitor la un municipiu ¶ 2 Astăzi: care ține de o municipalitate: **serviciu ~; administrație ~ă** ¶ 3 Care emană de la o primărie: **decizuine ~ă** ¶ 4 Care intervine în administrația unei comune: **consiliu ~**.

2. *sm.* Slujbaș, servitor al unei primării: **un ~ își face datoria cu măturoiul lui enorm** (CAR.) [fr.].

*__MUNICIPALITATE__ *sf.* 1 Toți funcționarii cari administrează o comună (primarul și consilierii lui) ¶ 2 Comună ¶ 3 Localul primăriei [fr.].

*__MUNICIPIU__ (*pl.*-pii) *sn.* Oraș care depindea de guvernul vechii Rome, ai cărui locuitori se bucurau de drepturile cetățeanului roman, dar care avea o administrație locală autonomă [lat.].

*__MUNIFICENȚĂ__ (*pl.*-țe) *sf.* Dărnicie mare: **trăia din munificența celor ce petreceau cu prostia lui** (I.-GH.) [fr.].

*__MUNIȚIUNE__, **MUNIȚIE** *sf.* Toate cele trebuincioase (praf de pușcă, gloanțe, obuze, etc.) pentru aprovizionarea unei armate, unei cetăți întărite sau unui vapor de războiu [fr.].

MUNTAR *sm.*, **MUNTĂRIȚĂ** *pl.*-țe) *sf. Trans.* Acela, aceea care, în fie-care seară, mulge oile și vacile duse la m u n t e și prepară laptele pe care-l aduc a doua zi acasă sau îl încheagă acolo; baciu, băciță.

MUNTE *sm.* 1 Foarte mare ridicătură de pămînt sau de stînci, avînd o înălțime de peste 500 de metri deasupra nivelului mării: **~le Everest are o înălțime de 8840 de metri și e cel mai înalt ~ de pe glob**; : **~ cu ~ nu se întîlnește, dar om cu om se întîlnește** ¶ 2 Grămadă, morman foarte mare: **un ~ de zăpadă, de ghiață** lat. m o n t e m].

MUNTEAN *sm.*, **MUNTEANCĂ** *pl.*-ence *sf.* 1 Locuitor. locuitoare de la m u n t e *în opoz.* cu „cîmpean" ¶ 2 Locuitor, locuitoare din Muntenia ¶ 3 **Munteanul**, numele unui vînt rece ce suflă dinspre Carpați: **~ul a viforit turbat** (N.-UR.).

*__MUNTE-DE-PIETATE__ *sm.* Așezămînt întemeiat cu autorizația și sub controlul Statului, unde se dau bani cu împrumut pe amanet [fr. m o n t - d e - p i é t é].

MUNTENESC *adj.* 1 De la munte, așezat la munte (*în opoz.* cu „cîmpie"): **în satele muntenești, casele sînt semănate neregulat** (MAN.) ¶ 2 Din Muntenia; **Țara Muntenească**. Muntenia [m u n t e a n].

*__MUNTENISM__ (*pl.*-me) *sn.* Vorbă sau locuțiune proprie M u n t e n i e i.

MUNTICEL, **MUNTIȘOR** *sm.* *dim.* **MUNTE**: **pe piscul unui munticel... zări o căprioară sprintenă** (ISP.).

MUNTOS *adj.* Unde se află mulți munți, plin de munți: **țară muntoasă** [m u n t e].

† **MUNUNĂ** (*pl.*-uni) *sf. Maram.* Cunună (mai adesea de flori artificiale sau de mărgele) cu care se împodobeau fetele sau miresele pe cap (cuvînt păstrat mai ales în poezia populară și în descîntece).

† **MUNUNIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. dim.* **MUNUNĂ**.

MUR[1] *sm.* 1 Plantă cu tulpina acoperită cu ghimpi puternici; are frunzele acoperite cu peri moi, și florile albe sau trandafirii; produce niște fructe alcătuite din mici bobițe negre, lucitoare, reunite mai multe împreună, numite „mure (-negre)" (*Rubus fruticosus*) (• 3275) ¶ 2 = **DUD** ¶ 3 = **RUG**[1] [lat. m o r u s].

Fig. 3275. Mur.

*__MUR__[2] *sm.* Zid: **despre apus se ridica o mănăstire veche, înconjurată cu ~i, asemenea unei cetățui** (EMIN.) [lat.].

MURA (-rez) *vb tr.* 1 A pune legume, poame, etc. să se conserve în oțet, în saramură, etc.: **~ castraveți, pepenași, varză, mere, etc.** ¶ 2 *Ban.* A lăsa pieile să stea în apă sărată, a argăsi ¶ 3 A uda pînă la piele: **ne murează pînă la ciolane** (SAD.) [lat. *m u r i a r e < m u r i a].

MURĂ[1] (*pl.*-re) *sf.* 1 Fructul negru și lucitor al m u r u l u i; **a avea ochi de ~ *sau* ochi negri ca murele**, foarte negri; : **așteaptă să-i pice ~ 'n gură**, așteaptă să-i vie toate de-a gata, fără să se ostenească; : **a da cuiva ~ 'n gură**, a-i da totul pregătit, fără a mai avea nevoie să se ostenească ¶ 2 = **DUDĂ**.

MURĂ[2] (*pl.*-re *sf.* Rînza boului [lat. *m ŭ l a].

*__MURAL__ *adj.* 1 Care crește pe ziduri: **plantă ~ă** ¶ 2 De zid, de perete: **pictură ~ă**, făcută pe un perete; **hartă ~ă**, de atîrnat pe un perete [fr.].

MURAR *sm.* = **MORAR**: **face mare păcat acel ce înșală pe ~ și nu-i dă vama** (SEZ.).

○ **MURĂRIȚĂ** = **MORĂRIȚĂ**.

MURĂȘAN 1. *adj.* și *sm.* (Locuitor) de la M u r ă ș.

2. **MURĂȘANUL** *sm.* Vînt ce suflă dinspre Murăș: **~ul.. suflă în anotimpul de vară de la apus** (PAC.).

MURAT 1. *adj. p.* **MURA**. 1 Conservat în oțet sau în saramură: **castravete ~; varză ~ă** ¶ 2 *Ban.* Argăsit ¶ 3 Udat pînă la piele, ud leorcă: **bunicul... scoțîndu-mă repede, ~ pînă la piele** (CRG.).

2. *sbst.* Faptul de a mura.

MURĂTOARE *sf.* *Maram.* (BR.) Apă sărată,

saramură ¶ ② *pl. Olten. Trans.* ✕ Legume conservate în saramură, murături [m u r a t].

MURĂTURĂ (*pl.*-ri) *sf.* ① ✕ Legumă conservată în oțet sau în saramură ¶ ② *Băn.* Argăseală, saramura în care se moaie pieile [m u r a].

MURDAL *adj. Olten.* MURDAR.

† **MURDALÎC** (*pl.*-icuri) *sn. Olten.* Murdărie [tc. m u r d a r l y k].

MURDAR *adj.* 1 Necurat; mînjit, soios: apă ~ă; vase ~e; rufe ~e ¶ ② Ⓕ Scîrbos, rușinos, necuviincios, obscen: faptă ~ă; vorbe ~e ¶ 3 Ⓕ Sgîrcit [tc.].

MURDĂRÎ (-ăresc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face m u r d a r.

MURDĂRIE *sf.* 1 Starea lucrului m u r d a r, necurățenie ¶ 2 Lucruri murdare ¶ 3 Ⓕ Vorbă sau faptă murdară, scîrboasă, rușinoasă, necuviincioasă.

‡ **MURDARISÎ** (-isesc) — MURDĂRÎ [ngr. μουρδαρεύσω].

MURG¹ (*pl.*-guri) *sn.* AMURG: în ~ul zorilor, o șiră de scîntei încunună a sa creastă (ODOB.); Duminică, în ~ul serii, năpădește peste avanguardia vrăjmașului (BALC.).

MURG² 1. *adj.* Castaniu, roșu-închis bătînd în negru; brun (despre cai și vite).

2. *sm.* Cal (*sau* bou) murg: așteaptă, ~ule, să paști iarbă verde ☞ IARBĂ 1.

3. **MURGĂ** *sf.* Iapă murgă; vacă murgă: Rage murga în cetate, N'au venit vacile toate Și viteii jumătate (GOR.), *ghicitoare despre* „clopot".

MURGANĂ *sf.* Nume dat la o vacă m u r g ă.

MURGÎ (-gește) = AMURGÎ.

MURGILĂ¹ *sm.* Personificarea crepusculului în basme: se duse, se duse, pînă ce dete de o pădure în care întîlni pe ~ (ISP.) [m u r g¹].

MURGILĂ² *sm.* Nume dat unui bou m u r g.

MURGIT *sbst.* = AMURGIT 2: Cîndu-i colea în ~, Badea din codru-a ieșit (IK.-BRS.); pe ~ (VÎRC.), pe înserate.

‡ **MURGUÎ** (-uesc) *vb. intr.* A cîrti, a murmura.

MURGUȘOR *sm. dim.* MURG 2: Șepte unghiuri iarba crește Murgușor se 'mbolnăvește (VOR.).

MURGUȚ 1. *adj. dim.* MURG²: drăguță mierluță, pasăre ~ă, acuma poți cînta slobod toată ziua (TICH.).

2. *sm.* Cal (sau bou) murg.

3. **MURGUȚA** *sf.* Iapă (sau vacă) murgă.

MURÎ (mor) *vb. intr.* 1 A înceta din viață, a nu mai trăi, a răposa, a-și da sufletul (*în opoz.* cu „a trăi"): ~ de bătrînețe, de moarte bună; Ⓟ: pe cine nu-l lași să moară, nu te lasă să trăești, faci cuiva un bine, îl ajuți, îl împiedici de a se prăpădi, și acela, în loc de recunoștință, caută să-ți facă rău, să-ți ia pîinea de la gură; Ⓟ: odată moare omul, se zice de către acela care întreprinde ceva greu, primejdios, unde poate să-și piardă viața; Ⓟ: de cîte ori se bolnăvește omul, nu moare, omul e mai tare decît fierul, nu moare de ori-ce boală; Ⓕ: ~ și a învia de bucurie ☞ ÎNVIA 2 ① ¶ 2 A fi gata să se prăpădească, să se istovească, a nu mai putea răbda: ~ de foame, de sete, de frig, de frică, de urît ¶ ③ A iubi la nebunie, a se prăpădi de dragoste: moare după ea ¶ ④ ~ de rîs, a se prăpădi de rîs, a rîde foarte mult de ceva sau de cineva ¶ ⑤ Ⓕ A înceta de a fi, a se pierde, a fi uitat: faptele bune nu mor niciodată ¶ ⑥ Ⓕ A se istovi, a se stinge: ochii unchiașului... clipiră ca o candelă ce moare (ODOB.); cărbunii mureau, învăluiți în acoperișul străveziu al celei dintîiu cenuși (D.-ZAMF.); Focul e 'nvelit pe vatră, Iar opaițele-au murit (COȘB.) [lat. vulg. *m o r î r e = clas. m o r i r i].

***MURIBUND** *adj.* și *sm. f.* Care trage să moară [lat.].

MURIȘCĂ = MORIȘCĂ.

MURITOR, -TOARE 1. *adj. verb.* MURÎ. ① Care poate sau trebue să moară ¶¶ Ⓒ ☞ NEMURITOR ¶ ② Care e aproape să moară, care moare: e ~ de foame.

2. *sm. f.* Bărbat, femeie: e un ~ fericit.

3. **MURITORII** *pl. m.* Neamul omenesc.

***MURMUÎ** (-uesc *vb. tr.* A murmura, a mormăi, a șopti [m o r m ă i + m u r m u r a].

***MURMUITOR** *adj. verb.* MURMUÎ. Care murmuește, care scoate un murmur.

***MURMUR** (*pl.*-re) *sn.*, MURMURĂ (*pl.*-re) *sf.* 1 ◯ Vuet, sgomot ușor și monoton al apelor, al vîntului: i se părea că prin ~ul apei aude portița din dosul lui (SLV.); se auzea numai surda murmură a rîului din vale (ODOB.) ¶ ② Mîrîit slab și surd al unor animale ¶ 3 Sgomot surd și confuz al mai multor persoane ce vorbesc laolaltă: E un ~ lung de șoapte, de mirare, de suspine (VLAH.) ¶ 4 Șoaptă ¶ ⑤ Plîngerile unei mulțimi nemulțumite, cîrteală [lat.].

***MURMURA** (-ur *vb. tr.* 1 A scoate un murmur, a vui; a șopti ¶ 2 A cîrti: a mormăi [lat.].

MUROIU MOROIU.

MURSĂ¹ (*pl.*-se *sf.* 1 Apa ce rămîne după spălatul fagurilor storși ¶ ② Miere subțiată cu apă; apă îndulcită cu miere: de Joia-mare se dă la biserică ~, de sufletul morților (VOR.) ¶ ③ Zeamă, lichid stors din ceva: să-i învățăm pe oameni cum să stoarcă mursa aceasta (a poamelor (SB.) [comp. lat. m u l s a „hidromel"].

MURSĂ² (*pl.*-se) *sf.* 1 Benghiu: își punea murse și sbenghiuri (I.-GH.); își făcea murse sau benghiuri false (FIL.) ¶ ② — MIȘINĂ³ [probabil lat. m o r s a „bucată ruptă prin mușcătură"].

MURSICA (-ic), MURSECA (-ec), MURSĂCA (-ăc) *vb. tr.* A mușca (*vorb.* de fiarele sălbatice); a rupe bucăți din carnea animalelor vii, a sfîșia cu dinții: un cîine turbat s'a năpustit în curtea popii... mursecînd pe Joian, un taur frumos (PSC.); l-a luat Scorpia de talpa piciorului de l-a mursicat și i-a rupt o bucată (R.-COD.); Ⓟ: cine e mursicat de șarpe se teme și de șopîrlă [lat. m o r s ĭ c a r e].

MURUGĂ — MORUGĂ.

MURUÎ (-uesc *vb. tr.* ① A netezi pereții unei case cu humă, cu pămînt, etc. ¶ ② *Pr. ext.* A unge: colacii se vîră în cuptor, după ce se muruesc cu muruială făcută din făină de grîu muiată în apă (ȘEZ.) ¶ ③ Ⓕ A mînji, a mîzgăli: unii buiguitori... pentru începătura neamului moldovenesc, cu basne au muruit hîrtia (CANT.) [srb. m u r a „humă"].

MURUIALĂ (*pl.*-ieli) *sf.* ① Faptul de a m u r u i ¶ ② Strat de humă, de pămînt, etc. cu care se netezesc pereții unei case: părintele ședea mai bucuros afară decît în casă, fiindcă din casă... nu se vede atît de bine muruiala casei (SLV.) ¶ ③ *Mold.* ✕ Un fel de terciu făcut din făină de grîu, cu care se unge mălaiul înainte de a-l pune la copt (ȘEZ.).

MUSACA *sf.* ✕ Mîncare gătită din carne tocată cu pătlăgele vinete: cît despre bucate de cele sănătoase, ca... ~, capama..., nici nu se pomenește (ALECS.) [tc.].

MUSAFIR ☞ MOSAFIR.

MUSAI *adv. Trans. Mold. Olten.* Neapărat, negreșit, fără doar și poate: era nevoită biata mamă să ne facă ~ cîte un șurub, două prin cap (CRG.) [ung. m u s z á j].

MUSCĂ (*pl.* muște) *sf.* ① Insectă dipteră, de coloare cenușie-albăstrie, cu corpul aproape cilindric, cu capul globulos, despărțit de torace printr'o tăietură adîncă; are doi ochi mari și două antene deasupra capului *(Musca domestica)* (▣ 3276); afară de specia cunoscută sub numele de „muscă-de-casă", Românul deosebește încă o mulțime de alte specii, precum: MUSCA-MARE *sau* ~-ALBASTRĂ *sau* ~-DE-CARNE, cu abdomenul de un albastru strălucitor *(Calliphora vomitoria)* (▣ 3277); MUSCA-VERDE, ~-DE-GUNOIU *sau* ~-DE-BALIGĂ *(Lucilia caesar)*; MUSCĂ-DE-VIERMI = VIERMĂNAR; MUSCĂ-DE-CIREȘE *(Trypeta cerasi)*; MUSCA-CALULUI *sau* ~-CÎINEASCĂ *(Hippobosca equina)* (▣ 3278), etc.; ☞ COLUMBACĂ; muștele bîzîie *sau* sbîrnăie ¶ ② Ⓟ: cînd ar face toate muștele miere, ar fi și sub coada calului *sau* nu toate muștele fac miere, nu poate fi munca tuturora rodnică și folositoare; mai multe

Fig. 3276. Muscă.

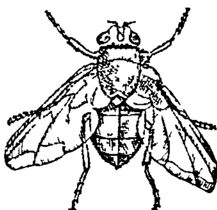

Fig. 3277. Muscă-de-carne.

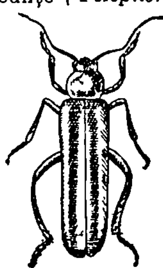
muşte prinzi cu o lingură de miere decît cu o butie de oţet *sau* mai multe muşte cad în miere decît în oţet (MAR.), cu vorbe dulci şi cu blîndeţe, mai mulţi prieteni capeţi decît cu vorbe aspre; cu mîna închisă, muşte nu poţi prinde, trebue să munceşti, să te osteneşti, dacă vrei să izbuteşti; cine se ia după ~, îl duce la băligar, cine se ia după proşti, după nebuni, după povăţuitori răi, ajunge de ocară sau în situaţiuni neplăcute; a fi cu musca pe căciulă, a se simţi vinovat; cine se ştie cu musca pe căciulă se apără, cel ce se simte vinovat se dă singur de gol; pentru o ~, îşi dă palme, se zice despre omul iute, mînios, îndărătnic; a lua cuiva musca de la nas, a-l înfrunta; a-i veni musca la nas, a se supăra; a se uita la alţii ca la nişte muşte, a-i privi cu dispreţ; se sperie de toate muştele, se sperie de cel mai mic lucru, de toate nimicurile; a se aduna ca muştele la miere, a se strînge în mare număr şi cu plăcere; se lovi ca musca 'n lapte, se zice despre cuvinte nepotrivite; nu te băga ca musca 'n lapte, nu te vîrî, nu te amesteca pretutindeni; îi şade ca musca 'n lapte, se zice despre un om negru la faţă şi la păr, care se îmbracă în haine prea deschise; de cînd scria musca pe perete, foarte de mult (locuţiune întrebuinţată dese ori în basme) ¶ ③ Albină ¶ ④ = MIŞINĂ³ [lat. m u s c a].

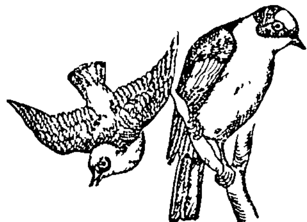

Fig. 3278. Musca-calului.

•MUSCAL¹ *sm.* ① Moscovit, Rus: un moment. birjarul, un Muscal, vorbeşte cu muşteriul, apoi desprinde burduful (CAR.) ¶ ② Birjar (la origine erau cei mai mulţi Ruşi) (▣ 3279) ¶ ③ Birjă, trăsură elegantă condusă de un muscal [rus. m o s k a l ĭ].

Fig. 3279. Muscal.

MUSCAL² (*pl.*-le) *sn.* ♩ Naiu [tc. m i s k a l].
MUSCALAGIU *sm.* ♩ Lăutar care cîntă din muscal, naingiu [tc. m i s k a l ğ y].
MUSCĂLESC *adj.* 1 De M u s c a l, moscovit, rusesc: omul a mărturisit în graiu ~ (GRIG.) ¶ 2 Spin ~; scaiete ~ ☛ HOLERĂ ③.
MUSCĂLEŞTE *adv.* Ca M u s c a l i i, ruseşte: Vodă rîde şi dă poruncă... să-l tunză ~ (CAR.).
MUSCĂLIME *sf. col.* MUSCAL. Toţi Muscalii, mulţimea Ruşilor: eu m'am dat afund pînă s'a dat ~a din ţară (DLVR.).
MUSCAN *sm. Trans.* M u s c a l, Moscovit, Rus: Bate vîntul peste paie, Trec voinicii la bătaie, La bătaia Turcului, În ţara ~ului (IK.-BRS.).
3.000 **MUSCAR** *sm.* ① Insectă lungăreaţă şi moale, cu aripile negre şi acoperite cu peri, cu gîtul roşu avînd o pată neagră la mijloc; se hrăneşte cu musculiţe *(Telephorus fuscus)* (▪ 3280) ¶ ② Păsărică de 15 cm., de coloare cenuşie, care se hrăneşte cu insecte pe care le prinde cu multă uşurinţă, urmărindu-le în sbor; numită şi ~-cenuşiu; ~-gulerat; ~-roşu *(Muscicapa griseola)* (▣ 3281) [m u s c ă].

Fig. 3280. Muscar.

Fig. 3281. Muscari.

MUSCĂRIE, MUSCĂRIME *sf. col.* MUSCĂ. Mulţime de muşte.

MUSCEL, MUSCEL (*pl.*-ele) *sn.* Munte de înălţime mijlocie, care e o continuare a unui lanţ de munţi înalţi: o luăm spre răsărit, pe cărări de turme, peste muscele (VLAH.); brîele de muşcele se zăreau într'o lumină leşioasă (DLVR.).
*__MUSCHETĂ__ (*pl.*-te) *sf.* Armă de foc portativă, lungă de aproape 1 m., 20 şi foarte grea, întrebuinţată înainte de inventarea puştii, căreia i se dedea foc cu un fitil aprins [fr. m o u s q u e t].
*__MUSCHETAR__ *sm.* ① Soldat înarmat cu o muschetă (în Franţa) (▪ 3282) ¶ ② Tînăr nobil care servea în cavalerie la una din cele două companii ale casei regale (în Franţa), numite ~ii albi *sau* cenuşii şi ~ii negri, după coloarea cailor lor [fr.].

Fig. 3282. Muschetar.

*__MUSCHETĂRIE__ *sf.* Descărcătură a mai multor muschete sau a mai multor puşti deodată [fr.].
MUSCOIU *sm.* *augm.* MUSCĂ. Muscă mare: o mare mulţime de muscoi, de trîntori, de viespi (ISP.).
*__MUSCULAR__ *adj.* Privitor la muşchi; forţă ~ă. aceea care se naşte din contracţiunea muşchilor [fr.].
*__MUSCULATURĂ__ (*pl.*-ri) *sf.* Totalitatea şi dispoziţia muşchilor corpului omenesc: Pravăţ era voinic, cu o ~ de atlet (VLAH.) [fr.].
MUSCULIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* *dim.* MUSCĂ.
*__MUSCULOS__ *adj.* Care are muşchi puternici sau numeroşi [fr.].
MUSCURĂ *sf.* Nume dat unei oi sau capre cu botul alb împestriţat cu pete negre.
MUSCUŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* *dim.* MUSCĂ.
*__MUSELINĂ__ (*pl.*-ne) *sf.* Tulpan, ţesătură de bumbac, de lînă sau de mătase foarte subţire şi străvăzătoare: sub tălinţa de ~, i se ghicea sînul frumos (S.-ALD.) [fr.].
‡**MUSICHIE** *sf.* ♩ Muzică [ngr. μουσική].
MUST (*pl.*-turi) *sn.* ① Zeama, proaspătă şi dulce, stoarsă din struguri, care n'a început încă să fermenteze: Mustul spumegă 'n ulcică, Plin de duh, ca o făptură (D.-ZAMF.) ¶ ② Zeama stoarsă din alte poame: ~ de mere, de pere; chipul ei era ca ~ul de bozii (DLVR.) ¶ ③ Zeamă, suc în genere: puind-o iarăşi la foc, o lăsă să se frigă pînă ce era cu ~ul într'însa (ISP.) ¶ ④ ~ul omătului, zăpezii. umezeala pămîntului după topirea zăpezii: miroseau florile de-abia născute din ~ul omătului (SAD.); cînd nu se poate semăna secara de toamnă... se poate semăna... în ~ul omătului (ION.); logofătul pusese ovăsul în ~ul zăpezii (S.-ALD.) [lat. m u s t u m].
○**MUSTĂCI** (-ăcesc) *vb. intr.* A rîde pe sub m u s t a ţ ă, a zîmbi: bătrînul Stoica mustăcea, pe cînd ceilalţi se foiau între ei, neîndrăznind să rîdă (D.-ZAMF.).
MUSTĂCIOARĂ (*pl.*-re) *sf.* *dim.* MUSTAŢĂ: mustăcioara abia mijea, de parcă era o umbră pe buza lui (ISP.).
MUSTĂCIOS *adj.* Cu m u s t ă ţ i mari şi dese: un arnăut ~ intră şi întinse stăpînului său un lung ciubuc (NEGR.).
MUSTAR *sm.* Cel ce face sau vinde m u s t.
MUSTĂREAŢĂ (*pl.*-eţe) *sf.* ① Suc, sevă, mîzgă de mesteacăn (primăvara) ¶ ② Lichidul care se scurge din băligar sub podelele grajdului şi care se întrebuinţează la îngrăşatul pămîntului ¶ ③ Zeamă, suc în genere: după Rusalii intră mustăreaţa din lîna cea bătrînă în carnea oii (MAR.) [lat. *m u s t a r ĭ c i a < m u s t u m].
MUSTĂRIE *sf.* Locul unde se face sau se vinde m u s t.
MUSTAŢĂ (*pl.*-tăţi), *Mold.* MUSTEAŢĂ (*pl.*-eţi, -eţe) *sf.* ① Părul ce creşte deasupra buzei superioare: parcă-i e necaz acum că n'are şi el o leacă de mustaţă (VLAH.); a-i creşte mustaţa; a-şi rade mustăţile; Ⓕ a-i rîde, a-i zîmbi mustaţa. a fi mulţumit, vesel; a rîde, a zîmbi pe sub ~, a rîde, a zîmbi pe ascuns, fără a lăsa să se vadă; a trage la ~, a bea straşnic, a trage

la măsea; mustățile îi caută a oală, i-au crescut mustățile pe oală, i-s mustățile făcute pe oală, îi place să tragă la măsea ¶ 3 *pl.* Fire lungi de păr prin prejurul gurii sau botului la unele animale: se crede că dacă se taie sau se pîrlesc mițelor mustețele, apoi nu mai prind șoareci (GOR.) ¶ *pl.* Antenele insectelor ¶ ④ *pl.* Țepii, țepușele spicului de grîu sau altor plante [lat. vulg. *m u s t a c e a < gr. μύσταξ].

MUSTEAȚĂ ☛ MUSTAȚĂ.

MUSTECIOS *adj. Mold.* Mustăcios.

MUSTI ☛ MUSTUI.

MUSTOS *adj.* Plin de must, de suc, zemos: poama mustoasă... cuprinde în sine prea multă apă (ION.) [lat. *m u s t o s u s < m u s t u m].

MUSTRA (-tru) *vb. tr.* ① A dojeni, a face observațiuni aspre cuiva: și mustră Avraam pre Avimeleh pentru fîntînile apei ce au luat slugile lui Avimeleh (BIBL.); Domnul se mira Ș'apoi îl mustra... Și-i amenința Să-i pue de vii Chiar în temelii (ALECS.-P.) ¶ ② † A ocărî, a înjura: cînd țiuia tăciunile... mama îl mustra acolo în vatra focului (CRG.); cela ce înjură... va scăpa numai cîndu-și va da seama cum cuvintele ce au zis, de l-au mustrat, sînt adevărate (PRV.-MB.) [lat. m o n s t r a r e].

MUSTRĂ, MUȘTRĂ (*pl.*-re) *sf., Mold. Trans.* MUSTRU, MUȘTRU *sn.* ⚔ 1 Exercițiu militar: acia fac și soldații mustra cea obicinuită (C.-RAD.); de-o parte de cetate băteau dobele să se strîngă ostașii la mustru (SB.); bietu Ștefan-Vodă! unde-i să mă vadă făcînd muștru și să se bucure! (ALECS.); odată împăratul a mers la muștră cu cătanele pe cîmp (RET.) ¶ 2 Serviciu militar: a fost un soldat care făcuse mustră vreme lungă (R.-COD.) ¶ 3 Trecere în revistă, inspecție [pol. m u s z t r a; ung. m u s t r a].

MUSTRARE *sf.* 1 Faptul de a m u s t r a, observațiune aspră făcută cuiva, dojană ¶ ② Remușcare (*mai adesea* ~ de cuget): mai multă ~ am simțit în cugetul meu de cît ori-cînd (CRG.).

MUSTRĂTOR *adj. verb.* și *sm.* MUSTRA. 1 Care mustră, dojenitor: mă simțeam cuprins de-un fel de rușine față cu privirile lui mustrătoare (IGN.) 2 † Care ocărăște, care înjură: cela ce va sudui pre omul cel domnesc... nefiind în slujba Domnului, acela nu se va pedepsi ca un mustrătoriu de domnie (PRV.-MB.).

MUSTRULUI, *Mold.* MUȘTRULUI (-uesc *vb. tr.* Ꝼ 1 ⚔ A învăța mustra, exercițiul: ispravnicii... ne dau pe mîna ofițerilor muscali de ne mustruluia (I.-GH.) ¶ 2 Ꝼ A învăța, a instrui, a arăta cum și ce trebue să facă: îl mustruluia și-i povățuia să fie mai cu răbdare (ISP.); Ⓕ: am să vă muștruluesc, de au să rîdă și cînii de voi (CRG.) [ung. m u s t r a l n i].

MUSTUI (-uesc), **MUSTI** (-tesc) *vb. tr.* A frămînta strugurii cu mustuitorul: să iai strugurii și... curățind broboanele cele putrede... musteștе-i de-i fă must (GAST.) [m u s t].

MUSTUIALĂ (*pl.*-ieli), MUSTEALĂ (*pl.*-eli), MUSTUITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Strugurii storși sau frămîntați cu mustuitorul [m u s t (u) i].

MUSTUITOR (*pl.*-toare) *sn.* Unealtă (un băț cu cîteva cioturi scurte la un capăt cu care se frămîntă sau se sdrobesc strugurii ▪ 3283) [m u s t u i].

MUSTUITURĂ ☛ MUSTUIALĂ.

‡**MUSUL** (*pl.*-luri) *sn.* Muselină [tc. m o s u l].

***MUSULMAN** 1. *adj.* Privitor la mahomedani, ce ține de mahomedani: religiunea ~ă.

2. *sm.* Mahomedan [fr.].

Fig. 3283. Mustuitor.

MUȘAMA *pl.*-male *sf.* Pînză ceruită ▪ 3284): cămașa neagră și unsă... strălucea ca o ~ în lumina asfințitului (GN.); Ⓕ Ꝼ a face ~, a se ascunde o greșală sau o faptă neiertată de către cei ce ar trebui s'o pedepsească, a mușamaliza, a cocoloși [tc. m u ș a m m a].

Fig. 3284. Mușama.

MUȘAMALIZA (-izez) *vb. tr.* Ꝼ A face m u ș a m a, a cocoloși.

MUȘAȚEL, MUȘEȚEL *sm.* Plantă, cu flori albe împrejur și la mijloc galbene, cu miros plăcut, care se întrebuințează în medicină sub formă de infuziune; numită și „romoniță", „mătricea", etc. (*Matricaria chamomilla*) ▪ 3285): adormi de veci cu un surîs blînd pe chipul ei alb ca floarea de mușețel (DLVR.) [*dim.* din m u ș a t „frumos", cuvînt păstrat în dialectul arom.].

Fig. 3285. Mușățel.

MUȘCA (mușc) *vb. tr.* 1 A-și înfige dinții, ciocul, etc. în ceva, a apuca și a rupe cu dinții: cîteodată mă mușcam de mînă, ca să mă încredințez dacă trăesc (DLVR.); Ⓟ: cînele care latră nu mușcă ☛ CÎINE 1: Ꝼ: a-și ~ degetele, a-i părea rău, a se căi; Ⓕ: a-și ~ mîinile de ciudă, de necaz); Ⓕ: a-și ~ limba, buzele, a se opri în momentul de a vorbi despre un lucru pe care nu trebue să-l spună sau a se căi de a fi vorbit ¶ ② Ⓕ A pișca, a supăra cu vorba, a critica [† m u č c a < lat. *m u c c ĭ c a r e].

MUȘCAT¹ 1. *adj. p.* MUȘCA.

2. *sbst.* 1 MUȘCATUL-DRACULUI, două genuri de plante, cu tulpina acoperită cu peri scurți și cu alții mai lungi și rigizi; face flori liliachii, albastre, trandafirii sau albe, dispuse în capitule mari (*Knautia arvensis*; *Scabiosa columbaria*) (▣ 3286 ¶ 2 MUȘCATUL-BROAȘTELOR IARBA-BROAȘTELOR.

Fig. 3286. Mușcatul-dracului.

***MUȘCAT**² *sm.*, MUȘCATĂ *pl.*-te) *sf.* MUȘCĂȚEL *sm.* Plantă, originară din Africa australă, cu tulpina scurtă, cărnoasă și solzoasă. frunze catifelate și păroase, cu miros tare și aromatic; face flori mici, albe, trandafirii sau roșii, dispuse în mici umbele de cîte 5-10 flori; numită și „indrișaim" (*Pelargonium odoratissimum*) [germ. M u s k a t (k r a u t)].

MUȘCĂTOR *adj. verb.* MUȘCA. ① Care mușcă ¶ ② Ⓟ Înțepător, pișcător, care vatămă din punctul de vedere moral: satiric: vorbe mușcătoare.

MUȘCĂTURĂ (*pl.*-ri) *sf.* 1 Faptul de a m u ș c a ¶ ② Rana făcută mușcînd: ~ de cîine, de șarpe ¶ ③ Ⓕ Vătămare adusă prin calomnie, prin bîrfeli.

MUȘCEL ☛ MUSCEL.

○**MUȘCHIA** ☛ MUȘTEA².

MUȘCHIOS¹ *adj.* Musculos: cărăușii își cufundă trupurile mușchioase în răcoarea vie a rîului (IRG.) [m u ș c h i u¹].

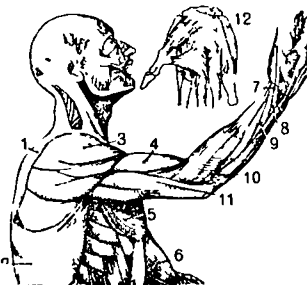

Fig. 3287. Parte din mușchii omului: 1. Trapezul. 2. Marele dorsal.—3. Deltoidul. 4. 6. Biceps 5. Marele pectoral. 7. Ligamentul carpului. 8. 9. Radiali. 10. Extensorul comun al degetelor. 11. Triceps. 12. Mușchii mîinii.

Fig. 3288. Mușchiu-de-pămînt.

MUȘCHIOS² *adj.* Acoperit cu m u ș c h i u².

MUȘCHIU¹ *sm.* ① Organ cărnos, fibros, la om și la animale, care, prin contracțiunile lui, produce mișcările corpului (▪ 3287) ¶ ② ✕ Par-

tea interioară a spinării boului, vacii, porcului, etc. între rinichi și coaste, cea mai bună carne pentru fripturi: ~ de vacă, de porc; ademenit de un ~ la frigare ce i-am oferit, s'a învoit să doarmă la mine acasă (GN.) [lat. m u s c ŭ l u s.

MUȘCHIU² (*pl.*-iuri *sn.* ♣ ¹ Diverse specii de plante criptogame, care cresc pe pămînt sau pe pietre, cu deosebire la munte, formînd covoare întinse de un verde-închis sau de un verde-albăstruiu: ~-DE-PĂMÎNT *(Polytrichum commune)* ▪ 3288); ~-DE-PIATRĂ *(P. urnigerum)*; ~-STELAT *(Mnium undulatum)* (▪ 3289; ~-DE-FÎNTÎNĂ — CĂLBAZĂ: călătorii... beau pe ~l moale și blînd ca o catifea verde (DLVR.); streașina porții, învălită cu blăni putrezite de stejar, se acoperise cu ~ (ODOB.); și piatra prinde ~, dacă șede mult într'un loc (CRG.) ¶ ② MUȘCHIU-DE-MUNTE, mușchiu cartilaginos, ramificat, de vre-o 10 cm. înălțime, de coloare gălbuie, cenușiu-verzuie sau castanie, ce crește pe pămînt în locurile uscate din munții cei mai înalți; în regiunea arctică, unde acest mușchiu crește pe mari întinderi, servește ca important aliment pentru om și animale; numit și „mușchiu-creț" *(Lichen islandicus)* (▪ 3290 ¶ ③ FRÎNGHIUȚĂ ² ¶ ④ POMUȘEL [lat. *m u s c u l u s < m u s c u s].

Fig. 3289. Mușchiu-stelat.

Fig. 3290. Mușchiu-de-munte.

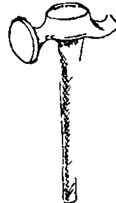
MUȘCOAIE, MUȘCOIU ☛ MÎȘCOIU.
MUȘDEIU MUJDEIU.
MUȘEȚEL ☛ MUȘĂȚEL.
MUȘINĂ (-in *vb. tr.* și *intr.* A adulmeca, a mirosi: cinele începu să mușine mălaiul (SLV.); trece pe-acolo un ogar rătăcit, mușinînd prin desimea codrului (MERA) [comp. AMUȘINA.
‡**MUȘINĂ** (*pl.*-ne, -ni) *sf.* ✱ Musculiță, țînțar (DOS.) [pol. m u s z y n a].
MUȘINOIU ☛ MOȘOROIU.
MUȘIR *sm.* ✕ Generalisim (la Turci, pașă cu trei tuiuri [tc.].
MUȘIROIU ☛ MOȘOROIU...
MUȘIȚĂ *pl.*-țe) *sf.* ✱ ¹ ‡ Țînțar ¶ ② Musculiță: în mrejile paingului alte lighioi nu să pot prinde, fără numai musculițe și... neîntrarmate mușițe (CANT.) ¶ ³ *col.* Ouăle sau larvele muștei, care se depun pe carne sau în rănile vitelor [bg. srb. m u š i c a].
MUȘLUI (-uesc *vb. intr.* A adulmeca, a mirosi; a atinge numai deasupra cu rîtul (*vorb.* de porci: porcul... mergea în urma lui grohăind și mușluind pe jos (CRG.); mușluia pe sub garduri (SAD.) [comp. AMUȘLUI, MUȘINA].
MUȘMULĂ ☛ MOȘMOALĂ.
MUȘTAR *sbst.* ♣ ① Diverse specii de plante erbacee, acoperite cu peri aspri, cu flori galbene, din ale căror semințe se prepară muștarul întrebuințat în bucătărie și în medicină: ~UL-ALB *(Sinapis alba)* ▪ 3291, din care se face muștarul întrebuințat la bucate, ~UL-NEGRU *(Sinapis nigra)* (▪ 3292, din semințele căruia, transformate în făină, se fac sinapisme; ~-UL DE-CÎMP *sau* ~-SĂLBATIC, numit și „hrenoasă" sau „rapiță-sălbatică" *(Sinapis arvensis)* (▪ 3293) ¶ ② Materie gălbuie, puțin consistentă, preparată din semințele de muștarul alb și din oțet; e întrebuințată în alimentație ca condiment; Ⓕ F a-i veni ~ul la nas, a se supăra rău, a-i sări țandăra [ung. m u s t á r].

Fig. 3291. Muștar-alb.

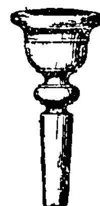

Fig. 3292. Muștar-negru.

Fig. 3293. Muștar-de-cîmp.

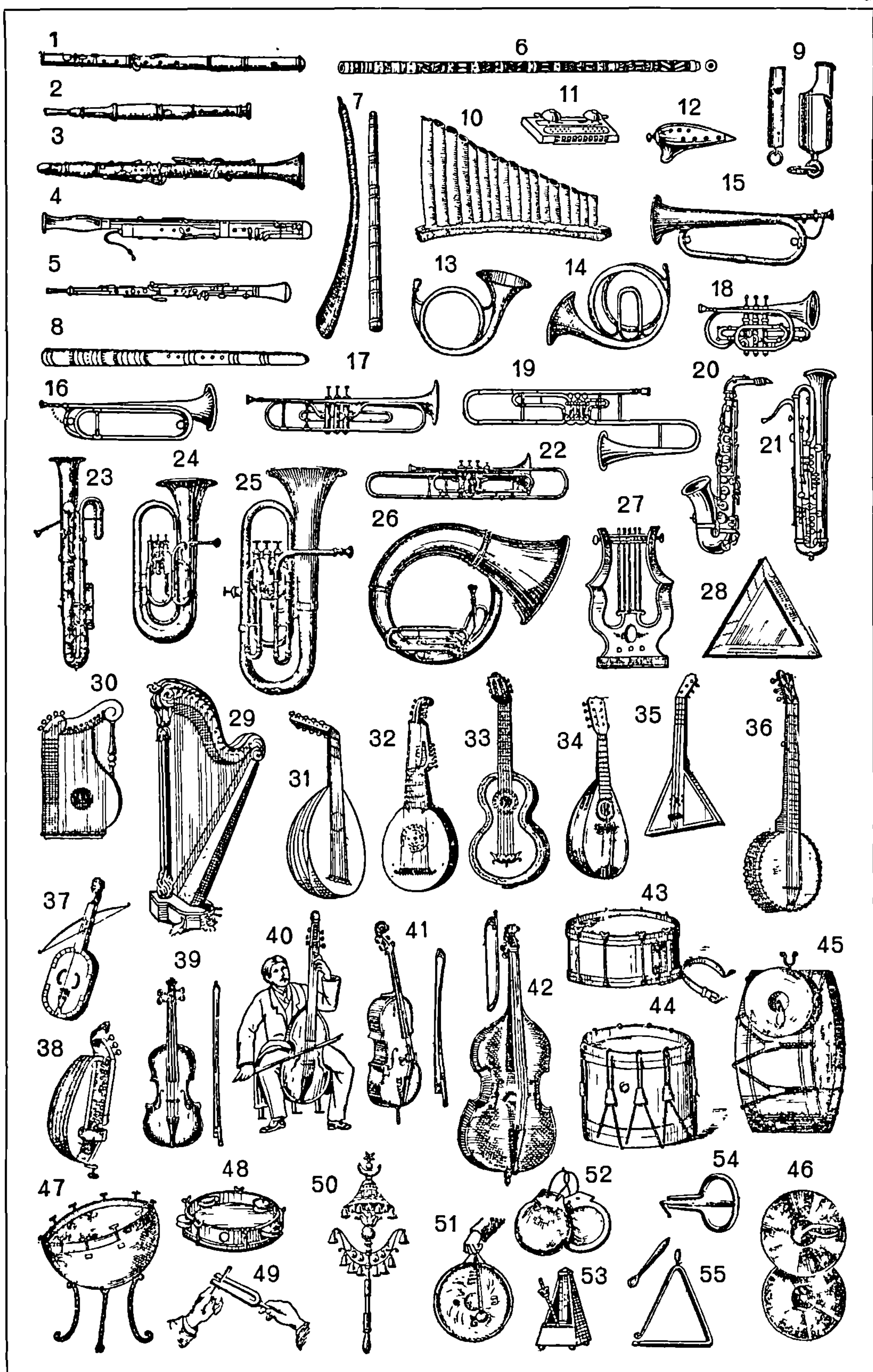
MUȘTARNIȚĂ *pl.*-țe *sf.* ◊ Vasul în care se ține m u ș t a r u l pentru masă.
MUȘTEA¹ *sf.* Pumn, ghiont: ca să-și vază sîngele gîlgîind sub mușteaua dușmanului (JIP.) tc. m u š t é „pumn".
MUȘTEA², MUȘCHEA *sf.* ☞ Unealtă a cizmarului cu care se bate talpa ▪ 3294: custuri tăioase, mușchea... și tot ce trebue unui ciubotar (CRG.) [ung. m u s t a].
MUȘTERIU, *Mold.* MUȘTEREU *sm.* ✿ Cumpărător, client: negustorii se 'ntind și cască în fundul prăvăliilor fără mușterii (VLAH.): apoi în Războieni, apoi pe la mitoace... aveai mușterei, de nu erai bucuros (CRG.) [tc. m u š t e r i.

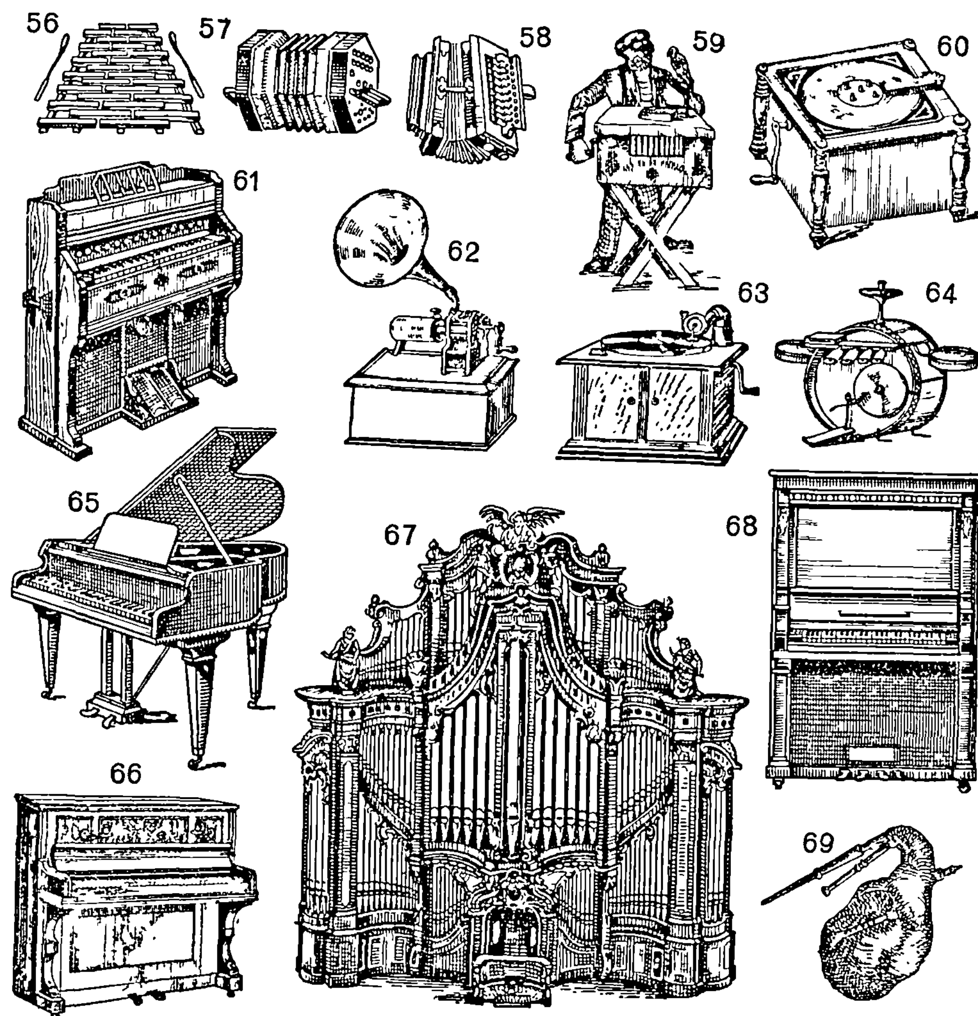

Fig. 3294. Muștea.

MUȘTIUC *pl.*-ucuri *sn.* ¹ ♩ Căpătîiul flautului sau altui instrument muzical, pe unde se suflă ▪ 3295 ¶ ② Imameaua ciubucului ¶ ³ Zăbală [rus. m u š t u k ŭ < germ. M u n d s t ü c k.

Fig. 3295. Muștiuc.

MUȘUNOIU..., MUȘUROIU... ☛ MOȘOROIU...
MUT 1. *adj.* ¹ Care nu poate vorbi (din cauza unui defect fizic: după ce e ~ă, apoi e și slută (PANN); ~ ca un pește ¶ ² Care, într'un moment dat, nu poate vorbi, dintr'o pricină oare-care: a rămînea ~ de spaimă ¶ ³ Care nu se manifestă prin strigăte, prin vorbe: o durere ~ă ¶ ⁴ ⌂ Care nu se pronunță: literă ~ă.
2. *sm.*, MUTĂ *pl.*-te *sf.* ¹ Acela, aceea care nu poate vorbi: să te duci) unde a dus ~ul iapa ☛ IAPĂ ¹ ¶ ² Ⓕ F Prost proastă, nătîng ă) lat. m ū t u s].
MUTA mut 1. *vb. tr.* ¹ A schimba: i-au mutat numele, zicîndu-i Dachia (CANT.); dacă văzu cam încotro merge treaba, își cam mută gîndul și plecă în ale sale (ISP.) ¶ ² A duce, a transporta, a așeza într'alt loc, a schimba dintr'un loc într'altul: ~ scaunele, masa; ~ fălcile (din loc; ~ capitala țării ¶ ³ A permuta ¶ ④ F ~ din lume, a lua viața: domnără în pace și în liniște pînă ce, vrînd Dumnezeu, i-a mutat din lumea aceasta (ISP.).
2. *vb. refl.* ¹ A se schimba: mutîndu-se slova ꙟ în ĸ și ĸ în ѵ (CANT.) ¶ ² A se așeza cu locuința în altă parte (în altă casă, în alt oraș, etc.) ¶ ³ Ⓕ ~ din lume, a muri [lat. m u t a r e].
MUTĂLĂU *sm.* F Prost, nătîng: celălalt era mai ~, mai abătut cu leuca, cum se zice (CAT.) m u t].
MUTAT 1. *adj. p.* MUTA.
2. *pl.*-aturi) *sn.* Faptul de a se muta: două ~uri prăpădesc mai rău ca focul (BAS.).
MUTĂTOARE *sf.* ♣ Plantă agățătoare, veninoasă, cu rădăcina groasă și cărnoasă, cu flori albe-gălbui, care produce niște boabe roșii; crește pe gardurile viilor și ale grădinilor, prin tufișuri, etc. *(Bryonia dioica)* ▪ 3296: de șerpe e bine să a-

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55

EXPLICAȚIUNI LA TABELELE XXXIX, XL:

1. Flaut.
2. Flageolet.
3. Clarinetă.
4. Fagot.
5. Oboiu.
6. Fluier.
7. Buciume.
8. Caval.
9. Fluiere (țignale).
10. Naiu.
11. Armonică de gură.
12. Ocarină.
13. Corn de vînătoare.
14. Corn de armonie.
15 Goarnă.
16. Trompetă (trimbiță).
17. Trompetă de armonie.
18. Cornet cu piston.
19. Trombon cu culisă.
20. Saxofon.
21. Sarusofon.
22. Trombon cu piston.
23. Oficleid.
24. Bariton.
25. Saxhorn (bas).
26. Helicon.
27. Liră.
28. Psalterion.
29. Harpă.
30. Țiteră (țimbal).
31. Cobză.
32. Teorbă.
33. Ghitară.
34. Mandolină.
35. Balalaică.
36. Banjo.
37. Rebec.
38. Vielă.
39. Vioară.
40. Viola di gamba.
41. Violoncel
42. Contrabas.
43 Toba mică.
44. Darabană.
45. Toba mare.
46. Cimbale (tipsii, talgere).
47. Timpan.
48. Dairea.
49. Diapazon.
50 Pavilion chinez.
51. Gong.
52. Castaniete.
53. Metronom.
54. Dring.
55. Trianglu.
56. Xilofon.
57. Concertină.
58. Acordeon (armonică).
59. Flașnetă.
60. Ariston.
61. Armoniu.
62. Fonograf.
63. Gramofon.
64. Jazz-band.
65. Piano.
66. Pianină.
67. Orgă.
68. Celestă.
69. Cimpoiu.

fumi cu frunze sau cu rădăcină uscată de ~ (VOR.) ¶ 2 ÎMPĂRĂTEASĂ 5 ¶ 8 *Trans.* Stînă [muta].

‡ **MUTEFERICA** *sm.* Călăreț ce însoțea odinioară pe Sultan în călătorie [tc.].

Fig. 3296. Mutătoare.

MUTELCĂ, MUTERCĂ *pl.*-ci *sf. Mold.* Piulița șurubului pol. muterka germ. Mutter.

MUTEȘTE *adv.* Ca un mut, pe tăcute, pe nevorbite: cela ce-și va ride de altul, arătînd ~, acela se va pedepsi ca și cînd l-ar fi înjurat... cu cuvîntul (PRV.-MB.).

*__MUTILA__ -ilez *vb. tr.* A ciunti, a ciumpăvi, a tăia un membru al corpului; a schilodi, a sluți [fr.].

*__MUTISM__ *sbst.* 1 Muțenie, muție ¶ 2 Tăcere încăpățînată fr..

MUTRĂ *pl.*-re *sf.* 1 F Obraz; înfățișare: ochii foarte deschiși și... sprîncenele ridicate... îi fac o ~ de păpușă speriată (BR.-VN.); Tincuța intră în fugă, rîzînd să se topească de mutra lui Scatiu (D. ZAMF.); nu e de mutra lui, nu e făcut pentru dînsul, e mai pre sus decît ceea ce i s'ar cuveni ¶ 2 F Îndrăzneală: mai ai ~ să vorbești? ¶ 3 *iron.* Personaj ¶ 4 *pl.* Grimase, strîmbături; mofturi, nazuri: văzu pe un bătrîn mucalit silindu-se a tăia mutre evlavioase, pentru a impune trecătorilor (EMIN.); a face mutre, a face mofturi [ngr. μουτρο].

*__MUTUAL__ *adj.* Reciproc, de la unul la altul: vedea mîntuirea muncitorilor numai în ajutorul lor ~ (I.-GH.) [fr.].

*__MUTUALITATE__ *sf.* Starea celor mutuale, reciprocitate [fr.].

MUTULICĂ *sm.* F Prost, nătîng, mutălău: de cînd a luat pe ~ al ei, parcă s'a mai prostit (BAS.) [mut].

MUȚENIE *sf.* 1 Starea celui mut, muție ¶ 2 (F) Tăcere: și toate, în muțenia odăilor, erau triste și reci (VLAH.).

MUȚI (-țesc) 1. *vb. tr.* A face mut: sînt vînturi rele care dau peste om și pot să-l muțească și să-l ologească (VOR.).

2. *vb. intr.* A deveni mut; a amuți [lat. vulg. *mutīre clas. mutescĕre].

MUȚIE *sf.* MUȚENIE [mut].

MUȚUNACHE, MUȚUNACHI *sm.* 1 † (Portret în miniatură: două calîfuri de imamele cu muțunachi... cusute cu fluturi de copile (ALECS.) ¶ 2 F Tînăr, sclivisit și ridicol, coconaș, țafandache, fante: parcă ești un muțunachi (ALECS.) [ngr.].

MUȚUȚUIAT *adj. Băn.* Țuguiat: căciulă ~ă [muțuțuiu].

MUȚUȚUIU (*pl.*-uie) *sn. Băn.* Vîrf țuguiat (la o grămadă, la o căpiță, etc.) [moț].

*__MUZĂ__ (*pl.*-ze *sf.* 1 Fie-care din cele nouă zeițe, fiice ale lui Jupiter și ale Mnemosinei, care prezidau artele liberale și aveau ca șef pe Apollon. Ele se numeau: Calliope, Clio, Erato, Euterpe, Melpomena, Polimnia, Terpsichora, Thalia, Urania ¶ 2 F Favoriții, iubiții muzelor, poeții ¶ 3 Inspirațiunea poetică ¶ 4 Geniul fie-cărui poet, caracterul poeziei fie-cărui poet ¶ 5 *pl.* Poezia, literatura: a cultiva muzele lat. musa].

*__MUZEU__ (*pl.*-zee) *sn.* Clădire în care sînt adunate opere de pictură, de sculptură, obiecte antice sau acelea care interesează științele, artele, etc. ▪ 3297: ~ de pictură, de antichități, de artă națională, de istorie naturală, geologic, etc. [fr. < lat. musaeum].

Fig. 3297. Muzeu.

*__MUZICĂ__ (*pl.*-ci *sf.* 1 Arta de a combina sunetele în chip melodios, într'un mod plăcut auzului ¶ 2 Ori-ce operă care este un produs al acestei arte ¶ 3 Cîntarea unei bucăți de muzică cu vocea sau cu instrumentele ¶ 4 Companie de muzicanți cari obicinuesc să cînte împreună: muzica regimentului [lat.].

*__MUZICAL__ *adj.* 1 Privitor la muzică: compoziție ~ă; instrument ~ TAB. XXXIX, XL) ¶ 2 Serată ~ă, serată în care se face muzică [fr.].

*__MUZICANT__ *sm.*, MUZICANTĂ *pl.*-te *sf.* 1 Persoană care știe muzica ¶ 2 Acela, aceea care execută sau compune bucăți de muzică: cîntau într'o unire, de rămîneau morți cei mai buni muzicanți din lume (ISP.); șed jos, cîntînd din harpe... bande de femei muzicante (ODOB.) [germ.].

MUZICUȚĂ (*pl.*-țe *sf.* CAMERTON.

DIN OCTOIHUL TIPĂRIT ÎN 1700.

NUNTA ȚĂRĂNEASCĂ

N *sm.* 1 A paisprezecea literă a alfabetului, a unsprezecea din seria consonantelor; se numea în alfabetul cirilic „naș" ¶ 2 N., abreviațiune pentru „nord"; N. B., prescurtare pentru „nota bene" însemnează-ți bine, ține minte.

N' ☞ NU.

NA 1. *adv.* și *interj.* 1 Iată, ține! **lovește, ~ sînul, tirane barbar!** (BOL.); **scumpului niciodată să nu-i zici „dă-mi!" ci totdeauna „na!"** (PANN). Adesea urmat de *pron.* ți sau vă: **Vizirul îi zise: ...Na-ți-i pe toți, pîn' la unul și du-te cu Dumnezeu** (PANN); **scoate cele două carboave, zicînd: ...na-vă! Dumnezeu mi-a dat, eu dau și Dumnezeu iar mi-a da** (CRG.); **zicîndu-ne: ...na-vă marfa noastră, dar plătiți-ne-o scump** (JIP.); **na-ți-o frîntă, că ți am dres-o** ☞ FRÎNT 5 ¶ 2 Însoțește gestul loviturii, bătăii: **prinde cucoșul și-i dă o bătaie bună, zicînd: na! ori te ouă, ori du-te de la casa mea** (CRG.) ¶ 3 Exprimă uimirea, surpriza, ciuda: **na! că mi s'a stins luleaua** (ALECS.); **na! că făcui pacostea și frăține meu!** (CRG.).

2. *Substantivat*: **decît doi „ți-oiu da", mai bine un „na!"** (PANN) [bg.].

*__NABAB__ *sm.* 1 Prinț al Indiei musulmane ¶ ② F Om foarte bogat [fr.].

NĂBĂDAIE, NĂBĂDAICĂ *sf.*, *mai adesea* **NĂBĂDĂI, NĂBĂDĂICI** *pl.* ✗ P Epilepsie; F turbare de mînie, furie: **tremură, de parcă-l găsesc toate năbădăile** (PANN); **face fel de fel de giumbușuri și de tămbălăuri, băgînd în năbădăi pe isnafi și mahalagii** (CAR.); **s'au spăriet de mine și-au fugit, parcă l-au umflat năbădaica** (ALECS.); **iar te-o apucat năbădăicile, vere Ghiftui? iar ți s'o înnecat corăbiile?** (ALECS.) [comp. srb. bg. napadanije „atac"].

NĂBĂDĂIOS *adj.* luat și ca *sm.* ✗ (P Epileptic; F turbat de mînie, furios: scos din fire, nebun: **Dacă amîndoi sînt iarăși zănatici, năbădăioși, Se bat apoi ca nebunii și trăesc tot mînioși** (PANN); **opintelile lui cele năbădăioase rămaseră deșarte** (ISP.); **ce viață putea ea să aibă în casa acestui bătrîn zuliar și ~?** (VLAH.); **hatmanul... începu să sbiere ca un ~ și închise ușa cu repeziciune** (FIL.) [năbădaie].

NABEDERNIȚĂ ☞ BEDERNIȚĂ.

NĂBÎRGEAC *adj.* Prost, nătîng, bleg: **dar ea, fată frumoasă, bogată și de neam, cum era să ia pe cioban, urît și ~?** (R.-COD.) [comp. srb. nabrčko „leneș, trîntor"].

NĂBOI -oesc *vb. intr.* 1 A se revărsa, a inunda, a potopi: **sîngele cerbului a început a curge gîlgîind... îndreptîndu-se și năboind în groapă** (CRG.) ¶ 2 F A năvăli, a năpădi: **de cîtva ani au năboit în orașele noastre o mulțime de streini** (ISP.); **năboesc streinii peste tine cu mărfurile lor ale bune și frumoase** (JIP.) [năboiu].

NĂBOIU *pl.*-oaie *sn.* Revărsare de ape, potop: **toți de năboiul potopului celui mare au perit** (N.-COST.); F: **năboiul de barbari ce a tot năvălit peste dînsul în cursul veacurilor** (ISP.) [bg. srb. naboj].

NĂBONIC *pl.*-ice *sn.* *Băn.* Maiu (în formă de sabie de lemn) cu care se bate cînepa (LIUB.).

NĂBUȘ... ☞ ÎNNĂBUȘ...

NĂCAFA (*pl.*-fale, **NAFACA** *sf.* 1 ‡ Ceea ce i se dă cuiva pentru a avea cu ce trăi, subsistență (numai sub forma primitivă **nafaca**) ¶ 2 F Cerință, pretenție; nevoie; belea, pacoste (CIAUȘ.) numai sub forma **nacafa**): **popia are multe năcăfale, e greu de purtat** (CRG.) ¶ 3 Soartă (numai sub forma **nacafa**: **filosof, asta era nacafaua mea, nu negustor** (CAR.) [tc. nafaka „subsistență"; comp. srb. nafaka „soartă"].

NĂCĂJI... ☞ NECĂJI...

NĂCAZ ☞ NECAZ.

‡ **NACEALNIC** *sm.* Superior: **Bîrzov era polițaiu ~** (I.-GH.) [rus.].

*__NACELĂ__ *pl.*-le *sf.* ⟿ Coș atîrnat de un aerostat și în care stau aeronauții ▪ 3298 [fr. nacelle].

Fig. 3298. Nacelă.

NĂCLAD *sm.* 1 *Trans.* Butuc mare ce se pune pe vatră ca să ție focul toată noaptea (VIC.) (PAC.) (FR.-CDR.) ¶ ② *Olten.* O piatră mare sau o ridicătură de zid pe care se sprijinesc lemnele puse pe vatră [srb. naklada].

NĂCLĂI -ăesc *vb. tr.* A umplea, a acoperi cu ceva cleios, lipicios, unsuros: **sudoarea îi izvora și-l năclăia din creștet pînă 'n tălpi** (VLAH.) [bg. naklejvamŭ, rus. nakleitĭ].

NĂCLĂIT *adj.* *p.* **NĂCLĂI**. Acoperit, umplut, îmbibat cu ceva cleios, lipicios: **balele cătrănite... se scurg ~e d'a-lungul movilițelor** (ODOB.).

NĂCLĂIOS, **NĂCLEIOS** *adj.* Năclăit, lipicios, cleios: **rîul, cu apele sale galbine, curge pe o matcă de lut năcleios** (ODOB.) [năclăi + cleios].

NĂCOVALĂ ☞ NICOVALĂ.

NĂCRI... ☞ ÎNĂCRI...

NADĂ *sf.* 1 Momeală cu care se atrage un ani-

mal pe care vrei să-l prinzi: arunc... cîte un pumn de griu fiert ~ la pește (BR-VN); nada fiind prea mică, peștele a înghițit-o cu undiță cu tot (VLAH.) ¶ 2 Ⓕ Mijloc de ademenit, farmec atrăgător: Pe cind Rușii cei cu coadă, Pentru inimi aveam ~ (ALECS.) ¶ 3 Partea înnădită, alăturată, lipită, cusută la ceva: e bună pînza lungă, dar nada lungă nu (ZNN.); Ⓕ: ~ nu face 'n prieteșug, Că nada e bună numai la plug (PANN) ¶ 4 Olten. (CIAUS.) Coadă sau coc din păr străin bg. n a d a .

NĂDĂI -ăesc vb. refl. 1 ‡ A avea nădejde în cineva, a trage nădejde, a se bizui pe cineva ¶ 2 Trans. A bănui, a presupune; a da cu socoteala, a băga de seamă: un om de la ei îi tot făcea cu capul... dar ea nu se nădăia (RET.); Neagră în grădină, vorbește ungurește, Nime 'n lume nu se nădăește (GOR.), ghicitoare despre „rîndunică" vsl. n a d ĕ j a t i].

NĂDĂJDUI -uesc vb. tr. și intr. (✓ refl. A avea, a trage n ă d e j d e, a spera: cine nădăjduește la prea mult, pierde și ce are (ZNN.); cela ce va face o greșală, nădăjduindu-se că nu se va certa, căce iaste boiaren (PRV.-MB.); zmeul, tot mai nădăjduindu-se a scăpa cu viață (ISP.).

NĂDEJDE sf. 1 Așteptarea unei întîmplări fericite, unei îndreptări a soartei, etc. pe care o dorește cineva și se mîngîie cu gîndul că aceasta se va realiza, speranță: a avea ~; a trage ~; a trăi, a se hrăni cu ~a; Ⓟ: istețul făgăduește și prostul trage ~; F trage ~ ca spinul de barbă, ca baba de dinți, ca prepelița (sau ca ursul de coadă, nădăjduește în ceva ce nu se poate realiza; F slabă ~! sînt puține șanse de scăpare, de izbîndă; cu ~a trăești, cu ~a și mori (ZNN.); a-și lua ~a (de la ceva, a pierde nădejdea de a izbuti, de a căpăta ceva ¶ 2 Încredere, bizuință: pot să am ~ în voi? (CRG.); își luase ou el pe pîndarul Ion în care avea ~ (S. ALD.); a se lăsa în ~a cuiva, a se bizui pe spusele, pe făgăduința, etc. cuiva; își puse ~a în Dumnezeu (ISP.); într'însul punea toată ~a sa pentru zile grele și de bătrînețe (SB.); Ⓟ: în ~a slugii, dai de fundul pungii ¶ 3 F A da, a lovi cu ~. a lovi din toate puterile: nici că se mai mișcară din loc, fiindcă îi lovise cu ~ (ISP.) [vsl. n a d e ž d a].

NĂDI ☛ ÎNNĂDI.

NADICEANCĂ, NAITICEANCĂ, NADIȘANCĂ (pl. -ence) sf. Brișcă, trăsurică [construită la N e u t i t s c h e i n (TKI.)]: nadiceanca se opri dinaintea unei crîșme (GN.); înhăma bălanul la nadișancă și purcedea pe moșii (GRL.); văz viind în goana mare, pe podul de aramă, nadișanca împăratului (FLOR.); o naiticeancă hîrbuită... era tot ce se vedea lîngă gara mică (GRIG.).

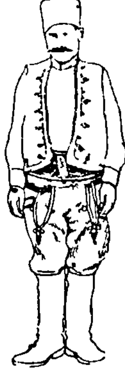
*__NADIR__ sbst. ☆ Punctul sferei cerești opus zenitului [fr.].

NADIȘANCĂ ☛ NADICEANCĂ.

NADOLEAN, -ANCĂ adj. A n a d o l e a n, din Anatolia: cocoș ~; Ana se uita la o găină ~că (VLAH.); puicele cele nadolence și boghete (CRG.).

‡ **NADPIS** sbst. Rezoluție, apostilă: ministrul... le întoarse jalba cu ~, zicînd că obiceiul pămîntului poate sluji de lege (ODOB.) rus.].

NĂDRAGI sm. pl. Ⓣ 1 ‡ Pantaloni ¶ 2 Pantalonii purtați astăzi de țărani: cioarecii, șalvarii, poturii, etc. (▪ 3299): cioarecii, numiți ~, se fac din postav alb (PĂC.); și-au sumes ~i și s'au dus ca s'o scoață din noroiu (ISP.) [ung. n a d r a g].

Fig. 3299. Nădragi.

NĂDRĂGILĂ sm. iron. Om îmbrăcat cu n ă d r a g i; țărănoiu, opincar.

NĂDRĂGULĂ sf. Trans. ♣ MĂTRĂGUNĂ [ung. n a d r a g u l y a .

NĂDUF, NĂDUH sbst. 1 ✗ P Înnecăciune, astmă: m'apucă tusea cu năduh (PANN) ¶ 2 ◯ Căldură înnăbușitoare, zăduf, zăpușală: fie pe ger și ninsoare, fie pe năduf de soare. nici nu ne prinde veste ca ce timp mai este (ODOB.); curgea sudoarea șiroaie de pe dînsul... nu știa ce să facă de atîta năduh (SB.) ¶ 3 Supărare, necaz pl. -ufuri, -uhuri : aduc mare supărare și năduf Sultanului (I.-GH.); cîte amaruri și nădufuri mi-a făcut (SAD.); scotea cîte un oftat din adîncul plămînilor, mijloc prin care își ușura năduful (GN.); ia numai olămpănî și tu din gură, măi, răspunse Ion, plin de năduh (CRG.) [srb. n e d u h].

NĂDUHALĂ sf. Trans. (GRM.) ◯ = ZĂDUF [n ă d u f].

NĂDUȘALĂ (pl.-șeli sf. ① Sudoare: nădușala scoate boala (ZNN.); își dădu cu socoteala că pentru această treabă are să verse multe nădușeli (ISP.); a-l trece nădușelile, a) a asuda mult; b) a munci din greu, a se osteni peste măsură; a-l trece nădușelile morții, a trage o spaimă de moarte, a vedea moartea cu ochii, a se osteni de moarte ¶ ② Mold. Bucov. ✗ P Astmă, înnecăciune, năduf ¶ ③ Mold. Băn. Trans. ◯ Zăduf, zăpușală, căldură înnăbușitoare: vara, nădușeli nu sînt ca aice la noi, ci călduri cuvioase (M. COST.); de va fi ~ mare... în ziua aceea are să ploaie (GRM.) [n ă d u ș i].

NĂDUȘI -șesc 1. vb. intr. A se acoperi de sudoare. a-i curge sudoarea, a asuda, a transpira.

2. Mold. Trans. vb. tr. A înnăbuși: coconii micșori, cîndu-i nădușesc în așternut muierile celea ce-i apleacă (PRV.-MB.); comp. ÎNNĂDUȘI [n ă d u h].

NĂDUȘIT adj. p. NĂDUȘI. ① Asudat ¶ ② Mold. Trans. Înnăbușit.

NĂEM... NĂIEM...

NAFACĂ ☛ NACAFĂ.

NAFARĂ NAFURĂ.

† **NAFEA** pl.-fele sf. Blană de la pîntecele vulpii: purta... o giubea soioasă îmblănită cu ~ (I.-GH.) [tc. n a f è].

NAFORĂ ☛ NAFURĂ.

NĂFRAMĂ ☛ MARAMĂ.

NĂFRĂMIȚĂ (pl.-țe sf. dim. NĂFRAMĂ.

NAFT, NEFT sbst. 1 ‡ Catran ¶ ② Unt de ~. specie de catran lichid, ușor, alb-gălbuiu, transparent, foarte inflamabil și cu un miros pătrunzător; se obține prin distilarea petrolului [tc.].

*__NAFTALINĂ__ sf. ⚗ Carbură de hidrogen solidă, de coloare albă strălucitoare, cu miros pătrunzător, care se extrage mai ales din gudronul de cărbuni de piatră: casele rentierilor și-au închis obloanele și dorm în ~ pînă la toamnă (VLAH.) [fr.].

*__NAFTOL__ sbst. ⚗ Un fel de fenol solid, derivat din naftalină, întrebuințat ca antiseptic [fr.].

NAFURĂ, NAFORĂ, ANAFURĂ, ANAFORĂ sf. ⛪ Pîinea binecuvîntată care se împarte în biserică după sfîrșitul liturghiei: șoarecele care mănîncă nafură din ziua de Paști se face liliac (SEZ.); prefăcuse sfîntul potir în cupă de plăcere și talgerul de nafură în disc de parale (ALECS.); bătrînele... țineau drumul casei, mestecînd anafora sfințită (DLVR.); F paraua de ~, banul cel din urmă: lua paraua de nafură a văduvei și bucățica de pîine din gura orfanului (VLAH.) [vsl. (a) n a f o r a < gr.-biz. ἀναφορά].

NAGARĂ ☛ NEAGĂREA.

NĂGARĂ sf. ♣ 1 Plantă ierboasă, cu frunzele filiforme, rigide și răsucite, cu puf în vîrf; crește prin fînețele nisipoase și pe dealurile calcaroase; numită și „păiuș" sau „pănușiță" (Stipa capillata) (▪ 3300) ¶ ② — COLILIE 1 .

Fig. 3300. Năgară.

NAGÎȚ, NAGÂȚ sm. 🐦 Pasăre de mărimea unui porumbel, cu capul negru, aripele verzi, negre la capăt, cu pîntecele alb, cu coada roșcată, neagră și albă; are ciocul scurt și subțire; pe cap are o creastă de pene; trăește mai mult pe lîngă bălți; numită și „ciov(l)ică", „libuț", etc. (Vanellus cristatus) (▪ 3301): și pe deasupra bălții, ~ii se 'nvîrtesc (ALECS.).

Fig. 3301. Nagîț.

NAGODĂ întrebuințat aproape numai l pl.-de) sf. Ⓟ ① Cuvînt care apare mai mult în basmele muntenești cu înțelesul de ciudățenie, minunăție. lucru ciudat, pocit, ființă ciudată: închipuia fel de fel de flori, de pasări și cîte nagode toate (ISP.); se miră George... de toate nagodele ce-i tot povestea

negustorul (ISP.) ¶ ② Fleacuri, nimicuri: decît să flecăriți la glume și la cîte nagode toate, mai bine spuneți-vă fie-care basmul său (ISP.) ¶ ③ Neajuns, neplăcere: toate nevoile astea, nagode și greutăți (JIP.) [srb. n a g o d b a, rut. n a g o d a „întîmplare"].

NAHĂU *sm. Maram.* Nătărău (BRL.).

NAHLAP *sm. Mold.* Val de apă curgătoare): Jiul trece maiestos, sunîndu-și ~ii de stînci, c'un sgomot de fanfară (VLAH.); cînd îl bat ~ii și furtunile, fuge la mal și s'ascunde în covru de piatră (SAD.).

† **NAHT** *adv.* În ~, peșin, bani gata, în măsurătoare: n'ai primit în ~ nici pe jumătate din soma cuprinsă în sineturi (ALECS.); 1500 galbeni de fată, în ~, împărătești și cu zimți (ALECS.); l-a plătit cu șaizeci de franci în ~ (VLAH.) [tc. n a k t].

NĂHUI *adj. Băn. Trans.* (VIC.) (DENS.) (PĂC.) Năuc, nerod, prostănac.

***NĂHUT** ☛ NĂUT.

***NAIADĂ** (*pl.*-de) *sf.* Nimfă a izvoarelor și a rîurilor (☐ 3302): patru femei carele, întocmai ca niște naiade, erau coperite numai cu vălul cristalin al apei (ALECS.) [fr. < gr.].

Fig. 3302. Naiadă.

NAIBĂ *sf.* Drac: naiba, cînd n'are de ce rîde, face pe hoț judecător (DLVR.); eu te-aș sfătui mai bine să-ți cauți de treabă și să lași la naiba și zmeu și tot (ISP.) [Scurtat din n' a i b ă p a r t e (de mine, de noi, etc. sau din n' a i b ă l o c (aici, printre noi, etc.)].

NĂIBUI (-uesc) *vb. tr. Olten.* (CIAUȘ.) A drăcui [n a i b a].

NAICĂ *sf. Băn. Trans.* Lele n n ă: Naica Marta s'a dus cu copiii la stînă (SLV.).

***NAIE** *sf.* Corabie lat. n a v e m].

† **NĂIEM** *sbst.* Chiric: e sărac, n'are nimic, stă în casă cu ~ (VIC.); a lua cu ~, a închiria, a năimi [vsl. n a j e m ŭ].

***NĂIER** *sm.* Corăbier [n a i e].

NĂIMEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* Tocmeală (cu leafă, cu simbrie, ca slugă, etc.; angajament: pentru că și-au împlinit năimeala cum se cuvine (SB.) [n ă i m i]

NĂIMI, † **NĂMI** (-mesc) 1. *vb. tr.* ① A închiria, a lua cu chirie: de cu seară năimim cai și ne pregătim merinde pentru trei zile (VLAH.); trase la cel mai bun birt unde nămi cele mai frumoase odăi (NEGR.) ¶ ② A lua pe cineva cu leafă, cu simbrie, ca să-l slujească, a angaja, a tocmi: eu te-aș năimi pe un an, dară pune-mi ce fel de simbrie mi-ai cere? (SB.).

2. *vb. refl.* A se tocmi, a se băga (slugă, etc.) la cineva cu simbrie: i-a răspuns... că el este păstor și ar vroi să se năimească (SB.); s'a năimit la urmă la velnița cu grajdurile și acareturile irosite (GRIG.) [vsl. n a j m a t i].

NĂIMIT, † **NĂMIT** 1. *adj. p.* și *sm.* NĂIMI, NĂMI. Tocmit(ul) la cineva cu simbrie: nămitul de va sluji la un stăpîn și nu-i va plăti simbria (PRV.-LP.).

2. *sbst.* Faptul de a năimi.

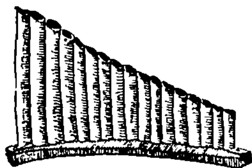
NĂIMITOR *sm.* Cel ce angajează pe cineva cu simbrie: bine, drăguță, îi zise năimitorul, iată eu îți dau de mîncat, de băut, de îmbrăcat, de 'ncălțat (SB.) [n ă i m i].

NAINGIU *sm.* Cel ce cîntă din n a i u.

NAINTA... = ÎNAINTA...

NAITICEANCĂ ☛ NADICEANCĂ.

NAIU (*pl.*-iuri) *sn.* ① Fluier de trestie, cu șapte găuri, cu sunet dulce și plăcut ¶ ② Instrument compus din mai multe fluiere, de diferite mărimi, lipite unul de altul (☐ 3303): Și 'n sunet de vioare, de cobze și de ~, Se 'ntoarce hora lină, călcînd pe verde plaiu (ALECS.) [tc. n a j].

Fig. 3303. Naiu.

***NAIV** 1. *adj.* ① Care vorbește, care-și exprimă gîndire de-a dreptul, fără înconjur, fără prefăcătorie, fără meșteșugire ¶ ② Lesne-crezător ¶ ③ Prostuț ¶ ④ Simplu și grațios.

2. *sbst.* Caracterul a tot ce e naiv (în pictură și în literatură) [fr. n a ï f].

***NAIVITATE** *sf.* ① Simplitate, nevinovăție, calitatea aceluia care spune fără prefăcătorie ceea ce gîndește ¶ ② Simplitate firească și grațioasă cu care se înfățișază sau se exprimă un lucru ¶ ③ Simplitate neroadă, prostească ¶ ④ Vorbe neroade care-i scapă cuiva din prostie, din neștiință [fr.].

***NAJA** *sf.* = COBRA.

NĂJIT, NEJIT *sbst.* ⓟ ① Inflamațiune a urechii, pe care babele o vindecă cu descîntece: am aicea... o prietenă meșteră care știe să tragă de gîlci și de năjit (CAR.) ¶ ② Durere de măsele, de gingii (R.-COD.) (BRL.) [srb. n e ž i t].

NALBĂ (*pl.*-be) *sf.* ① Plantă acoperită cu peri aspri, cu flori mari, roșii sau purpurii, rar albe, dispuse în fascicule axilare (*Malva silvestris*) (☐ 3305 ¶ ② = CAȘUL-POPII ¶ ③ ~-DE-GRĂDINĂ sau ~-ROȘIE, plantă cu flori mari, simple sau învoalte, roșii, galbene, albe, violete sau pestrițe, dispuse în lungi spice terminale; originară din Orient, e cultivată adesea prin grădinile noastre (*Althaea rosea*) (☐ 3304) ¶ ④ ~-MARE, plantă acoperită cu peri moi, cu rădăcina gălbuie și cărnoasă, cu frunze catifelate; are flori trandafirii sau albe, dispuse în fascicule la subțioara frunzelor; frunzele, florile și mai ales rădăcina plantei sînt întrebuințate în medicină ca emoliente (*Althaea officinalis*) (☐ 3306) ¶ ⑤ ~-MĂRUNTĂ sau ~-MICĂ = CAȘUL-POPII [lat. m a l v a].

Fig. 3304. Nalbă-de-grădină.

Fig. 3305. Nalbă.

Fig. 3306. Nalbă-mare.

† **NĂLBAN,** ‡ NALBANT *sm.* ⊕ Potcovar: Aici văz pe un nălban, Avînd portul și organ Unui doftor la consult (DON.) [tc. n a l b a n d].

NALBAR *sm. Bucov.* Fluture mic, cu aripi a l b e cu vinișoare negre, care sboară mai ales pe marginea bălților (MAR.) (*Pieris crataegi*) (☐ 3307).

Fig. 3307. Nalbar.

NĂLBI ☛ ÎNĂLBI.

NĂLOAGĂ *sf. Băn. Olten.* Îmbulzeală, îngrămădeală, mulțime mare (*în spec.* de oameni veniți la moară să macine) (VÎRC.) (NDV.) (VIC.) [srb. n a l o g a].

NALT... ☛ ÎNALT...

NĂLUCĂ *pl.*-ci *sf.* Vedenie de noapte, arătare, înșelătoare, fantomă, stafie, figură ce-și închipuește cineva că vede și de care se sperie: cînd și cînd, un stejar nalt, răzbătînd picla, ni se arăta ca o ~ din altă lume (ALECS.); ea s'a speriat de această ~ și a prins a tremura (SB); după ce se încredință că nu este ~ de noapte, puse mîna și luă dafinii (ISP.); cum gătă lucrul se făcu nevăzută, pieri ca o ~ (RET.) ¶ 2 Închipuire deșartă: acum simț, vai! că visu mi a fost o ~ (ODOB.) ¶ 3 A-și face ~, a l cuprinde o frică năprasnică, a se speria fără veste: de fus sări în sus, de furcă îți faci ~ (ZNN.) nălucì.

NĂLUCÌ -ucesc *vb. tr.* și *intr.* 1 A-și închipui, a i se părea că vede ceva: lui i se nălucea pare că cîmpul înflorise și cerul se luminase (ODOB.) ¶ 2 A-și închipui ceva ce nu poate să fie, ce nu există: cînd vrem să arătăm... că cineva... își nălucește ceva, noi zicem că bate cîmpii, că visează deștept (ISP.) bg. n a l u č a m u.

NĂLUCÌRE *sf.* 1 Faptul de a se nălucì ¶ 2 Nălucă ¶ 3 Închipuire, iluziune, părere deșartă, idee fantastică: mi-au venit o mulțime de nălucìri prin cap și m am trezit (CRG.).

NĂLUCITÙRĂ *pl.*-turi *sf.* Nălucire.

NĂMAIE *sf.*, ✓ **NĂMAIU** (*pl.*-maie) *sn. Băn.* Oaie [lat. a n i m a l i a].

NĂMALĂ *pl.*-le *sf. Trans.* **NAMILĂ**: văzu apropiindu-se o ~ de pasăre cît un bivol, cu două capuri (RET.).

NAMAZ *pl.*-zuri *sn.* Una din cele 5 rugăciuni ce trebue să facă mahomedanul în fie-care zi [tc.].

† **NAMESNIC**, **NAMESTNIC**, **NĂMESTNEC** *sm.* Locțiitor *în spec.* de stareț, de egumen, vicar: ori-care vlădic sau egumen sau nameastnic... va lua averea vlădicului ce va rămînea după moarte... nu se va certa (PRV.-LP.); au sosit, pe rînd... starițul cu nămestnecul și cu toți călugării (GRIG.) [vsl. n a m ě s t ĭ n i k ŭ].

† **NAMESTIE**, **NEMESTIE** *sf.* Acaret; dependență, clădiri ce țin de o casă: stăpînul acelui pămînt de pururea să fie biruitoriu asupra aceii case, cu toate namestiile ei (PRV.-MB.) [vsl. n a m ě s t i j e].

† **NAMESTNIC** ☛ **NAMESNIC**.

NĂMET E, **NEMETE** *sm.* 1 ○ Morman de zăpadă îngrămădită de viscol, troian: dete... peste munți de cremene... cîmpii de ghiață cu nămeți de zăpadă (ISP.) ¶ 2 *Pr. ext.* Valuri enorme: se luptă cu nămeții de apă și și taie cale dreaptă pe marea învolburată (VLAH.) ¶ 3 F Uriaș, colos bg. srb. n a m e t u.

NĂMETENIE, **NEMETENIE** *sf.* Mătăhală, ființă fantastică, spăimîntătoare: cînd văzu el o așa nemetenie spurcată stînd ca o coabe rea în casa lui (ISP.); de geaba striga nămetenia de se cutremurau împrejurimile (R.-COD.) comp. n ă m e t e.

NĂMI... ☛ **NĂIMI...**

NAMIAZĂ, **NĂMIEZI** ☛ **AMIAZI**.

NAMILĂ (*pl.*-le *sf.* 1 Om, animal, monstru de o statură foarte mare, mătăhală, uriaș, colos: se pomenește cu o ~ de om: capu-i era cît ciutura și pieptul cît banița (R.-COD.); o ~ de leu cît toate zilele de mare (ISP.) ¶ 2 Lucru extraordinar de mare, de o formă uriașă, colosală: erau două namile de case, cu pridvoare, săli mari, tinzi (I.-GH.); ne uităm cu groază în sus la namilele de stînci aninate de păreții cheii (VLAH.) ☛ **MAMINĂ**.

NAMINĂ *sf. Olten.* (VIRC.) **NAMILĂ**.

NĂMOL, **NOMOL** *pl.*-luri *sn.* 1 Noroiu, tină de mocirlă, de bălți, de smîrcuri, etc.: se chinuia a ieși din nămol (ISP.); văzu o biată căprioară rătăcită, călcînd cu sfială prin nomolul uricios al mocirlei (ODOB.) ¶ 2 F Masă, grămadă enormă, morman: figurile și isprăvile voivozilor se pierd sub un nomol de date și de nume proprii (VLAH.) [comp. pol. n a m u ł, rut. n a m i l, -o l u, n a m u l].

NĂMOLÌ, **NOMOLÌ** ☛ **ÎNNOMOLÌ**.

NĂMOLOS, **NOMOLOS** *adj.* Plin de n ă m o l, care cuprinde nămol mult: locul unde maseră ei noaptea aceasta era aproape de o lăcoviște nămoloasă (ISP.).

NĂMORNIC 1. *adj. Bucov. Trans.* Colosal, mătăhalos: Trecut-am pămînturi și pustii ~i (STAM.).
2. *sbst.* Namilă, mătăhală (PSC.).

NAMPROR **ÎMPROOR**.

NANĂ *sf. Trans. Ban.* Titlu cu care se adresează cineva, la țărani, surorii sale mai mari sau unei femei mai în vîrstă, lele [bg. srb. n a n a].

NĂNĂÌ -ăesc *vb. tr. Trans.* **LĂLĂÌ**: fata ședea la fereastră și cosea nănăind din buze alene un cîntec dulce (MERA).

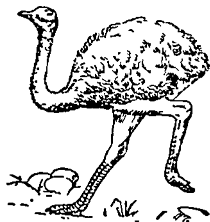
NĂNAȘ... ☛ **NAȘ...**

*__NANCHIN__ *sbst.* Pînză de bumbac, de coloare gălbuie, fabricată pentru întîia oară la N a n k i n China: purta pantaloni de ~ galben (I.-GH.).

NANDRALĂU, **NANDRĂȘ** *sm. Mold.* Măgădău, vlăjgan; ștrengar: vrei să te bușască cei nandralăi prin omăt? (CRG.) comp. **HANDRALĂU**].

NANDRAȘLÌC (*pl.*-icuri *sn. Mold.* Ștrengărie; berbantlîc: umblă după ~uri (RV.-CRG.) n a n d r ă ș.

*__NANDU__ *sm.* Pasăre mare din ordinul picioroangelor, cu aripi scurte, care seamănă cu struțul; trăește în America de Sud (*Rhea*) ▪] 3308 [fr.].

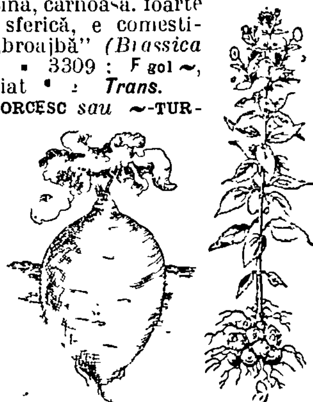

Fig. 3308. Nandu.

NANI! *interj.* Dormi! în graiul copiilor, întrebuințat mai ales în cîntecele de leagăn: ~! ~! copilaș, Dragul mamii feciora ș (ALECS.): a face ~, a dormi: închide ochii și fă ~ (VLAH.).

NANIE ☛ **ONANIE**.

NAOS *pl.*-se *sn.* Partea bisericii care se întinde de la pridvor pînă la altar ☛ ▪ 487: la icoana Precistei, lîngă sfeșnicul mare din ~, a căzut ispitita fată ca frîntă pe genunchi (GRIG.) [ngr.].

NAP *sm.* 1 Plantă alimentară, cu flori galbene, a cărei rădăcină, cărnoasă, foarte groasă, de formă sferică, e comestibilă; numită și „broajbă" (*Brassica napus esculenta*) ▪ 3309: F gol ~, gol de tot, despuiat ¶ 2 *Trans.* **CARTOF** ¶ 3 ~-**PORCESC** *sau* ~-**TURCESC**, planta, originară din America boreală, cu tulpina dreaptă, foarte aspră, cu flori galbene, dispuse în capitule, cu rădăcina formată din tubercule numite și „mere-de-pămînt", „gulii", „broajbe", etc. (*Helianthus tuberosus*) ▪ 3310 ¶ 4 ~-**SĂLBATIC**, plantă cu tulpina robustă, cu flori gălbui, cu rădăcina subțire; numită și „rapiță-sălbatică" sau „rapiță-de-cîmp" (*Brassica rapa campestris*) lat. n a p u s].

Fig. 3309. Nap. Fig. 3310. Napi-porcești.

‡ **NĂPADĂ** *pl.*-ăzi *sf.* Năvălire, incursiune: curățindu-să locurile acestea de Tatari și de toate năpăzile altor varvari (CANT.) [n ă p ă d i].

NĂPĂDÌ -ădesc *vb. tr.* și *intr.* 1 A da năvală, a năvăli, a se arunca, a se repezi asupra cuiva, a da asalt: Ștefan năpădi în țara leșască și multă stricăciune făcu Leșilor (ISP.); năpădiră asupra lui și-i mai trîntiră în cap cu bolovani (CRG.); țara... nu o mai poate duce cu greutățile care au năpădit pe dînsa (I.-GH.); aerul rece năpădește înăuntru și stinge lampa (CAR.) ¶ 2 A podidi: e noapte... nu se pot vedea lacrămile care au năpădit în ochișorii negri (BR.-VN.) vsl. n a p a s t i, -p a d ą].

NĂPĂDITOR *sm.* Cel ce n ă p ă d e ș t e, năvălitor.

NĂPASTĂ[1] **NĂPASTE**.

NĂPASTĂ[2] *sf.* **PROSTOVOL**.

NĂPASTE *sf.* 1 ‡ Ispită: și nu ne duce în ~ (COR.) ¶ 2 ‡ Nedreptate, neajuns, supărare (ce se face cuiva): au început a să plînge că i să fac multe nevoi și năpăști pre pămînt (TICH.) ¶ 3 ‡ Dare extraordinară, nedreaptă, neomenească, ce se scotea de Domn din spinarea țăranului ¶ 4 Învinuire nedreaptă, acuzare falsă, calomnioasă: toată comedia asta e o nerușinată ~ a clevitorilor mei (NEGR.) ¶ 5 Belea, necaz, su-

părare ce cade asupra cuiva pe neaşteptate: mare ~ a căzut pe capul nostru, cuconaşule! (FIL.); Ⓕ: această femeie e o ~, un biciu asupra omenirii (GN.) [vsl. n a p a s t ĭ].

NĂPĂSTROC ☛ NĂPÎRSTOC.

NĂPĂSTUI (-uesc) *vb. tr.* 1 A nedreptăţi, a face vre-o nedreptate cuiva; a asupri ¶ 2 A învinui pe nedrept, a arunca o năpaste asupra cuiva: Doamne, cum sînt unii de năpăstuesc omul chiar pe sfînta dreptate! (CRG.); e grozav gîndul c'ai năpăstuit omul care ţi-a făcut un mare bine (SLV.) [vsl. n a p a s t o v a t i].

NĂPĂSTUIRE *sf.* Faptul de a n ă p ă s t u i.

NĂPĂSTUITOR 1. *adj. verb.* NĂPĂSTUI.

2. *sm.* Cel ce năpăstueşte.

NĂPATCĂ *sf. Mold.* CRÎSNIC 2 ①: nu era decît peşte şi fel de fel de lighioi de apă prinse... cînd cu napatca, cînd cu cîrligele (FLOR.) [rut. n a p a d k a].

***NAPIFORM** *adj.* Care are forma unui nap: rădăcină ~ă ☛ RĂDĂCINĂ [fr.].

NĂPÎRCĂ (*pl.*-ci) *sf.* 1 Viperă: îmi cerceta maţele unul cîte unul şi le declara pestriţe ca pielea de ~ (I.-GH.) ¶ 2 Ⓕ Puiu de ~, om rău, femeie rea: vezi d-ta ce-i aicea... că şi primaru-i un puiu de ~ (VLAH.) ¶ 3 Ⓕ Femeie rea, veninoasă, viperă, scorpie, aspidă, streche [comp. alb. n e p e r k ε].

NĂPÎRLI (-lesc *vb. intr.* A-şi pierde părul, a i se schimba penele sau pielea (*vorb.* de mamifere, de păsări, de şerpi, de insecte): e un biet moşneguţ ce năpîrleşte de bătrîneţe (IRG.); ce năpîrleşte vara şi înverzeşte iarna? (GOR.), *ghicitoare despre* „cetina bradului".

NĂPÎRSTOC, NĂPĂSTROC (*pl.*-oace) *sn.* Degetar: Am un năpîrstoc Stă în vatră la foc (ISP.), *ghicitoare despre* „pisică" [vsl. *n a p r ŭ s t ŭ k ŭ].

NĂPLAD *sm. Băn. Olten.* — NĂPLAŢ.

NĂPLĂI (-ăesc) 1. *vb. tr. Olten.* A chinui în somn, apăsîndu-i greu pieptul.

2. *vb. refl.* A se înnăbuşi de căldură, a-i veni leşin de zăduf (CIAUŞ.).

NĂPLĂIALĂ (*pl.*-ieli *sf. Olten.* ① Un fel de apăsare şi înnăbuşire ce simte omul în somn din cauza îngreuierii stomacului, coşmar ¶ ② Zăduf, zăpuşală [n ă p l ă i].

○**NĂPLAŢ** *sm. Olten. Băn.* — OBADĂ ① [bg. n a p l a t ŭ].

NĂPLOIALĂ *sf.* NĂPLĂIALĂ: Ieşiţi de la (cutare ... Cu toată ameţeala, Cu toată năploiala (MAR.).

NAPOI ÎNAPOI.

***NAPOLEON** *sm.* Monedă franceză de aur, în valoare de 20 de franci ▪ 3311) [fr.].

Fig. 3311. Napoleon.

NĂPOSTI (-post) *vb. tr. Maram.* A elibera, a slobozi, a da drumul (BRL.) [rut. n a p u s t y t y].

NĂPRAOR ☛ ÎMPROOR.

NĂPRASNĂ, NĂPRAZNĂ *adv.* De ~, fără veste, pe neaşteptate [vsl. n a p r a s î n o.

NĂPRASNIC, NĂPRAZNIC 1. *adj.* 1 Neaşteptat, fără veste, subit: i-a venit căpitanului un somn aşa de ~, cît a trebuit să se culce pe iarbă şi să doarmă (SB.); moarte ~ă ¶ ② Iute, năvalnic, impetuos: Dunărea, însăşi măreaţa şi năprasnica Dunăre, s'a îmblînzit şi s'a dat învinsă în mîinile lor (VLAH.) ¶ ③ Spăimîntător, grozav, îngrozitor; cumplit, fioros: tremură înaintea lui ca înaintea unui judecătoriu năprasnic (TICH.) ¶ 4 Grozav de mare: Junona... trimise în ajutorul Idrei... un stacoj năprasnic, cît o dihanie spurcată (ISP.).

Fig. 3312. Năprasnică.

2. *sm.* CURPEN-DE-MUNTE; LUMINOASĂ 1.

3. **NĂPRASNICĂ** *sf.* 1 Plantă cu miros greu, cu flori roşii, aşezate cîte două la vîrful pedunculelor; numită şi „închegătoare" (*Geranium robertianum*) ▪ 3312 ¶ 2 LUMINOASĂ 1 vsl. n a p r a s î n u.

NAPRISTAN ☛ NEPRISTAN.

NĂPROOR ÎMPROOR.

NĂPRUIU *adj.* şi *sm.* Nătîng, prost, idiot: ~ul îmi face semn să nu mă mişc (LUNG.).

† **NĂPUST** *sbst. Trans. Ban.* Duh rău; necuratul: ~ul care neîncetat chinue nevestele tinere (CAT.); a lăsa în ~, a lăsa *sau* a închina ~ului, a lăsa încolo, a nu se mai ocupa, a nu-i păsa de ceva: lasă-l ~ului, zise bătrîna, să te ferească Dumnezeu, să nu-l cunoşti, ci să fii totdeauna ocolit de el (RET.); curţile zmeului le închinară ~ului (MERA) [rut.].

NĂPUSTI -tesc 1. *vb. tr.* A părăsi cu totul, a lăsa în părăsire, în voia întîmplării, a abandona: Turcii... năpustiră cetatea şi fugiră peste Dunăre (BĂLC.); voinicul năpustise codrii, urîse izbînzile sale de mai nainte (ODOB.).

2. *vb. refl.* 1 A năvăli undeva, a da năvală, a se arunca, a se asvîrli, a se repezi asupra cuiva: se năpusti peste Dunăre asupra Vidinului şi-l bătu cumplit (ISP.); năprasnici ca o vijelie, se năpusteau peste alte neamuri, pustiind totul în calea lor (VLAH.) ¶ 2 A se lăsa în voia întîmplării; a se neglija (ŞEZ.) vsl. n a p u s t i t i].

***NARA** -rez) *vb. tr.* A povesti, a istorisi [lat.].

NARĂ *pl.* nări *sf.* 1 Fie-care din cele două gauri ale nasului (la om şi la animale (▪ 3313: a se umfla în nări; mi s'au înfundat nările; Convulsiv îţi strînge mîna, lacom nările-şi dilată (VLAH.); sbura calul nebun, cu coama şi cu nara în vînt (ODOB.); armăsarul suflă cu o ~ spre dînsa răcoare, iară cu altă ~ în spre împărat aer înfocat (ISP.) ¶ 2 Tubul de fontă sau fier în corpul vasului, dinspre proră, pe unde trece lanţul ancorei ▪ 3314 [lat. n a r i s].

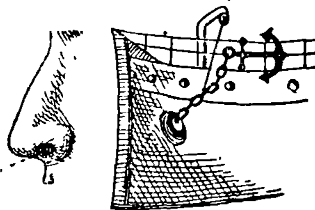

Fig. 3313. N. Nară. Fig. 3314. Nară.

NARACLIŢĂ *pl.*-ţe *sf.* ① Rucaviţă, mînecar, mînecuţă [vsl. n a r a k v i c a.

NARAMGIU, NĂRĂMGIU *adj.* Portocaliu: Fă-mă floare nărămgie Şi mă pune 'n pălărie (VOR.); ☛ NĂRĂMZIU [tc. n a r e n ğ i].

NARAMZ, NERAMZ *sm.* Portocal: în lac tremura răsturnat palatul şi grădina lui de naramzi şi portocali (DLVR.) n a r a m z ă.

NARAMZĂ, NERAMZĂ *pl.*-ze *sf.* Portocală: Rodia alese, cum şi pe Lămîia, Piersica, Naramza, pentru treapta 'ntîia (PANN) [ngr. νεράντζ, bg. n e r a n z a].

NĂRĂMZAT, NĂRĂMZIU *adj.* Portocaliu, de coloarea n a r a m z e i: Cu păr galbin pînă 'n brîu Şi cu brîul nărămziu (IK.-BRS.).

***NARATIV** *adj.* Ce ţine de naraţiune, care povesteşte, expune cu de-amănuntul: gen ~ [fr.].

***NARATOR** *sm.*, NARATOARE *sf.* Povestitor, povestitoare fr.].

***NARAŢIUNE** *sf.* 1 Povestire istorică sau poetică ¶ 2 Partea unui discurs în care oratorul expune faptele ¶ 3 Povestirea unui fapt, ca lucrare de stil dată şcolarilor de făcut fr..

NĂRAV (*pl.*-vuri) *sn.* 1 † Deprindere, obiceiu, fel de a se purta: greu şi foarte 'ncet... se desrădăcinează obiceiurile şi ~urile vechi (CAR.); cîte puţintel cîte puţintel, se face om cu ~ bun şi desăvîrşit, de bună treabă şi luişi şi altora (TICH.) ¶ 2 Deprindere rea, obiceiu rău: a prinde ~; a se învăţa cu ~; Şi un ~ rău cu sine trage pe un altul mai rău (PANN); om bun, dar cu ~ul dracului (ZNN.); Ⓟ: ~ul din fire n'are lecuire; Ⓟ: lupul îşi schimbă

părul, dar ~ul ba ☛ LUP 1; calul e cu ~, are deprinderi, apucături rele se poticneşte, se sperie, svîrle cu picioarele, trînteşte călăreţul, etc.) [vsl. n r a v ŭ].

NĂRĂVAŞ *adj.* Care are un n ă r a v, cu deprinderi, cu apucături rele: cal ~; Stoica e un ~ şi aşa i se cuvine (D.-ZAMF.).

NĂRĂVI, **ÎNNĂRĂVI** (-vesc) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) deprinde rău, cu obiceiuri rele, a (se) învăţa cu n ă r a v: s'o alunge de la casă... pentru că poate să înnărăvească şi pe fata ei (CRG.); dă-i, să nu se nărăvească (PANN).

NĂRĂVIRE *sf.* Faptul de a se n ă r ă v i; deprindere rea: Dar reaua ~ Ce-o aveţi din fire Nu se tămădueşte (ALX).

NĂRĂVIT, **ÎNNĂRĂVIT** *adj. p.* ÎN NĂRĂVI. Care a prins un nărav, care s'a deprins rău, cu apucături rele: colegii mei, rău nărăviţi, lacomi, intriganţi (DLVR).

***NARCIS** *sm.* ♣ Coprină, zarnacadea [fr.].

***NARCOTIC** 1. *adj.* ⚕ Care adoarme (*zorb.* de medicamente ca: opiu, morfină, beladonă, etc.). 2. *pl.*-ce *sn.* Ori-ce medicament narcotic [fr.].

NARD *sm.* Rădăcină aromatică pe care cei vechi o întrebuinţau ca parfum [gr.].

NARE NARĂ.

NARGHELEA, **NARGHILEA** (*pl.*-lele) *sf.* Lulea orientală cu o ţeavă lungă şi flexibilă, al cărei capăt de jos e fixat de un vas cu apă parfumată prin care trece fumul (▪ 3315): el mi-a făcut cinstea a-mi aduce nargheleaua, cînd am trecut odată prin Smirna (I.-GH.); felengelele de cafea, ciubucele şi narghilelele joacă roluri însemnate în acea sală (ALECS) [tc. n a r g i l é].

Fig. 3315. Narghelea.

NARNĂ *sf. Trans.* Stăruinţă, insistenţă; a sta ~, a stărui morţiş: el stă ~ de mine că, de nu vreau să mă mărit după el, să-i caut o fată chiar ca mine (RET.).

† **NĂROC**... ☛ NOROC...

‡ **NĂROD**[1] ☛ NOROD.

NĂROD[2] ☛ NEROD.

NĂROIU = NOROIU.

† **NART** (*pl.*-turi) *sn.* 1 ⚖ ‡ Preţul fixat, tariful oficial cu care trebuiau să se vîndă mărfurile şi alimentele: capanlii au tăiat ~ul grîului... pe şase lei chila (I.-GH.); carnea este cu ~, dar poţi să încarci la suma ocalelor (FIL.) ¶ 2 *Mold.* Iniţiativa: a făcut ~ la ţarină, a fost cel dintîiu care şi-a băgat vitele în ţarină, iar ceilalţi l-au imitat apoi (SEZ.) [tc. n a r k].

NARTEX *sbst.*, **NARTECĂ**, **NARTICĂ** *sf.* ⛪ Tinda bisericii, pronaos [ngr.].

NĂRTOS *adj. iron.* Cu nasul mare, năsos; fudul, îngîmfat: astăzi acela-i mai cuminte care-i mai ~ (ALECS) [lat. vulg. *n a r ĭ t o s u s = n a r i n o s u s].

NĂRUI (-uesc, -uiu) 1. *vb. tr.* † A doborî, a prăbuşi, a prăvăli: năruind copacii cei înţinaţi asupra lor, multă oaste leşască au perit (GR.-UR.); întîlneşte un om care năruia munţii în mînă de-i făcea ţărnă (CRG.); năruise coşcoveala de pe doi pereţi cu bătaia pumnilor (DEM.).

2. *vb. refl.* 1 A se surpa, a se prăbuşi, a se prăvăli: podul se nărula sub mulţimea pedeştrilor şi călăreţilor (GRIG.) ¶ ▪ A se ruina: zidurile cetăţii s'au năruit, şanţurile s'au astupat (VLAH.).

NĂRUITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Dărîmătură, ruină: la năruiturile cetăţii de la Galaţi... s'au aflat un ban de aramă galbenă, şi de mare era cît un ort (M.-COST.) [n ă r u i].

***NARVAL** *sm.* ♞ Mare mamifer din ord cetaceelor care trăeşte în mările îngheţate de la nord (*Monodon*) (▪ 3316) [fr.].

Fig. 3316. Narval.

NAS (*pl.*-suri) *sn.* 1 ☺ Partea răsărită a feţii, între frunte şi gură, care serveşte la respirat şi ca organ al mirosului (▪ 3317): ~ ascuţit, cîrn, turtit, lung, gros, roşu, vînăt; vîrful ~ului; a-i curge sînge din ~; a fi cu mucii la ~; a-şi şterge, a-şi sufla ~ul; a i se astupa ~ul; a cădea pe ~; a-şi frînge ~ul; a vorbi, a cînta pe ~; a închide cuiva uşa în ~ ¶ 2 Locuţiuni diverse: a (nu) avea ~, a (nu) cuteza; a-şi băga, a-şi vîrî ~ul undeva, a se amesteca (unde n'are ce căuta); Ⓟ: nu-ţi băga ~ul unde nu-ţi fierbe oala ☛ FIERBE 1 ①; a-i cădea ~ul, a pierde cutezanţa, semeţia; a da ~ cuiva, a face pe cineva să se obrăznicească, pentru că i se permit, i se iartă prea multe: nu da ~ spurcatului să se întinză (ISP.); tu le dai ~ şi le ţii hangul (CRG.); Ⓟ: dă-i ~ lui Ivan, că se suie pe divan; a lăsa ~ul în jos, a rămînea ruşinat; a se întoarce cu ~ul în jos, a se întoarce ruşinat, cu coada între picioare: ce-aş mai rîde să te văz întorcîndu-te cu ~ul în jos! (ISP.); a-şi lua ~, a-şi lua ~ul la purtare, a-şi lungi ~ul, a-şi ridica ~ul, a se obrăznici, a-şi permite mai mult decît se cuvine: nu-s datori nici c'o leţcae, pentru că nu-şi rădică ~ul mai sus decît se cuvine (ALECS.); a tăia ~ul, a pune la locul lui înfrînîndu-i semeţia (aluzie la pedeapsa infamantă a tăierii nasului din legislaţia de demult); a da pe cineva cu ~ul de ceva, a-l împinge să vază un lucru pe care nu-l găsea sau nu-l vedea; a da cu ~ul pe undeva, a se arăta undeva, a se duce în treacăt pe undeva: mi-ar fi plăcut şi mie să călătoresc, adică, cum se zice, să dau şi eu cu ~ul prin a lume mare (ISP.); a umbla cu ~ul pe sus, a se arăta semeţ, arogant, fudul; a duce, a purta de ~ pe cineva, *a)* a purta cu vorba, a amăgi într'una; *b)* a-l aduce să facă ce voim: crapă de necaz că nu pot... să-i poarte ei de nas, după cum le place lor (CAR.); a (nu fi de ~ul cuiva, a (nu) fi de mutra lui, a (nu) fi mai pre sus decît ceea ce i s'ar cuveni: el vedea că nu e de ~ul lui aşa bucăţică (ISP.); a-i rîde în ~, a-i rîde în faţă, fără a se ascunde, în bătaie de joc; nu-i ajungi cu prăjina, cu strămurarea la ~, e foarte înfumurat; a-i veni muştarul la ~ ☛ MUŞTAR ②; e încă cu mucii la ~ ☛ MUC 1; a-i veni musca la ~, a lua cuiva musca de la ~ ☛ MUSCĂ ②; a strîmba din ~, a face o mutră nemulţumită; a-i trece pe la ~, a-i trece pe dinaintea ochilor, a-i scăpa ceva din mînă: portofoliul ministerial, după ce-i trecuse pe la ~ de vre-o două ori (VLAH.); a-i scoate pe ~, a-i reproşa, a-i face imputări amintindu-i serviciile făcute; slavă ţie, Doamne, că n'am nici o rudă, că altfel mi le-ai scoate pe ~ de cîte o sută de ori pe zi (D.-ZAMF.); a-i ieşi, a-i da pe ~, a i se întoarce împotrivă, a o păţi de pe urma unui lucru: vina nu era a lui şi ce au căutat, pe ~ le-a dat (CRG.); a da cuiva peste ~, a-l înfrunta, a-l pune la locul lui; a fi cu ~ul de ceară, a fi sfios, timid ¶ ③ ♣ NASUL-CURCANULUI — MOŢUL-CURCANULUI [lat. n a s u s].

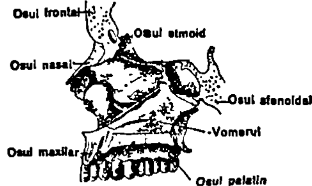

Fig. 3317. Oasele nasului.

NĂSADĂ *sf.* ⚒ 1 Firele de cereale desfăcute din snopi şi împrăştiate pe arie spre a fi treierate ¶ ② *Pr. ext.* Arie: Cum mi le-a apropiat, în ~ le-a băgat, Nouă zile le-a mînat, Jirezile-a trierat (MAR.); a băga caii în ~, a-i duce în arie, spre a începe treieratul [srb. n a s a d].

NĂSĂDEALĂ *sf.* ⚒ Faptul de a n ă s ă d i, aşezarea snopilor pe faţa ariei pentru a fi treieraţi (PAMF.) (PĂC.).

NĂSĂDI (-desc) 1. *vb. tr.* ⚒ A aşterne pe faţa ariei firele de grîu, de orz, etc. desfăcute din snopi, spre a fi treierate.

2. *vb. refl. Trans.* (DENS.) A se închega [srb. n a s a d i t i].

NĂSĂDIT *sbst.* ⚒ Faptul de a n ă s ă d i.

***NASAL** = NAZAL.

NĂSĂLIE, ⚒ **NĂSĂLNIE** *sf.* Patul sau targa pe care se aşază mortul cînd e dus la groapă (▪ 3318): năsălia fu aşezată jos, chiar lîngă strana domnească (ODOB.); vedeau pe tatăl lor, încăput într'un sicriu de brad, dus pe năsălii către cimitirul satului (DEM.); cei patru flăcăi, ce duceau năsălnia, se schimbau cu alţi patru... fiindcă urcau la deal (D.-ZAMF.) [vsl. n o s i l o].

Fig. 3318. Năsălie.

NĂSĂLNIC ☛ NĂSILNIC.

NĂSĂRÎMBĂ (*pl.*-be) *sf. Olten. Băn. Trans.* ① Neghiobie, prostie ¶ ② Bazaconie; boroboață: ori-ce năsărîmbe i-am învățat eu, ei toate le-au primit de grabă și mi le împlinesc (MAR.) ¶ ③ Năting.

NĂSĂRÎNGĂ (*pl.*-înguri) *sf. Trans.* Bazaconie; boroboață: acum umbla Sătana în dragă voia lui... și făcea cîte o ~ de cele drăcești (RET.); cînta în strană de mîngîia pe părinți pentru năsărîngurile de preste săptămînă (RET.) [n ă s ă r î m b ă + n ă t î n g].

NĂSB... — NĂZB...

NĂSCARE *sf.* N a ș t e r e: umbla cam capiu, zănatic din sperietură și cam prostănac din ~ (ISP.); Ⓟ: năravul din ~ leac nu are.

NĂSCĂTOR *sm.*, NĂSCĂTOARE *sf.* Care n a ș t e, care dă naștere: se suie născătoarea în pod, se pune pe acea bortă și așa naște (SB.); născători, părinți; Născătoarea de Dumnezeu, Sfînta Născătoare, Sfînta Fecioară, Maica Domnului: lacrimile jupîneselor văduve... strigă răsplătire... la Sfînta Născătoare, pentru sîngele care verși (NEGR.).

NĂSCIOR (*pl.*-ioare) *sn.* *dim.* NAS: a băut pin' s'a turtit și, căzînd, și-a belit ~ul (JIP.).

NĂSCOCI (-ocesc) *vb. tr.* ① A afla cel dintîiu un lucru nou, a inventa: ce-am putea să născocim noi mai mult decît tine, care știi cîte în lume și în soare? (FIL.) ¶ ② A scorni: cine a putut ~ o bazaconie ca asta? (ALECS.); ~ minciuni [vsl. n a s k o č i t i].

NĂSCOCIRE *sf.* Faptul de a n ă s c o c i; invențiune.

NĂSCOCITOR *adj. verb.* și *sm.* NĂSCOCI. Care născocește, inventiv; inventator: așa trebuia să fie, pentru ca el să se facă din zi în zi mai vinjos, mai sprinten și mai ~ (SLV.); să trăească întru mulți ani ~ul mielului năbușit (FIL.).

NĂSCOCITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Ceea ce se n ă s c o c e ș t e, scornitură.

○ **NĂSCOCORÎ** (-orăsc, -or) *vb. refl. Băn. Trans.* ① A se făli, a se mîndri: Și vedeți-l cum să născocoară, Ca și cînd ar îmbuca tot plăcinte (BD.-DEL.) ¶ ② A se răsti.

NĂSCUT 1. *adj. p.* NAȘTE. Care a venit pe lume: ~ din părinți săraci; ~ mort; întîiul ~ ¶¶ Ⓒ NENĂSCUT.

2. *sbst.* † Naștere (*în spec.* Nașterea Domnului): Da-i sara ~ului: S'a născut un fiuț sfînt, Fiuț sfînt pe-acest pămînt (VIC.).

NĂSD... = NĂZD...

NĂSELE = NĂSĂLIE.

○ **NĂSFIROS** *adj. Olten.* (CIAUȘ.) (PȘC.) Năzuros, mofturos.

○ **NĂSILE**, NĂSILIE = NĂSĂLIE.

† **NĂSILNIC**, NĂSĂLNIC, NĂSÎLNIC *adj. Mold.* Grozav, cumplit, violent, brutal: muiarea ce... va zice că (bărbatul ei) au fost năsilnic, de o au fost bătînd, fără de cale (PRV.-MB.); Căci nu răbda năsilnica zînă Ca rîndu bun oamenii să păzască (BD.-DEL.) [vsl. n a s i l ĭ n ŭ].

† **NĂSILNICIE** *sf. Mold.* ① ‡ Îndărătnicie ¶ ② Brutalitate [n ă s i l n i c].

† **NĂSIP...** = NISIP...

‡ **NĂSLI** (-lesc) *vb. tr.* A-și pune în gînd, a-și propune: și-i muncea în tot chipul, năslind să le dea ce le venea lor în cuget (N.-COST.) [vsl. n a s i l i t i].

NĂSOS *adj.* Cu n a s u l mare: Elefantul ~ Și bivolul pieptos Cu lupul coadă-lungă Multe izbînzi făcură (ALX.).

NĂSPRI ☛ ÎNĂSPRI.

○ **NĂSTAȘNIC** *adj. Băn. Trans.* Sburdalnic, neastîmpărat; — *adv.*: îi fură pălăria din cap și fuge cu ea ~ (SLV.) [srb. n e s t a š a n].

† **NĂSTAV** (*pl.*-vuri) 1. *sn. Mold.* Îndemn, imbold, impuls.

2. *adj. Trans.* (DENS.) Tare, strașnic, grozav [vsl. n a s t a v ŭ].

† **NĂSTĂVI** (-vesc) *vb. tr. Mold.* ① ‡ A duce, a conduce: năstăvește-mă spre cărările ziselor tale (COR.) ¶ ② A îndemna, a îmboldi; a inspira: vrînd să încalece pe cal, după obiceiu, dobitocul de la Dumnăzău poate-fi năstăvit fiind, nici-cum n'au primit să încalece (CANT.) [vsl. n a s t a v i t i].

‡ **NĂSTĂVITOR** *adj. verb.* și *sm.* NĂSTĂVI. Care năstăvește; conducător: strigară: Isuse, năstăvitoare, miluiaște-ne (COR.).

‡ **NĂSTAVNIC** *sm.* Conducător, administrator (al unei biserici, al unei mănăstiri), egumen: ~ii mănăstirilor sînt slobozi să schimbe lucru mănăstiresc nemișcător cu nemișcător (LEG. CAR.) [vsl. n a s t a v ĭ n i k ŭ].

NĂSTIMI (-imesc) *vb. refl. Olten. Trans.* A răsări, a se ivi, a se isca, a se produce: moletele... se năstimește în copii din deocheturile strigoilor și moroilor (MAR.) [comp. srb. n e s t a j a t i, - a j e m].

† **NĂSTRAPĂ**[1] *pl.*-ăpi *sf.* ◊ 1 Cană, vas de metal prețios (pentru apă, vin, etc.): apa ciuruia din țevi aurite și o lua cu năstrape și cu căușe de aur (ISP.) ¶ ② Cană înflorată de băut: toată ziua... a băut doar două, trei năstrape de zeamă de varză (CAR.) [tc. m a š t r a p á; comp. bg. n a š t r a p á.

NĂSTRAPĂ[2] (*pl.*-ăpi) *sf.*, NĂSTRAP *sm. Olten.* 1 Strop de apă: apa fierbe în clocote cu năstrapi (RV.-CRG.) ¶ ② *Olten.* Picătură de apă ce trece prin oala nouă sau printre doagele unui vas; broboană de nădușală (CIAUȘ.) ¶ ③ *Băn.* Stropitură de noroiu.

NĂSTRĂPAT *adj.* = NESTEMAT: Dar în vîrful chitiuței Este-o piatră ~ă Ce plătește-o lume toată (VLAH.).

† **NĂSTRĂPIOARĂ** (*pl.*-re) *sf. dim.* NĂSTRAPĂ.

NĂSTRUȘNIC *adj.* *F* *Mold.* Strașnic, grozav, extraordinar; minunat: o! îmi vine o idee ~ă (ALECS.); să-i pregătim o cinste din cele ~e care să-i ducă vestea dincolo de sat (GN.).

NĂSTRUȘNICIE *sf.* *F* *Mold.* Grozăvenie, idee n ă s t r u ș n i c ă; ciudățenie, bazaconie: alții (zic) alte năstrușnicii, încît nu știi ce să crezi și ce să nu crezi (CRG.).

NASTUR(E) *sm.* Ⓣ Bucată rotundă de metal, de os, de sidef, de lemn, etc. care se coase pe o haină spre a o putea încheia, bumb (☞ 3319).

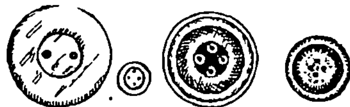

Fig. 3319. Nasturi.

NĂSTUREL[1] *sm. dim.* NASTUR(E).

NĂSTUREL[2] *sm.* Plantă cu flori mici, albe, cu fructul în formă de teacă cilindrică, puțin încovoiată; se întrebuințează ca salată și în medicină, din cauza proprietăților ei diuretice și antiscorbutice; numită și „brîncuță", „hreniță", „măcriș - de-baltă", etc. *(Nasturtium officinale)* (☞ 3320) [cuvînt semi-savant, refăcut din lat. n a s t u r t i u m].

Fig. 3320. Năsturel.

○ **NĂSUT** *adj.* Năsos, cu nasul mare [lat. n a s u t u s].

NAȘ[1], *Mold. Tr.-Carp.* NĂNAȘ *sm.*, NAȘĂ, *Mold. Tr.-Carp.* NĂNAȘĂ (*pl.*-șe) *sf.* ① Persoana care ține pruncul la botez și dă numele său copilului ¶ ② Persoana care botează pe un adult: ar fi voit și el. de! să-și boteze copilul cu vr'un naș mai de Doamne-ajută (ISP.); Ⓟ: tot nașul își are nașul, fie-care găsește pe cineva care să-i vie de hac, care să-l întreacă; *F*: și-a găsit nașul, a dat de (*sau* peste) nașul său, a găsit pe cineva care să-i vie de hac, care să-l înfrîneze; *F*: eu îi sînt nașul lui, eu îi voiu veni de hac; Ⓟ: cum e nașul, și finul; Ⓟ: odată vede nașul buricul finului, a doua oară nu va mai avea norocul acesta, o singură dată i s'a putut întîmpla acest avantaj ¶ ③ Persoana care propune pe cineva ca membru într'o societate ¶ ④ Nun, nună: boierul a fost naș la toate nunțile ...cari s'au făcut pe valea Similii (VLAH.) ¶ ⑤ Nașă, nănașă, *F* Vargă, nuia: și iar lua mama nănașa din coardă și iar ne înăpăia (CRG.).

NAȘ[2] *sm.* Numele slovei cirilice Н, н vsl. n a š ĭ].

NĂȘEL, NĂNĂȘEL *sm.*, NĂȘICĂ, NĂNĂȘICĂ *sf. dim.* (NĂ)NAȘ, (NĂ NAȘĂ: la vină 'ncoace la nănășelul, să te pupe el (CRG.).

NĂȘIE, ○ NĂNĂȘIE *sf.* Calitatea de n a ș (ă): că doară nănășia-i împreunată cu cheltuieli (RET.); așa s'a în-

surat Finuleţ... nevoind să primească altă zestre decît naşia boierului (BR.-VN.).

NAŞTE nasc 1. *vb. tr.* 1 A da viaţă, a face (un copil : la nouă luni... baba, cu ajutorul Maicii Domnului, născu un dolofan de copil (ISP.) ¶ 2 Ⓕ A produce, a face să iasă.

2. *vb. intr.* 1 † A veni pe lume, a începe să trăească: cînd m'am pomenit de am născut pe pămînt (VIRG. ; ☛ PISICĂ 1 ¶ ② Ⓕ A se produce, a lua ființă, a se forma, a se desvolta.

3 *vb. refl.* A veni pe lume, a căpăta viaţă, a începe să trăiască: m'am născut în anul 1872; ⓟ: gol m'am născut, gol o să mă duc lat. n a s c ĕ r e .

NAŞTERE *sf.* 1 Faptul de a se n a ş t e: cînd sosi ceasul naşterii, fiul de boier nu era acasă (ISP.); ziua naşterii; locul naşterii; a da ~, a naşte, a face; a lua ~, a se naşte, a se forma dintru început; act de ~ ¶ 2 Ca nume de sărbători: Naşterea Domnului, şi *abs.* Naşterea, Crăciunul 25 decembre ; Naşterea Maicii Domnului 8 septembre ; Naşterea Sf. Ioan Botezătorul 24 iunie ¶ 3 F Origine, început.

NAT *sm.* 1 *Trans.* Neam, rudă (PŞC.) ¶ ② *Trans.* Individ: Şi sfetnici şi feciori de crai Şi ~ de rînd (COŞB.) ¶ *Băn.* Tot ~ul, ori-cine, fie-care: dete de ştire... ca zînă în 30 de zile tot ~ul să vină (CĂT.) [lat. n a t u s].

NĂTĂFLEAŢĂ *npr. m.* Poreclă dată unui n ă t ă f l e ţ; ⓟ: pică, pară mălăiaţă, în gura lui ~, se zice unuia care aşteaptă sa-i pice toate de-a gata, fără a-şi da cea mai mică osteneală, şi fără a le merita.

NĂTĂFLEŢ, NĂTĂFLEŢE *adj.* şi *sm.* Ⓟ Prost, nerod, găgăuţă: lesne-i vine ori-şi-cui nătăfleţ să scîrţie la gazeturi (JIP.); Nerod, nătărău făcîndu-l, nătăfleţ, guguman, prost (PANN); dracul de zmeu... pe semne că el nu era tocmai atît de nătăfleţe (ISP.).

NĂTĂRĂIE *sf.* Prostie, neghiobie: sfiala lui o luă drept dovada statorniciei, măcar că era semnul nătărăiei (NEGR.) [n ă t ă r ă u].

NĂTĂRĂU *adj.* şi *sm.* NĂTĂRĂUCĂ (*pl.*-ce) *sf.* Neghiob, tîmpit, nătîng: Şi-o femeie simţitoare, de-o lua un nătărău, Ori un simţitor o proastă, nu poate fi alt mai rău (PANN); mai bine la pagubă cu un deştept decît la cîştig cu un nătărău (ZNN.); am fost un nătărău pîn' acum, de ţi-am suferit obrăzniciile şi nebuniile (ALECS.); Şi cu toată-a ei silinţă beţişori de fîn trăgea Sau vr'o muscă nătărăucă prinzînd iute împungea (DON.) [‡ n e t a r e „slab, fără putere".

NĂTĂVĂLOS *adj.* Grosolan, greoiu; mătăhălos: plugurile grele şi nătăvăloase, încălţămintea bocoie (JIP.); mînzările-s mari, nătăvăloase şi unele din ele grele ca pămîntul (LUNG.).

NATIMĂ *sf.* *Olten.* 1 Morman de pietre cărate de o femeie la hotarul unei moşii şi care închipueşte mormîntul aceluia pe care-l vrăjeşte; pe acest morman femeia-l tămîie regulat 40 de zile, cu credinţa că vrăjile ei vor aduce peirea duşmanului ei (CIAUŞ.) ¶ ② ✗ Bubă mare şi rea (R.-COD.) ¶ 3 Namilă, ceva extraordinar ca mărime (R.-COD.) [a - n a t i m ă].

NĂTIMOS *adj.* *Olten.* Cît o namilă, mătăhălos, enorm de mare (CIAUŞ.) [n a t i m ă].

NATIŞANCĂ = NADICEANCĂ: o ~... îşi sună tălăncile în urma noastră (IRG.).

*__NATIV__ *adj.* 1 Din naştere, înnăscut: virtute ~ă ¶ 2 ⚒ Care se găseşte în pămînt în stare pură: aur ~ [fr.].

NĂTÎNG *adj.* şi *sm.* 1 Tîmpit, tont, neghiob: prostul şi ~ul cere egalitatea cu omul de geniu (I.-GH.); da 'nţelege mă, fiinţă ~ă ce eşti! (ALECS.) ¶ 2 Neîndemînatec, nepriceput, stîngaciu ¶ 3 Încăpăţînat, îndărătnic.

NĂTÎNGI (gesc *vb. refl.* A se face n ă t î n g; a se încăpăţîna: alţii mai nătîngiţi în răutate... îi alungau cu sudalme (RET.).

NĂTÎNGIE *sf.* 1 Tîmpenie, neghiobie, prostie: nătîngia bărbatului de care rîdea tot satul (ISP.) ¶ 2 Neîndemînare, nepricepere, stîngăcie: lăsînd această... lucrare a se face cum se vor pricepe acei ce în nătîngia şi sgîrcenia lor s'au scumpit la semănat (ION) ¶ Încăpăţînare, îndărătnicie: cu toată nătîngia sa, am silit pe grădinarul meu să mi răsădească de tot soiul de flori (NEGR.); nu-i vorbă, că şi nătîngia unor bătrîni era mare (CRG.) n ă t î n g .

NĂTÎNTOC *adj.* şi *sm.* *Olten. Băn. Trans.* Om n ă t î n g, tîmpit, neghiob: o! ierte-te Dumnezeu, nătîntocule, dar nu ţi-ar fi chiar ruşine să nu vrei tu a merge în pădure fără mine? (RET.); chiamă alt martor, o femeie cam nătîntoacă (LUNG.).

NĂTÎNTOL *adj.* şi *sm.* *Olten.* Nătîng [n ă t î n g + m o t o t o l].

NATRĂ *pl.*-tre *sf.* Partea urzelei dintre iţe şi sulul dinapoi: Ţese-o ~, Rupe-o spată, Ţese-un cot, L-aruncă 'n pod (R.-COD.) [srb.].

*__NATRIU__ *sbst.* ⚗ Vechiul nume al sodiului [fr.].

NĂTRUŢ *adj.* *Olten. Trans.* 1 Nătărău, neputincios (PĂC.) ¶ ② Prostuţ; într'o ureche, ţicnit (CIAUŞ.) (RV.-CRG.) [n ă t ă r ă u + *suf.* -u ţ].

*__NATURĂ__ *pl.*-ri *sf.* ① Totalitatea creaţiunii ¶ 2 Ordinea stabilită în univers: minunile naturii; legile naturii: fenomenele naturii; a-şi plăti tributul naturii, a muri ¶ 3 Natura organică, totalitatea animalelor şi vegetalelor; natura neorganică, mineralele ¶ ④ Consecinţele care rezultă din organizarea unei fiinţe: ori-ce animal lucrează după natura lui ¶ ⑤ Constituţiunea, temperamentul, firea unui individ ¶ ⑥ Afecţiunile naturale ale omului ¶ ⑦ Dispoziţie, înclinaţiune particulară a sufletului: o ~ blîndă, slabă ¶ 8 Fel, soiu, calitate: natura unui teren ¶ ⑨ Ori-ce obiect care este un produs al naturii şi nu al artei ¶ 10 Obiect natural pe care ne propunem să-l imităm: a picta, a desena după ~ ¶ ⑪ ~ moartă ☛ MORT 1 ⑩ ¶ ⑫ A plăti în ~, a plăti cu produse, cu lucruri, nu cu bani [fr. < lat.].

*__NATURAL__ 1. *adj.* ① Care aparţine naturii; conform cu ordinea naturii: legile ~e ¶ ② Ştiinţe ~e, acelea care au ca obiect studiul celor trei regnuri din natură ¶ ③ Istoria ~ă, ştiinţa care are drept obiect descrierea şi clasificarea fiinţelor organizate şi celor neorganizate ¶ ④ Copil ~, copil nelegitim, copil din flori ¶ ⑤ Curat, neamestecat, neprefăcut: vin ~ ¶ ⑥ Care e un dar al naturii: are spirit ~ ¶ ⑦ Care e o consecinţă a legilor naturii: fenomen ~ ¶ ⑧ Conform cu raţiunea, cu uzul: purtare ~ă ¶ ⑨ Adus odată cu naşterea: calitate ~ă ¶ 10 Simplu, neafectat: graţie ~ă ¶ ⑪ Bogăţie ~ă, bogăţie a solului, a produselor naturii ¶¶ C NENATURAL.

2. *adv.* ① În mod natural, în mod firesc ¶ 2 Fireşte.

3. *sbst.* 1 ● Locuitor originar dintr'o ţară: ~ii din Australia ¶ ② Proprietate înnăscută, fire ¶ ③ Lipsă de afectare, simplitate [fr.].

*__NATURALEŢĂ__ (*pl.*-ţe) *sf.* Calitate firească, faptă, mişcare, etc. lipsită de afectare, nemeşteşugită: cîteşi trei aveau în comun simplitatea, naturaleţa, lipsa de... dorinţa de a produce efect (BR.-VN.) [it.].

*__NATURALISM__ *sbst.* 1 Calitatea a tot ce este produs de o cauză naturală: ~ul unui fenomen ¶ ② Sistemul acelora care consideră natura ca primul principiu ¶ ③ Sistem literar şi artistic care are drept scop să reproducă exact natura şi să înlăture idealul, realism [fr.].

*__NATURALIST__ 1. *sm.* 1 Cel ce se ocupă în special cu istoria naturală, cu studiul mineralelor, al straturilor pămîntului, al animalelor şi vegetalelor ¶ ② Cel ce prepară sau vinde obiecte de istorie naturală.

2. *adj.* ① Care e partizan al naturalismului: filosof ~ ¶ 2 Care practică realismul (în literatură şi în arte), care ia numai natura ca model: romancier ~ [fr.].

*__NATURALIZA__ (-izez) 1. *vb. tr.* 1 A încetăţeni, a împămînteni ¶ ② A introduce un animal, un vegetal străin, într'o ţară unde continuă să trăească şi să se reproducă ca în ţara de origine ¶ ③ A introduce un cuvînt dintr'o limbă într'alta.

2. *vb. refl.* A se împămînteni, a se încetăţeni [fr.].

NATURALIZARE *sf.* Faptul de a (se) n a t u r a l i z a; împămîntenire, încetăţenire.

NA-ŢI ☛ NA.

*__NAŢIE__ ☛ NAŢIUNE.

***NAȚIONAL 1.** *adj.* Ce e propriu, ce aparține unei națiuni: **armată ~ă; gardă ~ă ☛ GARDĂ ⑥; sărbătoare ~ă; imnul ~; bancă ~ă,** instituțiune de credit a unei țări care emite hîrtia-monedă ce circulă în acea țară; **port ~,** costumul tradițional al săteanului și al sătencii; **zice că nu se cuvine fetelor de boier să poarte haine ~e** (ALECS.).

2. *sm. pl.* Totalitatea acelora cari alcătuesc o națiune, în opoziție cu „străinii" [fr.].

***NAȚIONALISM** *sbst.* Doctrină politică ce tinde să apere în primul rînd drepturile și aspirațiunile naționale [fr.].

***NAȚIONALIST** *adj.* și *sm.* Partizan al naționalismului [fr.].

***NAȚIONALITATE** *sf.* ① Condițiunea, calitatea unei mulțimi de oameni cari alcătuesc o națiune: **~a română** ¶ ② Calitatea unei persoane cu privire la națiunea căreia-i aparține: **e de ~ franceză** [fr.].

***NAȚIONALIZA** (-**izez**) **1.** *vb. tr.* ① A face național ¶ ② A face să fie adoptat de o națiune: **~ o industrie.**

2. *vb. refl.* ① A primi obiceiurile unei națiuni ¶ ② A intra în obiceiurile unui popor [fr.].

***NAȚIUNE, NAȚIE** *sf.* Totalitatea locuitorilor unei țări, cari sînt legați prin interese comune și trăesc de obiceiu sub același guvern; neam [fr.].

NĂUC *adj.* și *sm.* Zăpăcit, uluit, buimac: **rămase ~ de bucurie, cînd văzu în ființă toate cele ce-i spusese zîna în somn** (ISP.); **da căciula de ce ți-o ții pe cap dinaintea mea, ~ule?** (ALECS.) [bg. srb. n e u k].

NĂUCEALĂ *sf.* Năucie, zăpăceală: **cîtă ~ de cap... pînă cînd în sfîrșit am ajuns să aștern ceva omenesc pe hîrtie** (GN.) [n ă u c i].

NĂUCI, ÎNNĂUCI (-**cesc**) *vb. tr.* și *refl.* A (se) zăpăci, a (se) ului, a (se) buimăci: **o să mă năucească trîntorul cu minavetul lui** (ALECS.); **da mai lasă, omule, lingurițele cele, că m'ai înnăucit** (VLAH.) [n ă u c].

NĂUCIE *sf.* Zăpăceală, uluială, buimăceală: **un lucru, cu toată năucia lor, nu putură să-l uite** (GN.) [n ă u c].

N'AUDE, N'AVEDE, N'A GREUL PĂMÎNTULUI ☛ **AUZI 1②.**

***NAUFRAGIA** (-**giez**) *vb. intr.* A face naufragiu [fr.].

***NAUFRAGIAT 1.** *adj. p.* **NAUFRAGIA.** Care s'a înnecat sau s'a prăpădit de pe urma unui naufragiu.

2. *sm.* Cel ce a scăpat dintr'un naufragiu.

***NAUFRAGIU** (*pl.*-**gii**) *sn.* ① Sfărîmarea, prăpădirea, înnecarea unei corăbii sau unui vapor care s'a lovit de o stîncă, etc. ¶ ② Ⓕ Pierzare [fr. < lat.].

NĂUI = **NĂHUI.**

NĂUNTRU ☛ **ÎNĂUNTRU.**

NĂUT, † **NĂHUT,** † **NOHUT,** *Mold.* **NOHOT** *sbst.* Varietate de mazăre, cu bobul mai mare; se mănîncă fiert sau prăjit, ca alunele sau migdalele *(Cicer arietinum)* (▣ 3322): **cîteva farfurii cu migdale curățite și cu năut prăjit** (FIL.) [tc. n o h u t; comp. bg. n a h u t ŭ].

***NAUTIC** *adj.* Privitor la navigațiune [fr.].

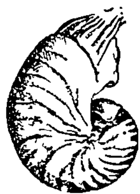

Fig. 3321. Nautil.

Fig. 3322. Năut.

***NAUTIL** *sm.* Gen de moluște cefalopode marine a căror scoică e învîrtită în spirală în același plan; trăește în Oceanul Indian (▪ 3321) [fr.].

NĂUTIU, *Mold.* **NOHOTIU** *adj.* De coloarea n ă u t u l u i (galben-deschis: **jilectă de dril ~** (DLVR.).

***NAVĂ** (*pl.*-**ve** *sf.* ① Corabie, vas ¶ ② Naos lat.].

NĂVĂDI, *Mold.* **NEVEDI, NIVIDI** -**desc** *vb. tr.* și *intr.* A trece firele urzelii printre ițe și spată: **a urzit pînza... a năvădit-o și a țesut-o, de a făcut chiar trîmbe** (R.-COD.) vsl. n a v e s t i, -v e d ą].

NĂVĂDIT, *Mold.* **NEVEDIT** *sbst.* Faptul de a n ă v ă d i.

***NAVAL** *adj.* De corăbii, privitor la corăbii: **știință ~ă,** arta construirii corăbiilor; **forțe ~e,** armată de mare; **luptă ~ă,** luptă pe mare [fr.].

NĂVAL *pl.*-**aluri** *sn.* Pornire cu gramada, năvălire: **văzui un ~ de stînci și de pietre cari... se rostogoleau spre locul unde eram** (GN.) [n ă v ă l i].

NĂVALĂ *sf.* ① Pornirea, lovirea mai adesea neașteptată) a dușmanului, prin care începe o luptă, atac; **a da ~,** a porni pe neașteptate, a se repezi dintr'odată, a se arunca deodată asupra cuiva: **cînd încetă din cîntec, ei izbucniră în aplause și, rîzînd, deteră ~ înăuntru** (D.-ZAMF.) ¶ ② Invaziune, irupțiune; pornire impetuoasă: **șopîrlele, gonite din culcușurile lor, de năvala apei, țîșnesc pe lîngă drum** (VLAH.) ¶ ③ Asalt [n ă v ă l i].

NĂVĂLI (-**ălesc** **1.** *vb. intr.* ① A da năvală într'un loc sau asupra cuiva, a sări asupra cuiva cu armele, a lovi pe neașteptate; a ataca; a asalta: **de trei ori se urcase în sus, cînd năvălise vrăjmașul asupra lui** (ISP.) ¶ ② A porni, a veni cu grămada, dintr'o dată într'un loc: **simți că sîngele îi năvălește în obraji** (SLV.) ¶ ③ A pătrunde: **spaima năvăli iarăși în inima mea** (GN.).

2. *vb. tr.* A cuprinde, a învălui de toate părțile: **valuri de regrete surde o năvăleau din toate părțile** (VLAH.); **simț că mă năvălesc din ce în ce mai irezistibile ideile negre** (CAR.) [comp. vsl. n a v a l j a t i, srb. n a v a l i t i].

NĂVĂLIRE *sf.* Faptul de a n ă v ă l i, incursiune: **năvălirile barbarilor.**

NĂVĂLITOR 1. *adj. verb.* **NĂVĂLI.** Care năvălește, care dă năvală.

2. *sm.* Cel ce dă năvală: **Sultanul declară că trimite oștirea sa numai ca să respingă pe ~i** (I.-GH.).

NĂVALNIC 1. *adj.* și *adv.* (Care se mișcă) cu repeziciune și cu violență, furtunos, impetuos: **vîntul, tot mai larg, mai ~ sălta în cîmpie** (DEM.); **Erau o sută și-acum ei sînt o mie, Mai iuți și mai ~i, mai plini de vitejie** (COȘB.).

2. *sm.* ① Plantă care crește prin pădurile umbroase și stîncoase din regiunea montană și din care se face un ceaiu care se bea pentru tuse; poporul crede că dacă fetele o poartă în sîn, această plantă are puterea de a face să năvălească pețitorii din toate părțile; numită și „limba-cerbului", „limba - vacii" sau „limba - vecinei" *(Scolopendrium officinarum)* (▣ 3323): **Și 'ntîlnește 'n a sa cale o copilă cosînzeană Ce-i scăldată în ~ și 'n sîn poartă odoleană** (ALECS.); **luceau țintuiți doi pitaci... descîntați cu ~ și meniți să tragă la săltar arama și argintul** (SAD.) ¶ ② Numele a două specii de ferigă *(Polystichum filix mas; Pteridium aquilinum)* [n ă v a l ă].

Fig. 3323. Năvalnic.

NĂVĂLOACĂ ☛ **NĂVOLOACĂ.**

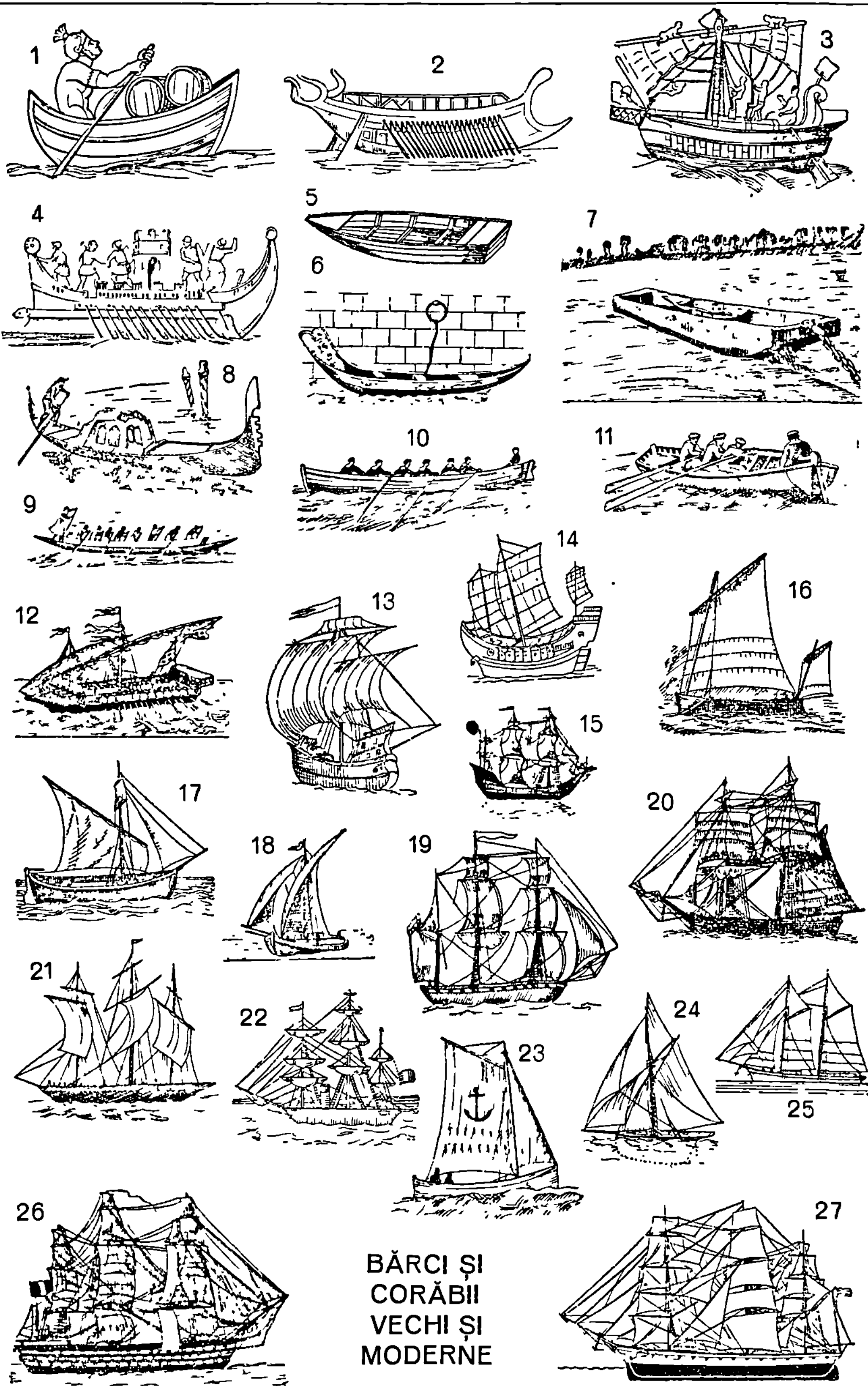
***NAVIGA** (-**ighez**) *vb. intr.* A călători pe mare sau pe rîuri, a pluti cu corabia [fr. < lat.].

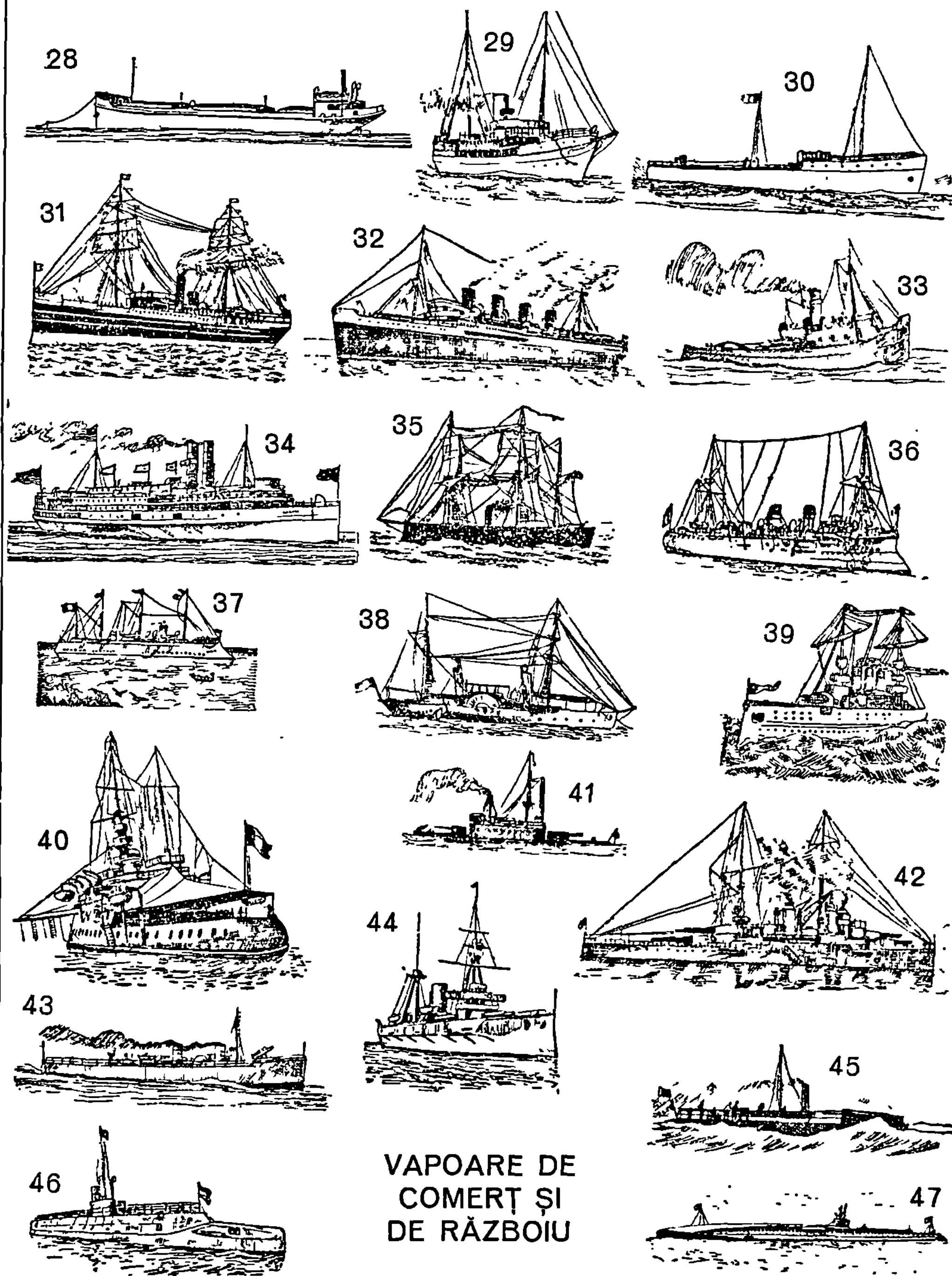
***NAVIGABIL** *adj.* Pe care se poate pluti cu corabia: **un rîu ~** [fr.].

***NAVIGATOR 1.** *sm.* Cel ce face călătorii îndepărtate pe mare.

2. *adj.* Care se îndeletnicește mai ales cu navigația [fr.].

***NAVIGAȚIUNE, NAVIGAȚIE** *sf.* ① Faptul, arta de a naviga, de a pluti cu corabia ¶ ② Călătorie pe mare, pe un lac sau pe un rîu ¶ ③ **~ aeriană,** călătorie cu balonul, cu aeroplanul [fr.].

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
BĂRCI ȘI CORĂBII VECHI ȘI MODERNE

EXPLICAȚIUNI LA TABELELE XLI, XLII:

1. Luntre romană.—2. Galeră romană.—3. Corabie de transport romană.—4. Corabie de războiu romană. 5. Luntre. —6. Caic.—7. Cin.—8. Gondolă.—9. Pirogă.—10. Yolă.—11. Șalupă.—12. Galeră.—13. Caravelă.—14. Joncă chineză.—15. Galion.—16. Barcă cu pînze.—17. Barcaz.—18. Tartană.—19. Bric.—20. Brigantină.—21. Balenieră.—22. Corvetă.—23. Felucă.—24. Cuter.—25. Goeletă.—26. Corabie cu trei catarte.—27. Fregată.—28. Șlep de mare.—29. Yacht. 30. Yacht cu motor.—31. Cargobot.—32. Transatlantic.—33. Remorcher.—34. Vapor fluvial.—35. Fregată.—36. Crucișător.—37. Canonieră.—38. Avizo.—39. Cuirasat.—40. Apărător de coaste.—41. Monitor.—42. Dreadnought.—43. Torpilor.—44. Crucișător cuirasat.—45. Vedetă.—46. Submersibil.—47. Submarin.

NĂVÎRLII *sf. pl.* Năbădăi: femela are ~ grozave: într'una sare și joacă tontoroiul, că trebue s'o lege (CAR.).

NĂVÎRLIOS *adj.* Năbădăios, cu năvîrlii (R.-COD.).

NĂVLIGĂ *sm. Olten.* Prostănac; bădăran; necioplit (CIAUȘ.) (PȘC.).

NAVLU *pl.*-luri *sn.* Chiria, plata pentru transportul mărfurilor cu corăbiile [ngr.].

NĂVOD *pl.*-voade *sn.* Plasă foarte mare cu care se pescuește în bălți și în ape liniștite: grupe de țărani, grămădiți în cîteva luntri, trag prin apă năvoadele lor (ODOB.); își întind năvoadele la soare (VLAH.) [vsl. nevodŭ.

NĂVODAR *sm.* Pescar care pescuește cu năvodul.

NĂVOLOACĂ, NĂVĂLOACĂ (*pl.*-oace *sf. Mold.* A semăna în ~, a semăna (grîul, secara, etc. prin porumbul uscat, fără arătură, săpînd numai pămîntul cu sapa: Om sămăna și năvăloace A da Domnul și s'a face (PAMF.) [rut. navolokom sijaty)].

‡**NĂVRAP** *sm.* Năvălitor, prădător [vsl.].

‡**NĂVRĂPI** (-ăpesc *vb. intr.* A năvăli, a se năpusti, a năpădi (STAM.) vsl.].

NAZ ☞ NAZURI.

*__NAZAL__ 1. *adj.* 1 Ce ține de nas: fosele ~e ¶ 2 Se zice despre sunetele modificate sau pronunțate prin nas: vocală ~ă; consonantă ~ă.

2. NAZALĂ *pl.*-le *sf.* Vocală sau consonantă nazală fr.].

‡**NAZAR** *sbst.* Hatîr, favoare: ministrul mă are la ~ și... m'a chemat azi la cabinetul său (ALECS.) [tc.].

NĂZĂRI (-zar, -ăresc 1. *vb. tr.* A zări.

2. *vb. refl.* și *intr.* A i se părea că vede ceva, a-și închipui ceva din senin: în fie-care tufă i se năzărea cîte un hoț la pîndă (GN.); așa zuliar nici c'am auzit să fi fost vr'odată: i se năzare ca la caii cei cu nărav (ALECS.); i se năzărește că vede în pragul din față două umbre albe (CAR.); din nimic îi năzărea și o bătea hain (BR.-VN.) [vsl. nazrěti.

NĂZBUTIE, NĂZBÎTIE *sf.* F *Mold. Bucov.* Poznă, bazaconie, parascovenie: ai cetit hîrtia, cucoane Gălușcă? ce năzbutii mai cuprinde? (ALECS.): mai boscorodea și făcea apoi la semne și la năzbutii (GRIG.); stăi, mă, nu te apuca de năzbîtii! (CRG.).

NĂZDRĂVAN, *Olten. Trans. Băn.* NĂZDRAVĂN, NEZDRAVĂN *adj.* 1 Înzestrat cu puteri supraomenești, cu daruri supranaturale (*vorb.* de personagiile sau de animalele din basme): calul, ca un năzdrăvan ce era el, îi spuse cum să apuce lucrurile ca să meargă la izbîndă (ISP.); Mîndra-lumii... era nezdravănă, cum era și Făt Frumos (RET.); care cățălușă era nezdravănă (VIRC.) ¶ 2 Magic; fermecat ¶ 3 F Poznaș, care spune sau se ține de năzdrăvănii: și eu îl văd pe acest bătrîn cuminte și năzdrăvan la vorbă (VLAH.) [ne + zdravăn, cu alte cuvinte „care nu e cu mintea zdravănă, care nu e în toată firea"].

NĂZDRĂVĂNIE, NEZDRĂVĂNIE *sf.* 1 Puterea, darul, fapta celui năzdrăvan: niciodată nu te am întrebat unde ți-ai tu puterea, de faci atîtea năzdrăvănii (RET.) ¶ 2 Lucru, fapt de necrezut, ciudat, extraordinar: cu ce drag urmăream toate năzdrăvăniile din povești (GN.) ¶ 3 Poznă; bazaconie, parascovenie: Neghiniță... se pierdu din ochii tuturora, numai ca să se ție de năzdrăvănii (DLVR.); ai umplea o bibliotecă cu cîte năzdrăvănii se publică într'o săptămînă (VLAH.).

‡ **NAZIR,** NAZÎR *sm.* 1 ⚔ Comandantul unei cetăți turcești de lîngă Dunăre ¶ 2 Supraveghetor: Spre pildă trebue să știți Că lupul s'au cerut la leu nazîr pe oi (DON.) tc. nazyr.

NĂZUI uesc *vb. tr.* și *intr.* 1 † A recurge, a apela la ajutorul, la protecția cuiva, a căuta scăpare pe lîngă cineva: dac'ar fi pretutindene tot asemene judecători... cei ce n'au dreptate n'ar mai ~ în veci... la judecată (CRG.) ¶ 2 † A și îndrepta pașii undeva, a căuta să ajungă undeva: de toți ai săi părăsit și... rănit fiind... au năzuit la o casă aproape (CANT.): pe călătorul strein ce năzuește la casa ta, nu-l goni și depărta (PANN) ¶ A fi stăpînit de gîndul, de dorul de a dobîndi ceva, de a ajunge la ceva, a tinde, a aspira: ea ațînea asupră mi o privire așa de magnetică, încît toate simțurile mele năzuiau spre dînsa (GN.) comp. vsl. nazyvati.

NĂZUINȚĂ *pl.* -țe, NĂZUIRE *sf.* Gîndul, dorința de a dobîndi ceva, de a ajunge la ceva, aspirațiune: își cîștigă pîinea zilnică, făcînd parte dintr'o tabără sau dintr'alta, după cum îi povățuesc... năzuințele viitorului (BR.-VN.); trebue să renunț cu totul la așa falnice năzuiri (NEGR.) [năzui].

NAZURI *sf. pl.* ① Pretenții ¶ ② A face ~, a face mofturi, a se codi de a accepta o propunere, un dar, a refuza în mod afectat, prefăcut, răsfățat: a cerut-o Hagiului, iar acesta, fără ~ multe, i-a dat-o (CAR.) [tc. naz.

NĂZUROS *adj.* Care face nazuri, mofturos; pretențios: mie mi-ar fi voia să stric logodna cu năzuroasa aia de fată cu care sînt în vorbă (ISP.).

NE-[1], *pref.* care se unește cu un substantiv, cu un adjectiv, cu un pronume, cu un verb, sau cu altă parte de cuvînt, spre a le da o valoare negativă: 1 Dinaintea unui substantiv: ne liniște, ne dreptate, ne vinovăție, ne prieten, ne om, etc. — ② Dinaintea unui adjectiv: ne bun, ne curat, ne drept, ne plăcut, ne sănătos, ne vrednic. — ③ Dinaintea pronumelui altul, alta, în locuțiunile ca ne altul, ca ne-alta, cum nu mai este, cum n'a mai fost altul, alta.— ④ Dinaintea unui verb: *a)* dînd naștere unui verb nou, cu înțeles negativ: a ne cinsti, a ne liniști, a ne mulțumi, a ne noroci, a ne socoti; — *b)* dinaintea unui participiu trecut, întrebuințat ca adjectiv: ne copt, ne cunoscut, ne hotărît, ne isprăvit, ne supus, etc.; — *c)* dinaintea unui *part. trec.* la forma *f. pl.* și precedat de *prep.* pe, dînd naștere unei locuțiuni adverbiale: pe ne așteptate, pe ne gîndite, pe ne mîncate, pe ne răsuflate, pe ne simțite, pe ne știute, pe nevăzute; — *d)* dinaintea unui *part. prez.*: ne auzind, ne avînd, ne fiind, ne văzînd; — *e)* dinaintea unui *adj. verb.*: ne ascultător, ne păsător, ne răbdător. — ⑤ Dinaintea ori-cărei alte părți de cuvînt, în anumite locuțiuni: ca ne altă dată, cum ne cum; un lucru ne la locul lui o îngheța (BR.-VN.). — ⑥ Se separă de forma verbală cu care e unit, în cazul cînd se interpune *adv.* mai: ne mai avînd, ne mai știind, ne mai auzit, ne mai văzut [vsl. ne].

NE[2] *pron. pers.* enclitic și proclitic ① *dat.* și *ac. pl.* de la EU ¶ ② ☞ NI [‡ NĂ < lat. nobis și nos].

NEA[1], NEAUĂ *sf.* Zăpadă: alb ca neaua; iepurele, pînă nu-l prinde cineva... paște seara prin desime sau prin neauă (TICH.) lat. nivem].

NEA[2] *sm. abreviat din* NENE(A : ~ Ioan; ~ Stan; să vorbească și ~ Ion, că și el e om; ce fel de vorbă fu aia a cucoanei, mă ~ ăsta! (ISP.)

NEA[3] *interj.* Strigăt cu care se chiamă la sine caii, vitele, etc.

> Dintre compusele cu NE-, se vor menționa la locul lor, in ordinea alfabetică, mai ales acelea care prezintă o semnificare deosebită; celelalte, care au numai înțelesul negativ al cuvîntului simplu, au fost trecute cu însemnarea C la cuvîntul respectiv.

NEADEVĂR (*pl.*-ăruri) *sn.* Spusă care nu corespunde adevărului, minciună.

NEADEVĂRAT *adj.* Care nu e adevărat; mincinos; fals.

NEADORMIRE *sf.* Veghere continuă: îl străjuiau cu ~ în vreme de războiu (ISP.); priveghia cu ~ asupra neispititelor ei tinereți (GN.).

NEADORMIT *adj.* 1 Care nu doarme, care nu stă adormit: nu cumva să adoarmă, că le vede ochiul cel ~ (CRG.) ¶ ② Neobosit, fără preget, pururea activ.

NEAGĂ *npr. f.* 1 Ⓕ Bărbat încăpățînat, femeie îndărătnică: Sui, ~, în teleagă! Ⓟ: după ce e neagră, o mai chiamă și ~, se zice despre o femeie urîtă, rea și încăpățînată ¶ ② NEAGĂ-REA, *Olten* (CIAUȘ.) NAGARA *pl.*-arale *sf.* Om îndrăcit, rău; cobe, piază rea; belea; lucru sau persoană de care nu te poți scăpa: scăpară de neaga-reaua de subprefect (JIP.); el ne-a scăpat de neaga-reaua aia de zmeoaică (ISP.); a fugi ca de neaga-rea (ZNN.); ești ~-rea, bade Lungule (D.-ZAMF.).

NEAJUNS 1. *adj.* Care nu e ajuns.

2. *pl.* suri *sn.* 1 Lipsă: legea asta rurală... are mari ~uri, deși a dat un mare avînt agriculturii noastre

(I.-GH.) ¶ ② Nevoie, supărare, neplăcere: ce-i pasă copilului, cînd mama și tata se gîndesc la ~urile vieții? (CRG.); ea le călca moșiile și le făcea fel de fel de ~uri (ISP.).

NEAM (*pl.*-muri *sn.* ① Generație: poporul ține rudenia de sînge pînă la al treilea ~ (MAR.); ~ de ~ ul meu, tău, ei, etc., din generație în generație, toți sau nimeni din ai mei din trecut pînă astăzi: ai voștri să fie de veci și ~ de ~ul vostru să-i stăpînească în pace (VLAH.); dropii de baștină cari ~ de ~ul lor au rătăcit prin Bărăgan (ODOB.); ~ de ~ul meu n'a mîncat așa bucate (CRG.); ~ de ~ n'a cumpărat lucru de tîrg (JIP.) ¶ ② Familie: muierea era foarte isteață și din ~ bun (RET.); bănui că ajutoarea de chelărească nu poate să fie de ~ prost (ISP.); e de ~ mare, dar crescut în sărăcie (ZNN.); dacă mirele și mireasa erau ~ de boier (I.-GH.) ¶ ③ Familie bună, nobilă, aristocrație: are casă frumoasă, nevastă de ~ (VLAH.); în sfîrșit m'aș însura, pentru ca să intru în ~uri (ALECS.) ¶ ④ Rasă, popor: ~ul romănesc ¶ ⑤ Gen, specie: ~ul omenesc; ~ul păsăresc; Ale păsărilor ~uri Ciripesc pitite 'n ramuri (EMIN.) ¶ ⑥ Soiu, fel: Alege alt ~ de peste și-l pune la cîntar (PANN); un gard viu... format de... mărăcini de tot ~ul (I.-GH.) ¶ ⑦ Rudă, rudenie: e ~ cu mine; ~ de pe Adam ☛ ADAM ①; cu ~urile să mănînci, să bei, daraveri să n'ai cu ei (ZNN.) ¶ ⑧ Ⓟ Nimic: nu zise, nu găsi ~; (de) ~ *sau* nici de ~, de loc, de fel, cituși de puțin: mă hotărîsem să nu dorm ~ (LUNG.); nu l-am văzut ~ (VÎRC.); fără ~ de..., fără nici un: am o bute văruită, fără ~ de doagă (GOR.), *ghicitoare despre* „ou" [ung. n e m].

NEAMȚ 1. *sm.* ① German, Austriac: mă mir ce gust poți găsi din gură ca un ~? (ALECS.); *F*: a merge, a umbla drept ca ~u, a umbla pe două cărări; a fura luleaua ~ului ☛ LULEA; de cînd Nemții cu coadă ☛ COADĂ⑤ ¶ ② Ⓟ Străin (din apus): Romănul, cînd vede pe cîte cineva din neamurile apusene,... îi zice ~ (ISP.).

2. **NEMȚOAICĂ** *pl.*-ce *sf.* ① Germană, Austriacă ¶ ② Dădacă cele mai multe erau în trecut Germane sau Austriace ¶ ③ *pl. Trans.* ♣ CONDURUL-DOAMNEI [vsl. n ě m i c ĭ].

***NEANT** *pl.*-turi *sn.* Ceea ce n'are existență, neființă: se vede pe fie-care zi adîncindu-se într'un ~, care-i seacă facultățile (ALECS.); această întreagă lume materială s'a cufundat în ~ (S.-ALD.) ¶ ② Puțina valoare a unui lucru: nimicnicie: ~ul măririlor ¶ ③ Nimic: sub el, prăpastie; deasupra, ~ (D.-ZAMF.) [fr. .

NEAOȘ *adj.* Curat, neamestecat, de baștină, pămîntean: puse să se gătească un ospăț înfricoșat, la care pofti numai boierime ~e (ISP.); să împănăm așa dară orașele noastre înstreinate cu Rumâni ~i (JIP.).

NEAPĂRAT 1. *adj.* ① Lipsit de apărare care nu e a p ă r a t ¶ ② De care nu te poți lipsi, indispensabil: am trebuință ~ă de acest lucru; e de ~ă nevoie să vii.

2. *adv.* În mod neapărat, negreșit, fără doar și poate: trebue ~ să plec acum; pedeapsa cea de moarte iaste oare folositoare și ~ trebuincioasă? (GAST.).

‡ **NEARĂ** (*pl.*-rale) *sf.* ⚖ Supliment de lege: nearaoa împăratului chir Leul Înțeleptul (PRV.-MB.) [gr. νεαρά].

NEASEMĂNAT *adj.* și *adv.* Fără asemănare; fără seamăn, incomparabil: săpăturile ce se fac descopăr... răzlețe amintiri dintr'o lume de neasemănați viteji (VLAH.) [a s e m ă n a t].

NEASTÎMPĂR *sbst.* Neliniște, lipsă de a s t î m p ă r, agitațiune: începe a se învîrti prin casă cu ~ (CRG.); un groaznic ~ îi frămînta creierii (GN.); rămase într'un ~ ce-l chinuia mai cumplit decît moartea (ISP.).

NEASTÎMPĂRAT *adj.* Care n'are astîmpăr, neliniștit, agitat, sburdalnic: copiii din firea lor, sînt sglobii, neastîmpărați, înclinați spre jucării (RET.) [a s t î m p ă r a t].

NEAȘTEPTAT *adj.* La care nu se aștepta cineva; pe ~e, *loc. adv.* fără veste, deodată.

NEATÎRNARE *sf.* Independență.

NEATÎRNAT *adj.* Independent.

NEAUĂ ☛ NEA¹.

NEAUZIT *adj.* Cum nu s'a mai auzit, ne mai auzit, nepomenit.

***NEAVENIT** *adj.* ⚖ Fără valoare: nul și ~ [după fr. n o n a v e n u].

NEAVERE *sf.* Lipsă de a v e r e, sărăcie.

NEAVUT *adj.* Care nu e a v u t, sărac.

NEBĂGARE *sf.* ~ de seamă, lipsă de b ă g a r e de seamă, neluare aminte, neatențiune; din ~ de seamă, din lipsă de atențiune.

NEBĂTUT *adj.* ① Care nu e b ă t u t; Ⓟ: femeia ~ă e ca moara neferecată ¶ ② Neumblat: pe cărări ~e.

NEBEDERNIȚĂ ☛ BEDERNIȚĂ.

***NEBULOS** 1. *adj.* ① ☉ Întunecat de nori sau de ceață, neguros, înnegurat ¶ ② Ⓕ Amenințător: orizontul e ~, sîntem amenințați de întîmplări funeste ¶ ③ Ⓕ Neînțeles; confuz: o povestire nebuloasă: redînd viață hotărîtă formelor nebuloase din preajmă-i (CAR.).

2. **NEBULOASĂ** *pl.*-se *sf.* ☆ Nume dat unor îngrămădiri de stele foarte îndepărtate care apar ca niște nori mici alburii (▪ 3324): nebuloasa Orionului se poate vedea cu ochii liberi [fr.].

Fig. 3324. Nebuloasa.

***NEBULOZITATE** *sf.* ① Aparența unui nor, unei neguri, unei îngrămădiri de aburi: ~a stelelor ¶ ② Ⓕ Obscuritate, întunecime: ~a discursurilor sale [fr.].

NEBUN 1. *adj.* ① Care nu e bun: la Elenii aceia, zeii cei buni ca și cei ~i, cei răi ca și cei nerăi, toți fierbeau într'o oală (ISP.) ¶ ② Care nu e cu mintea întreagă, care și-a pierdut mintea, smintit; Ⓟ: nu e ~ cine mănîncă șapte pîini, ci e ~ cine le dă; Ⓟ: nu e ~ cel ce ia, ci e ~ cel ce dă; e ~ de legat; a fi ~ după cineva, după ceva, a iubi ca un nebun, a fi foarte îndrăgostit, a-i plăcea la nebunie: eram ~ după o vară a mea (DLVR.); erau ~e după joc (ISP.); a fi ~ de bucurie, a avea o bucurie nemărginită, a nu ști ce să mai facă de bucurie: mă repezii să-l întîmpin, ~ de bucurie (VLAH.) ¶ ③ Contrar rațiunii: o speranță ~ă ¶ ④ Din cale afară, excesiv, foarte mare: era de o veselie ~ă; l-a apucat un rîs ~, un rîs pe care nu-l putea opri nimeni; o lume ~ă, o mulțime foarte mare: o lume ~ă foia în toate părțile (GN.); a avut un succes ~.

2. *sm.*, **NEBUNĂ** *pl.*-ne *sf.* ① Om nebun, femeie nebună: îmbucă cu așa poftă, de pare că se bat doi ~i la gura lor (JIP.); Ⓟ: un ~ întreabă și zece înțelepți nu pot răspunde *sau* un ~ aruncă o piatră în fîntînă și zece înțelepți n'o pot scoate; Ⓟ: cine și pune mintea cu ~ul e mai nebun; Ⓟ: înțeleptul *sau* prostul făgădueste și ~ul trage nădejde; Ⓟ: ~ul făgăduește și prostul trage nădejde; Ⓟ: cîinele îmbătrînește de drum și ~ul de grija altora; Ⓟ: ~ul nu rîde de ce vede, ci de ce-și aduce aminte; Ⓟ: nu cerca vadul cu ~ul; bogat e Dumnezeu de ~i! mulți nebuni mai sînt pe lumea asta! Ⓟ: schimbarea Domnilor, bucuria ~ilor ¶ ② ⛪ Săptămîna ~ilor, săptămîna dinaintea postului Paștilor, săptămîna albă (MAR.) ¶ ③ ♣ IARBA-~ILOR ☛ SPÎNZ① ¶ ④ Bufonul, caraghiosul unui rege ¶ ⑤ ♔ Una din piesele jocului de șah (▪ 3325) [n e¹ + b u n, adică „care nu e bun de nimic, care nu e cu mintea bună, întreagă"].

Fig. 3325. Nebun.

NEBUNARIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ♣ MĂSELAR-.

NEBUNATIC, **NEBUNATEC** *adj.* Sburdalnic, sglobiu: joc ~, copilăresc, la care soarele... se uita zîmbind (GN.); zile întregi putea medita asupra unui cuvînt ieșit din nebunateca sa gură (EMIN.) [n e b u n].

NEBUNEALĂ (*pl.*-eli *sf.* ① Faptul de a n e b u n i ¶ ② Nebunie: pe mulți îi băgase în nebuneli cu ochiul ei ager (MERA) ¶ ③ Toană, capriț, idee de om smintit: îi vine așa o ~ sergentului să spuie că el e stăpînul averii (CAR.).

NEBUNESC *adj.* Ca de n e b u n: gîndul de a mă întoarce... mi se părea atît de ~ încît îl îndepărtai cu groază și mă aninai de altul și mai ~ (D.-ZAMF.).

NEBUNEȘTE *adv.* ① Ca un n e b u n, ca un smintit ¶ ② Din cale afară: cheltuește ~.

NEBUNI ☛ ÎNNEBUNI.

NEBUNIE *sf.* ① ⚕ Starea unei persoane care și-a pierdut mintea, al cărei creier e vătămat ¶ ② A

iubi la ~, a fi foarte îndrăgostit; a-i plăcea la ~, a-i plăcea din cale afară, foarte mult ¶ ③ Veselie sgomotoasă în care se fac sau se spun tot felul de lucruri hazlii ¶ ④ Faptă nebună, smintită, extravagantă ¶ ⑤ Idee ciudată, absurdă ¶ ⑥ Purtare uşuratecă, nesocotită, abateri în purtare: nebuniile tinereţii ¶ ⑦ Sburdălnicie, joc sgomotos al copiilor: Smărăndiţa... întrecea mai pe toţi băieţii şi din carte, dar şi din nebunii (CRG.) [n e b u n].

‡ **NECA** ☛ ÎNNECA.

NECĂIRI, † NECĂIURI ☛ NICĂIRI.

NECĂJI, NĂCĂJI (-ăjesc) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) supăra foarte mult, a(-şi) face necaz, supărări: dacă vr'un cuget de gelozie mă necăjeşte (NEGR.) [bg. n a k a ž a].

NECĂJICIOS *adj.* Supărător, supărăcios, care (se) n e c ă j e ş t e: amorul ei e... plin de foc, dar ~ (NEGR.); o femeie uscată şi înaltă, înfiptă la vorbă, încăpăţînată şi necăjicioasă (DLVR.).

NECĂJIT *adj. p.* NECĂJI. Supărat, plin de necazuri, chinuit: ~a lui viaţă Se ţine 'ntr'un fir de aţă (PANN).

NECĂLCAT *adj.* ① Care nu e călcat: rufe ~e ¶ ② Neumblat, pe unde nu s'a călcat: drumuri, locuri ~e.

NECĂPĂTUIT *adj.* Care nu s'a căpătuit.

NECĂRI NICĂIRI.

NECĂRTURAR *adj.* şi *sm.* Care nu e c ă r t u r a r, care nu ştie (multă carte, neînvăţat: cine o să stea să asculte la gura unui unchiaş ~? (ISP.); tata a fost gospodar cinstit, dar ~ ca d-ta (RET.).

NECAZ, NĂCAZ (*pl.*-azuri) *sn.* ① Supărare mare: ~urile sînt pentru oameni şi oamenii pentru ~uri (ZNN.); îşi potoli ~ul, sărutînd-o pe obrajii ei bălai (DLVR.); zmeul... se turbură de ~ şi nu mai vedea înaintea ochilor (ISP.); tînăra nevastă, văzîndu-şi bărbăţelul, mai uită din cele năcazuri (CRG.) ¶ ② Supărare împotriva cuiva, părere de rău pricinuită de cineva sau de ceva împotriva dorinţei, aşteptărilor cuiva, ciudă; mi-e ~, mi-e ciudă, îmi pare foarte rău; a avea ~ pe cineva; a face în ~ul cuiva, a-i face în ciudă, a face ceva dinadins, ca să-l supere [bg. n a k a z ŭ].

***NECESAR** 1. *adj.* ① Trebuincios, de care e absolută nevoie ¶ ② Ceea ce nu poate să nu fie.

2. (*pl.*-re) *sn.* ① Lucru de neapărată trebuinţă pentru a-şi susţine traiul: a-i lipsi ~ul ¶ ② Cutie, lădiţă cu obiecte trebuincioase la cusut, la brodat, la facerea toaletei în călătorie, etc. [fr.].

***NECESITA** (-itez) *vb. tr.* ① A nevoi, a sili ¶ ② A cere neapărat, a face de neapărată trebuinţă [fr.].

***NECESITATE** *sf.* ① Neapărată trebuinţă, nevoie absolută; lucru neapărat trebuincios ¶ ② Nevoie urgentă de bani ¶ ③ Lipsa celor de neapărată trebuinţă traiului [fr.].

NECHEZ (*pl.*-ezuri) *sn.* Strigătul calului: atunci auzii un ~ care-mi străbătu urechile (GN.); să auzi... ~uri de cai ce vin de la păscut (ALECS.) [n e c h e z a].

NECHEZA, † NECHLEZA, ✓ NI(N)CHEZA (-ez) *vb. intr.* A striga (*vorb.* de cai): calul ei alb necheza de clocotea pădurea (GN.); calul unde n'a nechiezat odată, cît s'au răsunat toate pădurile (SB.); caii voinici... nincheazǎ, mirosindu-şi din depărtare grajdurile (DLVR.).

NECHEZARE, ✓ NI(N)CHEZARE *sf.*, NECHEZAT *sbst.*, NECHEZĂTURĂ (*pl.*-ri) *sf.* ① Faptul de a n e c h e z a: mugetul s'amesteca în ninchezarea cailor (DLVR.); clocotea... văzduhul de mugete, nechezături şi de ţipetele unui al patrulea soiu de dobitoace (GRIG.) ¶ ② Nechez.

NECHIBZUIT *adj.* Care nu e chibzuit în cele ce face sau vorbeşte, care face toate fără a chibzui bine, fără a judeca matur: omul ~ astăzi îţi vorbeşte nebuneşte şi mîine îi pare rău şi se căeşte (PANN); era leneş, nechitit la minte şi ~ la trebi (CRG.).

NECHIMULUIT *adj.* şi *adv. Mold.* Grozav, straşnic, din cale afară; cu ~a, pe nemăsurate, foarte mult (ŞEZ.).

○ **NECHITIT** *adj. Mold.* Nesocotit: era leneş, ~ la minte şi nechibzuit la trebi (CRG.) [c h i t i].

NECINSTE *sf.* Lipsă de c i n s t e, desonoare, neonestitate; ruşine: necinstitorul să se pedepsească după mărimea necinstei (LEG. CAR.).

NECINSTI (-tesc) 1. *vb. tr.* ① A nu arăta, a nu da cinstea cuvenită ¶ ② A lipsi de cinste, a face de ruşine, a desonora: cine să fie acel neomenit carele mi-a necinstit perii cei albi ai bătrîneţelor mele! (ISP.); cînd bate cineva, mai mult necinsteşte decît cînd ocărăşte (LEG.-CAR.); cum ai făcut, tîlharule, să necinsteşti fata (BR.-VN.).

2. *vb. refl.* A-şi pierde cinstea, a se desonora; a se face de ruşine: a! tu vrei să mă necinstesc, să învăţ buchile tale! (NEGR.) [c i n s t i].

NECINSTIT *adj. p.* NECINSTI. Care nu e cinstit, care e lipsit de cinste, neonest.

NECINSTITOR *adj. verb.* şi *sm.* NECINSTI. Care necinsteşte: ~ii necinstesc sau cu cuvîntul sau cu fapta (LEG. CAR.).

NECIOPLIT *adj.* ① Care nu e c i o p l i t, nedat la rîndea ¶ ② Ⓕ Grosolan, bădăran, din topor: cine se uită la un ~ ca mine, dragii moşului? (ISP.); nu băgaţi de samă, boierilor, că-i un biet cioban ~ (ALECS.).

NECLINTIRE *sf.* Nemişcare, imobilitate: Totul e în ~, fără viaţă, fără glas (ALECS.); doar glasul apelor sbuciumate răsună ca un bocet în tăcerea şi ~a atîtor ruini (VLAH.) [c l i n t i r e].

NECLINTIT *adj.* ① Care nu se c l i n t e ş t e din loc, nemişcat: înfipse sabia în pămînt, se propti într'însa şi rămase ~ (ISP.); timp de mai bine de un ceas am stat ~ (BR.-VN.) ¶ ② Neschimbat, statornic, nestrămutat.

***NECONDIŢIONAT** *adj.* Care nu e supus la nici o condiţie; fără nici o condiţie [c o n d i ţ i o n a t].

NECONTENIT 1. *adj.* Necurmat, neîntrerupt, fără întrerupere.

2. *adv.* Neîncetat, într'una, mereu [c o n t e n i].

***NEC PLUS ULTRA** *loc. adv. lat.* Limita peste care nu se poate trece, neîntrecut.

NECREZUT *adj.* Care nu e c r e z u t; de ~, ce nu se poate crede.

***NECROLOG** (*pl.*-oage) *sn.* ① ⛪ Pomelnic, registru (într'o biserică, într'o mănăstire) în care sînt înscrise numele celor morţi ¶ ② Scriere, notiţă consacrată amintirii oamenilor de seamă morţi de curînd [fr.].

***NECROLOGIC** *adj.* Privitor la necrologie [fr.].

***NECROLOGIE** *sf.* ✒ Biografie scurtă a unei persoane care a murit de curînd [fr.].

***NECROMANT** *sm.* Cel ce pretinde că evocă spiritele morţilor spre a le pune întrebări [fr.].

***NECROMANŢIE** *sf.* Pretinsa artă de a evoca spiritele morţilor spre a le pune întrebări cu privire la viitor sau la lucruri ascunse: păcat că ştiinţa necromanţiei şi aceea a astrologiei s'au pierdut (EMIN.) [fr.].

***NECROPOLĂ** (*pl.*-le) *sf.* ① △ Cimitir din timpurile antice; se întrebuinţează mai ales vorbind de bolţile subterane în care se aflau mormintele vechilor Egipteni ¶ ② *Pr. ext.* ⛪ Mare cimitir modern [fr.].

***NECTAR** *sbst.* ① ⚝ Băutură a zeilor din mitologie: zeii... mîncau ei amvrosie şi beau la ~, acolo în Olimp, şi se desfătau cît le cerea inima (ISP.) ¶ ② ⚝ Ori-ce băutură delicioasă [lat.].

NECUM *adv.* ① ‡ Nici chiar, nici măcar: nu mai poate nice în viaţă, ~ după moarte să o pirască la judecătoriu (PRV.-MB.) ¶ ② Cu atît mai puţin: nu mai ţin minte de cînd n'am mai văzut nici urmă de dobitoc p'aci, ~ de om (ISP.); sărmanul nu era în stare să ducă nici o lodvă bună, ~ un copaciu întreg (SB.) [n e[1] + c u m].

NECUNOSCUT 1. *adj.* ① Care nu e c u n o s c u t ¶ ② Care nu s'a simţit încă: senzaţiuni ~e ¶ ③ ± Cantitate ~ă, aceea care se caută la rezolvarea unei probleme de matematici.

2. *sm.* Persoană pe care n'o cunoaşte cineva.

3. *sbst.* Ceea ce nu se cunoaşte, ce nu se ştie: a merge de la cunoscut la ~; farmecul ~ului, tulburătoarea atragere a păcatului... au ameţit-o (VLAH.).

4. NECUNOSCUTĂ (*pl.*-te) *sf.* ① Femeie pe care n'o cunoaşte cineva ¶ ② ± Cantitatea necunoscută dintr'o problemă.

NECURAT 1. *adj.* ① Care nu e c u r a t, murdar ¶ ② Nefiresc: lucru ~ ¶ ③ Spurcat: duh ~ ¶ ④ ⛪ Joia ~ă ☛ JOI ②.

2. NECURATUL *sm.* ⚝ Ⓟ Una din numeroasele denumiri ale diavolului.

NECURĂŢENIE *sf.* ① Lipsă de c u r ă ţ e -

n i e; murdărie, spurcăciune ¶ ② *pl.* Murdării, gunoaie: **necurăţeniile luate de apă curgeau prin gratii de fier în canalul colector** (I.-GH.); **Arabii... aruncă aici necurăţeniile cetăţii, împinşi de ura fanatismului ignorant** (BOL.).

NECURMAT 1. *adj.* Neîntrerupt, care se ţine lanţ: **fericirea este ~a mulţumire, deplină. a înţeleptului** (JIP.); **bărbaţii şi nevestele petreceau... în sunetul ~ al lăutarilor** (JIP.).

2. *adv.* Neîncetat, necontenit, într'una, mereu: **el nu se uita nici într'o parte, ci şedea acolo şi tot citea ~** (SLV.).

NECUVIINŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ① Lipsă de bună c u v i i n ţ ă ¶ ② Vorbă sau faptă necuviincioasă, împotriva bunei cuviinţe; nepoliteţă, mojicie: **aceste sărbători sgomotoase, în care se petreceau fel de fel de necuviinţe, se numeau Saturnale** (ISP.).

NEDEIE *sf.* ① † *Mold.* Iarmaroc, bîlciu: **mai mare sudalmă să chiamă, cînd va sudui neştine pre altul... unde vor fi mulţi oameni strînşi, cumu-i în mijlocul tîrgului sau la vre-o ~** (PRV.-LP.) ¶ ② *Băn. Trans.* Petrecere făcută de obiceiu în ziua hramului bisericii: **cu fete din alte sate fac ei cunoştinţă mai lesne... pe la hramuri, rugi sau nedeie** (MAR.) ¶ ③ *Olten.* Horă ce se face într'o localitate la o anumită zi de sărbătoare [vsl. n e d ě l j a „Duminecă; săptămînă"].

*__NEDEMN__ *adj.* ① Care nu e d e m n, care nu merită, nevrednic ¶ ② De neiertat, care merită a fi dojenit, de dispreţuit, mişelesc: **purtare ~ă.**

NEDER *adj.* şi *sm. Olten. Trans.* Om mare şi prost; ţicnit: **rămîi înlemnit cu ochii la ~** (LUNG.): **boierii hotărîră să-l cunune pe ~ cu altă mireasă** (R.-COD.); **tot aşa era, cam ~, cam nea'ntr'o parte** (BR.-VN.).

NEDESLIPIT *adj.* Care nu se deslipeşte, nu se desparte niciodată, nedespărţit: **amicul intim şi ~ al banului Pană Filipescu** (I.-GH.).

NEDESPĂRŢIT *adj.* ① Care nu se desparte niciodată, inseparabil: **izbuti a-şi face o sabie şi un buzdugan cari să-i fie tovarăşi nedespărţiţi** (ISP.) ¶ ② Strîns unit prin sentiment, nedeslipit: **prieteni nedespărţiţi** [d e s p ă r ţ i t].

NEDOMERIRE... ☛ **NEDUMERIRE...**

NEDREPT 1. *adj.* şi *sm.* Care nu e d r e p t: **o judecată nedreaptă; ~ul se teme de toţi.**

2. *sbst.* Ceea ce nu e drept; **pe ~, cu ~,** *loc. adv.* în mod nedrept, fără a avea dreptate: **Împăratul crezu că pe ~ ar fi că omoare pe acei oameni** (ISP.).

NEDREPTATE *sf.* ① Lipsă de d r e p t a t e ¶ ② Faptă nedreaptă.

NEDREPTĂŢI (-ăţesc) *vb. tr.* A face cuiva o n e d r e p t a t e (în folosul său propriu sau al altuia): **atunci ţăranii îi spuseră cum îi nedreptăţeşte părcălabul, cum îi asupreşte şi jupueşte** (ISP.).

NEDUMERIRE, NEDOMERIRE, NEDOMIRIRE *sf.* Stare de nesiguranţă, de şovăire; neînţelegere, nepricepere: **nedumerirea dă pericolului nevăzut proporţii urlaşe** (ALECS.); **îmi explica nedomiririle ce aveam în geometria descriptivă** (I.-GH.) [d u m e r i].

NEDUMERIT, NEDOMERIT, NEDOMIRIT *adj.* Care nu se d u m e r e ş t e; nehotărît, şovăitor, nesigur; uluit: **chelnerul, curios şi nedumerit ca şi noi, s'a uitat după ea pînă ce n'a mai văzut-o** (VLAH.).

NEDUMNEZEIRE *sf.* Lipsă desăvîrşită de respect faţă de cele sfinte, hulă; nelegiuire: **Leon Isavrul, în mare nedumnăzăire căzînd, el întîiu au scornit goană asupra sfintelor icoane** (CANT.) [n e-¹+ d u m n e z e i r e].

NEFÂRTAT *sm.* ① Una din numeroasele denumiri ale diavolului (întrebuinţată mai ales în legendele cosmogonice, de origine dualistă, în care dracul îl numeşte pe Dumnezeu „fârtate", iar Dumnezeu i se adresează diavolului, zicîndu-i „nefârtate") ¶ ② *Pr. ext.* Neprieten: **zmeul... i-a zis: bun tălnişul, fârtate! — Mulţămim dumitale, nefârtate!** (SB.) [n e-¹+ f â r t a t].

*__NEFAST__ *adj.* ① Se zicea la Romani despre zilele în care nu era permis să se judece, să se ocupe cineva de treburile Statului, şi despre zilele de doliu şi de tristeţe ¶ ② Astăzi: **zi ~ă,** aceea în care s'a întîmplat ceva nenorocit; nenorocos ¶ ③ Criminal, funest: **războiu ~** [lat.].

‡ **NEFER** *sm.* Simplu soldat (la Turci): **nu e un ~ în oştirea noastră care să nu aibă cîte un pungoiu plin de mahmudele** (FIL.) [tc.].

NEFERICI (-icesc) *vb. tr.* A nenoroci: **literatura e o adevărată infirmitate care nefericeşte şi degradează pe cel ce-şi dă viaţa ei** (VLAH.) [f e r i c i].

NEFERICIRE *sf.* Lipsă de f e r i c i r e; nenorocire.

NEFERICIT *adj.* Care nu e f e r i c i t; nenorocit.

NEFIINŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ① Lipsă de existenţă, neexistenţă: **de pe faţa cărbunilor se desprindeau palii de flăcări ce mureau în ~** (D.-ZAMF.) ¶ ② Lipsă [n e-¹+ f i i n ţ ă].

*__NEFLĂ__ (*pl.*-le) *sf.* ♠ Carte mică, fără valoare (în jocul de cărţi), exofilă: **găseşte regulat talon două nefle care nu-i trebue** (BR.-VN.) [fr. n è f l e].

*__NEFRETIC__ *adj.* Care ţine de rinichi: **colici ~e** [fr.].

NEFRICĂ *sf.* Lipsă de f r i c ă: **ochii lui... plini de foc dovedeau curaj şi ~** (NEGR.); **din nefrica de Dumnezeu, se apucă de rele posomorîte** (JIP.).

*__NEFRITĂ__ (*pl.*-te) *sf.* Inflamaţiunea rinichilor.

NEFT ☛ **NAFT.**

NEFTIU *adj.* De coloarea neftului, verde-închis [tc. n e f t i].

NEG *sm.* Mică crescătură rotundă, nedureroasă, care se formează pe piele [lat. n a e v u s].

NEGA (neg) *vb. tr.* A tăgădui, a zice că un lucru nu există sau nu e adevărat [lat.].

*__NEGATIV__ *adj.* ① Care arată că un lucru nu există: **propoziţiune ~ă; particulă ~ă, prefix ~,** prin care se arată negaţiunea ¶ ② **Probă, dovadă ~ă,** aceea prin care se deduce posibilitatea unui lucru din lipsa probelor care ar dovedi că nu există ¶ ③ ± **Cantitate ~ă,** aceea pe care algebra o însemnează cu — (minus), spre deosebire de „cantitatea pozitivă", însemnată cu + (plus) ¶ ④ **Electricitate ~ă,** una din cele două feluri de electricităţi care se presupune că există în corpuri (electricitate pozitivă şi electricitate negativă) ¶ ⑤ **Clişeu ~,** clişeu fotografic în care albul e reprezentat prin negru şi viceversa [fr.].

*__NEGAŢIUNE, NEGAŢIE__ *sf.* ① Faptul de a nega, tăgăduire ¶ ② Cuvînt care serveşte pentru a nega: **n u n i c i sînt adverbe de ~** [fr.].

NEGEL *sm. Mold. Băn. Trans.* ① — **NEG: nasul lui cel mare... căci avea un ~ tocmai pe vîrf** (GN.) ¶ ② **BURUIANĂ-DE-NEGEI = AIOR² ①.**

NEGELARIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* **ROSTOPASCĂ** [n e g e l].

NEGELOS *adj.* Negos [n e g e l].

NEGHINĂ (*pl.*-ini) *sf.* ① Plantă cu peri lungi şi mătăsoşi, cu flori roşii-purpurii, cu fructul format dintr'o capsulă cu seminţe negre; creşte prin semănături şi, dacă nu se smulge la timp, seminţele plantei comunică făinei de grîu o coloare negricioasă, un gust neplăcut şi proprietăţi toxice *(Agrostemma githago)* (▣ 3326); Ⓟ: **nu e grîu fără ~,** printre cei buni, vrednici, trebue să se afle şi cîte unul rău, nevrednic; în toate lucrurile bune trebue să fie ceva cu cîte un cusur; Ⓕ: **a alege neghina din grîu** ☛ **ALEGE 1** ⑤ ¶ ② ♣ **~-SĂLBATICĂ = CURCUBEU** ② ¶ ③ Ⓕ Zizanie, vrajbă: **a semăna ~.**

Fig. 3326. Neghină

NEGHINIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* Ceva foarte mic (cît un grăunte de n e g h i n ă): **inima ei s'a făcut cît o ~** (SAD.); **un cărăbuş... cu ochişorii ca două neghiniţe** (GRL.).

NEGHINOS *adj.* Plin de n e g h i n ă: **grîu ~.**

NEGHIOB, NEGHIOABĂ *adj.* şi *sm. f.* Nerod, prost: **Toţi ~ii ce-ţi dau mîna, socotind că-ţi fac onoare** (VLAH.); **arendaşul, şi mai ~, a tras cu revolverul** (CAR.); **na! bine ţi-a făcut, ~ule, dacă nu-l laşi în pace** (I.-GH.).

NEGHIOBIE *sf.* Nerozie, prostie, dobitocie, vorbă sau faptă n e g h i o a b ă: **se mai căi el o toană de neghiobia ce făcuse** (ISP.); **baba a făcut neghiobia să ţipe** (CAR.).

NEGÎNDIT *adj.* 1 La care nu se gîndeşte sau nu s'a gîndit cineva ¶ - **Pe ~e** *loc. adv.* Fără de veste, pe neaşteptate.

***NEGLIGENT** *adj.* 1 Care nu are grije de nimic, care se neglijează 2 Nesilitor: **un şcolar ~** [fr.].

***NEGLIGENŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* 1 Lipsă de grijă sau de îngrijire; neîngrijire, negrije ¶ 2 Nesilinţă la lucru, la învăţătură ¶ 3 Greşală uşoară ce se face la scris cînd autorul nu-şi îngrijeşte bine stilul [fr.].

***NEGLIJA** -ijez 1. *vb. tr.* 1 A nu îngriji de ajuns, a nu duce destulă grijă, a nu ţine seamă de ceva: **a-şi ~ interesele, trebile** ¶ 2 **~ pe cineva**, a nu se duce să-l vază, să-l viziteze mai des ¶ 3 **~ o ocaziune**, a scăpa un prilej.

2. *vb. refl.* 1 A nu se îngriji de ajuns, a nu purta destulă grijă de persoana sa, de îmbrăcămintea sa, etc. ¶ - A nu-şi prea vedea de treburi [fr.].

***NEGLIJABIL** *adj.* Care poate fi lăsat la o parte, de care poate cineva să nu ţie seamă: **cantitate ~ă** [fr.].

***NEGOCIA** (-ciez) *vb. tr.* 1 A face negoţ ¶ 2 A trata, a mijloci o afacere cu cineva ¶ 3 A sconta efecte de comerţ (poliţe, etc.), a trafica efecte publice [fr.].

***NEGOCIABIL** *adj.* Care poate fi negociat: **poliţă ~ă** [fr.].

***NEGOCIATOR** *sm.* 1 Cel ce negociază; persoana care mijloceşte să se încheie o afacere între particulari, mijlocitor ¶ 2 Persoana însărcinată de un guvern să trateze o afacere importantă cu un alt guvern [fr.].

***NEGOCIAŢIUNE** *sf.* 1 Faptul de a negocia ¶ 2 Tratarea, mijlocirea unor afaceri între particulari sau care interesează Statul ¶ 3 Afacerea însăşi care se tratează ¶ 4 Scontarea unor efecte de comerţ, traficarea unor efecte publice [fr.].

NEGOS *adj.* Plin de n e g i: **Peste tot negoasă şi posomorită, Umbla 'ntunecată şi tot înnorată** (PANN).

NEGOŢ (*pl.*-oaţe) *sn.* 1 Vînzare şi cumpărare de mărfuri, comerţ, negustorie, trafic ¶ 2 † *Trans.* Marfă: **cela ce va sări asupra vameşilor cîndu-l vor tîmpina cu ~ul în cale şi nu va lăsa să cerce ~ul** (PRV.-MB.) [lat. n e g o t i u m].

NEGRĂIT *adj.* şi *adv.* Nespus: **o privelişte neaşteptată, ~ de mîndră, se înfăţişază ochilor** (VLAH.) [g r ă i].

NEGREALĂ (*pl.*-eli) *sf.* 1 Negreaţă ¶ 2 Coloare neagră, văpsea neagră; vacs: **o dulce lumină... se îngîna cu negreala malurilor depărtate** (ODOB.) ¶ 3 *Mold. Trans.* Cerneală: **îndată am găsit caiete, condeie nouă, ~ bună, nimic n'am uitat** (NEGR.) [n e g r u].

NEGREAŢĂ *sf.* Însuşirea de a fi negru, calitatea a tot ce este negru; coloare neagră [lat. n i g r i t i a].

***NEGRESĂ** ☛ **NEGRU**².

NEGREŞIT *adv.* Fără a g r e ş i, fără greşală; neapărat, fără nici o îndoială, fără doar şi poate, în mod sigur.

NEGRI ☛ **ÎNNEGRI**.

NEGRICIOS *adj.* Cam n e g r u, de o coloare ce se apropie de negru, care bate în negru; oacheş: **e un tînăr slab, ~, cu ochelari** (VLAH.).

NEGRICIUNE *sf.* Însuşirea de a fi n e g r u, negreaţă.

NEGRIJĂ (*pl.*-ji) *sf.* Lipsă de g r i j ă, de îngrijire, neglijenţă: **cum am făcut, cum n'am făcut, destul că din ~ am băgat şi pielea ta în foc** (RET.).

NEGRILICĂ *sf.* Plantă cu flori albe-albăstrii; face nişte fructe în formă de capsule, în care se află numeroase seminţe n e g r e, aromatice, care se întrebuinţează ca condiment; numită şi „cernuşcă", „chimen-negru", „chimion-negru" sau „negruşcă" *(Nigella sativa)*.

NEGRIŞOR *adj. dim.* **NEGRU**. Cam negru: **Ochii tăi cei ~i Umple-mi trupul de fiori** (IK.-BRS.).

NEGRIU *adj.* Care bate în n e g r u, negricios: **apa Tismanei, negrie, fuge în necontenite vîrtejuri albe** (IRG.).

NEGRU¹ 1. *adj.* 1 De coloarea cărbunilor: **~ ca cărbunele, ca pana corbului; pată neagră; cerneală neagră; haine negre**, *a)* de coloare neagră; *b)* cernite, de doliu; **păr ~; ochi negri** (☛ **ALBASTRU** 1 1); *F* **fără să zică: negri ţi s ochii!** fără să rostească nici o vorbă; ☛ **NEAGĂ** 1; **pîine neagră**, pîine de secară sau de grîu amestecat cu alte cereale; **vin ~**, vin roşu-închis ¶ 2 **Rasa neagră**, rasa Negrilor ¶ 3 Murdar: **cămăşi negre; abia acum m'am apucat şi eu de zolit că... mi s'au strîns o mulţime de rufe negre** (SB.) ¶ 4 Întunecos: **noapte neagră; a i se face ~ înaintea ochilor**, a i se face întunerec dinaintea ochilor, a nu mai vedea nimic de supărare, etc.) ¶ 5 Nefericit, nenorocos, de jale; amărît, nesuferit: **şi tot aşa şi iar aşa, pînă i se făcea viaţa neagră şi aici, şi apoi iar se întorcea la Iaşi** (CRG.); **zile negre**; ☛ **ALB** 1 8 ¶ 6 Care prevesteşte sau pricinueşte o nenorocire, funest: **un presentiment ~** ¶ 7 Trist, melancolic: **nu văd ce te poate adînci acuma în aşa de neagră mîhnire** (CAR.) ¶ 8 Răutăcios: **~ la inimă, la suflet; a avea inimă neagră** ¶ 9 Nelegiuit: **Fără nici o grijă de ~l păcat. A stins zile multe şi legea-a călcat** (ALECS.) ¶ *Bucov.* **Postul ~**, Duminecalăsatuluidebrînză. cînd fetele stătute, rămase nemăritate, nu mănîncă şi nu beau absolut nimic pînă tîrziu seara, cu speranţă că vor ajunge în curînd să se mărite ¶ 10: ☛ **ALB** 1 8 ¶ 11 **IARBĂ-NEAGRĂ** ☛ **IARBĂ** 2.

2. *sbst.* 1 Coloare neagră; lucru de coloare neagră: **se vedea în adevăr ceva ~ la poalele unui zid** (S.-ALD.); **face albul negru şi ~l alb**, înfăţişază lucrul cu totul altfel de cum este de fapt ¶ 2 **Cît ~l sub unghie**, mai nimic, cîtuşi de puţin ¶ 3 **A vedea, a zugrăvi toate în ~**, a vedea, a zugrăvi toate sub o înfăţişare rea, nefavorabilă, nenorocită ¶ 4 Haină cernită, de doliu: **a se îmbrăca în ~** *sau* **în negre** ¶ 5 **~ animal**, cărbune obţinut prin calcinarea într'un vas închis a oaselor, cărnii, sîngelui animalelor ¶ 6 **~ de fum**, chinoros.

3 *sm.* **Săptămîna negrilor**, săptămîna care urmează după aceea a Paştilor, săptămîna mironosiţelor [lat. n i g r u m].

***NEGRU**² *sm.*, **NEGRESĂ** (*pl.*-se) *sf.* Individ(ă)

Fig. 3327. Negri.[1]

din populaţiunea Africei, de coloare neagră, cu părul creţ, cu buzele groase (▣ 3327) [fr.].

NEGRUŞCĂ *sf.* 1 Plantă cu flori albe-albăstrii şi cu vinişoare verzi pe dinafară; are ca fructe nişte capsule cu numeroase seminţe negre şi sgrăbunţoase; numită şi „cernuşcă", „chimion-de-cîmpuri". etc. *(Nigella arvensis)* (▣ 3328) ¶ 2 **NEGRILICĂ** [n e g r u].

Fig. 3328. Negruşcă.

NEGRUŢ, **NEGRUŞ** (CIAUŞ.) *adj. dim.* **NEGRU**¹. Cam negru; oacheş: **Tu, bădiţ', aşa-ai gîndit, Că eu pentru că-s negruţă, Mă bucur să-ţi fiu drăguţă** (IK.-BRS.).

NEGURĂ (*pl.*-ri) *sf.* 1 Ceaţă groasă: **deodată se ridică o ~ ziua în amiaza mare, de nu se vedea om cu om alăture fiind** (ISP.) ¶ 2 *F* Întunerec, întunecime: **căta-vom a descoperi, prin negura timpilor preistorici, pe sălbaticii primitivi ai pămîntului** (NEGR.) ¶ 3 *F* Mulţime nenumărată: **cînd astă ~ de Turci va prăda şi va pustii ţara, pe ce vei domni Măria Ta?** (NEGR.) [lat. n ĕ b ŭ l a].

NEGURAT *adj.* Înnegurat [n e g u r ă].

NEGUREALĂ (*pl.*-eli) *sf.* Stare neguroasă [n e g u r ă].

NEGUREAŢĂ, **NEGURIME** *sf. Olten. Băn.* Nor negru, care întunecă cerul; îngrămădire de nori [n e g u r ă].

NEGURICE *sf. Trans.* 1 *dim.* **NEGURĂ** ¶ 2 Noruleţ: **norii mărunţi răsfiraţi pe cer se numesc negurici şi, pe călduri mari, prevestesc ploaie** (GRM.).

NEGURIȚĂ (*pl.*-țe) *sf. Trans.* ○ *dim.* NEGURĂ: **Foaie verde din costiță, Ridică-te ~** (IK.-BRS.).

NEGUROS *adj.* ○ ① Plin de negură, cețos: **în tăcerea dimineții umede și neguroase, se aud bine horcăieli** (CAR.) ¶ ② Ⓕ Întunecat, întunecos: **bătrînul avea un trecut destul de ~** (SAD.) [lat. nĕbŭlosus].

NEGUSTOR, † NEGUȚĂTOR *sm.* -TOREASĂ (*pl.* -ese) *sf.* Acela, aceea care se ocupă de negoț, comerciant(ă); Ⓟ: **negustorul fricos nici nu cîștigă nici nu păgubește**; *iron.* **negustor greu ca fulgul pe apă** *sau* **negustor de piei de cloșcă**, se zice despre cel ce face negoț de lucruri fără preț sau care n'are nici un capital (▣ 3329) [neguța].

Fig. 3329. Negustor român de la începutul secolului al XIX-lea.

NEGUSTORAȘ *sm.* *dim.* NEGUSTOR: **~ii altădată nebăgați în seamă... au ajuns cu averi mari** (BR.-VN.).

NEGUSTORESC, † NEGUȚĂTORESC *adj.* De negustor, privitor la negoț, comercial: **s'a hotărît ca de-acum înainte să aibă a face mai mult cu parte negustorească** (CRG.).

NEGUSTOREȘTE *adv.* Ca un negustor, în felul negustorilor.

NEGUSTORI, † NEGUȚĂTORI (-resc) *vb. tr.* și *intr.* A face negoț: **Grecii forfoteau în toate părțile, negustorind și sufletul din om** (VLAH.); **nici nu știe cum se neguțătorește în lume** (SB.) [negustor].

NEGUSTORIE, † NEGUȚĂTORIE *sf.* Meseria negustorului; negoț, comerț.

500 **NEGUSTORIME** *sf.* *col.* NEGUSTOR. Clasa negustorilor: **alte mese erau puse pentru boierime, pentru ~ și pentru prostime** (ISP.); **azi ~a se ridică în locul aristocrației** (VLAH.).

NEGUSTORIȚĂ, † NEGUȚITORIȚĂ (*pl.*-ițe) *sf.* — NEGUSTOREASĂ: **în zile de sărbătoare, neguțitoritele... vin de se rătăcesc prin aleele livezii** (NEGR.).

†**NEGUȚA** (-goț) 1. *vb. tr.* ① A face negoț ¶ ② A tocmi.

2. *vb. refl.* A se tocmi: **au prins... a se ~ cu dînsul ca să nu-i jupească... spatele** (SB.) [lat. nĕgotiari].

†**NEGUȚĂTOR...** ☞ NEGUSTOR...

NEHOTĂRÎRE *sf.* Starea aceluia ce se codește să ia o hotărîre, a aceluia ce stă la îndoială.

NEHOTĂRÎT *adj.* ① Care nu e hotărît, care nu poate lua o hotărîre, șovăielnic; nedumerit; nesigur ¶ ② Care n'are hotar.

NEICĂ ☞ NENE.

NEICULIȚĂ, NEICULEANĂ, NEICUȚĂ *sm. dim.* NEICĂ: **mai scoală-te, neiculiță, că m'ai uscat** (BR.-VN.); **mi se repeziră, neiculeane, ăi arapi, ca niște zmei** (ISP.).

NEIERTAT *adj.* ① Care n'a fost iertat ¶ ② Care nu merită a fi iertat ¶ ③ Nepermis, neîngăduit de lege: **într'o faptă ~ă fără voia ei căzu** (PANN).

†**NEIZAN** *sm.* ♩ Naingiu: **adusese pe cel mai vestit tacîm de lăutari... scripcari, cobzari și ~i din Scaune din București** (I.-GH.) [tc. najzén].

NEÎMPĂCAT *adj.* ① Care nu e împăcat ¶ ② Care nu poate fi împăcat: **un dușman ~.**

NEÎNCEPUT *adj.* ① Care nu e început ¶ ② **Apă ~ă** ☞ APĂ③.

NEÎNCETAT *adj.* și *adv.* Fără încetare, necontenit, mereu [înceta].

NEÎNCHIPUIT *adj.* ① Care nu e închipuit ¶ ② Care nu se poate închipui.

NEÎNDEMÎNĂ *sf.* ① Nepotrivire, prilej nefavorabil ¶ ② Stare nefavorabilă, încurcătură.

NEÎNDUPLECAT *adj.* Care nu se lasă a fi înduplecat.

NEÎNSEMNAT *adj.* ① Care nu e însemnat ¶ ② De puțină importanță, fără însemnătate: **niciodată n'am vrut să primesc un serviciu cît de ~ de la el** (VLAH.).

NEÎNTRECUT *adj.* ① Care nu e întrecut ¶ ② Care nu poate fi întrecut, fără seamăn.

NEJIT ☞ NĂJIT.

○ **NELEAPCĂ** (*pl.*-lepce) *sf. Mold. Bucov. Trans.* Vacă ce fată înainte de a împlini vîrsta de trei ani: **să caute o vacă ~ a făta** (SB.) [rut. nelipka].

NELEGIUIRE *sf.* ① Necinstire a celor sfinte ¶ ② Faptă nelegiuită, criminală, păcat mare, crimă: **se deteră la nelegiuiri, de care mintea omenească se înfioară** (ISP.) [legiui].

NELEGIUIT *adj.* și *sm.* ① Nepermis de lege ¶ ② Care necinstește legea sau cele sfinte ¶ ③ Care-și necinstește părinții, care ofensează morala și tot ce trebue respectat; criminal: **împăratul nu-i da răgaz să pue în lucrare o faptă așa de ~ă** (ISP.) [legiuit].

NELEIU (*pl.*-eie) *sn. Olten.* Pîlnie mare de lemn.

NELINIȘTE *sf.* ① Lipsă de liniște ¶ ② Neastîmpăr, îngrijorare, turburare.

NELINIȘTI (-tesc) *vb. tr.* A lipsi de liniște; a umplea de neliniște, a turbura, a îngrijora.

NELINIȘTIT *adj.* ① Lipsit de liniște, care nu e liniștit ¶ ② Plin de neliniște, îngrijorat, turburat.

NELIPSIT *adj.* Care nu lipsește, care nu poate lipsi: **ori-încotro se ducea, era ~ de el** (ISP.).

NELUCRARE *sf.* Faptul de a nu lucra; inacțiune.

NELUME *sf.* **Ca ~a**, ca nimeni altul în lume.

NE MAI ☞ NE[1].

NEMĂRGINIRE *sf.* Ceea ce n'are margini, care se întinde fără a avea vre-un sfîrșit, infinit: **întreg pămîntul... se cufundă în ~a neagră și mută** (DLVR.) [mărgini].

NEMĂRGINIT 1. *adj.* Care n'are nici o margine, nici un hotar, care se întinde fără sfîrșit.

2. *adv.* Foarte, din cale afară, extrem.

3. *sbst.* Nemărginire, infinit [mărginit].

NEMĂSURAT *adj.* ① Care nu e măsurat ¶ ② Care nu se poate măsura; care întrece ori-ce măsură, extrem de mare, imens.

NEMENIE *sf. Olten.* Rudă, ru(be)denie, neam (CIAUȘ.) (VÎRC.).

NEMERI, NIMERI, ÎNNEMERI (-eresc) 1. *vb. tr.* ① A ajunge la țintă; a atinge cu ceva din întîmplare, fără voie, un obiect depărtat: **dete și cu a treia săgeată, cu care îl și nemeri** (ISP.); **aruncînd piatra, a nemerit într'un geam și l-a spart** ¶ ② A atinge ținta călătoriei, a ajunge la locul spre care s'a îndreptat cineva; Ⓟ: **orbul, cu întrebarea, a nemerit Brăila**, cu răbdare, cu cercetări, cu pricepere, se poate găsi ori-ce; **n'a știut cum să nemerească ușa** (PANN) ¶ ③ A sosi din întîmplare într'un loc oare-care, a ajunge undeva: **a nemerit la o casă bună de oameni evlavioși cari l-au ospătat bine** (VLAH.) ¶ ④ A atinge scopul urmărit, a ajunge, a izbuti: **își întinse buzele să spue ce voia, dar nu înnemeri** (D.-ZAMF.) ¶ ⑤ A ajunge la vreme, la timpul potrivit ¶ ⑥ A găsi ceea ce caută ¶ ⑦ A afla un lucru care să se potrivească ¶ ⑧ A ghici.

2. *vb. refl.* ① A se întîmpla, a se brodi: **s'a nemerit că tocmai erau la masă**; Ⓟ: **nu e pentru cine se gătește, ci pentru cine se nimerește**; **nu-i totdeauna cum se chitește, ci-i și cum se nimerește** (CRG.) ¶ ② A se potrivi [vsl. *naměriti > srb. slov. nameriti, bg. namiramŭ, etc.].

NEMERIT *adj.* ① *p.* NEMERI ¶ ② Atins, lovit ¶ ③ Potrivit: **a făcut o alegere ~ă** ¶ ④ **Pe ~e** *loc. adv.* Pe ghicite, pe brodite, la întîmplare: **mergea treaba mai pe brodite, mai pe ~e** (DLVR.).

NEMERNIC, ○ NIMERNIC *adj.* și *sm.* ① Care umblă din loc în loc fără căpătîiu, pribeag, vagabond: **pămîntul care se învîrtea sub picioarele mele ca un glob nemernic pierdut în noianul întunericului** (GN.); **mai aruncăm, nimernicii de noi, cîte o căutătură jalnică spre munții Neamțului** (CRG.); **viețuind bieții nimernici mult timp în cea mai mare iubire frățească** (SB.) ¶ ② Străin: **nu te bucura așa de grabă, că încă ești nemernică pe aceste locuri** (CRG.) ¶ ③ Ⓕ Ticălos, păcătos, om de nimic: **eu sînt prea nemernică, să pot ceti în viitor** (GN.); **un om care acum doi trei ani nu era decît un ticălos ciohodar..., iar acum înnoată în atlazuri..., nu poate fi decît un nemernic** (FIL.) [vsl. *naměrĭnikŭ < *naměriti; comp. srb. namernik „cel ce vine întîmplător, care se brodește undeva"].

NEMERNICI, NIMERNICI (-icesc) *vb. intr.* A umbla ca un nemernic, a vagabonda, a

umbla fără căpătîiu, a rătăci printre străini, a pribegi: flori strălucitoare se vor deschide, în ori-ce loc vom ~ (NEGR.); nimernicind el de colo pînă colo pe la ușile oamenilor (CRG.).

NEMERNICIE, NIMERNICIE *sf.* ① † Străinătate: Mînca-i-ar casa pustia Și neamul nemernicia (EMIN.) ¶ ② Starea celui n e m e r n i c, ce umblă fără căpătîiu ¶ ③ Ticăloșie, păcătoșie: Ziditorul carele știa de altădată nemernicia acestui înger (ISP.); lăsîndu-l cufundat în cugetări adînci asupra nemerniciilor lumești (GN.).

‡ **NEMESNIC** = NAMESNIC.

NEMEȘ, NEMEȘĂ (*pl.*-șe) *adj.* și *sm. f.* Nobil(ă), de neam, *în spec.* nobil ungur: Toți nemeșii să chiamă Care nici dare plătesc nici vamă (BD.-DEL.) [ung.].

NEMEȘUG *sbst.* Nobleță; nobilime [ung.].

NEMET *sbst.* N e a m: de-or veni de bună-voie, îi prindem cu tot ~ul lor (ODOB.).

NEMEȚ(E) ☞ NĂMEȚ(E).

NEMETENIE ☞ NĂMETENIE.

† **NEMETEȚ**, NIMITEȚ, NIMITEZ *sbst. Mold. Bucov.* Vălul miresei; ori-ce văl subțire [comp. bg. n a m ĕ t a m ŭ „a acoperi cu o haină"].

NEMEȚI (-țesc) *vb. tr.* A îngrămădi (cu) n e m e ț i de zăpadă: dacă o fi poarta nemețită, e greu de deschis (CAR.).

‡ **NEMICA** ☞ NIMIC.

NEMIJLOCIT *adj.* și *adv.* Imediat, îndată [m i j l o c i].

NEMILUIT 1. *adj.* ① Care n'a fost m i l u i t ¶ ② În cantitate foarte mare, îmbelșugat: a dat Dumnezeu zăpadă ~ă (DLVR.).

2. *adv.* ① Fără milă ¶ ② Cu ~a *loc. adv.* Cu grămada, cu ghiotura, fără număr: flori, cu ~a, deasupra ierbii fragede și moale (GRL.); trăsura din oraș cere bani cu ~a (LUNG.).

NEMISTUIT *adj.* ① Care n'a fost m i s t u i t ¶ ② Nesecat: comori ~e.

† **NEMIȘ** NEMEȘ.

NEMÎNCAT *adj.* ① Care nu s'a m î n c a t ¶ ② Care n'a mîncat (încă); pe ~e, fără a mînca, înainte de a fi mîncat.

○ **NEMOTENIE** *sf. Mold. Trans. Băn.* ① Rudenie ¶ ② Rudă [n e a m].

NEMȚESC *adj.* ① German ¶ ② Austriac sau din apusul Europei, europenesc: haine nemțești; un băiet, ca de opt ani, îmbrăcat cu straie nemțești (CRG.); alerg de grab' în tîrg, să-mi cumpăr haine nemțești (ALECS.) ¶ ③ ♣ CAPRĂ-NEMȚEASCĂ = CALCEA-CALULUI [N e a m ț].

NEMȚEȘTE *adv.* ① Ca N e m ț i i ¶ ② În limba germană ¶ ③ Europenește, ca cei din apusul Europei: a se îmbrăca ~; lepădase lebadeaua... și se îmbrăcase ~ (I.-GH.).

NEMȚI (-țesc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) germaniza, a (se) face N e a m ț ¶ ② A adopta portul, cultura, deprinderile germane sau austriace.

NEMȚIȘOR *sm.* ① *dim.* NEAMȚ ¶ ② ♣ Mare plantă erbacee cu flori albastre azurii *(Delphinium elatum)* ¶ ③ ♣ *pl.* NEMȚIȘORI (-DE-CÎMP) = PINTENAȘI ¶ ④ ♣ NEMȚIȘORI-DE-GRĂDINĂ = SURGUCI.

NEMȚOAICĂ ☞ NEAMȚ.

NEMURI (-resc) *vb. tr.* A face nemuritor, a imortaliza [n e[1] + m u r i].

NEMURIRE *sf.* Starea celui nemuritor, imortalitate: Și zăresc printr'însa plaiul nemuririi, Unde ne așteaptă îngerul iubirii (ALECS.) [m u r i r e].

NEMURITOR *adj.* și *sm.* (Cel) ce nu moare, nu piere niciodată, neperitor [n e[1]+m u r i t o r].

NENE *sm.* ① † *Mold.* Tată, taică ¶ ② NENE(A, NEICĂ, NEICA, titlu cu care se adresează cineva unui frate mai mare sau unui om mai în vîrstă: îl vedea lucrînd, cînd la alde neica Burcilă, cînd la aleșii ori la fruntașii satului (ISP.); cu rămășagul, i-a păpat neichii juncul cel mai gras (DLVR.) [comp. bg. n e n i, sîb. n e n a].

NENEACĂ, NINEACĂ *sf. Mold.* F Mamă, maică: unde-i neneacă-ta să te vadă! (CRG.); nu mă pot înțelege cu ei, cum mă înțelegeam cu nineaca (ALECS.) [tc. n e n è, n i n è „mamă"].

NENECUȚĂ, NINECUȚĂ *sf. dim.* NENEACĂ, NINEACĂ: de cînd o murit biata ninecuță (ALECS.).

NENERI NINERI.

NENIȘOR *sm. dim.* NENE: răcni leul, ~ule, de se cutremurară toate prejmetele (ISP.).

NENOROC (*pl.*-oace) *sn.* Lipsă de n o r o c: se plimba... printr'o pădure bătrînă și plîngea de ~ul ei (CAR.).

NENOROCI (-ocesc) 1. *vb. tr.* A lipsi de noroc, a face nenorocos, a aduce nefericire cuiva, a nefericì: umblă niște dușmani să pună ghiara pe mine, să mă nenorocească (CAR.).

2. *vb. refl.* A atrage asupră-și nefericirea, a-și aduce nenoroc [n o r o c i].

NENOROCIRE *sf.* ① Faptul de a n e n o r o c i ¶ ② Lipsă de fericire, nefericire ¶ ③ Întîmplare nenorocoasă.

NENOROCIT *adj.* ① *p.* NENOROCI ¶ ② Lipsit de noroc, nefericit.

NENOROCOS *adj.* Lipsit de noroc, nefavorizat de soartă [n o r o c o s].

NENUMĂRAT 1. *adj.* Ce nu se poate număra.

2. *adv.* Fără număr: ~ de mulți [n u m ă r a].

NEOBRĂZARE *sf.* Nerușinare [o b r a z].

NEOBRĂZAT *adj.* Fără o b r a z, nerușinat.

***NEO-**, *prefix* cu înțelesul de „nou" [gr.].

***NEOCATOLIC** 1. *adj.* Privitor la neocatolicism.

2. *sm.*, NEOCATOLICĂ (*pl.*-ce) *sf.* Partizan al neocatolicismului [fr.].

***NEOCATOLICISM** *sbst.* Doctrină politico-religioasă care aspiră să restabilească în toată rigoarea lor tradițiunile catolice în viața socială și în cîrmuirea Statului [fr.].

***NEODYM** *sbst.* Metal foarte rar, care se găsește în natură mai totdeauna asociat cu praseodymium; e un corp simplu, cu greutatea atomică 144.3 și s'a descoperit în anul 1885 [fr.].

***NEOFIT** *sm.* ① Om de curînd convertit (la creștinism), de curînd trecut la altă credință ¶ ② *Pr. ext.* Persoană care aderă de curînd la o cauză, care s'a incorporat de curînd într'o colectivitate [fr. n é o p h y t e].

***NEO-GREC** *adj.* Grecesc modern, ce ține de limba greacă modernă.

***NEO-LATIN** *adj.* Se zice despre limbile moderne derivate din cea latină și anume: româna, reto-romana, italiana, sarda, franceza, provensala, catalana, spaniola și portugheza.

TABELA XLIII. UNELTE NEOLITICE

1. Topor de cremene cu coada de lemn. — 2. Ferestrău de cremene. — 3. Vîrful unei secere de cremene. — 4. Vîrfuri de suliță. — 5. 10. Ciocane. — 6. Cuțit. — 7. Pumnal de os (de la Cucuteni). — 8. Strachină de lut (Cucuteni). — 9. Figură de bou (Cucuteni). — 11. Vas ornat. — 12. Statuetă de femeie (găsită la Drăgușeni). — 13.14. Statuete (Cucuteni).

***NEOLITIC** *adj.* Care aparține epocii preistorice cînd se întrebuințau arme și unelte de piatră

lustruită, cînd oamenii au început să se ocupe de păstorit și agricultură și să fabrice oale de lut; e epoca care a urmat după cea paleolitică (☛ TAB. XLIII) [fr.].

*NEOLOG sm. ✍ Persoană care întrebuințează multe neologisme [fr.].

*NEOLOGIC adj. Ce ține de, privitor la neologism [fr.].

*NEOLOGISM (pl.-me) sn. Cuvînt nou introdus pe cale literară sau împrumutat de puțină vreme din altă limbă [fr.].

NEOM (pl. neoameni) sm. Unul care prin purtarea lui neobicinuită, sălbatică, prin înfățișarea lui ciudată, etc. se deosebește într'atîta de ceilalți oameni, încît te face să te îndoești dacă e o m sau nu: urît lucru mai e, Doamne, și băutura asta... îți strică și minte și sănătate și viață și tot, de ajungi din om ~ (VLAH.); slutenia de ~ se topea de dragostea fetei (ISP.); Se ținea lumea după dînsul ca după urs; pasă-mi-te unde era îmbrăcat ca neoamenii (ISP.); le timpeso mintea și în doi, trei ani îi fac din oameni neoameni (I.-GH.).

NEOMENIE[1], NEOMENIRE sf. Lipsă de o m e n i e, de milă; cruzime, cumplitate, faptă sau purtare sălbatică: a rîde și a batjocuri pe aproapele tău, pare-mi-se a fi o neomenie (ISP.); vreau să mă luminez singur despre mișelia și neomenia lor (CAR.); toată oastea... să meargă să smerească neomenirea celor ghiauri (ISP.).

*NEOMENIE[2] sf. Prima zi a lunii nouă (la vechii Greci) [fr.].

NEOMENIT adj. Neomenos: cine să fie acel ~ carele mi-a necinstit perii cei albi ai bătrîneților mele? (ISP.).

NEOMENOS adj. Fără milă, cumplit, crud, barbar: noi nu știm la sufletul nostru nici o faptă neomenoasă să fi săvîrșit, nici cu știință nici cu neștiință (ISP.); cît e de ~ faptul de a lipsi pe un om de libertate (I.-GH.) [n e o a m e n i].

*NEON sbst. Gaz nobil care se găsește în mici cantități în aer și în multe izvoare termale; e un corp simplu, cu greutatea atomică 20,2, care s'a descoperit în anul 1898 [fr.].

*NEOPLASMĂ (pl.-me) sf. Țesătură celulară anormală de formațiune nouă [fr.].

*NEO-PLATONICIAN 1. adj. Ce ține de neoplatonism.
2. sm. Partizan al neo-platonismului [fr.].

*NEO-PLATONISM sbst. Sistem filosofic care e un amestec din doctrinele lui Platon cu misticismul oriental [fr.].

NEOPRIT 1. adj. Care nu e o p r i t.
2. adv. Fără a fi oprit.

†NEOSTOIT adj. Neîncetat, neîntrerupt: ploaia cade, cade, vijelioasă, ~ă (VLAH.) [o s t o i].

NEPĂRĂSIT 1. adj. Care nu e p ă r ă s i t.
2. adv. ‡ Necontenit, mereu, fără încetare.

NEPĂSARE sf. Starea unei persoane căreia nu-i pasă de nimic sau care se sinchisește prea puțin de un lucru, indiferență: se dă cu ~ după ușă și trage zăvorul (CRG.) [p ă s a r e].

NEPĂSĂTOR adj. Căruia nu-i p a s ă de nimic, care se sinchisește prea puțin de un lucru sau de ori-și-ce.

NEPĂTRUNS adj. Ce nu e pătruns; ce nu se poate pătrunde [n e[1] + p ă t r u n s].

NEPERECHE, NEPĂRECHE adj. Fără soț, se zice despre numărul care nu poate fi împărțit exact în două [n e[1] + p e r e c h e].

NEPILDUIT adj. Fără exemplu: el avea vre-o zece olini de o grăsime ~ă (ALX.).

NEPLATĂ sf. Faptul de a nu plăti [n e[1] + p l a t ă].

NEPOATĂ (pl.-te) sf. ① Fiica fiului sau fiicei, în raport cu bunicii: dragii moșului nepoți și nepoate (ISP.) ¶ ② Fiica fratelui sau a surorii [lat. *n e p o t a].

NEPOMENIT adj. ¹ Care nu s'a mai p o m e n i t; cum nu s'a mai văzut: țînu veselie mare și ~ă mai multe săptămîni (ISP.) ¶ ② De care nu-și mai poate cineva aduce aminte, străvechiu, imemorial: din timp ~.

NEPOT sm. ① Fiul fiului sau al fiicei, în raport cu bunicii: dragii moșului nepoți și nepoate (ISP.) ¶ ² Fiul fratelui sau al surorii: ~ de frate; ~ de soră; Ⓟ: ~ul e salba dracului [lat. n e p ō t e m].

*NEPOTISM sbst. Abuzul pe care-l comite un înalt funcționar favorizînd pe membrii familiei sale, dîndu-le slujbe: am fost și voiu fi totdeauna contra ~ului (CAR.) [fr.].

NEPOȚEL sm. dim. NEPOT, NEPOȚICĂ (pl.-țele) sf. dim. NEPOATĂ: dragii moșului nepoței și nepoțele (ISP.).

NEPOVESTIT adj. ① Care nu s'a p o v e s t i t ¶ ² Care nu se poate povesti, nespus: ~ă îu mîhnirea tatălui său, cînd auzi spuindu-se astă întîmplare (ISP.).

NEPRESCHIMBAT adj. Care nu e sau nu poate fi (p r e)s c h i m b a t.

NEPREȚUIT adj. Care nu e sau nu poate fi p r e ț u i t.

†NEPRISTAN, NAPRISTAN adv. F ¹ Neîncetat, mereu, într'una: umblă fără rost prin curte... izbindu-se nepristan peste fată (LUNG.) ¶ ② Numai decît, imediat: vin în goană cu 'naltă poruncă să-l aducă napristan la Cralova (CAR.); mă gîndeam de unde să-i găsesc napristan (BR.-VN.) [vsl. n e p r ê s t a n ĭ n o].

*NEPTUN sm. ① ☆ Planeta cea mai depărtată din sistemul solar, cu un diametru de 4,4 ori mai mare decît al Pămîntului, și de 30 de ori mai depărtată de soare decît planeta noastră; a fost descoperită în anul 1846 de astronomul german Galle ¶ ② ✍ poet. Marea [fr.].

*NEPTUNIAN adj. Se zice despre terenurile și rocele formate de apele mării [fr.].

*NEPTUNISM sbst. Ipoteză care atribue excluziv acțiunii apei formațiunea scoarței pămîntului [fr.].

NEPUS adj. Care nu e p u s; cu ~ îu masă ☛ MASĂ[1] ④.

NEPUTINCIOS adj. și sm. Lipsit de putere, slab, bolnăvicios, beteag, infirm: se întîlni cu o altă babă, parcă mai slabă și mai neputincioasă decît cea dintîiu (RET.) [n e p u t i n ț ă].

NEPUTINȚĂ (pl.-țe) sf. ① Lipsă de putere, slăbiciune; infirmitate, beteșug: ce ne facem noi... de vom ajunge niscai-va zile de ~ ori de nevoie? (ISP.) ¶ ② Lipsă de p u t i n ț ă, de mijloace de a face ceva; cu ~, ce nu e cu putință, ce nu se poate face, imposibil.

*NEREIDĂ (pl.-de) sf. Fie-care din nimfele ce se credea de către Greci și Romani că ar locui în mare (▣ 3330) [fr.].

Fig. 3330. Nereidă.

NERGHELEA = NARGHILEA.

NEROD, †NĂROD, -OADĂ (pl.-de) adj. și sm. f. Prost (proastă), neghiob (neghioabă) [comp. vsl. n e r o d i n ŭ].

NEROZIE sf. ① Starea celui n e r o d, prostie: nerozia omenească desparte sufletul în saltare ca un scrin (D.-ZAMF.) ¶ ② Vorbă sau faptă neroadă; Ⓟ: nerozia se ține cu cheltuială, cei ce fac prostii sufăr de pe urma lor, prostia ce o face cineva o resimte adesea și punga lui.

NERUȘINARE sf. ① Lipsă de rușine: merg cu ~a pînă a-și rîde de gloriile noastre naționale (I.-GH.) ¶ ② Faptă sau vorbă nerușinată [r u ș i n a].

NERUȘINAT adj. ① Lipsit de rușine, care a pierdut ori-ce rușine ¶ ② Obraznic [r u ș i n a t].

*NERV sm. ① Fie-care din firicelele albicioase reunite la un loc care transmit creierului senzațiunile, iar mușchilor mișcările: ~ii ochiului; atac de ~i, spasmuri însoțite sau nu de mișcări convulsive și de țipete, Ⓟ nevricale, istericale ¶ ② Ⓕ Energie, vigoare: era atîta ~ în ritm, atîta suflare marțială în executarea bătrînului cîntec popular (CAR.) ¶ ³ Ⓕ ~ul afacerilor, războiului, banii [lat.].

*NERVAȚIUNE sf. Totalitatea nervurilor unei frunze și modul lor de așezare [fr.].

*NERVOS adj. ① Care are nervi, mușchi puternici, vînjos: brațe nervoase ¶ ② Care ține de nervi: boală nervoasă; sistemul ~ (▣ 3332) ¶ ③ Supărăcios, care se irită ușor: e un om foarte ~ [fr. < lat.].

*NERVOZITATE sf. Stare nervoasă, starea, firea celui nervos, celui ce se irită uşor: toată lumea e cuprinsă de ~ (CAR.) [fr.].

*NERVURĂ (pl.-ri) sf. ① Ciubuc la întretăierea arcurilor de bolţi gotice (▪ 3331): în pronaos. nervuri de piatră întreite... se ridică pînă sus în boltă (IRG.) ¶ Fie-care din vinişoarele de pe suprafaţa frunzelor şi care constitue aparatul conducător al sevei (▪ 3334) ¶ ③ Fie-care din tuburile cornoase şi ramificate care împart aripa unei insecte în mai multe părţi (▪ 3333) ¶ ④ Fie-care din dungile, din ridicăturile din dosul unei cărţi, formate din sforile cu care e legată cartea [fr.].

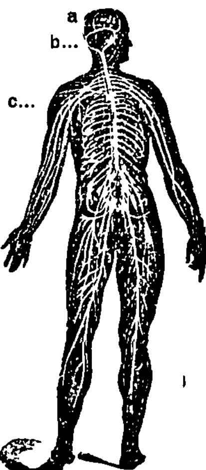

Fig. 3332. Sistemul nervos la om: a) creierul mare; b) creierul mic; c) şira spinării de unde pornesc nervii.

Fig. 3331. N. Nervuri.

Fig. 3333. Nervuri.

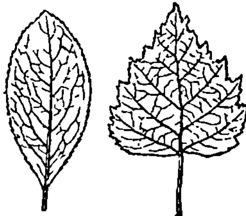

Fig. 3334. Nervuri.

NESĂBUINŢĂ (pl.-ţe) sf. Faptă nesăbuită.

NESĂBUIT adj. şi sm. Nesocotit, lipsit de cuminţenie: ~a risipă a fostului Domn... fac viaţa... grea şi... amarnică pe pămîntul Moldovei (VLAH.); cel ce umblă mereu cercînd este un ~, căruia trebue să-i lipsească vre-o doagă (ISP.).

NESAM ☞ NITAM.

NESĂRAT adj. ① Care nu e sărat, lipsit de sare ¶ ② Ⓕ Lipsit de spirit, insipid; fără haz: începură a-l lua cam peste picior cu vorbe în doi peri şi cu glume ~e (ISP.).

NESAŢ ☞ NESAŢIU.

NESĂŢIOS adj. ① Care nu se mai satură, nesăturat: toată lumea cunoaşte lupul, fiara asta carnivoră şi nesăţioasă (ODOB.) ¶ ② Ⓕ Care nu se mulţumeşte niciodată, care ar vrea să aibă tot mai mult: astfel poticăleşte Dumnezeu pe cei mîndri şi nesăţioşi la inimă (ISP.) [nesaţiu].

NESAŢIU, NESAŢ sbst. ① Firea, starea aceluia care nu se mai satură ¶ ② Ⓕ Lăcomie, poftă, dor fără margini: băură cu nesaţiu şi toţi căzură morţi (ISP.); un dor de viaţă curată şi un nesaţiu numai pentru lucrurile frumoase (BR-VN.); copiii... se dau lîngă pom şi privesc cu nesaţ (VLAH.) [ne¹ + saţ].

NESCAI... ☞ NIŞCAI...

NESECAT adj. ① Care nu e sau nu poate fi secat ¶ ② Care nu se mai isprăveşte, care nu se sleeşte niciodată: bogăţii ~e; Dobrogea... al cărei pămînt e o comoară ~ă de amintiri istorice (VLAH.).

NESFEA ☞ NISFEA.

NESMINTIT 1. adj. Nemişcat, nestrămutat.
2. adv. Negreşit, neapărat, fără sminteală: altul, în locul lui Ercule de-ar fi fost, ~ că ar fi asurzit (ISP.) [smintit].

NESOCOTI (-tesc) vb. tr. A nu ţinea seamă de ceva; a nu pune preţ pe ceva, a nu preţui cum trebue; a dispreţui; a înfrunta: Tudor nesocoteşte ameninţările şi-şi urmează drumul (I.-GH.); Zîna învrăjbirii... bătea în palme de bucurie că-şi izbîndise asupra celor ce o nesocotiseră (ISP.) [socoti].

NESOCOTINŢĂ (pl.-ţe), NESOCOTIRE sf. ① Faptul de a nesocoti: n'a putut suferi o astfel de nesocotire (CAR.) ¶ ② Lipsă de socotinţă, de chibzuială, nechibzuinţă; uşurinţă: cîţi alţii pe lume îşi văd, ca dînsul, virtutea şi norocul spulberate prin nesocotinţa lor! (ODOB.).

NESOCOTIT adj. ① p. NESOCOTI ¶ ② Care vorbeşte sau face ceva fără a se socoti, fără a-şi da bine seamă (de ceea ce face): muiere ~ă! strigă Lăpuşneanul, sărind drept în picioare (NEGR.).

NESOMN sbst. Lipsă de somn, greutate sau neputinţă de a adormi, insomnie: pe cînd se sbătea în pat de ~, i se păru că aude în odaia... de alături vorbă (D.-ZAMF.).

NESPUS adj. ① Ceea ce nu s'a spus sau nu se poate spune: Elena rîdea cu o poftă ~ă (D.-ZAMF.) ¶ ② ~ de loc. adv. Foarte, peste măsură de: ~ de mult.

NESTĂVILIT adj. ① Care nu e sau nu poate fi oprit, stăvilit ¶ ② Ⓕ Irezistibil.

NESTEMAT, NESTIMAT¹ 1. adj. Ⓟ Nepreţuit, preţios, numai în expr. piatră ~ă: avea căpăstrul aurit şi împodobit cu pietre ~e (ISP.).
2. NESTEMATĂ sf. ① Piatră scumpă: i-au dăruit Vodă şi Doamna... un inel cu o nestemată cît o alună turcească (CAR.) ¶ ② pl. Scumpeturi [ne- + lat. aestimatus].

*NESTIMAT² ☞ STIMAT.

NESTINS adj. ① Care nu e stins ¶ ② Care nu se poate stinge.

NESTRĂBĂTUT adj. Care nu e străbătut; pe unde nu se poate străbate.

‡NEŞCHIT, NIŞCHIT, NEŞCÎT adv. Puţin, cîtva [lat. nescio-quantum].

†NEŞTE = NIŞTE.

NEŞTERS adj. ① Care nu e şters ¶ ② Care nu se poate şterge: amintiri ~e.

NEŞTINE (g.-dat. nescui) pron. nedef. Cineva, oare-cine: luă şi dînsul nişte haine. numai să nu zică ~ că nu s'a gătit (ISP.) [lat. nescio quem, nescio cui].

NEŞTIRBIT adj. Neatins [ştirbi].

NEŞTIRE sf. ① Necunoştinţă, lipsă de ştire ¶ ② în ~ loc. adv. Fără a-şi da seama: ochii urmăriră în ~ fâşia de lumină aurie (GRL.).

*NET 1. adj. ① Curat, limpede ¶ ② Preţ ~, suma de plătit după ce s'a scăzut rabatul sau scontul; cîştig, beneficiu ~, cîştigul care rămîne după scoaterea tuturor cheltuielilor.
2. adv. Curat, fără ocol, neted: i-a refuzat ~ ori-ce ajutor [fr.].

NETAM... ☞ NITAM...

NETED adj. ① Care nu prezintă asperităţi, cu suprafaţa curată, linsă, sclivisită, lucioasă: începu să-l mîngîie cu mînuşiţele ei cele grăsulii şi ~e ca marmora cea bine lustruită (ISP.); apa s'aşază între maluri, potolită, ~ă ca o oglindă (VLAH.) ¶ ② Clar, limpede, desluşit, lămurit: pricina era ~ă (ODOB.) ¶ ③ Comod, fără greutate [lat. nĭtĭdus].

NETEJOR, O NETEGIOR adj. dim. NETED.

NETEZI (-ezesc) vb. tr. ① A face neted ¶ ② A trece uşor cu mîna peste ceva, a mîngîia (cu mîna), a desmierda: a-şi ~ barba; Şi plîngînd îl netezeşte pe obrajii arşi de boală (VLAH.); îşi netezi părul de pe frunte şi-l dete pe spate (EMIN.).

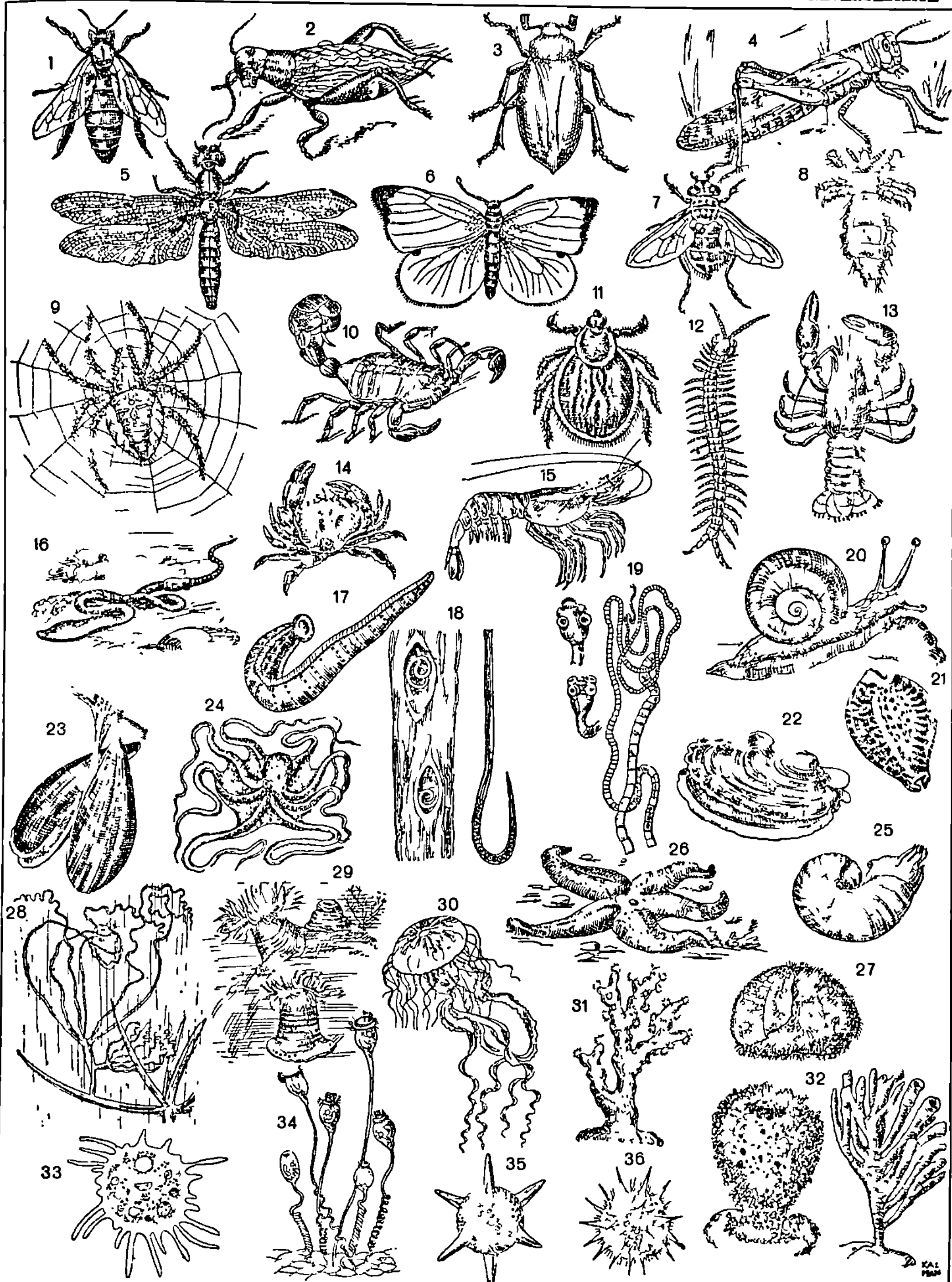
NETEZIŞ (pl.-işuri) sn. Suprafaţă netedă: Dorm şesuri leneşe şi linse Ca ~ul unei ape (VLAH.).

NETEZITOARE sf., NETEZITOR (pl.-oare) sn. = MALA [netezi].

NETOT adj. şi sm. ① Tîmpit, idiot: Eşti un ~! Ţi-e capul prost Şi-ţi faci de cap, Ioane (COŞB.); Ce stai, mîndruţă, la poartă, Ori eşti proastă şi netoată? (IK.-BRS.) ¶ ② ‡ Ţigan nomad, fără casă şi fără şatră, umblînd cu capul gol, netuns, despletit şi nepieptănat, îmbrăcat în sdrenţe şi hrănindu-se cu ce putea fura: ieşeau toţi afară înaintea lui, jigăriţi şi hărtăniţi, ca nişte netoţi (ISP.) [ne¹ + tot, propriu „neîntreg (la minte)"].

NETOŢIE sf. Idioţie, tîmpenie [netot].

NETREBNIC 1. adj. ① Nefolositor, netrebuincios: îi aruncaţi în gunoiu ca pe nişte vase ~e (FIL.) ¶ ② Care nu e bun de nimic: cu cît se gîndea mai mult, cu cît se vedea mai prost, mai ~ şi mai fără noroc (VLAH.) ¶ ③ Nevrednic, ticălos, păcătos: auzind aceasta ~a de

NEVERTEBRATELE cuprind următoarele diviziuni:

I. ARTICULATELE sau *ARTROPODELE* (1–15) care se împart în următoarele clase: A. INSECTE (1–8): 1. Albina *(Himenopteră)*.—2. Greierele *(Hemipteră)*.—3. Cărăbuşul *(Coleopteră)*.—4. Lăcusta *(Ortopteră)*.—5. Calul-dracului *(Nevropteră)*.—6. Fluturele *(Lepidopteră)*.—7. Musca *(Dipteră)*.—8. Păduchele *(Apteră)*. B. ARAHNIDE (9–11): 9. Păianjenul.—10. Scorpionul.—11. Căpuşa. C. MIRIAPODE.—12. Circăiacul. D. CRUSTACEE (13–15): 13. Racul.—14. Crabul. 15. Creveta.

II. VIERMII (16–19): 16. Limbricul.—17. Lipitoarea.—18. Trichina.—19. Panglica.

III. MOLUSTELE (20–25): 20. Melcul şi 21. Ghiocul *(Gasteropode)*. — 22. Stridia şi 23. Midia *(Lamelibrance)*.—24. Caracatiţa şi 25. Nautilul *(Cefalopode)*.

IV. ECHINODERMELE (26 27): 26. Steaua-de-mare.—27. Ariciul-de-mare.

V. POLIPII (28 31): 28. Hidra-verde.—29. Actinia.—30. Meduza.—31. Mărgeanu.

VI. SPONGIARELE: 32. Buretele.

VII. PROTOZOARELE (33–36): 33. Amiba.—34. Vorticela.—35. 36. Foraminifere.

maică, s'a bucurat foarte (SB.); după norocosul August... urmează un șir de împărați ~i (VLAH.); omul face mai multe jertfe pentru o femeie ~ă decît pentru una cinstită (FIL.).

2. *sm.* Cel ce nu e bun de nimic [vsl. n e t r ě b î n ŭ].

NETREBNICIE *sf.* Starea celui n e t r e b n i c, a lucrurilor netrebnice: netrebnicia întocmirii de azi a lucrurilor (BR.-VN.).

NEȚĂRMURIT *adj.* Care nu e ț ă r m u r i t, fără margini, nemărginit: întinzîndu-și aripile, își luă sborul în lumea cea ~ă (GN.).

NEUITAT *adj.* 1 Care nu s'a u i t a t ¶ 2 Care nu se poate uita.

***NEUMĂ** (*pl.*-me) *sf.* ♩ ① Semn cu care se nota în evul mediu cîntecul liturgic gregorian, înainte de a se fi întrebuințat sistemul de notațiune actual (▣ 3335) ¶ ② Grup de note la finele unui psalm

Fig. 3335. Neume.

ce se cîntă în cîntul gregorian și care se vocalizează pe ultima silabă a celui din urmă cuvînt [fr.].

***NEURASTENIC, -ICĂ** 1. *adj.* ✗ Privitor la neurastenie.

2. *sm. f.* Persoană bolnavă de neurastenie [fr.].

***NEURASTENIE** *sf.* ✗ Slăbire, istovire a sistemului nervos [fr.].

***NEUTRAL** *adj.* Se zice despre o țară care stă de o parte, fără a se amesteca în războiul dintre alte două sau mai multe State [n e u t r u].

***NEUTRALITATE** *sf.* Starea unei țări care nu se amestecă în războiul dintre alte două sau mai multe puteri [fr.].

***NEUTRALIZĂ** (-izez) *vb. tr.* ① A face neutră o sare ¶ 2 A zădărnici: ~ străduințele dușmanilor [fr.].

***NEUTRU** 1. *adj.* ① Care nu e nici masculin nici feminin: un substantiv ~; genul ~ ¶ ② Verb ~, verb intransitiv ¶ 3 Neutral ¶ ④ Sare neutră, care nu e nici acidă nici alcalină.

2. *sbst.* Genul neutru al substantivelor.

3. NEUTRI *sm. pl.* State care nu iau parte la războiul dintre alte două sau mai multe puteri [fr. < lat.].

NEVASTĂ (*pl.*-veste) *sf.* 1 ‡Mireasă ¶ ② Femeie măritată ¶ 3 Soție, femeia în raport cu bărbatul, cu soțul ei; Ⓟ: caută ~ să-ți placă ție, iar nu altora; — cine caută ~ fără cusur, neînsurat rămîne; — taina să n'o spui nevestei; își bate dracul nevasta, se zice cînd plouă și lucește soarele [vsl. n e v ě s t a].

NEVĂSTUICĂ (*pl.*-ce) *sf.* ① *dim. iron.* NEVASTĂ: Să rămîie între noi: Serdarul e însurat c'o ~ coz! (ALECS.) ¶ ② Mic animal carnivor, cu blana roșcată pe spinare, albă pe pîntece, care umblă noaptea și atacă găinile, mușcînd uneori și vitele *(Mustela vulgaris)* ▣ 3336): cînd se ivește o ~, i se pune o furcă și un fus, ca să fugă, să nu muște vitele (GOR.).

Fig. 3336. Nevăstuică.

NEVĂSTUȚĂ (*pl.*-țe) *sf. dim.* NEVASTĂ: Dragostea de ~, Ca floarea de grădinuță (IK.-BRS.).

NEVĂZUT *adj.* 1 Care nu s'a v ă z u t ¶ 2 Care nu s'a mai văzut ¶ ③ A se face ~, a dispare, a pieri din ochi: se înălță în aer și se făcu ~ cu fată cu tot (ISP.) ¶ 4 Pe ~e *loc. adv.* Fără a fi văzut.

NEVEDI ☞ NĂVĂDI.

NEVERTEBRATE *sf. pl.* Diviziune mare a regnului animal, care cuprinde toate ființele lipsite de coloana vertebrală, precum sînt: insectele, viermii, moluștele, etc. (☞ TAB. XLIV).

NEVESTESC *adj.* De n e v a s t ă: Dragostele nevestești Mi te bagă pe ferești (IK.-BRS.).

NEVESTICĂ *sf. dim.* NEVASTĂ.

NEVOI (-oesc) 1. *vb. tr.* A sili.

2. *vb. refl.* A se sili, a se strădui, a se opinti, a se trudi: Ștefan-Vodă mult s'a nevoit să nu-i lase să treacă Dunărea (GR.-UR.) [n e v o i e].

NEVOIAȘ *adj.* și *sm.* Netrebnic, nevrednic, care nu e bun de nimic; neputincios; sărman: nu voiu, cît îi de săracă, să-mi fie casa închisă la cei ~i (COOB.); Ⓟ: mai bine cu un (om) vrednic la pagubă decît cu un ~ la cîștig; Ⓟ: ~ul la toate zice că nu se poate [n e v o i e].

NEVOIE *sf.* ① Trebuință, necesitate: a avea ~ de ceva; nu e ~ de nimic; nevoia învață pe om (*sau* pe cărăuș) ¶ ② Lipsă mare, sărăcie: orașul ducea ~ de apă; la vreme de ~; vremea vinde paiele și nevoia le cumpără (PANN) ¶ 3 Silă: de ~, silit; Ⓟ: ursul nu joacă de voie, ci de ~; face voie de ~ și haz de necaz, e silit să facă ce nu-i place și totuși e nevoit să se arate mulțumit; de voie, de ~, vrînd, nevrînd; Ⓟ: de ~, mănînci și mere pădurețe și *iron.* de ~, mănîncă omul și plăcinte ¶ ④ Încurcătură, belea, strîmtorare, supărare: nevoile îl năpădeau din toate părțile (ISP.); se ține ca nevoia de om; l-am scăpat de multe nevoi; Ⓟ: cînd vede omul nevoia vorbește ce nu-i e voia ¶ ⑤ Greutate, dificultate, anevoință; trudă; cu ~, cu greu, anevoie; cu mare ~, cu mare greu ¶ ⑥ F ~ mare, ~ de cap, (lucru) grozav, din cale afară, peste măsură, extraordinar: ei erau răutăcioși și bețivi, ~ mare (ISP.); iepele se sălbăticiseră și se făcuseră rele, ~ de cap (ISP.) ¶ ⑦ F Zor ~, cu ori-ce preț, fără doar și poate: s'a sculat de pe scaun și zor ~ să-l ia iar la danț (CAR.) [vsl. n e v o l j a].

‡**NEVOINȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* Silă, trudă, străduință [n e v o i].

NEVOLNIC *adj.* și *sm.* Neputincios, infirm: cine e dator, înșelat... ala rămîne și ~, coadă și bolnav (JIP.); Mai rîdeți, ~ă turmă, Mai rîdeți, că-i rîsul din urmă! (COȘB.) [bg.].

***NEVRALGIC** *adj.* ✗ Privitor la nevralgie [fr.].

***NEVRALGIE** *sf.* ✗ Durere acută simțită de-a lungul unui nerv [fr.].

NEVRICALE *sf. pl.* ✗ Atac de nervi: urechile îi vîjîiau de țipetele nevestei... apucată de ~ (DLVR.) [ngr. νευρικά].

NEVRICOS *adj.* ✗ Ⓟ Nervos: cum sînt eu nevricoasă, Doamne-ferește, pățeam alte-alea (CAR.) [ngr.].

***NEVROLOG** *sm.* ✗ Medic care se ocupă în special de boalele sistemului nervos [fr.].

***NEVROLOGIE** *sf.* Partea anatomiei care tratează despre nervi [fr.].

***NEVROPAT** *sm.* ✗ Medic care tratează boalele nervoase, nevrolog [fr.].

***NEVROPTERE** *sf. pl.* Ordin de insecte a căror gură e dispusă pentru masticațiune; au capul rotund, corpul lungăreț și patru aripi membranoase transparente; astfel sînt: calul-dracului (libelula), furnica-leu, etc. (▣ 3337) [fr.].

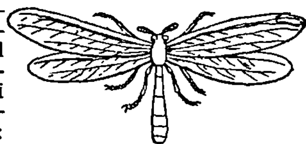

Fig. 3337. Nevropteră (= furnică-leu).

***NEVROTIC** *adj.* ✗ ① Privitor la nevroză ¶ ② Care pătimește de nevroză (și *sm. f.*) [fr.].

***NEVROZĂ** (*pl.*-ze) *sf.* ✗ Ori-ce boală a sistemului nervos fără vre-o leziune organică [fr.].

NEVRUT *adj.* Care nu e v r u t; F vrute și ~e, tot felul de lucruri, de toate (fără deosebire): v'ați plictisit, auzindu-mă torosind la verzi și uscate, la vrute și ~e (ISP.).

NEZAM ☞ NIZAM.

NEZDRAVĂN... ☞ NĂZDRĂVAN...

NEZNAI ☞ NIZNAI.

NI[1] *pron. pers. dat. pl.* Întrebuințat în loc de NE numai dinaintea unui alt *pron. pers.*: ~ l-a dat; ~ le ia; ~ se spune [NE[2]].

†**NI**[2] *conj.* Nici [vsl.].

NI[3] *interj.* Strigăt cu care se alungă cîinii: și făcui încet la dînsul un ~! și un odir! (PANN).

○**NIALCOȘ** *adj. Trans.* Fudul, semeț, măreț: feciori de oraș... care de care mai sfătos și mai ~ (RET.) [ung. dialectal n y a l k o s < n y a l k a].

NICĂIRI, NICĂIREA, NICĂIERI, † *Mold. Băn.* NICĂIURI, NICĂIUREA, ‡NECĂIURI *adv.* Nici într'un

loc, în nici o parte: cătă într'o parte și într'alta și nu văzu nicăiri lumină (ISP.); ca la casa omului, nu-i nicăiurea (CRG.) [lat. n e c - a l i u b i; comp. AIUREA].

†NICE = NICI.

NICHEZA ☛ NECHEZA.

NICHIPERCEA sm. P Unul din numeroasele nume date de popor diavolului.

NICI, † NICE, ‡ NECE 1. conj. Separă propoziţiuni negative sau diferiţi termeni ai unei propoziţiuni negative: nu e ~ bun ~ rău; ~ nu bea ~ nu mănîncă; și ~ tu junghiu, ~ tu friguri, ~ altă boală nu s'a lipit de noi (CRG.); ~ mai mult ~ mai puţin; ~ unul ~ altul nu și-a făcut datoria; ~ una ~ alta ☛ ALTUL 3 ⑤; ~ una ~ două ☛ DOI ②, ALB 1 ⑱, BĂLAIU 1 ⑤, PREA ②; ~ în car ~ în căruţă; ⓟ: ~ salcia pom ~ mojicul om.

2. adv. și conj. ① Servă ca negaţiune: ~ mie nu-mi place; ~ nu știu despre ce e vorba; ~ că m'am gîndit ca să-i aduc pagubă (ISP.); n'am închis ochii ~ cît ai scăpăra din amănar (CRG.); ~ măcar un ban nu mi-a dat; ~ chiar o singură dată; ☛ VORBĂ ¶ ② ~ UN, f. ~ O adj. nedef.: ~ un om, ~ o femeie; ~ o faptă fără plată; ~ UNUL, f. ~ UNA pron. nedef.: ~ unul n'a răspuns; ~ una n'a venit ¶ 3 În legătură cu adverbe, formează alte adverbe negative: ~-cînd, niciodată; ~-cum ☛ NICIDECUM; ~-odată ☛ NICIODATĂ; ~-unde, nicăiri, etc. [lat. n e q u e].

NICI(DE)CÎT adv. De loc, de fel, cîtuși de puţin: încleștîndu-i-se mîna pe dînsa... nu o slăbi nici-cît (ISP.); n'ar avea haz nicidecît, pentru că Tarsiţa mi-ar scoate ochii (ALECS.) [n i c i + (d e) + c î t].

NICIDECUM, NICI-CUM adv. De loc, de fel, în nici un chip [n i c i + (d e) + c u m].

NICIODATĂ adv. În nici un timp [n i c i + o d a t ă].

*NICKEL... ☛ NIKEL...

NICOLAE, NICULAE, NICOLAI, NICULAI, NECULAE, NECULAI npr. m. ① Sfîntul ~, sărbătoare care se prăznuește la 6 Decembre ¶ ② F Sfîntul ~, gîrbaciul (cu care se pedepsesc în special copiii): de fie-care greșală să-i ardă școlarului cîte un sfînt-Nicolai (CRG.); de nu s'ar teme de sfîntu-Neculai cel din cuiu, ar da foc casii (ALECS.) [vsl. N i k o l a j e].

*NICOTINĂ sf. Alcaloid natural și foarte toxic conţinut în foile de tutun [fr.].

NICOREAŢĂ sf. Ciupercă alburie sau brun-gălbuie, cu slab miros de

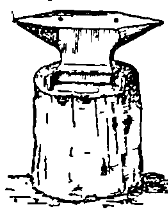

Fig. 3338. Nicoreaţă.

*Fig. 3339. Nicoreţi.

anason, ce crește pe trunchiul și ramurile arborilor (Lentinus cochleatus) (▣ 3338) [comp. NICORETE].

NICORETE sm. ① Ciupercă comestibilă, cu pălăria galbenă, cărnoasă, cu piciorul plin și gros; are miros de făină și un gust dulce; numit și „burete-de-spin" (Tricholoma Georgii) (▪ 3339)

Fig. 3340. Nicoreţi.

Fig. 3341. Nicovală.

¶ ② Ciupercă comestibilă, de un gust excelent, cu pălăria albă-cenușie, cu suprafaţa uscată, brumărie; carnea albă, fragedă, are un miros plăcut de făină proaspătă (Clitopilus prunulus) (▣ 3340) [comp. NICOREAŢĂ].

NICOVALĂ, † NĂCOVALĂ (pl.-le) sf. 1 U-nealtă de fier sau de oţel pe care se bate cu ciocanul fierul sau alt metal, spre a-l lucra (▪ 3341); ⓟ: a fi între ciocan și nicovală ☛ CIOCAN 1 ①; ⓟ: cît ești nicovală, suferă; cît ești ciocan, lovește, rabdă atîta timp cît n'ai cum face altfel, cînd ești supus altuia, lovește la rîndul tău, cînd ai puterea în mînă ¶ ② Unul din cele trei oscioare din interiorul urechii (☛ URECHE) [vsl. n a k o v a l o].

†NICSIS = NIXIS.

*NICTALOP adj. Se zice despre o persoană care vede mai bine noaptea decît ziua [fr.].

NIELCOȘIE sf. Trans. Fudulie; cochetărie [n i a l c o ș].

*NIHILISM sbst. Sistem politic al acelora cari, în Rusia (în a doua jumătate a veacului al XIX-lea) căutau să distrugă din temelii toate instituţiunile pe care se întemeiază societăţile moderne, fără a se gîndi să le înlocuească cu altele [fr.].

*NIHILIST sm. Partizan al nihilismului [fr.].

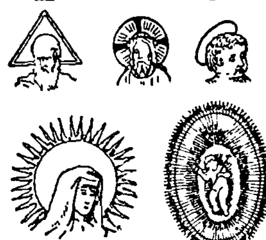
*NIKEL, NICKEL sbst. Metal alb-cenușiu, tare și magnetic ca și fierul; se extrage mai ales din minele din Noua-Caledonie și e foarte întrebuinţat în industrie [fr.].

*NIKELA, NICKELA (-elez) vb. tr. A acoperi un metal, prin galvanoplastie, cu un strat subţire de nikel ¶ adj. p. NIKELAT [fr.].

NIMA ☛ NIMENI.

NIMARĂ sf. Nimereală; cu nimara, într'o ~, pe nimerite [n i m e r i].

*NIMB (pl.-buri) sn. 1 Cerc sau triunghiu de lumină cu care pictorii înconjoară capul divinităţii, al îngerilor și al sfinţilor (▣ 3342): încununat cu o aureolă circulară sau ~, ca icoanele sfinţilor noștri (ODOB.) ¶ ② Aureolă [fr.].

Fig. 3342. Nimburi.

*NIMBUS sbst. Nor de o coloare cenușie uniformă, care prevestește ploaia (▪ 3343) [fr.].

Fig. 3343. Nimbus.

† NIME ☛ NIMENI.

NIMENI, NIME NE(A), ‡ NIMENILEA, † NIME, Ban. Olten. NIMA (gen.,-dat. nimănui, nimărui, nimului) pron. nedef. Nici un om, nici o femeie nimenea nu poate să zică acum le știu toate (PANN); pe acela nu l-am spus nimărui, m'am temut (VLAH.); ca la noi, la nimeni (cu mireasa înainte), se zice cînd într'un loc, într'o ţară, se fac lucrurile anapoda, cînd se petrec lucruri ce nu se mai văd aiurea [lat. n ē m ĭ n e m].

NIMERI ☛ NEMERI.

NIMERNIC... ☛ NEMERNIC...

*NIMFĂ (pl.-fe) sf. ① Zeiţă secundară, zînă, care, după credinţa Grecilor și Romanilor, locuia în rîuri, în izvoare, în păduri sau livezi (▪ 3345): ar fi crezut cineva că vede o scăldătoare a nimfelor din mitologie (BOL.); Și parcă știu și zmei și zîne, Tritoni și nimfele haihui, Că ce e azi nu va fi mîne (D.-ZAMF.) ¶ ②

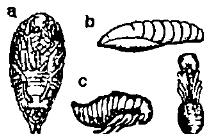
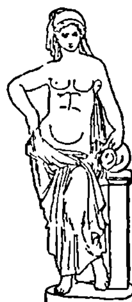

Fig. 3344. Nimfe a) de cărăbuș; — b) de gîrgăriţă; — c) de purice; — d) de furnică.

Fig. 3345. Nimfă (după o statuă antică).

poet. Fată frumoasă ¶ 3 ❀ Nume dat insectei care. după ce a ieşit din starea de larvă, n'a ajuns încă la desvoltarea perfectă, ca „păpuşile" sau „gogoaşele" fluturilor, „sacii" sau „pernele" furnicilor, „lătăuşii" sau „lăturaşii" ţînţarilor, etc. (▪ 3344) [fr. nymphe].

NIMIC, **NIMICA**, ‡ **NEMICA** 1. *pron. nedef.* 1 Nici un lucru: a nu avea ~ pe lume; nu e ~ nou sub soare; mai bine ceva decît nimic (PANN); dacă văzură... că nimic nu-i este pe plac... îl întrebă într'o zi, la masă, că de ce este supărat (ISP.); n'am nimic mai bun decît asta; nu înţeleg ~; alt ~ n'am ce-ţi scrie; ~ alta n'am mai aflat; nu face ~, n'are nici o importanţă; pentru ~ în lume nu i l-aş da; Ⓟ: cu ~, tot ~ *sau* din ~, tot ~, din nimic nu se poate face nimic ¶ 2 Prea puţin lucru, de puţină valoare: a vîndut casele pe ~, cu un preţ oarte mic; un lucru de ~, de puţin preţ, de puţină însemnătate; un om de ~, un netrebnic, păcătos, ticălos: om de nimica e cine cutează a strica obiceiurile ţării (RET.); mai ~, prea puţin, aproape nimic: Ai mai strîns ceva din banii birului ?— Te miri ce şi mai nimică, vorba ceea. că oaminii îs lipiţi pămîntului (ALECS.).

2. *adv.* De loc, de fel, nicidecum, cîtuşi de puţin: nu-mi pasă ~; nu-mi foloseşte ~.

3. *sf.* O **NIMICA** *sau* **NIMICĂ**, un lucru de nimic; o) nimica toată, mai nimic, un fleac: stăpînul... îi spune că e păcat de Dumnezeu, pentru o nimica toată, să ia trei lei de cal (VLAH.); lucra toată săptămîna, ca un bărbat, pentru nimica toată (CRG.); era să mă duc şi eu să văz piesa... dar aud că e o nimica toată (I.-GH.); într'o nimică de ceas (SB.), într'o mică de ceas; pe nimică pe ceas, pe mică pe ceas: pe nimică pe ceas, beam cîte un cofăel întreg de apă (CRG.).

4. **NIMIC** (*pl.*-icuri) *sn.* 1 Lucru de nimic, de puţin preţ, fleac, bagatelă: se mulţumeşte cu un ~; nu credea să se facă atîta tevatură pentru nimicul ăsta de mărunţaie (ISP.) ¶ 2 *pl.* Lucruri, vorbe fără însemnătate, fleacuri: îşi pierde vremea cu nimicuri; şoptindu-şi unul altuia cine ştie ce nimicuri tinereşti (CAR.); face un haz copilăresc de toate nimicurile (VLAH.) [lat. ne mīca „nici o fărîmă"].

NIMICI (-icesc) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) preface în nimic, a (se) prăpădi de tot, a (se) stinge de pe faţa pămîntului, a se) distruge, a (se) extermina: toată fiinţa lui părea că se stinge, se nimiceşte într'un sentiment de supremă osteneală (VLAH.).

NIMICIE, **NIMICCIE** *sf.* Nimicnicie: cîţi oameni îşi ascund nimicciа sub pompoase numiri! (NEGR.) [nimic].

NIMICITOR 1. *adj. verb.* **NIMICI**. Care nimiceşte.

2. *sm.* Cel ce nimiceşte, distrugător.

NIMICNICI (-icesc) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) nimici: îndrăzneala şi influenţa ce avea în ţară nimicnicise speranţele competitorilor săi (BĂLC.); Cu totul s'au schimbat şi s'au nimicnicit (DON.).

NIMICNICIE *sf.* Neant, nulitate: nimicnicia făpturii noastre, faţă cu natura uriaşă (D.-ZAMF.); Şi cînd el ar avea o minte mai isteaţă, Atunce ar cunoaşte Şi ar plînge amar a sa ~ (DON.) [nimicnici].

NIMIEZ **NĂMIEZI**.

NIMITEŢ ☛ **NEMETEŢ**.

NIMURIC, **NIMURIG** *sm. Trans.* Schilod; pitic, prichindel, om pipernicit: să trăeşti ou bine, nimuricule; îno' aşa schidoală nu mi s'a dat în cale (RET.); să nu-l fiu cunoscut de nimurig, că-i numai cît o nucă (RET.) [ung. nyomorék].

NINCHEZA... ☛ **NECHEZA...**

NINEACĂ... ☛ **NENEACĂ...**

NINERI (-eresc), **NINERA** (-erez) *vb. tr. Mold. Trans. Maram.* A răzgîia, a răsfăţa, a alinta; a desmierda.

NINGĂU *sm.* 1 Ⓓ Numele popular al lunii Decembre ¶ 2 Ninsoare mare: s'a pornit un ~ şi un vînt ca acela, de gîndeai că se prăpădeşte lumea (GRM.); oaneuii... pe ~l acela încărcau săniile cu lemne (SAD.) [ninge].

NINGE *vb. intr.* şi *tr.* 1 ⊙ A cădea zăpadă: Ziua ninge, noaptea ninge, dimineaţa ninge iară (ALECS.); Ⓟ: plouă peste mirişte şi ninge peste pădure, adică acolo unde nu trebue; Ⓟ: parcă tot îi plouă şi-i ninge (PANN), e totdeauna posomorît, nu e niciodată cu voie bună: acum lumea s'o posomorît, pare că-i tot ninge şi-i plouă (ALECS.); Ⓟ; nici nu-mi plouă, nici nu-mi ninge, nu-mi pasă de asta, nu-mi ţine de cald, nu mi-e de nici un folos ¶ 2 A face să cadă ca o ninsoare: Crengile-aninate 'n cale ning steluţe şi se 'ndoaie (ALECS.) [lat. nĭngĕre].

NINS *adj. p.* **NINGE**. ① ⊙Acoperit cu ninsoare ¶ 2 Ⓕ Cărunt: Ai rămas cu fruntea ~ă şi cu faţa ciocîrtită (VLAH.).

NINSOARE *sf.* ⊙ Zăpada în momentul cînd cade; faptul de a ninge: se zicea că ~a ce căzuse era de patru palme domneşti (ISP.); Ⓕ: se întristează, sub ~a trandafirie de petale, gîndindu-se că vacanţa va pieri ca visul (BAS.) [nins].

NINSORIU *adj.* Alb ca ninsoarea, ca zăpada: Şoimul tău, Mitică dragă, poart' o zale ninsorie (ALECS.).

NIOARCĂ (*pl.*-ce) *sf. Băn.* ☛ Broscuţă.

NIPRALĂ (*pl.*-le) *sf.* ✿ Plantă cu flori galbene, plăcut mirositoare; are fructele alcătuite din păstăi cu seminţe puţin turtite, pestriţe, cu pete purpurii-negricioase; e cultivată, mai cu seamă în terenuri nisipoase, pentru îngrăşarea pămîntului (*Lupinus luteus*) (▪ 3346).

Fig. 3346. Niprală.

***NIRVANA** *sf.* În religiunea budistă, fericire căpătată prin absorbirea şi incorporarea individului în esenţa divină [fr.].

NISAM ☛ **NITAM**.

NISCAI, ○ **NESCAI**, † **NISCARE**, ‡ **NESCARE** *pron. nedef.* Nişte, oare-care (oare-cari), vre-un (vre-o, vreunii, vre-unele): Pentru niscai boale, pentru 'ntîmplări rele (PANN); pipăia banii, să vadă nu care cumva sînt niscai fermece ori altceva (ISP.); nu trecu însă multă vreme şi nimeriră pe-acolo nescai vînători, cu căpăi şi cu ogari (RET.) [lat. nescio qualem].

NISCAIVA *pron. nedef.* = **NISCAI**: mi-o fi dat ceva să beu, mi-o fi făcut ~ fermece (VLAH.); ce ne facem noi, babo,... de vom ajunge ~ zile de neputinţă ori de nevoie? (ISP.) [niscai + va].

NISETRU *sm.* ☛ Peşte ce trăeşte în Dunăre, în marea Neagră şi în marea Caspică; seamănă cu cega, dar e cu mult mai mare, putînd ajunge pînă la doi metri lungime şi la greutate de 80-100 de kgr. (*Acipenser Glüdenstaedtii Brandt*) (▪ 3347) [(u)n + *isetru < bg. esetĭrŭ, srb. jesetar].

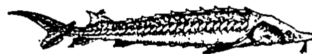

Fig. 3347. Nisetru.

‡**NISFEA** (*pl.*-fele), ✓ **NIS(I)FIA** (*pl.*-fiele) *sf.* Ⓝ Veche monedă turcească de argint: ciocoiu... îngroapă magmudele şi nisfele de-ale noi (JIP.); a vărsat pe masă un pumn de mărunţiş: icusari, nisifiele, sfanţi, sfănţoaice, firfirici şi gologani (CAR.) [tc. nisfijè].

NISIP, † **NĂSIP** (*pl.*-puri) *sn.* Pietriş mărunt, uneori ca pulberea, ce se găseşte în fundul apelor, pe malul rîurilor şi al mărilor sau în interiorul pămîntului şi care provine din măcinarea stîncilor: erau mulţi ca stelele cerului şi ca nisipul mării; pe jos, e aşternut năsip neted şi mărunt (ODOB.); Ⓕ: a clădi pe ~ a întemeia ceva pe o temelie puţin solidă [vsl. nasŭpŭ].

NISIPARIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf. Olten.* ☛ = **VÎRLUGĂ** [nisip].

NISIPERNIŢĂ, **NĂSIPERNIŢĂ**, **NISIPELNIŢĂ**, **NĂSIPELNIŢĂ**, **NISIPARNIŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* ◊ Vas mic cu nisip foarte mărunt care se presară pe o foaie scrisă, spre a usca cerneala (▪ 3348): Ce-i luna mîndră şi frumoasă Pentr' un cenuşer? O năsipelniţă uriaşă Spînzurată 'n cer (CONV.).

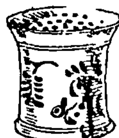

Fig. 3348. Nisiperniţă.

NISIPI, **NĂSIPI** (-pesc) 1. *vb. tr.* A acoperi cu nisip.

2. *vb. refl.* A se preface în nisip, a se măcina, a se pulveriza: Piatra se năsipeşte Şi cît lumea nu trăeşte (MAR.).

NISIPIT, NĂSIPIT *adj. p.* NISIPI: Lungi pustiuri năsipite (ALECS.).

NISIPIȘ, ○ NĂSIPIȘ (*pl.*-ișuri) *sn.* Suprafață, întindere mare acoperită cu nisip.

NISIPOS, ○ NĂSIPOS *adj.* Care conține mult nisip, plin de nisip: Noroc că nu fuse apă, ci un puț ~, sec (PANN).

***NIȘĂ** (*pl.*-șe) *sf.* Adîncătură practicată într'un zid spre a așeza acolo o statuă, o sobă, etc.; firidă (▣ 3349): nișele... erau altădată decorate cu mozaice, înfățișînd pe cei 12 apostoli (BOL.) [fr. niche].

‡NIȘANGIU, NISAMGIU *sm.* Mare demnitar turc care era însărcinat cu desenarea monogramei imperiale pe diplome (▪ 3350): noul mare vizir adună îndată la divan pe toți vizirii... pe nisamgiul... și pe agii ianicerilor (BĂLC.) [tc. nișangy].

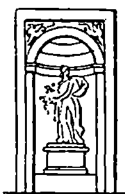

Fig. 3349. Nișă.

Fig. 3350. Nișangiu.

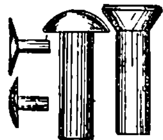
‡NIȘCHIT ☛ NEȘCHIT.

NIȘEȘTEA *sf.* ✕ Floare de făină întrebuințată la facerea halvalei [tc. nišastè].

NIȘTE, ‡NEȘTE *pron. nedef.* Întrebuințat dinaintea unui substantiv, spre a arăta o cantitate oare-care nehotărîtă: ~ brînză; ~ oameni; uneori cu un înțeles apropiat de „un fel de, ceva asemenea cu": apucîndu-l niște răcori reci de frică, începu a citi pe cărticica lui (ISP.) [lat. nescio quĭd].

○ **NIȘTOTĂ** (*pl.*-te), NIȘTOTALĂ *sf.* *Băn.* Lipsă mare (*în spec.* de bucate) [comp. srb. ništ „sărac", bg. ništetá].

NIT (*pl.*-turi) *sn.* Cuiu neascuțit la unul din capete și foarte turtit sau rotund la celălalt capăt, cu care se leagă cercurile de fier (▣ 3351) [germ. Niete].

Fig. 3351. Nituri.

NITAM - NISAM, NETAM-NESAM, ✓ NISAM-NITAM *loc. adv.* Nici una nici alta, nici una nici două, fără multă vorbă, așa deodată: d-ta știi că-s iute și vii nitam-nisam să mă iei în trii parale (ALECS.); în niște case nelocuite, unde culca pe toți musafirii cari veneau așa nitam-nisam (CRG.); Și nisam-nitam, deodată... I-a mai tras și două palme (SPER.) [rus. nitamŭ nisjamŭ „nici ici nici colo, nicăiri"; bg. ni tamŭ ni samŭ, „nici acolo nici aici"; comp. și bg. nasamŭ-natamŭ „ici și colo"].

***NITRAT** *sm.* ① = AZOTAT ¶ ② ~ de sodă, îngrășămînt natural foarte întrebuințat [fr.].

***NITRIC** *adj.* — AZOTIC [fr.].

***NITROBENZINĂ** (*pl.*-ne) *sf.* Lichid uleios, cu miros de migdale amare, întrebuințat ca materie primă la fabricarea anilinei [fr.].

***NITROGEN** *sbst.* Nume cu care se designa la început azotul, pentru că intră în compoziția nitrului sau azotatului de potasă [fr.].

***NITROGLICERINĂ** (*pl.*-ne) *sf.* Substanță explozivă rezultată din acțiunea acidului azotic asupra glicerinei; întrebuințată la fabricarea dinamitei [fr.].

***NITROS** *adj.* AZOTOS [fr.].

***NITRU** *sbst.* Azotat de potasă, silitră [fr.].

NITUI (-uesc *vb. tr.* ① A lega cu nituri ¶ ② A turti vîrful unui cuiu după ce a fost bătut în ceva.

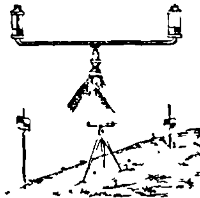
NIȚEL (*f.* niţică; *pl. m.* niței, *f.* nițele) 1. *adj.* F Puțin: nițel vin; niţică pîine; niței bani; nițele flori; suflam în niște lemne ude, să aprind nițel foc în sobă (I.-GH); cu graiu stins ceru niţică apă (ISP.); din fie-care fel de bucate... lua cîte nițele și băga în sîn (ISP.).

2. NIȚEL *adv.* Puțin (timp): mai trece ~ și mai intră un alt Cazac (I.-GH.); șezură ~ de se odihniră de drum (ISP.).

NIȚELUȘ *adj.* și *adv. dim.* NIȚEL. Puțintel: cum te simt că ți-e ~ rău (JIP.); mai așteaptă ~, că o să treacă o apă pe dinaintea porții (ISP.).

NIVĂ (*pl.*-vi) *sf.* *Băn.* ✓ Luncă tînără (NOV.); livadă (LIUB.) [srb. ńiva].

***NIVEL** (*pl.*-eluri) *sn.* 1 Unealtă de care se servesc mai ales zidarii și dulgherii, spre a vedea dacă un plan este orizontal, dacă un zid sau un stîlp este vertical, etc., cumpănă ☛ ▪ 1676) ¶ ② Unealtă cu care se dă o poziție perfect orizontală unui instrument de observație, poloboc, boloboc ¶ 3 Instrument de care se servesc inginerii, topografii, etc. spre a recunoaște dacă un plan este orizontal sau spre a determina înălțimea verticală a unui punct deasupra altuia (▪ 3352) ¶ 4 Starea unui plan orizontal sau a mai multor puncte care sînt într'un plan orizontal ¶ ⑤ Suprafața mării sau a unui rîu: orașul e situat la 325 de metri deasupra nivelului mării ¶ 6 Ⓕ Treaptă, grad, punctul pînă unde se ridică cineva sau ceva în raport cu altul sau cu altceva; a fi la același ~, a fi pe aceeași treaptă, a fi deopotrivă; lucrarea socială trebue să tindă a sui pe cei de jos la un ~ mai înalt de capacitate, de avere și de moralitate (I.-GH.) [după fr. niveau].

Fig. 3352. Nivel.

***NIVELA** (-elez) *vb. tr.* 1 A îndrepta, a măsura cu nivelul ¶ ② A face orizontal, neted, șes: ~ un teren ¶ ③ Ⓕ A pune pe aceeași treaptă, a potrivi, a egala [fr.].

***NIVELATOR** *sm.* Cel ce nivelează.

○ **NIVIDI** ☛ NĂVĂDI.

†**NIXIS** *sbst.* F ① Junghiu: îmi vine așa un ~ pe la stomah (D.-ZAMF.) ¶ ② Ⓕ Supărare: cuvintele d-tale pot să mă scoată din sărite și să-mi pricinuească un ~ (ALECS.) [ngr. νύξις].

‡**NIZAM** (*pl.*-muri) 1. *sn.* Orînduială, organizație: cine va cuteza a face împotriva acestui ~, să se pedepsească strașnic (FIL.).

2. *sm.* ⚔ Armată regulată în Turcia; soldat turc [tc.].

NIZNAI *adv.* F A se face ~, a se (pre)face că nu știe (nimic despre ceva): cînd... te făceai ~ și nu știai să potrivești din gît pe moș Nichifor (CRG.) [rus. neznaju „nu știu"].

NIZUI (-uesc) *vb. refl.* *Trans.* A se strădui: el și ca om sărac, totuși s'a nizuit să aibă o familie (RET.) [ung. nézni].

NIZUINȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* *Trans.* Străduință: dacă e așa, zise Țiganca, și eu vă voiu fi soață întru nizuința de a ne scăpa de ea (RET.) [nizui].

○ **NOA!** *interj.* *Tr.-Carp.* Ei (bine)! noa! îmi dai banii acuma? (SB.) [srb. no].

NOADĂ *sf.* Osul cu care se termină șira spinării, osul șezutului: Prepelița se ține că e cu coadă, Și ea e numai pîn' la ~ (PANN) [lat. *noda<nodum].

NOAPTE *sf.* ① Timpul de la apusul soarelui pînă la revărsatul zorilor, cînd pămîntul e învăluit în întunerec: ~ adîncă, întunecoasă, instelată, senină, fără lună, liniștită, caldă, răcoroasă, furtunoasă; întunerecul nopții; la miezul nopții, în toiul nopții, în puterea nopții; ~ de iarnă, de vară; n'am dormit, n'am închis ochii toată ~a; ~ de durere, de insomnie; as(tă) ~, azi ~; a petrece undeva ~a; se face ~, înnoptează; e ~; zi și ~, necontenit, pururea; a face ~a zi și ziua ~, a lucra, a petrece, etc. în timpul nopții și a dormi ziua; ~ albă ☛ ALB 1 11; o mie și una de nopți, titlul unei culegeri de basme arabe, halima; ~ bună! urare la despărțire noaptea, înainte de culcare; e prost ca ~a, e foarte prost; Ⓟ: nu te prinde, Ioane (*sau* Stane), că e ~a mare, nu te bucura prea de vreme, căci lucrurile se pot întoarce altminteri; de ~, de cu ~, pe cînd e încă întunerec, pînă nu s'a sfîrșit noaptea: a doua zi se sculă de ~ și începu să mături (S. ALD.); dimineața îmi place să mă scol de cu ~ (I.-GH.); la ~, în noaptea care vine; peste ~, în timpul nopții; a minea undeva peste ~; cu ~a în cap, în cap de ~ ☛ CAP[1] 11 ¶ 2 Noaptea *adv.* În timpul nopții: ziua doarme și ~a chefuește; Ⓟ: ziua fuge de bivoli și ~a îi apucă de coarne ☛ CORN 1 I ¶ 3 Ⓕ Întune-

rec, întunecime, ceea ce întunecă mintea, inima, etc.: Cu-al tău zîmbet luminează-mi Noaptea gîndurilor mele (VLAH.); ~a timpurilor, vremile cele mai îndepărtate despre care nu se știe nimic ¶ 4 Ⓕ ~a vecinică, moartea [lat. n o c t e m].

NOATEN, NOATIN *sm.*, NOATINĂ (*pl.*-ne) *sf.* 1 Mielul, mieluşeaua din momentul ce se înțarcă pînă împlinește un an: ispravnicul tăiase un noaten și-l pusese la foc (ISP.) ¶ 2 Noaten, noatin, lînă (mai ales neagră) de pe noateni sau de pe cîrlani: la Humulești... se fac multe giguri de sumani, și lăi și de noaten (CRG.); moșneagul s'a îmbrăcat cu suman bun de noatin (R.-COD.) ¶ 3 *sm.* Cal de doi ani: dar mînzul crește și se face noaten, iar noatenul se face cal de șa (S.-ALD.) [lat. a n n o t ĭ n u s].

***NOBIL** 1. *adj.* Care face parte din acea clasă a societății care, prin naștere sau prin titlul acordat de suveran, se bucură de onoruri și de privilegii speciale: om ~; familie ~ă ¶ ② Care are sau arată o mare perfecțiune morală, care are sentimente alese: o inimă ~ă ¶ 3 Care se servește numai de expresiuni înalte, alese: o vorbire ~ă; îi povestește... într'un stil ~ și susținut toate cîte le-a întîmpinat (CAR.).

2. *sm.* Cel ce se trage dintr'o familie nobilă, care a fost făcut nobil de către suveran, boier [lat. n o b ĭ l i s].

***NOBILIAR** 1. *adj.* Care face parte din nobilime, boieresc: ei nu formau o castă ~ă, ca în Europa (BR.-VN.).

2. (*pl.*-are) *sn.* Carte în care sînt înșirate numele tuturor familiilor nobile dintr'o țară, arhondologic [fr.].

***NOBILIME** *sf.* Clasa n o b i l i l o r, boierime.

***NOBLEȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* 1 Nobilime, boierime: unde merge nobleța mare, unde găsești societatea cea bună (I.-GH.); în patria noastră, toți fiii nobleții obicinuesc mai mult limba grecească (GOL.) ¶ ② Înălțare morală, distincțiune [fr.].

NOCȘIRE *sf. Băn.* Oală de noapte [germ. N a c h t g e s c h i r r].

***NOCTAMBUL**, NOCTAMBULĂ (*pl.*-le) *adj.* și *sm. f.* 1 Care umblă noaptea dormind, somnambul ¶ 2 Căruia-i place să se plimbe noaptea, să petreacă nopțile fără să doarmă [fr.].

***NOCTAMBULISM** *sbst.* Starea aceluia care umblă noaptea dormind, somnambulism [fr.].

***NOCTURN** 1. *adj.* 1 De noapte, care se face, care se petrece noaptea: ceremonie ~ă; plimbare ~ă ¶ - Care veghiază noaptea și doarme ziua: păsări ~e, păsări de noapte.

2. NOCTURNĂ (*pl.*-ne) *sf.* Bucată de muzică cu un caracter melancolic care se cîntă pe două voci [fr. < lat.].

NOD (*pl.*-duri) *sn.* ① Cocoloș, legătură ce se face la capătul sau la mijlocul unei ațe, unei sfori, unei funii, etc., petrecîndu-se capătul printr'un ochiu și strîngînd tare (▪ 3353): a face ~ la ață; Ⓟ: ața lungă face ~uri; a face un ~ la batistă (spre a-și aduce aminte de ceva); ☛ PARĂ¹ 1; ~ul gordian ☛ GORDIAN ¶ 2 Legătură, fundă: a face ~ul la cravată ¶ 3 Încheietură (*în spec.* la degete), proeminența articulațiunilor: ~urile degetelor ¶ 4 Proeminență, îngroșetură, umflătură pe trunchiul unui copac, ciot; ciomag cu multe ~uri ascuțite; trestie plină de ~uri; Ⓕ: a căuta, a găsi ~ în papură, a căuta, a găsi greșeli, cusururi acolo unde nu există de loc sau unde cu greu se pot găsi ¶ ⑤ Parte foarte tare care se găsește cîteodată în lemnul unui arbore: scîndură plină de ~uri ¶ 6 ~ isteric, senzațiune particulară, frecventă la persoanele nervoase, care simt ca și cum ar avea un nod în gît, care le astupă înghițitoarea, care-i înnăbușe, îi îneacă: un ~ mi se pune în gît (S.-ALD.); îmi stă un ~ în gît; un ~ de amărăciune i se suia în gît, iar lacrămile îi umplură ochii (D.-ZAMF.); mi-o venit ~uri în gît și-am început și eu a plînge (ALECS.); silindu-se să înghită un ~ de obidă care i se urca în gîtlej (BR.-VN.); a înghiți ~ul, a înghiți gălușca; a înghiți ~uri, a suferi cu răbdare, fără să se împotrivească, fără să cîrtească sau neavînd încotro: înghiți la ~uri și lăsă să treacă cum or trece și clătirile acestei restriște (ISP.); nevasta, ne mai avînd încotro, tăcea și înghițea ~uri (CRG.) ¶ ⑦ Obstacol care dă loc intrigii într'o lucrare dramatică: ~ul unei tragedii ¶ ⑧ ~ vital, punct care guvernează toate mișcările respiratorii ¶ ⑨ ☆ Fie-care din cele două puncte de intersecție a două mari cercuri în sfera aparentă cerească ¶ 1 Lungime de 15 m. 43, a o sută douăzecea parte dintr'o milă marină ¶ ⑩ Ⓕ F Pitic, ființă mititică: un ~ de copil [lat. n o d u s].

Fig. 3353. Noduri.

NODA = ÎNNODA.

NODEA *sm.* Ⓟ Unul din numeroasele nume date de popor diavolului [propriu „cel ce are n o a d ă"; comp. CODEA].

NODEU (*pl.*-dee), NODEIU (*pl.*-eie) *sn.* Fie-care din cele două oase rotunde de la gleznă, numite și „ouăle picioarelor" [refăcut din *n o d e i, *pl.* din *n o d e l < lat. n o d e l l u s].

○ **NODIȚ** (*pl.*-țe) *sn. Olten. Băn.* = NODEU [n o d e u, refăcut sub influența srb. n o ž i c a].

○ **NODOLAN** (*pl.*-ane) *sn. Băn.* Femur [n o d].

NODOROS, NODUROS 1. *adj.* 1 Cu n o d u r i, plin de noduri: peștii se strecurau... și pluteau alături cu buștenii noduroși de stejar (ODOB.); toroipanul pe care și-l cioplise el dintr'un lemn nodoros de măslin sălbatic (ISP.) ¶ ② Ⓕ Necioplit, grosolan.

2. NODUROASĂ *sf.* = GOLOMOZ 2.

***NODOZITATE** *sf.* ① Starea a tot ce are noduri ¶ 2 Nodurile unei tulpine, unui trunchiu [fr.].

***NODULĂ** (*pl.*-le) *sf.* Concrețiune de natură variabilă, de obiceiu fosfatată, care se întîlnește în unele terenuri [fr.].

NODULEȚ (*pl.*-ețe) *sn.* ① *dim.* NOD ¶ ② F *iron.* Copilaș, prichindel: la moartea bătrînului, era un ~ abia de patru ani (BR.-VN.).

NODUROS ☛ NODOROS.

NODUȚ (*pl.*-țe) *sn. Trans.* 1 *dim.* NOD ¶ 2 *pl.* = GHIOCEI-MARI.

NOEMVRIE, NOEMBR(I)E *sm.* A unsprezecea lună a anului, Ⓟ „brumar" [ngr.].

NOHOT... ☛ NĂUT...

NOI[1] = ÎNNOI.

NOI[2] *pron. pers. pl. de pers. 1-iu* (*dat.* nouă, *ac.* pe noi [lat. n o s].

NOI[3] ☛ NOU.

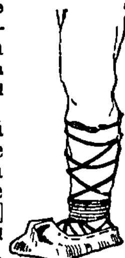
NOIAN (*pl.*-anuri) *sn.* ① Întindere nemărginită de apă, mare, ocean: ca o pasăre voioasă... sboară peste hotarele orizonului, se cufundă în ~ul mărilor (ALECS.) ¶ 2 Ⓕ Cantitate nemărginită, mulțime fără număr, întindere imensă, imensitate: de-acum am intrat fără speranță într'un ~ de năcazuri (GN.); stradele nepavate... ce trec prin ~ul de case mici și rău zidite (EMIN.); ~ul de vorbe ce zilnic se tipăresc și se aruncă în public (VLAH.) ¶ ③ Ⓕ Abis: aștept numai să mă spovedesc, apoi să intru în ~ul vecinicieí (NEGR.); ca un glob nemernic pierdut în ~ul întunericului (GN.).

NOIMĂ (*pl.*-me) *sf.* Înțeles, sens (adînc): n'a voit să-mi spună ce ~ aveau cuvintele lui (ISP.); atunci Ion se încurca, îngăima vorbe fără ~ (GN.); acoperind coale de hîrtie cu aiureli nesărate, fără șir și fără ~ (VLAH.) [ngr.].

NOIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* Semn alb, pată mică albă pe unghie: cînd ai noițe pe unghii, ai să te înnoești cu ceva (GOR.); noițele de pe unghii sînt semne de noroc (GOR.).

NOJI (-jesc) *vb. tr. Olten.* ① A pune ceva bani de-o parte, a economisi: nu mai nojește paraua (CIAUȘ.); toți ne ciupesc, toți ne sărăcesc, nu mai nojim nimic (JIP.) ¶ ② A da înainte, a progresa, a-i merge bine: ia vezi, dacă te-oiu blestema, nu mai nojești tu, cît îi trăi (R.-COD.).

NOJIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① Cureluşă sau ață de cînepă, de păr de cal sau de capră, ce se petrece prin găurile de la marginea opincii și cu care apoi se leagă opinca de picior; tîrsînă (▪ 3354): Catrina a îngenunchiat să-i lege mai strîns nojițele de la opinci (VLAH.); purta... opinci cu nojițele legate de picior, de socoteai că sînt turnate acolo (ISP.) ¶ ② *Mold. Maram.* Fie-care din găurile de la marginea opincii, prin care

Fig. 3354. Nojițe.

se petrece ața cu care se leagă opinca de picior: a petrecut cite o păreche de ață neagră de păr de cal prin cele nojițe (CRG.) [bg. nožica „cureluşa, ața de legat opinca", nožička „fie-care din găurile opincii"].

*NOMAD adj. și sm. ① Neaşezat, pribeag, se zice *în spec.* despre popoarele care duc viața păstorească și care colindă mereu prin alte locuri cu turmele lor: Bătrîna Țigancă, acolo sub brazi, Descîntece 'nvață pe negrii nomazi (COȘB.) ¶ ② *Pr. ext.* Om care n'are locuință statornică și care umblă pribegind din loc în loc [fr.].

*NOMADISM sbst. Starc socială a epocclor primitive sau a popoarelor puțin civilizate care duc o viață nomadă [fr.].

*NOMENCLATURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Totalitatea cuvintelor explicate într'un dicționar ¶ ② Însemnarea tuturor cuvintelor întrebuințate într'o știință, într'o artă ¶ ③ ~ chimică, termenii de care se servesc chimiștii pentru a denumi substanțele simple sau compuse [fr.].

*NOMINAL adj. ① De nume, privitor la nume: a făcut o eroare ~ă ¶ ② Apel ~, strigare, chemare pe nume a tuturor membrilor unei adunări, a elevilor dintr'o clasă, etc. ¶ ③ Valoare ~ă, valoarea tipărită pe o hîrtie-monedă sau pe o acțiune, care e însă superioară sau inferioară valorii reale, după cursul zilei [fr.].

*NOMINATIV 1. adj. ① Care (de) numește, care arată numele : a dresa statul ~ al funcționarilor unei case de comerț ¶ ② Titlu ~, titlu pe care e înscris numele proprietarului, în opoziție cu „titlu la purtător".

2. (*pl.*-ve) *sn.* Cazul în care stă subiectul [fr.].

NOMOCANON (*pl.*-oane) *sn.* Colecțiune de legi bizantine și de canoane ale sinoadelor [ngr.].

NOMOL... ☞ NĂMOL...

*NONAGENAR adj. și sm. În vîrstă de nouăzeci de ani sau de mai mulți [lat.].

*NONPAREL sbst. Literă de tipar foarte mică (de 6 puncte) (☞ TAB. XIX) [fr. non-pareil].

*NON PLUS ULTRA loc. lat. = NEC PLUS ULTRA.

*NON POSSUMUS = *(nu putem)*, formulă lat. întrebuințată pentru a da să se înțeleagă că cineva n'are libertatea de a face sau de a nu face un anumit lucru.

*NON-SENS (*pl.*-suri) *sn.* ① Lipsă de sens, lucru fără înțeles, fără nici o noimă ¶ ② Absurditate, lipsă de judecată [fr.].

○ NOOR ☞ NOR.

*NOPAL sm. Plantă din America, cu frunzele cărnoase, pe care trăește coșenila *(Opuntia vulgaris)* (▣ 3355) [fr.].

Fig. 3355. Nopal.

○ NOPÎRCĂ = NĂPÎRCĂ: să te ferești de ciocoi lingăi și de nopirci lingușitoare (ALECS.).

NOPTA = ÎNNOPTA.

NOPTATIC adj. De noapte, nocturn: un susur ~ se înalță de pe fața pămîntului (ODOB.).

NOPTICICĂ sf. dim. NOAPTE: Toată nopticica de loc n'a dormit (PANN).

NOPTICOASĂ (*pl.*-se) *sf.* Plantă cu frunze ascuțite și dințate, cu flori mari albe sau liliachii plăcut mirositoare; numită și „micșunea", „mirodenie" sau „vioară-de-noapte" *(Hesperis matronalis)* (▣ 3357).

NOPTIȚĂ (*pl.*-țe) *sf. Trans.* ① *dim.* NOAPTE ¶ ② = BARBA-ÎMPĂRATULUI.

NOR¹, *Mold.* NOUR, *Băn.* NU(V)ĂR, NUOR, *Olten.* NOOR, ‡ NUĂR *sm.* ① Îngrămădire de aburi de apă condensată în picături așa de mici că plutesc în atmosferă și se transformă apoi în ploaie, zăpadă, etc. (▣ 3356): cerul e acoperit de ~i; ⓟ: după ~ vine senin; parcă a căzut din ~i, e ameţit, nu știe de face, de unde a venit, unde se află ¶ ② *Pr. ext.* Mulțime nenumărată, deasă, care întunecă lumina ca și un nor: un ~ de praf galben se ridică de la pămînt (DLVR.); ei vin... întunecînd pămîntul ca ~ii de lăcuste (VLAH.); un ~ de Turci înainta cu mers grabnic ca lăcustele spre curțile domnești (ODOB.) ¶ ③ ⓕ Întristare, mîhnire: o viață fără ~i; un ~ îi acoperi fața [† nuăr < lat. nubilum].

NOR² ☞ NORĂ.

NORĂ (*pl.* nurori), ‡ NOR (formă păstrată încă în legătură cu un *adj. pos.*: norumea, noru-ta, etc.) *sf.* Soția fiului: vorbește soacrei să priceapă și nora (ZNN.); soacra cu trei nurori, titlul unei povești de Creangă [lat. vulg. norus = clas. nurus].

Fig. 3356. Nori.

Fig. 3357. Nopticoasă.

NORAȘ, ○ NOURAȘ *sm.* ○ *dim.* NOR, NOUR: un nouraș ca de bumbac plutea prin aer (D.-ZAMF.).

NORCĂ, NURCĂ (*pl.*-ci) *sf.* ① Animal carnivor, lung de vre-o 50 cm., cu o coadă de 14 cm., acoperit cu o blană de coloare cafenie-roșiatică foarte fină *(Mustela lutreola, Putorius lutreola)* (▣ 3358) ¶ ② Blana acestui animal: știe el că e imitație nurca dinăuntru (BR.-VN.); mi-a făgăduit rochie de nurcă (ALECS.) [rus. norka, pol. nurka].

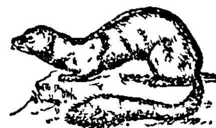

Fig. 3358. Norcă.

*NORD sbst. ● ① Partea cerului aflată la stînga aceluia care stă cu fața îndreptată spre răsărit, miază-noapte; steaua ~ului, steaua polară ¶ ② Partea țării care înaintează mai mult spre nord: ~ul României ¶ ③ Țările septentrionale ale Europei: popoarele de la Nord [fr.].

*NORDIC adj. ● De la nord.

*NORD-EST (prescurtat N.-E.) *sbst.* ● Partea cerului aflată între nord și est; porțiunea dintr'o țară situată între nord și est [fr.].

*NORD-VEST (prescurtat N.-V.) *sbst.* ● Partea cerului aflată între nord și vest; porțiunea dintr'o țară situată între nord și vest [germ.].

NOREA (*pl.*-rele) *sf.* = BARBA-ÎMPĂRATULUI¹ [nor].

‡ NORIE *sf.* — ENORIE [vsl. norija < gr.].

NORIȘOR *sm.* ○ *dim.* NOR.

*NORMĂ (*pl.*-me) *sf.* Ceea ce servă de regulă, rînduială: toate se petreceau în casa asta... după o ~ fixată (VLAH.) [fr.].

*NORMAL adj. ① Ceea ce servă ca normă, ca regulă, ca model ¶ ② Obicinuit, regulat, firesc: stare ~ă ¶ ③ Școală ~ă, școală menită a forma învățători, institutori [fr.].

*NORMALĂ (*pl.*-le) *sf.* Linie perpendiculară pe o dreaptă, pe un plan [fr.].

*NORMALIST sm. Elev al unei școale normale.

*NORMALIZA (-izez) *vb. tr.* A readuce în stare normală [fr.].

*NORMAND 1. adj. ● Din Normandia.

2. *sm.*, NORMANDĂ (*pl.*-de) *sf.* Locuitor, locuitoare din Normandia [fr.].

NOROC, † NĂROC (*pl.*-oace) *sn.* ① Soartă (bună sau rea): ~u-i orb; ⓟ: ~ul e de la Dumnezeu; ⓟ ~ul e cum și-l face omul; ~ul e schimbător; s'a întors roata ~ului; cum ți-o fi ~ul; așa i-a fost (partea și) ~ul; cu cît se gîndea mai mult, cu atît se vedea mai prost, mai netrebnic și mai fără ~ (VLAH.) ¶ ② Ori-ce întîmplare fericită, dorită, soartă bună: a da peste ~; a-și cerca ~ul; joc de ~; a-l sluji ~ul; a fugi de ~; ⓟ: ~ul nu fuge după om, ci omul după ~; cum o da tîrgul și ~ul; într'un ~, la ~, la întîmplare: încercăm, într'un ~ o nouă scoborîre de pe

Ceahlău (VLAH.); se ținea ~ul după dînșii ca pulberea după cîini (ISP.), n'aveau noroc de fel; ⓪ F: e plin de ~ ca broasca de păr, n'are noroc; ⓪ F: e plin de ~ ca cîinele de purici, are mult noroc; ⓪: numai de ~ să se plîngă omul, se zice despre acela pe care-l slujește norocul în toate; ⓪: fă-mă mamă cu ~ și m'asvîrle apoi și 'n foc, dacă are omul noroc, nu se teme de nimic; ⓪: nu sta (sau nu ședea că-ți stă (sau că-ți șade ~ul, nu sta cu mîinile în șolduri, fără să muncești, căci te părăsește norocul; ☛ MINTE ②; FIERBE 1 ¹; ~ să dea Dumnezeu! ~ (bun)! urare la diferite împrejurări; *iron.* ~ (și bani) și moarte (sau și boală) în Țigani! ¶¶ C ☛ NENOROC [vsl. n a r o k ŭ].

NOROCI, NĂROCI (-ocesc) *vb. tr.* ¹ A da n o r o c, a face norocos: Drept cine slujește, Dumnezeu îl norocește (PANN); Dumnezeu să te nărocească, om bun ce ești (PĂC.); Joe să te norocească Și anii să-ți înmulțească (DON.) ¶¶ C ☛ NENOROCI ¶ ② *Olten.* (CIAUȘ.) A închina cu paharul, cu plosca.

NOROCIRE *sf.* ¹ Faptul de a n o r o c i ¶ ² Fericire; noroc: ajunseră cu ~ la țărm (ISP.); ~ că noi mai avem încă mult pînă să ajungem la acest grad de civilizație (NEGR.); din ~, din fericire ¶¶ C ☛ NENOROCIRE.

NOROCIT *adj. p.* NOROCI. Cu noroc, fericit ¶¶ C ☛ NENOROCIT.

NOROCOS *adj.* Plin de n o r o c, care are noroc, pe care-l slujește norocul, favorizat de soartă ¶¶ C ☛ NENOROCOS.

NOROD, † **NĂROD** (*pl.*-oade) *sn.* ① Popor: fost-au și altul dintr'acesta nărod, anume Aetie, carile... au sprejinit războiul cel vestit (CANT.) ¶ ② Gloată, droaie, poporul de jos, prostime ¶ ³ Ⓕ Grămadă, mulțime: în urmă, peste norodul de măguri, în trei arcuri mari, își taie spinările pe cer munții Călimanului (VLAH.) [vsl. n a r o d u].

NOROIOS *adj.* Plin de n o r o i u: p'aci prin prejur era o uliță noroioasă (ISP.).

NOROIU (*pl.*-oaie) *sn.* ¹ Amestec de pămînt cu apă, care acopere adesea drumurile (= *Mold.* „glod", *Trans.* „tină"): picioarele cailor pocneau de cîte ori ieșeau din ~l gros, cleios și adînc (I.-GH.); o trăsură cu coșul ridicat lupta cu noroaiele mahalalei (DLVR.); e deștept ca oaia cînd dă în ~ (ZNN.); a umplea de ~; a (se tăvăli în ~ ¶ ² Ⓕ Stare înjositoare, mîrșavă: Și cînd gîndești la ce rușine Și 'n ce ~ te-ai scoborît (VLAH.); a scoate pe cineva din ~; a tăvăli în ~, a murdări, a necinsti; a asvîrli cu ~, a defăima: merg cu nerușinarea pînă... a asvîrli cu ~ în străbunii noștri (I.-GH.).

NOROS, *Mold.* **NOUROS** *adj.* ○ (Acoperit) cu n o r i, plin de nori, înnorat: cer ~; vreme noroasă.

NORULEȚ *sm.* ○ *dim.* NOR: cîțiva ~i, prigoriți de razele soarelui (VLAH.); din copitele calului se ridicau ~i de praf (S. ALD.).

***NORVEGIAN** 1. *adj.* ● Din Norvegia.

2. *sm.*, **NORVEGIANĂ** (*pl.*-iene) *sf.* Locuitor, locuitoare din Norvegia [fr.].

NOST NOSTRU.

***NOSTALGIC** *adj.* Ce ține de nostalgie: dor ~ [fr.].

***NOSTALGIE** *sf.* Dor de țară, tristețe pricinuită de dorul de a-și revedea patria sau locul unde s'a născut: Și-acele nostalgii ce-adesea Ne vin fără să știm de unde, Or fi ecouri ostenite, Chemări din regiuni profunde (VLAH.) [fr.].

NOSTIM *adj.* F ¹ Drăguț, frumușel, gingaș; plăcut: te găsesc ~, domnule, și-mi placi (ALECS.); învață-l să știe cînd să tacă, ca să fie ~ (STAM.) ¶ ² Ridicul, caraghios: dar știi că ești ~? [ngr.].

NOSTIMADĂ (*pl.*-de) *sf.* F Lucru nostim, drăgălășenie: Drăghici... spunea, de sigur, nostimade și ghidușiile lui (VLAH.); avea o rochiță de toată frumusețea și o pălărioară de toată nostimada (BR.-VN.) [ngr.].

NOSTIMIOR *adj. dim.* NOSTIM: Gogul mamii cel isteț, Nostimior ca un stigleț (ALECS.).

***NOSTROMO** *sm.* ⚓ Șef de echipagiu pe un vapor [it.].

NOSTRU (*f.* noastră; *pl. m.* noștri; *f.* noastre) 1. *adj. pos.* Care ne aparține nouă, ce ține de noi: stăpînul ~; țara noastră; copiii noștri; casele noastre.

2. **AL** ~ (*f.* a noastră; *pl. m.* ai noștri, *f.* ale noastre) *pron. pos.*: acest loc e al ~; acea casă e a noastră; ai noștri, rudele noastre, partizanii noștri [lat. n o s t e r].

***NOTA** (-tez) *vb. tr.* ① A însemna, a pune o notă ¶ ² A însemna într'un mod nefavorabil ¶ ③ A băga de seamă, a observa: notează bine ce-ți spun ¶ ⁴ ♩ A scrie notele care reprezintă un cîntec, o melodie [fr.].

***NOTĂ** (*pl.*-te) *sf.* ① Însemnare pe care o face cineva pe o carte, pe un manuscris ¶ ② Comentariu, tălmăcire a unui pasaj dintr'un autor ¶ ③ Extras sumar, expunere pe scurt; notiță: a lua

Fig. 3359. Note:
a) notă întreagă (unime); — *b)* doime; *c)* pătrime; — *d)* optime; — *e)* șaisprezecime; *f)* treizecidoime; — *g)* șaizecipătrime.

note de pe un discurs ¶ ④ Socoteală: a achita o ~ ¶ ⁵ Declarațiune, comunicațiune oficială sau semioficială pe care guvernul o publică într'o gazetă ¶ ⁶ Adresă, comunicare ce-și trimit agenții diplomatici unul altuia ¶ ⑦ Observațiune, însemnare asupra purtării sau silinței la învățătură a unui elev, asupra muncii depuse de un subordonat: i-am dat nota 7 ¶ ⑧ ♩ Semn care reprezintă un sunet muzical și durata lui (▪ 3359); fie-care din numele ce se dau acestor semne: do, re, mi, fa, sol, la, si sînt cele șapte note ale gamei; *pr. ext.*: Sonia, vara lui Alfred, pare a fi adus o ~ de veselie în casă (VLAH.) [fr.].

***NOTA BENE** *sbst.* Însemnare într'o carte, într'o scrisoare menită să atragă luarea aminte a cititorului (se scrie mai adesea prescurtat N. B.; se întrebuințează și în convorbire cu înțelesul original latin: și nota bene că, că prin excepțiune de ceilalți ofițeri de marină... el era un bonapartist (I.-GH.) [lat. = „observă bine!"].

***NOTABIL** 1. *adj.* Însemnat, de care trebue ținut seamă: o diferență ~ă.

2. *sm.* Fruntaș, om cu vază: ~ii orașului; pe trotoarul cafenelei, pe scaune și în picioare, stau ~ii (CAR.) [fr.].

***NOTABILITATE** *sf.* ① Însemnătate, însușirea a tot ce e notabil ¶ ② Persoană însemnată, cu vază: o ~ financiară; după dric sînt toate notabilitățile orașului și cîteva figuri străine (BR.-VN.) [fr.].

***NOTAR** *sm.* ① ⚖ Funcționar de ordin judecătoresc care primește toate actele și contractele cărora particularii trebue sau voesc să le dea autenticitatea (în Transilvania, Bucovina și Banat; în vechiul regat aceste autentificări se fac de tribunalele de notariat) ¶ ② ⚙ Secretarul primăriei (la sate) [germ.].

NOTĂRAȘ *sm. Trans.* NOTAR: toată fruntea satului, primarul... și ~ul era acolo (RET.).

***NOTARIAL** *adj.* ⚖ Privitor la notari, ce ține de notari: act ~ [fr.].

***NOTARIAT**¹ *adj.* ⚖ Făcut în fața notarului: act ~ [fr. n o t a r i é].

***NOTARIAT**² *sbst.* ¹ Exercițiul profesiunii de notar; tribunal de ~, unde se înscriu, unde se trec în condică actele de cumpărare sau de vînzare, testamentele, etc. ¶ ② Totalitatea corporațiunilor de notari [fr.].

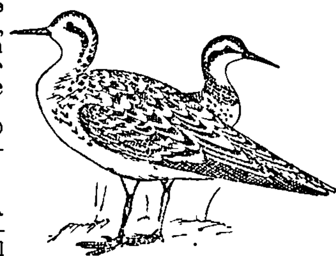

Fig 3360. Notățițe.

NOTĂTIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* 🐦 Pasăre din ordinul picioroangelor, cu picioarele nu prea înalte; are creștetul capului negru, împestrițat cu alb, penele negre, mărginite cu roșu, ciocul negru; trăește pe lîngă malul mării, și î n n o a t ă foarte bine (*Phalaropus hyperboreus*) (▪ 3360).

NOTĂTOARE *sf.* ♣ = BROSCARIȚĂ [(î n) n o t a].

*NOTAȚIUNE sf. Reprezentare prin semne convenționale: ~ algebrică, chimică, muzicală [fr.].
*NOTES (pl.-esuri) sn. Carnet de buzunar, în care se fac însemnări [fr. n o t e s].
*NOTIFICA (-fic) vb. tr. A înștiința, a face cunoscut, a aduce la cunoștință în formele prescrise de lege: ~ o hotărîre judecătorească [lat.].
*NOTIFICARE sf. ① Faptul de a n o t i f i c a, punere în vedere, aducere la cunoștință în formele prescrise de lege ¶ ② Actul prin care se notifică.
NOTIOR sm. dim. NOATIN.
*NOTIȚĂ (pl.-țe) sf. Dare de seamă scurtă, extras sumar, expunere sau însemnare pe scurt: ~ biografică, necrologică.
*NOTORIETATE sf. Cunoștință publică, generală a unui lucru: e de ~, e știut de toți [fr.].
*NOTORIU adj. Cunoscut obștește, știut de toți, învederat: e un fapt ~ [lat.].
*NOȚIUNE sf. ① Cunoștință dobîndită, ideea pe care o are cineva despre un lucru: ~a binelui și a răului ¶ ② pl. Titlul unor cărți elementare: noțiuni de fizică, de geometrie [fr.].
NOU (f. nouă; — pl. m. noi; f. nouă, Munt. noi) 1. adj. ① Care există sau e cunoscut numai de curînd, care e făcut, dobîndit, întrebuințat de puțină vreme: carte ~ă; casă ~ă; pălărie ~ă; haine ~ă (Munt. haine noi); vin ~; lege ~ă; metodă ~ă; o idee ~ă; o descoperire ~ă; lumea ~ă, ~l continent, America; vorbă ~ă, neologism, vorbă introdusă de puțină vreme în limbă; ~l director, directorul venit sau numit de curînd; slugă ~ă, slugă intrată de curînd în serviciu¶ ② Anul ~ AN 1 ⑳ ¶ ③ Craiu ~ CRAIU ⑥; lună ~ă LUNĂ ① ¶ ④ Noul Testament, cărțile care vorbesc despre viața și învățăturile Mîntuitorului și ale apostolilor săi ¶ ⑤ Ⓟ: a rămînea ca vițelul la poarta ~ă VIȚEL; mătura ~ă mătură bine sau sita cît e) ~ă se pune în cuiu, a) ni se pare că un lucru, că un servitor, etc. e mai de preț, că ne aduce mai multe servicii, cînd îl avem de prea puțină vreme; b) un funcționar, o slugă își îndeplinește foarte bine slujba în primele zile ¶ ⑥ Nou nouț NOUȚ ¶ ⑦ Nou-născut, nou-venit, născut, venit de curînd ¶ ⑧ Din ~ loc. adv. Încă odată, iarăși.
2. sbst. Lucru nou, noutate: ce mai (e) ~ pe la voi? nimic ~ sub soare [lat. n o v u s].
NOUĂ[1] NOU.
NOUĂ[2] NOI[1]
NOUĂ[3] 1. num. Opt plus unu (9, IX); SÎNGE.
2. sm. Nota 9: am avut un ~ la geometrie [lat. n o v e m].
NOUĂLEA num. ord.: m. al ~, f. a noua, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul n o u ă.
NOUĂSPREZECE num. Număr egal cu nouă plus zece [n o u ă + s p r e (— pestc) + z e c e].
NOUĂSPREZECELEA num. ord.: m. al ~, f. a nouăsprezecea, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul n o u ă s p r e z e c e.
NOUĂZECELEA, -CILEA num. ord.: m. al ~. f. a nouăzecea, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul n o u ă z e c i.
NOUĂZECI num. Număr egal cu de n o u ă ori z e c e.
NOUĂZECILEA NOUĂZECELEA.
NOULEȚ adj. dim. NOU.
NOUR... NOR...
NOUȘOR adj. dim. NOU.
NOUTATE sf. ① Însușirea a tot ce e nou ¶ ② Ce e nou, lucru nou, ceva nou ¶ ③ Ceea ce a apărut de curînd, ce e la modă sau se vinde de puțin timp în materie de îmbrăcăminte, de cărți, de fructe, etc. ¶ ④ Spectacol, piesă de teatru care se reprezintă de puțină vreme și de care se vorbește mult ¶ ⑤ Magazin de noutăți, prăvălie în care se vînd stofe, rufe, etc. ¶ ⑥ Veste, știre proaspătă, fapt întîmplat sau de care se vorbește de puțin timp [lat. n o v i t a t e m].
NOUȚ adj. dim. NOU; nou ~, nou de tot.
NOVAC sm. Ⓟ Uriaș: ~ul avea darul de a culca la pămînt o oaste întreagă (ISP.) [bg. srb.].
*NOVATOR 1. adj. Căruia-i place să inoveze: spirit ~.
2. sm. Cel ce face sau încearcă să facă inovațiuni [fr.].
*NOVAȚIUNE sf. Schimbarea unei datorii vechi cu alta nouă [fr.].
*NOVELĂ = NUVELĂ [it.].
*NOVICE 1. sm. f. ① Acela, aceea care a îmbrăcat de curînd haina călugărească ¶ ② Ⓕ Persoană lipsită încă de experiență, ageamiu, neîndemînatec.
2. sm. Ucenic de matelot.
3. adj. Lipsit de experiență, ageamiu, neîndemînatec [fr.].
*NOVICIAT sbst. ① Starea, condițiunea de novice ¶ ② Timpul de încercare în mănăstire al novicilor pînă nu sînt călugăriți: a-și face ~ul ¶ ③ Locuința destinată în mănăstire novicilor ¶ ④ Ⓕ Ucenicie [fr.].
NOVITALE sf. pl. Știri proaspete, noutăți: ce mai ~ spun gazetele? (ALECS.); cucoana începe a-și arăta turbanul și boierul a spune ~ (NEGR.) [it. n o v i t à.
NOVOD NĂVOD.
NU 1. adv. ① Exprimă negațiunea și e opus lui „da": ~ știu; ~ vreau; ~ pot; ~ eu, ci tu; mă prind că ~; Ai fost pe-acasă? — Nu! ¶ ② EA ①; CUMVA ①; NUMAI ⑥ ¶ ③ Pierde mai adesea pe u înainte de un cuvînt care începe cu a sau o: n'am nimic; n'aude bine; n'o să vie; n'oiu mai pleca; n'or fi aflat vestea.
2. sbst.: pentru un ~ e în stare să-ți dea palme [lat. n o n].
*NUANȚA (-țez) vb. tr. ① A potrivi colorile, nuanțele în așa fel ca trecerea de la una la alta să fie aproape nesimțită ¶ ② Ⓕ A proceda prin tranziții ușoare: a-și ~ stilul [fr.].
*NUANȚĂ (pl.-țe) sf. ① Fie-care din variațiunile de intensitate prin care poate trece o coloare ¶ ② Ⓕ Diferență ușoară și aproape nesimțită între două lucruri analoage: să-i arate cuprinsul, tăria și nuanța fie-cărei vorbe (VLAH.); o ușoară ~ de dispreț se amesteca în simțimîntul ei (D.-ZAMF.) [fr.].
NUĂR NOR.
*NUBIL adj. Vîrstnic(ă), în vîrstă de a se însura, de a se mărita [fr. < lat.].
*NUBILITATE sf. Starea unei persoane nubile [fr.].
NUC sm. ① Arbore, cu tulpina dreaptă, cu scoarța albicioasă, cu frunzele mari, al cărui fruct este „nuca"; frunzele sînt întrebuințate în medicină ca stimulante, febrifuge și antiscorbutice; lemnul, tare și greu, servește la fabricarea mobilelor; scoarța servește ca astringent; cu frunzele și învelișul verde alc fructului colorează femeile de la țară diversele lor țesături (Juglans regia) • 3361: au crescut doi nuci foarte mîndri, cu frunzele și cu poamele de aur (SB.); ce e) înalt cît casa, verde ca mătasea, dulce ca mierea, amar ca fierea? ghicitoare despre ~) ¶ ② Lemn de nuc: mobile de ~ refăcut din pl. n u c i, sg. *n u c c < lat. n u x. n u c e m].

Fig. 3361. Nuc.

NUCĂ pl. -ci sf. Fructul comestibil al nucului, de formă sferică, cu învelișul din afară verde și cărnos dedesubtul căruia e o coajă tare în care e închis miezul. alcătuit din patru sferturi • 3362; de aci, patru frați într'un cojoc, ghicitoare despre „nucă"; Ⓟ: se potrivește, se lovește se nemerește ca nuca în perete, nu se potrivește de loc: pe loc cîrpește o minciună care se potrivea ca nuca în părete (CRG.); spunînd numa la prostii și neghiobii nemerite ca nuca 'n perete (CAR.); se lovi ca nuca în perete și vorba ta (ISP.); jocul în nuci, joc de copii cu nucile ¶ ② ~-AMERICANĂ, fructul mare și globulos al

Fig. 3362. Nucă.

unui arbore *(Bertholletia excelsa)* ce creşte în regiunea tropicală din America de Sud; miezul comestibil e alb şi oleaginos ¶ 3 ~-DE-COCOS ☛ COCOS [n u c].

NUCAR *sm.* ☛ GAIŢĂ-DE MUNTE [n u c ă].

NUCET (*pl.*-eturi *sn.* Livadă, loc plantat cu nuci: prin desişul unui ~ sălbatic (DLVR.) [lat. n u c ē t u m].

*__NUCIFORM__ *adj.* În formă de nucă [fr.].

*__NUCIVOR__ *adj.* Care se hrăneşte cu nuci [fr.].

*__NUCLEAR__ *adj.* Privitor la nucleul celulei [fr.].

*__NUCLEOL__ *sm.* Mic corp rotund, unic sau multiplu, care se găseşte în nucleul celulelor [fr.].

*__NUCLEU__ (*pl.*-lee) *sn.* 1 Miezul sau sîmburele fructelor ¶ 2 Miezul sau sîmburele celulei (☛ ▪ 1045) ¶ 3 Ⓕ Partea sau punctul din centrul unui lucru material sau nematerial ¶ 4 ☆ Partea mai deasă şi mai luminoasă a unui astru [fr. n u c l é u s].

NUCŞOARĂ, *Mold.* NUCUŞOARĂ (*pl.*-re) *sf.* ① *dim.* NUCĂ ¶ 2 Fie-care din seminţele aromatice ale unui arbore *(Myristica moschata)* (▪ 3363) din ţinuturile tropicale; aceste seminţe sînt întrebuinţate în medicină şi ca condiment: tronc! că mi-o dat nucuşoară în ochi (ALECS.) ¶ ③ = CLOCOTICI² ¶ ④ = CODROŞ.

Fig. 3363. Nucşoară.

NUCŞOR, NUCULEŢ, NUCUŢ *sm.* *dim.* NUC.

*__NUD__ 1. *adj.* Gol, despuiat

2. (*pl.*-duri *sn.* Corp gol, despuiat, figură în pielea goală [lat.].

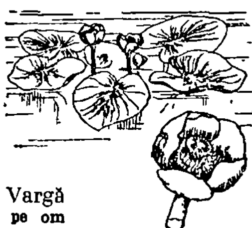
*__NUDITATE__ *sf.* Goliciune ¶ 2 Figură în pielea goală, nud [fr.].

NUEA = NUIA.

NUFĂR *sm.* Plantă cu frunze mari cari plutesc pe suprafaţa apei; florile sînt mari, albe („nufăr-alb" = *Nymphaea alba)* sau galbene („nufăr-galben" = *Nuphar luteum)* şi cu miros plăcut; din aceste flori se face dulceaţă şi siropuri cari au proprietăţi calmante şi uşor narcotice (▪ 3364, 3365): ~ul din baltă vine întristat fără soţie (ALECS.); În zadar suspin şi sufăr Lîngă lacul cel albastru, Încărcat cu flori de ~ (EMIN.); Din iazuri îşi scot capul nuferi galbeni (VLAH.) [tc. n u f a r, n u f e r].

Fig. 3364. Nufăr-alb.

NUIA (*pl* -iele) *sf.* ① Beţişor lung şi subţire, flexibil, făcut mai adesea dintr'o creangă, mlădiţă: ~ de salcie; cu o ~ înfurcită de alun se descoper adesea isvoare de apă, mine sau comori (▪ 3366); gard împletit cu nuiele ¶ 2 Vargă (de bătut): nevoia învaţă pe om şi ~ua pe copil (PANN); Ⓟ: aduni nuiele pentru spinarea ta, oferi singur mijloacele ca să fii pedepsit ¶ ③ Bătaie, lovitură cu nuiaua: îi se trăgea cîteva nuiele la tălpi. ca să le vie mintea la cap (I.-GH.) [lat. n o v ĕ l l a].

Fig. 3365. Nufăr-galben.

NUIELUŞĂ (*pl.*-şe, NUIELUŞCĂ (*pl.*-uşte), NUIELUŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* *dim.* NUIA: pe şerpe să-l atingi cît de uşor cu o nuieluşă de alun şi el îndată moare (VOR.); caută un pai sau o nuieluţă subţire (MAR.).

Fig. 3366. Căutarea comorilor cu ajutorul unei nuiele de alun (după o gravură din sec. al XVII-lea).

*__NUL__ *adj.* ① Fără valoare, fără merit: un om ~ ¶ ② Fără efect, care se reduce la nimic, care nu valorează nimic: un act ~ [fr.].

*__NULĂ__ (*pl.*-le) *sf.* ① Zero ¶ ② Nulitate [germ.].

*__NULITATE__ *sf.* ① Defect care face ca un act să fie nul, fără valoare: ~a unui testament ¶ ② Ⓕ Lipsă desăvîrşită de merit, de capacitate: ~a unui scriitor ¶ ③ Om sec, cu totul lipsit de merit [fr.].

NUMAI, *F* NUMA *adv.* ① Nu mai mult decît: a rămas ~ unul; Ⓟ: nu e ~ un cîine scurt de coadă ¶ ② Nimeni altul, nu altul; nimic alta, nu altceva: ~ el ştie cîte necazuri a îndurat; trupul lui ~ piele şi oase; Ⓟ: gura lumii ~ pămîntul o astupă; Ⓟ: ~ cu vorba, nu se face ciorba; adesea repetat, ~ şi ~, pentru a da mai multă tărie expresiunii: odată se făcu între dînşii şi zmeoaica un munte ~ şi ~ de piatră (ISP.); nu se pling decît numa şi numa de soţiile lor (CAR.) ¶ ③ În nici o altă parte decît, nicăiri decît, nu mai departe decît, în nici un alt timp decît: astfel de lucruri se întîmplă ~ în ţară la noi; ~ acolo le poţi găsi; ~ primăvara şi toamna poţi călători în acele regiuni; du-te numai pe aci încolo, că-i vedea pe păcurarul lui (RET.) ¶ ④ Urmat de negaţiune, are înţelesul de ori-ce, totul afară de: Ⓟ: chelului ~ chel să nu-i zici; ~ popă nu mă fac; ~ frumoasă nu e ¶ ⑤ ~ nu, aproape, mai mai, gata să: ~ nu ţipă cînd se apropie de ea ¶ 6 Nu ~... ci şi..., nu ~... dar(ă) şi (*sau* dară încă)...; nu ~ eu, ci şi toţi ceilalţi; e nu ~ chior, ci şi şchiop; nu ~ i-am plătit, dar încă i-am dat şi ceva pe deasupra ¶ ⑦ Cu singura condiţie; Ⓟ: lasă să arză moara, ~ şoarecii să arză; fie cît de mică, ~ să fie bună; afară ~ dacă ☛ AFARĂ 1 ⑧ ¶ ⑧ Însă, cu singura deosebire; Ⓟ: ai dreptate, ~ nu te cauţi; ~ de nu s'ar bolnăvi de supărare ¶ ⑨ ~ (bun, bine), tocmai: o asemenea fată vitează ar fi ~ bună să ia el de soţie (ISP.) ¶ 10 ~ *sau* ~ ce (iată), ~ iacă, pe loc, îndată, deodată: cînd se mai muia jocul, ~ ce-i auzeai pe toţi: hai! să ne fie de bine! (DLVR.); nu ţesu mult şi ~ ce aude că intră nuşcine în casă (SB.); nu ştiu unde se duse, ~ ce iată că se întoarse cu un merişor (ISP.); aşa s'a gîndit de adinc la dînsa, că ~ iacăt'o înaintea lui (CAR.); cînd mai încolo, numai iaca fîntîna grijită de dînsa (CRG.) ¶ 11 Atîta ~ (că) *sau* ~ atîta (că) ☛ ATÎT(A) 3 10 ¶ ⑫ ~ cît ☛ CÎT 2 3 ¶ ⓛ ~ decît ☛ DECÎT ⑤ [lat. n o n + m a g i s].

NUMĂR (*pl.*-mere) *sn.* ① Unitate; colecţiune de unităţi sau de părţi dintr'o unitate: ~ cu soţ, fără soţ; ☛ ABSTRACT 1 4, CARDINAL ¹ ②, CONCRET ③, DECIMAL 1, FRACŢIONAR, ÎNTREG 1 ③, ORDINAL, PRIM ¶ ② ± Teoria numerelor, ramură a matematicilor în care se studiază proprietăţile numerelor ¶ ③ Cantitate nedeterminată, mulţime: un mic ~ de cărţi; un mare ~ de soldaţi: în ~, în cantitatea cerută, în cantitate

destul de mare: **deputații nu mai sînt în ~; în ~ul,** printre; **fără ~,** nenumărat; **la ~,** socotindu-se cantitatea, numărul: **erau vre-o 30 la ~** ¶ ④ *F* **~ul unu,** de prima calitate, neîntrecut, strașnic: **făină ~ul unu; e un bețiv ~ul unu; i-a tras vizirului o săpuneală ~ul unu** (CAR.) ¶ ⑤ Se zice de formele pe care le iau cuvintele variabile pentru a exprima unitatea sau pluralitatea ființelor sau obiectelor pe care le numesc: **~ul singular; ~ul plural** ¶ ⑥ Număr scris sau tipărit pe ceva spre a arăta ordinea pe care o ocupă un lucru într'o colecțiune de lucruri de același fel și cu ajutorul căruia se deosebește de celelalte: **~ul unei case; ~ul paginii unei cărți; ~ul unui bilet de loterie** ¶ ⑦ Bilet de loterie: **~ul 17.432 a cîștigat lotul cel mare** ¶ ⑧ Exemplar dintr'o revistă periodică sau dintr'o gazetă ¶ ⑨ **~ul de aur,** un ciclu de 19 ani, întrebuințat în cronologia din apus, și care corespunde întru cîtva cu „crugul lunii" ¶ ⑩ (BIBL.) **Cartea Numerelor,** a patra carte a lui Moisi, în care se cuprinde numărătoarea Israeliților după triburi [lat. n u m ĕ r u s].

NUMĂRA (-ăr) *vb. tr.* ① A socoti unitățile dintr'o cantitate, o socoti cîți inși, cîte lucruri se află într'o mulțime: **~ elevii, stelele de pe cer; ~ bani; ~ pe degete** ☛ **DEGET** ① ¶ ② A socoti printre alții, a pune în același număr, în același rînd cu alții: **il numără printre prietenii lui** [lat. n u m ĕ r a r e].

NUMĂRAT 1. *adj. p.* **NUMĂRA: bob ~** ☛ **BOB** ¶¶ Ⓒ ☛ **NENUMĂRAT,** care nu se poate număra, fără număr: **o mulțime ~ă.**

2. *sbst.* Faptul de a număra.

NUMĂRĂTOARE *sf.* Număratul, socotitul numărului de persoane, de lucruri; recensămînt; **a face ~,** a număra [n u m ă r a].

NUMĂRĂTOR[1] 1. *adj.* Care n u m ă r ă; **în (parale) numărătoare,** în numerar, în bani (peșin).

2. *sm.* ① Cel ce numără ¶ ② ☆ † **~ de stele,** cititor de stele, astrolog: **de să va prileji neștine vre-un filosof sau vre-un numărătoriu de stele... și de-i va dzice „fur", nu să va certa ca un suduitoriu** (PRV.-LP.).

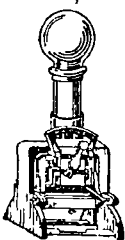

Fig. 3367. Numărător.

3. (*pl.*-**toare**) *sn.* Un fel de stampilă pentru tipărit numere pe paginile unui registru, etc. (▪ 3367).

NUMĂRĂTOR[2] *sm.* ± ☛ **FRACȚIUNE** [n u m ă r a].

NUMĂRĂTURĂ (*pl.*-**turi**) *sf.* ① † = **NUMĂRĂTOARE** ¶ ② *Băn.* Un fel de rugăciune ce se face la patul unui bolnav, spre a ști dacă se va însănătoși [n u m ă r a].

NUMĂRUȘ (*pl.*-**ușuri,-ușe**) *sn. Trans.* ① Număr (la casă): **Jina e așa o comună aproape de opt sute de ~e** (GR.-N.) ¶ ② = **NUMĂRĂTOARE: Au venit cărți și pașuș, Să meargă la ~** (IK.-BRS.) [lat. n u m ĕ r u s, cu pronunțare ungurească].

NU-MĂ-UITA *sf.* ① Plantă ce crește în pădurile de la munte, cu flori mici albastre sau roșietice; numită și „ochiul-șarpelui" sau „urechea-șoarecelui" *(Myosotis silvatica)* (▪ 3368): **culege ~, ca să facă un buchet pentru amorezul ei** (NEGR.) ¶ ② = **OCHII-PĂSĂRUICII**[1] [n u + m ă + u i t a, trad. din germ. V e r g i s s m e i n n i c h t].

Fig. 3368. Nu-mă-uita.

NUME (*pl.* ~) *sn.* ① Cuvîntul cu care numim, cu care arătăm cum se chiamă o persoană, un animal sau un lucru: **Ioan, rege, cal, limbă, putere sînt ~; ~ de loc, de munte, de rîu, de femeie, de bărbat; ~le animalelor și plantelor; ~le unei străzi; ~ de botez,** nume dat copilului la naștere, la botez; **~ de familie,** numele comun întregii familii; **a da (un) ~; a pune ~; a purta un ~; a nu avea ~; a-i zice pe ~,** a-l numi, a-l chema, a-l arăta cu numele pe care-l are, a-i zice cum îl chiamă; **să nu-mi mai zici pe ~,** formulă de întărire a celor spuse de cineva, spre a i se da crezare; **pe ~,** numit, avînd numele de: **era p'acolo și tartorul zeilor, pe ~ Joe** (ISP.); **a striga pe cineva pe ~,** a-l chema, a-l striga rostindu-i numele; **a nu-i ști de ~,** a nu mai ști nimic cu privire la cineva, a nu mai avea nici o veste despre dînsul: **la săptămîna am fugit încoace și nu i-am mai știut de ~** (VLAH.); **a nu-i mai auzi de ~,** a nu se mai ști nimic despre dînsul, a nu mai avea nici o veste despre el: **acum nu mai sta pe gînduri, ci te cară, și să nu-ți mai aud de ~ pînă nu mi-l aduci** (RET.); **i s'a dus ~le,** s'a prăpădit, a pierit; **veni-ți-ar ~le! veni-i-ar ~le! să-ți rămîie ~le!** blestem adresat cuiva ca să se prăpădească, să moară ¶ ② **Pentru ~le lui Dumnezeu!** pentru Dumnezeu! ¶ ③ **În ~le,** din partea, invocînd puterea, autoritatea: **în ~le legii; în ~le regelui; în ~le tatălui** ¶ ④ **Numai cu ~le,** numai în aparență ¶ ⑤ **Cu ~le, subt ~,** sub cuvînt, așa zicînd ¶ ⑥ Substantiv; ☛ **ABSTRACT 1** ③, **COLECTIV** ③, **COMUN 1** ⑥, **PROPRIU, MATERIAL 1** ④ ¶ ⑦ Vază, renume, reputație; Ⓟ: **cine cere nu piere, dar nici ~ bun nu are; a scoate, a-i ieși cuiva ~ bun, ~ rău;** Ⓟ: **decît să-ți iasă ~ rău, mai bine ochii din cap** (PANN) ¶ ⑧ **A lua în ~ de bine, de rău,** a-i face o reputație bună, rea, a vedea cu ochi buni, răi: **toți slujbașii curții o luară în ~ de bine, văzîndu-i vrednicia** (ISP.); **flăcăii, mai toți, o luaseră în ~ de rău** (DLVR.) [lat. n o m e n].

***NUMERAL** 1. *adj.* Care arată un numar: **adjectiv ~.**

2. (*pl.*-**ale**) *sn.* Vorbă care exprimă un număr: **~ cardinal, ordinal, distributiv, multiplicativ** (☛ *ac. cuv.*) [fr.].

***NUMERAR** 1. *adj.* Care servă la numărat; **valoare ~ă,** valoarea legală a titlurilor care au curs.

2. *sbst.* Bani (peșin), bani numărați [fr.].

***NUMERAȚIUNE, NUMERAȚIE** *sf.* ① Numărătoare, faptul de a număra ¶ ② + Partea aritmeticii care se ocupă cu numirile numerelor și cu scrierea lor cu cifre [fr.].

***NUMERIC** *adj.* ① Privitor la numere, ce ține de numere: **operațiune ~ă** ¶ ② Care constă în număr, în ce privește numărul: **superioritate ~ă** [fr.].

***NUMEROS** *adj.* În mare număr ¶¶ Ⓒ **NENUMEROS** [lat.].

***NUMEROTA** (-**otez**) *vb. tr.* ① A pune un număr ¶ ② A deosebi prin numere [fr.].

***NUMEROTATOR** (*pl.*-**toare**) *sn.* Aparat care servește să tipărească pe un registru, etc. numerele unul cîte unul în ordinea lor [fr. n u m é r o t e u r; comp. **NUMĂRĂTOR**[3]].

***NUMERUS CLAUSUS,** un număr restrîns [lat.].

NUMI (-**mesc**) 1. *vb. tr.* ① A da un n u m e, a pune nume ¶ ② **~ moștenitor,** a hotărî cel ce va urma ca moștenitor ¶ ③ A pune, a alege într'o slujbă, a ridica la o demnitate: **l-a numit prefect.**

2. *vb. refl.* A avea numele de, a-i zice pe nume, a se chema: **cum te numești?**

NUMIRE *sf.* ① Faptul de a (se) n u m i ¶ ② Nume.

***NUMISMAT** *sm.* Învățat care se ocupă cu studiul monedelor vechi: **Generalul Mavru, filolog și ~ de frunte** (I.-GH.) [fr.].

***NUMISMATIC** *adj.* Privitor la numismatică [fr.].

***NUMISMATICĂ** *sf.* Știința care se ocupă cu studiul medaliilor și monedelor vechi [fr.].

NUMIT *adj.* ① *p.* **NUMI** ¶ ② Ⓟ Renumit, vestit ¶¶ Ⓒ **NENUMIT.**

NUMITOR *sm.* ± ☛ **FRACȚI(UN)E** [n u m i].

***NUMULIT** *sm.* Gen de fosile care au forma unor mici monede (▪ 3369 [fr.].

***NUMULITIC** *adj.* Care conține numuliți: **calcar ~** [fr.].

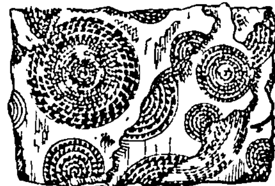

Fig. 3369 Numuliți.

NUN *sm.,* **NUNĂ** (*pl.*-**ne**) *sf.* Martor(ă) la cununie, care stă cu lumînarea aprinsă în mînă pe lîngă miri în timpul cununiei; nunul și nuna se mai numesc „nuni mari", cînd este numai o pereche de martori; cînd sînt însă două sau trei perechi de acești martori, se numesc „nuni mari" perechea mai de frunte, mai

cu autoritate, pe cînd celelalte perechi se numesc „nuni mici": în douăzeci de ani, boierul a fost nun... la toate nunțile... care s'au făcut pe valea Similii (VLAH.) [comp. ngr. νουνός].

NUNAȘ *sm.*, NUNAȘĂ (*pl.*-șe *sf. Trans. Ban.* — NAȘ. NAȘĂ.

○**NUNĂȘIE** *sf. Trans. Băn.* NĂȘIE: oamenii cari n'au nași sau, dacă și au, le umblă rău sub nunășia lor... (NOV.) [n u n a ș].

***NUNCIATURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* ① Funcțiunea, demnitatea de nunciu ¶ ② Ambasada, locuința nunciului [fr. n o n c i a t u r e < it. n u n z i a t u r a].

***NUNCIU**, NUNȚIU *sm.* Prelat trimis ca ambasador, ca sol al papei pe lîngă un guvern [lat. n u n c i u s, it. n u n z i o].

NUNEA (*pl.*-nele *sf.* — ALUNIȚĂ² [(a) l u n e a].

NUNEASCĂ *sf.* Ⓟ Un danț care se joacă la nuntă [n u n].

NUNTĂ (*pl.* nunți) *sf.* ① Serbarea, petrecerea care se face cu ocazia căsătoriei: ~ este tocmeala unirii bărbatului cu femeia spre facere de copii (LEG. CAR.); Ⓟ: cearta fără bătaie, ca nunta fără lăutari; — ~ fără ceartă și moarte fără bănuială nu se poate; — ~ fără rîs și moarte fără plîns nu se poate; — toate pe dos și nunta Marțea (*sau* Miercurea), toate sînt făcute anapoda (căci după credința poporului, Marțea și Miercurea sînt zile nefaste pentru căsătorii); ~ de argint, serbarea care se face la aniversarea a 25 de ani de căsătorie; ~ de aur, aniversarea a 50 de ani de căsătorie ¶ ② Toți cei chemați la nuntă, nuntașii: nunta se sparse (— nuntașii se împrăștiară) și îndată fruntașii zeilor se adunară la sfat (ISP.) ¶ ③ Cortegiul nupțial: iacă și nunta intră pe poarta palatului (ISP.) [lat. n u p t i a e].

NUNTAȘ *sm.* Cel chemat la n u n t ă, cel ce ia parte la serbarea, la petrecerea de la nuntă: ~ii nu mai osteneau într'una de la casa ginerelui la casa miresei (I.-GH.); Brazi și păltinași I-am avut ~i (ALECS.).

NUNTI (-tesc) *vb. intr.* A serba n u n t a, a petrece la nuntă: așa a nuntit biata babă (SB.); Și patruzeci de zile 'ntregi Au tot nuntit (COȘB.).

NUNTIRE *sf.* Faptul de a n u n t i; serbarea nunții: pe cînd se pregătea la curte pentru ~a fiicei împăratului (ISP.).

NUNTIȘOARĂ (*pl.*-re) *sf. dim.* NUNTĂ.

NUNTIT 1. *adj.* ① *p.* NUNTI ¶ ② Căsătorit: trăiră în pace și veselie perechea ~ă (ISP.).

2. *sbst.* Nuntire.

NUNTRU — ÎNĂUNTRU.

***NUNȚIU** ☞ NUNCIU.

NUNUȚ *sm. dim.* NUN.

NUOR... ☞ NOR...

***NUPȚIAL** *adj.* Privitor la cununie, la serbarea nunții; ceremonie ~ă, cununie [lat.].

NURCĂ ☞ NORCĂ.

NURI *sm. pl.* Un anumit farmec, anumite înșușiri, drăgălășii, gingășii, atracțiuni care fac, mai ales la o femeie, să fie seducătoare, să placă din cale afară, grații, lipiciu: Afrodita o împresură de ~ și de vino 'ncoace (ISP.); desfăcîndu-i-se haina o leacă, lăsă să i se vadă și ~i picioarelor (ISP.); nici o femeie nu era în stare să se împotrivească nurilor săi ademenitori (GN.); cu ~, atrăgător, seducător [tc. n u r].

NURLIU 1. *adj.* Cu nuri, plin de nuri, atrăgător, grațios: flăcăul ăsta... mult e ~ și drăgălaș (ISP.); cînd omul e ~, duce ziua după el (DLVR.); cu atît mai bine, că și eu te găsesc ~ (ALECS.).

2. *adv.*: țineți-vă mai drept și zîmbiți ~ (ALECS.) [tc. n u r l y].

NUȘCE *pron. nedef.* Cine știe ce, ceva: s'au bucurat mai mult decît le-ar fi dăruit cineva ~ bine (SB.); cînd l-a zărit, l-a și săgetat ~ prin inimă (SB.) [n u + ș (t i u) + c e].

NUȘCINE *pron. nedef.* Cineva, oare-cine, neștine: nu țesu mult și numai ce aude că intră ~ în casă (SB.); îți scornește că te-a omorît ~ (JIP.) [nu + ș(t i u) + c i n e; comp. NEȘTINE].

NUȘCUM *adv. Trans. Bucov.* N u ș t i u c u m: sarcina era grea, și el s'a opintit ~ și a scăpat pe dindărăpt un suflet (SB.); Dar ~ am nimerit, Că 'ntrînd repede de-afară, Eu m'am trezit în cămară (RET.).

NUTREȚ (*pl.*-țuri) *sn.* Hrana vitelor și a păsărilor: fînul e cel mai bun ~ pentru cai; lucerna, sparceta, trifoiul, măzărichea, etc. sînt plante de ~ [lat. n u t r ī c i u m].

***NUTRI** (-tresc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) hrăni [lat.].

***NUTRIMENT** (*pl.*-te) *sn.* Hrană, aliment, ceea ce nutrește [lat.].

***NUTRITIV** *adj.* ① Hrănitor, care hrănește: substanță ~ă ¶ ② Privitor la nutrițiune: fenomen ~ [fr. < lat.].

***NUTRITOR** *adj. verb.* NUTRI. Hrănitor, care nutrește.

***NUTRIȚIUNE**, NUTRIȚIE *sf.* Operațiune prin care animalele și vegetalele își aproprie substanțele care le hrănesc și elimină particelele care nu mai sînt necesare vieții [fr. < lat.].

NUVĂR ☞ NOR.

***NUVELĂ** (*pl.*-le) *sf.* ① ✒ Roman foarte scurt, povestire, narațiunea unei întîmplări interesante sau amuzante ¶ ② Noutate, știre [fr.].

***NUVELIST** *sm.* ✒ Scriitor de nuvele [fr.].

DIN ÎNDREPTAREA LEGII (BUCUREȘTI, 1680).

Sec XV

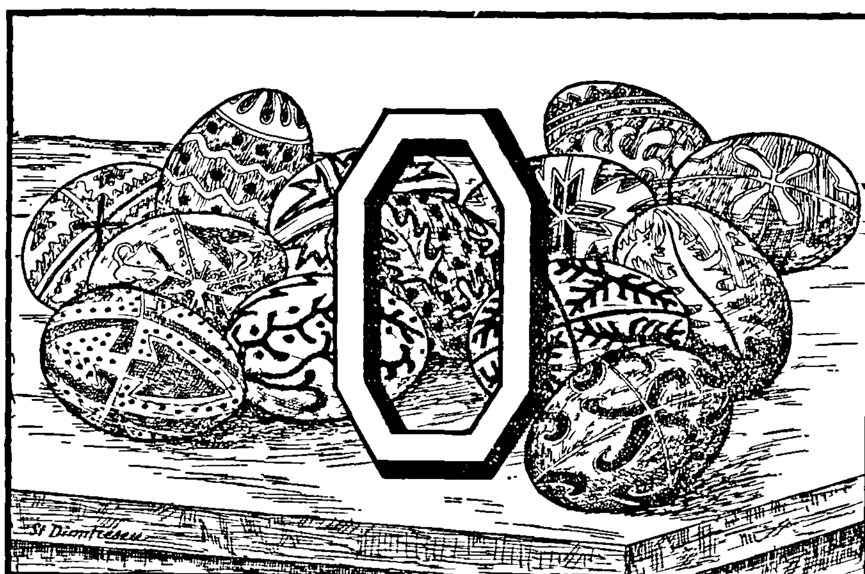
Sec XV

Sec XVI

Sec XVI

Sec. XVII

Sec. XVII

Sec XVIII

Sec. XIX

OUĂ ÎNCONDEIATE

O[1] *sm.* A cincisprezecea literă a alfabetului, a cincea din seria vocalelor.

O[2] *art. nedef.* și *num.* ☛ **UN.**

O[3] *pron. pers.* ☛ **EL.**

O[4] *vb.* ① Formă F și Ⓟ pentru **VA: ~ fi; ~ vedea** ¶ ② Urmat de subjonctiv, servă la formarea viitorului F și Ⓟ: **o să merg; o să vie; o să știți** ¶ ③ *dial.* = **A**[6].

○ **O**[5] *conj.* Ori, sau; **o... o...,** sau... sau... [a u[1]].

O![6] *interj.* ① Întrebuințată dinaintea numelor puse la vocativ: **o! Doamne!** ¶ ③ Mai exprimă și diferitele stări sau mișcări ale sufletului: mirare, groază, bucurie, mînie, dorință, rugăminte, etc. **o! o! stăi, că prea te pripești, voinicule!** (ISP.).

OAC! *interj.* Imită ocăcăitul broaștei.

OACACA! ☛ **OCACA!**

OACĂR *adj.* Cu pete negre pe bot (*vorb.* de oile albe): **oile... fătară pistrui și oacără și șute** (PAL.) [comp. bg. vákălŭ].

OACHEȘ *adj.* ① Cu un cearcăn negru în jurul ochilor (*vorb.* de oi): **luă oița cea ~ă și merse ci cei doi moșnegi** (RET.); **i-a dăruit patruzeci și nouă de mioare ~e numai de cîte un ochiu** (CRG.) ¶ ② Negricios la față (despre oameni), brun: **Sofiana, fată numai de șasesprezece ani, ~ă, sprîncenată și frumoasă** (I.-GH.) [ochiu; comp. alb. sükun „miel oacheș", sükɛ „oaie oacheșă" < sü „ochiu"].

○ **OAGĂ** **HOAGĂ.**

OAIE *sf.* ① Gen de mamifere rumegătoare care se cresc pentru laptele, carnea și lîna lor *(Ovis aries)* 3370 : **lapte de ~; carne de ~; blînd ca oaia; rasele de oi mai răspîndite la noi în țară sînt „țurcana", „țigaia", „stogoșa" și „spanca"** ☛ **TAB. LXV**; *în spec.* poartă acest nume partea femeiască a animalului, după ce a împlinit doi ani, spre deosebire de partea bărbătească, numită **berbece**; înainte de această vîrstă i se zice **mia**, apoi **noatină** și în urmă **mioară** (☛ *ac. cuv.*); Ⓟ: **umblă să scoață două piei după o oaie** (PANN); **tunde oaia, dar nu-i lua și pielea; a suge de la două oi,** a trage foloase din două părți: **o ~ rîioasă molipsește turma întreagă; a se lua ca oile una după alta,** a imita, a urma orbește pe altul; **cînd o ~ a dat în rîpă** (*sau* **de mal**), **dau toate după ea; omul este ca oaia, lesne se ia după altul** (PANN); **mai multe piei de miei decît de oi,** mai mulți tineri mor decît bătrîni; **e șiret** (*sau* **viclean** *sau* **deștept**) **ca oaia** *sau* **ca oaia (cu jug**, se zice în mod ironic despre cineva care e prost de dă în gropi; F **a o face de ~,** a o face boacănă, a lucra prostește, a face o prostie; F **prea e de ~!** prea e din cale afară prostia făcută; F **parcă te trezești la oi,** se zice

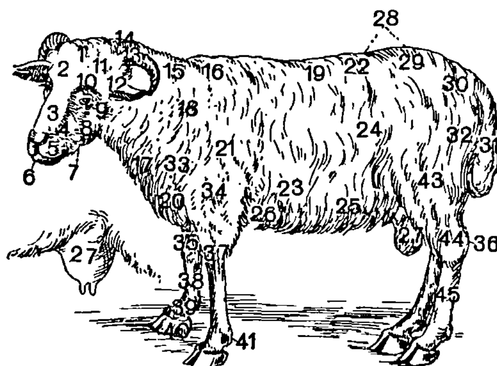

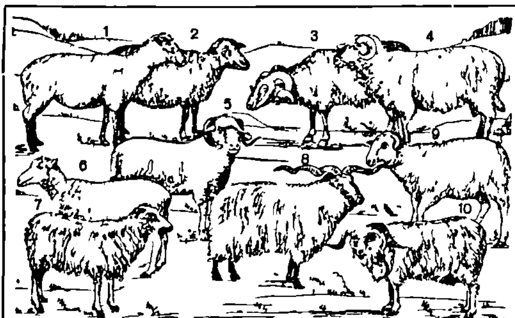
Fig. 3370. Oaie.
1. Creștetul. 2. Fruntea. – 3. Botul, nasul. – 4. Nările. – 5. Buza de sus. – 6. Buza de jos. 7. Falca de jos. 8. Buca. 9. Ochiul. 10. Sprînceana. 11. Tîmpla. – 12. Urechea. 13. Cornul. – 14. Ceafa. – 15. Gîtul, grumazul. – 16. Greabănul. 17. Bărbia. – 18. Coarda gîtului. 19. Spinarea. 20. Capul pieptului. 21. Coșul pieptului și coastele. – 22. Șalele. 23. Foalele, pîntecele. – 24. Flămînzarea. – 25. Buricul. – 26. Iile. – 27. Boașele (la partea femeiască ugerul). 28. Crucea. 29. Șoldul, coapsa. 30. Rădăcina cozii, noada. 31. Coada. 32. Bucile. 33. Pieptul. – 34. Spata, umărul piciorului, lopățica (umărului). – 35. 38. Țurloiul, fluierul piciorului dinainte. 36. Cotul. – 37. Genunchiul. 39. Chișița. 40. Unghia. – 41. Călcîiul. – 42. Talpa. – 43. Armul, ciortanul, ciosvîrta. 44. Coarda, cîrligul, cheia. – 45. Țurloiul, fluierul piciorului dinapoi.

cuiva care se poartă ca un bădăran; ☛ **ACĂȚA** 2 3, **LUP** ① ¶ 2 Carne de oaie ¶ 3 *pl.* Poporeni, creștinii în raport cu preotul lor ¶ 4 **ȚÎȚA-OII**[1] = **DEGETAR** 2; **ȚÎȚA-OII**[2] **CIUBOTICA-CUCULUI**; **ȚÎȚA-OII**[3], varietate de struguri [lat. ovem].

† **OAJDĂ** (*pl.*-**de**) *sf. Trans.* (VIC.) Funie, frînghie.

OALĂ (*pl.*-**le**) *sf.* 1 Vas de pămînt ars sau de metal pentru fiert bucatele sau pentru diferite alte trebuințe: **~ de pămînt, de fier, de tuciu; ~ cu două**

TABELA XLV. RASE DE OI

1. Ţigaie albă. 2. Ţigaie neagră. — 3. Ţigău negru. — 4. Ţigău alb. — 5. Berbec spancă. 6. Oaie spancă. — 7. Ţurcană. — 8. Berbec de rasă sîrbă. — 9. Oaie stogoşă. 10. Berbec ţurcan.

mănuşi *sau* cu două torţi; ~ de lapte, de vin, de apă, de supă; ~ cu unt, cu smîntînă, cu miere; ~ de flori, ghiveciu; ~ de noapte; capacul, fundul oalei; să nu mănînci din ~, că-ţi plouă la nuntă (GOR.); — Ⓟ: oala fără de mănuşă ajunge după uşă; oala dogită în zadar o mai legi; se laudă oala că va sparge căldarea, cel slab se laudă că va birui pe cel mai tare; oala la foc şi iepurele în pădure, face planuri cum să se folosească de un lucru pe care nu l-a dobîndit încă; oala acoperită nu dă gunoaie în ea, omul prevăzător sau cel care nu lasă pe alţii să se amestece în treburile lui, e ferit de multe neajunsuri; oala nu se umple cu vorbe, făgăduelile, vorbele numai nu ţin loc de ajutor; se amestecă unde nu-i fierbe oala; nu te amesteca unde nu-ţi fierbe oala *sau* nu-ţi băga nasul (*sau* botul *sau* lingura) unde nu-ţi fierbe oala, nu te amesteca unde nu ţi-e treaba; Ⓟ: a suflat în fundul oalei, a tras la măsea, a băut straşnic; a lua, a prinde ca din ~, fără greutate, cu cea mai mare uşurinţă: de-a necheza un cal, atunci mai bine să nu furi, că te prinde ca din ~ (GOR.); se învîrteşte ca mîţa împrejurul oalei cu smîntînă; a păţit cinstea mîţei la oala cu smîntînă, a fost prins asupra faptului şi a păţit ruşinea, a mîncat bătaie; s'a făcut oale şi ulcioare, a murit: poate acuma a fi oale şi ulcioare, şi tot Nichifor Coţcariul i-a rămas bietului om numele (CRG.); a plăti oalele sparte (de altul), a plăti paguba făcută de altul, a păţi pentru faptele altuia; ☛ CIOMAG ², FIERBE 1 ①, HÎRB ①, MUSTAŢĂ ¹ ¶ ² Conţinutul unei oale: a dat oala 'n foc; a băut o oală de vin ¶ ³ Olan [refăcut din *pl.* o a l e, *sg.* *o a < lat. o l l a m].

OARĂ¹ (*pl.* ori *sf.* Dată: întîia ~; prima ~; a doua ~; ultima ~, cea din urmă ~; de trei ori; de cinci ori cinci fac douăzeci şi cinci; de multe ori; de nenumărate ori; de cîte ori; de atîtea ori; ☛ BUNĂOARĂ, ADESEORI, ALTEORI, ARAREORI, UNEORI [lat. h o r a].

OARĂ², HOARĂ, *mai adesea pl.* OARE, HOARE *sf.* Păsări de curte: curtea este plină de oare şi de vite (ISP.); trăia... înconjurată de fel de fel de pasări, hoare şi alte dobitoace (MERA) [lat. o v a r i a „ouătoare"].

*__OARDĂ__ *pl.*-de *sf.* Hordă, gloată, popor rătăcitor, năvălitor, puhoiu: puhoaiele de barbari, oardele sălbatice ale pustietăţilor de la miază-noapte şi de la răsărit (VLAH.); Românii se războise odinioară cu Turcii şi risipise oardele lor (GN.) [fr. h o r d e].

OARE¹ ☛ OARĂ².

OARE² *adv.* Particulă întrebuinţată cînd se pune o întrebare, mai adesea asupra unui fapt îndoielnic (se pune înaintea sau în urma verbului): dar ~ unde am mai văzut eu figura asta? (VLAH.); ~ aşa să fie? va veni ~? ~ unde s'o fi ascuns? ~ nu i-am dat cît mi-a cerut? ¶ ² ~! se poate! să fie cu putinţă! ¶ ³ ‡ ~... ~..., fie... fie... ¶ ⁴ De ~ ce, de vreme ce, fiindcă: el era bun bucuros că-i ia beleaua din bătătură, de oare ce n'aveau ei ce să mănînce (ISP.) ¶ ⑤ Compus cu adverbele cînd, cît, cum, unde sau cu pronumele care, ce, cine, formează alte adverbe şi pronume nehotărîte [*pl.* *o a r e < *sg.* OARĂ¹].

OARE CARE, OAREŞI-CARE *pron. nedef.* Vreun, anumit, nişte (se pune înaintea sau în urma substantivului): cartea îţi aduce şi oare-care mîngîiere (CRG.); simţii o nelinişte oare-care (NEGR.); a primit ~ veşti neplăcute [o a r e ² + (ş i +) c a r e].

OARE-CE, OAREŞI-CE *pron. nedef.* Ceva, un lucru oare-care; cîtva [o a r e² + (ş i +) c e].

OARE-CICĂ *pron. nedef.* *F dim.* OARE-CE: rămîi, că am să-ţi spun o ~ (ALECS.).

OARE-CINE, OAREŞI-CINE *pron. nedef.* Cineva, un om oare-care: am auzit că oare-cine s'ar fi lăudat... că el ar fi ucis pe balaur (ISP.) [o a r e² + (ş i +) c i n e].

OARE-CÎND, OAREŞI-CÎND *adv.* Odinioară, cîndva [o a r e² + (ş i +) c î n d].

OARE-CUM, OAREŞI-CUM *adv.* Întru cîtva: se sperie oare-cum fiul de împărat, cînd auzi pe broască vorbind (ISP.) [o a r e² + (ş i +) c u m].

OARE-UNDE *adv.* Undeva: un vînător, fiind aci ~ ascuns, a săgetat pre vultur (ŢICH.) [o a r e² + u n d e].

OAREŞI-... ☛ OARE-...

" **OARZĂN**, OARZÎN, OARZIN 1. *adj.* ① *Băn.* Oacheş ¶ ② Timpuriu (despre poamele care se coc de vreme): mere ~e, varietate de mere ¶ ③ *Olten.* (VÎRC.) Destrăbălat, cu purtări rele, necinstit: femeie ~ă.

2. *adv.* *Trans.* Curat, lămurit, verde: de nu l-oiu face, mi-a spus oarzin că-mi taie capul ca la un puiu de găină (RET.).

OASPE, ✓ OASPETE (*pl.*-peţi) *sm.* ¹ Persoană care e primită cu mulţumire în casa cuiva, care e poftită la masă, mosafir: îl primi după cum i se cuvenea, îl băgă în palat şi-l omeni ca pe un oaspe (ISP.); Ⓟ: oaspele nu mănîncă ce gîndeşte, ci mănîncă ce găseşte; Ⓟ: după trei zile, oaspeţii se pun la rîşniţă; cînd cîntă cocoşul în prag, au să-ţi vie oaspeţi (GOR.); nu bănuia că soarta îi scosese în cale un oaspete aşa de înalt (CAR.); eram oaspetele unui Rus bogat (S.-ALD.); bucuroşi la oaspeţi? întrebare pe care o pune cineva cînd soseşte într'o casă şi doreşte să fie primit în gazdă sau la masă: cine, ajungînd noaptea la o casă ţărănească, au întrebat „bucuros la oaspeţi?" şi n'au auzit îndată „bucuros!" sau, trecînd pe lîngă o masă de ţărani, au zis „masă bună!" fără a fi poftit îndată la dînsa? (ALECS.) ¶ ② Oaspeţii primăverii, rîndunelele (sau alte păsări călătoare care se întorc odată cu venirea primăverii) [lat. h o s p e s, *pl.* h o s p ĭ t e s].

OASTE¹ *sf.* ① Totalitatea sau o parte a puterii militare a unui Stat, oştire, armată: ~a lui sdrobită de prin văi adună (BOL.); a lua la ~, a înrola (în armată): pe bădiţa Vasile îl prinsese la ~ cu arcanul (CRG.) ¶ ② Ⓕ Mulţime: fug oştile de arbori şi stîncile speriate (VLAH.) ¶ ③ ‡ Războiu [lat. h o s t e m].

○**OASTE**² = OSTIE².

*__OAZĂ__ (*pl.*-ze) *sf.* ¹ Loc roditor şi acoperit cu verdeaţă în mijlocul unui pustiu de nisip (▣ 3371) ¶ ² Ⓕ Loc încîntător, loc de odihnă [germ. O a s e].

OBADĂ (*pl.*-bezi, †-bede) *sf.* ① Fie-care din bucăţile de lemn încovoiat care, împreunate cu

Fig. 3371. Oază.

Fig. 3372. Obezi.

nişte cuişoare de lemn, alcătuesc colacul roţii (▣ 3372): lua stejarul cît de gros, îl îndoia cu mîinile şi-l făcea ~ de roată (NEGR.); în preajmă... erau aruncate obezi de roate, juguri de car, ghizduri (ODOB.) ¶ ② *pl.* Două bucăţi de lemn alăturate, prevăzute cu nişte găuri, în care se închideau picioarele criminalilor, robilor, etc. la glezne, ca să-i împiedece de a fugi; *pr. ext.* cătuşi: pentru greşala ce va face... îl va închide în temniţă cu obede în picioare (PRV.-MB.); Ţigani... vînduţi la mezat ca pe vite... schingiuiţi... puşi în obezi (ALECS.); Şi ducîndu-l în obezi La ispravnic cu do-

vezi (PANN); Ⓕ: sînt sublime momentele cînd un popor martir sfarmă obedele și cătușele tiraniei (CAR.); uneori se închideau și mînile în obezi (▣ 3373) [vsl. o b e d ŭ].

OBĂDA, OBEDA (-dez) *vb. tr.* ⊕ A face obezi la o roată [o b a d ă].

Fig. 3373. Hoț în obezi.

OBĂDAR, OBEDAR *sm.* Burghiu cu care se găuresc obezile la roate [o b a d ă].

OBĂDAT *adj.* 1 *p.* OBĂDA ¶ ② ♣ Fasole ~ă, care are bobul în formă de rinichiu sau de obadă a unei roate.

OBAGIU... = IOBAC(IU)...

‡ **OBAHT** *sbst.* ⚔ Comînduire, gardă: fu luat între baionete și dus la ~ul rusesc (I.-GH.) [germ. H a u p t w a c h t].

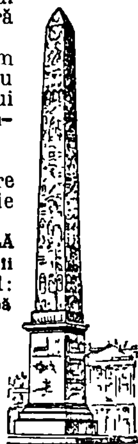
|**OBAIE** = HOBAIE.

OBCINĂ ☛ OPCINĂ.

OBEDA... ☛ OBĂDA...

OBEDENIE = OVIDENIE.

*__OBELISC__ (*pl.*-curi) *sn.* Piramidă înaltă, în patru muchii, ridicată pe un piedestal și formată de obiceiu dintr'o singură piatră (▣ 3374) [fr.].

Fig. 3374. Obelisc.

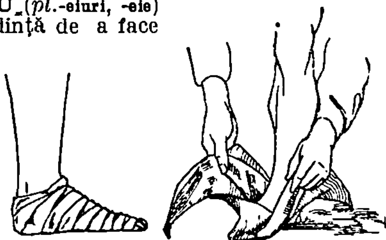
*__OBERLIHT__ (*pl.*-turi) *sn.* Geam deasupra canaturilor unei uși sau așezat orizontal în mijlocul unui tavan, spre a lumina o încăpere întunecoasă [germ. O b e r l i c h t].

OBEZI ☛ OBADĂ.

*__OBEZITATE__ *sf.* Îngrășare peste măsură a corpului, burtoșie [fr.].

OBIALĂ (*pl.*-biele), *Mold.* OGHIALĂ (*pl.*-iele) *sf.* ① Cîrpă, sdreanță; îi curg obielele, cad sdrențele de pe el: se tîrîiau ațele și curgeau oghielele după dînșii (CRG.) ¶ ② Bucată de pînză sau de postav cu care țăranul își înfășoară piciorul, ținîndu-i loc de ciorap (▣ 3375): dîndu-ne... cîte două părechi de obiele de suman alb, ne-am încălțat cu opincile (CRG.); Mîndra mea, de mîndră mare, Nici obială 'n cizmă n'are (IK.-BRB.); oștenii Rîmului nu înválea în obiele, ce gol piciorul încălțat cu piele (N.-COST.).

OBICEIU (*pl.*-eiuri, -eie) *sn.* 1 Tendință de a face un lucru pe care l-a mai făcut cineva adesea, cu care s'a învățat, cu care s'a deprins, deprindere, apucături: ~ bun, rău; ~ri copilărești; are ~l de a se culca îndată după masă; toate bune, dară ce-i faci ~lui? (ISP.); n'am ~ să intru în vorbă cu oameni pe cari nu-i cunosc (VLAH.); de ~, mai adesea, de cele mai multe ori, în genere ¶ ② Fel de a se purta, de a se îmbrăca, etc. comun unei țări întregi: cum e țara, și ~l (ZNN.); de la străini, ~l acesta a început a se pripăși și pe la Români (ISP.); îi sărutară dreapta și o aduseră la frunte, după vechiul ~ al țării (ODOB.); om de nimica e cine cutează a strica ~rile țării (RET.); Ⓟ: cîte bordeie, atîtea obiceie ¶ ③ ⚖ ~l pămîntului, ~l locului, lege nescrisă păstrată prin tradiție, din tată în fiu, și avînd putere de lege: unde nu e lége scrisă, acolo trebuiaște să păzim obicéiul locului (PRV.-MB.) ¶ ④ ‡ Dare, bir: s'au scornit un ~ pe vite, căruia ~ zic muntenește „văcăritul" (N.-COST.) [vsl. o b y č a j].

Fig. 3375. Obiele.

OBICERI = OBICEIU.

OBICINUI, OBIȘNUI (-uesc), ‡ OBICINI (-nesc) 1. *vb. tr.* ① A deprinde, a face să ia un o b i c e i u bun sau rău: l-a obicinuit rău; îi obicinuește cu plimbările ¶ ② A avea obiceiul de a face, de a întrebuința ceva, a fi deprins cu ceva: nu prea obicinuesc să fumez.

2. *vb. refl.* 1 A căpăta un obiceiu, a se învăța cu ceva, a se deprinde: s'a obicinuit cu noi și nu mai vrea să plece ¶ 2 A se folosi, a se întrebuința mai adesea: vorba aceasta nu se mai obicinuește.

OBICINUINȚĂ, OBIȘNUINȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* Lucru cu care s'a o b i c i n u i t, s'a deprins cineva, deprindere: o face din ~ ¶ Ⓒ NEOBICINUINȚĂ, lipsă de obicinuință.

· · **OBICINUIT**, OBIȘNUIT *adj.* ① *p.* OBICINUI. Deprins, care a prins obiceiul ¶ ② Comun, ordinar, care se vede sau se face adesea ¶ 3 Întrebuințat, folosit adesea ¶¶ Ⓒ NEOBICINUIT.

OBIDA ☛ OBIDI.

OBIDĂ (*pl.*-de) *sf.* Întristare adîncă, mîhnire, sdrobire a sufletului: se silea... să-și stăpînească plînsul și obida ce o înnecau (ODOB.); se dete jos cu sufletul plin de ~ și de mîhnire (ISP.); fără nici o mustrare, privea la suferințele și obida supușilor săi (VLAH.) [vsl. o b i d a].

OBIDI (-desc), ✓ OBIDA (-dez) 1. *vb. tr.* 1 ‡ A obijdui ¶ ② A jeli, a tîngui: Una 'ncepu să olteze Și moartea să-și obideze (PANN).

2. *vb. refl.* A se tîngui amar; a arăta o întristare adîncă: a avut și el un frate și l-a pierdut, și acu... plînge și se obidește de atîta amar de vreme (R.-COD.) [o b i d ă].

OBIDIT, ✓ OBIDAT *adj. p.* OBIDI, OBIDA. Adînc întristat, foarte mîhnit, cu inima sdrobită: face o figură foarte mîhnită: e așa de obidit, încît ai crede că vrea să plîngă (CAR.); ajungînd acasă, obidată de oboseală și flămîndă (ISP.).

*__OBIECT__ (*pl.*-te) *sn.* 1 Tot ce se oferă simțurilor și mai ales vederii: un ~ plăcut ¶ 2 Tot ce 24.000
ocupă mintea, spiritul ¶ ③ Tot ce ocupă sentimentul ¶ ④ Pricină, cauză ¶ 5 Scop, țintă ¶ ⑥ Materia unei științe, unei arte ¶ 7 Lucru ¶ ⑧ Complementul direct al unui verb ¶ ⑥ Tot ce e în afară de suflet, de eu, în opoziție cu „subiect" [lat. o b j e c t u m].

*__OBIECTA__ (-tez) *vb. tr.* 1 A găsi, a arăta cuvintele, a invoca motivele, pricinile pentru care se contestă, nu se admite, se refuză ceea ce susține, ce pretinde altul, a întîmpina: Eliad a declinat (n'a primit), obiectînd că era singurul susținător al numeroasei sale familii (I.-GH.); ar fi multe de obiectat, ar fi multe de zis împotrivă ¶ 2 A reproșa, a imputa, a găsi pricină [fr. o b j e c t e r].

*__OBIECTARE__ *sf.* 1 Faptul de a o b i e c t a ¶ ② Obiecțiune.

*__OBIECTIV__ *adj.* Privitor la obiect, iar nu la subiect: realitate ~ă; scop ~; judecată ~ă, care se ocupă numai de fapt, iar nu de făptuitor, judecată nepărtinitoare.

2. (*pl.*-ve) *sn.* 1 Lentila unui instrument de optică cea mai apropiată de obiectul care trebue examinat ¶ 2 Lentilă biconvexă a unui aparat fotografic, care dă o imagine întoarsă a obiectului care urmează să fie reprodus (▪ 3376) ¶ 3 Ⓕ Scop ¶ ④ Ceea ce există în afară din noi, în opoziție cu „subiectiv" [fr.].

Fig. 3376. Obiectiv.

*__OBIECTIVA__ (-ivez) *vb. tr.* A considera un lucru ca obiectiv, ca fiind afară din noi [fr.].

*__OBIECTIVITATE__ *sf.* Calitatea a tot ce este obiectiv, a tot ce este afară din noi [fr.].

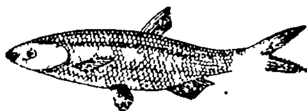
*__OBIECȚIUNE__, OBIECȚIE *sf.* Întîmpinare, ceea ce se răspunde, pricina pe care o invocă cineva spre a contrazice, spre a refuza ceva, spre a se împotrivi la ceva [fr.].

OBIELE ☛ OBIALĂ.

○ **OBIENZALĂ**, OBINZALĂ (*pl.*-zele) *sf.* *Trans.* Ⓣ Pumnișor chindisit la cămașă (VIC.).

○ **OBIJDUI** (-uesc) *vb. tr.* *Mold.* A împila, a asupri: nu-i place să obijduească pe săraci (ALECS.) [vsl. o b i d ě t i, o b i ž d ą].

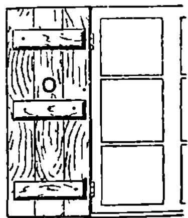
OBIJDUIT *adj. p.* OBIJDUI. Împilat, asuprit: **țăranul ~, înnecat pînă în gît în biruri și nevoi** (VLAH.).
OBINZALĂ ☛ OBIENZALĂ.
OBIȘN... ☛ OBICIN...
‡ **OBÎRȘI** (-șesc *vb. tr.* A sfîrși, a duce la capăt [vsl. o b r ŭ š a t i].
OBÎRȘIE *sf.* 1 Locul de unde izvorăște un rîu, izvorul din care-și ia naștere un rîu: **parcă s'ar fi răsturnat stîncile cele mari de la obîrșiile Trotușului** (GN.); **un pîrăiaș, a cărui ~ venea dintr'un șipot de apă ce ieșea din coasta unui deluleț** (ISP.) ¶ ② Locul, neamul din care se trage cineva, din care și-a luat nașterea, origine: **nu vă fuduliți și nu uitați obîrșia voastră** (CRG.); **scaunul vestiților Bani ai Severinului, a căror ~ se pierde în adîncimea vremei** (VLAH.) [vsl. o b r ŭ š ĭ]..
***OBJURGAȚIUNE**, OBJURGAȚIE *sf.* Mustrare aspră, dojană [fr.].
OBLĂDUI (-uesc *vb. tr.* A cîrmui, a guverna, a administra (o țară, etc.) [vsl. o b l a d o v a t i, -a d u j ą].
OBLĂDUIRE *sf.* 1 Faptul de a o b l ă d u i, cîrmuire, guvernare, administrare: **Ungurii... se burzuluiseră urît de tot împotriva oblăduirii nemțești** (GRIG.) ¶ 2 Guvern, administrațiune.
OBLĂDUITOR *sm.* Cel ce o b l ă d u e ș t e, cîrmuitor, guvernator, administrator: **arhiereul. ca un oblăduitoriu, ce se zice ca un purtătoriu de grijă spăseniei oamenilor** (PRV.-MB.).
OBLAINIC *Trans.*, OBLA(M)NIC *Olten.* (*pl.*-ice) *sn.*, BLAMNICĂ (*pl.*-ce) *sf. Olten.* Colac făcut dintr'un ștergar sau din cîrpe, pe care-l pun femeile pe creștet, cînd poartă greutăți pe cap (VLAH.) (CIAUȘ.) (DENS.).
OBLASTIE *sf.* 1 Țară, ținut, regiune ¶ ② Stăpînire, cîrmuire, administrațiune: **partea Schythiei, carea era pre marginile mării Negre era tot supt oblastia împărăției Romanilor** (CANT.) [vsl. o b l a s t ĭ].
OBLEAGĂ *sf. Băn. Olten.* 1 Pămînt cultivabil pe care-l lași să se odihnească un an și servește ca pășune; pîrloagă ¶ ② *Băn.* Fînul ce se culege de pe un astfel de loc ¶ 3 *Olten* Ceea ce rămîne din fîn, după ce au mîncat vitele (CIAUȘ.) [comp. vsl. o b l ĕ g a t i „a sta culcat"].
OBLEȚ, OBLETE *sm.* Peștișor de rîu, de coloare albă argintic, foarte comun la noi în apele din regiunea dobrogeană; numit și „albișor" sau „albișoară", „ocleiu", etc. (*Alburnus lucidus*) ▪ 3377.

Fig 3377. Obleț.

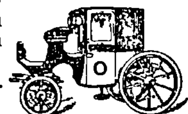
OBLI (-lesc *vb. tr.* A face o b l u, a netezi, a îndrepta, a aplana.
***OBLIC** 1. *adj.* 1 Pieziș, inclinat, plecat într'o parte: **linie ~ă** ☛ TAB. XXXIII ¶ ② **Cazuri ~e**, genitivul și dativul.
2. OBLICĂ *pl.*-ce *sf.* Linie oblică [fr. < lat.].
OBLICERI OBICEIU [o b i c e i u + o b l i c i].
† **OBLICI** (-icesc *vb. tr.* și *intr.* A afla, a descoperi, a observa; a zări: **oblicind din nou despre sosirea boierilor pribegiți** (ODOB.); **au început ei a se văiera, pentru că li era frică să nu-i oblicească cineva** (SB.); **se uita repede, să vază de nu-l oblicește careva** (GRIG.); **Eu din oaste-am oblicit Că puica s'a logodit** (VOR.) [vsl. o b l i č i t i].
***OBLICITATE** *sf.* 1 Pozițiune oblică: **~a razelor solare** ¶ 2 **~a eclipticei**, unghiul de 23°. 27′ pe care-l face ecliptica cu ecuatorul ceresc [o b l i c, după fr. o b l i q u i t é].
***OBLIGA** (-ig 1. *vb. tr.* A îndatora, a sili.
2. *vb. refl.* A se îndatora, a se prinde, a lua asupră-și; a se pune chezaș pentru cineva [lat.].
***OBLIGAT** *adj. p.* OBLIGA. Îndatorat, silit ¶¶ C NEOBLIGAT.
***OBLIGATIVITATE** *sf.* Caracterul lucrului obligatoriu: **~a învățămîntului primar** [o b l i g a t].
***OBLIGATOR**(IU) *adj.* Care are puterea de a obliga; care este de datoria fie-căruia: **serviciul militar e ~** [lat.].
***OBLIGAȚIUNE**, OBLIGAȚIE *sf.* 1 Datoria pe care o are cineva față de altul, îndatorire ¶ ② Motiv de recunoștință ¶ ③ Legătură de drept care silește pe cineva față de altul să facă sau să nu facă ceva ¶ ④ Act notariat, înscris prin care cineva recunoaște o datorie, o îndatorire de plată față de altul ¶ ⑤ Titlu emis de o societate, de un oraș, etc. reprezentînd valoarea capitalului împrumutat: **~ comunală de 5%** [fr.].
OBLIGEANĂ, ABLIGEANĂ *sf.* Plantă cu miros aromatic plăcut, cu frunze lungi și cu flori gălbui, ce crește pe marginile apelor; numită și „speribană", „speteazăpestriță", „trestie-mirositoare", etc.; e întrebuințată în industrie pentru aromatizarea prăjiturilor și licheururilor (*Acorus calamus*) (▪ 3378).

Fig. 3378. Obligeană.

***OBLITERA** (-erez *vb. tr.* ① A șterge încetul cu încetul: **timpul obliterează inscripțiunile** ¶ ② A anula (cu o pecete, cu o iscălitură, cu o trăsătură de condeiu) un timbru, spre a nu mai putea servi ¶ ③ A astupa, a închide [fr.].
OBLÎNC (*pl.*-curi) *sn.* Partea dinainte, ieșită în afară și încovoiată, a șelei (partea dinapoi se numește uneori ~, mai adesea „ciochină") (☛ ▪ ȘA): **mergeau călări, cu frîul legat de ~** (ODOB.); **pe cal se afla o păreche de disagi... și niște puști la ~** (SB.); **căciula am scos-o... și am pus-o pe ~** (CAR.); **zicînd aceste, pune tarnița pe cal, anină armele la ~** (CRG.) [vsl. o b l ą k ŭ].
OBLOC (*pl.*-oace *sn. Băn. Trans.* Fereastră [ung. a b l a k].
OBLOJALĂ (*pl.*-jeli. -jele) *sf.* P Cataplasmă sau buruiană de leac aplicată pe pielea unui bolnav; compresă: **ori-ce umflătură e mai bine s'o moi... cu ceapă coaptă și cu oblojeli de lipan** (DLVR.); **îi bun de fiert în oală și de făcut oblojele** (ALECS.); **tot umblă din babă în babă cu descîntece și cu oblojele** (CRG.) [o b l o j i].
OBLOJI (-ojesc *vb. tr.* și *refl.* ① Ⓟ A(-și) pune oblojeli, cataplasme: **l-am oblojit, l-am legat la cap ca pe o jupîneasă... după baie** (CAR.): **cu zeama ei oblojesc și spală apoi vita sburătăcită** (MAR.) ¶ ② *Pr. ext.* F A (se) înfășura în blănuri [vsl. o b l o ž i t i].
OBLON (*pl.*-oane *sn.* ① Ușă în unul ori două canaturi, sau tăblie mare de fier cu care se astupă deschizătura ferestrei sau ușa unei case, galantarul unei prăvălii, etc., mai ales ca mijloc de pază împotriva spărgătorilor (▪ 3379): **a închide, a deschide obloanele; a trage, a ridica, a lăsa ~ul** *sau* **obloanele; de-o săptămînă casa își deschisese obloanele ei, mari și albe** (VLAH.); **toate prăvăliile cu obloanele lăsate ca pleoapele în somn** (CAR.); **cîrciumarul... cînd iese dimineața să-și ridice ~ul de la prăvălie** (BR.-VN.) ¶ ② Ușcioara unei trăsuri, portieră (▪ 3380): **sosi într'o trăsură închisă, cu patru cai, întovărășită de doi călăreți la ~** (GN.) ¶ 3 *Maram.* Deschizătura prin care se dă vitelor nutreț în iesle (BRL.).

Fig. 3379. O. Oblon.

OBLONAȘ (*pl.*-așe) *sn. dim.* OBLON.
***OBLONG** *adj.* Lunguieț, lungăreț, mai mult lung decît lat [lat.].

Fig. 3380. O. Oblon.

OBLONI (-onesc) *vb. tr.* 1 A închide cu o b l o n u l sau cu obloanele ¶ ② *Pr. ext.* A astupa lumina: **Oblonitu-mi-a fereastra gerul cu-a lui flori de ghiață** (VLAH.).
OBLU[1] (*f.* oablă) 1. *adj.* ① Neted, șes: **toată acea lată și oablă cîmpie se arătă scăldată într'o lumină gălbuie** (ODOB.) ¶ 2 Drept: **fagii și brazii cei mai obli și mai groși îi strîmba de-i făcea ginji** (RET.); **Dar mîndra ca și șubeica E oablă ca secerea** (IK.-BRS.); **pe asemenea coaste oable sînt cărările caprelor și a hoților** (SAD.).
2. *adv.* Drept: **lăsăm drumul mare și-o luăm ~ pe cărări de codru și pe scursuri de puhoaie** (VLAH.); **un surtuc, ale**

cărui poale lungi îi cădeau ~ pe genunchi (GN.); dar odată sare Țiganul ~ în picioare (RET.) [vsl. o b l ŭ „rotund"].

OBLU[2] *sm.* ☞ *Băn.* Rîndea [germ. H o b e l].

OBOD *sbst. Olten.* ① ⚒ Văcălie, veșcă (la moară) ¶ ② Cercul de lemn al sitei ¶ ③ *Băn.* Butie făcută dintr'un trunchiu de copac [srb.].

Fig. 3381. Oboe.

***OBOE**, **OBOIU** (*pl.*-oaie) *sn.* ♩ Instrument de muzică, făcut din lemn, cu ancie dublă, cu digitația ca la flaut, poziția ca la clarinet, timbrul ca la cornul englez; de obiceiu, după sunetul „la" al oboiului se acordează toate instrumentele din orchestră; se întrebuințează ca solo în scenele de duioșie sau melancolie (▣ 3381) [fr. h a u t - b o i s].

***OBOL** *sm.* ① Mică monedă la vechii Greci (a șasea parte dintr'o drahmă), în valoare de aproape 16 centime (▣ 3382) ¶ ② Ⓕ Ban mărunt, sumă foarte mică; a-și da ~ul, a contribui cu o mică sumă, cu un mic ajutor (în scop de binefacere) [fr. < gr.].

Fig. 3382. Obol din sec. al v-lea în. de Cr.

OBOR[1] (*pl.*-oare, -oară) *sn.* ① Împrejmuire, ocol pentru vite (pe lîngă o casă țărănească): Am un ~ de boi roșii și unul negru: cînd bag boul negru între cei roșii, pe toți îi răscolește (GOR.), *ghicitoare despre* „vătraiul și cărbunii" ¶ ② Tîrg de vite, de fîn, de lemne (la marginea unui oraș): și măgarul se vinde în ~ul armăsarilor (PANN); în ziua de ~ săptămînal, cînd vin țăranii din tot județul la tîrg (BR-VN.); *F*: parcă-i de la ~, e bădăran, nojic bg. srb.].

OBOR[2] *sbst.* Sfoară, frînghiuță trecută prin ochiurile de la marginea prostovolului sau năvodului și pe care sînt înșirate din distanță în distanță, alice sau greutăți de plumb [rus. o b ó r a].

OBORÎ (obor) *vb. tr.* A doborî, a culca la pămînt: buzduganul armașului, lovindu-l drept în frunte, îl obori la pămînt (NEGR.); Rînduri întregi prăvale și oboară (BD. DEL.); dacă i se întîmplă să oboare vre-o păsăruică oarbă (ALECS.); să avem îndestui cosași spre a putea ~ iarba la pămînt în timpul cuvenit (ION.) [vsl. o b o r i t i].

OBOROC, **OBROC** *pl.*-oace) *sn.*, **OBOROACĂ** (*pl.*-ce) *sf.* Vas mare, de formă cilindrică ca o baniță, făcut din scoarță de teiu și înfundat la un capăt, cu care se cară porumbii, etc. și slujește încă la diferite trebuințe în casa țăranului: un om ținea... un oboroc deșert, cu gura spre soare (CRG.); femeia a adus un oboroc de caiere și Sf. Vinere s'a apucat de tors (SB.); să se roage lui Dumnezeu să-i dea o oboroacă plină de bani (SB.); pînă i-or fierbe oalele la foc, ca să toarne în obroc peste cămeși (SB.); Ⓕ a pune lumina sub ~, a căuta să ascundă lumina, adevărul: trebue să puie lumina în sfeșnic, iar nu sub obroc (ISP.); faptele cele strălucite ale lui Ștefan nu putură sta sub oboroc (ISP.); Ⓕ despre ceva mare cît un oboroc: protipendiștii se coronau cu oboroace... colosale (ALECS.); își îndesă în cap căciula cît o oboroacă și își aprinse felinarul (SAD.) [srb. u b o r a k; rut. u b o r o k].

OBOSEALĂ (*pl.*-seli *sf.* Osteneală foarte mare: a cădea de ~; a nu mai putea de ~; o ajunse oboseala, de nu mai putea sta în picioare (ISP.) [o b o s i].

OBOSI (-osesc) *vb. tr.* și *intr.* A osteni din cale afară: munca pe căldură mă obosește grozav; am obosit de atîta alergătură [srb. o b o s i t i, bg. o b o s ě v a m ŭ „a rămînea desculț, a-și pierde potcoavele (de multă alergătură)"].

OBOSIT *adj. p.* OBOSI. Foarte ostenit, ostenit peste măsură: ~ de munca zilei; Ⓕ ~ de viață ¶¶ Ⓒ NEOBOSIT.

OBOSITOR *adj. verb.* OBOSI. Care obosește: o lucrare, o muncă obositoare ¶¶ C NEOBOSITOR.

OBOT (*pl.*-te) *sn.* ☞ Hobot, partea saniei numită și „bot(niță)" sau „cruce" [bg. h o b o t ŭ].

OBRĂJEL *sm.* dim. OBRAZ: mînca-ți-aș obrăjeii cei rumeni (GN.); nu cumva să străbată o rază de soare la obrăjeii mei (SB.).

OBRAJI ☞ OBRAZ.

OBRĂJOR *sm.* *dim.* OBRAZ: toată lumea se mira de ~ii lui cei frumoși (RET.).

OBRAȚ (*pl.*-ațe, -ațuri *sn. Mold.* Bucată de loc lată de o prăjină și lungă de patru prăjini fălcești (= 1/80 dintr'o falce: începînd a cosi, coasa merse cîteva ~e și odată sări din toporiște (SEZ.); la vr'o cîteva ~uri, gîrnețul s'a înfierbîntat... și... iar sare roata (CRG.) [comp. vsl. o b r a t ŭ].

OBRAȚIE *sf.* Loc îngrădit semănat cu pomi la poalele dealului cu vii: întinsele obrații ale Chiojdului-din-Bisca (VLAH.).

OBRAZ (*pl.*-aji) 1. *sm.* ① Partea anterioară a capului omului, unde se află fruntea, ochii, nasul, gura, bărbia și bucile: față: ce folosește orbului ~ul frumos! (ZNN.); a-și spăla ~ul; Ⓟ: o mînă spală pe alta și amîndouă ~ul ☞ MÎNĂ ²; Ⓟ ²: cine scuipă în sus, îi cade pe ~, cine face un lucru împotriva intereselor sale pătimește cel dintîiu din această pricină; de nu era nasul, își belea ~ul, se zice în ironie despre cel ce a căzut cu fața în jos; Ⓟ: parcă i-au luat pînza de pe ~, e alb ca varul, ca un mort (de spaimă, etc.); umerii ~ului, umerii obrajilor, fie-care din cele două ieșituri ale oaselor obrazului dedesubtul ochilor: umerii ~ului scoși și nasul numai o fărîmiță de sfîrc (I.-GH.); pe umerii obrajilor îi joacă și se schimbă două pete... de rumeneală (DLVR.) ¶ ② Ⓕ A-și scoate ~ul (în lume), a se arăta printre oameni: n'aveai cap să scoți ~ul în lume de rușine (CRG.); nu mi-aș mai scoate ~ul pintre oameni (NEGR.); a scăpa cu ~(ul curat, a scăpa cu fața curată, a scăpa teafăr, fără a păți ceva; a-i crăpa, a-i plesni ~ul de rușine, a nu mai putea de rușine; *F*: mi-ai belit ~ul, m'ai făcut să-mi fie rușine, să intru în pămînt de rușine; să-ți fie rușine ~ului! expresiune cu care se mustră, cu care se ocărăște cineva care face un lucru necuviincios, nepermis, neomenos, etc.: nu ți-e rușine ~ului, om bătrîn, în toată firea! (I.-GH.); a avea ~ subțire, a fi o persoană fină, sensibilă, care se rușinează de o faptă sau de o vorbă necuviincioasă; Ⓟ: ~ul subțire cu multă cheltuială se ține ☞ CHELTUIALĂ ②; a fi gros de *sau* la) ~ ☞ GROS 1 ¹; a avea ~ de scoarță, a nu se rușina de nimic, a nu-i păsa de ocările, de neuviințele, etc. ce i se adresează ¶ ³ Lipsă de rușine, de pudoare; îndrăzneală: cu ce ~ am să mai ies eu în lume! (ISP.); era îngrijit cu ce ~ să se înfățișeze înaintea lui Scaraoschi (CRG.); ian auzi-l că și rîde! are ~ să rîdă! (ALECS); tu ești bun de talpa iadului și ai încă ~ să cauți loc în raiu! (NEGR.); mai ai ~ să te atingi de surorile tale cele mai mari! (ISP.); a fi fără ~, a fi fără rușine, cu totul lipsit de rușine, nerușinat; a da ~, a da nas: nu trebue să dăm ~ cavalerilor (ALECS.); nu da ~ lui Ivan, că se suie pe divan (ZNN.); a-și lua ~, a-și lua nas: ei! parcă ei nu-și iau singuri destul ~? (ALECS.); a-i zice de la ~, a-i spune verde, curat, fără înconjur, fără a-i fi rușine ¶ ⁴ Ⓕ Prestigiu; stare, condițiune: Acest bărbat de mă ține nu e de ~ul meu (PANN); Adela nu-i de ~ul Dv. (ALECS.); a face cuiva ceva pe ~, a-i face ceva după cum merită: na! încaltea v'am făcut și eu pe ~ (CRG.); a căta cuiva la ~, a ținea seama de condițiunea. de reputația cuiva: îți cat la ~, c'acu ți l-aș terfeli (JIP.) ¶ ⑤ OBRAZUL-FETEI LIPSCĂNOAICE ¶ ⁶ *pl.* Bucile feței: cu obrajii rumeni; sudoarea curgea... pe obrajii lor grași și aprinși (DLVR.).

2. *pl.* ~e *sn.* Persoană: acesta să chiamă hiclean și hain cinului și ~ului călugăresc (PRV.-LP.); facem fii de suflet ~e bărbătești, femeiești, rude sau străini (LEG. CAR.); privighetorul, ca un ~ al cîrmuirii, se crezu dator... să închine el cel întîiu pahar (GN.); a făcut... toate cîte se cer de la un ~ bisericesc (VLAH.) [vsl. o b r a z ŭ].

OBRĂZAR (*pl.*-are *sn.* Mască: Un ~ de ceară părea că poartă el (EMIN.) [o b r a z].

OBRAZNIC, -ICĂ *adj.* și *sm. f.* Care n'are respect sau rușine de cineva, care e îndrăzneț pînă la nerușinare: iedul cel mare și cel mijlociu dau prin băț de ~i ce erau (CRG.); o barză ~ă a îndrăznit să-și așeze cuibul lîngă coșul bucătăriei (I.-GH.); Ⓟ: ~ul mănîncă praznicul, cel îndrăzneț trage mai adesea folos de pe urma îndrăznelii lui [o b r a z].

OBRĂZNICĂTURĂ (*pl.*-turi *sf. Mold.* *F* Ființă o b r a z n i c ă: cînd ospătau băiții, ca niște obrăznicături ce erau, iată că intră... călugărul (VAS.).

OBRĂZNICEȘTE *adv.* Ca un o b r a z n i c, cu obrăznicie: se uită seara ~ prin toate lojile (NEGR.)

OBRĂZNICI (-icesc) 1. *vb. tr.* 1 A face să devie obraznic, să-și ia nasul la purtare ¶ 2 A numi obraznic, a trata de obraznic: nu numai pe vagmistrul... l-a obrăznicit cum se cade, dar chiar pe locotenentul (BR.-VN.).

2. *vb. refl.* A deveni obraznic; a-și lua prea mult nas, prea multă îndrăzneală: nu te ~ mai mult, căci te voiu cirpi (GN.); ține-ți vorbele în gură și nu te ~ mai mult (ALECS.).

OBRĂZNICIE *sf.* 1 Caracterul celui obraznic ¶ Vorbă sau faptă obraznică: minciuna și obrăznicia sînt și ele arme omenești (SLV.); am fost un nătărău pîn' acum de ți-am suferit obrăzniciile (ALECS.) ¶¶ C NEOBRĂZNICIE.

OBRĂZNICUȚ *adj. dim.* OBRAZNIC: ți-i hazlie Luluța, dar îi cam ~ă, să nu te superi (ALECS.).

OBREAJE, OBREJIE (*pl.*-eji) *sf.* 1 Muche de deal unde se întîlnește un podiș cu o coastă sau costișe, de obiceiu pe marginea unei ape ¶ 2 *Trans.* (DENS.) Loc șes, întindere de pămînt ce rămîne după retragerea unui rîu ¶ 3 *Olten.* (VÎRC.) Cîmp lîngă pădure [srb. obrežje].

OBREJENIE *sf. Olten.* = PREOBRAJENIE.

OBREJIE ☛ OBREAJE.

‡ **OBREZANIE** *sf.* Circumcisiune [vsl.].

‡ **OBREZUI** (-uesc) *vb. tr.* A circumcide [vsl. obrězovati].

OBRICARIȚĂ *sf.* Porție, tain, mertic: s'a găsit cine să-i taie din ~ (PANN) [srb. obrok].

OBRICEIU (*pl.*-eie) *sn. Olten* (CIAUȘ.) = OBICEIU.

OBRICI[1] (-icesc) *vb. refl. Olten.* (VÎRC.) (R.-COD.) A se obicinui [obriceiu].

○ **OBRICI**[2] (-icesc) *vb. tr. Olten.* A opri, a nu îngădui: i-a obricit să mănînce carne.

OBRINTEALĂ, OBRÎNTEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* Inflamație (a unei răni): pînză de păianjene desumflă obrinteala (DLVR.); pămîntul... e bun de obrinteală: cine cade pe el jos se scoală mai sănătos (ODOB.) [obrinti].

OBRINTI, OBRÎNTI (-tesc) *vb. refl.* A se inflama (*vorb.* de o rană): obrintindu-i-să un picior, ce avea de săgeată rănit, în calendele lui Avgust au murit (CANT.); cînd ai vre-o bubă, nu e bine să intri în vie, căci se obrintește (GOR.).

OBRINTITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* — OBRINTEALĂ.

OBROC ☛ OBOROC.

OBROCEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* Zăpăceală, năuceală, buimăceală produsă printr'un farmec: Mi se pare că stă unul la spatele dumitale... — Apoi asta este un fel de ~ (ISP.) [obroci].

OBROCI (-ocesc) *vb. tr.* A zăpăci, a năuci, a buimăci prin farmece: cine dracul te-a mai obrocit pînă într'atît, încît să visezi deștept? (ISP.); cine știe ce babă l-a obrocit (FIL.) [srb. obručiti „a da de rușine"].

OBROCIT *adj. p.* OBROCI. Zăpăcit, năucit prin farmece: bărbate, tu ești ~, trebue să-ți descînt (ISP.).

*__OBSCEN__ *adj.* Porcos, murdar, necuviincios, nerușinat, desfrînat: după gesturile și grimasele cobzarului... pare a fi un cîntec ~ (CAR.) [fr.].

*__OBSCENITATE__ *sf.* 1 Caracterul a tot ce este obscen ¶ 2 Vorbă sau faptă obscenă, necuviincioasă, porcărie, mascara [fr.].

*__OBSCUR__ *adj.* 1 Întunecos: o sală ~ă ¶ 2 Cameră ~ă ☛ CAMERĂ 10 ¶ 3 F Nedeslușit, nelămurit, greu de priceput: un înțeles ~ ¶ 4 F Puțin cunoscut: un om ~ ¶ 5 Fără merit, fără strălucire, fără glorie: o viață ~ă; ☛ CLAR-OBSCUR [fr. < lat.].

*__OBSCURANTISM__ *sbst.* Sistemul acelora cari se împotrivesc pătrunderii instrucțiunii și progresului civilizațiunii în masele poporului [fr.].

*__OBSCURANTIST__ *sm.* Partizan al obscurantismului [fr.].

*__OBSCURITATE__ *sf.* 1 Întunecime ¶ 2 F Lipsă de deslușire, de claritate: ~a înțelesului ¶ F Lipsă de vază, de strălucire: a trăi în ~, a trăi retras, necunoscut [fr.].

*__OBSECRAȚIUNE__ *sf.* Figură de retorică prin care oratorul invocă ajutorul lui Dumnezeu sau al unei persoane [fr.].

*__OBSEDA__ (-edez) *vb. tr.* 1 A se ținea de capul cuiva, a nu-i da pace, a stărui mereu pe lîngă cineva, a-l plictisi ¶ 2 A flămînta, a trudi fără încetare: cîte un cuvînt frumos, sonor, îl obseda, îi umbla prin gură, enervant ca un fir de păr (VLAH.) [fr.].

*__OBSEDANT__ *adj.* Care obsedează, care te urmărește mereu, care nu-ți iese din minte: îi lovesc urechile de un șuer depărtat, neîntrerupt, ~ (VLAH.); toate i se resfrîngean ca 'ntr'un vis urît, ~ (VLAH.) [fr.].

*__OBSERVA__ (-serv) *vb. tr.* 1 A ținea, a păzi: ~ legile, sărbătorile, posturile ¶ 2 A cerceta cu îngrijire lucrurile fizice sau morale: ~ natura ¶ 3 A se uita bine la, a privi: ~ pe trecători ¶ 4 A băga de seamă [fr. < lat.].

*__OBSERVABIL__ *adj.* Care se poate observa ¶¶ C NEOBSERVABIL [fr.].

*__OBSERVARE__, OBSERVAȚIUNE, OBSERVAȚIE *sf.* 1 Faptul de a observa ¶ 2 Păzire: ~a legilor, sărbătorilor ¶ 3 Cercetarea cu atențiune a lucrurilor fizice sau morale: ~a stelelor, societății ¶ 4 Rezultatul acestor cercetări ¶ 5 Băgare de seamă, reflexiune ¶ 6 Replică: nici o observațiune! nici o vorbă! nu făcu nici o observațiune, nici nu crîcni, nu răspunse nimic ¶ 7 A sta în observațiune, a supraveghia, a pîndi spre a vedea ce se petrece [fr.].

*__OBSERVATOR__[1] 1. *sm.* 1 Cel ce observă, ce păzește, ce ține: ~ al legilor ¶ 2 Cel ce observă, cercetează cu luare aminte fenomenele naturii sau evenimentele; cercetător ¶ 3 Persoană care se ține de-o parte și privește cele ce se petrec, privitor.

2. *adj.* Care observă, care bagă de seamă [fr.].

*__OBSERVATOR__[2] (*pl.*-toare), OBSERVATORIU (*pl.*-rii) *sn.* Clădire destinată observațiunilor astronomice și meteorologice [fr. observatoire].

*__OBSERVAȚIUNE__ ☛ OBSERVARE.

*__OBSESIUNE__ *sf.* Faptul de a obseda, de a urmări mereu, de a nu ieși din minte, de a plictisi: lasă-mă să-ți ridic ~a asta de pe suflet (VLAH.) [fr.].

*__OBSESIV__ *adj.* Ce ține de obsesiune [fr.].

*__OBSIDIANĂ__ (*pl.*-iene) *sf.* Substanță minerală de origine vulcanică, care are înfățișarea sticlei topite; e de coloare neagră sau de un verde foarte închis [fr.].

OBSIGĂ, OBSÎGĂ, OPSIGĂ, OSIGĂ *sf.* Nume dat mai multor specii de plante ierboase, ce seamănă cu ovăsul, cu florile dispuse în spice drepte sau aplecate; se seamănă adesea pentru nutreț: 1 (*Bromus secalinus*) (3383), 2 (*Bromus sterilis*) (3384) numite și „iarba-ovăsului", „iarba-vîntului" sau „secărea", 3 (*Brachypodium pinnatum*) (3385); 4 (*Brachypodium silvaticum*) ¶ 5 ZIZANIE[1] ¶ 6 = SĂLBATIE[1] [srb. ovsika].

Fig. 3383. Obsigă.

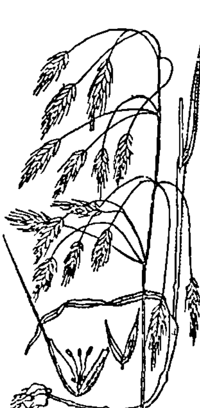

Fig. 3384. Obsigă.

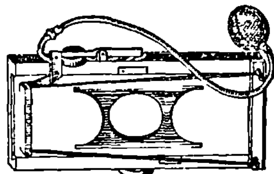
Fig. 3385. Obsigă.

*__OBSTACOL__ (*pl.*-le) *sn.* 1 Piedică, tot ce se împotrivește la săvîrșirea unui lucru: inteligențele alese nu se opresc dinaintea nici unui ~ (I.-GH.) ¶ 2 Gard, șanț, etc. care se face pe un cîmp de curse și peste care trebue să sară caii: cursă de ~e [fr. < lat.].

*__OBSTETRICĂ__ *sf.* Arta moșitului [fr.].

*__OBSTETRICAL__ *adj* Privitor la obstetrică [fr.].

***OBSTINA** (-inez) *vb. refl.* A se încăpăţîna [fr.].
***OBSTINAŢIUNE** *sf.* Încăpăţînare [fr.].
***OBSTRUCŢIONISM** *sbst.* Tactica întrebuinţată de minoritatea dintr'un parlament, de a împiedeca sistematic, prin vorbă multă, prin scandaluri, etc., continuarea lucrărilor [fr.].
***OBSTRUCŢIONIST** *sm.* Cel care, într'un parlament, a adoptat tactica obstrucţiunii [fr.].
***OBSTRUCŢIUNE**, OBSTRUCŢIE *sf.* ① Piedică la circularea normală a substanţelor prin astuparea canalelor sau vaselor: ~a ficatului; ~ intestinală ¶ ② Faptul de a împiedeca prin diferite mijloace, discuţiunile într'un parlament [fr.].
OBŞTE, OBŞTIE *sf.* ① Comunitate; mulţime, gloată, public, populaţiune, popor: Aşa-i şi la omenire, Cînd în obştii nu-i unire (DON.); obştia ne-a trimis pre noi să-ţi spunem că norodul nu te vrea (NEGR.); toată obştea cuvioasă, muieri şi bărbaţi, asculta cîntările... bărbatului (ODOB.) ¶ ② De ~, comun, general, public ¶ ③ În de ~ *loc. adv.* În genere, în mod general, de obiceiu: vremea rea a amorţit satul în de obşte sgomotos (DLVR.) [vsl. o b ĭ š t ĭ, -t e, -t i j e].
OBŞTESC *adj.* Public; comun: binele ~; Obşteasca Adunare ☛ ADUNARE②; Numai tu să nu iei parte la obşteasca înfrăţire, La obşteasca fericire, La obştescul viitor? (ALECS.); a-şi da ~ul sfîrşit, a muri: sînt în clipa de a-mi da ~ul sfîrşit (ISP.) [o b ş t e].
OBŞTEŞTE *adv.* În mod o b ş t e s c, în mod public; în comun.
† **OBŞTI** (-tesc) *vb. tr.* A face cunoscut, a da în vileag, a revela, a divulga: Sinan-Paşa, ajungînd la Giurgiu... obşti că va şedea acolo trei zile (BĂLC.) [vsl. o b ĭ š t i t i].
OBŞTIE ☛ OBŞTE.
***OBTURATOR** (*pl.* -toare) *sn.* ① Placă care astupă o deschizătură, un tub, etc. ¶ ② Capac de aramă care se pune pe tubul obiectivului unui aparat fotografic, spre a împiedeca intrarea razelor luminoase în camera neagră (▣ 3386) ¶ ③ Dispozitiv care, la armele ce se încarcă pe la culată, împiedică ieşirea gazelor [fr.].

Fig. 3386. Obturator.

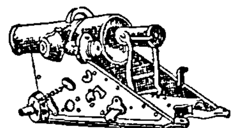
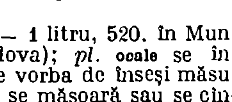
***OBTUS** *adj.* ① Teşit; tocit ¶ ② Ⓕ Puţin pătrunzător: spirit ~; minte ~ă, care pricepe anevoie ¶ ③ Unghiu ~, unghiul BAC, mai mare decît un unghiu drept (▣ 3387) [fr.].

Fig. 3387. Unghiu obtus.

***OBTUSUNGHIU** *adj.* Se zice despre triunghiul în care unul din unghiuri e obtus [o b t u s + u n g h i u].
***OBŢINE** (-ţin *vb. tr.* A căpăta, a dobîndi [fr. o b t e n i r, modificat după ţ i n e a].
***OBUZ**[1] (*pl.*-ze) *sn.* Ghiulea (de tun) cu formă cilindrică (▣ 3388): asupra acestui oraş s'au aruncat cele dintîiu ~e turceşti în primăvara anului 1877 (VLAH.) [fr.].

Fig. 3388. Obuz.

‡ **OBUZ**[2] (*pl.*-zuri) *sn.* ① Tabără, lagăr ¶ ② Corp de armată [pol. o b ó z].
***OBUZIER** (*pl.*-ere) *sn.* Tun scurt ce se întrebuinţa mai adesea odinioară pentru asvîrlirea obuzelor (▣ 3389) [fr.].

Fig. 3389. Obuzier.

OCA (*pl.* -cale), † *Mold. Trans.* OCĂ (*pl.* -ci, ‡-ce), *Băn.* OCĂ (*pl.* oche) *sf.* ① Veche măsură de greutate (= 400 dramuri — 1 kgr., 272) şi de capacitate (= a zecea parte dintr'o vadră — 1 litru, 520. în Muntenia; 1 l., 288, în Moldova); *pl.* ocale se întrebuinţează numai cînd e vorba de înseşi măsurile sau greutăţile cu care se măsoară sau se cîntăreşte; altminteri se întrebuinţează la *pl.* oca: cinci ocale însemnează cinci măsuri sau greutăţi de cîte o oca; dar se va zice: cinci oca de făină, de vin, etc.; a vinde cu ocaua; zece bani ocaua de vin; ocaua lui Cuza; cînd se potcovea puricele la un picior cu nouăzeci şi nouă de oca de fier (ISP.); aveam acum, la începutul postului... cîteva ocă de peşte sărat (CRG.); cîte trei patru oci de canură torceam pe zi (CRG.); beţivului şi dracu-i iese cu oca 'nainte (ALECS.); scorpia... îi dede buzduganul său cel de 99 (de oche de fier (CĂT.); ☛ DARA ¶ ② ~ mică, măsură falsă (mai mică decît cea reglementară), cîntar fals: pe măcelari şi pe brutari, cînd îi prindea cu ocaua mică, îi ţintuia d'o ureche în mijlocul tîrgului (I.-GH.); *de aci*, F a prinde cu ocaua (*Mold.* cu oca) mică, a prinde asupra faptului, a prinde cu mîna 'n sac: de cînd îi pasc eu, că doar i-oiu prinde cu oca mică şi să-i trîntesc la dubă (ALECS.) [tc. o k â].
OCACA! *sau* OACACA! *interj.* Imită strigătul broaştelor: Broasca striga: „Oacaca! oacaca! Fugi moşule că te-a mîncai!" (MAR.).
OCĂCĂI, OCĂI (-ăesc) *vb. intr.* ① A striga, a cînta ca broaştele, a orăcăi ¶ ② A măcăi (*vorb.* de raţe): două raţe grase, pîntecoase, trecură ocăind deasupra capului meu (GN.) [o c a c a ! -o a c !].
OCĂCĂIT, OCĂIT *sbst.* ① Strigătul, cîntatul broaştelor, orăcăit ¶ ② Măcăit: auzeam... cîte un mic ocăit înnăbuşit a vre-unei raţe (GN.) [o c ă (c ă) i].
OCARĂ (*pl.* ocări) *sf.* Faptul de a o c ă r î; vorbă sau faptă cu care se ocărăşte, insultă, injurie: sudalmă şi ~ mare iaste... cînd va tăia neştine barba altuia (PRV.-MB.); el în viaţa lui n'a luat o palmă, n'a suferit nici o ~ (VLAH.); bătaia şi ocara nu se întorc niciodată (PANN); cinstea cu ocara nu pot fi împreună (ZNN.); vorbe de ~; a fi, a ajunge, a rămînea, a face (de rîs şi) de ~, a fi, etc. un obiect de batjocură, de necinste: prea făcurăţi neamul nostru de ruşine şi ~ (EMIN.); se vorbiră... să facă pe fratele lor mic de rîsşi de ~ (ISP.).
***OCARINĂ** (*pl.*-ne) *sf.* Mic instrument de muzică de teracotă, cu găuri, de forma unui cap şi bot de gîscă; inventat în Italia pe la 1880 (▣ 3390) [it.].

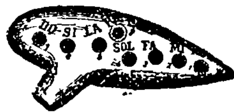

Fig. 3390. Ocarină.

OCĂRÎ (-ărăsc) *vb. tr.* A înfrunta cu vorbe urîte, de necinste, ruşinoase: cela ce-şi va rîde de altul... acela se va pedepsi ca şi cînd l-ar fi înjurat şi ocărît cu cuvîntul (PRV.-MB.); Ci cînd posteşti, fă şi bine, nu amăgi, nu fura, Nu pizmui, nu ucide, nu ~, nu jura (PANN); *refl.* Ⓟ: cine se laudă singur, se ocărăşte pe sine [vsl. o k a r j a t i].
OCĂRÎTOR *adj. verb.* OCĂRÎ. Care ocărăşte; de ocară: în zadar Sinan mustra pe ostaşii ce fugeau acum, cu cuvinte ocărîtoare (BĂLC.)
OCĂRUŢ *adj.* *dim.* OACĂR.
***OCAZIE** ☛ OCAZIUNE.
***OCAZIONA** (-onez) *vb. tr.* A da prilej, a pricinui, a fi pricina, cauza unui lucru, a face să se întîmple ceva [fr.].
***OCAZIONAL** *adj.* Întîmplător [fr.].
***OCAZIUNE**, OCAZIE *sf.* ① Prilej, împrejurare, întîmplare favorabilă pentru săvîrşirea unui lucru: a profita de ~; a căuta ~a; cu ~a venirii mele; Englezii nu lăsară să le scape această ocazie ce le era aşa de favorabilă (ODOB.) ¶ ② Pricină, cauză, motiv: o ~ de ceartă ¶ ③ La ~, la vremea cu prilej, cînd va fi momentul prielnic ¶ ④ De ~, se zice despre lucrurile vechi care se cumpără mai ieftin: mobile de ~ [fr.].
***OCCIDENT** *sbst.* Apus [fr. < lat.].
***OCCIDENTAL** *adj.* Din apus, de apus, apusean [fr.].
***OCCIPITAL** *adj.* Se zice despre osul craniului corespunzător occiputului: os ~ [fr.].
***OCCIPUT** *sbst.* Partea posterioară şi inferioară a capului care e legată de vertebrele gîtului [fr. < lat.].
***OCEAN** (*pl.*-ne *sn.* ① Mare imensă ce desparte continentele; oceanul ocupă o întindere de 375 de milioane de km. pătraţi, adică aproape trei sferturi din suprafaţa totală a globului (care e de 510 milioane de km. pătraţi; se împarte oceanul în cinci părţi: 1. ~ul Atlantic; 2. ~ul Pacific; 3. ~ul Indian; 4. ~ul Glacial arctic; 5. ~ul Glacial

antarctic ¶ 2 (F) Noian, imensitate, întindere nemărginită, mulțime nenumărată: privind în ~ul adînc al cerului albastru (DLVR.); ...doritul soare Strălucește și desmiardă ~ul de ninsoare (ALECS.); Lung ~ de iarbă, necunoscut în lume (ALECS.); soarele se cobora spre apus într'un ~ de flacări (ALECS.); Sau văd nopți ce 'ntind deasupră-mi ~ele de stele (EMIN.).

*OCEANIC adj. ● De ocean, privitor la ocean [fr.].

*OCEANOGRAFIC adj. ● Privitor la oceanografie [fr.].

*OCEANOGRAFIE sf. ● Știința care se ocupă cu studiul și cu descrierea oceanelor [fr.].

‡ OCEIANIE sf. Desnădejde: pre cei căzuți nu-l lasă în ~ (PRV.-MB.) [vsl.].

† OCENIE sf. ⚔ Instrucție; exercițiu militar, mustră: p'atunci nu era ~ care învăța militarii mustra cu pușca (GR.-N.); l-a mustruluit mai abitir ca la ~ (R.-COD.) [rus. učenie].

‡ OCHEAN — OCEAN [gr.].

OCHELARI sm. pl. 1 Sticle ce se pun la ochi spre a îndrepta defectele vederii (▪ 3391): din cînd în cînd își ridică fața și cată la mine pe sub ~ (VLAH.) ¶ 2 Două bucăți de piele prinse de căpețală ce apără ochii calului și-l împiedecă de a vedea în lături și în urma lui (▪ 3392) [comp. pol. okulary < lat. ocularius, refăcut după ochiu].

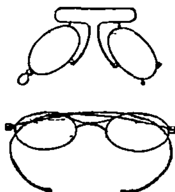

Fig. 3391. Ochelari.

OCHELARIȚĂ (pl.-țe) sf. ♣ Plantă cu flori galbene, dispuse în ciorchini ale cărei fructe sînt niște păstăi în formă de ochelari (*Biscutella laevigata*) (▪ 3393).

OCHENAT adj. Cu ochi mari, frumoși: se uită totuși, cu ochii mari, lacom, la țărăncuțele acestea ~e (LUNG.) [ochiu + (sprînc)enat].

OCHENIȚĂ (pl.-țe) sf. ⟶ OCHIANĂ.

OCHEȘEL (f.-șea,-șică) 1. adj. dim. OACHEȘ: o ocheșică destul de frumoasă și durdulie (DLVR.).

2. OCHEȘICĂ sf. 1 Nume dat unei oi oacheșe ¶ 2 pl. OCHEȘELE ♣ VÎZDOAGĂ 1.

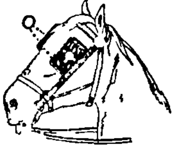

Fig. 3392. O. Ochelari.

Fig. 3393. Ochelariță.

OCHETE sm. 1 Olten. Laț făcut la capătul unei sfori sau frînghii; înnodătură care se poate desface ușor ¶ 2 Fie-care din inelușele de ață, de lînă, etc. prin care se trec undrelele la împletit ¶ 3 ⚓ Inel lat de alamă care se pune la găurile făcute în pînzele unei corăbii, spre a le întări ¶ 4 Băn. ⌂ Ochiu de fereastră, geam [ochiu].

OCHI ochesc. ✓ OCHIA ochiez) vb. tr. și intr. 1 A ținti, a lua la ochi, la cătare (cu arma): învăța ...cum să întinză arcul și să ochească (ISP.); am ochit adesea și în „ciocîrlia cea voioasă..." (ODOB.); m'a găsit un pădurar care o ochiat și-a dat cu pușca în mine (GR.-N.); pr. ext. a lovi cu un proiectil: începură a-i ochi cu pietre (DLVR.) ¶ 2 A trage cu ochiul, a privi cu coada ochiului, a-și arunca ochii, privirea pe ceva, a pune ochii pe ceva: șeful său care-l ochia pe sub sprîncene din cînd în cînd, cu privirea plină de mustrare (CAR.); cel mai mic dintre noi, ochind o firimitură de ciocolată pe masă (BR.-VN.); Merge, îl privește și tot îl ochește. Stă în loc, se uită, îl mai ocolește (PANN); Mitropolitul ochia mereu pe gaura cheii, să vază înăuntru (R.-COD.) ¶ 3 A zări: puiul vulturului ochie oare unde într'un lemn budugănos un ciuhurez (TICH.).

*OCHIADĂ pl.-de sf. Căutătura cu coada ochiului, aruncătura de ochiu pe furiș: îi vede aruncîndu-i ochiade galeșe pe sub ochelarii lui albaștri (CAR.) [fr. oeillade, modificat după ochiu].

OCHIAN¹ pl.-nuri, -ne sn., Mold. OCHIANĂ¹ (pl.-ne) sf. ⚒ Instrument de optică format dintr'un tub în care sînt dispuse lentile și care servește la vederea lucrurilor depărtate, lunetă (▪ 3394): văzu un ochian de sticlă: se uită prin el și văzu un palat cu totul și cu totul de aur (ISP.); uitatu-te-ai vre-odată printr'un ochian de inginer? (I.-GH.); intră în urechea învățatului care căuta în stele cu ochianele (DLVR.) [ochiu].

Fig. 3394. Ochian.

OCHIAN² sm. 🐟 = OCHIANĂ².

OCHIANĂ¹ ⟶ OCHIAN¹.

OCHIANĂ² (pl.-ne) sf. 🐟 ① Pește de baltă și de Dunăre, de coloare albastră cenușie, cu aripioare roșii, cu capul mic și cu ochi foarte mari; numit și „babușcă (-albă)" sau „țărancă" (*Leuciscus rutilus*) (▪ 3395) ¶ ② = ROȘIOARĂ.

OCHINCEA (pl.-cele) sf. ♣ ① = GHINȚURĂ ¶ ② pl. = CUPE.

OCHIOS adj. ① ☺ Cu ochii mari și strălucitori: cocoana Marghioala era frumoasă, voinică și ochioasă (CAR.); un băiet ~, sprîncenat și frumușel (CRG.) ¶ ② Sclipitor, strălucitor (ca un ochiu): aburi deși acopereau fața apei... prin care nu străbăteau nici una din ochioasele stele, spre a se oglindi (GN.).

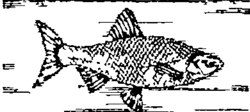

Fig. 3395. Ochiană.

OCHIRE sf. ① Faptul de a ochi ¶ ② Căutătură, uitătură, privire în treacăt, aruncătură de ochiu: Sub galișa ~ a fetei ce-i suspină (ALECS.).

OCHIȘELE sf. pl. ♣ = VÎZDOAGĂ①: Vin' la noi la sărbători, Să-ți dea doica două flori, Bosioc și ~ (NOV.) [⟶ OCHEȘEL].

OCHIȘOR sm. ① ☺ dim. OCHIU: avea niște ~i ca două scîntei albastre (DLVR.) ¶ ② ♣ — SCÎNTEIUȚĂ¹.

OCHIU 1. sm. ① ☺ Organul vederii (▪ 3396): ~ul drept, stîng; ochi negri, albaștri, verzi, căprii, ca mura; ochi frumoși, uriți, holbați, duși în fundul capului, sticloși, stinși, turburi umflați, obosiți, înroșiți de lacrimi, scăldați în lacrimi, uscați, umezi; ochi mari, mici; ochi de bou, ochi mari și cu privirea idioată; ochi de broască, de broscoiu, ochi holbați, bulbucați; ochi de gîscă, cu privirea prostească; ochi de pisică, ochi mici, de coloare verzuie, ochi cari văd și noaptea; ochi de șarpe, de șerpoaică, ochi amăgitori, ademenitori, răutăcioși; ochi de vasilisc, ochi cari te încremenesc, te țintuesc pe loc; ochi de vultur, de șoim, ochi vii, negri, pătrunzători ¶ ② ☺ Albul sau albușul ~lui, sclerotica care înconjoară irisul: se roși pînă în albul ochilor (ISP.); globul, gogoașa ~lui; coada ~lui ⟶ COADĂ 15; lumina (‡ lumea ~lui, ochilor ⟶ LUME¹①, LUMINĂ ⑨ ¶ 3 A deschide, a închide, a crăpa, a căsca, a holba, a bleojdi, a beli, a pleca ochii; a-și freca, a-și obosi, a-și strica ochii; a-l durea ochii; a suferi de ochi, boală de ochi, durere de ochi; (F) izbutește a face să se vază cu ochii sufletului ceea ce... nu se mai vede cu ochii din cap (I.-GH.): Ei fac din noapte ziuă și-a zilei ochi închid (EMIN.) ¶ ④ Cuvîntul ochiu se întrebuințează cu înțelesul propriu și în sens figurat în o mulțime de locuțiuni din care pomenim pe cele mai de seamă: a avea ochii mai mari decît pîntecele (sau burta), a fi foarte lacom, a dori să aibă mai mult decît poate să cuprindă, decît poate să suporte; ⟶ ALBI 1 ④, ALUNECA 1 10, ARUNCA 1 ⑩; (a iubi, a-i fi drag, a păzi, a îngriji) ca ochii din cap, din tot sufletul, cu toată ardoarea, ca lucrul cel mai prețios: caimacamul își iubește nevasta ca ochii din cap (CAR.); a cheltui și ochii din cap, a cheltui foarte mult: am cheltuit și ochii din cap pînă cînd am văzut-o mare (ALECS.); a-i ieși ochii din

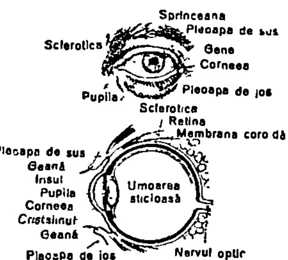

Fig. 3396. Ochiu.

cap, a se tot uita să vadă dacă vine cineva, a aştepta cu cea mai mare nerăbdare; a nu crede ochilor, a nu crede ce văd ochii, a se îndoi de realitatea unui lucru: fetei nu-i venea să crează ochilor, cînd văzu pe tată-său înaintea ei (ISP.); a da ochii (*sau* cu ochii) de cineva, a-l zări, a-l vedea, a-l întîlni: de cumva ţi-o scăpa, mai bine să te duci să te înneci, decît să dai ochi cu mine (I.-GH.); a(-şi) da ochii peste cap, a muri, a leşina, a lăsa să se vază albul ochilor: indignat grozav şi dîndu-şi ochii peste cap (VLAH.); ☛ DEGET ①; Ⓕ a deschide ochii, a fi cu băgare de seamă, cu luare aminte, a nu scăpa nimic din vedere (ca să nu greşească, ca să nu se întîmple ceva neprevăzut); Ⓓ: cine nu deschide ochii deschide punga; a deschide ochii cuiva, a-l face să vadă limpede, să-şi dea seamă de un lucru pe care nu-l vedea, pe care nu-l pricepea înainte; a deschide ochii pe cineva, a iubi pentru întîia oară, a fi cea dintîiu dragoste: deschisesem ochii pe-o copilă, cam de vîrsta mea (DLVR.); voinicul pe care deschisese ea odată ochii şi o fermecase cu fluierul (R.-COD.); încotro l-or duce ochii, la întîmplare, ori-unde ar fi să ajungă: se hotărî să se ducă... încotro l-or duce ochii (SB.); a face ochi, a deschide ochii, a se deştepta din somn: împăratul cel bătrîn... făcînd ochi şi începînd să se mişte (R.-COD.); a face ochi mici, a-i veni somn, a fi gata să adoarmă, a i se închide ochii de somn; a face ochi mari, a deschide ochii mari, a holba ochii (de mirare, de uimire, etc.); a face ochi dulci, a arunca priviri îndrăgostite, a căuta să intre în dragoste: începe să facă ochi dulci fetei, pe care o credea că e a Împăratului Roşu (R.-COD.): ☛ FUGI 5, GEANĂ ②; Ⓕ a închide ochii, *a)* a adormi; *b)* a muri; *c)* a se preface că nu vede; a închide ochii cuiva, a fi de faţă, a sta pe lîngă un muribund pînă în ultimele momente ale acestuia; ☛ JUCA 1 5. LUA ④; a i se prinde ochii de ceva, a i se opri privirile asupra unui lucru, a-l alege din mulţime, a-i acorda preferinţa: se uită la toţi caii... şi nici de unul nu i se prindeau ochii (ISP.); a pune ochii pe cineva *sau* pe ceva, a-şi opri privirile asupra unei persoane, asupra unui lucru, a-l distinge printre alţii, a-i acorda preferinţa, a-l îndrăgi: în loc să puie şi el ochii pe vr'una, d'o vreme încoace umblă craun (DLVR.); a pune ochi răi pe cineva, a avea sentimente de duşmănie, de neîncredere, etc. faţă de cineva; a-i rîde ochii, a fi plin de bucurie, nespus de mulţumit, de voios; a-i rămînea ochii la cineva, a nu-şi mai putea desprinde privirile de la cineva (de drag ce-i este): era aşa de bine făcută, încît ochii tuturor rămaseră la dînsa (ISP.); ☛ SCĂPĂRA 1 ③; Ⓕ a scoate ochii cuiva, a-i scoate pe nas, a-i face imputări, amintindu-i mereu şi cu răutate serviciile făcute, a-i aduce aminte cu asprime, cu răutate, anumite fapte care-l privesc; a-şi scoate ochii cu ceva, a-şi prăpădi vederea cu un tipar sau un scris mărunt, cu o lucrare migăloasă, etc.; a-şi scoate ochii cu cineva, a trăi în desfrîu cu cineva, a se da în dragoste în mod nepermis cu cineva: vezi bine că dumneata o s'o aperi, că vă scoateţi ochii unul la altul (CAR.); fuge de-şi scoate ochii, fuge din răsputeri, fără a se mai uita înapoi; a i se scurge (a-i sclipi, a-i licări) ochii după ceva *sau* după cineva, a rîvni din tot sufletul la ceva sau la cineva, a nu se mai sătura privindu-l cu dorul de a-l avea: cum văzură ele condurii, li se scurgeau ochii după dînşii (ISP.); cîteva fetişcane ce nu s'au prins în horă li se scurg ochii să fie şi ele printre cele mari (DLVR.); ☛ STICLI; a unge ochii cuiva, a-l mitui, a-l face (prin daruri, etc.) să treacă cu vederea, să închidă ochii; ce-mi văzură ochii! expresiune prin care-şi arată cineva mirarea văzînd ceva neaşteptat; n'am ochi să-l văd, nu-l pot suferi, mi-e urît să-l văd înaintea ochilor ¶ 5 *După prepoziţii.* A face cu ~l, a face semn cu ochiul: făcu cu ~l lui Vodă şi ne deterăm jos din turn (I.-GH.); a dormi numai cu un ~, a dormi rău; a aţipi uşor, dar stînd mereu de pază; cu ochii liberi, fără a se servi de ochelari, de un ochian, de un microscop, etc.; Ⓕ cu ochii închişi, orbeşte, fără a cerceta mai de aproape; a visa cu ochii deschişi; a fi cu ochii pe ceva, pe cineva, a nu pierde un lucru sau pe cineva din vedere, a veghia, a fi cu toată luarea aminte asupră-i; a fi cu ochii în patru, a fi cu mare băgare de seamă, a nu scăpa nimic din vedere; a aştepta cu patru(zeci) de ochi, a aştepta cu mare neastîmpăr să vie cineva, să se întîmple ceva; a fi cu patru ochi, a fi om cu carte, învăţat: se numesc oameni cu patru ochi, pentru că ştiu carte (ISP.); a sorbi cu ochii pe cineva, a-i fi drag, a-i plăcea peste măsură; a privi, a vedea cu ochi buni, răi, a aproba, a desaproba, a-i fi, a nu-i fi pe plac ceea ce face cineva; cu ochi şi cu sprîncene, vădit, învederat, real, manifest; am văzut cu ochii mei, se zice, prin emfază, spre a da mai multă tărie afirmaţiunii; să-l vezi cu ochii mei, să-l vezi aşa cum îl văd, cum îl judec eu; cît vezi cu ochii, cît de departe poţi cuprinde cu privirea: cît vedeai cu ochii, cîmpul era acoperit cu trăsuri (I.-GH.); văzînd cu ochii, foarte iute, ca şi cînd ai putea urmări cu ochii evoluţiunile: purcelul începe a se înfiripa şi a creşte văzînd cu ochii (CRG.): Se ducea, văzînd cu ochii, viaţa-i fărîmită 'n clipe (VLAH.); *F* cum mă îi, o, etc.) vezi cu ochii verzi, aşa cum îţi stă înaintea ochilor, aşa cum sînt (eşti, este, etc.) în realitate: l-am vîndut cu două pungi de bani, cum îi vezi cu ochii verzi (ISP.); ☛ LOGODI, LUA, VIS; e rău de ochi, are nişte ochi care deoache uşor; ☛ ARUNCĂTURĂ 4, LUME[1] 1; — a pierde, a prăpădi pe cineva din ochi, *a)* a nu-l mai zări; *b)* a-i fi foarte drag. se tot uita la dînsa, parcă o tot pierdea din ochi (ISP.); naţia te pierde din ochi, atît îi eşti de drag (JIP.); a fura din ochi. a fura dinaintea ochilor, fără ca cel ce sta de faţa să-l fi văzut; mă fură din ochi, aşa-i de meşter hoţul (PAMF.); a urmări din ochi. a avea mereu privirea aţintită asupra cuiva, a nu-l pierde din vedere, a nu l slăbi; ☛ CLIPEALĂ, CLIPI 1; — a-i fi (drag ca sarea în ochi, a nu-l putea suferi, a-i fi foarte urît; a-i sta în ochi, a provoca invidia, nemulţumirea cuiva, a nu-i fi nicidecum pe plac: mîndra lui Dacie... le sta în ochi noroadelor vecine (VLAH.); abia îl văd în ochi, mi e silă să-l văd, nu-l pot suferi; a spune verde în ochi, curat, fără înconjur; ☛ PRAF 1; înaintea ochilor, în faţă, dinainte-i: de se mînie, nu mai vede înaintea ochilor (DLVR.); se turbură de necaz şi nu mai vedea înaintea ochilor (ISP.); ☛ NEGRU 1 ④; — între patru ochi, numai între două persoane; — a lega pe cineva la ochi, a-i pune perdea la ochi, a-l face să nu vadă, să nu judece drept din pricina pasiunii ce i-a inspirat), a-l face să creadă lucruri ce nu sînt, a îmbrobodi; a fi legat la ochi, a fi orbit de pasiune, de un prejudiciu, a nu-şi da seamă ce se petrece în jurul lui; a lua la ~, a ţinti, a ochi: numai să-l iau la ~ cu săgeata, şi-l voiu culca la pămînt (ISP.); a lua la ochi, a atrage (cu interes, cu milă, cu neîncredere, cu dispreţ, etc.) atenţiunea cuiva sau a tuturor: am de trecut prin multe locuri, şi nu vreu să mă iee oamenii la ochi (CRG.); a nu avea la ochi buni pe cineva, a nu-l putea suferi, a nu-i fi pe plac, a privi cu ochi răi pe cineva: nu-l prea are la ochi buni pe Chiriac (CAR.); ☛ BATE 2 ⑬, FRECA 2 1. ŞTERGE: — pe ochii mei! formulă de jurămînt pentru a întări o afirmare; a-i lua perdeaua de pe ochi, a-l face să vadă limpede şi fără pasiune, a-l face să-şi dea seama de cele ce se petrec; — a-i scoate prin ochi, a-i scoate pe nas, a-i imputa cu asprime, amintindu-i serviciile făcute ¶ 6 F Privire: ~l străbate adînc în plaiurile ţării ¶ ⑦ Ⓕ Vedere: are ochi buni, slabi ¶ ⑧ (O bucată de carne cu ochi, un boţ cu ochi ☛ CARNE 1 ¶ 9 Ⓓ: ~l lui Dumnezeu nu doarme, Dumnezeu vede ce facem şi răsplăteşte la timp fie-căruia după faptele lui; — mai credincioşi ochii decît urechile, mai multă crezare trebue dată celor ce au văzut decît celor ce au auzit un lucru; — ochii ce nu se văd se uită. cei plecaţi departe sînt curînd uitaţi: — doi ochi văd mai bine decît unul, doi inşi îşi dau mai bine seama de ceva decît unul singur; — gardul are *sau* (e restrele au) ochi şi zidul *sau* pereţii) urechi, cele ce se fac sau se vorbesc pot uşor fi văzute sau auzite de alţii, dacă nu se iau anumite precauţiuni; ochii şi sprîncenele fac toate păcatele, dragostea porneşte de la o faţă frumoasă; ☛ ALBASTRU 1 1, BAN[1] 9, BÎRNĂ 2, CERE 1 5, CORB 1, DINTE 1, FAINĂ 4, ÎNGRĂŞA 1, ÎNŢELEPT 2, ORB, PLÎNGE ¶ ⑩ ✤ OCHIUL-BOULUI[1], plantă cu frunzele acoperite cu peri moi, cu flori mari galbene; creşte prin păşunile stîncoase din munţi *(Aster alpinus)* (▪ 3397); OCHIUL-BOULUI[2] — AURATĂ; OCHIUL BOULUI[3] = CINCI-DEGETE; OCHIUL-BOULUI[4] — LĂPTUCUL-OII; OCHIUL-BOULUI[5] = STELIŢĂ; OCHIUL-BOULUI[6] — STELUŢE; — OCHIUL-LUPULUI, plantă cu florile dis-

puse în mici spice ovoide; crește prin locuri nisipoase, pe matca rîurilor *(Plantago arenaria)* (▣ 3398); — **OCHIUL-MÎȚEI** IARBA-ȘARPELUI[1]; — **OCHIUL ȘARPELUI**[1], plantă ierboasă, cu frunzele mici albe, mătăsoase și păroase, cu flori

Fig. 3397. Ochiul-boului.

Fig. 3398. Ochiul-lupului.

Fig. 3399. Ochiul-șarpelui.

albastre ca cerul, cu gîtul galben *(Eritrichium terglouense)*; **OCHIUL-ȘARPELUI**[2], mică plantă cu frunzele păroase, cu florile mici, de un albastru închis *(Myosotis intermedia)* ▪ 3399; **OCHIUL-ȘARPELUI**[3] OCHII PĂSĂRUICII [1, 2]; **OCHIUL-ȘARPELUI**[4] = NU-MĂ-UITA; — **OCHIUL-SOARELUI** = VANILIE-SĂLBATICĂ; — **OCHII-CUCULUI** = CÎRCIUMĂRESE; — **OCHII-PĂSĂRUICII**[1], plantă cu flori mici, albastre, iar albe sau roșii; crește prin fînețele umede, pe lîngă bălți, pîraie și rîuri; numită și „grîul-cucului", „nu-mă-uita", „ochiul-șarpelui" sau „urechea-șoarecelui" *(Myosotis palustris)* (▪ 3400); **OCHII-PĂSĂRUICII**[2] = NU-MĂ UITA [1]; — **OCHII-ȘORICELULUI**, mică plantă erbacee, cu flori albicioase; crește prin munți *(Saxifraga adscendens)* ¶ ⑪ **OCHIUL-BOULUI** = PITULICE ¶ ⑫ **OCHIUL-PĂUNULUI** (-DE NOAPTE), fluture de noapte pe ale cărui aripi se află cîte un ochiu la fel cu aceia de pe penele de la coada păunului *(Saturnia piri)* (▪ 3401); **OCHIUL-PĂUNULUI-DE-ZI**, numele unui alt fluture *(Vanessa io)* (▪ 3402) ¶ ⑬ *Pr. anal.* Gaură mică în cașcaval, în miezul pîinii, etc. ¶ ⑭ Mic rotocol de grăsime la suprafața supei ¶ ⑮ Fie-care din punctele de pe un zar, de pe un domino, de pe o carte de joc: menesc a bine... mi-o ieșit zece ochi de caro... și dedesubt trii ochi de cupă (ALECS.) ¶ ⑯ Fie-care din petele colorate, în formă de ochi pe penele de la coada păunului ¶ ⑰ Fie-care din nodurile viței, unde se formează mugurii: vlăstarele se taie jumătate de palmă de sub ~l viței cu o bucățică din vița cea veche (ION).

Fig. 3400. Ochii-păsăruicii.

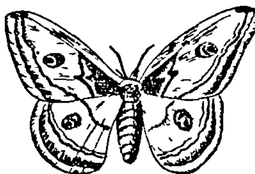

Fig. 3401. Ochiul-păunului (-de-noapte).

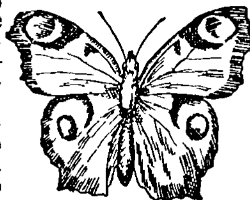

Fig. 3402. Ochiul-păunului-de-zi.

2. (*pl.*-iuri) *sn.* ① Loc deschis, poieniță, luminiș de crîng: aice era un ~ de pămînt verde, ca un ostrov în mare (SB.); dînd de vale prin bungeturi, printre colți și iară ieșind la ~ri de poieniță (JIP.); un ~ în pădure adăpostește un sat (IRG.) ¶ ② Loc unde se învîrtește apa unui rîu, vîrtej, vîltoare: Oltul... se aruncă peste stinci și cade în ~ri iuți și adînci (DLVR.); peste adîncimi se fac ~ri mari cari rotesc în loc (VLAH.) ¶ ③ ~ de fereastră, geam: vîntul lovește în ~l mic de geam (GRL.) ¶ ④ ~l podului, mică ferestruică pe acoperișul caselor țărănești ¶ ⑤ Despărțitură într'un sertar, în regalul cu litere la tipografii ¶ ⑥ Chilioară de stup, alveolă ¶ ⑦ Inelus sau deschizătură ce formează firul de ață, de lînă, de sforicică, etc. la o țesătură sau împletitură (▪ 3403); laț de funie: bătrîna înșira ~rile pe cîrlige (DLVR.); ~rile unei plase ¶ ⑧ Inelus, veriguță la un lanț, la un laț, la zale, la un șurub (▪ 3404) ¶ ⑨ *pl.* Mîncare făcută din ouă prăjite astfel ca gălbenușul să iasă întreg: îmi puse dinainte uscături, un pui fript, ~ri și o gărăfioară de vin (GN.) ¶ ⑩ PLIN-OCHIU, plin pînă sus: cofa este cu apă plină-ochiu (PAMF.) [lat. o c (ŭ) l u s].

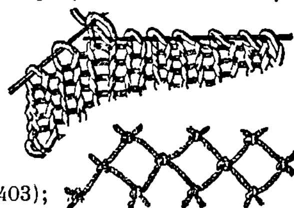

Fig. 3403. Ochiuri.

Fig. 3404. Ochiu de șurub.

OCHIULEȚ *sm.* și (*pl.*-ețe) *sn.* ① *dim.* OCHIU ¶ ② Cuțitaș, în formă de S, întrebuințat de fierar (R.-COD.).

‡**OCINA** (-nez) *vb. tr.* A moșteni [o c i n ă].

‡**OCINĂ** (*pl.*-ne, -ni) *sf.* Moșie, parte de loc rămasă de la părinți [vsl. o t ĭ č i n a].

‡**OCINAȘ** *sm.* Moștenitor [o c i n ă].

OCÎRCI (-cesc) *vb. tr. Olten. Băn.* A suci; a întoarce: ocîrcește carul, să mergem acasă (PȘC.).

‡**OCÎRMI** (-mesc) *vb. tr.* A hrăni, a întreține, a îngriji cu de toate: împarte-se muiarea de la bărbat... cînd... nu o ocîrmească bine, ce să dzice nu-i dă bucate, să-i fie de ajuns (PRV.-LP.) [vsl. o k r ŭ m l j a t i].

† **OCÎRMUI**... ☛ CÎRMUI.

OCLEIU *sm.* = OBLEȚ: cine n'a mîncat ~ proaspăt nu știe ce este bun pe lume (ZNN.) [comp. pol. o k l e j, rus. u k l e j a].

*__OCLUZIUNE__ *sf.* Închiderea sau astuparea unui conduct sau a unei deschizături naturale [fr.].

*__OCLUZIV__ 1. *adj.* ① Care produce o ocluziune ¶ ② Produs prin ocluziunea canalului bucal: consonantă ~ă.

2. **OCLUZIVĂ** (*pl.* -ve) *sf.* Consonantă ocluzivă [fr.].

OCNĂ (*pl.*-ne) *sf.* ① Mină (*în spec.* de sare), salină: ne coborîrăm în ~, care e de o adîncime ca de 80 stînjini (ALX.) ¶ ② ~ părăsită, mină unde nu se mai lucrează, lăsată în părăsire și care servea odinioară ca închisoare pentru făcătorii de rele de cea mai josnică speță: l-ar fi aruncat în ocna părăsită pe toată viața (FIL.) ¶ ③ Locul unde se închid răufăcătorii osîndiți la munca silnică, mai adesea pe lîngă salină, unde sînt siliți toată ziua să taie sare din mină: carele va ținea drumurile și căile oamenilor, de va fura... pe acela să-l arunce în ~, acolo să se pedepsească (PRV.-MR.) ¶ ④ *Olten. Băn.* Gura podului [ung. o k n a < vsl. o k n o].

OCNAȘ *sm.* Criminal osîndit să muncească într'o o c n ă de sare (▣ 3405).

OCNIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① Adîncătură pe sub cuptorul caselor țărănești, cotlon: noi scoteam mițele de prin ocnițe și cotruțe și le flocăiam (CRG.); căscase gura cît ocnița, ca să mi-l înghiță ca p'un pui de vrabie (ISP.); din două sărituri, motanul e în ocnița sobei (GRL.) ¶ ② Firidă, deschizătură în zidul unei clădiri, în

Fig. 3405. Ocnași.

formă de fereastră (▣ 3406): biserica are... trei ferești mari gotice și un rînd de ocnițe (IRG.) [comp. bg. o k n i c a].

OCOL (*pl.*-oale) *sn.* ① Drum ce face cineva cînd nu urmează calea dreaptă sau cea mai scurtă, înconjur: porumbelul... fără nici un ~ veni și se puse drept pe capul băiatului (ISP.) ¶ ² Drum, călătorie de jur împrejur: a făcut ~ul pămîntului; a da ~, a ocoli, a merge de jur împrejur: se ducea adesea prin grădină, da ~ mărului și tot plînuia (ISP.) ¶ ③ Îngrăditură pentru vite: șuri și ocoale pentru boi și vaci (CRG.); a făcut ficiorul un ~ bun și tare și bine îngrădit și a închis într'însul doi bivoli (SB.) ¶ ④ *Mold. Trans. Maram.* Bătătură, curte, ogradă ¶ ⑤ ‡ Plasă, plaiu (veche împărțire administrativă a județelor); (astăzi) circumscripție judiciară: judecător de ~; judecătorie de ~ [vsl. o k o l ŭ].

Fig. 3406. Ocnițe.

OCOLAȘ¹ *sm.* ‡ Subprefect, administratorul unui o c o l.

OCOLAȘ² (*pl.*-șe) *sn. dim.* OCOL: a rădicat un ~ numai de frunziș (SB.); Am un ~ Plin de iepurași (GOR.), *ghicitoare despre* „gură".

OCOLI (-olesc) 1. *vb. tr.* și *intr.* ¹ A face un o c o l, un înconjur, a nu merge pe drumul care duce de-a dreptul la țintă: ocolind pe margini, se rătăciseră (CAR.); drumul ocolește 'n larg, ca să facă urcușul lin (VLAH.); Ⓕ: ~ o întrebare, un răspuns; și ca să nu mai ocolim, ți-oiu spune românește pe șleau (ISP.) ¶ ② A merge, a călători de jur împrejur, a înconjura: ocolește în vîrful picioarelor casa (BR.-VN.); ocoliră împrejurul prăpăstiei și văzură că dîra de sînge nu mai înainta (ISP.) ¶ ③ A colinda, a cutreiera: credincioșii lui ocoliră toată împărăția, cercară toate femeile condurul, și la nici una nu se potrivi (ISP.) ¶ ④ A împrejmui, a îngrădi: ~ cu un gard ¶ ⁵ A fi așezat de jur împrejur: m'am suit pe prispa care ocolea de jur împrejur casele (DLVR.) ¶ ⑤ A se feri, a evita: cîte nu fac oamenii ocolind de-a spune ceea ce fac (DLVR.).

2. *vb. refl.* A se feri de a se întîlni, a lua fie-care alt drum spre a nu se întîlni.

OCOLIȘ (*pl.*-ișuri) *sn.* O c o l, înconjur; întindere de jur împrejur: ~ul tot gîndesc că va fi aproape de 800 stînjini, după numărul pașilor ce am făcut (C.-RAD.).

† **OCOLNICĂ** (*pl.*-ce) *sf.* Planul unei moșii sau unui sat, carte de alegerea hotarelor.

OCOȘ *adj. Trans. Băn.* Isteț, deștept.

OCOȘI (-oșesc) *vb. refl. Trans. Băn.* A face pe istețul, pe deșteptul [o c o ș].

OCROTI (-otesc) *vb. tr.* A apăra, a lua sub paza sa, a proteja: era încredințat că... va putea să ocrotească pe creștini de asupreliile nelegiuitului dușman al sfintei cruci (ISP.); fără nici o rudă care să-l ocrotească și să-l ajute (CRG.); superiorii îl ocroteau, camarazii îl găseau de spirit (VLAH.) [vsl. o k r o t i t i].

OCROTIRE *sf.* Faptul de a o c r o t i; apărare, protecți(un)e.

OCROTITOR 1. *adj. verb.* OCROTI. Care ocrotește: alergau aici ca la un Dumnezeu ~ care de toți avea milă (VLAH.); se adunau... sub aripile ocrotitoare ale prepeliței (BR.-VN.).

2. *sm.* Cel ce ocrotește, apărător: el era razimul și ~ul cel mai credincios... al legii noastre celei sfinte (ISP.); ~ul celui mic și neputincios este chiar pravila cea dreaptă legiuită (C.-RAD.).

***OCRU** *sbst.* Un fel de humă colorată mai adesea în galben sau roșu, care se întrebuințează mult la văpsit și la zugrăvit [fr.].

***OCTAEDRIC** *adj.* ① De forma unui octaedru ¶ ② Care cristalizează în octaedri: sulf ~ [fr.].

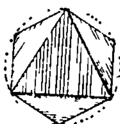

Fig. 3407. Octaedru.

***OCTAEDRU** *sm.* Corp geometric cu opt fețe triunghiulare (▪ 3407) [fr.].

***OCTANT** (*pl.*-te) *sn.* ☆ ① Distanța de 45° între doi aștri ¶ ② Instrument cu care se măsoară în astronomie unghiurile (▪ 3408) [fr.].

Fig. 3408. Octant.

***OCTAVĂ** (*pl.*-ve) *sf.* ¹ Stanțe de cîte opt versuri (în poeziile italiene, portugheze și spaniole) ¶ ② ♩ Intervalul dintre prima și ultima notă cu aceleași nume dintr'o gamă completă (▣ 3409) ¶ ³ A opta paradă în scrimă (▣ 3410) [fr.].

Fig. 3409. Octavă.

***OCTOBRE** = OCTOMVRIE.

***OCTOGENAR, -ARĂ** (*pl.*-re) *adj.* și *sm. f.* În vîrstă de optzeci pînă la nouăzeci de ani [lat.].

***OCTOGON** (*pl.*-oane) 1. *sn.* Ori-ce poligon cu opt unghiuri și opt laturi (▣ 3411).

2. *adj.* Care are opt unghiuri și opt laturi: un turn ~; o sală ~ă [fr.].

***OCTOGONAL** *adj.* Cu opt unghiuri: o figură ~ă; un pridvor luminos... se razimă pe șase stîlpi de piatră ~i, sculptați la bază (IRG.) [fr.].

Fig. 3410. Octavă.

Fig. 3411. Octogon.

OCTOIH (*pl.*-huri), Ⓟ OHTOIC, OFTOIC (*pl.*-curi) *sn.* ① Carte bisericească ce cuprinde cîntările din fie-care zi a săptămînii și care se cîntă regulat pe opt glasuri; fie-care săptămînă conține

Fig. 3412. Titlul *Octoihului* tipărit în a. 1700.

un glas, aşa că octoihul se termină după opt săptămîni, potrivit celor opt glasuri bisericeşti, iar după aceea reîncepe din nou, repetîndu-se tot anul (▪ 3412): **maica preoteasă, cînd cînta preotul glasurile din octoih, îl asculta cu drag** (ISP.); **dimineaţa buchile, oftoicu şi psaltirea; după prînz, psaltichia** (I.-GH.) ¶ 2 *Pr. ext.* Cîntare, cîntec: **răsuna mahalaua, cînd începea a dura la ohtoicuri** (ALECS.) [gr. ὀκτώηχος].

OCTOMVRIE, **OCTOMBR(I)E** *sm.* A zecea lună a anului, numită de popor „brumărel" [vsl. o k t o v r i ĭ, bg. o k t o m v r i ĭ].

***OCTOSILABIC** *adj.* De opt silabe: **cuvînt~; vers ~** [fr.].

***OCULAR** 1. *adj.* 1 Al ochiului, ce ţine de ochi: **muşchi ~i** ¶ 2 **Martor ~**, martor care era de faţă, cel ce depune mărturie despre cele ce a văzut cu ochii lui.

2. *pl.*-**re**) *sn.* Lentila unui instrument de optică pe care se aplică ochiul [fr.].

***OCULIST** *sm.* Medic de ochi [fr.].

***OCULT** *adj.* 1 Ascuns, tainic, misterios: **o putere ~ă** ¶ ② **Ştiinţe ~e**, pretinsele ştiinţe care dau adepţilor lor puteri supranaturale, ca alhimia, astrologia, magia, necromanţia, etc. ¶ 3 Neaccesibil spiritului omenesc: **cauze ~e** [fr. < lat.].

***OCULTISM** *sbst.* Ştiinţa celor oculte, lucrurilor supranaturale, nepătrunse de mintea omenească [fr.].

***OCULTIST** 1. *adj.* Privitor la ocultism.

2. *sm.* Persoana care practică ocultismul [fr.].

***OCUPA** (-**cup**) 1. *vb. tr.* 1 A cuprinde (cu armele), a cuceri, a pune stăpînire: **~ o cetate** ¶ ② A lua în stăpînire ¶ 3 A cuprinde, a umplea un loc: **patul ocupă jumătate din odăiţă** ¶ ④ A cuprinde cu totul mintea cuiva, a absorbi: **acest proiect mă ocupă de o lună de zile** ¶ 5 A locui, a sta undeva: **~ o casă** ¶ ⑥ A da de lucru, a face să lucreze, a întrebuinţa: **fabrica ocupă peste 30 de lucrători** ¶ ⑦ A poseda: **~ un post** ¶ 8 A sili să lucreze într'una, a-i lua tot timpul lucrînd: **această lucrare m'a ocupat aproape cinci ani.**

2. *vb. refl.* 1 A se îndeletnici, a-şi consacra tot timpul ¶ 2 A se îngriji de ceva, a purta grije de ceva [lat.].

***OCUPANT** *sm.* Cel care a ocupat un loc, care a pus stăpînire pe un loc: **primul ~** [fr.].

***OCUPARE** *sf.* Faptul de a o c u p a; ocupaţiune.

***OCUPAT** *adj.* 1 *p.* **OCUPA** ¶ ② Cuprins, stăpînit, luat în stăpînire ¶ 3 Care are mult de lucru ¶¶ C **NEOCUPAT.**

***OCUPATOR** *sm.* Cel ce ocupă, ce ia în stăpînire, ce cuprinde ceva [fr.].

***OCUPAŢIUNE**, **OCUPAŢIE** *sf.* 1 Faptul de a ocupa; (luare în stăpînire, cuprindere ¶ ② Îndeletnicire, lucru, treabă de care se ocupă cineva; post, slujbă: **i-am găsit o ~**, i-am găsit de lucru, cu ce să se îndeletnicească, i-am găsit un post [fr.].

***ODĂ** (*pl.*-**de**) *sf.* 1 La cei vechi: poemă destinată a fi cîntată: **Odele lui Pindar** ¶ 2 Astăzi: poezie împărţită în strofe egale şi de un stil ridicat [fr.].

ODAGACIU, **ODOGACIU** *sbst.* 1 Scoarţa unui arbust *(Croton eluteria)* din insulele Bahama şi din peninsula Florida, cu un gust acru şi amar, cu miros aromatic: **profumul acesta-i pare mai bun decît odagaciul** (CAR.); **cocheta îşi alegea... o perniţă de odagaciu** (FIL.); **coana Anica afumă prin casă cu odogaciu** (GRL.) ¶ 2 Lemnul acestui arbust: **mătănii de odagaciu** ¶ 3 Plantă cu flori trandafirii, rar albe; rădăcinile ei, cunoscute sub numele de „ciuen", sînt întrebuinţate pentru scoaterea petelor de pe haine; numită şi „săpunel(e)", „săpunariţă" sau „săpunul-popii" *(Saponaria officinalis)* (▪ 3413) [tc. od-agağy].

Fig. 3413. Odagaciu.

ODAGIU, **ODĂIAŞ** *sm.* ① Servitor într'o cancelarie, la o primărie, la un tribunal, etc. ¶ ② Slugă la ciobani [tc. o d a g y; o d a i e].

ODAIE *sf.* ① Fie-care din încăperile unei case, cameră: **~ de mîncare**, sufragerie; **~ de culcare, de dormit**, iatac; **~ de primire**, salon ¶ ② ‡ Locuinţă, apartament: **nişte şiruri de clădiri... slujeau de locuinţe sau odăi copiilor din casă** (ODOB.) ¶ ③ Loc la cîmp sau la pădure unde se adăpostesc vitele sau oile şi unde îngrijitorii lor au toate cele trebuincioase pentru menajul lor: **stătusem o săptămînă încheiată cu vitele la ~, lîngă apă** (SAD.) [tc. o d á].

ODĂIELNIC *adj.* şi *sm.* Care umblă din casă în casă, uşernic (CIAUŞ.) [o d a i e].

ODĂIŢĂ (*pl.*-**ţe**) *sf.* *dim.* **ODAIE.**

ODĂJDII *sf. pl.* Veşmintele cu cari slujesc preoţii: **popii oraşului, toţi în ~, cu cădelniţe şi cu făclii aprinse în mînă** (I.-GH.): **preotul se îmbrăcă în ~ şi începu să citească rugăciunile** (ISP.) [vsl. o d e ž d a].

***ODALISCĂ** (*pl.*-**ce**) *sf.* Femeie de serviciu în haremul Sultanului [fr.].

‡ **ODĂNĂOARĂ** = **ODINIOARĂ.**

ODATĂ *adv.* 1 O singură) dată: **e mai bine să întrebi de două ori decît să greşeşti ~** (ZNN.); **decît de multe ori şi puţin, mai bine ~ şi mult** (ZNN.) ¶ ② Într'un timp, odinioară, cîndva: **a fost ~ ca niciodată; Dumnezeu... va da ~, ~ la iveală nevinovăţia sa** (ISP.) ¶ ③ În acelaşi timp: **a se culca ~ cu găinile** ☛ **GĂINĂ** ②; **a venit ~ cu mine** P **~ cu capul** ☛ **CAP**[1] ② ¶ ④ Deodată: **cînd, ce să vezi d-ta** P **~ îi ieşiră înainte trei zmei** (ISP.) ¶ ⑤ *Mold.* P În toată puterea cuvîntului, cum se cuvine: **Sînt bărbat ~ sdravăn, dar tu, pace, turtă, clei!** (SPER.); **noi sîntem ~ băieţi, şi ce-am vorbit, vorbit rămîne** (CRG.) ¶ ⑥ **Cîte ~** ☛ **CÎTEODATĂ** ¶ ⑦ **De ~** ☛ **DEODATĂ** ¶ ⑧ **Vre ~** ☛ **VREODATĂ** [o[2] + d a t ă].

ODĂŢICĂ *adv.* F P *dim.* **ODATĂ**: **de mult doream să ne mai adunăm ~ măcar** (ISP.).

ODAVANIE, **ODOVANIE** *sf.* A opta zi după o sărbătoare: **de la Crăciun în opt zile este odovania praznicului** (VOR.) [vsl. o t ŭ d a v a n i j e].

ODGON (-**oane**) *sn.* *Mold. Bucov.* Funie groasă şi lungă (mai adesea de corabie sau de legat plutele la mal): **prostimea... şede... înşirată pe marginea unui ~ ce n'o lasă să se grămădească** (NEGR.) [comp. srb. o d g o n].

***ODICOLON** *sbst.* P Apă de Colonia: **stropeşte-l cu apă, dă-i cu ~ la nas!** (CAR.) [fr. e a u d e C o l o g n e].

ODIHNĂ, P **ODINĂ**, **HODINĂ**: **să vor veseli şi să vor duce spre odihna şi spre răpaosul cel ceresc** (VARL.); **ne aşezăm la puţină hodină pe un brad bătrîn** (SAD.); *sf.* 1 Încetare de mişcare, de lucru, repaus; **a-şi pierde odihna**, a-şi pierde somnul, a nu mai putea dormi; **a se da odihnei**, a se culca; **odihna de veci**, moartea ¶ ② Linişte, calm desăvîrşit al sufletului, tihnă ¶ ③ Suprafaţă aşezată din distanţă în distanţă între treptele unei scări ce duce de la un cat la altul sau unde începe fie-care etaj ¶¶ C **NEODIHNĂ**: **foamea, frigul, neodihna şi examenele zilnice... mă adusese la o disperare amară** (I.-GH.) [o d i h n i].

ODIHNI, P **ODINI**, **HODINI** (-**nesc**) 1. *vb. tr.* A lăsa să stea în odihnă, ca să-şi recapete puterile ostenite: **să ne oprim aci..., ca să ne mai odihnim şi caişorii** (ISP.): **Dumnezeu să-l odihnească!** se zice despre un mort: **Dumnezeu să-l ierte şi să-l odihnească întru împărăţia cerească!** (CRG.).

2. *vb. intr.* şi *refl.* ① A sta în odihnă, a sta fără să lucreze spre a-şi recăpăta puterile ostenite, a se repausa: **cine învaţă la tinereţe se odihneşte la bătrîneţe** (PANN); **mai hodinesc şi eu, că viu foarte de departe şi sînt tare trudit** (SB.) ¶ ② A zăcea în pămînt, în mormînt: **mănăstirea în care odihnesc oasele acestui fericit bărbat** (ISP.) ¶ A dormi ¶ ④ A se potoli [vsl. o t ŭ d ŭ h n ą t i].

ODIHNIT *adj. p.* **ODIHNI** ¶¶ C **NEODIHNIT.**

ODIHNITOR *adj. verb.* **ODIHNI.** Care odihneşte: **după un somn lung şi ~ o să mi se pară că tot ce ţi-am spus ţi le-aş fi spus de un an de zile** (DLVR.); **o lumină dulce, odihnitoare, limpezeşte valea** (VLAH.).

ODINĂ... ☛ **ODIHNĂ...**

ODINIOARĂ, ‡ **ODINĂOARĂ** *adv.* ① Altădată, în vremea de demult: **limba ceastă de astăzi lătinească, odinăoară au fost hireşe elinească** (CANT.); **acest schit, odini-**

oară adăpost de călugărițe, era acum părăsit (ALECS.) ¶ ② Odată, cîndva: într'una ea își închipuia că el odinioară va fi doctor (GN.) ¶ ③ ‡ NICE-(O DÎNĂOARĂ, niciodată: fecio- rul nu va putea nice-dînăoară să pîrască la giudeț pre cela ce au suduit pre tată-său (PRV.-LP.); giuruindu-se precum de acmu înainte hotarăle împărăției Romanilor nici-odinăoară nu va mai călca (CANT.) [‡ d ă n ă o a r ă; comp. ADINEAURI, DINIOAREA].

*ODIOS 1. adj. Mîrșav, scîrbos, urîcios; care inspiră ură; nesuferit.
2. sbst. Ceea ce e odios [lat.].

*ODISEE sf. Călătorie lungă și plină de peripeții și de aventuri favorabile sau nefavorabile [fr.].

ODÎR! interj. Cuvînt cu care se alungă cîinii; ni! Și făcui încet la diusul un ni! și un ~! (PANN).

○ ODÎRJĂ (pl.-je) sf. Trans. (FR.-CDR.) Coada îmblăciului [srb. o d r ž a].

ODÎRNI (-nesc) vb. tr. și refl. Olten A înțărca: la Ales se odîrnesc și se aleg mieii de oi și iezii de capre (LIUB.) [srb. o d r e n u t i].

*ODOARE sf. Miros [lat.].

ODOBAIE sf. Mold. Car mare cu patru boi pentru cărat snopii la arie: La măsură a ieșit Dintr'o claie O ~ (MAR.).

ODOBEALĂ sf. F Închisoare: a pune, a băga la ~ (ISP.) [d u b e a l ă; comp. ARGĂSEALĂ].

ODOGACIU ☛ ODAGACIU.

ODOLEAN sbst., ODOLEANĂ sf. Două specii de plante, cu flori trandafirii sau albe, ce cresc prin fînețe și locuri umede; rădăcina ei, întrebuințată în farmacie, are un miros caracteristic, neplăcut; planta e purtată la brîu de femeile din popor, căci cred că le aduce noroc în dragoste (Valeriana officinalis) (▣ 3414), (V. dioica): Bujorelul falnic, rumen, cu nălțuța odoleană (ALECS.); Foaie verde odoleană, Asta-i mîndra mîndruleană (IK.-BRS.) [srb. o d o l j a n].

Fig. 3414. Odolean.

*ODOMETRU sn. Instrument cu care măsoară cineva drumul făcut pe jos sau cu trăsura [fr.].

*ODONTALGIE sf. Durere de dinți [fr.].

*ODONTOLOG sm. Cel ce se ocupă cu odontologia [fr.].

*ODONTOLOGIE sf. Partea anatomiei care se ocupă cu studiul dinților [fr.].

ODOR (pl.-oare, -oară sn. ① Giuvaer, sculă prețioasă, lucru de mare preț: scoase un gologan din buzunar și... îl privi cu drag pe amîndouă fețele ca un ~ (GN.); o sabie... pe care o păstra în prăvălie ca pe un ~ din vechime (ISP.); avem bani destui, odoară de prisos, o avuție cît nu-i mai știm sama (SB.) ¶ ② Ⓕ Despre persoane: ființă prețioasă, iubită, în spec. copil iubit la nebunie de părinți: Iat'o scoborînd la vale, galbănă și istovită, Cu ~ul strîns la sînu-i (VLAH.); îmi făcea apoi cîte un benchiu în frunte, ca să nu-și prăpădească ~ul (CRG.); — iron. (comp. SCULĂ): acum pricep eu ce ~ de femeie am dobîndit (CRG.); baba și cu ~ul de fiică-sa tot nemulțumitoare și cîrtitoare erau (CRG); vai! săracul omul prost, bun ~ la casă a fost! (ZNN.) ¶ ③ pl. Veșminte bisericești scumpe și alte obiecte prețioase întrebuințate în biserică: în mijloc e biserica, plină de scule și de odoare vechi (VLAH.); odoarele sfinte erau de batjocură (ISP.) [srb. o d o r, -r a].

*ODORANT adj. Mirositor [fr.].

*ODORAT sbst. Simțul mirosului [fr.].

ODORÎ (-orăsc) vb. tr. Olten. A sfîrși, a isprăvi cu munca (în spec. a termina cu aratul): am odorît de arat (VÎRC.) [srb. o d o r a t i].

ODOROAGĂ... ☛ HODOROAGĂ...

ODOROB (pl.-oabe) sn. Coș de nuiele, de forma unui con trunchiat, fără fund, care servește la pescuit (▪ 3415).

ODORONC = HODORONC.

ODOS sbst. ① Numele a două specii de ovăs sălbatic (Avena fatua) (▣ 3416) și (Avena strigosa) (▣ 3417) ¶ ② = ZIZANIE ①.

ODOVĂI (-ăesc) vb. tr. Trans. A strica, a uza (hainele, încălțămintea); a prăpădi, a dărăpăna; a nimici: făcutu-mi-am opinci de fier... și umblat-am pînă le-am odovăit (RET.).

Fig. 3415. Odorob.

ODOVANIE ☛ ODAVANIE.

ODRASLĂ (pl.-le) sf. ① Mlădiță, (v)lăstar: Lăpușneanul retezase trunchiul, dar odraslele cresteau (NEGR.) ¶ ② Ⓕ Progenitură, urmaș: un băiat rău la părinți... singura ~ bărbătească în casă (VLAH.); puse în ciur doi cățel... spuindu-i că astfel de odrasle i-a născut soția (ISP.) [vsl. o t r a s l ĭ].

ODRĂSLI (-lesc vb. tr. și intr. 1 A da, a răsări odrasle din trunchiul unui arbore: copacul voește să tot odrăslească și bruma nu-i dă pas (PANN) ¶ 2 Ⓕ A încolți; a crește: sîngele acesta stropește mai multe inimi în care odrăslește duhul vrajbei (NEGR.); popoare vechi s'au risipit, iar altele au odrăslit și s'au ridicat pe sfărmăturile lor (VLAH.).

Fig. 3416. Odos.

OE... ☛ OIE...

OF! 1. interj. Exprimă durerea, amărăciunea sufletului, desnădejdea, etc.: of! de-ar veni iarna, să te mai dau odată la școală undeva (CRG.).
2. (pl. ofuri) sn. 1 Exclamațiune de durere, etc., oftat: un ah! sau un of! bine trăgănat... înstărea pe fericitul Țigan care poseda piept sănătos și răsuflare lungă (ALECS.); îi răspunde tot cu ~uri și cu bocet și plîngînd (SPER.) ¶ ② Mîhnire adîncă, amărăciune, desnădejde: îmi luai lumea 'n cap cu ~ul la inimă (FLOR.).

*OFENSA (-sez 1. vb. tr. ① A insulta cu vorba sau cu fapta, a înfrunta ¶ ② ~ pe Dumnezeu, a păcătui ¶ ③ Ⓕ A jigni, a atinge: ~ amorul propriu.
2. vb. refl. A se supăra; a se simți jignit [fr.].

*OFENSĂ (pl.-se) sf. Insultă cu vorba sau cu fapta, înfruntare; ocară [fr.].

Fig. 3417. Odos.

*OFENSATOR adj. și sm. Cel ce ofensează.

*OFENSIV adj. 1 Care atacă sau servă la atacat: arme ~e ¶ 2 Alianță ~ă și defensivă, alianță făcută între două sau mai multe State prin care se obligă să-și dea unul altuia ajutor în caz de războiu, fie că-l declară unul din ele, fie că sînt atacate de un alt Stat [fr.].

*OFENSIVĂ (pl.-ve) sf. Atac: a lua ofensiva. a ataca, a porni la atac [fr.].

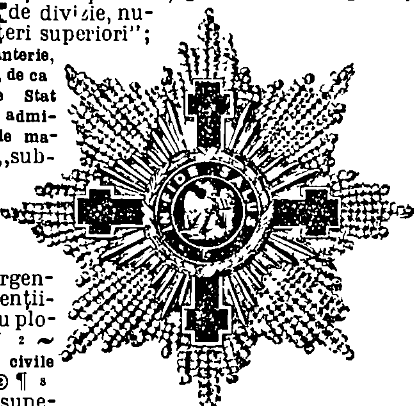
*OFERI (-er) 1. vb. tr. 1 A propune cuiva un lucru, a-l îmbia să primească ¶ ② A propune un preț: mi-a oferit 50.000 de lei pentru locul acela ¶ ③ A arăta vederii, a înfățișa minții: Dunărea oferă pe alocuri priveliști de toată frumusețea.
2. vb. refl. 1 A se propune pe sine: s'a oferit să-mi servească de călăuză ¶ 2 A se înfățișa ochilor, minții [lat. o f f e r r e, refăcut după s u f e r i].

*OFERTĂ (pl.-te) sf. 1 Propunere, lucru oferit ¶ ② Nevoia ce simte un fabricant de a-și desface produsele, lucrătorul de a-și oferi munca, și care face pe unul sau pe celălalt să ceară un preț mai mare sau mai mic: valoarea lucrurilor determinată de legea cererii și a ofertei [fr.].

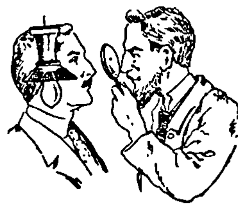
*OFICIA (-ciez vb. tr. A sluji la biserică, a celebra slujba bisericească: **cu barba lui mare, roşcată, avea un aer de preot care oficiază (VLAH.)** [fr.].
*OFICIAL adj. 1 Care vine de la o autoritate recunoscută ¶ 2 Care emană de la guvern, publicat de guvern: act ~; **Monitorul** ~ ¶¶ C NEOFICIAL [fr.].
*OFICIANT sm. 1 Preotul care e de rînd să facă slujba la biserică ¶ 2 Funcţionar, slujbaş al Statului ¶ 3 Amploiat la poştă [fr.].
*OFICINĂ (pl.-ne) sf. ① Laboratorul unei farmacii ¶ 2 Ⓕ Locul unde se fac lucrări ştiinţifice ¶ Locul unde se urzesc intrigi, comploturi: **acest ziar e o ~ de calomnii** [fr.].
*OFICINAL adj. **Plantă ~ă**, buruiană de leac, plantă întrebuinţată în medicină [fr.].
*OFICIOS adj. 1 Îndatoritor, gata să facă un serviciu ¶ 2 **Ziar ~**, ziar susţinut şi inspirat de guvern, însă nu pe faţă, nu în mod oficial [fr.].
*OFICIU (pl.-cii) sn. 1 Ori-ce datorie faţă de familie, de societate ¶ 2 Funcţiune: **~l respiraţiunii este să schimbe sîngele negru în sînge roşu** ¶ 3 Post, slujbă: **a-şi îndeplini ~l de secretar** ¶ 4 Birou: **~ de publicitate** ¶ 5 Serviciu, ajutor: **s'a hotărît să primească bunele oficii ale Engliterei (I.-GH.)** ¶ 6 Slujbă bisericească: **~l divin** ¶ 7 **Avocat (numit) din ~**, avocat numit de judecător, de tribunal, spre a apăra fără plată pe un acuzat ¶ 8 **Sfîntul oficiu**, tribunalul inchiziţiunii [fr. < lat.].
*OFICLEID (pl.-de) sn. Instrument de alamă care are, în orchestră, rolul de bas profund (▪ 3418) (☛ şi TAB. XXXIX [fr.].

Fig. 3418. Oficleid.

OFILI, Mold. OVILI (-ilesc) vb. tr. şi refl. 1 A (se) veşteji, a (se) păli, a (se) îngălbeni: **vă veştejiţi voi toate, plăpînde flori ale vieţii... în grabă vă ofiliţi şi periţi toate (ODOB.)** ¶ ② Ⓕ A-şi pierde colorile feţei, a-şi pierde vioiciunea: **îi se făcea frică ca nu cumva vîntul să-i ofilească lumina feţei (DLVR.); din rumenă şi veselă ce era, ajunsese de se ofilise (ISP.); ranele (poporu)lui erau... adînci, apăsarea despotică îl ovilise (NEGR.)** [comp. rus. o h i l ê t i ,,a slăbi, a se pipernici"].
OFILIT, Mold. OVILIT adj. p. OFILI, OVILI. Veşted, pălit, îngălbenit: **acum totul era veşted, totul era ofilit, totul se îmbrăcase într'un giulgiu de ger şi de întristare (ODOB.)**; F: **o vesalie mare îi tresări în faţa ofilită (DLVR.); văzîndu-mă aşa mic şi ovilit, mi-au pus numele Tindală (NEGR.)**.
‡ OFIS (pl.-se) sn. Decret domnesc: **îndată după cetirea ~ului de deschidere şi verificarea titlurilor deputaţilor aleşi (I.-GH.)** [comp. fr. o f f i c e].
OFIŢER sm. 1 Militar de un rang superior plotonierului, şi anume: sub-locotenentul, locotenentul, căpitanul, numiţi laolaltă ,,ofiţeri subalterni", maiorul, locotenentul-colonel şi colonelul, numiţi ,,ofiţeri superiori", generalul de brigadă şi generalul de divizie, numiţi ,,ofiţeri superiori"; **~ de infanterie, de artilerie, de cavalerie, de Stat major, de administraţie, de marină, etc.**; ,,subofiţeri" sînt numiţi în mod colectiv caporalii, sergenţii, sergenţii-majori sau plotonierii ¶ 2 **~ al stării civile** ☛ CIVIL ② ¶ 3 Grad superior cavalerului, conferit de o decoraţiune: **~ al Coroanei-României, al Stelei, al Legiunii de onoare; Mare ~**, grad de decoraţie superior comandorului (▪ 3419) [rus. o f i c e r ŭ < germ. O f f i z i e r].

Fig. 3419. Placa de Mare-ofiţer al Stelei-României.

OFIŢERESC adj. De o f i ţ e r.
OFIŢEREŞTE adv. Ca o f i ţ e r i i.
OFIŢERIME sf. col. OFIŢER.
*OFRANDĂ (pl.-de) sf. ① Dar, pomană: **~ benevolă** ¶ 2 Prinos [fr.].
OFT (pl.-turi) sn. Oftat, suspin [o f t a].
OFTA (-tez) vb. intr. 1 A scoate un oftat, a suspina: **împreunîndu-şi mînile, ofta de te 'nneca plînsul (VLAH.); Dănilă însă ofta din greu lîngă burduvul cu bani (CRG.); omul de n'ar ~, cu totul s'ar venina (ZNN.)** ¶ ② Ⓕ **~ după ceva**, a dori din adîncul sufletului: **boierii... a căror inimă ofta după libertate (BĂLC.); toată ziulica ofta omul după o vorbă mai bună ori după un zîmbet (CAR.)** [o f !].
*OFTALMIC adj. Ce ţine de ochiu: **ganglion ~** [fr.].
*OFTALMIE sf. Inflamaţiune a părţilor superficiale şi anterioare ale ochiului [fr.].
*OFTALMOLOGIC adj. Privitor la oftalmologie [fr.].
*OFTALMOLOGIE sf. Partea anatomiei ce tratează despre ochi [fr.].
*OFTALMOSCOP (pl. -oape) sn. Instrument cu care se poate examina interiorul ochiului (▪ 3420) [fr.].

Fig. 3420. Oftalmoscop.

OFTARE sf. 1 Faptul de a o f t a ¶ 2 Oftat, suspin: **năbuşindu-şi o adîncă şi caldă ~ (DLVR.)**.
OFTAT (pl.-ate) sn., OFTĂTURĂ (pl.-turi) sf. Respiraţiune puternică, adîncă şi lungă, pricinuită de o durere morală, suspin: **numai cîte un oftat din vreme în vreme îmi ridica pieptul (GN.); Iartă-i, Doamne, păcatul Cui a făcut oftatul (IK.-BRS.); oftăturile, blestemele mele, numai milostivul Dumnezeu le-o fi ştiind (LUNG.)**.
OFTICA (-icez), Mold. OFTIGI (-igesc) 1. vb. tr. 1 A face oftic**o**s ¶ ② Ⓕ A amărî, a face zile fripte. 2. vb. intr. ① A deveni ofticos, a căpăta o f t i c a ¶ ② Ⓕ A se amărî: **în zadar am ofticat cu vorba, ba încă am şi scris-o în gazetă (ALECS.)**.
OFTICĂ, Mold. OFTIGĂ sf. ① Tuberculoza plămînilor, ftizie, boală grea, molipsitoare, caracterizată prin desvoltarea în plămîni a unor produse morbide, numite ,,tubercule", datorite prezenţei microbului lui Koch; bolnavul tuşeşte mereu, scuipă cu sînge şi se prăpădeşte încetul cu încetul: **un junghiu... care în puţine săptămîni l-a dat într'o ~ galopantă (I.-GH.)** ¶ ② ⊕ Citaţie (la judecată) [ngr. ὄχτικας].
OFTICOS, Mold. OFTIGOS adj. ① Bolnav de o f t i c ă: **mîne poimîne avem să ne trezim nişte babalîci gubavi şi ofticoşi (CRG.)** ¶ 2 Ⓕ F Slab, pipernicit: **îţi aduc vr'o doi răcuşori în şepte luni, chirciţi, oftigoşi, ca vai de ei! (ALECS.)**.
OFTIGĂ... ☛ OFTICĂ...
OFTOIC ☛ OCTOIH.
*OFUSCA (ofusc) 1. vb. tr. ① A împiedeca vederea, a ascunde lumina, a întuneca ¶ ② Ⓕ A jigni. 2. vb. refl. ① A fi întunecat, ascuns vederii ¶ 2 Ⓕ A fi jignit, a se supăra [fr.].
OGAR sm. Cîine mare de vînat iepuri, înalt în picioare şi foarte iute la fugă (▪ 3421): **căpăii şi ~ii dau năvală asupra cerbului (RET.); Ce plăcere de-a fugi în fuga mare Pe-un cal sprinten, uşurel ca un ~ (ALECS.); m'ai făcut să alerg ca un ~ acum la bătrîneţe (GN.)**; Ⓘ: **nu e nici cîine nici ~**, n'are nici un caracter deosebit, nici o însuşire distinctivă [vsl.].

Fig. 3421. Ogar

OGARATIC, OGORATIC adj. Cu trupul ca al o g a r u'l u i (în spec. despre vite): **vita de soiu să se caute a fi lungă în trup, rădicată la picioarele de dinainte, nu ogaratică (DRĂGH.); soiul vitelor ungureşti... lungi în trup, nalţi în picioare şi ogoratic (ION.)**.
OGARCĂ (pl.-ce) sf. Femela o g a r u l u i.
OGĂREŞTE adv. Ca un o g a r: **aleargă ~ (ALECS.)**.

OGARNIC *adj.* Ca o g a r u l, de felul ogarului: Un cal de soiu ~, deprins a vîna ciute (ALECS.).

OGAȘ (*pl.*-șe) *sn. Băn.* ① Vale îngustă ¶ ② Pîrău: pe această vale curge un ~ carele izvorește din Fața-mare (LIUB.) ¶ ③ Șanț făcut de puhoaie pe drumuri [ung. v á g á s; comp. FĂGAȘ, HĂUGAȘ, HOGAȘ].

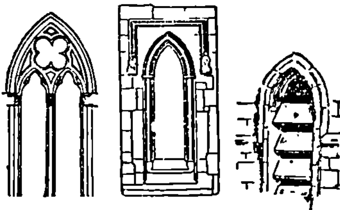
OGEAC (*pl.*-curi) *sn.* ① ‡ Toți oamenii care făceau parte din aceeași casă, din aceeași breaslă ¶ ② ‡ Corp de soldați: aveam odaie în curtea domnească... lîngă ~ul neferilor (I.-GH.) ¶ ③ *F* Partid: parcă-l auz proclamîndu-mă candidat al ~ului (CAR.) ¶ ④ *Mold.* Coș (pentru fum): au dărămat cuhnea cu ~ cu tot și au zidit alta nouă din temelie (I.-GH.); are un lan de popușoiu... lîngă ~ul ce fumegă fum albastru (IRG.) ¶ ⑤ *Olten.* Tinda casei, încăperea în care se află vatra: vine șarpele... și bărbătește intră în ~ (R.-COD.) [tc. o ğ a k].

OGEAG, HOGEAG (*pl.*-guri), HOGEAC (*pl.*-eacuri) *sn. Mold. Bucov.* O g e a c, coș (pentru fum): tocmai atuncea se aprinsese ogeagul de la bucătărie (ALECS.); De pen ogeaguri fum ca iarna gălgăește (DON.); niște hogeaguri din care fumegă pohoaie mari de putori (ION.).

○ **OGHIAL** (*pl.*-luri) *sn. Mold.* Plapomă: nu te 'ntinde mai mult decît ți-i ~u (ALECS.) [vsl. o d ě l o].

○ **OGHIALĂ** ☛ OBIALĂ.

***OGIVĂ** (*pl.*-ive) *sf.* Arcadă formată prin intersecția a două arcuri de cerc care se întîlnesc în vîrful unei verticale ridicate la o depărtare egală de centrele lor respective; ogiva e caracteristica monumentelor medievale din Occident construite de pe la mijlocul secolului al XII-lea pînă pe la mijlocul secolului al XVI-lea (▣ 3422): acea casă este de stil mauresc, cu ușî în ogive sculptate (ALECS.) [fr.].

Fig. 3422. Ogive.

***OGIVAL** *adj.* ① Care are forma unei ogive: arcadă ~ă ¶ ② Caracterizat prin prezența ogivei: stilul ~ mai e numit și stil gotic [fr.].

OGÎRJI (-jesc) *vb. intr. Mold. Olten.* A slăbi foarte mult, a se face numai piele și oase.

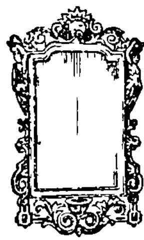
OGÎRJIT *adj. Mold. Olten. adj.* ① *p.* OGÎRJI ¶ ② Foarte slab, pipernicit, chircit, jigărit: cai... slabi și ogîrjiți ca niște mîți de cei leșinați (CRG.); erau... ogîrjiți și slabi de le numărai coastele (FLOR.); scroafa... preface pe Făt-frumos într'un purceluș ~, răpciugos și răpănos (R.-COD.).

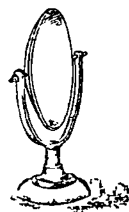
OGLAVĂ, *Trans.* OGLAJE (*pl.* oglăji) *sf.* Cureaua de la îmblăciu care leagă odîrja de hădărag [vsl. o g l a v ŭ].

OGLICĂ, OGLICE = AGLICĂ.

OGLINDA ☛ OGLINDI.

OGLINDĂ (*pl.*-inzi) *sf.* ① Geam neted și lucios acoperit pe una din fețe cu un amalgam de cositor, sau de argint viu, ori cu un strat subțire de argint sau de platină, spre a putea reflecta pe cealaltă față imaginile obiectelor: ~ de perete (▪ 3423); ~ de buzunar; ~ sferică, oglindă ce face parte din suprafața unei sfere (▪ 3424); a face ceva ca oglinda, a curăți bine, a face foarte curat; a se uita în ~; *F*: mai bine te-ai uita în ~, mai bine ți-ai da seama cum arăți, ce urît ești, etc. ¶ ② Ⓕ Tot ce reflectează lumina ca o oglindă: oglinda ochilor ¶ ③ Ⓕ Imaginea exactă: somnul e oglinda morții (ZNN.); Ⓟ: ochii sînt oglinda inimii [o g l i n d i].

Fig. 3423. Oglindă.

Fig. 3424. Oglindă sferică.

OGLINDI (-desc), ✓ OGLINDA (-ind) 1. *vb. tr.* A reflecta în oglindă sau ca într'o oglindă: năzuința de a oglindi în tine o cît mai mare parte a lumii în care trăești (BR.-VN.); Cele maluri ce oglindă fruntea lor în poeticele valuri A frumosului Bosfor (ALECS.).

2. *vb. refl.* A se uita într'o oglindă, a-și vedea imaginea în oglindă sau ca într'o oglindă: se opreau în stradă, se măsurau, oglindindu-se în vitrine (VLAH.); luna răsărise dintre munți și se oglindea într'un lac mare și limpede (EMIN.); Ozana cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul, în care se oglindește cu mîndrie Cetatea Neamțului (CRG.); Toată ziua se oglindă Și gunoiu-i pînă 'n grindă (IK.-BRS.) [vsl. o g l ę d a t i].

OGLINJOARĂ, *Mold.* OGLINGIOARĂ (*pl.*-re) *sf. dim.* OGLINDĂ.

OGNĂ = OCNĂ.

OGOD (*pl.*-oade) *sn.* ① *Băn. Trans.* Fire, nărav, deprindere ¶ ② *Trans.* Mulțumire; comoditate; tihnă ¶ ③ *Olten.* Omenie, cinste: i-am căutat ~ului, dar i-o făceam eu (R.-COD.) [vsl. u g o d ŭ].

‡**OGODI** (-desc) *vb. intr.* A afla mulțumire, comoditate, a-i fi pe plac [vsl. u g o d i t i].

OGOI (-oesc, -oiu), ✓ OGOIA (-oiu) *vb. tr.* și *refl. Olten. Mold. Tr.-Carp.* A (se) potoli, a (se) astîmpăra, a sta liniștit locului: calul de sărituri și de asvîrlituri nu s'au ogoit, pînă nu l-au aruncat de pre sine gios (CANT.); părinții au început s'o ogoească și s'o mîngîie (SB.); ogoaie copilul, nu vezi cît de tare plînge? (ȘEZ.); ia mai bine ogoește-te oleacă (CRG.); împărații nu se luptă iac'așa ca ciobanii, să-și dea o trîntă, două ș'apoi iar să se ogoaie (RET.) [comp. srb. u g o j i t i].

OGOIT, ✓ OGOIAT *adj. p.* OGOI(A). Potolit, liniștit ¶¶ C NEOGOIT, NEOGOIAT.

OGOR (*pl.*-oare, -oară) *sn.* ✓ ① Arătura făcută pe un pămînt lăsat cîtva timp să se odihnească ¶ ② Țelină ¶ ③ Țarină, cîmp arat: o liniște religioasă domnea peste întinderea imensă de șesuri late și de ogoare (VLAH.) [srb. u g a r, influențat de u g o r e t i].

OGORATIC ☛ OGARATIC.

OGORÎ (-oräsc) *vb. tr.* ✓ A ara adînc o g o r u l; a mai ara odată pămîntul arat; a prăși a doua oară.

OGORÎT *sbst.* ✓ Faptul de a o g o r î; prășitul de al doilea al porumbului: Sima Baltag silea să sfîrșască de ~ (S.-ALD.); cînipa... să se are de două ori, care să cheamă ~ (DRĂGH.).

OGRADĂ (*pl.*-răzi) *sf.* ① Îngrăditură pentru vite, grajd, staul: i-am adus pe amîndoi în spinare tocmai de la ogrăzile ciobanului (I.-GH.) ¶ ② *Mold. Bucov.* Curte: ograda era mare, împrejmuită cu zid (GN.); i-a zis să iasă din ~ și să meargă unde știe (CRG.); cînd au văzut-o părinții intrînd în ~ (SB.) ¶ ③ *Olten. Trans.* Grădină de poame, de legume: ogrăzile de pruni și mere se îndoiau sub greutatea pometului (DLVR.) [vsl. o g r a d a].

OGRINJI *sm. pl.* ✓ Rămășițe de fîn, paie, etc. lăsate nemîncate de vite în iesle, în codîrlă, etc.: am afară un cal... să aibă barem ceva ~ dinainte (RET.); vaca îmi irosea ~i din căruță (CRG.); ce se mai găsea însă pe ~le din fundul harabalei, numai caii săracii știau (GRIG.) [comp. srb. o g r i z i n e].

○ **OGRIȘTEANĂ** *sf. Băn.* Se zice unei oi cu un cerc galben în jurul ochilor (LIUB.).

OGUR *sbst.* Piază bună sau rea, auspicii bune sau rele; noroc: nu plînge, socrule, că cine samănă galbini, are mînă cu ~ (ALECS.) [tc.].

OGURLÎU *adj.* Cu noroc, aducător de noroc, de piază bună, de bun augur: pare-se, pentru că e pururea verde... bradul ar fi ~ la casă nouă (ISP.); pasărea asta gingașă nu mi se pare ogurlie pentru casa noastră (ISP.); să trăiți... și să vă fie sfîntul Vasili ~ ! (ALECS.) [tc. u g u r l y].

OH! *interj.* Of!

‡**OHABNIC**, OHAVNIC, OHAMNIC *adj.* De veci, care nu se poate înstrăina (*vorb.* de o proprietate, de o moșie): pierd procesele și cu ele pămînturile ohavnice (LUNG.) [vsl. o h a b i n ŭ].

***OHM** *sm.* Unitatea de rezistență electrică [fr.].

OHO! *interj.* Ho! ~! tată, zise feciorul de împărat..., că nu-i așa! (MERA).

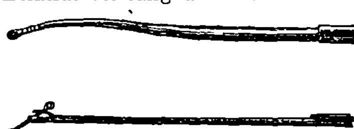
OHSIGĂ = OBSIGĂ.

OHTA = OFTA.

OHTICĂ = OFTICĂ.

OHTOIC ☛ OCTOIH.

OI¹ ☛ OAIE.
OI² ☛ OIU.
○ **OIAGĂ** (*pl.*-iegi) *sf. Trans. Băn.* ① Sticlă: să mergem cît de iute, căci avem de trecut o mare, apoi un deal de ~ (CAT.) ¶ ② ○ Clondir, butelie de sticlă: Ș'un colac ș'un godinaș Ș o ~ de vinars (VOR.); *F* e beteagă de ~, s'a îmbătat, îi place băutura [ung. ü v e g].
***OIDIUM** *sbst.* ♣ Un fel de ciupercă parazită care atacă mai ales în anii ploioși, boabele de struguri, distrugîndu-le cu încetul; se combate de către viticultori, suflînd, cu un fel de foi, praf de pucioasă pe struguri [fr.].
OIEM (*pl.*-muri) *sn.* Dijma, zeciuiala din grăunțele aduse la măcinat, pe care o ia morarul (*Mold.* „vamă"): îmi iau sacul, plătesc ~ul, mă 'ncrosnii cu mălaiu 'n circă și pe ici ți-e drumu! (JIP.) [srb. u j a m].
OIER *sm.* Cel ce se îndeletnicește cu creșterea oilor, care are turme de o i: Un ~ odată a plecat să vadă Ce-i mai face turma (SPER.).
OIERIE *sf.* Stînă: Un lup noaptea vrînd să intre teptil la vr'o ~ (DON.) [o i e r].
‡ **OIERIT** *sbst.* Dare pe o i, pentru pășunatul oilor: ~ul de la patru parale l-a suit la douăzeci și cinci, bez ploconul (I.-GH.); vinăritul, ~ul și fumăritul erau dăjdii indirecte ce plăteau particularii către Stat (FIL.).
OIESC *adj.* De o a i e, ca al oilor.
OIEȘEA *sf.* ♣ — URZICĂ-MICĂ.
OINĂ, *Mold.* HOINĂ *sf.* Joc cu mingea între două tabere de băieți: puțin mă stingherea de la jocul mijoarcei, al zmeilor și al oinei (GN.) [parte din rus. v o j n a „luptă", de nu va fi cumva tc. o j u n].
OINAR... HOINAR...
OIȘOARĂ (*pl.*-re) *sf.* *dim.* OAIE.
OIȘTE *sf.* Lemnul cel lung de dinaintea trăsurii sau carului de laturile căruia se înhamă caii sau se înjugă vitele ▪ 3425 o trăsură cu patru cai care avea clopot la ~ și mergea la moșie (GN.): vindea cîte o iapă chiar în mijlocul drumului și atunci rămînea ~a goală pe de o parte (CRG.); ☛ GARD¹ ¹ [bg. o i š t e].

Fig. 3425. Oiști.

OIȚĂ *pl.*-țe *sf.* ¹ *dim.* OAIE: stăpînu-meu a pus de și-a tuns oițele (ISP.) ¶ ② CINTEZĂ-DE-IARNĂ ¶ ³ ♣ Plantă cu floarea mare, mătăsoasă, albă sau trandafirie, numită și „dedițel-de-pădure", „dedițel-salbatici" sau „oițe-sălbatice" (*Anemone silvestris*) ▪ 3426 ¶ ④ ♣ FLOAREA-PAȘTILOR ¶ ⑤ ♣ PÎINIȘOARE ¶ ⁶ *pl.* ♣ FLOAREA-PAȘTILOR; SISINEI-DE-MUNTE ¶ ⑦ ♣ OIȚE SĂLBATICE OIȚĂ ³.
OIȚICĂ *sf.* *dim.* OIȚĂ.
OIU *vb.* Formă populară pentru VOIU.

Fig. 3426. Oiță.

OJIC *pl.*-icuri, OJIG (-iguri *sn. Olten.* (CIAUȘ.) (RV.-CRG.) (CONV.) (LAUG.) JIG [srb. o ž e g a].
OJIJI (-ijesc) *vb. refl. Olten.* A se usca tare; a lua foc, a se aprinde (de uscăciune) [srb. o ž e ž e m < o ž e ć i].
OJINĂ, UJINĂ (*pl.*-ni *sf. Mold. Trans.* ① Gustarea de către seară (între orele 4 și 5) ¶ ² Pe la ~, spre seară: era pe la ojină, cînd ajunse la curtea boierească (RET.) [vsl. u ž i n a].
OJOG (*pl.*-oaze) *sn. Trans.* Cîrpă sau pămătuf de șters cuptorul: cu ~ul te-oiu mătura (GRM.) [ung. a z s a g].
OL (*pl.* oluri) *sn.* ① *Mold. Trans. Băn.* ○ Oală de pămînt de formă cilindrică, lunguiață, mai strîmtă la mijloc: cînd începe a arde ~ul tare, broasca începe a sări (ȘEZ.) ¶ ² *Trans. Oaș.* ○ Ulcior, cană de lut ¶ ³ ‡ Canal, țeavă de scurgere făcut(ă) din olane: aducînd apă pe ~uri de departe (N.-COST.) [refăcut din *pl.* o a l e].

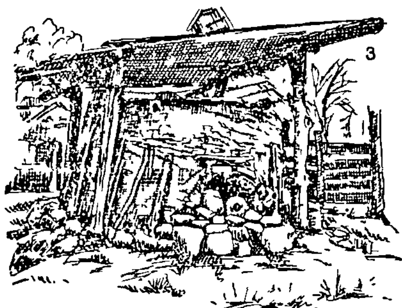
OLAC (*pl.*-ace) *sn.* ‡ Curier, stafetă; cal de poștă; cărucior de poștă cu caii și surugiul lor: doi lipcani de ~ se trămiseră cu această veste banului (ODOB.); Ⓟ: boala vine cu ~ul și se duce cu carul mocănesc; încă astăzi: de ~, în fuga mare, într'o goană nebună: surugiii... mînau de ~, de scăpărau copitele cailor (GN.) [tc. u l a k].
OLĂCAR *sm.* Stafetă: sosește un ~ c'o veste care curmă deodată hohotele de rîs (VLAH.); cînd veniră ~ii, spuseră împăratului că i se întorc toți fiii lui înapoi (ISP.) [o l a c].
OLĂCEȘTE *adv.* În fuga mare, iute ca un olăcar, ca o stafetă: ~ se ducea Și la Domn știre făcea (ALECS.) [o l a c].
OLAN (*pl.*-ne) *sn.* ① Țiglă rotundă, semi-cilindrică cu care se învelesc case (▪ 3427): învelitoarea (cas ei era de ~e (FIL.) ¶ ² Mic burlan de pămînt ars, cilindru de pămînt de 15-20 cm. diametru din care se fac canaluri de scurgere, dar mai ales coșurile pentru fum și stîlpii sobelor românești: nu găsești în Prosta o palmă de pămînt nestrăpuns, de-a lungul și de-a curmezișul, de ~e de pămînt (I.-GH.) [o l].

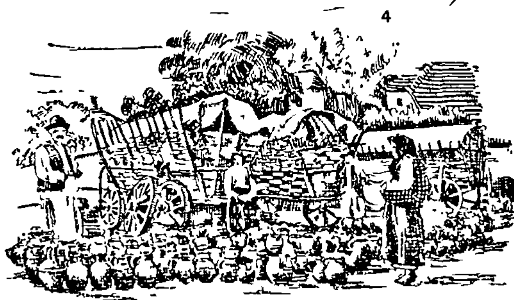

Fig. 3427. Olane.

***OLANDĂ** *sf.* Pînză fină de in (care, după spusa neguțătorilor, se aducea din O l a n d a): pe fața albă, de ~... resturile mîncării stau în farfurii de porțelan (GRL.).
***OLANDEZ** 1. *adj.* ● Din O l a n d a.
2. *sm.*, OLANDEZĂ (*pl.*-ze) *sf.* Locuitor, locuitoare din Olanda.
OLAR *sm.* Cel ce face sau vinde oale [lat. o l l a r i u s].
OLĂRIE *sf.* ¹ Locul unde se fabrică sau se vînd oale (☛ TAB. XLVI) ¶ ② Marfa ce fabrică sau vinde o l a r u l ¶ ³ Meșteșugul olarului.
† **OLAT** (*pl.*-te, -turi) *sn.* ① ‡ Ținut, regiune: n'apucase bine crainicii a vesti în toate ~urile țării numele noului Domn (VLAH.) ¶ ② Olate, *pl. Maram.* Toate acareturile unei gospodării țărănești: casa, șura, poiețile, etc. [comp. cum. o l e a t].
OLĂȚEL = ALOȚEL.
OLBĂ (*pl.*-be) *sf. Băn.* ○ ¹ Sticlă, clondir: apa de la botez... nu se păstrează de Români în... olbe... ermetice închise (MAR.) ¶ ② = HALBĂ [germ. H a l b e].
OLCUȚĂ (*pl.*-țe) *sf. Băn. Trans.* ○ *dim.* OALĂ. Ulcică: La Rusalii, se împarte lapte cu scrob în olcuțe nouă (NOV.).
OLEAB (*pl.*-buri *sn. Olten* Acaret, adăpost împrejurul casei (R.-COD.): bondarii... își fac căsuicile lor prin paie, prin strașinile ~urilor acoperite cu paie (MAR.).
OLEACĂ ☛ LEACĂ.
***OLEAGINOS** *adj.* Uleios; din care se poate extrage uleiu: plantă oleaginoasă [fr.].
***OLEANDRU** = LEANDRU: uneori vezi și ciubere cu oleandri (IRG.).
OLECĂI ☛ OLICĂI.
***OLEINĂ** *sf.* Substanță lichidă și grasă care există în untdelemnul de măsline [fr.].
OLEIU = ULEIU.
OLEJ (*pl.*-ejuri) *sn. Olten.* (CONV.) Culcuș, vizuină, strat; adăpost, acioală [srb. u l e ž a t i].
OLEJI (-ejesc) *vb. refl. Olten.* (CONV.) (CIAUȘ.) A se adăposti, a se aciola.
OLELE! — OLEOLEO!
OLEO! *Mold.* OLEU! *interj.* Aoleo! valeu! alei!
OLEOLEO! *sau* OLEOLEU! *interj.* Aoleo! valeo! (uneori cu o nuanță comică); *F* mai ~, și mai mult, și mai și, mai grozav: Romanii... mai oleoleo decît Grecii se 'ntinseră pînă unde și-a înțărcat dracul copiii (ISP.); ☛ AOLEO! [bg. o l e l é].
OLEU!¹ ☛ OLEO!
OLEU² ULEIU.
***OLFACTIV** *adj.* Care privește simțul mirosului: nervul ~ [fr.].
OLICĂI, OLECĂI (-ăesc) *vb. refl.* intr. *Mold.* A se boci, a se aoli: cînd tragi sorocovețîi la musteață,

1 3. Cuptoare de oale. 4. Olărie în tîrgul din Hălmagiu (Arad).

de ce nu te olicăești atîta? (CRG.); sunetul fiarălor și a obezilor jalnic glasul robiei olicăesc (CANT.); dacă vede și vede, plînge copilul, plînge și se olicăește (R.-COD.).

*OLIGARHIC *adj.* Ce ține de oligarhie [fr.].

*OLIGARHIE *sf.* Sistem de guvernămînt în care puterea e în mîinile unui mic număr de persoane [fr.].

*OLIGIST *adj.* și (*pl.*-turi) *sn.* (Fier) ~, sesquioxid de fier anhidru, mineral opac, cu luciu metalic, de coloarea fierului sau a oțelului; pentru bogăția sa în fier, e foarte apreciat în siderurgie [fr.].

*OLIMPIADĂ (*pl.*-de *sf.* Perioadă de patru ani între două serbări succesive ale jocurilor olimpice, și de care Grecii se serveau spre a socoti anii. Întiia ~ datează din anul 776 în. de Cr.; cea din urmă se sfîrșește în anul 396 d. Cr. [fr. < gr.].

*OLIMPIAN *adj.* ① Care face parte din Olimp: zeii ~i, cei doisprezece zei mari ¶ ② Supranume al lui Jupiter și al Junonei: Jupiter ~ul ¶ ③ Ⓕ Măreț, maiestuos, impunător: poetul a înaintat pînă la masă și, cu glas ~, a tunat: pace! (CAR.) [fr.].

*OLIMPIC *adj.* Jocurile ~e, jocurile pe care le serbau vechii Greci la Olimpia la fie-care patru ani în onoarea lui Jupiter [fr. < gr.].

OLIOLIO! = OLEOLEO!

*OLIVINĂ (*pl.*-ne) *sf.* Silicat de magneziu și de fier, mineral grăunțos sau cristalin, de coloare verde, foarte strălucitor, mai puțin dur decît cuarțul și care se întîlnește mai ales prin rocele vulcanice; cristalele de coloare mai uniformă și transparente se întrebuințează în Orient ca pietre scumpe, dar de mică valoare [fr.].

*OLOCAUST (*pl.*-te) *sn.* ① Jertfă pe care o aduceau vechii Evrei și în care se ardea în întregime victima adusă ¶ ② Jertfă (în genere), sacrificiu [fr.].

OLOG, -OAGĂ *adj.* și *sm. f.* ① Căruia-i lipsește un picior sau amîndouă, care are picioarele diformate sau paralizate și nu poate umbla: era ~ de amîndouă picioarele (ISP.); se nasc ciunți la mîni, ~i la picioare, care-s uscate și sbîrcite ca fusele (SB.); Ciung nu sînt, ~ nu sînt, cap, mîini și picioare am (PANN); F: Judecata-i e oloagă, că-i lipsește 'n cap o doagă (PANN) ¶ 2 FASOLE-OLOAGĂ → FASOLE 1 [rus. sulogij, srb. uloga].

OLOGEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* Paralizia picioarelor, starea celui olog [ologi].

OLOGI (-ogesc) 1. *vb. tr.* A face olog: cît pe ce era să ne ologească boaita cea îndrăcită (CRG.).

2. *vb. intr.* A deveni olog, a rămînea fără picioare: cînd doi inși răsucesc o ață, și unul șade jos, iar altul în picioare, cel care șade jos va ~ (GOR.); din care pricină ologesc vitele ce... se nutresc cu turte de aceste de cînepă (ION.); F: cînd țara n'are nici de unele, ologește repede (JIP.).

*OLOGRAF *adj.* Se zice despre un testament scris în întregime de mîna chiar a testatorului: prin testamentul său ~ ...îmi lega mie toate hîrtiile sale (I.-GH.) [fr.].

OLOIER *sm.* Cel ce fabrică uleiu de semințe: sămînța de in se trimite la Galați... sau se vinde ~ilor (ION.) [oloiu].

○ OLOINIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* *Mold.* Teasc pentru fabricarea uleiului din sămînță de cînepă [oloiu].

OLOISĂ *sf.* 1 = ȘOALDINĂ ¶ 2 = IARBĂ-DE-URECHI.

OLOIU (*pl.*-iuri, -oaie) *sn.* *Mold. Trans.* Uleiu: sămînța de cînepă se făcea ~, pîrlind sub talpele noastre (CRG.); un vechiu portret zugrăvit în ~ (EMIN.); fata... aduse niște oloaie și-l unse (RET.) [ung. olaj].

†OLTAR (*pl.*-re) *sn.* = ALTAR: avem de gînd să complotăm vre-o răscoală cu pacinicii locuitori ai ~elor (ALX.); cînd în ~ul bisericilor, cînd la marginea orașelor (JIP.) [vsl.].

OLTEAN *sm.* 1 ● Locuitor sau originar din Oltenia: tinerețea aceasta înflăcărată, prisosul acesta de viață, au făcut să se zică despre Olteni că au „24 de măsele" (VLAH.) ¶

② Precupeț ambulant (de zarzavaturi, de fructe, de păsări, etc.) originar din Oltenia (▣ 3428 : se auzea din mahalalele vecine glasul oltenilor precupeți (D.-ZAMF.) [O l t].

Fig. 3428. Oltean.

OLTEANCĂ (*pl.*-ence) *sf.* 1 ● Locuitoare sau originară din Oltenia ¶ ② Dans țărănesc, ce seamănă cu învîrtita (P.PRV.) ¶ ③ Rasă de oi: oltencile au mare asemănare cu țuștile, de care se deosebesc numai la frunte, unde au o creastă în chipul unei căciulițe de pelcică creață (ION) [O l t e a n].

OLTENESC 1. *adj.* ● Ce ține de O l t e n i a, din Oltenia. 2. OLTENEASCĂ *sf.* Dans țărănesc.

OLTENEȘTE *adv.* ● Ca O l t e n i i, în felul Oltenilor: doi Țigani somnoroși... țirlîie într'un colț ~ (CAR.).

OLTOAN... ALTOAN...

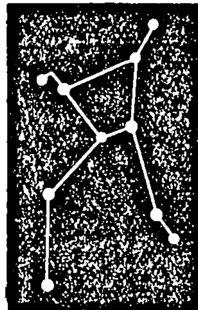
OLTOÎ ☛ ALTOÎ.

OLTOIU ALTOIU: Așa negri, frumușei Ca cireșele 'n ~ (IK.-BRS.).

OLUM (*pl.*-muri) *sn.* Adăpost pentru vite în Bărăgan: cîteva saiele și ~uri pentru vite (ODOB.) [tc.].

OLUȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ◇ *dim.* OALĂ.

OM¹ *pl.* oameni *sm.* 1 Singura dintre ființele organizate înzestrată cu graiu și rațiune: Dumnezeu a creat pe ~ după chipul și asemănarea sa ¶ ② Ființa omenească din punctul de vedere al însușirilor ei bune sau rele, ori ținînd seama de anumite particularități ale ei care o disting de altele: era un ~ ca toți oamenii, atîta numai că avea dinții de oțel (I.-GH.); ~ bun, rău, milostiv, mare, mic, tînăr, bătrîn, bogat, sărac, de treabă, cinstit, necinstit, stricat, etc.; ~ul lui Dumnezeu. om foarte de treabă, fără păcate: afară din slujbă era omul cel mai plăcut, sufletul cel mai bun și mai milostiv, ~ul lui Dumnezeu, cum s'ar zice (I.-GH.); a face din ~ neom ☛ NEOM; un ~ de nimic ☛ NIMIC 1 ②; ⓟ: să vorbească și nea Ion, că și el e ~, se zice cînd se amestecă în vorbă și cîte unul mai prost și spune o neghiobie ¶ ③ Persoană cu calități deosebite, om de treabă, cum se cade: odinioară Giaba-Efendi fusese ~ ca toți oamenii (DLVR.); ⓟ: ce folos că tată-tău a fost domn, dacă tu nu ești ~? se zice cuiva care se laudă cu neamul din care se trage sau căruia i se reproșează faptul că părinții lui au fost oameni considerați, pe cînd el însuși n'are nici o valoare; ⓟ: haina face pe ~; un ~ și jumătate ☛ JUMĂTATE ①; ⓟ: Țiganul, pînă nu fură, nu se ține ~; a-și găsi, a-și afla ~ul, a da peste unul mai tare, mai priceput, etc. care să-l poată birui; a da peste unul mai slab, mai nepriceput, etc. care să se lase a fi biruit, înșelat, etc.: vrei să mă îngrozești ca pe un copil, dar nu ți-ai găsit ~ul, vere (ALECS.) ¶ ④ Cel ce a trecut de vîrsta copilăriei: acum nu mai ești copil, ești ~ în toată puterea cuvîntului *sau* în toată firea ¶ ⑤ Bărbat (*în opoz.* cu „femeie" : m'am întîlnit cu un ~ ¶ 6 ⓟ Bărbat, soț: ~ul meu; cîte o gospodină se ivește, foarte în treabă cu ale casei, pe cînd ~ul ei lucrează la cîmp (IRG.) ¶ ⑦ După concepția poporului, Țiganul nu e om ca toți oamenii; de aceea zice: erau acolo doi oameni și un Țigan ¶ 8 Acela care este sub ordinele altuia, soldat, lucrător, om cu leafă, etc.: generalul acesta are sub comanda lui zece mii de oameni; cîți oameni au venit astăzi la lucru? ¶ ⑩ De către ~, din stînga (*vorb.* de roatele carului sau plugului, de calul sau boul înhămat sau înjugat): cotiuga are o roată mai mică, de către ~ (PAMF.) ¶ 10 Întrebuințat în foarte multe expresiuni cu înțelesul general de „cineva"; ⓟ: nu e după cum vrea ~ul, ci după cum poate; ⓟ: hainele nu fac pe ~ mai de treabă ¶ ⑪ Între două prepoziții, se ia cu înțelesul de „unul... altul": se ridică o negură... de nu se vedea ~ cu ~ (ISP.); ⓟ: rîde ~ de ~ și dracul de toți; ⓟ: umblă din loc în loc ca căscatul din ~ în ~ ¶ ⑫ *pl.* Oamenii, lumea; ca oamenii, cum se cuvine, cum se cade, de treabă, cuviincios: dă și o farfurie de acolo, și niște furculițe, să mîncăm ca oamenii (VLAH.); de *sau* din oameni, de bună condiție, de familie bună, de neam: se vedea bine a fi copil de oameni, ajuns aci din cine știe ce împrejurare (CAR.); a ieși la oameni, a se căpătui, a ajunge în rîndul oamenilor cu stare, cu rost, considerați: pe dînsul l-au slujit norocul, au ieșit la oameni, și eu... tot la casa boierului, tot ciocoiu (ALECS.) ¶ 13 Partea cocoșată a arșicului (cu care se joacă copiii opusă găunăturii (☛ ARȘIC ② ¶ ⑭ ☆ OMUL, numele popular al constelațiunii boreale pe care o denumesc astronomii Hercule (▪ 3429) [lat. h o m o].

Fig. 3429. Omul.

OM² *vb.* Formă populară pentru VOM: ~ vedea; ~ fi.

OMAG, OMEAG, OMAC *sbst.* ♣ Plantă veninoasă cu frunzele de un verde închis și lucitoare, cu flori albastre, rar albe sau purpurii; întrebuințată în medicină ca diuretic și calmant în afecțiunile reumatice; poporul se servește de ea pentru a otrăvi cîinii cei răi; numită și „toaie" (*Aconitum napellus*) (▣ 3430) [vrus. o m ĕ g ŭ].

Fig. 3430. Omag.

***OMAGIU** (*pl.*-gii) *sn.* ① Promisiunea de credință și de devotament ce o făcea vasalul către seniorul său ¶ ② Ⓕ Închinăciune, semn de respect, de venerațiune, de supunere ¶ ③ Prinos, dar respectuos, ofrandă [fr. h o m m a g e].

OMAN *sbst.* ♣ IARBĂ-MARE [srb. bg.].

† **OMĂNAȘ, OMENAȘ** *sm.* ① *dim.* OM ¶ ② Om mai sărac, fără multă vază: cine și de unde ești tu, o omănașule? (CANT.).

OMĂT (*pl.*-ături, omete) *sn. Mold.Bucov. Băn.* ⊙ Zăpadă: avea... părul negru ca pana corbului și fața albă ca ~ul (ALECS.); De ce-așterni ~ul iernii peste floarea lui April? (VLAH.); într'o iarnă ninsese atîta, cît mai nu se vedeau satrele din ~ (SB.); cînd au început să se topească ~urile (SAD.); ducea un drumuleț strîmt peste podețul pe jumătate îngropat de omete (GRIG.) [srb. o m e t „măturătură"].

OMĂTOS *adj.* Cu mult o m ă t: dacă iarna va fi omătoasă... e semn că vara următoare va fi roditoare (MAR.).

OMĂTUȚE *sf. pl.* ♣ — GHIOCEI-MARI [o m ă t].

OMEAG ☛ OMAG.

OMEGA *sm.* Cea din urmă literă (ω) a alfabetului grecesc; ☛ ALFA [gr.].

***OMELIE** *sf.* ① = OMILIE ¶ ② Ⓕ Lecțiune de morală plictisitoare: sfîrșea omeliile sale cu: „ce ție nu-ți place, altuia nu-i face" (I.-GH.) [fr. h o m é l i e].

OMENAȘ ☛ OMĂNAȘ.

OMENESC *adj.* ① Ce ține de o a m e n i, privitor la oameni, de om: mintea, puterea, firea, fața omenească; neamul ~, toți oamenii ¶ ② Ⓟ Ce aparține țăranului, nu boierului (spre deosebire de „boieresc"): pe la capetele locurilor, erau căruțe omenești (S.-ALD.) ¶ ③ Ⓕ Străin, ce e al altuia: să nu iei lucru ~, că e rău (R.-COD.) ¶ ④ Ⓕ Cuviincios, cum se cuvine, cum se cade: iese bacșișul mai ~ (ALECS.) ¶ ⑤ Ⓕ Corect, deslușit, lămurit: scria într'o limbă mai omenească ¶¶ Ⓒ NEOMENESC.

OMENEȘTE *adv.* ① Ca oamenii ¶ ② Cum se cade, cum se cuvine, cu omenie: de mă vei sluji însă ~, atunci îți dau în tot anul cîte un cal (RET.); te tocmește dușmănește și plătește ~ (PANN) ¶¶ Ⓒ NEOMENEȘTE: de ce mă privești așa de ~? (DEM.); să-ți fie milă și de vite: nu le pedepsi ~ (PANN) [o m e n e s c].

OMENI (-nesc) *vb. tr.* ① A primi bine, cu o m e n i e, cu cinste: împăratul porunci să-i omenească pe amîndoi ca pe niște mosafiri mari (ISP.) ¶ ② A ospăta; îl îmbie să șază, ba-l și omeni cu mîncare și băutură (RET.); primi pe voinicul ca pe un oaspe și-l omeni nouă zile de-a rîndul (ISP.).

OMENIE *sf.* ① Fire și purtare de om bine crescut, bună-cuviință, politeță, delicateță, cinste: oamenii ajunseseră să nu mai cunoască ce este omenia, ce este cinstea, ce este mila (ISP.); un vînt de stricăciune sufla peste lumea întreagă: nu mai era cinste, nu mai era ~ (VLAH.); Ⓟ: lăcomia pierde omenia; Ⓟ: cine cere nu piere, dar nici ~ n'are; lipsit de ~, neomenos; lipsit de bunăvoință, de delicateță: m'oiu duce... să încredințez cine știe cărui lipsit de ~ cinstea... liniștea și fericirea mea (CAR.) ¶ ② De ~, cuviincios, politicos, bine crescut, de treabă, cum se cade: primesc cu voie bună oaspeții cei de ~ (ISP.); chiamă-l înlăuntru, să-l cinstim ca pe un om de ~ (RET.) ¶¶ © ☛ NEOMENIE [o a m e n i].

OMENIRE *sf.* Neamul omenesc, umanitate: aibi milă de biata ~, căci ea este făptura mîinilor noastre (ISP.) [o a m e n i].

OMENIT *adj.* ① *p.* OMENI ¶ ② ‡ Onorat, onorabil: o! omenite cititoriule, cît de cu greu iaste adeverința minciunii a afla (CANT.).

OMENOS *adj.* Plin de omenie, afabil, blînd, milostiv, cuviincios, cum se cade: boierimea noastră omenoasă, dreaptă și iubitoare d'ale nației (JIP.); sluga lui are o înfățișare mult mai plăcută și samănă a fi mult mai ~ (CRG.) ¶¶ © ☛ NEOMENOS [o m e n i e].

*__OMEOPAT__... = HOMEOPAT...

*__OMERIC__ ☛ HOMERIC.

○ **OMETE** ① ☛ OMĂT ¶ ② = NĂMETE.

OMETEU *sm. augm.* OM. Om mare, mătăhălos: tu un ~ cît un urs și eu o muiere slabă (RET.).

OMETIȚĂ *sf.* Praful de făină care se prinde de pereții morii sau se așază pe podelele ei, pospaiu: prin mori, unde se află de regulă multă făină și ~ (MAR.) [srb. u m e t i c a].

OMEȚI (-ețesc) *vb. tr. Olten. Băn.* ⊖ A aduna la un loc o m ă t mult (cînd bate vîntul), a nămeți.

*__OMICID__ (*pl.*-de) *sn.* Omor, ucidere, moarte de om [fr. < lat.].

OMIDĂ (*pl.*-izi) *sf.* ① Larva păroasă a fluturelui (▪ 3431): fata... curăță părul de uscături și de omizi (CRG.); vederea unui om al poliției îmi face impresia unei omizi ce ar cădea pe mine (ALX.); a mînca ca omizile, a mînca mult și fără saț: *de aci*: copilul e ~ la casa omului (MAR.) ¶ ② Ⓕ Străin lacom de munca și averea omului, care nimicește totul ca și omizile: Frunză verde pălămidă, Plină-i țara de ~, De ~ ungurească Și de gîrgără săsească (ALECS.) ¶ ③ Broderie, care caută să imite omida, pe țesăturile țărănești (▪ 3432) [o + ngr. μίδας].

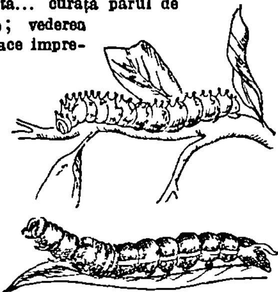

Fig. 3431. Omizi.

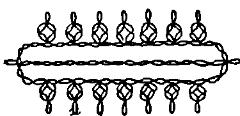

Fig. 3432. Omidă.

OMILIAR (*pl.*-re) *sn.* Carte bisericească cuprinzînd o colecțiune de o m i l i i: ~ul lui Coresi.

OMILIE *sf.* Predică, cuvîntare bisericească [ngr.].

*__OMISIUNE__ *sf.* Faptul de a omite, lăsare afară, trecere cu vederea [fr.].

*__OMITE__ (-it) *vb. tr.* A lăsa afară, a trece cu vederea, a trece sub tăcere, a uita (să pomenească, să scrie ceva, etc.) [lat.].

OMIZI (se omizește) *vb. refl. Trans.* A se crăpa de ziuă: s'au tot dus... după pasăre pînă se omizea de ziuă (RET.); își începură jocurile... și jucară pînă se omizi de ziuă (RET.) [vsl. o m ě ž i t i].

OMNĂ = OCNĂ.

*__OMNIBUS__ (*pl.*-use, -usuri *sn.* Trăsură mare, publică, pentru transportat, în schimbul unui preț moderat, mai multe persoane în cuprinsul orașului (▪ 3433) [fr.].

*__OMNIPOTENT__ *adj.* Atotputernic: puind o stavilă acțiunii ~e a Rusiei (I.-GH.) [fr.].

*__OMNIVOR__ *adj.* Care se hrănește cu de toate, care mănîncă și carne și vegetale [fr.].

OMOAIE *sf.* Ⓟ Femeie cu înfățișarea unui bărbat [o m o i u].

OMOFOR (*pl.*-foare) *sn.* Veșmînt bisericesc, în forma unei eșarpe, purtat de arhiereu pe umer în jurul gîtului în timpul serviciului divin (▪ 3434, 3435): Mitropolitul, puind ~ul pe capul lui Ștefan, cît molitva rînduită la ungerea Domnilor (ISP.); a depuse, după obiceiul vechiu, ~ul pe altarul sfînt al bisericii sale (GRIG.) [vsl. < gr.].

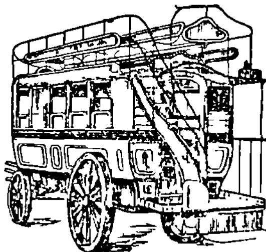

Fig. 3433. Omnibus.

Fig. 3434. Omofor.

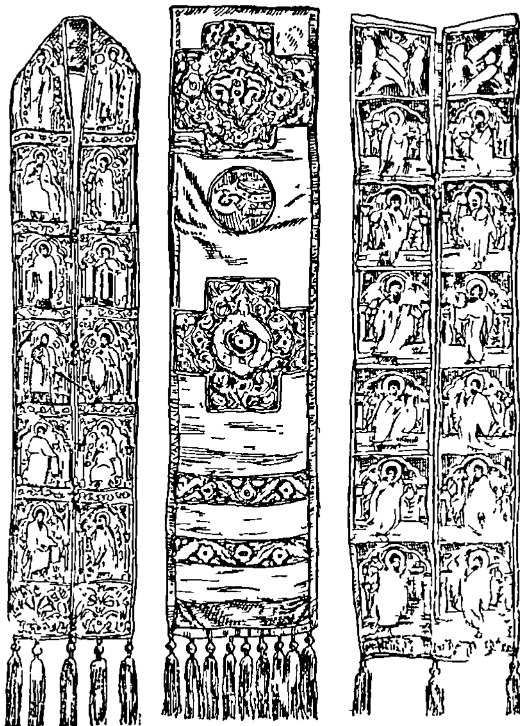

Fig. 3435. Omofoare.

*__OMOGEN__ *adj.* ① De aceeași natură, la fel, alcătuit din părți asemănătoare: două substanțe ~; trecerea animalului de la o stare ~ă la o stare eterogenă (VLAH.) ¶ ② Alcătuit din persoane care au aceleași idei sau principii, care sînt în toate asemenea: un minister ~ [fr. h o m o g è n e].

*__OMOGENEITATE__ *sf.* Calitatea lucrurilor omogene [fr.].

OMOIU *sm. augm.* OM¹. Om mare, mătăhălos; o namilă de om: Cînd iaca dădu sub poale de munte De un groaznic ~ o'un ochiu în frunte (BD.-DEL.).

*__OMOLOG__ *adj.* Se zice despre două triunghiuri asemenea care sînt opuse unor unghiuri egale: Două triunghiuri asemenea au laturile lor omoloage proporționale [fr. h o m o l o g u e].

*__OMOLOGA__ (-oghez) *vb. tr.* A sancționa, a confirma: se zice despre un tribunal care, în anu-

mite cazuri examinează și aprobă hotărîrile luate de un consiliu de familie, un concordat în materie de faliment, etc. [fr. homologuer].

***OMONIM** 1. *adj.* și *sm.* ① Care poartă același nume: ~ul lor ministru le rupse jalba (ODOB.); a făcut... să se adauge după numele amicului nostru și porecla, spre deosebire de ceilalți ~i ai săi (BR.-VN.) ¶ ② Cuvinte ~e, acelea care, fără a avea același înțeles sau aceeași origine, se rostesc în același fel. Astfel: care *pron.*) și care (*pl.* lui car) sînt cuvinte ~e; tot așa: cer (*vb.*), cer (varietate de stejar și cer (bolta cerească.

2. (*pl.*-me) *sn.* Cuvînt omonim [fr. homonyme].

***OMONIMIE** *sf.* Calitatea a tot ce este omonim [fr.].

***OMOPLAT** (*pl.*-te) *sn.* Lopățica umărului, os lat, subțire și triunghiular, așezat la partea dindărăt a umărului, de care se articulează osul brațului (• 3436) [fr.].

Fig. 3436. O. Omoplatul. C. Claviculă. H. Humerus.

OMOR (*pl.*-oruri) *sn.* Ucidere, asasinat, moarte adusă cuiva cu violență: pedeapsa de care era amenințat pentru un ~ ce săvîrșise asupra unui Turc (I.-GH.) [omorî].

OMORÎ (-or) 1. *vb. tr.* ① A lua viața cuiva lovindu-l, rănindu-l de moarte, a ucide: ~ cu toporul, cu un glonte, cu pietre ¶ ② A lua viața cuiva din întîmplare, a pricinui moartea cuiva. a-l lăsa să moară din lipsă de îngrijire: doctorii l-au omorît ¶ ③ Ⓕ A prăpădi, a istovi: munca îl omoară ¶ ④ Ⓕ ~ vremea. a căuta să-i treacă timpul în așa fel încît să nu-i pară prea lung: ca să mai omoare vremea... femeile se pun dis dimineață să încondeieze... ouă (LUNG.) ¶ ⑤ ~ mustul, a lua mustului putința de a fermenta, turnînd peste el o căldare de must fiert în clocote (CIAUȘ.).

2. *vb. refl.* A-și lua viața, a-și face seama. a se sinucide [vsl. umoriti].

OMORÎTOR 1. *adj. verb.* OMORÎ. Care omoară.

2. *sm.* Cel ce omoară sau a omorît pe cineva, ucigător, ucigaș.

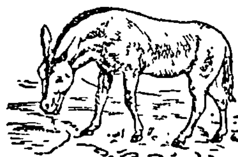
OMULEȚ *sm. dim.* OM.

OMUȘOR *sm.* ① *dim.* OM: văzu intrînd un fel de ~ păros, scund, pitigăiat (D.-ZAMF.); Am un ~, Șade 'ntr'un picior (GOR.), *ghicitoare despre* „varză” ¶ ② Limbuță cărnoasă atîrnată de cerul gurii la deschizătura gîtlejului; numită, după regiuni, și „împărătuș”, „limburuș” sau „oușor” (☛ 2486): gușatul căscă gura, încît i se văzu ~ul (DLVR.).

OMUȚ *sm. Trans. dim.* OM: veni acolea un ~ numai cît un prunc (RET.); ~ul mititel face gardul frumușel (GOR.), *ghicitoare despre* „ac”.

ON *sm.* Numele slovei O, o în alfabetul cirilic [vsl.].

‡ **ONAGRU** *sm.* Măgar sălbatic (• 3437, [gr.].

Fig. 3437. Onagru

ONANIE, NANIE *sf.* Arătanie, ființă diformă, slută, îngrozitoare la vedere, monstru: măi! da al dracului de onanie de om e și acesta (CRG.); prididi cum putu o nanie de iepure (FLOR.).

ONDROC ANDROC.

***ONDULA**, UNDULA (-lez *vb. tr.* și *intr.* ① A produce o mișcare de ondulațiune: munții ...își onduleaza coama pe poalele rubinii ale cerului (VLAH.); pălăria ei de paie, ale cărei borduri largi ondulau la fie-care mișcare (VLAH.) ¶ ② A încreți părul în așa fel încît să formeze ondulațiuni [fr.].

***ONDULAT** *adj. p.* ONDULA: în dreapta, încep să se desfășure șesurile ~e ale Dobrogei (VLAH.); păr ~.

***ONDULAȚIUNE**, ONDULAȚIE *sf.* ① Mișcarea undelor unei apei cînd se aruncă ceva într'însa sau cînd suflă un vînt lin ¶ ② Vibrațiunile repezi ale unui corp, de pildă ale unei frînghii, produc ondulațiuni în aer și acestea propagă sunetul ¶ ③ Mișcare lină care seamănă cu aceea a undelor: ondulațiunile unei holde de grîu; întinderi nemărginite de holde și de fînețe, legănate în ondulații dulci, largi, odihnitoare (VLAH.) ¶ ④ Ondulațiuni de teren, șir de mici ridicături și adîncături pe întinderea unui șes [fr.].

***ONEROS** *adj.* ① Împovărător, care cade greu în sarcina cuiva: un impozit ~ ¶ ② Costisitor ¶ ③ Titlu ~, acela care se capătă cu bani sau cu obligațiunea de a achita anumite sarcini [fr.].

***ONEST** *adj.* Cinstit: unui om ~ (i) se zicea pe grecește „timios”, sau „om de treabă” (ALECS.) [lat.].

***ONESTITATE** *sf.* Cinste: ~a nu găsea un substantiv analog în jargonul ce se vorbea (ALECS.) ¶¶ © NEONESTITATE [lat.].

***ONIX** *sbst.* Varietate de agată care înfățișază o serie de straturi concentrice de diferite colori [fr.].

***ONOARE** *sf.* ① Cinste ¶ ② Cîmp de ~, cîmp de bătaie, cîmp de luptă ¶ ③ Afacere de ~, duel ¶ ④ Damă de ~, doamnă atașată la serviciul unei regine, unei prințese ¶ ⑤ Cavaler de ~, tînăr care însoțește pe mire la cununie ¶ ⑥ Legiunea de ~ ☛ LEGIUNE ③ ¶ ⑦ *pl.* Onoruri, demnități, slujbe înalte; glorie; semne de cinste, de respect: o primește cu toate onorurile cuvenite rangului și familiei sale (I.-GH.); onoruri funebre. ceremonii de înmormîntare [lat. honorem].

***ONOMASTIC** 1. *adj.* De nume de persoane: indice ~; zi ~ă, ziua numelui (serbată de cineva : se întinerise cît putuse de ziua ~ă a soției sale (GN.).

2. ONOMASTICĂ *sf.* Știința care se ocupă cu studiul și cu originea numelor proprii [fr. < gr.].

***ONOMATOPEE** *sf.* ① Formarea cuvintelor prin imitarea sunetului produs de obiectul reprezentat. Ex. bubue, fîșâe, gîlgîe, țiue, vîjâe, etc. ¶ ② Cuvînt format în acest fel [fr.].

***ONOMATOPEIC** *adj.* Format prin onomatopee.

***ONOR** (*pl.*-oruri) *sn.* = ONOARE.

***ONORA** (-rez *vb. tr.* și *refl.* A (se) cinsti [fr.].

***ONORABIL** *adj.* ① Care face cinste, vrednic de cinste; cinstit ¶ ② ☛ AMENDĂ ② [lat.].

***ONORABILITATE** *sf.* Însușirea persoanei onorabile: cinste.

***ONORAR**[1] *adj.* ① Care păstrează titlul unei funcțiuni, în mod onorific, după ce a încetat de a o exercita: profesor ~ ¶ ② Membru ~, președinte ~ al unei societăți etc.), care nu e activ, care nu ia parte la lucrări, ci poartă acest titlu în mod onorific fr. .

***ONORAR**[2] *pl.*-are ,ONORARIU (*pl.*-arii *sn.* Plata, salariul unei persoane ce exercită o profesiune liberală: ~ul unui medic, unui advocat, etc.; eu... care mă rușinam cînd îmi plăteau onorariile (BR.-VN.) [fr. < lat.].

***ONORAT** *adj. p.* ONORA. Cinstit, stimat.

***ONORIFIC** *adj.* ① Care aduce onoruri: titlu ~ ¶ ② Care nu e retribuit, fără plată: funcțiune ~ă [fr.].

***ONTOLOGIE** *sf.* Partea metafizicei care se ocupă cu ființa în genere [fr.].

***OOLIT** *sm.* Calcar compus din concrețiuni ce seamănă cu ouăle de pește [fr.].

***OOLITIC** *adj.* Se zice despre terenurile formate din ooliți [fr.].

***OP** (*pl.* opuri) *sn.* Operă (literară sau științifică , lucrare, scriere [lat.].

***OPAC**[1] *adj.* ① Nestrăvăzător, prin care nu se poate vedea, prin care nu poate trece lumina: corp ~ ¶ ② Întunecos: o ceață ~ă [lat.].

OPAC[2] *adj. Trans.* (DENS.) (VIC.) Nepriceput, nerod, fără judecată.

OPĂCEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* ① Faptul de a opăci; stinghereală, zăticnire: e cea dintîiu zi din Circovii Marinii. răi de ~ pentru cei cari muncesc (LUNG.) ¶ ② *Olten.* (CIAUȘ.) Slăbire, tînjire, ofilire.

OPĂCI (-ăcesc) *vb. tr.* și *refl. Trans. Băn.* ① A (se) opri în loc, a (se) zăticni, a (se) stingheri: dă-mi

pace, nu mă ~, se răsti Țiganul (RET.) ¶ ② A (se) turbura, a (se) zăpăci [srb. o p a č i t i].

†**OPĂCINĂ** *sf.*, *mai adesea* **OPĂCINI** *pl.* Vîslă: luntrașul luă opăcinile în mîini și cîrmi în loc (S.-ALD.) [comp. rut. o p a č y n a].

○ **OPĂCIT** *adj. p.* **OPĂCI**. ① Oprit, zăticnit, stingherit ¶ ② Turburat, zăpăcit, uluit; sinintit: nori după nori sburau opăciți ca de spaima unei pedepse de mai sus (CAR.); să te prinzi cu boierii că răsare soarele dinspre apus, că ei au să te facă ~ (R.-COD.) ③ *Olten.* (CIAUȘ.) Slăbit din cale afară, ofilit, prizărit, firav.

***OPACITATE** *sf.* ① Starea lucrurilor opace ¶ ② Întunerec: ~a ceței [fr.].

OPAI(E)Ț (*pl.*-țe) *sn.* ① Hîrb umplut cu grăsime topită, în care se aprinde un fitil (numit „șterț"); se întrebuințează, în loc de lumînare, în casele țăranilor mai săraci (• 3438): se culcă pe pat, cu fața la părete, ca să n'o supere lumina de la opaiț (CRG.); Lumina cu mucul negru într'un hîrb un roș opaiț (EMIN.); Focul e 'nvelit pe vatră, Iar opaițele-au murit (COȘB.) ② *Olten. Băn.* (LIUB.) **FACH(I E** ②: păstravii se prind cu undița ziua și cu ostia noaptea la opaiț (ION.).

Fig. 3438. Opaiț.

OPAIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* Plantă cu flori albe, rar trandafirii, care se deschid seara și răspîndesc un miros plăcut (*Melandryum pratense*) [opaiț].

***OPAL** (*pl.*-aluri *sn.* Piatră scumpă de coloare lăptoasă, cu reflexe variate: Cu frumoase flori de aur și cu nasturi de ~ (ALECS.); raze ca de ~ se ridicau pe fundul liliachiu al cerului (D.-ZAMF.) [fr. < lat.].

***OPALESCENT** *adj.* Care seamănă cu coloarea opalului [fr.].

***OPALESCENȚĂ** (*pl.*-țe *sf.* Calitatea unui corp care prezintă colori ca ale opalului [fr.].

OPĂREALĂ (*pl.*-eli *sf.* ① Faptul de a o p ă r i ¶ ② Arsură produsă prin opărire.

OPĂRI (-ăresc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) frige, a (se) arde cu apă fierbinte: au turnat acel uncrop peste dînsele acolo și le-au opărit (SB.); și-a dat pielea popii, opărindu-și gîtul c'un felegean de cafea clocotită (ALECS.); toate lighioanele, cu gîturile întinse, se plînseră că li s'au opărit gîtlejurile (ISP.) ¶ ② A spăla cu apă fierbinte un animal junghiat, spre a-i scoate mai ușor părul de pe trup: la Crăciun, cînd tăia tata porcul și-l pîrlea și-l opărea (CRG.); găina mai întîiu se opărește și apoi se jumulește ¶ ③ A turna apă clocotindă peste ceva: ~ rufele; m'a trimes părintele să opăresc... lina cea din poloboc (SB.) ¶ ④ ~ stupii, a înnăbuși albinele cu fum de pucioasă aprinsă sub stup (VIC.) ¶ ⑤ Ⓕ A trage o săpuneală, un perdaf: ian să îndrăznească cineva să zică ba, că-l opăresc (ALECS.) [vsl. o p a r i t i].

OPĂRIT *adj.* ① *p.* **OPĂRI**. Fript, ars cu apă fierbinte ¶ ② Ⓕ Zăpăcit, rușinat, ca o curcă plouată: acum stau ca opăriți amîndoi (RET.); baba a rămas ~ă și nu știa ce să facă de ciudă (CRG.).

OPĂRITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Opăreală: ne mai putînd suferi opăriturile, odată ieși de sub pat (ISP.) [o p ă r i].

OPCINĂ, **OBCINĂ** (*pl.*-ni, -ne) *sf. Mold. Bucov. Trans.* Culmea, coama munților care continuă lanțul de munți de la un pisc la altul și pe unde se poate umbla cu carul: toată valea tăcea, pînă la piciele fantastice de pe opcine (SAD.); părțile muntoase cu obcinele și plaiurile... se învecinau spre hotarul unguresc cu moșiile cîtorva boieri (GRIG.) [comp. ceh o b č i n a].

○ **OPCIOARĂ** (*pl.*-re) *sf.* *dim.* **OPCINĂ**.

***OPERA** (-erez) 1. *vb. tr.* ① A face, a lucra, a produce un efect ¶ ② A face o operațiune de războiu: abia am putut ~ o retragere onorabilă pînă acasă la mine (I.-GH.) ¶ ③ A face un calcul; a manipula ¶ ④ A face o operație chirurgicală.

2. *vb. refl.* ① A se face, a se săvîrși ¶ ② A i se face o operație chirurgicală [fr.].

***OPERĂ** (*pl.*-re) *sf.* ① Faptă, lucrare ¶ ② Lucrare literară a unui autor, scriere; *pl.* culegere de scrieri ale unui autor mai adesea tragică ¶ ③ Totalitatea compozițiunilor unui muzicant, unui gravor ¶ ④ Piesă de teatru, în care toate cuvintele sînt cîntate; ~ comică, comedie în care toate dialogurile sînt cîntate ¶ ⑤ Teatru în care se reprezintă opere [fr.].

***OPERATOR** *sm.* Cel ce face operațiuni de chirurgie [fr.].

***OPERATORIU** *adj.* Privitor la operațiuni; medicina operatorie, chirurgia [fr.].

***OPERAȚIUNE**, **OPERAȚIE** *sf.* ① Faptul de a opera; lucrare prin care o putere produce un anumit efect ¶ ② ± Calcul; cele patru operațiuni, adunarea, scăderea, înmulțirea și împărțirea ¶ ③ Acțiune întreprinsă pentru aducerea la îndeplinire a unui plan combinat dinainte: o ~ strălucită ¶ ④ Mișcarea unei armate în campanie, a unei flote ¶ ⑤ Ori-ce afacere de bursă sau de comerț ¶ ⑥ Tot ce face un chirurg, cu ajutorul instrumentelor, pe corpul omenesc spre a-l vindeca, precum tăierea unui braț, scoaterea unui os, deschiderea pîntecelui, etc. ¶ ⑦ Lucrare făcută într'un laborator: ~ chimică [fr.].

***OPERCUL** (*pl.*-cule) *sn.* Un fel de căpăcel care închide unele cavități la animale și la plante [fr.].

***OPERETĂ** (*pl.*-te) *sf.* Operă comică în care vorbirea alternează cu cîntul [fr.].

***OPIAT** *sbst.* Preparat farmaceutic în compunerea căruia intră și opiu [fr.].

***OPINA** (-inez) *vb. intr.* A fi de părere, a-și da părerea: fie-care opinează și hotărăște cum îi vine mai bine (I.-GH.) [fr. < lat.].

OPINCĂ (*pl.*-ci) *sf.* 1 Încălțăminte purtată de țărani, făcută dintr'o bucată dreptunghiulară de piele tăbăcită căreia i se dă forma piciorului și se leagă cu nojițe sau tîrsîne (• 3439, 3440); Ⓟ: fie-care știe unde-l strînge opinca, fie-care știe mai bine decît altul suferințele, necazurile lui proprii; Ⓟ F pe unde și-a spart dracul opincile, departe de tot, în locuri necunoscute ¶ ② Ⓕ F Țărănimea, talpa țării: boierii... ridicați firește tot din ~, sînt stîlpii și fruntașii neamului (VLAH.); acum sîntem chemați a purta împreună, tot noi opinca, o stîncă pe umerele noastre (CRG.); nu ești fiu al poporului, ieșit din ~, nepot, strănepot de plugar (I.-GH.); de la vlădică pînă la ~, toți, de la mare pînă la mic [comp. bg. o p i n ŭ k ŭ].

Fig. 3439. Opinci.

Fig. 4440.
Opinci din Huniedora (după T. Papahagi).

OPINCAR *sm.* ① ⊕ Fabricant de o p i n c i ¶ ② F Purtător de opinci, țăran: starea de mișelii sub care se sbate ~ul d'atîta amar de vreme (JIP.).

OPINCĂRIME *sf.* Țărănime: unii cărturari și farisei, și chiar multă ~, au în inimă vicleșug (JIP.) [o p i n c a r].

OPINCUȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* 1 *dim.* **OPINCĂ**.

***OPINIUNE**, **OPINIE** *sf.* Părere: nu-mi bat capul de politică și n'am nici o opinie (NEGR.); ~a publică, ceea ce gîndește poporul despre cineva sau ceva [fr. < lat.].

OPINTEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* Faptul de a se o p i n t i, străduință, silință, sforțare: se smuci fiara sălbatecă, se sbătu, dară toate opintelile îi fură deșarte (ISP.).

OPINTI (-tesc) 1. *vb. tr.* A împinge: cum ajunse, frecă ridichea celor 6000 de Ardeleni... și-i opinti peste munți (ISP.).

2. *vb. intr.* și *refl.* ① A-și pune toate puterile, a se încorda ca să împingă sau să ridice o greutate: se sgîriase opintind să ridice pe temeia adormită (I.-GH.); îl înhăță de hartanele zăbunului, opintindu-se să-l dea pe

spate (DLVR.); odată se opinti din toate puterile, ridică în sus pe zmeu... şi-l băgă în pămînt (ISP.) ¶ ② A se sili, a se strădui: aprigii năvălitori se opintesc să răzbată înainte (VLAH.) [vsl. *o p ę t i t i].

OPINTICI *sm. pl.* ♣ = CREASTA-COCOŞULUI[4]; RĂMURELE; RIŞCOV; TOGMĂGEL[1].

OPINTIRE *sf.* Faptul de a se o p i n t i, străduinţă, silinţă, sforţare: opintirile lui seci erau aşa de supărătoare (D.-ZAMF.).

‡ **OPIS** (*pl.*-se) *sn.* Condică, registru în care se înscriau diferite acte [rus. o p i s ĭ].

*__OPIU__ *sbst.* Afion, suc lăptos, amar şi otrăvitor, extras prin inciziuni din capsulele necoapte ale macului de grădină *(Papaver somniferum)*; e întrebuinţat pentru efectele sale calmante într'o mulţime de preparate farmaceutice; popoarele din Orient mănîncă şi fumează opiul; întrebuinţat în felul acesta, produce turburări grave în organism, cauzînd şi moartea [fr.].

OPÎRLIA *sf.* Ⓓ Sărbătoare băbească pe care o ţin unii oameni de la ţară în ziua de 23 Iulie, de teama focului şi arsurilor (R.-COD.) [P ă l i a + p î r l i].

OPLEAN *sm.* şi (*pl.*-ene) *sn.* Fie-care din scîndurile groase ce leagă în curmeziş tălpile săniei (▪ 3441) [srb. o p l e n].

OPLOŞALĂ (*pl.*-şeli) *sf. Mold. Bucov.* Adăpost, refugiu o p l o ş i].

Fig. 3441. Oplean.

○ **OPLOŞI** (-oşesc) 1. *vb. tr. Mold. Bucov.* A da adăpost, a adăposti: să nu cumva să-mi oploşeşti pe haita asta (VOR.); ori-ce venetic, în ţara asta, este oploşit de dumneavoastră (CRG.).

2. *vb. refl.* A se adăposti, a-şi căuta adăpost; a se pripăşi: părinţii noştri aveau de unde, căci sărăcia nu se oploşise încă la uşa lor (CRG.): pe vremea aceea se oploşise la casa noastră un Turc cu numele Ali (GN.); micul schit al lui Agafton, pe lîngă care se oploşiseră cîţiva călugări (IRG.).

*__OPONENT__ *adj.* şi *sm.* ① ⚖ Care face opoziţie, care se opune unei sentinţe, opozant ¶ ② Care se opune unei măsuri, care combate o părere [germ.].

*__OPOPONAX__ *sbst.* Răşină extrasă din rădăcina unei specii de păstărnac ce creşte în ţările calde; e întrebuinţată în medicină şi în parfumerie [fr.].

OPOR[1] *sbst.* Umărul osiei (la car), bucată de fier, în formă de cerc, ce se fixează pe osie, în partea dinspre căruţă a căpăţînii roatei, acolo unde se întîlneşte căpăţîna cu partea mai groasă a osiei (R.-COD.): cînd se înnămoleşte carul, ţăranii zic că s'a înnămolit pînă la ~ (DAM.) [bg. o p o r a; srb. u p o r a].

OPOR[2] *sbst. Olten.* Împotrivire: au pus ~ boii şi nu vreau să mai meargă [comp. POARĂ].

OPORNIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* Verigă de fier ce leagă osia de scaunul sau perinocul carului [comp. bg. o p o r e n ŭ].

*__OPORTUN__ *adj.* Prielnic, priincios, potrivit cu timpul şi cu locul, la timp sau la loc potrivit [fr.].

*__OPORTUNISM__ *sbst.* Sistem politic al acelora cari, în împrejurări grele, cred că trebue să renunţe la unele principii şi să aibă răbdare, pentru a ajunge astfel mai sigur la ţinta, folosindu-se de un moment oportun [fr.].

24.500 *__OPORTUNIST__ *sm.* Partizan al oportunismului; cel ce-şi schimbă ideile politice după împrejurări, după cum cere interesul momentan [fr.].

*__OPORTUNITATE__ *sf.* Moment priincios, ocaziune favorabilă [fr.].

*__OPOSUM__ *sm.* ① Mamifer marsupial care trăeşte în Statele-Unite ale Americei şi a cărui blană e foarte căutată *(Didelphys virginiana)* (▪ 3442) ¶ ② Blana acestui animal [fr.].

Fig. 3442. Oposum.

*__OPOZANT__ 1. *sm.* Oponent.

2. *adj.* Care se opune, care combate o părere, un partid politic: iau şi eu două (gazete): una guvernamentală şi una ~ă (CAR.) [fr.].

*__OPOZIŢIUNE__, OPOZIŢIE *sf.* ① Opunere, împotrivire, piedică, obstacol ¶ ② ⚖ Împotrivire legală ce se pune la executarea unui act, unei hotăriri judecătoreşti, etc.; opoziţia anulează judecata şi readuce părţile protivnice în faţa tribunalului: a face opoziţie ¶ ③ Partea unei adunări, unei naţiuni care nu împărtăşeşte ideile şi actele guvernului ¶ ④ Contrast, deosebire însemnată în chipul de a fi, de a simţi, de a gîndi. etc. între două sau mai multe persoane ¶ ⑤ Contrast de umbre şi de colori ¶ ⑥ Figură de retorică prin care se alătură două idei ce par a se contrazice una pe alta ¶ ⑦ ☆ Poziţiunea pe care o ocupă un astru cînd pămîntul se află aşezat între el şi soare [fr. < lat.].

OPREA! *interj.* Ⓟ Stăi! opreşte-te: unchiaşul zise încet: ~! nebuno; îndată măciuchiţa se opri (ISP.) [o p r i].

OPREALĂ (*pl.*-eli) *sf.* ① Faptul de a o p r i, oprire: trage întins la crăie şi fără ~ (FLOR.); să n'aibă preotul canon de ~, ce numai post (PRV.-MR.) ¶ ② Arest: iată-mă-s, Doamne, pusă la ~ (CRG.).

OPREG (*pl.*-ege,-eguri) *sn. Olten. Băn. Trans.* ① Cătrinţa, fota dindărăt formată, în partea de sus, dintr'o plată ţesută de care atîrnă pînă jos nişte fire groase de lînă de diferite colori (▣ 3443): femei în cele mai scumpe cămăşi şi ~uri... stau lîngă grămăgioara de struguri (IRG.) [srb.].

Fig. 3443. Opreg.

‡ **OPRELIŞTE** *sf.* Oprire, opreală.

*__OPRESIUNE__ *sf.* Apăsare; asuprire, asupreală, împilare: revoluţiunea franceză... a garantat pe om în contra opresiunii, făcîndu-l egalul tuturor (I.-GH.) [fr. < lat.].

*__OPRESIV__ *adj.* Apăsător, asupritor [fr.].

OPRI (-esc) 1. *vb. tr.* ① A face să stea pe loc, în nemişcare, a ţinea în loc, a nu lăsa să meargă mai departe, a împiedeca de a înainta: cu mare greu hartoeşte carul într'o parte, îl opreşte în loc... şi se aşterne pe gînduri (CRG.); ~ moara ¶ ② A prinde şi a ţinea închis, arestat, a pune la opreală ¶ ③ A păstra pentru sine, a reţine pe nedrept ce nu e al său, a nu voi să dea, să lase din mînă: au mers la judecător de l-au pîrît cum le opreşte el simbriile (GAST.) ¶ ④ A reţine: ~ o odaie ¶ ⑤ A nu da voie, a nu îngădui, a nu lăsa să facă ceva, a împiedeca de a face ceva, a interzice: leapădă icoanele den besérecă... şi opréşte oamenii să nu se închine lor (MX.).

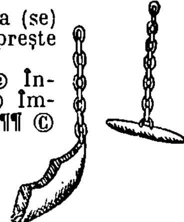
2. *vb. refl.* ① A sta locului, a nu merge mai departe, a nu mai înainta, a înceta de a umbla, de a se mişca: vrînd Dumnezeu cu dînsa, corăbioara, într'una din nopţi, se opri (ISP.) ¶ ② A înceta de a lucra, de a vorbi, etc.: îndată măciuchiţa se opri (de a lovi) şi veni de se puse în mîna bătrînului (ISP.); Simbătă din al optul ceas să se oprească de toate lucrurile (PR.-GOV.) ¶ ③ A se împiedeca, a se reţine, a nu i se da voie, a nu-l lăsa să facă ceva: cuvintele lui erau aşa de mieroase, încît nu se putură ~ de a nu-l asculta (ISP.) ¶ ④ A rămînea fixat, a se fixa, a se aţinti [vsl. o p r ě t i].

*__OPRIMA__ (-im) *vb. tr.* A asupri, a apăsa, a împila [fr. < lat.].

OPRIRE *sf.* ① Faptul de a (se) o p r i ¶ ② Locul unde se opreşte cineva ¶ ③ Piedică, obstacol.

OPRIT *adj.* ① *p.* OPRI ¶ ② Închis, arestat ¶ ③ Reţinut ¶ ④ Împiedecat; neîngăduit, interzis ¶¶ © NEOPRIT.

OPRITOARE *sf.* ① Una din curelele hamurilor: bătut de un alt Ţigan cu opritorile de la cai (D.-ZAMF.) ¶ ② Lanţ cu o scurtătură de lemn care se prinde între spiţele roţii, spre a împiedica carul cînd coboară la vale (▣ 3444) [o p r i].

Fig. 3444. Opritori.

OPRITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ♠ Partea unei păduri unde e o p r i t să se taie lemne; parte de loc unde

nu e permis să pască vitele sau să se cosească iarba: **a rămas (din pădure) numai o ~, în care nu găseşti decît pari şi nuiele** (FIL.).

○ **OPSAS** (*pl.*-asuri) *sn. Mold.* Călcîiul încălţămintei: **puţină tină din colbul adunat pe ~ul încălţării** (CRG.) [germ. A b s a t z].

OPSIGĂ ☛ **OBSIGĂ.**

OPT 1. *num.* De două ori patru, număr între şapte şi nouă (8, VIII).

2. *sm.* Nota 8: **am căpătat un ~ la aritmetică** [lat. o c t o].

OPTA¹ ☛ **OPTULEA.**

*__OPTA²__ (-tez) *vb. tr.* şi *intr.* A alege între două sau mai multe lucruri, între două sau mai multe partide, etc. [fr.].

*__OPTATIV__ *adj.* ① Care exprimă o dorinţă ¶ ② **Modul ~**, mod al verbului care servă a exprima dorinţa: **a ş v r e a să plec; a r m î n c a toată ziua.**

2. (*pl.*-ve) *sn.* Modul optativ [lat.].

*__OPTIC__ *adj.* ① Privitor la vedere, ce ţine de organul vederii: **nervul ~; iluzie ~ă** ¶ ② **Putere ~ă**, puterea de mărire a unui instrument de optică [fr.].

*__OPTICĂ__ *sf.* ① Partea fizicei care studiază fenomenele luminoase ¶ ② Perspectiva, înfăţişarea obiectelor văzute din depărtare: **optica teatrului** ¶ ③ Percepţiune intelectuală a lucrurilor [fr.].

*__OPTICIAN__ *sm.* Cel ce face sau vinde instrumente de optică, ochelari, etc. [fr.].

OPTIME *sf.* ① A o p t a parte dintr'un lucru ¶ ② Notă de muzică (♪) care valorează o jumătate dintr'o pătrime sau a opta parte dintr'o notă întreagă.

*__OPTIMISM__ *sbst.* ① Sistem de filozofie care susţine că tot ce există, că tot ce se întîmplă e cît se poate de bine ¶ ② Tendinţă de a vedea cu ochi buni, sub o lumină favorabilă [fr.].

*__OPTIMIST__ 1. *sm.* ① Partizan al optimismului filosofic ¶ ② Cel ce vede totdeauna în bine, care vede numai partea bună a lucrurilor şi nu-şi face inima rea, nu se descurajează cu una cu două.

2. *adj.* Ce ţine de optimism: **teorii, idei ~e** [fr.].

OPTSPREZECE *num.* Număr egal cu opt plus zece (18, XVIII) [o p t + s p r e (=peste) + z e c e].

OPTSPREZECILEA *num. ord.*: *m.* **al ~**, *f.* **a optsprezecea**, care ocupă locul, rangul, şirul arătat prin numărul o p t s p r e z e c e.

OPTULEA *num. ord.*: *m.* **al ~**, *f.* **a opta**, care ocupă locul, rangul, şirul arătat prin numărul o p t.

OPTZECI *num.* Număr egal cu de o p t ori z e c e (80, LXXX).

OPTZECILEA *num. ord.*: *m.* **al ~**, *f.* **a optzecea**, care ocupă locul, rangul, şirul arătat prin numărul o p t z e c i.

*__OPŢIUNE__ *sf.* ① Faptul, puterea, facultatea de a opta, de a alege între două sau mai multe lucruri ¶ ② Dreptul acţionarilor de a căpăta alte acţiuni dintr'o nouă emisiune făcută pentru sporirea capitalului; dreptul de a cumpăra ceva, de a închiria o casă, etc. sau de a renunţa la afacerea încheiată în intervalul unui timp stipulat în învoiala făcută între părţi [fr.].

*__OPULENT__ *adj.* Bogat, îmbelşugat [lat.].

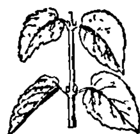
*__OPULENŢĂ__ (*pl.*-ţe) *sf.* Bogăţie, avere mare, îmbelşugare [lat.].

*__OPUNE__ (-un) 1. *vb. tr.* ① A aşeza în faţă, a pune faţă în faţă ¶ ② A pune în cale ca piedică, ca protivnic ¶ ③ A obiecta: **~ un argument** ¶ ④ A compara, a alătura.

2. *vb. refl.* A se împotrivi, a împiedeca, a ţinea piept, a pune piciorul în prag [lat.].

*__OPUNERE__ *sf.* Faptul de a (se) o p u n e; împotrivire.

*__OPUS__ *adj.* ① *p.* **OPUNE** ¶ ② Aşezat în faţă, peste drum, de cealaltă parte: **malul ~** ¶ ③ Contrar, protivnic ¶ ④ **Unghiuri ~e**, două unghiuri care au acelaşi vîrf, iar laturile unuia din unghiuri sînt prelungirile laturilor celuilalt ¶ ⑤ **Frunze ~e**, frunze aşezate două cîte două, una în faţa alteia, de o parte şi de alta a ramurii (▪ 3445).

Fig. 3445. Frunze opuse.

*__OPUSCUL__ (*pl.*-le) *sn.* Cărticică, scriere mică ştiinţifică sau literară [lat.].

○ **OPUST¹** (*pl.*-turi) *sn. Mold.* Zăgaz: **bătrînul şi Zaharia ridicară toate stavilele de la ~** (SAD.); **Boia, turbure şi necăjită de ~urile făcute în calea ei** (LUNG.) [rut.].

† **OPUST²** ☛ **OTPUST.**

OR *vb.* Formă populară pentru **VOR**: **~ face; ~ vedea.**

*__ORĂ__ (*pl.*-re) *sf.* Ceas [lat. h o r a].

ORĂCĂI (-ăesc) *vb. intr.* ① A ocăcăi, a cînta ca broaştele: **Şi 'ntr'o baltă mii de broaşte în lung hor orăcăesc** (ALECS.); **unele orăcăiau ca broasca, altele mornăiau ca ursul** (CRG.) ¶ ② *Pr. anal.* A scînci, a plînge ca un copil mic [onom.].

ORĂCĂIALĂ (*pl.*-ăieli) *sf.*, **ORĂCĂIT** *sbst.* ① Faptul de a o r ă c ă i, cîntatul broaştelor, ocăcăit: **cine n'ar fi ascultat cu plăcere... strigătele flăcăilor pierdute în orăcăitul broaştelor gălăgioase?** (DLVR.) ¶ ② *Pr. anal.* Scîncet, plîns de copil mic: **d'aia auzeam eu aseară... chilomane, orăcăială şi răcnet prin bătătura ta** (JIP.); **auzi un orăcăit de copil** (ISP.).

*__ORACOL__ (*pl.*-le) *sn.* ① Răspuns ce păgînii îşi închipuiau că primesc de la o divinitate a lor pe care se duceau s'o consulte ¶ ② Zeul care dedea oracole: **~ul de la Delphi** ¶ ③ Hotărîre, decizîune a unei persoane competente ¶ ④ Ori-ce adevăr spus în Sfînta Scriptură sau proclamat de Biserică: **~ele profeţilor** [lat.].

ORAJNIŢĂ ☛ **OREŞNIŢĂ.**

*__ORAL__ 1. *adj.* ① Ce ţine de gură: **cavitatea ~ă** ¶ ② Care se transmite verbal, din gură în gură: **tradiţiune ~ă** ¶ ③ Care se face prin viul graiu, vorbind: **învăţămînt ~; examen ~**, care se face prin întrebări şi răspunsuri, *în opoz.* cu „examenul scris".

2. *sbst.* Examen oral [fr.].

*__ORANGUTAN(G__ *sm.* Maimuţă mare, fără coadă, care locueşte în insulele Borneo şi Sumatra (*Simia satyrus*) (▪ 3446): **îmi mulţămeşte rînjindu-se grozav şi sărind ca un orangutang** (ALECS.); **Pentru sine-a cumpărat Mare tînără momiţă Care-i zic orangutan** (DON.) [fr.].

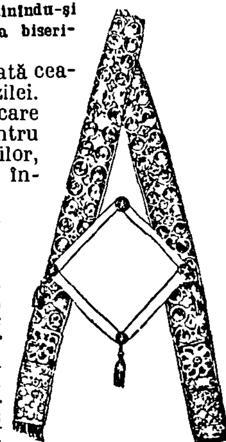

Fig. 3446. Orangutan(g).

ORANIST (*pl.*-te, -turi) *sn.* Baldachin, uranisc: **un fel de ~ d'asupra (paturilor)... aşezat pe patru stîlpi lucraţi ca melcul** (ISP.); **~ul, clătinîndu-şi ceaprazurile de fir, intră în curtea bisericii** (DLVR.) [u r a n i s c].

*__ORAR¹__ 1. *adj.* Care arată ceasurile, privitor la ceasurile zilei.

2. (*pl.*-are) *sn.* ① Tablou care arată ceasurile stabilite pentru plecarea şi sosirea trenurilor, pentru predarea lecţiunilor într'o şcoală, etc. ¶ ② *Trans.* Ceasornic: **seamănă cu tictacul unui orariu de buzunar** (MAR.) [fr. h o r a i r e].

ORAR² (*pl.*-are) *sn.* Făşie lungă, ţesută din lînă, mătase ori bumbac, pe care o poartă diaconul pe umăr în timpul serviciului divin (▪ 3447, 3448) [vsl. < gr.].

Fig. 3447. Orar.

ORAŞ (*pl.*-şe) *sn.* ① Număr mare de case, clădiri publice, fabrici, etc. aşezate de o parte şi de alta a străzilor, căilor sau bulevardelor şi ai căror locuitori au o administraţiune comună ¶ ② Locuitorii oraşului: **tot ~ul era în picioare** [ung. v á r o s].

ORĂŞAN *sm.*, **-ANCĂ** (*pl.*-ence) *sf.* Locuitor, locuitoare a unui o r a ş.

ORĂȘEL (*pl.*-ele) *sn. dim.* **ORAȘ.**

ORĂȘENESC *adj.* De oraș, privitor la oraș [o r ă ș a n].

ORĂȘENEȘTE *adv.* Ca orășenii [o r ă ș e n e s c].

ORĂȘTICĂ, ORĂSTICĂ *sf.* ♣ 1 Plantă cu flori roșii-purpurii, la urmă albastre, foarte rar albe, dispuse în ciorchini de 4—8 flori; planta întreagă devine neagră, cînd se usucă; numită, după regiuni, și „linte-neagră", „mălurici" „măzărica-cucului", etc. *(Orobus niger)* (▪ 3449) ¶ 2 — **MĂLURICI** 1 ¶ ③ = **PUPEGIOARE.**

Fig. 3448. Orare (din colecția de odăjdii a mănăstirii Secul).

○ **ORĂTENII, ORĂTĂNII** *sf.* pl. *Olten.* Păsări de curte, oare: **se vînjoleau orăteniile scăpate din prăpăd** (LUNG.); **pînă și orătăniile din coteț au întins gîturile și stau cu ciocurile deschise** (LUNG.); **au să iasă vite și orătănii, cîtă frunză și iarbă** (R.-COD.) [o a r ă[2]].

Fig. 3449. Orăștică.

***ORATOR** *sm.* 🕮 Cel ce compune și pronunță discursuri; cel ce vorbește frumos asupra unui subiect [fr. < lat.].

***ORATORIC** *adj.* 🕮 Ce ține de elocuență, privitor la discursuri: **genul ~; începe pe un ton ~ a expune... scopul pentru care era trimis** (I.-GH.) [o r a t o r].

***ORATORIU** (*pl.*-rii) *sn.* 1 ⛪ Paraclis; mică capelă într'o casă particulară, într'un palat, etc. unde se fac rugăciunile (▪ 3450) ¶ 2 ♪⛪ Un fel de cantată religioasă cu mai multe personagii, care se execută la biserică sau într'un concert spiritual și care are adesea întinderea unei drame [fr. o r a t o i r e ¶ it. o r a t o r i o].

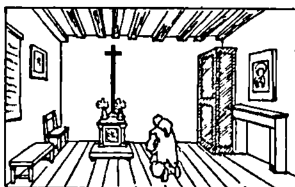

Fig. 3450. Oratoriu.

ORAȚIE *sf.* Ⓟ Cuvîntare în versuri pe care o ține colăcerul la ospățul de la nuntă [de origine cărturărească din lat. o r a t i o].

***ORAȚIUNE** *sf.* 1 🕮 Cuvîntare, discurs compus spre a fi ținut în public; ~ **funebră,** cuvîntare ținută spre a se aduce laude unei persoane ilustre decedate de curînd ¶ ② ⛪ ~ **dominicală,** Tatăl-nostru [lat.].

ORB, OARBĂ (*pl.*-be) 1. *adj.* și *sm. f.* 1 Care și-a pierdut cu t(tul vederca, lipsit de vedere, care nu vede de loc (▪ 3451); — **~ pe ~ povățuind, cad amîndoi în groapă** (PANN); Ⓟ: **ferească Dumnezeu de bătaia ~ului** (CRG.); — **decît ~ și călare, mai bine șchiop și pe jos** (PANN); **a se ținea de ceva ca ~ul de gard,** a nu îndrăzni să se abată de la un lucru, a urma mereu același drum, același fel de a lucra, etc., de teamă să nu greșească; **prinde ~ul, scoate-i ochii,** de geaba cauți să iei cel mai mic lucru de la unul care n'are nimic; — **~ul de la toți și de la ~ nimeni,** el ia de la toți dar nu dă nimănui nimic; — **rîde ~ul de șchiop,** se zice cînd cineva își bate joc de un cusur al altuia, pe cînd el însuși are destule cusururi; — **a se bate ca ~ii (la tîrguri),** a se bate grozav între ei spre a apuca care de care cîte ceva (ca aceia care se reped să apuce banii aruncați de pomană); — **~ului de geaba îi spui că s'a făcut ziuă,** pe cel prost din născare, de geaba cauți să-l mai povățuești; — **cînd treci prin țara ~ilor, închide și tu un ochiu,** cînd ai de a face cu oameni cu anumite cusururi, prefă-te, dacă ai nevoie de ei, că și tu semeni cu ei, sau nu băga de seamă cusururile lor; ☛ **BABĂ** ⑤, **CHIOR** ①, **NEMERI** 1 ②; **Alfabetul ~ilor,** alfabet alcătuit din puncte în relief, așezate în felurite chipuri, și cu care se fac cărți pe care orbii le citesc pipăindu-le (☛ **TAB. XLVII**) ¶ ② Lipsit de lumină, astupat, acoperit, întunecos; **fereastră oarbă,** fereastră astupată cu zidărie, cu scînduri, etc. sau care simulează numai înfățișarea unei ferestre; **cameră oarbă,** care n'are ferestre; **felinar ~, lanternă oarbă,** care luminează numai înainte, lăsînd în întunerec pe cel ce-l (ce-o) poartă ¶ ③ Ⓕ Lipsit de lumina rațiunii, orbit de pasiune, care nu-și dă seama de ce face, care nu vrea să știe de alt nimic: **văd că n'ai nimic în sufletul tău decît o mîndrie oarbă** (ALECS.); **Tremurătoare viața bate, C'o frică oarbă ne'nțeleasă** (VLAH.): **cineva peste care a dat vr'un noroc ~** (ISP.); **o iubea mult și avea o încredere oarbă în ea** (VLAH.).

Fig. 3451. Vindecarea orbului (gravură în lemn din *Triodul-Penticostar,* tipărit în anul 1550).

TABELA XLVII. ALFABETUL ORBILOR

1 2 3 4 5 6 7 8 9 0
a b c d e f g h i j

k l m n o p q r s t

u v x y z

2. *sbst.* Lipsă totală a vederii; **a avea ~ul găinilor** ☛ GĂINĂ ③ [lat. o r b u s].

ORBĂCĂI, **ORBECĂI** (-ăesc), **ORBECA** (-ec) *vb. intr.* A umbla (ca un orb) pipăind în întunerec, a dibui, a bîjbîi; Ⓕ a umbla în neştire: **orbăcăi pînă înnemeri scara** (DLVR.): **pribegeşte nu ştiu decît timp, orbăcăind prin acel bunget de pădure** (ISP.); **în adîncimile întunecoase ale muntelui, în cari înaintezi orbăcăind** (VLAH.); **el încrucişa găteiele pe vatră, orbecăind în cotlon, în zorii zilei** (DEM.); **orbecînd aşa prin întunericul nopţii, au picat într'o bortă foarte adîncă** (SB.) [lat. o r b ĭ c a r e].

ORBALŢ (*pl.*-turi *sn. Mold. Bucov. Maram.* ① ✗ Ⓟ Brîncă ¶ ② ✤ Plantă veninoasă, cu frunze mari, cu flori mici albe-gălbui, cu fructul oval-globulos care devine la maturitate negru lucitor; numită şi „iarbă-de ~", „iarba-sfîntului-Hristofor", „iarba-Hristoforului", „iarba-tîlharului", etc. *(Actaea spicata)* (▪ 3452) [ung. o r b á n c].

Fig. 3452. Orbalţ.

○ **ORBANŢ** (*pl.*-ţuri *sn. Băn.* ✗ Ⓟ ORBALŢ ①.

ORBEALĂ *sf.* — ORBIE.

ORBECA... ☛ ORBĂCĂI...

ORBEŞTE *adv.* ① Ca o r b i i, pe dibuite: **aşa ~, ce naiba o să apuc? mai bine ar fi să mă desleg la ochi** (ISP.) ¶ ② Ⓕ În mod nesocotit, în neştire: **a crede, a se supune ~; Românii lovesc ~** (VLAH.); **animalul s'avîntă ~ în faţa loviturilor** (CAR.).

ORBEŢE *sm. Olten.* (R.-COD.) (PŞC.) — ORBEŢ 1.

ORBEŢ 1. *sm.* ① Cerşetor o r b; (om orb: **se bat ca ~ii; văzul ~ului cînd zăreşte de-abieluşa ca prin sită** (JIP.) ¶ ② = CĂŢELUL-PĂMÎNTULUI.

2. *adj.* Orb: **pînă şi cîrtiţele ~e... i se arătau lui în cale** (ODOB.).

ORBI (-besc) 1. *vb. tr.* ① A face o r b: **de vor fura şi a treia oară, atunce să le scoaţă ochii lor, să-i orbească** (PRV.-MB.); **începu a veni asupra voinicului, aruncînd înainte-i din gură văpăi de foc, ca să-l orbească** (ISP.); Ⓕ: **se vede că i-a orbit Dumnezeu, de nu m'au putut găbui** (CRG.); Ⓟ Ⓟ: **cît să orbeşti un şoarece,** foarte puţin, mai nimic ¶ ② A lua vederile: **această lumină te orbeşte** ¶ ③ A lua minţile, raţiunea, dreapta judecată: **pînă într'atîta îl orbi lăcomia, încît... zise: aceasta să fie partea mea** (ISP.); **vedeam bine că dragostea care mă orbise era o curată nebunie** (GN.).

2. *vb. intr.* A deveni orb, a-şi pierde vederea.

***ORBICULAR** *adj.* Rotund, circular sau care se învîrteşte de jur împrejur: **muşchiu ~; mişcare ~ă** [fr.].

ORBIE *sf.* 1 Starea celui o r b: **prostia e tot aşa de rea ca şi orbia** (RET.) ¶ 2 Ⓕ Rătăcire, nesocotinţă, lipsă totală de judecată, întunecare a minţii: **cum ai putut tu, în orbia ta, să nu bagi în samă dorinţele... oamenilor?** (SB.).

ORBIRE *sf.* ① Faptul de a o r b i ¶ ② Orbie, starea celui orb ¶ ③ Ⓕ Rătăcire; nesocotinţă; întunecare a minţii: **Nebun cine se 'ncrede în tine cu ~** (ALECS.).

ORBIŞ *adv.* Orbeşte: **ţăranii cu coasele şi cu securile dau ~, nu se mai uitau unde loveau** (ISP.); **se aruncă ~ înapoi** (GRL.) [o r b].

***ORBITĂ** (*pl.*-te) *sf.* ① ☆ Curba plană pe care fie-care planetă, în mişcarea ei de translaţiune, o descrie în jurul soarelui de la apus la răsărit; timpul pe care-l pune o planetă ca să străbată toată această curbă constitue durata anului pentru această planetă ¶ ② Găunoşitura în care e aşezat globul ochiului (☛ ▪ 1553): **el admira ochii cei frumoşi ai portretului ce luceau ca vii din orbitele lor** (EMIN.); **ochii îi ieşeau din orbite** [fr.].

ORBITOR *adj. p.* ORBI. Care orbeşte, care ia vederile: **fulgere dese, orbitoare, spintecă cerul** (VLAH.); **icoane din viaţa lui de altădată îi sclipeau în creier, orbitoare de lumină** (BR.-VN.).

ORBOTĂ HORBOTĂ.

ORCĂI... ☛ HORCĂI...

***ORCAN** (*pl.*-ne) *sn.* ⊙ Uragan: **Orcanul însuşi stă domol** (COŞB.); **o luă calul la fugă ca un ~** (MERA); Ⓕ: **ale patimilor ~e** (EMIN.) [germ.].

ORCEAG *sm. Olten. Trans.* ✤ HAGIMĂ.

***ORCHESTRA** (-trez *vb. tr.* ♩ A orîndui o compoziţie muzicală ca să poată fi cîntată de o orchestră [fr.].

***ORCHESTRĂ** (*pl.*-tre) *sf.*, † **ORCHESTRU** (*pl.*-tre) *sn.* ① ⊙ Partea teatrului grec unde corul executa dansurile şi-şi făcea evoluţiunile ¶ ② ⊙ Locul unde se aşază muzicanţii în teatrele şi concertele de astăzi ¶ ③ ♩ Totalitatea acestor muzicanţi (▪ 3453): **împrejurul lui cîntă o numeroasă orchestră** (ODOB.); **imita... toate instrumentele unui orchestru întreg** (I.-GH.); **Filomele-i ţin orchestrul şi izvoare spun poveşti** (EMIN.); Ⓕ: **se maiîmpreuneau cu frumuseţea cîntecului şi poezia munţilor şi... întreg orchestrul naturii înconjurătoare** (GN.) ¶ ④ ⊙ Locurile dintr'un teatru destinate publicului între orchestra muzicanţilor şi parter [fr.].

Fig. 3453. Orchestră.

***ORCHESTRAL** *adj.* Privitor la orchestră [fr.].

***ORCHESTRAŢIUNE**, **ORCHESTRAŢIE** *sf.* ♩ ① Orînduirea unei bucăţi muzicale pentru orchestră ¶ ② Modul cum sînt combinate părţile unei orchestre [fr.].

***ORCHIDEE** *sf. pl.* ✤ Familie de plante monocotiledoane remarcabile prin frumuseţea şi forma ciudată a florilor; cele mai multe orchidee cresc prin pădurile tropicale ale Americii, iar unele se cultivă, ca plante ornamentale, şi în Europa (▪ 3454) [fr.].

Fig. 3454. Orchidee.

ORCIC (*pl.*-icuri) *sn.* Răscrucea unei căruţe de care sînt prinse şleaurile hamului (▪ 3455) [rut. o r č y k < germ. O r t s c h e i t].

ORCICAR *sbst.* Laţul sau ochiul ştreangului (la hamuri).

Fig. 3455. Orcic.

ORDĂ HORDĂ [pol. o r d a].

***ORDALIE** *sf.* Dovadă, încercare judiciară întrebuinţată în evul mediu sub numele de „judecată dumnezeească" [fr.].

† **ORDIE**, ‡**URDIE** *sf.* 1 ⚔ † Oaste (*în spec.* turcească sau tătărească); tabără: **ajunsese la înalte dregătorii, atît în divan cît şi la ordie** (ODOB.); **în ordia muscălească se încinsese boala** (I.-GH.); **să spargem ordia ce stă dinaintea noastră** (ISP.) ¶ ② Hordă [tc. o r d y, u r d y; comp. srb. o r d i j a].

***ORDIN** (*pl.*-ne) *sn.* ① ✤ Grup de animale sau de vegetale care este o subdiviziune a clasei: **~ul carnivorelor** ¶ ② Clasă socială: **~ul patricienilor** ¶ ③ **~ religios,** asociaţie de călugări care trăesc după anumite regule: **~ul franciscanilor** ¶ ④ ✲ Decoraţie: **~ul „Coroana României"** ¶ ⑤ Sistem arhitectonic care, în ce priveşte proporţiu-

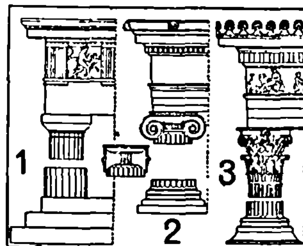

Fig. 3456. Ordine arhitectonice greceşti: 1. ionic; 2. doric; 3. corintian.

nile și ornamentația edificiilor, dispoziția particulară a capitelelor, etc., e supus unor reguli speciale (• 3456, 3457; ☛ CORINTIAN, DORIC, IONIC ¶ 6 Poruncă, poruncească: a da un ~ ¶ 7 ⚔ ~ de zi, proclamațiune făcută trupelor de o căpetenie ¶ 8 Andosarea, girarea unei polițe: a plăti la ~ul cuiva, a plăti cu girul cuiva [lat. ordĭnem].

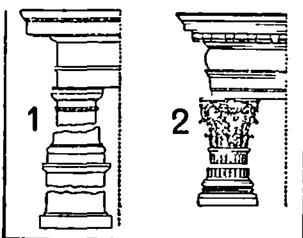

Fig. 3457. Ordine arhitectonice romane: 1. toscan; 2. compozit.

***ORDINAL** *adj.* Care indică rangul, ordinea: adjectiv *sau* numeral ~; întîiul, al doilea, al cincizecilea, etc. sînt numerale ~e [fr.].

***ORDINAR** *adj.* 1 Obicinuit, care este în deprinderea tuturor, obștesc, comun; de ~, *loc. adv.* de obiceiu: de ~ își petrecea serile mai mult acasă (VLAH.) ¶ 2 Ca toți oamenii, ca toate lucrurile ¶ 3 De rînd, mediocru, care nu trece peste nivelul comun: un talent ~ ¶ 4 Prost, de puțină valoare, grosolan [fr. < lat.].

***ORDINE** *sf.* 1 (O rînduială, (o rînduire, întocmire, așezare, dispozițiunea lucrurilor după rangul sau locul cuvenit: în ~a alfabetică; după ~a materiei; a pune în ~, a rîndui, a așeza la locul cuvenit ¶ 2 Bună orînduială, buna administrație a averii sau treburilor unui Stat, unui particular: a menține, a turbura ~a ¶ 3 A chema la ~, a da membrului unei adunări (de către președinte) un blam pentru faptul că a rostit anumite cuvinte nepermise, pentru turburarea ședinței, etc. ¶ 4 Lege stabilită de natură, de societate, de autoritate: ~a socială ¶ 5 Rang, categorie, calitate: de prima ~ ¶ 6 ⚔ ~ de bătaie, felul cum e așezată o armată gata să intre în luptă ¶ 7 Regularitate, exactitate: a trăi cu ~ ¶ 8 ~a zilei, lucrările de care o societate, o adunare trebue să se ocupe în acea zi; a trece la ~a zilei, a îndepărta o propunere spre a relua lucrările înscrise la ordinea zilei [lat. ordĭnem].

***ORDONA** (-on *vb. tr.* 1 A (o)rîndui, a întocmi, a pune la cale, a dispune: ~ o serbare ¶ 2 A hirotoni ¶ 3 A prescrie: medicul i-a ordonat o dietă absolută ¶ 4 A porunci, a da o poruncă [fr.].

***ORDONANȚA** (-țez) *vb. tr.* A da ordinul de plată, a scrie în josul unui act că se poate plăti suma cuvenită [fr.].

***ORDONANȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* 1 (O)rînduire, întocmire: ordonanța unui ospăț ¶ 2 Deciziunea, hotărîrea unui judecător ¶ 3 Ordin emanat de la o autoritate ¶ 4 Rețetă (medicală), medicamentul prescris de un doctor ¶ 5 ⚔ Soldat atașat pe lîngă un ofițer, ca să-l slujească, vistavoiu: un general care-și întîlnește o fostă ~, cam așa i-ar vorbi (BR.-VN.); ofițer de ~, ofițer atașat pe lîngă un general ¶ 6 Mandat de plată, ordin de plată [fr.].

***ORDONAT** 1. *adj. p.* ORDONA. 1 (O)rînduit, întocmit, pus la cale, dispus ¶ 2 Așezat, cu rînduială, cu ordine: a duce o viață ~ă; — C NEORDONAT ¶ 3 Prescris ¶ 4 Poruncit ¶ 5 Hirotonit.

2. ORDONATĂ (*pl.*-te) *sf.* ☛ AB(S)CISĂ.

***ORDONATOR** *sm.* 1 Cel ce orîndueşte, întocmește, pregătește: ~ul unei serbări ¶ 2 Cel ce dă ordinele de plată [fr.].

***OREADĂ** (*pl.*-de *sf.* Nimfă a munților [fr.].

OREȘNIȚĂ, ORAJNIȚĂ (*pl.* -țe) *sf.* Plantă cu rădăcina terminată cu mici tubercule, de mărimea alunelor, cărnoase și comestibile, cu florile roșii-purpurii plăcut mirositoare; fructele ei sînt niște păstăi lunguiețe; numită și „bobușor", „fasolică", „mărzărică", etc. *(Lathyrus tuberosus)* (• 3458): florile de orajniță stropeau cu sînge marginile lanului (S.-ALD.) [srb. orešac, bg. orěšecŭ].

Fig. 3458. Oreșniță.

OREU *sm. Băn.* — AREU.

OREZ, *Trans.* UREZ, *Băn.* ORIZ (*pl.*-zuri) *sn.* Plantă din fam. gramineeelor, originară din China și din Asia meridională, ale cărei grăunțe, numite tot ~, servesc de hrană mai tuturor popoarelor orientale și constitue și la noi un aliment foarte sănătos; din paiul de ~ se fabrică pălării; din făina acestor grăunțe măcinate se face pudra de ~, întrebuințată la toaleta doamnelor *(Oryza sativa)* (• 3459 [vsl. orizŭ].

Fig. 3459. Orez.

ORFAN, -ANĂ (*pl.*-ne) *adj.* și *sm. f.* Copil(ă) rămas fără părinți sau căruia i-a murit numai tata sau mama, Ⓟ copil(ă) sărman ă): o biată ~ă crescută de mine (ALECS.) [ngr.].

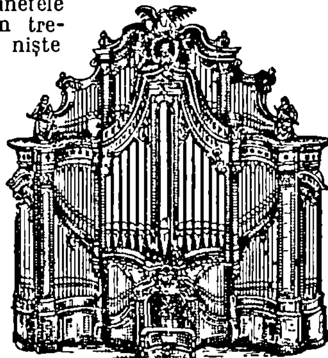
‡ **ORFANOTROFIE** *sf.* Orfelinat: d-ta care ai înființat o casă de ~, refuzi a lua parte la o binefacere? (ALECS.) [gr.].

***ORFELINAT** (*pl.*-ate) *sn.* Așezămînt, casă în care se cresc copii orfani [fr.].

***ORFEON** (*pl.*-oane) *sn.* ♩ Societate de muzică vocală [fr.].

***ORFEONIST** *sm.* ♩ Membrul unui orfeon [fr.].

***ORGĂ** *pl.*-ge *sf.* ♩ Instrument de muzică cu clape și la care sunetele sînt produse prin trecerea aerului în niște țevi (• 3460): o șoaptă acoperită de un acord de ~ (DLVR.); Ⓕ: În adîncimi întunecate, Vom asculta orga pădurii (VLAH.) [fr. orgue].

Fig. 3460. Orgă.

***ORGAN**¹ (*pl.* -ane *sn.* 1 Fiecare din părțile unei mașini: ~ de transmisiune, de mișcare ¶ 2 Ⓕ Mijloc de acțiune ¶ 3 Parte a corpului care îndeplinește o funcțiune trebuincioasă vieții: ochiul e ~ul vederii ¶ 4 Voce, glas: are un ~ frumos ¶ 5 Persoană prin mijlocirea căreia își declară cineva voința sau prin care face ceva: s'a făcut ~ul nemulțumiților ¶ 6 Ziar, gazetă: ~ conservator, liberal [fr.].

† **ORGAN**² (*pl.*-ane *sn.* 1 ‡ (BIBL.) Harpă; liră; păstrat și în limba basmelor: ~e, fluiere, chitări... și alte multe d'al de astea cîntau într'o unire (ISP.) ¶ 2 (În limba modernă orgă: toată obștia cuvioasă... asculta... răsunetul măreț al ~ului (ODOB.); glasul răsunător și plin de melodie al ~elor sbura prin nourii de tămîie (ALECS.).

***ORGANIC** *adj.* 1 Care are organe, care lucrează sau se mișcă prin mijlocirea organelor: corp ~; să vadă copilul că limba e ceva viu, ~ (VLAH.) ¶ 2 Conformat în așa fel încît să facă viața posibilă: țesut ~ ¶ 3 Viață ~ă, totalitatea funcțiunilor care servă la nutrițiune ¶ 4 Defect, vițiu ~, care ține de organul însuși, care e înnăscut sau căpătat în urma unei boale ¶ 5 Sustanță ~ă, compus natural sau artificial care conține totdeauna carbon ¶ 6 Chimie ~ă ☛ CHIMIE 3 ¶ 7 Care atinge, care atacă un organ trebuincios vieții: boală ~ă ¶ 8 Lege ~ă, lege care este desvoltarea unui principiu înscris în Constituție; Regulament ~ ☛ P. IST. [fr.].

***ORGANISM** (*pl.*-me) *sn.* 1 Totalitatea organelor care formează o ființă viețuitoare ¶ 2 Felul cum sînt constituite și cum funcționează organele

unui corp ¶ ③ Ori-ce ființă care poate trăi prin ea însăși, cu ajutorul organelor sale: **infuzoriile sînt niște ~e de o simplicitate extremă** [fr.].

*ORGANIST sm. ♩ Persoană care cîntă din orgă [fr.].

*ORGANIZA (-izez) vb. tr. ① A dispune organele pentru regulata lor funcționare ¶ ② A orîndui, a înjgheba, a întocmi, a alcătui, a pune la cale cele necesare pentru ca un așezămînt să funcționeze, pentru ca un lucru să aibă loc: **~ o fabrică, o societate; ~ o acțiune politică, o partidă de vînătoare** [fr.].

*ORGANIZAT adj. p. ORGANIZA. ① Înzestrat cu organe: **ființă ~ă** ¶ ② Întocmit, alcătuit ca să poată funcționa: **un așezămînt bine ~**; Ⓕ **un cap bine ~**, om cu scaun la cap, cu judecata sănătoasă ¶¶ c NEORGANIZAT.

*ORGANIZATOR, -TOARE adj. și sm. f. Care organizează [fr.].

*ORGANIZAȚIUNE, ORGANIZAȚIE sf. ① Structura ființei vii ¶ ② Stare mai mult sau mai puțin perfectă a acestei structuri: **o ~ robustă, delicată** ¶ ③ Dispozițiuni luate, întocmiri, orînduieli pentru buna funcționare a unui Stat, a unei instituțiuni, etc. [fr.].

*ORGANOGRAFIE sf. ① Partea zoologiei și a botanicei care se ocupă cu descrierea organelor animalelor sau vegetalelor ¶ ② ♩ Descrierea amănunțită a părților ce alcătuesc un instrument muzical, precum și explicarea felului de funcționare a acelui instrument [fr.].

*ORGANTIN sbst. Țesătură foarte rară de bumbac, apretată sau întărită cu scrobeală [fr. organdi].

*ORGIE sf. ① Beție la masă, desfrîu în special la mîncări și băuturi: **Mi-i greu capul, ca de-o noapte petrecută 'ntr'o ~** (VLAH.) ¶ ② Ⓕ **~ de sînge**, măcel groaznic: **toată ziua și noaptea pînă tîrziu a fost o adevărată ~ de sînge** (VLAH.) [fr.].

*ORGOLIOS adj. Mîndru, trufaș, semeț, îngîmfat [it. orgoglioso].

*ORGOLIU (pl.-lii sn. Mîndrie, trufie, semeție, îngîmfare [it. orgoglio].

ORI[1] ☛ OARĂ[1].

ORI[2] sf. pl. Bucov. Trans. Băn. **A-și veni în ~**, a-și veni în fire: **fata în casă era mai mult moartă decît vie, abia și-a putut veni în ~** (SB.); **Care-o fi scăpat din gloată Nu și-a mai venit în ~ Viața toată** (COȘB.); **stai binișor, să-mi vin în ~**, să-mi aduc aminte cum a fost (LUNG.).

ORI[3] conj. ① Sau: **da ~ ba; ~... ~...**, sau... sau...: **~ unul, ~ altul; ~ mi-or da feciorii după moarte de pomană ~ ba, mai bine să-mi dau eu cu mîna mea** (CRG.); Ⓟ: **~ te poartă cum ți-e vorba, ~ vorbește cum ți-e portul** ¶ ② *Compus cu adverbele* **cînd, cît, cum, unde** *sau cu pronumele* **care, ce, cine**, *formează alte adverbe sau pronume nehotărîte*: **ori-cînd, ori-cît, etc.** [oară].

*ORIBIL adj. Groaznic, grozav, îngrozitor [lat.].

ORI-CARE, ORI-ȘI-CARE pron. și adj. nedef. Care vrei, care o fi, indiferent care [ori[3] (+și) + care].

ORI-CE, ORI-ȘI-CE pron. și adj. nedef. Ce vrei, ce o fi, indiferent ce: **eu sînt Dumnezeu și pot să-ți dau ori-ce-i cere de la mine** (CRG.); **în cele din urmă se hotărî ca, ori-ce o fi să fie, el să se ducă să-și caute scrisa** (ISP.) [ori[3] (+și) + ce].

ORICEL sbst. Olten. Ceva, un lucru oare-care, un mărunțiș: **am să-ți dau un ~** (VÎRC.) [ori[3] + ce].

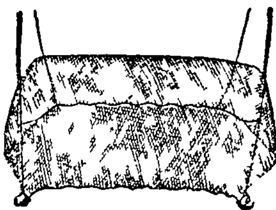
ORI-CINE, ORI-ȘI-CINE pron. nedef. Cine vrei, cine o fi, indiferent cine: **ori-cine den plugari, de va intra în pămîntul altuia, de-l va ara** (PRV.-MB.) [ori[3](+și) + cine].

ORI-CÎND, ORI-ȘI-CÎND adv. În ori-ce timp [ori[3] (+și + cînd].

ORI-CÎT, ORI-ȘI-CÎT pron. și adj. nedef. Cît vrei, cît o fi, indiferent cît: **noi te lăsăm să-ți iai din binele nostru ori-ce și ori-cît îi voi** (SB.); **ori-cîți vor fi într'acel sfat, nimea nici o certare nu va avea** (PRV.-MB.) [ori[3] (+și) + cît].

ORI-CUM, ORI-ȘI-CUM adv. Cum vrei, cum o fi, indiferent cum: **va avea și pedeapsă, ori-cum va fi voia judecătorului** (PRV.-MB.); **ori-cum ar i, tot îs mai aproape dinții decît părinții** (CRG.) [ori[3] (+și)+ cum].

ORIE sf. ⋙ Un fel de plasă cu care se prind pești mari la adîncime (☛ 3461).

Fig. 3461. Orie.

*ORIENT sbst. ● ① Răsărit ¶ ② Țară în Asia răsăriteană: **a face o călătorie în ~; extremul ~**, țările din răsăritul îndepărtat al Asiei (China. Japonia. etc. [fr. < lat.].

*ORIENTA (-tez 1. vb. tr. ① A așeza ceva în raport cu punctele cardinale ale locului unde se află ¶ ② A îndruma, a îndrepta la drum.

2. vb. refl. ① A recunoaște pozițiunea punctelor cardinale în raport cu locul unde se află cineva ¶ ② A-și da seama de locul unde se află, pe unde trebue să se îndrumeze, încotro s'o apuce ¶ ③ A lua cunoștință de o situațiune, a cerceta cu de-amănuntul, a studia bine împrejurările, spre a ști cum să apuce lucrul [fr.].

*ORIENTAL 1. adj. ● Răsăritean, de răsărit; **limbi ~e**, limbile din Asia.

2. ORIENTALI sm. pl. Popoarele din Asia, *în spec.* Turcii, Persanii, Arabii [fr. < lat.].

*ORIENTALISM sbst. Totalitatea cunoștințelor, obiceiurilor, datinelor popoarelor răsăritene [fr.].

*ORIENTALIST sm. ① Acela care cunoaște, care studiază limbile din răsăritul Europei și din Asia ¶ ② Pictor de scene din țările răsăritene [fr.].

*ORIFICIU (pl.-cii) sn. Deschizătură, răsuflătoare, gaură (a unui vas, etc.) [fr. < lat.].

*ORIGINAL 1. adj. ① Care n'a fost făcut după un model, care nu e imitat; **manuscris ~**, care e scris dintru'ntîiu, care n'a fost copiat după altul ¶ ② Care n'are nimic împrumutat, care e propriu autorului: **stil ~** ¶ ③ Singur în felul lui: **caracter ~** ¶ ④ Care are apucături ciudate, un caracter bizar: **e o persoană ~ă; izbutisem întru cîtva să trec de om ~** (VLAH.) ¶ ⑤ Care datează de la origine: **calitățile ~e ale unui popor** ¶ ⑥ **Păcatul ~**, păcatul lui Adam, ale cărui urmări le suportă toți oamenii.

2. (pl.-ale) sn. ① Manuscrisul primitiv, original ¶ ② **~ul unui act**, actul iscălit și întărit cu toate formele legale, spre deosebire de „copie" ¶ ③ Textul unei scrieri, în opoziție cu traducerea ¶ ④ Operă care este în realitate făcută de artistul căruia i se atribue ¶ ⑤ Persoana al cărei portret s'a făcut: **un portret... care, indiferent de gradul de asemănare cu ~ul, dovedea un talent încercat** (VLAH.).

3. sm. Om original, persoană ciudată prin apucăturile, prin firea ei [fr.].

*ORIGINALITATE sf. ① Calitatea a tot ce este original: **stil plin de ~** ¶ ② Ciudățenie [fr.].

*ORIGINAR 1. adj. ① De fel din, care se trage din, care-și trage obîrșia din: **cartoful e ~ din America de Sud** ¶ ② De la naștere.

2. adv. La început [fr.].

*ORIGINE sf. ① Început, obîrșie, izvor: **~a lumii; originile creștinismului; de la ~**, de la început ¶ ② Neam, spiță, vița (unei rase, unui popor): **de ~ nobilă**, de neam mare ¶ ③ Cauza primă, pricina: **~a unei boale** ¶ ④ Etimologie, cuvîntul de la care și-a luat naștere: **~a acestei vorbe e necunoscută** [lat. originem].

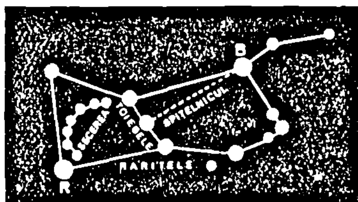

Fig. 3462. Orionul.
B. Betelgeuse. — R. Rigel.

ORI-ÎNCOTRO, ‡ ORI-ÎNCĂTRO adv. În ori-ce direcție, în ori-ce parte: **iaste muiarea datoare să îmble**

după bărbat ori-încătroo va merge (PRV.-MB.); privitorii, cu căciulile în mînă, îi urau drum bun, ori-încotro s'a întoarce (CRG) [o r i³ + î n c o t r o].

*ORION sbst. ☆ Frumoasă constelație așezată jumătate în emisfera boreală, jumătate în cea australă și în care se află două stele foarte luminoase, Betelgeuse și Rigel; din ea fac parte constelațiunile pe care țăranul român le numește „rarița", „spițelnicul", „trisfetitele" și „secerea" (▪ 3462 [fr.].

ORI-UNDE, ORI-ȘI-UNDE adv. În ori-ce parte ar fi: ori-și-unde te-i duce, să fii supusă, blajină și harnică (CRG) [o r i³ (+ ș i) + u n d e].

*ORIZONT (pl.-turi), poet. ORIZON (pl.-nuri) sn. ① ● Linie circulară unde cerul și pămîntul par că se unesc în ochii observatorului și unde se mărginește vederea lui, zare: soarele se ivește la ~; sta să apună soarele după orizon, cînd vestea că ajutorul așteptat a sosit (BĂLC.) ¶ ② Partea suprafeței cerești sau pămîntești pe care o mărginește această linie circulară: orizontul se deschide, se lărgește din ce în ce (VLAH.); acest întreit șir de munți ce se întind în amfiteatru pe orizon (NEGR.) ¶ ③ Ⓕ Cîmp deschis activității, minții omenești, întinderea cunoștințelor și aspirațiunilor noastre: venirea unei trupe de operă i-a făcut să vază în arta muzicală orizonuri despre cari nu aveau nici o idee pîn'aci (I.-GH.); ~ul cunoștințelor noastre ¶ ④ Linia ~ului, linia pe care vin, în perspectivă, să se piardă liniile orizontale ¶ ⑤ ~ul politic, starea actuală a vieții politice, liniștită sau turburată: ~ul politic s'a întunecat ¶ ⑥ Partea unui tablou unde cerul urmează pămîntului [lat. h o r i z o n].

*ORIZONTAL 1. adj. Paralel cu orizontul: poziție ~ă; plan ~, linie ~ă, perpendicular(ă) pe verticală.

2. ORIZONTALĂ (pl.-le) sf. Ori-ce linie situată într'un plan orizontal sau paralelă cu acest plan [fr.].

ORÎND sm. Ursit, cel orînduit de soartă: dacă tu vei fi ~ul meu, nu scap eu de tine nici tu de mine (ISP.) [o r î n d ă].

ORÎNDĂ¹ (pl.-inzi) sf. ① Ursită, soartă, scrisă, destin: îl lăsară să se ducă unde îl va duce orînda lui (ISP.) ¶ ② Maram. Trans. ORÎND: fetele din Transilvania... din care parte aud cel dintîiu cocoș cîntînd sau cel dintîiu cîne lătrînd, din acea parte cred ele că le va fi orînda (MAR.) [vsl. u r ę d i t i].

ORÎNDĂ² (pl.-inzi) sf. Mold. Cîrciumă de sat (în spec. ținută cu arendă): nu cumva a ținut vre-odată tatăl d-tale ~ în sat? (CRG.); iar are să rămîie orînda pustie (SAD.) [rut. o r e n d a].

○ ORÎNDAR sm. Mold. Cîrciumar (la sat), cel ce ține o cîrciumă cu arendă: știi d-ta că afară decît orîndariu nu poate nime să vîndă băuturi în sat? (ALECS.); îl ispitea să afle cu ce se îndeletnicește ~ul cel nou (SAD.) [rut. o r e n d a r].

ORÎNDUI (-uesc) 1. vb. tr. ① A așeza, a numi într'o slujbă ¶ ② A întocmi, a organiza; a rîndui ¶ ③ A pune la cale, a hotărî, a dispune: luă hotărîrea... a nu ~ nimic pentru împărțeală pînă aproape de moartea sa (CRG.).

2. vb. refl. A se așeza, a se rîndui [o r î n d ă ¹].

ORÎNDUIALĂ (pl.-ieli) sf. Întocmire, rînduială, ordine, regulă; organizare ¶¶ C NEORÎNDUIALĂ: el înaintează mereu... împrăștiind spaima și neorînduiala în oastea păgînă (VLAH.) [o r î n d u i].

ORÎNDUIRE sf. Faptul de a o r î n d u i; întocmire, organizație.

ORÎNDUITOR sm. Cel ce o r î n d u e ș t e.

ORJOVENI (-enesc) vb. refl. A se înzdrăveni, a se întrema după boală: s'a dus la un doctor de s'a căutat și într'o lună s'a mai orjovenit parcă (R.-COD.); de-abia se mai orjovenise o leacă și numai iaca, altă boală-l culcă la pat (PAMF.).

†ORLIȘTE sf. Olten. ① Loc lăsat nelucrat, pîrloagă (CONV.) (CIAUȘ.) (VÎRC.) ¶ ② Casă rămasă goală, cu geamurile sparte, în care suflă vîntul de toate părțile; vraiște (R.-COD.).

*ORLOGIU (pl.-gii) sn. = OROLOGIU: Un ~ sună noaptea jumătate (BOL.) [fr.].

ORMAN (pl.-ane) sn. Băn. Dulap: pun flaschele cu apa sfințită de la botez pe un ~, chiar și neastupate (MAR.) [srb.].

*ORNA (-nez) vb. tr. și refl. A se împodobi [lat.].

*ORNAMENT (pl.-te) sn. ① Podoabă, tot ce slujește la împodobit, la înfrumusețat ¶ ② Expresiuni, figuri cu care se înfrumusețează vorbirea sau scrisul ¶ ③ Ori-ce sculptură, pictură, desen, etc. cu care se decorează o clădire, o carte, etc. (▣ 3463) ¶ ④ ♩ Semn, notă sau grup de note

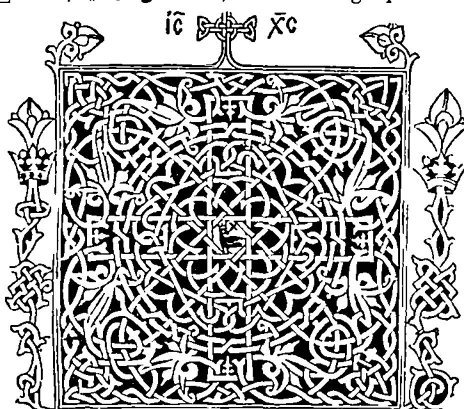

Fig. 3463. Ornament din *Evangheliarul slavonesc* tipărit în anul 1512.

legate, scrise mai mărunt, a căror execuție tinde a înfrumuseța efectul unei note: apogiaturile, trilurile, ruladele, etc. sînt ~e [lat.].

*ORNAMENTA (-tez vb. tr. A împodobi, a înfrumuseța cu ornamente [fr.].

*ORNAMENTAL adj. Care servă de podoabă, de ornament [fr.].

*ORNAMENTAȚIUNE, ORNAMENTAȚIE sf. Arta, modul de a aplica ornamentele [fr.].

*ORNAT 1. adj. p. ORNA. Împodobit.

2. (pl.-ate sn. ① Veșmintele sfinte ce îmbracă arhiereii la oficierea slujbei divine, odăjdii.

ORNIC (pl.-ce) sn. † Mold. Ceasornic: bate ~ul din roate (D.-ZAMF.) [o r ă].

*ORNITOLOG sm. Cel ce se îndeletnicește cu ornitologia [fr.].

*ORNITOLOGIC adj. Privitor la ornitologie [fr.].

*ORNITOLOGIE sf. Partea istoriei naturale care se ocupă cu descrierea păsărilor: seamănă... cu un porumb guțan, dacă vrei cu ori-ce preț să rămîi în ~ (D.-ZAMF.) [fr.].

*ORNITORINC sm. Mamifer de o formă ciudată, cu botul ca de rață, care trăește prin Australia și Tasmania (Ornithorhynchus) (▪ 3464) [fr.].

Fig. 3464. Ornitorinc.

*OROARE sf. Groază, grozăvie, grozăvenie: ~a celor văzute îi reveni în minte (D.-ZAMF.); atîtea orori văzuse în închipuirea lui, că se mira cum de n'a înnebunit încă (VLAH.); a face ~, a îngrozi: munca-i făcea ~ (VLAH.) [lat. h o r r o r e m].

*OROGENIE sf. Partea geologiei care studiază formațiunea munților [fr.].

*OROGRAFIC adj. ● Privitor la orografie [fr.].

*OROGRAFIE sf. ● Descrierea, studiul munților [fr.].

*OROLOGERIE sf. Ceasornicărie [fr. h o r l o g e r i e].

*OROLOGIU (pl.-gii) sn. Ceasornic (de perete, de turn): un ~ zingănește încet și subțire în părete (EMIN.) [lat.].

OROPSI (-sesc) vb. tr. ① A alunga, a izgoni cu dispreț, cu mînie: soția... îl oropsise, fără să mai vrea să știe de el (BR.-VN.); împăratul... oropsi pe fie-sa cu urgie (ISP.) ¶ ② A arunca de-o parte, a părăsi cu des-

gust, cu dispreț: **l-au făcut... să-și oropsească chiar și citera favorită** (ODOB.).

OROPSIT *adj. p.* OROPSI. ① Alungat, izgonit cu mînie ¶ ② Părăsit, lăsat cu dispreț în voia întîmplării: **a părăsit Sibiul ~ chiar de guvernul său** (I.-GH.); **nu te teme, pom ~, că te voiu curăța de omizi** (ISP.).

***OROSCOP** — HOROSCOP.

***ORPIMENT** *sbst.* ⊕ Mineral de coloare galbenă-portocalie, format dintr'o sulfură de arsenic *(As. 2 S. 3)* [fr.].

ORT *sm.* ① Un sfert dintr'un leu vechiu, adică 10 parale: **un ban de alamă galben, iarăși la acea cetate năruită, am aflat, oit un ~ de mare** (M.-COST.) ¶ ② *F* Ⓟ **A da ~ul popii**, a muri (aluzie la paraua ce se pune în mîna mortului, ca să-și poată plăti trecerea prin vămile văzduhului): **mîhnirea rozîndu-i inima și rărunchii, el își lepădă potcoavele și dete ~ul popii** (ISP.); **cîți, din lăcomie, ori din junghiu, ori din nimic, nu dați ~u popii** (JIP.) [ung. < germ.].

ORTA (*pl.* -tale) *sf.* ① ⚔ ‡ Regiment de ieniceri ¶ ② ⚔ ‡ Ceată de ostași pămînteni ¶ ③ *iron. F* Ceată, clică: **am poruncă să-ți puiu bumbașir două ortale de slujitori** (FIL.) [tc.].

ORTAC *sm. Olten Băn. Trans.* Tovarăș: **Toți morții parcă s'au sculat Să-și plîngă pe ~ul lor** (COȘB.); **ce ți s'a întîmplat, ~e, de ești atît fără de voie ?** (MERA) [srb.].

○ **ORTĂCI** (-ăcesc) *vb. refl. Trans. Băn.* A se întovărăși, a lega tovărășie [o r t a c].

○ **ORTĂCIE** *sf. Trans. Băn.* Tovărășie: **trebuia, vrînd nevrînd, să meargă 'n ~ cu golanul** (RET.) [o r t a c].

***ORTODOX** 1. *adj.* ① Drept credincios, conform cu adevărata dogmă religioasă ¶ ② Conform cu principiile, cu doctrinele sănătoase morale sau literare ¶ ③ Ce ține de Biserica răsăriteană, în opoziție cu cea catolică: **religiunea ~ă**.

2. *sm.* Cel ce ține de Biserica ortodoxă, cel ce are religiunea creștină răsăriteană [fr.].

***ORTODOXIE** *sf.* ① Conformitate cu adevărata dogmă, cu adevărata credință, dreapta credință ¶ ② Calitatea celui ortodox [fr.].

***ORTODOXISM** *sbst.* Religiunea o r t o d o x ă, în opoziție cu catolicismul.

***ORTOEPIE** *sf.* Pronunțare, rostire corectă fr.].

***ORTOGONAL** *adj.* Perpendicular; în geometria descriptivă, **proiecțiunea ~ă** a unui punct pe un plan este piciorul perpendicularei coborîtă din acest punct pe plan [fr.].

***ORTOGRAFIA** (-fiez) *vb. tr.* A scrie cuvintele corect, după regulele ortografice [fr.].

***ORTOGRAFIC** *adj.* Ce ține de ortografie, privitor la ortografie: **regulele ~e**; **semnele ~e**, accentele [fr.].

***ORTOGRAFIE** *sf.* ① Arta de a scrie cuvintele corect, după regulele stabilite: **greșală de ~** ¶ ② Sistem de a scrie după anumite regule: **fie-care își închipuise o ~** (NEGR.) [gr.].

***ORTOLOGIC** *adj.* Privitor la ortologie [fr.].

***ORTOLOGIE** *sf.* ① Arta de a pronunța bine, de a vorbi corect ¶ ② Carte care tratează despre această artă [fr.].

○ **ORTOMAN** ☞ IORTOMAN.

***ORTOPEDIC** *adj.* Ce ține de ortopedie, privitor la ortopedie [fr.].

***ORTOPEDIE** *sf.* Partea chirurgiei care are de scop să previe și să îndrepteze diformitățile trupului [fr.].

***ORTOPEDIST** *adj.* și *sm.* Care se ocupă cu ortopedia: **chirurg ~**; **un bun ~** [fr.].

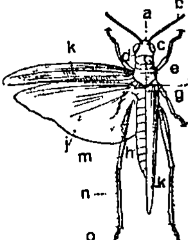

Fig. 3465. Insectă ortopteră. *a)* Frunte; — *b)* antene; *c)* ochi compuși; — *d)* vertex; — *e)* protorax; — *f)* mesotorax; — *g)* metatorax; — *h)* abdomen; — *j)* aripă; — *k k)* elitre; — *m, n, o)* picior.

***ORTOPTERĂ** 1. *adj. f.* Se zice despre ori-ce insectă cu patru aripi, din care cele două dinainte, vîrtoase, seamănă cu două jumătăți de elitre, iar cele două dinapoi, membranoase, se string în sensul lungimii ca un evantaiu (▣ 3465).

2. **ORTOPTERE** *sf. pl.* Ordin alcătuit din acest fel de insecte, în care intră lăcusta, greierele, calul-dracului, etc. [fr.].

***ORTOZĂ** *sf.* ⊕ Feldspat laminar, de coloare albă sau cenușie, opac și foarte abundent în rocele de granit; e un silicat de aluminiu și de potasiu [fr. o r t h o s e].

ORZ 1. *sn.* ① Plantă ierboasă, cu tulpina dreaptă și robustă, ale cărei grăunțe ce cresc pe spice, servesc de nutreț cailor; din ele se mai prepară arpăcașul, grișul, malțul ce servă la fabricarea berei, etc. Se cultivă la noi trei feluri de orz: **~ul românesc, moldovenesc** *sau* **~ adevărat**, care are spicul mare, iar în spic patru rînduri de grăunțe *(Hordeum vulgare)* (▣ 3466); **~ul mucheri(u)** *sau* **mucherul**, numit și **~ iernatic**, cu șase rînduri de grăunțe *(Hordeum hexastichon)* (▣ 3467) și **orzoaica**, propriu zis **~ul de bere**, cu două rînduri de grăunțe *(Hordeum distichon)* (▣ 3468); în Muntenia se înțelege sub numele de „orzoaică” varietatea de orz mucheriu: **~ul este lunguieț, cu o coajă cam gălbuie și țeapă în vîrfuleț** (PANN); **~ul a dat în copt**; ☞ GÎSCĂ ① ¶ ② **~-PĂDUREȚ**, plantă ce seamănă cu orzul și crește prin păduri le umbroase și prin dumbrăvi *(Hordeum europaeum)* (▣ 3470) ¶ ③ **ORZUL-ȘOARECILOR**, mică plantă ierboasă, din fam. gramineelor, cu spice ca ale orzului, ce crește prin dărîmături și pe locuri inculte *(Hordeum murinum)* (▣ 3469) ¶ ④ *Trans.* Gurguiu la opincă.

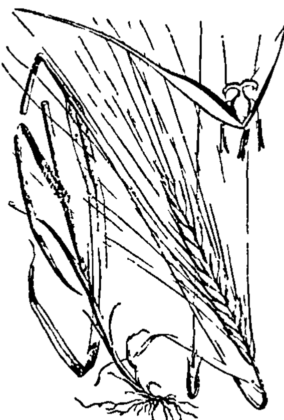

Fig. 3466. Orz.

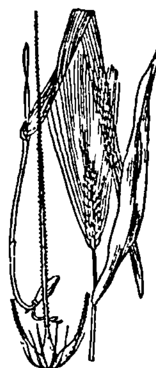

Fig. 3467. Orz-iernatic.

Fig. 3468. Orzoaică.

Fig. 3469. Orzul-șoarecilor.

2. **OARZE** *pl.* Cîmp semănat cu orz: **oît vedea cu ochii, nu întîlnea decît pete gălbui de oarze secerate** (D.-ZAMF.) [lat. h o r d e u m].

ORZAR *sm.* Negustor care cumpără și vinde o r z: **călătorul, după chip și port, e un negustor, vre-un ~ ori cirezar** (CAR.).

ORZIȘOR *sbst.* ✕ Arpăcaș [o r z].

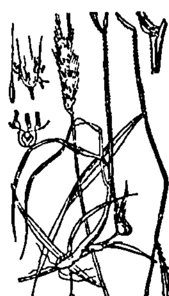

Fig. 3470. Orz-pădureț.

ORZOAICĂ *sf.* ☞ ORZ ①.

OS (*pl.* oase) *sn.* ① Fie-care din părțile solide ce alcătuesc scheletul vertebratelor și care se compun dintr'o materie organică unită cu fosfat și cu

carbonat de calce: **scheletul omului e alcătuit din 226 de oase; ~ cu măduvă; pînă 'n măduva oaselor; a se înneca cu un ~; ~ul pieptului; ~ de pește; ~ de balenă;** despre un om slab, de-i poți număra coastele, se zice: **e numai piele și oase, e numai oase înșirate, îi numeri oasele (de slab ce e), e slab de-i fluieră vîntul prin oase;** cu **oasele goale,** gol de tot, despuiat; Ⓕ: **a rupe** *sau* **a muia oasele cuiva,** a-l snopi în bătaie: **în carne și în oase,** în persoană; **a băga frica, fiori, spaima în oase,** a umplea de groază; **ud pînă la oase,** ud pînă la piele, ud leoarcă; **a-și odihni oasele,** a se odihni; **a da, a arunca, a făgădui cuiva un ~ de ros,** a-i da, etc. și lui un mic profit, spre a-i astupa gura, spre a-l mulțumi pentru moment; Ⓟ: **~ul gol nici cîinii nu-l rod; a sta, a ședea în capul oaselor,** a ședea ridicat în așternut, pe jos: **el făcea multe nopți albe, chinuit, în capul oaselor, ca să n'adoarmă** (VLAH.); ☞ CARNE ①, CUȚIT ①, LIMBĂ ③ ¶ ② *pl.* Rămășițele trupului unui mort, oseminte: **au văzut acum pe Iliaș mergînd după oasele tătîne-său** (NEC.); **sub rotitoarele stoluri de corbi, se văd cîmpiile albite de oase** (VLAH.); **mănăstirea în care odihnesc oasele acestui fericit bărbat** (ISP.); **a-și lăsa, a-i rămînea oasele pe undeva,** a-și pierde viața, a muri undeva ¶ ③ Carnea și sîngele, trupul, progenitura cuiva: **acest dar mai tîrziu silește pe un urmaș din ~ul lui, pe Petru Rareș, a se amesteca în trebile Transilvaniei** (BALC.); **~ sfînt,** din seminție domnească: **a murit încredințat că-i ~ sfînt** (SAD.) ¶ ④ Cheresteaua trupului (*în spec.* mîinile și picioarele): **~ul lui nu se deprindea nici cu o muncă** (RET.); **nu-i vine la socoteală cum crește copilul fără să pună ~ul la ceva** (RET.); **a ști cît** (*sau* **ce**) **poate ~ul cuiva,** a ști ce e în stare să facă, cît prețuește cineva ¶ ⑤ Os de animal lucrat: **nasturi de ~; mîner de ~; pieptene de ~** ¶ ⑥ **~ mort,** *a) Băn.* osul craniului deasupra încheieturii fălcilor; *b)* boală la piciorul calului numită și „osișor": **se coc în cuptor două pîni mici și, pînă-s încă fierbinți, se taie în două și se aplică pe ~ul mort** (PĂC.) ¶ ⑦ *Olten. Băn.* Sîmbure: **~ de prune** ¶ ⑧ **OSUL-IEPURELUI** ☞ IEPURE ④ [lat. o s s u m].

OSAMĂ (*pl.*-me) *sf. Băn.* Oseminte [lat. o s s a m e n].

***OSANA** (*pl.*-nale) *sf.* ① Exclamațiune de bucurie, de aprobare, de slăvire, etc. în imnurile religioase și în psalmi (— slavă ție!) ¶ ② *pl.* Strigăte de bucurie, de binecuvîntare, de preamărire: **ca să ne cînte nouă osanale** (I.-GH.) [fr. h o s a n n a < ebr.].

***OSATURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* ① Totalitatea oaselor (la om sau la un animal), cheresteaua trupului ¶ ② Scheletul, cheresteaua unei bolți ¶ ③ Cheresteaua (grinzile, stîlpii, etc.) unui vas [fr.].

A	ᴎꓯꓯᴎ	H	日	R	ᗡ◁
B	8	I	.ǀ	S	Ƨ
G	>	K	ꓘ	T	T
D	Я	L	⅃	U	V
E	Ǝ	M	ИИИ	F	8 8
V	⊐	N	И И N	EI	⊢ ⊣
Z	I	P	Π	O	V̇

Fig. 3471. Alfabetul osc.

***OSC** 1. *adj.* Ce ține de vechii Osci: **limba ~ă; alfabetul ~** (▣ 3471).

2. *sm.* Popor italic ce locuia în Samnium, Campania, Lucania, Brutium și cîteva ținuturi învecinate [lat.].

***OSCILA** (-ilez) *vb. intr.* ① A se mișca, a se clătina, a se legăna cînd într'o parte cînd într'alta ca pendulul unui ceas ¶ ② Ⓕ A șovăi, a sta în cumpănă, a se codi [fr. < lat.].

***OSCILATOR(IU)** *adj.* Care e de natura oscilațiunilor: **mișcarea alternativă a pendulului se numește mișcare oscilatoare** [fr.].

***OSCILAȚIUNE, OSCILAȚIE** *sf.* ① Mișcare înceată încoace și încolo a unui corp în jurul punctului axei sale: **oscilațiunile pendulului** ¶ ② Ⓕ Variațiune în sens contrariu [fr. < lat.].

OSCIOR (*pl.*-cioare) *sn. dim.* OS.

OSEBI... ☞ DEOSEBI...

***OSEINĂ** *sf.* Materia organică azotată din oase în care sînt infiltrate substanțele minerale (carbonați și fosfați de calciu) [fr.].

***OSEMINTE** *sf. pl.* Oase de (om sau de animal) mort: **...cale ţernă de morminte, Sub care zac pierdute grămezi de ~** (ALECS.) [fr. o s s e m e n t s].

OSFEȘTANIE — SFEȘTANIE.

OSFICA (-ic) *vb. intr.* și *refl. Olten.* (CIAUȘ.) A o f t i c a, a deveni ofticos.

OSFICĂ *sf. Olten.* (CIAUȘ.) = OFTICĂ.

OSFICOS *adj. Olten.* (CIAUȘ.) — OFTICOS.

OSIAC (*pl.*-ieci) *sm. Olten.* Cracă mare de copac de pădure uscat și cojit: **să te duci la pădure și s'aduci un car de osieci** (RV.-CRG.); **slab ca un ~** (CONV.); **plouă, mă vere, că toacă ghionoaia pe ~** (R.-COD.).

OSIE *sf.* ① Bucată de lemn sau de fier care trece pe sub un car, căruță, trăsură, etc. și leagă între ele două roți; „fusul" osiei e partea vîrîtă în butucul roții, iar „podul" osiei e partea ce trece sub car (▣ 3472): **m'am pomenit cu trăsura într'un peș: se rupsese osia și rămăsese în trei roate** (I.-GH.); Ⓟ: **unge osia, să nu scîrție carul,** trebue să mituești, să împarți daruri, favoruri, ca să închizi gura acelora ce-ar putea să-ți strice ¶ ② Axă [vsl. o s ĭ].

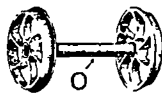

Fig. 3472. O. Osie.

***OSIFICA** (-fic) *vb. tr.* și *refl.* A (se) preface în os, a (se) întări ca un os [după fr. o s s i f i e r].

OSIGĂ ☞ OBSIGĂ.

OSIȘOR (*pl.*-oare) *sn. dim.* OS.

OSÎNDĂ (*pl.*-de) *sf.* ① Pedeapsa la care e condamnat cineva de judecători pentru faptele sale: **și-a primit osînda; în loc de dobîndă, te pomenești cu ~** (PANN) ¶ ② Pedeapsă dumnezeească: **Doamne, oare cît are să mai ție osînda asta!** (VLAH.); **lăsînd pe Țigani să-și mănînce amarul după osînda lor** (ISP.) ¶ ③ Ⓕ *Olten.* (CIAUȘ.) Arătanie, iazmă [o s î n d i].

OSÎNDI (-desc) *vb. tr.* A condamna: **l-au osîndit la munca silnică; tînguește-mă, doamna mea, și nu mă osîndi** (NEGR.); **cum de mă osîndești astfel ca pe un vinovat de codru?** (ISP.) [vsl. o s ą d i t i].

OSÎNDIRE *sf.* Faptul de a o s î n d i, condamnare.

OSÎNDIT 1. *adj.* ① *p.* OSÎNDI ¶ ② Ⓕ *Olten.* Slab, prăpădit, numai pielea și oasele (CIAUȘ.).

2. *sm.* Cel ce a fost osîndit, condamnat.

OSÎNZĂ (*pl.*-ze) *sf.* Grăsime de porc; Ⓕ **om cu ~** (OT.), om cu stare, bogătaș [comp. lat. a x u n g i a].

OSÎRDIE *sf.* Ardoare, înfocare, tragere de inimă, zel, sîrguință: **o chilie făcută cu cheltuiala sătenilor, prin îndemnul și osîrdia părintelui Ioan** (CRG.); **mustețele... le răsuceam cu toată osîrdia unui tînăr de 16 ani** (GN.) [vsl. u s r ŭ d i j e].

‡**OSÎRDIOS** *adj.* Plin de o s î r d i e, zelos, sîrguincios.

‡**OSÎRDNIC** *adj.* = OSÎRDIOS [vsl. u s r ŭ d ĭ n ŭ].

‡**OSÎRDUI** (-uesc) *vb. refl.* A se strădui, a pune tot zelul, sîrguința [o s î r d i e].

OSMANLIU, OSMANLÎU 1. *adj.* Turcesc: **această zicală este osmanlie** (JIP.).

2. *sm.* Turc: **mîntuind... țara de jugul nelegiuiților Osmanlii** (ISP.); **ședea pe sofa cu picioarele încrucișate ca un Osmanliu** (FIL.) [tc. o s m a n l y].

***OSMIU(M)** *sbst.* Mineral ce seamănă cu platina, care se atacă ușor de acizi și formează împreună cu oxigenul un acid cu miros puternic și neplăcut; se găsește în pămînt asociat cu platina [fr.].

OSMOGLASNIC (*pl.*-ice) *sn.* Octoih [vsl.].

***OSMOZĂ** *sf.* Totalitatea fenomenelor de endosmoză și de exosmoză [fr.].

OSOS *adj.* ① Care e de natura o s u l u i: **țesut osos** (▣ 3473) ¶ ② Care are oase multe sau mari, ciolănos; uscat de i se văd oasele: **îi privea profilul ~ și deslușit, luminat de bătaia lunii** (BR.-VN.); **mîna-i osoasă, dar slăbită** (ODOB.); **și-ascunde ochii în umărul ~ al mamei Stanchii** (DLVR.).

Fig. 3473. Țesut osos.

OSPĂTA (-ătez, ospăt) 1. *vb. tr.* ① A primi în casă ca oaspete, a-i oferi casă și masă: **se duseră acasă... și ospătă pe Făt-frumos și-l omeni ca p'un călător** (ISP.) ¶ ② A da să mănînce: **seara vameșul ne ospătează cu păstrăvi proaspeți** (VLAH.) ¶ ③ A mînca: **după-ce au ospătat cum se**

cade, s'au culcat și au dormit (SB.); totdeauna ospătezi d-ta mîncări de acele ce am văzut ieri pe masă? (GN.).
2. *vb. refl.* A mînca bine, a benchetui, a chefui: vino înlăuntru și te odihnește și te oaspătă (RET.) [lat. vulg. hospitare clas. hospitari].

† **OSPĂTAR** *sm.*, **OSPĂTĂREASĂ** (*pl.*-ese *sf.*) A-cela, aceea ce ține o ospătărie, birtaș, birtășiță: ospătarul le dete borș cu miel, cotlete de miel și friptură de miel (NEGR.) [oaspete].

OSPĂTAREȚ, **OSPĂTARIȚ** *adj.* Primitor, care primește bucuros oaspeți, ospitalier: și el și ea sînt oameni... ospătariți și miloși (JIP.) [ospăta].

OSPĂTĂRIE *sf.* Birt: am intrat la un jidov foarte avut care ținea o ~ mare (SB.) [ospătar].

OSPĂTARIȚ ☛ **OSPĂTAREȚ**.

OSPĂTARNIC *adj.* **OSPĂTAREȚ**: nașul... ~ ca tot Romînul... îl poftí la cină (RET.).

OSPĂTĂTOR *sm.* Cel ce (se ospătează, ce ia parte la un ospăț sau care dă un ospăț: Prietine, poftim, zise veselul ~, Vino și șezi de mănîncă ca un flămînd călător (PANN).

OSPĂTOS *adj.* Ospitalier: se temeau a-i face primirea ospătoasă și cordială de mai nainte (I.-GH.); într'o climă ospătoasă și plăcută (I.-GH.) [oaspete].

OSPĂȚ (*pl.*-pețe *sn.*) Masă mare (la nuntă sau în alte împrejurări, banchet: poreclesc cu numele de Amfitrion pe cei ce dau la mese și la ospețe (ISP.); Ⓕ: caută să-și cucerească un loc la ~ul vieții (BR.-VN.) [lat. hospitium].

OSPECIOR *sm. dim.* **OASPETE**: ~ii nici nu se așezaseră bine pe după mese (RET.).

OSPEȚIE *sf.* Ospitalitate: O căsuță drăgălașă... Unde dulcea ~ îl întîmpină zîmbind (ALECS.); grațioasa voastră ~ ne face a uita supărările vieții (NEGR.); vă mulțumim foarte... pentru ospeția dumilorvoastre (SB.) [oaspeți].

***OSPICIU** (*pl* -cii) *sn.* ① Casă în care călugării găzduesc și ospătează pe drumeți și pelerini; arhondaric ¶ ② Casă de caritate în care se primesc și se hrănesc săracii, bătrînii cari nu sînt în stare să-și agonisească traiul ¶ ③ ~ de nebuni, casă în care se adăpostesc și se îngrijesc nebunii [fr. < lat.].

***OSPITALIER** *adj.* ① Primitor, care primește bucuros oaspeți ¶ ② Unde se dă ospitalitate, unde găsește cineva o primire bună, unde i se oferă un traiu plăcut, priincios: o casă ~ă; o climă ~ă [fr.].

***OSPITALITATE** *sf.* Primire bună, găzduire și hrană dată fără plată și din toată inima călătorilor și acelora cari n'au unde să se adăpostească: în Tîrgul-Ocnei tot se mai păstrează vechea ~ romînă (NEGR.); a acorda ~a, *a)* a primi la dînsul ca oaspe; *b)* a primi să se publice în gazeta lui: „Viața" îți va acorda ~a pe care i-o ceri (VLAH.) [fr. < lat.].

‡ **OSTAFCĂ** *sf.* Concediu (din armată): Că 'n slujba împărătească A fost și-a luat ~ (PANN) [rus. otstavka].

OSTAȘ *sm.* Soldat [oaste].

OSTĂȘESC *adj.* De ostaș, soldățesc, milităresc.

OSTĂȘEȘTE *adv.* Ca ostașii, soldățește, militărește: boierii erau... capii și ofițerii armatei, fiind țara organizată ~ (BALC.) [ostășesc].

OSTĂȘI (-ășesc *vb. intr.*) A duce viața de ostaș.

OSTĂȘIE *sf.* Meseria, viața de ostaș.

OSTĂȘIME *sf.* *col.* **OSTAȘ**. Toți ostașii, mulțimea de ostași, soldățime: ...se prelungește-o strungă Prin care ~a curge ca un șivoiu (ALECS.); după ce a dat poruncile curtenilor și ostășimei, a încălecat murgul și a plecat (MERA).

***OSTATIC** *sm.* Persoană dată ca zălog, în timp de războiu, aceluia cu care se încheie un tratat, spre a garanta executarea condițiunilor tratatului [it. ostatico].

OSTEIA, **OSTIA** (-iez, **OSTOIA**, **USTOIA** (-oiez), *Mold. Maram. Băn.* **OSTOI** (-oesc *vb. tr.* și *refl.* A (se potoli, a (se liniști, a face să înceteze, a înceta: printr'aceasta... va ostia ciuma ce bîntuia biata poporime (ISP.); ea crede ce-i spune și se ostiază din plîns (R.-COD.); o ostoi povestindu-i și toate vitejiile lui (FIL.); s'a ostoit focirla din îndurarea cerului care a turnat asupră-i o milă de ploaie (LUNG.); dorul de binele nației... ustoiază durerea sărmanului prin milă și așezăminte de ajutor (JIP.) [vsl. ustojati].

***OSTEIȚĂ** *sf.* Inflamațiunea țesutului osos [fr.].

OSTENEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* ① Faptul de a se osteni; slăbiciunea ce urmează după o muncă continuă, anevoioasă: Ieșenii iubesc liniștea... osteneala i-ar omorî (NEGR.); atît de mult era ruptă de ~, încît căzu și rămase acolo (ISP.) ¶ ② Muncă anevoioasă, care slăbește puterile: fata... arătă dorința ce are a se odihni de osteneala drumului ce făcuse (ISP.); a-și da osteneala, a-și da multă osteneală, a munci din greu, a se sili din răsputeri.

OSTENI (-enesc) 1. *vb. tr.* A produce osteneală, a slăbi printr'o muncă anevoioasă: drumul cel lung m'a ostenit grozav; nu-ți osteni ochii cu această lucrare migăloasă.
2. *vb. intr.* și *refl.* A simți slăbiciune, a-și pierde puterile după o muncă continuă, anevoioasă: mintea lui ostenea căutînd... un semn... care i-ar fi putut prevesti o asemenea nenorocire (VLAH.); cine se grăbește, curînd ostenește (PANN) [vsl. ustanąustati „a înceta"].

OSTENICIOS *adj.* Ostenitor, care ostenește: pentru această ostenicioasă treabă (CRG.); cu cît de ~ este drumul, cu atîta e și pitoresc (NEGR.) [osteni].

‡ **OSTENINȚĂ** (*pl.*-țe *sf.*) Osteneală: ție unuia, sfîntului și marelui Dumnăzău. sudorile osteninților mele în loc de jirtvă de laudă aduc și închin (CANT.) [osteni.

OSTENIT *adj. p.* **OSTENI**. Care simte osteneală, care se simte slăbit de pe urma unei munci anevoioase: ~ de munca zilei; nu pot merge mai departe, sînt prea ~ ¶¶ C **NEOSTENIT**.

OSTENITOR *adj. verb.* **OSTENI**. Care ostenește: muncă, călătorie ostenitoare; Că zicea că-s mai ușoare, Nu-s așa ostenitoare (SPER.); picotind mereu în aceeași pustietate și monotonie ostenitoare a vieții de mănăstire (VLAH.) ¶¶ C **NEOSTENITOR**.

***OSTENSIBIL** *adj.* ① Ce poate fi arătat ¶ ② Vădit, învederat, fățiș [fr.].

***OSTENTATIV** *adj.* Care face ceva cu ostentațiune [it.].

***OSTENTAȚIUNE**, **OSTENTAȚIE** *sf.* Paradă ce face cineva cu însușirile sale, cu bogăția sa, etc.; a face ~, a se făli, a face paradă cu ceva; a face ceva din ~, a face un lucru de fală, de fudulie, de ochii lumii [fr.].

***OSTEOLIT** *sm.* Os fosil [fr.].

***OSTEOLOGIC** *adj.* Privitor la osteologie [fr.].

***OSTEOLOGIE** *sf.* Partea anatomiei care se ocupă cu studiul oaselor [fr.].

OSTIA ☛ **OSTEIA**.

***OSTIE**[1] *sf.* Agneț, azimă care se dă la grijanie în cultul catolic și luteran [fr. hostie].

OSTIE[2] *sf.* Unealtă în chipul unei furci cu trei dinți cu care se prind anumiți pești înfigînd-o în corpul lor (▪ 3474): păstrăvii se prind cu undița ziua și cu ostia noaptea la opaiț (ION.) [bg. osti.

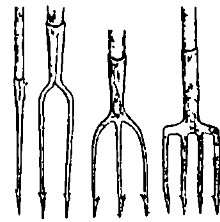

Fig. 3474. Ostii.

***OSTIL** *adj.* Dușmănesc, vrăjmășesc, hain [fr. < lat.].

***OSTILITATE** *sf.* Dușmănie, vrăjmășie: pacea părea asigurată ...și ori-ce bănuială de ~ dispăruse (I.-GH.) [fr. < lat.].

‡ **OSTÎMPI** (-pesc) *vb. intr.* A se da înapoi, a se da în lături [vsl. otŭstąpiti].

OSTOI, **OSTOIA** ☛ **OSTEI**.

OSTOIU *sbst.* ① Potolire, încetare: începu să-și reverse amarul sufletului într'un plîns... făr' de ~ (LUNG.) ¶ ② Șir, rînd: să mai dea un ~ de ploaie (PSC.) [ostoi].

***OSTRACISM** *sbst.* ① Judecată prin care vechii Atenieni surghiuneau pentru zece ani pe un cetățean pe care-l socoteau primejdios pentru libertățile publice; voturile cetățenilor se scriau pe o

scoică ¶ 2 Ⓕ Proscripțiunea unui om, unei doctrine fr.

*OSTREICULTURĂ... ☛ OSTRICULTURĂ...

OSTREȚE *sf. pl.* 1 Pari, șipci, cu cari se îngrădesc curțile, puțurile, balcoanele, etc.: casele... au început... a se îngrădi cu ~ de lemn sau de fier, dărîmînd jos zaplazurile (ALECS.); scociora ograda plină de acareturi, înconjurată de gard de ~ (SAD); ~le cari o despărțeau de bătătură erau rupte și culcate la pămînt (DLVR.); îl sprijini ușor cu talpa de ~le ceardacului (VLAH.) ¶ 2 Gard de nuiele sau de trestie așezat de pescari în apă pentru prinderea peștelui: ne vom plimba pe la ~ și pe urmă pe cărarea nuferilor (GN.) ¶ 3 Plasa ițelor, cocleți [vsl. *ostrĭcĭ, bg. ostrecŭ.

***OSTRICULTOR**, OSTREICULTOR *sm.* Cel ce se îndeletnicește cu ostricultura [fr.].

***OSTRICULTURĂ**, OSTREICULTURĂ (*pl.*-turi *sf.* Totalitatea mijloacelor întrebuințate pentru creșterea și înmulțirea stridiilor [fr.].

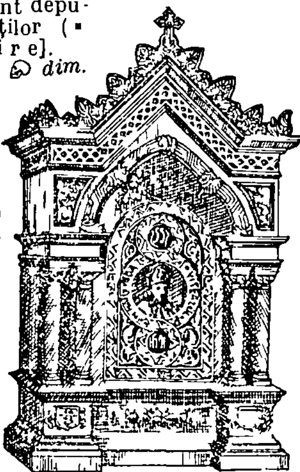
OSTRIE *sf. Olten.* (VÎRC.) ☛ OSTIE².

OSTROPEL *pl.*-eluri, *Mold.* OSTROPĂȚ *pl.* -ățuri *sn.* Mîncare pregătită din vînat *în spec.* de iepure sau din pui cu oțet și usturoiu: aveam poftă să mănînc un ostropăț de iepure (ALECS.); apoi vom cina cu un ostropăț de iepure (NEGR.); Costachi bucătarul care nimerea foarte bine sarmalele, ihnelele, ostropățurile (I.-GH.).

OSTROV (*pl.*-oave *sn.* ● Insulă: ostroavele, grădini plutitoare, își răsfrîng în valuri răchitele argintii (VLAH.); ostroavele răsăreau negre, tainice din limpezișul de ape (S.-ALD.) [vsl.].

OSTROVEAN *sm.* ● Locuitor al unei insule, al unui ostrov.

***OSUAR** (*pl.*-are) *sn.* Clădire, monument sau subterană în care sînt depuse osemintele morților (☞ 3475) [fr. ossuaire].

Fig. 3475.
Osuarul lui Mihai-Viteazul.

OSUȚ (*pl.*-țe) *sn.* *dim.* OS.

OȘTA (-tez) *vb. intr.* și *refl. Trans.* (DENS.) A ofta.

OȘTEAN *sm.* ⚔ Soldat, ostaș: ~ a fost și Sfîntul Gheorghe și Sfîntul Dimitrie și alți sfinți mucenici (CRG.) [oaste.

‡ **OȘTENESC** *adj.* ⚔ De oștean, ostășesc, soldățesc, milităresc: trupinile le îmbrăcasă cu port și cu arme oștenești (CANT.).

‡ **OȘTENIE**, OȘTENIRE *sf.* ⚔ Ostășie, militărie, meseria de oștean; arta războiului: după alalte nenumărate pete ce avea, și învățătura oștenirii au schimbat-o în giocuri și în măscăriciuni (CANT.); Rîmlenii... lua a zece din oameni tineri... și pre aceia îi punea de învăța oștenia ca în scoale (N.-COST.).

† **OȘTI** (-tesc *vb. tr. intr.* și *refl.* ⚔ A se lupta, a se războî, a purta războiu [oaste].

OȘTIME *sf.* ⚔ Oaste, armată: Privește cu 'ngîmfare frumoasa lui ~ (ALECS.).

OȘTIRE *sf.* 1 ⚔ ‡ Expediție, campanie, războiu ¶ 2 ⚔ Oaste, armată: alte oștiri odihnite le vin în ajutor (ISP.) ¶ ③ ⚔ Serviciu militar: după ce și-a făcut ~a, s'a întors iar la moșie (S. ALD.) ¶ 4 Ⓕ Mulțime: marea... a început... a-și ridica oștirile-i de valuri înaintea noastră (VLAH.) [oști].

‡ **OT¹** *prep.* Din, de la [vsl.].

OT² *sm.* Numele slovei Ѡ, ω în alfabetul cirilic [vsl.].

‡ **OTAC** *pl.*-ace) *sn.* Tabără, lagăr: și lăsați-vă de pază cîinii singuri la ~e (D.-ZAMF.) [comp. tc. otak „cort"].

***OTALGIE** *sf.* Durere de urechi [fr.].

OTAR... HOTAR...

OTĂRACI *sm. pl.*, OTĂRACE *sf. pl. Olten.* Lemnele încovoiate care alcătuesc scheletul luntrii (CONV.) (RV.-CRG.).

***OTARIE** *sf.* Gen de mamifere carnivore ce seamănă cu focele și care trăesc în mările polare (*Otaria*) (☞ 3476 [fr.].

Fig. 3476. Otarie.

OTAȘNICĂ = OTAȘNIȚĂ.

OTAȘNIȚĂ (*pl.* -țe, † OTAȘTINĂ *sf.* Dijma plătită în natură anumite vedre de vin proprietarului moșiei, din via sădită de altul pe această moșie (CIAUȘ.) (TUT.) [comp. srb. otiština].

OTAVĂ (*pl.*-ăvi) *sf.* Iarba crescută a doua oară, după ce s'a cosit odată: dădură într'o poiană frumoasă, unde erau cîteva căpițe de fîn și ~ groasă pe lîngă ele (RET.); Zău, ți-o crește iarbă 'n casă Și ~ după masă (IK.-BRS.) [srb.].

OTCĂ *sf. Olten.* Țuica rămasă pe fund, fără tărie, ce curge la urmă de tot din cazan [srb. otok].

‡ **OTCÎRMUI...** OCÎRMUI...

OTCOȘ *sbst. Olten. Băn.* Polog, iarbă cosită și lăsată să se usuce pentru fîn: Mi-arde inimioara 'n coș Ca fînu vara 'n ~ (TUT.) [srb. otkos].

‡ **OTCUP** (*pl.*-upuri *sn.* Arendarea unora din veniturile Statului, accizelor, etc.: i se va înlesni luarea ~ului, vămilor, al ocnelor și al poștelor (I.-GH.); propun să cumpere ~ul ocnelor pe cinci ani (ALECS.); Ⓕ: ei sînt și numai ei adevărați Români cu iubire de patrie, căci au luat patriotismul în ~ (ALECS.) [rus.].

‡ **OTCUPCIC**, OTCUPCIU *sm.* Cel ce lua în otcup, în arendă, un venit al Statului: mă rog, cine ține poștele? cine-i otcupcicul ghipcanilor? (ALECS.); acei antreprenori sau otcupcii erau cei mai mulți Armeni și Greci (I.-GH.) [rus. otkupščikŭ].

‡ **OTECINIC** (*pl.*-ice *sn.* = PATERIC [vsl. otĭčĭnikŭ].

***OTEL** HOTEL.

‡ **OTEȘI** (-eșesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) potoli, a (se) alina, a (se) liniști: e mai bine... pre Turci în locul lor cu alte daruri să-i oteșască (CANT.); lupoaica... aplecîndu-i, țițele își storcea și de durerile ce trăgea să oteșia (CANT.) [comp. srb. utešiti].

‡ **OTEȚ** *sm.* Părinte al Bisericii: sfinții ~i [vsl. otĭcĭ.

OTFEL *sm. Băn.* Cel ce conduce, în fruntea altor tineri, mireasa la biserică; poartă într'o mînă o ploscă cu rachiu împodobită cu o năframă și cu flori, iar în cealaltă, un băț împodobit cu panglici.

OTGON — ODGON.

OTIC (*pl.*-ice *sn.* Lopățică, băț lat la un capăt cu care se curăță de pe cormana plugului pămîntul ce s'a prins de ea: Românul... curăța din cînd în cînd cormana cu ~ul (S.-ALD.) [srb.].

OTICNI, OTIHNI (-nesc *vb. intr.* A face sforțări spre a respira, spre a vărsa: cînd oticni... un clăbuc sărat și coclit îi umplu gura (DLVR.); fata odată oticnește și... varsă pe gură un șarpe balaur (R.-COD.) [srb. otegnuti].

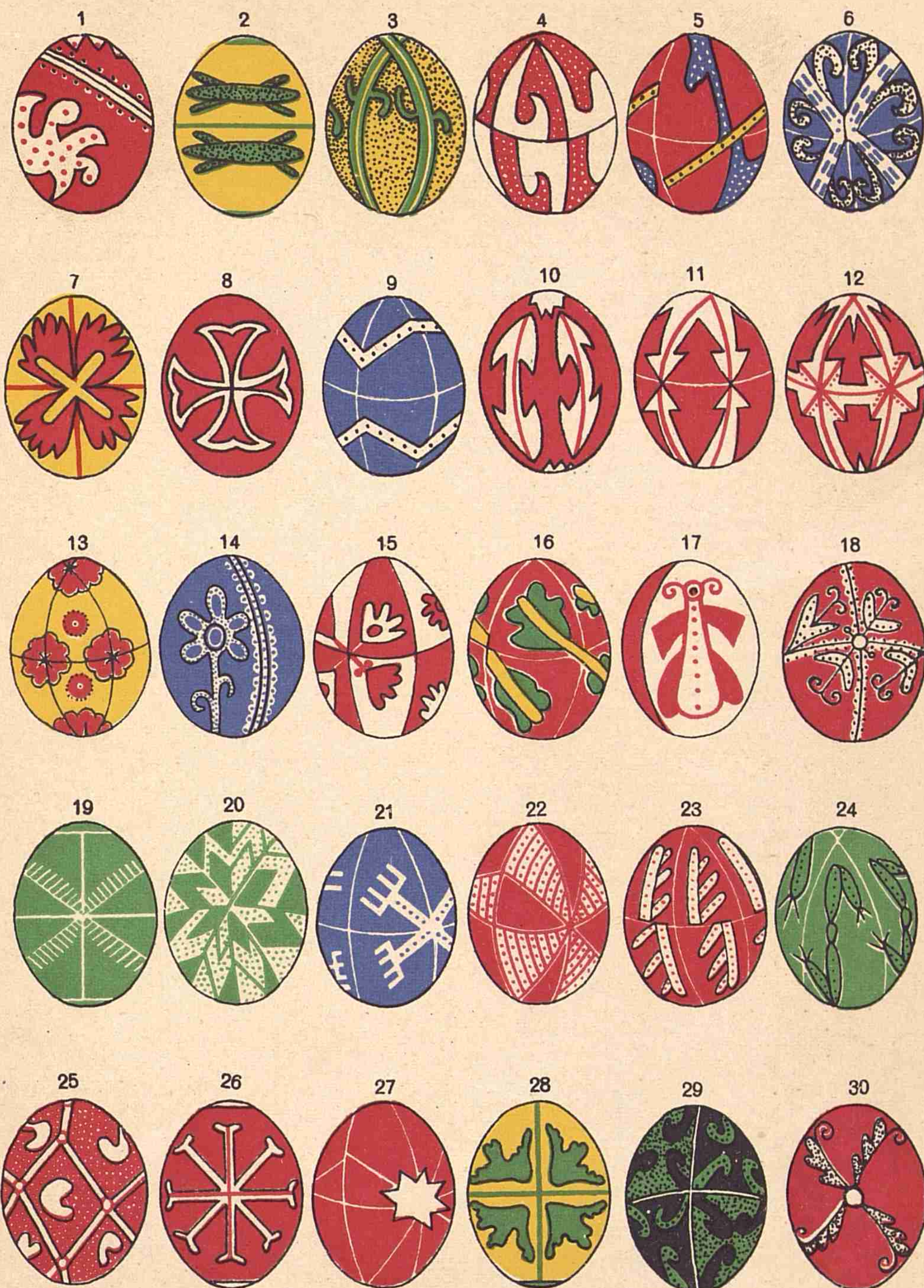
OTINCI (-cesc *vb. tr. Olten.* ① A urni din loc cu ajutorul unei pîrghii: ia un ciocan și otincește piatra asta din cale (PȘC.) ¶ ② A deschide cu forța, a sparge (cu un drug, etc.: au otincit drevele de la ferestre și au intrat la casa cu bani (CIAUȘ.) ¶ ③ A face ca un bou mai țeapăn să tragă mai mult carul (legînd cu un ștreang jugul de proțap), spre a se potrivi la tras cu un bou mai slab (TUT.) (CIAUȘ.).

***OTITĂ** (*pl.*-te *sf.* Inflamațiunea urechii [fr.].

OTÎNJI (-jesc *vb. tr. Mold.* A stîlci, a ciunti în bătaie: acuși te-oiu ~ cu ceva, de nu te-i putea hrăni în toată viața (CRG.); cînd oiu lua o jărdie și ți-oiu ~ cîteva acuși! (RV.-CRG.) vsl. *otŭtąžiti].

OTÎRNIE *sf.* Utrenie: cînd tocă de ~ la schit, Neagoe intră în biserică (ODOB.).

‡ **OTNOȘENIE** *sf.* Raport oficial, comunicat: așterne o ~ pe hîrtie „tricapel" (ALECS.); îl întîlneam în toate zdelcile, în toate otnoșeniile, în toate pisaniile (I.-GH.) [rus.].

1. Brâu
2. Broasca
3. Cîrcel (de viţă)
4. Cîrlig
5. Cîrlig şi drum
6. Coada păpădiei
7. Creasta găinei
8. Crucea
9. Drumuri
10. Fierul plugului
11. „ „
12. „ „
13. Flori
14. „
15. „
16. Flori de stejar
17. Fluture
18. „
19. Frunza bradului
20. Frunză de turtea
21. Greble
22. Grapa
23. Naiul
24. Piciorul broaştei
25. Porcii în coteţ
26. Rîşchitorul
27. Steaua
28. Straiul broaştei
29. Şopîrla
30. Vîrtelniţa

***OTOLOGIE** *sf.* Partea patologiei care studiază boalele de urechi [fr.].
***OTOMAN** *adj.* Turcesc: **imperiul ~; Poarta ~ă,** guvernul turcesc [fr.].
***OTOMANĂ** (*pl.*-ne *sf.* Canapea mare ca un divan • 3477) [fr.].
***OTOSCOP** *pl.*-oape) *sn.* Instrument cu care se explorează interiorul urechii.

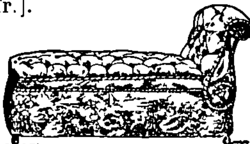

Fig. 3477. Otomană.

○ **OTOȘCĂ** *sf. Olten* = **OȚCĂ.**
OTOVA *adj.* și *adv.* Neted, drept, oblu; uniform; tot într'un fel: **era... dihania de gadină făcută ~ cu cap, cu trup, cu tot** (ISP.); **gîtul lung și subțire ca de barză... și talia ~** (VLAH.); **cocorii se înșirue și cîntă ascuțit ~ același cîntec jalnic** (DLVR.); **picăturile de ploaie ce se cerneau ~ din văzduh** (D.-ZAMF.).
OTPUST, OPUST (*pl.*-turi *sn.* Rugăciunea cu care se încheie slujba divină; poporul nu pleacă din biserică pînă nu primește binecuvîntarea prin otpust [vsl.].
OTRĂȚEL *sm.* ① **LIMBA-MIELULUI** ¶ ② **~-DE-APĂ** *sau* **~UL-BĂLȚILOR,** plantă acuatică, cu frumoase flori galbene, ce crește prin bălți și apele stătătoare (*Utricularia vulgaris*) (• 3478) [ung. atracél].

Fig. 3478. Otrățel-de-apă.

OTRAVĂ (*pl.*-ăvi, -ăvuri) *sf.* ① Substanță care, introdusă în organism, îi produce turburări grave sau poate provoca chiar moartea: **a da, a lua ~; îi turnă pe gît otrava ce mai era în fundul paharului** (NEGR.) ¶ ② Ⓕ Doctrină, discurs, scriere ce poate corupe inima sau mintea ¶ ③ Ⓕ Mîncare, băutură de proastă calitate ¶ ④ Tot ce turbură seninătatea sufletului, ce amărăște viața cuiva [vsl.].
OTRĂVI (-ăvesc 1. *vb. tr.* ① A da cuiva otravă, a omorî cu otravă ¶ ② A pune otravă în ceva: **dușmanii, în retragerea lor, au otrăvit apa puțului** ¶ ③ F A amărî, a mîhni adînc: **lipsești din ochii mei, să nu te mai văd, că-mi otrăvești zilele** (ALECS.); **cine este vipera aceea care nu-ți dă pace și-ți otrăvește bătrînețele?** (ISP.).
2. *vb. refl.* ① A lua otravă, a se omorî cu otravă ¶ ② Ⓕ A se amărî, a se mîhni adînc [vsl. otraviti].
OTRĂVICIOS *adj.* Care otrăvește, veninos: **cînd este necăjită, varsă din ea venin și fiere otrăvicioasă** (ISP.).
OTRĂVITOR, -TOARE 1. *adj. verb.* **OTRĂVI.** Care otrăvește, otrăvicios.
2. *sm. f.* Cel ce, aceea care otrăvește, omoară pe cineva prin otravă.
OTREAPĂ (*pl.*-epe *sf.*, **OTREP** *pl.*-epe *sn.* ① Cîrpă de șters, petică; sdreanță: **umblau... înveliți în cîte o otreapă, o rogojină sau un țol vechiu** (I.-GH.); **unii le tîrau de coade, ca pe niște otrepe** (ISP.) ¶ ② Ⓕ Secătură, lepădătură, netrebnic [vsl. otrepĭ].
OTROCOL *sbst. Mold.* **A face ~ prin ceva,** a pune pe goană, a goni ca pe un vînat: **faceți ~ prin cele mițe** (CRG.); **norocul gîștelor de acasă, că are să facă un ~ prin ele, de s'a duce vestea!** (CRG.) [o col + tîrcol].
OTROȚEL — **OTRĂȚEL.**
‡ **OTURAC** 1. *sm.* Veteran (la Turci: **împlind-o de cetățeni și de ostași viterani: aceștia era cum sînt ~ii la Turci** (CANT.).
2. (*pl.*-ace) *sn.* Popas, oprire, haltă [tc.].
OTUZBIR *sbst.* ♠ Joc de cărți în care cel ce are 31 de puncte cîștigă partida: **casa plină de jucători... ~, ghiordum, ba și stos** (CAR.); **să moțăim de somn toată noaptea pentru cîteva mahmudele... cîștigate în ~!** (FIL.) [tc.].
OȚAPOC (*pl.*-oace *sn.* Țandără, așchie.
OȚĂRÎ, OȚERÎ (-ărăsc, -erăsc, **OȚĂRI, OȚERI** (-ăresc, -eresc *vb. refl.* A se înfierbînta de mînie, a se înfuria, a fi scuturat de fiori de mînie, de spaimă sau de indignare: **mi se oțărește inima cînd gîndesc la cîte o pătimit bieții locuitori** (ALECS.); **încruntă sprînceana și se oțărî de supărare** (ISP.); **apoi toate au fost cum au fost, zise moș Nichifor, încrețind din sprîncene și oțerîndu se** (CRG.); **popa cam venise puțin în mînie și începu a se oțări** (SB.) [bg. ocěrvamŭ].
OȚĂRÎRE, OȚĂRIRE, OȚERÎRE, OȚERIRE *sf.* Faptul de a se oțărî; înfiorare, spaimă: furie: **am rămas mut de oțerire și de rușine** (NEGR.).
OȚEL *pl.*-eluri 1. *sn.* ⚒ Fier curat combinat cu o mică cantitate de cărbune și care capătă, prin călire, o foarte mare tărie; din el se fac arme, cuțite, instrumente chirurgicale, etc.: **tare ca ~ul;** Ⓕ **braț de ~; inimă de ~.**
2. **OȚELE** *pl.* ① Cocoșul cu cremenea și amnarul la o pușcă: **gătiți-vă armele și trageți ~ele la carabine** (ALECS.); **întinde pușca, trage ~ele și vrea să sloboadă** (SB.) ¶ ② *Pr. ext.* Armă de foc, pușcă: **Ia-ți tăiușul de plăsele, Pune mîna pe ~e** (ALECS.) [vsl. océlŭ].
OȚELĂRIE *sf.* Uzină unde se fabrică oțelul.
OȚELI -elesc 1. *vb. tr.* ① A preface sau a îmbrăca un fier cu oțel; a căli ¶ ② Ⓕ A întări: **să-ți oțelești sufletul în necazuri** (D.-ZAMF.).
2. *vb. refl.* ① A se întări ca oțelul, a se căli ¶ ② Ⓕ Ⓟ A se îmbăta: **tot pe rînd umbla plosca de la unul la altul... pînă ce se oțeliră ca tunul** (RET.).
OȚELIT *adj. p.* **OȚELI.** ① Îmbrăcat cu oțel; călit ¶ ② Ⓕ Tare ca oțelul, întărit, deprins cu toate greutățile: **s'a izbit, ca de un zid neclintit, de pieptúrile ~e ale Românilor** (VLAH.).
OȚERI ☛ **OȚĂRÎ.**
OȚET *sbst.* Vin acrit prin fermentare: **~ul tare vasul și-l strică** (ZNN.); **~ de vin,** spre deosebire de oțetul artificial, preparat din acid acetic amestecat cu apă; Ⓟ **a face pe cineva cu ou(ă și cu ~,** a-l ocărî strașnic: **după ce mă făcea cu ou și cu ~, îmi mai trăgea vre-o cîteva sfichiituri** (I.-GH.); **pe toți oamenii de la putere îi tratam cu ou și cu ~** (CAR.); Ⓟ: **nu mai bea mița** (*sau* **pisica**) **~,** nu mai fac altădată prostia asta, nu mă mai prinde nimeni la așa ceva; ☛ **ÎNCET** 3 ③, **MUSCĂ** ③ [vsl. ocĭtŭ].
OȚETAR 1. *sm.* ① Cel ce fabrică sau vinde oțet ¶ ③ ♣ Arbore, originar din America de Nord, cu fructe roșii-purpurii, cultivat adesea la noi ca plantă decorativă (*Rhus typhina*) (• 3479).
2. (*pl.*-are *sn.* Vas, sticlă în care se păstrează oțetul.

Fig. 3479. Oțetar.

OȚETĂRIE *sf.* Locul unde se fabrică sau se vinde oțet.
OȚEȚI (-ețesc, *Mold.* **OȚETI** (-etesc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) înăcri ca oțetul, a (se) preface în oțet: **se oțețea vinul în pivniță, de nu eram eu om priceput** (DLVR.) ¶ ② Ⓕ A (se) supăra, a (se) irita, a scoate (a ieși) din sărite: **nu vezi că-mi crapă fierea... de ciudă? mai mă oțețiși și tu** (JIP.).
OȚÎRĂ ☛ **ȚÎRĂ.**
OȚOPINĂ *pl.*-ne *sf.* Mîrțoagă, gloabă, rablă (de cal): **se înnămoli oțopina de cal, de nu mai putea nici picioarele să și le mai miște** (ISP.).

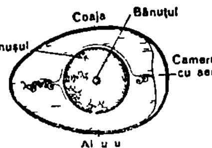

Fig. 3480. Ou.

OU *pl.* ouă) *sn.* ① Substanță gelatinoasă închisă într'o coajă calcaroasă, care se formează în corpul femeiuștii pasării; prin clocire, adică prin supunerea oului, cîtăva vreme, la acțiunea unei călduri moderate, iese dintr'însul un puiu de aceeași speță ca și mama; oul constitue un aliment aproape complet (• 3480: **~ de găină, de rață, de gîscă, de struț; ~ moale, tare, răscopt, fiert; ~ proaspăt, clocit, stricat; ouă roșii, ouă de Paști** (☛ **PLANȘA**); **albușul, gălbenușul, coaja, ghioacea ~lui; ~l lui Columb,** lucru ușor de făcut, dar la care nimeni nu s'a gîndit înainte ¶ ② Ⓟ: **a nu fi nici de zeama ~ălor,** a fi prost, netrebnic, a nu fi bun de nimic; **parcă are ~ în poale** *sau* **parcă calcă pe ouă,** umblă încet și cu

băgare de seamă; **a ajuns ~l mai cuminte decît găina,** se zice cînd unul mic, tînăr, neexperimentat caută să se arate mai deștept decît altul mai mare, mai bătrîn, mai cu experiență; *F*: **nu-ți cură ouă roșii,** nu te bagă în seamă; **cine fură azi un ~, mîine fură și un bou,** cel ce fură la început un lucru de nimic se deprinde cu timpul și ajunge hoț în toată regula; ☛ **AN 1** ⑯, **CLOȘCĂ** 1, **GĂINĂ** 2 ¶ 3 Se zice *pr. ext.* de germenul din care iese cu timpul puiul ori-cărui animal, afară de păsări: **~ă de furnici; ~ de șarpe** ¶ ④ Tot ce are forma unui ou: **femeile se slujesc de un ~ de lemn ca să cîrpească ciorapii; ~l genunchiului,** rotula ¶ 5 ♣ **OUL-INULUI — LUBIȚ; OUĂLE-POPII**[1] **SPÎNZ** 1; — **OUĂLE-POPII**[2], plantă ierboasă, tuberculoasă, de un verde-deschis, din fam. orchideelor, ale cărei flori, albeverzui, împestrițate cu puncte și linii roșii-purpurii, răspîndesc un miros puternic și neplăcut miros de țap *(Himantoglossum hircinum)* (• 3481) [lat. o v u m].

Fig. 3481. Ouăle-popii.

OUĂ ouă *vb. tr.* și *refl.* A scoate ouă: **găina babei se ouă de cîte două ori pe fie-care zi** (CRG.); **să nu te uiți la găină cînd ouă, că orbești** (GOR.); Ⓕ: **i-a ouat găina 'n căciulă** (PANN), e norocos; Ⓟ: **găina care cîntă seara nu se ouă dimineața** (PANN) [lat. o v a r e].

OUAT 1. *adj. p.* **OUĂ.**
2. *sbst.* Faptul de a se oua.

OUĂTOARE *adj. f.* Care (se o u ă: **găină ~.**

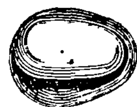
OULEȚ *pl.*-**țe** *sn. dim.* **OU.**

OUȘOR *pl.*-**șoare** *sn.* 1 *dim.* **OU**: **întinzînd masa, puse pe dînsa ...vre-o cîteva oușoare** (ISP.) ¶ ② **OMUȘOR** ¶ 3 ♣ Plantă cu tulpina ondulată, cu frunze mari foarte netede, cu flori albeverzui, care atîrnă în jos, care face niște boabe lunguiețe, roșii, pline de semințe; numită și „oușoare" *(Streptopus amplexifolius)* (• 3482).

Fig. 3482. Oușor.

OUȚ *pl.*-**țe** *sn. dim.* **OU.**

•**OVĂ** (*pl.* **ove**) *sf.* Ornament de arhitectură care are forma unui ou și care se sculptează pe o mulură rotundă (• 3483) [fr.].

Fig. 3483. Ova.

•**OVAL** 1. *adj.* În formă de ou: **obrazul mai mult rotund decît ~** (I.-GH.); **la mijloc o masă ~, neagră, cu incrustații** (VLAH.).
2. (*pl.*-**aluri** *sn.* 1 Figură rotundă, lungăreață, asemenea elipsei (• 3484) ¶ 2 Forma ovală: **ce transparență sufletească în ~ul obrazului acela** (D.-ZAMF.) [fr.].

•**OVAR** *pl.*-**are**, **OVARIU** *pl.*-**rii** *sn.* 1 Organul în care se formează ouăle în corpul animalelor • 3485 ¶ 2 ♣ Partea pistilului unde se formează ovulele [fr.].

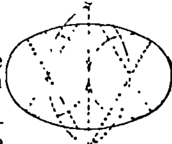

Fig. 3484. Oval.

Fig. 3485. Ovar de găină.

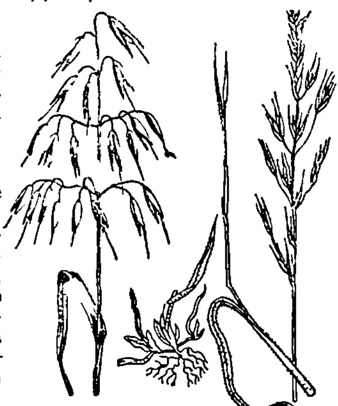
•**OVARIȚĂ** *sf.* Inflamațiunea ovarelor [fr.].

OVĂS (*pl.*-**ăsuri**, **OVĂZ** (*pl.*-**zuri** *sn.* ♣ 1 Plantă de nutreț ce seamănă cu orzul, din care se cultivă la noi mai multe varietăți, în special **OVĂSUL-OBICINUIT** *(Avena sativa)*, cu spicul răsfirat în toate părțile, **~UL-CU SPICUL-ÎNTR'O-PARTE** *(Avena orientalis)* (• 3486 și **OVĂSUL-GOLAȘ** *(Avena nuda)* ¶ 2 **~-DULCE FLOCOȘICĂ** ¶ ② **~-NEGRU, ~-PROST, ~ SĂLBATIC — ODOS** [vsl. o v ĭ s ŭ].

OVĂSC **OVĂS.**

OVĂSCIOR *sbst.* ♣ Plantă din fam. gramineelor ce seamănă cu o v ă s u l, cultivată uneori pentru nutreț *(Arrhenatherum elatius)* (• 3487).

•**OVAȚIUNE**, **OVAȚIE** *sf.* ① Mic triumf acordat unui general roman pentru un succes nu prea hotărîtor; generalul, încununat de lauri, se ducea călare la Capitoliu și junghia acolo o oaie ¶ 2 Onoruri făcute cuiva însoțindu-l cu alaiu, aclamîndu-l, purtîndu-l în triumf, etc.: **de la primele acorduri, a robit toată sala, iar cînd a terminat... i s'au făcut ovații** (BR.-VN.) [fr. < lat.].

Fig. 3486. Ovăs. Fig. 3487. Ovăscior.

OVIDENIE, **OVEDENIE** *sf.* Sărbătoarea „Intrarea în biserică" (21 Noemvre): **Ovidenia e mare zi, că de ~ s'a vedit lumea** (VOR.) [v o v e d e n i e].

OVILI ☛ **OFILI.**

•**OVIN** *adj.* Ce ține de oi: **rasa ~ă,** rasa oilor [fr. < lat.].

•**OVIPAR** *adj.* Se zice despre animalele care se reproduc prin ouă (peștii, reptilele, păsările): **animal ~** [fr.].

OVREIU... **EVREU** [ngr.].

OVSIGĂ **OBSIGĂ.**

•**OVUL** (*pl.*-**le** *sn.* Germenul embrionului conținut în ou [fr.].

•**OXALAT** *sm.* Combinațiunea acidului oxalic cu un radical: **~ potasic,** sare compusă din acid oxalic și potasiu [fr.].

•**OXALIC** *adj.* **Acid ~,** zeamă de măcriș, compus organic, foarte toxic, întrebuințat în soluțiune pentru a curăța arama [fr.].

•**OXFORD** *sbst.* Soiu de pînză de bumbac [fr.].

•**OXID** *pl.*-**izi**) *sm.* Ori-ce combinațiune a unui metal cu oxigenul; **~ de fier,** rugină [fr.].

•**OXIDA** -**idez** *vb. tr.* și *refl.* A (se transforma în oxid [fr.].

•**OXIDABIL** *adj.* Ce se poate oxida, ce poate rugini [fr.].

•**OXIDANT** *adj.* Care oxidează un corp depunînd pe el oxigen [fr.].

•**OXIDAȚIUNE**, **OXIDAȚIE** *sf.* Fenomen prin care un corp se combină cu oxigenul [fr.].

•**OXIGEN** *sbst.* Metaloid gazos, incolor, care se poate lichefia la o temperatură foarte joasă; e corpul simplu cel mai răspîndit în natură: intră în compoziția aerului, a unui mare număr de minerale și în mai toate materiile organice animale sau vegetale; oxigenul e agentul respirațiunii și al combustiunii [fr.].

•**OXIGENA** -**enez** 1. *vb. tr.* ① A combina un corp cu oxigenul ¶ 2 A decolora (părul cu ajutorul apei oxigenate.
2. *vb. refl.* A intra în combinație cu oxigenul [fr.].

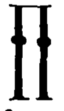
•**OXIGENAT** *adj.* ① *p.* **OXIGENA** ¶ ② **Apă ~ă,** lichid incolor compus din hidrogen și oxigen, înzestrat cu proprietăți foarte decolorante.

•**OZOKERIȚĂ** *sf.* Mineral ce seamănă cu ceara, și cu miros de petrol; se întrebuințează la fabricarea lumînărilor [fr.].

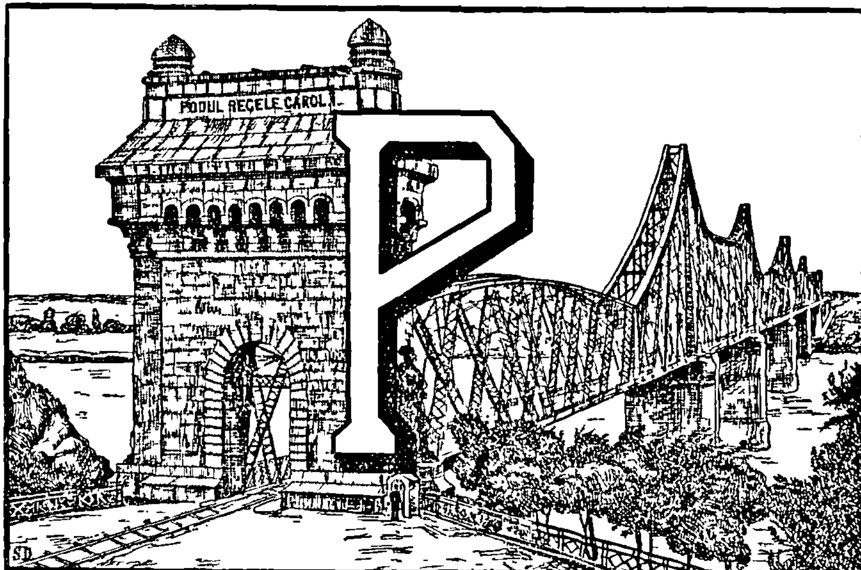
•**OZON** *sbst.* Varietate alotropică a oxigenului obținută prin acțiunea electricității asupra acestui gaz; se găsește în mică cantitate în atmosferă, are un miros special care produce vărsături; puterea lui oxidantă e superioară aceleia a oxigenului și-i permite să ardă repede toate corpurile organice [fr.].

OZOR (*pl.*-**oare**) *sn. Mold. Bucov.* Desen pe o țesătură: **fețele de masă, șervetele se fac din cîlțișori, țesute uniform în ozoare sau în patru ițe** (VOR.) [rus.].

Sec. XV

Sec. XV

Sec. XVI

Sec. XVI

Sec. XVII

Sec. XVII

Sec. XVIII

Sec. XVIII

PODUL PESTE DUNĂRE DE LA CONSTANŢA.

P *sm.* A şaisprezecea literă a alfabetului, a douăsprezecea din seria consonantelor; purta în alfabetul cirilic numele de „pocoi" (П,п).

PĂ *prep.* Ⓟ *dial.* = **PE**.

PAC (*pl.*-curi) *sn.* Pachet (de tutun, etc.): păstrez în fund şi ∼ul de tutun (VLAH.); îi pregătisem o sticluţă cu rom şi două ∼uri de tutun (SAD.) [germ. P a c k].

PĂCALĂ *sm.* ① Ⓟ Tip din basme şi snoave, din fire netrebnic, prost, dar şiret uneori, care face toate pe dos şi-şi bate joc de toată lumea; are de tovarăş pe „Tîndală" sau pe „Pepelea", cu care se aseamănă şi se identifică de multe ori: cel mai mic se chema Pepelea, alţii îi zicea ∼ (SB.) ¶ ② Om glumeţ, poznaş.

PĂCĂLEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* ① Faptul de a p ă c ă l i ¶ ② Glumă cu care se păcăleşte cineva: zicea că e ∼ de întîiu Aprilie, parcă nouă de ∼ ne ardea (CAR.).

PĂCĂLEŢ — **PĂCĂLICIU**.

PĂCĂLI (-ălesc) 1. *vb. tr.* A spune cuiva un neadevăr, a-l amăgi cu gîndul de a petrece pe socoteala lui: cum sta Păcală la taifas cu copiii, hop! înainte-i un zmeu: dă-ne butoiul cu banii, că ne-ai păcălit (R.-COD.); l-a păcălit de întîiu April.

2. *vb. refl.* A se înşela, a se amăgi: cine se pripeşte se păcăleşte (ZNN.) [P ă c a l ă].

PĂCĂLICIU *sm.* Om căruia-i place să p ă c ă l e a s c ă: între cei poftiţi se afla şi o rugină de moşnean ∼ ce voia să rîză de toată lumea (ISP.).

PĂCĂLITOR *adj. verb.* **PĂCĂLI**. Care păcăleşte: îl cam dedeau în tărbăceală cu graiuri care de care mai păcălitoare (ISP.).

PĂCĂLITURĂ (*pl.*-turi *sf.* Glumă cu care se păcăleşte cineva, păcăleală: îşi petreceau vremea cu glume şi păcălituri între dînşii (I.-GH.) [p ă c ă l i .

PĂCAT (*pl.*-ate *sn.* ① Călcare cu voinţă sau fără voinţă, cu vorba sau cu fapta, a poruncilor dumnezeeşti, a prescripţiunilor religioase: ∼ de moarte; ∼e trupeşti; e lucru cu ∼; a face ∼e; a cădea în ∼e; a intra în(tr'un ∼: mă jur pe-o lege care o am că, de nu mă-i asculta, întru în ∼ (ALECS.); a-şi face ∼ cu cineva, a săvîrşi o faptă rea în paguba cuiva: nu-ţi face ∼ cu mine, că mult bine ţi-oiu prinde şi eu vr'odată (ISP.); a-şi încărca sufletul cu ∼e; a-şi ispăşi ∼ul, ∼ele; ∼ul mărturisit e pe jumătate iertat; ce e drept nu e ∼ ¶ ② Vină: a-şi plînge ∼ele; cel cu paguba e şi cu ∼ul: cine bănueşte e cu mai multe ∼e; a trage ∼ul cuiva; iau ∼ul asupră-mi; tot ∼ul îşi caută vinovatul ¶ ③ Nenorocire: cînd se leagă ∼ul de om, trebue să-l tragă; d'apoi vezi, aşa-i ∼ul, cînd se leagă de Român (ALECS.); a-l duce, a-l împinge, a-l trage, a-l paşte ∼ul *sau* ∼ele: să nu te ducă ∼ele să vînezi pe-acolo (ISP.); ajunsese încît să-l împingă ∼ele... să-şi facă seamă singur (ISP.); era să ne pască ∼ul (CRG.); tocmai pe mine căzuse ∼ul să fiu mai mare între fraţi (CRG.); cine ştie pe unde l-or mai căra ∼ele! (VLAH.); din ∼e, din nenorocire ¶ ④ În anumite locuţiuni, se ia ca eufemism în loc de „dracul": du-te la ∼ele! ce ∼ul v'aţi făcut? lasă-l la ∼ele! Ci lasă-le ∼elor de fapte mari şi vino s'ascultăm... (VLAH.); aproape de Moşi, îndeamnă ∼ul pe bădiţa Vasile ...să puie pe unul... să mă procitească (CRG.) ¶ ⑤ Pagubă: ce ∼! ∼ de parale! ∼ de el! nu e ∼ de Dumnezeu să pierdem noi nişte copilaşi aşa de drăgălaşi? (ISP.) ¶ ⑥ Ciudăţenie, întîmplare neaşteptată, ciudată: se vede că pune ţara la cale, mai ştii ∼ul? (ALECS.) [lat. p e c c a t u m].

PĂCĂTOS, -**OASĂ** *adj.* şi *sm. f.* ① Care păcătueşte, care e plin de p ă c a t e: gura ∼ului adevărul grăeşte ¶ ② Nenorocit, sărman, biet: de unde să vă găsesc eu bani în ziua de astăzi, ∼ul de mine! (I.-GH.); un suflet care... să deştepte tot ce am bun şi doarme în păcătoasa mea fire (VLAH.) ¶ ③ Ticălos, nevrednic, nemernic; mizerabil: mulţimea... privea cu gurile căscate o păcătoasă luminaţie (ALX.).

PĂCĂTOŞIE *sf.* Stare p ă c ă t o a s ă; ticăloşie, nemernicie; mizerie: tot felul de boale şi de păcătoşii d'ale oamenilor (ISP.); şi tu îndrăzneşti să-mi ieşi înainte cu asemenea păcătoşii? (D.-ZAMF.).

PĂCĂTUI (-uesc) *vb. intr.* ① A cădea în p ă c a t, a face păcate: sfatul împărăţiei găsi cu cale că împăratul n'ar păcătui să ia de soţie pe fie-sa (ISP.) ¶ ② A greşi, a se abate de la anumite regule: a păcătuit printr'un exces de zel; păcătueşte în contra bunei-cuviinţe.

PĂCĂŢEL (*pl.*-ele) *sn.* F *dim.* **PĂCAT**: De ori-ce păcat mai mare să-i plătească-un irmilic, iar leiţa, puişorul cîte-un ∼ mai mic (SPER.).

PACE (*pl.* păci) *sf.* ① Stare în care se află o ţară cînd n'are duşmani cu cari să se războească: în vreme de ∼ ¶ ② Tratat de pace: a face ∼; a încheia ∼; a strica ∼a; ∼ dreaptă, nedreaptă, onorabilă, ruşinoasă ¶ ③ Împăcăciune: a face ∼, a se împăca ¶ ④ Carte de ∼, carte de hirotonie; iară pentru cartea de ∼ face ştire ce închipuiaşte :... cartea aceea mărturiseşte pre dînsul că după rînduială s'a hirotonit cu darul Duhului sfînt (PRV.-MB.) ¶ ⑤ Linişte, repaus, lipsă

de turburare, unire, concordie: a trăi în ~; Ⓓ: cine tace merge 'n ~; a lăsa în ~, a da ~, a lăsa liniştit, a nu supăra; fii pe ~! n'avea nici o grijă, nu fii îngrijat ¶ ⑥ Linişte sufletească ¶ ⑦ şi ~ (bună) loc. întrebuinţată ca un fel de încheiere a celor spuse mai înainte sau spre a arăta că lucrul s'a sfîrşit într'un fel sau altul (şi nimic alta, şi gata : tata a dat gloaba pentru mine şi ~ bună! (CRG.) ¶ ⑧ Întrebuinţat în mod adverbial cu înţelesul de: nimic, de loc, nici gînd, nici o urmă, nicăieri, etc.: că hîr! că mîr! ~! zisa împăratului nu se putea deszice (ISP.); mama... începe a striga...: Ioane! Ioane! Ioane! şi Ion ~! (CRG.) ¶¶ Ⓒ ‡ NEPACE: cînd obştea întreagă se otrăveşte... cu aşa groaznice obiceiuri, cîtă nepace şi turburare! (TICH.) [lat. p a c e m].

PACEA sf. ① ‡ Blană din picioare de samur: boierii cei mari îmbrăcau... vara şi iarna scurteică îmblănită cu ~ de samur (I.-GH.) ¶ ③ ✕ Mîncare făcută din picioare de viţel, cu ouă şi oţet [tc. p a č à].

○**PACE(A RIZ** sm. Băn. Olten. ① Prichindel; ştrengar mic şi isteţ ¶ ② Sluţenie [srb. p a č a r i z].

PACEAURĂ (pl.-re) sf. ① Cîrpă de şters ¶ ② Ⓕ Ⓟ Femeie murdară şi necinstită, buleandră, tîrfă [tc.].

PĂCEL (pl.-ele sn. ☞ : dim. PAT ¶ ② Trans. Pat mic, alcătuit din scînduri puse pe două capre de lemn, pe care se aşază, frumos împăturate, ţesăturile şi straiele de zile mari ale femeii (PĂC.) [p a t + -c e l].

PACEŞI ☞ PĂCIŞE.

*__PACFON__ sbst. Aliaj din aramă şi nikel, care imită argintul: frumos erau împodobite sfeşnicele, de la cele de aur pînă la cele de ~ (CAR.) [germ. P a c k f o n g].

*__PACHEBOT__ (pl.-oturi) sn. ⛴ Vapor care transportă scrisori, pasageri şi mărfuri [fr. < engl.].

PACHEŞTI, PATEŞTI sf. pl. Ⓣ Mold. Bretele, cozondraci [rut. p i d t j a ž k a].

*__PACHET__ (pl.-ete sn. Mai multe lucruri strînse şi legate sau înfăşurate laolaltă; legătură: un ~ de tutun [fr. p a q u e t].

*__PACHIDERM__ sm. Grup de mamifere erbivore cu pielea foarte groasă, cu pîntecele mare şi cu picioarele terminate prin copite, ca elefantul, hipopotamul, rinocerul, boul, porcul, etc. [fr.].

PACICĂ sf. Bucov. Pacheţel: o ~ mare cu marcotcă de lulea (GRIG.) [rut. p a č k a].

*__PACIENT__ 1. adj. Răbdător.

2. sm., ~TĂ (pl.-te sf. Bolnav(ă , în spec. persoana supusă unei operaţiuni chirurgicale [fr.].

*__PACIENTA__ (-tez vb. intr. A avea răbdare, a răbda [fr.].

*__PACIENŢĂ__ (pl.-ţe) sf. Răbdare [fr. < lat.].

*__PACIFIC__ adj. Pacinic; potolit [lat.].

*__PACIFICA__ (-fic vb. tr. A restabili pacea, liniştea, unirea, înţelegerea; a împăciui [lat.].

*__PACIFICATOR__ sm. Cel ce restabileşte pacea, ce potoleşte turburările; împăciuitor [fr.].

*__PACIFISM__ sbst. Doctrina acelora cari aspiră la o pace universală [fr.].

*__PACIFIST__ 1. adj. Privitor la pacifism.

2. sm. Partizan al pacifismului [fr.].

PACINIC, PAŞNIC adj. ① Căruia-i place p a c e a, blînd, potolit, care nu turbură, nu supără pe nimeni: aduci jalea şi pîrjolul în locaşul unor locuitori paşnici (ISP.); amar şi vai aceluia carele e acolo pacinic şi bun (TICH.) ¶ ② Liniştit, unde cineva trăeşte în pace, neturburat, nesupărat de nimeni şi de nimic: un loc ~.

PACIOS sm. CHEFAL-MARE.

PACIŞE sf. pl. Mold. Bucov., PACEŞI sm. pl. Băn. (LIUB.) ☞ CÎLŢIŞORI [rut. p a č e s j a].

PACIŞELE, PĂCIŞELE sf. pl. Mold. Trans. = PACIŞE: ca vâpseaua să capete un lustru frumos... (ouăle) se şterg cu o cîrpă... sau pacişele moi de cînepă (PAMF.).

‡ **PĂCIUI** (-uesc vb. tr. A împăciui, a împăca [p a c e].

*__PACIULIE__ sf. Plantă labiată din Indiile orientale, foarte mirositoare, din care se extrage un parfum îmbătător (Pogostemon patchouli) (☐ 3488): fanţi de provincie... mirosind a ~ cale de-o poştă (VLAH.) [fr. p a t c h o u l i].

PACLAVA BACLAVA.

PĂCLIE sf. Băn. Ⓣ Cojoc lung fără mîneci srb. o p a k l i j a .

Fig. 3488. Paciulie.

PĂCORNIŢĂ (pl.-ţe sf. Vas de lemn sau de scoarţă în care ţăranul ţine p ă c u r a (de uns osia ▪ 3489 : de inima căruţei atîrnau păcorniţa cu feleştiocul şi posteuca (CRG.).

PACOSTE sf. Belea, nevoie: cum auzi pîrcălabul de ~a ce are să cadă pe capul lor (ISP.); mă feream eu într'o părere să nu mai dau peste vr'o ~ (CRG.); căzu pe ţară ~a cea mare şi grea a domniei fanariote (VLAH.) ¶ ② Păţanie: bietul drumeţ, neştiind de ~a celor ce intră în puţ, s'a scoborît într'însul (SB.) ¶ ③ Persoană, lucru care-ţi aduce supărare, care-ţi cade ca o belea în spate: ~a de zmeu băgă de seamă că voinicul se frămîntă cu firea pentru sănătatea mă-si (ISP.); peste două luni iară-ţi iese înainte ~a de pîrcălab (JIP.) [vsl. p a k o s t ĭ].

Fig. 3489. Păcorniţă.

PĂCOSTENIE sf. PACOSTE: i-au spus bobii... că scăpa-va de această ~ (MERA).

*__PACT__ pl.-turi) sn. Învoială, legătură, convenţiune: ~ federal, constituţia Elveţiei [fr. < lat.].

*__PACTIZA__ (-izez vb. intr. ① A face o învoială, un pact, a face legătură ② Ⓕ A face concesiuni, a cădea la învoială cedînd din condiţiuni [fr.].

PĂCUINĂ pl.-ni sf. Băn. Trans. Oaş. Oaie [lat. p e c u ī n a .

PĂCURĂ sf. ① Lichid negru, uleios şi inflamabil, care iese din pămînt sau se scoate prin puţuri săpate anume; din ~ se extrage petrolul: pe fruntea sa... se rotocoleau inelele părului negru ca păcura (DLVR.); începu a curge din viţele tăiate nişte sînge negru ca păcura (ISP.) ¶ ② ‡ Iad, infern [lat. p ĭ c u l a; înţelesul de „iad", după vsl. p ĭ c l ŭ „smoală"; „iad"].

PĂCURAR[1] sm. ① Tr.-Carp. Cioban, păstor: Strigă duşmanii la noi Ca ~ul la oi (IK.-BRS.) ¶ ② = CIOCÎRLIE-MOŢATĂ [lat. p e c o r a r i u s].

PĂCURAR[2] sm. Cel ce scoate p ă c u r ă din pămînt: Cu ~ul cînd trăeşti, Trebue să te mînjeşti (PANN).

PĂCURĂRESC adj. Tr.-Carp. De p ă c u r a r[1], ciobănesc, păstoresc: prinse feciorul meu plosca şi trase din ea una păcurărească (RET.); vulpea văzînd într'o colibă păcurărească lapte, brînză şi carne (TICH.).

PĂCURĂREŞTE adv. Tr.-Carp. Ca păcurarii, ciobăneşte: bău odată apă ~ (RET.).

PĂCURĂRIŢĂ (pl.-ţe) sf. Tr.-Carp. Nevasta p ă c u r a r u l u i[1].

PĂCUROS adj. Ce conţine p ă c u r ă, ce seamănă cu păcura.

PĂDĂI (-ăesc) vb. tr. şi refl. Trans. (VIC.) A (se) găti frumos, a (se) dichisi.

PADINĂ (pl.-ni) sf. Mold. Olten. Băn. ① Loc mai aşezat pe creasta unui deal, pe unde se scurge apa după ploi ¶ ② Loc aşezat între dealuri, platou: pe padina dintre două ridicături de munţi, e adunătură multă (LUNG.) [comp. bg. rus. p a d i n a].

PĂDIOARĂ (pl.-re) sf. dim. PADINĂ: sus, pe o ~, părintele svîrcolindu-se într'un stufăriş (LUNG.).

PADIŞAH sm. Sultan: ~ul vostru, nu mă îndoesc, Va să facă ţara un pămînt turcesc (BOL.) [tc.].

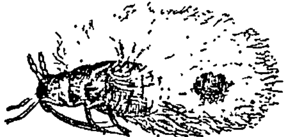
PĂDUCEL sm. ① Plantă ghimpoasă, cu flori albe-trandafirii, cu miros de migdale amare, cu fructele globuloase sau ovale, de coloare roşie; e cultivată adesea ca plantă ornamentală; numită şi „ghiorghin" (Crataegus oxyacantha) (☐ 3490): la umbra unui ~, Drăgan sta p'un buture de stejar (DLVR.) ¶ ② Ⓟ Un fel de boală de piele caracterizată prin mîncărimi la tălpi şi între degetele picioarelor: ~ul se face în talpa piciorului la cei ce umblă desculţi (SEZ.) [lat. *p ē d u c ē l l u s < p e d u c u l u s „păduche"].

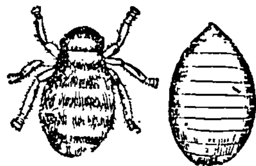

Fig. 3490. Păducel.

PĂDUCHE *sm.* ① Insectă parazită și grețoasă care trăește pe corpul omului murdar, hrănindu-se cu sîngele acestuia, și se încuibează mai ales în cap *(Pediculus capitis)* (▣ 3491); Ⓟ: ~le, cînd se satură, iese în frunte, se zice de cel mojic, care cînd dobîndește oare-care stare, își ia nasul la purtare ¶ ② Ⓕ Parazit, om care nu muncește și se hrănește pe spinarea altora ¶ ③ Insectă parazită care trăește pe corpul animalelor: ~-DE-BOU *(Haematopinus curysternus)*, ~-DE-CÎINE *sau* CÎINESC *(H. piliferus)*, ~-DE-PORC *(H. suis)* ¶ ④ Nume dat la diferite insecte care se formează și trăesc pe plante *(Aphis)*: ~-DE-CIREȘ, ~-DE-MĂR, ~-DE-PIERSIC, ~-DE-PRUN, ~-DE-SOC, ~-DE-TRANDAFIR (▪ 3492), ~-DE-VARZĂ; PĂDUCHELE-ROȘU, care atacă mai ales merii *(Schinozeura lanigera)* (▣ 3493) ¶ ⑤ ~-DE-LEMN ➡ LEMN ⑥ ¶ ⑥ ~LE-ALBINELOR, insectă foarte mică care se lipește de perii albinelor așa că nu se mai pot scăpa de el; e de coloare roșie-întunecată și acoperită cu perișori negri *(Braula caeca)* (▣ 3494) ¶ ⑦ ~-DE-CAL = CONOCHIFTERIȚĂ ¶ ⑧ PĂDUCHELE-CALULUI, PĂDUCHELE-ELEFANTULUI = COLȚUL-BABEI ¶ ⑨ PĂDUCHI-DE-ȚIGAN = DENTIȚĂ [lat. p ĕ d u c u l u s].

Fig. 3491. Păduche.

Fig. 3492. Păduche-de-trandafir.

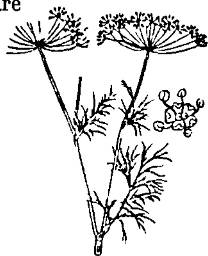

Fig. 3493. Păduche-roșu.

Fig. 3494. Păduchele-albinelor și larva lui.

PĂDUCHEL *sm.* *dim.* PĂDUCHE.

PĂDUCHERIE *sf.* Mare mulțime de p ă d u c h i.

PĂDUCHERNIȚĂ (*pl.* -țe) *sf.* ① *F* Femeie plină de p ă d u c h i ¶ ② Plantă cu tulpina ramificată, cu flori mici albe-gălbui, întrebuințată de popor pentru stîrpirea păduchilor de lemn; numită și „moartea-stelnițelor" *(Lepidium ruderale)* (▣ 3495) ¶ ③ = COLȚUL-BABEI.

Fig. 3495. Păduchernіță.

PĂDUCHIA (-uchiu) *vb. tr.* și *refl.* A(-și) căuta păduchii: și-a băgat și el capul acolo ca să i-l păduche (SB.); au dat peste două babe păduchindu-se pe prispă afară la soare (SB.) [lat. vulg. *p ĕ d ŭ c u l a r e — p e d i c u l a r e].

PĂDUCHIAȘ *sm.* *dim.* PĂDUCHE.

PĂDUCHIOS, -OASĂ *adj.* și *sm. f.* ① Plin(ă de păduchi ¶ ② Ⓕ Om scîrbos, ticălos [lat. p ĕ d u c u l o s u s].

PĂDURAR *sm.* Păzitor de p ă d u r e.

PĂDURĂRIE *sf.* ① Slujba p ă d u r a r u l u i ¶ ② Paza pădurilor ¶ ③ Administrația pădurilor.

PĂDURĂRIT *sbst.* ① Slujba p ă d u r a r u l u i ¶ ② Plata pentru paza pădurii; taxă asupra pădurilor.

PĂDURĂRIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* *Trans. Bucov.* Nevasta p ă d u r a r u l u i.

PĂDURATIC *adj.* Acoperit cu p ă d u r i, păduros: în peșteră de stîncă, pe munte ~ (ALECS.); trecurăm... un munte mare ~ (GN.); am dat în sfîrșit peste coborișuri mărăcinoase, prin părți mai puțin ~e (GRIG.).

PĂDURE *sf.* ① Întindere mare de loc acoperită cu arbori sălbatici: ~ de stejar, de brad, de fag, etc.; ~ mare, deasă, întunecoasă; a se rătăci în ~; Ⓟ: vulpea (*sau* ursul) în ~ și el îi vinde pielea în tîrg *sau* vulpea în ~ și pielea 'n pod, se zice despre unul care face planuri cum să întrebuințeze un lucru pe care nu l-a căpătat încă și pe care poate nu-l va avea niciodată; Ⓟ: nu e ~ fără uscături, nu e familie, societate, etc. care să nu aibă și elemente rele în sînul ei; Ⓟ: a căra lemne la ~, a face un lucru de prisos, a duce un lucru acolo unde nu e lipsă de el, a căra apă la puț ¶ ② Ⓟ Mama *sau* muma pădurii ➡ MAMĂ ⑥ ¶ ③ Totalitatea copacilor dintr'o pădure ¶ ④ Ⓕ Mare mulțime de obiecte lungi și subțiri: păduri de lănci și săbii (EMIN.) [lat. vulg. p a d ū l e m — clas. p a l u d e m „baltă"; sensul se explică din vegetațiunea bălților, *în spec.* a papurei și trestiilor celor dese, care făceau din depărtare impresiunea unor păduri].

PĂDUREAN 1. *adj.* De p ă d u r e, care locuește într'o pădure.
2. *sm.*, PĂDUREANCĂ (*pl.*-ence) *sf.* Locuitor, locuitoare dintr'o pădure, dintr'o regiune păduroasă sau muntoasă.

PĂDUREȚ 1. *adj.* Ce crește în p ă d u r e; sălbatic: mere, pere ~e ➡ MĂR 1, PĂR[1].
2. *sm.* ① Pom de pădure, sălbatic; copac: pomul, de va fi bătrîn sau uscat, acela nu se chiamă pom; așijderea și ~ul, carele nu va fi prisădit sau altuit (PRV.-MB.) ¶ ② Măr pădureț.

PĂDURICE, PĂDURIȚĂ *pl.*-țe *sf.* *dim.* PĂDURE.

PĂDUROIU *sm.*, PĂDUROAICĂ *sf.* Ⓟ Un fel de geniu al p ă d u r i l o r (de care se pomenește mai ales în descîntece); comp. mama pădurii, fetele codrului, etc.

○**PĂDURONIU** *sm.* *Băn.* GRÎU-NEGRU.

PĂDUROS *adj.* Plin de p ă d u r i, acoperit cu păduri: Valea-albă se află la poalele unor munți foarte păduroși (ISP.).

PAE... ➡ PAIE...

PAF! *interj.* Imită sgomotul unei lovituri (cu palma, etc.), unui pocnet, poc! pliosc!

PAFTA *sf.*, *mai adesea* PAFTALE *pl.* Agrafa unei cingători: era încinsă cu un colan de aur ce se închela cu mari paftale de matostat (NEGR.); Ți-oiu da salbă de mărgele Și paftale și inele (ALECS.) [tc.].

PĂFTĂLUȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* *dim.* PAFTA: prinse cu cîte două păftăluțe de aur (ISP.).

PĂFUGA (-ug) *vb. tr.* și *refl.* *Trans.* A(se) alunga, a (se) goni, a (se) fugări: dă-le pace la cai, nu-i tot păfuga (VIC.); se păfugau fluturii și bîibîiau albinele (MERA) [p e f u g ă].

PAG *adj.* *Mold. Bucov. Băn.* Țintat, cu pete mari albe pe o coloare închisă (despre cai și despre vite): semeț pe calu-i ~ (ALECS.); aduce, cu calul cel ~, nuiele de la pădure și drege gardul (SAD.); Am o vițelușă ~ă care tot cîmpul aleargă, numa 'n tufiș nu se bagă (GOR.), *ghicitoare despre* „coasă" [vsl. p ĕ g ŭ].

***PAGANISM** *sbst.* Religiunea păgînilor, a vechilor Greci și Romani cari se închinau la mai mulți zei [fr.].

***PAGINA** (-inez) *vb. tr.* A numerota paginile unei cărți [fr.].

***PAGINĂ** (*pl.*-ni) *sf.* ① Fie-care din fețele unei foi de hîrtie, a foilor dintr'un registru sau dintr'o carte: am lăsat o ~ albă ¶ ② Ceea ce e scris sau tipărit pe o pagină: am citit cincisprezece pagini; Ⓕ: e cea mai frumoasă ~ din viața lui, e fapta care-i face mai multă cinste; Calafatul își are de mult paginile lui de suferinți și de glorie în istoria țării (VLAH.) ¶ ③ A pune în pagini, a așeza rîndurile culese unul după altul pînă la lungimea unei pagini [lat.].

***PAGINAT** *sbst.* Faptul de a p a g i n a.

***PAGINATOR** *sm.* Cel ce așază în pagini textul cules într'o tipografie [p a g i n a].

***PAGINAȚIUNE**, PAGINAȚIE *sf.* Șirul numerelor paginilor unei cărți [fr.].

***PAGIU** PAJ.

PĂGÎN *adj.* și *sm.* ① Care se închină mai multor zei, precum erau Grecii și Romanii, care se închină la idoli: în vremea cea veche, veche de tot, oamenii se închinau la idoli, erau ~i (ISP.); legea ~ă ¶

² Care ține de păgîni: divinitățile ~e; templu ~ ¶ ³ Epitet dat de popor neamurilor necreștine sau neortodoxe: s'o temut să nu-mi pierd legea și să mă 'ntorc înapoi ~ (ALECS.); eu nu sînt ~, să mănînc carne Miercurea în post (D.-ZAMF.) ¶ ⁴ Om care nu crede în religie, care-și bate joc de cele sfinte [lat. p a g a n u s].

PĂGÎNĂTATE *sf.* ¹ Cultul p ă g î n i l o r, paganism: în vremea păgînătății, pre Apolon l-au ținut Grecii în loc de Dumnezeu (TICH.) ¶ ② Toți păgînii, mulțimea păgînilor, păgînime: ar fi bine ca și tu, în loc de a te certa cu creștinii, să te ridici cu ei asupra păgînătății (ISP.); singură puterea sa nu laste să să puie împotriva a atîta ~ (CANT.) ¶ ³ F Cruzime, fărădelege.

PĂGÎNESC *adj.* De p ă g î n, al păgînilor: obiceiuri păgînești; spune la cărțile păgînești... că la nunta lui Joe cu Junona fu mare tămbălău (ISP.); rămăsese în cea mai denainte a lor păgînească lege (CANT.).

PĂGÎNI -înesc *vb. tr.* și *refl.* A se face p ă g î n: vine să ne răpească pămîntul. femeile și copiii noștri, ca să-i turcească și să-i păgînească (ISP.); să nu cumva să meargă de tot în peire, să se păgînească, să-și lepede legea (PRV.-MB.).

PĂGÎNIE *sf.* Păgînătate, paganism: Spun că'n vremea ~i ar fi fost un împărat... (PANN) [p ă g î n].

PĂGÎNIME *sf. col.* PĂGÎN. Mulțime de păgîni; toți păgînii: ~ era cîtă frunză și iarbă (ISP.).

***PAGODĂ** (*pl.*-de *sf.* ¹ Templu, de o arhitectură specială, în India, China și Japonia (3496):

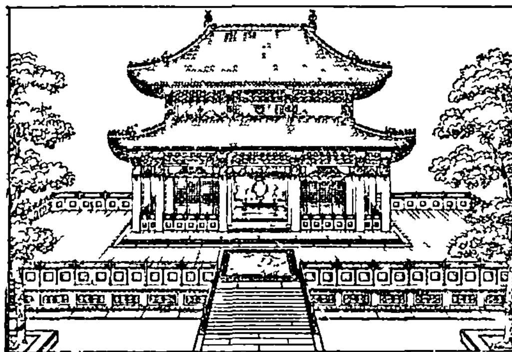

Fig. 3496. Pagodă chineză.

Turnuri nalte și pagode unde cîntă vechiul bonz (ALECS.) ¶ ² Idol adorat într'un astfel de templu ¶ ③ Mică figură grotescă de porțelan și cu capul mobil [fr.].

PAGUBĂ (*pl.*-be *sf.* ① Pierdere materială sau morală suferită de cineva sau adusă altuia, daună, prejudițiu, detriment: a aduce, a face ~; a da de ~; a rămînea de ~; a vinde cu ~; în paguba mea, ta, lui, etc.; bietul om mergea din ~ în ~, de ajunse în sapă de lemn (ISP.); ca tovarăș, era părtaș la toate, și la ~ și la cîștig (CRG.); Ⓟ: cel cu paguba e și cu păcatul; Ⓟ: unde e marfă, trebue să fie și ~; ☞ ATÎT(A 1 ⁸, FLUIERA 1 ①, NEVOIAȘ ¶ ² Stricăciune, vătămare: vitele au făcut multă ~ în cîmp [vsl. .

PĂGUBAȘ *sm.*, -AȘĂ (*pl.*-șe *sf.* Cel ce, aceea care a suferit o p a g u b ă: a rămînea ~; a lăsa ~; dumneata tot nu rămîi ~, că... vînatul ți-a picat din cer jumulit gata (ODOB.); dacă n'ar fi ~i, n'ar fi nici hoți (PANN); Ⓟ: hoțul e numai cu un păcat, iar ~ul cu două (*sau* cu zece, cu o sută, de multe ori, cel ce a suferit o pagubă învinuește pe nedrept pe unul sau pe altul și-și încarcă sufletul de păcate; *iron.* hoțul de ~, se zice cînd e acuzat tocmai cel ce a fost furat, care a suferit paguba.

PĂGUBI (-ubesc 1. *vb. tr.* A aduce cuiva p a g u b ă, a-l da de pagubă, a-l lipsi de cîștigul ce ar fi putut avea: m'ai păgubit cu o sută de lei.

2. *vb. intr.* A suferi o pagubă, a pierde; Ⓟ: scumpul mai mult păgubește, leneșul mai mult aleargă.

PĂGUBITOR *adj. verb.* PĂGUBI. Care păgubește, care aduce pagubă: nu se poate admite ca transacțiunile libere... să poată fi vre-odată vătămătoare și păgubitoare (I.-GH.); ființă netrebnică și păgubitoare omenirii, zise el (ISP.).

PAHĂ ☞ PAVĂ.

PAHAIE *sf. Mold.* (ȘEZ.) (RV.-CRG.) Potaie, javră, cotarlă.

PAHAR, PĂHAR (*pl.*-are) *sn.* ① Vas, mai adesea de sticlă, de diferite forme, pentru băut: un ~ de apă, de vin, de bere; a ciocni ~ele; a spart un ~; a goli ~ul; a da ~ul peste cap; F Ⓟ: a suflat în fundul ~ului, s'a cam îmbătat; curat ca un ~, *de aci, abs.*: pe dinnăuntru odăile erau pahare (DLVR.), foarte curate ¶ ② Conținutul unui pahar: am băut numai două ~e [srb. p e h a r].

PĂHĂRAȘ *pl.*-așe, PĂHĂREL (*pl.*-ele) *sn. dim.* PAHAR.

† **PAHARNIC** *sm.* ① ‡ Rang de boierie: Marele ~, boierul de divan care avea însărcinarea de a turna Domnului, la zile mari, vinul pe care-l gusta el întîiu, și ocupa, în ce privește ierarhia, rangul după Marele postelnic, în Muntenia, iar în Moldova, după Marele spătar; în celelalte zile de peste an, această slujbă, în lipsa Marelui paharnic, o îndeplinea ~ul al doilea (ftori ~) *sau* ~ul al treilea treti ~ : ~ mare, și pîrcălab la Cotnar și la Hărlău, are obiceiu să direagă Domnului, la zile mari, la mese, cu păhar (GR.-UR.) ¶ ② *Maram.* (BRL.) Cel ce toarnă de băut pe la nunți și ospețe [vsl. p a h a r ĭ n i k ŭ].

‡ **PĂHĂRNICEASĂ** (*pl.*-ese) *sf.* Soția p a h a r n i c u l u i.

‡ **PĂHĂRNICEL** *sm.* Boier de rang inferior, sub ascultarea Marelui p a h a r n i c, care slujea la mesele domnești, turnînd vin în pahare.

‡ **PĂHĂRNICIE** *sf.* Slujba, demnitatea de p a h a r n i c.

PĂHĂRUȚ (*pl.*-țe) *sn.* ① *dim.* PAHAR ¶ ② *pl. Trans.* (VIC.) = LĂCRĂMIOARE.

PAHONȚ, POHONȚ *sm. iron.* Soldat rus: dar ce-ai pățit, mă pohonțule, de te-ai sculat cu noaptea 'n cap? (CRG.).

PĂHUIE *sf. Trans.* (DENS.) Căpiță mai mare de fîn.

PĂHUIU *sm. Olten. Trans.* ① Copac groscior tăiat cam de sus și lăsat așa în pămînt (CONV.) ¶ ② Fag subțire și înalt (VIC.).

PĂI ☞ APOI.

‡ **PAIA** (*pl.*-iele) *sf.* ① Titlu de boier, rangul de boier ② Boier ~, boier numai cu rangul, dar fără funcțiune (*în opoz.* cu „halea" și cu „mazil"): Vodă adunase pe boierii halea și ~, ca să le spuie că Cazacii trecuseră Prutul (I.-GH.) ¶ ③ *Mold.* A da paiele cuiva, a-i da nas, a-l obrăznici: încă te uiți la ei, bărbate, ...și le dai paiele (CRG.) tc. p a j è].

PĂIA(N)JEN, PĂIA(N)JIN, *Mold. Bucov.* PAINJEN, PAINJĂN, PAING ĂN *sm.* ① Arahnid cu opt picioare, care, cu ajutorul unui lichid pe care-l secretează, țese o pînză foarte subțire ce-i servește de mreajă cu care-și prinde prada (*Tegenaria domestica* și *Epeira diadema*) (3497): iia era de borangic subțire cum este casa de păianjen (ISP.); turti cu furie pe fundul unui butoiu un păiajen ce-și urzea în ticnă ițele sale (ODOB.); Iar de sus pînă'n podele, un painjen, prins de vrajă, A țesut subțire pînză, străvezie ca o mreajă (EMIN.); doar va descoperi vre-o ață de painjăn (GN.); cine omoară un paingăn, îi iartă Dumnezeu șapte păcate (GOR.); Paingănul urzește o pînză încîlcită (ALECS.); pe noi femeile, dacă un paing ne sparie, moartea nici-cum nu ne îngrozește (NEGR.) ¶ ② Prăjină ce se pune pe claia de fîn, mai adesea dintr'un lemn subțire de mesteacăn [vsl. p a ą k ŭ, refăcut după p a i n j i n ă].

Fig. 3497. Păianjen.

PAIANTĂ (*pl.*-te *sf.* Lemne ce proptesc stîlpii unei case și prin interstițiile cărora se pun cărămizile cari alcătuesc pereții (3498): casa ruinată, în ale căreia ziduri se vedea pe ici pe colo paianta (SLV.) [tc.].

***PAIAȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.*, *Mold.* PAIAȚ *sm.* ① Comediant de bîlciu care face pe caraghiosul (3499): atras de un paiaț uns cu făină pe obraz care bătea toba... la ușa unui cort (GN.) ¶ ② Ⓕ Om politic care-și schimbă partidul după interesele sale; panglicar [fr. p a i l l a s s e].

‡**PAIC**, **PEIC** *sm.* ⚔ Soldat din garda Sultanului sau a Domnului țării: **paicii slujeau lingă Domn și erau încinși cu brîne de argint** (BALC.) [tc.].

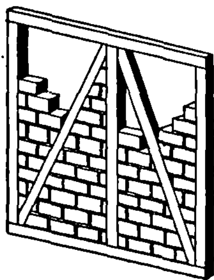

Fig. 3498. Paiantă.

Fig. 3499. Paiață.

PAIDOS (*pl.*-**oase**) *sn. Olten.* Somn după masa de amiazi, tabiet, siestă.

PAIE ☛ **PAIU**.

PĂIENJENIȘ ☛ **PĂINJENIȘ**.

○**PĂIER** (*pl.*-**ere**) *sn.* Saltea de p a i e.

PAIERC)IC (*pl.*-**ice**) *sn.* Apostrof ce înlocuește, în vechea scriere cu cirilice, vocala obscură ъ sau ь între două consonante [vsl.].

*__PAIETĂ__ (*pl.*-**te**) *sf.* Fluture de metal [fr. p a i l l e t t e].

○**PAING**, **PAINGĂN**, **PAINJEN** ☛ **PĂIA(N JEN**.

○**PĂINGĂNIȘ** (*pl.*-**ișuri** *sn. Bucov.* Pînză de păianjen: **înconjurînd grămăgioara de grăunțe... cu un fel de ～..., o mănîncă** (MAR.).

PĂINJENI, **PĂINJINI** (-**nesc**) *vb. tr.* și *refl.* = **ÎMPĂIE(N JENI**: **gerul îi îngheța pleoapele și-i păinjinea ochii** (EMIN.); **ochii lui Pîrvu se painjiniră de vedeau ca prin ciur** (GN.); **ochii i se păinjeniseră de lacrimi** (GRIG.).

PĂINJENIȘ, **PĂINJINIȘ**, **PĂIENJENIȘ** (*pl.*-**ișuri** *sn.* Pînză de păianjen: **în odaie, prin unghere, s'a țesut păinjeniș** (EMIN.); **tot văzduhul părea un păienjeniș încurcat** (S.-ALD.) [p a i n j i n ă].

PĂINJENIT, **PĂINJINIT** *adj. p.* **PĂINJENI**. ① Acoperit cu pînză de păianjen: **un colț întunecos și painjinit din arhiva unei cancelarii** (EMIN.); **niște păreți păinjiniți, acoperiți cu hărți mari** (GN.) ¶ ② Acoperit cu un văl: **ochii ei painjeniți de lacrimi se îndreptară spre el** (EMIN.).

‡**PAINJINĂ** (*pl.*-**ini**) *sf.* Păinjeniș [vsl. p a j ą č i n a].

†**PĂIOARĂ** (*pl.*-**re**) *sf. Mold. Bucov.* Văl subțire: **aripile... sînt străvezii ca o ～** (MAR.); **Aș putea fi domnișoară Și pe obraz cu ～** (BRL.); **Că cest feliu de legi au sămănare Cu cea prea suptirică ～ A paingănului** (BD.-DEL.); **fiecare zînă are un fel de aripi care le ajută la sburat și aripele acelea se chiamă păioare** (FLOR.) [lat. p a l l i o l u m].

PĂIOS 1. *adj.* ✓ Care conține multe p a i e.

2. **PĂIOASĂ** (*pl.*-**se**) *sf.* Cereale, plante din a căror tulpină uscată se formează paiele.

*__PAIR__ *sm.* ① Odinioară, în Franța, fie-care din marii vasali ai regelui ¶ ② ⚙ Membru al Camerei înalte în Franța și în Anglia [fr.].

*__PAIRIE__ *sf.* ⚙ Calitatea, demnitatea de pair [fr.].

PAISPREZECE *num.* Număr egal cu patru plus zece [p a t r u + s p r e (= peste) + z e c e].

PAISPREZECELEA *num. ord.*: *m.* **al ～**, *f.* **a paisprezecea**, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul p a i s p r e z e c e.

PĂIȘ (*pl.*-**șuri** *sn.* ① ✓ P a i e multe pe cîmp netăiate: **mișuiala discretă a insectelor prin ～** (CAR.) ¶ ② ✓ Paiele cu care se acopăr casele țărănești ¶ ③ ♣ = **PĂIUȘ** ③ ¶ ④ ♣ ～-**DULCE** — **BĂRBOASĂ**.

PĂIȘIȚĂ (*pl.*-**țe**) *sf.* ♣ **ȚĂPOȘICĂ** ① [p ă i ș].

PĂIȘOR (*pl.*-**oare**) *sn.* ① *dim.* **PAIU** ¶ ② *Mold.* Bețișor cu care se înnegresc sprîncenele: **ți-am poroncit să-mi gătești păișoare cu bumbac pentru sprîncene** (ALECS.).

PAIU (*pl.* **paie** *sn.* ① ✓ Tulpina cerealelor, după ce s'au secerat, treierat și uscat: **un fir de ～**; **o șiră de ～**; **paie de grîu, de orz, de ovăs, de secară, de orez**; **scaun de paie**; **pălărie de paie**; **a arde ca paiele**; Ⓕ **foc de paie**, patimă violentă, entusiasm puternic, dar de scurtă durată; Ⓕ **om de paie**, *a)* om de nimic, fără valoare, fără nici o considerație; *b)* om care-și împrumută numele, pe care-l pune cineva să intervie într'o afacere, fără a fi direct interesat la dînsa; F **nu te pricepi să împarți trei paie la doi măgari** *sau* **nu te pricepi să împarți un ～ la doi boi** (PANN) *sau* **nu știi să încurci două paie**, ești foarte nepriceput, foarte neîndemînatec: **așa mi se cade dacă cer sfat de la un cap de muiere care nu știe să 'ncurce două paie** (GN.); Ⓓ: **tot ～l își are umbra sa**, chiar omul cel mai neînsemnat îți poate fi de folos sau să-ți aducă vătămare; ☛ **ACĂȚA** 2 ①, **APRINDE** 1 ⑤, **ARDE** 1 ②, **BÎRNĂ** ², **FÎN** ④, **ÎMBĂTRÎNI** 2, **MOȘMOALĂ** ¶ ² Bețișor: **un ～ de chibrit** ¶ ③ *pl. Băn.* ☆ **PAIELE**, calea laptelui (căci, după legenda populară, finul furînd niște paie de la nașu-său, și ducîndu-le acasă, acestea s'au risipit treptat și au lăsat urma după care s'a luat nașul ca să-l prindă pe hoț; această urmă lăsată de paie se vede și acum pe cer) [lat. p a l e a; **paiu** e refăcut din *pl.* **paie**].

PĂIUȘ (*pl.*-**șe** *sn.* ① ✓ *dim.* **PAIU**: **mi-ar fi rușine... dacă v'aș duce acasă numai un ～ de-aestea** (SB.) ¶ ² ✓ Păiș ¶ ③ ♣ Plantă din fam. gramineelor, cu flori violacee, dispuse în mari panicule piramidale; numită și „păiș", „iarba-bălții", „pipiriguță" sau „tîrsoacă" *(Aira caespitosa)* (▪ 3501) ¶ ④ ♣ Plantă ierboasă cu frunzele răsucite, cu florile verzui sau violacee așezate într'un spic îngust *(Festuca ovina)* (▣ 3500) ¶ ⑤ ♣ **IARBA-CÎMPULUI** ¶ ⑥ ♣ **NĂGARĂ** ①.

Fig. 3500. Păiuș. Fig. 3501. Păiuș.

PĂIUȚ (*pl.*-**uțe** *sn. Trans.* (VIC.) (Băț de) chibrit [p a i u].

○**PAIVAN** (*pl.*-**ane** *sn. Băn. Trans.* Pripon [srb.].

*__PAJ__ *sm.* Tînăr nobil în serviciul unui rege sau 25.000 unui principe: **și cu crengi îl apăr ～ii de mușcuțe și zăduf** (EMIN.) [fr. p a g e].

PAJERĂ, **PAJURĂ**, **PAJORĂ** *pl.*-**ri** *sf.* ¹ ♞ Specia cea mai mare de vultur, acvilă imperială, vultur imperial *(Aquila imperialis)* ▪ 3502 ; despre această pasăre se pomenește mai mult în basme ca de o pasăre uriașă și năsdrăvană care poate înghiți un bou deodată și are graiu omenesc: **Iată pajuri năsdrăvane care vin din neagra lume** (ALECS.); **pajura, de bucurie, l-a înghițit și l-a scos mai mare ca înainte** (R.-COD.) ¶ ② ♛ Vultur cu unul sau două capete, cu aripile întinse, care înfățișază stema sau armoriile unei țări, și figurează pe monede, pe diferite obiecte, etc. (▪ 3503, 3504 ; *de aci, pr. ext.* stemă, armorii, armături: **strana poleită... purtînd pajerea țării săpată în lemn** (ODOB.); **își vîra mîna... în banii de argint și de aur... (și se uita dus la zimții și la pajurile lor strălucitoare** (GN.); **purta... frac cafeniu cu bumbi de metal cu pajură împărătească** (I.-GH.) ¶ ³ Pată de altă coloare:

Fig. 3502. Pajeră.

Fig. 3503. Pajuri.

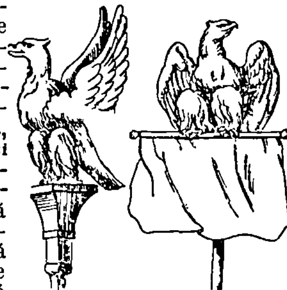

Fig. 3504. Pajuri romane.

sărutînd-o pe obrajii ei bălai, cu niște pajuri roșiatice ca niște răsuri de măceașe (DLVR.); iarbă deasă, presărată cu pajuri galbene de păpădie (DLVR.) [comp. rut. pażera].

PAJIȘTE *sf.* Loc acoperit cu un covor de verdeață, poiană acoperită cu o iarbă scurtă și deasă: din sat ieșim într'o ~ frumoasă, așternută pe o vale care se îngustează din ce în ce (VLAH.); s'a întins... pe ~a aceea o masă îmbelșugată, de a mîncat copilul pînă s'a săturat (R.-COD.) [vsl. pašište].

PAJORĂ, PAJURĂ ☛ PAJERĂ.

*__PAL__ *adj. poet.* Palid, searbăd: Am văzut fața ta ~ă de o bolnavă beție (EMIN.) [fr. pâle].

PALĂ[1] *pl.*-le *sf.* ① Cantitatea de fîn, de paie, etc.) care se poate lua dintr'odată pe coarnele furcii: tot îndesa o ~ de fîn la gura boului (R.-COD.); a luat în furcă o ~ de ciulini, pe cari... și i-a așternut în loc de țol (R.-COD.) ¶ ② Strat, pătură: fînul cădea pale pale și din fîte-ce ~ făceai un snop (DLVR.); din palele fînului cosit se înalță către soare tămîia cîmpului (D.-ZAMF.); un vînt rece... culca pe jnepi palele albe de nori (VLAH.); pale de umbră se lățesc pe măguri (VLAH.) ¶ ③ *Trans.* (PĂC.) Un strat de lînă pieptănată [comp. PALHĂ].

PALĂ[2] *pl.*-le *sf.* Capriț, țicneală, toană: Dar pe lîngă asta, am și din natură Un arțag, o ~, de cam cert din gură (PANN); *mai adesea la pl.*: are pale (R.-COD.), are toane.

PALĂ[3] *pl.*-le *sf.* Un fel de paloș: Mercur... îi dete o ~, de să pui firul pe tăișul ei și suflînd să se răteze (ISP.); multe pale, hangeruri și alte arme... dobîndiră acolo ostașii săi (BĂLC.) bg. srb. ngr. tc. pala].

*__PALADIN__ *sm.* ① Odinioară, cavaler care pribegea prin lume căutînd aventuri ¶ ② F Om voinic, îndrăzneț, cu sentimente cavalerești [fr.].

*__PALADIU__[1] (*pl.*-dii *sn.* ① Statua de lemn a zeiței Pallas sau Minerva care trecea drept garanție a conservării orașului Troia ¶ ② Ⓕ Garanție, chezășie, ocrotire [fr. < lat.].

*__PALADIU__[2] *sbst.* Metal cu un aspect intermediar între argint și platina fr.].

PĂLĂI -ăesc *vb. tr.* și *intr. Mold. Bucov.* ① A flăcăra, a pălălăi: umblă para focului pălăind într'o parte și în alta (MAR.) ¶ ② A vîntura; a flutura, a fîlfîi: sîmburii, după ce sînt bine uscați în cuptor și pălăiți, se bat în piuă (VOR.) [comp. vsl. paliti].

PĂLĂLĂI -ăesc *vb. intr.* ① A flăcăra, a pîlpăi, a văpăi, a vîlvăi ¶ ② A flutura, a fîlfîi: ciobănașii păzesc lîngă focurile roșii ce pălălăesc în marginea porumbiștilor înguste (IRG.); apoi... la joc de-avalma cu noi, de-i pălălăiau pletele (CRG.) ¶ ③ *Olten.* (PȘC.) A flecări, a ciorovăi, a vorbi verzi și uscate [pălălaie].

PĂLĂLAIE *sf.* ① Flacără mare, flăcăraie, vîlvătaie: stinge pălălaia din gura cuptorului (GRIG.); de la o vreme, pălălăi de fum și de flăcări se ridicară (DLVR.); p'împrejurul lui ardeau cu palalaie balerce de păcură (ALECS.) ¶ ② Ceea ce se înalță dintr'un loc ca o coloană de flăcări: minunea minunilor este acel zid uriaș, acea ~ de piatră ce se înalță la cer (UR.).

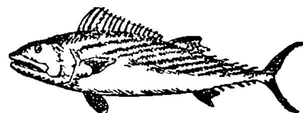
PĂLĂLĂU (*pl.*-laie *sn.* ① Ceva înalt și subțire ¶ ② Prăjină groasă pentru bătut (R.-COD.) [refăcut din pălălaie②].

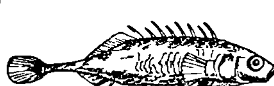
PĂLĂMAR[1], PĂLIMAR (*pl.*-are, -ări) *sn.* Otgon, funie groasă, parîmă: argații slobozîră butoaiele pe pălămări groase în pivniță (SLV.); catarturi, pînze, frînghii, palimari și altele (ODOB.) [ngr. παλαμάρι].

PĂLĂMAR[2], PALAMAR, PĂLIMAR *sm. Mold. Bucov.* Țîrcovnic, paracliser: ambiția noastră era de a chiti și a sburătăi cu pietricele... pe palamarul bisericii Sf. Ilie (ALECS.); erau silite a dănța numai cu scriitorul satului, cu palamarul și alții vr'o doi (NEGR.); au stins pălimarii lumînările (GRIG.); aghiasma pe care o duce pălimarul într'o căldărușă (MAR.) [gr. παραμονάριος; comp. vsl. ponomarĭ].

PALAMIDĂ, PĂLĂMIDĂ[1] (*pl.*-de *sf.* ① Peşte de mare ce seamănă cu lacherda *(Pelamys sarda)* (▪ 3505) ¶ ② ~-DE-BALTĂ, ~-SĂLBATICĂ, pește foarte mic 3-4 cm., cu 9-10 spini înaintea aripioarei dorsale, ce trăește prin bălți; numit și „pietroșel", „pește-țigănesc", „moș", „sborș", „ghelciu", etc. *(Gasterosteus platygaster)* (▪ 3506) [ngr παλαμιδα].

PĂLĂMIDĂ[2] (*pl.*-de *sf.* ① Plantă cu tulpina ramificată cu numeroase frunze spinoase, cu flori liliachii, rar albe, ce crește prin semănături și pe lîngă drumuri; numită și „crăpușnic" sau „scaiete" *(Cirsium arvense)* (▪ 3507): îngrijeau de grădina lor, încît... nu găseai prin ea nici firicel de ~ (ISP.); avem ambiția a săpa și-a desrădăcina pălămida din pămîntul nostru (ALECS.) ¶ ② GĂLBINARE ② ¶ ③ HOLERĂ ③ ¶ ④ = LIMBA-OII ① ¶ ⑤ SCAIU-GALBEN ¶ ⑥ — SCAIU-MĂGĂRESC ¶ ⑦ PĂLĂMIDA-BOIANGIILOR GĂLBINARE ② [srb.].

Fig. 3505. Pălămidă.

Fig. 3506. Pălămidă-de-baltă.

PĂLĂMIDĂ[3] (*pl.*-de *sf. Mold.* Cutioară, despărțitură, chichiță într'o ladă: tot ce mai pot scoate din fundul unei besectele, din pălămida unei lăzi (VLAH.).

PĂLAN ☛ PĂLANT.

*__PALANC__ (*pl.*-ce *sn.* Instrument alcătuit din două rînduri de macarale, întrebuințat la ridicarea greutăților pe vapoare (▪ 3508) [it. palanco].

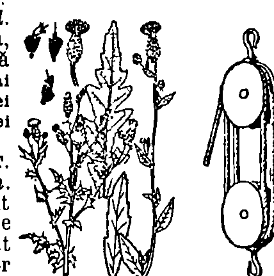

Fig. 3507. Pălămidă.

Fig. 3508. Palanc.

PALANCĂ, PĂLANCĂ *pl.*-ănci *sf.* ① Întăritură făcută cu copaci doborîți sau cu pari înfipți în pămînt: o făcut... pălancă de-a noastră moldovenească și s'o pus la hodinit la stejar în pădure (GR.-N.); a da *sau* a face ~ (la pămînt, a dobori, a culca la pămînt: și eu fuga și ea fuga, pînă ce dăm cinepa toată palancă la pămînt (CRG.) ¶ ② *Băn. Olten.* Adăpost pentru vite la cîmp, alcătuit din furci înfipte în pămînt, peste care sînt puși pari acoperiți cu stuf sau paie [pol. < it.].

*__PALANCHIN__ (*pl.*-ne *sn.* Un fel de pat cu baldachin, care servește în loc de trăsură, bogătașilor și nobililor din China și India și care e purtat pe umeri de slugile lor (▣ 3509 [fr.].

PALANEȚ *pl.*-ețe *sn. Trans.* Plăcintă groasă, umplută cu brînză și coaptă sub țest sau în cuptor (PȘC.) [rut. polnića].

Fig. 3509. Palanchin.

PALANGĂ = PALANCĂ ①.

PĂLANT, PĂLAN (*pl.*-turi, -nuri) *sn. Trans. Olten.* Zaplaz, uluci, gard de scînduri: colo cîrpea un pălant, la cela făcea un coteț, la celălalt o șură (RET.); P'acolea pîngă pălan Mă 'ntîlnii c'un bogătan (IK.-BRS.); am făcut un pălan bun (VIC.) [ung. palank].

PALANȚĂ = BALANȚĂ.

PĂLĂPĂI (-ăesc *vb. tr.* și *intr. Olten.* A fîlfîi din aripi: Cum cocoșul din aripi o ~, Lumii Paștele-o vesti, Din somn toți s'or pomeni (MAR.).

PĂLĂRIE *sf.* ① Acoperemînt al capului (la bărbați și femei) făcut din pîslă, din paie împletite, etc. (☛ TAB. XLVIII): ~ de pîslă; ~ de catifea; ~ de pînză; ~ de paie; a-și pune pălăria (în cap); a-și scoate, a-și lua pălăria (din cap; *F* a lovi, a plesni, a pocni pe cineva în ~, a-l atinge, a-l înțepa cu vorba; a umbla cu flori la ~, a umbla fără nici o grijă ¶ ② Partea superioară, în formă de acoperiș sau umbrelă, la o ciupercă ¶ ③ PĂLĂRIA-ȘARPELUI, nume dat mai multor specii de ciuperci ¶ ④ PĂLĂRIA-CUCULUI, plantă cu flori măricele, de un roșu sau de un violet închis, ce crește prin poienile din pădurile umbroase; numită și „de-dînsele", „pliscariță", „priboiu" sau „sovîrf" *(Geranium phaeum)*.

PĂLĂRIER *sm.* Cel ce face sau vinde pălării.

Pălării din diverse regiuni ale ţării.
1.2. Muscel. — 3.4. Maramureş. 5. Ţara Haţegului.
6. Munţii Apuseni (Moţi). — 7. Turda. 8. Moldova.
9. Timiş-Torontal. 10. Ţara Oaşului. — 11. Făgăraş.
12. Bucovina.

PĂLĂRIERIE *sf.* Atelierul, negoţul, meseria sau marfa p ă l ă r i e r u l u i.

PĂLĂRIOARĂ (*pl.*-re, **PĂLĂRIUŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* *dim.* **PĂLĂRIE**.

†**PALAŞCĂ** (*pl.* păläşti *sf.* ① Cartuşieră, lăduncă ¶ ② Geantă plină de ţinte de alamă, cum poartă Ţiganii: a intrat în raiu cu palaşca în care era zapisul (R.-COD.) [tc. p a l a s k a.

PALAT[1] *pl.*-aturi, -ate *sn.* ① Clădire mareaţă unde locueşte un suveran sau un personaj însemnat, casă domnească sau boierească: ~ul regal, princiar; văzură nişte palaturi, strălucite de podoabe, încît la soare te puteai uita, dară la dînsele ba (ISP.) ¶ ② Clădire mare ocupată de o autoritate, de o instituţiune, etc.: ~ul administrativ; ~ul de justiţie; ~ul Băncii Naţionale¶ ③ Suveranii şi oamenii palatului suveranului [neologism din lat. p a l a t i u m pătruns de mult în limbă, poate prin intermediul ngr. παλάτι.

***PALAT**[2] *sbst.* Cerul gurii [lat.].

***PALATAL** 1. *adj.* Se zice despre ori-ce vocală sau consonantă care se rosteşte lovind cerul gurii cu vîrful limbii [fr. .

2. *pl.*-le *sf.* Vocală sau consonantă palatală.

***PALATALIZA** -izez *vb. tr.* A modifica un sunet transformîndu-l în vocală sau consonantă p a l a t a l ă.

***PALATIN**[1] *sm.* ① Mare ofiţer al imperiului lui Carol cel Mare şi în vechea Germanie care judeca pricinile rezervate suveranului ¶ ② Guvernator de provincie în vechiul regat al Poloniei: o droaie de peţitori: cnezi, ruşi, grafi nemţi, ~i poloni, magnaţi unguri (NEGR.) ¶ ③ Vice-rege în vechea Ungarie ④ Electorul ~, odinioară suveranul Palatinatului de jos, mai tîrziu regele Bavariei [fr.].

***PALATIN**[2] *adj.* Ce ţine de cerul gurii: cavitatea nasului e separată de cavitatea gurii prin oasele ~e [fr.].

***PALATINAT** *sbst.* ① Demnitatea de palatin ¶ ② Teritoriul principilor palatini [fr.].

PĂLĂTUI (-uesc *vb. intr.* *Olten* (CIAUŞ.) A petrece, a-şi face veacul (într'un loc), a sălăşlui.

PĂLĂURAT *adj.* *Băn.* (NOV.) Smintit.

PĂLĂURDI (-desc) *vb. intr.* *Mold.* (ŞEZ.) A o lua la fugă, a o şterge, a o lua la sănătoasa.

PĂLĂVATIC, **PALAVATIC** *adj.* ① Nemernic, ticălos, mişel: sfetnicul cel palavatic, cum auzi una ca aceasta, merse la împărat (ISP.); atuncea ne răpiră pălăvaticul de Neamţ şi de Muscal pămîntul (JIP.) ¶ ② *Trans.* Nebunatic, smintit, într'o ureche (PĂC.) (VIC.) ¶ ③ Unul ce vorbeşte anapoda (R.-COD.) [comp. rut. p u l e v a t i k ŭ].

PALAVRĂ (*pl.*-re *sf.* Vorbă goală, fleac, minciună: Oamenii de mai 'nainte Cereau fapte nu cuvinte, Acum credem în palavre... (ALECS.); ce palavre vă mai spune boierul, de rideţi cu atîta poftă? (BR.-VN.); mă mustră cugetul... cînd încep a tăia la palavre vînătoreşti (ODOB.) [tc. < sp.].

PALAVRAGIU *adj.* şi *sm.*, **PALAVRAGIOAICĂ** (*pl.*-ce *sf.* Flecar, cel ce îndrugă la palavre: e vesel curtezanul şi palavragiu, dar e cam fîlfîit la vorbă (VLAH.); locuitorii de pe malurile lui au reputaţia de a fi palavragii (ALECS.) [tc. p a l a v r a ğ ý.

PĂLĂVRI -vresc *vb. tr.* *Olten Băn.* A spune l i p a l a v r e, a îndruga la minciuni, a vorbi fleacuri.

PALCĂ (*pl.*-ce *sf.* *Mold.* ① Vargă de bătut, nuia: poronceşte să-mi aducă nişte palce, că am să-i bat la stroiu (CRG.) ¶ ② Lovitură dată cu varga: Inte şi răstit la hargaţi se 'ntoarce Şi-apoi poronceşte o sută de palce (SEV.) [rus.].

○ **PĂLCIANĂ** *sf.* *Mold.* VIŢELAR.

PALE PALĂ[2].

PĂLEAŞCĂ PALAŞCĂ ②.

PĂLEAŢĂ *pl.*-eţe *sn.* *Olten.* (PSC.) ① Prăjină, par de scuturat poamele ¶ ② Ciomag lung ce poartă mai ales Ţiganii lăieşi, spre a se apăra de cîini (RV.-CRG.) ¶ ③ Ⓕ Om foarte înalt, măgădău, găligan.

***PALEO-**, prefix întrebuinţat în mai multe cuvinte compuse, avînd înţelesul de „vechiu" [gr.].

***PALEOETNOLOG** *sm.* Cel ce se ocupă cu studiul paleoetnologiei [fr.].

***PALEOETNOLOGIC** *adj.* Ce ţine de paleoetnologie [fr.].

***PALEOETNOLOGIE** *sf.* Studiul raselor omeneşti preistorice [fr.].

***PALEOGRAF** *sm.* Cel ce se ocupă cu paleografia [fr.].

***PALEOGRAFIC** *adj.* Privitor la paleografie [fr.].

***PALEOGRAFIE** *sf.* Arta de a descifra scrisul din vremile mai vechi [fr.].

***PALEOLITIC** *adj.* Se zice despre primele timpuri ale epocii cuaternare în care oamenii n'aveau alte unelte decît acelea pe care şi le fabricau din piatră cioplită (▪ 3510) [fr.].

Fig. 3510. Unelte de cremene cioplită din epoca paleolitică.

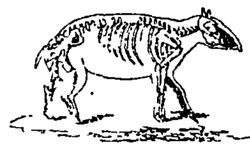
***PALEONTOLOG** *sm.* Învăţat ce se ocupă cu paleontologia [fr.].

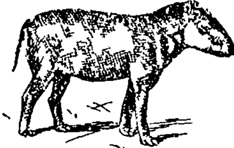
***PALEONTOLOGIC** *adj.* Privitor la paleontologie [fr.].

***PALEONTOLOGIE** *sf.* Partea geologiei care se ocupă cu studiul vieţuitoarelor şi vegetalelor care au dispărut şi ale căror rămăşiţe se găsesc în vechile straturi ale pămîntului [fr.].

PALEO-SLAV, **PALEO SLOVENIC** *adj.* Privitor la vechea slavonă: limba ~ă [p a l e o + s l a v, s l o v e n i c].

***PALEOTERIU(M** *sm.* Animal erbivor care trăia în prima jumătate a epocei terţiare; avea rîtul lungit ca la tapir, trei degete la picioare şi măsele ca ale rinocerului (▪ 3511, 3512 [fr.].

Fig. 3511. Paleoterium (fosil).

Fig. 3512. Paleoterium (reconstituit).

***PALEOZOIC** *adj.* Se zice despre era primară a pămîntului în păturile căreia se găsesc cele mai vechi urme de fiinţe [fr.].

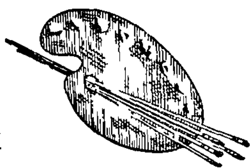
PALER *sm.* *Trans.* Şef de lucrări la ridicarea unei clădiri; supraveghetor peste lucrătorii de la o bina [ung. p a l l é r < germ. P a l i e r].

***PALESTRA** (*pl.*-re) *sf.* ① Loc unde tineretul din vechea Eladă se exercita la luptă ¶ ② Exerciţiile înseşi [fr. < gr.].

***PALETĂ** *pl.*-te *sf.* Scîndurică subţire de lemn pe care pictorii îşi aşază văpselele cînd lucrează (▪ 3513 [fr. .

PALHĂ *sf. Trans.* Fînul care se adună dintr'o brazdă (PSC.) ung. p á l h a; comp. PALĂ¹ ①].

PĂLI¹ -lesc 1. *vb. tr.* ① A arde *vorb.* de arșița soarelui, a dogori: arșița-i păiește, îi fierbe și-i pîrpălește (JIP.); soarele pălea așa de cumplit de te frigea numai (SB.) ¶ ② A ofili, a veșteji, a usca: piatra și mana pe mine m'au bătut și m'au pălit (DLVR.) ¶ ③ A lovi, a izbi: aducînd toroipanul mai iute decît fulgerul, păli pe unul la dreapta, pe altul la stînga (ISP.); în răstimpuri își scăpăta capul spre genunchi, apoi brusc îl înălța, pălindu-l de perete (SAD.) ¶ ④ Ⓕ A-l cuprinde, a-l apuca, a-l podidi: deodată a pălit-o un somn, că nu putea să se ție pe picioare (VOR.); a pălit-o o jale cumplită și a prins a plînge cu amar (SB.); m'a pălit așa un dor, o nebunie, că, fără să știu ce fac, am început să cînt (VLAH.).

Fig. 3513. Paletă.

2. *vb. intr.* ① A se arde (de soare), a se dogorî ¶ ② A se ofili, a se veșteji, a se usca: iarba și tufele prăfuite de pe marginea drumului pălesc, ca bătute de pară (VLAH.) ¶ ③ *Trans.* A sosi pe neașteptate, a nemeri, a se abate într'un loc: Dumnezeu cu Sf. Petru au pălit la stînă (VIC.).

3. *vb. refl.* ① A se arde (de soare), a se dogorî: o scroafă cu doisprezece purcei cari... se păleau la soare (CRG.) ¶ ② A se ofili, a se veșteji, a se usca: a cărei verdeață începe a se ~ de suflările toamnei (ODOB.) ¶ ③ A se lovi, a se izbi: bătea pămîntul sau păretele sau vr'un lemn de care mă păleam la cap (CRG.) [vsl. p a l i t i].

***PĂLI²** -lesc) *vb. intr.* ① A deveni palid, a se îngălbeni (la față) ¶ ② A-și micșora lumina: stelele încep a ~ [fr. p â l i r].

***PALIA** (-iez) *vb. tr.* ① A ascunde, a înfățișa o faptă rea sub o lumină mai puțin defavorabilă spre a o scuza ¶ ② A atenua unele manifestațiuni ale unei boale [fr. p a l l i e r].

***PALIATIV** 1. *adj.* Care alină numai durerea, fără să vindece boala.

2. (*pl.*-ive) *sn.* ① Medicament paliativ ¶ ② Ⓕ Ceea ce ne scapă dintr'o încurcătură numai pentru moment, în mod trecător fr. .

PALICAR *sm.* ① Voluntar grec în războiul pentru independența patriei (▪ 3514): au luptat pentru liberarea Greciei alături cu cei mai eroici ~i (I.-GH.) ¶ ② Voinic, viteaz: căpitanul, cît era de mare ~, ...s'a lăsat să-l podidească plînsul (CAR.) [ngr.].

Fig. 3514. Palicar.

PALICIU *pl.*-ciuri *sn. Mold. Bucov.* Păhărel (de vin sau de rachiu) de vre-o 50 de dramuri, cinzeacă: Vine doar la crîșmă un ~ să tragă (SEV.); dînd ~rile peste cap (SAD.); sorbind din ~rile subțirele cu vin roș (GRIG.).

***PALID** *adj.* ① Care și-a pierdut rumeneala obrazului, galben la față, searbăd: cu fața ~ă ¶ ② Care luminează slab: o lumină ~ă ¶ ③ Fără lustru, fără strălucire [lat.].

***PALIDITATE** *sf.* Paloare: el voi să se scoale de pe covor, speriat de ~a ei (D.-ZAMF.) [lat. .

PĂLIE *sau* ILIE PĂLIE *sm.* Ziua de 21 Iulie (a doua zi după Sf. Ilie) pe care o păzește poporul de teama focului, trăsnetului și mai ales de frica arșițelor prea mari care ar p ă l i semănăturile: s'arată o ploaie în ziua de Pălie (GR.-N.); cum de muncești dumneata în această zi? nu știi că astăzi e Ilie-Pălie? (R.-COD.).

PĂLIMAR¹ *pl.*-are) *sn.* ① Galerie, cerdac; foișor: se urcă cu dînșii în ~ul unui turn ce avea în grădină (ISP.); adineauri cînd cînta cucoana Steluța pe ~ (BR.-VN.) ¶ ② Împrejmuirea de scînduri de la prispa unei case ¶ ③ Fie-care din stîlpii de la pridvorul unei case (țărănești.

PĂLIMAR² ☞ PĂLĂMAR².

***PALIMPSEST** *pl.*-te *sn.* Manuscris pe pergament al unui scriitor din antichitate, care a fost ras în evul mediu spre a se acoperi cu alte scrieri; ștergîndu-se această nouă scrisoare, s'a putut scoate la iveală vechiul text care n'a fost bine ras; cu chipul acesta s'au descoperit lucrări însemnate din vechime, necunoscute, sau socotite ca pierdute [fr.].

PALINCĂ, PĂLINCĂ (*pl.*-ci) *sf. Tr.-Carp.* Rachiu [ung. p á l i n k a].

PĂLINCĂRIE *sf. Tr.-Carp.* Rachierie, fabrică de p a l i n c ă.

***PALINODIE** *sf.* ① Poezie în care se retractează ceea ce s'a spus în alta ¶ ② Retractarea unui lucru scris sau zis înainte [fr.].

***PALISADĂ** (*pl.*-de) *sf.* Îngrăditură, uluci, zaplaz: cum se săvîrși întărirea palisadelor cetățuii, Sinan-Pașa puse într'însa două tunuri mari (BĂLC.) [fr.].

***PALISANDRU** *sm.* Arbore din Brazilia și din Guiana (*Jacaranda obtusifolia*), al cărui lemn mirositor, foarte tare, de coloare neagră-violetă, e foarte întrebuințat în strungărie și în tîmplăria fină: stă la micul ei birou de ~ și citește (VLAH.) [fr.].

PĂLIȘ *adv. Olten.* Pieziș, oblic (R.-COD.).

PĂLIȘAT *adj. Olten.* Ponciș, oblic, de-a curmezișul (CIAUS.).

PĂLIT¹ *adj. p.* PĂLI. ① Ars (de soare), dogorît ¶ ② Ofilit, veștejit, uscat: Bate-te focu, răchită, Ce ești neagră și ~ă, De nu ești mîndru 'nfrunzită? (BRL.) ¶ ③ Lovit, izbit.

PĂLITURĂ (*pl.*-turi *sf.* ① Faptul de a (se) p ă l i¹ ¶ ② Ofilire, veștejire, uscăciune (de vînt, de brumă, etc.) ¶ ③ Lovitură, izbitură.

† **PALIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. Trans.* Par; băț [vsl.].

***PALLIU(M)** *sbst.* Manta purtată de vechii Greci și adoptată de Romani sub împărați (▪ 3515) [lat.].

Fig. 3515. Palliu(m).

***PALM** *sm.* = PALMIER: ~ii, risipiți în crînguri, auriți de-a lunii rază (EMIN.); abia se zăreau cîțiva copaci din aceia cu ramurile nalte și sulie care se chiamă ~i (ODOB.) [fr.].

PALMĂ¹ (*pl.*-me, pălmi) *sf.* ① Partea dinăuntru a mîinii (▪ 3516): latul palmei; podul palmei; nu-i bine ca mama să sărute pe copil pe ~, că se face tîlhar (MAR.); a-l mînca palma, *a)* a avea poftă să bată pe cineva; *b)* a simți o mîncărime pe palmă: cînd te mănîncă palma stîngă, ai să iei bani; iar (de te mănîncă) cea dreaptă, ai să dai (GOR.); a lucra cu palma *sau* cu palmele, a munci cu mîinile (nu cu carul, cu plugul, cu unelte, etc.); a bate palma, a-și da mîna bătînd unul palma celuilalt, ca semn că s'a încheiat tîrgul între ei, că au căzut la învoială; a se bate cu palma peste gură, a-i părea rău de a fi vorbit un lucru cu păcat; a plesni din palme, a bate în palme ☞ BATE 1 ②; a avea pe cineva în ~, a face din el ce vrea, a-l conduce după voia sa; a-i cădea în ~, a încăpea pe mîna cuiva, în stăpînirea cuiva, a pune mîna pe el; a căuta cuiva în ~, a-i ghici viitorul după liniile palmei; F cînd mi-o crește păr în ~, niciodată; ca în ~, *a)* neted, curat: au zobit pămîntul netezindu-l ca în ~ (DLVR.); *b)* foarte bine, în toate amănuntele: cunoștea ca în ~ toate cotiturile munților (ODOB.); *c)* nicăieri, nimic: dau să-l strige: „tată! tată!" dar tata nu-i ca 'n ~ (RET.); nevasta nu era ca 'n ~ și balauroaica ieși mînioasă (MERA); a ținea pe cineva ca pe ~, a-i face toate voile, a avea grijă s'o ducă bine, să fie mulțumit, să nu ducă lipsă de nimic: pentru că mi-ai curățit casa de draci, am să te țin ca pe ~ (CRG.) ¶ ② Lovitură cu palma: a da, a trage o ~; de va da neștine cuiva o ~ prespre obraz, nu să chiamă sudalmă mare (PRV.-LP.); Ⓟ: pentru o muscă-și dă palme, e foarte supărăcios, iritabil, susceptibil; a duce pe cineva în palme, a-i trage palme tot drumul ¶ ③ Măsură de lungime egală cu distanța de la extremitatea degetului gros pînă la vîrful degetului mic, ținînd degetele depărtate unulde altul (= în

Fig. 3516. Palmă.

Muntenia 0,2458 m., iar în Moldova = 0,27875 m., numită și ~ domnească) (▣3517); palma e a opta parte din stînjen și se împărțea, înainte de introducerea sistemului metric, în 10 degete (în Muntenia) sau în 8 palmace (în Moldova): ninsoarea ce căzuse era de patru palme domnești (ISP.); fina vine 'n urmă ca d'un stînjin depărtare, adică de opt palme domnești (JIP.); Gerilă... trîntește o brumă pe păreți, de trei palme de groasă (CRG.); locul este nisipos, grîul crește cît palma și păpușoiul cît cotul (SLV.); a doua zi, calcă pe sus, se simte de șapte palme mai înalt (VLAH.); ℱ a fi de șapte palme în frunte sau în piept ☛ FRUNTE ①; a scurta pe cineva de o ~, a-i tăia capul ¶ ④ o ~ de loc, o suprafață mică de pămînt, o distanță mică: urmașul vechiului moșnean, stăpîn pe o ~ de loc (VLAH.); de la Folticeni la Neamț, era pentru noi atunci o ~ de loc (CRG.) [lat. palma].

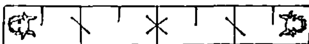

Fig. 3517. Palmă domnească împărțită în palmace (1 7 din mărimea naturală).

Fig. 3518. Palmele academice.

*PALMĂ² (pl.-me) sf. ① ♣ Ramură a palmierului ¶ ② Motiv de ornamentație foarte întrebuințat în artele decorative ¶ ③ Palme academice, decorație franceză ce se dă literaților, artiștilor, etc. (▪ 3518) [fr.].

○ PALMAC (pl.-ace) sn. Mold. Măsură de lungime, subdiviziune a palmei, din care era a opta parte (0,03484 m.); palmacul se subîmpărțea în 12 „linii": am văzut că era un abecedar cu slove de-un ~ de mari (NEGR.); în pămînturile cele ușoare... se pot îngropa de un ~ de adînc (ION.) [tc. parmak, refăcut după palmă].

PĂLMAȘ sm. Țăran care n'are boi și lucrează la cîmp cu palmele; la un ~ trei cincizeci trei și optzeci pe zi, după cum e și omul mai voinic de lucru (GR.-N.).

*PALMAT adj. ① ♣ Ce seamănă cu o mînă ale cărei degete sînt depărtate unul de altul: frunză ~ă (▪ 3519 ¶ ② Picior ~, picior, labă de pasăre la care degetele sînt împreunate printr'o membrană (▪ 3520 [după fr. palmé].

Fig. 3519. Frunză palmată.

Fig. 3520. Picior palmat.

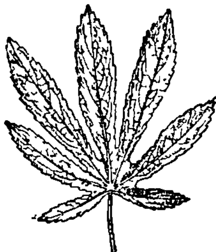

Fig. 3521. Palmatifid.

*PALMATIFID adj. ♣ Se zice despre o frunză tăiată în lobi așezați ca degetele mîinii și ale cărei adîncituri ajung pînă la mijlocul limbului ▪ 3521 [fr.].

*PALMIER sm. ♣ ① Curmal ¶ ② pl. Familie de plante monocotiledoane din care cele mai multe cresc în zona tropicală (▪ 3522) [fr.].

Fig. 3522. Palmieri.

*PALMIPED 1. adj. Se zice despre ori-ce animal acuatic, pasăre, reptilă sau mamifer, la care degetele picioarelor sînt împreunate între ele printr'o pieliță (☛ ▪ 3520.

2. PALMIPEDE sf. pl. Ordin de păsări înnotătoare ale căror picioare sînt palmate, și din care fac parte rața, gîsca, lebăda, etc. [fr.].

PĂLMUI (-uesc) vb. tr. ① A trage cuiva palme: te-am pălmuit pentru fapta ce ai făptuit (ISP.); Ⓕ: ăst om necinstit... îl pălmuia în fie-care zi cu o zeflemea care-l înjunghia în inimă (BR.-VN.) ¶ ② A izbi peste obraz: Pe vînăta lor față Necontenit sînt pălmuiți De-un crivăț plin de ghiață (ALECS.).

PĂLMUIALĂ pl.-ieli sf. Faptul de a pălmui.

PĂLMUȚĂ pl.-țe sf. dim. PALMĂ: cînd copilul de țîță ține pălmuțele întinse, are să fie darnic, milostiv (ȘEZ.).

*PALOARE sf. Coloarea a tot ce este palid, gălbeneală, sărbezeală: fața ei de o ~ umedă ca ceara cea albă (EMIN.) [fr.].

○ PĂLO(N IU (pl.-oa(n)ie) sn. Băn. = PALĂ¹ ①.

○ PALOS sbst. Băn. Trans. (DENS.) ☛ PALOȘ.

PALOȘ (pl.-șe) sn. Sabie tăioasă: Capul ce se pleacă, ~ul nu-l taie (BOL.); cădeau Turcii sub ~ele Românilor, cum cade iarba sub coasa secerătorilor (ISP.); ținînd în mînă o mică secure și în cealaltă un ~ strălucitor (ODOB.) [ung. pallos, srb. paloš].

PĂLOȘTE sf. Băn. Staul.

*PALPA (-pez) vb. tr. A pipăi [fr.].

*PALPABIL adj. ① Ce se poate pipăi ¶ ② Ⓕ Vădit, evident, limpede [fr.].

*PALPABILITATE sf. Însușirea a tot ce e palpabil; evidență, limpezime: acest portret... î se redeștepta acum în spirit cu o perfectă ~, pînă în cele mai neînsemnate amănunte (CAR.) [fr.].

*PALPITA (-pit) vb. intr. ① A bate (vorb. de inimă), a svîcni, a avea palpitațiuni: nici atunci și nici acum nu palpitase o inimă mai nerăbdătoare în pieptul cuiva, cum palpita inima Tincuței (D.-ZAMF.); Ⓕ: Același dor, același suflet Palpită 'n fie-care floare (VLAH.) ¶ ② Ⓕ A fi foarte mișcat [fr.].

*PALPITANT adj. ① Care palpită ¶ ② Ⓕ Foarte mișcător, emoționant, foarte interesant: se petrec atîtea drame ~e sub ochii noștri (VLAH.) [fr.].

*PALPITAȚIUNE, PALPITAȚIE sf. Mișcare convulsivă a unei părți oare-care a corpului; svîcnire; bătaie puternică și neregulată a inimii [fr.].

PALTIN sm. ♣ Frumos arbore cu frunzele cenușii-verzui pe partea inferioară, cu flori mici, verzui așezate în ciorchini ce atîrnă în jos; crește în pădurile din regiunile muntoase și se cultivă uneori prin parcuri ca plantă ornamentală (Acer pseudoplatanus) (▪ 3523) [lat. platanus].

Fig. 3523. Paltin.

PĂLTINAȘ, PĂLTINEL sm. ♣ dim. PALTIN.

PĂLTINELE sf. pl. Bucov. ♣ — COACĂZĂ.

PĂLTINIȘ (pl.-ișuri) sn. Pădure în care cresc mai ales paltini.

PĂLTIOR sm. ♣ ① dim. PALTIN ¶ ② Mold. Arbust ce seamănă cu coacăzul, și care crește prin pădurile umbroase de la munți; numit și „coacăz-sălbatic" sau „pomușoară" (Ribes petraeum).

*PALTON (pl.-toane) sn. Haină lungă de postav gros, uneori îmblănită, ce se poartă iarna peste celelalte veșminte (▪ 3524): stringîndu-și la piept ~ul lung și larg, făcut dintr'o scurteică veche (BR.-VN.) [fr. paletot].

Fig. 3524. Palton.

*PALTONAȘ pl.-așe sn. ① dim. PALTON ¶ ② Ciupag.

*PALUDEAN adj. De baltă: friguri paludeene [fr.].

*PALUDISM sbst. Boală care se capătă mai ales în locurile mlăștinoase și e caracterizată în special prin friguri intermitente [fr.].

PĂLUI -uesc *vb. refl. Olten.* (CIAUŞ.) ↗ A se face pale, *vorb.* de fîn.

***PALUSTRU** *adj.* Care trăieşte sau creşte prin bălţi: **locuinţă palustră; plantă palustră** [fr. < lat.].

○ **PALUŢĂ** *pl.*-**te** *sf. Trans.* Palat: **nu i lucru mic... a te trezi într'o ~ mai pompoasă decît a împăratului** (RET.) [ung. palota].

PAMĂT *sbst. Băn.* Minte, pricepere: **n are ~ la cap** [srb. pamet].

PĂMĂTUF (*pl.*-**ufuri**, *Mold.* **PĂMĂTUV** *pl.* **uvuri**), *Trans.* **PĂMĂTUZ** (*pl.*-**uzuri**, *Maram.* **PĂMĂTUC** *sn.* ① Prăjină lungă de lemn, de fier sau de sîrmă împletită, cu cîrpe prinse la vîrf, care slujeşte la curăţirea cuptorului, coşurilor, tunurilor, etc. (▪ 3525): **un pămătuz... din sîrmă împletită în cinci şi la capăt împletite anumite fire de ierburi tari** (RET.) ¶ ② Penel, pensulă: **coada lui cea lungă şi stufoasă... ieşi ca un pămătuf la iveală** (DDOB.) ¶ ③ Mătăuz, sfiştoc: **pămătuful sau motocolul de busuioc cu care iordănesc pe oameni** (MAR.); **băgînd pămătucul de busuioc în apă, stropeşti pe acela sau pe aceia, căreia-i descînţi** (BRL.) ¶ ④ Puf de dat cu pudra: **doar ţi-am mai făcut eu pămătufuri şi badanale de sprîncene** (ALECS.) ¶ ⑤ **~ de pene**, un fel de măturică de pene cu care se scutură praful de pe mobile: **scotea o sticlă cu rom, o cutie de tutun şi un pămătuf de pene** (D.-ZAMF.) [vsl. *pometuhŭ < pomesti, -metą].

Fig. 3525. Pămătuf.

PĂMĂTUŞEL, *Mold.* **PĂMĂTUJEL** *pl.*-**ele** *sn. dim.* **PĂMĂTUF**.

PAMBRIU *sbst.* ① ‡ Stofă de merinos: **o scurteică lungă de ~ verde îmblănită** (I.-GH.); **giubeaoa de ~ albastru blănită cu samur** (NEGR.) ¶ ② Ⓣ Testemel, basma de cap: **aş vrea s'o 'mbrac cu scurteică şi să-i cumpăr şi de un ~** (JIP.).

‡ **PAMENTE** *sf.* Pomenire: **pre la zilele Mucenicilor să li se facă pametea** (PRV.-MB.) [vsl. pamętĭ, bg. srb. pamet].

PAMET *sbst. Olten. Trans.* (DENS.) Minte, pricepere, inteligenţă [srb. pamet].

***PAMFLET** *pl.*-**ete** *sn.* ✎ Broşură satirică şi adesea defăimătoare [fr.].

***PAMFLETAR** *sm.* ✎ Scriitor de pamflete [fr.].

PĂMÎNCIOR *sbst.* ① *dim.* **PĂMÎNT** ¶ ② *Olten.* (CIAUS.) Moşioară; ocină.

PĂMÎNT *pl.*-**turi** *sn.* ① ☆ Planeta pe care locuim, care face parte din sistemul solar şi e aşezată între Marte şi Venus: **~ul e rotund; ~ul se învîrteşte împrejurul soarelui: Dumnezeu a făcut cerul şi ~ul** ☛ **CER**[2] ①, **FALCĂ** ①, **LUME**[1] ○, **MÎNIE** ② ¶ ② Substanţa care alcătueşte scoarţa solidă a globului pămîntesc, din care răsar toate vegetalele şi pe a cărei suprafaţă trăesc oamenii şi animalele: **a cultiva ~ul; ~ galben, negru, vîrtos, argilos, etc.; oală de ~: a răsări din ~: a se face ca ~ul**, a se îngălbeni la faţă: **a cădea la ~**, a cădea jos; **a da la ~**, a dobori: **e slab de-l dă vîntul la ~; a pune (capul, ochii) în ~**, a cobori, a pleca capul, ochii: **punea ochii în ~ şi tăcea** (VLAH.); **a intra în ~**, *a)* a dispărea, a se face nevăzut (ca şi cînd l-ar fi înghiţit pămîntul): **mai iscodeşte ea pe ici pe colea... despre copil, dar copilul parcă intrase în ~** (CRG.); *b)* a nu mai putea de ruşine: **îi vine... să intre în ~ de vie** (DLVR.); **eu intram în ~ de ruşine** (CRG.); *c)* a muri; Ⓟ: **ce intră în ~, curînd se uită; a ieşi ca din ~**, a răsări, a se ivi, a se arăta deodată, fără veste: **ca din ~ ieşiră trei lăutari** (GN.); ☛ **IARBĂ** ②; **a băga în ~**, a îngropa, a înmormînta; **a amesteca cu ~ul, a face una cu ~ul**, a dobori, a nimici, a prăpădi, a omorî: **curţile Domnului Gheorghe Ştefan... au bătut vijeliile vremii şi le-au amestecat cu ~ul** (VLAH.); **vînturile... făcînd una cu ~ul copacii neclintiţi de veacuri** (DLVR.); **îi era frică să nu dea peste dînsa zmeii, căci o făcea una cu ~ul** (ISP.); **a fugi mîncînd ~ul**, a fugi cît se poate de iute: **de omul rău să fugi mîncînd ~ul** (PANN); **un ceauş de dorobanţi venea înainte mîncînd ~ul** (CAR.); ☛ **ATINGE** 1 ⑤, **ÎNCĂPEA** ①, **TEACĂ**; **a tăcea ca ~ul**, a nu scoate nici o vorbă, a sta mut: **lucrătorii tac ca ~ul de sub picioarele lor** (JIP.); **a face umbră ~ului**, a trăi (ca vai de lume): **voiu ca, pînă mai fac umbră ~ului, să ştiţi şi voi... cîte am aflat eu** (ISP.) ¶ ③ ‡ Parte de moşie stăpînită de un ţăran ¶ ④ ‡ Ţară; **~ul făgăduinţei**, ţara făgăduită (în Sf. Scriptură) ¶ ⑤ Locuitorii pămîntului: **Alexandru voia să supună tot ~ul** ¶ ⑥ Lume: **n'am pe nimeni pe ~** ¶ ⑦ ♞ **CĂŢELUL-PĂMÎNTULUI** ☛ **CĂŢEL** ④ ¶ ⑧ ❦ **RODUL-PĂMÎNTULUI** ☛ **ROD** ②; **VÎRTEJUL-PĂMÎNTULUI** ☛ **VÎRTEJ** [probabil lat. pavīmentum].

PĂMÎNTEAN, -**EANCĂ** (*pl.*-**ence**) *adj.* şi *sm. f.* ① Care trăieşte, care locueşte pe pămînt: **nu se poate să nu fie nime pe-aici, că mie-mi miroase a om ~** (SB.) ¶ ② Născut în acea ţară, indigen: **nu vă temeţi, fa, că doar şi eu sînt om ~** (ALECS.); **...ci ni le face toate Un ~ d'ai noştri, o rudă sau un frate** (ALX.); **acu te-ai făcut şi dumnea-ta Rumân, că te-ai căsătorit cu o pămînteancă** (I.-GH.).

PĂMÎNTENI (-**enesc**) *vb. refl.* ① A căpăta pămînt: **noi nu eram răzeşi vechi, noi sîntem de la Cuza 'ncoace pămînteniţi** (GR.-N.) ¶ ② A se aşeza, a se statornici într'un loc (VIC.) [pămîntean].

PĂMÎNTESC *adj.* Ce ţine de pămînt, de pe pămînt: **viaţa pămîntească**.

PĂMÎNTIU *adj.* De coloarea pămîntului: **ochii ei pămîntii obosiseră să mai prindă... fericirea atîtor odrasle** (BAS.); **cu faţa pămîntie... Năstase părea venit din alte locuri aci** (LUNG.); **a întors o faţă pămîntie către vite** (SAD.).

PĂMÎNŢEL (*pl.*-**ele**) *sn.* ① *dim.* **PĂMÎNT** ¶ ② Un fel de humă: **gospodinele mai folosesc... şi felurite feluri de pămînturi şi ~e de pe la prăvălii, pe cari le moaie în uleiu sau ouă şi cu cari apoi dau unde au nevoie** (PAMF.).

***PAMPA** *sf.* ● Imensă cîmpie ierboasă în America de Sud, care constitue aproape întreg teritoriul Argentinei [fr.].

○ **PAMUCĂ** *sf. Băn. Trans.* Vată: **se întoarse cu un călciiu de pîne albă şi moale ca pămuca** (MERA) [srb. pamuk].

‡ **PAN** *sm.* ♔ Domn, titlu dat odinioară boierilor mari [pol.].

PANĂ[1] *pl.* **pene**) *sf.* ① ♣ Ceea ce acopere corpul păsărilor şi care le serveşte la sburat (▪ 3526): **~ de gîscă, de păun, de struţ; negru ca pana corbului; a jumuli de pene; pernă umplută cu pene; a se umfla în pene** (ca un curcan), a se îngîmfa ¶ ② ✎ Pană mare din aripa gîştei, corbului, etc. întrebuinţată odinioară la scris; condeiu: **De ce pana mea rămîne în cerneală, mă întrebi?** (EMIN.) ¶ ③ Ⓕ ✎ Stilul, felul de a scrie al unui autor: **Bălcescu... le-ar spune cu pana lui cea ageră** (I.-GH.) ¶ ④ ❦ Foaia care înveleşte ştuletele porumbului, pănuşă ¶ ⑤ Una sau mai multe pene de struţ sau de alte păsări exotice, cu care se împodobesc pălăriile doamnelor, se fac evantaliuri, etc. (▪ 3527) ¶ ⑥ *Trans.* Mănunchiu de pene (de păun, etc.) sau de flori artificiale cu care flăcăii îşi împodobesc pălăria: **la cuşmă îi coase o ~ frumoasă, făcută din pene de păun** (MAR.) ¶ ⑦ Bucăţică de lemn sau de fier, mai adesea de formă prismatică şi ascuţită la un capăt care se vîră în crăpătura unui butuc ce trebue spintecat sau care serveşte să umple un gol şi să înţepenească ceva înfipt undeva (▪ 3528): **iarăşi îndreptează părţile strîmbate, întăreşte parii, pene jos le bate** (PANN) ¶

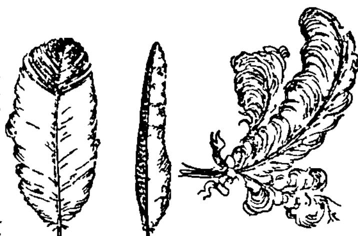

Fig. 3526. Pene. Fig. 3527. Pene.

Fig. 3528. Pană. Fig. 3529. Pana-sburătorului.

⑥ Bucățică de lemn, ascuțită la un capăt, cu care se înțepenește coada sapei, toporului, ficrul rindelei, etc. ¶ ⑨ CORDAR ① ¶ ⑩ Bucată de lemn cu care se ridică piatra morii: **dacă. pe dedesubt, ridicăm cu pene de lemn învîrticiul mai sus, depărtarea între cele două pietre se mărește și deci urluiala va fi mai mare** (PAMF.) ¶ ⑪ **Pana căpăstrului**, ștreang sau curea cu care se priponește calul ¶ ⑫ Felioară de slănină cu care se împăncează carnea ¶ ⑬ ~ **de somn**, bucată de somn de la pîntece sau de la coadă (care se prepară în saramură sau în oțet ¶ ⑭ *Maram.* Bordul pălăriei: **și pe pana clopului Un bumbuț mîndru de-argint** (BRL.) ¶ ⑮ **PANA-SBURĂTORULUI**, plantă cu flori mari, violete, ce crește prin pădurile umbroase de pe munți; babele se servesc de ea pentru făcut farmece *(Lunaria annua)* (• 3529 [lat. p i n n a].

***PANĂ**[2] *(pl.-ne) sf.* ① Manoperă de oprire a unei corăbii: **am pus îndată pînzele în ~** (I.-GH.) ¶ ② Oprirea unui automobil din pricina unei stricăciuni [fr. p a n n e].

***PANACEU** *(pl.-cee) sn.* Leac universal, remediu ce căutau să descopere vechii alchimiști, cu care să poată vindeca ori-ce boală [fr.].

‡ **PANACHIDĂ** *(pl.-de) sf.* Tăbliță ori cărticică de însemnat ceva [gr. πιναχίς,-χίδος].

PANAGHIAR *(pl.-are sn.* Taler de metal, mai adesea de aur sau de argint, împodobit cu

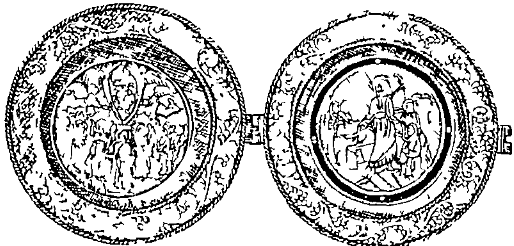

Fig. 3530. Panaghiarul lui Ștefan cel Mare (Mănăstirea Neamț).

săpături artistice, pe care se pune panaghia (3530): **cellalt ~ . . . a fost lucrat în cea mai aleasă horbotă de filigrană de aur din porunca lui Alexandru-Vodă Iliaș** (IRG.) [ngr.].

PANAGHIE *sf.* Bucată de prescură sfințită care se mănîncă cu ocazia slujbei religioase făcute la 40 de zile după înmormîntarea cuiva: **cîte parastase și panaghii, toate i le-a rădicat** (CRG.); **noi îți ridicasem și panaghia și tu te întorci cu zile, flăcăiașul mamii!** (S.-ALD.) [ngr.].

PANAHIDĂ *pl.-de) sf.* Parastas făcut la 40 de zile după înmormîntare [vsl. < gr.].

***PANAMA** *(pl.-male sf.* ① Pălărie moale împletită din foile unui copăcel din America centrală ¶ ② Delapidări enorme făcute de mai multe persoane într'o mare întreprindere a Statului sau particulară (aluziune la risipa făcută cu banii strînși pentru săparea canalului de Panama) [fr.].

***PANARIS** *sbst.* Sugiu [fr.].

***PANAȘ** *(pl.-așe, -așuri) sn.* ① Mănunchiu de pene cu care sînt împodobite unele chipiuri sau coifuri (• 3531) ¶ ② Ⓕ Ceea ce fîlfîie ca un panaș: **Ce arde ca ~ul de flacări pe un munte** (ALECS.) [fr. p a n a c h e].

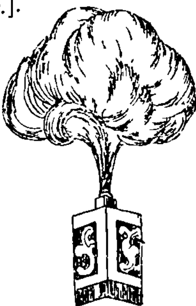

Fig. 3531. Panaș.

***PANAȘAT** *adj.* Împodobit cu un panaș: **figurine mici, palide și bucălate, sub largi tricornuri ~e** (VLAH.) [fr. p a n a c h é].

PĂNĂTA *vb. refl. Trans.* A se tîngui, a se jeli (DENS.) [lat. p o e n i t ē r e].

***PANATENEE** *sf. pl.* Sărbătorile cele mai însemnate ce se celebrau la Atena în onoarea zeiței Minerva (Atena), patroana cetății [fr.].

PANCĂ *sf. Băn.* Măsuță la care lucrează cizmarul și pe care-și ține sculele [germ. B a n k].

***PANCARTĂ** *pl.-te sf.* Afiș, hîrtie sau tăbliță pe care se află scrisă sau tipărită o înștiințare oare-care: **mi-a citit o ~ pecetluită cu armele Franței** (I.-GH.) fr.].

PĂNCLICĂ *sf. Băn.* PANGLICĂ.

PANCOVĂ *pl.-ve sf. Bucov. Trans.* ① Un fel de călțunaș ¶ ② Ochiuri de ouă [ung. p a n k ó < germ. P f a n n k u c h e n].

***PANCREAS** *sbst.* Glandă situată în abdomen, între ficat și splină, care secretează un lichid, numit „sucul pancreatic", ce ajută la digestia alimentelor • 3532 fr. .

Fig. 3532. P. Pancreasul.—I. Intestin.

***PANCREATIC** *adj.* ☞ PANCREAS [fr.].

PANDALII, PANDOLII *sf. pl.* P Furii, toane, arțag: **cînd îi vin pandaliile... aprinde douăsprezece lumînări... și cîntă cîntece bisericești** (BR.-VN.); **i-a venit pandaliile, era să-și taie gîtul cu briciul** (CAR.); **se jelea... că una dintre nepoțelele I. P. S. Sale începuse să aibă pandolii** (CAR.); **o mai și chinuește ca pe Domnu Ristos, cînd îi vin pandoliile** (LUNG.).

***PANDECTE** *sf. pl.* Culegere de hotărîri ale vechilor jurisconsulți romani, făcută din ordinul împăratului Justinian, care le dete putere de lege [fr. .

PANDELĂ *pl.-le sf.* Steagul, pavilionul unei corăbii. bandieră: **Turcii... veneau la vale cu pandela lăsată. pe urmă iar plecau spre Brăila și ridicau pandela** (GR.-N.) ngr. παντιέρα .

***PANDEMONIU** *sbst.* ① Loc închipuit unde se bănuește că se adună demonii spre a ține sfat ¶ ② Ⓕ Adunare de oameni cu gîndul de a face rău fr. < gr. .

PANDIȘPAN *pl.-anuri sn.* Turtă dulce făcută din făină, ouă și zahăr: **să n'o schimbați nici pe ~ul din lumea toată** (JIP.) [tc. p a n d e s p a n < it. p a n d i S p a g n a .

PANDOCRATOR ☞ PANTOCRATOR.

PANDOLII ☞ PANDALII.

PANDUR *sm.* ① ‡ Soldat de infanterie în Ungaria; un fel de dorobanț în Oltenia (• 3533) ¶ ② Soldat din oastea ridicată de Tudor Vladimirescu în Oltenia: **o mulțime de ~i bănești... se repeziră cu săbiile goale asupra lui** (ODOB.); **Jianul. . fugea de potiră și de ~i cît putea** (I.-GH); **o față smeadă, cu nasul coroiat, cu mustață de ~** (BR.-VN.) ¶ ③ În poezia populară: hoț de codru: **Un hoț de căpitan Care îmblă prin păduri Cu doisprezece ~i** (ALECS) [ung.].

Fig. 3533. Panduri.

PANDURIME *sf. col.* PANDUR. Mulțime de panduri; oastea formată de panduri: **Slugerul Tudor... ajunge în munții Gorjului și Mehedințului și începe a scula ~a** (I.-GH).

***PANEGIRIC** *(pl.-ice sn.* ① Discurs public făcut spre a lăuda, spre a ridica în slavă pe cineva ¶ ② Elogiu excesiv: **ar face cel mai minunat ~ al acestei arte** (ODOB.); **fără voia sa, făcea ~ul omului pe care voia să-l vînză** (FIL.) [fr. < gr.].

***PANEGIRIST** *sm.* ① Cel ce face un panegiric ¶ ② Acela care laudă peste măsură pe cineva [fr.].

PANER *(pl.-ere) sn.* Coș împletit): **sub ferestre trecea o femeie din popor cu un ~ cu legume** (I.-GH.); **într'o seară ne strînsesem la școală. la împletit ~e** (SAD.) [comp. fr. p a n i e r; comp. și bg. p a n e r ŭ].

PANERAȘ (*pl.*-așe *sn. dim.* PANER. Coșuleț: văz apărînd dintr'un ~ ...capul unui cățel lățos (CAR.); se zărea un ~ împletit în sîrmă de aur (GRL.).

‡**PANEVGHENIE** *sf.*: Panevghenia ta, Domnia voastră: alta mai am să spuiu panevgheniei tale (FIL.) [ngr.].

PANGĂNE *sm. Băn.* PĂIA(N JEN.

‡**PANGANEȚ** (*pl.*-ețe) *sn.* Baionetă: Și în locul sbiciului, Teaca ~ului (IK.-BRS.) [srb.].

PANGEA (*pl.*-gele *sf.* Sfeclă roșie [tc. p a n- ğ á r].

***PANGERMANISM** *sbst.* Tendința Germanilor de a-și întinde stăpînirea peste toate popoarele de rasă germană fr.].

***PANGERMANIST** *adj.* și *sm.* Ce ține de pangermanism; partizan al pangermanismului [fr.].

PANGLICĂ, *Trans.* PANTLICĂ, *Băn.* PLANTICĂ (*pl.*-ici) *sf.* 1 Fâșie lungă și îngustă, colorată, de mătase, de bumbac, etc., care servește la împodobit (*Mold. Bucov.* „cordea") ¶ ② Panglică cusută la butoniera unei persoane decorate ¶ ③ Vierme ce se desvoltă în intestinele omului și ale animalelor carnivore (*Taenia solium*) • 3534) [ung. p á n t l i k a.

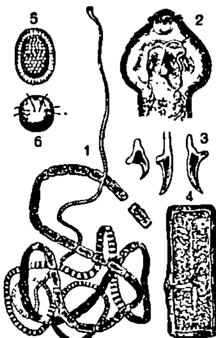

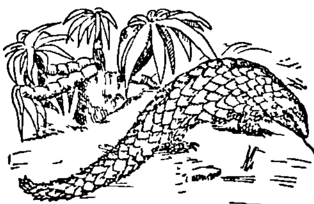
Fig. 3534. Panglică.
1. Corpul; — 2. capul; 3. cîrlige; — 4. inel mărit; 5. ou; — 6. embrion.

PANGLICAR *sm.* ① Cel ce fabrică sau vinde p a n g l i c i ¶ 2 *F* Scamator (care scoate panglici pe nas, dintr'o pălărie, etc. : se stringeau acolo... ghicitori, cîntăreți și ~i și paiațele ăi mai dintîiu (CAR.); *de aci*, șarlatan, înșelător: N'avem... Panglicari în ale țării care joacă ca pe funii? (EMIN.).

PANGLICĂRIE *sf.* 1 Fabrică sau negoț de panglici ¶ ② Mulțime de panglici, marfă consistînd din panglici ¶ ③ Ⓕ Șarlatanie, înșelătorie [p a n g l i c a r].

PANGLICUȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① *dim.* PANGLICĂ: o încurcătură de bonete, de panglicuțe... înfățișau ochiului o priveliște minunată (D.-ZAMF.); își pipăia mereu cărarea, vîrful nasului și panglicuța de la butonieră (VLAH.) ¶ ② IARBĂ-ALBĂ.

***PANGOLIN** *sm.* Mamifer nedințat, acoperit cu solzi vîrtoși și tăioși pe care animalul îi poate sbîrli, cînd se face ghem ca ariciul și vrea să se apere; coada e lungă și puternică, acoperită și ea de solzi; trăește în Guinea, în India meridională, în insulele Ceylan, Sumatra, etc. (*Manis*) (• 3535) [fr.].

Fig. 3535. Pangolin.

***PANICĂ** 1. *sf.* Spaimă năprasnică și fără temeiu.

2. *adj.* Teroare ~, panică, groază năprasnică: cărturarii... zic, cînd vor să arate pe niște oameni ce se sperie de nimic, că sînt cuprinși de teroare ~ (ISP.) [fr.].

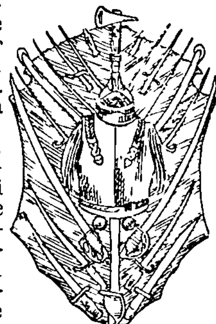
***PANICULĂ** (*pl.*-le) *sf.* Ciorchină compusă; spic simplu sau compus după alți botaniști • 3536 fr.].

Fig. 3536. Paniculă.

***PANIFICAȚIUNE** *sf.* Totalul operațiunilor necesare pentru a transforma făina în pîine [fr. .

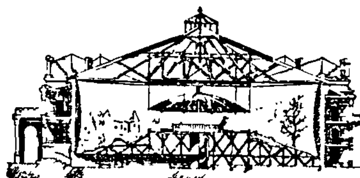
PANJINE PĂIA N JEN.

***PANOPLIE** *sf.* 1 Armura completă a unui cavaler din evul mediu ¶ - Colecțiune de arme așezate cu artă pe un perete • 3537): în perete, o ~ cu toate trebuincioasele pentru vînat (BR.-VN.) [fr.].

Fig 3537. Panoplie.

***PANOPTICUM** *sbst.* Clădire în care ochiul poate îmbrățișa dintr'un singur punct tot ce e de văzut în părțile interioare; *în spec.* expoziție de figuri de ceară [germ.].

***PANORAMĂ** (*pl.*-me *sf.* ① Mare tablou circular zugrăvit sau aplicat pe pereții unei clădiri rotunde, care primește lumina de sus, astfel că spectatorului i se pare că vede, cînd e așezat la mijloc, pînă la o mare depărtare ¶ ② Clădire în care se află o panoramă (• 3538): de astă dată vedem pe deal tot orașul ca într'o ~ (VLAH.) ¶ ③ Priveliște ce se desfășoară ochilor de pe o înălțime: de jur împrejur avem măreața ~ a munților (VLAH.) [fr. .

Fig. 3538. Panoramă.

***PANORAMIC** *adj.* Ce ține de panoramă: vedere ~ă [fr.].

***PANOU** *pl.*-ouri *sn.* Tăblie; ori-ce parte a unei lucrări de arhitectură, de tîmplărie, etc., cuprinsă între pervazuri sau ciubucărie [fr.].

***PANSA** -sez *vb. tr.* 1 A aplica pe o rană substanțele ce pot s'o vindece, legînd partea bolnavă cu bandaje spre a o apăra de infecțiunea venită din afară; a obloji ¶ ② A țesăla un cal [fr.].

***PANSAMENT** *pl.*-te *sn.* 1 Faptul de a pansa, oblojire ¶ ② Legătura, bandajul, medicamentul cu care se pansează o rană; oblojeală [fr.].

***PANSEA** (*pl.*-sele *sf.* CATIFELUȚĂ ②: uite ce frumos sînt făcute panselele și ce bine e lumina vasului (BR.-VN.) [fr. p e n s é e .

***PANSELUȚĂ** *pl.*-țe *sf. dim.* PANSEA. ① = CATIFELUȚĂ ① ¶ 2 PANSELUȚE-DE-MUNTE = UNGHIA-PASĂRII.

***PANSLAVISM** *sbst.* Tendința Rușilor de a uni sub o singură stăpînire toate popoarele de rasă slavă fr. .

***PANSLAVIST** 1. *adj.* Privitor la panslavism.

2. *sm.* Partizan al panslavismului [fr.].

PANTĂ[1] BANTĂ.

***PANTĂ**[2] *pl.*-te *sf.* Povîrniș, clină: panta muntelui; pe această ~ gîndurile mi se rostogolesc de-a lungul istoriei (VLAH.) fr. p e n t e].

PANTAHUZĂ *pl.*-ze *sf.* Registru pe care-l poartă cineva din loc în loc, cu autorizația autorităților, și în care se înscriu diferite persoane cu sumele ce oferă în mod benevol pentru clădirea sau reconstruirea unei biserici, pentru o operă de binefacere, etc.: a umbla cu pantahuza, *a)* a umbla din loc în loc, din casă în casă; *b)* a colporta știri mincinoase, defăimătoare [ngr. πανταχοῦσα].

***PANTALON** (*mai adesea* ~oni *pl. sm.* ① Ⓣ Haina care acopere corpul de la brîu pînă la călcîie, nădragi ¶ ② *pl.* Gaură făcută cu tacul în postavul biliardului [fr.].

***PANTALONAR** *sm.* 1 Croitor care lucrează numai pantaloni ¶ 2 *F* Poreclă dată de boierimea de pe la mijlocul veacului trecut tinerilor cari și-au făcut educația în Occident și care se îmbrăcau europenește, disprețuind vechiul port boieresc cu anteriu și ișlic : dădeau și ei tinerilor cîte un ibrișin pe la nas, numindu-i bonjuriști, duelgii, ~i (CRG.); cu cine grăești așa de obraznic pantalonariule? (ALECS.); un ~, un oare-cine, cu ochii pironiți spre streșina crîșmei, sta lîngă ea (SAD) p a n t a l o n].

***PANTALONAȘ** *sm.* Ⓣ *dim.* PANTALON.

PĂNTĂNOG PINTENOG.

***PANTEISM** *sbst.* Sistem de filosofie care admite numai o singură substanță infinită ale cărei diferite moduri sînt ființele și care susține că universul însuși e Dumnezeu [fr.].

***PANTEIST** 1. *adj.* ① Ce ține de panteism: **doctrină ~ă** ② Care admite panteismul: **filosof ~**. 2. *sm.* Filosof panteist; partizan al panteismului [fr.].

PANTELIMON *npr. m.* ② **Sf. ~ sau Pantelimonul**, ziua Sf. martir Pantelimon, serbată în 27 Iulie și pe care o ține poporul ca să fie ferit de trăsnet: **se duceau berzele, căci trecuse Pantelimonul** (S.-ALD.).

***PANTEON** (*pl.*-**onuri** *sn.* ① Templu din Roma închinat tuturor zeilor de către Agrippa, ginerele lui August (• 3539) ② Monument național

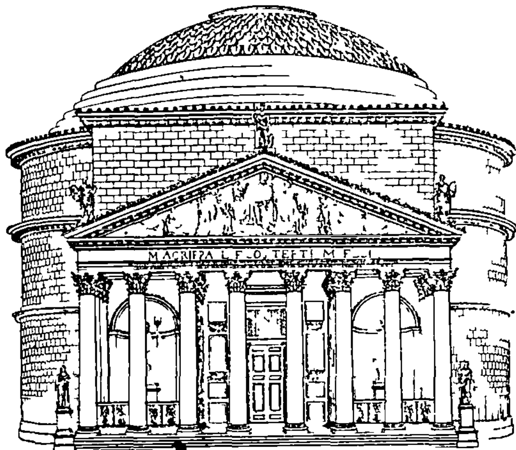

Fig. 3539. Panteonul din Roma.

în care se depun rămășițele pămîntești ale oamenilor celor mai însemnați dintr'o țară ¶ ③ Totalitatea divinităților unui popor păgîn [fr.].

***PANTERĂ** (*pl.*-**re** *sf.* Fiară sălbatică din neamul pisicilor, a cărei blană gălbuie e împestrițată cu pete inelate de coloare roșiatică; trăește în Africa, în Asia și în insulele Sondei (*Felis pardus*) (• 3540) [fr. < lat.].

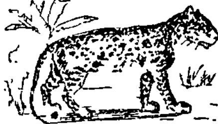

Fig. 3540. Panteră.

PANTILIMON = **PANTELIMON**.

○ **PANTLICĂ** → **PANGLICĂ**.

PANTOCRATOR, **PANDOCRATOR** *sm.* Icoana Mîntuitorului, care-l înfățișază ca Împărat al lumii, zugrăvită pe bolta bisericii din mijlocul naosului [gr.].

PANTOF *sm.* ① Încălțăminte care acopere piciorul numai pînă la glezne (• 3541) ¶ ② **PANTOFUL-DOAMNEI** — **PAPUCUL-DOAMNEI** [germ. Pantoffel].

Fig. 3541. Pantofi.

PANTOFAR *sm.* Cel ce face sau vinde pantofi.

PANTOFĂRIE *sf.* ① Atelier sau prăvălie de pantofi ¶ ② Meseria sau negoțul pantofarului.

***PANTOGRAF** (*pl.*-**afe**) *sn.* Instrument cu ajutorul căruia se copiază în mod mecanic un desen mărindu-l sau micșorîndu-l la scara dorită • 3542 [fr.].

***PANTOMETRU** *sn.* ① Instrument pentru măsurarea unghiurilor și pentru tras perpendiculare ¶ ② Instrument inventat în 1752 pentru a executa după natură portrete în profil [fr.].

***PANTOMIM** *sm.* ① Actor care-și exprimă gîndurile numai prin gesturi ¶ ② Om care imită foarte bine gesturile altuia [fr.].

***PANTOMIMĂ** (*pl.*-**me**) *sf.* ① Exprimarea ideilor și sentimentelor prin gesturi fără ajutorul vorbirii ¶ ② Piesă în care actorii se exprimă numai prin gesturi: **la teatru n'a dus-o decît odată, la un Crăciun, la ~** (I.-GH.) [fr.].

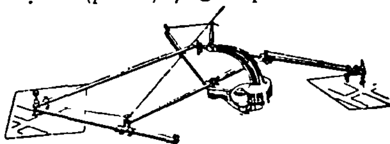

Fig. 3542. Pantograf.

PANȚAROLĂ *pl.*-**le** *sf.* Un joc de cărți [pol. pancerola].

PANȚĂRUȘ *sm. Băn.* — **PITULICE**.

PANȚIR *sm.* ‡ Soldat din cavalerie îmbrăcat în zale: **apoi urmau ~ii isprăvniciei** (NEGR.); **oălărimea se alcătuia din ~i și lefegii, îmbrăcați în zale de oțel** (ISP.) [rus. pancyr(nyj)].

PĂNURĂ (*pl.*-**ri** *sf. Mold. Trans. Băn.* ① Țesătură de lînă din fire toarse gros, din care se fac sumani, poclăzi, lăicere, etc.: **se fac multe giguri de sumani... care se vînd și pănuri și cusute** (CRG.) ¶ ② Ⓕ Fel, soiu: **copilul învăța la regiment... cum să omori mai iute și mai cu spor cît mai mulți oameni... și alte lucruri de pănura asta** (RET.).

PĂNUȘ *sbst. Băn.* **BĂRDĂHAN** ⑦: **la casele din vechime... în loc de sticlă era ~... prin care străbătea vederea în chilii** (LIUB.).

PĂNUȘĂ *pl.*-**uși**, -**ușe**) *sf.* Fie-care din foile ce înfășoară științetele de porumb: **traseră o sîrbă fierbinte prin mormanele de pănuși** (SAD.); **dacă mălaiul cucuruzul e învălit în pănușe multe, e somn de iarnă grea** (GRM.; **pănușele porumbului se întrebuințează la împlutul mindirelor** (ION.) [pană].

PĂNUȘIȚĂ *pl.*-**țe** *sf.* = **NĂGARĂ** ① [pănușă].

PAOS, **PAUS**, ✓ **APAOS**, **APAUS** *sbst.* ① Vinul, aghiasma sau apa amestecată cu puțină miere cu care preotul stropește în formă de cruce pe cel mort, înainte de a-i acoperi sicriul ¶ ② Sticla cu vin, cu mied, cu mursă, etc. ce se duce la biserică cînd se face parastas pentru sufletul celui răposat: **se dau ulcele cu apă, cu vin, cu bere, cu lapte, cu mursă, paos de sufletul morților** (VOR.) ¶ ③ Colacul și vinul ce se duce la biserică de sărbători și mai ales pentru sufletul celui răposat [probabil lat. *pausum < pausare].

PAP *sbst.* Cleiu întrebuințat de cizmari [germ. Pappe].

PAPĂ[1] *sm.* Capul Bisericii catolice, cu reședința la Roma și care se alege de cardinalii întruniți în conclav (• 3543) [vsl. < gr.].

PAPĂ[2] *sf.* ① Mîncare (în graiul copiilor: **îl hrănea cu ~ și cu pîine muiată în vin, întocmai ca o mumă** (PANN); **cobori iute, că ți-am adus ~** (ALECS.); ***Olten.* ~ domnească**, mîncare ideală, împărătească care, după concepția țăranului, numai la mesele domnilor se poate găsi: **nu mănînc să fie și ~ domnească** (CIAUȘ.) ¶ ② *Mold.* Jumări (de ouă), scrob (RV.-CRG.) [lat. pappa].

Fig. 3543. Papă.

PĂPA (**pap**) *vb. tr.* ① A mînca (în graiul copiilor: **Asa, papă frumos, fii gigea, Papă cu mama, să crești mare** (VLAH.); **un dușman de lup... de mult pîndea vreme cu prilej ca să pape iezii** (CRG.); **ți-ai trăit traiul, ți-ai păpat mălaiul** (DLVR.) ¶ ② Ⓕ A risipi, a prăpădi, a fura: **moșia preoților a păpat-o ca și pe moșia Humulești** (CRG.); **ne înșală ca pe copii și ne papă banii, munculița noastră** (JIP.) [lat. pappare].

PĂPĂDIE *sf.* Plantă cu frunzele cam amare așezate în rozetă, din mijlocul căreia ies niște flori galbene ca ceara; se mănîncă uneori ca salată; răsare primăvara, îndată ce se topește zăpada; numită și „curul-găinii", „părăsita-găinilor", etc.

(Taraxacum officinale) ▪ 3545) [ngr. παπαδιά „preoteasă".

PAPAGAL *sm.* 1 Pasăre, cu numeroase speţe variate, din fam. căţărătoarelor, cu ciocul gros, vîrtos şi încovoiat, cu penele verzi sau de diferite alte colori, care trăeşte în regiunile intertropicale şi mai ales sub Ecuator; imită uşor glasul şi vorbele omului *(Psittacus)* ▪ 3544 : **Papagali verzi, roşi şi galbeni, iubitori de desmierdări** (ALECS.); **repetai şi eu vorbele lui ca ~ul** (I.-GH.) ¶ 2 **~-ŢIGĂNESC — CIOARĂ** ¶ ③ Ⓕ Persoană care vorbeşte fără să priceapă ce spune, care repetă ceea ce a învăţat fără să înţeleagă ceva: **el vorbeşte ce au auzit pe alţii, ca ~ii** (STAM.) [comp. it. p a p p a g a l l o].

Fig. 3544. Papagal.

Fig. 3545. Păpădie.

PAPAGALICEŞTE *adv.* Care repetă ca un p a p a g a l ceea ce a auzit sau a învăţat, fără să priceapă ceva: **el le învaţă şi le spune ~, cum ar boscorodi versurile unei poezii neînţelese** (VLAH.).

PAPAINOAGE *sf. pl.* Picioroange: **umbla de parcă era pus în ~** (ISP.).

***PAPAL** *adj.* Ce ţine de papa (de la Roma: **stemă ~ă** ▪ 3546); **Statele ~e** [fr. .

PAPĂ LAPTE *sm.* F Om copilăros, naiv, prostuţ, ca unul căruia nu i-a căzut încă caşul de la gură: **aşa să fiţi toţi..., dar nu ciufuliţi, mîlcitori, ~, pierde-vară... cum e ande Mogîldeciu** (JIP.); **ian taci tu, ~, că toate-s a tale fapte !** (SB.) [(cel) ce p a p ă l a p t e].

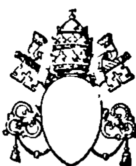

Fig. 3546. Stemă papală.

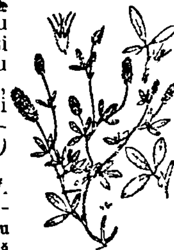

Fig. 3547. Păpălău.

PĂPĂLĂU *sbst.* Plantă cu flori albe-gălbui aplecate în jos şi dispuse cîte una la subţioara frunzelor; fructul e o boabă roşie, de mărimea unei cireşe, închisă în caliciul roşu, umflat ca un balon; e întrebuinţată de popor contra bubelor şi durerilor de măsele, numită şi „papele", „beşicuri", „gogoaşe", „iarba-bubei", „buruiană-de-abubă", etc. *(Physalis Alkekengi)* (▪ 3547).

***PAPALITATE** *sf.* 1 Demnitatea de papă ¶ 2 Timpul cît un papă ocupă această demnitate [fr. p a p a u t é, refăcut după p a p a l].

PĂPĂLUDĂ (*pl.*-de) *sf.* Pasăre de coloare cenuşie, cu corpul lunguieţ, cu gîtul scurt şi ciocul mic puţin încovoiat, cu aripi lungi, înguste şi ascuţite, cu coada trunchiată; numită şi „lipitoare" sau „mulgătorul-caprelor" *(Caprimulgus europaeus)* ▪ 3549).

PAPALUGĂ, PĂPĂLUGĂ *sf. Mold. Trans.* 1 **PAPARUDĂ**: **copiii umblă cu păpăluga la Sîn-Georgiu** (GRM); **o păpălugă era îmbrăcată toată cu boji şi sărea şi juca** (GR.-N.) ¶ 2 Sperietoare, momîie: **papaluga sînt ca să o sparîu?** (ALECS.).

Fig. 3548. Papanaşi.

PĂPĂLUZĂ (*pl.*-ze *sf. Trans.* = **BUBURUZĂ**.

○ **PAPANAŞ** *sm. Mold.* ① ✕ Găluşcă făcută din făină, ouă şi brînză de vacă ¶ ② *pl.* Varietate de trifoiu, cu flori mici, alburii sau trandafirii, dispuse în capitule singuratice; numită şi „coada-miţei", „miţişori", „motocei", „pufuşor", „mieluşel", etc. *(Trifolium arvense)* (▪ 3548).

PĂPARĂ, ○ **PAPARĂ** (*pl.*-re *sf.* ✕ Mîncare făcută din felii de pîine prăjită, acoperite cu brînză şi opărite cu apă fiartă; *Olten.* **~ domnească** (CONV.) **PAPĂ DOMNEASCĂ**; Ⓕ F **a mînca o ~** *sau* **păpara**, a o păţi, a mînca trînteală, a fi ocărît straşnic: **aleargă iute, ca să nu mănînci o papară de anul nou** (ALECS.); **mîncan Muscalii o ~, de n'o mai uitau niciodată** (I.-GH.); **împăratul Nemţilor ... ce se afla în războiu cu Turcii, şi le mîncase papara de atîtea ori** (ISP.); **a-i şti păpara**, a şti ce bătaie, ce ocară, ce păţanie îl ameninţă, a-i cunoaşte firea răutăcioasă: **cu omul împărătesc nu e de glumă, că-i ştiu păpara** (I.-GH.); **a face ~**, a face fărîme: **De le vom cădea în ghiară, Pe toţi ne fac papară** (PANN) [bg. srb. p o p a r a].

Fig. 3549. Păpăluda.

PĂPĂRADĂ *sf. Trans.* (DENS.) ✕ Jumări (de ouă) [comp. **PAPĂ**[2] ②].

PĂPĂRĂU *sbst. Băn.* ✕ Un fel de p ă p a r ă preparată din felii de mălaiu opărite cu apă fierbinte.

PAPAROANĂ (*pl.*-ne) *sf.* Floarea macului roşu [ngr. παπαροῦνα].

PAPARUDĂ (*pl.*-de, *Mold.* **PAPALUGĂ, PĂPĂLUGĂ** (*pl.*-ge) *sf.* Fată de vre-o 10—12 ani, de obiceiu o Ţigancă, desbrăcată mai adesea pînă la piele şi încinsă, în loc de fuste, cu frunze de boz şi avînd pe cap o cunună de frunze verzi; ea cutreieră satul sau oraşul, în caz de secetă, singură sau însoţită de altele împodobite la fel, cîntînd o invocaţiune pentru ploaie, iar lumea o udă cu doniţi de apă (▪ 3550 : **lăieţele noastre de paparude carele, acoperite cu frunze de bozii şi muiate lioarcă de doniţa vecinelor, urează săltînd şi chiuind** (ODOB.).

Fig. 3550. Paparude.

PĂPĂRUGĂ[1], **PĂPĂRUIE, PĂPĂRUZĂ** *sf. Trans. Băn.* **BOUL-LUI-DUMNEZEU**[1] ☛ **BOU** ⑪): **păpăruga se pune pre deget şi în care parte va sbura, din acea parte îşi va lua ortac, muiere sau bărbat** (NOV.).

PĂPĂRUGĂ[2] *sf. Băn.* **PAPARUDĂ**: **~, rugă, la ieşi de ne udă** (NOV.) ☛ **PĂPĂLUGĂ**.

PAPĂ TOT *sm.* F Om care mănîncă foarte lacom, care ia sau fură tot, fără a mai lăsa nimic altuia [cel ce p a p ă t o t].

PAPELE *sf. pl. Mold.* ☛ **PĂPĂLĂU**.

***PAPETĂRIE** *sf.* ① Fabrică de hîrtie ¶ ② Prăvălie unde se vinde hîrtie şi alte articole trebuincioase la scris [fr. p a p e t e r i e].

***PAPETIER, PAPETAR** *sm.* Fabricant de hîrtie; vînzător de articole de papetărie [fr.].

***PAPILĂ** (*pl.*-le) *sf.* ① Fie-care din ridicăturile de pe suprafaţa limbii, care-i dau o înfăţişare catifelată (☛ ▪ 2876) ¶ ② Mică ridicătură formată pe suprafaţa epidermei [fr.].

PAPINĂ (*pl.*-ne) *sf.* Femeie desfrînată [bg. p a p i n j a].

***PAPIRUS** *sbst.* ① Plantă care creşte în mlaştinile din Abisinia, Egipt, Siria, Sicilia şi Calabria din tulpina căreia cei vechi fabricau un fel de hîrtie *(Cyperus papyrus)* (▪ 3551) ¶ ② Hîrtia fabricată din tulpina acestei plante ¶ ③ Manuscris pe hîrtie de papirus [fr. < lat.].

Fig. 3551. Papirus.

***PAPISM** *sbst.* Termen cu care protestanții designează doctrina și tendințele Bisericii catolice apusene [fr.].

***PAPIST** *sm.* Nume cu care protestanții designează pe catolici [fr.].

PAPISTAȘ *adj.* și *sm.* Catolic (mai adesea cu o nuanță de dispreț): **dacă știe că este de-ai papii de la Roma, îi zice ~ (ISP.); nu te-ai făcut ~, să mănînci carne în postul Crăciunului (D.-ZAMF.); iaca frumoasele isprăvi ale învățăturii ~ilor! (NEGR.); toate țările ~e din apus (ISP.)** [ung. p á p i s t á s].

PAPISTĂȘESC *adj.* Catolic, de p a p i s t a ș: **nu era deprins a vorbi cu dascălii papistășești (SLV.); mulți, văzînd această minune dumnezeească, au venit la credința papistășească (BĂLC.).**

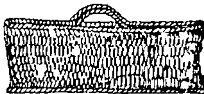
PAPISTĂȘI (-ășesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face catolic: **călugări de-ai papei cutreierau țările și cereau să le papistășească (ISP.)** [p a p i s t a ș].

PAPISTĂȘIE *sf.* Credința, legea p a p i s t a ș i l o r, catolicism.

○**PAPLOMĂ** = **PLAPOMĂ.**

PAPORĂ = **PAPURĂ.**

PĂPORNIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① Coș împletit din p a p u r ă (▪ 3552) ¶ ② Sticlă îmbrăcată cu o împletitură de papură: **nu lipseau nici păpornițele cu anason de Hio (FIL.).**

Fig. 3552. Păporniță.

PAPRICĂ *sf. Trans.* ① Ardeiu roșu măcinat, boia de ardeiu ¶ ② ✕ Papricaș [ung. p a p r i k a].

PAPRICAȘ (*pl.*-așuri) *sn.* ✕ Tocană gătită cu multă p a p r i c ă: **puse (pe masă) pîine, o crătiță cu ~ și mai multe căni cu vin (ISP.).**

‡**PĂPRIȘTE**, **POPRIȘTE** *sf.* Stadiu, măsură itinerară [vsl.].

PAPUC, ○**PĂPUC** *sm.* ① Încălțăminte ușoară, care acopere numai talpa și căputa piciorului, ce se poartă în casă; pantof (▣ 3553): **se găsește mai multă judecată în ~ul meu decît sub pălăria d-tale (ALECS.); cînd a pășit mai departe, a rămas păpucul pe prag (SB.); nu găsi pe nici o fată căreia să i se lovească păpucul (ȘEZ.);** Ⓕ ϝ **(a fi, a sta, a pune, a ținea) sub ~**, sub stăpînirea nevestei, ținut de scurt de nevastă: **șapte ani a gustat din traiul căsătoriei, în care timp... a fost necontenit sub ~ (GN.); a o lua (la) ~**, a o lua la fugă, a o apuca la sănătoasa, a începe să alerge de colo pînă colo: **cum se făcea ziuă, o lua ~ la drum prin sat (ISP.)** ¶ ② ♣ **PAPUCUL-DOAMNEI**, plantă cu flori mari, curioase, în formă de papuc (*Cypripedium calceolus*) (▣ 3554) [refăcut din *pl.* p a p u c i < tc. p a p u č].

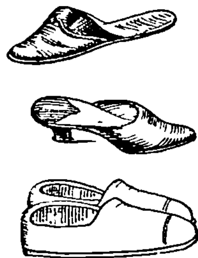

Fig. 3553. Papuci.

Fig. 3554. Papucul-Doamnei.

PAPUCĂ *sm.* Bunic (în graiul copiilor) [ngr. παπποῦς].

PAPUCAR, ○**PĂPUCAR** *sm.* Cel ce face p a p u c i, papugiu, pantofar; cizmar: **destul este papucarului numai pentru opinci aci să vorbească (TICH.).**

PAPUCĂRIE, ○**PĂPUCĂRIE** *sf.* Pantofărie, cizmărie [p a p u c a r].

PAPUCAȘ, **PAPUCEL**, **PĂPUCEL** *sm.* *dim.* **PAPUC**: **găsi... sub pat un papucel rupt (GRL.).**

PAPUGIU *sm.* ① † Cel ce face papuci, pantofar ¶ ② ϝ Potlogar, pișicher, înșelător: **a fugit ~l, fără să-mi plătească cele două zile de ședere în otel (GN.); niște papugii... mănîncă pe datorie, bea pe veresie, trag lumea pe sfoară cu pișicherlicuri (CAR.)** [tc. p a p u ğ y].

PAPURĂ (*pl.*-uri) *sf.* ① ♣ Plantă ce crește în apele stătătoare și în locurile băltoase și din ale cărei foi se împletesc rogojini, coșuri, etc. (*Typha angustifolia*) (▣ 3555): **iepurii sperioți... se ascundeau în stuful și în papura de pe mal (ODOB.); se culcă 'n valuri pădurea de ~ crescută pe rîu (VLAH.);** ☛ **NOD** ④ ¶ ② **Pe vremea lui Papură-Vodă**, în timpuri foarte vechi, pe vremuri uitate (aluzie la porecla de „Papură-Vodă", dată domnului moldovean Ștefăniță-Vodă, din pricina secetei și foametei ne mai pomenite de pe vremea lui, cînd oamenii au fost nevoiți să se hrănească cu papură: **în anul 1660 e o așa secetă și uscăciune în Moldova, că nu se zărește frunză pe copac... și vitele mor pe cîmp, și oamenii mănîncă ~ uscată, de unde i s'a și tras porecla de „Papură-Vodă" (VLAH.)** [lat. vulg. *p a p y r a, *pl.* din *p a p y r u m = clas. p a p y r u s].

Fig. 3555. Papură.

PĂPURI (-uresc) *vb. tr.* A pune p a p u r ă între doagele vaselor de lemn (CIAUȘ.).

PĂPURICĂ *sf.* ♣ = **ROȘĂȚEA** [p a p u r ă].

PĂPURIȘ (*pl.*-ișuri) *sn.*, **PĂPURIȘTE** *sf.* ♣ Loc unde crește multă p a p u r ă; papură multă crescută într'un loc: **din păpurișul de la heleșteu... făceau oamenii rogojini (BR.-VN.); se 'nfundară acum în niște păpuriș vechiu din care nu te vedeai călare (S.-ALD.).**

PĂPUȘĂ (*pl.*-și) *sf.* ① Mică figură de om (mai adesea de fetiță) făcută din carton, din lemn, din ceară, etc. cu care se joacă copiii (▣ 3556): **Păpușa n'are nas, e cheală, și-un braț din umăr îi lipsește (VLAH.); s'a gătit ca o ~; frumoasă ca o ~;** Ⓕ: **...prin saloanele bogate... Unde omul e-o ~ și viața o spoială (VLAH.)** ¶ ② **Jocul păpușilor**, teatru popular de păpuși înfățișînd tipuri sociale care biciuiau anumite vițiî și apucături urîte sau caraghioase ale epocii; obicinuit pînă aproape de timpurile noastre, mai ales în Moldova, de la Crăciun pînă în ajunul sfîntului Vasile: **doar n'am făcut vre-un rău că m'am ținut de obiceiurile strămoșești, jucînd păpușile în cîșlegi (ALECS.)** ¶ ③ Ⓕ Jucărie, lucru ușor: **să nu-ți pară lucrul ~; el credea că claca este păpușă, dar văzu acum că nu încape pe ușă (ISP.)** ¶ ④ Nimfă (*în spec.* de fluture) (▣ 3557) ¶ ⑤ Legătură de foi de tutun (▣ 3558): **o ~ de tutun** ¶ ⑥ Ghemușor de sfoară: **o ~ de sfoară** ¶ ⑦ Legătură de diferite obiecte înșirate pe o sfoară și formînd o cunună: **cu cîteva bucăți de pastramă... și trei patru păpuși de smochine, ținea băcănie (I.-GH.)** ¶ ⑧ Cocean tînăr de porumb, pînă nu are mătase; numit și „puică" ¶ ⑨ Jurubiță de douăzeci de fire de tort (VIC.) ¶ ⑩ Ciocanul cu leafa șențuită de care se servește dogarul, numit și „bașchiu" sau „ciochic" [comp. rus. p a p u š a].

Fig. 3556. Păpușă.

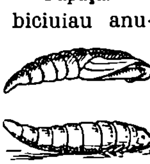
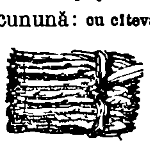

Fig. 3557. Păpuși.

Fig. 3558. Păpușă de tutun.

PĂPUȘAR, *Mold.* **PĂPUȘER** *sm.* ① Fabricant de p ă p u ș i ¶ ② Cel ce umblă cu un teatru de păpuși: **păpușerii îmblau noaptea pe drum, cu o ladă mare ca un dulap, strigînd: „păpuși! păpuși!" (VOR.)** ¶ ③ Ⓕ Șarlatan, cel ce întrebuințează toate mijloacele spre a-și ajunge scopul.

PĂPUȘERIE *sf.* ① Jocul p ă p u ș i l o r ¶ ② Ⓕ Șiretenie, înșelătorie, șarlatanie: **poporul n'alege, căci n'are timp să-și dea socoteala ce înseamnă aste păpușerii (JIP.).**

PĂPUȘICĂ (*pl.*-șele) *sf. dim.* **PĂPUȘĂ.**

PĂPUȘOIU (*pl.*-oaie) *sn.* ① *augm.* **PĂPUȘĂ** ¶ ② ~ și **POPUȘOIU** *Mold. Bucov.* ♣ = **PORUMB**; **a da ca în ~**, a lovi cu putere, fără milă, a da ca la fasole; ☛ **MORT** 1 ⑥ ¶ ③ *pl.* Porumbiște: **a stat în niște păpușoaie pîn' ce-a înserat (VOR.)** ¶ ④ Sfoară înșirată pe un bețișor (▣ 3559).

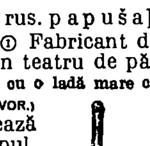

Fig. 3559. Păpușoiu de sfoară.

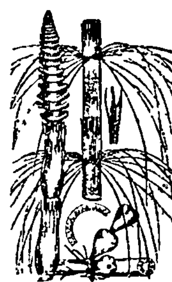
PAR *sm.* Bucată de lemn sau prăjină ascuțită la un capăt care se înfige în pămînt pentru diferite trebuințe (pentru făcut garduri, pentru legat vița, pentru urzit, etc.): a bate ~i; ~i înfipți în pămînt; boala de om se leagă ca vița de ~ (GOL.); a-i da cu ~ul în cap; Ⓕ F a pune cuiva ~ul la ușă, a nu-l lăsa să intre în casă sau să iasă afară; ☛ CIOARĂ ②, FUNIE ① [lat. p a l u s].

PĂR¹ *sm.* ♣ ① Frumos arbore spinos, cu frunze rotunde sau ovale, fin dințate, cu flori mari, albe, al cărui fruct comestibil e „para" *(Pirus communis)* (▣ 3560); Ⓟ: la ~ul lăudat, să nu te duci cu sacul ¶ ② Lemnul tare al acestui arbore întrebuințat în strungărie [lat. p ĭ r u s].

Fig. 3560. Păr.

PĂR² *sm.* ① Fir subțire ce crește pe pielea capului și pe diferite alte locuri ale trupului: un (fir de) ~; subțire ca firul de ~; cîți peri în cap *sau* în barbă, foarte mulți; Ⓕ F a-i scoate peri albi, a-l necăji rău, a-i aduce mari supărări, a-l îmbătrîni de necaz; a-i ieși peri albi, a îmbătrîni de multe necazuri: mi-o ieșit peri albi de cînd am fată mare (ALECS.); din fir în ~ ☛ FIR ⑥; în ~, fără să lipsească vre-unul, în cap: purceii erau toți în ~ la ugerul scroafei (ISP.); rămîneam uneori numai patru, cinci sute... dar peste zece zile eram iar în ~ la loc (I.-GH.) ¶ ② *col.* Toți perii din capul omului, din barba lui sau de pe o parte a trupului a avea ~ lung, scurt, creț, rar, des, moale, mătăsos, aspru; ~ negru, castaniu, bălan, blond, roșu, roșcat, alb; de omul cu ~ul roșu să fugi (că-i răutăcios); o șuviță de ~; a-i crește, a-i cădea, a i se rări, a i se albi ~ul; a i se ridica *(sau* a i se zbîrli) ~ul în cap; ☛ MĂCIUCĂ ①; a-și tăia, a-și tunde, a-și încreți, a-și văpsi, a-și căni, a-și înnegri ~ul; a-și înnoda, a-și împleti, a-și despleti, a-și descurca ~ul; a-și smulge ~ul (din cap); a se lua cu mîinile de ~, a da semne de disperare; a-și încurca mîinile în ~ul cuiva; a înhăța, a trage de ~; Ⓕ tras de ~, nefiresc, silit; a se prinde cu cineva de ~, a se lua la bătaie, apucîndu-se unul pe altul de păr; F de drag ce mi-e, l-aș băga de ~ în sîn, nu-l pot suferi; a-i ieși ~ul prin căciulă, a îndura multe supărări; a-i lua ~ul foc, a-și atrage mari supărări, necazuri, primejdii: erau niște muieruște cu care nu se putea juca cineva, că-i lua ~ul foc (ISP.); a-l ținea pe cineva de ~, a-l avea în puterea, în stăpînirea sa, a-l avea în mîna lui; cît ~ în cap, foarte mulți; cînd mi-o crește ~ în palmă, niciodată; cît ~ în palmă, nimic; fată în ~, fată bătrînă ¶ ③ Fir de păr sau totalitatea perilor de pe corpul animalelor: ~ de cămilă, de cîine, de cal, de bou, de capră, de porc, de urs; cînd ești speriat de un cîine, să te afumi cu un ~ de al lui (GOR.); o pernă mare în patru colțuri umplută cu bumbac sau cu ~ de cal (I.-GH.); ☛ LUP①; ~ul porcului, păr mărunțel și ghimpos care crește pe spinarea copiilor și care, după credința poporului, îi înghimpă așa de tare, că-i face să se vaete și să plîngă; pe ~ul calului, pe deșelate ¶ ④ În doi peri, nici așa, nici așa, nici de un fel, nici de altul; între două so'uri: *a)* nici de o vîrstă, nici de alta, nici tînăr, nici bătrîn; *b)* nici de o coloare, nici de alta; *c)* nici beat, nici treaz cum se cade; *d)* (cu vorbe) în două înțelesuri, echivoc: se prefăcu că nu le vede și-i tot răspundea în doi peri (ISP.); ~ pe ~, unul în locul altuia (*vorb.* de schimbul făcut între două lucruri sau două ființe): se puse pe lîngă dînsul și-l îmbiă ca să schimbe stupii ~ pe ~ (MAR.) ¶ ⁵ Partea păroasă la unele stofe ¶ ⑥ *Trans.* (DENS.) Lînă ¶ ⑦ *Mold.* ✗ Ⓟ Bubă rea ce se face la deget, sugel ¶ ⑧ ♣ Fie-care din firicelele mici ce cresc pe frunzele sau pe tulpinile plantelor ¶ ⑨ ♣PĂRUL-CIUTEI = VERIGAR ①; ~UL-FETEI, ~UL-MAICII-DOMNULUI¹, PĂRUL-MAICII-PRECESTEI, plantă ce crește prin crăpăturile stîncilor din pădurile umede și umbroase *(Asplenium adiantum nigrum)* (▣ 3561); — PĂRUL-MAICII-DOMNULUI² — STRAȘNIC; — PĂRUL-PORCULUI¹, plantă cu două feluri de tulpini, una noduroasă terminată printr'un vîrf negricios și alta netedă și albă sau verzuie, din care ies cîte 30-40 de ramuri subțiri și aspre; crește prin pădurile umede și pe lîngă pîraie; numită și „brădișor" sau „coada-calului" *(Equisetum maximum)* (▣ 3562); PĂRUL-PORCULUI² = BARBA-URSULUI ①; — PĂRUL-SFINTEI-MĂRII = TORTEL ¶ ⑩ *Băn.* ♣PĂRUL-ZÎNELOR = COLILIE [lat. p ĭ l u s].

Fig. 3561. Părul Maicii-Domnului.

Fig. 3562. Părul-porcului.

○**PĂR³** PÎNĂ: astă noapte am cetit mai păr în ziuă (STAM.).

PARA¹ (*pl.* -rale) *sf.* ① Mică monedă, de origine turcească, a patruzecea parte dintr'un leu vechiu (☛ LEU): a nu avea (nici o) ~chioară *sau* frîntă (în pungă), a nu avea nici un ban; Ⓟ: pentru o ~, își pune ștreangul de gît, e foarte sgîrcit; Ⓟ: a lega ~ua cu zece (*sau* cu nouă) noduri, a fi foarte econom: lega ~ua cu zece noduri și tremura după ban (CRG.); cînd îți intră ~ua în mînă, leag'-o în nouă noduri (PANN); Ⓟ: cine nu cruță ~ua, nici de galben nu-i e milă; Ⓟ: ~ua e mică, dar loc mare prinde; ca o ~, deplin, fără să te înșeli măcar cu o para: o moșie care face 250 de mii de lei ca o ~ (CAR.); ca o ~ ștearsă, ca un lucru fără nici o valoare: procese verbale... scrise într'un stil... impersonal, mort și neînsemnat ca o ~ ștearsă (BR.-VN.); pînă la (o) ~ *sau* pînă într'o ~, fără să lipsească nici o para, socotind și cea mai mică para: se dă dator să plătească pînă la ~ (CAR.); le-a făcut socoteală pînă într'o ~ cît l-a ținut pe el judecata (BR.-VN.); nu face două parale, nu valorează nimic; F a face de două parale, a ocărî, a certa strașnic; F a lua la trei parale, a lua peste picior, a lua în bătaie de joc: o luară la trei parale... pînă ce ajunse de rîs și de bătaie de joc (ISP.) ¶ ② Ban, centimă: cinci parale, monedă de cinci bani ¶ ③ *pl.* Bani: n'am destule parale; a face parale, *a)* a cîștiga bani; *b)* a valora ceva; nu face parale, nu valorează (nimic); știu cîte parale face, știu cît valorează; nu-l ține gura parale, nu se sfiește să vorbească; Ⓟ: găsești parale în drum, și tot trebue să le numeri, ori-cît de mulți bani ai avea, tot trebue să trăești cu socoteală, să nu-ți bați joc de ei [tc.].

***PARA²** (-rez) *vb. tr.* A înlătura, a preîntîmpina, a se feri: ~ o lovitură [fr.].

PARA-³, prefix care intră în compunerea cîtorva cuvinte, pentru a arăta o repetițiune continuă sau pentru a da înțelesului lor mai multă intensitate: un leu p a r aleu; erau două namile de case, cu pridvoare, săli mari, tinzi și p a r atinzi... (I.-GH.); ne amețesc mintea cu legi p a r alegi (JIP.) [ngr.].

PARĂ¹ (*pl.* pere) *sf.* ♣ Fructul comestibil al părului (▣ 3563): ~ pergamută; ~ tămîioasă; ~ mălăiață; varietăți de pere: scrisoare de om leneș care așteaptă para mălăiață (VLAH.); ☛ NĂTĂFLEAȚĂ [lat. p ĭ r a, *pl.* din p ĭ r u m].

Fig. 3563. Pară.

PARĂ² *sf.* Flacără: roșu ca para focului; focul îndată s'a aprins și a umplut de ~ și de fum... cuptorul (NEGR.); în sobă trosnesc lemnele prididite de para unui foc lacom (VLAH.); din gura (lezm)ei ieșea foc și ~ (ISP.); ☛ FOC ⑫ [vsl. p a r a „abur"].

†**PARĂ** = PÎNĂ: Ție căruia unuia să cuvine toată slava și închinăciunea... de acum și ~ în veci (CANT.).

***PARABOLĂ¹** (*pl.*-le) *sf.* Pildă, alegorie morală cuprinsă în evanghelie: parabola fiului risipitor [lat.].

***PARABOLĂ²** (*pl.*-le) *sf.* ① Curbă plană care rezultă din secțiunea unui con printr'un plan paralel cu laturea lui; distanța fie-cărui punct al acestei curbe pînă la un punct fix numit „focar"

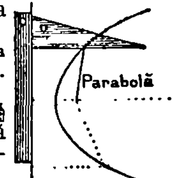

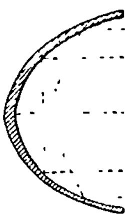
Fig. 3564. Parabolă.

e totdeauna egală cu distanța de la acel punct pînă la o verticală fixă numită „directrice", situată în planul ei (▣ 3564) ¶ ② Curba pe care ar descrie-o un proiectil în vid [fr.].

*PARABOLIC[1] *adj.* Ce ține de parabolă[1], în felul parabolelor: **vorbire ~ă** [fr.].

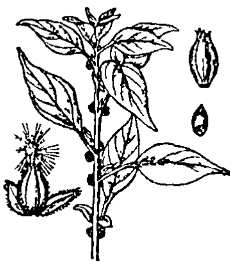
*PARABOLIC[2] *adj.* Ce ține de parabolă[2], curbat ca o parabolă: **oglindă ~ă** (▣ 3565) [fr.].

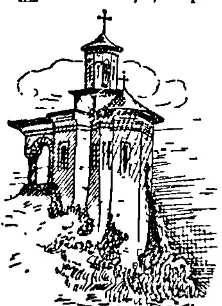
PARACHERNIȚĂ *sf.* Plantă păroasă, cu frunzele acoperite de puncte străvăzătoare, cu flori verzui, ce crește prin locurile umbroase și umede, pe lîngă ziduri, etc.; numită și „grîul-potîrnichii" *(Parietaria officinalis)* (▣ 3566) [p ă r e t e].

Fig. 3565. Oglindă parabolică.

PARACLIS[1] (*pl.*-ise, -isuri) *sn.* Rugăciune adresată de preot Maicii Domnului sau unui sfînt spre a invoca favoarea divină asupra unei persoane sau asupra unei case: **Daniile, ia-ți ceaslovul și mai zi un ~!** (VLAH.); **mult a mai alergat cu acatiste și ~e pe la biserici și pe la icoane făcătoare de minuni** (I.-GH.); **Ah, sfinte Panteleimoane, scapă-mă din ghiarele lor, că ți-oiu da trei ~uri** (ALECS.) [vsl. < gr.-biz.].

PARACLIS[2] (*pl.*-ise) *sn.* Bisericuță, capelă ortodoxă (▣ 3567): **în ziua cînd s'a sfințit ~ul spitalului din Tîrgu-Neamțului** (CRG.); **ceru împărătesei să-i aducă crucea din ~ul domnesc** (DLVR.) [gr.-biz. παραχλήσιον].

Fig. 3566. Parachernița.

Fig. 3567. Paraclisul mănăstirii Tismana (după o gravură din a. 1855).

PARACLIS(I)ER *sm.* Persoană însărcinată cu paza obiectelor dintr'o biserică, a odoarelor preoțești și cu îngrijirea curățeniei și a bunei rînduieli în biserică (*Mold.* „palamar", *Trans.* „crîsnic" [gr.-biz. παρασχχλησιάρχης].

PARACSÎN ☛ PARAXIN.

*PARADĂ (*pl.*-de), Ⓟ PARADIE *sf.* ① Serbare în care se trec trupele în revistă: **împăratul a făcut lîngă mănăstire paradă mare, bal și a chemat tot poporul** (VOR.); **Tineri parfumați, de spirit, sclivisiți ca de paradă** (VLAH.); **În fruntea paradei, cîinele pornește** (ALX.); **nu era paradie, ori vre-un alaiu sau serbare, ca să nu fie și el acolo** (ISP.); **la acest feliu de paradie, unii înjură, alții scuipă și muierile scuipă** (C.-RAD.) ¶ ② Înfățișare făloasă, plină de îngîmfare; **a face ~** (**cu averea sa, cu spiritul său,** etc.), a căuta, plin de vanitate, să înfățișeze (bogăția sa, spiritul său, etc.) spre a fi admirat de toți [fr.].

○ PARADAISĂ (*pl.*-se) *sf. Trans.* = PĂTLĂGEAROȘIE [germ. dial. P a r a d e i s (apfel)].

PARADIE ☛ PARADĂ.

*PARADIGMĂ (*pl.*-me) *sf.* ① Pildă: **dacă voi ați fi urmat paradigma acestei istorioare, nu erați să vă plîngeți acum** (FIL.) ¶ ② Model de declinare sau de conjugare [gr.].

Fig. 3568. Pasărea-paradisului.

*PARADIS (*pl.*-isuri) *sn.* ① Raiu ¶ ② Mănunchiu de pene din coada pasării paradisului ¶ ③ PASĂREA-PARADISULUI, pasăre cu pene foarte frumoase, mai ales la coadă, de unde atîrnă ca un păr lung; trăește în insulele Malesiei, în China și în India continentală *(Paradisea apoda)* (▣ 3568) [fr.].

*PARADISIAC, PARADIZIAC *adj.* Care ține sau pare că ține de paradis: **plăceri ~e** [fr.].

‡ PARADOSI (-osesc) *vb. tr.* A preda (o învățătură): **pentru a-ți ~ limba românească după toată rînduiala** (NEGR.) [ngr. viit. παραδόσω < παραδίδω].

*PARADOX (*pl.*-oxe) *sn.* Părere contrară opiniunii curente: **și d-ta ești tot ca mine, cu deosebire numai că-ți plac ~ele** (D.-ZAMF.); **să nu se pară un ~ această sinceră** (NEGR.) [fr.].

*PARADOXAL *adj.* ① Ce ține de paradox: **părere ~ă** ¶ ② Căruia-i plac paradoxele: **spirit ~; scriitor ~** [fr.].

○ PĂRĂDUI (-uesc) *vb. tr.* și *refl. Mold. Bucov.* A (se) prăpădi, a (se) nărui, a (se) ruina, a (se) risipi: **ca să nu-și părăduească țara... se hotărî să puie capăt luptelor cu Turcii** (VLAH.); **avusese oare-care stare, dar o părăduise cu beția** (SAD.); **părăduia de dimineață pînă 'n seară gospodăria** (GRIG.); **îngrijea de avere, care altminterea s'ar fi părăduit** (GRL.).

*PARAFA (-afez) *vb. tr.* ① A-și pune parafa pe ceva ¶ ② A pecetlui sforile cu care e cusut un registru, cu ceară roșie și cu sigiliu, spre a nu se putea scoate sau adăuga foi [fr.].

*PARAFĂ (*pl.*-fe) *sf.* Trăsătură de condeiu cu care se termină o iscălitură; iscălitură prescurtată [fr.].

PARAFERNĂ (*pl.*-ne) *sf.* Se zice despre averea soției care, sub regimul dotal, nu e cuprinsă în zestre și pe care ea însăși o administrează și se folosește de ea [ngr.].

*PARAFERNAL *adj.* Privitor la parafernă: **avere ~ă** [fr.].

*PARAFINĂ (*pl.*-ne) *sf.* Substanță solidă, albă, extrasă din schisturile bituminoase și din gudron, întrebuințată la fabricarea luminărilor și ca izolatoare în aparatele electrice [fr.].

*PARAFRAZA (-azez) *vb. tr.* ① A explica printr'o parafrază ¶ ② A desvolta pe larg [fr.].

*PARAFRAZĂ (*pl.*-ze) *sf.* ① Explicare pe larg a unui text ¶ ② Traducere desvoltată și explicativă ¶ ③ Desluşire lungă și încîlcită ¶ ④ Interpretare rău voitoare, făcută cu răutate [fr.].

PARAGINĂ, PĂRAGINĂ 1. *adj. f.* Părăsită, lăsată în părăsire, nelucrată, neîngrijită și sălbatică: **într'o vie paragină își făcuse culcușul o vulpe** (ISP.); **o curte paragină de mahala** (CAR.).

2. (*pl.*-ăgini) *sf.* ① Părăsire: **nu se însoară de mila florilor și a pomilor pe care i-e teamă că le-ar lăsa în paragină** (BR.-VN.) ¶ ② Ruină: **pe o stîncă înaltă se văd păraginile unei zidiri îndrăznețe** (VLAH.); **se tîra pînă la paragina de casă unde se adăpostea biata nănașă-sa** (SAD.); **dar paragina averilor și sapa de lemn în care rămîn tîlhăriții?** (JIP.) [ung. p a r r a g + (ț e l) i n ă].

PĂRĂGINI (-inesc) 1. *vb. tr.* A lăsa în părăsire: **obiceiurile bătrînești le-ați cam părăginit și le-ați lăsat** (JIP.).

2. *vb. refl.* și *intr.* ① A rămînea în părăsire, a se sălbătici din lipsă de îngrijire (*vorb.* de o vie, de o grădină, etc.): **via din ce în ce se părăginea** (ISP.) ¶ ② Ⓕ A se prăpădi, a se ruina: **vedea de mult că i se părăginește toată starea** (VLAH.); **pe voi se face temelia, se înalță, se dărîmă și se părăginește clădirea** (JIP.); Ⓕ: **Dar vița soiului tău, Cu vremea părăginind** (STAM.) [p a r a g i n ă].

PĂRĂGINIRE *sf.* Faptul de a (se) p ă r ă g i n i; părăsire; ruinare, prăpădire.

PĂRĂGINIT *adj. p.* PĂRĂGINI. Lăsat în paragină: **în via ~ă, iarba grasă acopere răzoarele** (DLVR.); **în drumul ei întîlni o grădină ~ă** (ISP.).

*PARAGOGE, PARAGOGĂ *sf.* Adăugarea unei litere sau unei silabe la sfîrșitul unui cuvînt. Ex.: **atuncea** *în loc de* **atunci, cevașilea** *în loc de* **cevași** [fr.].

*PARAGOGIC *adj.* Ce ține de paragoge, ce se adaugă prin paragogă [fr.].

*PARAGRAF (*pl.*-afe) *sn.* ① Subdiviziune a unui capitol, a unui articol (de lege, etc.), a unui discurs, etc. ¶ ② Semnul § care se pune în capul acestei subdiviziuni [fr.].

‡ PARAGRAFIE *sf.* Prescripțiune: **~ numim**

sorocul prigonirii de cînd și pînă cînd are voie a se porni (LEG.-CAR.) [ngr. παραγραφή].

*PARALACTIC adj. ☆ Ce ține de paralaxă: triunghiu ~ [fr.].

‡ PARALAGHIE sf. Solfegiu [ngr.].

*PARALAXĂ (pl.-axe) sf. ☆ Unghiul format în centrul unui astru de două raze care pornesc din cele două extremități ale aceleiași raze terestre, una din aceste extremități fiind la suprafața pămîntului, iar cealaltă confundîndu-se cu centrul globului nostru; prin paralaxe s'au putut determina distanțele de la pămînt la soare și la ceilalți aștri [fr.].

*PARALEL 1. adj. Se zice despre două sau mai multe linii (drepte sau curbe), despre două sau mai multe suprafețe, pretutindeni egal depărtate una de alta (3569): oglinzile, paralele, înmulțeau nesfîrșit... mesele, scaunele... și întreaga adunare (DLVR.); o mulțime de strade... paralele cu cheiul (I.-GH.).

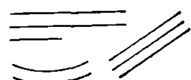

Fig. 3569. Linii paralele.

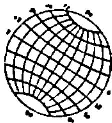
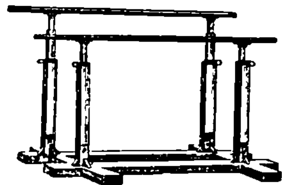

Fig. 3570. Paralele.

2. PARALELĂ (pl.-ele) sf. ① Linie paralelă cu alta ¶ ② ● Mic cerc, pe sfera cerească sau pămîntească, care e paralel cu ecuatorul (3570) ¶ ③ Comparațiune amănunțită între două persoane sau două lucruri ¶ ④ pl. Aparat de gimnastică, format din doi drugi paraleli susținuți de niște stîlpi, pe care se fac diferite exerciții susținîndu-se cu mîinile de drugi (3571) [fr.].

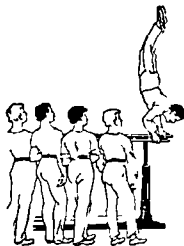

Fig. 3571. Paralele.

*PARALELIPIPED (pl.-ede) sn. Corp solid geometric limitat prin șase paralelograme egale și paralele două cîte două (3572): o cărămidă este un ~ [fr.].

Fig. 3572. Paralelipiped.

*PARALELIPIPEDIC adj. Care are forma unui paralelipiped [fr.].

*PARALELISM (pl.-me) sn. ① Starea a două linii sau planuri paralele ¶ ② Ⓕ Corespondență a însușirilor, a dispozițiunilor a două lucruri [fr.].

*PARALELOGRAM (pl.-ame) sn. ① Cadrilater ale cărui laturi sînt egale și paralele două cîte două (3573) ¶ ② ~ul forțelor, paralelogram construit pe două linii care reprezintă în direcțiune și în mărime două forțe aplicate la același punct; diagonala este rezultanta celor două forțe [fr.].

Fig. 3573. Paralelogram.

PARALEU adj. și sm. Mai tare decît un leu, mai strașnic, mai viteaz decît ori-și-cine (în graiul basmelor): un viteaz... care... să călărească ca un leu ~ (ISP.); a se face leu ~, a se înfuria peste măsură, a turba de mînie: Cine, din miel cu blîndețe, te-a făcut leu ~? (ALECS.); zmeul e năbădăios și se face leu ~ (ISP.) [p a r a -³ + l e u].

*PARALITIC adj. și sm. Damblagiu, lovit de dambla, de paralizie (3574) [fr.].

*PARALIZA (-izez) vb. tr. ① A lovi cu paralizie, a-l lovi damblaua ¶ ② Ⓕ A stînjeni, a împiedeca o mișcare: singurul mijloc de a ~ acțiunea... era de a interesa gloata la susținerea revoluțiunii (I.-GH.); aurul ciocoiului paraliza toate măsurile stăpînirii (FIL.) [fr.].

*PARALIZIE sf. Dambla care, lovind pe cineva, îl împiedică de a se mișca sau de a se folosi de o parte a trupului [fr.].

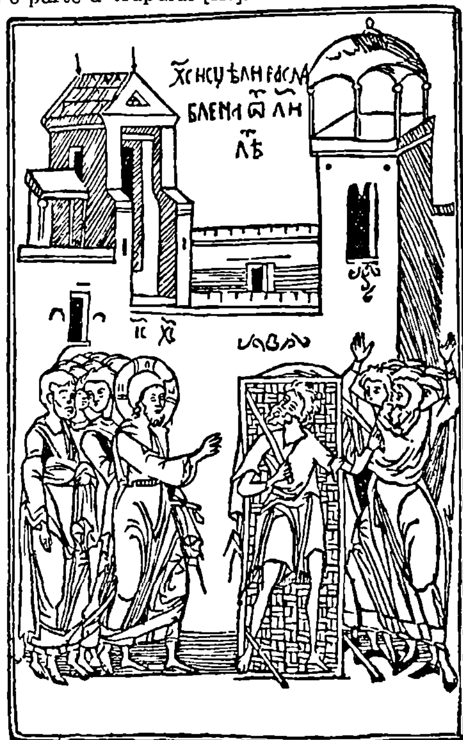

Fig. 3574. Vindecarea paraliticului (din *Triodul-Penticostar* slavonesc, tipărit în a. 1550).

PARALÎC sbst. (A cumpăra, a vinde) cu ~ul, în cantități mici de tot, pentru bani puțini, pentru o p a r a sau două: marfă de asta nu pot da cu ~ul: vrei să iei mai mult? (CAR.); a mai și vîndut (pastramă) cu ~ul și cu bucata, să nu mai stea să cîntărească (CAR.).

*PARALOGISM (pl.-me) sn. Raționament fals făcut din neștiință, fără intențiunea de a înșela [fr.].

PĂRĂLUȚĂ (pl.-țe) sf. ① dim. PARA¹ ¶ ② pl. Bani, bănișori: mai avea strînse părăluțe albe pentru zile negre (CRG.); am trei băieți și am strîns și cîteva părăluțe (NEGR.) ¶ ③ pl. = BĂNUȚ ④.

*PARAMETRU (pl.-tre) sn. Linie constantă și invariabilă care intră în ecuațiunea unora din curbe, și mai ales în a parabolei [fr.].

PARANGINĂ sf. = VIȚELAR.

*PARANIMFĂ (pl.-fe) sf. ① Prietenă a miresei care, la cei vechi, o însoțea în ziua nunții la ceremoniile căsătoriei ¶ ② Ⓕ Însoțitoare: a lumii ~. moartea (EMIN.) [lat.].

*PARANTEZĂ (pl.-ze) sf. ① Frază sau propozițiune care are un sens deosebit și e intercalată în altă frază ¶ ② Ⓕ Digresiune: aici deschid o mică ~, privitoare la fostul reprezentant al Principatului (I.-GH.) ¶ ③ Semnele ( ) între cari se închid cuvintele unei paranteze ¶ ④ ± ~ pătrată, semnele [ ], întrebuințate mai ales în matematici [fr.].

PARAPANGHELOS! interj. Mold. F S'a isprăvit! aleluia! vecinica pomenire! Ian privește cum se duce 'n fund, s'o dus! ~! și-am rămas noi stăpîni pe corabie (ALECS.).

*PARAPET (pl.-ete) sn. ① Ridicătură de zid, de înălțimea unui stat de om, pe marginile unui pod, unei terase, de-a lungul unui cheiu, etc.; parmaclîc ¶ ② Partea superioară a unui meterez, a unei întărituri, care apără pe soldat de gloanțe: Urcăm, luptăm, iată-ne-acum Sus, sus, la ~e (ALECS.); începură să bizie și sute de gloanțe mărunte de pe ~ele dușmănești (GRIG.) ¶ ③ Obstacol artificial așezat la capătul unei linii ferate, spre a opri înaintarea trenului sau vagoanelor izolate [fr.].

***PARAPLEGIE** *sf.* Paralizie a membrelor superioare și inferioare [fr.].

PARAPON (*pl.*-one) *sn.* *F* Supărare, mihnire, necaz, ciudă: **înnecîndu-l deodată așa un ~, s'a lăsat să-l podidească plînsul** (CAR.); **își vărsau ~ul pe aceste persoane fără nici o creștere** (VLAH.); **de vreme ce ai ~ asupră-i, sînt gata să-l pedepsesc** (ALECS.) [ngr. παράπονον].

PARAPONISI (-isesc) *vb. refl.* A se supăra, a-i fi ciudă pe cineva [p a r a p o n].

PARAPONISIT 1. *adj. p.* **PARAPONISI**. Supărat, nemulțumit, plin de ciudă: **îndată i se răspunde că e ~, nebun, că vînează minister** (I.-GH.).

2. *sm.*: **orizonul politic e posomorît ca un ~ fără slujbă** (ALECS.); **flămînzii și paraponisiții de ieri reiau locul căpătuiților de pînă acum** (VLAH.).

PARASCOVENIE *sf.* Povestire, întîmplare, faptă ciudată, de necrezut; ciudățenie; năzbîtie: **sînt povești bune la șezătoare... istorii de glumă și parascovenii, pentru ca să treacă timpul și urîtul** (JIP.); **improviza fel de fel de ode, elegii sau alte asemine parascovenii și bocituri poetice** (ALECS.); **multe parascovenii... are limba noastră, mai ales în zicerile luate din slavona** (NEGR.).

PĂRĂSI (-ăsesc) 1. *vb. tr.* ① A nu mai sta cu cineva, a-l lipsi de tovărășia sa, a pleca de lîngă el, a-l lăsa singur, în voia întîmplării, a-l abandona: **și-a părăsit nevasta și copiii** ¶ ② A nu mai sta într'un loc, a pleca de acolo: **a părăsit Bucureștii; Aurelian... părăsește astfel pentru totdeauna... cea mai bogată și mai puternică țară din chenarul domniei romane** (VLAH.) ¶ A fi lipsit de un lucru, a-l lăsa: **puterile m'au părăsit și am căzut jos leșinat** (GN.); **Numai pe noi mîndria nu ne mai părăsește** (ALX.) ¶ ④ A se lăsa de ceva, a nu se mai ocupa de ceva; a înceta de a mai face ceva: **~ studiile; ~ o idee; să părăsim tîlhăria și să ne gospodărim** (SB.); **părăsesc găinile de a se oua** (VOR.); **mulți părăsesc de a-și căuta lecuirea în patria lor** (NEGR.).

2. *vb. refl.* † A se lăsa, a se lepăda de ceva: **în tot chipul s'a muncit sfătuindu-l să se părăsească de beție** (TICH.) [srb. p a r a s i t i < gr. viit. παρεάσω < παρεάω].

PĂRĂSIRE *sf.* Faptul de a p ă r ă s i; starea celui părăsit: **a lăsa în ~**, a părăsi.

PĂRĂSIT 1. *adj. p.* **PĂRĂSI**. ① Lăsat în părăsire; dat uitării; care nu se mai întrebuințează ¶ ② **Ou ~**, ou mic, moale, mai adesea fără gălbenuș, ce-l ouă găina la urmă, cînd încetează de a se mai oua: **cînd găina face ouă ~e, nu merge bine gospodăria** (GOR.).

2. ♣ **PĂRĂSITA** (*sf.*) **-GĂINILOR** = **PĂPĂDIE**.

PĂRĂSITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Ou p ă r ă s i t, numit și „ou de ~" [p ă r ă s i].

***PARASOL** (*pl.*-oluri) *sn.* Umbreluță de soare: **olu lua și un ~... ca nu cumva să străbată o rază de soare la obrăjeii mei** (SB.) [fr.].

PARASTAS, **PĂRĂSTAS** (*pl.*-ase *sn.* ① Slujbă pentru odihna sufletului unui răposat care se face la 3, la 9, la 21 și la 40 de zile, la 3, 6 și 9 luni de la înmormîntare, apoi la împlinirea fiecărui an pînă la al șaptelea: **cu Sultănica lăsată pe drumuri, n'a avut parte nici de parastasul de trei zile** (DLVR.) ¶ ② Plata preotului pentru facerea unui parastas: **vindea și mai scump decît predecesorul său liturghiile și parastasele** (I.-GH.); **Dau la popa sărindare. Liturghii și părăstase** (RET.) ¶ ③ Colac mare ce se dă preotului la maslu și la îngropăciune (CONV.): **din făină de grîu se fac și parastasele după cei morți** (SEZ.) [vsl. < gr.].

‡**PARASTISI** (-isesc), **PARASTUI** (-uesc) *vb. tr.* ⊙ A reprezenta, a juca (o piesă de teatru): **zilele acestea o să parastisească „Italiana în Algir", bucată cu cîntece** (FIL.); **la teatru au fost un scandal mare: se parastuia două piese nouă pline de împunsături în ispravnici** (ALECS.) [ngr. viit. παραστήσω < παρασταίνω].

Fig. 3575. Parașută.

PĂRĂȘIN *sm. Trans.* ♣ = **TREMURĂTOARE**.

***PARAȘUTĂ** (*pl.*-te) *sf.* Aparat în formă de umbrelă cu care un aeronaut sau un aviator poate să se coboare fără primejdie pe pămînt, părăsindu-și balonul sau aeroplanul (▣ 3575) [fr. p a r a c h u t e].

***PARATONER** (*pl.*-ere) *sn.* Aparat, alcătuit dintr'o vergea de fier sau de aramă cu vîrful ascuțit, care se așază pe acoperișul unei case spre a o apăra de trăsnet; a fost inventat de Beniamin Franklin, în 1752 (▣ 3576) [fr.].

Fig. 3576. P.P. Paratoner.

○**PĂRĂTUȘ** ☛ **ÎMPĂRĂTUȘ**².

‡**PĂRAȚ** (*pl.*-țe) *sn.* = **ÎMPĂRĂTUȘ**².

***PARAVAN** (*pl.*-ane) *sn.* Mobilă alcătuită dintr'o cercevea sau din mai multe, articulate între ele și mobile, acoperite cu hîrtie sau cu stofă, care slujește spre a feri pe cineva de vînt, de dogoarea focului din sobă, etc. sau spre a ascunde vederii anumite lucruri dintr'o casă (▣ 3577): **după un ~, copilul dormea în patul său cu gratii** (D.-ZAMF.) [fr. p a r a v e n t].

PARAXENIE *sf.* *F* Ciudățenie: **și ea avea paraxenii nevinovate** (BR.-VN.) [ngr. παραξενιά].

PARAXIN, **PARAXIN** *adj.* *F* Ciudat, bizar, curios: **boierule, să nu-ți fie ~, unde ne vezi că am venit numai amîndoi** (ISP.); **cucoana Luxița, soră-sa, ...era cam ~ă** (BR.-VN.); **asta-mi vine cam paraxin, arhon șatrar, dar d-tale ?** (ALECS.) [ngr. παράξενος].

Fig. 3577. Paravan.

***PARAZIT** 1. *sm.* ① Cel ce și-a făcut obiceiul de a se hrăni la mesele unora și altora, răplătindu-i prin lingușiri, lingău, linge-talere: **ei trăesc ca un fel de paraziți intelectuali, bătînd în struna tuturor** (VLAH.) ¶ ② ♣ Animal sau vegetal care se hrănește trăind pe corpul altui animal, pe tulpina sau pe frunzele altui vegetal.

2. *adj.* ① **Vegetal ~, plantă ~ă**, plantă care trăește pe alta și se hrănește în paguba acesteia; **animal ~**, acela care trăește pe sau în corpul altui animal și se hrănește din substanțele lui (d. e. **păduchele, puricele**, etc.) ¶ ② Care nu adaugă nimic înțelesului frazei: **cuvinte ~e** [fr.].

***PARAZITAR** *adj.* ① Care trăește ca un parazit: **teatrul nostru... revistele... și gazetele cotidiane fără excepție, duc, sub raportul acesta, o viață aproape ~ă** (VLAH.) ¶ ② Pricinuit de un parazit: **boalele ~e sînt datorite microbilor** [fr.].

***PARAZITISM** *sbst.* ① Traiu de parazit ¶ ② Felul de a fi al unui animal sau vegetal parazit [fr.].

***PARC** (*pl.*-curi) *sn.* ① ♣ Grădină mare, publică sau particulară, cu pajiști, copaci bătrîni, alee, etc.: **grădina lui, prin mărimea copacilor, seamănă acum mai mult a ~ decît a grădină** (BR.-VN.) ¶ ② ⚔ **~ de artilerie**. loc în care o armată în campanie își așază artileria, munițiunile, nutrețul, etc. ¶ ③ **~ de stridii**, îngrădituri făcute în mare, aproape de țărm, unde se cresc și se păstrează stridiile [fr.].

Fig. 3578. Parcele.

***PARCĂ**[1] (*pl.*-ce) *sf.* ① Fie-care din cele trei divinități surori, Clotho, Lachesis și Atropos, cu locuința în infern, și dintre care întîia torcea, a doua depăna, iar a treia tăia firul vieții omului (▣ 3578) ¶ ② Ⓕ *poet.* Moartea [lat.].

PARCĂ[2] *adv.* P a r e c ă, s'ar zice că, ca și cum: **strigă, ~ aș fi surd; ~ nu-i venea să-și creadă ochilor; ~ i s'au înnecat corăbiile; toate-mi mergeau după plac... de ~ era toată lumea a mea** (CRG.); **~ era un făcut, mergea din pagubă în pagubă, de ajunse în sapă de lemn** (ISP.).

PĂRCAM ☛ **PARCAN**[1].

† **PARCAN**, PÂRCAN¹ (*pl.*-ane) *sn.* Întăritură făcută cu pari și scînduri [pol. p a r k a n].

○ **PĂRCAN²** (*pl.*-ane), ✓ PĂRCAM (*pl.*-amuri) *sn. Trans. Băn.* ① Un fel de îngrăditură de scîndurele dinaintea ușii sau ferestrei; pervaz ¶ ② *Băn.* Stobor de îngrădit; gard [ung. p á r k á n y].

PARCEA¹ (*pl.*-cele) *sf.* Bucată [tc.].

PARCEA² ☛ HARCEA-PARCEA.

*__PARCELA__ (-elez) *vb. tr.* ✓ A împărți un teren în parcele [fr.].

*__PARCELĂ__ (*pl.*-le) *sf.* Părticică, bucată dintr'un teren împărțit spre vînzare în mai multe porțiuni [fr.].

*__PARCHET__ (*pl.*-te) *sn.* ① Pardoseala, podeala, dușumeaua unei camere făcută din scîndurele de stejar, de o mărime egală, îmbinate între ele și dispuse în așa fel încît să alcătuească diferite desenuri geometrice (▪ 3579): iarna-i aducea aminte de policandrele saloanelor cu ~ul lustruit (VLAH.) ¶ ② ♠ Fie-care din părțile în care e împărțită o pădure în exploatare: cînd sînt în apropiere ~e scoase în tăiere, se duc, cu femei, cu copii, și lucrează la cherestea (VLAH.) ¶ ③ Spațiul dintr'o sală de tribunal unde se află scaunele judecătorilor ¶ ④ Locul unde-și țin ședințele magistrații cari fac parte din ministerul public: a fost chemat la ~ ¶ ⑤ Magistrații înșiși: procurorul, substitutul, etc.: membrii ~ului [fr. p a r q u e t].

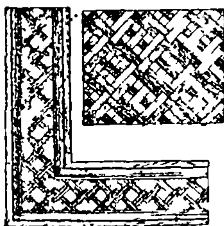

Fig. 3579. Parchet.

*__PARCHETA__ (-etez) *vb. tr.* A pardosi o cameră cu un parchet [fr. p a r q u e t e r].

*__PARCIMONIE__ *sf.* Economie dusă pînă la sgîrcenie; calicie [fr.].

*__PARCIMONIOS__ *adj.* Care face economie pînă la sgîrcenie; calic [fr.].

*__PARCURGE__ (-curg) *vb. tr.* ① A străbate ¶ ② A citi în treacăt, a răsfoi [fr. p a r c o u r i r, refăcut după c u r g e].

*__PARCURS__ (*pl.*-suri) *sn.* Drum străbătut de cineva [fr. p a r c o u r s].

*__PARDESIU__ (*pl.*-iuri) *sn.* Ⓣ Haină mai lungă ce poartă, mai ales bărbații, primăvara și toamna, pe deasupra celorlalte haine (▣ 3580) [fr. p a r d e s s u s].

Fig. 3580. Pardesiu.

*__PARDON__ *sbst.* ① Iertare: și-a cerut ~ ¶ ② Formulă de politeță întrebuințată de cineva cînd îl deranjează sau îl întrerupe pe altul: mă iartă! mă iertați! [fr.].

PARDOS *sm.* Leopard: doi arapi... stau dinaintea lui, ageri și sprinteni ca niște pardoși (ISP.); voești să intru în vizuuia pardoșilor și să le tai cozile? (ALECS.); Leul de multă vreme ridicase oștire Să se bată cu riga ce se numea ~ (DON.) [vsl. < gr.].

PARDOSEALĂ, *Mold.* PARDOSALĂ (*pl.*-seli) *sf* ① Faptul de a p a r d o s i ¶ ② Dușumea, podeală făcută din scînduri, din cărămizi, din lespezi, etc. (▪ 3581): fiul împăratului nu cuteza să calce pe pardoseala băii (ISP.); intră în curtea... mănăstirii, cu pardosala ei de pietre pătrate (EMIN.).

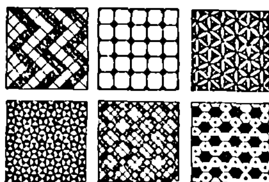

Fig. 3581. Pardoseli.

PARDOSI (-osesc) *vb. tr.* A așterne o dușumea de scînduri, de lespezi, etc.

PARDOSIT *adj. p.* PARDOSI: baia era ~ă cu tot felul de marmură lustruită (ISP.).

PĂREA (par) *vb. intr. refl.* și *unipers.* ① A se arăta în mod vag sau nesigur, a fi într'un fel sau altul, a avea o înfățișare ca și cum ar fi așa, a semăna întru cîtva cu cineva sau ceva, a avea o impresiune vagă, a crede oare-și-cum: lumea te socotește după ce pari, nu după ce ești (VLAH.); după îmbrăcăminte, părea a fi un lucrător; pari a fi bolnav; pare mult mai tînăr decît mine; îmi părea *sau* mi se părea că visez; începu... a mînca, de părea că se bat lupi la gura lui (ISP.); i se păru c'aude un glas (DLVR.); mi se pare că iar s'a îmbătat; cum ți se pare? ¶ ② A-i ~ bine, a fi impresionat în mod plăcut, a simți oare-care bucurie: îmi pare bine că te văd sănătos; ne-a părut bine că a plecat; a-i ~ rău, a fi impresionat in mod neplăcut, a simți oare-care mîhnire; a se căi, a regreta ¶ ③ PAR'CĂ ☛ PARCA² [lat. p a r ē r e].

PĂRECHE, PERECHE *sf.* ① Două persoane însoțite prin dragoste sau prin căsătorie: a fost odată o ~ de oameni, muncitori, de ! cum dă Dumnezeu (ISP.) ¶ ② Două animale de acelaşi fel: o ~ de pui, de gîște, de boi, etc. ¶ ③ Două lucruri asemenea care se întrebuințează numai împreună sau nu pot folosi de obiceiu unul fără altul: o ~ de mănuși, de ciorapi, de ghete, de opinci ¶ ④ Un obiect unic alcătuit din două bucăți identice: o ~ de pantaloni, de ochelari, de foarfeci, de călimări ¶ ⑤ O ~ de case ☛ CASĂ¹ ① ¶ ⑥ ♠ O ~ de cărți, un pachet (de 32, 36 sau 52) de cărți de joc ¶ ⑦ F O ~ de palme, două palme: și sart! part! o pereche de palme fierbinți peste urechile degerate (CAR.) ¶ ⑥ Părechi părechi, doi cîte doi, două cîte două: pe o sîrmă... stau spînzurați... părechi părechi de cîrnați proaspeți (BR.-VN.) ¶ ⑨ Fie-care din cele două persoane, animale sau lucruri care alcătuesc de obiceiu o păreche: eu și ~a mea om muri acum (SB.); turturica și-a pierdut ~a; ascultînd instrucțiile perechii lui de joc (VLAH.) ¶ ⑩ Cu soț: un număr ~; © NEPERECHE ¶ ⑪ A nu avea ~, a fi fără ~, a fi singur în felul lui, a nu se mai afla altul ca dînsul, a fi fără seamăn: e un om leneș care nu credem să mai fi avînd ~ în lume (CRG.); se însurase c'o fată frumoasă și harnică și cuminte, de nu mai avea ~ (VLAH.) [lat. p a r ĭ c u l a].

○ **PĂRECHIUȘĂ** (*pl.*-șe) *sf. Trans. dim.* PĂRECHE: mi-aș putea cumpăra și o ~ de juncani (RET.).

PĂRELNIC *adj.* Imaginar: prepusurile lui erau ~e, căci nime nu mai cuteza a cîrtì cît de puțin (NEGR.) [p ă r e a].

PAREMIE... = PARIMIE...

*__PAREMIOLOG__ *sm.* Cel ce se ocupă cu studiul proverbelor [fr.].

*__PAREMIOLOGIC__ *adj.* Privitor la paremiologie [fr.].

*__PAREMIOLOGIE__ *sf.* Studiu asupra proverbelor; culegere de proverbe [fr.].

*__PARENCHIM__ *sbst.* ① Ori-ce organ ale cărui țesuturi sînt de consistență spongioasă, ca: ficatul, rinichii, glandele salivare, pancreasul, etc. ¶ ② ♣ Țesut vegetal format din celule poligonale, de acelaşi diametru în toate sensurile [fr.].

*__PARENTALII__ *sf. pl.* Sărbători publice pe care Romanii le celebrau în fie-care an în luna Februarie în amintirea morților [lat.].

*__PARENTEZĂ__ = PARANTEZĂ.

PĂRERE *sf.* ① Lucru ce ți se pare a vedea sau a auzi, închipuire: El lumi aievea-ți face din păreri (VLAH.); ori ~a mă înșală, ori s'a stricat vremea, zise împăratul (CRG.); îmi închipuesc că sînt într'o corabie prinsă de sloiurile mării...: ~ negreșit, dar ~ așa de întețită în mintea mea, că zăresc chiar urși albi (I.-GH.) ¶ ② Fel de a vedea, de a judeca despre ceva, avis, opinie: a-și spune, a-și da ~a; după ~a mea; a da cu ~a, a socoti, a judeca într'un fel: eu dau cu ~a că cinste împărătească să se dea lui Țugulea (ISP.); Ⓟ: cîte capete, atîtea păreri ¶ ③ *Mold.* Ⓟ Într'o ~, foarte serios, cu tot dinadinsul: mă și sileam eu într'o ~ s'o fac a înțelege pe mama că pot să mă bolnăvesc de dorul ei (CRG.) ¶ ④ ~ de bine, satisfacție, mulțumirea resimțită de cel care e impresionat în mod plăcut de ceva; ~ de rău, sentiment neplăcut, supărare, mîhnire; regret, căință: p'aci p'aci era să se piarză zmeul de ~ de rău că se răpusese mumă-sa (ISP.) [p ă r e a].

PĂRESIMI, † PĂRESEMI *sf. pl.* Postul mare sau al Paștilor, care începe de la Duminecea lăsa-

tului de brînză şi ţine pînă la sfîrşitul săptămînii patimilor, adică şase săptămîni; ☛ MIEZII-PĂRESII [lat. quadragēsĭma].

○PĂRETAR (pl.-are) sn. ① Mold. Bucov. Mic covor de părete: pe lîngă pat şi laiţi, se află ~e, nişte lăicere înguste de lînă în cadril, ţesute în patru iţe (VOR.) ¶ ② Trans. (☛ TAB. XXXVIII, 15) O scîndură de-a lungul păreţilor pusă pe lîngă laviţi, spre a nu se atinge de părete cel ce şade (FR.-CDR.) (PĂC.).

PĂRETE, PERETE sm. ① Suprafaţa aparentă a zidului unei case; despărţitura de zid sau de scînduri dintre două odăi: a spoi păreţii cu var; a da, a deschide, a lăsa uşa de ~, a deschide uşa toată lăsînd-o lipită de perete; a se da cu capul de păreţi sau de toţi păreţii, a se izbi cu capul de părete (de durere, de desnădejde); Ⓕ: a rămînea ca scris pe ~, a rămînea înmărmurit: tilharii rămaseră ca scrişi pe perete şi tăcură mile (ISP.); ☛ CAL ①, MUSCĂ ②, NUCĂ ①, OCHIU 1 ⑩ ¶ ② Pr. anal.: la o cotitură a drumului, crengile se desfac, o ferestruie se deschide în ~le de verdeaţă (VLAH.) ¶ ③ Suprafaţa internă a unui vas, a unui tub, etc. ¶ ④ pl. Părţile care înconjoară un gol, o cavitate (în spec. a corpului): păreţii abdomenului, stomacului [lat. pariētem, vulg. parētem].

‡PARETIS sbst. Demisiune (a mitropolitului, a episcopului) [ngr.].

‡PARETISI (-isesc) vb. intr. A demisiona din demnitatea de mitropolit sau de episcop [ngr.].

*PARFUM (pl.-muri) sn. ① Miros plăcut, mireazmă: iubirea... mă înfioară ca un ~ de primăvară (VLAH.) ¶ ② Produs artificial înzestrat cu un miros plăcut [fr.].

*PARFUMA (-umez) 1. vb. tr. A răspîndi un miros plăcut.

2. vb. refl. A-şi unge sau a-şi stropi corpul, hainele cu parfum [fr.].

*PARFUMAT adj. p. PARFUMA. Cu miros foarte plăcut, plin de mirezme, impregnat cu parfum: Copacii somnoroşi ne chiamă, S'acopere iubirea noastră Sub ~a lor maramă (VLAH.) ¶¶ Ⓒ NEPARFUMAT.

*PARFUMERIE sf. ① Fabricarea comerţul de parfumuri, de cosmeticuri, de săpunuri de toaletă, etc. ¶ ② Produsele acestea înseşi [fr.].

*PARFUMOR sm. Cel ce fabrică sau vinde parfumuri [fr.].

○PARHAIŢĂ, PĂRHAIŢĂ (pl.-ţe) sf. Mold. Bucov. Mică ciupercă, comestibilă în tinereţe; în stare de maturitate, se deschide la vîrf şi lasă să iasă un praf brun-roşcat (Bovista plumbea): Deasupra hîrtie, în mijloc praf şi dedesubt părhaiţă (SB.), ghicitoare despre „ciocălău" [comp. rut. porhavka].

○PARHAL sm. Mold. Poreclă dată Evreului, cîios: am adunat... tot galbeni unul şi unul... ca să puie mîna pe ei un ~ de jidan (GN.) [rut. parh].

*PARHELIE sf. Fenomen luminos, rar, care consistă în apariţiunea simultană a mai multor imagini ale Soarelui reflectate în nori şi aşezate în genere simetric pe un halo (▣ 3582) [fr.].

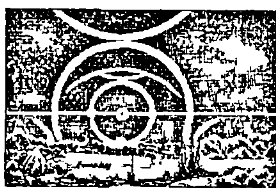

Fig. 3582. Parhelie.

*PARI¹ (pl.-riuri) sn. Prinsoare, rămăşag; ~ mutual, prinsoare făcută pe cîmpul de curse pentru calul care va ajunge întîiu la alergare [fr.].

*PARI²: AL ~ loc. adv. După valoarea nominală, fără urcare sau scădere de preţ (vorb. de efecte de bursă, etc.) [it.].

*PARIA¹ sm. ① Om din Industan care nu face parte din nici o castă şi e socotit infam, nimeni nevrînd să aibă relaţiuni cu dînsul ¶ ② Ⓕ Om din clasele cele mai nenorocite ale societăţii sau respins din toate societăţile, om dispreţuit şi ocolit de toţi: eu voiu trece nepăsător prin această viaţă, ca un exilat, ca un ~ (EMIN.) [fr.].

PARIA² (-riez) vb. tr. A pune rămăşag, a se prinde, a face o prinsoare: du-te colo lîngă masă şi pariază sume mari, eu le-oiu ţinea în glumă (ALECS.) [fr.].

*PARICID 1. sm. Ucigaş de tată sau de mamă.

2. sbst. Crima făptuită de un paricid [fr. < lat.].

*PARIETAL adj. ① Ce ţine de perete: suprafaţă ~ă ¶ ② Os ~, fie-care din cele două oase care formeaza laturile şi creştetul craniului [fr.].

*PARIGINĂ (pl.-ne) sf. Sobă de încălzit, de fier, cu combustiune lentă [it.].

PARIGORIE sf. Mîngîiere, vorbă de mîngîiere: ~ de om bolnav (PANN) [ngr.].

‡PARIGORISI (-isesc) vb. intr. A mîngîia: neputîndu-se deprinde cu frumoaseleziceri: parigorisesc, catadicsesc, ş. c. l. (NEGR.) [ngr.].

PARIMIAR, PARIMIER (pl.-re) sn. Carte bisericească cuprinzînd fragmente din Parimiile lui Solomon (▣ 3583).

Fig. 3583. Titlul Parimiarului mitropolitului Dosoftei (tipărit la Iaşi în a. 1683).

PARIMIE sf. ① Proverb: Parimiile lui Solomon; paza bună trece primejdia rea, zice parimia (FIL.) ¶ ② pl. Extrase din Parimiile lui Solomon ori din Epistolele sfinţilor Apostoli ce se citesc la biserică pe înserate [gr. παροιμία].

PĂRINCIORI sm. pl. dim. PĂRINŢI.

○PĂRING, PĂRÎNG, PĂRÎNC sbst. Mold. Trans. = MEIU¹①: nu o altă sămînţă adevărată, ce zizanie şi păring, din sine născut şi plodit, va sămăna (CANT.) [lat. panīcum].

PĂRINTE sm. ① Tată (cu o nuanţă solemnă, respectuoasă): ~ de familie; nici un ~ nu-şi îneacă copiii (PANN); unde dă ~le, creşte, dar unde dă străinul, se usucă (ZNN.); Ⓕ ~le poporului, binefăcătorul poporului; Părintele ceresc, Dumnezeu ¶ ② Întemeietor, creator, fondator: Herodot e supranumit ~le istoriei ¶ ③ Titlu cu care ne adresăm preoţilor şi călugărilor sau cînd vorbim de ei: cînd a ajuns acnsă... a strigat pe popa: „ ~! ~! vină de-mi deschide poarta!" (SB.); blagosloveşte, ~! venind ~le Duhu supărat foc de la mănăstire (CRG.); Părinţii Bisericii, sfinţii învăţaţi ai Bisericii creştine, anteriori veacului al XIII-lea, ale căror deciziuni fac autoritate; Duminecа sfinţilor părinţi, a şasea Duminecă după Paşti ¶ pl. Tatăl şi mama: blagoslovenia părinţilor întăreşte casele fiilor (PANN); ☛ AGURIDĂ [lat. parĕntem].

PĂRINTESC, PĂRINŢESC adj. A părintelui, a părinţilor: binecuvîntarea părintească; casa, moşia părintească; mă îneacă plînsul cînd gîndesc să-mi las eu casa părinţască (ALECS.).

PĂRINTEŞTE adv. Ca un părinte, ca un tată.

PĂRINȚEL *sm.* ⛪ *dim.* PĂRINTE (*vorb.* de un preot sau călugăr).

PĂRINȚIE *sf.* Calitatea de părinte, de tată; cu ~ (CAR.), părintește, cu glas părintesc.

○ **PARIP** *sm. Tr.-Carp.* Telegar, armăsar: au dat cu picioarele în căpățîna cea de cal și odată a sărit un ~, de ți-era mai mare dragul de el (RET.); iarba tot nu creștea și ~ul a căzut jos la pămînt (VOR.).

***PARIPINAT**, PARIPENAT *adj.* Se zice despre frunzele penate ai căror pețiol nu se termină printr'o foliolă (▣ 3584) [fr.].

***PARISILABIC** *adj.* Se zice despre substantivele sau adjectivele grecești ori latinești care au același număr de silabe la nominativ, la genitiv și la acuzativ singular [fr.].

***PARITATE** *sf.* ① Egalitate, asemănare între obiecte de același fel ¶ ② Același număr de o parte și de alta: ~ de voturi [fr.].

Fig. 3584. Frunze paripinate.

***PARIZIAN** 1. *adj.* ● Din Paris.

2. *sm.*, PARIZIANCĂ (*pl.*-ience) *sf.* Persoană originară din Paris sau care locuește la Paris [fr.].

PARÎMĂ (*pl.*-me) *sf.* Frînghie groasă, odgon [comp. tc. parima].

PĂRÎNDA, PERÎNDA (-dez, -rînd), PERINDA (-dez) *vb. tr.* și *refl.* A merge, a trece pe rînd de la unul la altul, de la un loc la altul, a colinda; a urma unul după altul: așa părîndau toate tîrgurile din jur, cale de două, trei zile (RET.); multe rînduri de oameni s'au mai părîndat într'însa (RET.); va fi... lecție de patriotism pentru fragedele generații ce se vor perinda pe dinaintea ei (VLAH.); toate aceste împrejurări mi se perindau prin minte (BR.-VN.).

PĂRÎNG ☞ PĂRÎNGĂ.

Fig. 3585. Părîngă.

PĂRÎNGĂ *pl.*-gi) *sf.* ① Prăjină ce poartă doi inși pe umăr spre a transporta ceva greu; prăjina ce se vîră prin urechile hîrdăului, spre a-l putea căra doi inși (▣ 3585): doi Cazaci cari duceau în ~ o desagă plină cu galbeni (VLAH.) ¶ ② *Oaș.* Targă [lat. vulg. p(h)alanga < gr. φάλαγξ].

PARLAGIU *sm.* Ajutorul măcelarului care spintecă la zalhana vitele junghiate: se umplu de sînge de sus pînă jos... ca un ~ de la zalhana (ISP.) [tc. parlağý].

***PARLAMENT** (*pl.*-te) *sn.* Corpurile legiuitoare alcătuite din reprezentanții națiunii într'o țară constituțională: în România, ~ul se compune din Camera deputaților și din Senat [fr.].

***PARLAMENTA** (-tez) *vb. intr.* ① ⚔ A face propuneri și a asculta propunerile dușmanului în vederea încheierii păcii sau unui armistițiu, pentru cedarea unei cetăți, pentru schimbul de prizonieri, etc. ¶ ② Ⓕ A intra pe calea unei înțelegeri într'o afa'cere particulară [fr.].

***PARLAMENTAR** 1. *adj.* Ce ține de parlament, privitor la parlament: regim ~; guvern ~; comisiune ~ă; inițiativă ~ă; limbagiu ~, politicos, cuviincios, potrivit cu demnitatea parlamentului ¶¶ Ⓒ NEPARLAMENTAR.

2. *sm.* ① Membru al parlamentului ¶ ② ⚔ Sol trimis spre a face dușmanului propuneri de pace, pentru încheierea unui armistițiu, etc. [fr.].

***PARLAMENTARISM** *sbst.* Regim parlamentar [fr.].

PARMAC *sm.* Stîlp (*în spec.* la prispa casei țărănești sau la gard): numără în spre stînga, cum îi vine gardul în față, pînă la al zecelea ~, pe care-l leagă cu o cordea (MAR.); ~ii pridvorului erau îmbrăcați numai în frunziș de stejar (S.-ALD.) [tc.].

PARMACLÎC (*pl.*-îcuri) *sn.* Balustradă: un pridvor rătund cu ~ (ODOB.); aruncară bani albi de argint scînteietor peste ~ul podului (SAD.); ~uri de fier, elegante, apără pe alocurea trăsurile (IRG.) [tc.].

***PARMEZAN** (*pl.*-anuri) *sn.* ✕ Brînză (italienească) făcută din lapte smîntînit și șofran [fr.].

***PARODIA** (-diez) *vb. tr.* ① A face parodia unei bucăți literare ¶ ② Ⓕ A imita în mod hazliu gesturile, apucăturile, vorbirea cuiva: Milo a voit să-l parodieze în rolul Paracliserului din „Florica" lui Alecsandri (I.-GH.); femei ridicule își strîmbau gura cu gingășie, parodiind surîsul (D.-ZAMF.) [fr.].

***PARODIE** *sf.* ① Imitație hazlie a unei bucăți literare serioase ¶ ② Ⓕ Imitație ridiculă, caraghioasă, schimonositură a unei lucrări serioase: Dumnezeu care îngăduie parodia de dreptate la a căreia desfășurare asistă zilnic la tribunal (BR.-VN.) [fr.].

***PARODIST** *sm.* Autor de parodii [fr.].

PAROH, P PAROF *sm.* ⛪ Preotul unei parohii [ngr.].

***PAROHIAL** *adj.* ⛪ Ce ține de o parohie: cel ce locuește mai aproape de casa ~ă sau de biserică (MAR.) [fr. paroissial, refăcut după paroh].

***PAROHIAN**, Ⓟ PAROFIAN *sm.* ⛪ Enoriaș, poporan, cel ce aparține unei parohii: după leturghie, fie-care preot... se pornește... cu botezul pe la casele parohienilor săi (MAR.); preutul... s'a dus... pe cîmp să vadă cum ară parofienii săi (SB.) [germ Parochian].

***PAROHIE**, Ⓟ PAROFIE *sf.* ⛪ ① Enorie ¶ ② Biserica parohiei ¶ ③ Cei ce fac parte dintr'o parohie, enoriași [germ. Parochie].

PAROI (-oesc) *vb. intr.* A forma un paroiu; a roi din nou: roii cei dintîiu, dacă timpul este bun, paroesc mai tîrziu, printre Sîntă-Măria (ION.).

PAROIU *sm.* și (*pl.*-oiuri) *sn.* Roiul cel nou format din cel vechiu în aceeași vară: paroii... se produc de regulă în verile cele mai frumoase și mai mănoase (MAR.); de ai luminare de ~, nu-ți mai trebue alt nimic (ȘEZ.) [srb. paroj].

***PAROLĂ!** *interj.* Pe cinstea mea! [fr. parole].

PAROLĂ (*pl.*-le) *sf.* ① Făgăduință solemnă, cuvînt de onoare: a-și ținea parola, a se ținea de cuvînt: n'au ținut parola, cum s'au apucat cînd l-au pus Domn (NEC.); pe parola mea de onoare, pe cuvîntul meu de cinste, pe cinstea mea; îți dau parola mea că ți-oiu împlini dorința (ALECS.) ¶ ② ⚔ Lozincă ¶ ③ ‡ Un dans vechiu: îi trăsnise prin cap să mă puie să-i joc parola (ALECS.) [rus. < fr.].

***PAROLI** *sbst.* ♠ Îndoitul sumei jucate în jocul precedent (la anumite jocuri de cărți) [fr.].

***PAROLIST** *sm.* Ⓕ Cel ce-și ține parola, făgăduiala dată, om de cuvînt.

***PARONIM** (*pl.*-me) *sn.* Cuvînt care în vorbire ar putea fi confundat cu un alt cuvînt, ca d. e: iminent și eminent, emigra și imigra [fr.].

***PARONIMIE** *sf.* Împrejurare în care două sau mai multe cuvinte sînt paronime [fr.].

***PARONOMASTIC** *adj.* Privitor la paronomază [fr.].

***PARONOMAZĂ** (*pl.*-ze) *sf.* Figură de retorică prin care se alătură două cuvinte de o formă asemănătoare, dar cu înțeles deosebit, ca d. e.: cine minte, minte n'are [fr.].

PĂROS *adj.* Care are mult păr, cu mult păr pe corp [lat. pĭlosus].

***PAROTIDĂ** (*pl.*-de) *sf.* Nume dat fie-căreia din cele două mari glande salivare, așezate la dreapta și la stînga sub fălci, aproape de urechi [fr.].

***PAROXISM** (*pl.*-me) *sn.* Cel mai înalt grad al durerii, al boalei, al mîniei, etc.: mulțimea ce intrase în ~ul beției (ALECS.); îl adusese într'o stare grozavă de ~ și de furie (FIL.) [fr.].

PARPALAC *sbst.* Carnə friptă pe cărbuni [comp. părpăli].

○ **PĂRPALATIC** *adj. Olten.* (CIAUȘ.) Peltic, cu defect la vorbire [comp. PARPALEC].

PARPALEC *sm. iron.* Poreclă dată unui Grec: o leșinat ~u, bată-l concina! (ALECS.) [comp. PĂRPALATIC].

PĂRPĂLI, PÎRPĂLI (-ălesc), *Mold.* PÎRPOLI (-olesc), *Olten.* PÎRPORI (-oresc) 1. *vb. tr.* ① ✕ A frige încet sau numai pe deasupra pe jăratec sau pe frigare: mama... părpălind niște pui tineri la frigare (CRG.); după ce începu a se ~ (carnea), băiatul luă frigarea din mîna soră-si (ISP.); Ⓕ: învoielile plugărești... te pîrpălesc și te frig de viu (JIP.) ¶ ② A pîrli, a arde pe deasupra: înjunghiară porcii și-i părpăliră în foc de paie (DLVR.) ¶ ③ A dogori: Soarele aprinde, cîmpul pîrpolește Cn raze 'nfocate (STAM.).

2. *vb. refl.* A se frige, a se încălzi la dogoarea focului sau la soare: o dihanie de om... se părpălea pe lîngă un foc de douăzeci și patru de stînjeni de lemne (CRG); Mama

Iana se părpălea cu Irina la soarele care poleia bătătura lor (DLVR.) [sl. pripaliti].

○**PARPANDEL**, **PARPANGEL**, **PARPANGHEL** *sm. iron. Trans.* Poreclă dată unui Ţigan tînăr, unui copil de Ţigan, danciu, dănciuc, puradeu, purdelaş: cîtăva vreme se află bine Ţiganul cu parpangeii lui lîngă curtea împărătească (RET.).

PĂRPĂRĂ, **PÎRPĂRĂ** *sf.* ① ⊙ ~ de ploaie, ploaie deasă şi repede; ~ de vînt, vînt puternic, vijelie ¶ ② Ⓕ Dîrdoră: dăduse şi el în părpăra însurătului (CRG.) [srb. prpor].

PĂRPĂRIŢĂ, **PÎRPĂRIŢĂ**, **PÎRPĂLIŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* ⚒ Bucată de fier în care se prinde capătul fusului de fier care învîrteşte piatra alergătoare dintr'o moară [vsl. prŭprica].

○**PARPIAN** *sm. Trans.* ♣ Mică plantă, cu flori albe sau trandafirii, numită şi „talpa-mîţei" *(Gnaphalium dioicum)* (☞ 3586).

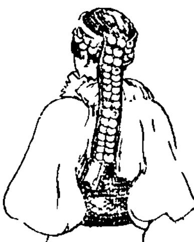
PARŞIV *adj.* şi *sm. vulg.* Scîrbos, murdar, greţos [rus. paršivyj „rîios"].

PART! ☛ **ŞART!**

PARTA ☛ **HARTA-PARTA.**

○**PARTĂ** *sf. Băn.* ① Ţesătură de mărgele ce se poartă ca un colan în jurul gîtului sau la cingătoare, cusută de opreg ¶ ② Monede de aur sau de argint prinse pe o panglică ce se înnoadă apoi la coada fetelor şi femeilor tinere, sau se leagă pe frunte (☞ 3587): femeile tinere şi fetele mari se îngroapă cu banii înşiraţi ca ~, legată pre frunte (LIUB.) [ung. párta].

Fig. 3586. Parpian.

Fig. 3587. Partă.

***PARTAJ** (*pl.*-ajuri) *sn.* ⚖ Împărţire, împărţeală (a unei moşteniri, etc.) [fr.].

PARTAL (*pl.*-ale) *sn.* ① Sfert, ciosvîrtă ¶ ② ✓ Petec de pămînt semănat sau acoperit cu vegetaţie: cînd şi cînd vedeai cîte un ~ de grîu păscut de caii lor (S.-ALD.) [bg. partalavŭ].

PARTAM (*pl.*-muri) *sn.* Bucată ruptă, sfîşiată din ceva [comp. **PARTAL**].

PĂRTAŞ, **-AŞĂ** *adj.* şi *sm. f.* ① Care primeşte o parte din ceva ¶ ② Care ia parte la ceva; partizan(ă): călugăriţa ... supuitoare ... să fie ... scoasă den mănăstire ca o ~ă a Satanei (PRV.-MB.) ¶ ③ Cel ce stăpîneşte ceva împreună cu altul, dăvălmaş: doi sau mai mulţi stăpîni ce se chiamă împreună ~i sau devălmaşi stăpînesc un lucru de obşte (LEG.-CAR.).

PĂRTĂŞIE *sf.* ① Condiţiunea de părtaş, tovărăşie: cine va avea ~ cu necredinciosul, sau ce amestecare are lumina cătră întunerec? (PRV.-MB.) ¶ ② Lucrul care urmează să se împartă între mai mulţi părtaşi.

PARTE *sf.* ① Fie-care din bucăţile în care s'a împărţit un lucru întreg sau din care e alcătuit un tot: a împărţi în părţi egale; a treia ~; a plăti o ~ din datorie; mare ~, mulţi; cea mai mare ~; în ~, deosebit, parţial; ☛ **ÎMPĂRŢI** 1 ①; părţile corpului omenesc; cele cinci părţi ale lumii ¶ ② Fie-care bucată sau cantitate luată de mai multe persoane la o împărţeală: şi-a primit fie-care ~a ce i se cuvenea din moştenire ¶ ③ Lucru care, fără a fi împărţit, se poate comunica mai multor persoane: Cine n'are 'n lumea asta ~a lui de fericire? (VLAH.) ¶ ④ Cooperare, participare, intervenţie: a lua ~ la războiu, la o şedinţă, la o serbare; a fi la ~, a beneficia din cîştig, a fi tovarăş ¶ ⑤ Comunicaţiune, încunoştinţare: a face ~, a face cunoscut, a înştiinţa, a încunoştinţa ¶ ⑥ Privinţă: din ~a mea, despre ~a mea, întru cît mă priveşte pe mine ¶ ⑦ Loc, lature, direcţiune: în altă ~; în toate părţile; pe de altă ~; în nici o ~; de o ~ şi de alta; din ce ~ de loc eşti? de prin ~a locului; a (se) da, a (se) pune la o ~; a fi cam într'o ~, a fi cam smintit; în ~a dreaptă, stîngă; a se arunca în ~a cuiva ☛ **ARUNCA** 3 ⑧; a se da de-o ~, a se da în lături, mai încolo, la oare-care distanţă; *de aci*, de-o ~ *sau* **DEOPARTE** *adv.* în *loc.* a pune ~, a pune bine, a păstra, a economisi: cheltuise tot ce pusese deoparte (GRL.); Ⓕ ⨍ a pus mai mult de-o ~, a băut cam mult, s'a cherchelit ¶ ⑧ Partidă: parcă tot m'aş însura, cînd aş da peste o ~ bună (CRG.) ¶ ⑨ Partid: a fi de ~a cuiva; a lua, a ţinea ~a cuiva ¶ ⑩ Fie-care dintre cei interesaţi într'o afacere, într'o pricină: părţile contractante; părţile beligerante, popoarele care se războiesc între ele ¶ ⑪ ⚖ Cel ce pledează împotriva altuia, împricinat: ~a adversă; a stabili un acord între părţi; sudalma se chiamă iertată cînd se tocmesc amîndoao părţile şi se împacă şi dau mîna unii cu alţii (PRV.-MB.); ☛ **CIVIL** ⑥ ¶ ⑫ 📖 ☛ **CUVÎNT** ⑪ ¶ ⑬ Gen, neam, soiu, tagmă: tînăr în măsură de vîrstă se chiamă ~ bărbătească de la zece ani şi jumătate pînă la 14 ani, iară ~ fămeiască de la 9 ani şi jumătate pînă la 12 ani (PRV.-MB.); ~e bisericească; s'a hotărît ca de-acum înainte să aibă a face mai mult cu ~ negustorească (CRG.) ¶ ⑭ ♩ Ceea ce fie-care voce sau fie-care instrument trebue să cînte, într'un ansamblu ¶ ⑮ Noroc: ~a lui să trăească bine! (CRG.); cum ţi-o fi ~a (şi norocul); îmi trimisese... doi cozonaci calzi!..., însă n'am avut ~ de ei, că i-a mîncat pisica (ALECS.); aveam o fată şi doi băieţi, şi ~ de ei n'am avut (ISP.); numai de cimpoieri şi de toboşari să le facă Dumnezeu ~ (VLAH.); să n'am ~ de (viaţa mea, de ce mi-e drag, etc.), formulă de jurămînt; ☛ **CARTE** ⑥; © **NEPARTE**: nepartea lui: cum se brodi că locul ce-şi alesese să fie alături cu al unui ţăran bogat şi mîndru! (ISP.) ¶ ⑯ Ursit(ă), soţul predestinat, viitoarea soţie: fata... aprinde lumînarea şi, dacă are să se mărite în acel an, îşi vede ~a (MAR.) ¶ ⑰ *pl.* Ⓟ Ori: pe cît era însă omul acesta de bogat, cu zece părţi era el mai sgîrcit (MAR.) [lat. partem].

***PARTENER** *sm.* ① Persoană cu care joacă cineva în tovărăşie împotriva altora: cum... l-or mai necăji şi ~ii, se supără foc (BR.-VN.) ¶ ② Persoană cu care dansează cineva [fr.].

***PARTER** (*pl.*-ere) *sn.* ① ✓ Partea unei grădini unde se cultivă flori: ~e de gazon... cu florile cele mai delicate, mai rare şi mai frumoase (I.-GH.) ¶ ② ⌂ Rîndul de jos al unei clădiri, la nivelul solului ¶ ③ ✪ Partea de jos a unei săli de spectacol care se întinde de la intrare pînă la orchestră ¶ ④ ✪ Spectatorii din parter: aplausele ~ului [fr. parterre].

PĂRTICEA, **PĂRTICICĂ** (*pl.*-icele) *sf. dim.* **PARTE**: de vor avea niscare bucate fraţii... şi va vrea să le împarţă... atunci să ia cineşi părticeaoa ce i se va veni (PRV.-MB.).

***PARTICIPA** (-ip) *vb. intr.* A fi părtaş, a lua parte la ceva: ~ la cîştig, la o întreprindere, la o serbare [fr.].

***PARTICIPANT** *adj.* şi *sm.* Cel ce participă, părtaş [fr.].

***PARTICIPIAL** *adj.* 📖 Format dintr'un participiu: substantiv ~ (d. ex.: aşternut, înţeles, sfîrşit, spusă, etc.) [fr.].

***PARTICIPIU** (*pl.*-pii) *sn.* 📖 Vorbă care ţine de natura verbului şi a adjectivului; ~ul prezent, „gerundivul" sau „gerunziul" are terminaţiunea -înd *sau* -ind: lucr înd, văz înd, făc înd, auz ind; ~ul trecut se termină în -at, -ut, -it, -s, -nt, -pt *sau* -rt: lucr at, văz ut, auz it, mer s, frîn t, ru pt, fie rt [lat.].

***PARTICULĂ** (*pl.*-le) *sf.* ① Părticică ¶ ② 📖 Mic cuvînt, de obiceiu monosilabic, întrebuinţat numai în compunere cu alte cuvinte; astfel în: con duc, de s cos, ră z bun, etc. ¶ ③ *Pr. ext.* 📖 Cuvînt invariabil monosilabic ¶ ④ 📖 Prepoziţia de care se pune înaintea numelui de familie la cei cu titlu de nobleţă: ducele de Richelieu, Alfred de Vigny [fr.].

***PARTICULAR** 1. *adj.* ① Care aparţine numai unei singure persoane, unui singur lucru sau unei singure speţe ¶ ② Personal, privat: secretar ~; interes ~; a lua lecţiuni ~e; profesor ~ ¶ ③ Deosebit, separat: are o odaie ~ă ¶ ④ Care nu e public; care nu se comunică altora: o audienţă ~ă; mi-a comunicat lucruri ~e ¶ ⑤ Extraordinar, neobicinuit: are un talent ~.

2. *sm.* ① Persoană privată, în opoziţie cu o societate, cu un funcţionar public ¶ ② Ⓕ ⨍ Un individ oare-care: ce vrea de la mine ~ul ăsta?

3. *sbst.* Ceea ce e particular [fr.].

*PARTICULARISM *sbst.* ① Doctrină după care I. Chr. s'ar fi jertfit numai pentru cei aleşi, nu pentru toată omenirea ¶ ② În Germania, partidul care reclama ca Statele care o alcătuesc să-şi păstreze fie-care independenţa [fr.].

*PARTICULARIST *sm.* Partizan al particularismului politic [fr.].

*PARTICULARITATE *sf.* Împrejurare deosebită [fr.].

*PARTICULARIZA (-izez) *vb. tr.* ① A spune cu amănunte ¶ ② A restrînge la un singur caz [fr.].

*PARTID (*pl.*-de) *sn.* Grup de persoane care au aceeaşi linie de conduită, aceleaşi vederi şi aspiraţiuni politice, etc.: ~ **politic**; **~ul liberal**; **~ul socialist** [fr. p a r t i, refăcut după p a r t i d ă].

PARTIDĂ (*pl.*-de) *sf.* ① Cantitate mai mare sau mai mică de mărfuri ¶ ② Articol dintr'o socoteală, cont particular: **a înscris la partida mea această sumă** ¶ ③ **Contabilitate în ~ simplă, în ~ dublă**, feluri deosebite de a ţinea registrele de contabilitate ¶ ④ Proiect de petrecere, etc. între mai multe persoane: **o ~ de plăcere, de vînătoare, de pescuit** ¶ ⑤ Un fel de luptă dată între doi sau mai mulţi jucători, supusă unor anumite reguli după natura jocului, pînă ce unul cîştigă sau pierde: **o ~ de şah, de biliard, de crochet, de poker; era vre-un boier ce se ducea la o ~ de cărţi** (NEGR.) ¶ ⑥ ‡ Partid: **de vreme ce ne-am îmbrăcat şi noi în Irozi, revoltanţii ne vor crede din partida lor** (ALECS.) ¶ ⑦ Persoană de însurat, fată de măritat: **buna mumă... rămase încîntată de... o astfel de ~, văzînd că cere pe fiică-sa un postelnic** (NEGR.) [ngr. παρτίδα].

PĂRTINI (-inesc) *vb. tr.* şi *intr.* A fi părtinitor: **să întrebe pe profesor care, ca străin, nu putea să părtinească pe nimeni** (D.-ZAMF.); **Auzind nevasta curgerea pricinei, Biet, ca o femeie, părtini vecinei** (PANN) [p a r t e].

PĂRTINIRE *sf.* Faptul de a p ă r t i n i, preferinţă dată cuiva în paguba altuia, parţialitate: **poruncile mele voiu să fie una pentru toată împărăţia mea, la mine ~ nu este scris** (ISP.); **fi fără ură şi fără ~**, cuvinte ce rosteşte martorul în formula de jurămînt ce-i dictează judecătorul ¶¶ C NEPĂRTINIRE.

PĂRTINITOR *adj. verb.* PĂRTINI. Care arată o preferinţă în favoarea unei persoane, unei păreri, unui partid, care ţine mai mult partea cuiva în paguba altuia, parţial ¶¶ Ⓒ NEPĂRTINITOR.

*PARTITĂ *adj. f.* Se zice despre o frunză ale cărei crestături adînci ajung pînă aproape de peţiol, ca d. e. la cînepă [fr.].

*PARTITIV *adj.* Care exprimă o parte dintr'un tot: **substantiv ~** [fr.].

*PARTIŢIUNE *sf.* Reunirea tuturor părţilor unei compoziţiuni muzicale: **vrafuri de partiţiuni muzicale, scrise cu mîna, stau împrăştiate pe jos** (D.-ZAMF.) [fr.].

*PARTIZAN *sm.*, -ANĂ (*pl.*-ne) *sf.* Care e devotat unei persoane, unui partid; care împărtăşeşte vederile unei persoane, părerile unei doctrine: **ideile democratice şi chiar republicane cîştigau din zi în zi aderenţi şi ~i** (I.-GH.) [fr.].

*PARTNER *sm.* Partener [engl.].

‡PARTNIC *sm.* Părtaş: **Partnicii să hulesc, să defaimă, să luptă, să gonesc şi să sfarmă** (BD.-DEL.).

*PARŢIAL *adj.* ① Care face parte dintr'un tot: **sumă ~ă** ¶ ② Care există, se întîmplă sau se face numai în parte: **eclipsă ~ă; copie ~ă** ¶ ③ Părtinitor; — Ⓒ IMPARŢIAL [fr.].

*PARŢIALITATE *sf.* Părtinire ¶¶ Ⓒ IMPARŢIALITATE [fr.].

‡PARUCIC PORUCIC.

○PĂRUGEAN *sm. Olten.* P a r mai mare.

PĂRUI (-uesc) 1. *vb. tr.* F ① A trage de p ă r, a smulge părul ¶ ② A curăţa părul de pe pici: **părul din piele se scoate afară şi se părueşte, adecă se curăţă de păr cu cuţitoaia** (GR.-N.).

2. *vb. refl.* A se lua de păr, a se încăiera: **s'au păruit de le-au mers la amîndoi fulgii** (GRIG.).

PĂRUIALĂ (*pl.*-ieli) *sf.* Faptul de a (se) p ă r u i, încăierare; bătaie: **după mai multe cuvinte proaste..., ajunsese la pumni şi la ~** (I.-GH.); **de nu-ţi place că ţi-am călcat ţara, ia-te la ~ cu mine** (RET.); CEARTĂ ①.

PĂRULEŢ, PĂRUŞOR, PĂRUŞTEAN, PĂRUŢ, ○PĂRUŞ *sm. dim.* PAR.

○PĂRUŞCĂ *sf.* = ŢAPOŞICĂ ① [p ă r].

*PARVENI (-vin, -viu) *vb. intr.* ① A ajunge la ţintă, a-şi atinge scopul ¶ ② Ⓕ *abs.* A ajunge la onoruri, la avere [fr.].

*PARVENIT 1. *adj. p.* PARVENI.

2. *sm.*, PARVENIŢĂ (*pl.*-te) *sf.* Om de rînd, sărac, care a ajuns la onoruri, care a căpătat stare mare: **parvenitul şi ciocoiul voesc numai decît să fie de viţă** (I.-GH.).

PAS¹ *sm.* ① Mişcarea pe care o face o persoană sau un animal punînd picioarele unul înaintea celuilalt, spre a umbla: **întinseră ~ul la drum ca să se întoarcă la împăratul** (ISP.); **a umbla cu paşi grăbiţi; a lungi ~ul; a umbla la ~; la tot ~ul; ~ cu ~; a face un ~ greşit**, a călca greşit, a se poticni, a aluneca ¶ ② Lungime egală cu distanţa între cele două picioare, cînd umblă cineva, întrebuinţată ca măsură: **şade la doi paşi de-aici** ¶ ③ Ⓕ Progres, înaintare: **afacerea a făcut un ~ înainte** ¶ ④ Ⓕ Demers: **am făcut primii paşi** ¶ ⑤ Mod deosebit de a umbla (*vorb. în spec.* de trupe): **îl cunosc după ~; ~ gimnastic; ~ alergător** ¶ ⑥ Mersul cel mai încet al calului (3588): **a lăsa calul la ~; a treia zi, către sară, porneşte şi el, mergînd în ~ul caluluí** (CRG.) ¶ ⑦ Mişcarea picioarelor la dans: **~ de vals** ¶ Urma ce lasă piciorul pe pămînt: **se vedeau paşi de oameni, de cai** ¶ ⑧ A (nu) da ~ cuiva (să facă ceva), a (nu)-i da putinţa, a nu-i da răgaz, a (nu)-i lăsa timpul, a (nu)-i îngădui să facă ceva: **îi urmărea, fără a-i da ~ să se prea depărteze** (ISP.); **în case nu-ţi dă nimeni ~ să vorbeşti cevaşi în taină** (ODOB.) [lat. p a s s u s]. 25.

Fig. 3588. Pasul calului.

*PAS² (*pl.*-suri) *sn.* Trecătoare, strîmtoare: **Pasul de Calais; Pasul Turnului Roşu** [fr.].

PAS³ (*pl.*-suri) *sn.* Compas de care se slujesc meşteşugarii (dogarii, dulgherii, etc.), numit şi „pasnic" sau „capră" (3589).

PAS⁴ PĂSA².

PĂS (*pl.*-suri) *sn.* Strîmtorare, greutate ce apasă inima, grijă, necaz, mîhnire: **aici, la joc, îşi spun tare dorul şi ~ul inimii lor** (VLAH.); **toţi megiaşii veneau la dînsul şi-l întrebau despre ~urile lor** (ISP.) [lat. p e n s u m].

Fig. 3589. Pas. A. Arc, coardă, punte. — C.C. Craci.

PASĂ¹ PĂSA¹.

PASĂ² PĂSA².

*PASĂ³ (*pl.*-se) *sf.* ① Mişcare pe care un magnetizator o face cu mîna ¶ ② Serie de cîştig neîntrerupt la jocul de cărţi: **Am avut o ~ bună, cîştigam destul de mult** (VLAH.) [fr. p a s s e].

PĂSA¹ (păs) 1. *vb. intr.* ‡ A apăsa.

2. (ÎMI PASĂ) *vb. impers.* A avea grijă, habar de ceva, a-l importa ceva, a se interesa de ceva: **nu-mi pasă de nimic; ce-ţi pasă? puţin îmi pasă; ce-mi pasă mie? eu sînt dator să spun povestea şi vă rog s'ascultaţi** (CRG.); **balaurul nici habar n'avea, nu-i păsa lui de nici una din armele lui Ercule** (ISP.) [lat. p e n s a r e].

PĂSA² *vb. intr. păstrat numai sub forma de imperativ:* **pasă!** du-te (şi ‡ **păsaţi!** duceţi-vă): **pasă cu Dumnezeu, fiica mea, şi adu-ţi aminte de învăţăturile mele** (ISP.); pleonastic: **apoi lasă-ţi, băiete, satul... şi pasă de te du în loc strein** (CRG.); — *în limba modernă, imperativul acesta (redus mai adesea la* **pas'**), *urmat de* **de**, *se întrebuinţează mai mult cu înţelesul de* „caută de...", „încearcă de...", „poftim de...": **mai pasă de ţine minte toate cele... dacă te slujeşte capul, bade Ioane** (CRG.); **pas' de-ţi mai dă moşia 'n posesie, ca să primeşti batjocuri, în loc de cîştiuri** (ALECS.); PASĂ-MI-TE [lat. p a s s a r e].

*PASAGER *sm.* ① Trecător, drumeţ ¶ ② Călător care se urcă pe o corabie, pe un vapor, ca să plece undeva [fr.].

*PASAGIU (*pl.*-gii), PASAJ (*pl.*-aje) *sn.* ① Galerie acoperită, între două rînduri de magazine, pe unde pot umbla numai trecătorii, nu şi trăsurile: **~l Român din Bucureşti** ¶ ② Loc ce se citează, fragment dintr'un autor [fr.].

PASĂ-MI-TE *adv.* Ⓟ Se pare, pe semne, se

vede că: pleca iarăşi la marginea eleşteului: ~ îl trăgea aţa la ursita lui (ISP.); se ţinea lumea după dînsul ca după urs: ~ unde era îmbrăcat ca neoamenii (ISP.) [(îmi) p a s ă + bg. -m i-t e].

PĂSĂRAR *sm.* ① Cel ce prinde, dresează sau vinde p ă s ă r i: ~i înzorzonaţi, cu şoimul pe mînă (ODOB.) ¶ ② = COROIU.

PASĂRE *sf.* ① Animal vertebrat, cu două picioare, ovipar, al cărui corp e acoperit cu pene şi ale cărui membre anterioare sînt transformate în aripi, cu ajutorul cărora poate sbura (3590): omul fără bani e ca ~a fără aripi (PANN); mai bine o ~ în colivie decît zece pe gard (ZNN.); carne de ~; ea îngrijea de păsările din curtea împărătească (ISP.); ☛ LIMBĂ ⑪, MĂESTRU 1 ③ ¶ ② *Băn.*

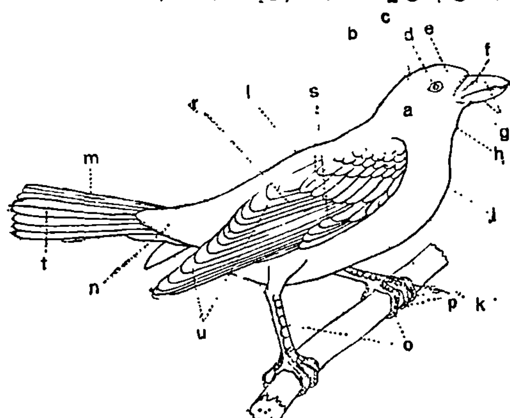

Fig. 3590. Pasăre: *a)* Ceafă; —*b)* falcă; —*c)* creştet; — *d)* ochiu; —*e)* frunte; —*f)* nară; —*g)* cioc; —*h)* guşă; —*i)* piept; —*k)* pîntece; —*l)* spinare; —*m)* coadă; —*n)* tîrtiţă, noadă; —*o)* picior; —*p)* labă şi degete; —*r)* aripă; —*s)* pene acoperitoare; —*t)* pene conducătoare; —*u)* pene cîrmuitoare.

Trans. Oaş. = VRABIE: într'o biserică bătrînă lăcuia mare putere de brăbeţi sau paseri, care să înmulţea acia (TICH.) ¶ ③ ~-DOMNEASCĂ¹ = BOT-ROS; ~-DOMNEASCĂ² = CINTEZĂ; ~-TĂTĂREASCĂ = NAGÎŢ; ~-ŢIGĂNEASCĂ = CODOBATURĂ; PASĂREA-PARADISULUI ☛ PARADIS ③; *Trans.* (PĂC.) ~-DE-GHIAŢĂ = PESCĂRUŞ ①; PASĂREA-LUI-HRISTOS = FORFECUŢĂ ①; PASĂREA-INULUI = INĂRIŢĂ; PASĂREA-LIRĂ ☛ LIRĂ¹ ¶ ④ Ⓟ Membrul genital al bărbatului, al calului, al taurului, etc. [lat. vulg. p a s s a r e m = clas. p a s s e r e m].

PĂSARE *sf.* Grijă ¶¶ Ⓒ ☛ NEPĂSARE [p ă s a¹].

PĂSĂREA (*pl.*-rele) *sf.* *dim.* PASĂRE.

PĂSĂRESC *adj.* ① De p a s ă r e, ce ţine de păsări: neamul ~; ...însuşi să privească cu ce chip îl slăveşte naţia păsărească (ALX.) ¶ ② Limbă păsărească, limbă convenţională, întrebuinţată *în spec.* de copii, neînţeleasă de cei neiniţiaţi, prin faptul că se intercalează în fie-care silabă a unui cuvînt cîte o consonantă (mai adesea p) urmată de vocala precedentă. Astfel: nupu măpă lapasăpă îpîn papacepe = nu mă lasă în pace.

PĂSĂREŞTE *adv.* ① Ca o p a s ă r e, ca păsările: Ţintă mîndră şade 'n grindă şi grăeşte ~ (SB.), *ghicitoare despre* „rîndunică" ¶ ② Ⓕ A vorbi ~, a vorbi o limbă neînţeleasă (ca limba păsărească a copiilor): cei de la bucoavnă rîvneau la dînşii cum vorbeau ~ (I.-GH.).

PĂSĂRET *sbst.* *col.* PASĂRE. Mulţime de păsări, neamul păsărilor: soarele răsărise şi ~ul sălbatec se deşteptase (S.-ALD.).

PĂSĂRICĂ (*pl.*-rele) *sf.* *dim.* PASĂRE.

PĂSĂRIME *sf.* *col.* PASĂRE. Mulţime de păsări.

PĂSĂROIU *sm.* ① *augm.* PASĂRE ¶ ② *Băn. Trans.* Vrăbioiu: nu te ţinea aşa măreaţă cu cîntarea, au zis ~l către privighitoare (TICH.).

PĂSĂRUICĂ (*pl.*-ce) *sf.* *dim.* PASĂRE: de mult plins şi tînguire, s'au prefăcut întru aceste păsăruice (TICH.).

PĂSAT, *Mold.* PASAT *sbst.* ① Meiu curăţit de coajă şi pisat sau măcinat mare: să samene malaiu măruntel... să-l piseze şi să-l facă ~(SB.); se suie în pod şi scoboară vre-o două dimerlii de pasat (CRG.); se fierbe de obiceiu cu lapte, făcîndu-se o mîncare gustoasă, numită ~ *sau* lapte cu ~: mînca bulz şi păsat pe la casele oamenilor (MERA); *de aci*, Ⓕ a-i curge *sau* a-i cădea, a i se vărsa laptele în ~, a da peste un noroc neaşteptat, a-i veni toate după pofta inimii ¶ ② Lapte cu păsat ¶ ③ Porumb pisat sau măcinat gros, uruială [lat. p î s a t u m].

PASCĂ (*pl.* paşte, paşti) *sf.* ① Coptură din făină de grîu şi din brînză de vacă, de formă rotundă, înfrumuseţată cu împletituri şi cu una sau mai multe cruci făcută din aluat; se face, cu cîteva zile înainte, spre a fi mîncată la Paşti, mai rar cu prilejul altor sărbători (3591): face ~ cu smîntînă şi cu ouă şi fel de fel de bucate (CRG.); părintele... cărînd toată ziua... în nişte basmale... recolta de ouă roşii şi de ~ (CAR.); se zice că dacă paştele cresc frumos, va fi un an bun (GOR.) ¶ ② Anafură ce se dă la Paşti: să arunci peste sămănătură nafără de la Paşti, pască (VOR.) ¶ ③ Azimă, turtă de aluat nedospit ce mănîncă Evreii la Paşti [lat. p a s c h a].

Fig. 3591. Fată din Bucovina ducînd pască.

***PASCAL** *adj.* ① Ce ţine de Paşti: mielul ~ ¶ ② Ciclu ~, perioadă de 532 de ani, după care sărbătoarea Paştilor revine exact la aceeaşi zi a lunii [fr.].

PĂSCĂLI (-ălesc) *vb. tr.* A prezice norocul cu p ă s c ă l i a: cum să nu mă blastăm, că acolo în casă îmi arde cartea cea de păscălit (RET.).

PASCALIE, PĂSCĂLIE *sf.* Calendar perpetuu cu tabele şi însemnări care ajută să se găsească data Paştilor şi a celorlalte sărbători mobile pentru ori-ce an; e întrebuinţată în popor şi pentru prezis norocul: c'am cătat în păscălie şi mi-o dă maică-sa mie (IK.-BRS.); (mirii) îndătinează a-şi căuta... norocul şi soarta la pascalii (MAR.); *de aci*: şi-a pierdut pascaliile, nu mai ştie cum să iasă din încurcătură, nu-şi mai găseşte socoteala, face greşeli peste greşeli [gr.-biz. πασχαλία].

PĂSCĂLITOR *sm.* Cel ce p ă s c ă l e ş t e, cel ce ştie să caute în zodiac, ghicitor: voiu zici, că doar de aceea-s ~ (RET.).

† **PĂSCAR**... = PESCAR...

○ **PĂSCĂTOARE** *sf.* *Bucov.* Loc de p ă s c u t, păşune: le-au lăsat (oile) aice să pască, pentru că era foarte bună ~a (SB.).

○ **PĂSCUI** (-uiu) *vb. tr.* *Trans.* (FR.-CDR.) (VIC.) A presimţi ceva rău [p a ş t e].

PĂSCUT 1. *adj. p.* PAŞTE.

2. *sbst.* Faptul de a paşte, păşunat: nu era cine să le facă demîncare acasă, cînd mergea la ~ul vitei (SB.); vede de vite, seara, cînd se întorc de la ~ (ISP.).

PĂSCUŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* *dim.* PASCĂ. Pască mai mică ce se face de Paşti şi se dă de obiceiu la săraci: fie ţăranul cît de sărac, de Paşti... trebue să aibă cîteva păscuţe (ŞEZ.).

***PASENŢĂ**, PASIENŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.*, PASIANŢ (*pl.* -ţuri), † PASIANS (*pl.*-se) *sn.* ♠ Distracţie pe care şi-o caută o persoană combinînd în diferite chipuri un joc de cărţi: scrie, combină vorbe, e o distracţie, ca şi cum ar face o pasenţă (VLAH.); pe mescioară... era... o păreche de cărţi cu care făcuse pînă atunci pasienţe (BR.-VN.); Coana Anica îşi urmăreşte pasianţul (GRL.); jucînd stos cu vătaful lui şi făcînd pasians (NEGR.) [fr. p a t i e n c e].

PASERE = PASĂRE.

***PASIANS** ☛ PASENŢĂ.

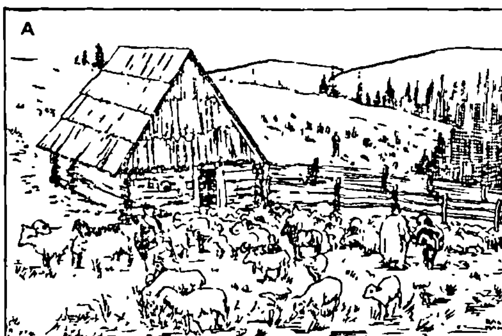
***PASIBIL** *adj.* Supus la o anumită pedeapsă, care merită să sufere o pedeapsă [fr.].

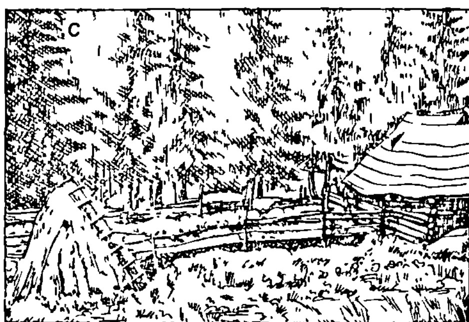
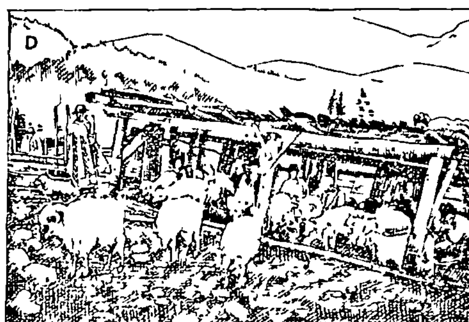
***PASIBILITATE** *sf.* Calitatea de a fi pasibil [fr.].

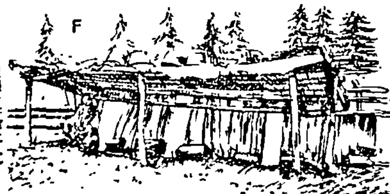
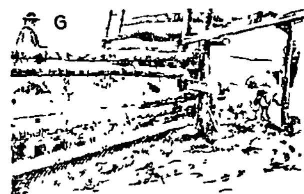
***PASIENŢĂ** ☛ PASENŢĂ.

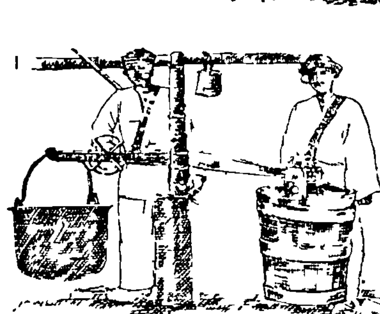
***PASIONA** (-onez) 1. *vb. tr.* A aprinde de dragoste, a umplea de entusiasm, a interesa cu pasiune: la noi nu s'au arătat încă scriitori cari să pasioneze publicul cu operele lor mari şi puternice (VLAH.).

2. *vb. refl.* A fi cuprins de o iubire nebună, a se aprinde de interes, de entusiasm [fr.].

A. Stînă.— B. Interior de stînă. — C. Strungă.— D. Mulsoarea oilor.— E. Băciţe mulgînd oile.— F. Scaunele mulgătorilor. — G. Strungă. — H. Măsurarea laptelui. — I. Cîntărirea laptelui.— J. Fierberea zărului pentru urdă. — K. Săruni. — L. Frecarea sării pentru oi. — M. Celarul stinei.

A. Vîrteje.—B. Baciu.—C. Ajutoarele baciului.—D. Gujbă.—E.E. Crinte.—F.F.F.F. Găleţi de muls.—G. Raclă pentru brînză.—H Cupă.—I.I. Chegornițe.—J. Caţă.—K. Burduf de brînză.—L. Lingură de amestecat laptele.—M.N. Răvare.—O. Vîrzob.—P.P. Bărbînţe.—R. Sitişcă.—S. Şteand de jintiţă.—T. Răboj.—U. Strecătoare. — V. Putineie.
Y. Tunsul oilor.—Z. Rase de oi : 1—4. Ţigăi 5 -6 Spance. 7—10. Ţurcane. 8. Berbece sîrb.—9. Stogoşă.

*PASIONAL adj. Care caracterizează pasiunea, produs de o pasiune: o crimă ~ă; a fost viu emoționată de o senzațională dramă ~ă [fr.].

*PASIONANT adj. Care pasionează [fr.].

*PASIONAT adj. p. PASIONA. Plin de patimă, de pasiune, nebun de dragoste; cuprins de un entusiasm, de un interes nebun: cititor ~ de romane; un suflet... ~ de lumină, însetat parcă de o viață nouă (VLAH.) ¶¶ © NEPASIONAT.

*PASIUNE sf. ① Iubire înflăcărată, dragoste pătimașă, nebună, dor fierbinte, patimă; sentiment adînc, puternic de ură, de teamă, de speranță, etc.: ~ nobilă, generoasă, oarbă ¶ ② Afecțiune vie pentru ceva: are o ~ pentru joc ¶ ③ Obiectul acestei pasiuni: vînătoarea e singura lui ~ ¶ ④ Prevenție, parțialitate peste măsură ¶ ⑤ Via expresiune a caracterelor într'o operă literară [fr. < lat.].

*PASIV 1. adj. ① Care primește sau sufere acțiunea: verb ~; conjugare ~ă ¶ ② Care nu lucrează: rezistență ~ă; rol ~; supunere ~ă, supunere oarbă, fără nici o împotrivire.

2. (pl.-ivuri) sn. ① Forma de conjugare a verbelor pasive ¶ ② Ceea ce e dator un comerciant, în opoziție cu „activul": ~ul întrece activul [fr.].

*PASIVITATE sf. Însușirea, starea celui pasiv: ~a Orientalilor [fr.].

*PASMANT (pl.-turi) sn. Țesătură sau împletitură din fire de aur, de mătase, de lînă, etc. cu care se împodobește o haină sau o mobilă; ceapraz [fr. passement].

*PASMANTERIE sf. ⊕ Ceaprazărie [fr.].

*PASMANTIER sm. ⊕ Ceaprazar [fr.].

PASNIC ☛ PAȘNIC¹.

*PASPOAL (pl.-luri) sn. Ⓣ Șiret sau fâșie îngustă de mătase, de bumbac, etc. ce se coase pe marginea unei haine, vipușcă [fr. passe-poil].

PASPORT ☛ PAȘAPORT.

*PASSIM adv. Ici și colo, în diferite locuri [lat.].

PASTĂ (pl.-te) sf. ① Aluat, cocă de făină ¶ ② Ori-ce materie pulverizată și frămîntată apoi cu apă: ~ de migdale, de porțelan, de hîrtie, de dinți ¶ ③ ✕ Magiun: mă cinstea cu o dulceață și-mi da o bucată de ~ de gutui (I.-GH.) ¶ ④ Mold. ✕ Prăjitură [ngr. < it.].

PĂSTAIE, PĂSTARE sf., Oaș. PĂSTĂU (pl -ăi) sn. ♣ Teaca în care sînt închise boabele sau semințele leguminoaselor sau altor plante (▣ 3592): păstaia bobului, fasolei, mazării, lintei, etc.; semințele sînt totdeauna depuse într'o păstare cu una sau mai multe semințe (MAI.); porcii mănîncă păstările și hlujenii cu mare lăcomie (ION.) [comp. alb. pištais].

Fig. 3592. Păstaie de mazăre.

PĂSTĂIOS 1. adj. ♣ Ale căror fructe sau semințe sînt închise într'o păstaie: fructele păstăioase sînt bobul, fasolea, mazărea, lintea, etc.

2. PĂSTĂIOASE sf. pl. Fructe păstăioase.

PĂSTARE ☛ PĂSTAIE.

PĂSTÂRNAC, PĂSTÂRNAP, POSTÂRNAC sm. ♣ Plantă umbeliferă a cărei rădăcină, de coloare albă, e întrebuințată în bucătărie (Pastinaca sativa) (▣ 3593): păstârnapul se seamănă tot odată cu morcovul (ION) [bg. pasternakŭ].

PĂSTĂU ☛ PĂSTAIE.

*PASTEL (pl.-ele) sn. ① Creion compus dintr'o pastă colorantă ¶ ② Desen, tablou făcut cu astfel de creioane ¶ ③ (pl.-eluri) Poezie lirică în care se dă o copie fidelă și expresivă a naturii: ~urile lui Alecsandri [fr.].

*PASTELIST sm. Artist care face desenuri sau tablouri cu pastele [fr.].

Fig. 3593. Păstârnac.

*PASTILĂ (pl.-le) sf. ① Pastă mirositoare, mai adesea de formă conică, care se aprinde spre a parfuma aerul, călugăraș ¶ ② Bomboană rotundă sau de forma unui mic disc, compusă din zahăr, substanțe farmaceutice sau altele: ~ de aspirină, de ciocolată, de mentă [fr.].

*PASTIȘ (pl.-ișe) sn. ① Tablou în care un pictor imită genul și felul de a lucra al unui mare maestru ¶ ② Operă de artă sau literară în care se imită genul unui artist sau scriitor vestit ori al unei anumite epoce [fr. pastiche].

*PASTIȘA (-ișez) vb. tr. A face un pastiș [fr.].

*PASTOR sm. Titlu ce are preotul la protestanți (▪ 3594) [germ.].

PĂSTOR sm. ① Cel ce paște oile, cioban: sînt ca o turmă fără ~ ¶ ② Ⓕ ~ sufletesc, preot; episcop: ~ul sufletesc, care slujește altarului, din slujba sa, de pe altar, să trăească (SLV.) [lat. pastor, refăcut după substantivele în -orius].

*PASTORAL 1. adj. ① Păstoresc, ciobănesc: viața ~ă ¶ ② Cîmpenesc: poezie ~ă, poezie în care se descrie viața și obiceiurile păstorilor sau țăranilor ¶ ③ Ce ține de păstorii sufletești: scrisoare ~ă, scrisoare ce adresează un episcop către norod spre a-i da anumite sfaturi sau îndrumări.

Fig. 3594. Pastor.

2. PATORALĂ (pl.-le) sf. Piesă de teatru ale cărei personagii sînt păstori și păstorițe [fr.].

PĂSTORAȘ sm. dim. PĂSTOR.

PĂSTOREL sm. ① dim. PĂSTOR ¶ ② Codobatură galbenă (Motacilla flava).

PĂSTORESC adj. De păstor, ciobănesc: de va ucide neștine cîinele ~, ce să zice dulău de turmă de oi (PRV.-MB.).

PĂSTORI (-oresc) vb. tr. ① ‡ A paște ¶ ② A fi păstor sufletesc, a conduce norodul ca un păstor sufletesc: care arhiereu se va schimnici... mai mult nu oblăduește, nici în scaun șade, nici păstorește, numai ce-l păstoresc alții pre dînsul (PRV.-MB.).

PĂSTORIE sf. Starea de păstor, ciobănie.

PĂSTORIT sbst. Îndeletnicirea păstorului (☛ TAB. XLIX, L).

PĂSTORIȚĂ (pl.-țe) sf. Femeie ce păzește oile, ciobăncuță [păstor].

PĂSTRA (-trez) 1. vb. tr. ① A păzi cu îngrijire, a ținea în bună stare, a feri de stricăciune, a conserva: a-și ~ sănătatea; păstrăm vinul în butoale și în sticle ¶ ② A pune de o parte, a nu cheltui, a nu risipi, a economisi: păstrează cîte ceva din ce cîștigi; păstrează bani albi pentru zile negre ¶ ③ A ținea, a opri pentru alt cineva, a lăsa pentru altădată, a rezerva: păstrează-mi și mie din mîncare; n'am nevoie de sfaturile d-tale, păstrează-le pentru alții ¶ ④ A nu pierde: ~ amintirea; a-și ~ sîngele rece.

2. vb. refl. A se păzi cu îngrijire, a se ținea în bună stare, a se feri de stricăciune, a se conserva; a nu se pierde [comp. bg. pastrjă].

PASTRAMĂ (pl. păstrămuri) sf. ✕ Carne sărată și uscată la aer sau afumată: ~ de oaie, de capră, de vacă, de gîscă; hangiul le pomenește de niște ~ bună de capră (BR.-VN.); de-i nevoie în casă de dulceți, de pînză, de păstrămuri... Marghiolița poartă de grije de toate (ALECS.); Ⓕ: a face pe cineva ~, a-l pune la ~, a-l face bucăți [ngr. παστραμᾶς < tc.].

PASTRAMAGIU sm. ① Cel ce face sau vinde pastramă ¶ ② Ⓕ Ⓟ Mojic, mitocan: bine că m'a scăpat Dumnezeu de traiul cu ~l (CAR.).

PĂSTRARE sf. Faptul de a păstra: a da, a lua în ~.

PĂSTRĂTOR, -TOARE adj. verb. PĂSTRA. Care păstrează, căruia i se încredințează spre păstrare.

2. sm. f. Acela, aceea care păstrează, în păstrarea căruia (căreia) s'a dat un lucru: cea mai mare din surori, care era păstrătoarea cheilor (ISP.).

PĂSTRĂV, ○ PĂSTRAV sm. ① Pește cu carnea foarte delicată care trăește în apele repezi de la munți (Salmo fario) (▪ 3595) ¶ ② PĂSTRĂV-DE-MARE, pește de mare, numit și „alabalîc"

(Salmo salar labrax) ¶ ⑧ ♣ *Mold. Trans.* Nume dat mai multor varietăţi de ciuperci comestibile, ce cresc mai ales pe copaci *(Pleurotus* (▣ 3596); *Merulius niveus*; *Polyporus cinnabarinus)* [comp.

Fig. 3595. Păstrăv.

Fig. 3596. Păstrăvi.

bg. p ă s t ă r v a < vsl. p ĭ s t r ŭ „pestriţ"].

PĂSTRU[1] *sbst.* ① Păstrare: cornul meu ăi drept să-l ţii la ~ şi să nu cauţi în el (R.-COD.) ¶ ② Economie: Omul care ştie a trăi cu ~, Paraua o are la galben căpăstru (PANN) [p ă s t r a].

○**PĂSTRU**[2] *sm.* ⟹ = PĂSTRĂV①.

PĂSTRUGĂ, PĂSTRUNGĂ (*pl.*-gi) *sf.* ⟹ Peşte de Dunăre şi de mare, ce seamănă cu cega, dar mai subţire şi mai lungăreaţă decît aceasta; pielea ei e pestriţă ca şi a păstrăvului, iar botul ca de o palmă de lung, are forma botului de raţă; ajunge uneori la o lungime de aproape un metru şi jumătate *(Acipenser stellatus)* (▣ 3597) [srb.].

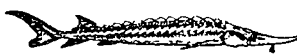

Fig. 3597. Păstrugă.

PĂSTURĂ[1], *Băn.* PRESTURĂ *sf.* ❀ Materia groasă, negricioasă şi amară care rămîne în fagur şi nu se poate stoarce.

○**PĂSTURĂ**[2] (*pl.*-turi) *sf. Trans.* = PÎNZĂTURĂ.

PĂSUI[1] (-uesc) *vb. tr.* A-i da răgaz, a-i îngădui un termen, a-i admite o amînare: Ercule nu-l mai păsui, ci întinzînd arcul, mi-l ochi tocmai în piept (ISP.); tot ce putea face... era să convingă pe cămătari să păsuească, dîndu-le cîte un mic acont (I.-GH.) [p a s[1] ⑨].

PĂSUI[2] (-uesc) *vb. tr.* ☛ A măsura circonferenţele cu compasul dogarului (numit p a s).

PĂSUIALĂ (*pl.*-ieli), PĂSUIRE *sf.* ① Faptul de a p ă s u i[1]; răgaz ¶ ② ⚘ Amînare a unei plăţi, vadea.

○**PĂSULĂ** (*pl.*-le) *sf.* ♣ = FASOLE [srb. p a s u l j].

○**PĂSULICĂ** *sf. Băn.* ♣ = REMF.

○**PAŞ** *sm. Tr.-Carp.* = PAS[1].

○**PĂŞ!** *interj. Oaş.* Du-te [p ă s a[2]].

PAŞĂ[1] (*pl.*-şi), ✍ F Ⓟ PAŞA (*pl.*-şale) *sm.* ⚔ Guvernatorul unei provincii, la Turci; titlu oficial al vizirilor şi al unor înalţi funcţionari (▣ 3598): Ungurii aveau în Buda un paşă, cu putere de rege (VLAH.); Merge paşa pe uliţă, Cu trei mii de suliţe (GOR.), *ghicitoare despre* „ariciu"; se măritaseră cu două paşale, vestite în toată împărăţia (OLVR.) [tc. p a ş à].

Fig. 3598. Paşă.

PAŞĂ[2] *sf.* ♣ = ROGOZ ② [bg. p a š a „păşune"].

PAŞALÎC (*pl.*-îcuri) *sn.* ① Provincie (turcească) guvernată de un paşă: Turcii izbutiră în statornica lor dorinţă de a preface ţara în ~ (BĂLC.); Sinan-Paşa cel grozav, cel ce venise să facă ţara ~ (ISP.) ¶ ② Ⓕ Ţară unde domneşte despotismul: guvern îi aista? vă întreb, boieri, guvern regulamentar ori ~, în care domneşte interesul şi samavolnicia? (ALECS.) [tc.].

PAŞAPORT, †PAŞPORT, PASPORT (*pl.*-poarte) *sn.* Foaie sau cărticică, eliberată de autorităţi, în care sînt înscrise semnalmentele unui călător şi care-i garantează libertăţile şi siguranţa, cînd trece în altă ţară: a călători cu un ~ francez; a avut un ~ fals; F a da cuiva ~ul *sau* ~ de drum, a concedia, a da drumul, a da afară: oare n'aş face bine să-i dau pasport de drum jupînesei Matilda? (ALECS.) [it. p a s s a p o r t o < rus. p a š p o r t ŭ, p a s p o r t ŭ].

○**PAŞCĂ** *sf. Mold.* Tutun prost, mahorcă: pentru ...o leacă de ~ ...slujea toată casa (CRG.) [rut. p a č k a].

○**PĂŞCĂVI** (-ăvesc) *vb. refl. Băn.* A se strica (*în spec.* despre brînză, cînd începe să prindă floare).

‡**PĂŞEAN** *adj.* şi *sm.* = PĂŞIN.

PĂŞI (-şesc) *vb. intr.* ① A face unul sau mai mulţi p a ş i, a înainta pas cu pas, a umbla, a călca: maicile păşeau încet spre uşa bisericii (VLAH.) ¶ ② A trece peste: cînd să păşească pragul porţii... vrăjitorul îl atinse şi pe dînsul cu toiagul (ISP.); ce este lung cît lumea şi lat de-l păşeşte găina? (GOR.), *ghicitoare despre* „văgaşul roatei" ¶ ③ A trece înainte, a merge mai departe, a înainta: de Italia atîta ne ajunge istoriei noastre... să păşim de acuma la altele în rînd (M.-COST.).

○**PĂŞIN**, PÎŞIN *adj. Mold. Bucov.* Ţanţoş, înfumurat, fudul: o vezi cît e de pîşină, dar şi asta are două coaste de drac într'însa (CRG.) [vsl. p y š a n ŭ < p y š a t i s ę].

○**PAŞLI**, PĂŞLI (-lesc) *vb. tr. Mold.* ① A şterpeli, a fura: Moş Bodringă paşlise o grămadă de buci pentru aţîţat focul (CRG.) ¶ ② A o ~, a o şterge, a o lua la sănătoasa, a spăla putina: mă puteam repezi din cînd în cînd (la Humuleşti), păşlind-o aşa cam după toacă (CRG.) [rut. p o š l j a t i s j a].

PAŞNIC[1], PASNIC *sbst.* ☛ Compasul de care se serveşte dogarul: paşnicul cu carele se însamnă liniile cercuate după măsură şi mărimea buţilor (LIUB.).

PAŞNIC[2] ☞ PACINIC.

PAŞOL! *interj.* Marş! pleacă! bate din picior strigînd: afară! afară! ~! ce te strîmbi la mine? (I.-GH.) [rus.].

PAŞTE[1] ☞ PAŞTI.

PAŞTE[2] ☞ PASCĂ.

PAŞTE[3] (pasc) 1. *vb. tr.* ① ⟹ A mînca iarbă (*vorb.* de animale): calului îi dete drum să pască pe unde va voi dînsul (ISP.); ☞ IARBĂ ①; Ⓕ: mintea, de ar creşte pe toate cărările, ar paşte-o şi măgarii (PANN) ¶ ② ⟹ A duce la păşune, a păzi animalele în vreme ce mănîncă iarbă: ~ oile; toată ziulica bate prundurile după scăldat, în loc să pască cei cîrlani (CRG.); văcariul, de va lua bou de la plugariu să-l pască, şi de va peri boul ...să nu aibă nice o pagubă (PRV.-MB.); cîmpul alb, oile negre, cine le paşte le cunoaşte, *ghicitoare despre* „scris"; Ⓕ F ~ boboci, a fi nerod, prost: se vede că paşteţi boboci, de nu vă pricepeţi al cui fapt e acesta (CRG.); Ⓕ ~ vînt, a-şi pierde vremea în zadar: (mulţi nerozi) pasc vîntul, surda şi 'n deşert umblînd (PANN); *de aci*, PAŞTE-VÎNT *sm.*, poreclă dată unui om care-şi pierde vremea nefăcînd nimic, pierde-vară: Tot îl defaimă ori-cine şi-i zice paşte-vînt (PANN) ¶ ③ Ⓕ A pîndi: de cînd îi pasc eu, că doar i-oiu prinde cu oca mică (ALECS.); ~ vremea, prilejul, a pîndi momentul; a-l ~ păcatul, a fi pe cale să ispăşească un păcat printr'o nenorocire ce-l loveşte, a fi gata să i se întîmple o nenorocire: era să ne pască alt păcat: cît pe ce să ne toropească bradul aprins (CRG.).

2. *vb. refl.* ✍ A mînca iarbă: lupul a văzut pre un munte... o capră păscîndu-se (TICH.) [lat. p a s c ĕ r e].

PAŞTET (*pl.*-eturi) *sn.* ✕ Pateu: un ~ din cele ce se chiamă „pâté de grives" (ODOB.) [rus.].

PAŞTE-VÎNT ☞ PAŞTE[3]③.

PAŞTI (*art.*-tile; *gen.-dat.*-tilor), PAŞTE (*art.*-tele; *gen.-dat.* -telor, ⊙ Paştelui) *sf. pl.* ① ⛪ Sărbătoare solemnă ţinută de Evrei timp de 8 zile spre aducere aminte a ieşirii lor din Egipt şi în care timp ei mănîncă, în loc de pîine, pască sau azimă nedospită ¶ ② ⛪ Sărbătoarea cea mai mare de peste an, prin care creştinii celebrează învierea Domnului; se serbează la ortodocşi timp de trei zile începînd cu Dumineca ce vine după luna plină care urmează echinocţiului de primăvară: acesta Piul Papa au aşezat Paştile să nu se facă de creştini cu jidovii... ce după Paştile jidoveşti, în Dumineca viitoare să serbeze creştinii Paştile (N.-COST.); sărbătoarea Paştilor; sfintele Paşti; vacanţa de Paşti; Paştele în anul acela cădea în iarnă de tot (CAR.); de ~ se fac ouă roşii; Dumineca Paştilor, întîia zi de Paşti; ☞ JOI ①, SÎMBĂTĂ ②; la biserică mergi din Paşti în Paşti (CRG.); din Paşte în Crăciun (OLVR.), foarte rar, din cînd în cînd; ⓟ: nu-l în toate zilele Paşti *sau* odată pe an îs Paştile, nu avem totdeauna sau deseori prilejul să ne bucurăm, să dăm peste noroc; ☞ CAL ⑩ ¶ ③ ♣ ☞ CAL ⑩, FLOARE ⑧ [lat. P a s c h a e].

○**PĂŞTICARI** *sm. pl. Trans.* ⛪ Persoanele ce aduc la biserică prescurile, uleiul, tamîia şi smirna trebuincioase peste an (VIC.); *în spec.* cei ce duc de P a ş t i prescuri la biserică (DENS.).

PĂŞTIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ① ♣ Mică plantă ierboasă, cu una sau două flori galbene-aurii, acoperite pe din afară cu peri moi; numită şi „dediţei-gal

beni", „găinușă(-galbenă)", „pîinea-peștelui", etc. *(Anemone ranunculoides)* (▣ 3599) ¶ ② ⚘ = FLOAREA-PAȘTILOR ¶ ³ Ⓓ Păștițele *pl. Trans.* (PĂC.) = BLAGOVEȘTENIA [P a ș t i].

Fig. 3599. Păștiță.

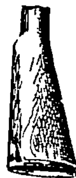
PĂȘUNA (-nez) *vb. tr.* A duce la p ă ș u n e, a paște: pe 'nsorat îl trimetea stăpînul la cai, pe hotar, să-i pășuneze (RET.); dincoace de apă e un cioban care pășunează o turmă (CAR.).

PĂȘUNAT 1. *adj. p.* PĂȘUNA.
2. *sbst.* Faptul de a pășuna.

PĂȘUNE *sf.* Locul unde pasc vitele: căutînd drumul muntelui Popău unde tatăl său își ținuse la ~ turmele de oi și cirezile de vite mari (DLVR.) [lat. p a s t i o - n e m].

PAȘUȘ (*pl.*-șuri) *sn. Tr.-Carp. Olten.* Pașaport: ca să ne ducem... peste graniță sau peste Dunăre, ne trebuia pașuș nemțesc sau teșcherea turcească (I.-GH.); Au venit cărți și pașus, Să meargă la număruș (IK.-BRS.); de unde ești ? ce cauți pe-aici ? ai pășuș ? (RET.) [ung. p a s s z u s].

PAT[1] (*pl.*-turi) *sn.* ① Mobilă de lemn sau de fier pe care-și așterne cineva ca să se culce: a face ~ul, a pregăti așternutul unui pat, spre a se culca într'însul; a se ascunde, a se vîrî sub ~; a ședea în ~; a se da jos din ~; a cădea la ~, a cădea bolnav; pe ~ul de moarte, aproape de a muri ¶ ② *Pr. ext.* Așternut, orice se așterne spre a se putea culca cineva, pe care poate sta cineva întins: pusese pe bute un ~ de mărăcini pe care așezase iepurii (I.-GH.); *pr. anal.*: apa care, după ce șerpuește pe un ~ de frunziș, vine de se aruncă.... într'o băltiță (NEGR.); o apă îngustă... lunecă răpede între ele, pe un ~ de pietriș (IRG.) ¶ ③ Stratul puștii (▣ 3600) ¶ ④ Lemnele pe care se razimă războiul de țesut, sucala, ma,ina tipografică, etc., strat, trup [gr. πάτος].

Fig. 3600. Patul puștii.

PAT[2] ☛ PĂȚI.

PATĂ (*pl.* pete) *sf.* ① Urma pe care o lasă pe ceva o substanță grasă, o murdărie, etc.: ~ de grăsime, de noroiu, de sînge, de cerneală ¶ ② Semn natural, mai mare sau mai mic, pe piele, pe trupul animalelor, pe penele pasărilor, pe frunzele unei plante, etc., de altă coloare decît restul: are pe obraz pete de ficat; cînele era negru cu pete albe; calul avea o ~ albă pe frunte ¶ ③ ☆ Parte întunecoasă ce se observă cu ochiul liber sau cu telescopul pe discul lunii, soarelui sau unei planete: poporul crede a vedea în petele din lună scena omorului lui Avel de către Cain; Ⓕ a căuta pete în soare, a căuta cusururi la lucrul cel mai desăvîrșit ¶ ④ Ⓕ Cusur, mic defect într'o lucrare literară ¶ ⑤ Ⓕ Ceea ce atinge curățenia sufletului, ce vatămă cinstea, reputația, prihană: e o ~ în viața lui [lat. vulg. *p ï t t a < gr. πίττα].

PĂTA (-ătez) 1. *vb. tr.* ① A face o p a t ă, a umplea de pete, a mînji, a murdări cu ceva: ~ cu grăsime, cu cerneală ¶ ② Ⓕ A atinge curățenia sufletului, a vătăma cinstea, reputația.
2. *vb. refl.* A-și face una sau mai multe pete pe haine, pe mîini, etc.

PATACĂ (*pl.*-ce) *sf.* F Piesă de cinci lei: întinse c'o mișcare sgîrcită și disperată cea din urmă ~ (DLVR.); s'a întors radios zornăind un fișic de patace (BR.-VN.).

***PATAGON** 1. *adj.* Din Patagonia.
2. *sm.* Locuitor din Patagonia [fr.].

PATALAMA BATALAMA: cele dintîiu patru clase le dovedea cu ~ în regulă (SAD.).

PATARAMĂ (*pl.*-me), PATARANIE, PĂTĂRANIE *sf.* F Întîmplare neplăcută, pățanie; istorie, povestire a celor întîmplate sau pățite: prefăcătorii de vulpe bătrînă... parcă n'ar fi știut de patarama Sultănichii (DLVR.); începu să povestească toată pataranía lui Aronovici (D.-ZAMF.); el cam știa patarania despre ceea ce pățeau țăranii de pe la pîrcălabi (ISP.); cînd ar avea codrul ista gură să spuie cîte a văzut, cumplită pătăranie ne-ar mai auzi urechile (CRG.); i-a povestit toată pătărania sa din capăt în capăt (SB.).

○ **PATAȘCĂ**[1] (*pl.* pătăști) *sf. Mold.* Targă; pat pe care se transportă morții la groapă (▣ 3601).

Fig. 3601. Patașcă.

PATAȘCĂ[2] *sf.* F Bancnotă, hîrtie de 20 de lei: am pus... în mîinile sergentului-major... patașca de douăzeci (LUNG.).

PĂTAT *adj. p.* PĂTA. Cu pete; mînjit, murdărit ¶¶ C NEPĂTAT.

PĂTCEAN (*pl.*-cene) *sn.* *dim.* PAT: surioara ...s'a culcat, și-a stat mult, așa cuminte, în ~ul ei (VLAH.) [comp. PĂTUCEAN].

○ **PĂTEAC** = PĂTUIAC.

***PATENT**[1] *adj.* Învederat, vădit, ce nu se poate tăgădui: e un adevăr ~; o minciună ~ă [fr.].

***PATENT**[2] (*pl.*-te) *sn.* Clește special întrebuințat de mecanici, electricieni, etc. (▣ 3602) [germ.].

Fig. 3602. Patent.

***PATENTA** (-tez) *vb. tr.* ① A supune pe cineva la patentă ¶ ② A da cuiva o patentă; a breveta [fr.].

***PATENTĂ** (*pl.*-te) *sf.* ① Bir la care e impus cineva pentru comerțul sau industria ce exercită ¶ ② Certificat de sănătate dat într'un port corăbiilor care pleacă ¶ ③ Brevet, dreptul ce-l are un inventator de a fabrica sau exploata numai el invenția sa [fr.].

Fig. 3603. Pateră de aur (din tezaurul dela Pietroasa).

***PATENTAR** *sm.* Cel ce plătește p a t e n t ă, cel supus la patentă.

***PATENTAT** *adj.* ① *p.* PATENTA ¶ ② Brevetat ¶¶ C NEPATENTAT.

***PATERĂ** (*pl.*-re) *sf.* Vas de formă circulară și puțin adînc, asemenea unei farfurioare, întrebuințat de cei vechi mai ales la facerea libațiunilor (▪ 3603) [lat.].

PATERIC (*pl.*-ice) *sn.* Colecțiune de viețile cuvioșilor părinți, otecinic [vsl. < gr.].

PATERIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* Cîrjă, toiag arhieresc, avînd în partea de sus două capete în formă de șerpi între cari e un globuleț cu o cruce în vîrf; pe mî-

Fig. 3604. Pateriță.

nerul toiagului se înfășoară o mahramă cusută cu fir, pentru podoabă și pentru ca să poată fi mai lesne de purtat (▣ 3604) [comp. rus. p a t e r i c a].

***PATERN** *adj.* Al tatălui, părintesc [lat.].

***PATERNITATE** *sf.* ① Calitatea de tată ¶ ② *Pr. ext.* Calitatea de autor: **își revendică ~a acestei descoperiri** [fr.].

PATEȘTI ☛ **PACHEȘTI.**

***PATETIC** 1. *adj.* Mișcător, duios, înduioșetor. 2. *sbst.* Ceea ce mișcă sufletul, ce înduioșază [fr.].

***PATETISM** *sbst.* Arta de a înduioșa, de a mișca sufletul [fr.].

***PATEU** (*pl.*-**euri**) *sn.* Un fel de prăjitură făcută din aluat de făină umplut cu carne tocată sau cu tocătură de pește [fr. p â t é].

○ **PATIAC**, **PĂTIAG** = **PĂTUIAC.**

PATIMĂ (*pl.*-**mi** *sf.* ① Suferință: **se adunase în jurul lui Ivan tot satul, ca să vadă de patima dracilor** (CRG.); *în spec.* vorbind de suferințele îndurate de Isus: **patimile Mîntuitorului** (▣ 3605); **săptămîna patimilor**, săptămîna dinainte de Paști, numită și săptămîna mare ② Boală: **~ de picioare** ¶ ③ Pasiune: **a ațîța patimile; are patima beției; ursitele lor le dăruise cu patima jocului** (ISP.); **Piscupescu are patima vînătorii** (BR.-VN.) [gr. πάθημα].

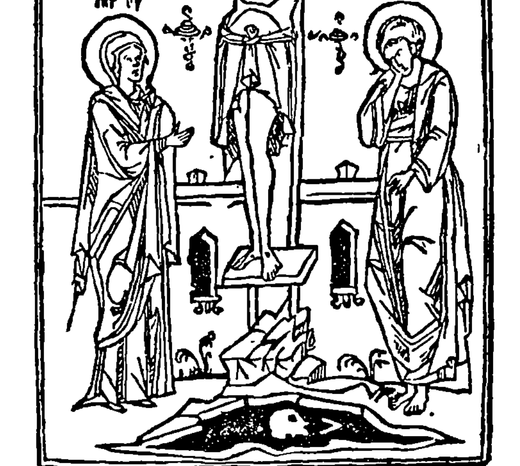
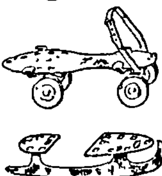

Fig. 3605. Patimile Mîntuitorului
(din *Triodul-Penticostar* slavonesc, tipărit în a. 1550).

PĂTIMAȘ *adj.* și *sm.* ① Ⓟ Suferind: **ori-cine venea, ~ de boală trupească ori sufletească, aici îndată își găsea alinare** (VLAH.) ¶ ② Pasionat: **un jucător ~** [p a t i m ă].

PĂTIMI (-**mesc**) *vb. tr.* și *intr.* ① Ⓟ A suferi de o boală: **~ de friguri, de ficat, de oftică; lîncezeala de care pătimește, mie nu-mi prea place** (ISP.) ② A îndura suferințe, necazuri: **alți sfinți mucenici... au pătimit pentru dragostea lui Hristos** (CRG.); **așa am fost noi ursiți să pătimim** (ISP.); **mult trăești, multe pătimești, multe greșești, multe înveți** (PANN) [p a t i m ă].

Fig. 3606. Patine.

***PATINA** (-**inez**) *vb. intr.* ① A se da pe ghiață cu patine ¶ ② A se învîrti pe loc (*vorb.* de roțile unei locomotive, unui automobil, etc.) [fr.].

***PATINĂ** (*pl.*-**ne**) *sf.* Încălțăminte de oțel cu o șină dedesubt, sau cu rotițe, care se fixează pe talpa piciorului spre a se da pe ghiață (▣ 3606) [fr. p a t i n].

***PATINAGIU**, **PATINAJ** *sbst.* ① Faptul de a patina ¶ ② Locul unde se patinează [fr.].

***PATINOR** *sm.* Cel ce se dă pe ghiață cu patine (▣ 3607) [fr.].

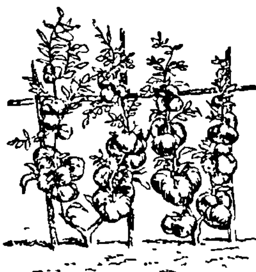
***PATISERIE** *sf.* Cofetărie; meseria, negoțul, prăvălia cofetarului [fr.].

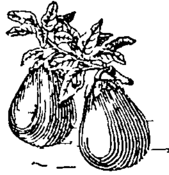
Fig. 3607. Patinori.

PĂTIȘOR (*pl.*-**șoare**) *sn.* *dim.* **PAT.**

○ **PĂTÎRNICHE** = **POTÎRNICHE.**

PĂTLĂGEA, **PATLAGEA**, **PLATAGEA** (*pl.*-**gele** *sf.* ① Plantă originară din Peru, mult cultivată la noi pentru fructul ei comestibil, de coloare roșie; numită și „~-roșie", *Trans. Băn.* „paradaisă" *(Solanum lycopersicum)* (▣ 3608) ¶ ② **~-VÎNĂTĂ**, plantă originară din India răsăriteană, cu tulpina dreaptă, adesea spinoasă, cu flori violete; e cultivată la noi pentru fructul ei mare și cărnos, de coloare violetă, care constitue o legumă excelentă *(Solanum melongena)* (▣ 3609) [tc. p a t l y - ğ á n].

Fig. 3608.
Pătlăgele-roșii.

Fig. 3609.
Pătlăgele-vinete.

PĂTLĂGICĂ (*pl.*-**gele**) *sf.* *dim.* **PĂTLAGEA.**

PĂTLAGINĂ, **PATLAGINĂ**, ○ **PLATAGINĂ** (*pl.*-**ni** *sf.* Plantă cu frunzele dispuse în formă de rozetă din care ies unul sau mai multe lujere terminate prin cîte un spic cu flori trandafirii; numită și „limba-oii" *(Plantago major)* (▣ 3610); **~-ÎNGUSTĂ** (▣ 3611), **~-MOALE** (▣ 3612), două varietăți de pătlagină; **~-DE-APĂ** **LIMBARIȚĂ** [lat. p l a n t a g i n e m].

Fig. 3610.
Pătlagină.

Fig. 3611.
Pătlagină-îngustă.

Fig. 3612.
Pătlagină-moale.

PĂTLĂGINIU, **PATLAGINIU** *adj.* De coloare vînătă: **iarna găsește o petrecere de artist... văpsind cu coloare patlaginie urechile și nasurile omenești** (I.-GH.) [tc. p a t l y ğ a n i].

***PATOGEN** *adj.* Care dă naștere la boale: **bacterii ~e** [fr.].

***PATOGENIE** *sf.* Partea medicinei care se ocupă cu mersul boalelor în desvoltarea lor [fr.].

***PATOLOGIC** *adj.* Ce ține de patologie; **stare ~ă**, stare de boală [fr.].

***PATOLOGIE** *sf.* Partea medicinei care tratează despre natura și simptomele boalelor [fr.].

***PATOS** *sbst.* ① Expresiune întrebuințată de orator pentru a mișca, pentru a înduioșa ¶ ② Emfază, stil emfatic [fr. < gr.].

PATRA ☞ **PATRULEA.**

PATRAFIR, PATRAHIR (*pl.*-ire), **EPITRAHIL** (*pl.* -ile) *sn.* Una din odăjdiile preoțești ce consistă dintr'o fâșie lungă, împodobită cu cruci și care se atîrnă de grumazi peste stihar (▣ 3613): **celălalt preot... văzînd icoana pe masă, își puse și el patrafirul** (D.-ZAMF.); **Popa pune patrahirul și începe să-i citească** (SPER.); **barba lui strălucește mîndră ca un fuior de borangio alb pe patrahirul roșu** (ÇAR.); **epitrahilul iaste în chipul pînzii.... cu carele legară pre Hristos de grumazi și-l trăgea legat să-l răstignească** (PRV.-MB.); **ori-ce cîștigă cu epitrahilul împărțește la săraci** (NEGR.) [ngr. πετραχῆλι].

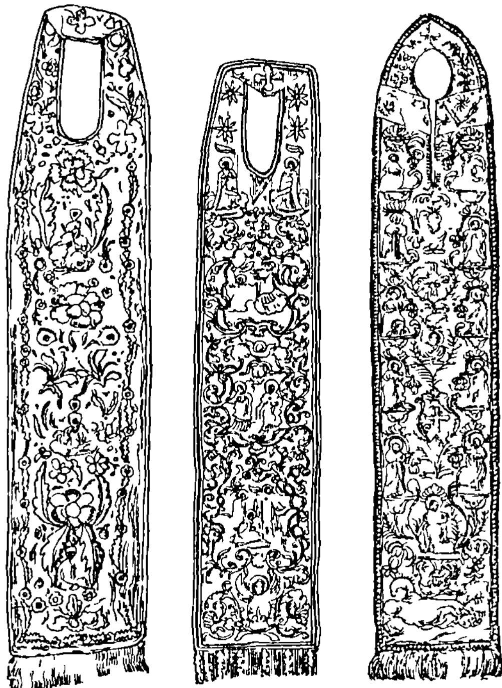

Fig. 3613. Patrafire.

○ **PĂTRĂNJEI** = **PĂTRUNJEL.**

PĂTRAR[1] *adj.* În al p a t r u l e a an (*vorb.* de cai).

PĂTRAR[2] (*pl.*-re) *sn.* ① Sfert, a p a t r a parte: **un ~ de ceas; țipetele lor... țin cîte un ~ de oră** (BOL.); **un ~ de veac** ¶ ② Timpul care se scurge între două faze consecutive ale lunii; ☞ **LUNĂ** ①.

○ **PĂTRARE** *sf. Trans. Bucov.* ① Baniță, dimerlie: **împrumută-mi o ~ de făină și eu ți-oiu scoate carul din tină** (SB) ¶ ② Măsură de capacitate cam de 4 litri [p a t r u].

PĂTRĂREL *adj. dim.* **PĂTRAR**[1].

PĂTRAT (*pl.*-ate) 1. *sn.* ① Suprafață plană cu patru laturi egale și patru unghiuri drepte (▣ 3614) ¶ ② Produsul unui număr înmulțit prin el însuși: **25 este ~ul lui 5.**

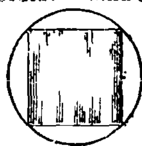

Fig. 3614. Pătrat.

2. *sm.* = **CUADRAT** 3.

3. *adj.* ① Care are forma unui pătrat: **o odaie, o masă ~ă** ¶ ② **Metru ~**, pătrat ale cărui laturi sînt de cîte un metru ¶ ③ **Rădăcină ~ă**, număr care, înmulțit prin el însuși, reproduce un număr dat: **5 e rădăcina ~ă a lui 25** [lat. q u a d r a t u s, refăcut după p a t r u].

PĂTRĂȚEL (*pl.*-ele) *sn.dim.* **PĂTRAT** 1 ①, 2: **vîlcencele se îmbracă... în negru simplu, cu dungi sau cu ~e mai deschise** (IRG.).

PATRIARH (*pl.*-arhi, †-arși) *sm.* ① Fie-care din capii de familie, cu viață foarte lungă, pomeniți de Biblie pînă la Moise ¶ ② Bătrîn venerabil înconjurat de o familie numeroasă: **înfățișarea de ~ pe care i-o da barba lui lungă și albă** (BR.-VN.) ¶ ③ Capul Bisericii ortodoxe române, cu reședința în București (▣ 3615); ☞ **MITROPOLIT** ① ¶ ④ Șeful Bisericii grecești și al celorlalte comunități ortodoxe din peninsula Balcanică și din Orient, a cărui reședință e la Constantinopol [vsl. < gr.].

Fig. 3615. Patriarhul Romàniei.

***PATRIARHAL** *adj.* ① Ce ține de patriarhii cei vechi ¶ ② Ce aduce cu simplicitatea moravurilor acestora: **ducea o viață ~ă** ¶ ③ Ce ține de demnitatea eclesiastică de patriarh: **scaunul ~** [fr. p a t r i a r c a l, refăcut după p a t r i a r h].

***PATRIARHAT** *sbst.* ① Demnitatea de patriarh, patriarhie ¶ ② Teritoriul supus jurisdicțiunii patriarhului ¶ ③ Timpul cît un patriarh a ocupat scaunul patriarhal [fr. p a t r i a r c a t].

PATRIARHIE *sf.* ① Demnitatea de patriarh, patriarhat ¶ ② Teritoriul supus jurisdicțiunii patriarhului ¶ ③ Biserica patriarhală ¶ ④ Reședința, palatul patriarhului [ngr.].

***PATRICIAN** *adj.* și *sm.* ① Nobil din Roma care se credea că se coboară din senatorii creați de Romulus ¶ ② *sm.* Membru al primului ordin de cetățeni care constituia noblețea Romei ¶ ③ *sm.*, **~CIANĂ** (*pl.*-ciene) *sf.* Nobil(ă), în unele țări (*în spec.* în Veneția): **ne pupăm în gondolă ca doi patricieni de pe timpul ilustrului doge** (CAR.) ¶ ④ *sm.* Ⓟ Cîrnat proaspăt, în formă de potcoavă, umplut cu tocătură de carne de vacă, care se frige pe grătar [fr.].

***PATRICIAT** *sbst.* ① Demnitatea de patriciu ¶ ② Demnitatea de patrician ¶ ③ Ordinul patricienilor din Roma [lat.].

***PATRICIU** *sm.* Titlul unei demnități instituite în imperiul roman de Constantin și care era cel mai înalt rang în imperiu după acela de Cezar [lat.].

***PATRIE** *sf.* ① Țara în care s'a născut cineva, de care e legat cu tot sufletul, ‡ „moșie" ¶ ② Națiunea din care face cineva parte ¶ ③ *Pr. anal.* Locul unde a luat naștere o știință, o artă, etc.: **Grecia este patria artelor** ¶ ④ Ⓕ **Patria cerească**, cerul, lăcașul celor aleși, raiul [lat.].

PĂTRIME *sf.* ① A p a t r a parte din ceva ¶ ② Sfert dintr'o notă întreagă (𝅗𝅥 sau ♩).

***PATRIMONIAL** *adj.* Ce face parte dintr'un patrimoniu: **avere ~ă** [fr.].

***PATRIMONIU** (*pl.*-nii) *sn.* ① Avere moștenită de la părinți, moștenire părintească ¶ ② *Pr. ext.* Tot ce aparține cuiva în mod firesc ca și o avere moștenită: **ori-ce mare descoperire e ~ul omenirii** [lat.].

PATRIOT *adj.* și *sm.*, **-OTĂ** (*pl.*-te) *sf.* Cel ce, acea care-și iubește patria și se devotează pentru dînsa [ngr.].

***PATRIOTIC** *adj.* De patriot; făcut din patriotism [fr.].

***PATRIOTICEȘTE** *adv.* În mod p a t r i o t i c, ca un patriot: **ne găzdui și ne ospătă ~** (NEGR.).

***PATRIOTISM** *sbst.* ① Iubire de patrie ¶ ② Caracterul patriotului [fr.].

***PATRISTICĂ** *sf.* Știința cărților Părinților Bisericii și a doctrinei conținute în ele, patrologie [fr.].

PĂTRIȘOR *sm.* Albitură a ori-cărui corp tipografic care are suprafața pătrată [p a t r u].

***PATRIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* Vîrful de oțel pe care

s'a gravat o literă oare-care, cu ajutorul căreia se obține matrița necesară la turnatul literelor [germ.].

*PATROLOGIE *sf.* ① Patristică ¶ ② Colecțiune de cărțile părinților Bisericii [fr.].

*PATRON¹ *sm.*, -OANĂ (*pl.*-ne) *sf.* ① Persoană bogată, puternică, cu vază, în jurul căreia se grupau clienții ¶ ② Ocrotitor, protector ¶ ③ Sfînt (sfîntă) al cărui nume l-a primit cineva la botez ¶ ④ Sfînt (sfîntă) căruia îi e închinată o biserică și pe care o țară, un oraș, o breaslă îl invocă ca ocrotitor ¶ ⑤ Meșter, stăpînul unui atelier: **grevele au reușit uneori a sili pe ~i să acorde o sporire de salarii** (I.-GH.) ¶ ⑥ Tipar (după care se croește o rochie), model după care se confecționează unele obiecte [fr.].

PATRON² (*pl.*-oane) *sn.* Cartușă: **îmi făcui atîtea patroane, că aș fi avut de unde să stîrpesc toate sburătoarele pîn' la una** (GN.) [germ. P a t r o n e].

*PATRONA (-onez) *vb. tr.* A ocroti, a lua sub protecțiunea sa [fr.].

*PATRONAGIU (*pl.*-gii), PATRONAJ (*pl.*-je) *sn.* Ocrotire, protecțiune acordată de o persoană bogată, cu mare vază [fr.].

*PATRONAL *adj.* Ce ține de patronul unei biserici, unei localități: **sărbătoare ~ă a bisericii**, hramul bisericii [fr.].

*PATRONAT *sbst.* ① La Romani: dreptul patronului asupra clienților săi ¶ ② Astăzi: starea unui patron față de funcționarii sau lucrătorii pe care-i ocupă [fr.].

*PATRONESĂ (*pl.*-se) *sf.* Se zice despre o doamnă care acordă sprijinul și ocrotirea ei unei serbări sau opere de binefacere, ocupîndu-se în același timp de organizarea ei [fr.].

*PATRONIMIC *adj.* De familie; **nume ~**, nume de familie, *în opoz.* cu numele de botez [fr.].

PATRONTAȘ (*pl.*-șe) *sn.*, PATRONTAȘCĂ (*pl.*-aște) *sf. Trans.* Cartușieră (3616): **mi-am încins centuronul cu patrontașul peste palton** (CAR.); **luînd... și o patrontașcă cu plumbi și toate cîte sînt de lipsă unei cătane** (RET.) [germ. P a t r o n t a s c h e].

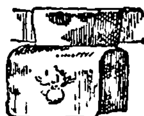

Fig. 3616. Patrontaş.

PATRU *num.* Număr egal cu de două ori două; DRAC ④, OCHIU 1 ⑤ [lat. q u a t t u o r].

*PATRULA (-lez) *vb. intr.* A face p a t r u l ă, a umbla de patrulă [după fr. p a t r o u i l l e r].

PATRULĂ (*pl.*-le) *sf.* ① Raită făcută ziua sau noaptea de un mic detașament de soldați spre a preveni desordinele, spre a aresta pe răufăcători sau spre a împiedeca surprinderile dușmanului, streajă ¶ ② Detașamentul de soldați care face patrula [germ. P a t r u l l e sau rus. p a t r u l j < fr. p a t r o u i l l e].

PATRULEA *num. ord.*: *m.* **al ~**, *f.* **a patra**, care ocupă locul, rangul arătat prin numărul p a t r u.

PĂTRUNDE (-und) 1. *vb. tr.* și *intr.* ① A străbate, a intra adînc, a trece prin, a răzbi pînă dincolo: **glonțul a pătruns adînc în carne; apa a pătruns prin crăpăturile zidului; frigul mi-a pătruns oasele** ¶ ② Ⓕ A mișca adînc: **aceste vorbe ieșite din gura bătrînului tată mă pătrunseră fără voie** (GN.); **nu puteți să-mi alinați durerea care-mi pătrunde sufletul** (ISP.) ¶ ③ Ⓕ A înțelege, a pricepe, a descoperi, a ghici: **~ înțelesul unei pilde; ~ o taină; ~ viitorul**, a-l prevedea ¶ ④ A înainta departe, a ajunge după multe silințe, a răzbate: **Alexandru cel Mare a pătruns pînă în India.**

2. *vb. refl.* A-și umplea mintea, sufletul: **a se ~ de un adevăr, de datoriile sale** [lat. p e r t u n d ĕ r e].

PĂTRUNDERE *sf.* ① Faptul de a p ă t r u n d e ¶ ② Ⓕ Agerime de minte, perspicacitate ¶¶ Ⓒ NEPĂTRUNDERE.

PĂTRUNJEL, *Olten.* PĂTRUNJEIU, *Mold.* PETRINJEL *sm.* ① Plantă din fam. umbeliferelor, originară din regiunea mediteraneană, cu frunzele strălucitoare, aromatice, întrebuințate în bucătărie; florile, verzi-gălbui, dispuse în mici umbele, sînt reunite în umbele compuse (*Apium petroselinum*) (3617): **nu te amesteca ca ~ul în toate bucatele** (ZNN.) ¶ ② PĂTRUNJELUL-CÎINELUI, plantă veninoasă ce seamănă cu pătrunjelul, cu flori mici albe, dispuse în umbele; crește pe lîngă garduri, prin locuri inculte sau cultivate și prin dărămături; numită și „cucută-mică" (*Aethusa cynapium*) ¶ ③ PĂTRUNJEL-DE-CÎMP, PĂTRUNJEL-SĂLBATIC, plantă din familia umbeliferelor, cu tulpina cilindrică, cu flori trandafirii, dispuse în umbele reunite ca la pătrunjel; rădăcina ei e întrebuințată în medicină (*Pimpinella saxifraga*) (3618) [ung. p e t r e z s e l y e m].

Fig. 3617. Pătrunjel.

PĂTRUNS *adj. p.* PĂTRUNDE (în toate înțelesurile acestuia) ¶¶ Ⓒ NEPĂTRUNS.

PĂTRUNZĂTOR *adj. verb.* PĂTRUNDE. ① Care pătrunde: **un frig ~** ¶ ② Care străbate adînc (în minte, în inimă, în suflet): **se uită la dînsa... cu ochi ~i** (ISP.) ¶ ③ Ⓕ Care are o mare perspicacitate, care pricepe ușor lucrurile cele mai grele: **un spirit ~.**

PATRUSPREZECE... = PAISPREZECE...

PATRUZECI *num.* Număr egal cu de p a t r u ori z e c e.

PATRUZECILEA *num. ord.*: *m.* **al ~**, *f.* **a patruzecea**, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul p a t r u z e c i.

Fig. 3618. Pătrunjel-de-cîmp.

PĂTUC, PĂTUCEAN, *PĂTUCEL (VIC.) *sn.* *dim.* PAT: **își aducea aminte ...aplecările peste pătucul lui, ca să-i asculte răsuflarea** (BR.-VN.); **ședea pe marginea unui pătucean de scînduri** (I.-GH.).

PĂTUIAC (*pl.*-ace), PĂTUIAG (*pl.*-iege) *sn.* P ă t u l-mic, un fel de podină așezată pe furci sau într'un copac, pe care se pun, în timpul verii, coceni de porumb, fîn, etc., spre a se usca pentru iarnă (3619): **fînul strîns cu îngrijire și așezat în pătuiace** (VLAH.); **cei ce au fîn mai mult îi pun în stoguri, iar cei ce au mai puțin, în pătuiege** (ION.).

Fig. 3619. Pătuiac.

PĂTUL (*pl.*-le) *sn.* ① Un fel de pat sau podină de scînduri așezate pe furci, legate între ele prin pari (3620) sau între crăcile unui copac și care slujește: *a)* pentru pus coceni de porumb, legume sau poame pentru iarnă, pentru uscat fînul, etc.; *b)* pentru a face culcuș păsărilor ca să clocească acolo; *c)* pentru șederea paznicilor pe cîmp, la vie, etc.: **pot să prind șerpele din culcuș, cum ai prinde d-ta un pui de găină din ~** (CRG.); **~ele sînt numai de vergi și se sprijină simplu pe patru picioare de lemn** (URG.) ¶ ② *Mold.* Un fel de pat așezat pe pari în mijlocul apei, de unde pescarii prind noaptea peștele cu crîsnicul ¶

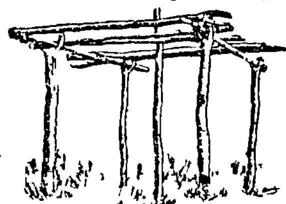

Fig. 3620. Pătul (după T. Papahagi).

Hambar, coşar pentru porumb, făcut din scînduri sau din nuiele împletite, ridicat de la pămînt, uneori pînă la 8-9 palme, pentru ca vîntul să poată străbate şi pe dedesubt (▣ 3621) [lat. patibulum].

Fig. 3621. Pătul (în Maramureş — după T. Papahagi).

PĂTULAŞ (*pl.* -aşe *sn.* ① *dim.* PĂTUL ¶ ② Coteţ de porumbei ridicat în vîrful unui stîlp sau aşezat între crăcile unui copac (☛ 3920).

PĂTULI (-ulesc) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) îndesa, a (se) turti: mămăliga, cînd o mesteci, să n'o pătuleşti de tot (VOR.); fînul trebue să fie uscat bine mai 'nainte de a-l pune în căpiţi, spre a se ~ (ION) [pătul].

PĂTURA (-tur), PĂTURI (-resc = ÎMPĂTURA: rochiile... le păturea bine şi le punea la loc (GRL.); cînd dau să se culce, păturesc straiele (MAR.).

PĂTURĂ (*pl.*-ri) *sf.* ① Învelitoare groasă de lînă, cergă, velinţă; ⓟ: cît 'ţi-e pătura, atît te 'ntinde, nu face cheltuieli mai mari decît îţi permite starea ¶ ② Învelitoare care se pune pe spinarea calului (▪ 3622) ¶ ③ Strat: pe toate cîmpiile se întinde o ~ albă ca o pînză pe un mort (I.-GH.) ¶ ④ ✕ Foaie de plăcintă: rătund e, măr nu-i, pături sînt, plăcintă nu-i (GOR.), *ghicitoare despre* „ceapă" [lat. *pittŭla].

Fig. 3622. Pătură.

PĂTURNIŢĂ, PĂTURNICHE = POTÎRNICHE.

PĂTUŢ (*pl.*-ţuri *sn.* *dim.* PAT.

PAŢACHINĂ (*pl.*-ne) *sf.* ① ✿ CRUŞIN; ROIBĂ; VERIGAR ¶ ② Femeie desfrînată.

PĂŢANIE, PĂŢENIE *sf.* F Întîmplare neplăcută, ceea ce a păţit cineva, păţeală: păţania lui pe care o s'o istorisească tuturor (BR.-VN.); ascultaţi acum şi vă minunaţi de păţania bietului Greuceanu (ISP.); se gîndea la păţeniile celor ce păzise înaintea lui (ISP.); fie-care se ruşina să-şi spună păţenia adevărat (RET.).

PĂŢEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* Păţanie, ceea ce a păţit cineva; experienţă: omul n'ar fi avut darul să înveţe din păţeala altuia (CAR.) [păţi].

PĂŢENIE ☛ PĂŢANIE.

PĂŢI (pat, paţ, păţesc *vb. tr.* ① A suferi ceva nemeritat, neaşteptat), a pătimi, a îndura: unul face şi altul paţe; adesea cei buni pat pentru cei răi; ~ o ruşine; am păţit-o; a păţit-o rău: ce am păţit eu, să nu mai paţă nici duşmanii mei; cine-a mai face altădată ca mine, ca mine să păţească (CRG.); cine o mai face ca mine, ca mine să paţă (I.-GH.) ¶ ② A i se întîmpla (ceva rău sau neplăcut): după ce-şi povesti toate întîmplările şi tot ce păţi, se îmbrăţişară (ISP.) · de-ar şti omul ce-ar ~, dinainte s'ar păzi (CRG.) ¶ ③ A i se întîmpla ceva neaşteptat: ce-ai păţit de te-ai sculat aşa de dimineaţă? dar ce-a păţit de-a venit la mine? ¶ ④ A trece prin multe nevoi, întîmplări, etc., a fi încercat multe, de pe urma cărora a tras învăţăminte, s'a ales cu experienţa: un om care auzise, văzuse şi păţise multe [lat. vulg. *patīre = clas. patiri].

PĂŢIT *adj. p.* şi *sm.* PĂŢI. Trecut prin multe nevoi, care a încercat multe, care a tras învăţăminte din cele ce a văzut, cu multă experienţă: oamenii cei bătrîni, păţiţi şi îmblaţi prin lume se pricep la cîte una alta (SB.); ⓟ: tot ~u-i priceput; Stan ~ul, om cu experienţă: la ori-ce treabă pe Stan ~ul întreabă (PANN) ¶¶ ⓒ NEPĂŢIT.

PĂŢITANIE *sf.* P Păţanie [păţit + păţanie].

PAUCĂ (*pl.*-ce) *sf.* ♩ Tîmpină: începură a suna din tobe, din pauce, din trîmbiţe şi din surle (ODOB.) [germ. Pauke].

PĂUCENIE *sf.* Act, decret de hirotonie, de învoire de a sluji liturghia [rus. poučenie].

PĂUJI (-jesc) *vb. tr.* A îngriji bine: el m'a crescut ca copil de suflet şi m'a păujit atîta timp (R.-COD.).

PĂULA (-lez) *vb. tr.* *Trans.* A pătimi, a îndura, a suferi: multe a mai păulat şi biata N. (VIC.); vai şi amar de zilele mele, că ce păulez eu cu el, să nu mai păuleze puiu de şerpe (RET.).

*****PAULICIAN** *sm.* = PAVLICHIAN [fr.].

PĂUN *sm.* ① Pasăre domestică din ord. galinaceelor, cu pene foarte frumoase şi cu o coadă lungă de peste un metru şi jumătate (*Pavo cristatus*) (▪ 3623): pană de ~; mîndru ca un ~; ca ~ul se mîndreşte (PANN) ¶ ② ✿ OCHIUL-PĂUNULUI ☛ OCHIU 1 ⑫ [lat. pavōnem, printr'un intermediar slav].

Fig. 3623 Păun.

PĂUNĂ (*pl.*-ne) *sf.* ① Femeiuşca păunului ¶ ② Ⓕ Ⓟ Fată frumoasă.

PĂUNAŞ *sm.* ① *dim.* PĂUN ¶ ② Ⓕ Ⓟ Flăcău mîndru, frumos.

PĂUNEL *sm.* *dim.* PĂUN.

PĂUNI (-nesc) *vb. refl.* A se fuduli, a se răţoi, a se mîndri ca un păun: Ce înveţi tu? — Elineşte, am răspuns, păunindu-mă (NEGR.) [format după fr. se pavaner].

PĂUNIŢĂ (*pl.*-nele *sf.* *dim.* Ⓟ PĂUNĂ.

PĂUNIOR *sm.* = FLORINTE [păun].

PĂUNIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ① *dim.* PĂUNĂ ① ¶ ② *Bucov.* Specie de libelulă (*Calopteryx splendens*) ¶ ③ ✿ = MĂLAIUL-CUCULUI².

○ **PĂUNJĂN**, PĂUNJEN *sm.* *Trans. Băn.* = PĂIA(N)JEN.

*****PAUPERISM** *sbst.* Stare permanentă de sărăcie în care se află o parte din populaţia unei ţări [fr.].

*****PAUPERTATE** *sf.* Sărăcie, calicie [lat.].

○ **PAURE** *sm.* *Băn.* Plugar [germ. Bauer].

PĂURESC *adj.* *Băn.* De paure, plugăresc

PĂURIE *sf.* *Băn.* Plugărie; plugărime: Împărate, nu te bate, Că-s cătane ne'nvăţate, Cătane din ~ La puşchiţă ei nu ştie (CAT.) [paur].

○ **PĂURIŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* *Băn.* Ţărancă; nevastă de plugar [paur].

PAUS ☛ PAOS.

PĂUŞ *sm.* *Olten.* Prăjină ce se pune pe claia de fîn.

*****PAUZĂ** (*pl.* -ze) *sf.* ① Oprire, întrerupere momentană a unei acţiuni, a unui exerciţiu ¶ ② ♩ Interval de timp, de durata unei măsuri, în care cel ce cîntă cu vocea sau dintr'un instrument se opreşte din cîntare ¶ ③ ♩ Semnul de muzică ce indică o pauză (▣ 3624) ¶ ④ Trăsură de unire [lat. + fr. pause].

Fig. 3624. Pauze.

○ **PĂUZĂ** (*pl.*-ze) *sf.* *Olten.* ① Prăjină ce se pune pe claia de fîn ¶ ② Sperietoare de pasări, momîie: iei sămînţa şi o semeni şi o păzeşti de pasări cu păuze (R.-COD.).

*****PAVA** (-vez *vb. tr.* A face caldarîm, a aşterne cu piatră, cu lespezi, etc., a pietrui.

PAVĂ (*pl.*-ve, PAHĂ *sf.* Ⓣ Clin, petic cusut la subţioara cămăşii, sub încheietura mînecii [ung. pálha].

*****PAVAGIU** (*pl.*-agii), PAVAJ (*pl.*-aje) *sn.* Caldarîm [fr.].

*****PAVANĂ** *pl.*-ne) *sf.* ① Vechiu dans, de origine spaniolă sau italiană, cu mişcări lente şi grave ¶ ② ♩ Muzica pentru acest dans [fr.].

PAVĂZĂ (*pl.* -veze) *sf.* ① Scut, platoşă (▣ 3625): această piele de leu... o purtă în toată viaţa lui, slujindu-i drept scut, adică ~, fiindcă nu răzbea printr'însa nici un fel de armă (ISP.); Ⓕ: zadarnic îi ocrotea, punîndu-se pavăza nedreptăţii lor împotriva norodului asuprit (VLAH.) ¶ ② ✿ — JALE² ② [it. pavese].

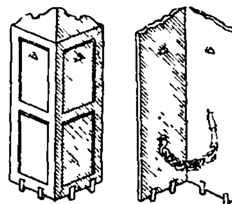

Fig. 3625. Paveze.

***PAVEA** (*pl.*-vele) *sf.* Pavaj, caldarîm: tropăind... cu piciorușele lor goale pe paveaua încinsă de soarele de vară (CAR.); zidurile de la niță... numai de trei sau patru palme de la nivelul pavelei (I.-GH.); pavelele răsună sub copitele lor (ALECS.) [fr. p a v é].

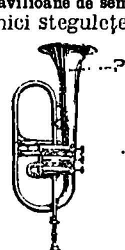

Fig. 3620. Pavian.

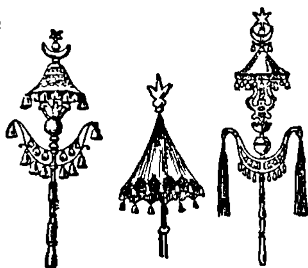
PAVECERNIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* Rugăciunea și slujba ce se face după vecernie: cîntarea pavecerniții iaste căci că spre odihnă ne-am așezat (PRV.-MR.) [vsl.].

○ **PAVELUI** (nesc) *vb. tr. Mold.* A pava [p a v e a].

***PAVIAN** *sm.* Maimuță din Africa (Guinea) (*Cynocephalus*) (▪ 3626) [germ.].

***PAVILION** (*pl.*-ioane) *sn.* ① Un fel de cort pătrat ¶ ② Chioșc, foișor, căsuță într'o grădină ¶ ③ Casă mai mică, izolată de clădirea cea mare ¶ ④ Tub cu o deschizătură mare, conică, ca o pîlnie ce au mai toate instrumentele muzicale de alamă (▪ 3627) ¶ ⑤ ~ chinezesc, instrument de muzică militară, format dintr' o pălărie conică de aramă, de care sînt atîrnați clopoței (▪ 3628) ¶ ⑥ Partea exterioară și cartilaginoasă a urechii ¶ ⑦ Steag, drapel care fîlfîe pe catartul unei corăbii, spre a-i indica naționalitatea; pavilioane de semnal, mici stegulețe de

Fig. 3627. P. Pavilion.

Fig. 3628. Pavilioane chinezești.

diferite colori, pentru făcut semnale între vase și uscat sau vasele între ele, după anumite convenții stabilite de codul internațional de semnale [fr.].

‡ **PAVLICHIAN** *sm.* Membru al unei secte manicheene din veacul al IX-lea, care avea o mare venerațiune pentru apostolul Pavel și căuta să readucă creștinismul la simplicitatea primitivă [vsl.].

***PAVOAZA** (-zez) *vb. tr.* ① A atîrna steaguri și stegulețe pe o corabie ¶ ② A împodobi cu steaguri fațada unei case [fr. p a v o i s e r].

PAZĂ *sf.* ① Faptul de a p ă z i; a se pune de ~; a sta, a rămînea de ~; Ⓟ: a da oile în paza lupului ¶ ② Îngrijire, băgare de seamă, luare aminte; fereală: vaporul merge mai încet, mai cu ~ (VLAH.); Ⓟ: paza bună trece primejdia rea ¶ ③ Cel ce păzește, păzitor; ceea ce păzește: cîinii sînt paza oilor (PANN) ¶ ④ Dietă, regim ¶¶ Ⓒ NEPAZĂ: cîți din ~ ...nu vă călătoriți fără voie p'aiIantă lume? (JIP.); de aice au început a avea rea cîrmă Dacia și Țara-ungurească... din nepaza împăraților (N.-COST.).

‡ **PAZARGHIDEAN** *sm.* Comisionar pentru tîrguelile de pîine, de carne și de zarzavaturi (în timpul lui Caragea): nu voi ca ~ul meu să poarte ceacșiri și ilic (FIL.) [= BAZARGHIDEAN].

‡ **PAZARLÎC** (*pl.*-îcuri) *sn.* Tîrgueală, negustorie: știu că nu-l ajunge capul să facă asemene ~uri (ALECS.) [tc.].

‡ **PAZARNIC** *sm.* Polițaiul tîrgului (în timpul ocupațiunii rusești): ~ul... urmat de trei Cazaci cu sulițele întinse cutreiera tîrgul zi și noapte (I.-GH.) [rus.].

PĂZI (-zesc) 1. *vb. tr.* ① A băga de seamă să nu scape, să nu se piarză, să nu se fure, să nu i se întîmple ceva rău, a supraveghia: ~ un prizonier; ~ via; cîinele păzește casa; ciobanul păzește oile; ➡ FRICĂ ⁸ ¶ ② A veghia spre apărare: ~ cetatea ¶ ③ A fi cu luare aminte, cu băgare de seamă, a păstra cu îngrijire: li s'a recomandat (copiilor)... să-și păzească hăinuțele (VLAH.); a-și ~ gura, limba, a nu vorbi ce nu trebue: ia mai bine păziți-vă gura (CRG.); cine-și păzește limba își păzește capul (ZNN.) ¶ ④ A feri: Dumnezeu să mă păzească de așa prieteni; păzește! ferește-te! dă-te la o parte! F: a lua la trei păzește, *a)* a mustra aspru; *b)* a lua la bătaie ¶ ⑤ A îngriji, a avea de grije: apoi ce păzești tu alta, dacă nu știi nici măcar ceea ce vorbesc muritorii? (CRG.) ¶ ⑥ A observa, a ținea cu sfințenie: a-și ~ cuvîntul, credința ¶ ⑦ A se ocupa de, a-și vedea de: a-și ~ calea, drumul; păzește-ți treaba! ¶ ⑧ ‡ A pîndi: ~ vremea, a pîndi prilejul.

2. *vb. refl.* A se feri, a fi cu luare aminte, cu băgare de seamă, a se îngriji: de-ar ști omul ce-ar păți, dinainte s'ar păzi (CRG.) [vsl. p a z i t i].

PĂZIT 1. *adj. p.* PĂZI ¶¶ Ⓒ NEPĂZIT.

2. *sbst.* Faptul de a păzi.

PĂZITOR 1. *adj. verb.* PĂZI. Care păzește: înger ~.

2. *sm.* Cel ce păzește, paznic.

○ **PĂZITURĂ** (*pl.*-turi) *sf. Trans.* Fiertură; merinde (CONV.) [p ă z i].

PAZNIC *sm.* Păzitor (*în spec.* de noapte): ~ii de noapte trec cu capetele înfundate în mantale albe (EMIN); toți ~ii, ...pe care-i pusese împăratul ca să pîndească, n'au putut ca să prinză pe hoți (ISP.) [p a z ă].

PAZVANGIU, PAZVANT(LÎU) *sm.* Soldat de-ai vestitului P a z v a n t o g l u; jefuitor, tîlhar: țara nu se mai poate apăra nici de bîntuirile pazvangiilor cari... calcă orașele Olteniei, jefuind case și omorînd oameni ziua namiaza mare (VLAH.).

PE *prep.* Arată o mulțime considerabilă de raporturi, din care cele mai de seamă sînt: ① Situația pe suprafața sau în vîrful unui lucru: cartea e ~ masă; șade ~ scaun; s'a urcat ~ acoperiș; și-a pus pălăria ~ cap; călare ~ un măgar; a călători ~ mare ¶ ② Direcțiunea: ~ dreapta; ~ stînga; ~ acolo; ~ici ~ colo ¶ ③ Situațiunea într'un loc: ~ stradă; ~ drum; orașul e așezat ~ malul Dîmboviței; — Ⓕ: trăește ~ spinarea mea ¶ ④ Lucrul sau partea pe care se face acțiunea: a scrie ~ hîrtie; a călca ~ picior; a se spăla ~ mîini ¶ ⑤ Prin: a fugit ~ poartă; a sărit ~ fereastră; nu încape ~ ușă; s'a uitat ~ gaura cheii; îi curgea sîngele ~ gură și ~ nas ¶ ⑥ Momentul cînd se petrece acțiunea (*vorb. în spec.* de starea atmosferică, de un fenomen de natură meteorologică): ~ soare; ~ lună; ~ întunerec; ~ ploaie; ~ ninsoare; ~ vînt; ~ un frig grozav; ~ o căldură de 40 de grade ¶ ⑦ Mișcare către un timp: s'a amînat ședința ~ mîine, ~ a doua zi, ~ altădată ¶ ⑧ O perioadă de timp: am de ajuns ~ opt zile; mi-am pregătit lemne ~ iarnă; m'am tocmit ~ un an; cîștigă atîta ~ ceas, ~ zi, ~ săptămînă, ~ lună, ~ an; de două ori ~ zi; ~ veci; ~ vecie ¶ ⑨ Un moment aproximativ: ~ seară; ~ înserate; însoțită adesea de prep. la: ~ la amiazi; ~ la aprinsul luminărilor; ~ la cinci dimineața ¶ ⑩ Modul (după): a face ~ voia, ~ placul cuiva; urmată de un adverb în -ește, însemnează „în limba" exprimată de acel adverb: ~ românește; ~ franțuzește; ~ turcește ¶ ⑪ Mijlocul (după): îl cunosc ~ glas; s'a luat ~ spusele unora și altora ¶ ⑫ Scopul, destinațiunea: s'a pus ~ lucru; împăratul și împărăteasa se puseră ~ post și ~ rugăciuni (ISP.); am muncit ~ banii mei; strică orzul ~ gîște ¶ ⑬ Raportul între două lucruri între care se face un schimb ori prețul cu care se vinde sau pentru care se face un lucru: a schimbat boii ~ vaci; le-a vîndut ~ un preț de nimic; lucrează ~ mult și ~ puțin; ~ ce te prinzi? ¶ ⑭ Un raport de măsură, de întindere, de cantitate: odaia are 5 metri ~ 4; fracțiunea $\frac{5}{6}$ se citește 5 ~ 6; dă-mi banii ~ jumătate; i-am plătit de două ori ~ atîta ¶ ⑮ În formule de jurămînt, de încredințare: ~ Dumnezeul meu! ~ cinstea mea; ~ viața mea; a se jura ~ toți sfinții ¶ ⑯ Se pune la acuzativul singular și plural, înaintea numelor de persoane (uneori și înaintea numelor de animale), adjectivelor întrebuințate ca substantive sau celor precedate de cel (cea, cei, cele) și dinaintea pronumelor: l-am văzut ~ Ioan; haina nu face ~ om mai de treabă; îl joacă ~ marele; legea pedepsește deopotrivă ~ bogat ca și ~ cel sărac; ~ care l ai ales? ~ cine l-ai lăsat acasă? ~ cîți i-am rugat; ~ unii și ~ alții ¶ ⑰ Pe intră încă în formațiunea a numeroase locuțiuni adverbiale și prepozitive, în legătură cu: *a)* un substantiv: ~ dată; ~ dos; ~ față; ~ rînd; ~

urmă; *b)* un adjectiv: ~ deplin; ~ scurt; *c)* un adverb: ~ atunci; ~ furiş; ~ dedesubt; ~ unde; *d)* un participiu trecut la forma de fem. plur.: ~ alese; ~ întrecute: ~ neaşteptate; ~ negîndite; ~ nerăsuflate ¶ ⑨ Precedează adesea alte prepoziţii, modificîndu-le sau complinindu-le înţelesul: ~ din afară; ~ la spate; ~ sub ascuns; ~ sub mînă ¶ ⑩ Pe e înlocuit uneori cu forma mai veche pre; alte ori e se elide dinaintea unui cuvînt începător cu a: p'afară; p'atunci; p'ale mele [lat. p e r].

○ **PEAG** = PAG.

○ **PEANĂ** (*pl.* pene) *sf. Trans.* = PANĂ¹: Fă-mă ~ 'n clopul tău, Ca să te umbresc mereu (IK.-BRS.).

‡ **PEASNĂ** (*pl.* pesne) *sf.* Cîntare (bisericească) spre lauda Domnului [vsl. p ě s n ĭ].

PECE = PECIE.

PECETAR 1. *sm.* Gravor de p e c e ţ i.

2. (*pl.*-are) *sn.* = PISTORNIC.

PECETE, PECEŢIE *sf.* ① Placă de metal fixată de un mîner pe faţa liberă a căreia e săpată o deviză, armoariile, emblemele, etc., ale unui suveran, ale Statului, ale unei societăţi sau ale unui particular, care, reproduse pe ceară roşie sau pe altă

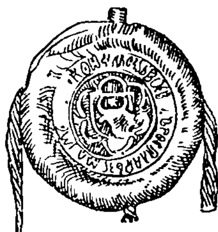

Fig. 3629. Pecetea lui Alexandru cel Bun.

Fig. 3630. Pecetea lui Ştefan cel Mare.

materie, dau un caracter de autenticitate actelor, diplomelor, scrisorilor, etc. pe care sînt imprimate; sigiliu: ~a oraşului; ~a Statului; ~a Ministerului de Justiţie; ~a societăţii; ~a lui Mihai Viteazul; ~a banului ¶ ② Reproducerea în relief pe ceară roşie, etc. a săpăturii de pe pecete (3629, 3630) ¶ ③ *pl.* ‡ Foaie de birul ce urma să plătească contribuabilul ¶ ④ Ⓕ Caracter particular care distinge operele unui scriitor sau unui artist ¶ ⑤ PECETEA-LUI-SOLOMON = COADA-COCOŞULUI [vsl. p e č a t ĭ].

PECETLUI (-uesc) *vb. tr.* ① A pune pecetea pe un act, pe o scrisoare, etc., a sigila ¶ ② A aplica peceţile din autoritatea justiţiei ¶ ③ Ⓕ A confirma, a întări ¶ ④ ‡ A înfiera (pe un criminal) cu bourul: cela ce va arde gardul viei, pre acela să-l pecetluească în mînă (PRV.-MB.); să-l pecetluească şi să-l bage în ocna părăsită (FIL.) [ung. p e c s é t e l n i].

PECETLUIT 1. *adj. p.* PECETLUI.

2. *sbst.* Faptul de a pecetlui.

3. (*pl.*-ituri) *sn.* = PECETE③.

PECIE *sf. Olten. Tr.-Carp.* ① Carnea (ce se găteşte, *în spec.* de friptură): rar de tot mai poţi gusta astăzi cîte o limbă de oaie sau ~ afumată (PĂC.); un trandafir umplut cu tocătură rumenă de ~ şi de muşchiu (DLVR.) ¶ ② *Olten.* Carne moale; carne slabă (VÎRC.) (R.-COD.) [ung. p e c s e n y e].

○ **PECINE**, PECINĂ *sf. Tr.-Carp.* Bucată (de carne slabă) [ung. p e c s e n y e].

PECINGINE *sf.* Boală de piele, contagioasă, caracterizată prin bubuliţe care, uscîndu-se, lasă pe piele nişte pete scorţoase; bolnavul simte o mîncărime grozava, de-i vine să rupă pielea; boala se lăţeşte cu repeziciune pe toată faţa şi pe braţe; numită şi „cur-de-găină" (3631): la purcei se vindecă ~a... că se unge cu gras de cartaboşi (PĂC.); a se întinde ca ~a, a se lăţi, a se întinde din ce în ce mai mult (*vorb.* de un rău, de un viţiu, etc.) [lat. (i m) p e t ī g ĭ n e m].

Fig. 3631. Pecingine.

PECINGINOS *adj.* ① Care are p e c i n g i n e ¶ ② De natura pecinginii.

PECIU (*pl.*-ciuri) *sn.* Ⓟ Foaie de cununie, autorizaţie dată de protopop pentru celebrarea cununiei: să meargă... să scoată un ~ pe numele lui Niţu şi pe-al meu? (ALECS.) [probabil scurtat din p e c e t e].

○ **PECMEZ** *sbst. Băn.* Magiun [bg. p e t m e z ŭ].

***PECTORAL** 1. *adj.* ① De piept, privitor la piept: muşchiu ~ ¶ ② Bun pentru piept: sirop ~.

2. *sm.* Muşchiu pectoral.

3. (*pl.*-ale) *sn.* ① Placa armurei romane care apăra partea de sus a pieptului (3632) ¶ ② Bucată de stofă împodobită cu pietre scumpe pe care faraonii şi marele preot al Evreilor o purtau pe piept [fr.].

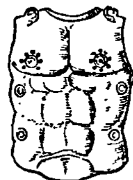

Fig. 3632. Pectoral.

***PECUNIAR** *adj.* ① Care consistă în bani, bănesc: ajutor ~ ¶ ② Privitor la bani: interes ~ [fr.].

***PEDAGOG** *sm.* ① Cel ce se ocupă cu pedagogia ¶ ② Cel ce, într'o şcoală, într'un internat, poartă grije de educaţiunea elevilor şi-i ajută la prepararea lecţiunilor [fr.].

***PEDAGOGIC** *adj.* Privitor la pedagogie: sistem ~; seminar ~ [fr.].

***PEDAGOGIE** *sf.* Arta de a instrui şi de a educa copiii [fr.].

***PEDALA** (-lez) *vb. intr.* ① A pune în mişcare pedalele ¶ ② A umbla cu bicicleta [fr.].

***PEDALĂ** (*pl.*-le) *sf.* ① Scîndurica, mica placă de metal, etc. de la capătul unei manivele şi pe care se apasă cu piciorul, spre a produce o mişcare de rotaţiune (la o tocilă, la un strung, la o maşină de cusut, la o bicicletă, etc.) (3633) ¶ ② Mecanism analog, care se pune în mişcare cu picioarele, la o orgă, la un piano, etc., spre a produce sau a modifica anumite sunete (3634) [fr.].

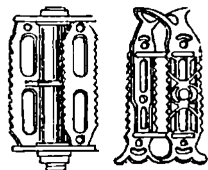

Fig. 3633. Pedale de bicicletă.

Fig. 3634. P. Pedale.

***PEDANT** 1. *sm.*, -TĂ (*pl.*-te) *sf.* Persoană cu pretenţii mari de cunoştinţe vaste, care face paradă cu ştiinţa ei, care se face ridiculă prin tonul impunător şi prin minuţiozitatea-i exagerată în toate împrejurările, pînă şi la lucrurile cele mai neînsemnate: Astăzi rîzi de o pedantă, mîine de o preţioasă (ALX.).

2. *adj.* De pedant, cu apucături de pedant: un ton ~; e numai un gogoman ~ (NEGR.) [fr.].

***PEDANTERIE** *sf.* ① Defectul pedantului ¶ ② Erudiţie pedantă [fr.].

***PEDANTESC** *adj.* De pedant, în felul pedantului [fr.].

***PEDANTISM** *sbst.* Felul de a fi al pedantului, apucături de pedant [fr.].

PEDEAPSĂ (*pl.*-epse) *sf.* ① ‡ Educaţiune, creştere ¶ ② Bătaie sau alt mijloc întrebuinţat pentru a face pe un vinovat să sufere pentru greşala comisă, pentru fărădelegea sau crima făptuită, etc.: a da o ~; a-şi lua, a-şi face, a-şi primi pedeapsa; ~ cu moartea; asta e pedeapsa oamenilor doritori de plăceri trupeşti (RET.) ¶ ③ Ⓕ Chin, supliciu: la drum, era o ~ de mers cu dînsul (GN.) ¶ ④ Ⓕ Urgie: pedeapsa lui Dumnezeu [ngr. παίδευσις, -δεψις].

***PEDEL** *sm.* Uşier la o facultate; servitor la un liceu: de voeşti să fii ~ la gimnaziu, vei avea să duci şi să aduci poşta (RET.) [germ. P e d e l l].

PEDEPSI (-epsesc) 1. *vb. tr.* ① ‡ A da creştere, educaţiune ¶ ② A da o pedeapsă: Dumnezeu pedepsea pe copii pentru păcatul părinţilor (ISP.).

2. *vb. refl.* A se chinui: acela a înjurat pe Dumnezeu şi pe alţi oameni, iar acum se pedepseşte după cum i se cuvine (RET.) [ngr. παιδεύω, viit. -δεύσω, -δέψω].

PEDEPSIE *sf.* Ⓟ Epilepsie: le umblau buzele, parcă erau cuprinşi de ~ (CRG.) [e p i l e p s i e, refăcut prin etimologie populară după p e d e a p s ă].

PEDEPSIT *adj. p.* PEDEPSI. ① ‡ Educat, instruit ¶ ② Care a primit o pedeapsă ¶¶ © NEPEDEPSIT.

PEDEPSITOR *adj. verb.* PEDEPSI. Care pedepseşte.

PEDESTRAŞ *sm.* ① ‡ P e d e s t r u, care umblă pe jos, picton ¶ ② ⚔ Soldat pedestru, infanterist: era prea strînsă acea falangă şi la greu se lega ~ de ~ (M.-COST.).

‡ **PEDESTRI** (-tresc) 1. *vb. tr.* A face, a sili să descalece.

2. *vb. refl.* ⚔ A descăleca (*vorb.* de soldaţii călăreţi).

PEDESTRIME *sf. col.* PEDESTRU. ⚔ Soldaţi pedeştri, infanterie: mare tărie şi neînfrîntă avea şi oştile Machedonenilor pre vremea lor, ales tocmelele pedestrimei lor, căria le zicea ei falangă (M.-COST.).

PEDESTRU 1. *adj.* ① ⚔ Care umblă, care călătoreşte pe jos: oaste pedestră ¶ ② *Băn. Trans.* Nevoiaş, amărît; *pr. ext.* şchiop; olog; chior.

2. *sm.* ① Cel ce umblă pe jos, pieton: decît aşa cal, mai bine ~ (CRG.) ¶ ② ⚔ Infanterist [lat. p e d ĕ s t e r].

PEDICĂ... = PIEDICĂ...

***PEDICEL** (*pl.*-ele) *sn.* ♣ Suport imediat al unei flori într'o inflorescenţă compusă [fr.].

***PEDICUR** *sm.* Cel ce taie bătăturile (de la picioare) [fr.].

***PEDUNCUL** *sm.* ♣ Coada unei flori sau unui fruct (▣ 3635) [lat.].

P ...P P

Fig. 3635. P.P. Peduncule.

***PEDUNCULAT** *adj.* ♣ Se zice despre florile şi fructele care au un peduncul [fr.].

***PEGAS** *sbst.* ☆ Constelaţiune în emisfera boreală pe care ţăranul nostru o numeşte „Toaca" sau „Puţul" (☛ ▣ 1435, 1436) [fr.].

***PEGMATITĂ** *sf.* ⊕ Rocă cristalină cu ţesut laminar, compusă din feldspat şi cuarţ; se întrebuinţează la smălţuitul porţelanurilor [fr.].

PEHLIVAN *sm.* ① ‡ Acrobat; saltimbanc: o adunătură de popor din lasele de jos căsca gura la învîrtelile şi strîmbăturile ~ilor (FIL.) ¶ ② *F* Panglicar; şarlatan; pişicher: toţi îngrijitorii săi de pe la moşii erau aleşi pe sprinceană: unul mai ~ decît altul (D.-ZAMF.) [tc.].

PEHLIVĂNIE *sf.* ① ‡ Acrobaţie; meseria saltimbancului ¶ ② *F* Panglicărie; şarlatanie; pişicherlîc [p e h l i v a n].

PEIC ☛ PAIC.

***PEIORATIV** *adj.* ① Luat în înţeles rău: expresiune ~ă ¶ ② ⌂ Care dă cuvîntului un înţeles defavorabil: sufix ~ [fr.].

PEIRE *sf.* ① Faptul de a p e r i ¶ ② Prăpăd, nimicire, ruină, moarte.

***PEISAGIST**, PEISAJIST, PEIZAGIST *sm.* ✪ Pictor care face peisagii [fr. p a y s a g i s t e].

***PEISAGIU** (*pl.*-gii), PEISAJ, PEIZAJ (*pl.*-je) *sn.* ① Privelişte, întinderea de pămînt ce se îmbrăţişază cu o singură privire ¶ ② ✪ Tablou ce înfăţişază o privelişte cîmpenească ¶ ③ ♩ Titlu dat unei compoziţii muzicale descriptive care imaginează, prin onomatopee, tablouri din natură [fr. p a y s a g e].

PEJMĂ *sf.* ♣ ① Plantă cu tulpina vîrtoasă, ramificată, cu flori mărişoare, galbene ca lămîia, cu miros plăcut, reunite în capitule; originară din Orient, se cultivă adesea ca plantă ornamentală (*Centaurea suaveolens*) ¶ ② = SPOITORI [ung. p é z s m a].

***PELADĂ** *sf.* ⚕ Boală de piele care face să cadă pe alocuri părul [fr.].

***PELAGRĂ** (*pl.*-re) *sf.* ⚕ Boală foarte gravă care se manifestă întîiu pe pielea mînilor şi a picioarelor, apoi pe mucoasa tubului digestiv şi atinge şi sistemul nervos; una din pricinile ei e mizeria şi e răspîndită mai ales la populaţiunea rurală [fr. p e l l a g r e].

***PELAGROS** *adj.* ⚕ Bolnav de p e l a g r ă.

***PELASGIC** *adj.* ‡ Privitor la vechii Pelasgi [fr.].

PELCICĂ ☛ PIELCICĂ.

PELE... = PIELE...

○ **PELEACĂ** (*pl.*-eci) *sf.* Par, prăjină: o înhaţă de păr, o trînteşte şi-i cară pe spinare cu o ~ (R.-COD.).

Fig. 3636. Pelerin.

PELECAN ☛ PELICAN.

○ **PELEG**, PELEAG *adj. Băn.* Chel, pleşuv: văzîndu-i capul tot fără păr, peleg, începură a rîde de el (TICH.).

***PELERIN** *sm.* Cel ce face un pelerinaj (▣ 3636); ~ la locurile sfinte, hagiu [fr. p è l e r i n].

***PELERINĂ** (*pl.*-ne) *sf.* ⓣ Un fel de haină fără mîneci ce se prinde de gît şi acopere pieptul şi spatele (▣ 3637) [fr.].

Fig. 3637. Pelerină.

***PELERINAGIU** (*pl.* -gii), PELERINAJ (*pl.*-je) *sn.* ① Călătorie ce se face din evlavie într'un loc sfînt; ~ la locurile sfinte, hagialîc ¶ ② Locul unde se face această călătorie [fr.].

PELEŞ *sm.* ① ‡ Ciucur, canaf ¶ ② *Olten.* ⓣ Îndoitura de la partea de sus a pantalonilor ţărăneşti pe unde se bagă brăcinarul [comp. srb. p e l e š].

PELETIC *sbst.* Pensula cu care olarul înfloreşte vasele.

PELICAN, ‡ PELECAN *sm.* 🐦 = BABIŢĂ¹ ① [gr.].

***PELICULĂ** (*pl.*-le) *sf.* ① Pieliţă; mătreaţă ¶ ② 📷 Clişeu, placă fotografică subţire şi flexibilă, făcută din celuloid [fr.].

PELIN *sm.* ① ♣ Plantă cu frunzele mătăsoase acoperite cu păr des, cenuşii-verzui pe partea superioară, albe-cenuşii pe partea inferioară, cu flori galbene, foarte mirositoare, de un gust amar, dispuse în mici capitule globuloase; frunzele plantei sînt întrebuinţate în medicină, ca tonice şi aperitive, iar cu frunzele şi cu vîrfurile florifere ale ei se prepară vinul numit „pelin"; cu zeama de pelin fiert se spală rănile; în vreme de epidemii, poporul crede că, dacă poartă un mic mănunchiu de pelin în sîn sau la brîu, e ferit de ori-ce boală (*Artemisia absinthium*) (▣ 3639) ¶ ② ♣ = PELINIŢĂ ¶ ③ ♣ ~-DE-MĂTURI, ~-DE-PURECI, plantă cu flori de coloare verzui, dispuse în mici capitule ovale; creşte pe locuri nisipoase; femeile de la ţară mătură cu ea prin casă, ca să piară purecii (*Artemisia scoparia*) ¶ ④ ♣ ~-MIC = PELINIŢĂ ¶ ⑤ ♣ ~-NEGRU — PELINARIŢĂ ¶ ⑥ (*pl.*-inuri) *sn.* 🍷 Vin, cu gust cam amar, în care s'a macerat frunze şi vîrfuri de pelin [vsl. p e l y n ŭ].

Fig. 3638. Pelinariţă.

Fig. 3639. Pelin.

PELINARIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ♣ Plantă ierboasă, cu frunze mici păroase ca pluşul, cu flori galbene, dispuse în mici capitule ovale sau lungăreţe; numită şi „pelin-negru" (*Artemisia vulgaris*) (▣ 3638) [p e l i n].

PELINCĂ (*pl.*-ci) *sf. Mold. Bucov.* ① Fașă (de înfășat copiii), scutic ¶ ② ✕ **Pelincile Domnului,** un fel de turtă făcută din aluat, nuci și miere care se mănîncă de Crăciun: **ciupiră din pelincile Domnului, turte cu miere și miez de nucă** (SAD.) [rut. p e l i n k a].

PELINIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ♣ Varietate de p e l i n. de coloare cenușie și cu flori galbene; numită și „pelin (-mic)" *(Artemisia pontica)* (▪ 3641).

PELIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ₁ ‡ Carne, trup; ¶ ₂ Pojghiță, coajă subțire, pieliță ¶ ③ Pielea obrazului: **pelița ei semăna cu batista subțire, fără pic de viață** (NEGR.).

†**PELIVAN** — **PEHLIVAN** ₁ : **dumnealui, cu mare sprinteneală, ca un ~, au sărit peste poartă în ogradă** (STAM.).

PELM = **PIELM.**

***PELTAT** *adj.* ♣ Se zice despre frunzele ale căror nervuri pornesc din mijlocul limbului (▣ 3640) [fr.].

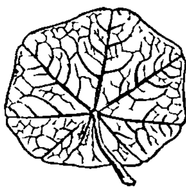

Fig. 3640. Frunză peltată.

Fig. 3641. Peliniță.

PELTEA, BELTEA (*pl.*-tele) *sf.* ① ✕ Gelatină de fructe, must de mere, lămîi, gutui, etc. fiert pînă s'a îngroșat bine: **un borcănaș cu peltea de gutui, făcută din toamna trecută** (BAS.) ; **Știu să fac de toate bune, Vutci, dulcețuri de minune, Și beltele de gutîi, Care scot dinții cei răi** (ALECS.) ; **scoase o bucată de rahat și o rupse în două, întinzînd aluatul ca o beltea legată** (D.-ZAMF.) ¶ ② Ⓕ *F* Pologhie [tc. p e l t è].

PELTIC, -ICĂ *adj.* și *sm. f.* Care nu poate rosti anumite sunete (*în spec.* s și j pe care le pronunță s și z , cepeleag, care vorbește în vîrful limbii; —*adv.*: **Dandanache vorbește peltic și sisiit** (CAR.) [tc. p e l t e k].

PELTICĂI (-ăesc), **PELTICĂRI** (-ăresc) *vb. intr.* A vorbi p e l t i c.

***PELTINERV** *adj.* ♣ Se zice despre frunzele peltate ale căror nervuri se împrăștie ca niște raze de la centru spre circonferență (▪ 3642) [fr.].

PELUNGOASĂ *sf.* ♣ = **SILNIC**[2].

PEMBE *adj. invar.* ① Trandafiriu, roz: **un june... cu fermenea de croazea ~** (FIL.) ; **la amîndouă perechile de sfeșnice, zambilele erau ~** (CAR.) ¶ ② *F* Ciudat, bizar, fistichiu: **gust ~** [tc.].

***PENAJ** (*pl.* - aje, -ajuri) *sn.* Mănunchiu de pene la chipiu, panaș: **soldații aveau chipiul cu ~** (S.-ALD.) ; **~urile cad răsfirate în jos** (S.-ALD.) [fr. p e n n a g e].

Fig. 3642. Frunză peltinervă.

***PENAL**[1] *adj.* ⚖ Care supune la o pedeapsă; **codul ~,** carte de legi care prevede pedepsele ce se cuvin pentru delicte sau crime [fr.].

***PENAL**[2] (*pl.*-aluri) *sn.* Cutioară în care școlarii păstrează penițele, tocurile și creioanele (▪ 3643) [germ. P e n n a l].

***PENALITATE** *sf.* ⚖ Felurile de pedepse stabilite de legi [fr.].

***PENAT** *adj.* ♣ Se zice despre frunzele compuse ale căror foliole sînt așezate ca firicelele unei pene, cum d. e. la frunza de salcîm (▪ 3644) [fr. p e n n é].

***PENAȚI** *sm. pl.* △ Termen general cu care se denumeau zeii casnici ai Romanilor, divinitățile ocrotitoare ale familiei sau ale orașului [lat.].

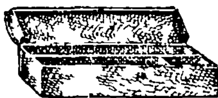

Fig. 3643. Penal.

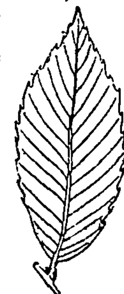

Fig. 3644. Frunză penată.

PENCHIU = **CINTEZĂ** ①[1] [ung. p i n t y].

***PENDENT, PENDINTE** *adj.* ⚖ Ce nu s'a judecat încă, despre care nu s'a luat încă nici o hotărîre: **proces ~ înaintea tribunalului** [fr.].

***PENDUL** (*pl.*-le) *sn.* Ori-ce corp solid care poate să oscileze în jurul unui punct fix, astfel d. e. o greutate atîrnată de o axă orizontală și care, cînd e depărtată de pozițiunea ei de echilibru, face, în dreapta și în stînga, oscilațiuni regulate; limbă de ceasornic (▣ 3645) ; — **~ electric,** mic cocoloș de măduvă de soc atîrnat de un fir și care servește ca electroscop (▪ 3646) ; — **~ compensator** ☞ **COMPENSATOR** ② [fr.].

Fig. 3645. Pendul.

Fig. 3646. Pendul electric.

***PENDULĂ** (*pl.*-le) *sf.* Ceasornic cu greutăți sau cu resort, a cărui mișcare e regulată de un pendul (▪ 3647) [fr.].

***PENEL** (*pl.*-eluri) *sn.* ① Pensulă pentru aplicat văpsele sau cleiu pe o suprafață ¶ ② Ⓕ ✿ Felul de a picta: **~ul lui Grigorescu** [it. p e n n e l l o].

***PENIBIL** *adj.* ① Obositor, anevoios, greu ¶ ② Greoiu: **stil ~** ¶ ③ Întristător; de nesuferit: **un gînd ~; o situațiune, o sensațiune ~ă** [fr.].

Fig. 3647. Pendule.

***PENINERV** *adj.* ♣ Se zice despre frunzele cu nervuri penate (▣ 3648) [fr.].

‡**PENING** *sm.* Ban mărunt [vsl. p ĕ n ę g ŭ < vgerm. p f e n n i n g].

***PENINSULĂ** (*pl.*-le) *sf.* ● Țară sau întindere mare de pămînt înconjurată de trei părți de apă, și care se împreună cu uscatul printr'o limbă de pămînt: **peninsula balcanică, iberică** [fr.].

***PENINSULAR** *adj.* ● Care ține de o peninsulă [fr.].

PENIȘ (*pl.*-ișuri) *sn.* ① Toate penele unei păsări ¶ ② Panaș, penaj.

PENIȘOARĂ[1] (*pl.* -re) *sf. dim.* **PANĂ: iacă îți dau această ~ de ici de subt aripă** (MERA).

***PENITENCIAR** (*pl.*-are) *sn.* ⚖ Temniță, închisoare [fr.].

***PENITENT, -TĂ** *adj.* și *sm. f.* ① Pocăit(ă), care se (po)căește ¶ ② Care face penitență ¶ ③ Care se spovedește preotului [fr.].

Fig. 3648. Peninervă.

Fig. 3649. Peniță.

***PENITENȚĂ** (*pl.*-țe *sf.* ① Pocăință ¶ ② Canon, pedeapsă impusă de preot sau pe care și-o impune cineva însuși pentru ispășirea păcatelor ¶ ③ Pedeapsă [fr. < lat.].

PENIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① *dim.* **PANĂ** ¶ ② Pană (de metal) de scris (▣ 3650) ¶ ③ ♣ Plantă ierboasă, cu flori alburii, dispuse în verticile care formează spice; crește prin apele adînci, stătătoare sau care curg lin; numită și „brădiș(-galben)", „mălura-bălții", „prisnel" sau

Fig. 3650. Penițe.

„vîsc-de-apă" *(Myriophyllum spicatum* și *Myr. verticillatum)* (▣ 3649) ¶ ② ♣ = COLILIE.

*PENSIE *sf.* ① Sumă de bani ce plătește în fiecare an Statul sau o instituțiune particulară unei persoane, după un număr oare-care de ani de serviciu ¶ ② ~ alimentară, viageră ☛ ALIMENTAR ②, VIAGER [p e n s i u n e].

*PENSIOARĂ (*pl.*-re) *sf. dim.* PENSIE.

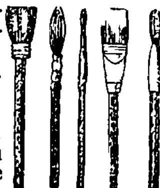
*PENSION (*pl.*-oane) *sn.* Pensionat [fr.].

*PENSIONA (-onez *vb. tr.* ① A scoate la pensie ¶ ② A face o pensie cuiva [fr.].

*PENSIONAR *sm.*, -ARĂ (*pl.*-re) *sf.* ① Persoană căreia Statul îi plătește o pensie anuală ¶ ② Persoană care plătește un preț convenit spre a i se da casă și masă ¶ ③ Elevul (eleva) unui pensionat [fr.].

*PENSIONAT (*pl.*-ate *sn.* Casă de educațiune, institut în care elevii sînt găzduiți și hrăniți [fr.].

*PENSIUNE *sf.* ① = PENSIE ¶ ② Sumă ce plătește cineva pentru a fi găzduit și hrănit; ~ alimentară ☛ ALIMENTAR ② ¶ ③ Locul unde cineva e găzduit și hrănit în schimbul unei sume anumite: ~ burgheză [fr.].

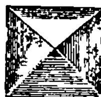

Fig. 3651. Pensule.

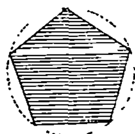
PENSULĂ (*pl.*-le) *sf.* Unealtă formată dintr'un smoc de fire de păr de porc, de viezure, etc., strîns legate de un mîner, cu care se pictează, se dă cu cleiu pe ceva, etc., penel, condeiu (de păr) (▣ 3651)[germ. P i n s e l].

*PENTAEDRU *sm.* Poliedru cu cinci fețe sau cinci laturi (▣ 3652) [fr.].

*PENTAGON (*pl.*-oane) *sn.* Poligon cu cinci unghiuri și cinci laturi (▣ 3653) [fr.].

*PENTAGONAL *adj.* ① Care are forma unui pentagon ¶ ② A cărui bază e un pentagon: prismă ~ă [fr.].

Fig. 3652. Pentaedru.

Fig. 3653. Pentagon.

*PENTAMETRU *sm.* Vers grecesc sau latin alcătuit din cinci picioare [fr.].

*PENTATEUC (*pl.*-curi) *sn.* Nume dat celor dintîiu cinci cărți ale Bibliei, atribuite lui Moise: Facerea (*sau* Geneza), Ieșirea (*sau* Exodul), Leviticul, Cartea Numerelor (*sau* Numerele) și A doua lege (*sau* Deuteronomul) [gr.].

PENTICOSTAR (*pl.*-are) *sn.* Carte bisericească care cuprinde slujba și rugăciunile pe cele 50 de zile de la Paști pînă la Rusalii [gr.].

PENTRU *prep.* Arată diferite raporturi: ① Scopul, destinațiunea: leac bun ~ friguri; le-am adus ~ mine; ~ Dumnezeu! ~ bani și-ar vinde sufletul; ~ cînd ¶ ② Pricina, motivul (= din pricina): l-am răsplătit ~ silința lui; neputîndu-se apropia ~ adîncimea apei (TICH.); ~ aceea, de aceea; ~ ce? de ce? din ce pricină? ¶ ③ O favoare, o preferință; a strînge ajutoare ~ săraci; a vota ~ cineva; *de aci, abs.*: a vota ~; a fi ~ ¶ ④ O relațiune: e prea mare ~ vîrsta lui ¶ ⑤ O durată, un interval de timp: am de ajuns ~ opt zile; mi-am pregătit lemne ~ iarnă ¶ ⑥ În privința, cît despre: ~ mine, fă ce vrei; cît ~ asta, n'am ce zice ¶ ⑦ ‡ Despre: îți fac știre ~ Ștefan Gheorghe că-ți este adevărat viclean (M.-COST.) ¶ ⑧ Spre a (dinaintea unui infinitiv): ~ a nu fi înșelat; ~ a se răzbuna ¶ ⑨ ~ CĂ *conj.* Fiind că, din pricină că ¶ ⑩ ~ CA *loc. conj.* Cu scopul ca, spre a [lat. p e r - î n t r o].

*PENULTIM 1. *adj.* Înainte de cel din urmă, care precede pe cel din urmă: ~a silabă.

2. PENULTIMĂ (*pl.*-me) *sf.* Penultima silabă [lat.].

*PENUMBRĂ (*pl.*-re) *sf.* ① Porțiune de spațiu luminată în parte în jurul umbrei unui corp și mai puțin întunecoasă decît umbra (▣ 3654): ¶ ② Semi-obscuritate: l-am zărit în penumbra odăii [fr.].

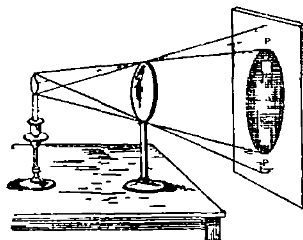
*PENURIE *sf.* Sărăcie grozavă, lipsă desăvîrșită [fr.].

PEPELEA *npr. m.* (P) ☛ PĂCALĂ [vsl. p e p e l ŭ „cenușă"; comp. CENUȘOTCĂ].

PEPENĂRIE *sf.* Loc unde se cultivă sau se vînd p e p e n i.

PEPENAȘ *sm.* ♣ *dim.* PEPENE.

PEPENE *sm.* ♣ ① Plantă din fam. cucurbitaceelor, cu tulpina tîrîtoare, ale cărei varietăți sînt: *a)* ~LE-GALBEN (*Mold.* zămos), cu fructul mare, sferic sau eliptic, cu coaja netedă sau sgrăbunțoasă, cu miezul alb-verzuiu sau galben, vîrtos sau mălăieț, de un gust dulce (*Cucumis melo*) (▣ 3655); *b)* ~LE-VERDE (*Mold.* harbuz, *Olten.* lubeniță), cu fructul sferic sau lungăreț, cu coaja verde, cu miezul suculent și dulce, de coloare roșie sau galbenă (*Cucumis citrullus*) (▣ 3656); gras ca un ~; (P): doi pepeni într'o mînă nu se pot ținea, nu se pot face două lucruri deodată; ☛ FRICĂ③; (F) F a scoate pe cineva din pepeni (afară), a-l scoate din sărite, a-l face să-și piardă cumpătul; a(-și ieși din pepeni (afară), a-și pierde sărita, cumpătul ¶ ② *Mold. Trans.* (*Oaș. Maram.* ~-rlios) Castravete [lat. vulg. *p ĕ p ĭ n e m = clas. p ĕ p ō n e m].

Fig. 3654. UU'. Umbra. – PP'. Penumbra.

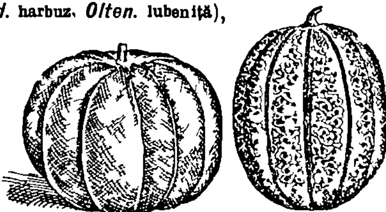

Fig. 3655. Pepeni galbeni.

Fig. 3656. Pepeni verzi.

PEPENEA *sf.* ♣ = CREȚUȘCĂ.

PEPENEI *sm. pl.* ♣ ① = PAPANAȘI ① ¶ ② *Olten.* (VÎRC.) Varietate de pruni cari fac poame cărnoase [p e p e n e].

PEPENOS *adj.* ① Gras și rotund ca un p e p e n e, durduliu, dolofan: copiii lor cresc ca dolofanii, vînjoși, sprinteni și pepenoși (DLVR.) ¶ ② *Olten.* (VÎRC.) ♣ Se zice despre o varietate de prune cărnoase: prune pepenoase.

○ PEPERIG = PIPIRIG.

*PEPINIERĂ (*pl.*-re) *sf.* ① ♣ Plantație de puicți destinați a fi răsădiți în altă parte ¶ ② Terenul, grădina unde acești puieți sînt sădiți ¶ ③ (F) Țară, așezămînt care pregătește un mare număr de oameni în vederea unei profesiuni: școala normală este o ~ de institutori [fr.].

*PEPINIERIST *sm.* ♣ Grădinar, horticultor care sădește și îngrijește pepiniere [fr.].

*PEPIȚĂ (*pl.*-te) *sf.* Masă rotunjită de aur nativ sau de alt metal prețios ce se găsește în nisipurile de aluviune [fr.].

Fig. 3657 Peplum.

*PEPLU(M) *sbst.* Manta fără mîneci, prinsă numai pe umeri, pe care o purtau femeile în antichitate (▣ 3657) [lat.].

*PEPSINĂ (*pl.*-ne) *sf.* Ferment ce există în sucul gastric și joacă un rol foarte însemnat în digestiune [fr.].

PEPT... — PIEPT...

*PEPTONĂ (*pl.*-ne) *sf.* Substanță formată prin acțiunea sucului gastric asupra alimentelor azotate [fr.].

*PERCAL (*pl.*-aluri) *sn.* Țesătură de bumbac albă și foarte subțire [fr.].

*PERCALINĂ (*pl.*-ne) *sf.* Materie de bumbac, cu lustru, pentru căptușeli [fr.].

*PERCEPE (-cep) *vb. tr.* ① A strînge, a aduna, a incasa: ~ **birul** ¶ ② A simți, a înțelege, a pricepe, a primi impresiunea unui lucru care a atins simțurile noastre, a pătrunde cu simțurile, cu mintea: ~ **un sunet** [lat. percĭpĕre].

*PERCEPTIBIL *adj.* ① Ce se poate aduna, strînge, incasa: **impozit ~** ¶ ② Ce se poate percepe cu simțurile, ce se poate prinde, ce se poate pătrunde cu mintea: **un sunet abia ~** ¶¶ © ☛ IMPERCEPTIBIL [fr.].

*PERCEPTIBILITATE *sf.* Însușirea a tot ce poate fi perceptibil, ce poate fi prins cu simțurile, cu mintea ¶¶ C ☛ IMPERCEPTIBILITATE [fr.].

*PERCEPTIV *adj.* Care e în legătură cu facultatea de a percepe [fr.].

*PERCEPTOR *sm.* Funcționar însărcinat cu strîngerea birului, impozitelor [fr.].

*PERCEPȚIE *sf.* ① Perceperea impozitelor ¶ ② Slujba de perceptor ¶ ③ Localul, biroul unde se percep impozitele ¶ ④ = PERCEPȚIUNE.

*PERCEPȚIUNE *sf.* ① Faptul de a percepe ¶ ② Actul prin care mintea ia cunoștință de obiectele exterioare care au lovit simțurile ¶ ③ Rezultatul acestui act ¶ ④ Însușirea pe care o are sufletul de a pricepe, de a-și da seama de ceva [fr.].

*PERCHIZIȚIONA (-onez) *vb. intr.* A face perchiziții [fr.].

*PERCHIZIȚIUNE, PERCHIZIȚIE *sf.* Cercetare judecătorească în casa sau în lucrurile celui bănuit de o crimă sau de un delict [fr.].

PERCICĂ (*pl.* percele) *sf. Mold.* Moț (de păr): **smulge trei fire de păr din percica ta** (SEV.) [perciun].

PERCIUN ☛ PERCIUN(E).

PERCIUNAT 1. *adj.* Care poartă perciuni. 2. *sm.* Termen de dispreț aplicat Evreului.

PERCIUN(E) *sm.* ① Zuluf, *in spec.* fie-care din cele două bucle de păr răsucite ce poartă Evreii bigoți la tîmple și care atîrnă de-a lungul obrajilor [tc. perčem].

*PERCURGE (-curg) *vb. tr.* ① A străbate, a cutreiera, a merge de la un capăt la altul ¶ ② A citi în treacăt, a răsfoi [lat. percurrĕre, refăcut după curge].

*PERCURS 1. *adj. p.* PERCURGE.
2. (*pl.*-suri) *sn.* ① Faptul de a percurge ¶ ② Drumul străbătut: **~ul unui fluviu, unei trăsuri** ¶ ③ Trecere: **liber ~**, trecere liberă [după fr. parcours.

*PERCUSIUNE *sf.* ① Ciocnire, lovire ¶ ② ☛ INSTRUMENT ② [fr.].

PERDAF (*pl.*-afuri) *sn.* ① Stropire foarte subțire a unei materii spre a-i da lustru a doua oară ¶ ② Răsătură în răspăr, de jos în sus, în direcțiunea opusă creșterii părului ¶ ③ Ⓕ *F* Mustrare aspră, săpuneală, răfuială, frecuș: **a da cuiva un ~** [tc. perdah „lustru"].

PERDE... = PIERDE...

PERDEA (*pl.*-dele) *sf.* ① Pînză sau stofă ce se pune sau se atîrnă de niște vergele: *a)* dinaintea ferestrelor, spre a le împodobi, spre a opri trecerea luminii de afară, etc.; *b)* dinaintea ușilor, spre a ascunde deschizătura, spre a opri trecerea vîntului, etc.; *c)* dinaintea unei deschizături, la ușile unui dulap, etc., spre a ascunde vederii cele ce se află dindărăt: **a trage ~ua; a lăsa perdelele; a se da după ~**, a se ascunde ¶ ② Cortină, pînza de la teatru ce ascunde spectatorilor scena și pe actori ¶ ③ *Pr. ext.* Arbori sau arbuști sădiți în linie spre a produce umbră, spre a opri furia vîntului, etc.: **se lungi pe iarbă, la umbra unei perdele de chiparoși** (DLVR.) ¶ ④ Ⓕ Ceea ce cade sau atîrnă ca o perdea, ce ascunde vederea ca o perdea: **ploaia vine ~ spre noi** (VLAH.); **se vede o biserică veche, lîngă o lungă ~ de zid ruinat** (IRG.); **o ~ de ceață; parcă mi s'a luat o ~ de pe minte; a pune cuiva perdele la ochi**, a-l amăgi, a-l împiedeca de a vedea lămurit, de a pricepe ceva; *F* **cu ~**, cu oare-care rezervă, păstrînd bunăcuviința, menajîndu-și expresiunile: **mă stăpînesc, adică îi vorbesc cu ~... ca să n'o rușinez** (CAR.); **fără ~**, fără nici o rezervă, în mod obscen ¶ ⑤ Pohăială, cataractă, pieliță ce acopere ochii ca o perdea, împiedecîndu-i de a vedea: **mie mi s'a lăsat o ~ peste amîndoi ochii** (DLVR.) ¶ ⑥ Adăpost de iarnă pentru oi (făcut din scînduri): **vitele se strîngeau cap la cap în perdele și șoproane** (SAD.) [tc. perdè].

PERDELUI (-uesc) *vb. tr.* A ascunde cu o perdea: **negurile se lasă perdeluind zările** (GRL.); **nori întunecați perdeluiau stelele** (S.-ALD.).

PERDELUȚĂ (*pl.*-țe) *sf. dim.* PERDEA.

PERECHE ☛ PĂRECHE.

*PEREGRIN ... = PELERIN... [lat.].

○ PERELAZ ☛ PÎRLEAZ.

*PEREMPTORIU *adj.* Hotărîtor, care nu poate fi tăgăduit [fr.].

PERET (*pl.*-eturi) *sn.* Loc în care cresc mulți peri (CIAUȘ.).

PERETE... ☛ PĂRETE...

*PERFECT 1. *adj.* Care întrunește toate calitățile fără să aibă vre-un cusur, desăvîrșit: **din zi în zi, mai cuminte, mai înțelept și mai ~ se face** (TICH.).
2. *adv.* ① Cu desăvîrșire ¶ ② Foarte bine.
3. (*pl.*-te) *sn.* Timp al verbului care arată trecutul: **~ul simplu; ~ul compus** ¶¶ © ☛ IMPERFECT [lat.].

*PERFECTIBIL *adj.* Care poate fi perfecționat [fr.].

*PERFECTIBILITATE *sf.* Însușirea de a fi perfectibil [fr.].

*PERFECȚIONA (-onez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) desăvîrși, a (se) face mai perfect [fr.].

*PERFECȚIUNE, PERFECȚIE *sf.* ① Desăvîrșire, însușirea lucrului perfect în felul său; **în ~**, în mod desăvîrșit, perfect, foarte bine ¶ ② *pl.* Însușiri excelente fizice sau morale: **e înzestrată cu toate perfecțiunile** ¶¶ C ☛ IMPERFECȚIUNE [fr.].

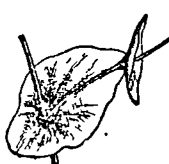
*PERFID *adj.* Care-și calcă credința sau cuvîntul dat, care trădează încrederea ce i s'a acordat, viclean [fr.].

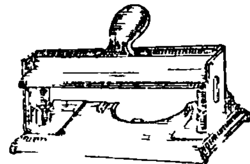
*PERFIDIE *sf.* Lipsă de credință, călcarea cuvîntului dat, trădarea încrederii ce i s'a acordat, vicleșug [fr.].

*PERFOLIAT *adj.* Se zice despre o frunză care înfășoară astfel tulpina, încît pare a fi străpunsă de ea (▣ 3658) [fr.].

*PERFORA (-orez) *vb. tr.* A găuri [fr.].

*PERFORATOR (*pl.*-toare) *sn.* Mașină, unealtă cu care se perforează (▣ 3659) [fr.].

Fig. 3658. Frunze perfoliate.

Fig. 3659. Perforator.

*PERFORAȚIUNE *sf.* Găurire: **~a intestinelor** [fr.].

*PERFORMANȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① Rezultatele obținute de un cal de cursă în alergările la care a luat parte ¶ ② Rezultatele obținute pe rînd de un șampion [engl.].

*PERGAMENT (*pl.*-te) *sn.* ① Piele de oaie, de capră, etc., pregătită astfel ca să se poată scrie pe ea ¶ ② Hrisov, pitac [germ.].

PERGAMUTĂ (*pl.*-te) *sf.* Varietate de pere galbene, zemoase, cu gust foarte plăcut [comp. it. bergamotta].

PERGHEL (*pl.*-eluri) *sn.* ① ‡ Circonferență: **uși cu tocuri de piatră ...aduse sus în îndoit ~** (ODOB.) ¶ ② Compas de măsurat grosimea ¶ ③ Mic cerc

însĕmnat pe pămînt în care se așază arșicele ce urmează a fi lovite cu ichiul [tc.].

PERI, **PIERI** (pier, pieiu) *vb. intr.* ① A lua sfîrșit, a se prăpădi, a se nimici: sînteți ca floarea cîmpului și ca iarba carea o usucă soarele și piare (GAST.); ☛ LUME¹ ④ ¶ ② A avea un sfîrșit nenorocit; a muri de o moarte năprasnică, nefirească: ~ în foc, în valuri, de sabie, de foame; pre coconi-i lepădară cu un cin pre apa Tiveriei, să piară (MX.); nu multă vreme trecînd, au perit nepotul lui Dispot la un războiu (LET.); ☛ CERE 1 ③ ¶ ③ A muri, a se prăpădi (*vorb.* de animale): a pierit o vacă; de să va prileji să piară acele dobitoace sau să le mănînce lupii, acela să le plătească (PRV.-MB.); ☛ LIMBĂ ③ ¶ ④ A dispărea: il apucară diavolii den mînile părinților lui și periră cu dînsul (PRV.-MB.); tocmai cînd era să se spargă nunta, ea peri de lîngă dînsul din horă (ISP.); ~ ca o nălucă; piei dinaintea mea *sau* din ochii mei! i-a pierit laptele; mi-a pierit pofta de mîncare; i-a pierit glasul ¶ ⑤ ☆ A se eclipsa: s'au întunecat soarele într'acel an, în luna lui Iunie, ...cît-perise soarele nu puțin... tocma amiazăzi (M.-COST.) [lat. pĕrīre].

PERIA (-riu) *vb. tr.* ① A curăța cu peria; a șterge de praf ¶ ② *Trans. Băn.* A pieptăna (VIC.).

***PERIANT** (*pl.*-te) *sn.* ♣ Totalitatea învelișurilor florale la monocotiledoane [fr.].

PERIAT 1. *adj. p.* PERIA ¶¶ © NEPERIAT.
2. *sbst.* Faptul de a peria.

***PERICARD** *sbst.* Sac seros care împresoară inima [fr.].

***PERICARDITĂ** (*pl.*-te) *sf.* Inflamațiunea pericardului [fr.].

***PERICARP** *sbst.* ♣ Partea din miezul unui fruct care înconjoară semințele [fr.].

***PERICENTRIC** *adj.* Care e așezat în jurul centrului [fr.].

PERICIUNE *sf.* Peire, pierzanie [lat. peritionem].

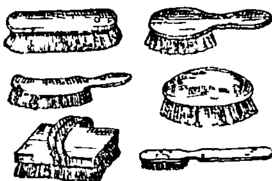
***PERICLITA** (-itez) 1. *vb. intr.* A fi în primejdie. 2. *vb. tr.* A pune în primejdie, a primejdui [fr.].

***PERICOL** (*pl.*-le) *sn.* Primejdie [lat.].

***PERICULOS** *adj.* Primejdios [lat.].

***PERIDOT** *sbst.* = OLIVINĂ.

PERIE *sf.* ① Placă de lemn în care sînt prinse fire de păr de porc, de cal, etc. și care servește pentru a scoate praful sau noroiul de pe haine, de pe încălțăminte sau de pe mobile, să curețe, prin frecare, diferite lucruri, etc. (▣ 3660): ~ de haine; ~ de ghete; ~ de dinți; ~ de unghii; ~ moale, aspră ¶ ② Unealtă în formă de perie, făcută din păr de porc, cu care se perie fuiorul ieșit din raghilă [vsl. perije „pene"].

Fig. 3660. Perii.

PERIER *sm.* Cel ce face sau vinde perii.

‡**PERIERGHIE** *sf.* Curiozitate de a afla, de a ști ceva [ngr.].

PERIERIE *sf.* Atelier unde se fabrică, prăvălie unde se vînd perii.

PERIETURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Frecare, curățire cu peria [peria].

***PERIFERIC** *adj.* Ce ține de periferie [fr.].

***PERIFERIE** *sf.* ① Conturul unei figuri curbilinii ¶ ② Suprafața exterioară a unui corp solid: periferia globului pămîntesc [fr.].

***PERIFRASTIC** *adj.* ① De natura perifrazei: stil ~; expresiune ~ă ¶ ② Timp ~, timp compus în conjugarea verbelor [fr.].

***PERIFRAZĂ** (*pl.*-ze) *sf.* Figură de retorică prin care se înlocuește termenul propriu prin mai multe cuvinte care laolaltă exprimă același înțeles. Ex.: elementul lichid *în loc de* apa; regele animalelor *în loc de* leul [fr.].

***PERIGEU** *sbst.* ☆ Punctul de pe orbita unei planete care e cel mai apropiat de pămînt ¶¶ © APOGEU [fr.].

***PERIHELIE** *sf.* ☆ Punctul de pe orbita unei planete care e cel mai apropiat de soare ¶¶ © AFELIE [fr.].

***PERIMA** (-imez) *vb. intr.* și *refl.* A se pierde, a se stinge, a se anula (*vorb.* de un proces), pentru că nu s'a urmărit la timp, pentru că s'a lăsat să treacă prescripțiunea [fr.].

***PERIMETRIC** *adj.* Ce ține de perimetru [fr.].

***PERIMETRU** (*pl.*-tre) *sn.* Conturul, ocolul unei suprafețe [fr.].

○ **PERINĂ**... ☛ PERNĂ...

PERINDA ☛ PĂRÎNDA.

○ **PERINIOARĂ** (*pl.*-re) *sf. dim.* PERINĂ. Perniță: Frunză verde sălcioară, Mîndra mea trage să moară, Cu capul pe ~ (NOV.).

PERINOC (*pl.*-oace) *sn.* ① Bucată groasă de lemn în care sînt virîte capetele dricurilor carului (☛ ▣ 878) ¶ ② Stratul de lemn de care e prinsă broasca morii; numit și „pernă" [perină].

PERINUȚĂ (*pl.*-țe) *sf. dim.* PERINĂ. Perniță.

***PERIOADĂ** (*pl.*-de) *sf.*, **PERIOD**¹ (*pl.*-oade) *sn.* ① ☆ Durata revoluțiunii unui astru: perioada lunară e de 29 de zile și jumătate ¶ ② Timpul trebuincios unui fenomen pentru a trece prin toate fazele sale ¶ ③ Număr determinat de ani cu ajutorul căruia anumite națiuni calculau timpul: perioada atică ¶ ④ ~ geologică, timpul corespunzător formațiunii unui etaj geologic ¶ ⑤ Spațiu de timp nedeterminat, răstimp: în perioada cea mai fericită a vieții sale ¶ ⑥ Durata fie-căreia din diferitele faze regulate ale unei boale: perioada de incubație; frigurile tifoide au mai multe perioade ¶ ⑦ Punctul, gradul cel mai înalt, culmea la care se poate ridica un lucru sau o persoană: a ajuns la cel mai înalt period al (*sau* la cea mai înaltă perioadă a) măririi ¶ ⑧ Reunire de fraze dispuse în așa fel încît să formeze un înțeles complet și un tot armonios ¶ ⑨ ♩ Reunire de mai multe fraze muzicale, corect legate între ele, după legile teoretice ale ritmului și ale melodiei [fr. période].

***PERIOD**² (*pl.*-oade) *sn.* ① Sorocul femeii ¶ ② ☛ PERIOADĂ [fr.].

***PERIODIC** *adj.* ① Ce se repetă, ce revine după un timp anumit: vînturi ~e; friguri ~e, ale căror accese se repetă după un număr de zile totdeauna același ¶ ② Care apare la date fixe: foaie, scriere, publicațiune ~ă ¶ ③ ± Fracțiune ~ă, fracțiune zecimală în care, începînd de la un anumit șir, aceleași cifre se reproduc indefinit în aceeași ordine [fr.].

***PERIODICITATE** *sf.* Însușirea de a fi periodic, caracterul lucrurilor periodice [fr.].

***PERIOST** *sbst.* Membrană fibroasă care înconjoară oasele [fr.].

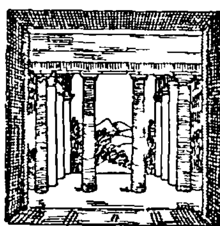
***PERIOSTITĂ** *sf.* Inflamațiunea periostului [fr.].

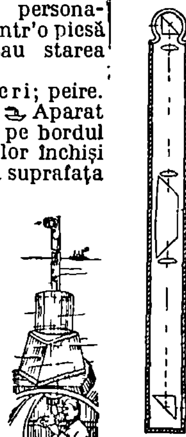
***PERIPATETIC**, **PERIPATETICIAN** *adj.* și *sm.* Care urmează doctrina lui Aristotel [fr.].

***PERIPEȚIE** *sf.* Întîmplare care schimbă deodată și cu totul situațiunea personagiilor dintr'o poemă epică, dintr'o piesă de teatru, dintr'un roman sau starea actuală a lucrurilor [fr.].

PERIRE *sf.* Faptul de a peri; peire.

***PERISCOP** (*pl.*-oape) *sn.* Aparat compus din oglinzi, instalat pe bordul submarinelor, care permite celor închiși în vas să vadă ce se petrece la suprafața mării, cînd submarinul e scufundat (▣ 3662) [fr.].

Fig. 3661. Peristil.

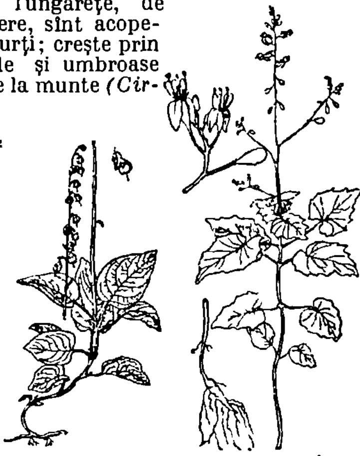

Fig. 3662. Periscop.

***PERISTIL** (*pl.*-iluri) *sn.* ① Galerie de coloane izolate care mărginește o clădire construită

de jur împrejurul unei curți (▪ 3661) ¶ ③ Totalitatea coloanelor izolate care împodobesc fațada unui monument [fr.].

PERIȘOARĂ (*pl.*-re) *sf.* ① ♣ *dim.* PARĂ¹ ¶ ② ⚔ Cocoloș de carne tocată: **ciorbă de perișoare** ¶ ③ *Tr.-Carp.* ✕ = SARMA.

PERIȘOR¹ *sm.* ♣ ① *dim.* PĂR¹ ¶ ② Plantă cu frunze late, lucitoare, cu flori mici, roșietice, ale cărei fructe, lungărețe, de forma unor pere, sînt acoperite cu peri scurți; crește prin locurile umede și umbroase din pădurile de la munte *(Circaea alpina)* (▪ 3664).

Fig. 3663. Perișor. Fig. 3664. Perișor.

PERIȘOR² *sm.* ① *dim.* PĂR²: **de ar fi aceea ce vede el numai ~ ... îi să pare lor că e bîrnă mare** (TICH.) ¶ ② ♣ Plantă ierboasă, cu frunzele păroase, ce crește prin pășunile uscate și pe locuri stîncoase; numită și „iarba-părului", „secăriță", etc. *(Hordeum caput Medusae)* ¶ ③ ♣ Mică plantă, cu frunzele ovale, cu florile albe-verzui, la început orizontale, pe urmă plecate în jos, dispuse în ciorchină; numită și „brăbănoc", „merișor" sau „verdeața-iernii" *(Ramischia secunda)* (▣ 3663).

PERIT, PIERIT 1. *adj.* ① *p.* PERI ¶ ② Mort ¶ ③ Dispărut ¶ ④ ~ (**la față**, tras la față, galben, palid, searbăd, ofilit: **Zoe se primbla palidă și perită pe față prin odaie** (NEGR.); **De-a morții gălbeneală pieriți ei sînt la față** (EMIN.).

2. CEL-PERIT *sbst.* ✗ Ⓟ Sifilis.

***PERITONEU**, PERITONIU *sbst.* Membrană seroasă ce căptușește peretele cavității abdomenului [fr.].

***PERITONITĂ** *sf.* ✗ Inflamațiunea peritoneului [fr.].

PERITOR, PIERITOR *adj. verb.* PERI. Care piere: **a lăsat pe biata femeie nevinovată peritoare de foame** (CAR.) ¶¶ Ⓒ NEPERITOR.

PERITURĂ (*pl.*-turi *sf.* ① Căzătură, ființă aproape de peire: **dă-o, omule, peritură ceia, că batjocurește toate vitele** (SEV.) ¶ ② *Trans.* Holdă rară, mică în paiu și în spice (VIC.) [p e r i].

PERIUȚĂ (*pl.*-țe *sf. dim.* PERIE.

○ **PERJ** *sm. Mold.* ♣ PRUN: **meri, peri și ~i, plini de rod bogat, desfătau ochii tuturor** (GRIG.).

PERJĂ (*pl.*-ie *sf. Mold.* ♣ = PRUNĂ.

PERJAR *sm. Mold.* Cel ce cultivă pruni [p e r j].

PERJERIE *sf. Mold.* ♣ Plantațiune de pruni, prunet: **moșioara mea de baștină cu ~** (ALECS.) [p e r j].

***PERLĂ** *pl.*-le) *sf.* ① Mărgăritar ¶ ② Ⓕ Om desăvîrșit, o grădină de om; lucru perfect [fr.].

***PERLAT** *adj.* ♩ Se zice despre execuțiunea unei bucăți muzicale în care fie-care notă e de o claritate desăvîrșită [fr. p e r l é].

***PERMANENT** *adj.* Statornic; care nu încetează; care nu se schimbă; care funcționează totdeauna [fr.].

***PERMANENȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* Statornicie, starea unui lucru care durează într'una; **în ~**, fără întrerupere, fără încetare [fr.].

***PERMANGANAT** *pl.*-ate *sn.* Ori-ce sare formată prin combinarea acidului permanganic cu o bază: **~ de potasiu** [fr.].

***PERMANGANIC** *adj.* **Acid ~**, cel mai oxigenat din acizii manganului [fr.].

***PERMEABIL** *adj.* Ce poate fi pătruns de un lichid sau de un fluid imponderabil ¶¶ Ⓒ ☞ IMPERMEABIL [fr.].

***PERMEABILITATE** *sf.* Însușirea pe care o au unele corpuri de a lăsa să treacă alte corpuri sau fluide imponderabile prin substanța lor ¶¶ Ⓒ ☞ IMPERMEABILITATE [fr.].

***PERMIS** 1. *adj. p.* PERMITE ¶¶ Ⓒ NEPERMIS.

2. (*pl.*-ise) *sn.* Permisie scrisă, bilet de voie.

***PERMISIUNE**, PERMISIE *sf.* ① Voie, învoire, îngăduire de a face sau de a spune ceva ¶ ② ⚔ Învoire dată unui soldat de a lipsi de la cazarmă, de a pleca pentru cîteva zile [fr.].

***PERMITE** (-mit) 1. *vb. tr.* ① A da voie, a autoriza să facă sau să spună ceva ¶ ② A îngădui, a tolera ¶ ③ A da putința: **mijloacele mele nu-mi permit să plec la băi.**

2. *vb. refl.* **A-și ~**, a-și lua libertatea [lat.].

***PERMUTA** (-mut) 1. *vb. tr.* A strămuta; a muta, a schimba, a pune pe unul în locul celuilalt.

2. *vb. refl.* ① A se muta într'alt loc, a-și schimba slujba cu alta ¶ ② A se schimba, a se pune unul în locul celuilalt [lat.].

***PERMUTABIL** *adj.* Care se poate permuta, care poate fi schimbat, mutat în locul altuia [fr.].

***PERMUTARE**, PERMUTAȚIUNE, PERMUTAȚIE *sf.* Faptul de a (se) p e r m u t a [fr.].

Fig. 3665. Pernă.

PERNĂ, ○ PERINĂ (*pl.* -ne) *sf.* ① Un fel de sac umplut cu puf, cu fulgi, cu păr de cal, cîlți, paie, iarbă de mare, etc. pe care se odihnește, se razimă sau se culcă cineva, căpătîiu (▪ 3665) ¶ ② ♣ FLOARE-DE-PERINĂ ☞ FLOARE ③ ¶ ③ ☞ PERINOC② [bg. srb. p e r i n a].

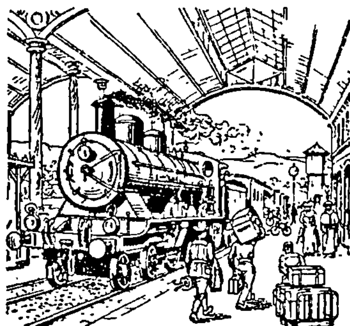

Fig. 3666. Pernițe.

Fig. 3667. Pernița de ace.

***PERNICIOS** *adj.* ① Primejdios, care pricinuește moartea ¶ ② Vătămător sănătății [lat.].

***PERNICIOZITATE** *sf.* Caracterul a tot ce este pernicios [fr.].

PERNIȚĂ, PER(I)NUȚĂ (*pl.*-țe), PERNIȘOARĂ (*pl.*-re) *sf. dim.* PERNĂ (▣ 3666); **~ de ace**, mică perniță, umplută cu bumbac, cu lînă, etc., în care se țin acele înfipte (▪ 3667).

Fig. 3668. Peron.

***PERON** (*pl.*-onuri) *sn.* ① Trotoarul unei gări, de-a lungul căruia se opresc trenurile (▣ 3668) ¶ ② Scară de cîteva trepte la intrarea unei clădiri puțin ridicate de la pămînt (▪ 3669) [fr.].

***PERONEU** *sbst.* Os lung situat la partea externă și posterioară a piciorului, alături de tibia cu care se articulează la cele două capete (▪ 3670) [fr.].

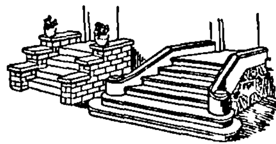

Fig. 3669. Peron.

Fig. 3670 Peroneu.

***PERORA** (-orez) *vb. intr.* A vorbi mult și cu un ton îngîmfat [fr.].

*PERORAȚIUNE, PERORAȚIE *sf.* 🕮 Partea din urmă sau încheierea unui discurs [lat.].
*PEROXID *sm.* ⚗ Oxidul cel mai bogat în oxigen printre cei de speța lui [fr.].
PERPELEALĂ *sf. Olten.* Așteptare cu nerăbdare [p e r p e l i].
PERPELI (-elesc) 1. *vb. intr. Olten* A arde de nerăbdare.
2. *vb. refl.* A se sbate, lovindu-se de pămînt, cînd pe o parte, cînd pe alta: **un pește mic... se perpelea pe uscat, fiind aruncat de apă** (R.-COD.) [comp. PÂRPÂLI].
PERPELICIU *sm. Olten.* Om, copil sburdalnic, care nu se mai astîmpără, care se sbate sau aleargă încoace și încolo [p e r p e l i].
PERPELIT *adj. F Mold.* Sărăcăcios, sdrențăros: **un Grecușor... rupt, sărmanu, și ~ de ți se făcea milă** (ALECS.) [p i r p i r i u, refăcut, prin etimologie populară, după part. trec. al lui p e r p e l i].
○ PERPELIȚĂ = PÎRPĂRIȚĂ.
*PERPENDICULAR 1. *adj.* Care cade drept pe o linie sau pe un plan fără să se aplece de o parte mai mult decît de cealaltă parte; **linie ~ă pe alta**, care formează cu aceasta două unghiuri drepte (▣ 3671); **plan ~ pe altul**, care formează cu acesta două diedre egale.

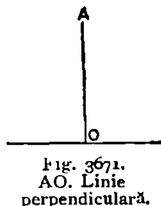
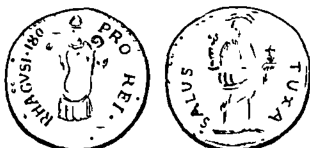

Fig. 3671. AO. Linie perpendiculară.

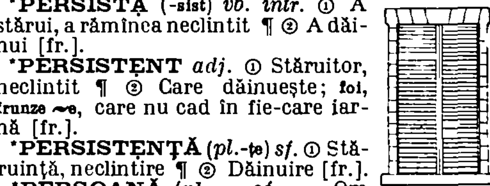
2. PERPENDICULARĂ (*pl.*-re) *sf.* Linie perpendiculară pe alta [fr.].
‡PERPER *sm.* ① Monedă de aur a împăraților bizantini ¶ ② Monedă sau sumă de bani de o valoare corespunzătoare celei bizantine (▣ 3672) [vsl. < gr. ὑπέρπυρον].

Fig. 3672. Perper din Ragusa.

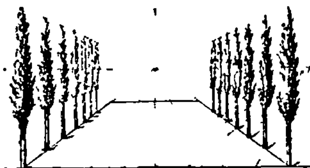
○ PERPETĂ (*pl.*-te) *sf. Trans.* ① Fota din față (*în opoz.* cu cea din spate, numită „zadie") (▣ 3673).
*PERPETUA (-uez) 1. *vb. tr.* A face să dureze vecinic sau multă vreme.
2. *vb. refl.* A dăinui vecinic; a se trece, a se transmite pururea de la unul la altul [fr.].
*PERPETUITATE *sf.* Durată vecinică [fr.].
6 000 *PERPETUU 1. *adj.* ① Vecinic, de veci, care nu încetează, care nu se sfîrșește niciodată, necurmat, nepărăsit ¶ ② Pe viață: **secretar ~** ¶ ③ Neîncetat, care se reînnoește mereu.
2. *adv.* Vecinic, pururea, mereu [lat.].
*PERPLEX *adj.* Nedumerit, nehotărît [fr.].
*PERPLEXITATE *sf.* Nedumerire, starea unei persoane care nu știe ce hotărîre să ia [fr.].

Fig. 3673. Perpetă.

*PERS *sm.* ⚠ Locuitor din Persia antică.
*PERSAN 1. *adj.* ● Din Persia modernă, ce ține de Persia, al locuitorilor din Persia: **covor ~**.
2. *sm.*, PERSANĂ (*pl.*-ne) *sf.* Locuitor, locuitoare din Persia modernă.
*PERSECUTA (-cut) *vb. tr.* A prigoni, a supăra prin urmăriri nedrepte și violente, a asupri [fr. < lat.].
*PERSECUTOR *sm.* Prigonitor, cel ce persecută [fr.].
*PERSECUȚIUNE, PERSECUȚIE *sf.* Prigonire, urmărire nedreaptă și violentă, asuprire [fr.].
*PERSEU *sbst.* ☆ Constelațiune în emisfera boreală, numită de țăranul român „barda" (☛ ▣ 375) [fr.].
*PERSEVERA (-erez) *vb. intr.* A stărui, a sta neclintit, a rămînea mereu în aceeași stare morală, în aceleași dispoziții [fr. < lat.].
*PERSEVERANT *adj.* Stăruitor [fr.].
*PERSEVERANȚĂ *sf.* Stăruință, neclintire [fr.].
*PERSIAN *adj.* și *sm.* = PERSAN.
*PERSIANĂ, *mai adesea pl.* PERSIENE *sf.* Oblon la ferestre alcătuit din scîndurele așezate orizontal și depărtate unele de altele (▣ 3674) [fr.].
*PERSIFLA (-iflez) *vb. tr.* A lua în zeflemea, în rîs, în bătaie de joc, cu vorbe subțiri, ironice [fr.].
*PERSISTA (-sist) *vb. intr.* ① A stărui, a rămînea neclintit ¶ ② A dăinui [fr.].
*PERSISTENT *adj.* ① Stăruitor, neclintit ¶ ② Care dăinuește; **foi, frunze ~e**, care nu cad în fie-care iarnă [fr.].
*PERSISTENȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① Stăruință, neclintire ¶ ② Dăinuire [fr.].

Fig. 3674. Persiene.

*PERSOANĂ (*pl.*-ne) *sf.* ① Om (bărbat sau femeie); *pl.* inși ¶ ② **în ~**, însumi, însuți, însuși, etc. ¶ ③ **~ civilă**, ființă morală care are o existență juridică: **asociațiunile legal autorizate sînt persoane civile** ¶ ④ 🕮 Rolul pe care-l joacă cineva în vorbire, ființa care vorbește, ființa sau lucrul către care se adresează cineva sau despre care se vorbește în propozițiune: **persoana întîiu**, acela care vorbește (**eu; noi; scriu; dormim**); **persoana a doua**, acela către care se vorbește (**tu; voi; lucrezi; vorbiți**); **persoana a treia**, acela despre care se vorbește (**el; ea; dînsul; dînsa; ei; ele; iubește; loviră**) [lat.].
*PERSONAGIU (*pl.*-gii), PERSONAJ (*pl.*-je) *sn.* ① Persoană însemnată, om mare, cu vază ¶ ② ✒ Persoană reală sau imaginară ce figurează într'o poemă, într'un roman, într'o piesă de teatru, etc. ¶ ③ Persoană oare-care privită din punctul de vedere al calităților sale morale, al rolului pe care-l joacă în societate: **e un ~ glumeț, ridicul** ¶ ④ ✒ **alegoric**, ființă neînsuflețită, metafizică, personificată de un scriitor, de un artist, etc. [fr.]
*PERSONA GRATA *sf.* Persoană bine venită, primită cu plăcere se zice, în limba diplomatică, de un ambasador care e agreat de guvernul țării pe lîngă care e trimis) [lat.].
*PERSONAL 1. *adj.* ① Particular unei persoane: **merit ~** ¶ Ⓒ ☛ IMPERSONAL ¶ ② Care atinge persoana, ce ține de o singură persoană, privitor la o anumită persoană: **insultă ~ă; intrare ~ă**, bilet de intrare ce nu se poate transmite altei persoane; **contribuțiune ~ă**, pe care o plătește cineva individual, pentru persoana sa ¶ ③ 🕮 Care arată persoana: **pronume ~**.
2. *adv.* În persoană, însuși.
3. *sbst.* Totalitatea funcționarilor dintr'o administrație, a lucrătorilor pe care-i ocupă cineva: **a mărit lefurile ~ului; n'are destul ~** [fr.].
*PERSONALITATE *sf.* ① Ceea ce e propriu unei persoane și o deosebește de ori-care alta ¶ ② Calitatea a tot ce e personal ¶¶ Ⓒ ☛ IMPERSONALITATE ¶ ③ *pl.* Trăsături, vorbe înțepătoare, jignitoare la adresa unei persoane anumite ¶ ④ Personaj, om însemnat [fr.].
*PERSONIFICA (-fic) *vb. tr.* A atribui unui lucru neînsuflețit caracterul, sentimentele unei persoane reale [fr. p e r s o n n i f i e r].
*PERSONIFICARE *sf.* ① Faptul de a p e r s o n i f i c a; rezultatul acestei acțiuni ¶ ② Persoană care realizează perfect o idee.
*PERSPECTIVĂ (*pl.*-ve) *sf.* ① Metodă geometrică prin mijlocul căreia se reprezintă, pe un plan vertical, un obiect așezat dincolo de acest plan, în așa fel încît desenul făcut să dea ochiului iluziunea pe care ar produce-o obiectul însuși (▣ 3675) ¶ ② Aspectul obiectelor văzute din depărtare ¶ ③ Ⓕ Eveniment ce se poate întîmpla într'un viitor mai mult sau mai puțin îndepăr-

Fig. 3675. Perspectivă.

tat: **are perspectiva unei moşteniri** ¶ ④ **în** ~, *a)* la o oare-care departare; *b)* în viitor [fr.].

*__PERSPICACE__ *adj.* Isteţ, ager la minte, pătrunzător [fr.].

*__PERSPICACITATE__ *sf.* Isteţime, agerime de minte, pătrundere [fr.].

*__PERSUAZIUNE__ *sf.* ① Convingere, credinţă neclintită ¶ ② Dar de a convinge [fr.].

*__PERSUAZIV__ *adj.* Convingător, care are darul sau puterea de a convinge, de a îndupleca [fr.].

*__PERTINAMENTE__ *adv.* Cu siguranţă, cu bună seamă [fr.].

○**PERTRACTA** (-**tez**) *vb. tr. Trans.* ① A trata (despre ceva) ¶ ② A desbate, a pleda [lat.].

*__PERTURBARE__, **PERTURBAŢIUNE, PERTURBAŢIE** *sf.* ① ☆ Neregularitate în mişcarea planetelor pricinuită de atracţiunea lor mutuală ¶ ② Turburare produsă în organism prin funcţionarea vicioasă a unui organ ¶ ③ Turburare într'un Stat ¶ ④ Turburare, emoţiune a sufletului [fr. p e r t u r b a t i o n].

*__PERTURBATOR__ *adj.* şi *sm.* Care produce perturbări, turburări, dezordini [fr.].

PERTURBAŢIUNE ☛ **PERTURBARE.**

*__PERUCĂ__ (*pl.*-**uci**) *sf.* Coafură de păr fals (▣ 3676) [fr. p e r r u q u e].

*__PERUCHIER__ *sm.* Cel ce face sau vinde peruci [fr. p e r r u q u i e r].

○**PERUŞCĂ** (*pl.*-**uşte**) *sf. Trans.* Cartof [p a r ă¹].

Fig. 3676. Peruci.

*__PERUVIAN__ 1. *adj.* ● Din Peru.

2. *sm.*, **PERUVIANĂ** (*pl.*-**iene**) *sf.* Locuitor, locuitoare din Peru [fr.].

PERUZEA, *Mold.* **PERUZICĂ** (*pl.*-**zele**) *sf.* Piatră scumpă, opacă, de un albastru deschis sau verzuie: **brăţări de aur cu peruzele** (VLAH.); **o masă... peste tot lucrată cu peruzele în argint** (C.-RAD.) [tc. p i r u z è].

PERVANEA *sf.* Fluture de noapte [tc. p e r v a n è].

PERVAZ, ○ **PRIVAZ** (*pl.*-**azuri**) *sn.* ① Cadrul de lemn fixat în deschizătura zidului şi în care sînt bătute ţiţinele uşii sau ferestrei, toc (☛ ▣ 2071) ¶ ② Deschizătura ocupată de o uşă sau de o fereastră: **figura de măcelar a lui Costachi... se arată în ~ul uşii** (VLAH.); **ea sta nemişcată ...în ~ul ferestrelor** (DLVR.) ¶ ③ Ramă, cadru în care se aşază un tablou, o gravură, etc. (▣ 3677); Ⓕ: **în privazul negru-al vieţii mi-e icoană de lumină** (EMIN.) ¶ ④ Deschizătură la pantaloni sau la izmene ¶ ⑤ *pl.* ☛ Spetezele ferestrăului [tc.].

Fig. 3677. Pervaz.

*__PERVERS__ *adj.* Stricat, pornit la rele: **oamenii din capitală sînt atît de perverşi, încît mint şi sînt minţiţi fără a băga de seamă** (DLVR.) [fr.].

*__PERVERSITATE__ *sf.* Fire perversă, stricăciune, răutate, depravare [fr.].

*__PERVERSIUNE__ *sf.* ① Schimbare din bine în rău, stricare ¶ ② Turburare [fr.].

*__PERVERTI__ (-**tesc**) *vb. tr.* ① A schimba din bine în rău, a strica (firea, moravurile): ~ **tineretul** ¶ ② A altera, a denatura [fr.].

*__PERVERTIRE__ *sf.* ① Faptul de a p e r v e r t i ¶ ② Perversiune.

*__PERVERTITOR__ 1. *adj. verb.* **PERVERTI**. Care perverteşte.

2. *sm.* Cel ce perverteşte.

*__PESCAJ__ *sbst.* Înălţimea vasului cît intră în apă la încărcare; această înălţime se măsoară de obiceiu în picioare engleze [it. p e s c a g i o n e].

PESCAR *sm.* ① Cel ce pescueşte, cel ce prinde peşte; — cel ce vinde peşte ¶ ② Gen de păsări din ordinul palmipedelor, cu patru degete la picioare, cu ciocul scurt şi încovoiat la vîrf, cu capul gros, gîtul scurt şi pene albe, dese; se hrănesc cu peşte viu sau mort şi cu cadavrele pe care le aruncă apa pe uscat; carnea lor are un gust foarte neplăcut şi nu se poate mînca; speţele mai cunoscute la noi sînt: *a) Larus ridibundus*, de mărimea unei raţe, care are pe cap un fel de tichie brună-negricioasă şi penele de pe corp cenuşii deschise; numită şi „porumbiel-de-mare", „carabaş", „martin-de-vară" sau „giuşcă" (▣ 3678); — *b) Larus minutus*, lungă numai de 25 de centimetri, cu penele de pe spinare cenuşii-albăstrui; locuieşte pe lîngă lacuri, fluvii şi pe ţărmurile mării; numită şi „carabaş" sau „martin-cu-capul-negru" (▣ 3679) ¶ ③ = **PESCĂRUŞ** ③④ ¶ ④ = **PESCĂRUŞ-NEGRU** ¶ ⑤ ~-**MARE** *sau* ~-**DE-MARE**, diverse specii de pescari, numiţi şi „martin-mare", „martin-de-iarnă", „carabaş-de-mare", etc. *(Larus argentatus, L. canus, L. fuscus)* (▣ 3680) ¶ ⑥ ~-**NEGRU** = **PESCĂRUŞ** ② ¶ ⑦ ~-**VERDE** = **PESCĂRUŞ** ①.

Fig. 3678. Pescar.

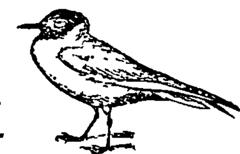

Fig. 3679. Pescar.

Fig. 3680. Pescar-de-mare.

PESCĂRAŞ *sm.* ① *dim.* **PESCAR** ① ¶ ② = **PESCĂRUŞ** ①.

PESCĂREASĂ (*pl.*-**ese**) *sf.* Vînzătoare de peşte: **virtutea pescăreselor era datorită în parte milei Domnului** (D.-ZAMF.) [p e s c a r].

PESCĂREL *sm.* ① *dim.* **PESCAR** ① ¶ ② = **PESCĂRUŞ** ① ② ¶ ③ ~-**NEGRU**, ~-**VÎNĂT**, ~-**DE-GHIAŢĂ**, ~-**DE-PÎRAIE** = **PESCĂRUŞ** ②.

PESCĂRIE *sf.* ① Meseria p e s c a r u l u i ¶ ② Negoţul de peşte ¶ ③ Piaţa, prăvălia unde se vinde peşte ¶ ④ Locul unde se pescueşte şi unde se conservă peştele prins.

PESCĂRIT *sbst.* ① Pescuit ¶ ② Ocupaţiunea cu pescuitul: **la coliba pescarului a trăit copilul pînă ce a crescut mare şi a învăţat şi el meşteşugul ~ului** (RET.) [p e s c a r].

○**PESCĂRIŢĂ** (*pl.*-**ţe**) *sf. Trans. Băn.* ① Pescărească ¶ ② Putinică lătărcaţă pentru lapte şi smîntînă (VIC.) [p e s c a r].

PESCĂRUŞ *sm.* ① Pasăre cu ciocul drept, vîrtos, foarte lung, cu capul gros şi puternic, cu coada puţin desvoltată; trăeşte pe lîngă ape şi se hrăneşte aproape numai cu peşti, cu crabi şi cu insecte acuatice; foarte răbdătoare, se cocoţează mai ales pe malul apei, pe o creangă uscată şi aşteaptă ceasuri întregi ca un peştişor să se arate la suprafaţa apei şi atunci se repede să-l înhaţe; carnea ei are un gust foarte neplăcut şi un miros respingător; numită şi „pescăraş", „pescărel", „pescar-verde", „pasăre-de-ghiaţă" sau „ivănuşcă" *(Alcedo ispida)* (▣ 3681): **cînd şi cînd, ~i albi preling luciul apei** (LUNG.) ¶ ② Păsărică de mărimea unui sturz, cu penele de colori amestecate, cafenii, cenuşii şi albe; are facultatea de a înnota între două ape spre a-şi căuta hrana; trăeşte pe lîngă pîraiele din ţinuturile muntoase; numită şi „pescăruş-de-munte", „pescar-negru", „pescărel-negru", „pescărel-de-pîraie", „pescărel-de-ghiaţă",

Fig. 3681. Pescăruş.

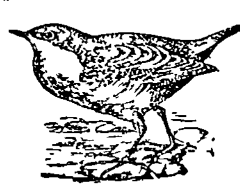
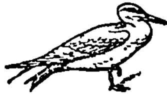

Fig. 3682. Pescăruş.

„prundar", „prundăraș", etc. *(Cinclus aquaticus)* (▪ 3682) ¶ ③ Gen de pasări de mare, cu aripile lungi și ascuțite, cu coada înfurcită ca a rîndunelelor, cu picioarele scurte și cu ciocul drept, turtit și tăios, mai lung decît capul; înnoată puțin și sboară aproape în continuu, cînd sus de tot în văzduh, cînd la suprafața apei ca să-și înhațe prada; speciile cunoscute la noi sînt: *a) Sterna cantiaca*, numită și „pescărus-de-mare", „pescar", „chira" sau „chirigița"; — *b) Sterna caspia*, numită și „martin-cerchez" (▣3683); — *c) Sterna fluviatilis*, numită și „pescăruș-cu-capul-negru", „martin" sau „rîndunică-de-mare"; — *d) Sterna minuta*, numită și „pescăruș-pitic" sau „martin-mic" ¶ ④ ~-NEGRU, pasăre de mare, numită și „pescar" sau „martin-negru" *(Hydrochelidon nigra)* [p e s c a r].

Fig. 3683. Pescăruș.

PESCOS, † PĂSCOS *adj.* Cu mult pește, plin de pește: baltă pescoasă [lat. p ĭ s c o s u s].

PESCUI (-nesc) *vb. tr.* ① A prinde, a vîna p e ș t e: ~ cu undița, cu plasa, cu năvodul; ☛ APĂ ⑩ ¶ ② A scoate din apă, din mare: ~ mărgean; vei cânta să pescuești pe oamenii căzuți în apă (I.-GH.).

PESCUIT *sbst.* Faptul de a p e s c u i.

PESCUȚ *sm.* *dim.* PEȘTE: se duse la rît, prinse ~ul și ceru de la el să-l facă împărat (CĂT.).

PESEMNE ☛ SEMN ⑫.

***PESETA** (*pl.*-te) *sf.* Monedă de argint spaniolă, corespunzătoare leului nostru (dinainte de 1916) (▪3684) [span.].

Fig. 3684. Peseta de argint și monedă de aur în valoare de 20 de pesete.

***PESIMISM** *sbst.* Felul de a vedea al pesimistului [fr.].

***PESIMIST** *adj.* și *sm.* Care crede că toate merg rău, care vede toate în colori negre [fr.].

PESMET *sm.* ① Felie de pîine sau de cozonac uscată sau prăjită (*Mold.* „posmag") ¶ ② Pîine uscată, pisată sau măcinată, întrebuințată la bucate [ung. p e s z m é t].

‡**PESPRE** *prep.* = PESTE.

***PESTĂ** *sf.* Ciumă [fr.].

PESTE *prep.* ① Pe deasupra: podul ~ Dunăre; a sări ~ gard; a avea de lucru ~ cap; a se da ~ cap ¶ ② Asupra: a domni ~ un popor ¶ ③ Dincolo de: ~ hotar; ~ munți; ~ drum; ~ nouă țări și nouă mări; a trece ~, a întrece, a depăși ¶ ④ Pe: il izbi cu biciul ~ obraz; a da ~ bot, ~ mînă, ~ nas; a se bate cu mîna *sau* cu palma ~ gură ¶ ⑤ În timpul: ~ zi; ~ noapte; ~ iarnă; sărbătorile de ~ an; în toată Sîmbăta... să asculte dascălul pe fie-care de tot ce-a învățat ~ săptămînă (CRG.) ¶ ⑥ După: ~ un ceas; ~ trei zile; ~ puțin; și eu nădăjduesc să mă întorc ~ curînd (ISP.) ¶ ⑦ Mai mult decît, mai bine de: eram ~ patruzeci; l-am așteptat ~ trei ceasuri; ~ măsură; ~ fire ¶ ⑧ Mai presus de: ~ putință; ~ puterile mele; dacă aducea la gură o bărdacă de apă, ~ poate să nu se facă leoarcă de sus pînă jos (CAR.) ¶ ⑨ Arată o succesiune imediată, o mulțime: plătește dări ~ dări; face prostii ~ prostii ¶ ⑩ Intră în formațiunea mai multor locuțiuni: ~ tot, *a)* în totul, cu totul; *b)* pretutindeni; claie ~ grămadă; a da ~ cineva *sau* ceva, a întîlni (din întîmplare), a găsi pe cineva sau ceva; a lua ~ picior [p r e + s p r e].

‡**PESTEALĂ** (*pl.*-eli, -ele) *sf.* Zăbavă, întîrziere: va face sfînția sa judecată curînd si fără ~ (PRV.-MB.) [p e s t i].

○**PESTELCĂ** (*pl.*-ci) *sf.* *Mold. Bucov.* Ⓣ Șorț: era o slujnică... cu o ~ murdară dinainte, aninată peste o rochie de cit (GN.): femeile... sînt îmbrăcate ca la oraș, cu polcuțe, fuste și pesteloi (IRG.) [bg. p r ĕ s t i l k a].

○**PESTELCUȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* *Mold. Bucov.* Ⓣ *dim.* PESTELCĂ. Șorțuleț: il chema la parmaclic de-i umplea pestelcuța cu bucăți de zahăr (GRL.).

†**PESTI**, ‡ APESTI (-tesc) *vb. intr.* ① † A zăbovi, a întîrzia: cum... văzu norodul cum Moisi pesti în munte (PAL.); cît pestește apa pe streașină și cît pestește apa în ciur, atîta să pestească și băiatul sau fata (MAR.) ¶ ② *Băn.* A suporta, a răbda, a suferi.

***PESTIFER** *adj.* Care bolnăvește de ciumă [fr.].

***PESTILENT** *adj.* ① Ce ține de ciumă ¶ ② Care răspîndește ciuma ¶ ③ Ⓕ Primejdios, corupător [fr.].

***PESTILENȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* Molimă, ori-ce boală molipsitoare [fr.].

***PESTILENȚIAL** *adj.* ① Care are caracterele ciumei: boală ~ă ¶ ② Care poate da ciuma: emanațiuni ~e [fr.].

†**PESTIT**, ‡ APESTIT *adj.* ① *p.* PESTI, APESTI ¶ ② Zăbavnic, lent, încet ¶ ③ ‡ Tîrziu, cu întîrziere: cînd va sudui neștine pre altul și el se va face a nu auzi și dup'aceia cît de apestit nu-și va mai aduce aminte că l-au suduit... (PRV.-MB.).

‡**PESTRE** = PESTE.

PESTREALĂ = PISTREALĂ.

‡**PESTREF** (*pl.*-efuri) *sn.* Preludiu (în muzica turcească) [tc. p e š r e v].

PESTRICIOR *adj. dim.* PESTRIȚ: el îi aducea cele dintîiu zarzăre pîrguite... și prune pestricioare (DLVR.).

†**PESTRICIUNE** *sf.* Amestecătură de diferite colori, pestrițătură [p e s t r i ț].

PESTRIȚ, ○ PISTRIȚ *adj.* ① Cu colori diferite: o materie ~; scoase din sîn o broșură cartonată cu hîrtie pestriță (NEGR.) ¶ ② *Pr. ext.* Amestecat: de jur împrejur, lumea pestriță, de toate treptele, stă în semicerc (CAR.) ¶ ③ Ⓕ Răutăcios: veninul ce-i răscolea inima pestriță (EMIN.); ☛ MAȚ ① [vsl. *p ĭ s t r ĭ c ŭ].

PESTRIȚA = ÎMPESTRIȚA.

PESTRIȚĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Amestecătură nepotrivită de colori, varietate de colori ce nu se potrivesc laolaltă [p e s t r i ț a].

PESTRUIAT, PISTRUIAT *adj.* Cu p e s t r u i pe obraz: oamenii pistruieți se spală cu apă în miezul nopții, cînd cîntă cocoșul (GOR.).

PESTRUIE, PISTRUIE 1. *sf.*, *mai adesea* PESTRUI, PISTRUI *pl.* Mici pete roșcate pe obraz sau pe mîini: avea ochi negri, vioi și pestrui pe obraz (BAS.).

2. PESTRUIU, PISTRUIU *adj.* Cu pestrui pe obraz; cu pete pestrițe: voin alege caciraie și pistruile ci... și pistruile capre (PAL.); pe plopul bătrîn... sălta o ciocănitoare pestruie (GRIG.); Păsărică pistruie, Pe copaci în sus se suie (GOR.), *ghicitoare despre* „fasole" [vsl. p ĭ s - t r ŭ + *suf.* -u i u].

PEȘ *sbst.* Într'un ~, pe o coastă, pe o parte, într'o lature: m'am pomenit cu trăsura într'un ~, se rupsese osia și rămăsese în trei roate (I.-GH.); șade rezemat într'un ~ (CAR.) [tc.].

†**PEȘCHEȘ** (*pl.*-eșuri) *sn.* ① Dar către Poartă; haraciu ¶ ② Dar în genere ¶ ③ Plocon: era s'aducă ~ 40 de căpățîni de zahar și 50 de ocă de cafea (ALECS.); Ⓕ *iron.* a da, a duce, a trimite ~ pe cineva, a-l preda prins, legat, etc. [tc.].

PEȘCHIR (*pl.*-ire) *sn.* ① Pînză de șters pe obraz și pe mîini, ștergar, prosop ¶ ② *Olten.* Maramă, basma cu care se leagă femeile la cap ¶ ③ ⊕ Bilet de bancă de 100 de lei [tc.].

PEȘIN *adj. invar.* și *adv.* Cu bani gata, plătind banii pe loc: Cu bani ~ ți-l plătim (ALECS.); Trebui să-ți dea banii toți colea ~ (SPER.).

PEȘMĂ = PEJMĂ.

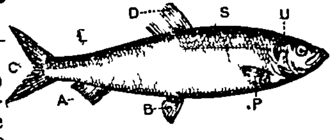

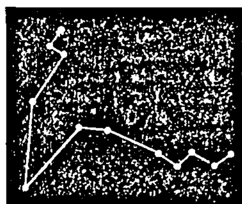
Fig. 3685. Pește. A. Aripioară anală. — B. Aripioară abdominală. — P. Aripioară pectorală. — C. Aripioară caudală, coadă. — D. Aripioară dorsală. — L. Linia mediană. — S. Solzi. — U. Urechi, branhii.

PEȘTE *sm.* ① Animal vertebrat, cu sînge roșu și rece, care trăește în apă, respiră prin branhii și are apirioare de înnotat (▣ 3685): ~ de mare, de rîu, de baltă; a prinde ~; mîncare de ~; Ⓕ *F* asta-i altă mîncare de ~, asta e cu totul altceva; a tăcea ca ~le *sau* ca un ~, a sta mut, a nu deschide gura; ☛ BATE 3 ⑥; Ⓟ: ~le de la cap se 'mpute, corupțiunea începe de la cei mari, de la cei de

sus; ⓟ: ~le cel mare înghite pe cel mic, cei mici, slabi, neputincioși sînt prada celor puternici; ⓟ: cu rîma mică se prinde ~le mare, cu un lucru mic, neînsemnat, se pot ademeni altele mai mari, se poate pune mîna pe ceva însemnat ¶ ⑤ ~-CU-SPADĂ, pește de mare, de 1ᵐ,50 pînă la 4 metri, cu corpul lunguieț, în formă de fus, cu capul mare, cu falca superioară prelungită ca o sabie *(Xiphias gladius)* (▣ 3687 ¶ ⑤ ~-FERESTRĂU ☛ FERESTRĂU ⑦ ¶ ④ ~-DE-PIATRĂ PIETRAR ④ ¶ ⑤ ~-CU-GHIMPI, pește de rîu și de baltă, de coloare verzuie, cu doi ghimpi ascuțiți în locul aripioarelor dorsale și cu un alt ghimpe în locul aripioarei ventrale; numit și „chedrină", „chinderin" sau „moș-cu-trei-ghimpi" *(Gasterosteus aculeatus)* (▣ 3686) ¶ ⑥ ~-JIDOVESC = ȘOARECE-DE-MARE ¶ ⑦ ~-CU-ȘAPTE-NUME; ~-ȚIGĂNESC¹ — AVAT ¶ ⑧ ~-ȚIGĂNESC² = PĂLĂMIDĂ-DE-BALTĂ ¶ ⑨ ⓟ Biceps ¶ ⑩ ☆ PEȘTII *pl.* Constelațiune din emisfera boreală și semn al zodiacului (▣ 3688) [lat. p i s c e m].

Fig. 3686. Pește-cu-ghimpi.

Fig. 3687. Pește-cu-spadă.

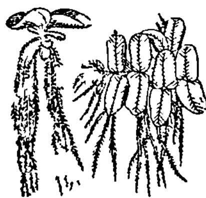

Fig. 3688. Peștii.

PEȘTERĂ (*pl.*-ri) *sf.* Scobitură adîncă și spațioasă într'o stîncă, într'un munte; adîncătură, văgăună, grotă, cavernă (▣ 3689): Țugulea intră într'o ~, să se adăpostească pînă va trece zmeoaica (ISP.) [vsl.].

PEȘTIMAN (*pl.*-ane) *sn. Mold. Bucov. Trans.* Ⓣ Veșmînt al țărancelor, de stambă sau de altă materie cumpărată la tîrg, ce le înfășoară partea de jos a corpului ca și o fustă: mai de mult femeile purtau și ~e (VOR.); în loc de rochii cu falbalale, va avea un ~ curat (NEGR.) [tc. p e ș t i m a l].

PEȘTIȘOARĂ (*pl.*-re) *sf.* ♣ Frumoasă plantă cu frunzele păroase, ce plutește liberă la suprafața apelor stătătoare sau celor cu cursul lin *(Salvinia natans)* (▣ 3690) [p e ș t e].

Fig. 3689. Peșteră.

Fig. 3690. Peștișoară.

PEȘTIȘOR *sm.* *dim.* PEȘTE.

PEȘTOAICĂ (*pl.*-ce) *sf. Olten.* Femela p e ș t e l u i (CIAUȘ.); aproape de locul cu pășunea, uite o ~ mare ...se bătea pe uscat (R.-COD.).

PETAC = PITAC¹.

***PETALĂ** (*pl.*-ale) *sf.* ♣ Fie-care din părțile, adesea colorate, ce formează corola unei flori (▣ 3691): și fluturi, ca [o] [ninsoare de] petale (GRL.) [fr.].

***PETAS** *sbst.* △ Pălărie cu borduri largi, cu două aripioare, cu care e reprezentat foarte adesea zeul Mercur (▣ 3692) [fr.].

PETEALĂ, BETEALĂ *sf.* Firele lungi de metal, galbene ca aurul sau albe ca argintul, ce se atîrnă mireselor, în ziua cununiei, peste văl, de la cap pînă aproape de glezne: a treia călțunăreasă aducea o tavă cu peteală, semnul bogăției (I.-GH.); cînd a intrat în biserică mireasa, ...cu flori și cu beteală de aur în păru-i negru... a rămas toată lumea încremenită (CAR.); liniile șerpuite ale rîurilor se desprindeau ca fire crețe de beteală argintie (ODOB.) [ngr. πετάλι].

PETEC, PEȚIC (*pl.*-ce) *sn* ① Bucată ruptă sau tăiată dintr'o pînză, dintr'o stofă, dintr'o hîrtie, etc.: croitorul bun nici un petec nu leapădă (GOL.); nu aveau haine, toate li se rupsese, de nu se mai țineau petec de petec (RET.); îi dădu petecul de hîrtie scris pe de o parte (RET.); a-i merge ~ele, a se sdrențui, a se rupe în bucăți: zîna... juca de-i mergea ~ele (SB.); *de aci*, Ⓕ *F* au înștăcat pe Țigan la bătaie și l-au îmblătit de i-au mers petecele (SB.) ¶ ② Bucată de pînză, de stofă, de piele, etc. cu care se cîrpește o îmbrăcăminte sau o încălțăminte: am un coloc plin de petice (GOR.), *ghicitoare despre* „varză"; ⓟ: cum e sacul, și ~ul, se potrivesc laolaltă, sînt unul ca și altul (*vorb.* mai ales de bărbat și nevastă); ~ de ~, cîrpit cu multe petece: un copil, ca de vr'o opt ani... îmbrăcat într'o cămașă petec de petec (DLVR.) ¶ ③ Ⓕ *F*: a-și da în ~, a cădea iar în greșelile, în păcatele de mai 'nainte ¶ ④ Suprafață mică: odată, mi-aduc aminte că ridicam planul unui petic de moșie (I.-GH.); isprăvnicelul... căpătase... un petic de loc, ca să-l lucreze pe seama sa (ISP.); el sămăna în toți anii un petec de cînepă în fața rateșului (VLAH.); se uită... spre peticul de șosea care se zărește printre ramurile ulmului (BR.-VN.).

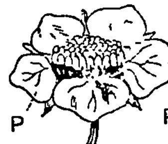
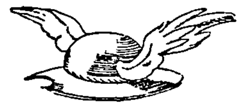

Fig. 3691. PP. Petale.

Fig. 3692. Petas.

PETECĂ, PEȚICĂ (*pl.*-ce) *sf. Mold.* Cîrpă (de șters praful, etc.) [p e t e c].

PETECAR, PETICAR *sm.* ① Strîngător de p e t e c e, de cîrpe, de sdrențe ¶ ② Ⅰ Cîrpaciu, cel ce pune petice la încălțăminte: Cărăbuș, un biet cizmar, mai mult peticar (MAR.).

PETECĂRIE, PETICĂRIE *sf.* Mulțime de p e t e c e, de cîrpe, de sdrențe, de boarfe: se cîrpea cu feluri de peticării eterogene (NEGR.).

PETECEL, *mai adesea* PETICEL (*pl.*-cele) *sn. dim.* PETEC: un ~ de hîrtie; un ~ de moșie.

PETECI, PETICI (-icesc) 1. *vb. tr.* ① A cîrpi cu multe p e t e c e: să ne petecim corcoațele (JIP.); știa destul de bine să-i peticească nadișanca cu sbanțuri de fier (GRL.) ¶ ② A sdrențui, a rupe în petice.

2. *vb. refl.* A se cîrpi: a fost nevoie să se petecească sau să se prindă cu un fir de ață (GRM.).

PETECIT, PETICIT 1. *adj. p.* PETECI. ① Cîrpit cu multe petece: lucrul peticit, crîmpoțit și moșmîndit e cîrpeală goală (JIP.); purta cămașă de pînză și pantaloni milităreşti peteciți (S.-ALD.) ¶ ② Sdrențuit, sdrențăros: astăzi tot petecitul ar trage să ia tot doamne (RET.).

2. *sbst.* Faptul de a peteci, cîrpit: era mai gata cu petecitul unei ciuboate (RET.).

PETECOS, PETICOS *adj.* Sdrențuit, cu multe p e t e c e: Veche, ruptă, peticoasă și cîrpită peste tot (PANN); Goli, mucoși și flenduroși, Dărăburi de petecoși (RET.).

PETECUȚ, PETICUȚ (*pl.*-uțe) *sn. dim.* PETEC: un ~ de verdeață (VLAH.); un ~ de cer (VLAH.).

○ **PETEICĂ** (*pl.*-ce) *sf. Băn. Trans.* ① Ⓣ Copca ce prinde nasturele la cămașă: chiotoare ¶ ② Împletitura de sfoară de teiu în care se pune oala cu ciorbă ce se duce la lucrători, la țarină (PȘC.) [☛ PETEUCĂ].

PETEUCĂ (*pl.*-ce) *sf.* Ginj, gujbă, legătură de teiu ce prinde leuca de carîmbul de sus al carului [☛ PETEICĂ].

PETIC... ☛ PETEC...

PETICER (*pl.*-ere) *sn.* Locul pe care se punea p e t i ț a (= capsa) la puștile cele vechi.

PETIMBROASĂ *sf.* ♣ = BĂTĂTARNICĂ ②, CRUCIULIȚĂ ②, SPĂLĂCIOASĂ ① [comp. it. p e t t i m b o r s a].

PETIOACĂ = PETEUCĂ.

*PETIT sbst. Caracter mic tipografic de 8 puncte (☛ TAB. XIX) [fr.].

PETIȚĂ[1] (pl.-țe) sf. dim. PATĂ: pielea se umflă, se roșește și se fac pe dînsa un fel de petițe ca blînda (MAR.) [comp. srb. p e t i c i].

PETIȚĂ[2] (pl.-țe) sf. Capsa (ce se pune la puștile cele vechi): își lua... și pușca, o vechitură cu două țevi, cu petiți (SAD.) [bg. srb. p e t i c a „călcîiaș"].

*PETIȚIONA (-onez) vb. intr. A înainta o petiție [fr.].

*PETIȚIONAR sm. Persoana care înaintează o petiție, jălbaș [fr.].

*PETIȚIUNE, PETIȚIE sf. ① Cerere în scris adresată unei autorități, jalbă ¶ ② ~ de principiu, vițiu de raționament care consistă în faptul că cineva se întemeiază, spre a dovedi un lucru, pe însuși acel lucru [fr.].

PETR... = PIETR...

PETREC sbst. De-a ~ul, joc de copii [p e t r e c e].

PETRECANIE sf. ① † Înmormîntare, petrecerea la groapă a unui mort ¶ ② F A face cuiva de ~, a-l da pierzării, a-l prăpădi: lasă pe mine, bărbate, că-i fac eu și acestuia de ~ (ISP.); a-i vedea de ~, a da gata: n'a moștenit decît vre-o cincizeci de mii de franci cărora le-a văzut iute de ~ (VLAH.) ¶ ③ Petrecere, veselie sgomotoasă: l-au scos cu alaiu și ~ de acolo, de nu mai știai de la o vreme dacă-i viu sau mort (GRIG.); să string și mulți streini, unde să urmează o ~ foarte veselă (C.-RAD.) ¶ ④ ‡ Întîmplare [p e t r e c e].

PETRECĂTOR adj. verb. PETRECE. ① Care petrece ¶ ② Care petrece pe cineva, însoțitor: dîndu-i și... boieri ~i pînă la margine, la Galați (M.-COST.) ¶ ③ Care petrece pe un mort la groapă.

PETRECE (-trec 1. vb. tr. ① A face să treacă prin, pe după ceva, pe dedesubtul unui lucru, etc.: ~ ața prin urechea acului; a petrecut cîte o păreche de ață neagră de păr de cal prin cele nojițe (CRG.); se oprea dinaintea oglinzii petrecîndu-și degetele prin părul cel bogat (GN.) ¶ ② A desface o marfă, a vinde: moșnenii și țăranii stau binișor de pe urma vinului pe care-l petrec în județele Argeș și Muscel (DLVR.) ¶ ③ † A păți, a i se întîmpla: iară Romul stînd deasupra trupului au zis: așa să petreacă toți carii ar vrea să saie zidurile aceste (N.-COST.) ¶ ④ A-și trece vremea: petrecură o parte din noapte rugîndu-se mai fierbinte (ISP.); am petrecut vara la țară ¶ ⑤ A însoți (pînă într'un loc, o bucată de drum) pe cineva care pleacă, în semn de cinste, de dragoste, etc.: împăratul cu ai lui l-a petrecut cu cinste împărătească pînă la hotar (ISP.); nemernica drumeață, lăcrămînd, îl petrecea cu ochii (CRG.); ea se îmbrăcă în negru... și așa merse de petrecu pe frate-său la groapă (ISP.).

2. vb. intr. ① A-și duce viața, a trăi, a ședea într'un loc: astăzi petrece în liniște lîngă zidurile mănăstirii (CRG.) ¶ ② A se veseli, a se desfăta, a se distra: am petrecut bine aseară la teatru.

3. vb. refl. ① A trece unul după altul printr'un loc ¶ ② A se desface, a se vinde: gîlgîi pe gît... poșirca trezită și drojdiile înăcrite care nu se mai petrec la oraș (JIP.) ¶ ③ A se întîmpla: nu știu ce s'a petrecut aici în lipsa mea [lat. *p e r t r a (j) ĭ c ĕ r e].

PETRECERE sf. ① Faptul de a (se) p e t r e c e ¶ ② Însoțirea unui mort la groapă ¶ ③ Desfătare, distracție.

*PETRIFICA (-fic) vb. tr. și refl. A (se) împietri, a (se) preface în piatră, a (se face stană de piatră [fr. p é t r i f i e r].

PETRINJEL ☛ PĂTRUNJEL.

*PETROGRAFIE sf. Partea geologiei care se ocupă cu studiul rocelor [fr.].

*PETROL (pl.-oluri sn. ① Păcură ¶ ② Lichid incolor extras din păcură, prin purificare, și care e un compus din mai multe hidrocarburi; se întrebuințează la iluminat, la încălzit, la diferite motoare, etc., Ⓟ gaz [fr.].

*PETROLIFER adj. Care conține pacură, bogat în petrol: teren ~ [fr.].

*PETROLIST sm. Persoană care se ocupă cu afaceri în legătură cu p e t r o l u l, cu extragerea lui din pămînt, cu cumpărarea și vînzarea de terenuri petrolifere, etc.

*PETUNIE sf. Plantă de ornament, exotică, cu flori mari, albe sau violete, foarte mirositoare (Petunia) (☛ 3693) [fr.].

PEȚI (-țesc vb. tr. A cere în căsătorie o fată (pentru sine sau pentru altul): avea o fată singură la părinți: o peți de la tatăl ei, împăratul, și învoiala se și făcu (ISP.) [lat. vulg. *p ĕ t ī r e — clas. p ĕ t ĕ r e].

Fig. 3693. Petunie.

Fig. 3694. P. Pețiol.

*PEȚIOL (pl.-oluri sn. Codița unei frunze (☛ 3694) [fr.].

*PEȚIOLAT adj. Suportat de un pețiol: frunză ~ă [fr.].

PEȚIT 1. adj. p. PEȚI.

2. sbst. Faptul de a peți; a pleca, a se duce, a umbla, a veni în ~; comp. ÎMPEȚI.

PEȚITOR sm., -TOARE sf. Persoană care se duce în p e ț i t, care cere pentru sine ori pentru alt cineva o fată în căsătorie: au venit într'o sară niște pețitori la fata cea mai mare (SB.); începu să-și laude mîndrețele cu niște vorbe ce-ar fi întrecut pe cea mai meșteră pețitoare din lume (ISP.).

PEȚITORIE sf. Ocupațiunea, meseria, însărcinarea p e ț i t o r u l u i: mi-am isprăvit pețitoria (ALECS.).

PEZEVENCHIU, PEZEVENGHIU sm., ENCHE, -ENGHE sf. ① Individ(ă care mijlocește coruperea, prostituirea fetelor sau femeilor, verigaș(ă ¶ ② Ⓕ Pungaș (pungășoaică), pișicher: un pezevenchiu care știa că baba are la gălbenași hăt multișori (SB.) [tc.].

PEZEVENCLÎC (pl.-îcuri sn. ① Meseria de pezevenchiu ¶ ② F Pungășie, pișicherlîc [tc.].

PEZIȘ = PIEZIȘ.

PEZMET = PESMET.

*PFENIG sm. Monedă germană care valorează a o suta pa'te dintr'o marcă (☛ 3695) [germ.].

PI![1] interj. ① Exclamațiune de desgust, ptiu! ¶ ② ~! ~! ~! strigăt cu care se chiamă rațele: ocolì lacul strigînd: ~! ~! ~! dar rățoiul nu-și scoate capul din apă (RET.).

Fig. 3695. Monedă de 5 pfenigi.

*PI[2] sm. Litera grecească π (— p), întrebuințată în matematici pentru a arăta raportul între circonferență și diametru; acest raport e egal cu aproximativ 3,1416.

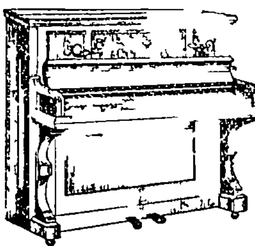

Fig. 3696. Pianină.

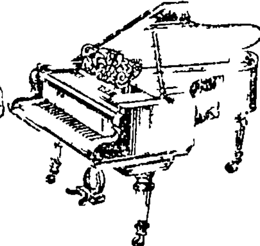

Fig. 3697. Piano.

*PIA MATER sf. Membrana mijlocie din cele trei care înfășoară creierul și măduva spinării [fr.].

*PIAN PIANO.

*PIANINĂ pl.-ne sf. Piano mic cu coardele întinse vertical (☛ 3696): se așeză la vechea ei ~ și își arătă talentul în cîteva bucăți din Chopin (VLAH.) [it.].

*PIANISSIMO adv. Foarte încet [it.].

*PIANIST sm., ISTĂ pl. te sf. Persoană care-și face o meserie din cîntarea la piano, care cîntă foarte bine din acest instrument [fr.].

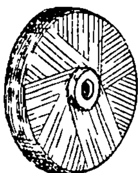
*PIANO (pl. anuri 1. sn. Instrument de mu

zică cu coarde și clape, clavir (▪ 3697): cînd se pune la ~, pare că geniul muzicii o insuflă (NEGR.).
2. *adv.* Încet, dulce [it.].

***PIAȘTRU** *sm.* Monedă de argint, de diferite valori, care se întrebuința odinioară în unele țări și circulă încă pe alocuri (▪ 3698) [fr.].

Fig. 3698.
Piastru turcesc.

PIATRĂ (*pl.* pietre, (P) pietri) 1. *sf.* ① Materie neorganică, vîrtoasă, compusă din diferite substanțe agregate, răspîndită pe suprafața și în sînul pămîntului; e întrebuințată la facerea zidurilor, la diferite construcțiuni, în industrie, la fabricarea de obiecte de artă, etc.; bucăți rupte din această materie: casă de ~; pod de ~; carieră de ~; ~ cioplită: ~ litografică; ~ de moară, piatră cilindrică, turtită, întrebuințată la moară pentru măcinatul grăunțelor (▪ 3699); ~ de ascuțit, cute; ~ filosofală ☛ FILOSOFALĂ; a săpa în ~; a nu lăsa ~ pe ~, a dărîma pînă'n temelii; sănătos ca piatra, sănătos tun; a ucide cu pietre; a arunca, a asvîrli cu pietre; (F) a arunca cu piatra în cineva, a-l pedepsi pentru păcatul comis; a număra pietrele, a umbla haimana, fără nici un rost, a bate podurile; fuge de scapără pietrele, fuge foarte repede; e ger de crapă pietrele, e un ger strașnic; dădu Dumnezeu un soare de frigea pămîntul și asudau pietrile (DLVR.); plîngeau și lemnele și pietrele de mila lor (ISP.); rămînînd statornic ca o ~ în vorbele lui (ISP.); a scoate apă (lapte, etc.) din ~ seacă, a se sili din răsputeri să facă un lucru greu de îndeplinit, a căuta să dobîndească ceva de unde nu se află nimic, de unde nu poți căpăta cel mai mic lucru: a scoate bani și din ~ (seacă), a fi foarte destoinic, foarte harnic, a se pricepe să tragă foloase, să cîștige și acolo unde alții nu s'ar alege cu nimic; este Român desghețat care scoate lapte dulce din ~ seacă (ISP.); Aleargă, din ~ să scoți, Să dai demîncare la toți (VLAH.); (P): a-și pune carul în pietre, a lua o hotărîre nestrămutată: cînd își punea caru 'n pietri, nu l-ai fi urnit la ceva, să te fi pus cît și cît (SB.); își puse carul în pietri să taie mărul cel mare din grădină (RET.); (F) F ~ în casă, fată de măritat: am să mă cotorosesc de fată: slavă ție, Doamne, că-mi urnești piatra din casă! (ALECS.); ☛ APĂ 10, CAP¹ 20, MĂCINA 1, NEBUN ①, PICĂTURĂ 1 ¶ ② (F) Lucru tare ca piatra: inimă de ~, om nesimțitor, nemilos, care nu se lasă a fi înduioșat; a fi de ~, a fi nesimțitor: de ~ de-ai fi fost și nu se putea să nu-ți salte inima de bucurie (CRG.) ¶ ③ (F) Greutate supărătoare, neliniște: grija aceasta le stă ca o ~ pe suflet (VLAH.); a i se lua, a i se ridica, a-i cădea o ~ de pe inimă; a avea, a i se pune o ~ pe inimă ¶ ④ Jocul în cinci pietre ☛ CINCI 5 ¶ ⑤ ~ acră ☛ ACRU 4; piatra iadului, nitrat de argint întrebuințat în chirurgie; ~ pucioasă ☛ PUCIOASĂ; ~ vînătă, sulfat de cupru; ~ de var, carbonat de calce; ~ scumpă, prețioasă, nestemată, diamant, smaragd, safir, rubin, etc. ¶ ⑥ Concrețiune care se formează în unele organe: ~ în ficat, în rinichi, la bășică ¶ ⑦ Grindină: bate piatra; piatra și mana pe mine m'au bătut și m'au pălit (DLVR.).

Fig. 3699.
Piatră de moară.

2. PIETRURI *sf. pl.* ① Diferite minerale întrebuințate la țară la boitul țesăturilor: dacă coloarea nu s'a prins, operația se repetă, fără a mai adăuga alte ~ (PAMF.) ¶ ② *Olten.* Diferite ingrediente, minerale sau produse chimice, întrebuințate de cîrciumari la prefacerea vinului (CIAUȘ.) ¶ 3 *Olten.* (P) Alifie, preparată de femeile de la țară, pentru vindecarea rîii; se face din diferite minerale (pucioasă, piatră-acră, piatră-vînătă, săricică, etc.), topite în untură (CIAUȘ.) [lat. p ĕ t r a].

PIAȚ (*pl.*-turi) *sn. Trans. Băn.* — PIAȚĂ [ung. p i a c].

***PIAȚĂ** (*pl.* piețe) *sf.* ① Loc public descoperit, înconjurat de clădiri, în mijlocul unui oraș sau unui sat: Piața Sf. Gheorghe; trăsură de ~, birjă ¶ ② Loc de tîrg: mă duc în ~; piața de zarzavaturi, de fructe ¶ 3 Locul unde se strîng negustorii, bancherii, spre a încheia afaceri ¶ ④ Totalitatea negustorilor și bancherilor dintr'un oraș: a avea credit pe ~ ¶ ⑤ Comandantul pieței, ofițer superior însărcinat cu supravegherea garnizoanei dintr'un oraș ¶ ⑥ Garda pieței ☛ GARDĂ ④ [it.].

***PIAȚETĂ** (*pl.*-ete) *sf.* Piață mică [it.].

PIAUN ☛ PIEUNĂ.

PIAZĂ (*pl.* pieze, *Mold.* piezi, chezi, cheji *sf.* ① Prevestire (bună sau rea), semn (bun sau rău), augur: acest obiceiu... eu îl văz ca o ~rea, ca o cobe, ca unul ce înfățoșază semnul jalei (ISP.); urmăreau ca piaza rea pe îmblînzitul tiran (ODOB.); Țiganul... are pieze bune, căci, cînd te-i întîlni cu el în drum, îți merge bine (ȘEZ.); au zis că glasul corbului iaste spre chezi bun (CANT.) ¶ ② *pl.* CHEJI, † CHEZI. *Mold.* Dispoziție, chef: nu-l prea vedeai în cheji bune (CRG.) [comp. PIEZ].

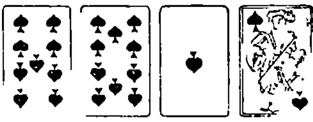
PIC !¹ *interj.* ① Imită sgomotul picăturii ce cade de sus pe ceva tare sau răsunător ¶ ② Imită sgomotul ciocului păsărilor cînd ciugulesc din ceva: prepelița prindea cîte o furnică... și ei (= puii) ~! ~! ~! cu ciocулețele lor o mîncau numai decît (BR.-VN.).

PIC² (*pl.*-curi) 1. *sn.* ① Picătură, strop: Ploaia cade'n repezi ~uri, repezi fulgerele cad (COȘB.); lacrimile... îi cădeau în ~uri fierbinți pe frunte (SAD.) ¶ ② Un ~, puțintel, cîtva: un ~ de apă; am fost trimis ...să învăț... un ~ de franțuzească, un ~ de nemțească, un ~ de grecească și ceva istorie (I.-GH.); fără ~, fără nici o cîtime cît de mică: dondănind foarte repede, bîlbîit și fără ~ de cugetare (CRG.); soarele răsărea încet pe un cer de un albastru cald și fără ~ de nor (VLAH.); nici ~, nimic, de loc, cîtuși de puțin: nu mai dete nici ~ de somn în genele ei pînă dimineața (ISP.) [p i c¹].
2. *sbst.* Faptul de a p i c a, de a picura: au luptat ei... în arșița soarelui... și sub ~ul ploilor, pînă au dat lucrul pe seama altora (LUNG.).

PICA (pic 1. *vb. intr.* ① A curge sau a cădea picătură cu picătură: picînd, picînd, baltă se face (PANN); Sus la munte ninge, plouă, La Craiova pică rouă (ALECS.); că doar n'o pica singe... de vei vedea ce este înăuntru (ISP.); ☛ CURGE 1 ¶ ② F Frumos (frumoasă) de pică, de o frumusețe uimitoare: avea o fată... frumoasă de pica (ISP.); ochi negri ca mura, frumoși de pică (DLVR.) ³ = CĂDEA 1 ①-⑤: arma îi pică din mînă și el căzu mort la pămînt (ODOB.); orbecînd așa prin întunericul nopții, au picat într'o bortă foarte adîncă (SB.); picam de oboseală și de somn (DLVR.); ☛ COPT 4, NĂTĂFLEAȚĂ ¶ ④ — CĂDEA 1 ⑥: de mi-ți mai pica vr'odată în mînă, turbinca are să vă știe de știre (CRG.) ¶ ⑤ = CĂDEA 1 ⑥. ⑨ ¶ ⑥ CĂDEA 1 ㉓: știe Românul cînd pică cutare sărbătoare (MAR.); în cutare zi pică ori cade cutare sfînt (JIP.) ¶ ⑦ = CĂDEA 1 ⑦: aștept din ceas în ceas să pice lipcanul cu țidula pașii de la Rusciuc (I.-GH.); stai încă un minut, au trebue să pice și nevastă-mea (CAR.) ¶ ⑧ A-i încăpea în mînă, a-i veni din întîmplare, pe neașteptate: Berendei... nădăjduind să-i pice domnia Moldovei (ISP.); dacă i-or mai pica ceva curele bune, să mai facă... unul... ceva mai grosuț (CRG.); norocul cînd pică omului, atunci să știe să-l apuce și să-l păstreze (ISP.).
2. *vb. tr.* A face să cadă pe cineva sau pe ceva picături dintr'un lichid sau dintr'o materie topită: să picați trei picături de sînge peste mortăciunea ce o plîngeți și va învia (ISP.); să-l pici cu lumînarea, cu ceară (roșie), de i-ai face ori și ce: să-l fi picat cu lumînarea, n'ar fi scos de bună voie un leu din buzunar (GN.); n'ar mai veni la mine, să-l pice cu ceară roșie (BR.-VN.); să mă pici cu ceară, de nu m'oiu face negustor de ace (JIP.) [p i c²].

***PICĂ¹** *sf.* Ciudă, necaz: prinse și mai multă ~ pe dînsul, prigonindu-l pînă în pînzele albe (ISP.); cei mari, tot cu ~ pe Făt-frumos (R.-COD.) [fr. p i q u e].

***PICĂ²** (*pl.*-ci) *sf.* Una din cele patru colori ale jocului de cărți (▪ 3700); dama de ~, dama de verde [fr. p i q u e].

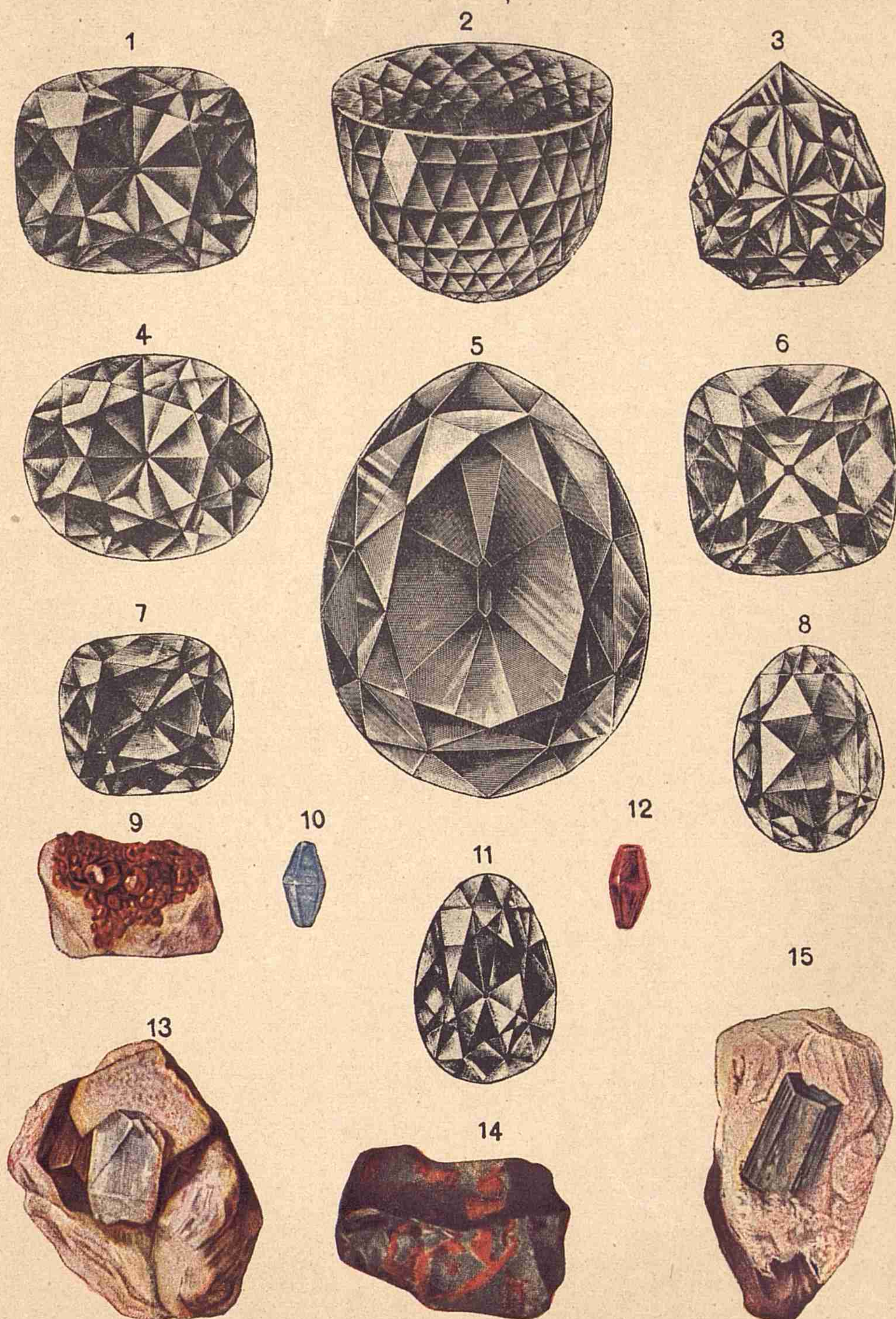

Fig. 3700. Pică.

PICĂ³ (*pl.*-ci) *sf.* = BIBILICĂ.

***PICADOR** *sm.* Sulițaș care urmărește călare taurul în luptele din arene, în Spania și în sudul Franței (▪ 3701) [sp.].

***PICANT** *adj.* ① Pișcător, înțepător, ustură-

PIETRE PREȚIOASE

Diamantele celebre: 1. Steaua Sudului (125.5 de carate). – 2. Marele Mogol (280 de carate). — 3. Florentinul *sau* (Marele Duce de Toscana) (139.5 de carate). – 4. Koh-i-noor (186 de carate). – 5. Steaua Africii (Cullinan) (516.5 de carate). – 6. Regentul (136.25 de carate). – 7. Diamantul albastru (44.25 de carate). – 8. Diamantul verde (40 de carate). — 11. Sancy (53 de carate). (Toate aceste diamante sînt reproduse în mărime naturală). – 9. Granat. – 10. Safir. – 12. Rubin. — 13. Topaz. — 14. Heliotrop. — 15. Smaragd.

tor: vorbă ~ă; sos ~, sos acrişor, pişcător ¶ ② Care place prin fineţea şi vioiciunea ei: **glumă ~ă** ¶ Nostim, plăcut la înfăţişare: **un tip ~, şi nişte ochi scînteietori, plini de vioiciune** (CAR.) [fr. p i q u a n t].

PICAT 1. *adj.* ı *p.* PICA: **~ din pom, din cer; ~ cu ceară** ¶ ② Cu puncte albe sau de diferite colori (pe o ţesătură).

2. *sbst.* Faptul de a pica: **de la darea colţului ierbii şi pînă la ~ul omătului** (ION).

Fig. 3701. Picador.

O **PICĂTOARE** *sf. Trans. Băn.* ⚲ Vas de pămînt sau de metal, în care p i c ă grăsimea ce se scurge de pe carnea sau pasărea ce se frige pe o frigare.

PICĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Parte mică, rotundă, care se desprinde dintr'un lichid, strop, pic: **o ~ de apă, de vin, de sînge, de rouă, de argint viu; seamănă ca două picături de apă**, seamănă aşa de mult'încît nu se pot deosebi unul de altul; **~ cu ~**; Ⓟ: **picătura (mică) găureşte piatra** ([▪] 3702); F: **a scăpa ca printre picături**, a scăpa cu mare greu ¶ ② O cantitate foarte mică, un pic: **nu-i trage tu nici un fum şi nu-i sorbi nici o ~** (MERA); **pe la puţ trecu cu jind, că nu-i dete măcar o ~ de apă ca să se răcorească** (ISP.) ¶ ③ *pl.* ⚕ Medicament lichid din care se iau numai cîteva picături: **la tot ceasul lua hapuri, şi seara, picături** (NEGR.) [p i c a].

Fig. 3702. Picătură de apă murdară văzută la microscop.

PICĂTURI (-uresc) *vb. tr.* — PICA 2 [p i c ă t u r ă].

PICĂTURICĂ (*pl.*-urele) *sf. dim.* PICĂTURĂ.

PICĂŢEA, PICĂŢICĂ, *mai adesea pl.*-ŢELE *sf.* Puncte albe sau colorate, ca nişte stropituri (pe o ţesătură, etc. : **stambă cu picăţele roşii; boul-lui-Dumnezeu este un insect cu aripioarele pestriţate cu picăţele roşii şi negre** (MAR.) [p i c a t].

PICĂŢEL 1. *adj. dim.* PICAT②.

2. *sm.* PICĂŢEA: **fac numai picăţei (nişte puncte mari pe ouă, printre desen, de toate colorile** (VOR.).

*__PICCOLO__ *sm.* Ajutor de chelner la o cafenea, la o berărie, la un restaurant [germ. < it.].

PICERE *pl.* Ⓟ — PICIOARE.

PICEUCĂ PICHEUCĂ.

*__PICHER__ *sm.* ① Supraveghetor al lucrătorilor la o clădire, la construirea unor şosele, etc. ¶ ② ♈ Valet călare care conduce cînii la locul de vînătoare [fr. p i q u e u r].

O **PICHERE** *sf. Mold. Bucov.* ♘ = BIBILICĂ: **strînsă în fusta ei cu picăţele... ~a aleargă dintr'un colţ într'altul** (GRL.).

*__PICHET__¹ (*pl.*-eturi) *sn.* Materie de bumbac făcută din două ţesături suprapuse [fr. p i q u é].

*__PICHET__² (*pl.*-ete *sn.* ⚔ ① Punct întărit la graniţă unde păzeşte un mic detaşament de soldaţi, ca să împiedece trecerea hotarului de către cineva fără autorizaţie în regulă ¶ ② Mic detaşament de soldaţi gata să pornească la primul ordin [① germ. P i k e t t (introdus în timpul ocupaţiunii austriace) < fr. p i q u e t ¶ ② fr.].

*__PICHET__³ *sbst.* ♠ Joc foarte răspîndit care se joacă cu treizeci şi două de cărţi [fr. p i q u e t].

†**PICHETAŞ** *sm.* ⚔ Soldat care păzeşte la un p i c h e t de la hotar.

O **PICHEUCĂ**, PIC(H IOCĂ *sf.* ♣ Cartof [ung. p i t y ó k a].

PICHIRE *sf. Mold. Bucov.* ♘ = BIBILICĂ.

*__PICHIRISI__ (-isesc) *vb. refl.* F A se simţi atins, înţepat cu o vorbă [fr. s e p i q u e r].

O **PICHIROIU** *sm. Mold.* ♘ Bărbătuşul p i c h i r e i: **acum o săptămînă... zor, nevoie după un ~** (GRL.).

PICICĂ (*pron.* picică) *sf.* Fată mititică, scundă [p i c i u].

O **PICIOACĂ** = PICHEUCĂ.

O **PICIOARCĂ** *sf. Trans.* ♣ = NAP-PORCESC [ung. p i t y ó k a].

O **PICIOCĂ**. PICIOICĂ ☛ PICHEUCĂ.

PICIOR *pl.*-ioare, Ⓟ -cere *sn.* ı ⚲ Fie-care din membrele inferioare ale omului sau ale unui animal, pe care se razimă corpul şi care-i slujesc la umblat sau la alergat (▪ 3703, 3704): **~ul drept, sting; degetele de la picioare; talpa piciorului; în vîrful picioarelor; o lovitură de ~; a-i aluneca ~ul; a bate din ~; a-i degera, a-i îngheţa picioarele; a juca, a sări într'un ~: a lega de**

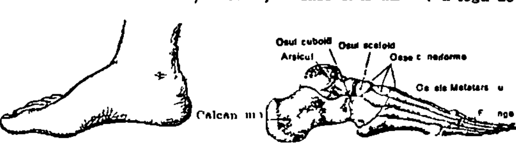

Fig. 3703. Picior. Fig. 3704. Scheletul piciorului.

mîini şi de picioare; a mişca picioarele; a ridica în picioare. a scula. a răscula; **a se ridica în două picioare; a se scula, a sta, a umbla în picioare; a umbla cu picioarele goale; cu un ~ în groapă**, bolnav, prăpădit, gata să moară; **a face picioare**, a dispărea, a fi furat; **a-şi lua picioarele de-a umeri** *sau* **la spinare**, a se pune pe fugă; **a pune ~ul în prag**, a se împotrivi, a opune o rezistenţă hotărîtă; **a-şi rupe picioarele.** a obosi alergînd; **a săruta picioarele cuiva**, a se umili dinainte-i; **a nu-i sta picioarele**, a nu sta locului, a umbla, a alerga într'una; **unde-ţi stau picioarele, îţi va sta şi capul**, îţi voiu tăia capul; **a i se tăia picioarele**, a simţi slăbiciune mare în picioare, a fi gata să cadă (de spaimă. de durere, etc.): **de spaimă şi de slăbiciune mi s'au tăiat picioarele şi m'am lăsat încet pe un scaun** (VLAH.); ☛ APUCA 8; GĂINĂ 2; — **cu ~ul**, pe jos: **ceva mai încolo, la zece minute cu ~ul, sînt binecuvîntatele izvoare... de la Căciulata** (VLAH.); **a da cu ~ul**, *a)* a lovi cu piciorul; *b)* Ⓕ a îndepărta, a dispreţui: **fata proastă şi ţîfnoasă dă norocului cu ~ul** (DLVR.); **vedea-te-aş cu picioarele înainte!** vedea-te-aş mort! **iute de ~, de picioare**, care ştie să umble, să alerge iute; **a pune pe cineva în picioare**, a-i ajuta să-şi refacă starea, să se înavuţească; **a ridica (lumea) în picioare**, a scula, a răscula; **a se pune în cap şi în picioare**, a întrebuinţa toate mijloacele, a face tot ce e cu putinţă; **a se învîrti într'un ~**, a face, a lucra în grabă; **a o lua la ~**, a iuţi pasul, a începe să umble iute, să alerge; **a se arunca la picioarele cuiva**, a cădea în genunchi dinaintea cuiva, spre a-l ruga, spre a-i cere iertare, etc.; **a călca pe ~**, *a)* a călca din greşală pe piciorul cuiva; *b)* Ⓕ a-i spune, a-i face ceva supărător; **a sta pe ~ de ducă**, a fi gata să plece; **a nu se putea ţinea pe picioare, a se topi, a se usca pe picioare** *sau* **de-a'n-picioarele**, a slăbi, a se prăpădi, fără a zăcea bolnav în pat: **ruşinea... o făcu de lîncezea şi se topea d'a'n-picioarele** (ISP.); ⚔ **a pune armata pe ~**, a pregăti de război; **pe ~ de pace, de război**, în stare de pace, de război; **a lua peste ~**, a lua în zeflemea, în bătaie de joc; **a pune ~ peste ~**, a încrucişa picioarele; **a-i tăia craca** *sau* **creanga (de) sub picioare**, a-i lua mijloacele de a putea lucra ceva, de a înainta; ☛ APUCA ⑧; ATINGE ⑤; CĂLCA ①-⑧; CAP ①; COADĂ ① ¶ ② Pas: **a întinde ~ul la drum** ¶ 3 Ⓕ Urmă: **nu se vedea ~ de om pe acolo; n'am lăsat ~ de Turc în Mehedinţi şi în Gorj** (I.-GH.) ¶ ④ Ⓣ Situaţiune, condiţiune: **a fi pe un ~ de egalitate cu cineva, a fi pe acelaşi ~ cu cineva** ¶ ⑤Ⓕ Ceea ce seamănă cu un picior, partea deasupra căreia se razimă ceva: **picioarele patului, mesei, scaunului, podului; ~ul proţapului; ~ul paharului; ~ul balanţei** ¶ 6 Ⓕ Mînerul coasei ¶ ⑦ Ⓕ Partea de jos, din vale, a unui munte, a unui deal, a unui turn, a unui zid, a unui copac, etc.: **el le-a mînat (oile) într'o pădure pînă pe un ~ de plaiu** (SB.) ¶ 8 ⟋ = JUMĂTATE 3 ¶ ⑧ Veche măsură de lungime la unele popoare (**~ul francez** = 0m,324, **~ul englez** 0m,3048; **~ul austriac** = 0m,316, etc. ¶ ⑩ ✎ Diviziune a versurilor latineşti şi greceşti compusă dintr'un număr fix de silabe lungi sau scurte: **un vers de şase picioare** ¶ 11 ♣ ☛ CAPRĂ ⑯, COCOŞ 4, VIŢEL [lat. p e t i o l u m].

‡**PICIORAGE** = PICIOR O ANGE.

PICIORAŞ (*pl.*-aşe, PICIOREL (*pl.*-ele *sn dim.* PICIOR.

PICIOR(O)ANGE *sf. pl.* 1 Două prăjini de lemn, cu ajutorul cărora cineva-şi poate înălţa picioarele şi să facă paşi foarte mari spre a trece prin apă, prin mlaştini, etc. *Mold.* „catalige"); (▪ 3706): pinţele, ...la spate cu picioroange care cînd umblă, se saltă ca locustele (ODOB.) ¶ 2 Iepele de la războiul de ţesut ¶ 3 Ordin de păsări cu picioarele foarte lungi, d. e. cocostîrcul, dropia, struţul, etc. (▪ 3705).

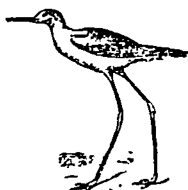

Fig. 3705. Tip de picioroange.

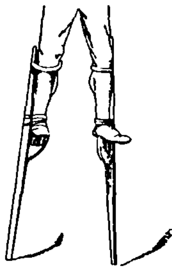

Fig. 3706. Picioroange.

PICIORUŞ (*pl.*-uşe), PICIORUŢ (*pl.*-uţe) *sn. dim.* PICIOR: li se făcea frică ca... piciorușele în conduri de argint să nu i scapete în crăpăturile pămîntului (OLVR.); şi-ţi încălzeşte mînuţele şi piciorutele (MAR.).

PICIORUŞĂ (*pl.*-şe) *sf. Băn.* PIROSTIE [picior].

PICIU *sm.* Băieţel, băiat mic, scund: vezi pe cîte un ~ de cinci ani că se duce cu trei cai să-i scalde (BR.-VN.) [comp. bg. piču „bastard"].

PICLUI, PITLUI -uesc *vb. tr. Mold. Bucov.* A cerne (făină) [rut. pytljuvaty].

PICLUIT *adj. p.* PICLUI. Cernut bine, *vorb.* de făina întrebuinţată la facerea pastelor făinoase: făina ~ă, macaroanele, arpăcaşul... steluţele vin din Austria (ION.).

PICNI (-nesc) *vb. tr.* 1 A izbi drept la ţintă, a nemeri o lovitură: întinse arcul... şi mi-l picni aşa de bine, încît... începu să gîlgîie sîngele dintr'însul (ISP.); îi mai picnise... şi un al doilea glonte (GRIG.) ¶ 2 Ⓕ A atinge (cu vorba) unde-l doare [sib. pipnuti, bg. pipnuvamŭ].

***PICNIC** (*pl.*-icuri) *sn.* Masă comună unde fiecare îşi plăteşte partea sa sau unde a adus fie-care mîncarea lui: Acolo sînt baluri, cluburi, e teatru, e ~ (PANN) [fr. pique-nique < engl.].

***PICOLINĂ** ☛ PICULINĂ.

PICOTA (-otez), PICOTI (-otesc) *vb. intr.* A pica de somn, a picura, a moţăi: moiu pana în călimări şi, picotind cu capul plecat pe masă, mă gîndesc (CAR.).

***PICRAT** *sm.* Sare formată din combinarea acidului picric cu o bază [fr.].

***PICRIC** *adj.* Acid ~, compus organic obţinut prin acţiunea acidului azotic asupra fenolului şi întrebuinţat ca exploziv şi ca leac contra arsurilor [fr.].

PICROMIGDALĂ (*pl.*-le) *sf.* Migdală amară [ngr. πικραμύγδαλον].

***PICTA** (-tez) *vb. tr.* A zugrăvi (un portret, un tablou) pe pînză, pe zid, etc. [lat.].

***PICTOR** *sm.* ① Artist care zugrăveşte portrete, tablouri ¶ ② Ⓕ Cel ce reprezintă în colori vii lucrurile, prin scris sau prin viul graiu [lat.].

***PICTURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* ① Arta de a picta ¶ ② Tablou, portret făcut de un pictor ¶ 3 Ⓕ Descriere fidelă şi plină de viaţă făcută prin scris sau prin viul graiu, icoană (vie) [lat.].

***PICTURAL** *adj.* Privitor la pictură [fr.].

PICUIU *sbst. Trans.* (DENS.) Vîrf de munte, pisc [*pic „vîrf"].

PICULEŢ (*pl.*-eţe) *sn. dim.* PIC²: nu găsiră nici un ~ de urmă (ISP.).

***PICULINĂ**, PICOLINĂ *pl.*-ine *sf.* Flaut mic (▪ 3707): un glas ce răsuna ca piculina între instrumentele unui orchestru (NEGR.); fluera cu picolina, bombarda cu toba (O.-ZAMF.) [comp. pol. pikkulina < it. piccolina].

Fig. 3707. Piculină.

PICUR *sm.* Picătură [refăcut din *pl.* picur < pic²].

PICURA (-ur) 1. *vb. intr.* ① = PICA ①: lacrămile îi picurau cîte trei, patru boabe d'odată (OLVR.); încet picură ploaia de pe ramuri (VLAH.); de nu curge, măcar picură (CRG.); Ⓕ: îl admiram... în fie-care cuvînt care-i picura din condeiu (VLAH.) ¶ ② A pica de somn; a picoti: la uşă, pe prag, picură de somn o femeie bătrînă (GRL.); vezeteul, cînd plesnea cu biciul în aer... cînd picura de somn (GN.) ¶ ③ Ⓕ A se scurge unul după altul, a se perinda: Atîtea dulci vedenii îmi picură în minte (VLAH.) ¶ ④ Ⓕ A vibra: Peste farmecul naturii dulce picură ghitara (EMIN.).
2. *vb. tr.* — PICA 2: să picuri pe prag luminare (VOR.); taci din gură, că te picur (RET.) [pica].

PICURIŞ *sbst.* Locul unde picură un lichid: la ~ul izvoarelor (OLVR.).

PICUŞ (*pl.*-uşuri) *sn.* ① Curgere picătură cu picătură ¶ ② Locul unde picură un lichid ¶ ③ Masă lichidă sau solidificată formată din picurarea unui lichid sau din curgerea picătură cu picătură a unei materii topite: să picuri pe prag luminare făcută din ~uri (VOR.) ¶ ④ F Mic profit ce-i pică cuiva din întîmplare [pic²].

PICUŢ *sbst. dim.* PIC².

○**PIDOSNIC** 1. *adj. Mold.* P Sucit, care face treburile pe dos: am văzut-o că este ~ă şi voieşte... să se adăpe numai de la un izvor (CRG.).
2. *sbst.* Plantă, cu frunze verzi-albăstrii, acoperite uneori cu pete albe, cu florile galbene; numită şi „ceriţică" sau „somnoroasă" (*Cerinthe minor*) (▪ 3708).

Fig. 3708. Pidosnic.

PIEDECĂ ☛ PIEDICĂ.

***PIEDESTAL** (*pl.* -aluri, -ale) *sn.* 1 Piatra, piciorul, baza pe care stă o statuă, o coloană, etc. (▪ 3710) ¶ 2 Ceea ce serveşte cuiva ca să se înalţe, ca să se ridice în ochii mulţimii [fr.].

PIEDICĂ, PIEDECĂ (*pl.*-ci) *sf.* ① Frînghie sau lanţ cu belciuge cu care se leagă picioarele dinainte ale cailor cînd se slobod la păşune (▪ 3709): Şi caii la păşune sună Din piedicile lor de fier (VLAH.) ¶ 2 Lanţ de care e legată o talpă de fier care se strînge de roată şi servă s'o oprească de a se învîrti cînd carul se coboară la vale sau cînd dă de un urcuş greu ¶ 3 — CORDENCIU ¶ 4 Frînghia sau lanţul cu care se opreşte în loc roata cu măsele a morii de vînt ¶ ⑤ Trăgaciu (la o armă de foc): iată pistolul... n'ai decît să tragi piedica (NEGR.) ¶ ⑥ Curea cu care cizmarul ţine strînsă încălţămintea pe genunchiu, cînd lucrează: muşchea, piedecă, hască şi cîin (CRG.) ¶ ⑦ Mijloc de a face pe cineva să cadă, punînd piciorul între picioarele adversarului: voinicul... îi puse unchiaşului o piedică şi-i făcu vînt în cazan (ISP.) ¶ 8 Tot ce se împotriveşte la săvîrşirea unui lucru, obstacol: a pune piedici ¶ 9 — PIEDICUŢĂ [lat. pedicam].

Fig. 3709. Piedică.

Fig. 3710. Piedestal.

PIEDICUŢĂ (*pl.*-uţe) *sf.* Plantă cu tulpina tîrîtoare, cu ramuri scurte, cu frunzele îndesate şi terminate printr'un fir lung, ce creşte prin pădurile de la munte; cu praful galben al acestei plante, numit „praful strigoilor", vrăjesc babele, ca să ia laptele de la vaci (*Lycopodium clavatum*) (▪ 3711) [piedică].

Fig. 3711. Piedicuţă.

PIĘDIN (*pl.*-ine) *sn.* ⊠ Partea urzelii de la capătul pînzei, care rămîne nețesută, uruioc: ~ul fiind la sfîrșit, nu s'a putut țese (R.-COD.) [lat. *pēdīnus < pes, pedis].

PIEIȘTE *sf. Olten* (CIAUȘ.) (R.-COD.) ① Peire ¶ ② Pierdere de vreme, zăbavă [peri].

○**PIEITOR** *adj.* ① = PERITOR ¶ ② Pentru totdeauna: îl cumpără ~ (R.-COD.).

PIELAR *sm.* ① Cel ce lucrează pieile ¶ ② Cel ce vinde piei [piele].

PIELĂRIE *sf.* ① Mărfuri de piele ¶ ② Negoț de piei ¶ ③ Atelier unde se lucrează pieile ¶ ④ Prăvălie unde se vînd piei [pielar].

PIELCEA, P(I)ELCICĂ (*pl.*-cele), P(I)ELCELUȘĂ (*pl.*-uțe), P(I)ELCUȚĂ (*pl.*-uțe) *sf. dim.* PIELE (*în spec.* pielea mielului): o căciuliță de pielcică de oaie (D.-ZAMF.); au o creastă în chipul unei căciulițe de pelcică creață (ION.); nu putea... să-și pună în cap cușma cu pielcelele de jder (GRIG.); în pielcuța goală, golișoară (BO.-DEL.).

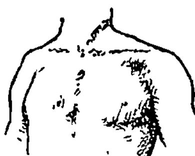
PIELE (*pl.* piei) *sf.* ① Membrană care acopere toată partea din afară a trupului omului și al animalelor: boală de ~; ~a capului; a jupui ~a; în ~a goală, fără nici o îmbrăcăminte pe trup; — Ⓕ a fi numai ~ și oase, a fi foarte slab; a crește ~a pe el, a nu mai putea de bucurie; a da ~a popii, a da ortul popii, a muri; a-i da prin ~, a o păți (de pe urma unui lucru, a-i ieși pe nas; a i-o face pe ~, a se răzbuna, a-și scoate din capete: ți-o fac eu prin ~, femeie fără inimă ce mi-ai fost (ISP.); a-i face ~a tobă, a-l stîlci în bătaie; n'aș vrea să fiu în pielea lui, n'aș vrea să fiu în locul lui, să pățesc ce-o să pățească el; a fi gros la ~ *sau* cu ~a groasă, a fi nesimțitor, lipsit de rușine; a intra *sau* a se băga pe sub ~a cuiva, a căpăta dragostea, încrederea oarbă a cuiva, a se insinua; nu mai încape în ~, s'a îngrășat mult mai ales *vorb.* de trîndav; Ⓕ: nu-l mai încape ~a, e foarte îngîmfat: cel mojic și măreț... nici încape în ~a lui (TICH.); a-și lăsa ~a undeva, a muri acolo; a lua ~a cuiva, a lua șapte *sau* nouă piei de pe cineva, a-i stoarce cît mai mulți bani, a-l despuia, a-l jupui: nu-i de glumit... căci vor să ne iee și ~a de pe noi (ALECS.); nu-i plătește ~a nici un ban *sau* nici o ceapă (degerată), nu e bun de nimic, n'are nici o valoare; știu cît îi plătește (*sau* cît îi face, cît îi poate) ~a, știu cît valorează, ce e în stare să facă; a-și pune ~a pentru cineva, a se expune la o neplăcere, la o primejdie, etc. pentru cineva; a-și pune ~a în saramură, a se sacrifica, a-și risca viața; a răbda în ~, a răbda fără să se plîngă: îl durea de durut, dar răbda în ~ ca un drac (ISP.); numai ~a lui știe, numai el știe ce a pățit, cîte a îndurat, etc.; vai de ~a lui, vai de el, săracul de el: vai de ~a lui, ce-a mai tras și-acolo (VLAH.); a-și vinde și ~a, a vinde tot ce are, a-și vinde și cămașa; ☛ ATÎRNA 1; CĂMAȘĂ ① ¶ ② Pielea unui animal jupuită de pe trup: ~ de tigru, de urs, de vulpe, de bou, de oaie, de capră, de porc, de iepure, de șarpe, de crocodil; ☛ LUP 1; OAIE 1; PĂDURE 1 ¶ ③ Pielea unui animal tăbăcită și întrebuințată în industrie: mănuși de ~ (de căprioară, de antilopă, etc.); cărți legate în ~; cizme de ~ de porc ¶ ④ PIEI-ROȘII *pl.* ● Indieni din America de Nord (☐ 3712) ¶ ⑤ ⊠ ~a dracului, pînză groasă de bumbac și haina făcută dintr'însa (comp. it. pelle di diavolo) [lat. pĕllem].

Fig. 3712. Piele-roșie.

PIELIȚĂ (*pl.*-ițe) *sf.* 1 *dim.* PIELE ¶ ② = PELIȚĂ.

PIELM, PIEMN, CH(I)ELM *sbst.* ⚔ 1 Făină de grîu ce se adaugă în frămîntătura de mălaiu, spre a-i da mai multă consistență: du-te, mă omule, la frate-tău, să-ți împrumute o lecuță de pielm (R.-COD.); cînd pui piemn mai mult, se face mămăliga mai mare (PANN); rămîne în sapă de lemn și în casă fără piemn (PANN) ¶ ② Făină albă ce se presară pe o pîine (DENS.).

PIEPT (*pl.*-turi) 1. *sn.* ① Cavitatea corpului (la om și la animale) care conține plămînii și inima: *a)* partea dinainte, exterioară, a acestei cavități, în opoziție cu partea dinapoi, numită „spate" (☐ 3713): cu ~ul gol; desfăcut a ~; a se bate cu pumnii în ~; săracul, umilit și strîns la ~, de sta să i crape sucmanul (ISP.); Ⓕ cu ~ul deschis, cu îndrăzneală, fără teamă: moșneagul... se duce cu ~ul deschis drept la palatul împăratului (CRG.); cu mîinile la ~, umilit, smerit; ~ la ~, față în față; a da ~ (în ~ cu cineva, a se întîlni față în față, a se lovi, a se lua la luptă cu cineva: dacă... da ~ în ~ cu vre-unul și vrea să-l oprească să-i spună ceva (CAR.); văzu... că nu poate da ~ cu un asemenea viteaz (ISP.); a lua pe cineva de ~, a-i pune mîna în ~, a-l înhăța: bogatul... îl luă de ~ și cu el, tîrîș, se duse în curtea boierului (ISP.); a ținea ~ cuiva, a se măsura cu cineva (la luptă, la o întrecere, etc.), a nu se da bătut; ☛ COLIVĂ ①; FRUNTE ①; MÎNĂ 1; *pr. anal.*: ~ul lat al locomotivei s'arătă la cotitura liniei (CAR.); — *b)* cavitatea în care se află plămînii și inima, coșul pieptului: Românul are șapte vieți în ~u-i de aramă (ALECS.); a și sparge ~ul, a striga din răsputeri; bolnav de ~, bolnav de plămîni ¶ ② Sînul unei femei: copilul hrănit la ~ul mamei; întocmai ca o mumă căreia i se usucă ~ul și izvorul laptelui (PANN) ¶ ③ Coastă de deal, de munte: o luă razna p'un ~ de muscel (DLVR.); cînd ajungea pe cîte un ~ de munte șes (ISP.) ¶ ④ ● Limbă de pămînt, promontoriu: ajunse pe un ~ de pămînt ce se întinde în mare (ISP.).

Fig. 3713. Piept.

2. (*pl.* piepți) *sm.* ① Partea coastelor (la animale) cu carnea de pe ele: ~ de vițel; piepți de găină ¶ ② *pl.* Ⓣ Partea dinainte (de la piept) a unei cămăși, a unei bluze, etc. ☛ ☐ 775) [lat. pĕctus].

PIEPTĂNA, PIEPTENA (pieptăn, *Mold.* pieptăn 1. *vb. tr.* 1 A descurca și netezi părul cu pieptenele: a-și ~ părul, barba ¶ ② A trece lîna, inul, cînepa, etc. prin dinții pieptenilor sau daracilor, spre a deosebi părțile bune de cele rele ¶ ③ Ⓕ F A părui, a smulge părul din cap, a scărmăna, a trage o bătaie ¶ 4 Ⓕ A îngriji de aproape: a-și ~ stilul.

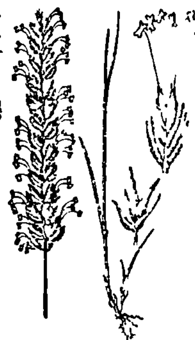
2. *vb. refl.* A-și pieptăna părul; ☛ BABĂ 1 [lat. pĕctĭnare].

PIEPTĂNARIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ✤ Plantă cu tulpina subțire și înaltă, terminată cu cîte un spic; crește prin livezi și e cultivată uneori ca plantă de nutreț (*Cynosurus cristatus*) (☐ 3715) [pieptene].

PIEPTĂNAȘ ☛ PIEPTENAȘ.

PIEPTĂNAT, PIEPTENAT 1. *adj. p.* PIEPTĂNA ¶¶ Ⓒ NEPIEPTĂNAT.

Fig. 3714. Pieptănături.

Fig. 3715. Pieptănariță.

2 *sbst.* Faptul de a (se) pieptăna.

PIEPTĂNĂTURĂ, PIEPTENĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Felul cum e pieptănat părul (☐ 3714); părul pieptănat: se 'ntoarce cînd pe o parte, cînd pe alta, nemulțumită de cum își potrivește pieptănătura (DLVR.); vedea figurile, cu zîmbetele, cu pieptănătura, cu ticurile lor nervoase (VLAH.) ¶ 2 Pieptănat: nu e bine să arunci în foc părul rămas în urma pieptănăturii, că te doare capul (PAC.).

PIEPTĂNUȘ ☛ PIEPTENUȘ.

PIEPTAR (*pl.*-are) *sn.* 1 Ⓣ Cojocel de piele de oaie, fără mîneci, purtat de țăran și de țărance, ce acopere în întregime pieptul și spatele și se încheie în laturea stîngă a toracelui (☐ 3716) ¶ ② Ⓣ Piepți de cămașă scrobiți ce se pun spre a acoperi partea corespunzătoare a unei cămăși nescrobite, plastron ¶ ③ ⚔ Platoșă de metal sau pieptar de piele ce purtau odinioară soldații și ca-

valerii spre a-şi apăra pieptul, ca şi cu o pavăză: Vulcan... îi dărui cu un toroipan şi cu o platoşă sau ~ de fier nerăzbătut (ISP.) ¶ 4 Îmbrăcăminte de piele cu care se acopere pieptul la exerciţiile de scrimă

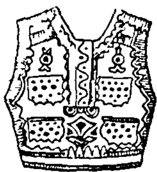

Fig. 3716. Pieptare.

cu floreta (▪ 3717) ¶ 5 Cureaua lată de la hamuri ce trece pe sub pieptul calului (☛ ▪ 2507).

PIEPTĂRAŞ (*pl.*-aşe *sn.* Ⓣ ① *dim.* PIEPTAR ¶ 2 Îmbrăcăminte a femeii, de pînză, de mătase, etc., fără mîneci, ce-i acopere numai bustul şi care se poartă peste corset: avea pe dînsa un ~ cusut dinainte cu floricele (GRIG.) ¶ ③ Şorţuleţ ce se leagă pe sub bărbia copiilor de ţiţă, bărbiţă (☛ ▣ 266).

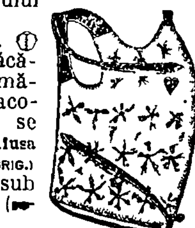

Fig. 3717. Pieptar.

‡**PIEPTĂRUŢ** (*pl.*-uţe) *sn.* *Trans.* Ⓣ *dim.* PIEPTAR.

PIEPTENA... ☛ PIEPTĂNA...

PIEPTENAR *sm.* ① Cel ce face sau vinde pieptenî ¶ 2 Cel ce face pieptenî de pieptenat lîna, inul, etc.

PIEPTENAŞ, PIEPTĂNAŞ *sm.* ① *dim.* PIEPTENE ¶ 2 Pieptene mic, de diferite forme, ce se înfige în păr, ca podoabă sau spre a susţine pieptănătura (▪ 3718) ¶ ③ *pl.* *dim.* PIEPTENI 3: trebuia s'ajut acasă la tors în pieptănaşi (CRG) ¶ 4 CODROŞ.

Fig. 3718. Pieptenaşi.

PIEPTENE *sm.* ① Placă de os, de corn, de fildeş, de lemn, de metal, etc., prevăzută în tot lungul ei cu dinţi deşi sau rari, cu care-şi piaptănă cineva părul sau barba: ~ des (▣ 3720); ~ rar (▣ 3719) ☛ BARBĂ ①¶② = PIEPTENAŞ 2 ¶ ③ (*adesea la pl.*) Unealtă cu care se piaptănă lîna, inul sau cînepa după ce s'au răgilat (▣ 3721) [lat. pĕctĭnem].

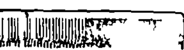

Fig. 3719. Pieptene rar.

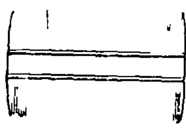

Fig. 3720. Pieptene des.

Fig. 3721. Piepteni.

PIEPTENEI *sm. pl.* Unealtă de scărmănat lîna [pieptene].

PIEPTENUŞ, PIEPTĂNUŞ *sm.* ① = CODROŞ ¶ ② *pl.* — PIEPTENEI.

PIEPTIŞ *adv.* Piept la piept, cu pieptul în faţa duşmanului: numai astfel... vom putea să ne împotrivim făţiş şi ~ modei (ISP.); n'aveţi îndrăzneală să vă luptaţi făţiş şi ~ cu puterile asupritoare (ALECS.).

PIEPTIŞOR (*pl.*-oare) *sn.* *dim.* PIEPT.

PIEPTOS *adj.* Cu pieptul desvoltat, lat: Elefantul năsos şi bivolul ~... Multe izbînzi făcură (ALX.).

○**PIERCIT** *adj.* *Bucov.* = CHIRCIT: n'a merge după un ~ şi slut ca dînsul (SB.).

○**PIERCITURĂ** (*pl.*-turi *sf.* *Bucov.* Chircitură, stîrpitură: cum au zărit zmeii pe Titirez, s'au uimit cu toţii de o ~ ca aceasta (SB).

PIERDE (pierd, pierzi) 1. *vb. tr.* ① A fi lipsit de un lucru pe care-l poseda, a înceta de a mai avea: a-şi ~ averea, slujba; Ⓟ: cine nu se mulţumeşte de puţin pierde şi cel mult (PANN); a-şi ~ cinstea, numele cel bun; ce-am avut şi ce-am pierdut, nu-mi pasă de pierderea asta, căci nu-mi schimbă starea în care mă aflu ¶ ② A fi lipsit prin moarte de o fiinţă iubită: a pierdut doi fraţi în războiu ¶ ③ A fi lipsit de o parte din trup, de un organ, de o funcţiune fiziologică, de o facultate: a pierdut două degete; şi-a pierdut vederea, a orbit; şi-a pierdut viaţa, a murit; a pierdut capul, s'a zăpăcit; a-şi pierde sîngele rece, răbdarea; a-şi ~ mintea, a înnebuni; ☛ CUMPĂT ① ¶ ④ A rătăci, a nu mai avea ceva de pe urma uitării într'un loc, de pe urma căderii în drum, fără să ştie, etc.: şi-a pierdut punga ¶ ⑤ A lua un drum greşit: a pierdut drumul ¶ ⑥ A nu mai vedea, a nu mai găsi: l-am pierdut urma; ~ din vedere; ~ din ochi, *a)* a nu mai zări: fiul împăratului se tot uita la dînsa: parcă o tot pierdea din ochi (ISP.); *b)* a-i fi foarte drag: o iubeau împărăteasa şi împăratul pe faţă de o pierdeau din ochi (CAR.); tată-său şi mumă-sa se uitau la dînsul ca la soare, îl pierdeau de drag ce le era (ISP.) ¶ ⑦ A întrebuinţa fără rost, fără folos: a-şi ~ timpul, vremea, tinereţele ¶ ⑧ A fi învins la joc, la un rămăşag, la un proces: a pierdut la cărţi; a pierdut partida, prinsoarea, procesul; ~ bătălia, a fi bătut, învins ¶ ⑨ A păgubi: am pierdut mulţi bani în această afacere ¶ ⑩ A strica, a corupe, a cauza peirea: ambiţiunea lui fără margini l-a pierdut ¶ ⑪ A avorta, a lepăda.

2. *vb. refl.* ① A se rătăci: s'a pierdut în pădure ¶ ② A nu se mai vedea: se pierduse în mulţime; balonul s'a pierdut în nori ¶ ③ A nu mai fi, a dispărea: acest obiceiu se pierde din zi în zi ¶ ④ A se strica, a se prăpădi, a se ruina, a pieri ¶ ⑤ A se zăpăci: cînd se văzu înaintea unei fiinţe atît de fragedă şi de plăpîndă, se pierdu cu totul (ISP.); ☛ FIRE ⑤ [lat. pĕrdĕre].

PIERDERE *sf.* ① Faptul de a pierde ¶ ② Lucrul pierdut ¶ ③ Întrebuinţare fără folos: ~ de vreme ¶ ④ Neizbîndă: ~a bătăliei ¶ ⑤ Pagubă ¶ ⑥ Peire, pierzanie ¶ ⑦ Avort.

PIERDE-VARĂ *sm.* Poreclă dată unui om ce-şi pierde vremea fără rost sau nefăcînd nimic de seamă: ce-i un poet? ...un ~ care umblă să strîngă luna în braţe (GN.); ori-care ~, cînd nu mai ştie ce să facă, se proclamă de la sine om de Stat (ALECS.); Umblă ca un ~, zăbovind din loc în loc (PANN).

PIERDUT *adj. p.* PIERDE ¶¶ © NEPIERDUT.

PIERI ☛ PERI.

PIERSIC *sm.* Arbore, originar din Asia, al cărui rod este „piersica" *(Amygdalus persica)* [lat. pĕrsĭcus].

PIERSICA (-ic) *vb. tr.* A bate (cu varga, cu nuiaua), a biciui: Românu care nu-şi piersică... şi nu-şi stăpîneşte copiii de mici, mult păcătueşte (JIP.) [piersică].

PIERSICĂ (*pl.*-ce) *sf.* Fructul piersicului, acoperit cu peri scurţi, catifelaţi, de coloare galbenă-verzuie sau roşie şi cu sîmburele pietros (▣ 3722) [lat. pĕrsĭca].

Fig. 3722. Piersică.

PIERSICEI *sm. pl.* = CANALE [piersic].

PIERSICIU *adj.* De coloarea (verde a piersicei.

†**PIERZANIE** *adj.* ① Pierdere ¶ ② Prăpăd, pierzare, peire: ar fi ştiut să-i spuie vorbe de acelea cari... înaltă inimile din întunerec şi din ~ (VLAH.) [pierde].

PIERZARE *sf.* ① Pierdere; pagubă ¶ ② Peire, pierzanie: toţi fură într'o glăsuire ca fata să se dea pierzării (ISP.); două răcnete o însoţiră, unui de ~, altui de triumf (CAR.) [pierde].

PIERZĂTOR 1. *adj. verb.* PIERDE. ① Care pierde ¶ ② Care aduce pierdere; păgubitor, vătămător.

2. *sm.* Cel ce pierde sau a pierdut ceva.

***PIESĂ** (*pl.*-se) *sf.* ① Monedă: o ~ de un leu, de cinci lei; o ~ de argint, de aur ¶ ② Document, act, notă: ~ justificativă ¶ ③ Lucrare în versuri sau în proză menită a fi reprezentată la teatru: tragedie, dramă, comedie, etc.: o ~ de teatru; o ~ în trei acte

¶ ④ ~ anatomică, parte dintr'un cadavru preparată pentru studiu ¶ ⑤ ~ de artilerie, tun ¶ ⑥ Figură în jocul de şah: am pierdut trei piese [fr. pièce].

○PIESĂC sbst. Băn. Nisip (LIUB.) [srb. pesak].

*PIETATE sf. ① Evlavie, cuvioşie ¶ ② Dragoste pentru părinţi, respect pentru cei morţi, etc.: ~ filială [lat.].

*PIETISM sbst. Doctrina pietiştilor [fr.].

*PIETIST sm. Membru al unei secte protestante răspîndite în Germania, care admite că fiecare poate interpreta Sf. Scriptură în felul lui şi care afectează o morală austeră [fr.].

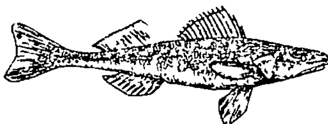
*PIETON sm. Cel ce umblă pe jos, pedestru [fr.].

*PIETOS adj. Pios, evlavios: plin de o pietoasă veneraţiune către datinile vechi (ODOB.) [piet(ate + pi)os].

PIETRAR sm. ① Meşter care ciopleşte piatra întrebuinţată la clădiri, etc. ¶ ② Cel ce face caldarîmul, caldarîmgiu (▣ 3723) ¶ ③ Mold. Zidar ¶ ④ Peşte ce trăeşte mai cu seamă în Dunăre, la locuri adînci unde fundul e pietros sau nisipos; numit şi „fus". „peşte-de-piatră" sau „sulă" (Aspro zingel) (▣ 3724) ¶ ⑤ Pasăre de coloare cenuşie care stă mai totdeauna cocoţată pe o piatră sau pe un moşoroiu (Saxicola oenanthe) (▪ 3725).

Fig. 3723. Pietrar.

PIETRĂRIE sf. ① Mulţime de piatră sau de pietre de ori-ce soiu ¶ ② Loc de unde se scoate piatra, carieră de piatră ¶ ③ Meseria, activitatea pietrarului, a cioplitorului de pietre, a caldarîmgiului, a zidarului.

Fig. 3724. Pietrar.

PIETRICEA, PIETRICICĂ (pl. -icele) sf. dim. PIATRĂ.

PIETRIŞ (pl. -işuri) sn. ① Grămădire de pietricele pe albiile rîurilor sau pe coastele dealurilor: capu-i obosit căzuse pe ~ul din matcă (ODOB.) ¶ ② Pietricelele rămase după trecerea prin ciur a nisipului, întrebuinţate la zidărie, sau care se aştern în grădini, pe şosele, etc.: se juca cu bastonul prin ~ul aleii (BR.-VN.) [piatră].

Fig. 3725. Pietrar.

PIETROIU (pl. -oaie) sn. augm. PIATRĂ. Bolovan mare de piatră: îl îngropă trupul... şi puse deasupra un ~ mare cît un munte (ISP.).

PIETROS adj. ① Plin de pietre, cu pietre multe ¶ ② Tare ca piatra: sîmbure ~; cireaşă pietroasă [lat. pĕtrosus].

PIETROŞEL sm. ① Peştişor de baltă, de coloare cafenie-închisă, cu solzi mari şi subţiri cari îi acoperă şi capul (Umbra Kramerì) (▣ 3726) ¶ ② = PĂLĂMIDĂ-DE-BALTĂ ¶ ③ ~(-ROŞU) = CÎNEPAR [pietros].

Fig. 3726. Pietroşel.

PIETRUI (-uesc) vb. tr. A aşterne cu piatră (o stradă, o şosea, etc.), a pava: păreţii erau de piatră mică ca aceea cu care se pietruesc fîntînile (EMIN.); se pietruise uliţile tîrgului cu bolovani ascuţiţi (GRL.).

○PIETRURI ☛ PIATRĂ 2.

PIEUNA (piaun) vb. intr. ① A piui: prin curţi, piaună pui mărunţi de găină (LUNG.) ¶ ② Băn. A ţiui (urechea).

PIEUNAT sbst. Faptul de a pieuna; piuit: ~ul puilor de găină (LUNG.).

PIEZ sbst. În ~, oblic, pieziş; plecat, povîrnit: a tăia un lucru în ~.

PIEZE ☛ PIAZĂ.

PIEZIŞ adj. şi adv. ① Oblic, plecat, povîrnit: aruncă o privire ~ă... şi trecu înainte (VLAH.); aduse paloşul cam ~ şi-i reteză capul (ISP.); soarele apunea în dosul colibei, luminînd ~ miriştile roase (D.-ZAMF.) ¶ ② Lăturalnic, pe de lături: hotărît astă dată să nu mai umblu pe căi ~e (GN.); se văzu dară nevoit a alerga la mijloace ~e (ISP.) [piez].

PIFĂI (-ăiu, -ăesc) vb. intr. A pufăi: Ţiganii... pifăie din lulelele stinse (DLVR.) [onom.].

PIFTI, CHIFTI ☛ PIŞTI.

PIFTIE sf. Zeama gelatinoasă obţinută din fierberea cărnii şi oaselor de viţel, de porc, de pasăre, de peşte, etc., solidificată prin răcire: pielea se făcu ca piftia, întrupîndu-se (ISP.) [ngr. πηκτή; comp. şi bg. pihtija].

○PIGĂLI (-ălesc vb. tr. A aduna ori a lucra cu de-amănuntul (R.-COD.) [comp. PIGULI; MIGĂLI].

*PIGMENT (pl. -te) sn. Substanţă care dă coloarea pielii şi ţesuturilor omului şi animalelor [fr.].

*PIGMEU sm. ① Nume dat de către cei vechi unui popor imaginar din Africa, ai cărui indivizi nu erau mai mari de un cot şi cari se luptau cu cocorii (▪ 3727): locul unde adormi Ercule era pe moşia unor oameni pitici ce se numeau pigmei (ISP.) ¶ ② Pr. ext. Pitic, individ de o statură foarte mică ¶ ③ Om de nimic, fără nici un merit, care se sileşte să pară mai de seamă şi atacă criticîndu-i pe cei cu vază: unii oameni... îi ştiu că nu sînt şi n'au fost decît nişte pigmei (I.-GH.) [fr. < gr.].

Fig. 3727. Pigmei (după o pictură murală din Pompei).

○PIGMEZ = PECMEZ.

○PIGULI (-ulesc) vb. tr. Trans. Băn. A ciuguli: pigulesc puii din pită (VIC.); două turturele mîndre... piguleau cîte un fir de grăunte pe holde (MERA).

†PIHOTĂ, PIOTĂ (pl. -te) sf. Pedestrime, infanterie: începu să treacă, între gărzi călări şi pihotă, sute de căruţe încărcate (CAR.); cînd trecu piota, aveam butoaie cu apă la cîmp (GR.-N.) [rus. pehota].

†PIHOTAŞ, PIOTAŞ sm. ① Soldat pedestru, infanterist ¶ ② Calul ce merge înaintea altor doi din ham [pi(h)otă].

*PIJAMA (pl. -male) sf. ① Haină de mătase sau de stofă, necăptuşită, mai adesea cu guler şi manşete de altă coloare, ce se poartă în casă (▣ 3728) [fr.].

Fig. 3728. Pijama.

‡PIL[1] 1. sm. Elefant.
2. sbst. Fildeş [tc. dial. pil].

*PIL![2] interj. Strigăt adresat de vînător cînelui ca să se arunce asupra vînatului: mă apropiu şi-i strig (cînelui): „pil!" (BR.-VN.) [fr. pillel].

PIL[3] (pl. -iuri) sn. Olten. Biciu cu codiriştea scurtă: te bătea cu ~uri de curea şi era şi plumb pe ele (VÎRC.); Muscalul ... sta călare cu ~ul (GR.-N.).

PILĂ[1] (pl. -le) sf. Unealtă de oţel acoperită în întregime de asperităţi, care serveşte să netezească suprafaţa metalelor sau scîndurilor, să roadă, sau să taie fierul, etc. (▪ 3729) [bg. srb.].

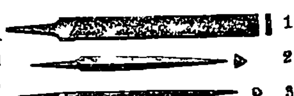

Fig. 3729. Pile: 1. dreaptă; 2. triunghiulară; 3. rotundă.

○PILĂ[2] sf. Băn. De-a pila, jocul copiilor „de-a ţurca" [srb. pila].

*PILĂ[3] (pl. -le) sf. ① Teanc, grămadă de lucruri suprapuse: un avocat... fluiera o polcă şi zuruia o ~ de napoleoni (DLVR.) ¶ ② ~ (electrică). aparat destinat

să producă un curent electric prin reacţiuni chimice ▪ 3730 ; **pila lui Volta** *sau* **voltaică,** coloană formată din discuri de aramă alternînd cu discuri de zinc, şi care serveşte să producă un curent electric (▪ 3731 [fr.].

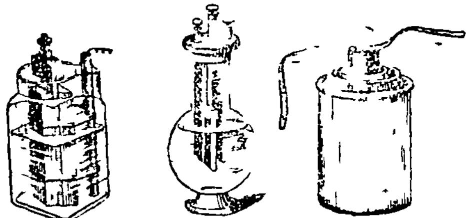

Fig. 3730. Pile electrice.

PILAF (*pl.*-**afuri**), **PILAV** (*pl.* -**avuri**) *sn.* ✕ Mîncare, de origine turcească, din orez fiert, la care se adaugă unt sau grăsime şi uneori bucăţele de carne de pasăre, etc.: **ce pilafuri ne gătea la masă meşterul bucătar!** (ODOB.); **pilav de orez cu pasăre** (VOR.) [tc. p i l a v].

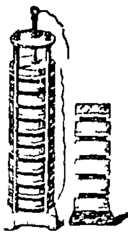

Fig. 3731. Pila lui Volta.

PILAFGIU *sm. iron.* Despre Turci: mîncător de pilaf [tc.].

○**PILAR** *sm. Băn.* Precupeţ, zarzavagiu [sîb. p i l j a r].

○**PILARIŢĂ** (*pl.* -**ţe** *sf. Băn.* Precupeaţă (VIC.) [p i l a r].

***PILASTRU** *sm.* Coloană pătrată mai adesea intrată aproape în întregime într'un zid (▪ 3732 [fr.].

†**PILC** (*pl.*-**curi**) *sn.* Val de uns literele cu cerneală.

†**PILCAR** *sm.* Lucrătorul tipograf care dedea cu p i l c u l la teasc.

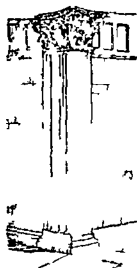

Fig. 3732. Pilastru.

PILDĂ (*pl.*-**de**) *sf.* ① Alegorie, comparaţiune, metaforă: **a vorbi în pilde**; *in spec.* alegorie morală cuprinsă în evanghelie, parabolă ¶ ② Proverb, maximă: **Pildele lui Solomon** ¶ ③ Model de urmat, exemplu: **iată o ~ pe care toţi oamenii ar trebui să nu o treacă cu vederea** (ISP.); **satul... hotărî să-l spînzure (pe leneş), pentru a nu mai da ~ la lenevire şi altora** (CRG.); **de ~, spre ~,** de exemplu; **a lua ~ de la cineva,** a urma exemplul dat de cineva, a-l imita, a face ca dînsul [ung. p é l d a].

PILDI (-**desc**) *vb. tr.* Ⓟ A vorbi în p i l d e, a face aluziuni.

PILDUI (-**uesc**) 1. *vb. tr.* A pedepsi pe cineva ca să servească de p i l d ă altora, a-l învăţa minte: **am drept să-l pilduesc pe acest nemernic care batjocoreşte fără ruşine cinstita pomenire a părinţilor mei** (CAR.).
2. *vb. intr.* A servi de pildă.
3. *vb. refl.* A lua pildă de la cineva, a-l urma ca pe un model: **Cum nu te pilduieşti De-a mea viaţă lină. De desfătare plină?** (DON.).

PILDUIRE *sf.* ① Faptul de a p i l d u i ¶ ② Pildă, exemplu.

PILDUITOR 1. *adj. verb.* **PILDUI.** Care pilduește, care vorbeşte în pilde, care serveşte de pildă: **la joc, îşi spun tare dorul şi păsul inimii lor, în versuri scurte, glumeţe şi pilduitoare** (VLAH.).
2. *sm.* Cel ce pildueşte; cel ce serveşte de pildă: **Ei sînt ~ii de lege în popor** (DON.).

PILI[1]. *Mold.* **CHILI** -**lesc**) *vb. tr.* ① A netezi, a freca, a roade cu p i l a: **pisica, lingînd pila, şi-a pilit limba** (ZNN.) ¶ ② Ⓕ A cioplì pe cineva, a-l subţia, a îndrepta întru cîtva firea, purtarea sau mintea grosolană a cuiva ¶ ③ *Trans.* A şterpeli, a fura: **copilul... făcu ce făcu şi pili cheile de la brîul mumă-sa** (RET.).

PILI[2] ☛ **CHILI**[2].

PILIPI ☛ **FILIPI.**

PILITURĂ (*pl.*-**turi**) *sf.* ① Faptul de a p i l i ¶ ② Praf de metal, etc. ce cade de pe obiectul frecat cu pila: **~ de fier.**

***PILON** (*pl.*-**oane**) *sn.* ① Mare portal la vechile temple egiptene ¶ ② Motive decorative, în formă de stîlpi, puse la intrarea unui pod, unei alee, etc. (▪ 3733) [fr. p y l ô n e].

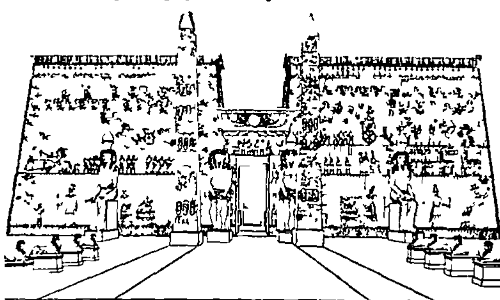

Fig. 3733. Pilon

PILOS, *Mold.* **CHILOS** *adj.* Răbdător, rezistent, care îndură cu răbdare munca şi osteneala: **femeile rabdă mai mult, sînt mai piloase decît bărbaţii** (CAR.); **cele două mîrţoage piloase, două cîte două la ham, se supuneau** (DFM.); **Trăsnea fiind mai chilos şi mai tare de cap, rabdă el cît rabdă** (CRG.) [p i l ă[1]].

***PILOT**[1] *sm.* Cel însărcinat să conducă o corabie, cîrmaciu: **Iar pilotu'n depărtare Stă la cîrmă ne clintit** (ALECS.) [fr.].

***PILOT**[2] *sm.* Fie-care din stîlpii groşi de stejar ce se înfig în pămînt şi deasupra cărora se construeşte un pod, o clădire, etc. (▪ 3734): **trecură în lungul întariturilor de piloţi şi săltară într'o învolburare de aripi de apă** (SAD.) [fr. p i l o t i s].

Fig. 3734. Piloţi.

***PILOTA** (-**otez**) *vb. tr.* ① A conduce, a cîrmui o corabie ¶ ② F A călăuzi [fr.].

PILOTĂ, **CHILOTĂ** (*pl.*-**te**) *sf.* Pernă mare cît patul, umplută cu fulgi sau cu puf: **au pus-o într'un pat cu pilote şi perini de mătasă** (SB.); **d'apoi o fi avînd chilotă multă, cum e treaba d-voastră** (CRG).

PILUG, **CHILUG** (*pl.*-**uge** *sn. Mold.* Pisălog: **a tunde, a rade ~ (capul cuiva),** a-l tunde pînă la piele: **într'o clipală m'am văzut ras pilug de jur împrejur** (ALECS.); **profesorul a stat lîngă noi pînă ne-a tuns chilug** (CRG.).

○**PILUGĂ** (*pl.*-**ugi**) *sf.* ① *Băn.* Scobitură făcută cu dalta într'o grindă, spre a o îmbina cu alt lemn: **în bulvani se fac atîtea pilugi... cîte sînt de lipsă, iară în aceste pilugi vin băgaţi căţeii** (LIUB.) ¶ ② *Trans.* ⚒ Scobitura pe care o fac băieşii în piatră spre a vîrî acolo capătul unui lemn (PSC.).

***PILULĂ** (*pl.*-**le**) *sf.* Hap [fr.].

PIMNIŢĂ... ☛ **PIVNIŢĂ...**

PIN[1] *sm.* Frumos arbore răşinos, totdeauna verde, din fam. coniferelor, care poate ajunge pînă la 20 de metri înălţime *(Pinus silvestris)* (▪ 3735) [lat. p ī n u s].

Fig. 3735. Pin.

PIN[2] **PRIN.**

***PINACOTECĂ** (*pl.*-**eci**) *sf.* Galerie de tablouri, muzeu de pictură: **(pe acest pictor) cele mai multe cataloage de muzee şi pinacotece îl trec în tăcere** (ODOB.) [fr.].

***PINATIFID** *adj.* Se zice despre o frunză penată ale cărei crestături ajung pînă la jumătatea limbului, ca d. e. la ciulin, muştar, etc. (▪ 3736) [fr.].

***PINATILOBAT** *adj.* Se zice despre o frunză penată ale cărei ştirbituri (lobi) sînt superficiale şi largi, ca d. e. la stejar (▪ 3737) [fr.].

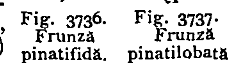

Fig. 3736. Frunză pinatifidă. Fig. 3737. Frunză pinatilobată.

***PINATIPARTIT** *adj.* Se zice despre o

frunză penată ale cărei știrbituri trec de jumătatea limbului, ca d. e. la cucută, macul-de-cîmp, morcov, mușățel. etc. (▪ 3739) [fr.].

***PINATISECAT** *adj.* Se zice despre o frunză penată ale cărei știrbituri ajung pînă la nervura mediană, așa că o frunză ca aceasta se reduce aproape numai la nervuri, ca d. e. la coada-șoricelului, dediței, etc. (▣ 3738) [fr.].

PINGĂ *prep.* Pe lîngă.

PINGĂLI (-ălesc, **PINGĂLUI** (-uesc) *vb. tr. Trans. Maram.* A zugrăvi, a picta: **Bună-oară pe dracul Mi-l pingăleau, săracul** (RET.); **De harnic și de 'nflorit, Gîndești că-pingăluit** (BRL.) [ung. pingálni].

Fig. 3738. Frunză pi-natisecată (Coada-șoricelului).

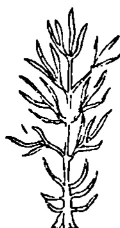

Fig. 3739. Frunză pinatipartită (Mușățel).

PINGEA (*pl.*-gele *sf.* Jumătate de talpă pusă la o gheată sau la o cizmă (▣ 3740 : **am trimis ghetele la cizmar, să-mi puie tocuri și pingele**; Ⓕ F **a pune cuiva ~ua**, a-l înșela [tc. pengè].

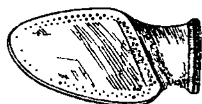

Fig. 3740. Pingea.

PINGELI (-elesc), **PINGELUI** (-uesc) *vb. tr.* ① A pune pingele la o încălțăminte ¶ ② Ⓕ F A înșela.

PINGICĂ (*pl.* -gele) *sf. Mold.* = **PINGEA**.

***PINGUIN** *sm.* Pasăre de mare din ord. palmipedelor, cu aripi scurte, care trăește prin regiunile arctice (▣ 3741) [fr.].

PINTELEIU (*sau* **PINTILIE**, **PINTELE**)-**CĂLĂTORUL** *npr. m.* Numele popular al zilei de 27 Iulie în care se serbează Sf. Pantelimon: **hrișca... o seamănă Românii cu o săptămînă mai 'naintea Moșilor... ca să înflorească după ce trece Pintele călătorul** (ION.); **unii, în loc de Pintilie-călătorul, serbează pe Ilie-Pălie în această zi** (PAMF.).

Fig. 3741. Pinguini.

PINTEN, **PINTENE** *sm.* ① Semicerc de metal, cu o rotiță dințată la mijloc, care se prinde la călcîiul încălțămintei călărețului și cu care acesta îmboldește calul (▪ 3743 : **a da pinteni calului**, a-l îmboldi să meargă mai iute; ☛ **IAPĂ** 1 ¶ ② Unghie vîrtoasă și ascuțită în partea dinapoi a piciorului cocoșului, deasupra labei (▪ 3742) ¶ ③ Ieșitură cărnoasă în partea dinapoi a piciorului calului, deasupra gleznei ¶ ④ *Trans.* Năframa ce capătă mirele ca dar de la mireasă ¶ 5 — **CONTRAFORT** [vsl. pętĭno].

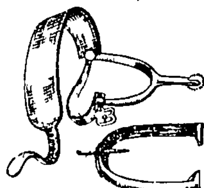

Fig. 3742. P. Pinten.

Fig. 3743. Pinteni.

PINTENAȘ *sm.* ① *dim.* **PINTEN** ¶ ② *pl.* Plantă cu flori albastre, trandafirii sau albe, numită astfel din cauza asemănării sepalei posterioare a florii cu un pinten de cocoș; numită și „nemțișori (-de-cîmp)", „toporași", „gîlceavă", „mărarul-cîmpului", etc. *(Delphinium consolida)* (▣ 3744).

PINTENAT *adj.* Prevăzut cu pinteni.

PINTENE ☛ **PINTEN.**

PINTENOG, **PĂNTĂNOG**, *Olten. Maram.* **PINTENOC** *adj.* Cal cu pete albe la un singur picior, ori la toate, la glezne sau pîna aproape de genunchi: **iapa aceasta era pin' la prînz pintenoagă, iar pin' la amiazăzi brează** (SB.); **cît de bine îi ședea călare pe bidiviul său cel roib și pintenog** (FIL.); **Cu cal negru păntănog, Priponit în busuioc** (VOR.).

2. *sm.* Cal pintenog: **sub copita pintenogului, pietrele scăpărau** (ODOB.).

3. **PINTENOAGĂ** *sf.* 1 Plantă, cu tulpina lînoasă cu florile galbene ca lămîia dispuse în capitule *(Carthamus lanatus)* (▪ 3745) ¶ ③ Oaie cu picioarele albe sau cu o pată albă la partea de jos a piciorului [comp. bg. petonožje, srb. putonog].

Fig. 3744. Pintenași.

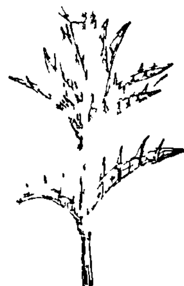

Fig. 3745. Pintenoagă

PINTILIE ☛ **PINTELEIU.**

PINTRE — **PRINTRE.**

PINTREJEL, **PINTRIJEL** — **PĂTRUNJEL.**

PINTRU = **PENTRU.**

PINȚĂ (*pl.*-țe *sf.* Numele unui animal pomenit numai de Odobescu: **pințele, cu labe sourticele la piept, iar la spate cu picioroange, care, cînd umblă, se saltă ca locustele**; e vorba, probabil, de șoarecele săritor *(Alactaga saliens)*.

PINȚĂL, **PINȚĂLUȘ** *sm. Trans.* (VIC.) (PAC.) Briceag [comp. ung. pengeél].

***PINULĂ** (*pl.*-le *sf.* Mică placă de aramă ridicată perpendicular la fie-care extremitate a unei alidade și prevăzută cu o crăpătură pentru a lăsa să treacă razele vizuale [fr.].

PIOĂ **PIUĂ.**

***PIOLET** (*pl.*-ete) *sn.* Baston întrebuințat de alpiniști. prevăzut la un capăt cu un tîrnăcop pentru spargerea gheții și facerea de trepte în zăpada înghețată (▪ 3746): **stăi nițel... să-mi iau... mai întîiu de toate ~ul** (UR.) [fr.].

Fig. 3746. Piolet.

***PION** *sm.* ① Fie-care din piesele cele mai mici la jocul de șah ▪] 3747 : **vîntură dintr'o mînă într'alta ~ii mîncați** (BR.-VN.) ② Fie-care din piesele de la jocul de table sau de dame [fr.].

Fig. 3747. Pion.

***PIONIER** *sm.* ① Soldat întrebuințat la lucrările de terasament, la săparea tranșeelor, etc. ¶ ② Se zice despre primii coloniști ai Americii de Nord ¶ ③ Ⓕ Cel ce lucrează cu sîrguință pentru înaintarea unei științe, pentru propagarea culturii, etc.: **~ii civilizației** [fr.].

***PIOS** *adj.* ① Evlavios, cuvios ¶ ① Inspirat de dragostea pentru părinți, de respectul pentru morți, etc.: **o faptă pioasă** [fr.].

PIOTĂ... ☛ **PIHOTĂ** ..

PIPA (pipez *vb. tr.* A fuma din pipă: **a înserat lîngă un copaciu unde erau doi oameni lîngă foc și pipau de mergea colb** (RET.).

PIPĂ (*pl.*-pe) *sf. Tr.-Carp.* Lulea [ung.].

PIPĂI (-păiu, †-păesc 1. *vb. tr.* și *intr.* 1 A atinge ușor cu mîna: **~ pulsul; uneori mă pipăia la braț, ca să-mi vadă bătaia vinelor** (GN.); **împăratul, mulțumit că pipăise merele cele aurite** (ISP.) ② A atinge: **mi se făcu tare dor de a vedea de aproape și de a ~ cu piciorul iarba cîmpului** (ODOB.) ¶ ③ A căuta dibuind prin întunerec, pipăind cu mîinile ori cu picioarele ¶ ④ Ⓕ A încerca; **~ terenul**, a lucra cu băgare de seamă, cu precauțiune.

2. *vb. refl.* A se atinge ușor cu mîna: **acum se**

șterse și el la ochi, se pipăi să vază nu care cumva doarme (ISP.) [vsl. p i p a t i].

‡**PIPĂIALĂ** (*pl.*-ieli) *sf.* Pipăit (PRV.-MB.) [p i p ă i].

PIPĂIT *sbst.* ① Faptul de a p i p ă i; pe ~e, pe dibuite ¶ ② Unul din cele cinci simțuri prin care cunoaștem unele proprietăți fizice ale suprafeței corpurilor, ca temperatura, forma, duritatea, etc.; tact: multe pipăim în chip de unele și sînt altele, și nu le putem cunoaște pre singur ~ul, fără vedere (M.-COST.).

PIPĂITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Faptul de a p i p ă i și rezultatul acestei acțiuni: se simțiră pipăiturile cu care omul de afară măsura distanța pe lemn (CAR.).

PIPĂRA ☛ PIPERA.

○**PIPĂRCĂ** *sf.* *Trans. Băn.* ① ♣ Ardeiu (*în spec.* roșu) ¶ ② ✕ Ardeiu pisat, paprică (ȘEZ.) [ung. p a p r i k a, refăcut după p i p e r].

○**PIPĂRUȘ** *sm.* ① ♣ *Mold.* Ardeiu: ¶ se făcuse nasul ~ și obrazul patlagea vînătă (ALECS.) ¶ ② ♣ = POPÎVNIC ¶ ③ Un danț popular, numit și „piper": trăgeau cu foc la niște hori... ~ul și cîte jocuri toate (ISP.) [p i p e r].

○**PIPAT** *sbst.* *Tr.-Carp.* Faptul de a p i p a; fumat: să stea 'n casă la ~, să nu meargă seara 'n sat (IK.-BRS.).

PIPER *sbst.* ① ♣ Plantă exotică, cu tulpina tîrîtoare sau acățătoare, al cărei fruct e „piperul", condimentul cunoscut și mult întrebuințat la bucate (*Piper nigrum*) (▪ 3748): boabe de ~ ¶ ② ✕ Praful obținut prin pisarea sau măcinarea boabelor de piper; iute ca ~ul; a se iuți ca ~ul; mi-e drag ca ~ul în nas, nu-l pot suferi; Ⓟ: cine are ~ mult bagă și în terciu (*sau* și în mămăligă, și în chisăliță), cine are ~ mult, îl bagă în toate bucatele ☛ CHISĂLIȚĂ ① ¶ ③ ♣ ~UL-BĂLȚII, ~UL-BROAȘTEI = DINTELE-DRACULUI; ~UL-LUPULUI = TULICHINĂ ¶ ④ Danț popular, numit și „pipăruș" [ngr. πιπέρι].

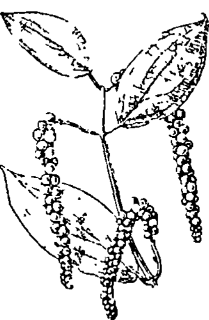

Fig. 3748. Piper.

PIPERA, PIPĂRA (-rez) *vb. tr.* ✕ A pune boabe sau praf de p i p e r în bucate.

PIPERAT, PIPĂRAT *adj. p.* PIPERA. ① ✕ În care s'a pus mult piper ¶ ② Ⓕ ϝ Foarte scump: ne scria la catastih niște prețuri destul de pipărate (GRIG.) ¶ ③ Ⓕ Cu două înțelesuri, obscen: glumă ~ă; generalul, mucalit, spunea lucruri pipărate (D.-ZAMF.).

○**PIPERIG**, ○PIPIRIC *sm.* *Bucov.* Om slab, pipernicit, chircitură, stîrpitură: să mă tem eu de un piperig ca acesta? (SB.); un pipiric ca tine vrea să se lupte cu mine? (SB.) [rut. p i d p i r k a].

*__PIPERMENT__ *sbst.* ♀ Băutură alcoolică preparată cu frunze de izmă (*Mentha piperita*) [engl. p e p p e r m i n t].

PIPERNICI (-icesc) *vb. refl.* A se strînge, a se usca, a se opri din creștere, din desvoltare (*vorb.* de om, de animale și de plante), a se chirci, a se jigări [comp. PIPERIG].

PIPERNICIE *sf.* Starea celui p i p e r n i c i t: întemeindu-se pe... pipernicia trupului... susținea că are cel mult cincisprezece ani (BR.-VN.).

PIPERNICIT *adj. p.* PIPERNICI. Slab, uscat, oprit din creștere, din desvoltare, chircit, jigărit: pe cît de gros și de voinic e Pitache, pe atît de uscat și de ~ e Năiță (BR.-VN.); văzu... o umbră de om... slab și ~ și cocoșat, de parcă mînca numai Vinerea (ISP.); baba sau fata păzesc, pe jumătate goale, o viță ~ă (IRG.).

PIPERNIȚĂ (*pl.*-ițe) *sf.* ① ◊ Vas în care se ține p i p e r u l ¶ ② ♣ = POPÎVNIC ¶ ③ ♣ ~-DE-GRĂDINĂ = CIMBRU.

PIPERUȘ = PIPĂRUȘ ①: Nasul roș ca ~, S'a ei bot, să nu cunoască, Le acopere cu mască (DON.).

Fig. 3749. Pipetă.

*__PIPETĂ__ (*pl.*-te) *sf.* Tub care prezintă o umflătură și cu care se trage un lichid dintr'un vas spre a-l transporta într'altul (▣ 3749) [fr.].

PIPIRIC ☛ PIPERIG.

PIPIRIG *sbst.* ♣ ① Mare plantă ierboasă, cu tulpina cilindrică, cu flori brun-roșcate dispuse în spiculețe la vîrful tulpinei, ce crește prin apele stătătoare și pe cele cu cursul lin; numită și „țiperig" sau „rogoz" (*Scirpus lacustris*) (▣ 3750) ¶ ② = PIPIRIGUȚ ¶ ③ = RUGINĂ ② ¶ ④ = ȚIPIRIG ① ¶ ⑤ Plantă aspră și rigidă, cu tulpina cilindrică, cu cercuri negre din distanță în distanță și cu țepe ascuțite la spicul din vîrful tulpinei (*Equisetum hiemale*).

Fig. 3750. Pipirig.

PIPIRIGUȚ *sm.* ♣ Mică plantă, cu tulpina cilindrică terminată printr'un spic de flori brune-verzui; crește prin mlaștini, prin bălți și pe malurile apelor; numită și „pipirig" sau „cipirig" (*Heleocharis palustris*) (▣ 3751) [p i p i r i g].

PIPIRIGUȚĂ (*pl.*-uțe) *sf.* ♣ = PĂIUȘ ③.

PIPIȚĂ *sf.* Stofă cu pătrățele albe alternînd cu altele de o coloare închisă [germ. P e p i t a (s t o f f)].

PIPOIU (*pl.*-poaie) *sn.* *augm.* PIPĂ: cu un ~ cît un măturoiu (RET.).

PIPOTĂ (*pl.*-ote) *sf.* ① Stomacul pasărilor, rînză, (*Trans.* „bătucă"): le dete... celui mijlociu pipota și celui mai mic inima (ISP.) ¶ ② ϝ Burtă, pîntece; a-și umplea, a-și înneca pipota, a se îmbăta; Bea, pipota își înneacă, Altul ca să nu-l întreacă (PANN).

Fig. 3751. Pipiriguț.

PIPȚUI *sf. pl.* *Băn.* ✕ P i f t i e.

PIR *sbst.* ♣ ① Plantă din fam. gramineelor ce crește prin locurile cultivate și prin fînețe; din rizomul acestei plante, vătămătoare agriculturii, se face o băutură răcoritoare și diuretică (*Agropyrum repens*) (▣ 3752): îngrijeau de grădina lor, încît... nu găseai prin ea nici firicel de... pir sau altă buruiană urîcioasă (ISP.) ¶ ② ~-GROS = IARBA-CÎINELUI ¶ ③ ~-ROȘU, plantă cu frunzele lungi, păroase și dințate, ce crește prin fînețele nisipoase; numită și „rogoz" (*Carex hirta*) [srb.].

Fig. 3752. Pir.

*__PIRAMIDĂ__ (*pl.*-ide) *sf.* ① Monument cu patru fețe triunghiulare și cu baza dreptunghiulară care servea de mormînt vechilor regi ai Egiptului (▣ 3753) ¶ ② Volum poliedric avînd ca bază un poligon oare-care și ca fețe laterale

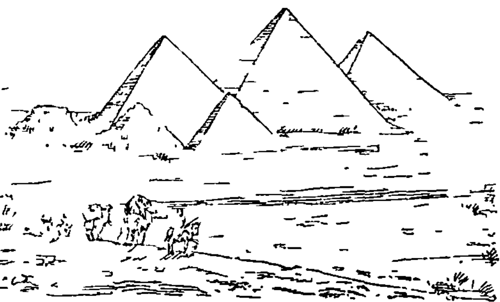

Fig. 3753. Piramide.

niște triunghiuri ale căror vîrfuri se întîlnesc în același punct numit „vîrful piramidei"; piramida poate fi triunghiulară, dreptunghiulară, pentago-

nală, etc., după cum baza ei e un triunghiu, un dreptunghiu, un pentagon, etc.; se zice că o ~ e **regulată**, dacă baza ei e un poligon regulat și dacă înălțimea ei trece prin centrul acestui poligon; ~ **trunchiată** se numește aceea a cărei parte superioară n'a fost făcută sau a fost retezată (▪ 3754) ¶

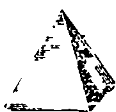

Fig. 3754. Piramide: dreaptă oblică trunchiată.

③ Ⓕ Grămadă de lucruri așezate în formă de piramidă: **se înalță, pe o movilă, între patru tunuri, o ~ de piatră** (VLAH.); **piramidele de noroiu, grămădite morman pe lîngă ușile prăvăliilor** (I.-GH.) ¶ ④ Arbore tăiat de horticultori în formă de piramidă (▪ 3755) ¶ ⑤ ⚔ ~ **de arme**, mai multe puști așezate în formă de piramidă, sprijinindu-se la vîrf una de alta (▪ 3756) [fr.].

Fig. 3755. Piramidă.

***PIRAMIDAL** *adj.* ① În formă de piramidă ¶ ② *F* Colosal, grozav de mare: **dascălul acesta lua în ochii mei un chip măreț, academic, ~** (NEGR.) [fr.].

***PIRAMIDON** (*pl.*-**oane**) *sn.* Succedaneu al antipirinei, praf gălbuiu solubil în zece părți de apă [fr.].

PIRANDĂ = **CHIRANDĂ**.

***PIRAT** *sm.* ① Hoț de mare, tîlhar ce colindă mările spre a jefui corăbiile, corsar: **una din acele bande de pirați devenise... o calamitate pentru corăbiile de transport** (I.-GH.) ¶ ② Cel ce se înavuțește jefuind pe altul [fr.].

***PIRATERIE** *sf.* ① Meseria de pirat, hoția pe mare: **pe atunci... pirateria luase o mare desvoltare în Arhipel** (I.-GH.) ¶ ② Fapta piratului [fr.].

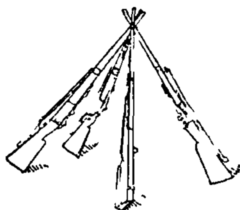

Fig. 3756. Piramidă.

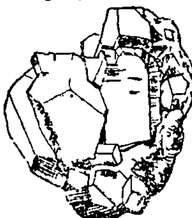

Fig. 3757. Pirită.

***PIRATICESC** *adj.* De p i r a t: **am putut asista cu ochianul la mai multe vitejii piraticești** (I.-GH.).

***PIRITĂ** (*pl.*-**te**) *sf.* Mineral conținînd sulf combinat sau cu fierul, sau cu arama, sau cu cositorul, foarte important prin aplicațiunile sale (▪ 3757): ~ **de fier, de cupru, de staniu** [fr. p y r i t e].

***PIROGĂ** (*pl.*-**ogi**) *sf.* Luntre întrebuințată de sălbatici, făcută dintr'un trunchiu de copac scobit ori din scoarțe sau piei cusute laolaltă (▪ 3758) [fr.].

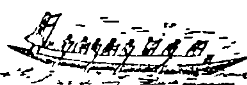

Fig. 3758. Pirogă.

***PIROGRAVA** (-**avez**) *vb. tr.* A face desenuri, săpături prin pirogravură: **am poruncit la un tîmplar o ramă pe care s'o pirogravez** (BR.-VN.) [fr.].

***PIROGRAVURĂ** (*pl.*-**uri**) *sf.* Gravură, săpătură pe lemn făcută prin ardere, cu ajutorul unui fier roșit în foc sau cu un aparat special (▪ 3759) [fr.].

○ **PIROIU** (*pl.*-**oaie**) *sn.* = **PIRON**: **urechile protapului sînt părțile lui ce intră în piscul carului și-l trag cu cuiul numit ~** (ION).

***PIROMETRU** (*pl.*-**tre**) *sn.* Instrument de fizică cu care se măsoară temperaturile foarte ridicate (▪ 3760) [fr.].

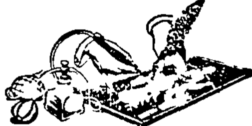

Fig. 3759. Pirogravură.

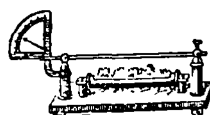

Fig. 3760. Pirometru.

PIRON (*pl.*-**oane**) *sn.* Cuiu mare și gros de fier, mai adesea recurbat la un capăt; Ⓕ *F* **a face, a tăia la piroane**, a clănțăni din gură [bg. p i r o n ŭ].

PIRONI (-**onesc**) 1. *vb. tr.* ① A înțepeni cu p i r o a n e, a țintui (pe loc): **l-ar fi pironit părintele Oglobanu pe cruce** (CRG.); **ar fi voit să plece, dar parcă-l pironise cineva locului** (ISP.); **un groaznic hohot de rîs... îl pironi în loc** (GN.); **în iuțeala izbirii îl pironi cu fierul drept în pietrele bolții** (ODOB.) ¶ ② A(-și) ~ **ochii, privirile**, a aținti: **Midas... pironi ochii în pămînt** (ISP.); **privirea lui era pironită pe întinderea mării** (I.-GH.); Ⓕ: **a-și ~ mintea, gîndul, atențiunea, etc.**: **gîndul îi era pironit tot la procopsitul de tron** (ISP.); **neputința... de a-și ~ întreaga atenție și putere de activitate asupra unui lucru** (VLAH.).

2. *vb. refl.* A se aținti: **toți ochii se pironesc asupră-mi** (CAR.).

***PIROSCAF** (*pl.*-**afe**) *sf.* Vapor [it.].

***PIROSFERĂ** (*pl.*-**re**) *sf.* Nume ce se dă adesea de geologi miezului netopit, plin de foc, al pămîntului, spre deosebire de hidrosferă și de litosferă [fr.].

PIROST(R)II, **PIROST(R)EE**, *Ban.* **PIROSTÎNIE** (LIUB.) *sf. pl.* ① ⚔ Unealtă de bucătărie pe care se așază oala deasupra focului (▪ 3761): **dacă, după ce faci mămăliga, nu iei pirostriile de pe foc, ai să șezi în foc pe ceea lume** (GOR.); **pirostreele le puse cu picioarele în sus** (DLVR.); **au aprins focul și au așezat un ceaun pe pirostee** (GN.); **era așezat pe pirostee un ceaun pentru fierberea mîncării** (GRIG.) ¶ ② *F* Cununa ce se pune în capul mirilor, cînd se cunună; **a(-și) pune ~le în cap**, a (se) cununa: **la cîșlegi îți pui pirostriile în cap** (I.-GH.); **o să-l îmbătrînească fetele la vatră... fără să puie pirostriile în cap** (ISP.) [ngr. πυρωστιά].

Fig. 3761. Pirostrii.

PIROȘCĂ, ○ **CHIROȘCĂ** (*pl.*-**oște**) *sf.* ⚔ Un fel de colțunaș sau plăcintioară în tre' colțuri umplută cu brînză, cu magiun, cu fructe, etc.: **s'aducă acasă plăcinte, vărzări, chiroște și turte** (PAMF.) [pol. p i r o ž e k, -o ž k a].

PIROTEALĂ (*pl.*-**eli**) *sf.* Starea în care se găsește cineva cînd e gata să ațipească, fără a se putea împotrivi somnului, somnolență: **simțeam că amorțeam, mă apucase un fel de ~** (I.-GH.); **îl apucase o ~, de nu se mai putea ținea pe picioare** (ISP.); **o ~ a minții, o împăienjenire a ochilor începură a o coprinde** (ODOB.) [p i r o t i].

***PIROTEHNIE** *sf.* ⚔ Arta de a fabrica piese de artificii, proiectile incendiare și muniții de războiu [fr.].

PIROTI, *Mold.* **CHIROTI** (-**otesc**) 1. *vb. intr.* A fi amețit de nesomn, a pica de somn: **părăsit în voia slugilor, singur, neputincios, pirotea în scaunul lui** (D.-ZAMF.); **pirotea la soare ca un om prins de friguri** (S. ALD.); **doar nu-s babe, să chirotească din picioare** (CRG.); — Ⓕ: **de cînd s'a deosebit orașul de sat, nația pirotește** (JIP.); **Tulcea pirotește în aerul cald** (IRG.).

2. *vb. refl. Trans.* (DENS.) A se trudi, a se osteni.

PIRPIRIU *adj.* ① Pipernicit, chircit, jigărit: **un găligan de școlar... tăbărîse pe un băiat slab și ~** (I.-GH.) ¶ ② Îmbrăcat sărac, cu haine subțiri și proaste: **supleantul era tînăr... de familie bună, dar îmbrăcat cam ~** (D.-ZAMF.); **intră în băcănie un funcționăraș foarte ~, deși afară era destul de ger** (CAR.) [tc. p i r p i r i].

PIRUI (-**ruiu** *vb. intr.* A face triluri: **numai o privighetoare își piruia povestea sa neisprăvită** (DLVR.); **undeva pornise să pirue o privighetoare** (GRL.).

PIRUIT *sbst.* Faptul de a p i r u i; rezultatul

acestei acțiuni: **e un ciripit, un ~ spre seară, de te crezi în raiu** (GRL.).

PIS! *interj.* ① Strigăt cu care se chiamă pisica ¶ ② **Nici ~!** nici circ! nici o vorbă, nici un sunet: **biata fată... mătura și scutura fără să zică nici ~!** (ISP.) **nu îndrăzniră să-i zică nici ~!** (O.-ZAMF.); **bieții oameni dor meau duși, nu se auzi nici ~!** (OLVR.).

PISĂ (**pisez**) *vb. tr.* ① A sdrobi cu pisălogul, cu ciocanul, etc., a preface în praf: **~ zahărul, sarea, piperul; ~ mărunt; cînd te-i sătura de strujit pene, vei ~ mălaiu** (CRG.) ¶ ② *F* A bate sdravăn: **lasă să vă piseze, pînă ce n'a mai încăpea în voi** (SB.); **Să ți-l calc eu pe picioare, să-l pisez, să ți-l las măr** (PANN) ¶ ③ *F* A ciocmăni, a nu da pace cuiva, a-l sîcîi, a-i repeta mereu același lucru ¶ ④ **Pisez-mălaiu**, joc de copii în care, ținîndu-se spate în spate de subsuori, fie-care la rînd ridică și coboară pe celălalt, izbindu-l cu picioarele de pămînt [lat. p i (n) s a r e].

PISĂGEALĂ, **PISOGEALĂ**, ○ **CHISĂGEALĂ** (*pl.* **-eli**) *sf.* *F* ① Faptul de a p i s ă g i, bătaie: **după atîta pisăgeală, se culcase fără să se plîngă** (CAR.) ¶ ② Faptul de a toci cartea (în graiul școlăresc), de a repeta mereu un lucru pînă să-l învețe: **toată spoiala enciclopedică cu care iese înzestrat din cei patru ani de pisogeală** (VLAH.).

PISĂGI, **PISOGI**, **CHISĂGI** (**-gesc**) *vb. tr.* ① A ciocani în mod repetat, ca și cînd ar p i s a: **se aud în salon bufnituri înfundate, parc'ar pisăgi cineva ceva pe o masă** (CAR.); **ceilalți făcură roată în jurul lui, privindu-l cum pisăgea pămîntul în vîrful picioarelor** (O.-ZAMF.) ¶ ② *F* A snopi în bătaie, a muia oasele cuiva, a-l buchisi: **Moldovenii îi urmăreau și-i chisăgeau de nu mai știau pe unde se află** (ISP.) ¶ ③ A toci cartea (în graiul școlăresc), a repeta mereu un lucru pînă să-l învețe.

PISĂLIȚĂ = **CHISĂLIȚĂ**.

PISĂLOG (*pl.* **-oage**), **PISĂLUG**, ○ **CHISĂLUG** (*pl.* **-ge**) *sn.* ① Unealta cu care se pisează ceva în piuliță (*Mold.* „pilug") (Fig. 3762) ¶ ② *F* Cel ce ciocmănește sau cicălește mereu pe altul [p i s a + (p i) l u g].

Fig. 3762. Pisălog.

PISĂLOGI (**-ogesc**), **PISĂLUGI** (**-ugesc**) *vb. tr.* (R.-COD.) — **PISĂGI** [p i s ă l o g].

PISANIE *sf.* Inscripție veche (mai adesea în limba slavonă sau cu slove cirilice) la o biserică, clădire, etc. (Fig. 3763): **avea copii în uleiu după pisăniile de biserici din județ** (BR.-VN.); **pereții afumați, acoperiți de vechi pisanii** (VLAH.) [vsl.].

† **PISAR** *sm.* Scriitor într'o cancelarie, copist: **doi slujesc în oaste, cel mai mic e ~** (NEGR.); **numai pe urma învățăturii... a ajuns să fie ~ hatmanesc** (GRIG.) [rus.].

Fig. 3763. Inscripția de deasupra ușii principale a bisericii din Tismana Sent. 1541.

PISAT 1. *adj. p.* **PISA**: **zahăr ~; sare ~ă.**
2. *sbst.* Faptul de a pisa.

○ **PISĂTOARE**, **CHISĂTOARE** *sf. Trans.* ① Unealtă de bucătărie cu care se pisează ceva ¶ ② **~ de mere**, un fel de albie în care se mișcă, împinsă cu ajutorul unei prăjini, o piatră de moară; prăjina e înțepenită cu un capăt în mijlocul pietrei, iar celălalt capăt e prins într'un cuiu deasupra unui stîlp înfipt în pămînt; servește la p i s a t u l merelor, sîmburilor, etc. (PĂC.). (Fig. 3764).

Fig. 3764. Pisătoare de mere.

○ **PISĂTURĂ**, **CHISĂTURĂ** (*pl.* **-turi**) *sf. Trans.* **PISAT** 2.

○ **PISĂZĂ**, **PISEZĂ** (**-zez**) *vb. tr. Trans. Băn.* = **PISĂGI**: **a scos pe dată inima din traistă, a pisăzat-o mărunțel, mărunțel** (MERA); **de te-ar fi pisezat barem bine la oase, să te saturi!** (CĂT.) [p i s a].

PISC, **CHISC** (*pl.* **-curi**) *sn.* ① ‡ Plisc, cioc ¶ ② Partea dinainte, ascuțită, a unei luntri, numită și „botniță" sau „bour" (Fig. 2961: **pusese umărul în piscul luntri** (S.-ALD.) ¶ ③ Furca carului (878): **~ sau furcă este capătul a două lemne ce trec printre osie și masă** (ION.) ¶ ④ Drug de lemn prins de opleanul dinainte al săniei; de el se leagă proțapul; numit și „limbă" sau „splină" (Fig. 3765) ¶ ⑤ Vîrf de munte: **arătîndu-mi cu mîna un pisc ce se înălța stîncos dinaintea noastră** (GN.); **munți cu înalte piscuri își arată coastele lor aprigi, rîpoase și surpate** (CODB.) [vsl. *p y s k ŭ > rus. pol. ceh etc. p y s k „bot"].

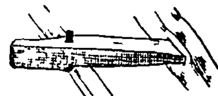

Fig. 3765. Pisc (de sanie).

***PISCICULTURĂ** (*pl.* **-turi**) *sf.* Arta de a înmulți și de a crește peștii [fr.].

***PISCINĂ** (*pl.* **-ine**) *sf.* ① Basin unde se păstrează și se hrănesc pești, heleșteu ¶ ② Mare basin pentru scăldat și înnotat [fr.].

***PISCIVOR** *adj.* Care se hrănește cu pește [fr.].

PISCOAIE[1] *sf.*, **PISCOIU** (*pl.* **-oaie**) *sn.* Deschizătura prin care curge făina măcinată, la morile de vînt sau de apă; numită și „guriță", „vrană" sau „ulucaș" (TAB. XXXVII, A, 13): **Am o moară după casă Cu chiscoiul pe fereastră** (SEV.); **începu a curge făina de pe chiscoaie în ladă** (FLOR.) [p i s c].

PISCOAIE[2] *sf.* Un fel de fluier făcut din soc [bg. p i s k u n ŭ].

PISCOIU → **PISCOAIE**[1].

PISCOP — **EPISCOP**.

PISCUI, **CHISCUI** (**-uesc**, **-uiu**) *vb. intr.* ① A piui: **Săracele mîndrele Chiscuesc ca păsările Pe sub toate streșinile** (IK.-BRS.); **nici cloște nu-i bine să pui la lună nouă, că chiscuie puii și mor** (VOR.) ¶ ② *Trans.* (PŞC.) A sufla dintr'un fluieraș [vsl. p i s k a t i].

PISCULEȚ (*pl.* **-ețe**) *sn. dim.* **PISC**.

PISCUP *sm.* (P) Episcop (*în spec.* catolic, în opoziție cu „vlădică").

PISCUPIE *sf.* (P) = **EPISCOPIE**.

○ **PISEZĂ** → **PISĂZĂ**.

PISI *sm.* → **CALCAN**[1].

PISIC *sm.* Pisoiu, cotoiaș: **un ~ care se strecurase sub scaun** (D.-ZAMF.); **cotoșmanul era un ~ cuminte** (ISP.); **cățelul se făcu cine, ~ul se făcu mirtan** (RET.) [p i s i c ă].

PISICĂ (*pl.* **-ici**) *sf.* ① Animal carnivor, de aceeași familie cu leul, cu tigrul, cu pantera, etc., care trăește domesticit pe lîngă casă, unde e ținut *în spec.* pentru stîrpirea șoarecilor pe cari îi vînează cu multă dibăcie, *Mold. Băn.* „mîță" *(Felis domestica)* (Fig. 3766); (P): **Pisica rizgliată nu prinde șoareci niciodată** (PANN); (P): **ce iese** (*sau* **ce naște**) **din ~, șoareci mănîncă**; (P): **pisica cu clopoței nu prinde șoareci**, dacă vrei să izbutești într'o întreprindere, unde se cere multă precauțiune, nu trebue să știe mulți ce ai de gînd să faci; (P): **cînd pisica nu-i acasă, șoarecii joacă pe masă**, cînd stăpînii nu sînt de față, slugile își fac de cap; (P): **pisica, unde nu ajunge, zice că pute**, cînd lăudărosul nu poate căpăta un lucru pe care-l poftește, se scuză zicînd că nu-i place; (P): **a umbla cu pisica în traistă** = **a umbla cu mîța în sac**; (P): **a cumpăra (a vinde) pisica 'n traistă** = **a cumpăra (a vinde) mîța 'n sac**; → **CÎINE** ①, **MÎȚĂ** ①, **OCHIU** 1 ①, **OȚET**, **PLOUAT** ② ¶ ② **PISICĂ-SĂLBATICĂ**, pisică mai mare decît cea domestică, care trăește în pădure și se hrănește cu vînat, cu păsări, etc. *(Felis catus)* (Fig. 3767) ¶ ③ Blană de pisică: **o scurteică mitocănească de pliușă, căptușită cu ~** (CAR.) ¶ ④ *Olten.* Un fel de furcă de fier care servește să împiedice căruța [p i s!].

Fig. 3766. Pisică.

Fig. 3767. Pisică-sălbatică.

PISICEȘTE *adv.* Ca p i s i c a: **pîndește ~** (CAR.).

PISICUȚĂ *pl.*-uțe *sf.* ¹ *dim.* PISICĂ ¶ ② — **MÎȚIȘOR**: **se văd copii cîntînd din tilinci, cu pisicuțe de sălcii la pălării** (LUNG.).

PISOACĂ *sf. Olten.* (CIAUȘ.) (CONV.) Lucru pisat mărunt [p i s o c a].

PISOCA (-oc) *vb. tr. Olten.* PISĂGI [p i s a + (t o c a].

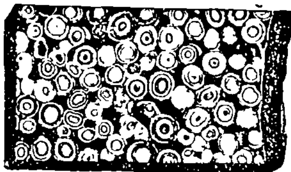
PISOGI... ☛ PISĂGI...

PISOIAȘ *sm.* *dim.* PISOIU.

PISOIU, CHISOIU *sm.* Cotoiu (*în spec.* tînăr : **copilul ține în brațe un ~ cenușiu cu cercei roșii în urechi** (DLVR.); **deteră peste un ~ jigărit .. și urduros** (ISP.) [p i s!].

***PISOLIT** *sm.* Grăunte de calcar de mărimea unui bob de mazăre [fr.].

***PISOLITIC** *adj.* Se zice despre o rocă formată din pisoliți : **calcar ~** (▪ 3768) [fr.].

Fig. 3768. Calcar pisolitic.

***PISTĂ** (*pl.*-te) *sf.* ① Urmă ¶ ② Terenul pe care aleargă caii la curse [fr.].

PISTIL[1] *sbst.* ✕ Magiun de prune, de caise, de gutui, etc., uscat și transformat într'o pastă subțire [tc. p e s t i l].

***PISTIL**[2] (*pl.*-iluri) *sn.* Organul reproducător al plantelor fanerogame, compus din ovar, stil și stigmat (▪ 3769) [fr.].

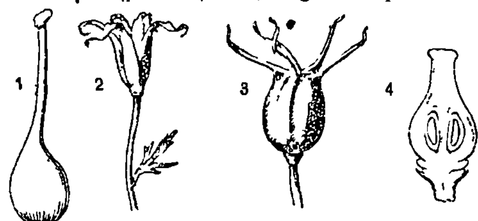

Fig. 3769. Pistiluri: 1. de circș; — 2. de negrușcă; 3. de chica-voinicului; 4. de strugure.

PISTOL[1] (*pl.*-oale *sn.* Armă de foc scurtă cu care se trage ținînd-o c'o singură mînă (▪ 3770); Ⓟ: **cum e Turcul, și ~ul**; Ƒ **gol (ca un) ~**, despuiat, în pielea goală [comp. pol. p i s t o l, ngr. πιστόλι < fr.].

Fig. 3770. Pistol.

***PISTOL**[2] *sm.* Monedă de aur (spaniolă și italiană a cărei valoare a variat în diferite epoce [fr.].

PISTOLAȘ (*pl.*-așe) *sn.* *dim.* PISTOL.

***PISTON** (*pl.*-oane) *sn.* ① Cilindru care se mișcă în corpul unei pompe, împingînd un fluid sau fiind împins de acesta (▪ 3771): **~ de pompă, de mașină cu aburi** ¶ ② Instrument de muzică, cu vînt și cu chei, numit și „trompetă" sau „cornet (cu piston)" (☛ ▪ 1484) ¶ ³ Tub cilindric ce se introduce în tubul unui instrument de suflare, spre a schimba dimensiunile tubului, ca distanțe, diametru, etc., ceea ce dă posibilitatea de a produce sunete cu un semiton mai jos sau mai sus (▪ 3772 [fr.].

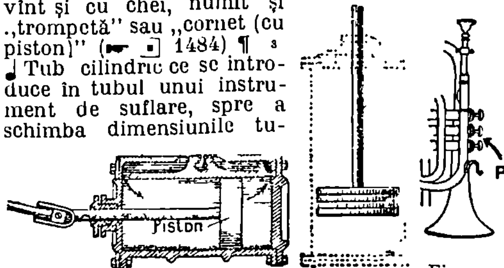

Fig. 3771. Pistoane.
Fig. 3772. P. Piston.

PISTORNIC, PRISTORNIC, P(R ISTOLNIC, CHISTORNIC (*pl.*-ice) *sn.* Un fel de piramidă de lemn cu baza dreptunghiulară, pe suprafața căreia sînt săpate o cruce și slovele cirilice **I. H. P. I.** sau **IC. XC. НИ КА**; servește ca sigiliu sau pecete de imprimat pe aluatul prescurilor (▪ 3773): **preotul îl pomenea și'n altar la străpungerea pistornicului** (LUNG.); **Lasă, mîndră, iubitul S'apucă chistornicul** (IK.-BRS.) [comp. vsl. p r ě s t o l ĭ n i k ŭ].

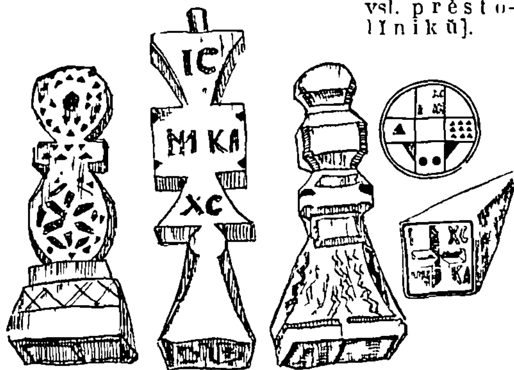

Fig. 3773. Pistornice.

PISTOSI (-osesc *vb. tr.* A sdrobi: a călca strugurii.

PISTRĂ *sf. Olten.* Nume dat unei oi albe împestrițate cu pete negre pe bot.

† **PISTREALĂ**, PESTREALĂ (*pl.*-ele) *sf. Trans.* Distanța cît o aruncătură de săgeată, stadiu (măsura itinerară : **mergeau pe apă în sus, ca o pistreală de loc** (PAC.) [vsl. p r ě s t r ě l ŭ].

PISTRIȚ ☛ PESTRIȚ.

PISTRU *sm. Olten.* Nume dat unui berbec alb cu pete negre pe bot (NOV.).

PISTRUIE... ☛ PESTRUIE...

PIȘA (-iș) *vb. refl. vulg.* A urina [lat. vulg. *p i s s i a r e].

PIȘAT *pl.*-aturi *sn. vulg.* Urină [p i ș a].

PIȘCA pișc 1. *vb. tr.* ¹ A apuca și a strînge cu vîrful degetelor, cu cleștele, etc. pielea cuiva, a ciupi; *pr. anal.*: **chitaristul... pișca patetic și cadențat coardele chitarei** (DLVR.) ¶ ② A mușca (*vorb.* de insecte : **o mulțime de furnici de cele mărunțele ...au început a pișca din somn pe împăratul de-l frigeau, nu alt-ceva** (CRG.); **mi se părea că un purice cearcă să mă piște** (SB.) ¶ ③ A înțepa (*vorb.* de senzația produsă de frig, de un vînt rece): **vîntul pișca ușurel de vîrful nasului** (D.-ZAMF.) ¶ ④ ✕ A înțepa (*vorb.* de senzația produsă de o mîncare sau băutură piperată, prea tare, prea acră, etc.): **vinul acesta cam pișcă limba** ¶ ⑤ Ⓕ A înțepa, cu vorba: **circotaș de voie, nu se putea să nu piște el într'un chip pe ori-cine întîlnea** (ISP.) ¶ ⑥ A apuca, a rupe ici colo cîte o fărămitură din ceva: **cine șade, coada-i cade, cine mișcă el tot pișcă** (PANN) ¶ ⑦ Ƒ A fura (cîte puțin), a ciupi, a șterpeli.

2. *vb. refl.* ☆ A descrește, a începe să scadă (*vorb.* de lună): **soarele și luna au fost frați și sf. Soare a pișcat luna, și de atunci luna se pișcă** (VOR.) [lat. vulg. *p i c c i c a r e].

PIȘCĂNFLOARE, PIȘCANFLORI, PIȘCANFLORE(A) *sm. Olten* GRANGUR(E.

PIȘCAR CHIȘCAR.

PIȘCĂREL *sm. Trans.* (PAC.) PESCĂRUȘ ②.

PIȘCAT 1. *adj.* ¹ *p.* PIȘCA ¶ ² Ƒ **~ la limbă**, beat. 2. *sbst.* Faptul de a pișca.

PIȘCĂTOR *adj. verb.* PIȘCA. ¹ Care pișcă, care înțeapă: **vorbe pișcătoare** ¶ ² Care fură: **copilul... că nu fie băutor, trîndav, mincinos, ~** (JIP.); **om ~**, hoț de mărunțișuri (PSC.).

PIȘCĂTURĂ (*pl.*-turi *sf.* ¹ Faptul de a pișca, ciupitură ¶ ② Mușcătură (de insecte): **săgețile... nu-i făceau nici atîta stricăciune cît o ~ de purice** (ISP.) ¶ ③ Înțepătură (*vorb.* de gust, etc. ¶ ④ Ⓕ Înțepătură cu vorba ¶ ⑤ Bucățica ruptă cu unghiile, cu cleștele, etc., dintr'un loc; semnul ce se vede de pe urma lipsei acestei bucăți rupte: **~ la ureche: oaia a avut o pișcătură la ureche** (LUNG.) ¶ ⁶ Ƒ Ciupeală.

PIȘCAV *adj. Olten.* Care înțeapă la limbă [p i ș-c a].

PIȘCOACE *sf. Olten.* (CIAUȘ.) Picică, pitcoace.

PIȘCOCIU *sm. Olten.* (CIAUȘ.) Piciu, mărunțel.

PIȘCOT (*pl.*-oturi) *sn.* Un fel de pesmet făcut din făină, ouă și zahăr [ung. p i s k o t a < it. b i s c o t t o].

PIȘCURA -ur) *vb. tr. Olten.* A toarce firul cu noduri, cînd mai gros, cînd mai subțire (CIAUȘ.).

PIȘICHER *adj.* și *sm.* Șiret, rafinat: ca să fii avocat iscusit și căutat, va să fii șiret, ~, chițibușar, să poți ascunde cu meșteșug adevărul (BR.-VN.); ~ și bun de gură, nevoie mare, ...se băgă repede pe subt pielea căpitanului (S. ALD.) [tc. p i š k j a r].

PIȘICHERLIC, PIȘICHERLIC *pl.*-curi *sn.* Șiretlic, rafinării: trag lumea pe sfoară cu pișicherlicuri (CAR.) [tc. p i š e k j a r l i k].

PIȘLEAG *pl.*-ege *sn. Olten.* ① Cuiul care unește obezile roții (TUT.) (CONV.) ¶ ② Cuiul care unește două doage din aripi ale fundului unui butoiu (CIAUȘ.).

PIȘOALCĂ *sf. Olten.* (CIAUȘ.) Zeamă lungă [p i ș a].

PIȘOLCEA *Olten.* (CIAUȘ.), *Mold.* (PAMF.) PIȘOTCĂ *sm.* Nume dat în batjocură copilului ce urinează în pat sau aceluia care urinează des [p i ș a].

‡ **PIȘTELNIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* Baltă glodoasă și puturoasă de unde p i ș t e s c pîrăiașe (STAM.): am fi intrat peste niște tinoase piștelnițe și glodoase tini și bălți (CANT.).

PIȘTI, CHIFTI, PIFTI (-tesc *vb. intr.* ① A se scurge încet, a țîșni cîte puțin: sîngele piștește din rană; prin văile Cerbului și Prahovei, apa piștește de pretutindeni (UR.); pămîntul, ca un burete plin de apă, piftește la fie care călcătură (SAD.); cît despre apă, găsim ceva negru, cald și puturos, care chiftește în urmele copitelor (ALECS.) ¶ ② A asuda, a picura, a se prelinge: vinul piștește printre doage.

PIT-, radical, de origine nesigură, din care s'au format numeroase derivate: PITI, PITIC, PITITEL, PITULA, etc.

PITĂ, CHITĂ *pl.*-te *sf.* ① *Trans. Băn. Mold.* Pîine: în pămîntul negru se face ~ albă (ZNN.); după șase ani de ~ neagră de cazarmă, s'a lăsat și de militărie (VLAH.); bună-i plăcinta, dar dacă nu i, e bună și pita (M.-RA) ¶ ② PITA-LUI-DUMNEZEU — RÎȘCOV ¶ ③ PITA-VACII, ciupercă comestibilă, cu pălăria roșcată, cu carnea albă, care devine albăstrie în contact cu aerul (*Boletus bovinus*) (▣ 3774) [comp. bg. srb. ung. p i t a].

Fig. 3774. Pita-vacii.

‡ **PITAC**¹, PETAC (*pl.*-ace) *sn.* ① ‡ Ban mare de aramă austriac care circula pe la noi ¶ ② † *Mold. Bucov.* Gologan (de zece bani): părintele... aducînd pitaci și colaci din biserică, a împărțit la fie-care (CRG.); își căpătuia și el pungulița cu cîțiva arginți și pitaci (GRIG.) [comp. bg. srb. p e t a k].

‡ **PITAC**² (*pl.*-ace) *sn.* ① Ordin princiar, împărătesc: pe-aici se întorceau domnii noștri cu ~ul împărătesc de la Țarigrad (VLAH.) ¶ ② Diplomă de boierie: ~ul domnesc prin care îl numea vel-cămăraș (FIL.); el a trîntit ~ul jos, strigînd cu glas tare: „iar voi, ceilalți, pitari și serdari" (I.-GH.) [vsl. < gr.].

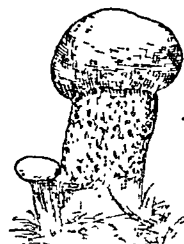
PITAN (*pl.*-ane) *sn. Mold.* Pîine făcută din făină de orz sau de secară; pîine proastă [p i t ă].

PITAR *sm.* ① *Trans. Băn. Mold.* Brutar ¶ ② ‡ Rang de boierie: el rugă pe Caragea de-l onoră cu rangul de sluger pe care, mai în urmă, îl prefăcu în ace de ~ (FIL.); MARELE ~, boier de divan care avea însărcinarea de a supraveghia brutăria domnească și ocupa, în ce privește ierarhia, rangul după Marele jitnicer [p i t ă].

○ **PITARCĂ**, CHITARCĂ (*pl.*-ărci) *sf.* ① *Mold.* Nume dat mai multor varietăți de ciuperci comestibile (*Boletus duriusculus*, *B. granulatus*, *B. lividus*, *B. scaber*) (▣ 3775) ¶ ② *Trans.* = MĂNĂTARCĂ ① [p i t ă].

○ **PITĂRCUȚĂ**, CHITĂRCUȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* Ciupercă comestibilă, cu pălăria emisferică, roșie-cărămizie, piciorul solid, aproape de aceeași grosime, cu carnea albă (*Boletus versipellis*) (▣ 3776) [p i t a r c ă].

Fig. 3775. Pitarcă.

Fig. 3776. Pitărcuță.

PITĂREASĂ (*pl.*-ese) *sf.* ① *Mold. Trans.* Brutăreasă; nevasta brutarului ¶ ② ‡ Nevasta Marelui-p i t a r.

PITĂRIE *sf.* ① *Mold. Trans.* Brutărie: așteptîndu-și odrasla cea mai mare, trimisă la ~ după pîne (SAD.) ¶ ② ‡ Demnitatea, rangul de p i t a r.

PITCOACE *sf.* PICICĂ: ce mi te-ai făcut așa ~ de pasăre? (ISP.) [probabil din p i t i c (ă)].

PITCOCIU *sm.* = PICIU.

PITI -tesc *vb. tr.* și *refl.* A (se) ascunde făcînd(u-se) ghem, făcînd(u-se) mic, a (se) tupila, a (se) pitula: se strecură fără a fi văzut de cineva și se piti într'una din acele ascunzători (ISP.); frica îi făcea să se pitească între bolovanii drumului (ODDB.); s'a pitit sub plapomă și... a adormit (VLAH.) [p i t-].

PITIC, -ICĂ, *Mold. Bucov.* CHITIC, -ICĂ *adj.* și *sm. f.* ① Care e de o statură foarte mică, foarte scund în raport cu alții de aceeași vîrstă sau de același soiu: locul unde adormi Ercule era pe moșia unor oameni pitici ce se numeau pigmei (ISP.); un ~ ghebos, care era caraghiozul satului, se agăță deasupra porții (GN.); mama Luxandra, bătrînă pitică... cu ochii mici și negri ca ochii de păpușe (BR.-VN.); îi da de pămînt, cînd un picior, cînd altul, țapul fiind pitic (ISP.); Ar voi s'o mai oprească printre arborii pitici (ALECS.); marea biserică... pare o clădire uriașă în mijlocul locuințelor pitice (IRG.); ☛ FASOLE ① ¶ ② Ⓕ Om mic, neînsemnat, pigmeu: și 'n ce cumplită învolburare de vremi trăesc piticii și nevolnicii aceștia! (VLAH.) ¶ ③ Scund: tavanul este atît de pitic, de-l ajungi cu mîna (ISP.) ¶ ④ Peștișor mărunt: cîte o fetiță se întoarce cu volocul într'o mînă, ținînd strînsă în cealaltă recolta-i de chitici lunecoși (IRG.); Chiticii de toată mîna undea neîncetat (DON.): cu piticul cel mic se prinde cel mare (ZNN.); a tăcea ca ~ul (în baltă), a tăcea ~, a sta mut, a nu deschide gura: fata a tăcut mîlcum ca piticul (SB.) [p i t-].

PITIȘ, CHITIȘ *adv.* Pe furiș, făcîndu-se mic, pitindu-se, tiptil: cum se înseră, plecă cam pitiș... către satul cel mai de aproape (ISP.); se luă chitiș... către ușa curților (RET.) [p i t i].

PITITEL *adj. Trans. Maram. Oaș.* Mititel [p i t- + m i t i t e l].

PITLUI ☛ PICLUI.

PITOANCĂ (*pl.*-ce) *sf. Trans.* — MĂNĂTARCĂ ① [p i t ă].

PITOAȘCĂ *sf. Mold.* Ciupercă comestibilă, cu pălăria brună, cu piciorul gălbuiu și presărat cu puncte granuloase, cu carnea acrișoară, cu miros de poame; numită și „pitarcă" (▣ 3777) (*Boletus granulatus*) [p i t ă].

Fig. 3777. Pitoașcă.

Fig. 3778. Piton.

PITOIU (*pl.*-oaie) *sn. augm.* PITĂ.

*__PITON__ *sm.* Gen de șerpi uriași, lungi de 7-8 metri, ce trăesc în Asia (*Python*) (▣ 3778) [fr.].

*PITONIȘĂ (*pl.*-se) *sf.* ① ⚔ △ Preoteasa din Delphi care dedea oracole ¶ ② Ⓕ Ghicitoare [lat.].

PITONOG = CHITONOG.

*PITORESC 1. *adj.* ① ✐ Care produce un mare efect în pictură, plăcut prin varietatea colorilor, care oferă un subiect interesant pentru un tablou frumos: mișcările febrile ale luminilor de deosebite colori... fac un minunat efect ~ (CAR.); drumul, de ce merge, se face mai vesel și mai ~ (NEGR.); figurile lor expresive, pletele lor lungi, costumul lor ~... compuneau un tablou demn de penelul unui mare artist (ALECS.) ¶ ② Ⓕ Care produce asupra minții efectul unei picturi frumoase: stil ~.

2. *sbst.* Ceea ce face vrednic de a fi pictat: ~ul unei situațiuni [fr. < it.].

PITPALAC! 1. *interj.* ♣ Imită strigătul prepeliței: (puii de prepeliță) au auzit deslușit glasul mamei lor chemîndu-i din capul miriștii: ~! ~! (BR.-VN.).

2. PI(T)PALAC, PI(T)PĂLAC *sm.* ♣ = PREPELIȚĂ: neputînd închide ochii din pricina cîntecului pitpalacilor (BR.-VN.); printre copitele sglobiilor mînji... se strecoară pitpalacul limbareț (ODOB.); un om avînd doi cocoși, au cumpărat și un pitpălac (TICH.).

3. PITPALACĂ, PI(T)PĂLACĂ (*pl.*-ace, -ăci) *sf.* ① ♣ Femeiușca pitpalacului: i se părea ciocîrliei că mai aude glasul pitpalacei (GRL.); cîntau pipălăcile pe cîmpuri (MERA); pitpălaca au scos puișorii ei în holdă (TICH.) ¶ ② Ⓕ Ғ Femeie flecară, limbută: o cotoroanță și-o pitpalacă (OLVR.) [onom.].

○ PITPEDICHE *sf.* ⟶ = PITPALAC(Ă).

○ PITRECE... = PETRECE...

○ PITRÎNJEL = PĂTRUNJEL.

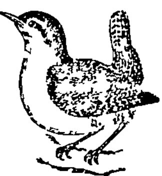
PITROCI = PRITOCI.

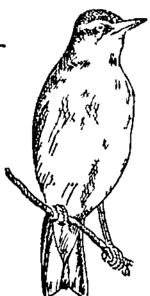
PITULA (-ulez, -ul), ✍ PITULI (-ulesc, -ul), *Mold.* (răspîndit de aci și aiurea) TUPILA (-ilez, -il) *vb. tr.* și *refl.* A (se) ascunde, a (se) piti, a se ghemui, a se stîrci: Ercule... se pitulă cît colea într'un stufiș (ISP.); învățătorul trece afară peste gard și se pitulă în dosul crucii (CAR.); feciorul de împărat căta a se urni din scorbura unde stătuse pitulat (ODOB.); le-a poruncit să se pituleascà jos, lipiți cu pămîntul (BR.-VN.); pitulindu-se de o parte oare-unde, începu a-și plînge nenorocirea lui (TICH.); cerbii și căprioarele se tupilară în culcușurile lor (GN.); cățelul s'a tupilat blînd la picioarele lui (VLAH.); chelesul ăla care se tupilează printre dumneavoastră (ISP.); o tuli pe o cărare lăturișă... și se tupilă în tufe (RET.) [dintr'un radical *p i t-,,mic"].

PITULI ☛ PITULA.

PITULICE *sf.*, PITULICIU *sm.* ♣ ① Păsărică de 14—15 cm. ce stă ascunsă prin tufișuri, numită și „privighetoarea-pitică", „scrofiță" sau „purcelușă" *(Sylvia curruca, S. hortensis)* (▣ 3779) ¶ ② Păsărica cea mai mică din ținuturile noastre (abia de vre-o 10 cm.), foarte vioaie și drăgălașe, sare din loc în loc cu coada vecinic ridicată și se furișază, ascunzîndu-se prin tufișurile cele mai dese, cînd e urmărită; numită și „bourel", „ochiul-boului", „(piț-)împărătuș", „ciocîrlejel", „gătejel", „șofrac", „(s)pănțăruș", „sfredeluș", etc. *(Troglodytes parvulus)* (▣ 3780) ¶ ③ ~-VERDE, păsărică de 13—14 cm., de coloare măslinie, cu pîntecele galben, care trăește prin grădini și livezi sau pe la marginea pădurilor, hrănindu-se cu insecte *(Hypolais icterina)* (▣ 3781) [p i t u l a].

Fig. 3779. Pitulice.

Fig. 3780. Pitulice.

Fig. 3781. Pitulice-verde.

PITULIȘ, *Mold.* TUPILUȘ *adv.* Pe furiș, pitiș, pitulindu-se: cum căzusem, mă ridic de grabă, o iau puliliș pe lîngă uluci (CAR.); sar în grădină... și merg tupiluș prin păpușoiu (CRG.) [p i t u l a, t u p i l a].

PITULUȘ, ○ CHITULUȘ 1. *adv.* = PITULIȘ.

2. *sm. Trans.* (PĂC.) ♣ = PITULICE ②.

PITUȘCĂ (*pl.*-uște) *sf.* ✕ ① *dim.* PITĂ ¶ ② Pîinișoară, franzeluță.

PIȚĂRĂU *sm., mai adesea pl.* PIȚĂRĂI. ① *Olten. Băn.* Colindători (în ajunul Crăciunului) ¶ ② *Olten. Trans.* = COLINDEȚ ¶ ③ *Olten.* (CONV.) Bețișor de alun înflorit ce poartă fie-care colindător.

○ PIȚIGA (-ig) *vb. tr. Băn. Trans.* A pișca, a ciupi [comp. it. p i z z i c a r e].

PIȚIGĂIA (-ăiez), PIȚIGĂI (-ăesc) *vb. tr.* A subția, a ascuți glasul: și-și făcea ochii dulci și-și pițigăia glasul (VLAH.); își face glasul moale... își trăgănează, își pițigăește și-și alintă vorbele (VLAH.) [comp. p i ț i g a].

PIȚIGĂIAT *adj. p.* PIȚIGĂIA. ① Subțire, ascuțit (*vorb.* de glas): îmi spune... c'un glas ~ ce n'are nimic din glasul omenesc (VLAH.); pare că și aude fanfarele cîntate pe ton ~ de corul vînătorilor (ODOB.) ¶ ② Pipernicit, slab, uscat: văzu intrînd un fel de omușor păros, scund, ~ (O.-ZAMF.); ieșeau... jigăriți și hărtăniți, ca niște netoți, subțiratici și pițigăiați (ISP.); s'a făcut așa de pițigăiat și de prizărit, că numai umbra a rămas dintr'însul (MAR.).

○ PIȚIGANIE *sf. Băn.* — PIȚIGOIU ①.

PIȚIGOAICĂ, CHIȚIGOAICĂ (*pl.*-ce) *sf.* ♣ ① Femeiușca p i ț i g o i u l u i: se dă de trei ori peste cap, de se face un chițigoiu și ea o chițigoaică (VOR.) ¶ ② = PIETRAR ③.

PIȚIGOIU, CHIȚIGOIU *sm.* ① ♣ Gen de păsărele mici și foarte vioaie, care sar mereu din loc în loc căutîndu-și insectele pentru hrană *(Parus)*; din numeroasele specii ce trăesc la noi în țară, cităm ca mai cunoscute: *a)* ~-MARE *sau* ~-DE-SAT, numit și „pițiguș", „simțivară", „domnișor", „ticlete" sau „țigl(e)an" *(Parus major)*; — *b)* ~-ALBASTRU *sau* ~-VÎNĂT *(P. coeruleus)*: — *c)* ~-NEGRU, ~-DE-SCOARȚĂ, ~-PUTUROS *sau* ~-MIC *(P. ater)*; *d)* ~-SUR *sau* ~-CENUȘIU *(Parus* sau *Poecile palustris)*; — *e)* ~-MOȚAT, ~-CU-MOȚ *sau* ~-CU-CĂCIULĂ *(Parus* sau *Lophophanes cristatus)*; —*f)* ~-DE-STOL, ~-DE-CÎRD *sau* ~-CODAT *(Parus caudatus)* (▪ 3782) ¶ ② Ⓕ Ғ Om slab și deșirat [comp. p i ț i g a].

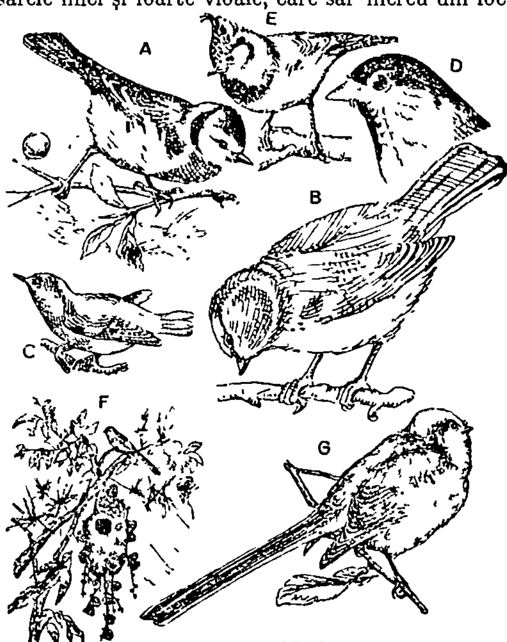

Fig. 3782. Pițigoi:
A. Pițigoiu-mare. — B. Pițigoiu-albastru. — C. Pițigoiu-negru. — D. Pițigoiu-sur. — E. Pițigoiu-moțat. F. G. Pițigoiu-de-stol.

○ PIȚIGUȘ *sm.*, -UȘĂ (*pl.*-ușe) *sf. Băn. Trans. Maram. Oaș.* ♣ = PIȚIGOIU ①.

PIȚ-ÎMPĂRĂTUȘ *sm.* ♣ = PITULICE ②.

○ PIȚUIENE *sf. pl. Băn.* ✕ Niște colăcei de aluat prăjiți în untură și presărați cu zahar.

○ PIȚULĂ (*pl.*-le) *sf. Tr.-Carp.* ◉ Monedă de 10 cruceri (în vechea împărăție austro-ungară): vă

dau... și cîteva pițule, ce sînt bani mărunți (RET.): domnii din tîrg, aruncînd la creițari și pițule (GRIC.) [ung.].

PIU! *interj.* Imită piuitul puilor: din lăstar i-a răspuns un glas stins: ~! ~! (BR.-VN.).

PIUĂ, CHIUĂ (*pl.*-uă, -ue, PIVĂ (*pl.*-ve *sf.* 1 Vas mare de piatră, de lemn sau de metal, în care se pisează ceva (*în spec.* sare, seminți, etc.) (▣ 3783): piua-i în căsoaia de alături... cînd te i sătura de strujit pene, vei pisa malaiu (CRG.); Fetele iau piva 'n spinare Ș'atîta o îmblătesc, Pînă toate cărunțesc (BRL.); ☛ APĂ ⑩; a se pune ~, a se sui pe spinarea sau pe umerii cuiva, spre a se înălța, spre a sări peste un zid, etc.: credinciosul lui puindu-se ~, Făt-frumos se urcă pe dînsul (ISP.) ¶ 2 ‡ ⚔ MORTIERĂ: sînt peste cinci sute (de tunuri, mari și mici... cum și pive cu care aruncă cumbaralele (C. RAD.) ¶ 3 *Băn.* TREASC: cum'pocnește piva și s'aude de toți... așa să pocnească și să se vestească numele lui N. în tot locul (MAR.) ¶ 4 ⌶ Un fel de moară în care se bate în apă abaua, dimia, postavul, etc., cu ajutorul unor ciocane de lemn; numită, după regiuni, și „dîrstă", „dubă" sau „stează" (▪ 3784, 3785: avu a descărca o sumă de bucăți de dimie... pe cari le adusese aici ca să le dea la ~ (ISP.); morile de pe Nemțișor și piuăle de făcut sumani (CRG.); trece Gilortul, puind în mișcare... mori, pive și joagăre, de al căror vuet răsună zăvoiul (VLAH.) ¶ 5 Gaură, scobitură făcută într'un butuc, într'o piatră, etc., în care se înțepenește ceva: acest

Fig. 3783. Piuă din Moldova (după T. Papahagi).

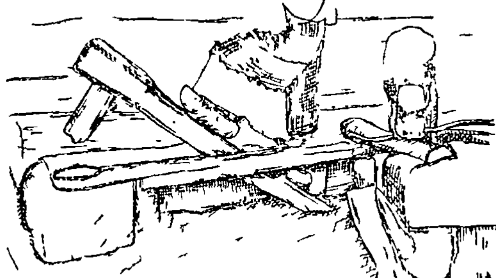

Fig. 3784. Piuă din Transilvania (după T. Papahagi).

loc e o cruce de piatră, strîmbată din pioa ei (ODOB.) [lat. vulg. *pīlla < *pīlŭla, *dim.* din pīla].

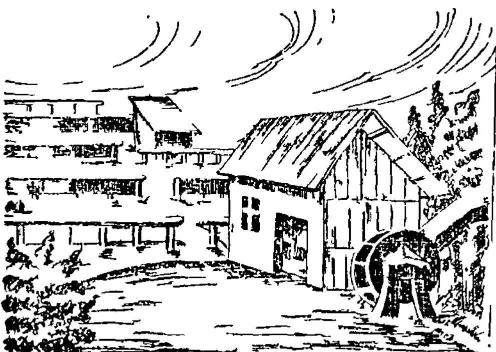

Fig. 3785. Piuă.

PIUAR *sm.* ⌶ Cel ce are o piuă (de bătut postavuri), dîrstar: piuarii ocupați cu cele 22 piue ale satului (PĂC.).

PIUI (-uesc, -uiu) *vb. intr.* ① A face piu! piu! (a puii: zece puișori de găină piuind somnoroși sub tuleiele lor umede (VLAH.) ¶ ② A scoate un sunet ascuțit, pițigăiat, a șuera, a țipa: grapnelele... sburau piuind, țiuind ca niște păsări nevăzute (A.-ALD.).

PIUIT *sbst.*, ✓ PIUIALĂ (DLVR.) *sf.* Faptul de a piui, țipătul puilor: toacă varză cu toporul în piuitul puilor de găină (IRG.); F *F* a lua cuiva piuitul, a-l face să-i piară graiul de uimire, de spaimă, etc.: cum năpustiră Muscalii peste noi... parcă ne luă piuitul (DLVR.).

PIUITOR *adj. verb.* PIUI. Care piue; pițigăiat: glas ~.

PIUITURĂ *pl.*-turi *sf.* Faptul de a piui; țipatul puilor.

PIULIȚĂ *pl.*-ițe *sf.* 1 Unealtă de metal, în care se pisează, cu pisălogul, sare, piper, zahăr, etc. ▪ 3787: cine pisează otravă în piulițe, acela face prepus că va să dea sau au dat cuiva (PRV.-MR.) ¶ ② ☛ Bucată de metal avînd în mijlocul ei o gaură cu crestături în spirală, în care intră șurubul învîrtindu-l: numită și „gîscă", „mutelcă", etc. ▣ 3786 piuă.

Fig. 3786. Piulița.

Fig. 3787. P. Piulița; p. pisălog.

PIVĂ ☛ PIUĂ.

PIVNICER *sm.* ♀ Persoană căreia i-e încredințată îngrijirea vinurilor din pivniță, chelar: acum chiamă pe ~i și să le bem aldămașul (ODOB.).

PIVNICIOARĂ *pl.*-re *sf.* ⌂ *dim.* PIVNIȚĂ.

PIVNIȚĂ, PIMNIȚĂ (*pl.*-ițe *sf.* ⌂ Săpătură zidită sau nezidită sub pămînt, dedesubtul unei clădiri, în care se păstrează vin, lemne, proviziuni, etc. (▪ 3788): și-a adus aminte că a uitat polobocul destupat în pivniță (SB.); erau două namile de case... cu arcade și bolte învîrtite, beciuri și pimnițe pe dedesubt (I.-GH.) [vsl. pivĭnica].

Fig. 3788. Pivnița.

***PIVOTANT** *adj.* ♣ Care are forma unui fus conic cu vîrful în jos: (☛ RĂDĂCINĂ): morcovul are o rădăcină ~ă [fr.].

PIZĂRĂ *sf. Trans.* Sorcovă; vergea de alun înflorit, întrebuințată ca sorcovă [comp. PIȚĂRĂU].

○**PIZĂRĂI** *sm. pl. Trans.* Copii cari umblă cu pizăra, colindători [comp. PIȚĂRĂU].

PIZMĂ (*pl.*-me) *sf.* 1 Necaz pe care-l are cineva împotriva altuia mai norocos, mai bogat, mai cu vază, etc., indivie, zavistie: cetăți tari... au fost sdrobite de zavistie și de ~, și așa va fi pînă în veac (ISP.): a avea, a prinde ~ pe cineva ¶ ② Ciudă: a face cuiva în ~ [vsl.].

‡**PIZMĂLUI** = PIZMUI.

PIZMAȘ *adj.* și *sm.* Cel ce are pizmă, ce pizmuește pe cineva, invidios: oameni fără judecată și ~i (CRG.); departe de sgomot și de fapturile ~e (DLVR.); Cine are ochiu ~ Luiși singur e vrăjmaș (PANN).

†**PIZMĂTAREȚ**, ‡ PIZMĂTARIȚ, PIZMĂTAR *adj.* și *sm.* Pizmaș, invidios: zavistnicul și pizmătarețul trebuesc șterși de pe fața pămîntului (ISP.); era om morocănos, rău sau pizmătareț, cum sînt obicinuit oamenii sluți (GN.) [ngr. πεισματάρης].

‡**PIZMĂTARNIC** *adj.* și *sm.* Pizmaș, invidios, pizmătareț: ce de folos poate fi omului celui bun și vrednic ~ul și neprietenul? (TICH.) [pizmătar + (zavist)nic]. 26.5

PIZMOS *adj.* Plin de pizmă, invidios.

PIZMUI -uesc *vb. tr.* și *intr.* A avea pizmă pe cineva, a privi cu jind, cu ochi răi, binele, norocul, etc. cuiva, a invidia: fiindcă avea darul de a fi curățel, toți flăcăii din sat îl pizmuiau (ISP.); șefii se urau și se pizmuiau între dînșii (I.-GH.).

PIZMUITOR *adj. verb.* PIZMUI. Care pizmuește, pizmaș.

PÎC! *interj.* ① Imită sgomotul produs de o pocnitură, de ruperea unui lucru, etc.: ia o drughineață

groasă de stejar... și pic! la timpla dracului (CRG.); cînd să strîngă nodul, pic! se rupse ața (ISP.) ¶ ② Imită pufăitul din lulea: se pune... jos lîngă foc și pic! pic! pic! pic! din lulea (CRG.) [onom.].

PÎCĂ sf. Mold. (SEZ.) Lulea (termen ironic) [p î c !].

PÎCÎI (-cîiu) vb. intr. A fuma cu luleaua: Ștefanache stă foarte liniștit... pîcîind din lulea (SAD.) [p î c !].

PÎCLĂ (pl.-le sf. ⊙ ① Năbușală, căldură sufocantă pe timp noros: într'o zi fierbinte a lunii lui Cuptor, pe la nămiezi, apăsa deasupra mahalalei Mihai-Vodă o ~ strașnică (CAR.) ¶ ② Mold. Bucov. ⊙ Negură, ceață deasă: și tot ninsoare și ~ pînă în pămînt, de nu se vedea om pe om (CRG.); cînd se arată curcubeu dimineața pe ~, atunci e semn că lung timp va fi tot pîcle cu bure (MAR.); în atmosfera caldă a sobelor... lămpile... răspîndeau o ~ gălbuie (D.-ZAMF.) [vsl. p ĭ c l ŭ „iad; păcură"].

PÎCLIȘIT, PÎCLISIT adj. Mold. Închis la inimă și răutăcios; ursuz: căci era om hursuz și pîclișit popa Oșlobanu (CRG.); împăratul Roș... era un om pîclișit și răutăcios la culme (CRG.) [comp. PÎCLĂ].

PÎCLOS adj. ⊙ Neguros, cețos: în aerul ~ și greu al toamnei (VLAH.); Pe ~ul munte abia înălbește Crucea pe mormînt (STAM.) [p î c l ă].

PÎINAR sm. Brutar, cel ce fabrică sau vinde p î i n e.

PÎINE, Mold. Tr.-Carp. PÎNE sf. ① ✕ Aliment făcut din cocă de făină dospită și coaptă în cuptor; pr. ext. hrana de toate zilele, mijloacele de traiu: ~ albă (☞ ALB 1 ③), neagră, crudă, coaptă, proaspătă, caldă, rece, uscată, prăjită; ~ de griu, de secară, de orz, cu cartofi; ~ de casă; o bucată, o felie, o coaje de ~; miez de ~; ~a de toate zilele; ~a lui Dumnezeu, (om, etc.) bun ca ~a (cea bună, bun ca ~a cea caldă, foarte bun; mai bine să mori de foame decît să iei ~a săracului (ZNN.); a mînca ~a cuiva, a se hrăni, a se întreține de pe urma ajutorului sau plății primite de la cineva; a mînca ~a de geaba, a se întreține de pe urma cuiva fără a-i aduce nici un folos; a pune în ~ pe cineva, a-i da mijloacele de a-și agonisi cele necesare pentru traiu, a-i da o slujbă, etc.: mi-am dat glasul unui deputat, pentru ca să mă puie în pîne, să capăt un loc (ALECS.); a scoate din ~ pe cineva, a-i lua mijloacele de traiu, a-i lua slujba din care se hrănea; a mînca ~ și sare cu cineva, a duce un traiu comun, a împărți cu cineva binele și răul: dacă nu-ți vei duce fata de aici, ~ și sare pe un taler cu tine nu mai mănînc (ISP.); a ieși înaintea cuiva cu ~ și cu sare, a-l întîmpina cu cinste, cu bucurie; a umbla cu ~a după cineva, a căuta să-i facă bine, să-l ajute: Ștefan umbla cu ~a după dînșii și ei îl împroșcau cu pietre (ISP.); eu umblu cu pîne după el și dînsul dă cu ciomagul în mine (ZNN.); ☞ CUȚIT ①; GURĂ 5; 🅟: fie-care pentru sine croitor de ~, fie-care, după cum muncește, după cum se poartă, își făurește singur soarta; 🅟: gură de om, gură de cîine, cere ~, fie-care vrea să mănînce, să trăească; 🅟: fie ~a cît de rea, tot mai bine 'n țara mea; 🅟: ~ și sare și să te uiți la soare, mai bine o bucățică de pîine în liniște și în libertate, decît bogății cu necazuri sau supus altuia ¶ ② Mold. Grîne, bucate (de pe cîmp) ¶ ③ † Cîmp semănat cu grîne, holdă: (dacă) boul... va intra în niscare pîini sau în vii... și va face pagubă, atunce să plătească văcariul paguba (PRV.-MR.) ¶ 4 ♣ PÎINEA-PĂDURII RÎȘCOV ¶ ⑤ ♣ PÎINEA-PORCULUI, plantă din regiunile muntoase, cu flori frumoase purpurii sau trandafirii, cu miros foarte plăcut (Cyclamen europaeum) (▪ 3789 ¶ 6 ♣ ARBORELE-DE-PÎINE, arbore din Asia și Oceania, cu tulpina groasă și fructe voluminoase, comestibile, compuse puțin înainte de maturitate dintr'o carne albă cam făinoasă: se mănîncă coapte în cuptor ca și pîinea, fierte sau gătite în diverse chipuri; constitue baza alimentațiunii populațiunilor din insulele Oceaniei (Artocarpus incisus) (▪ 3790) [lat. p a n e m].

Fig. 3789. Pîinea-porcului.

Fig. 3790. Arborele-de-pîine.

PÎINIȘOARĂ (pl.-re sf. 1 ✕ dim. PÎINE ¶ ② pl. ♣ Ciupercă comestibilă, cu pălăria cărnoasă, roșie sau galbenă-roșietică, cu marginile subțiri; numită și „vinețică" (Russula integra) ¶ 3 pl. ♣ — BUREȚI-DE-MESTEACĂN, HULUBIȚĂ.

PÎJ pl.-juri sn. Mold. Cep la obada unei roți; cuiu de lemn [rut. p y ž i].

PÎLC pl.-curi) sn. ① ⚔ Ceată mică de ostași: a zărit un ~ mare de călăreți în goană venind parcă pe urma lui (CAR.) ¶ ② Mică ceată, adunătură, grup de oameni: pe drum, întîlniră mai multe ~uri de țărani (D.-ZAMF.); De la gîrlă 'n ~uri dese Sgomotoși copiii vin (COȘB.); mai întîiu împărți poporul în ~uri, ~uri și le puse căpitani tot unul și unul (ISP.); ne aduceau ispravnicii ~uri, ~uri și ne dau pe mîna ofițerilor (I.-GH.); adverbial: fetele mai rușinoase șed ~ d'o parte (JIP.) ¶ ③ Stol de păsări: pe înserate se vedeau... ~uri de alte păsări călătoare (BR.-VN.) ¶ ④ Mică adunătură de lucruri, grămadă mică: privea la ~urile de stele de pe cer (VLAH.); în lungul cîmpiei arse, se înalță doar un singur ~ de sălcii (GRL.) [vsl. p l ŭ k u].

PÎLNIE sf. ① Vas de metal, de sticlă, etc., de formă conică și terminat în partea de jos printr'un tub; se întrebuințează cînd e nevoie să se toarne un lichid într'o butie, într'o sticlă sau într'un alt vas cu gura strîmtă (Mold. „leică", Trans. „trihter") (▪ 3791); F: a-și face burta butie și gura ~, a bea sdravăn; își face uneori mîna ~ peste ureche, ca să asculte (BR.-VN.) ¶ ② Cavitate în formă de crater, înconjurată de dealuri sau de munți: descălecăm în pragul acestui raiu, ascuns în pîlnia celor mai frumoși munți (VLAH.) [vsl. *p l ŭ n i j e].

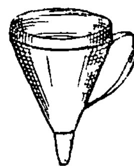

Fig. 3791. Pîlnie.

PÎLNIOARĂ (pl.-re sf. dim. PÎLNIE.

PÎLPÎI -iește, -îie vb. intr. A flăcăra, a arde cu flacără, a pălălăi: la unele case... focul mai pîlpîie în curte sau în cuptor (IRG.); o rădăcină cioturoasă pîlpîia pe foc sub ceaun (D.-ZAMF.); F: Vezuvul, frățioare, nu-i decît o ghețărie pe lîngă focul ce pîlpîie în pieptul meu (ALECS.); Ochii tăi visători în cari pîlpîie Un dor de sărutări (VLAH.) [onom.].

PÎLPÎIALĂ pl.-ieli sf., PÎLPÎIT sbst. Faptul de a p î l p î i, de a flăcăra: în sălița luminată de pîlpîiala a cîtiva tăciuni de pe vatră (CAR.); pîlpîitul sfios al făcliilor (DEM.).

PÎNĂ[1] prep. și conj. 1 Arată un termen, un hotar, în timp și în spațiu, dincolo de care nu se trece: așteaptă ~ mîine, ~ Luni; l-am însoțit ~ la poartă ¶ ② Se întrebuințează neurmată de altă prepoziție dinaintea adverbelor de timp sau de loc: ~ sau pîn' acum; ~ (sau pîn' aci; ~ (sau pîn' atunci; ~ astăzi; ~ cînd; ~ dimineața,; ~ diseară; ~ jos: ~ sus; ~ unde, etc. ¶ ③ Cînd urmează un substantiv, un adjectiv, un pronume sau un numeral, ~ trebue să fie însoțit de o altă prepoziție: ~ după prînz; ~ în odaia mea; ~ în luna lui Mai; ~ în ziua de astăzi; ~ în ziuă, dis de-dimineață, înainte de a se lumina bine de ziuă; ~ la mine: ~ la Paris; ~ la (ceasurile) cinci; ~ peste cap; ~ spre seară; ~ la unul, fără să lipsească măcar unul, în mod foarte amănunțit; ~ într'o para, fără să lipsească măcar o para; ~ într'atît, așa de mult, în așa grad: îl povățuia să fie cu răbdare... ca să nu amărască ~ într'atît părinții (ISP.) ¶ ④ ~ una alta, deocamdată ¶ ⑤ Mold. ~ pe-acolo, așa de mult, într'atîta, în așa de mare grad: doar nu eram așa de prost pîn' peacolo (CRG.) ¶ ⑥ Dinaintea unui verb, se întrebuințează simplul ~ sau loc. conj. ~ ce; ~ cînd: așteaptă-l ~ va veni de-acolo; 🅟: ~ vine cheful bogatului, iese sufletul săracului; trăiră o viață fericită... ~ ce se istoviră toți cu totul (ISP.); a băut într'una pînă cînd s'a amețit ¶ ⑦ Dacă propozițiunea principală e negativă, se repetă nu după ~ în propozițiunea secundară: nu voiu pleca ~ nu-mi vei spune ce ai de gînd să faci ¶ 8 ~(ce), cît timp, cîtă vreme, atîta timp cît: sita, ~ e nouă, se pune în cuiu (PANN); 🅟: bate fierul ~ e cald; 🅟: ~ (ce) nu faci foc, fum nu iese; pînă-i lumea, a) în veci; b) niciodată: pînă-i lumea el nu știe ce e pocăința (TICH.)

¶ ⑧ ~ (ce nu, ~ cînd, înainte de: ~ a nu merge acasă. **împăratul dete laudă Domnului că-i ajutase asupra protivnicilor** (ISP.); **Dan se sculase pîn' a nu se lumina bine de ziuă** (VLAH.); ~ **nu plînge copilul, nu capătă ţîţă** (CAR.); **nu te iert,** ~ **ce nu te împaci cu dînsul** ¶ ⑩ ~ şi, chiar şi: ~ **şi copiii îşi bat joc de dînsul.**

PÎNĂ² *sf.* ① *Trans.* (PŞC.) = **JEG** ① ¶ ② *Bucov.* (MAR.) Mulţime de păduchi (*în spec.* pe corp ¶ ③ *Bucov.* Haină sdrenţuită şi murdară (MAR.).

PÎNC (*pl.*-curi) *sn. Băn.* Toană (bună), chef.

PÎNDĂ (*pl.*-de) *sf.* Faptul de a pîndi: **îşi alese un loc de ~ într'un colţ pe lîngă pom** (ISP.); **a sta la ~; s'a pus la ~ şi, în noaptea următoare, cînd a mai venit vulpea, el a prins-o** (R.-CDD.).

PÎNDACIU *adj.* Care stă la pîndă: **îl vezi trecînd... cu ochiul ~, cu urechea dreasă, cu inima 'n dinţi** (ALECS.) [pîndi].

PÎNDAR *sm.* Cel ce stă la pîndă, *în spec.* cel ce pîndeşte ca să nu se fure dintr'o vie, din bucatele de pe cîmp, din lemnele unei păduri, etc., jitar: **~ii de pe măguri zăriră dinspre Giurgiu un mare nor de praf întunecînd văzduhul** (VLAH.); **văţi ruşinea ce păţise şi ceilalţi ~i dinaintea lui** (ISP.) [vsl. pądarĭ].

PÎNDĂRIT *sbst.* Plata pîndarului, jitărit: **încă ne ia şi d'acolo trei coşuri, patru, ~ul** (GR.-N.) [pîndă].

PÎNDAŞ *sm.* Cel ce stă la pîndă, pînditor: **~ul din chindie a şi dat veste că se apropie o gloată războintcă** (GRIG.); **~ul sosind iute din tufe, l-a şi prins** (DON.).

PÎNDI (-desc) *vb. tr.* A sta de pază într'un loc ascuns, a sta într'un loc nevăzut spre a prinde pe cineva sau spre a-i face rău: **omul cel rău l-a pîndit într'o uliţă întunecoasă... şi l-a ucis** (VLAH.); **ca o mîţă cînd pîndeşte la şoareci, se apropie încetişor de Făt-frumos** (ISP.); **prostia pîndeşte mintea omului cum pîndesc lupii razna oilor** (DLVR.); **toţi paznicii... pe care-i pusese împăratul ca să pîndească n'au putut să prinză pe hoţi** (ISP.); ~ **vreme** (**cu prilej**), ~ **prilejul**, a sta gata să profite de momentul favorabil: **pîndind vreme pe cînd şed ele plecate... o ieu la sănătoasa** (CRG.); **de mult pîndea vreme cu prilej ca să pape iezii** (CRG); **duşmanii săi... pîndeau prilejul să-i poată face rău** (NEGR.) [vsl. pąditi].

PÎNDITOR *adj. verb.* **PÎNDI.** Care pîndeşte: **să petrec două luni... fără pedagogi cu ochi ~i** (GN.).

○**PÎNE** ☛ **PÎINE.**

○**PÎNGĂ** *prep.* = **PE LÎNGĂ.**

PÎNGARĂ, *Olten.* **PÎNGANIE, PÎNGARIE** (CIAUŞ.) *sf.* Spurcăciune, fiinţă spurcată, pîngărită: **pîngara de cioară începu a se ciorovăi cu doamna sa** (ISP.) [pîngări].

PÎNGĂRI (-ăresc), *Olten.* **PÎNGĂNI** (-ănesc) *vb. tr.* ① † A spurca, a murdări, a întina, a mînji: **eu să-mi pîngăresc mînile cu un tuleu de-aeste?** (SB.) ¶ ② A avea o purtare urîtă, spurcată, lipsită de respect faţă de cele sfinte, a profana: **acest nemernic, ...fără frică de Dumnezeu, pîngăreşte sfîntul lăcaş** (CAR.); **destul ne-aţi pîngărit biserica şi neamul** (CRG.) ¶ ③ A face de ocară şi de batjocură un lucru sau pe cineva care merită a fi respectat: **azi o pîngăreşte pe una, mîine p'alta, pînă şi-o găsi stăpînul** (DLVR.); **se însoară numai cu fete din neamul lui, ca să nu-şi pîngărească limba şi legea** (RET.) ¶ ④ A ponegri, a defăima [*pîngîn < păgîn].

†**PÎNGĂRICIUNE** *sf.* Pîngărire, profanaţiune: **inima lor e roasă de eresuri şi de ~** (ISP.) [pîngări].

PÎNGĂRIRE *sf.* Faptul de a pîngări, profanaţiune: **ceea ce o muncea, era ~a sufletească a omului care o iubea pe ea şi iubea şi pe altele** (D.-ZAMF.).

PÎNGĂRIT *adj. p.* **PÎNGĂRI.** Spurcat, întinat; profanat; ponegrit: **nelegiuitul care a cutezat să pună mîna lui ~ă pe sfîntul vas cu botez** (ISP.); **cioară ~ă, lasă că te-oiu învăţa eu cu cine să vorbeşti tu aşa!** (SB.).

PÎNGĂRITOR *sm.* Cel ce pîngăreşte, profanator.

○**PÎNTĂNOG** = **PINTENOG.**

○**PÎNTEC** ☛ **PÎNTECE.**

○**PÎNTECARE, PÎNTECĂRIE** *sf. Mold. Bucov.* Urdinare, diaree: **oamenii... capătă scurt timp după aceasta, mai întîiu o mare pîntecare, şi pe urmă vintre** (MAR.) [pîntece].

PÎNTECE, ○**PÎNTEC**, *Mold.* **PÎNTICE** (*pl.*-ce) *sn.* ① Cavitatea corpului omului şi animalelor în care se află stomacul, intestinele, ficatul, rinichii, etc., abdomen, burtă (*Băn.* „foale"): **se ţinea la piept şi la pîntece... de hohotele ce-l podidise** (DDDB.); **în veşmînt de catifele, un bondar rotund în pîntec** (EMIN.); ⓟ: **~le omului n'are fereastră, ca să se vază ce a mîncat**; ⓟ: **~le gol n'are urechi de ascultat**, cel flămînd nu ascultă bucuros de sfaturi; ⓟ: **~le se satură, dar ochii niciodată**, omul lăcomeşte la tot ce vede şi-i face plăcere, chiar dacă are multe şi de toate; ⓕ: **a avea ochii mai mari decît ~le**, a lăcomi să mănînce mai mult decît poate; ⓕ: **a se închina ~lui**, a ţinea la mîncare bună mai mult decît la ori-ce; ⓕ *F*: **a face cuiva ~ din coaste, a-i face coastele ~**, a-l fărîma în bătaie, a-i rupe coastele; **în ~le mamei; a lua în ~**, a rămînea însărcinată: **nepoată-sa... din împreunarea fără lege să fie luat în pîntice** (CANT.); **a fi cu ~le la gură**, a fi foarte borţoasă, a fi foarte înaintată cu sarcina ¶ ② Partea bombată a unui vas: **~le unei oale** ¶ ③ Partea dinăuntru, scobitură: **scobi în pîntecele acelui munte o mulţime de cămări şi cămăruţe** (ISP.) [lat. pantĭcem].

PÎNTECOS *adj.* ① Cu pîntecele mare, burtos: **preuţii noştri... nu-i încape cureaua de pîntecoşi ce sînt** (CRG.) ¶ ② Despre vase mari, foarte bombate: **mai multe ulcioare pîntecoase pline de vin** (NEGR.); **scoţînd, din magaziile adînci ale ~ului vas plutitor, baloturi şi butoaie cu marfă** (DDDB.) [lat. panticosus].

PÎNZĂ (*pl.*-ze) *sf.* ① Ţesătură din fir de in sau de cînepă: **~ de in, de cînepă, de olandă, de casă**; *pr. ext.* ţesătură făcută din ori-ce altă materie: **~ de bumbac, de sîrmă**; ☛ **GURĂ** ⑭; **a zări ca printr'o ~**, a vedea în chip nedesluşit; **~ şi nevastă noaptea să nu-ţi alegi** (PANN); ⓟ: **ţine-te, ~, să nu te rupi!** fă-ţi curaj şi nu te lăsa! dă-i cu curaj înainte! (se zice mai ales cînd se pornesc relele una după alta, de nu se mai opresc) ¶ ② *Pr. anal.* Ţesătura păianjenului (▪ 3792): **~ de păianjen; îşi întind mreţile, subţiri la început ca firele pînzei de paianjen** (VLAH.); **Paingănul urzeşte o ~ încîlcită, prin care nu răzbate nici o simţire bună** (ALECS.) ¶ ③ Pînza cu care se acopere faţa mortului, giulgiu: **parcă era un mort ce-şi... sfîşiase pînza de pe obraz** (DLVR.); **galbăn la faţă, de parcă-i luase pînza de pe obraz** (CRG.); **pînă în pînzele albe**, pînă la moarte: **prinse şi mai multă pică pe dînsul, prigonindu-l pînă în pînzele albe** (ISP.) ¶ ④ Suprafaţa apei: **undele verzui ale acestui rîu învîrstează pînza lată a Oltului** (VLAH.) ¶ ⑤ Fâşie; lucru ce se desfăşoară ca o pînză: **ochii ei... lunecau îngrijaţi pe pînza de umbră** (VLAH.); **Sub o ~ de lumină, lumea pare adormită** (ALECS.); **ochiul nu vede decît pînza verde a cetinişului tînăr** (GRIG.) ¶ ⑥ Picături, gloanţe, etc. ce prin desimea lor formează ca un văl nepătruns sau ca o pătură: **ploaie curge ~**, curge des şi neîntrerupt; **cînd s'a pornit o ~ mai repede de ploaie, am putut să ne găsim astîmpăr** (LUNG.); **o ~ mişcătoare de săgeţi sbîrnîe deasupra pămîntului** (VLAH.); *de aci* **~ de oşti**, oaste numeroasă, corp de armată: **în urma tutulor venea rămăşiţa armatei... între tot şapte pînze de oşti** (BALC.) ¶ ⑦ Lama ferestrăului sau coasei (▪ 3793) ¶ ⑧ Tăişul, leafa bardei sau toporului ¶ ⑨ Bucată mare de pînză de cînepă legată de catartele sau de vergele unei corăbii care, umflată de vînt, face să înainteze vasul ¶ ⑩ Bucată de pînză de in sau de cînepă pe care se pictează; ⓕ tablou: **o ~ a lui Rafael s'a plătit mai zilele trecute... aproape două milioane** (I.-GH.).

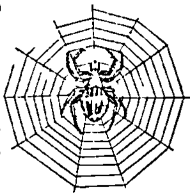

Fig. 3792.
Pînză de păianjen.

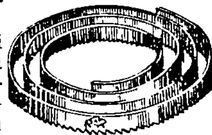

Fig. 3793.
Pînză de ferestrău.

PÎNZAR *sm.* Cel ce ţese sau vinde pînzeturi: **Nu-i bine cînd pînzarul se-apucă de cusut** (DON.) [pînză].

PÎNZĂRIE *sf.* ① Atelier, prăvălie unde se lucrează sau se vînd pînzeturi ¶ ② Negoţ de pînzeturi ¶ ③ Mărfuri de pînză.

PÎNZĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① *Mold. Tr.-Carp.* Bucată de pînză; basma de pînză (cu care-şi acoper femeile capul), năframă: **Mama-mi dă învăţătură Cum se ţese-o ~** (CDSB.); **am un bou cu maţele de ~** (GOR.). *ghicitoare despre* „ladă"; **Nevastă cu ~, Trece Murăşul şi-mi dă gură!** (IK.-BRS.) ¶ ② Faţă de masă: **pe-o ~ albă de in, bulzi de mămăligă caldă** (LUNG.); **au întins**

hoştinele fierbincioare pe o ~ şi m'au înfăşat cu ele (CRG.) ¶ 3 *pl. Mold.* Pînzeturi: ne mai rămînind pînzături... pentru legăturile ranelor slujitoreşti (CANT.); se prefăcea că se minunează, ba de albeaţa pînzăturilor, ba de trăinicia şaiaculuí (GRL.).

PÎNZETURI *sf. pl.* Tot felul de ţesături sau de rufe de p î n z ă: era fiul unui toptangiu de ~ (VLAH.).

PÎNZIŞOARĂ (*pl.*-re) *sf.* *dim.* PÎNZĂ.

PÎNZUI (-uesc) *vb. tr.* ① A înfăşura în giulgiu, în p î n z a mortuară: Trupul să ţi-l pînzuesc, Podurile să-ţi gătesc (ALECS.) ¶ ② A oţeli leafa toporului, bardei, etc.

PÎR! *interj.* Sunet ce imită un sgomot surd, un trosnet, un vijiit, etc.: iată c'aud deodată ~! poc! hop! buzduganul pe masă, şi ţup! în cuiu (SB.): bocăneşte el cît bocăneşte, cînd ~! cade copacul peste car de-l sfarmă (CRG.).

PÎRĂ (*pl.*-ri) *sf.* ① † Judecată, proces ¶ ② Faptul de a p î r î, plîngere, reclamaţiune, jalbă, acuzaţiune: unde să scoată ea un cuvinţel de ~ sau zizanie? (ISP.); împăratul ascultă pîra Sasului pînă în capăt (RET.): Ⓟ: Dumnezeu să te păzească de urgia 'mpărătească şi de pîra mojicească.

PÎRĂIAŞ, *Mold. Trans.* PÎRĂUAŞ (*pl.*-aşe *sn.* *dim.* PÎRĂU: îşi scoase ştiuca capul din pîrăuaşul de alături (MERA).

PÎRĂU (*pl.*-aie,-ăie *sn.* Rîu mic, apşoară: Pîraiele umflate curg iute şopotind (ALECS.); F: făcu să plouă un ~ de foc asupra Turcilor (BĂLC.); a curge ~, a curge şiroaie: sîngele curgea ~; lacrimile-i curgeau ~ [comp. alb. p ɛ r r u a].

PÎRĂUAŞ ☞ PÎRĂIAŞ.

PÎRĂUŢ (*pl.*-ţe *sn.* *dim.* PÎRĂU: smulgînd un smoc de floricele ce creşteau pe malul ~ului (NEGR.).

‡ **PÎRCĂLAB**, PÎRCALAB *sm. Mold.* 1 Boier mai mare peste un judeţ, un fel de prefect şi în acelaşi timp căpitanul şi judecătorul judeţului; titlul de ~ apare pentru întîia oară în anul 6957 (1448-9), sub domnia lui Alexandru al II-lea; mai tîrziu, începînd cu domnia lui Ştefan cel Mare, se pomenesc cîte unul sau cîte doi ~i de Hotin, de Neamţ, de Novograd (Roman), de Orhei, de Cetatea-Albă şi de Chilia; la aceste două din urmă cetăţi, numai pînă în anul 6992 (1483-4), cînd sînt cucerite de Turci; cu începere din anul 1484, în locul ~ului de Suceava, apare titlul de „portar" de Suceava; alţi ~i mai sînt pomeniţi la Iaşi, la Cotnari, la Cîrligatura, la Hîrlău, la Dorohoi, la Soroca şi la Galaţi; la Cernăuţi, la Tecuci şi la Putna, în locul ~ului era un „staroste"; la Botoşani şi la Chişinău, ~ul se numea „vornic", după afirmaţiunea lui Miron Costin ¶ ② *Munt. Trans.* Perceptor care aduna dările la sat: ţăranii îi spuseră cum îi nedreptăţeşte ~ul... cum le ia biruri afară din cale, cum îi globeşte peste măsură (ISP.); ~ul nostru... tot cere, plătim şi iară ne apucă cu veste de răvaş galben (JIP.); nu-l primeşte în sat şi el întreabă de casa ~ului (PANN) [ung. p o r k o l á b < germ. B u r g g r a f].

‡ **PÎRCĂLĂBEASĂ** (*pl.*-ese, PÎRCĂLABIŢĂ (*pl.* -ţe), PÎRCĂLĂBOAIE *sf.* Nevasta unui p î r c ă l a b: alături de casele unde locuia pîrcălăboaia... era gospodăria unei alte bătrîne (GRIG.); naşa pîrcălabiţă rîdea mereu (GR.-N.).

‡ **PÎRCĂLĂBIE** *sf.* 1 *Mold.* Demnitatea şi jurisdicţiunea unui p î r c ă l a b ¶ ② Darea ce se plătea pîrcălabului ¶ ③ Slujba, demnitatea de perceptor sătesc.

○ **PÎRCĂLABIŢĂ**, PÎRCĂLĂBOAIE ☞ PÎRCĂLĂBEASĂ.

PÎRCI (-cesc) *vb. refl.* A se împreuna ţapul cu capra [p î r c i u].

PÎRCIT *sbst.* Faptul de a se p î r c i.

PÎRCIU[1] *sbst.* Miros particular pe care-l are sudoarea ţapului [comp. alb. p ɛ r č „ţap"].

PÎRCIU[2] *sbst. Trans.* Negură groasă de iarnă (PÂC.).

○ **PÎRCIUI** (-uesc) *vb. tr. Olten.* (CIAUŞ.) A tunde prost, cu scări, cum se tund caprele [p î r c i u].

PÎRCIUIALĂ (*pl.*-ieli, PÎRCIUITURĂ (*pl.*-turi) *sf. Olten.* Faptul de a p î r c i u i (CIAUŞ.).

PÎRDALNIC 1. *adj.* Ⓟ Afurisit, îndrăcit: scobi într'un munte ...un sălaş numai bun pentru o astfel de ~ă de fiară sălbatică (ISP.); ~a de vită stătu pe loc şi începu să bată din picioare (GN.); ajută-mă ca să mă desbăr de ~ul meu de nărav (ODOB.); acuma ~ele de bătrîneţe mi-au secat toată virtutea (ISP.).

2. **PÎRDALNICUL** *sm.* Ⓟ Dracul: ia lasă mă la ~ul, stăpîne, că-i spăria oamenii cu vorbele d-tale (CRG.); bată-te ~ul, să te bată! şezi binişor (ALECS.) [probabil în loc de p r ă d a l n i c].

PÎRG *sbst.*: În ~ = ÎN PÎRGĂ (☞ PÎRGĂ 1): pomul înflorea... rodul creştea şi seara da în ~ (ISP.).

PÎRGĂ (*pl.*-ge, -gi *sf.* 1 Poamă aproape coaptă sau care tocmai s'a copt: ciuda cea mai mare era că nici pîrga acestui pom nu o văzuse încă (ISP.); a da în ~, a fi în ~, a fi aproape să se coacă: tarlaoa aceea n'o secerăm în ~. (ci lăsăm grîul dintr'însa de se coace bine (I.-GH.); C'acuma-i vremea de fugă, Pînă sînt holdele 'n ~ (IK.-BRS.) ¶ ② Cele dintîiu poame sau roade ale pămîntului din fie-care an, premiţii: cînd mănînci pîrga, cînd bei vin nou întîiu..., faci cruce (JIP.); aceste poame şi roade, oamenii din popor obicinuesc ale duce la anumite sărbători la biserică, ca prinos lui Dumnezeu, şi le împart săracilor [vsl. p r ŭ g a].

‡ **PÎRGAR** *sm.* Fie-care din cei 6 sau 12 consilieri comunali cari împreună cu „şoltuzul" (în *Mold.*) sau cu „judeţul" (în Muntenia) alcătuiau consiliul de administraţie al oraşului: cum îl auziră pîrgariul şi juraţii, îl iau... şi-l duc la împăratul (RET.) [ung. p o l g á r < germ. B ü r g e r].

PÎRGHIE *sf.* 1 Par sau drug ţeapăn care, sprijinit pe un singur punct de razim, serveşte să ridice sau să mişte o greutate (• 3794) ¶ ② Corp solid, mobil în jurul unui punct fix (numit punct de razim) şi asupra căruia lucrează două forţe, numite una forţă motrice şi cealaltă forţă rezistentă (sau rezistenţă); după poziţia ocupată de punctul fix sau de cele două forţe, se deosebesc trei ordine de pîrghii care pot fi simple sau compuse (☞ TAB. LI) ¶ ③ Braţ de balanţă ¶ ④ Ⓕ Ori-ce cauză care lucrează energic asupra omului moral, care-l face să se hotărască într'un sens sau într'altul: pîrghia ambiţiunii.

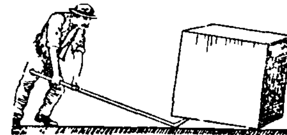
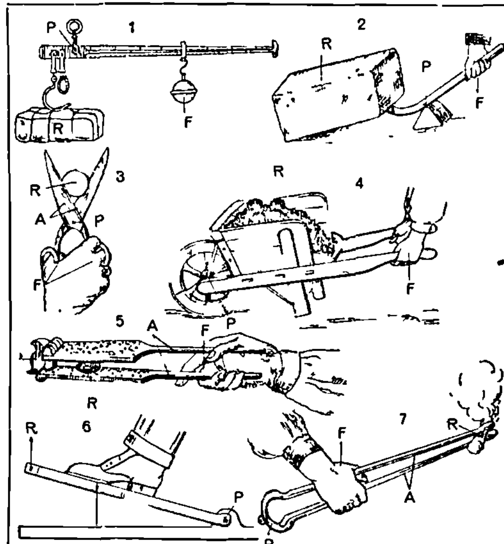

Fig. 3794. Pîrghie.

TABELA LI. PÎRGHII

1. 2. Pîrghii simple de ordinul I.—3. Pîrghie dublă de ordinul I. 4. Pîrghie simplă de ordinul al II-lea. 5. Pîrghie dublă de ordinul al II-lea (spărgător de alune).—6. Pîrghie simplă de ordinul al III-lea (pedală de tocilă). 7. Pîrghie dublă de ordinul al III-lea. P. Punct de razim. F. Forţă motrice.—R. Rezistenţă. A. Pîrghii duble.

PÎRGUI -uesc *vb. refl.* ♣ A da în p î r g ă, a începe să se coacă: timpul veni, merele începură a se ~ (ISP.); părul legă pere cari crescură cît pumnul, se pîrguiră și se coapseră (DLVR.).

PÎRGUIALĂ (*pl.*-ieli *sf.* Faptul de a se p î r g u i, pîrgă: văzu că pomul înmugurește... apoi spre seară dă în ~ (ISP.).

PÎRGUIT *adj. p.* PÎRGUI. Aproape copt, abia copt: struguri unii copți, alții pîrguiți și alții aguridă (ISP.); *F*: nu-ți spuneam eu că o să îmbătrînești nici coaptă, da nici pîrguită? (DLVR.).

PÎRHAIȚĂ PRAHAIȚĂ.

PÎRÎ -răsc 1. *vb. tr.* A aduce o pîră împotriva cuiva; a reclama, a da jalbă împotriva cuiva; a acuza: cine m'a pîrît la Măria-ta nu m'a pîrît ca să mă crească, ci m'a pîrît ca să mă prăpădească (ISP.); lupul te pîraște, lupul te judică (TICH.).

2. *vb. refl.* ① ‡ A se certa ¶ ② ‡ A avea judecată, proces [vsl. p r j ą < p r ě t i].

PÎRÎI (-îiu, -iesc *vb. intr.* A trosni cu un sgomot surd: corabia pîrîia în toate încheieturile ei (GN.); strînse odată pe zmeu... de-i pîrîiră oasele (ISP.); se tot duce înainte și mergea de-i pîrîiau călcîiele (CRG.); pîrîiau vreascurile... sub copitele ei oțelite (MERA); ploaia răpăie pe acoperișele de șindrilă și pîrîie pe cele de tinichea (DLVR.) [p î r!].

PÎRÎIT *sbst.* Faptul de a p î r î i, trosnet, vîjiit: vînătorul îi aude ~ul sborului, se întoarce și trage (BR-VN.); cu un ~ ca de prăbușire năprasnică, trăsnetele cad (IRG.).

PÎRÎITOARE *sf.* ① Sfoară cu o hîrtie lipită de-a lungul ei, care, legată întins de cele două capete de sus ale spetezelor unui zmeu cu care se joacă copiii, produce un pîrîit puternic, cînd se înalță zmeul; vîjiitoare, sbîrnîitoare: făcea niște pîrîitori, de gîndeai că bate toba în cer, așa urla de tare zmeul nostru (I.-GH.) ¶ ② Specie de lăcustă, de coloare cafenie sau neagră, care, cînd sboară, produce un fel de pîrîitură *(Psophus stridulus)* [p î r î i].

PÎRÎITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Pîrîit, trosnet, vîjiit: nu auzea nimică, decît cînd și cînd niște foșcăituri și pîrîituri de vreascuri (SB.) [p î r î i].

PÎRÎȘ *sm.* Cel ce p î r ă ș t e pe cineva; reclamant, cel ce trage pe altul în judecată: bine a făcut Ștefan-Vodă de a poruncit să se spînzure ~ul (ISP.).

PÎRÎT 1. *adj. p.* PÎRÎ.

2. *sm.* Cel ce e pîrît, reclamat, acuzat înaintea judecății.

PÎRÎTOR 1. *adj. verb.* PÎRÎ.

2. *sm.* ① Cel ce acuză, acuzator, reclamant ② Denunțător.

PÎRJOALĂ (*pl.*-le) *sf.* ① Bucată de carne sau de pește, friptă pe grătar ¶ ② *Mold.* Carne tocată, făcută în formă de turtă, presărată cu pesmet și prăjită sau friptă pe grătar: zi să-mi facă de grabă niște pîrjoale (NEGR.) [tc. p y r z o l a; bg. p ă r ž o l a].

PÎRJOL *sbst.* ① Foc care arde ierburile uscate într'o cîmpie întinsă; *pr. ext.* foc mare care mistue păduri întregi, numeroase case, etc.: cînd va vedea că iaste vînt mare și va lăsa atunce ~, atunce să va certa (PRV.-MB.); și cum de vînt se lățește ~ul pe-o miriște uscată, așa s'au întins numai decît flacările răscoalei (VLAH.); zise nepotului său să dea ~ unei păduri ce era p'acolo p'aproape (ISP.); *Olten.* (VÎRC.) a lua ~, a lua foc ¶ ② Ⓕ Turburări mari într'o țară, răscoale, jafuri: cînd cădea cîte un ~ asupra țării sale... el își scăpa țara de nevoie (ISP.); și pe unde treceau, ~ făceau (CRG.) [p î r j o l i].

PÎRJOLI (-olesc) *vb. tr.* ① A arde pe o întindere mare ierburile uscate dintr'o cîmpie; *pr. ext.* a da foc pădurilor, caselor, etc., a incendia: ostașii Leahului... ardeau și pîrjoleau cătunele (ISP.); Cîrjaliii... veneau pînă la barierele Bucureștilor tăind și pîrjolind (I.-GH.) ¶ ② A arde: și focu-i hazuliu, dar tare te pîrjolește cîteodată (CRG); afurisita de cămașe se lipi de pielea lui și începu a-l frige... și l pîrjolea de părea că este pus pe jăratec (ISP.) ¶ ③ Ⓕ A jefui, a fura tot, a nu lăsa nimic celui prădat; a fura prin înșelăciune, a înșela: fiindcă nu știi legea, te pîrjolesc toți de toate părțile (JIP.); ai pîrjolit mai deunăzi la cărți pe sărdarul Cuculeț (ALECS.) [comp. PRĂJI].

PÎRLACIU *sm.* *F* Cel ce are obiceiul de a p î r l i, de a înșela, de a păcăli; *pr. ext.* găinar. potlogar: vizitiul... adauge că e vorba numai de pîrlaci, adecă hoți mici (IRG.).

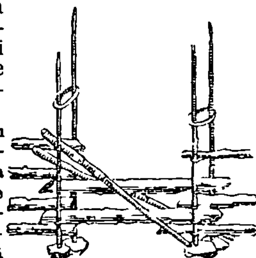
PÎRLĂU *pl.*-ae *sn.* *Olten. Tr.-Carp.* Ciubăr în care se opăresc rufele [ung. p á r l ó].

PÎRLAZ ☛ PÎRLEAZ.

PÎRLE(A), PÎRLEO, PÎRLII *adv.* *F* Numai în anumite locuțiuni: a se duce ~, a o rupe la fugă; să te ții *sau* să te duci, să te păzești) pîrleo! (*sau* ~!), fugi din răsputeri: o luaseră la sănătoasa, de nu le zăreai călcîiele, dusu-s'au pîrle (ALECS.); dete dosul pe ușă afară și, să te ții pîrleo! îi sfîrîiau călcîiele fugind (ISP.); apoi rupînd-o d'a fuga, să te păzești pîrleo! că-i sfîrîiau călcîiele de iute ce se ducea (ISP.); atunci iapa, să te cam mai duci pîrlea! și s'au a cuns tocmai în fundul mării (SB.); du-te pîrlii! du-te naibii! pleacă, să nu te mai văd: du-te pîrlii! că doar n'am să-ți toc la ureche pînă mîine (ALECS.) [srb. p r l i].

PÎRLEALĂ (*pl.*-eli *sf.* ① Faptul de a p î r l i, arsură superficială: îi venise și ei miros de pîrleala pieilor (ISP.); dă-i o ~ bună cu niște chibrituri de ieste, care ard mocnit (CRG.) ¶ ② Ⓕ Înșelătorie ¶ ③ Ⓕ Pierdere, pagubă: mi-am scos pîrleala.

PÎRLEAZ, *Mold.* PÎRLAZ, *Bucov* PERELAZ (*pl.*-zuri *sn.* Trecătoare la un gard de nuiele, formată din una sau mai multe scînduri sau bîrne așezate orizontal și sprijinite pe niște pari (• 3795): femeile... se chemau la pîrleaz, ca să-și spuie ceau mai auzit (VLAH.); noaptea tîrziu, fata babei sărea iute peste pîrlaz (CRG.); deprinși din copilărie a sări garduri și pîrlazuri (GN.); nu-i gard fără pîrlaz și om fără năcaz (ZNN.); l-a petrecut pînă la livadă, la perelaz, în pas iute (GRIG.) [vsl. *p r ě l a z ŭ, bg. p r ě l ě z ŭ].

Fig. 3795. Pîrleaz.

PÎRLI (-lesc 1. *vb. tr.* ① A arde puțin pe deasupra: pe cine nu-l pîrlește soarele, nu-l degeră nici gerul (DLVR.); la Crăciun, cînd tăia tata porcul și-l pîrlea și-l opărea (CRG.); ☛ ÎMBĂTRÎNI 2 ② Ⓕ A o ~ la fugă, a o rupe la fugă: noi atunci am pîrlit-o la fugă (CRG.) ¶ ③ *F* A păcăli, a înșela, a arde.

2. *vb. refl.* ① A se arde puțin pe deasupra; a se înnegri la față de soare: unul din ogari a dat cu coada prin foc, s'a pîrlit nițel și d'aia miroase greu (ISP.) ¶ ② Ⓕ *F* A păți ceva neplăcut, a se păcăli, a se înșela (la o cumpărătoare, etc., a se arde, a se frige; Ⓟ: cine se pripește, se pîrlește, nu e bine să faci lucrurile în pripă, graba strică treaba [srb. p r l j i t i].

PÎRLIT 1. *adj. p.* PÎRLI. ① Ars puțin pe deasupra; înnegrit de soare: miroase a ~; fața, iarba ~ă de soare, de arșița soarelui ¶ 2 *adj.* și *sm.* *F* Prăpădit; sărac lipit; secătură: cum te știm ~, poate nu le-i fi cumpărat (hainele din biata lefșoară (CAR.); ce notă vrei să-i dau ~ului tău de protejat? (CAR.).

2. *sbst.* Faptul de a pîrli.

PÎRLITURĂ *pl.*-turi) *sf.* ① Faptul de a p î r l i, pîrleală: valurile de iarbă.... ofilite sub pîrlitura soarelui (ODOB.) ¶ 2 *F* A da pe cineva pe ~, a-i face zile fripte, a-l chinui amar, a-l necăji rău ¶ ③ *Mold.* ♣ Loc în pădure cu copaci pîrliți (despuiați de frunze) de pe urma unui pîrjol (SEZ.).

PÎRLOG (*pl.*-oage) *sn.*, *Mold.* PÎRLOAGĂ (*pl.*-ge *sf.* 1 Pămînt care a mai fost arat, dar, nefiind destul de gras, e lăsat unul sau mai mulți ani să se odihnească; pe el crește un fel de iarbă rară: lăsînd să se vadă o margine de Bărăgan, cu pîrloagele sale nestrăbătute (D.-ZAMF.); prepelița s'a mutat cu puii... în niște pîrloage din marginea lăstarului (BR.-VN.); tare mi-e teamă că mi-a rămînea bunătate de locșor pîrloagă (FLOR.) ¶ ② *Pr. ext.* Iarba și buruienile crescute pe un astfel de loc: dudaiele și pîrloagele crescuseră mai înalte decît pomușoara (D.-ZAMF.) [vsl. p r ě l o g ŭ].

PÎRLUI (-uesc) *vb. tr.* *Trans.* A opări (rufele): căldări de pîrluit schimburile (RET.) [ung. p a r l a n i].

PÎRMAC (*pl.*-ace *sn.* *Olten.* (RV.-CRG.) = PĂRÎNGĂ [srb. p a r m a k].

PÎRNAIE *sf.* 1 Oală mare de pămînt (ca

de 4-5 litri): **pirnaia... serveşte numai pentru fierturi în mare cantitate** (MAN.); **Midas împărat băù o ~ de sînge de taur** (ISP.) ¶ ② Varietate de struguri.

PÎRNOJIE *sf. Mold.* Loc arat de mai mulţi ani, însă pe care cresc spini: **baba ceea avea şi ea o ~ de loc** (FLOR.); **cît mă costă pîrnojia asta de vie, numai să fie în sufletul lui socru-meu, că el m'a procopsit cu dînsa** (D.-ZAMF.) [comp. bg. srb. p o d n o ž i e „loc situat la piciorul muntelui"].

PÎRPĂLI ☛ **PÂRPĂLI**.

PÎRPĂLIŢĂ ☛ **PÂRPĂRIŢĂ**.

PÎRPĂRĂ ☛ **PĂRPĂRĂ**.

PÎRPĂRIŢĂ ☛ **PĂRPĂRIŢĂ**.

PÎRPÎI (-**piiu**, -**păesc**) *vb. intr.* A pîrîi.

○ **PÎRPOR** *sm.* ① *Băn.* Ⓟ Spuzeală; rapur ② *Olten.* (PSC.) Tăciune potolit cu apă, călduţ, care se pune pe locul înţepat de un cuiu, ca să nu coacă rana [srb. p r p o r].

PÎRPORI ☛ **PĂRPĂLI**.

○ **PÎRSNEL** = **PRISNEL**.

○ **PÎRŞCĂU** *sbst. Olten* Fulguială de zăpadă, primul strat subţire de zăpadă ce se cerne întîiu (CIAUŞ.): **dete Dumnezeu un ~ de zăpadă** (RV.-CRG.) [comp. srb. p r š i t i „a fulgui"].

○ **PÎRTIC** (*pl.*-**icuri**) *sn. Trans.* Marfă măruntă, mărunţiş: **Vindea pipe, funi, tămîie, Smochine şi alămîie Şi cîte alte ~uri** (RET.) [ung. p o r t é k a].

PÎRTIE, ○ **PÎRTE** *sf.* ① Cărare făcută în zăpadă: **oamenii... aruncînd zăpada din uşă şi făcînd pîrtii adînci şi înguste** (DLVR.) ¶ ② *Pr. ext.* Cărare, potecă: **o luară apoi pe o pîrtie** (ISP.); **mare frica primejdii ne iaste ca nu cumva pîrtea rătăcind şi cărarea... pierzînd...** (CANT.) ¶ ③ Ⓕ Răritură, gol: **cu securea smulsă din mîna unui ostaş, croia pîrte largă în gloata vrăjmaşă** (VLAH.) [srb. p r t].

PÎRŢAG *sbst.* Furie, mînie cu toane, *numai în* Ⓟ: **arţagul îşi găseşte ~ul** ☛ **ARŢAG**.

○ **PÎRŢĂGUŞĂ** (*pl.*-**şe** *sf. Olten.* (VIC.) Soiu de prună mică, care se desghioacă de pe sîmbure [srb. p r c a v k a].

PÎRV *adj.* Se zice despre un berbece sau de o oaie cu lîna scurtă şi creaţă.

PÎRVAC (*pl.*-**ace**) *sn.* Stupul ce roeşte întîiu într'o vară [bg. p ă r v a k ŭ].

PÎS! *interj.* = **PIS** ②: **bietul Ercule nu mai zise nici ~!** (ISP.).

PÎSLĂ (*pl.*-**le**) *sf.* Materie de lînă sau de păr (de cămilă, de iepure, de castor, etc.) cu firele neţesute, ci frămîntate şi lipite între ele cu cleiu şi îndesate apoi la piuă: **pălărie de ~** [vsl. p l ŭ s t ĭ].

PÎSLAR *sm.* ⊕ Cel ce face p î s l e.

PÎSLI (-**lesc**) *vb. tr.* A transforma în p î s l ă.

PÎSLOS *adj.* Îndesat ca p î s l a, îmbîcsit.

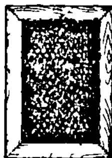
PÎŞ[1] *sm.* Animal rozător, de mărimea unui şoarece, care trăeşte în grădini şi în păduri, hrănindu-se cu fructe şi în special cu alune; numit şi „alunar" sau „pricoliciu" *(Myoxus avellanarius).* [vsl. *pl.* p l ŭ š ĭ < p l ŭ h ŭ].

PÎŞ![2] *interj.* Imită sgomotul uşor al paşilor înnăbuşiţi sau umbletul în vîrful degetelor: mai adesea reduplicat: **sare jos de pe cal şi, ~! ~! pin iarbă, merge binişor... către locul bănuit** (CAR.); **fata se duse binişor, se strecură pe lîngă zid şi, ~! ~! în vîrful degetelor, pînă la uşă** (ISP.) [p ă ş i].

PÎŞIN ☛ **PĂŞIN**.

○ **PÎZDARIE**, **PÎZDERIE** = **PUZDERIE**.

PLAC *sbst.* ① Plăcere, gust, voie, *numai în expresiunile* **pe ~**, **după ~** (**a fi cuiva pe ~**: **fata de împărat se silea în toate chipurile să-i fie pe ~** (ISP.); **a face cuiva pe ~**; **după ~ul meu**): **cui nu-i place, să-şi facă altul mai pe ~** (SLV.) ¶ ② **Bunul ~** (tradus din fr. „bon plaisir"), lucru făcut numai după voia, după capriciul cuiva, arbitrar, samavolnicie: **regimul bunului ~**; **legea scrisă trebue să ţie locul voinţei arbitrare şi a bunului ~** (I.-GH.) [p l ă c e a].

Fig. 3790. Placă de scris.

***PLACA** (-**achez** *vb. tr.* A acoperi un metal cu o foaie de aur sau de argint [fr. p l a q u e r].

***PLACĂ**[1] (*pl.*-**ăci**) *sf.* ① Foaie de metal mai mult sau mai puţin groasă ¶ ② Bucată de metal, tăbliţă pe care sînt săpate nişte cuvinte sau cifre ¶ ③ Tăbliţă de ardezie pe care se exercită a scrie şcolarii începători (▪ 3796): **acesta îi ducea placa de scris şi o carte** (GRL.) ¶ ④ ▪

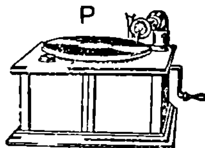
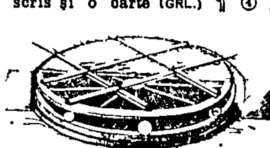

Fig. 3797. P. Placă de gramofon.

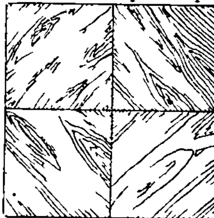

Fig. 3798. Placă turnantă.

~ de gramofon, disc de cauciuc pe care sînt întipărite vibraţiunile vocii sau ale unui instrument şi care se pot reproduce cu ajutorul gramofonului (▪ 3797 ¶ ⑤ **~ turnantă**, disc mare de fier, orizontal, care se învîrteşte în jurul unui fus şi pe şinele căreia se aduc locomotivele şi vagoanele ce trebue îndreptate pe altă linie (▪ 3798) ¶ ⑥ Gradul cel mai mare de decoraţie al unui ordin (▪ 3799) ¶ ⑦ **~ fotografică**, bucată dreptunghiulară de sticlă acoperită cu o substanţă sensibilă la lumină şi pe care se obţine negativul unei fotografii ¶ ⑧ **~ mucoasă**, leziune sifilitică a mucoaselor sau a pielii fr. p l a q u e.

Fig. 3799. Placă de Mare-Cruce.

PLACĂ[2] ☛ **PLĂCEA** 2 ②.

***PLACAJ** (*pl.*-**aje**) *sn.* Lucrare de tîmplărie prin care se aplică o foaie subţire dintr'un lemn mai scump pe altul de o calitate inferioară sau plăci de metal, de sidef, etc. ca ornamente pe lemnul unei mobile (▪ 3800) [fr.].

Fig. 3800. Placaj.

***PLACARD** (*pl.*-**de** *sn.* Foaie scrisă sau tipărită, cu un conţinut de obiceiu injurios sau răzvrătitor, lipită pe un zid, pe un gard, etc. [fr.].

***PLACARDA** (-**dez**) *vb. tr.* A afişa, a lipi un placard [fr.].

PLĂCEA (**plac**) 1. *vb. tr.* A găsi pe cineva pe placul său: **văzînd-o zi cu zi, a ajuns să o placă atîta, încît... a cerut-o în căsătorie** (CAR.).

2. *vb. intr.* ① A fi conform cu gustul, cu dorinţa, cu voinţa cuiva, a-i fi pe plac: **îmi place**; **nu-mi place**; **dacă-ţi place**; Ⓟ: **ce ţie nu-ţi place, altuia nu-i face**; Ⓟ: **nu e frumos ce e frumos, ci e frumos ce-mi place mie** ¶ ② *Trans. Băn.* **Placă!** poftim! poftiţi! fii bun! [lat. p l a c ē r e].

***PLACENTĂ** (*pl.*-**te**) *sf.* ① — **CASĂ**[1] ⑫ ¶ ② Partea de pe suprafaţa ovarului pe care sînt aşezate ovulele [fr.].

PLĂCERE *sf.* 1 Mulţumire sufletească: **simt o ~ deosebită cînd îl văd**; **o fac cu ~**, **fără ~** ¶ 2 Petrecere, distracţie: **~a jocului** ¶ ③ Lucru plăcut sau îndatoritor care se face cuiva: **fă-mi această ~** ¶ ④ *pl.* Desfătările, bucuriile vieţii: **a renunţa la plăceri** ¶¶ C **NEPLĂCERE** [p l ă c e a].

***PLACHETĂ** (*pl.*-**te**) *sf.* 1 Broşurică, cărticică cu puţine foi ¶ ② Mic basorelief pe o placă dreptunghiulară, de metal [fr. p l a q u e t t e].

PLACHIE *sf.* 1 Mîncare de peşte, gătit cu ceapă şi untdelemn: **~ de crap** ¶ ② *Mold. Bucov.* Un fel de pilaf făcut cu orez (sau cu crupe ori cu păsat) şi cu carne (sau numai cu grăsime de porc: **vom face ~ cu costiţe de porc de cele afumate** (CRG.) [ngr. πλακί].

***PLACID** *adj.* Care se arată blajin, potolit, pacinic, în ori-ce împrejurare: **le luă locul o viaţă de provincie, ~ă, monotonă** (D.-ZAMF.) [fr.].

***PLACIDITATE** *sf.* Fire blajină, placidă [fr.].

PLĂCINTĂ *pl.*-te *sf.* 1 Mai multe foi de aluat subțire suprapuse, printre care sînt puse pături de brînză, de carne tocată, de felii de mere, etc., coapte în cuptor: **tată-său s'a făcut vornic de hatîrul unei plăcinte ce a trimis la masa domnească** (ALECS.); **bună-i plăcinta, dar dacă nu-i, e bună și pita** (MERA); *F* a-l aștepta **cu plăcinte calde**, a l aștepta cu bucurie, cu toate bunătățile pregătite; ☞ **FOAIE**[1], ; **ÎNAINTE** 1. 1 ; **NEVOIE** ¶ 2 F *F* Festă, renghiu, boroboață, poznă neplăcută: **cum văzu ce ~ i se pregătește, înfipse sabia în pămînt ...și rămase neclintit** (ISP.) [lat. p l a c e n t a].

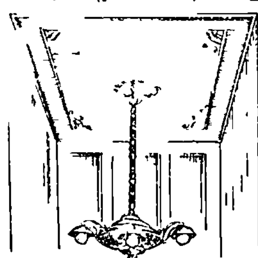
PLĂCINTAR *sm.* Cel ce face sau vinde p l ă c i n t e.

PLĂCINTĂRIE *sf.* 1 Meseria p l ă c i n t a r u l u i ¶ 2 Locul unde se fac și se vînd plăcinte: **spune i că nu-mi plac poeziile de ~** (ALECS.).

PLĂCINȚICĂ (*pl.*-țele *sf.* *dim.* **PLĂCINTĂ**.

PLĂCUT *adj. p.* **PLĂCEA**. Ceea ce place ochiului, gustului, care face plăcere: **o față, o înfățișare ~ă; ~ la vorbă; cu gust ~** ¶¶ C **NEPLĂCUT**.

***PLAFON** (*pl.*-oane), **PLAFOND** (*pl.*-onduri) *sn.* Tavan (▪ 3801): **prin plafon vedeam cerul ca printr'un ciur** (BOL.); **straturi de stele albastre pe plafonduri argintoase** (EMIN.) [fr.].

Fig. 3801. Plafon.

***PLAGĂ** (*pl.*-ăgi) *sf.* 1 Rană ¶ 2 *F* Urgie, pedeapsă dumnezeească, calamitate [lat. p l a g a sau germ. P l a g e].

PLAGHIE ☞ **PLAVIE**.

***PLAGIA** (-giez) *vb. tr.* A publica pe numele său o operă sau fragmente dintr'o lucrare scrisă și tipărită de altul [fr.].

***PLAGIAT** (*pl.*-ate *sn.* Fapta plagiatorului, furt literar [fr.].

***PLAGIATOR** *sm.* Cel ce a plagiat o scriere, care a comis un furt literar [fr.].

PLĂIAȘ, **PLĂIEȘ** *sm.* 1 Locuitor din p l a i u, din munți: **curgeau plăieșii roiuri de pe sub poalele codrilor** (VLAH.) ¶ 2 Grănicer, soldat ce păzea granițele țării în părțile muntoase (▣ 3802).

Fig. 3802. Plăieș din Transilvania.

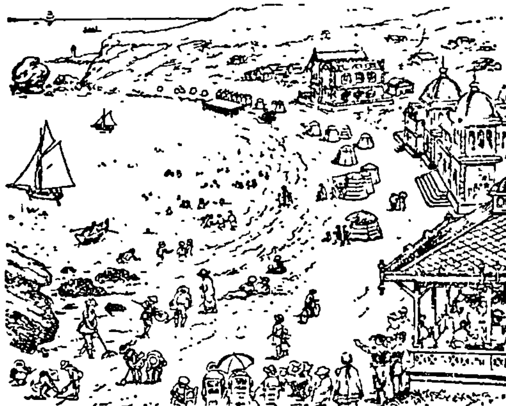
PLAIU (*pl.*-aiuri) *sn.* 1 Regiunea muntoasă a unei țări (*în opoz.* cu „șesul" : **am colindat aiurind ~rile și cîmpiile** (ODOB.); în titulatura veche a unuia din cei doi mitropoliți ai Munteniei: **X., mitropolit al Tîrgoviștii, exarhul Plaiului și a toată Ungrovlahia** ¶ 2 *poet.* Regiune, ținut: **toate gîndurile își luaseră sborul către ~urile cerești** (ALECS.) ¶ 3 Întindere mare de loc, fără păduri, pe coastele unui munte: **unde și unde vedem turme de oi presărate pe limpezișul ~rilor** (VLAH.) ¶ 4 Diviziune administrativă a unui județ de la munte, corespunzătoare plășii de la șes ¶ 5 Drum prin pădure pe coasta unui munte [lat. vulg. p l a g i u s].

PLAIVAS (*pl.*-ase), **PLAIVAZ** (*pl.*-aze) *sn.* Creion: **banii puși... într'o hîrtie pe care scrisese cu plaivazul: „leafa lui Marin"** (BR.-VN.) [ung. p l a j b á s z, srb. p l a j v a z < germ. B l e i w e i s s].

***PLAJĂ** (*pl.*-je) *sf.* Teren șes acoperit cu nisip mărunt pe care refluxul îl lasă descoperit pe țărmul mării: **vara, lume de pe lume se adună pe plajele ei calde** (VLAH.) (▣ 3803) [fr. p l a g e].

PLĂMADĂ *sf.* ① Plămădeală ① ¶ ② = **PĂSTURĂ**[1] [p l ă m ă d i].

PLĂMĂDEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* ① Bucată de aluat dospit care se amestecă cu frămîntătura din care voește cineva să coacă pîine, spre a o face să crească și să se dospească, dospeală ¶ ② Frămîntătură, aluat: **în ~, după ce s'a răcit, se pune aluat dospit, oprit de la altă pîine** (VOR.); Ⓕ: **pămîntul Moldovei este o ~ de sîngele veneticilor ce au cercat să o robească** (ISP.) ¶ 3 Lichidul în care s'a plămădit o substanță oarecare [p l ă m ă d i].

Fig. 3803. Plajă.

PLĂMĂDI (-ădesc) 1. *vb. tr.* și *intr.* ① A frămînta aluatul împreună cu plămădeala: **Porojan a fost dat pe mîna unui brutar, pentru ca să învețe a ~ pîni** (ALECS.); **muierea care nu va să plămădească, toată ziua cerne** (ZNN.) ¶ ② *Pr. ext.* A frămînta diferite amestecuri de substanțe: **cucoana Marghioala plămădea pe prispă, la umbră, gogoși de ristic pentru suliman** (CAR.) ¶ ③ A lăsa o substanță să stea în apă sau într'un lichid pînă se disolvă părțile ei solubile ¶ ④ Ⓕ A zămisli, a plăsmui, a urzi: **meșterul omenirii, din nimic, numa gîndind, plămădi lumea** (JIP.) [comp. vsl. p o m l a d i t i].

PLĂMÎN *sm.*, **PLĂMÎNĂ** (*pl.*-îni) *sf.*, **PLĂMÎIU** (*pl.*-ii) *sn.* Fie-care din cei doi saci cu pereții subțiri, plini de aer, spongioși, așezați în cavitatea toracică și cari constitue organul respirațiunii (Ⓟ „bojoc") (▪ 3804): **~ul drept, ~ul stîng; boală de ~i; au spălat frumușel inima, maiul, plămîiile, mațele** (SB.) [ngr. πλεμόνι].

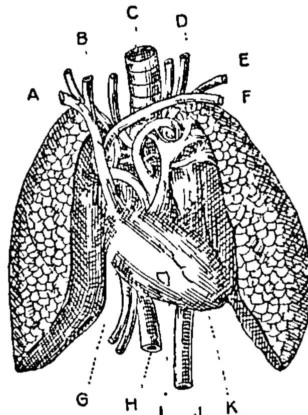

Fig. 3804. Plămînii.
A. Vîna brațului. — B. Vîna portă. — C. Traheea-arteră. — D. Vîna portă. — E. Artera brațului. — F. Vîna brațului. — G. Auriculul drept. — H. Vîna cavă. — I. Ventriculul drept. — J. Aorta. K. Ventriculul sting.

PLĂMÎNĂRICĂ *sf.* **CUSCRIȘOR** ② [p l ă m î n ă].

***PLAN** 1. *adj.* ① Șes, neted, oblu, întins și fără încovoieturi, fără ridicături sau adîncături ¶ ② **Suprafață ~ă**, aceea pe care o dreaptă se poate aplica în toate sensurile; **unghiu ~**, intersecția a două drepte care sînt în acelaș plan; **figură ~ă**, desenată pe o suprafață plană; **geometrie ~ă**, care studiază suprafețele plane.

2. (*pl.*-anuri) *sn.* ① Suprafață plană: **~ vertical; ~ inclinat** ☞ **INCLINAT**② ¶ ② Desen geometric reprezentînd proiecțiunea ortogonală a diferitelor puncte ale unui loc, ale unei clădiri, ale unui obiect pe o suprafață plană: **~ul unei case, unui oraș: odată, mi-aduc aminte că ridicam ~ul unui petic de moșie** (I.-GH.) ¶ ③ Distanța mai mare sau mai mică a părților unui tablou în raport cu spectatorul: **primul ~ al unui peisaj** ¶ ④ Ⓕ Distribuția metodică a diferitelor părți din care e alcătuită o lucrare literară: **~ul unui discurs, unei tragedii** ¶ ⑤ Ⓕ Proiect:

în toate verile croia la ~uri cum să-și lucreze via (ISP.); ⚔ un ~ de bătaie [fr.].

*PLANA (-nez) *vb. intr.* ① A sta în aer cu aripile întinse și fără a părea că se mișcă, vorbind de păsări (*pr. anal.* și despre un aeroplan, cînd e oprit motorul și aviatorul se lasă purtat de aer) ¶ ② F A privi de sus, de la o înălțime, a domina cu privirea ¶ ③ Ⓕ A stăpîni cu mintea ¶ ④ Ⓕ A fi iminent, a amenința să se întîmple, a pluti: o mare nenorocire planează peste capetele voastre [fr.].

*PLAN-CONCAV *adj.* Se zice despre o lentilă plană pe una din fețe și concavă pe cealaltă (▣ 3805) [fr.].

*PLAN-CONVEX *adj.* Se zice despre o lentilă plană pe una din fețe și convexă pe cealaltă (▣ 3806) [fr.].

Fig. 3805. Lentilă plan-concavă. Fig. 3806. Lentilă plan-convexă.

*PLANETĂ (*pl.*-ete) *sf.*, ✍ PLANET (*pl.*-ete) *sn.* ① ☆ Astru care se învîrtește împrejurul soarelui, descriind o elipsă în jurul lui și pe care-l vedem luminat de lumina ce primește de la soare; se cunosc astăzi peste patru sute de planete, din care cele mai însemnate sînt: Mercur, Venus, Pămîntul, Marte, Vesta, Junona, Ceres, Pallas, Jupiter, Saturn, Uranus și Neptun (▣ 3807): toate te fac să te crezi departe de pămînt, într'o ~ nelocuită (VLAH.); crede că vede un om dintr'un alt planet (VLAH.) ¶ ② În astrologie: astru căruia i se atribue o influență asupra soartei omului, zodie: e născut sub o ~ fericită; *de aci, pr. anal.*, bilețel cu însemnări tipărite privitoare la soartă, pe care-l scoate dintr'o cutie un papagal, un șoricel, etc.: pe urmă trag toți planeta de la o Italiancă cu papagalul (CAR.) [fr.].

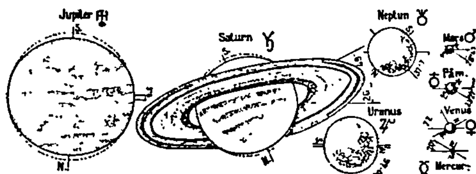

Fig. 3807. Planete.

*PLANETAR *adj.* ☆ Ce ține de planete; privitor la planete; sistem ~, totalitatea planetelor care se învîrtesc în jurul soarelui [fr.].

*PLANIMETRIC *adj.* Privitor la planimetrie [fr.].

*PLANIMETRIE *sf.* Partea topografiei care se ocupă cu modul de a proiecta o porțiune de teren pe un plan orizontal [fr.].

*PLANIMETRU (*pl.*-tre) *sn.* Instrument pentru măsurarea suprafețelor plane [fr.].

*PLANISFERĂ (*pl.*-ere) *sf.* ● ☆ Hartă în care sfera terestră sau sfera cerească e reprezentată pe un plan [fr.].

*PLANISFERIC *adj.* ● ☆ Privitor la planisferă [fr.].

PLANISI (-isesc) 1. *vb. tr.* A ademeni, a seduce, a supune voii și poftelor sale: începu să vorbească... cu niște cuvinte mieroase... de ar fi planisit nu numai pe oameni, dar și pietrele (ISP.).

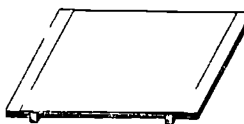
2. *vb. refl.* A se supune poftelor cuiva, a se lăsa a fi ademenit, a fi sedus: biata femeie slabă ca toate femeile, se planisi dascălului (ISP.) [ngr. πλανῶ „a seduce"].

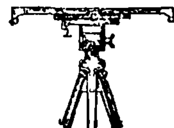
*PLANȘĂ (*pl.*-șe) *sf.* ① Scîndurică de lemn, placă de metal pe care s'a săpat un desen, spre a fi reprodus prin tipar ¶ ② Tipar făcut de pe o astfel de planșă [fr. planche].

*PLANȘETĂ (*pl.*-ete) *sf.* ① Scîndură dreptunghiulară pe care se întinde și se fixează cu ținte hîrtia pe care urmează să se deseneze ceva, să se ridice un plan, etc. (▣ 3808) ¶ ② Instrument pentru ridicarea planurilor (▣ 3809): o fetiță lăsase secera și venise lîngă ~ (I.-GH.) [fr. planchette].

*PLANTA (-tez) *vb. tr.* ♣ A sădi [fr.].

*PLANTĂ (*pl.*-te) *sf.* ♣ Nume generic dat oricărui vegetal, iarbă, buruiană, copăcel, pom sau copaciu: ~ textilă, medicinală, veninoasă [lat.].

Fig. 3808. Planșetă.

Fig. 3809. Planșetă.

*PLANTATOR *sm.* ♣ ① Cel ce plantează, săditor ¶ ② Cel ce cultivă o plantație în colonii [după fr. planteur].

*PLANTAȚIUNE, PLANTAȚIE *sf.* ♣ ① Faptul de a planta, sădire, sădit ¶ ② Totalitatea vegetalelor sădite într'un loc ¶ ③ Locul însuși pe care sînt sădite aceste vegetale ¶ ④ Ori-ce stabiliment agricol în colonie: ~ de tutun, de cafea [fr.].

○PLANTICĂ, PLÂNTICĂ (*pl.*-ici) *sf. Băn. Olten. Trans.* = PANGLICĂ: Frunză verde ș'o plântică, Mă iubii cu multă frică (IK.-BRS.).

*PLANTIGRAD 1. *adj.* Care calcă pe toată talpa piciorului.

2. (*pl.*-ade) *sn.* Mamifer carnivor care, umblînd, calcă cu toată talpa piciorului pe pămînt (d. e. ursul) (▣ 3810) [fr.].

Fig. 3810. Plantigrad (L. Labă).

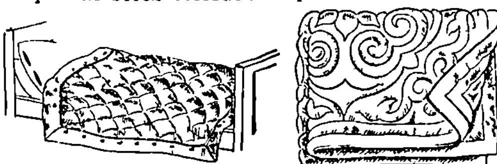
*PLANTON *sm.* ⚔ Soldat de serviciu pe lîngă un superior spre a transmite ordinele acestuia [fr.].

PLĂNUI (-uesc) *vb. tr.* și *intr.* A face proiecte, planuri: procleta le puse gînd rău și tot plănuia cum'ar face ca să-i răpuie (ISP.); seara, ceasuri întregi se primblă prin odaie și cugetă la Ana și plănuește (VLAH.).

PLAPAMĂ... ☞ PLAPOMĂ...

PLĂPÎND *adj.* Care nu e destul de robust ca să poată suporta frigul, răceala, asprimea timpului, gingaș, delicat, fraged: Turcii, plăpînzi de felul lor... începură a amorți și a degera (ISP.); avea o împărăteasă frumoasă... și blîndă, blîndă, ca un miel ~ (DLVR.); o floare ~ă; la vezi păsările ~e, unele golașe, ce s'ar face ele fără grija părinților? (BR.-VN.) [lat. *palpabundus<palpare].

PLAPOMĂ, PLAPAMĂ (*pl.*-me) *sf.* Învelitoare de pat de stofă colorată umplută cu lînă sau cu vată (*Mold.* „oghial") (▣ 3811): suflu 'n luminare și-mi trag plapoma peste cap (VLAH.); după ce m'am înfășurat într'o plapomă de flanelă groasă (I.-GH.); la fetița, o înfășură în plapămă, cu pericolul de a o înnăbuși (BR.-VN.); ☞ ÎNTINDE 2 ②.

Fig. 3811. Plapome.

PLĂPOMAR, PLĂPĂMAR *sm.* Cel ce face plapome (*Mold.* „mindirigiu"): i-au tăiat bietului plăpomar funia pe care întinsese cîteva fețe de plapomă (GRL.).

PLĂPOMĂRIE, PLĂPĂMĂRIE *sf.* ① Meseria plăpomarului ¶ ② Prăvălia, marfa plăpomarului.

PLĂPOMIOARĂ, PLĂPĂMIOARĂ (*pl.*-re) *sf. din* PLAPOMĂ.

PLAS[1] = PLAZ.

○PLAS[2] *sbst.* Căpiță mai mică de fîn: a scos șarpele un cap cît un ~ de fîn (R.-COD.) [bg. plastĭ, srb. plast].

*PLASA (-asez) 1. *vb. tr.* ① A așeza, a pune (într'un loc, într'un post): ~ pe un spectator; ~ într'un magazin ¶ ② A da cu dobîndă: ~ bani ¶ ③ A găsi

un cumpărător pentru o marfă: i-am plasat vinurile ¶ ④ A rosti, a spune la timpul, la locul potrivit: ~ o vorbă; ce mai ocazie pentru un tînăr cavaler... să-și plaseze cele mai galante și mai parfumate complimente (VLAH.).

2. *vb. refl.* A se așeza într'un loc; a-și găsi un post, o slujbă, a se căpătui [fr. placer].

PLASĂ *pl.*-ăși, -ase *sf.* ① Împletitură de sfoară, cu care se prind pești; e mai mică decît năvodul și mai mare decît volocul: a da, a prinde cu plasa (■ 3812 : băiatul intră cu plasa în gîrlă (ISP.) ¶ ② Împletitură de sîrmă din care se fac împrejmuiri, despărțituri, etc.: împrejmuirea de la uliță e de ~ de sîrmă (BR.-VN.) ¶ ③ Plasa ițelor, împletitura de sfori care alcătuesc ițele: numită și „ostrețe" sau „cocleți" ¶ ④ Diviziunea administrativă a unui județ de la șes, corespunzătoare plaiului de la munte ¶ ⑤ Limbă de cuțit, tăiș: De grea moarte am murit, De plasa cuțitului, De pușca 'mpăratului (MAR.) ¶ ⑥ Mîner de cuțit.

Fig. 3812. Plasă.

‡ **PLĂSA** -ăsez *vb. intr.* A bate din palme, a aplauda [comp. srb. plesati].

***PLASAMENT** (*pl.*-te) *sn.* ① Faptul de a plasa, de a găsi de lucru muncitorilor, de a procura o slujbă cuiva, etc., plasare ¶ ② Depunerea unei sume de bani într'o întreprindere sau ca împrumut, spre a aduce un beneficiu sau un venit anual [fr. placement].

***PLASARE** *sf.* Faptul de a plasa; birou de ~, birou unde, în mod gratuit, sau în schimbul unei taxe, se găsesc adresele caselor unde e vacant un loc de servitor, de lucrător, etc.

***PLASATOR** *sm.* Cel ce plasează, ce procură de lucru sau o slujbă, etc. [după fr. placeur].

PLĂSCAVIȚĂ = PLESCAVIȚĂ.

PLĂSEA, PRĂSEA *sf.*, *mai adesea* PLĂSELE, PRĂSELE *pl.* Mîner de cuțit, de furculiță, de sabie, de pistol, etc. : nici o armă nu avea alta decît un mic junghiu cu plăselele de aur (NEGR.) : pistoale cu plăsele de argint și de sidef (DLVR.) ; mînile-i albe... netezesc... penele de struț ale unui evantaliu cu plăselele de baga (VLAH.) : chimirul îngust din care ieșeau prăselele groase ale unui cuțit (SLV.) ; cu mîna dreaptă pe prăselele hangerului din sileaf (CAR.) [comp. plasă ⑥].

PLĂSMUI... — PLĂZMUI...

○ **PLAST** (*pl.*-te *sn. Băn., Olten.* PLASTĂ (*pl.*-te *sf.* Căpiță de fîn [srb.].

***PLASTIC** *adj.* ① Privitor la formele corporale; arte ~e, care au drept scop să reproducă formele corpurilor (de e. sculptura și pictura ; substanțe ~e, care pot lua felurite forme și servă la modelat (ceară, argilă, etc. ¶ ② Ⓕ Sculptural: stil ~; *adv.*: o lume vie pe care poetul o vede desluşit... și de aceea ne-o descrie așa de ~ (VLAH.) [fr.].

***PLASTICĂ** *sf.* Arta de a modela figuri, ornamente, etc. [fr.].

***PLASTICITATE** *sf.* Însușirea materiilor de a putea lua felurite forme (ca ceara, argila, etc.) [fr.].

PLASTOGRAF *sm.* Cel ce falsifică scrisul sau semnătura cuiva: cum putem noi să punem candidatura unui ~ (CAR.) ; ~i zicem celor ce fac scrisori mincinoase de tot sau în parte (LEG. CAR.) [ngr.].

PLASTOGRAFIE *sf.* Scriere sau iscălitură falsificată: mi-au furat iscălitura, pentru ca să facă o ~, cu gînd de a mă calici (ALECS.) ; este atît de naiv, încît crede că e ~ un document olograf (CAR.) [ngr.].

***PLASTRON** (*pl.*-oane *sn.* ① Partea dinainte a unei platoșe ¶ ② PIEPTAR ② ¶ ③ Bucată de piele căptușită cu care se acopere pieptul la scrimă [fr.].

PLASTUR... ☞ BLASTRU...

PLAȘCĂ *sf.* ① Ⓣ ‡ Manta: iară Sim și Iafet luară o ~, puseră pre umere și... coperiră trupul... tătîni său (PAL.) ¶ ② *Olten. Trans.* Un fel de plasă de pescuit ce seamănă cu prostovolul: plec sara pînă cînd întunecă cu plașca după păstrăvi (GR.-N.) ¶ ③ *Trans.* CREȚIȘOARĂ ① [vsl. plaștĭ].

PLĂȘCAR *sm. Olten.* Cel ce pescuește cu plașca (VÎRC.).

PLAT *sbst. Trans.* (PAC.) Mașină (de fier) de bucătărie [germ. Platte].

PLATĂ (*pl.*-ăți) *sf.* ① Faptul de a plăti: zi de ~; plata impozitului ¶ ② Ceea ce se plătește pentru acoperirea unei datorii, pentru achitarea unei lucrări, etc.: cu ~, cu bani: fără ~, fără bani, fără a fi plătit, în mod gratuit ¶ ③ Simbrie, leafă ¶ ④ Răsplată, recompensă; pedeapsă: să ții minte că fără ~ pentru nevinovatul sînge nu vei ieși de la Dumnezeu (N.-COST.) ; și-a luat plata ; a lăsa în plata Domnului *sau* în plata lui Dumnezeu, a părăsi în voia soartei: lumea înțelegea din vorbă că e cam prost și-l lăsa în plata Domnului (VLAH.) ; ☞ FAPTĂ [vsl.].

PLATAGEA = PĂTLĂGEA.

PLATAGINĂ = PĂTLAGINĂ.

***PLATAN** *sm.* Specie de arbore exotic, foarte frumos, ce poate ajunge pînă la 20—25 m. înălțime; se cultivă la noi, ca plantă ornamentală, prin parcuri și alee (*Platanus occidentalis, Pl. orientalis)* (■ 3813): în piața orașului este un ~, a căruia mărime este prodigioasă (BOL.) [fr. < lat.].

Fig. 3813. Platan.

○ **PLĂTANGER** *sbst. Oaș.* = PĂTLAGINĂ.

PLATARIN *sm.* ☞ CHEFAL.

***PLAT-BANDĂ** *pl.*-de) *sf.* Fâșie îngustă de pămînt, răzor de jur împrejurul unei despărțituri dintr'o grădină și pe care, de obiceiu, sînt sădite flori, arbuști, etc.: toată grădinuța mea... încape într'o singură ~ a grădinii d-voastre (NEGR.) [fr.].

PLATCĂ[1] (*pl.*-ătci) *sf.* Ⓣ Bucată de pînză sau de stofă de care e prins gulerul și celelalte părți ale unei cămăși, ale unei bluze, etc. [rus.].

PLATCĂ[2] (*pl.*-ătci *sf.* MARȚ[2]; a pune ~, a face marț; a intra, a fi ~, a fi marț: pierd necontenit: nu mă pot scula odată, fără ca să nu intru ~ (ALECS.) [srb. platka, pol. płatka.

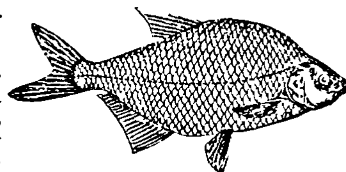
***PLATCĂ**[3] *pl.*-ătci *sf.* PLACĂ ③ : copiii... să învețe slove noi... să scrie pe ~ (DLVR.).

***PLATFORMĂ** (*pl.*-me *sf.* ① Acoperișul unei clădiri făcut în formă de terasă ¶ ② Locul de dinainte sau dinapoi al unui tramvaiu unde pasagerii stau în picioare: un vagon se oprește: doi tineri eleganți de pe treapta platformei de dinainte se dau jos (CAR.) ¶ ③ Locul de pe o locomotivă unde stă mecanicul [fr.].

PLĂTI -tesc 1. *vb. tr.* ① A da cuiva banii ce i-a împrumutat: i-am plătit datoria ¶ ② A da bani în schimbul unui lucru vîndut, în schimbul unui serviciu, etc.: cine cumpără în dator plătește de două ori (PANN) ; i-am plătit leafa ¶ ③ Ⓕ A ispăși: ai să plătești scump fapta ta; va plăti cu capul această crimă ¶ ④ Ⓕ A valora, a prețui: știți, dragii moșului, cît plătește mintea unor împărați (ISP.) ; am cunoscut ce plătesc Moldovenii la luptă, cînd își apără țara (ALECS.) ; ☞ PIELE ①.

2. *vb. refl.* A se scăpa de'o datorie, dînd banii cuveniți, a se achita [vsl. platiti].

PLĂTICĂ[1] *pl.*-ici *sf.* Pește de baltă și de Dunăre, cu corpul tescuit și lat, cu capul mic și botul scurt, cu solzii moi; poate ajunge pînă la cel mult 60—70 cm. lungime; carnea ei e foarte gustoasă (*Abramis brama)* (■ 3814 [bg.].

Fig. 3814. Plătică.

PLĂTICĂ[2] *sf.* Mare și frumos arbore spinos,

de 15—20 m. înălţime, originar din Statele-Unite, cu flori mici, verzui, cu fructele în formă de teci turtite şi puţin răsucite; se cultivă mult ca plantă ornamentală şi pentru facerea gardurilor vii *(Gleditschia triacanthos)* (• 3815).

Fig. 3815. Platică.

PLĂTICUŢĂ (*pl.*-țe) *sf.* = BEHLIŢĂ.

***PLATINA** (-inez) *vb. tr.* ① A acoperi cu un strat de platină prin galvanoplastie: ~ o statue ¶ ② A albi arama roşie cu un amalgam de cositor [fr.].

***PLATINĂ** *sf.* Metal preţios, aproape tot aşa de alb ca şi argintul, foarte ductil, cel mai dens dintre metalele uzuale, care se topeşte la o temperatură foarte ridicată (1800°) şi nu se lasă a fi atacat de cei mai mulţi reactivi; mulţumită acestor însuşiri, e întrebuinţat în chimie şi în fizică, la construirea aparatelor sau instrumentelor de precizie [fr.].

***PLATINIFER** *adj.* Care conţine platină [fr.].

***PLATINOTIPIE** *sf.* Copie fotografică bazată pe acţiunea luminii asupra sărurilor de platină [fr.].

PLĂTIT 1. *adj. p.* PLĂTI ¶¶ C NEPLĂTIT.
2. *sbst.* Plată, faptul de a plăti.

PLĂTITOR *adj. verb.* PLĂTI. Care plăteşte.

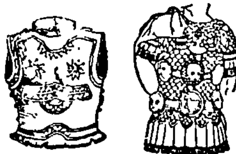
***PLATITUDINE** *sf.* ① Lucru anost, searbăd, fără vlagă ¶ ② Slugărnicie, josnicie [fr.].

PLĂTNIC 1. *adj.* ① Care e dator să plătească (pentru sine sau pentru altul) ¶ ② Care poate plăti, care are cu ce plăti, bun de plată, solvabil.
2. *sm.* Cel ce e dator să plătească, datornic, debitor: bun ~, rău ~, om bun, rău de plată; de la un rău ~ şi cu cenuşa de pe vatră sau cu un sac de paie să te mulţumeşti (PANN).

***PLATONIC** *adj.* ① Privitor la doctrina lui Platon ¶ ② Cu totul ideal: dragoste ~ă; concepţie ~ă [fr.].

***PLATONISM** *sbst.* Şcoala şi doctrina filosofica a lui Platon [fr.].

PLATOŞĂ (*pl.*-şe) *sf.* Pieptar de fier care acopere pieptul şi spatele şi care servea odinioară să apere corpul de loviturile de armă ale adversarului (• 3816): Vulcan, făurarul zeilor, îi dărui cu un toroipan şi cu o platoşă sau pieptar de fier nerăzbătut (ISP.); Căpitani, ostaşi cu zale şi cu platoşe de fier (ALECS.).

Fig. 3816. Platoşe.

***PLATOU** (*pl.*-ouri) *sn.* Podiş, tăpşan: în toată liniştea surdă a platoului nu se auzea decît glasul ascuţit al copilului (DLVR.) [fr. plateau].

***PLAUZIBIL** *adj.* Ce se poate primi, ce poate fi admis, ce pare a fi adevărat pînă nu se dovedeşte contrariul [fr.].

***PLAUZIBILITATE** *sf.* Caracterul a tot ce este plauzibil [fr.].

PLĂVAIU, PLĂVAN 1. *adj.* ① Bălan, bălaiu, blond ¶ ② Alb-cenuşiu (*vorb.* de vite, de oi: Boi plăvani în cîte şase trag, se opintesc în juguri (ALECS.); Oiţa cea plăvaie (GN.) ¶ ③ Poamă plăvaie, varietate de struguri: soiurile de struguri cele mai spornice sînt la noi: poama grasă, poama plăvaie şi poama galbenă (ION.).
2. PLĂVAN *sm.* Bou plăvan: Plăvanii troianul despică şi 'ntind, să se rupă, din greu (VLAH.).
3. PLĂVAIE *sf.* Varietate de struguri [vsl. plavĭ].

PLAVCĂ *sf.* Loc unde se atîrnă năvoadele ca să se usuce.

PLAVIE, PLAGHIE *sf.* Lemne şi crengi, amestecate cu nămol, grămădite pe o apă curgătoare şi care plutesc pe suprafaţa ei: Prutul pusese Nicolai-Vodă... de-l curăţea... de copaci şi de plavii (NEC.); crenguţe de salcie, coji de pîine... buturugi treceau cînd şi cînd plavie în josul apei (S.-ALD.); carele va găsi pre marginea unii ape mari fie-ce lucru... carele-l va fi aruncat apa ca o plavie (PRV.-MB.) [vsl. plavĭ].

PLĂVIŢ *adj.* Bălaiu, blond, de coloarea paiului: Ancuţa, cu cosiţele-i ~e răsfirate (ODOB.); ~ă la faţă şi vecinic cu rîsul pe buze (LUNG.) [comp. plăvan].

PLĂVIU *adj.* Blond, bălan: Ea desface vălul, faţa-i e plăvie (BOL.) [comp. plăvaiu].

PLAZ (*pl.*-azuri) *sn.* Partea de lemn tare, din dosul cormanei, pe care se tîrăşte plugul cînd lucrează, numită şi „talpă" sau „călcîiu"; e legată de grindeiu prin bîrsă • 3831 [bg. srb.].

PLĂZMUI (-uesc) *vb. tr.* ① A crea, a da fiinţă, a face din nimic: am plăzmuit şi eu o fiinţă care să vă facă să uitaţi urîtul (ISP.) ¶ ② A născoci, a scorni, a închipui: într'acele văietări ale firii... închipuirea îşi plăzmueşte vedenii cobitoare (ODOB.) ¶ ③ A falsifica [gr. πλάσμα].

PLĂZMUIRE *sf.* Faptul de a plăzmui; rezultatul acestei acţiuni: ① Creaţiune ¶ ② Născocire, invenţiune, închipuire ¶ ③ Falsificare, fals.

PLĂZMUITOR *adj. verb.* PLĂZMUI şi *sm.* ① Care plăzmueşte; creator ¶ ② Născocitor, inventator ¶ ③ Falsificator.

PLEAFTURĂ PRAFTORIŢĂ.

PLEAMĂ *sf. Mold.* Soiu: e o ~ rea, seamănă lui tată-său (RV.-CRG.) [bg. srb. pleme].

‡**PLEAN** *pl.*-nuri *sn.* Pradă (de războiu): pe cînd biruitorii îşi împărţiau ~ul (VLAH.); Robi un ~ de juni voinici şi alt ~ de fete mari (PAMF.) [vsl. plěnŭ].

PLEANĂ *pl.*-ene *sf. Băn.* (NOV.) Defect.

PLEASC! *interj.* Imita sgomotul plescăitului cu limba a celui ce mănîncă cu lăcomie: rupe o bucăţică, îi face vînt: ~! ~! (DLVR.) [bg. plěsŭkŭ].

PLEASNĂ *pl.*-esne *sf.* ① *Trans.* Şfichiu (la biciu: desgurgă cureluşa cea ca o ~, cu care era îngurgat şerpariul (RET.); licuriciul e scînteia ieşită din pleasna sărită din sbiciul lui Sîm-Pietru (MAR.) ¶ ② *pl. Bucov.* P Băşicuţe ce se formează pe limba, la copiii mici: plesnele... le capătă copiii atunci cînd mamele lor le dau ţîţă fiind despletite (MAR.) [plesni].

‡**PLEAŞĂ** *pl.*-eşe *sf.* Chelie; parte pleşuvă [vsl. plěšĭ].

PLEAŞCĂ[1] *pl.* pleşte *sf.* ① Pradă, jaf: făcîndu-i să rîvnească la libertatea de ~ de care se bucurau... căpitanii din oştirea lui Ipsilante (I.-GH.) ¶ ② F CHILIPIR ①: mirosise pleaşca ce avea să-i cadă (GRIG.) [srb. pljačka].

‡**PLEAŞCĂ**[2] PLAŞCĂ: sacosul iaste pleaşca cu carea purtară pre Hristos la groaznecile patime ale lui (PRV.-MB.).

PLEAŢĂ (*pl.*-ete) *sf.* ① Păr împletit, coadă (de păr): Cu creştetele albe, preoţi cu pleata rară (EMIN.); Popa 'n biserică, iar pletele pe-afară (SB.), *ghicitoare despre* „legume"; fetele îmblă cu capul gol, „în plete", cum le zic ele (VOR.) ¶ ② *pl.* Păr lung lăsat pe umeri: pletele lui albe şi creţe parcă sînt nişte ciorchini de flori albe (DLVR.); va sălta în horă, vesel şi cu pletele în vînt (ALECS.); MINTE ② ¶ ③ PLETELE-MUIERII — MĂTREAŢĂ-DE-ARBORI [vsl. plesti, pletą; comp. bg. pletka].

PLEAVĂ *sf.* ① Pojghiţa care înveleşte bobul grîului, secării, ovăsului, etc. ¶ ② Rămăşiţele suflate de vînt din grîul vînturat; *pr. ext.* ceea ce s'a scuturat din fîn, după ridicarea lui: uneori bolnavii se aburesc cu ~ de fîn (PĂC.) ¶ ③ F Lepădătură, tot ce e mai prost, ce e bun de aruncat: ce e mai ~, mai leşinătură, mai stricat, cam adesea e capul bucatelor la oraş şi la sate (JIP.) ¶ ④ PLEVUŞCĂ ① [vsl. plěva].

PLEAZNĂ PLEASNĂ.

***PLEBE** *sf.* Norod, prostime, poporul de jos: Copii săraci şi sceptici ai plebei proletare (EMIN.) [fr. < lat.].

***PLEBEIAN** PLEBEU [fr.].

***PLEBEU** *adj.* ① Care aparţinea poporului de jos din Roma veche ¶ ② Astăzi, care nu face parte din nobilime: om vulgar în toată puterea cuvîntului, plebeu, pretenţios şi egoist (D. ZAMF.) [lat.].

***PLEBISCIT** (*pl.*-ituri *sn.* ① Hotărîre a poporului roman, adunat în triburi ¶ ② Sistem politic care încredinţează votului poporului numirea şefului Statului şi ratificarea legilor [fr.].

***PLEBISCITAR** *adj.* Privitor la plebiscit; de natura plebiscitului [fr.].

***PLEBISCITARISM** *sbst.* Doctrină care

acordă poporului dreptul de a numi pe cei ce trebue să ocupe puterile publice [fr.].

PLECA (plec) 1. *vb. tr.* ① A îndoi, a încovoia, a apleca: nu făcea alta decît strîmba toate lemnele, le prindea de vîrf şi le pleca la pămînt (RET.); ~ capul; ~ genunchii; a-şi ~ ochii în pămînt; Ⓕ a-şi ~ capul, a se supune; a nu avea unde să-şi plece capul, a nu avea nici un căpătîiu, a nu avea unde să şază sau să doarmă, a nu avea nimic: N'am unde să-mi plec nici capul, ajung din rău în mai rău (PANN); Ⓕ a-şi ~ urechea, a asculta, a se îndupleca: împăratul îşi plecă urechea la rugăciunea fiei sale (ISP.) ¶ ③ *F* A o ~, a o porni: mă iau şi eu după glas şi-o plec într'acolo (ISP.).

2. *vb. intr.* ① A porni, a părăsi un loc spre a se duce în altă parte: a plecat la Paris ¶ ② A-şi lua începutul, a-şi trage originea: un drumeac îngust... pleacă din coasta Novacilor şi urcă... pînă la Titvele (VLAH.).

3. *vb. refl.* ① A se îndoi, a se încovoia, a se apleca: se plecă asupra mă-sei ce în deşert se 'ncerca a mai vorbi (DLVR.) ¶ ② A se lăsa într'o parte sau într'alta, a se lăsa în jos, a se povîrni: De la Vîrciorova, malurile se pleacă şi se netezesc (VLAH.); corabia se pleacă într'o parte ¶ ③ A-şi îndoi trupul pentru a saluta, a se inclina, a se închina înaintea cuiva: după ce rosti aceste cuvinte, el se plecă şi ieşi (GN.) ¶ ④ A ceda, a se îndupleca, a se supune: Ştefan... se plecă la glasul de pace ce-i trimise Albert (ISP.) [lat. plĭcare].

PLECĂCIUNE *sf.* ① ‡ Îndoire, aplecare, inclinare ¶ ② *F* (*adesea iron.*) Închinăciune, salutare (formulă de politeţă, la sosire sau la plecare): ~, boierule! ¶ ③ † Supunere, sinerenie: veneau cu multă ~ să-mi ceară hîrtiile ca să vază ce am scris (ALX.); cu toată ~a rog pe damele care nu vor avea o talie frumoasă să mă ierte (NEGR.) [pleca].

PLECAT 1. *adj. p.* PLECA. ① Îndoit, încovoiat, aplecat: Trunchiul ~ al salciei pletoase (EMIN.) ¶ ② Lăsat într'o parte, povîrnit ¶ ③ Supus, umilit, smerit; Ⓟ: capul ~ sabia nu-l taie ¶ ④ Pornit, dus de undeva ¶¶ C NEPLECAT.

2. PLECATE *sf. pl.* APLECATE: acest leac este bun cînd inima te doare din plecate (PAMF.).

PLECĂTOARE APLECĂTOARE.

***PLED** (*pl.*-eduri *sn.* Pătură de călătorie (▣ 3817): îi aduse o haină blănită, ca să nu răcească şi un ~ să puie pe picioare (VLAH.) [fr. plaid < engl.].

Fig. 3817. Pled.

***PLEDA** (-dez) *vb. tr.* şi *intr.* ⚖ A lua cuvîntul într'o pricină judecătorească, a lua apărarea cuiva, a apăra o cauză: am studiat şi am pledat procesul cît nu se putea mai bine (BR.-VN.); se oferea să se ducă la Paris, să pledeze cauza ţării (I.-GH.) [fr. plaider].

***PLEDANT** *adj.* ⚖ Care pledează: avocat ~ [fr.].

***PLEDOARIE** *sf.* ⚖ Cuvîntarea advocatului înaintea judecăţii pentru apărarea cauzei clientului său: îi ascultase pledoaria şi aştepta nerăbdătoare rezultatul (BR.-VN.) [fr. plaidoirie].

***PLEIADĂ** (*pl.*-de) *sf.* ① Grup, reuniune de poeţi, de scriitori celebri: învăţaţii de azi dau numirea de ~ la o mînă de oameni aleşi care se deosebesc prin faptele sau prin scrierile lor... zicînd: pleiada poeţilor, pleiada eruditilor (ISP.); pe la începutul secolului s'a ivit în Moldova o ~ de poeţi (ALECS.) ¶ ② ☆ PLEIADELE *pl.* Grup de stele în constelaţiunea Taurului, numit de popor „cloşca cu pui", „găinuşa" sau „cloţa" [fr. < gr.].

***PLEN** *sbst.* Număr total al membrilor (unei adunări, etc.) [lat. plenum].

***PLENAR** *adj.* Întreg, complet, în plin, în întregime: şedinţă ~ă, în care sînt de faţă toţi membrii [fr. plenier].

***PLENIPOTENT** *sm.* ⊛ = PLENIPOTENŢIAR: înainte de întrunirea plenipotenţilor (I.-GH.) [lat.].

***PLENIPOTENŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* ⊛ Împuternicire deplină de a trata cu un alt Stat chestiuni privitoare la ţara sa: avînd fie-care actele de ~ de la suveranii lor respectivi (I.-GH.) [it.].

***PLENIPOTENŢIAR** *adj.* şi *sm.* ⊛ ① Acela pe care un guvern îl trimite cu depline puteri să trateze cu guvernul altei ţări ¶ ② Ministru ~, agent diplomatic de un rang inferior ambasadorului [fr.].

***PLENISON** *adj* ⌂ Care sună deplin: vocală ~ă [lat. plenus + sonus].

***PLENITUDINE** *sf.* Întregime; stăpînire deplină, desăvîrşită: a se bucura de ~a facultăţilor sale [fr.].

‡ **PLENUI** (-uesc) *vb. tr.* A prăda, a face o pradă de războiu: arseră şi plenuiră ţara împrejur (BĂLC.) [plean].

PLEOAPĂ, PLEOPĂ, ✓ PLOAPĂ (*pl.*-pe) *sf.* ① Fie-care din cele două membrane mobile ce acoper ochiul şi care se apropie una de alta cînd doarme omul sau animalul (☞ ▣ 3396): a închide pleoapele, a dormi; a deschide pleoapele, a se deştepta; Peste ochii mari şi tulburi cad pleoapele-obosite (VLAH.); ridicîndu-şi pleopele ochilor cu mînile (ISP.); deschizînd leneşi ploapele cu gene rari şi gălbui (DLVR.) ¶ ② Capacul sicriului: parcă era un mort ce-şi aruncase pleoapa coşciugului (DLVR.) [comp. bg. pohlupka „capac"].

***PLEONASM** (*pl.*-me) *sn.* ⌂ ① Figură de retorică prin care se adaugă cuvinte de prisos pentru înţelegerea frazei, cu scopul de a da acesteia mai multă energie. Ex.: l-am văzut cu ochii mei ¶ ② Întrebuinţare de cuvinte de prisos pentru înţelegerea celor spuse. Ex.: a se urca sus; a intra înăuntru [fr. < gr.].

***PLEONASTIC** *adj.* ⌂ Privitor la pleonasm [fr.].

PLEOP = PLOP.

PLEOSC! *sau* PLIOSC! *interj.* ① Sgomotul ce imită plesnetul palmei sau biciului: îi trînteşte una... pleosc! peste falcă, de-i sare un dinte (R.-COD.); atunci Făt-frumos, pliosc! cu o palmă la vîntul preste obraz (RET.); adesea precedată de trosc: trosc! pliosc! mîna ei greoaie lovi amîndoi obrajii nenorocitului Urdilă (GN.); pe la orele 3 d. a., trosc! pleosc! intră în curte opt cai cu doi surugii (I.-GH.) ¶ ② Imită sgomotul căderii unui corp în apă: cînele... scoase limba din gură şi atunci piatra, pleosc! în apă (PĂC.) [onom.].

PLEOSCĂI, PLIOSCĂI (-ăesc, ăiu *vb. intr.* ① A bate din palme sau cu palma peste obraz, a plesni: încep să pleoscăească din palme, strigînd toţi: ura! (CAR.) ¶ ② A face un sgomot identic cu al stropilor de apă cînd se izbesc cu putere: de afară se auzeau pleoscăind picături (de ploaie) mai mari şi mai dese (VLAH.) [pleosc!].

PLEOSCĂIT, PLIOSCĂIT *sbst.* Faptul de a pleoscăi; sgomotul produs prin această acţiune.

PLEOSCĂNIŢĂ *sf. Bucov.* ♣ = ROSTOPASCĂ.

PLEOŞTI, PLIOŞTI (-ştesc *vb. tr.* şi *refl.* ① A (se) turti: zidurile trosniră, se despicară, şi acoperişul casei se pleoşti (DLVR.) ¶ ② A (se) pleca, a (se) lăsa în jos: Un măgar mare ce-o ascultase... Capul pleoştise (ALX.) [srb. pljoštiti].

PLEOŞTIT, PLIOŞTIT *adj. p.* PLEOŞTI. ① Turtit: pe cap cu fes mare, grecesc, ~ într'o parte (I.-GH.); coşurile, înfipte în spinarea ~ă a bordeielor (DLVR.); văd... două dealuri ~e, acoperite de pădure (VLAH.) ¶ ② Lăsat în jos: Cu urechea plioştită,... Cînele, trist şi jalnic, me gea pe o cărare (ALX.) ¶ ③ Ⓕ Ghemuit, cu capul plecat, fără curaj: Pârvu... se întoarse acasă pe jos, prin colbul drumului, ~ ca vai de el (GN.).

PLESCĂI (-ăesc, -ăiu) *vb. intr.* ① A face un sgomot caracteristic, lovind limba de cerul gurii (*vorb.* de cel ce mănîncă lacom) ¶ ② = PLEOSCĂI ①: Domnii ţării simţeau viaţa... cînd doreau de ţărani... şi cînd palmalor plescăia, strîngînd p'a săteanului aspră (JIP.) ¶ ③ = PLEOSCĂI ②: ploaia ripăie pe acoperişul vagonului şi plescăie pe geam (CAR.); valul sclipitor... cade plescăind pe o lespede lată de piatră (VLAH.); lopata plescăia încet în tăcerea apelor (SAD.) [pleasc! comp. şi srb. pljeskati].

PLESCĂIT *sbst.* Faptul de a plescăi; rezultatul acestei acţiuni: s'auzi şopotul izvoarelor ascunse şi ~ul răsunător al cascadei (VLAH.).

PLESCA(V)IŢĂ, PLESCAGHIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf. Mold.* ① ✗ Ⓟ Boală de piele consistînd din nişte bubuliţe sau răni ce se fac pe picioare şi pricinuesc mîncărime şi usturime ¶ ② PLESCAIŢĂ ♣ Plantă cu flori albe ce creşte prin locuri umede şi umbroase, pe lîngă pîraie şi izvoare (*Malachium aquaticum*)

(▣ 3819) ¶ ③ **PLESCAIȚĂ** ♣ = **GUȘA-PORUMBULUI**[1] ¶ ④ **PLESCAIȚĂ** ♣ = **ȘOPÎRLAIȚĂ-ALBĂ** ¶ ⑤ ♣ **PLESCAIȚĂ-ROȘIE** = **ARĂRIEL** [srb. bg. p l j u s k a v i c a].

***PLESIOSAUR(US)** *sm.* Reptilă uriașă fosilă, cu gîtul lung de peste un metru, care trăia în mările liasului inferior și în mările jurasice (▣ 3818) [fr.].

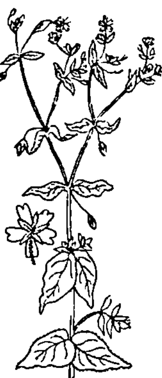

Fig. 3818. Plesiosaurus. Fig. 3819. Plescaiță.

PLESNET (*pl.*-ete) *sn.* ① Sgomotul produs de un biciu, etc. ce p l e s n e ș t e; pocnet: din cînd în cînd se auzeau ~e de biciu (VLAH.); sfîntul Ilie, încurîndu-și armăsarii cu tunete și cu ~e (ODOB.); deodată se aude un ~ sec în toată casa (DLVR.) ¶ ② Pleoscăit: s'aude... un ~ de apă care cade pe lespezi (VLAH.).

PLESNI (-nesc) 1. *vb. tr.* și *intr.* ① A bate din palme, a izbi cu palma peste obraz, a lovi cu palma peste ceva, a pleoscăi: l-a plesnit cu palma peste obraz; *abs.*: pe cine m'o supăra cu atîtica măcar, îl plesnesc și-l trimit numai decît la agie (CAR.); plesni de trei ori din palme și îndată sări de pe sobă o pasăre de aur (ISP.); nu se cade a drăngăi, adecă a ~ în palme (PRV.-MR.); cît plesnești în palmi, a fost carul iarăși la loc cum a fost (SB.) ¶ ② A lovi, a izbi, a pocni cu biciul sau cu ceva care produce un sgomot caracteristic plesnetului biciului: doi surugii... plesnind din bicele lor ce se împleteceau (ODOB.); un trăsnet plesnește ca un harapnic în vîrful unui munte (VLAH.); îi ieși înainte balaurul plesnind din coadă și încolăcindu-se (ISP.); bea pe jumătate paharul, își plesnește limba de cerul gurii și... zice: phi! strașnic! (BR.-VN.); Ⓕ: unde-o plesnește mama și unde crapă! (CRG.) ¶ ③ A (se) rupe sau a (se) crăpa cu sgomot: lăsă să cadă o iarnă grea de plesneau lemnele și pietrele (ISP.); polobocul... a picat jos și au plesnit două cercuri (SB.) ¶ ④ A (se) crăpa, a (se) rupe (*vorb.* de o țesătură, de piele, de un vas, etc.): trage una în spinarea Mitropolitului, așa de tare, că i-a plesnit antereul (CRG.); ianți de provincie... strînși să plesnească în redingota lor încheiată (VLAH.); îmi plesnește obrazul de rușine (CRG.); fracul îl strînge de-i plesnesc ochii (NEGR.); unuia îi plesnise ochii și celorlalți nu li se putea cunoaște unde le era gura (I.-GH.); oala a plesnit la foc; a plesnit o coardă la vioară; plesni fierea într'însa de necaz (ISP.); îi plesnește rînza de necaz (RET.); îi sclipeau ochii în cap și plesnea de ciudă (CRG.); Din pepenii tăi te scoate, de îți vine să plesnești (PANN) ¶ ⑤ Ⓕ A-i ~ prin (*sau* în) cap, prin minte, prin gînd, a-i trece deodată prin minte, a-i veni o idee subită, ciudată: le-a plesnit și lor prin cap că ar fi bine să se închine la foc, la stele ori la soare (ISP.); atunci am văzut scriind fie-care cum îi plesnea în cap (NEGR.); nici nu-i plesni prin minte că doar aceea ar fi prețul Aflatului (RET.).

2. *vb. refl.* A se bate, a se lovi, a se izbi cu palma sau cu ceva analog: s'a plesnit cu amîndouă palmele peste obraz (BR.-VN.) [vsl. p l e s n ą t i].

PLESNIT *adj.* ① *p.* **PLESNI** ¶ ② Crăpat: o oală ~ă.

PLESNITOARE *sf.* ① Pleasna biciului; tot ce plesnește ca biciul: șerpii cei veninoși cu plesnitori la coadă (ODOB.) ¶ ② Capsulă care explodează; cocoloș de pămînt învelit în hîrtie împreună cu un praf explozibil, care pocnește cînd e izbit de ceva tare ¶ ③ *Trans.* ☞ Cerculeț de fier pus între opor și capătul dinăuntru al osiei carului ca să nu se roadă oporul sau roata; numită și „țăcălie" sau „strangalie" (VIC.) ¶ ④ ♣ Plantă cărnoasă, cu tulpina culcată, cu flori galbene; fructul, globular sau oval, acoperit cu peri aspri, se desprinde la maturitate de peduncul și aruncă cu putere, printr'o deschizătură, semințele dintr'însul (*Ecballium elaterium*) (▣ 3820) ¶ ⑤ ⊕ *pl.* Ochi [p l e s n i].

Fig. 3820. Plesnitoare.

PLESNITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Plesnet, lovitură răsunătoare dată cu biciul, cu palma, etc.: vorbele astea... îl usturaseră ca o ~ de gîrbaciu pe obraz (BR.-VN.); s'aude un vîjîit de linie în gol... apoi șase plesnituri groase (VLAH.) [p l e s n i].

PLEȘ *adj. Mold.* ① Pleșuv, chel: era ~ la cap ca un genunche (GN.); un popă... smolit la față, cu capul ~ (CRG.) ¶ ② *Pr. ext.* Fără vegetație: Alergînd, unul spre codri, celalalt spre munții ~i (ALECS.) [rut. p ' i š].

PLEȘCAN, **PLEȘCAR** *sm.* Ⓕ Cel ce umblă după p l e a ș c ă, chilipirgiu; înșelător: pleșcanul de Joe.... o îndrăgise grozav (ISP.); „caută potcoave de cai morți" se zice despre pleșcari, ce umblă să înșele pe cei proști (VOR.).

PLEȘCUI (-uesc) *vb. intr.* ① A face p l e a ș c ă, a umbla după pleașcă, a prăda, a jefui ¶ ② Ⓕ A căuta chilipir, a umbla după chilipiruri, după foloase ușor de căpătat: vezi... cîtu-i de-a dracului lumea asta? numai după pleșcuit umblă (CRG.).

PLEȘCUITOR *adj. verb.* și *sm.* **PLEȘCUI**. Care pleșcuește, prădător.

○**PLEȘIV** = **PLEȘUV**.

○**PLEȘNICAR** (*pl.*-are) *sn.* Mică construcție de lemn în partea dindărat a șurii, în care țăranul păstrează diferite unelte, ca d. e. coase, furci, greble, etc. (PAC.).

PLEȘTI (-tesc *vb. tr.* și *refl.* ① *Oaș.* A (se) turti ¶ ② *Băn.* A se piti, a se tupila.

PLEȘUG *adj. Trans. Ban. Bucov.* = **PLEȘUV**: fata ...fiind ~ă, adecă cu capul gol ca o curcubetă (RET.); și-a smuls toți perii de pe cap, de a rămas ~ pînă astazi (SB.).

PLEȘUGIE *sf.* — **PLEȘUVIE**: Iulie Chesarul... au avut... pleșugia sa cu ce acoperi (TICH.).

PLEȘUV 1. *adj.* ① Fără păr pe cap, chel (▣ 3821): Un bătrîn ~ și gîrbov, slab, nervos și mic de stat (VLAH.); moșneagul a rămas ~... de mult ce-l netezise baba pe cap (CRG.); **VULTUR-** ~ 2 ② ¶ ② *Pr. ext.* Fără vegetație, pleș: în depărtare domnește Pionul, spărgînd norii cu ~ul său creștet (NEGR.).

Fig 3821. Pleșuv.

2. *sm.* ① Om pleșuv: Cu ~ul cînd vorbești, Țigvă să nu pomenești (PANN) ¶ ② Specie de vultur mare cu capul golaș (*Vultur fulvus*) [vsl. p l e š i v ŭ].

PLEȘUVI (-uvesc) *vb. intr.* A rămînea p l e ș u v, a-i cădea tot părul, a cheli.

PLEȘUVIE *sf.* Starea celui p l e ș u v, chelie.

PLETE ☛ **PLEATĂ**.

PLETEANCĂ (*pl.*-ence) *sf. Mold. Trans. Oaș.* Fire de lînă sau panglicuțe împletite în părul fetelor, spre a lungi coadele pînă la cingătoare [rut.].

PLETER (*pl.*-ere) *sn.* Gard de nuiele mai groase împletite [srb.].

***PLETORĂ** (*pl.*-ore) *sf.* ① Prea mare abundență de sînge ¶ ② Ⓕ Îmbelșugare care aduce după sine o stare rea, neplăcută: în pletora asta de produceri „originale"... e o imensă, covîrșitoare majoritate de secături (VLAH.) [fr.].

***PLETORIC** *adj.* Care are prea mult sînge: om ~ [fr.].

PLETOS *adj.* ① Cu p l e t e lungi: suratele... rîdeau... după hihăitul flăcăilor pletoși (DLVR.) ¶ ② ♣ Cu crengile atîrnînd în jos vertical: vede o căsuță umbrită de niște lozii pletoase (CRG.); **SALCIE-PLETOASĂ** ☛ **SALCIE** ⑦.

PLETUR = **PLETER**: începu să smulgă ~e întregi (DLVR.); a tăiat ~ele făcute (LUNG.).

PLEU *sbst. Trans. Băn.* Tinichea: un turn acoperit cu ~ (RET.) [ung. p l é h].

PLEUAR *sm. Trans.* ⊕ Tinichigiu [p l e u].

***PLEUREZIE** *sf.* ⚕ Inflamațiunea plevrei [fr.].

***PLEURITIC** *adj.* și *sm.* ⚕ Bolnav de pleurezie [fr.].

PLEVAIȚĂ, **PLEVIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* ♣ Plantă alb-

linoasă. cu frunze puţin numeroase, cu flori mici, trandafirii; numită şi „măturici", „cununiţe", „tavnică", etc. *(Xeranthemum annuum)* (▣ 3822) [p l e a v ă].

PLEVI PLIVI.

PLEVILĂ *(pl.*-le *sf.* ✓ Plivirea buruienilor ce cresc într'o grădină sau pe o arătură, plivit, pliveală: se zăresc ici şi colo... muncitori la ~ (BR.-VN.) [vsl. *p l ĕ v i l o].

Fig. 3822. Plevaiţă.

PLEVIŢĂ¹ *pl.*-te *sf.* 1 Căptuşala de fier ce îmbracă partea de jos a leucei ¶ 2 *Olten.* Stinghie sau bucată de lemn ce se prinde cu cuie de fier peste un lemn care s'a rupt, spre a-l întări (CIAUŞ.) [p l e u].

PLEVIŢĂ² ☛ PLEVAIŢĂ.

***PLEVRĂ** *pl.*-re *sf.* Membrană seroasă ce căptuşeşte interiorul pieptului şi înfăşură plămînii [fr.].

PLEVUŞCĂ *pl.*-uşti *sf.* ① Peştişor de baltă, cu corpul lunguieţ, cu capul verde cafeniu, spinarea galbenă-verzuie, cu o dungă lungă de coloare albastră-închisă, şi cu un luciu metalic pe tot mijlocul corpului; numit şi „pleavă", „chişoarcă", „sîrmă" sau „sîrmuliţă" *(Leucaspius delineatus)* ▪ 3823 ¶ ② Peştişor mărunt, baboiaş ¶ 3 *F* Om de puţină însemnătate: bietul Agbiuţă!... sta pitit pintre ~, măcar că era un drac şi jumătate (CAR.) [p l e a v ă].

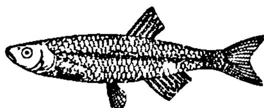

Fig. 3823. Plevuşcă.

PLIC *pl.*-icuri *sn.* Învelişul unei scrisori ▪ 3824 [ngr. πλίκος it.].

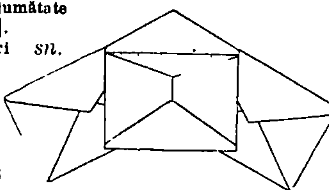

Fig. 3824. Plicuri.

PLICI! *interj.* Sgomotul produs de izbirea palmei, etc.

PLICICĂ *sf. Băn.* CODOBATURĂ [☛ PLIŞCĂ].

PLICSIS, PLIXIS *sbst. F* Plictiseală, urît: e plixis mare în Bucureşti (GN.) [ngr.].

PLICTICOS *adj.* ① Care te face să te plictiseşti, să ţi se urască, plictisitor ¶ ② Supărător, neplăcut, anost [ngr.].

PLICTISEALĂ *(pl.*-eli) *sf.* 1 Neplăcere ce simte cineva cînd i se urăşte, urît: plictiseala şi stenahoria erau adevăraţii duşmani ai societăţii acestia (D.-ZAMF.) 2 Supărare, neplăcere, zăduf [p l i c t i s i].

PLICTISI -isesc 1. *vb. tr.* ① A aduce plictiseală: cartea asta mă plictiseşte ¶ ② A cauza mici supărări, neplăceri: oamenii prea buni ajung uneori să plictisească cu bunătatea lor (VLAH.).

2. *vb. refl.* A i se urî, a nu simţi nici o plăcere: fiinţe... însufleţite de un singur gînd statornic, acela de a nu se ~ (D. ZAMF.) [ngr. πλήκτω].

PLICTISITOR *adj. verb.* PLICTISI. Plicticos.

PLICUI (-uesc) *vb. tr.* ✉ A pune (o scrisoare) într'un p l i c: după ce plicui şi pecetlui această scrisoare (FIL.).

PLIMB *(pl.*-buri) *sn.* Rampa unei scări: o femeie scoboară scările...; o mînă îi alunecă pe ~ul scării (DLVR.).

PLIMBA (plimb), PRIMBLA, ✓ PREUMBLA (-blu) 1. *vb. tr.* 1 A duce dintr'un loc într'altul ca să facă mişcare, ca să ia aer, ca să petreacă, etc.: ~ copiii; Gondola, leagăn dulce, ne primblă împreună (ALECS.) ¶ ② Ⓕ A îndrepta ici şi colo: el îşi preumblă privirea pe cîmpul bătăliei (BALC.).

2. *vb. refl.* ① A se duce dintr'un loc într'altul ca să facă mişcare, ca să ia aer, ca să petreacă, etc.: ca să-mi treacă de urît... am ieşit să mă primblu la port (ODOB.); el se preumblă pe la poiata cu păsări (GN.); Ⓕ *F* a trimite să se plimbe, a concedia, a -i zice să plece, a da drumul: pe fie-care din logofeţi, cum venea, aşa îl trimetea să se plimbe (ISP.) ¶ ② Ⓕ A trece, a se îndrepta dintr'un loc într'altul: aerul şi razele soarelui se plimbau liber printr'însele (I.-GH.) [p r e + u m b l a].

PLIMBĂ *(pl.*-be *sf.* Prăjină ce se pune la coteţ spre a se sui găinile pe ea (R.-COD.) [p l i m b a].

PLIMBARE, PRIMBLARE, ✓ PREUMBLARE *sf.* ① Faptul de a (se) p l i m b a: a (se) duce. a ieşi la ~; a face o ~; *F* a trimite la ~, a trimite să se plimbe ¶ ② Locul unde se plimbă cineva, unde se duce lumea să se plimbe.

PLIMBĂTOARE *sf.* Ⓟ Privată, umblătoare [p l i m b a].

PLIMNICER(IU *pl.*-ere) *sn. Trans.* (VIC.) = PLEŞNICAR [bg. p l ĕ v n i c a].

PLIN 1. *adj.* ① Ce conţine tot cît încape înăuntru, în care n'a rămas nici un spaţiu neocupat (C DEŞERT, GOL): un pahar, un vas, un butoiu ~; ~ de apă, de vin, de nisip; măsura e ~ă; cu gura ~ă; cînd îţi iese cu cofa ~ă înainte, îţi merge bine (GOR.) ¶ ② În care nu sînt cavităţi sau lacune: un zid ~ ¶ ③ Care conţine o mare cantitate, care are în belşug: grădină ~ă de flori; stradă ~ă de lume; un dulap ~ de rufe; o carte ~ă de învăţăminte; e ~ de bani; Ⓕ e ~ de noroc; ~ de greşeli, de păcate, de griji, de iluzii; e ~ de viaţă ¶ ④ Gras: faţă ~ă; e ~ la faţă ¶ ⑤ În întregime, deplin, fără să lipsească nimic: lună ~ă ☛ LUNĂ ① ¶ ⑥ *F* Ⓟ Murdărit: ~ de noroiu, de praf, de cerneală: moşneagul îl băgă în traistă, aşa ~ cum era (CRG.) ¶ ⑦ Ⓟ iarnă ~ă, iarnă cu multă zăpadă: dacă iarna va fi omătoasă sau ~ă... e semn că vara următoare va fi roditoare (MAR.).

2. *sbst.* Lucru plin, vas plin; a ieşi cuiva cu ~ (înainte), a ieşi înaintea cuiva cu un vas plin semn de izbîndă, după credinţa poporului: arendaşul ne iesi cu ~ înainte (ODOB.); a-i merge în ~, a izbuti, a-i merge bine într'o întreprindere: cînd cineva pleacă la drum, presară-i făină pe prag, ca să-i meargă în ~ (GOR.); Fără muncă, fără sbucium, Toate cele-i merg în ~ (VLAH.) [lat. p l ē n u s].

†**PLINI** (-inesc *vb. tr.* 1 A împlini ¶ ② A îndeplini; a săvîrşi: nici un lucru vrednic de stăpînitoriu să nu plinească n'au lăsat (CANT.) [p l i n].

PLINUŢ *adj. dim.* PLIN.

***PLIOCEN** *adj.* ① Se zice despre partea superioară, cea mai recentă, a terenului terţiar ¶ 2 Se zice şi despre epoca în care s'au format depozitele pliocene [fr.].

PLIOSC... ☛ PLEOSC.

‡**PLIROFORIE** *sf.* Informaţiune; lămurire, desluşire [ngr.].

‡**PLIROFORISI** (-isesc 1. *vb. tr.* A informa, a da informaţiuni, desluşiri, lămuriri.

2. *vb. refl.* A se informa, a lua informaţiuni; a se deslusi [ngr.].

***PLISA** (-isez *vb. tr.* A îndoi o stofă în creţuri sau cute regulate [fr.].

PLISĂ¹ *(pl.*-se *sf.* Un fel de catifea de bumbac cu părul mai lung, pluş: bătrînii îşi ridică pulpanele giubelelor în cingătoarea de ~ roşie (DLVR.); o şapcă de ~ neagră cu cozoroc de piele (CAR.) [rus. p l i s ŭ, bg. p l i s a].

PLISĂ² (*pl.*-se) *sf. Bucov. Maram.* Loc mai adînc în albia rîului; groapă adîncă plină de apă: lăsînd pretutindenea... bălţi şi plise, late cît nişte heleştee (GRIG.); Du-te, voinice, şi cată Unde-a fi plisa mai lată (GR.-N.).

***PLISAT** *adj. p.* PLISA. Cu multe cute regulate: fustă ~ă.

PLISC (*pl.*-curi) *sn.* ① Cioc (de pasăre), clonţ: dă-te jos şi vezi ce are cucoşul cela în ~ (CRG.); avea un nas coroiat ca un ~ de uliu (I.-GH.) ¶ ② Ⓕ *F* Gură, bot: la sama la lucruri bine şi taci din ~ (ALECS.) ¶ ③ ~-PĂSĂRESC — BĂLUŞCĂ ¶ 4 PLISCUL-COCORULUI *sau* PLISCUL-CUCOAREI ☛ COCOR ②.

PLISCĂ *sf. Băn.* = CODOBATURĂ [srb.].

PLISCOIAT, PLISCUIAT *adj. Mold. Trans.* Cu vîrf, ţuguiat, ascuţit (PAMF.) (CONV.) [p l i s c o i u].

PLISCOIU (*pl.*-oaie) *sn. Trans.* Ţevişoară de paiu sau de gîscă (CONV.).

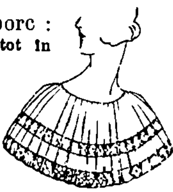
PLISCUI (-uesc) *vb. intr.* — PISCUI: Ei casc din pliscuşoare, cer milă pliscuind (DON.).

PLISCUŞOR (*pl.*-oare) *sn. dim.* PLISC.

***PLISEU** *pl.*-euri *sn.* Ⓣ Ţesătură (pînză,

stofă, etc.) cu îndoituri, crețuri sau cute regulate, întrebuințată la gulerașe, fuste, etc. (▪ 3825) [fr. plissé].

PLIT *sn. Trans.* Rît (de porc : ...de-ar fi un porc întreg... cu ~ul tot în vînt ne-ar arunca (VIC.) [comp. FLIT].

Fig. 3825. Pliseu.

PLIȚĂ (*pl.*-te *sf. Mold. Bucov.* ① Placa de tuciu (cu găuri și rotițe la o mașină de bucătărie: turta... se pune pe ~, tuciul sobei de tinichea (PAMF.) ¶ ② *Pr. ext.* Mașină de bucătărie (de tinichea, cu placă de tuciu : i-a rămas în partea de dinainte încă destul loc pentru plita de bucate (GRIG.) [rut. plyta].

PLIUHĂ *sf. Mold. Trans.* Rachiu prost (ȘEZ.) (PȘC.) [rut. pljuha].

PLIUȚĂ ▸ PLUȚĂ.

PLIVEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* Faptul de a plivi: s'a sculat în sfîrșit, sătulă de atîta ~ (GRIG.).

PLIVI (-ivesc *vb. tr.* A smulge buruienile care cresc într'o grădină sau pe o arătură: atît de dragi îi erau florile... încît însuși... le plivea (ISP.); unii agricultori își plivesc holdele înainte de darea spicului (PAMF.) [vsl. plěvą plěti].

PLIXIS ▸ PLICSIS.

PLÎNGĂCIOS *adj.* Care (se plînge mai totdeauna fără motiv sau pentru un lucru de nimic.

PLÎNGACIU *adj.* Care pare că plînge, plîngător: aud, ca prin vis, sunetul arămiu și ~ al vechiului clopot (GRIG.).

PLÎNGĂTOR 1. *adj. verb.* PLÎNGE. Care plînge, care pare că plînge: un glas ~.

2. PLÎNGĂTOARE *sf.* Bocitoare.

PLÎNGE plîng 1. *vb. intr.* A vărsa lacrimi: ~ de durere, de necaz, de bucurie: ~ cu foc, cu lacrimi fierbinți; ~ în pumni: Smărăndița... ședea cu mînile la ochi și plîngea ca o mireasă (CRG.); (F : copacii plîng în curtea pustie (IRG.); plîngeau și lemnele și pietrele de mila lor (ISP.); le plîngea inima la amîndoi, dar n'aveau ce face (DLVR.); ⓟ: cine cade singur nu plînge; cu un ochiu rîde și cu altul plînge, are o bucurie amestecată cu supărări, e bucuros de o parte și trist de altă parte; ⓟ: rău e cînd plîng părinții; ⓟ: decît să plîng eu, mai bine copilul; nu-mi plîng copiii de foame, n'am ajuns să fiu așa de strîmtorat, încît să fac cu ori-ce preț acest lucru care nu-mi convine; ▸ COPIL² 1.

2. *vb. tr.* ① A vărsa lacrimi de durere pentru moartea cuiva, a jeli pe un mort: a-și ~ morții, neamurile ¶ ② A vărsa lacrimi de milă, de compătimire, de părere de rău pentru cineva sau pentru ceva: cadînele... fugeau desculțe... de le plîngeai de milă (ISP.); ⓟ: cine pe altul plînge, ochii lui își plînge; a-și ~ păcatele, a se căi de cele ce a făcut.

3. *vb. refl.* ① A se jeli, a se tîngui, a se văita, a se lamenta, a-și arăta nemulțumirea: de copii, de barbă și de coate goale să nu te plîngi niciodată (PANN); ▸ NOROC 2 ¶ 2 A adresa o jalbă înaintea justiției, a reclama [lat. plangĕre].

PLÎNGERE *sf.* ① Faptul de a (se) plînge ¶ ② Cuvinte prin care-și exprimă cineva durerea sau nemulțumirea ¶ ③ Jalbă, reclamațiune (adresată unei autorități sau justiției).

PLÎNS 1. *adj. p.* PLÎNGE: o femeie, cu ochii plînși, cu fața mîhnită (NEGR.); amîndoi, plînși, și tăcuți, semănau duși pe jalnice gînduri (ODOB.); ~ de toată mulțimea ¶¶ C NEPLÎNS.

2. (*pl.*-suri) *sn.* Plîngere: a-l îneca ~ul; a izbucni în ~; îl podidi un ~, de nu se mai putea sfîrși (ISP.); auzind ~ de copil din scorbură (RET.); ⓟ: după rîs vine și ~; cu ~ul nu se învie morții; jale, ~uri și suspine acuma în toate părțile (SB.); cu bocet nespus merg după oase, cu ~uri de mirat și cu cuvinte de jale (M.-COST.).

PLÎNSET (*pl.*-ete) *sn.* Plîns, plînsoare, vărsare de lacrimi: să fi văzut pe mă-sa jeliri și ~e (ISP.); își plînge ~ul (CIAUȘ.), își destoaie inima, își spune păsurile; (F): ~ele de vioară se prelungesc în noapte prin pacea cîmpului (IRG.) [plîns].

PLÎNSOARE *sf.* ① Faptul de a plînge, plîns, plînset: dovedeau numai, prin suspine și prin plînsori năbușite, adînca lor durere (ODOB.); Cît amar și ~ v'așteaptă! (BO.-DEL.) ¶ 2 Plîngere, reclamațiune: de multe ori oamenii făceau plînsori (RET.) ¶ ③ (*mai adesea pl.* plînsori. Plîns necurmat al copiilor mici, atribuit de popor unui dușman care le-a luat somnul: mama copilului bolnav de plînsori trimite pe o altă femeie ca să ia somnul (MAR.).

PLOA — PLOUA.

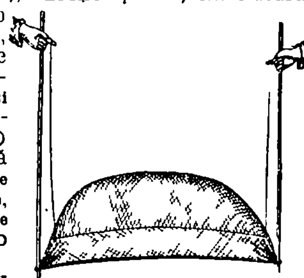
‡ **PLOADĂ** *pl.*-de *sf.* Roadă: Dachia... cu ploada pămîntului... alalte părți... cu multul a le covîrși poate (CANT.) [plod].

PLOAIE *sf.* ① Apă care cade pe pămînt sub formă de picături din aburii condensați în nori: ~ măruntă, repede, cu bășici; vremea e a ~; apă de ~; ⓟ: după ~ vine și senin; ⓟ: udul nu se teme de ~; ⓟ: cu o stropitură de ~, pămîntul nu se moaie; ⓟ: după ~, manta (*sau* căciulă de oaie *sau* după ~, vine și el cu ipingeaua *sau* după ~, chepeneag, se zice cînd vine cineva cu remediul sau cu ajutorul prea tîrziu ¶ ② (F) Ceea ce vine în mare cantitate sau des ca o ploaie: am fost salutați cu o ~ de gloanțe (I.-GH.); o ~ de săgeți; nu mai auzi decît o ~ de sunete mărunte (VLAH.) [lat. vulg. *ploja — clas. pluvia].

PLOAPĂ ▸ PLEOAPĂ.

PLOAȚĂN (*pl.*-ne) *sn. Trans.* (DENS.) Mașină de bucătărie [germ. dial. Platten].

PLOCAD (*pl.*-ade), PLOCAT *pl.*-ate) *sn.* Pătură flocoasă pe care o pun țăranii sub șa, care le slujește și de așternut: un ~ frumos, cu părul creț și dulce ca mătasea porumbului fraged (CAR.) ¶ ② Țesătură de lînă pentru învelit: aci se pun, pe un fus cu cuie, plocadele și procovițele (LUNG.); ▸ și POCLAD vsl. pokladŭ.

Fig. 3826. Plocău.

PLOCĂU, POCLĂU *sbst.* Un fel de sac întrebuințat la pescuit ▪ 3826.

PLOCON, † POCLON (*pl.*-oane *sn.* Dar făcut de cineva superiorului său: în cealaltă (mînă purta o cușcă cu iepurași de casă, plocoane trimise de starițul unui schit vecin (ODOB.); o venit sătenii cu pocloane de ziua dumitale (ALECS.); bătrînii înaintau în frunte ținînd... pocloane ce mi se aduceau de bună venire (GN.) [vsl. poklonŭ].

PLOCONEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* Faptul de a se ploconi; închinăciune plină de respect înaintea cuiva: cîte plocoane și ploconeli n'am făcut în lumea asta! (JIP.).

PLOCONI, † POCLONI (-onesc) *vb. refl.* 1 A se închina, în semn de politeță, a se pleca cu respect înaintea cuiva, a face temenele: intră respectuos în odaie la boieri, ploconindu-se în dreapta și în stînga (I.-GH.); intră în biserică... se ploconi în dreapta, se ploconi în stînga și ieși afară (ISP.) ¶ 2 F A se căciuli: să te rogi, să te ploconești la toate secăturile de alegători (JIP.) [vsl. pokloniti].

PLOD (*pl.*-duri) *sn.* ① ‡ Roadă, poamă: nu poate pomul pădureț ~ bun face (PRV.-MB.) ¶ ② *Mold* F Prunc, copil (mai adesea cu o nuanță peiorativă): am fost la Paris de mi-am așezat ~ul la școală (ALECS.); cu acest înțeles are și *pl.* plozi: Doamne! Doamne! ce păcat cu niște plozi! (ALECS.) ¶ 3 Organul genital al vacii [vsl.].

PLODI (-desc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) naște, a (se) prăsi; a se înmulți: a tăiat zmeoaicei și celalalt cap, ca nu cumva... să plodească alți zmei (SB.); jidanii... prind rădăcină și se plodesc ca viermii (ALECS.); lăcuitorii... cu cursul vremii acolo înmulțindu-să și plodindu-să (CANT.) [vsl. ploditi].

PLODICIOS *adj.* F Care face copii mulți (PAMF.) [plodi].

PLOIA PLOUA.

PLOICICĂ *sf.* O *dim.* PLOAIE.

PLOIER *sm.* 1 Pasăre ca de 28 cm., cu capul alb, pătat cu negru, de asemenea și spinarea, fruntea, gîtul, pieptul și pîntecele sînt negre, iar coada e albă, împestrițată cu negru; trăește în apropierea bălților (*Squatarola squatarola*) ▪ 2 PLO-

IER-DE-MUNTE = PORCUȘOR 3 ¶ ③ PLOIER-MARE. PLOIER-MIC ☛ FLUIERAR 7 [ploaie].

PLOINTE sf. *Olten.* ○ Vreme ploioasă: la ~, vin apele mari și fac vărsături și înnecări păgubitoare (ION.); de ~a nesfîrșită repede, i s'a mîncat pămîntul de sub rădăcini (LUNG.) [lat. pluentem].

PLOIOS *adj.* ○ Cînd plouă adesea, cu multă ploaie: vară ploioasă; era vremea cam ploioasă și oamenii au rămas pe-acasă (SLV.).

PLOIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ○ *dim.* PLOAIE.

*__PLOMBA__ (-bez) *vb. tr.* A astupa găunoșitura unei măsele cu plombă [fr.].

*__PLOMBĂ__ (*pl.*-be) *sf.* Clorură de platină sau o pastă oare-care cu care se astupă gaura unei măsele [fr. plomb (age)].

*__PLOMBAGINĂ__ *sf.* = GRAFIT [fr.].

PLOP *sm.* 1 Arbore foarte înalt, cu scoarța crăpată, cu mugurii pisloși, cu frunzele albe ca zăpada în partea inferioară; numit și „plută" *(Populus alba)* (▪ 3828): lungi s'aștern peste luncă umbrele plopilor înșirați pe marginea șoselii (VLAH.) ¶ 2 ~-DE-MUNTE, varietate de plop, cu frunzele mătăsos-păroase, care se mișcă la cea mai mică adiere a vîntului *(Populus tremula)* (▪ 3827 ¶ 3 ~-NEGRU, frumos arbore al cărui lemn, alb și moale, e întrebuințat în industrie și a carui scoarță se folosește uneori la tăbăcitul pieilor *(Populus nigra)* (▪ 3829) [lat. vulg. *ploppus clas. populus].

Fig. 3827. Plop-de-munte. Fig. 3828. Plop.

PLOPAR *sm.* Insectă ce trăește pe plopi și sălcii *(Saperda carcharias)*.

PLOPIȘ (*pl.*-ișuri) *sn.* Loc unde cresc mulți plopi.

PLOP(U)ȘOR *sm.* *dim.* PLOP.

Fig. 3829. Plop-negru.

PLOSCĂ[1] (*pl.* ploști, ploște *sf.* ① ○ Vas de lemn, rotund și turtit, cu gîtul strîmt, în care se ține rachiu, vin, apă, etc. și care se poartă atîrnat de o curea (▪ 3830): a tras o dușcă de rachiu din plosca lui cea de Brașov (CRG.); ia deci în brațe cea ~ burduhoasă și-ți răcorește gîtlejul (NEGR.); cu plosca plină umblă vătăjeii de se poftește la masa cea mare (ȘEZ.); Ⓕ F a umbla cu plosca, a umbla cu minciuni, cu bîrfeli pe la unii și pe la alții: eu sînt discret, nu-mi place să umblu cu plosca (CAR.); unii se închină aurului, alții umblă cu plosca cu minciunile de la unul pînă la altul (ISP.) ¶ 2 Vas în care vînătorul ține praful de pușcă: se aprindea la lumina ochilor lor, cum s'ar aprinde o ~ de praf la focul unui chibrit (GN.) ¶ ③ ⊕ Geantă [vsl. ploskva, bg. ploskŭ].

Fig. 3830. Ploști.

PLOSCĂ[2] *sf.* *Trans.* (DENS.) (VIC.) Căpiță de fîn: boanca aia... era cît o ~ de fîn (GR.-N.) [vsl. ploskŭ].

PLOSCAR[1] *sm.* ⊕ Pungaș precoce [ploscă].

PLOSCAR[2] *sm.* *Trans.* (VIC.) Lemn cu care se apropie fînul de pari, spre a-l face căpiță [ploscă[2]].

PLOSCAȘ *sm.* F, PLOSCAȘĂ (*pl.*-șe *sf.* Care umblă cu plosca cu minciuni, care umblă cu bîrfeli, fleoarță.

PLOSCHIȚĂ *pl.*-țe *sf.* *dim.* PLOSCĂ[1]: cu ploschița după gît, veneau la fete împețit (R.-COD.).

PLOSCOANĂ *pl.*-ne, PLOSCOAVĂ *pl.*-ve *sf.* *Trans.* (PĂC.) (PȘC.) = PLOSCĂ[2].

PLOSCULIȚĂ, PLOSCUȚĂ *pl.*-țe *sf.* ○ *dim.* PLOSCĂ[1].

PLOȘNIȚĂ (*pl.*-țe *sf.* *Mold.* = PĂDUCHE-DE-LEMN [comp. rus. ploščica].

PLOȘTI... — PLEOȘTI...

PLOȘTINĂ (*pl.*-ini *sf.* 1 Loc umed (PAMF.) ¶ 2 *Trans.* Luncă, fînaț, rît (VIC.) [srb. ploština].

PLOTOAGĂ (*pl.*-ge) *sf.* *Trans.* (PĂC.) — POTLOG.

PLOTOG ☛ POTLOG.

*__PLOTON__... ☛ PLUTON...

PLOUA (plouă) 1. *vb. intr.* *unipers.* ① ○ A cădea ploaie: plouă cu găleata, cu donița, cu cofa; plouă de varsă; plouă cu bășici, cu bulbuci; F de cînd ploua cu cîrnați, în vremuri uitate, cînd îi picau omului toate bunătățile de-a gata; F parcă-i tot plouă și-i ninge, e rău dispus, posomorît: lumea s'o posomorît, parcă-i tot ninge și-i plouă (ALECS.); Ⓟ: de nu plouă, măcar picură, dacă nu am, nu capăt, etc. cît îmi trebue, tot mă aleg cu ceva ¶ ② A cădea în mare cantitate și des ca ploaia: ploua cu gloanțe.

2. *vb. tr.* 1 ○ A-l uda ploaia: m'a plouat de m'a făcut leoarcă; Cît o ninge, cît o plouă, Ea e tot mîndră și nouă (IK.-BRS.) ¶ 2 A veni în mare cantitate: din toate părțile, prin odăi, plouau, pentru boieri, zaharicale (ODOB.) [lat. vulg. *plovĕre = clas. pluĕre].

PLOUAT *adj.* *p.* PLOUA. 1 Udat de ploaie ¶ 2 Ⓕ F Fără curaj, fără chef: fetele și Mihai... stau în balcon cam plouați, fiindcă era tîrziu și le era foame (D.-ZAMF.); ursul... se 'ntoarse... ~ ca vai de dînsul și cu coada între picioare (ODOB.); a sta ca o curcă, găină, pisică ~ă, a sta fără chef, fără curaj.

PLUG (*pl.*-guri) *sn.* 1 Unealtă de arat pămîntul, trasă de boi sau de cai; e alcătuită din „cormană", „brăzdar" (numit și „fierul mare" sau „fierul lat"), „cuțit" (sau „fierul lung", „bîrsă", „plaz", „grindeiu" și „coarne" (▪ 3831, 3832; Ⓟ: a-și pune boii (sau a băga) în ~ cu cineva, a se întovărăși cu cineva, a avea daraveri cu cineva: pînă nu pui cu omul în ~, nu-i știi boii cum trag (ZNN.); Ⓟ: doar n'o să-mi ia boii de la ~, n'o să-mi facă cine știe ce pagubă mare ¶ ② Plug mic, împodobit cu fâșii de hîrtie colorată, cu flori, etc. cu care umblă băieții în ajunul Sfîntului Vasile, sunînd din clopote, pocnind din bice și cîntînd anumite cîntece; numit și „plugușor" sau „plugulcț": odată, la un sfîntul Vasile, ne prindem noi vr'o cîțiva băieți din sat, să ne ducem cu ~ul (CRG.); sute de oameni cari colindau cu ~ul pe la casele creștinești (GN.) ¶ ③ ~ de zăpadă, mașină de cu-

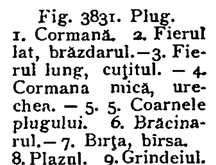

Fig. 3831. Plug.
1. Cormană. 2. Fierul lat, brăzdarul.—3. Fierul lung, cuțitul. — 4. Cormana mică, urechea. — 5. 5. Coarnele plugului. 6. Brăcinarul.—7. Bîrța, bîrsa. 8. Plazul. 9. Grindeiul.

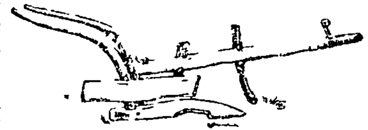

Fig. 3832. Plug primitiv (de lemn).

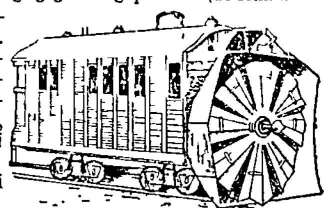

Fig. 3833. Plug de zăpadă.

rățat zăpada de pe străzi și în special de pe liniile de cale ferată înzăpezite (▣ 3833) ¶ ④ ☆ PLUGUȘORUL, una din numirile populare (*în spec.* în *Bucov.*) ale constelației Orionului [vsl.].

PLUGAR *sm.* ① Țăran ce se ocupă cu lucrarea pămîntului, agricultor ¶ ② Cel ce umblă cu p l u g u l în ajunul sfîntului Vasile (▪ 3834): cum obicinuesc a zice ~ii pe la casele ce nu-i primesc (CRG.).

PLUGĂRAȘ *sm. dim.* PLUGAR ① ②: toți așteaptă cu nerăbdare pe colindători și pe ~i (MAR.).

Fig. 3834. Plugari.

PLUGĂRI (-ăresc) *vb. intr.* A lucra pămîntul cu plugul, a exercita meseria de p l u g a r.

PLUGĂRIE *sf.*, PLUGĂRIT *sbst.* Lucrarea pămîntului, agricultură; meseria p l u g a r u l u i: pe semne tu ai să mă înveți pe mine ce-i plugăria? (CRG.); Grindeiul pin' l-am tocmit, S'a gătat de plugărit (IK.-BRS.).

PLUGULEȚ *pl.*-ețe, PLUGUȘOR *pl.*-oare *sn.* ① *dim.* PLUG 1 ¶ ② PLUG 2: tinerimea din satele noastre întîmpină sosirea anului nou, și mlind seara cu sgomot, cu plesnete și cu clopoței, plugușorul... (ODOB.) ¶ 3 Cîntecul pe care-l cîntă băieții pe la casele oamenilor cînd umblă de sfîntul Vasile cu plugul.

PLUMB (*pl.*-buri) 1. *sn.* ① Metal cenușiu-albăstriu, foarte moale, foarte maleabil, dar puțin ductil; e cel mai greu după aur și platină și se topește la 330°; e întrebuințat la facerea gloanțelor, a țevilor pentru apă, etc.: țeavă de ~; greu ca ~ul; condeiu de ~, creion; apă de ~ ☞ APĂ 10 ¶ 2 Mică bucată rotundă de plumb prin care se trec căpătîiele sforilor cu care s'a legat un pachet, o ladă, etc., întrebuințată mai ales la vamă ¶ 3 *Mold.* Condeiu de plumb, creion.

2. *sm.* Glonț: se opriră în pridvor ca să împartă praf și ~i la pușcași (ALECS.) [lat. p l u m b u m].

***PLUMBA** (-bez) *vb. tr.* = PLUMBUI.

***PLUMBAGINĂ** = PLOMBAGINĂ.

***PLUMBIFER** *adj.* Care conține plumb [fr. p l o m b i f è r e].

PLUMBUI (-uesc) *vb. tr.* ① A garnisi cu p l u m b ¶ 2 A pune plumburi la căpătîiele sforilor ce leagă un pachet sau o ladă ¶ ③ A plomba.

PLUMBUIT 1. *adj. p.* PLUMBUI.

2. *sbst.* Faptul de a plumbui.

PLUMBUITOR *sm.* Cel ce p l u m b u e ș t e pachetele la vamă.

PLUMBURIU *adj.* De coloarea p l u m b u l u i: volbura furioasă pe care o făcea apa plumburie a Siretului (VLAH.); luna... plutea în văzduhul ~ și limpede (DLVR.).

† **PLUMÎN**... PLĂMÎN...

***PLURAL** 1. *adj.* Care arată că e vorba de mai multe ființe sau de mai multe lucruri: număr ~.

2. (*pl.*-aluri) *sn.* Număr care arată că e vorba de mai multe ființe sau lucruri [lat.].

***PLURALITATE** *sf.* ① Cel mai mare număr, mulțimea cea mai mare: ~a voturilor ¶ ② Multiplicitate: ~a lumilor [fr.].

***PLUS** 1. *adv.* Mai mult, care se adaugă la un număr sau la o cantitate.

2. (*pl.*-suri) *sn.* + Semnul adunării (+) [lat.].

***PLUSQUAMPERFECT** (*pl.*-te) *sn.* = MAI-MULTCAPERFECT [lat.].

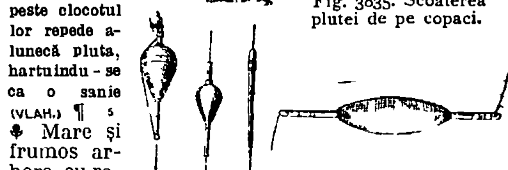
***PLUS-VALUȚĂ** (*pl.*-te) *sf.* ① Valoarea unui lucru care întrece suma cu care a fost prețuit sau cumpărat (prin faptul că i s'au adus îmbunătățiri, a devenit rar, etc.) ¶ ② La regularea facturilor, mărire a prețului stabilit care se acordă pentru unele lucrări ca despăgubire pentru greutățile întîmpinate, etc. ¶ ③ În materie de impozit, diferența în plus a incasărilor impozitelor în raport cu prevederile budgetare [după fr. p l u s - v a l u e].

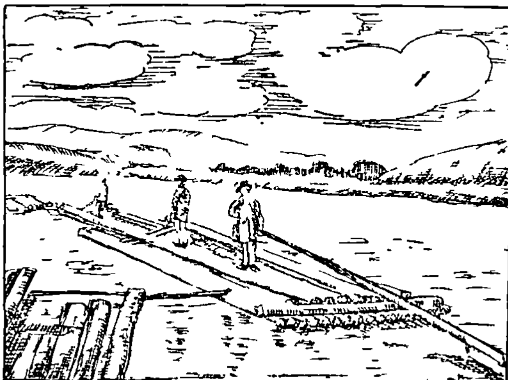
PLUȘ (*pl.*-șuri) *sn.* = PLIȘĂ[1] [pol. p l u s z < fr. p e l u c h e].

PLUȘTI (-tesc) *vb. tr.* și *refl.* *Olten Trans.* A (se) p l e o ș t i, a (se) turti (CIAUȘ.) (PȘC.): Pe frunte-i să pluști ca ș'o broască (BD.-DEL.).

PLUTĂ (*pl.*-te) *sf.* ① Substanță solidă, elastică, mai ușoară decît apa, care se scoate din scoarța unor arbori, ca ulmul, mesteacănul, pluta, etc. și din care se fac dopuri, pingele, țesături impermeabile, etc. (▪ 3835): dop de ~; tălpi de ~ ¶ ② Bucata sau dopul de plută care plutește deasupra apei, cînd se pescuește cu undița (▣ 3836 ¶ 3 Bucățică de plută în care se înfige fitilul candelei ¶ ④ Scînduri sau grinzi, prinse laolaltă cu scoabe de fier, care se transportă plutind pe apă (▣ 3837): peste clocotul lor repede alunecă pluta, hartuindu-se ca o sanie (VLAH.) ¶ 5 Mare și frumos arbore, cu ramuri drepte ce ies aproape de la baza trunchiului, dînd astfel coroanei o formă de piramidă lungă și îngustă; numit și „plop” (*Populus pyramidalis*) (▣ 3838) ¶ 6 = PLOP-ALB: d'a-lungul tufărișilor dese și verzi, printre plute bătrîne... Rîul-Tîrgului își răsfiră apele (DLVR.) ¶ ⑦ NUFĂR-ALB, NUFĂR-GALBEN [srb. p l u t a].

Fig. 3835. Scoaterea plutei de pe copaci.

Fig. 3836. Plute.

Fig. 3837. Plută pe Bistrița.

PLUTĂRI (-ăresc) *vb. intr.* A umbla pe apă cu p l u t a: ziua să vînăm, să pescuim, să plutărim (GN.).

PLUTAȘ *sm.* Cîrmaciul unei p l u t e: ne ducem de grabă la plută și ~ii de cuvînt și pornesc (CRG.).

PLUTĂȘIE *sf.* Meseria p l u t a ș u l u i; îndeletnicire cu conducerea plutelor pe ape.

PLUTI (-tesc) *vb. intr.* ① A sta, a înnota deasupra apei sau unui alt lichid fără a se scufunda: lemnul plutește pe apă; untdelemnul plutește deasupra apei ¶ ② A se mișca pe suprafața apei: numai Noe cu ai săi rămase ferit în corabie, plutind pe d'asupra 'nalților munți (N.-COST.); iată-ne acum plutind la vale în voia apei (GN.) ¶ 3 A sta în aer cu aripile întinse și fără a părea că se mișcă (*vorb.* de păsări), a plana: un vultur plutește, cu aripile 'ntinse, în creștetul zării (VLAH.) ¶ ④ *Pr. anal.* A fi dus ici și colo în aer: un dulce miros de fîneață plutește în aerul răcoros (VLAH.) [srb. p l u t a t i].

Fig. 3838. Plută.

PLUTICĂ *sf* ⚘ Frumoasă plantă acuatică, cu frunze verzi lucitoare ce plutesc la suprafața apei, cu flori mari, galbene și frumoase *(Villarsia nymphoides)* • 3839 [p l u t ă].

Fig. 3839. Plutică.

PLUTITOR 1. *adj. verb.* PLUTI. Care plutește. 2. PLUTITOARE *sf.* ⚘ = ROURICĂ.

PLUTNIȚĂ (*pl.* -țe *sf.* ⚘ — NUFĂR-ALB: tîrlașul se băgă în lapșă, afundîndu-se subt foile de ~ (E. ALD.) [p l u t ă; comp. și srb. p l u t n i c a].

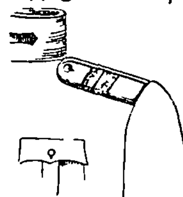
***PLUTOCRAT** *sm.* Care face parte din plutocrație [fr. p l o u t o c r a t e].

***PLUTOCRAȚIE** *sf.* ① Preponderența clasei bogate în cîrmuirea Statului ¶ ② Predominarea clasei b gate într'o țară [fr.].

***PLUTON**, PLOTON (*pl.*-oane *sn.* ① ⚔ Subdiviziune a unui escadron sau a unei companii de infanterie: șeful plutonului de execuție a vrut... să-l lege la ochi înainte de împușcare (BR.-VN.) ¶ ② *Pr. ext. iron.* Cîrd: se înalță în aer plotoane colțurate de rațe sălbatice (ODOB.) [fr. p e l o t o n].

***PLUTONIC** *adj.* ⛰ Se zice despre terenurile geologice cristalizate produse de focul central [fr.].

***PLUTONIER**, PLOTONIER *sm.* ⚔ ① Sub-ofițer care comandă un p l u t o n; poartă două inele de fir lat la umăr (• 3840.

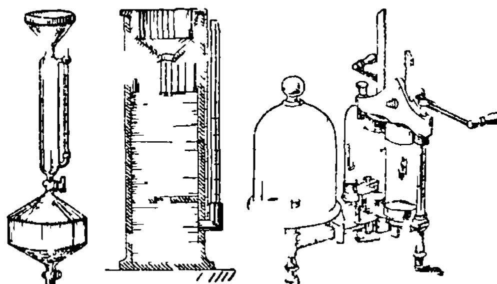

Fig. 3840. Plutonier.

***PLUTONISM** *sbst.* ⛰ Sistem care atribue formațiunea globului acțiunii focului interior care dă naștere și vulcanilor [fr.].

***PLUVIOMETRIC** *adj.* ☂ ○ Privitor la pluviometru [fr.].

***PLUVIOMETRU** *pl.* -tre *sn.* ☂ ○ Aparat pentru măsurarea cantității de apă căzute într'un loc anumit într'un timp oare-care (• 3841) [fr.].

***PNEU** (*pl.*-euri) *sn.* Colac de cauciuc umplut cu aer, care înconjoară fie-care din roțile unei biciclete sau unui automobil [fr.].

Fig. 3841. Pluviometre. Fig. 3842. Mașină pneumatică.

***PNEUMATIC** *adj.* Privitor la aer: experiență ~ă; mașină ~ă, aparat destinat să rărească sau să scoată cu totul aerul sau un gaz oare-care conținut într'un recipient • 3842 [fr.].

***PNEUMOCOC** *sm.* ⚕ Microbul pneumoniei [fr.].

***PNEUMONIE** *sf.* ⚕ Inflamațiunea plămînilor [fr.].

POALĂ (*pl.*-le *sf.* ① Spațiul cuprins între partea de jos a pîntecelui și genunchi, cînd șade cineva: mama-și ține copilul în ~; puse capul în poala ei și adormi (ISP.); leneșa, cînd se scoală, parcă are ouă în ~ (ZNN.) ¶ ② *mai adesea pl.*) ⓣ Marginea inferioară de la brîu în jos) a unei haine, a unei rochii, a unei cămași, etc. (• 3843 : i-au sărutat boierii mîna și poala, ca unui Domn tînăr (N.-COST.); își anina poalele anteriului în brîu... și juca parola sau cordeaua (ALECS.); cu două șiroaie de sînge de la nas pînă la poalele cămășii (DLVR.); Ⓟ: îl trag copiii de ~, nu-i dau pace copiii, cu cerințele lor, din pricina nevoilor pe care le îndură, etc.; Ⓟ: de omul rău, nebun, ursuz, etc. taie poala și fugi (RV.-CRG.), scapă-te cu ori-ce preț; Ⓟ: n'a ajuns la rîu și și-a ridicat poalele la brîu, se zice despre cel grăbit, care face un lucru la momentul inoportun;

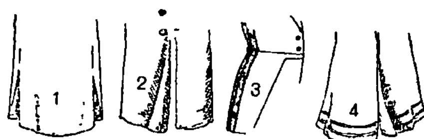

Fig. 3843. Poale: 1. de cămașă; 2. de redingotă; 3. de frac; 4. de fustă.

Ⓟ: a-și da poalele peste cap, a pierde ori-ce rușine; Ⓟ: (femeia-i) poale lungi și minte scurtă; Ⓕ: a se ținea de poalele cuiva, a nu se deslipi de cineva, neîndrăznind să se bizue pe sine însuși ¶ ③ *Pr. ext.* Partea de jos a unui munte, a unui zid, a unui copac, etc. (*mai adesea pl.*): la poalele muntelui... s'așterne o poiană de toată frumusețea (VLAH.); flăcăul rămăsese cu ochii pironiți spre o ~ de deal (S.-ALD.); casele domnești... cu ziduri late în poale și fără tencuială (ODOB.) ¶ ④ Ⓟ ⓣ Fustă (numai la *pl.* : Fata de gazdă mare Vinde-o vacă și-și ia poale (MAR.) ¶ ⑤ ~ de icoană, bucată de stofă prețioasă care se prinde de partea de jos și la spatele unei icoane: făcînd... și trei rînduri poale de icoane, unele cu semnul țării (LET.) ¶ ⑥ ⚕ ~ albă, scurgere la femei ¶ ⑦ ⚘ BUBERIC ¶ ⑧ ⚘ POALA-MAICII-DOMNULUI — *a)* VOLBURĂ: *b)* LEMNUL-MAICII-DOMNULUI ¶ ⑨ ⚘ POALA-RÎNDUNICII VOLBURĂ ¶ ⑩ ⚘ POALA-SÎNTEI-MĂRII. *a)* plantă cu miros urît, cu flori albe *(Nepeta nuda)*; *b)* COADA-MIȚEI; *c)* GRANAT[2] [vsl. p o l a].

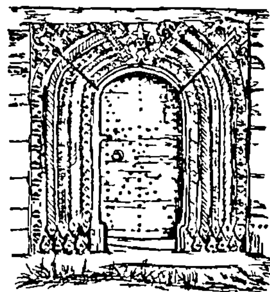
POAMĂ (*pl.*-me *sf.* ① ⚘ Rodul crescut din floarea unui pom fructifer, și care se mănîncă cînd a ajuns la maturitate, fruct, roadă: poame verzi, crude, coapte, dulci, acre, sălbatice; Ⓟ: poama nu cade departe de tulpină, copiii au mai adesea apucăturile părinților; Ⓟ: poama bună o mănîncă porcii, cei răi, nevrednici au mai adesea parte de lucrurile bune; F *iron.* Soacră, soacră, ~ acră, De te-i coace cît te-i coace, ~ dulce nu te-i face, zice nora despre soacră, făcînd aluzie la răutatea ei ¶ ② *col.* Fructe (mere, pere, gutui, etc.) tăiate felii și uscate ¶ ③ F Soiu rău (*vorb.* de oameni): ți-am aflat eu blăstămățiile, știu eu în sfîrșit ce ~ ești (ALECS.); te cunosc ce ~ ești (FIL.) ¶ ④ ⚘ *Mold. Bucov.* Struguri: Un Țigan odată, auzind prin lume, Cît de bună-i poama, s'a pornit anume Să mănînce ~ (SPER.); Ⓟ: se duce la vie cu ~ 'n basma ¶ ⑤ *pl. Trans.* ⚘ Fructe uscate ¶ ⑥ ⚘ POAMA-MOMIȚEI VUIETOARE; POAMA-VULPII = DALAC② [lat. p o m a].

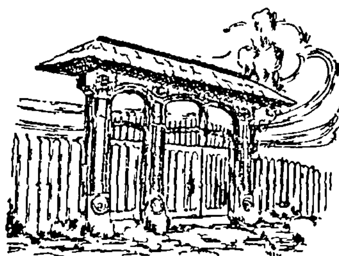

Fig. 3844. De-a poarca (după T. Papahagi).

POANCĂ (*pl.* ponci *sf. Băn.* ① Ghiont ¶ ② În ~, ponciș, pieziș.

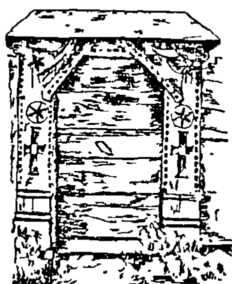
POARĂ *sf. Mold. Trans.* Împotrivire; ceartă, litigiu; a se pune 'n ~ cu cineva, a i se pune împotrivă: nu te pune 'n ~... cu împăratul iadului (CRG.) [bg. o p o r a].

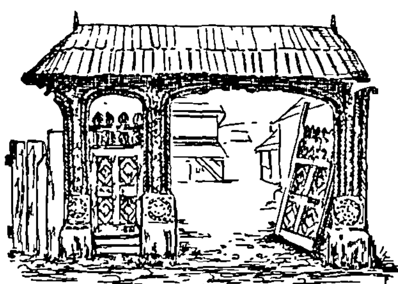
POARCĂ *sf.* ① *Olten.* Vrana butoiului în care se transportă la căldarea de fiert prunele pentru țuica (PȘC.) ¶ ② De-a poarca, joc de copii, în care

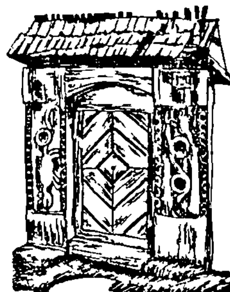

1

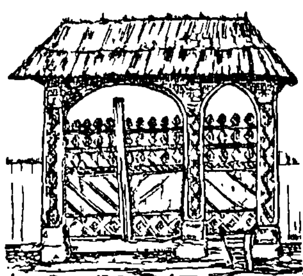

2

3

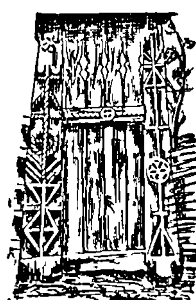

4

5

6

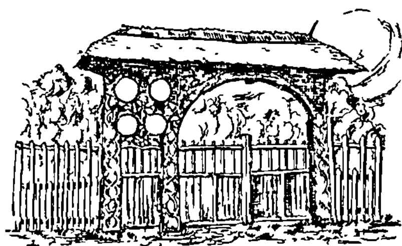

7

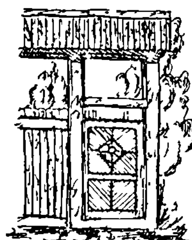

8

9

10

11

12

1. Poarta bisericii din Brădet (Bihor—după N. Oprescu).—2. Tălpăşeşti (Gorj—după Tzigara-Samurcaş).—3. Galeş (Sibiu—după Stănculescu).—4. Drăguş (după o fotografie a Seminarului de Sociologie din Bucureşti).—5. Costieni (Gorj—după N. Iorga).—6. Berind (Cluj—după Vuia).—7. Bălesti (Gorj—după N. Iorga).—8. Băleşti (Gorj—după N. Iorga).—9. Corneşti (Maramureş—după T. Papahagi).—10. Băleşti (Gorj—după N. Iorga).—11. Cîndeşti (Buzău).—12. Peştiş (Huniedora—după Stănculescu).

mai mulți băieți avînd fie-care cîte un băț caută să împiedece pe unul din ei, numit „porcar" să ducă pînă la o gropiță (numită „ciur" sau „jir") un os numit „poarcă" (▪ 3844): se alege un os... cît se poate mai gogoneț, pe care-l numesc poarcă; acum se alege cine să fie „porcar", ca să ducă „poarca la jir" (ISP.) [lat. p o r c a „scroafă"].

POARTĂ (*pl.* porți) *sf.* ① 🏠 Deschizătură mare, înaltă și largă făcută într'un zid sau la o împrejmuire, pe unde se intră și se iese: poarta unei cetăți (▪ 3845); porțile orașului ¶ ② Ușă mare într'unul sau două canaturi, la intrarea unei curți, unei case, etc. (☛ TAB. LII): a închide, a deschide, a încuia, a descuia poarta; a sta, a aștepta la ~; a bate la ~; a intra cu carul pe ~; Ⓟ: cine bate la poarta altuia, o să bată și altul la poarta lui, cine cere un serviciu altuia, trebue să se aștepte să i se ceară și lui un serviciu; ☛ VIȚEL; Ⓕ: porțile cerului, raiului, iadului; *poet.* porțile zilei se deschid și, în valuri, curge lumina pe văi (VLAH.) ¶ ③ Poarta otomană, înalta Poartă, sublima Poartă, sau numai Poarta, curtea, guvernul Sultanului (în vechiul imperiu otoman) [lat. p o r t a].

Fig. 3845. Poartă de cetate cu străjerii ei.

POATE ☛ PUTEA.

‡ **POBEDI** (-desc) *vb. tr.* A învinge, a birui [vsl. p o b ě d i t i].

○ **POBIR** *sbst. Băn.* ✤ Porumb încă necopt cu boabele rare.

POBREAJEN *sm.*, POBREJENI *sm. pl.*, POBREJENIE *sf.* ⛪ Ⓟ — PREOBRAJENIE.

POC! *interj.* Imită sgomotul izbirii, ciocnirii în ceva tare, răsunător, pocnetul puștii, etc.: zmeii... cu un topor, poc! una în capul lemnului (ISP.); odată s'a auzit poc! plesnise șarpele de necaz (R.-COD.); aud deodată pîr! poc! hop! buzduganul pe masă și, țop! în cuiu (SB.).

POCĂI (-ăesc) 1. *vb. refl.* A se căi de păcatele făcute, a se întoarce spre bine după o faptă sau viață păcătoasă: sînt un păcătos... și tare aș voi să mă pocăesc și eu (SB.).

2. *vb. tr.* A face pe cineva să regrete păcatele comise, a-l îndrepta spre bine: lasă-l, că nu se sfințește el cu mine, jupîne, îl pocăesc eu (CAR.) [vsl. p o k a j a t i s ę].

‡ **POCA(I)ANIE**, † POCANIE *sf.* Pocăință: l-a lăsat să-și facă pocania atît amar de timp, nebăut și nemîncat (R.-COD.) [vsl. p o k a j a n i j e].

POCĂINȚĂ (*pl.* -țe) *sf.* Căință pentru păcatele făcute, îndreptare spre bine după o faptă sau viață păcătoasă: părintele Trandafir ajunsese la acest canon de ~ (SLV.); văzînd Petrea pocăința ...lor ...i-a iertat (SB) [p o c ă i].

POCĂIT *adj. p.* și *sm.* POCĂI. ① Care s'a pocăit ¶¶ Ⓒ NEPOCĂIT ¶ ② ⛪ = BAPTIST.

POCAL (*pl.* -ale) *sn.* BOCAL¹.

POCĂNEA (*pl.* -nele) *sf.* ⚒ O parte a joagărului, numită și „pîrghie" sau „terteleciu" [p o c ă n i].

POCĂNI (-ănesc *vb. intr.* A b o c ă n i, a ciocăni: moara hîrîia și hadaragul toată ziua pocănea în teică (SAD.).

POCANIE ☛ POCA(I)ANIE.

POCĂNITOARE *sf. Trans.* (PĂC.) Jucărie de copil făcută dintr'un cocean de porumb spintecat pînă aproape de nod; la fie-care smucitură, jumătatea despicată se ridică și se izbește pocnind (▪ 3846) (☛ și TAB. XXIX [p o c ă n i].

Fig. 3846. Pocănitoare.

POCĂZI POCOZI.

POCEALĂ (*pl.* -eli) *sf.* ① Înfățișarea celui pocit, sluțenie: nu i-a mai luat seama la poceala trupului și la slutenia chipului (CAR.) ¶ ② — POCITURĂ ①: trebue să lase ceva în apă, ca poceala sau pocitura să se lipească de acel semn și nu de dînsul (PAMF.) [p o c i].

***POCHER** = POKER.

○ **POCHI** *sm. pl.* — POFIL.

POCHIHECIU (*pl.* -ciuri) *sn. Mold.* Amnar (la războiul de țesut).

POCHILĂ *sf.* — POFIL.

POCHIVNIC = POPIVNIC.

POCI, † POTCI 1. *vb. tr.* ① A schimba înfățișarea firească a cuiva, făcîndu-l urît, slut, schilod, etc. (mai adesea prin deochiu, din pricina unei boale, etc.), a schimonosi, a diforma ¶ ② A strica forma unui lucru, dîndu-i o înfățișare urîtă.

2. *vb. refl.* ① A deveni urît, slut, schilod, etc. de pe urma deochiului, boalei, etc. ¶ ② A căpăta o înfățișare urîtă prin stricarea formei firești, a se urîți, a se sluți, a se schimonosi, a se diforma [p o t c ă].

POCIE *sf. Olten. Băn.* Arac de vie.

POCINOG (*pl.* -oguri, -oage), † POCINOC (*pl.* -ocuri *sn.* ① Început; saftea: poftim de încalecă pe Bălan... să facem pocinog sfîntului Nicolai cel din cuiu (CRG.); cînd a venit sufletul lui la iad, iadul era gol: el a făcut întîiu pocinocul (VOR.); a apucat-o spre crîșmuța satului, făcînd el singur jupînului David pocinoc la spolocanie (GRIG.) ¶ ② Bocluc, belea: voinicul simți de unde-i vine pocinogul ăsta (ISP.); atunci mi-a dat în gînd că mi-a făcut popa pocinogu (VLAH.) [vsl. p o č i n ŭ k ŭ].

POCIT, † POTCIT *adj. p.* PO(T)CI. ① Slutit, schilodit, urîțit, diformat ¶ ② Slut, schilod, diform: într'o zi, nu știu cum făcu... și alunecă de călcă pe pămîntul ~ului de om (ISP.) ¶ ③ Ciudat; monstruos: cînd a auzit de porunca cea pocită a boierului (SB.).

POCITANIE¹ *sf.* ① Om p o c i t, slutenie, monstru: pocitania pămîntului îi zise: toți nelegiuiții ce-mi calcă hotarul cad în robia mea (ISP.); o ~ de om umbla cu arcul după vînat paseri (CRG.); ce pocitănii sînt acestea? strigă ...afară, boaite, ieșiți că pre toți vă omor! (NEGR.) ¶ ② Lucru pocit, ciudat, monstruos, ciudățenie, monstruozitate: (împărăteasa) spuse împăratului pocitania de vis (ISP.).

‡ **POCITANIE**² *sf.* Povestire; versiune; citat: pocitania aceasta zice... să o fi luat din istoricul cel unguresc (CANT.) [vsl. p o č i t a n i j e].

POCITOR *sm.*, POCITOARE *sf.* 🦇 Ⓟ Duh rău ce p o c e ș t e pe cineva (mai ales în descîntece).

POCITURĂ (*pl.* -turi) *sf.* ① Slutire, schimonositură, diformare pricinuită de deochiu sau de pe urma unei boale; boala venită ca din senin: nu-i bine să doarmă cineva pe fața ariei, de oarece pe acolo vin... Ielele... și-l pocesc, îl îmbolnăvesc de ~ (PAMF.) ¶ ② Ființă demonică ce provoacă omului această slutire ¶ ③ Slutenie, ființă monstruoasă, pocitanie: îi iese înainte un prichindel de om, șchiop și cam ghebos, o ~ (CAR.); văzînd cum îi ia în rîs o stîrpitură și ~ ca aceea (ISP.); feciorul de împărat mirîndu-se de această ~ de om (MERA) [p o c i].

POCIUMB, POCIUMP *sm. Olten. Mold. Trans. Băn.* Țăruș sau par bătut în pămînt de care se leagă ceva: desprinzînd gîtul din pociumb... înfige și el lopata'n valuri (VLAH.); bătrînul care-și cioplea frigarea și pociumbii pentru ceaun (SLV.); acolo află o luntriță legată de un pociump (RET.); Vrednic sînt de spînzurat Pe pociump de pătrînjei, Cu funii de tăieței (IK.-BRS.) ¶ ② *Băn.* ⚒ Par bătut în mijlocul ariei de care se leagă caii cînd treieră ¶ ③ *Olten.* Piciorul vîrtelniței.

POCÎLTEALĂ (*pl.* -eli) *sf.* Stare de slăbiciune foarte mare, lipsă desăvîrșită de puteri [p o c î l t i].

POCÎLTI (-tesc) *vb. intr.* A slăbi de tot, a-și pierde toate puterile, a fi lihnit de foame.

POCÎLTIT *adj. p.* POCÎLTI. Slăbit de tot, uscat de nemîncare, lihnit, leșinat de foame: bătrîn... uscat, ~ și ducea o viață de călugăr (DLVR.); de ce ești așa ~ și n'ai chef de loc? (CAR.); se duse într'un suflet... ~ de foame, cu mațele chiorăind și cu burta lihnită (ISP.).

POCÎNZEU *sm. Olten.* Vornicel (la o nuntă țărănească).

POCLAD (*pl.* -ade) *sn.*, POCLADĂ (*pl.* -ăzi) *sf.* = PLOCAD: Și-au ales un cal graur Cu șaua de aur Cu poclăzile de-argint (VOR.); așterne deasupra o păreche de poclăzi (CRG.); i-a pus o pocladă (GRL.).

POCLĂU ☛ PLOCĂU.

POCLIT (*pl.*-ituri) *sn. Mold.* ① Coş de trăsură: (din trăsură) n'a rămas... decît un ~ pătat în tot chipul (IRG.) ¶ ② Țol sau rogojină ce se pune pe coviltir, spre a acoperi carul: un ~ de rogojini oprea şi soarele şi ploaia de a răzbate în căruţă (CRG.); sărarii... îşi fac ~ la carele lor învălind covergile sau corciile (PAMF.).

POCLON ☛ PLOCON.

○**POCMAȚĂ** (*pl.*-mete) *sf. Oaş.* ① Cingătoare cu cusături pe care o poartă fetele, mai ales în zile de sărbătoare.

POCNEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* Pocnet [p o c n i].

POCNET (*pl.*-ete) *sn.* Sgomotul răsunător pe care-l face ceva ce p o c n e ş t e, trosnet, plesnet: se auzi un ~ ca al unei bombe ce iese dintr'un tun (FIL.); nu mai auzi... ~ul ierbii de puşcă şi şuierătura alicelor (ODOB.); în depărtare s'auzeau ~e de bice (OLVR.); se aud nişte ~e îngrozitoare, de răsunau văile şi dealurile (ISP.).

POCNI (-nesc) 1. *vb. intr.* A răsuna cu sgomot (*vorb.* de un lucru izbit cu putere de ceva tare, de sgomotul puştii care se descarcă, de lovitura dată cu biciul, de ceva care crapă, etc.), a trosni, a plesni: avea o biciuşcă de cele de cînepă... cu care pocnea de-ţi lua auzul (CRG.); slobozi puşca asupră-i care, pocnind, îi rupse aripa dreaptă (TICH.); îi plăcea să pocnească şi să cînte din frunze (ALECS.); începe a roade la copaci bătrîni, de-i pocneau fălcile (CRG.); pocnind din limbă şi scrîşnind din dinţi (D.-ZAMF.); avînd pe el... un surtucel care-i pocnea în spate (GN.).

2. *vb. tr.* A plesni, a izbi: porunci biciului să pocnească pe fie-care cîte odată (RET.); pocnindu-l cu patul puştii peste scăfîrlie (GN.) [p o c! comp. srb. p u k n u t i].

POCNIT *sbst.* Faptul de a p o c n i: nu mai sta din ~ cu biciul (CRG.).

○**POCNITOARE** *sf.* ① *Maram.* Pleasnă, capătul biciului care p o c n e ş t e: Pune... ~ de mătasă, Să te-aud mîndru din casă (BRL.) ¶ ② POCĂNITOARE.

POCNITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Pocnet: s'auzi o ~ ca de puşcă (OLVR.); din toate părţile s'aud pocnituri de ghioage (VLAH.) [p o c n i].

POCOI *sm.* Numele slovei П, п din alfabetul cirilic: popă şi profesor se încep cu ~, ca şi substantivul porcule (CRG.) [vsl.].

POCOZI (-ozesc) *vb. refl. Băn. Trans.* A se mira, a se minuna, a fi uimit, a rămînea surprins: de s'ar scula moş Mihnea, tatăl lui Mihai puşcaşul de la noi din sat, s'ar ~ lumea (RET.).

POCRIŞ (*pl.*-işe) *sn. Mold.* Capac (de acoperit oala, etc.) [rut. p o k r y š k a].

POCROAVĂ, PROCOAVĂ (*pl.*-ve) *sf. Bucov.* Ⓓ Numele popular al sărbătorii Acoperemîntul Maicii Domnului (1 Oct.): pe sf. Pocroavă... fetele o postesc, să le acopere capul, să le mărite (VOR.) [p o c r o v].

†**POCROV**, PROCOV (*pl.*-oave) *sn.* ① ⛪ Pînză, postav, etc. cu care se acopere un vas sfînt, acoperemînt ¶ ② Pătură făcută din cîlţi de cînepă, ţol gros de învelit: în bordeiu... nici haine, nici procoave... nici nimic (R.-COD.) [vsl. p o k r o v ŭ].

POCROVĂȚ, PROCOVĂȚ (*pl.* -veţe) *sn.* ⛪ = ACOPEREMÎNT ③: deasupra (discosului) acopere cu pocrovăţul (VOR.) [vsl. p o k r o v ĭ c ĭ].

○**POCROVIȚĂ** (*pl.*-ţe) *sf. Olten. Trans.* Pătură, cergă (*în spec.* de cal) [srb. p o k r o v a c].

POD (*pl.*-duri) *sn.* ① Punte de lemn sau de piatră peste o apă mare, peste un rîu (▣ 3847): ~ul de peste Dunăre; într'o clipă trece ~ul de peste rîul Doamnei (OLVR.); scară la cer şi ~ peste mare nu se poate (ZNN.); Ⓕ: Gerul face cu-o suflare pod de ghiaţă între maluri (ALECS.) ¶ ② ~ umblător, ~ plutitor, grinzi şi scînduri prinse laolaltă care plutesc pe apă şi pe care se poate trece de pe ţărmul unui rîu pe celălalt (▣ 3848): între Jiblea şi Călimăneşti e un ~ umblător (VLAH.); trecem de partea cealaltă a Oltului pe un ~ plutitor (VLAH.) ¶ ③ ~ de luntri, pod peste o apă mare făcut din luntri aşezate una lîngă alta şi acoperite cu scînduri groase (▣ 3849): puse de arse şi partea ~ului ce mai rămăsese, împreună cu luntrile pe care era făcut (BĂLC.) ¶ ④ Pardoseală de scînduri, făcută pe uliţi în loc de caldarîm, pînă pe la jumătatea veacului al XIX-lea ¶ ⑤ *De aci*: stradă, uliţă; Podul Mogoşoaiei, nume pe care-l purta odinioară Calea Victoriei; a bate ~urile ☛ BATE 1 ⑫; în loc să te sileşti a ieşi la obraze, îmbli haimana pe ~uri cu derbedeii (FIL.); *F iron.* inginer de ~uri, haimana, om care umblă bătînd drumurile fără nici un rost, fără nici o căpătueală ¶ ⑥ Suprafaţă: om ca Man tîlharul nu s'a mai pomenit pe ~ul pămîntului (RET.) ¶ ⑦ 🏠 Tavan ¶ ⑧ 🏠 Partea casei cuprinsă între acoperiş şi tavan, în care se păstrează diferite obiecte şi în care se pătrunde printr'o deschizătură numită „gura podului": din ~ cobori pe scara răzămată de gura ~ului (PAMF.); ☛ SLĂNINĂ ¶ ⑨ ~ul palmei, palma: îşi şterse buzele subţiri cu ~ul palmei (D.-ZAMF.) ¶ ⑩ ~ul osiei, partea osiei ce trece sub car (☛ ▣ 878) ¶ ⑪ Fundul luntrii ¶ ⑫ Parte a morii pe care sînt aşezate pietrele; altă parte a morii prin care trece coşul (☛ TAB. XXXVII) ¶ ⑬ Bucată de pînză ce se aşterne ici şi colo, de la pragul casei pînă la cimitir, pe unde e dus un mort la locul de veci, spre a-i înlesni, după credinţa poporului, trecerea peste rîuri şi pîraie, înainte de a ajunge în împărăţia cerului [vsl.].

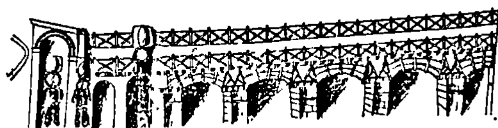

Fig. 3847. Podul lui Traian peste Dunăre (după Columna Traiană).

Fig. 3848. Pod umblător pe Mureş.

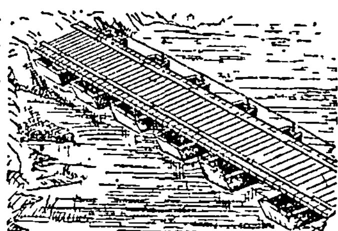

Fig. 3849. Pod de luntri.

PODAGRĂ (*pl.*-re) *sf.* ⚕ Gută, durere artritică la picioare: eşti bătrîn, batogit, ai ~ (ALECS.); junghiurile în picioare şi podagra îmi chezăşuesc pentru restul vieţii (ODOB.) [ngr.].

†**PODAN** *sm. Mold. Bucov.* Supus, birnic; clăcaş: acei Sloveni... au rămas atuncea... supuşi ~i Romînilor (CANT.); ajunsese, sărmana, dintr'atîtea slugi şi atîţia ~i, să-şi măture singură casa (SB.) [pol. p o d d a n y].

PODAR *sm.* ① Cel ce strînge taxa podăritului ¶ ② Cel ce trece oamenii peste o apă pe un p o d umblător ¶ ③ *Mold.* Măturător de stradă ¶ ④ ⚔ Pionier: ~i pedeştri cu topoarele pe umeri (FIL.).

Fig. 3850. Podbeal.

PODĂRIT *sbst.* Taxa ce plătesc în unele locuri persoanele, trăsurile şi mărfurile la trecerea lor peste un p o d.

PODBEAL, PODBAL *sbst.* ♣ ① Mică plantă

cu flori galbene, a cărei rădăcină posedă proprietăți sudorifice; frunzele și capitulele se întrebuințează, sub formă de infuziune, contra tusii; cu frunzele proaspete se fac cataplasme *(Tussilago farfara)* (▪ 3850) ¶ ② **~-DE-MUNTE**, plantă cu flori galbene-portocalii, ale cărei rădăcini, frunze și flori sînt întrebuințate în medicină ca stimulante, febrifuge și vulnerare; numită și „carul-pădurilor", „carul-zînelor" sau „arnică" *(Arnica montana)* ([▪] 3851): **cîțiva podbali-de-munte, cu bobocii încă închiși, proroceau lepădarea mînteanului** (UR.) ¶ ③ **~-DE-APĂ** LIMBARIȚĂ [bg. p o d b ĕ l ŭ].

Fig. 3851. Podbeal-de-munte.

○ **PODEA** (*pl.*-dele) *sf. Mold. Trans.* ① Fie-care din scîndurile unei dușumele, podină: **el mă ascunse sub o ~ din odaia lui, într'o oală îngropată în năsip** (ALECS.); **am ceva bani... îi veți afla colo sub armar, dacă veți ridica o ~** (RET.) ¶ ② Dușumea, podeală: **el căzuse, cît era de lung, pe ~ua camerei lui** (EMIN.) [refăcut din *pl.* p o d e l e < p o d e a l ă].

PODEALĂ (*pl.*-ele) *sf.* ① Dușumea; pardoseală: **stropeau toată podeala de marmură a templului și-o măturau frumos cu aripele** (VLAH.): **îngenunchiind și atingînd podeala cu fruntea** (CAR.) ¶ ② Scîndurile cu care e pardosită o suprafață (un pod, o uliță, etc.), podină: **podelele jucau ca clapele unui clavir sub roatele butcii** (I.-GH.) ¶ ③ Tavan: **acesta ofta și ridica ochii în podele** (D.-ZAMF.) [p o d i].

○ **PODECIU** *sbst.* (R.-COD.) = PODEȚ.

○ **PODEREU, PODIREU, PODEREIU** (*pl.*-ree) *sn. Trans.* Platou: **de la tăul cel fără fund... spre miază-noapte, este un podereiu spinos** (RET.).

PODEȚ[1] (*pl.*-țe, -ețuri) *sn.* P o d mic peste o apșoară, peste un șanț, etc.: **trecînd... peste ~e, ale căror scînduri jucau sub roatele trăsurii** (GN.); **am trecut peste ~ul stricat al drumului glodos** (GRIG.); **un crac al Trotușului aleargă vioiu și limpede subt ~uri de lemn și de piatră** (IRG.).

PODEȚ[2] *sm.* = SCOBAR [p o d u ț[2]].

○ **PODEU** (*pl.*-dee) *sn. Trans. Băn.* P o d u l de la șură (CONV.).

PO(D)GHIAZ (*pl.*-azuri) *sn.* ① ‡ Prădăciune făcută de o ceată de năvălitori, incursiune făcută cu scopul de a jefui ¶ ② *Mold.* **A lăsa în ~uri**, a lăsa să umble în voie, fără nici un rost: **Strînge-ți gîndurile-acasă, nu le mai lăsa 'n poghiazuri** (VLAH.); **a umbla în ~uri**, a umbla haimana: **ai purtat ciubotele atîta amar de vreme, umblînd toată ziua în podghiazuri** (CRG.) [ung. p o d g y á s z].

PODGOREAN 1. *adj.* Așezat la poalele unui munte sau unui deal.

2. *sm.*, -EANCĂ (*pl.*-ence) *sf.* Proprietarul unei p o d g o r i i: **podgorenii buni nu culeg poama de dimineață** (ZNN.).

PODGORIE *sf.* ① † Ținut așezat la poalele unui munte sau unui deal ¶ ② Regiune plantată cu vii pe coastele sau la poalele unui deal: **un țăran chipeș și deștept din podgoriile Orevîții** (VLAH.) [vsl. p o d ŭ g o r i j e].

PODGORIU *adj.* Acoperit cu p o d g o r i i: **Merg... alții la Cotnarul iubit și ~** (ALECS.).

PODHOADĂ ☛ PODVOADĂ.

PODHORNIȚĂ (*pl.*-țe . POHODNICIOARĂ (*pl.*-re) *sf.* Policioara jugului.

PODI (-desc) *vb. tr.* A pardosi, a căptuși cu scînduri [sl. p o d i t i].

PODIDI (-idesc) *vb. tr.* A cuprinde, a stăpîni de tot, a copleși, a năpădi: **îl podidi un plîns, de nu se mai putea sfîrși** (ISP.); **cînd ieșea din odaie, o podideau lacrimile** (GRL.); **se ținea la piept și la pîntece... de hohotele ce-l podidise** (ODOB.); **somnul îl podidise pe cînd Bisoceanul îmi povestea basmul** (ODOB.); **îmi trăgeà palme peste gură, pînă mă podidea sîngele** (VLAH.) [vsl. p o d u i d ą < p o d ŭ i t i].

PODINĂ (*pl.*-ini) *sf.* ① = PODEALĂ ②: **o să avem vre-o cîteva podini lipsă la poduri** (FIL.); **Umblă drumurile 'n rînd Podinile numărînd** (PANN) ¶ ② Dușumea, podeală, pardoseală ¶ ③ Tavan de scînduri: **n'adăsta să-ți pice răspunsuri... nici din cer nici din podina casei** (JIP.) ¶ ④ Partea de jos a unui stog de fîn ori de paie ¶ ⑤ *Trans.* (DENS.) Șalc [srb.].

PODIREIU ☛ PODEREU.

PODIȘ (*pl.*-ișuri) *sn.* Loc întins și șes pe un munte sau deal; platou: **nimic mai frumos decît situația acestui tîrg pe un vesel ~ îmbrățoșat de Siret și Moldova** (NEGR.); **iată că se prăvale din ~urile Asiei un nou puhoiu de barbari** (VLAH.) [p o d].

PODIȘCĂ (*pl.*-ști) *sf.* ① P o d mic, podeț (*în spec.* peste un șanț: **trecu șanțul pe o ~** (GRL.); **se aude uruit de trăsură pe podișca de la poarta obrației** (BR.-VN.); **dinaintea porții era o ~ care... se lăsa d'asupra șanțului** (ODOB.) ¶ ② Pod umblător.

PODIȘOR (*pl.*-oare) *sn.* ① *dim.* POD ¶ ② *Trans. Maram.* Dulăpior atîrnat pentru vase, blidar, etajeră: **De mîncare nimic nu-i La hiduca 'n ~, Plin de oale cu groștior** (BRL.)

PODIT 1. *adj. p.* PODI. Așternut, pardosit cu scînduri.

2. *sbst.* Faptul de a podi.

PODMET (*pl.*-eturi) *sn.* Momeală, nadă [vsl. p o d ŭ m e t ŭ].

‡ **PODNOJIE** *sf.* Scăunel [vsl.].

PODOABĂ (*pl.*-be) *sf.* ① ‡ Asemănare, lucru asemenea ¶ ② Ceea ce slujește spre înfrumusețare, gătealĂ, ornament, decor ¶ ③ *F* Ⓟ Ori-ce boală urîtă de piele: **m'au văzut... plin de rîie... și într'o săptămînă m'au izbăvit de ~** (CRG.) ¶ ④ *Mold. Bucov.* Ⓟ Păduchi și alte asemenea insecte (pe om: **dacă e nespălat... va fi încărcat de cîte podoabe de toate** (MAR.) [vsl. p o d o b a].

PODOARĂ *sf.* Pățanie, întîmplare (R.-COD.).

PODOBI[1] — ÎMPODOBI.

‡ **PODOBI**[2] (-obesc) *vb. refl.* ① A se asemăna ¶ ② A se potrivi, a se cădea [vsl. p o d o b i t i].

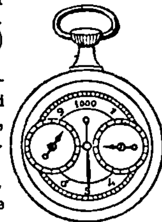
† **PODOBIE** *sf.* ① ‡ Asemănare, potrivire ¶ ② † Model de cîntare după a cărei melodie se cîntă alte cîntece bisericești: **să cunoști cele opt glasuri și podobiile** (SLV.); **Glasu'ntîiu pe ~, Știi că bine nu-l prea pot** (SPER.) [vsl.].

‡ **PODOBNIC** *adj.* Asemenea, la fel [vsl. p o d o b ĭ n ŭ].

PODOIMĂ (*pl.*-me) *sf. Trans.* Pricină, pretext, scuză: **destul că cu ceva ~, nu era zi lăsată de Dumnezeu să nu calce odată pragul morăriței** (RET.).

○ **PODOINIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. Olten.* = APLECĂTOARE [srb. bg. p o d o j n i c a].

***PODOMETRU** (*pl.*-tre) *sn.* Instrument care 27
servește să înregistreze numărul pașilor făcuți de cineva și, *pr. ext.*, distanța străbătută (▪ 3852) [fr.].

Fig. 3852. Podometru.

‡ **PODOROJNĂ** (*pl.*-ne) *sf.* Ordin de a se da cai de poștă: **mi s'a dat de hatîr un surugiu cu șase cai, în loc de opt scriși în ~** (I.-GH.) [rus. p o d o r o ž n a j a].

PODRUM (*pl.*-umuri) *sn. Trans. Băn.* Pivniță: **vinul din aceste buți e tocmai ca cel din gura ~ului** (CAT.) [srb.].

PODULEȚ (*pl.*-ețe *sn. dim.* POD.

PODUȚ[1] (*pl.*-uțe *sn. dim.* POD.

PODUȚ[2] *sm.* SCOBAR: **somnii și ~ii sînt pești scumpi, cine-i poate prinde** (RET.) [ung. p a d u c].

PODVADĂ ☛ PODVOADĂ.

PODVAL (*pl.*-ale, -aluri *sn.* ① Fie-care din capătîiele de lemne pe care se așază buțile în pivniță [srb.].

PODVALĂ (*pl.*-ale *sf.* O parte a joagărului [srb. .

‡ **PODVIG** (*pl.*-iguri *sn.* Canon, chin, muncă ce-și impune cineva pentru iertarea păcatelor [vsl.].

PODVOADĂ, PODHOADĂ (*pl.*-oade), PODVADĂ (*pl.*-vezi *sf.* ① Transport gratuit cu carul, ca prestație: **satul mic îl ajunge podvoada des** (PANN); **birul plătesc, podhoadă fac, zile de meremet fac** (VOR.); **multă vreme răzeșii Vrancii bir n'au plătit, podvadă n'au făcut** (VLAH.); **locuitorii obosiți de podvezi, angarale și biruri grele** (ISP.) ¶ ② Ⓟ Car încărcat [vsl. p o d ŭ v o d a].

POEA... — POIA...

***POEM** (*pl.*-me) *sn.* POEMĂ.

***POEMĂ** (*pl.*-me *sf.* Compozițiune mai întinsă în versuri: ~ epică, dramatică, lirică, satirică, didactică [fr. < lat.].

***POET** *sm.*, **POETĂ** (*pl.*-te) *sf.* ① Persoană care se consacră poeziei, care scrie versuri: Cîți ochi frumoși și visători, poete, N'or fi plîngînd pe versurile tale! (VLAH.) ¶ ② Persoană cu imaginațiunea poetică [fr.].

***POETAȘ**, **POETASTRU** *sm. iron.* P o e t prost.

***POETIC¹** 1. *adj.* ① Care privește poezia, care e din domeniul poeziei: stil ~; arta ~ă, poemă didactică asupra poeziei; licență ~ă, fel de a scrie, neobicinuit în proză, pe care și-l permit poeții ¶ ② Care poate inspira pe poeți: subiect ~.

2. **POETICĂ** *sf.* Tratat asupra poeziei [fr.].

‡ **POETIC²** *sm.* **POET**: Ovidie ~ul, carile pre vremile lui Avgust au trăit (CANT.).

***POETIZA** (-izez) 1. *vb. intr.* A face versuri.

2. *vb. tr.* A da un caracter poetic: a poetizat moartea tragică a cerbilor măreți (ODOB.) [fr.].

***POEZIE** *sf.* ① Arta de a scrie în versuri ¶ ② Fie-care gen de poemă: ~ lirică ¶ ③ Compozițiune în versuri ¶ ④ Imaginație foarte poetică: această proză e plină de ~ ¶ ⑤ Versificațiune: ~ armonioasă ¶ ⑥ Ceea ce e ideal, înalt, duios în ceva: poezia amintirilor [fr.].

‡ **POFALĂ** *sf.* **POHFALĂ**: Iar Turcii vor merge cu ~, Rîzîndu-și de-a noastră neîndrăzneală (BO.-DEL.).

POFIDĂ (*pl.*-de) *sf.* Aluzie batjocoritoare; ciudă: versuri... glumețe și pilduitoare în pofida fetelor care n'au rost la treabă (VLAH.); el se făcea că nu înțelege vorbele aruncate în pofida lui (ISP.); în pofida căpșunelor, mănîncă frunzele (PANN).

POFIL (*pl.*-ile *sn.* Cureaua hamurilor care trece pe sub coada calului (☞ 2507): e învățat ca calul cu ~l (PANN) [comp. srb. p o v i, rut. p o v y l' e].

POFTĂ, ‡ **POHTĂ** (*pl.*-te) *sf.* ① Dorință (sub raportul fizic și material): a avea, a nu avea ~ de mîncare; a ațîța pofta; îmi face, îmi vine ~; i-am tăiat pofta; mi-a trecut, mi-a pierit pofta; cînd ți-e ~ de ceva, mănîncă, ori cere, că nu-i păcat (GOR.); ~ bună! urare celor ce stau la masă sau cari se duc să mănînce; ☞ CUIU ① ¶ ② Dorință necumpătată, lăcomie: ~ de bani ¶ ③ Plăcere deosebită: a rîde cu ~ ¶ ④ *pl. Băn.* Diferite gustări ce se aduc unei lăuze de către vecine sau rude în primele zile după naștere [vsl. p o h o t ĭ].

POFTI, ‡ **POHTI** (-tesc) 1. *vb. tr.* ① A dori, a avea poftă: cere de la mine cît vei pofti și-ți voiu da (ISP.); i-am dat tot ce-a poftit; ce poftești? cum poftești; femeia îngreunată dacă poftește ceva și cineva nu-i dă, acela face un păcat (MAR.) ¶ ② ‡ A ruga ¶ ③ A ruga să vie, să intre, să șază, etc., a invita: se duce prin pădure să caute pe cumătru-său și să-l poftească la praznic (CRG.); Pe măgar la nuntă cînd îl poftește, Acolo ori lemne ori apă lipsește (PANN); l-a poftit pe scaun, să șază, la masă ¶ ④ A binevoi (să facă ceva): ne ruga cu stăruință să poftim înăuntru (VLAH.); poftim! *sau* poftiți! *a)* mă rog! te rog! vă rog! poftim la masă! poftiți banii! primiți, vă rog, banii; *b)* continuă, fă ceva, etc. dacă poți, dacă ești în stare (exclamațiune de supărare, de ciudă, de protestare): poftim de răspunde acum, dacă-ți dă mîna! ¶ ⑤ A ura: fetele împăratului... îi poftiră biruință (ISP.); îi pofti bună dimineața.

2. *vb. intr.* ~ la ceva, a avea poftă de ceva, a dori ceva [vsl. p o h o t ě t i].

POFTICIOS *adj.* ① Lacom: moșneagul, ~ și hapsin, se ia după gura babei (CRG.) ¶ ② Care ațîță pofta: îmbibată de atîtea parfumuri grase și pofticioase (CAR.) [p o f t i].

POFTIRE *sf.* ① Faptul de a p o f t i ¶ ② Invitație: cînd începură a face poftirile la nuntă (ISP.).

POFTITOR *adj. verb.* **POFTI**. Care poftește; lacom: unii din boieri, ~i de slavă, umblară să turbure poporul (ISP.).

† **POFTORI** (-oresc) *vb. tr.* A repeta: și astfel, poftorindu-și unele ca acestea, aide, aide, ajunge la curtea împărătească (ISP.) [vsl. p o v ŭ t o r i t i].

○ **POGACE** *sf. Tr.-Carp.* ① Turtă de mălaiu presărată cu sare și coaptă în cuptor: mîncară și cea din urmă ~ de cenușe (RET.); clineasca e gura și lacomi sînt ochii la ~ (TICH.); ~ rasă, sub streșină de casă (GOR.), *ghicitoare despre* „fereastră" ¶ ② Azimă de grîu coaptă în spuza din vatră (CONV.) [ung. p o g á c s a; comp. **POHACE**, **BOGACIU**].

POGAN 1. *adj.* și *adv.* ① *Mold. Bucov.* (se aude și forma **POGÂN**. Urît: Țiganul îi urît și pogăn și nu-i place (fetei) să se mărite după dînsul (SB.); de vorbit, păcatele noastre, se vede că vorbim pogan și rău de tot (CRG.) ¶ ② *Trans. Băn.* Strașnic, grozav: cînd era veselia mai pogană, Ileana iese afară (RET.); cînele începu a lătra mai pogan decît la lupi (RET.); în adevăr că Dibiol ara pogan de tot (D.-ZAMF.).

2. *sm. Olten.* Copil răutăcios [vsl. p o g a n ŭ].

POGĂNICIU ☞ **POGONICIU**.

POGHIAZ ☞ **PODGHIAZ**.

POGHIBALĂ (*pl.*-le) *sf. Mold.* Ființă răutăcioasă; ștrengar: bine v'au mai făcut, poghibale spurcate ce sînteți! (CRG.) [comp. rut. p o h y b e l' „prăpăd"].

POGHIRCĂ (*pl.*-ci *sf. Mold.* (STM.-WB.) Prichindel, om mic de stat [vsl. *p o g r ŭ č i t i „a sgîrci, a chirci"].

○ **POGHIRCI** (-cesc) *vb. tr. Trans.* A aduna spicele și alte rămășițe după cules (PĂC.).

POGÎRJIT *adj.* ① *Mold.* (SEZ.) = **OGÎRJIT** ¶ ② *Trans.* (PȘC.) Sgîrcit.

○ **POGMAȚĂ** *sf. Maram.* ① Fie-care din cele două ațe cu care se leagă cămașa la gît (BRL.).

○ **POGNI** — **POCNI**.

○ **POGOADĂ** (*pl.*-de) *sf. Băn.* Tocmeală, învoială, înțelegere cu privire la un lucru [srb. p o g o d a].

○ **POGODI** (-odesc) *vb. refl. Olten. Băn.* A se înțelege, a se învoi, a fi de acord [srb. p o g o d i t i].

POGON (*pl.*-oane) *sn.* ① Măsură de suprafață pentru pămînturi, de 24 de prăjini (de cîte 3 stînjeni) în lung și de 6 prăjini în lățime = 144 prăjini pătrate = 1296 stînjeni pătrați = 5011,79 m. p. ¶ ② *Mold.* Măsură de suprafață pentru vii, numită și ~ fălcesc, de 40 de prăjini în lung și de 4 prăjini în lățime = 160 de prăjini pătrate = 1440 stînjeni pătrați [vsl. p o g o n ŭ].

‡ **POGONĂRIT** *sbst. Mold.* Odinioară: dare pe vii [p o g o n].

POGONESC *adj. Munt.* Prăjină pogonească, măsură de suprafață de 6 prăjini în lung și de 1 în lat = 54 stînjeni pătrați [p o g o n].

POGONICIU, **POGĂNICIU** *sm.* Băiețandru, argat care mînă boii înjugați la plug: viorelele începuseră a se ivi pe ogoare și pogonicii le rupeau și le puneau la pălării (S.-ALD.); îl ducea tată-său la plug ca pogăniciu, să mîie vitele (RET.) [vsl. p o g o n i č ĭ].

POGORÎ (-gor) *vb. tr.* și *refl.* = **COBORÎ**: cumu i apa cea de ploaie ce să pogoară din nuări pre pămînt (VARL.); să se pogoare ca roua cuvintele mele, ca ploaia pre troscot și ca ninsoarea pre buruian (BIBL.); de vreme ce ocinele neiguitorului pogor den bătrîni... cuconii neigăitorului nu-și vor pierde ocinele (PRV.-LP.) [vsl. p o g o r ĭ „jos"].

POGORÎRE *sf.* ① Faptul de a (se) p o g o r î ¶ ② ~ Sfîntului Duh, sărbătoare care cade în Duminica Rusaliilor.

POGORÎȘ (*pl.*-ișuri) *sn.* Coborîș [p o g o r î].

POGORÎTOR *adj. verb.* **POGORÎ**. Care se pogoară: erau primiți în acel salon ca ~i direcți din eroii cîntați de Omer (I.-GH.).

† **POGREBANIE**, **POGRIBANIE** *sf.* ① Înmormîntare: îi făcură slujba pogrebaniei după obiceiu (GAST.); cîtiva din boierii pribegiți... sosise călări chiar în ziua pogribaniei Domnului (ODOB.) ¶ ② *Băn.* Prohodul ce se face unei lăuze pînă la șase săptămîni la ușa bisericii, în caz de moarte (NOV.) [vsl.].

POHACE *sf. Mold. Bucov.* Un fel de turtă sau plăcinte făcută cu orez: un plăcintar s'a dus cu o ~ s'o vîndă (NEGR.); se face și plăcintă cu orez, numită ~ (VOR.) [comp. **POGACE**, **BOGACIU**].

POHĂIALĂ ☞ **POVĂIALĂ**.

POHAR *sm.* Băiat ce servește la stînă ca ajutor al ciobanilor: păcurarii își pun și cîte un copil de ajutor la păzirea oilor, care se numește ~ (NOV.).

‡ **POHFALĂ**, **POHVALĂ** (*pl.*-ăli, -ale) *sf.* Pompă, fast, măreție; triumf: Traian împărat, după biruință... cu mare pohfală la Roma întorcîndu-să (CANT.); aceștia sînt finicii biruințelor voastre celor cu pohvală? (GAST.) [vsl.].

‡ **POHFĂLI** (-ălesc) *vb. refl.* A se lăuda; a triumfa (CANT.) [vsl. p o h v a l i t i].

POHIL = POFIL.

‡POHÎRNI (-nesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) răsturna, a (se) surpa, a (se dărâma; a (se) p o v î r n i: Dumnăzău l-au pohirnit din scaunul împărăției (CANT.).

○POHOARĂ = POVARĂ.

POHOD¹ *sbst.* Marș *(cuvînt rusesc)*: ~ul la Sibir (ALECS.).

POHOD² ☛ POVOD.

POHODNIC ☛ POVODNIC.

POHODNICIOARĂ ☛ PODHORNIȚĂ.

POHOIALĂ ☛ POVĂIALĂ.

POHOIU ☛ POVOIU.

POHONȚ ☛ PAHONȚ.

○POHOȚ *sm.*, POHOAȚĂ (*pl.*-țe) *sf. Mold.* Ticălos, răutăcios: pohoațe de babă o chiamă iarăși la dînsa (CRG.) [comp. HOȚ].

POHTĂ... ☛ POFTĂ...

‡POHVALĂ ☛ POHFALĂ.

POI ☛ APOI.

‡POIADE ☛ PUIEDE.

POIANĂ (*pl.*-ieni) *sf.* ♣ Loc în pădure, lipsit de copaci, și acoperit cu iarbă și flori: ajunse la o ~ verde și frumoasă din marginea unei păduri (ISP.); pe malul drept al Bistriței, s'așterne o ~ de toată frumusețea (VLAH.) [vsl. p o l j a n a].

POIAȚĂ (*pl.*-ieți *sf.* ① *Mold.* Coteț pentru păsări: el se preumblă pe la poiata cu păsări (GN.); baba se duce în ~, găbuește găina (CRG.) ¶ ② *Trans. Băn.* Staul, grajd mai mic pentru vite: taurul... au fugit și s'au ascuns într'o ~ streină (TICH.); am o ~ plină cu vaci albe (GOR.), *ghicitoare despre* „dinți" [vsl.].

POIEDE ☛ PUIEDE.

POIEJI ☛ PUIEZI.

POIENIȚĂ *pl.*-țe) *sf.* ♣ *dim.* POIANĂ.

POIEȚICĂ (*pl.*-țele) *sf. dim.* POIATĂ.

POIMÎINE, ○POIMÎNE *adv.* Ziua care urmează după mîine [lat. p o s t + m a n e].

○POIVAN = PAIVAN.

POJAR (*pl.*-aruri) *sn.* ① † Incendiu, foc ce cuprinde o clădire: pandurii se îmbrînceau... cătînd să scape din primejdia ~ului (ODOB.); ~ul de la 20 Iulie prefăcuse în cenușe mai mult de jumătate a orașului (NEGR.); fusese totul mistuit de un nemilos ~ (GRIG.) ¶ ② Ⓕ Focul inimii: să sting ~ul meu de dor și jalea mea adîncă (ALECS.) ¶ ③ Vărsat ușor, molipsitor, de care sufăr mai ales copiii, caracterizat prin apariţiunea unor pete mici, roșii, pe corp (— *Mold.* „cori", *Olten.* „bubatul-ăl-mic") [vsl.].

†POJARNIC *sm.* Pompier: era înșirată muzica orășenească... avînd în frunte un număr de ~i (GRIG.) [rus. p o ž a r n y j].

†POJĂRNICIE *sf.* Cazarma pompierilor: neființ pe vremea aceea pojărnicii, de unde să cumpere altele (CRG.); în dosul pojarniciei... se întindea... tîrgul de oale și sticlărie (GRIG.) [p o j a r n i c].

POJARNIȚĂ (*pl.*-țe) *sf. Mold.* ♣ Plantă cu flori galbene-aurii, cari, plămădite în rachiu, sînt bune pentru răni și diaree; puse în untdelemn, se întrebuințează pentru vindecarea arsurilor și altor răni; numită și „sunătoare", „sănătoare" sau „iarba-lui-Sf.-Ioan" *(Hypericum perforatum)* (▪ 3853) [p o j a r].

Fig. 3853. Pojarniță.

POJGANIE *sf. col.* ① Larvele unei insecte *(Sciara militaris)* care se tîrăsc împreunate într'un număr considerabil, așa că seamănă, la prima vedere, cu un șarpe enorm care se tîrăște alene încoace și încolo pe pămînt (MAR.) ¶ ② *Trans.* (VIC.) Mulțime ¶ ③ *Trans.* (PȘC.) Rubedenii.

POJGHIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* Pieliță, cojiță subțire, membrană ce se formează pe suprafața unor lichide, ce înfășoară unele legume, etc.: bălțile prindeau o ~ subțire de ghiață (D.-ZAMF.); artarii cu pojghițe roșii... cresc amestecați cu fainici jugastri (ODOB.).

POJIJIE *sf. Mold.* F Toate lucrurile trebuincioase gospodăriei unei case, unei stîne, etc., calabalîc: casa bătrînească cu pojijia ei... alcătuiau gospodăria babei (CRG.); să mergem la el și să-l slobozim cu toată pojijia lui asupra ținuturilor acestora (SAD.) [comp. rut. p o ž y v a].

○POJINAR = BUZUNAR.

*POKER (*pl.*-ere) *sn.* ♠ Joc de cărți de origine engleză [fr.].

POL¹ *sm.* Napoleon, monedă de aur de 20 de lei: ei! ce-i c'o încerca și el un ~ ? dar atît, numai atît (VLAH.) [☛ POL-IMPERIAL].

‡POL² *adj.* Jumătate [vsl. p o l ĭ].

*POL³ *sm.* ① ☆ Fiecare din cele două puncte unde axa lumii străpunge sfera cerească ¶ ② ● Fiecare din extremitățile axei pămîntului (▪ 3854): ~ul nord; ~ul sud ¶ ③ Fie-care din cele două puncte (N. = polul nord, S. = polul sud) ale unui magnet, care atrag fierul cu mai multă intensitate (▪ 3855) ¶ ④ Cele două extremități ale circuitului unei pile sau unei mașini electrice: ~ul pozitiv; ~ul negativ (▪ 3856) [fr. p ô l e].

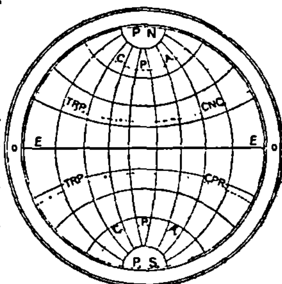

Fig. 3854. Poli.
P.N. Polul nord.— P.S. Polul sud. C.P.A. Cercul polar arctic.—C.P.A'. Cercul polar antarctic. — TRP. CNC. Tropicu Cancerului. TRP.CPR. Tropicul Capricornului. — E. E. Ecuatorul.

*POLAR *adj.* ① ☆ ● Vecin cu polul ceresc sau cu un pol al pămîntului: steaua ~ă, stea din constelația Carului-mic, așezată aproape exact pe prelungirea boreală a axei de rotațiune a Pămîntului; e numită de popor „Candela-cerului", „Împăratul", „Stîlpul", „Steajărul", etc. (☛ ▪ 881) ¶ ② ● Cercuri ~e, cele două mici cercuri paralele cu ecuatorul, presupuse că există pe suprafața pămîntului la o distanță de 23° 27' de fie-care din cei doi poli ai pămîntului (☛ ▪ 3854) ¶ ③ Mări, ținuturi ~e, mări, ținuturi din vecinătatea polilor ¶ ④ Privitor la polii unui magnet sau ai unei pile electrice [fr.].

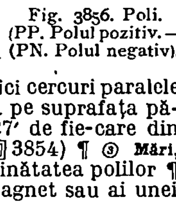

Fig. 3855. Polii magnetului (N Nord. S. Sud).

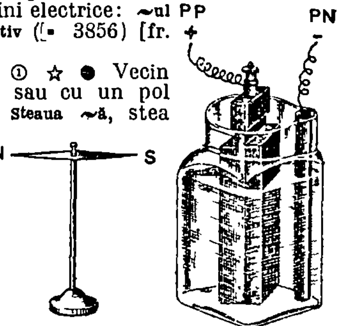

Fig. 3856. Poli. (PP. Polul pozitiv.— (PN. Polul negativ).

*POLARIMETRU (*pl.*-tre) *sn.* Instrument de fizică cu ajutorul căruia se determină cantitatea cu care un corp deviază planul de polarizație [fr.].

*POLARISCOP (*pl.*-oape) *sn.* Instrument de fizică care servește să distingă lumina polarizată [fr.].

*POLARITATE *sf.* Proprietatea acului magnetic de a se îndrepta spre un punct fix al orizontului [fr.].

*POLARIZA (-izez) 1. *vb. tr.* A da razelor luminoase polarizația.

2. *vb. refl.* A deveni sediul fenomenului polarizației luminoase sau electrice [fr.].

*POLARIZATOR *adj.* Care polarizează [fr.].

*POLARIZAȚIUNE, POLARIZAȚIE *sf.* ① Modificare suferită de razele luminoase cînd sînt reflectate sub anumite unghiuri de suprafețe diafane sau cînd sînt refractate străbătîndu-le ¶ ② Fenomen care se produce în pilele electrice în urma unei îngrămădiri de hidrogen pe electrozi, fenomen care micșorează în mod simțitor curentul și îl face chiar să înceteze [fr.].

○POLAȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① *Mold. Trans.* Palat: să vor veseli... în curțile și în polatele cetății celi de sus (VARL.); pentru toată polata și curtea lui Domnului să ne rugăm

(DOS.) ¶ ② *Munt.* Clădire (mai adesea de scînduri pe lîngă casa țărănească, mai mică și mai joasă decît aceasta: **înaintea hanului, o ~ încăpătoare, învelită cu șindrilă** (BR.-VN.) [bg. p o l a t a].

POLATRĂ (*pl.*-tre) *sf.* (R.-COD.) (P.PRV.) = POLATĂ②.

†**POLC** (*pl.*-curi) *sn.* ⚔ ① Regiment: **un ~ de călăreți s'arată în capul măgurii** (DLVR.) ¶ ② Legiune: **din polcurile și coloniile... pre carile Traian... i-au adus în Dachia. Valahii aceștia să trag** (CANT.) (comp. PÎLC) [rus.].

POLCĂ[1] (*pl.*-ce) *sf. Mold.* Ⓣ Un fel de jachetă ce acopere trunchiul și brațele femeilor de la țară, încheindu-se pe dinainte, ciupag [rus. p o l j k a].

***POLCĂ**[2] (*pl.*-ci, -ce) *sf.* ♩ Dans de origine poloneză și muzica după care se dansează: **ambele vestale ...îmbătîndu-se de plăcerea polcii** (ALECS.); **ai învățat de rost toate polcele ce le execută orchestrul** (NEGR.) [fr. p o l k a].

†**POLCOVNIC** *sm.* ⚔ Colonel, șeful unui regiment: **nici să îmbucăm nu ne lasă ~ul** (I.-GH.) [rus.].

†**POLCOVNICESC** *adj.* ⚔ De p o l c o v n i c: **avantgarda se compunea din breasla agiei alcătuită din călăreți polcovnicești** (FIL.).

†**POLCOVNICIE** *sf.* ⚔ Starea, rangul de p o l c o v n i c, misiunea polcovnicului: **n'am putut s'o slujesc de frica polcovniciei** (DLVR.).

POLCUȚĂ (*pl.*-țe *sf. Mold.* Ⓣ *dim.* POLCĂ[1]: **femeile... sînt îmbrăcate ca la oraș, cu polcuțe** (IRG.).

POLEAC *sm.* Ⓟ Polonez [srb. p o l j a k].

POLECNIȚĂ ☛ POLEGNIȚĂ.

POLECRĂ... ☛ PORECLĂ...

POLEGNIȚĂ. POLECNIȚĂ (*pl.*-țe) *sf. Trans. Băn.* ⊙ — POLEIU[1] [srb. bg. p o l e d i c a].

POLEI (-leesc *vb. tr.* ① A acoperi cu un strat subțire de aur sau de argint: **nu s'ar mai uita înapoi, s'o poleești cu aur** (DLVR.); **privi țintă la ultima pată de lumină care poleia cu aur creștetul pădurii** (VLAH.); **Iată lacul: luna plină. Poleindu-l, îl străbate** (EMIN.) ¶ ② (după fr. p o l i r) A lustrui [vsl. p o l i j a t i].

POLEIALĂ (*pl.*-ieli) *sf.* ① Faptul de a p o l e i ¶ ② Stratul de aur sau de argint cu care s'a poleit ceva: **o butcă, numai bronzuri și poleieli... oborî la vale** (I.-GH.); **miniaturiștii cari îniuminau, cu poleiele și cu văpsele oleioase, mulțimea de manuscripte** (ODOB.).

POLEIT 1. *adj. p.* POLEI ①. Acoperit cu un strat subțire de aur sau de argint: **în fața unei oglinzi mari, cu pervazuri ~e** (DLVR.); — Ⓒ NEPOLEIT ¶ ② Ⓕ **Leit ~**, de o asemănare perfectă, aidoma: **Sultănica e leită ~ă răposatul** (DLVR.).

2. *sbst.* Faptul de a polei.

POLEITOR *sm.* Cel ce p o l e e ș t e.

POLEITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Poleială ¶ ② Lucrul poleit [p o l e i].

POLEIU[1] (*pl.*-eiuri) *sn.* ⊙ Alunecuș ce se formează pe drum înghețarea ploii sau a zăpezii topite, ghețuș: **afară era un ~ grozav** (CAR.) [comp. POLEGNIȚĂ].

POLEIU[2] *sbst. Trans.* ♣ = BUSUIOCUL-CERBILOR [ung. p o l a j < lat. p u l e j u m].

○**POLEJNIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. Olten.* ⊙ Lapoviță [comp. POLEGNIȚĂ].

***POLEMICĂ** (*pl.*-ici) *sf.* ✒ Ceartă în scris: **în polemica lor... îi atacă că au trădat și că au furat** (I.-GH.) [fr.].

***POLEMIST** *sm.* ✒ Scriitor care polemizează [fr.].

***POLEMIZA** (-izez) *vb. intr.* ✒ A face polemică [fr. .

***POLEN** (*pl.*-enuri) *sn.* ♣ Pulberea fecundătoare care se află în antera florii (▪ 3857) [fr. p o l l e n].

Fig. 3857. Polen (văzut la microscop).

POLEȘNIC *adj. Olten.* ⛰ Șes, neted, oblu (*vorb.* de un loc sau de un drum) (CIAUȘ.) (RV.-CRG.) [comp. srb. p o l e ž a t i „a zăcea întins"].

***POLIANDRIE** *sf.* ① Starea unei femei căsătorite în același timp cu doi sau mai mulți bărbați ¶ ② ♣ Starea unei flori care are mai multe stamine [fr.].

POLICANDRU (*pl.*-dre) *sn.*, ‡ POLICANDELĂ (*pl.*-le) *sf.* Candelabru cu multe brațe atîrnat de tavan (▪ 3858): **mingea sare pînă la ~l din tavanul salonului** (CAR.); **în sală mijește un bec de la ~l de cristal** (DLVR.); **ardeau două mari policandele cu luminări de ceară galbenă** (NEGR.) [gr.-biz. πολυκάνδηλον].

Fig. 3858. Policandru.

***POLICAR** *sm.* ⚕ Degetul gros al mîinii [lat.].

POLICIOARĂ (*pl.*-re) *sf.* ① 🏠 *dim.* POLIȚĂ[1] ¶ ② ✓ Partea de jos a jugului (☛ ▪ 2743) ¶ ③ *Băn.* (LIUB.) = ARȚAR ②.

***POLICLINICĂ** (*pl.* - ici) *sf.* ⚕ Cabinet medical condus de mai mulți specialiști, în care se caută bolnavii de boale diferite [fr.].

POLICNI = POLIGNI.

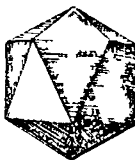
○**POLICRĂ...** ☛ PORECLĂ...

***POLICROM** *adj.* Care prezintă mai multe colori: **pictură ~ă** [fr.].

***POLICROMIE** *sf.* ① Aplicarea de colori pe pereții și zidurile clădirilor ¶ ② ✤ Aplicarea de colori pe hîrtie pentru afișe [fr.].

***POLIEDRIC** *adj.* ⟑ Care se termină prin fețe plane: **cristal ~** [fr.].

***POLIEDRU** (*pl.*-dre) *sn.* ⟑ Corp solid mărginit de mai multe fețe plane (▪ 3859; ☛ TAB. LX): **un cub, o piramidă, o prismă, un dulap, etc. sînt poliedre** [fr.].

Fig. 3859. Poliedru.

POLIELEU *sbst.* ✒ ⛪ Nume dat psalmilor 134 și 135 care se cîntă la sărbători (primul la biserici, amîndouă la mănăstiri) [gr.].

***POLIFONIC** *adj.* ♩ Ce ține de polifonie: **muzică ~ă** [fr.].

***POLIFONIE** *sf.* ♩ Într'un ansamblu de voci sau instrumente, exprimarea mai multor sunete sau combinațiuni de note simultane, care redau fie-care o idee proprie muzicală, dar formînd totuși un ansamblu armonic [fr.].

***POLIGAM** *adj.* și *sm.* Însurat cu mai multe femei sau măritată cu mai mulți bărbați [fr.].

***POLIGAMIE** *sf.* Starea unui bărbat poligam sau a unei femei poligame [fr.].

***POLIGENISM** *sbst.* Doctrină antropologică ce admite pentru speța umană o varietate de origini, în opoziție cu monogenismul [fr.].

***POLIGENIST** *sm.* Partizan al poligenismului [fr.].

○**POLIGHIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. Trans.* (PAC.) ⊙ Poleiu, ploaie înghețată [bg. srb. p o l e d i c a].

***POLIGINIE** *sf.* ♣ Starea florilor care au mai multe pistiluri [fr.].

***POLIGLOT** 1. *adj.* ① ✒ Care e scris în mai multe limbi: **Biblie ~ă; dicționar ~** ¶ ② 🕮 Care vorbește un mare număr de limbi: **un învățat ~**.

2. *sm.*, POLIGLOTĂ (*pl.*-te) *sf.* Persoană care vorbește un mare număr de limbi [fr.].

†**POLIGNI** (-nesc) *vb. tr.* și *refl. Mold.* A (se) culca la pămînt: **Așa lovind viteaza ostișoară, în Turcime trupuri poligneşte** (BD.-DEL.) [vsl. *p o l e g n ą t i].

***POLIGON** (*pl.*-oane) *sn.* ① ⟑ Ori-ce suprafață limitată de linii drepte și care are mai multe unghiuri (▪ 3860); **~ regulat**, acela ale cărui toate laturile și toate unghiurile sînt egale între ele (☛ TAB. LXII) ¶ ② ⚔ Loc unde artileria face exerciții de tragere [fr.].

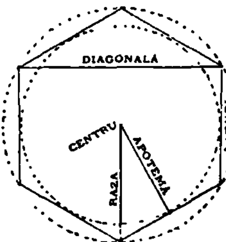

Fig. 3860. Poligon.

***POLIGONACEE** *sf. pl.* ♣ Familie de plante dicotiledoane apetale (ex.: măcrișul, spanacul, etc.) [fr.].

***POLIGONAL** *adj.* ⟑ Care are forma unui poligon: **e o lungă clădire... cu un altar ~** (IRG.) [fr.].

***POLIGRAF** *sm.* ① ✒ Autor care a scris despre mai multe materii ¶ ② Aparat cu care se

reproduce un manuscris în mai multe exemplare [fr.].

POLILEU POLIELEU.

POLILOGHIE ☛ POLOLOGHIE.

POLIMAR (*pl.*-are) *sn. Olten. Trans.* (VÎRC.) (PÂC.) Locul de lîngă strungă unde şed ciobanii de mulg oile; pe jos are o podeală de lemn inclinată spre uşiţele de la strungă şi pe deasupra (nu totdeauna) un acoperemînt de scînduri sau de scoarţă sprijinit pe patru sau mai multe furci bătute în pămînt (☛ ▪ 3273) [p ă l ă m a r[1]].

***POLIMORF** *adj.* A cărui formă variază de multe ori ¶ ② Se zice despre corpurile care se prezintă sub mai multe stări sau se cristalizează în mai multe sisteme deosebite (d. ex. sulful, fosforul) [fr.].

***POLIMORFISM** (*pl.*-me) *sn.* Felul de a fi al unui animal, al unui vegetal sau al unui corp oarecare a cărui formă poate varia în multe feluri [fr.].

***POLINOM** (*pl.*-oame) *sn.* ± Cantitate algebrică compusă din expresiuni separate unele de altele prin semnele + (plus sau − (minus). Ex.: $a^2 + b - c^3$ este un ~ [fr.].

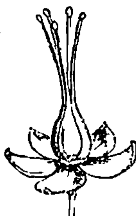
***POLIP** *sm.* ① Gen de animale nevertebrate, care trăesc mai ales în mare, al căror corp, moale, ovoid şi fără scoică e conţinut într'un fel de sac; capul, relativ mare, e înconjurat de braţe sau tentacule, cu ajutorul cărora animalul se mişcă şi-şi prinde hrana; din acestea fac parte hidra-verde, actinia, meduza, mărgeanul, etc. (☛ TAB. XLIV) ¶ ② Excrescenţă cărnoasă ce se formează mai ales pe mucoasa nasului, urechii sau laringelui [fr. p o l y p e].

***POLIPETAL** *adj.* Care are mai multe petale (▪ 3861) [fr.].

***POLIPOD** *adj.* Care are mai multe picioare [fr.].

***POLISEPAL** *adj.* Care are mai multe sepale (▪ 3862 [fr.].

Fig. 3861. Corolă polipetală.

Fig. 3862. Caliciu polisepal.

***POLISILAB(IC)** 1. *adj.* Care are mai multe silabe.

2. POLISILABĂ (*pl.*-be) *sf.* Cuvînt alcătuit din mai multe silabe [fr.].

***POLISILOGISM** (*pl.*-me) *sn.* Două sau mai multe silogisme legate între ele în aşa fel că concluzia celui dintîiu devine premisa celui de al doilea şi aşa mai departe [fr.].

***POLISINDETON** (*pl.*-ne) *sn.* Figură de retorică ce consistă în întrebuinţarea repetată a conjuncţiunilor, spre a da mai multă forţă şi energie discursului [fr.<gr.].

***POLISTIL** *adj.* Care are mai multe coloane: portic~ [fr.].

***POLITEHNIC** *adj.* Care priveşte, care îmbrăţişază mai multe arte, mai multe ştiinţe: şcoală ~ă [fr.].

***POLITEISM** *sbst.* Sistem religios care admite existenţa mai multor zei [fr.].

***POLITEIST** *adj.* şi *sm.* Care profesează politeismul [fr.].

***POLITEŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* Felul de a se purta şi de a vorbi al persoanelor bine crescute, care ţin seama de regulele bunei cuviinţe şi de consideraţia pe care trebue s'o aibă faţă de alţii: ocoli masa, privind şi surîzînd, c'o ~ forţată, la fie-ce cocoană (DLVR.) ¶ ¶ © ☛ IMPOLITEŢĂ [fr.].

***POLITIC** 1. *adj.* ① Ce priveşte guvernarea Statelor şi raporturile lor mutuale: sistem ~ ¶ ② Care se ocupă cu afacerile publice: om ~ ¶ ③ Drepturi ~e, acelea care permit unui cetăţean să participe la afacerile publice ¶ ④ Economie ~ă, ştiinţă care se ocupă cu producerea, împărţirea şi consumarea averilor ¶ ⑤ Ⓕ Dibaciu, îndemînatec, iscusit, şiret care menajează persoanele în vederea intereselor sale proprii.

2. *sm.* ① Cel ce cunoaşte bine treburile publice şi guvernarea Statelor ¶ ② Om dibaciu, iscusit care se dă după voia persoanelor pe care are interes de a le menaja în vederea folosului său propriu [fr.].

***POLITICĂ** (*pl.*-ici) *sf.* ① Arta de a guverna un Stat şi de a dirija relaţiile sale cu alte State: pentru mulţi, politica este intrigă şi minciună (I.-GH.); politica împărăţiei noastre cere ca să ştim tot, fără greşală nici îndoială (CAR.) ¶ ② Ştiinţa care tratează despre această artă ¶ ③ Evenimentele politice ¶ ④ Ⓕ *F* Chip îndemînatec cu care se poartă cineva, manopere dibace la care recurge cineva spre a-şi ajunge scopul [fr.].

† **POLITICALE** *sf. pl.* Chestiuni, discuţiuni politice: ~le nu ne plac la amîndoi (NEGR.) [ngr. πολιτικά].

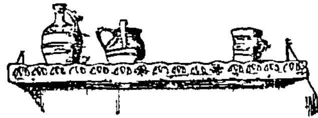
† **POLITICESC** *adj.* P o l i t i c: dacă idei politiceşti mă turbură, un andante grazioso mă linişteşte (NEGR.).

***POLITICIAN** *sm.* Cel ce face o politică proastă, nesănătoasă, nu în interesul general, ci în folosul său propriu sau al partidului său [fr.].

POLITICOS *adj.* şi *adv.* Cu bună cuviinţă, cu maniere de om bine crescut, cuviincios: nu prea e ~ a spune omului în faţă asemenea adevăruri (I.-GH.); ar fi dorit să se poarte mai ~ şi să vorbească mai cuviincios cu lumea (VLAH.) [ngr. πολιτικός].

† **POLITIE** *sf.* ① ‡ Stat ¶ ② † Oraş: farmecul unei politii ce are două feţe, una orientală şi alta evropienească (ALECS.); zarva negustorilor adunaţi din toate politiile lumii (VLAH.) [ngr. πολιτεία].

POLIŢĂ[1] (*pl.*-ţe) *sf.* ① Scîndurică aşezată (bătută cu cuie, lipită, etc.) orizontal la o suprafaţă verticală (perete, dulap, etc.) pe care se aşază diferite obiecte (▪ 3863 : cărţi multe ticsite pe nouă poliţi mari (VLAH.); Am o găină pestriţă, Şade numai pe ~ (GOR.), *ghicitoare despre* „carte" ¶ ② Raft ¶ ③ POLICIOARĂ ② [vsl.].

Fig. 3863. Poliţă.

POLIŢĂ[2] (*pl.*-ţe) *sf.* ① Bilet prin care se obligă cineva a plăti la termen o sumă oare-care menţionată pe el; cambie (▪ 3864): care din plat-

Fig. 3864. Poliţă.

nici va primi poliţa este dator negreşit să o plătească la soroc (LEG. CAR.); a plăti, a amîna, a protesta o ~; Ⓕ *F* a-i plăti poliţa, a nu lăsa nerăzbunată o faptă ¶ ② ~ de asigurare, contract de asigurare (pe viaţă, contra incendiului, grindinei, etc.) [it. p o l i z z a].

POLIŢAIU *sm.* Şeful poliţiei într'un oraş din provincie [germ. P o l i z e i(meister)].

POLIŢIE *sf.* ① Mijloacele ce se întrebuinţează spre a păstra ordinea şi a veghia asupra siguranţei, liniştei şi comodităţii locuitorilor ¶ ② Slujbaşii, funcţionarii însărcinaţi cu această misiune: agent de ~; comisar de ~; prefect de ~ ¶ ③ Localul unde sînt instalaţi aceşti agenţi ai ordinii publice ¶ ④ Regulament de ordine internă stabilit de o adunare, de o societate [rus. p o l i c i j a < fr. p o l i c e].

POLIŢIENESC *adj.* De p o l i ţ i e, privitor la poliţie: agent ~; pedeapsă poliţienească.

POLIŢIST *sm.* Agent de poliţie [germ.].

POLIŢMAISTRU *sm.* Poliţaiu (în Rusia): în momentul acela, văzui pe ~ că veni de afară (NEGR.) [rus. p o l i c i j m e j s t e r ŭ < germ.].

***POLIURIE** *sf.* Secrețiunea unei mari cantități de urină [fr.].

POLIVIȚĂ (*pl.*-țe) *sf. Trans.* (VIC.) — **POLIGHIȚĂ**.

○ **POLMESENIC** ☛ POMESELNIC.

***POLO** *sbst.* Joc analog cu football-ul, dar care se joacă călare (▪ 3865) [engl.].

Fig. 3865. Polo.

POLOBOC, BOLOBOC (*pl.*-oace) *sn.* ① Butoiu (de 70-100 de vedre): **în curte... erau trei poloboace desfundate pline de vin** (NEGR.); **boloboacele golite se rostogolesc hodorogind departe** (CAR.); **am un poloboc cu perje, șade cu gura 'n jos și nu se varsă** (GOR.), *ghicitoare despre* „coș" ¶ ② Cumpănă orizontală, nivel cu apă (▪ 3866) [rus. p o l u b o č k a „jumătate butoiu"].

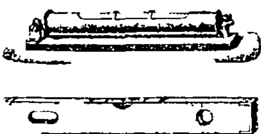

Fig. 3866. Poloboace.

POLOBOCEL, BOLOBOCEL (*pl.*-ele) *sn.* *dim.* POLOBOC, BOLOBOC: **porunci... să le așeze înaintea casei pe două scînduri puse pe niște polobocele** (SLV.); **a adus nuntașilor ca poclon un polobocel de vin** (GRIG.).

POLOG[1] (*pl.*-oage) *sn.* ① Mănunchiu alcătuit din spice de grîu, orz, etc. cîte s'au tăiat odată cu coasa, grămada de iarbă ce cade dintr'odată de sub coasă, numit(ă) și „brazdă"; din poloage se fac apoi snopi: **mălaiul... după secere se cuvine să stee în ~ pînă se va usca, și apoi se va lega în snopi** (ION.) ¶ ② Fînul uscat înainte de a se face căpiță: **Pentru tine, mîndră hăi, am ~ de nouă olăi** (BRL.); **a doua zi mă duc la ~, îl string, îl fac copiță** (GR.-N.); a sta, a zăcea (în) ~, a zăcea întins la pămînt [vsl.].

POLOG[2] (*pl.*-oage, -oguri) *sn.* ① Baldachin, uranisc (deasupra unui pat) (▪ 3867) ¶ ② *Mold.* Un fel de cort ce-și fac țăranii vara la cîmp, spre a se apăra de țînțari, cînd dorm (RV.-CRG.) [rus.].

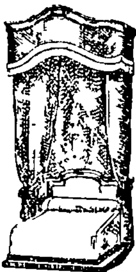

Fig. 3867. Pat cu polog.

POLOGI[1] (-ogesc) *vb. tr.* A face p o l o a g e, a culca la pămînt grîul, etc. cosit.

○ **POLOGI**[2] (-ogesc) *vb. refl. Olten.* A se strîmba, a se frînge: **s'a pologit roata carului** [srb. p o l o ž i t i].

POLOGIT *sbst.* Faptul de a p o l o g i.

POLOJENIE *sf.* ① *Trans.* Povestire hazlie, glumă, snoava: **bea și fuma și mînca, cînd avea ce și spunea polojenii** (RET.) ¶ ② ‡ Glumă proastă, răutăcioasă; pamflet: **cela ce va face polojenii ca acelea cu ocări și cu sudălmi asupra altuia, acelnia să i se taie capul** (PRV.-LP.) (PRV.-MB.) [vsl. p o l o ž e n i j e].

POLOLOGHIE, POLILOGHIE *sf.* Vorbărie, vorbă lungă: **văzînd că hîrtia lui moș Roată cuprinde multă pologhie** (CRG.); **fire-ar ca polilogia mea să nu-ți pară anostă** (N.-UR.) [ngr. πολυλογία].

○ **POLOMEAC** (*pl.*-ece *sn.*, **POLOMIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. Olten.* Căldare de aramă (ca de 12 oca), cositorită peste tot, cu care se aduce apă de la fîntînă și servește ca măsură (TUT.) (RV.-CRG.) [srb. p o l o v n j a k].

POLOMIDĂ — PĂLAMIDĂ.

○ **POLOMIȚĂ** ☛ POLOMEAC.

POLON, POLONEZ 1. *adj.* Din Polonia, privitor la Polonia.
2. **POLON(EZ)** *sm.*, **POLON(EZ)Ă** *pl.*-ne, -eze) *sf.* Locuitor, locuitoare din Polonia.

***POLONEZĂ** (*pl.*-ze *sf.* ① Arie și dans de origine poloneză ¶ ② Îmbrăcăminte femeiască, talie mai lungă ce acopere în parte și rochia ¶ ③ Ghete înalte de damă [fr.].

POLONIC (*pl.*-ice) *sn. Mold. Bucov.* Lingură mare de lemn (de paltin, cireș sau plop), cu găvanul rotund (▪ 3868): **turna cu ~ul mereu în craston apă** (VOR.); **mesteca c'un ~ mare grîul acela** (SB.); **duduia mai da prin topitura de zahăr cîte o răsuceală cu ~ul** (GRIG.) [rut.].

Fig. 3868. Polonic.

POLONOȘNIȚĂ, ‡ **POLUNOȘTNIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* Slujbă bisericească făcută după miezul nopții, înainte de utrenie: **polunoștnița iaste cîntarea pentru învierea Mîntuitorului și a doua venire a lui** (PRV.-MB.); **Cum și-au fîrșit polunoștnița, audzi glas din ceriu** (DOS.) [vsl. p o l u n o š t ĭ n i c a].

POLOȘTE *sf. Băn. Trans.* Locul unde se odihnesc oile sub cerul liber (VIC.) [srb. p o l o š k e].

***POLTRON** *adj.* și *sm.* Fricos [fr.].

***POLTRONERIE** *sf.* Frică, lașitate: **să mă pocăesc de ceea ce d-ta numești ~ și pre care eu o numesc bărbăție** (NEGR.) [fr.].

‡ **POLUNOȘTNIȚĂ** ☛ POLONOȘNIȚĂ.

***POLUX** *sbst.* ☆ Una din cele două stele mai luminoase din constelațiunea gemenilor (☛ ▪ 2327) [fr.].

POM *sm.* 1 Arbore roditor: **~ul de va fi bătrîn sau uscat, acela nu se chiamă ~; așijderea și păduretul, carele nu va fi prisădit sau altuit, acela nu se chiamă ~** (PRV.-MB.); **~ul înflorea în fiecare zi, se scuturau florile, rodul creștea și seara da în pîrg** (ISP.); ⓟ: **~ul după roade se cunoaște**; ⓟ: **nici salcia ~, nici mojicul om**; ⓟ: **~ul dacă 'mbătrînește, pune paie de-l pîrlește** ¶ ② ~ de Crăciun, **~ul Crăciunului**, brad ce se împodobește cu diferite jucării și luminărele, de sărbătorile Crăciunului, pentru bucuria copiilor (▪ 3869): **după ce m'am făcut mare, am văzut că obiceiul ~ului de Crăciun se întinde** (ISP.) ¶ ③ Copăcel împodobit cu fructe, cu luminărele, cu zaharicale, etc. ce se duce înaintea mortului cînd îl pornesc la cimitir și care se înfige la mormînt după astuparea groapei [lat. p o m u s].

Fig. 3869. Pom de Crăciun.

***POMADĂ** (*pl.*-mezi) *sf.* Amestec de substanțe grase (măduvă, grăsime, vaselină, etc.) cu diferite ingrediente sau medicamente, cu care-și unge cineva parul sau se freacă pe piele pentru a vindeca o parte bolnavă a corpului; alifie: **un tînăr care-și petrece viața la oglindă între pomezi, pieptini și cimbistre** (GN.) [fr.].

***POMADA** (-ădez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) unge cu pomadă [fr.].

***POMĂDUI** (-uesc) *vb. tr.* și *refl.* POMĂDA: **să se puie dumnealui cu cuconașii pomăduiți din ziua de astăzi?** (GRL.) [p o m a d ă].

POMĂI (-ăesc) *vb. refl.* A slăbi mult, a se sbîrci ca o p o a m ă uscată (de boală, de foame, de necazuri: **slăbise săracul, se uscase și se pomăise, și el nu se lăsa** (R.-COD.).

POMANĂ (*pl.*-meni *sf.* 1 ‡ Amintire: **pentru care să aibă numele Măriei tale ~ neuitată în veci** (GAST.) ¶ ② Praznic, comînd(are) în amintirea unui mort (după înmormîntare sau după un parastas, distribuire de hrană săracilor întru amintirea și pentru odihna sufletului celui mort (▪ 3870): **am pus pomana după bărbatul meu, fie iertat, care a murit sînt acum șase săptămîni** (RET.); **după ce va pieri, nu va mai avea cine să-i facă ~** (ISP.); *F* **a mîncat din pomana dracului**, e spîn ¶ 3 *Mold.* (SEZ.) Colac ce se dă de sufletul morților ¶ 4 Milostenie: **trăia din pomana tuturora** (DLVR.); a cere de ~, a cerși; de ~, *a)* de geaba, fără plată, de sufletul morților; *b)* în zadar, fără folos ¶ ⑤ Milă: **milogindu-se la muma voinicului să-și facă ~ cu el să-l primească la curtea ei** (ISP.): **fă-ți milă și ~ de ți**

aruncă ochii cei frumoşi la aste plăcinte (ALECS.) ¶ 6 Ocaziune rară, neaşteptată, chilipir: unde e pomana aia? [vsl. p o m ĕ n ŭ].

Fig. 3870. Bătrîne (din Drăguş-Transilvania) dînd de pomană (după o fotografie a Seminarului de Sociologie din Bucureşti).

POMANAGIU *sm.* F Cel ce umblă să capete toate de p o m a n ă.

○**POMĂRELNIC** *adj. Băn.* Căruia-i plac mult p o a m e l e.

○**POMĂRIE** *sf. Oaş.* = POMET [p o m].

POMĂRIT *sbst.* Cultura p o m i l o r.

POMĂT — POMET.

POMĂTUF = PĂMĂTUF.

‡**POMĂZUI** (-uesc *vb. tr.* A unge (cu mir) un împărat, un episcop, etc.: cu voia tuturor l-au rădicat Domn, şi l-au pomăzuit de domnie Theoctist mitropolitul (GR.-UR.) [vsl. p o m a z o v a t i].

†**POMEANĂ** — POMANĂ①.

POMELNIC (*pl.*-ice) *sn.* ① Listă, condică de numele persoanelor decedate sau în viaţă pe care le pomeneşte preotul în biserică, rugîndu-se pentru sufletele lor: episcopul era un suflet bun, vrednic ca să fie pus în toate ~ele de pe faţa pămîntului (SLV.) ¶ ② Plata ce se dă preotului pentru pomenirea unui mort din familie ¶ ③ F Listă lungă, nesfîrşită, înşirare de vorbe care nu se mai sfîrşeşte: are alături un ~ de postulanţi (D.-ZAMF.); haida! iar o început ~ul (ALECS.); de cîte ori nu ascultase dînsul ~ele acestea! (GRL.) [vsl. p o m ĕ n î n i k ŭ].

POMENEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* F *numai în expr.* nici ~, *a)* nici o amintire, nici vorbă: pe la noi de pomul Crăciunului nici ~ nu era (ISP.); *b)* nici o urmă: el cată lung în zare către răsărit: nici ~ de diligenţă (CAR.); nici ~ de luntre sau măcar de cin pe malul apei (S.-ALD.); *c)* nici un chip: dar nici ~ nu era să se apropie cineva de această iapă (ISP.) [p o m e n i].

POMENEŢĂ. POM(I)NEAŢĂ (*pl.*-ete, -eţi) *sf.*, POMNEŢE *sm.* Făşie de pînză albă, avînd la un capăt legată o lumînare, iar la altul un gologan; se dă de pomană la intrarea mortului în biserică: nici pomană, nici soroace, nici căpeţele, nici pomnete, nici prescură... la sufletul lui (JIP.).

POMENI (-enesc) 1. *vb. tr.* 1 † A păstra în amintire, a-şi aduce aminte, a ţinea minte: i-a tras o bătaie, s'o pomenească cît va trăi; nu pomeni mulţimea păcatelor mele (GAST.) ¶ ② A vorbi în treacăt despre cineva sau ceva, a numi pe cineva sau ceva în cursul unei convorbiri sau scriind despre ceva, a aminti: cînd sughiţi, te pomeneşte cineva (GOR.); acest Stefan-Vodă au avut doi feciori, cum s'au pomenit mai sus (GR.-UR.); să vă spui basmul cu Ercule... despre care am pomenit în basmul cu grădina Esperidelor (ISP.); l-a pomenit în testamentul său ¶ 3 A se ruga pentru cineva, pentru sufletul cuiva ¶ 4 A auzi despre cineva, despre ceva: unde ai mai pomenit tu ca o fată de împărat să se mărite după un porc? (ISP.) ¶ 5 *(cu verbul întrebuinţat la un timp trecut)* A fi trăit pe acele vremuri, a fi avut prilejul să vadă în trecut unele evenimente, o anumită stare de lucruri, etc., a fi apucat: aşa zăpadă n'am pomenit de cînd eram cu nasul în sînul mamei (DLVR.).

2. *vb. refl.* 1 A se păstra în amintire: din vreme veche nu se pomenise atîta prisos de bucate (DLVR.) ¶ ② A se vorbi (în treacăt) despre cineva sau ceva, a se face amintire: nici n'am auzit măcar pomenindu-se de numele ei (CRG.); de! unde se mai pomeneşte de-alde astea prin oraşe! (ALECS.) ¶ ③ A se afla într'un loc, într'o anumită stare de cînd îşi poate aduce aminte: aşa îl cunosc, de cînd l-am pomenit ¶ ④ A se afla deodată, fără veste, pe neaşteptate într'un loc oare-care, într'o anumită situaţiune, a se trezi: mă pomenesc pînă în ziuă că mă chiamă Vodă (I.-GH.); n'apucă să facă zece, douăzeci de paşi, şi iacă se pomeni cu dînsul dinaintea lui (ISP.) ¶ ⑤ *Olten.* A se deştepta din somn: peste noapte nici nu m'am pomenit (CIAUŞ.) [vsl. p o m î n ĕ t i].

POMENIRE *sf.* Faptul de a p o m e n i; amintire, aducere aminte: după moarte, ~a lor nu se uită ci rămîne lăudată în veci de veci (ISP.); a rămînea de ~, a se păstra in amintirea tuturor: acest viteaz... a rămas de ~ (ISP.); fericitul întru ~, răposatul; vecinica ~, rugăciune ce se face la înmormîntarea cuiva; F a-i cînta vecinica ~, a-l da gata, a-l prăpădi.

POMENIT *adj. p.* POMENI ¶¶ © NEPOMENIT, NE MAI ~, neauzit: o întîmplare ne (mai) ~ă; nepomenit de ieftin.

POMESELNIC, POLMESELNIC (*pl.* - ice) *sn. Trans.* ① Văl de pînză albă ce poartă femeile pe cap şi al cărui unul din capete e trecut pe sub piept (☞ 3871): şi ieşi mortul... şi faţa lui (era legată cu un pomeselnic (GAST.); epitrahilul iaste în chipul pînzei, adecă a pomesélnicului cu carele legară pre Hristos de grumazi şi-l trăgea (PRV.-MB.).

Fig. 3871. Femeie cu pomeselnic (după T. Papahagi).

POMESTI (-tesc) *vb. tr.* A lipi cu lut pe jos (R.-COD.) [POMOSTI].

POMET *pl.* -eturi, -ete), *Mold. Oaş. Băn.* POMĂT (*pl.* -ături, -ete) *sn.* ① Grădină de arbori roditori: cela ce vor intra în vie sau în pomăt, pentru să mănînce numai poame, să nu să certe (PRV.-LP.); grădinarul Simion nu biruia de o vreme 'ncoace cu îngrijitul pomătului (GRIG.) ¶ ② Mulţime de poame: ogrăzile de pruni şi mere se îndoiau sub greutatea pometului (DLVR.) [lat. p o m ē t u m].

***POMETE** *sf. pl.* Umerii obrazului: faţa foarte roşie, mai ales la ~ şi alte proeminenţe (CAR.); sub a căreia piele subţiată albeau dunga nasului şi ~le obrajilor (DLVR.) [fr. p o m m e t t e s].

POMEŢURI *sf. pl.* ① Tot felul de p o a m e: ~, dulceţuri şi alte mîncări (PANN) ¶ ② ☞ POMET.

POMINĂ *sf.* F ① Amintire; a rămînea de ~, a se păstra în amintirea tuturor: s'a întîmplat o istorie care a rămas de ~ în casă la noi (BR.-VN.) ¶ ② Veste: se'mpînzise pomina 'n lume despre grozava lui zgîrcenie (VLAH.); a se duce pomina, a se duce departe vestea: îi dete un ospăţ, de să se ducă pomina (ISP.); a trîntit o cumetrie, de s'a dus pomina peste nouă sate (VLAH.) [p o m e n i].

POM(I)NEAŢĂ ☞ POMENEŢĂ.

‡**POMINOC** (*pl.*-oace) *sn.* Prinos, dar făcut unui superior): şi veniţi cu pominoace pregiur Domnul (DOS.) [vsl. p o m î n ŭ k ŭ.

POMIŞOR *sm.* *dim.* POM.

POMIŢĂ (*pl.*-ţe *sf.* ① *dim.* POAMĂ ¶ ② Fructul bun de mîncat al unei tufe (mură, zmeură, etc.): a aflat o buruiană cu nişte pomiţe ca alunele (SB.).

POMÎNT PĂMÎNT.

POMNEAŢĂ. POMNEŢE ☞ POMENEŢĂ.

POMNI POCNI.

POMNOGI — PODNOGI.

○**POMNOL** (*pl.*-oale) *sn. Trans.* ① Talpa de la prispă: sfînta Duminecă şedea înaintea casei la umbră pe un ~ şi scărmăna pene (MERA) ¶ ② Laviţa de lîngă cuptor: îşi puse pălăria pe vîrful cuptorului şi se aşeză pe ~ (SLV.) [bg. p o d m o l ŭ].

†**POMOJNIC** *sm.* Şef de birou într'o subprefectură, ajutorul zapciului: era rău, nu viaţă, pînă se pripăşi, ca ~, pe plaiurile noastre, iuda de caţaon (DLVR.); îl căutară pe badea Gheorghe un ~ şi doi călăraşi (CAR.).

***POMOLOG** *sm.* Cel ce se ocupă de p o m o l o g i e.

*POMOLOGIE sf. ♣ ① Partea horticulturii care se ocupă cu creşterea şi îngrijirea arborilor fructiferi ¶ ② Carte despre fructe [fr.].

○POMOROAGE sf. pl. Băn. Trans. ♣ Tot felul de poame: bătu piatra aşa de tare, de pomoroagele era să le iei cu lopata (VIC.).

POMOST (pl.-turi) sn. Avere formată din pămînt cultivat şi din livezi: a fost odată un om care avea un copil şi un bou, ba avea şi niţel ~ (R.-COD.).

†POMOSTI (-tesc) vb. tr. A aşterne un strat de lut (ca pardoseală, ca tencuială, etc.) [rut. pomostyty, srb. pomostiti].

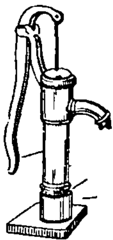
†POMOSTINĂ, POMOŞTINĂ (pl.-ne) sf. ① ‡ Pardoseală ¶ ② Mold. Podul carului, scîndurile alăturate care se razimă pe dricul dinainte şi dinapoi al carului: iată că dă de secure, de o funie şi de un sfredeleac pe pomoştina căruţei (CRG.) [rut. pomostyna].

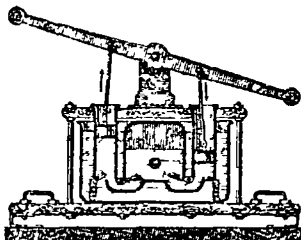
POMOTUF (pl.-uşe) sn. Bucov. Mold. = PĂMĂTUF: apucă năcăjita femeie ~ul... muindu-l în găleata cu apă (GRIG.); două bucătăriţe înarmate cu polonice, cociorve, pomotuşe şi alte unelte gospodăreşti (STAM.).

*POMPA (-pez) 1. vb. tr. ① A scoate apă cu o pompă ¶ ② A atrage ca şi cu o pompă, a sorbi: soarele pompează apa mării.
2. vb. intr. A manevra o pompă [fr.].

*POMPĂ¹ (pl.-pe) sf. ① Fală, măreţie, pregătiri luxuoase, alaiu: acolo se făcu încoronarea lui cu cea mai mare ~ (ODOB.); soarele... cu toată pompa lui de raze aurite şi veselitoare (ALECS.) ¶ ② ~ funebră, ceremoniile ce se fac la înmormîntarea cuiva; pompe funebre, societate care îngrijeşte de înmormîntări în oraşele mari [lat.].

*POMPĂ² (pl.-pe) sf. Aparat de ridicat şi de aruncat apa, aerul, gazele, etc. (▣ 3872): ~ aspirantă ☛ ASPIRANT 1; ~ de incendiu, aparat de aruncat apa la o mare depărtare spre a stinge un foc (▣ 3873) [fr.].

Fig. 3872. Pompă.

Fig. 3873. Pompă de incendiu.

*POMPEIAN adj. ① Privitor la marele Pompei ¶ ② Privitor la oraşul Pompei (acoperit de lava Vezuviului): stil ~ [fr.].

*POMPIER sm. Soldat sau membru al unui corp special care are însărcinarea de a da ajutor la stingerea incendiilor (†„pojarnic") (▣ 3875) [fr.].

*POMPON (pl.-oane) sn. Ciucure mare de lînă ce poartă militarii înfipt la chipiu (▣ 3874) [fr.].

*POMPOS adj. Măreţ, falnic, plin de pompă: cînd vei fi poftit la vre-o adunare pompoasă, îmbracă-te în haină pompoasă (PANN); episcopul sta în strana arhierească, îmbrăcat ~ şi cu mitra pe cap (CRG.); Ⓕ stil ~ [fr.].

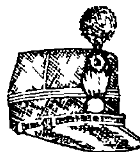

Fig. 3874. Pompon.

Fig. 3875. Sub-locotenent de pompieri (a. 1868).

POMULEŢ sm. ♣ dim. POM: modestia... e un ~ ale cărui roade stau ascunse în frunze (JIP.).

POMUŞEL sm. ♣ Mică plantă ierboasă verde-alburie ce creşte pe ziduri, acoperişe şi pe marginea drumurilor în locuri umbroase, formînd adesea mici tufe albicioase; numită şi „muşchiu" (Bryum argenteum) (▣ 3876 [pom].

POMUŞOARĂ (pl.-re) sf. ♣ ① dim. POAMĂ ①: pomuşoara ei (= a dracilei o întrebuinţează damele noastre la facerea de dulceaţă (ION.) ¶ ② Mold. = COACĂZĂ: dudaiele şi pirloagele crescuseră mai 'nalte decît pomuşoara (D.-ZAMF.) ¶ ③ = PĂLTIOR (Ribes petraeum).

POMUŞOR sm. ♣ dim. POM: să se semene porumb, pepeni, crastaveţi şi alte legumi printre ~i (ION.).

○PONC, f. POANCĂ adj. ① Băn. Chiorîş, chiondorîş, cruciş ¶ ② Olten. (CIAUŞ.) Tont, bleg, nătîng.

*PONCE adj. Piatră ~, rocă eruptivă, de coloare deschisă, spongioasă şi foarte uşoară; se întrebuinţează în industrie, la şlefuitul lemnului, etc.; numită impropriu, de meşteşugari, şi „spumă de mare" [fr. pierre ponce].

Fig. 3876. Pomuşel.

PONCIŞ adv. ① Pieziş: din pridvor, la dreapta şi la stînga, porneau ~ două meterezuri (I.-GH.); au izbit pe ţap... ~ în coaste (TICH.) ¶ ② Chiorîş, chiondorîş, cruciş: a se uita ~ la cineva [ponc].

PONCIŞA (-işez) vb. refl. Trans. (PAC.) = ÎMPONCIŞA.

*PONCIU, PUNCIU (pl.-ciuri) sn. O băutură formată dintr'un amestec de ceaiu, rom sau rachiu, zahăr, scorţişoară şi lămîie: hai să bem un pahar de punciu la bufet, ca să înnecăm guturaiul (ALECS.); căpitanul mă aşteaptă cu un vas de punciu înflăcărat pe masă (ALECS.) [fr. punch < engl.].

○PONDEALĂ (pl.-eli) sf. Trans. (DENS.) Podeală, duşumea [comp. PONDILĂ].

*PONDERABIL adj. Care se poate cîntări, care e destul de greu spre a putea fi cîntărit ¶¶ C ☛ IMPONDERABIL [fr.].

*PONDERAŢIUNE sf. ① Echilibru între mai multe puteri, cumpănire: ~a celor trei puteri ale Statului ¶ ② Proporţie justă între părţile unei opere de artă [fr.].

○PONDILĂ (pl.-le) sf. Olten. Podeala dintre grinzile casei (CIAUŞ.).

○PONEAVĂ (pl.-evi) sf. Băn. Cearşaf: au văzut... o ~ aşternută, pre care se ruga el lui Dumnezeu (TICH.) [srb. ponjava].

PONEGREALĂ, PONIGREALĂ (pl.-eli) sf. Defăimare, calomnie: ce-mi umbli cu minciuni şi cu ponigreli şi cu iscodiri de-ale tale? (CAR.) [ponegri].

PONEGRI, PONIGRI (-gresc) vb. tr. ① ‡ A înnegri ¶ ② A vorbi de rău pe cineva înaintea altuia, a-l defăima, a-l calomnia: văd eu că am greşit, de-am ponegrit-o aşa de tare către d-ta (CRG.); pizmaşii... nu ştiau cum să-l ponegrească înaintea lui Vodă (ISP.); ponigresc bunătatea lui Dumnezeu şi frumuseţea lumii clădită de dînsul (BR.-VN.) [negru, după modelul vsl. počrŭniti].

PONEVOS, PONIVOS adj. şi sm. ① Cu vederea slabă, care nu vede bine, miop: face pe frumos că-i ponevos (PANN); cine iaste cu un ochiu sau ponivos... şi va fi vrednic slujbei preoţiei, acela să-l facă (PRV.-MB.) ¶ ② F Care face toate ca şi cum n'ar vedea bine, nătîng. nu te uita, fine, la gura ponivosului, lasă-l... să latre la lună (JIP.); nu trînti oblonaele, ponivosule, că nu sînt de fier (DLVR.) [poneavă, propriu „cu o pătură pe ochi"].

*PONEY sm. Cal foarte mic, cu păr lung, de rasă engleză (▣ 3877) [fr.].

PONIVOS ☛ PONEVOS.

○PONOAVĂ sf. Olten Bucatele de pe cîmp: nu te lăsa să ridici un bob, pînă nu-i cărai ponoava lui (LUNG.) [srb. ponova; comp. PONOV].

Fig. 3877. Poney.

PONOJI sm. pl. PODNOGI.

PONOR (pl.-oare, -oară sn. Mold. Coastă plecată, prăpăstioasă, cu mîncături de ape: peste dealuri şi prin ponoare, pe care nu le poţi străbate decît cu piciorul sau călare (VLAH.); porneşte el şi se duce tot înainte pe nişte ponoare, pînă ce dă peste un bulhac (CRG.); să nu

se adape din bălți... în care se adună apa din ponoară (ION) [vsl.].

‡ **PONORÎ** (-orăsc) 1. *vb. tr.* A rostogoli, a prăvăli pe o coastă prăpăstioasă, pe un p o n o r.
2. *vb. refl.* A se prăvăli, a se prăbuşi: se urcă pe piscuri a stîncilor oable... Să se ponorască în adînci prăpăstii (STAM.).

PONORÎT *adj. p.* PONORÎ. Plin de ponoare; prăbuşit: locurile rele şi ~e au făcut pe cărăuşi să recurgă la un mod barbar de a transporta dulapii (VLAH.); scări înalte coborau printre coaste prăbuşite, printre bucăți de pădure ~e în fundul rîpelor (EMIN).

PONORÎTURĂ (*pl.*-turi *sf.* Loc p o n o r î t, prăpăstios, cu prăbuşituri.

PONOROS *adj.* Plin de p o n o a r e.

PONOS (*pl.*-oase) *sn.* Hulă, nume rău, de ocară ce se scoate cuiva pentru apucăturile sau faptele sale nevrednice, ruşinoase, etc.: ce e frumos poartă şi ~ (PANN); unul duce ponoasele şi altul trage foloasele (ZNN.); e păcat... să port eu... tot ~ul păcatelor cu care domnia-ta îți încarci de bună voie sufletul (ODOB.); numele-ți va rămînea pîngărit cu ~ul de tîlhar (ISP.) [vsl.].

PONOSÎ (-osesc) 1. *vb. tr.* ① A defăima, a scoate cuiva un ponos: gaşperița de cioară, ce să facă ea ca să ponosească pe doamna sa? (ISP.) ¶ ² *Mold. Olten.* A învechi, a strica după multă purtare, a uza de tot.
2. *vb. refl.* ① *Mold. Olten.* A se învechi, a se uza de tot ¶ ② *Maram.* A se îngălbeni şi uriți la față (de boală, de slăbiciune) [vsl.].

PONOSÎT *adj. p.* PONOSÎ. *Mold. Olten.* Uzat de tot, învechit: hainele despre care ți-am vorbit sînt vechi şi ~e (CRG.); era îmbrăcat cu un pardesiu rupt şi ~ (SAD.).

PONOSLUI (-uesc) *vb. tr.* ¹ † A ocărî, a vorbi de rău, a defăima: cînd se va dovedi că unul spre altul ponoslueşte şi oare-cum îl defaimă (LEG. CAR.); Că asear'am auzit Maică-ta cum m'a vorbit Şi cum m'a ponosluit (IK.-BRS.) ¶ ② A scoate un ponos: Ungurii şi Nemții îl ponoslulau zicîndu-i că e barbar (ISP.) [ung. p a n a s z l a n i, influențat de p o n o s în ce priveşte sensul ²].

PONOV *pl.* oave) *sn.* ¹ *Olten. Băn.* Bucatele de pe cîmp ¶ ² *Băn.* Porumbişte (NOV.) [PONOAVĂ].

PONT¹ (*pl.*-turi) *sn.* ① Moment oportun, tocmai cînd cere trebuința: a, bravo, mi-ai venit la ~, şezi colea şi-ascultă (VLAH.) ¶ ² Prilej favorabil: trebue să meargă... în odaia d'alături, unde e ~ mare de cîştig (CAR.) ¶ ③ Articol, paragraf, condițiune de tratat: uite, cocoane, la ~ul acesta nu mă unesc cu părerea domnieitale (FIL.) ¶ ⁴ Aluziune: cîte ~uri nu da dintr'însul, de-i era şi lui lehamete cîteodată (CRG.) [ung.].

***PONT²** *sm.* ♠ — PONTATOR [fr. p o n t e].

***PONTA** (-tez) *vb. tr.* ♠ A juca o sumă de bani împotriva bancherului la jocul de bacara sau la altele: unii scrîşneau din dinți şi rupeau cu necaz cărțile cu cari pontau (VLAH) [fr.].

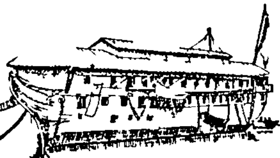
***PONTATOR** *sm.* ♠ Cel ce p o n t e a z ă, cel ce joacă împotriva bancherului la bacara sau la alte jocuri: eu, bancher, mestec cărțile, tu, ~, tai şi cei o carte (VLAH.); începu a lua seama ~ilor şi-i văzu că umblau cu furat (NEGR.).

***PONTIC** *adj.* ① Privitor la Pontus Euxinus (astăzi marea Neagră) ¶ ② Privitor la Pont, regiune din Asia veche [lat.].

***PONTIF**, PONTIFICE *sm.* ① Preot; marele ~, marele preot la vechii Evrei, urmaşul lui Aron ¶ ② Episcop, arhiereu, prelat; suveranul pontifice, papa [fr. p o n t i f e; lat. p o n t i f i c e m].

***PONTIFICAL** *adj.* ① Privitor la pontifice ¶ ② Ce aparține demnității de episcop; ornamente ~e, cîrja, mitra, inelul, etc.; tronul ~, tronul papei [fr.].

***PONTIFICAT** (*pl.* - ate) *sn.* ① Demnitatea de mare pontifice, de papă ¶ ② Timpul cît un papă a ocupat această demnitate [fr. .

Fig. 3878. Ponton.

***PONTIFICE** ☛ PONTIF.

***PONTON** (*pl.*-oane *sn.* ¹ Pod aşezat pe luntri şi care serveşte la încărcarea sau descărcarea unei corăbii sau unui vapor, etc. ▪ 3878 ¶ ② Pod aşezat pe luntri pentru trecerea unei armate peste o apă [fr.].

***PONTONIER** *sm.* Soldat care lucrează la construirea podurilor mobile pentru o armată (▪ 3879 [fr.].

POP *sm.* ¹ Stîlp care sprijineşte streaşina casei de tălpile prispei: de pe talpa prispei, din distanță în distanță, se ridică stîlpi sau ~i (MAN.) ▪ ② Scurtătură de lemn care apasă asupra seminţelor puse la strivit în oloiniță ¶ ③ Bucată rotundă de lemn în care se fixează batca sau nicovala de bătut coasa ¶ ⁴ Fusul vîrtelniței ¶ ⑤ Bețişor pus înăuntrul vioarei, violoncelului, contrabasului, etc., în dreptul căluşului, ca să sprijine peretele deasupra (▪ 3880) ¶ ⑥ Stinghia, chinga unui fund de butoiu ¶ ⑦ Grămadă, maldur de coceni de porumb sprijiniți unul de altul în picioare, ca să se usuce, glugă, ciuclă (cu acest înțeles are şi *pl.* popuri) [vsl. p o p ŭ „popă"; cu înțelesul ① şi în bg. p o p ŭ].

Fig. 3879. Pontonier.

Fig. 3880. P. Pop.

POPĂ (*pl.*-pi) *sm.* ① Preot creştin, *în spec.* ortodox (▪ 3881): de cînd murise popa Vasile, satul rămăsese fără preot (VLAH.); F burtă de ~, pîntece voluminos; a călca a ~, *a)* a-şi lua aere, a-şi da ifose, a-l face pe marele, pe grozavul; *b)* a avea purtări bune, cuviincioase: acest tînăr, care de mic nu prea călca a ~, fiind totdeauna arțăgos, batjocoritor şi lepădat de cele sfinte (CAR.); a-i şedea popa la cap, a fi pe moarte; i-a cîntat popa, a dat ortul *sau* pielea) popii, a murit; numai ~n'am fost, am făcut de toate în viață, am încercat toate meseriile, etc.; nu-i era a cumpăra lemne, cum nu mi-e mie acum a mă face ~ (CRG.); nu iei tu pe Ilinca, cum nu-s eu ~ (VLAH); a-şi găsi popa, a găsi pe cineva care să-i vie de hac; eu îi sînt popa, am cu leac pentru dînsul, îi vin eu de hac: e trîndav ursul... nu-l scoți cu una cu două..., dar eu i-s popa (GN.); cînd te întîlneşti cu popa, îți merge rău (GOR.); anapoda lucru! se vede că azi dimineață mi-a ieşit înainte vr'un ~ (CRG.); plăteşte ca popa, plăteşte fără doar şi poate, pînă la un ban; a-i merge (*sau* a i se duce vestea ca de ~ tuns, a afla toată lumea (pozna, etc.) ce a făcut: ai tras un guleaiu, de ți s'a dus vestea ca de ~ tuns (CRG.); uite popa, nu e popa, ba într'un fel, ba într'altul; ba e albă, ba e neagră; Ⓟ: popa are mînă de luat, nu de dat; Ⓟ: fă ce-ți zice popa, dar nu face ce face popa *sau* ce face popa, să nu facă norodul, cei mici trebue să asculte de sfaturile celor mari, dar nu le e permis să facă ceea ce fac ei, deşi fac împotriva acestor sfaturi; Ⓟ: unuia-i place popa, altuia preoteasa (şi altuia fata popii), gusturile sînt diferite; ☛ BABĂ ¹, FUIOR ④, IAPĂ ① ¶ ② Popicul cel mai mare în jocul de popice ¶ ③ *Trans.* Snopul care se pune în vîrful clăii (PSC.) ¶ ④ CĂLȚUNAŞUL-POPII CONDURUL-DOAMNEI; COLȚUNII-POPII VIORELE-SĂLBATICE; PUNGA-POPII = TRAISTA-CIOBANULUI; ☛ BARBĂ ⁵, CAŞ ⑤, SCAIETE ② ¶ ⑤ FESUL-POPII FESUŞOR; MĂRIUȚA POPII BOUL-LUI-DUMNEZEU; ☛ CAL ⁹ ¶ ⑥ ♠ Figură în jocul de cărți, rigă, rege: popa de cupă, de treflă, de caro, de pică ¶ ⑦ *Mold.* Ⓟ Zi de ~, zi de post: în zile de ~... se ia mămăligă moale (şi) se face o turtă (ŞEZ.) [vsl. p o p ŭ].

Fig. 3881. Popă.

POPAS (*pl.*-asuri) *sn.* ① Oprire pe care o face un călător spre a se odihni sau spre a mînca noaptea: alergînd pururi pe căile rătăcirii, fără ~ şi fără odihnă (D.-ZAMF.); De trei nopți şi două zile bate drum făr' de ~ (VLAH.); a face ~, a se opri din drum spre a se odihni, a poposi: stăturăm să facem ~ la circiumă pe deal (ISP.) ¶

② Locul unde se opreşte cineva în călătorie ¶ ③ ⚔ Locul unde trupele în marş se opresc spre a petrece noaptea [vsl.].

POPAZ *sbst.* ♣ Plantă cu flori albe-verzui ale cărei seminţe sînt întrebuinţate în medicină contra viermilor intestinali, a reumatismelor şi contra păduchilor *(Sabadilla officinalis).*

POPENCHIU *sm. Mold.* ♣ Numele a două varietăţi de ciuperci comestibile, ce cresc mai ales toamna *(Coprinus atramentarius* şi *Coprinus comatus)* (▪ 3882).

Fig. 3882. Popenchi.

POPESC *adj.* De p o p a, preoţesc: **să fie lipsit de episcopie şi să slujască slujba popească, iară nu episcopească** (PRV.-MR.); **veşminte popeşti; apoi se culcă... şi... trage Ivan un somn de cele popeşti** (CRG.).

POPEŞTE *adv.* Ca p o p i i: **mîncă şi bău boiereşte, apoi dormi una ~** (RET.); **carte nu ştie, dar calcă ~** (PANN).

POPI (-pesc) 1. *vb. tr.* A face p o p ă, a hirotonisi: **m'aţi popit voi, dar, de mă voiu îndrepta, pre mulţi am să popesc şi eu** (NEGR.); **Să popim pe toţi aceia Cari fac vinului ocară** (COŞB.)

2. *vb. refl.* A se face popă.

POPIC (*pl.*-ice *sn., Mold.* **POPICĂ** (*pl.*-ici) *sf.* ① Fie-care din bucăţile de lemn (în număr de 9), date la strung, care se aşază în picioare şi pe care jucătorii caută să le doboare din depărtare cu nişte ghiulele de lemn, cheglă; cel mai mare din aceste lemne, aşezat la mijloc, se numeşte „p o p ă" (▪ 3883): **a (se) juca în popice** ¶ ② ♩ — **POP** ⑤ [comp. şi srb. p o p i k].

POPICAR *sm.* Jucător în p o p i c e.

POPICĂRIE

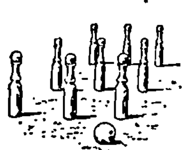

Fig. 3883. Popice.

Fig. 3884. Popicărie.

sf. Loc pregătit anume pentru jocul în p o p i c e (▪ 3884).

POPICIU[1] *sbst. Olten* Butuc cu trei crăci care alcătueşte scaunul vîrtelniţei [p o p].

POPICIU[2] *sm. iron. Olten* P o p ă tînăr.

POPIE *sf.* Demnitatea de p o p ă, preoţie: **mai trăesc ei oamenii şi fără ~** (CRG.); **care preot iaste vînătoriu... acela să fie lipsit trei luni de la popia lui** (PRV.-MB.).

POPILNIC ☞ **POPIVNIC.**

POPIME *sf. col.* **POPĂ.** Mulţime de popi, toţi popii, preoţime.

POPINCI *sm. pl.* ♣ ① Ciupercă comestibilă, cu pălăria galbenă-roşiatică, ruginie sau brună, netedă, rar solzoasă; piciorul, gălbuiu-feruginos, acoperit adesea cu solzi negricioşi, este vîrtos, curbat sau răsucit şi mai lung decît diametrul pălăriei; carnea e alburie, cu slab miros de fructe *(Pholiota mutabilis)* (▪ 3885 ¶ ② Ciupercă cărnoasă, comestibilă, cu pălăria brună sau roşcată, piciorul alburiu, acoperit cu mici fibre cenuşii sau negricioase; carnea moale, cu miros puternic, este puţin gustoasă *(Pluteus cervinus)* (▪ 3886 ¶ ③ **GHEBE** [comp. srb. p o p i ć „specie de ciupercă"].

Fig. 3885. Popinci.

POPIVNIC, POCHIVNIC, POPILNIC *sbst.* ♣ ① Mică plantă, cu miros de piper, cu tulpina foarte scurtă, cu frunze mari de un verde lucitor pe partea superioară, care face o singură floare de un roşu-închis la vîrful tulpinei; poporul fierbe rădăcinile acestei plante şi le bea contra tusei şi a slăbirii puterilor trupeşti; planta, tăiată mărunt, se dă în ovăs cailor spre a-i vindeca de suspin; numită şi „pipăruş", „piperul-lupului" sau „lingura-popii" *(Asarum europaeum)* (▪ 3887) ¶ ② **~-IEPURESC**, mică plantă cu flori violacee, mai rar trandafirii sau albe; numită şi „foaie-de-vioară" sau „trei-răi" *(Anemone hepatica)* (▪ 3888) [comp. srb. k o p i t n i k].

Fig. 3886. Popinci.

Fig. 3887. Popivnic.

Fig. 3888. Popivnic-iepuresc.

POPIC! sau **POPUC!** *interj.* Exprimă ivirea nedorită, neaşteptată, ca din senin, a cuiva, tronc! **da de unde ai ieşit deodată, popic! chir Manole?** (ALECS.); **Tocmai cînd se pun la masă, Popic! şi el intră în casă** (SEV.); **cînd flăcăii şi fetele joacă..., popuc! şi moartea, cu sabia scoasă, se amestecă printre oameni** (R.-COD.).

POPÎLNI (-nesc) *vb. tr. Trans. Olten.* A umplea pînă în vîrf (BUD.) [vsl. p o p l ŭ n i t i].

POPÎLNIT *adj. p.* **POPÎLNI.** Plin ras, plin pînă în vîrf (BUD.) (CIAUŞ.) (VIC.).

POPÎNDĂU, POPÎNZAC, POPÎNZOIU *sm.* Ⓟ ① Momîie (de speriat păsările; Ⓕ: **mai aveţi de arat, lele Ilinco? întreabă un popîndău de nevastă p'o mătuşă** (LUNG.) ¶ ② *Olten.* (TUT.) — **POPONEŢE** ⑤ ¶ ③ *Olten* Om care nu aduce folos, trîntor (PŞC.).

○ **POPÎNDI** (-desc) 1. *vb. refl. Olten. Băn.* A se duce în lume, a i se pierde urma, a se înstrăina (PŞC.).

2. *vb. tr. Olten.* A îmbrînci, a împinge cît colo: **l am popîndit, de a ajuns cît colo în gard** [comp. srb. p o p a d a t i].

POPÎNDOC *sm. iron. Mold.* Copil: **nu este casă care să n'aibă trei, patru ~i de toate vîrstele** (GRL.) [p o p î n d ă u.

POPÎRŢAC *sm. Mold.* (STM. WB.) = **POGHIRCĂ.**

***POPLINĂ** (*pl.*-ne) *sf.* Ţesătură (pînză, stofă) cu urzeala de mătase şi băteala de lînă [fr.].

POPOIAC *sm. iron.* P o p ă tînăr: **popoiacii se pricep mai mult la citire pe condac, pe tipic...** (JIP.).

POPONDOC *sm.* Fie-care din grinzile care alcătuesc scheletul prispei la o casă ţărănească, talpă, bundac, parmac [comp. **POPÎNDĂU**.

POPONEŢE *sm.*, **POPONEŢ** *pl.*-eţe *sn.* ① Momîie (de speriat păsările, popîndău ¶ ② Opaiţ: **doar nu-s un poponeţ, să m'aprind şi să mă sting pe mică pe ceas** (ALECS.); **toţi ceilalţi din sat se serveau de popoeţe sau opaiţe, în care se punea untură de porc** (PAMF.) ¶ ③ ♣ Un fel de plantă cu frunze subţiri, care face un spic ca de grîu în vîrful tulpinii; creşte în balta Dunării ¶ ④ ♣ **VOLBURĂ** ¶ ⑤ Şoarece de cîmp şi de pădure, lung de vre o 12 cm., cu părul roş-

cat pe spinare și pîntecele alb; coada de 12 cm., e acoperită cu peri lungi; trăește în galerii săpate în pămînt, de unde iese făcînd mari stricăciuni pe cîmp *(Mus sylvaticus)* (▣ 3889) [comp. srb. p o p o n a c „volbură", ceh, slov. p o p o n e c „silnic"].

Fig. 3889. Poponete.

POPOR (*pl.*-oare, †-oară) *sn.* ① Enoriași, toți credincioșii ce țin de o parohie: **parohia le era mică, dar ~ul nu cu puțină dare de mînă** (RET.) ¶ ② Toți oamenii cari trăesc în aceeași țară și se supun acelorași legi, norod: **~ul român** ¶ ③ Toți oamenii cari au aceeași origine, aceeași limbă primitivă sau aceeași religiune: **popoarele musulmane** ¶ ④ Locuitorii unui oraș, unui sat: **~ul din Paris** ¶ ⑤ Partea cea mai puțin înstărită, cea mai puțin instruită a unei națiuni: **un om din ~; a lumina ~ul** ¶ ⑥ Ⓕ Mulțime: **un adevărat raiu de verdeață în care cîntau... un ~ de gîndaci și păsărele** (GN.); **un ~ de stînci se ridică din fundul rîului clocotitor** (VLAH.) ¶ ⑦ *pl.* Diferitele fracțiuni ale unui Stat a cărui populațiune e cu totul eterogenă: **popoarele Rusiei** [nu din lat. p o p u l u s, căci cuvîntul apare abia în veacul al XVII-lea, ci mai curînd un împrumut din it. p o p o l o].

POPORAN, † **POPOREAN** 1. *sm.* Enoriaș, credincios care aparține unei parohii: **ni s'au împrăștiet poporenii: nici chioară de babă nu mai dă pe la biserică** (CRG.); **despre aceste fericiri... făcea odată un arhiereu predică poporenilor săi** (CAR.).

2. *adj.* Popular [p o p o r].

POPORIME *sf. col.* **POPOR**. Norod, poporul de jos: **învăța ~a cum să-și muncească cîmpurile mai cu folos** (ISP.); **Vechiul Luvru e deschis Poporimei din Paris** (ALECS.).

POPOSI (-osesc *vb. intr.* A face p o p a s: **la drum e bine să pornești cît de dimineață, iară sara să poposești de vreme** (CRG.); **corăbioara poposise pe marginea unei păduri** (ISP.).

***POPOTĂ** (*pl.*-te) *sf.* ⚔ Masa luată în comun de ofițeri [fr.].

POPOȚA (-oțez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) cocoța, a (se) cucuia: **s'a popoțat ca o pupăză** (ZNN.); **cu gîndurile popoțate pe piscul minții** (JIP.).

† **POPREA** ☛ **PROPTEA**: **în toate primejdiile unul altuia popreaua răzimării... să-și fie** (CANT.).

POPREALĂ, **PROPEALĂ**. **PROPREALĂ** (*pl.*-eli) *sf.* ① Oprealǎ, oprire: **un car... pe care-l trăgea cu mînile, la vale cu propele și la deal cu opintele** (CRG.) ¶ ② Închisoare, arest: **s'au rugat lui craiu să-l slobozească pre Iliaș-Vodă de la popreală** (N.-COST.); **vînătorilor li se impune pedeapsa poprelii** (ODOB.) [p o p r i].

POPRI (-presc, Ⓟ **PROPI** (-pesc) 1. *vb. tr.* ① A opri: **n'avem lege care să ne poprească de a vina pe moșia altuia** (ODOB.) ¶ ② A face poprire, secuestru ¶ ③ *Mold. Bucov.* A propti: **ei popresc o cărămidă pe trei bețișoare și într'unul înfig o bucățică de slănină** (CRG.); **l-a dus la cîmp și l-a propit în patru propte, ca să nu cadă** (VOR.).

2. *vb. refl.* A se opri [vsl. p o p r ĕ t i].

POPRIRE *sf.* ① Faptul de a (se) p o p r i ¶ ② Secuestru: **a face ~**.

POPRITOARE, Ⓟ **PROPITOARE** *sf.* Obiect ce se pune ca să oprească sau să propteascǎ ceva: **~a de la moară, de pe pîrău, ceea ce oprește apa, s'o îngropi în poartă, că nu-ți fură nici un puiu** (VOR.); **zăgazul mare de lîngă moară cu propitorile ridicate** (GRIG.) [p o p r i].

POPTĂ... = **POFTĂ...**

POPUC! ☛ **POPIC**.

***POPULA** (-ulez) 1. *vb. tr.* ① A așeza mulți locuitori, a aduce multe animale într'o țară unde nu se aflau de loc sau în puțin număr ¶ ② A umplea.

2. *vb. refl.* ① A se înmulți numărul locuitorilor sau animalelor într'o țară ¶ ② A se umplea (cu oameni, cu animale) un spațiu gol: **sala teatrului s'a populat** [lat.].

***POPULAR** *adj.* ① Care aparține poporului, privitor la popor: **poezie ~ă; literatura ~ă; guvern ~**, acela în care autoritatea e în mîinile poporului ¶ ② Făcut pentru popor: **scriere ~ă** ¶ ③ Iubit de popor: **un rege ~** ¶ C ☛ **IMPOPULAR** [fr.].

***POPULARITATE** *sf.* ① Starea aceluia care se bucură de favoarea poporului ¶ ② Considerațiune, stimă, dragoste de care se bucură cineva din partea poporului [fr.].

***POPULARIZA** (-izez) 1. *vb. tr.* ① A răspîndi, a face să pătrundă în popor, să fie înțeles de popor: **~ o știință** ¶ ② A face să cîștige dragostea poporului.

2. *vb. refl.* ① A pătrunde în popor ¶ ② A cîștiga dragostea poporului [fr.].

***POPULARIZATOR** *sm.* Cel ce p o p u l a r i z e a z ă (o știință, etc.).

***POPULAȚIUNE**, **POPULAȚIE** *sf.* ① Totalitatea locuitorilor dintr'o țară, dintr'un ținut: **~a României; ~a globului pămîntesc; biroul populațiunii**, birou instituit pe lîngă poliția unui oraș, unde fie-care locuitor e obligat să se înscrie, spre a se putea urmări mai cu ușurință mișcarea (venirea și plecarea) străinilor sau stabilirea în oraș a locuitorilor din alte părți ale țării ¶ ② Toți oamenii de aceeași condițiune dintr'o țară [fr.].

○ **POPUȘOIȘTE** *sf.* = **PORUMBIȘTE**: **grîul... poți să-l sameni și în ~** (DRAGH.).

POPUȘOIU... ☛ **PĂPUȘOIU...**

***POR**[1] *sm.* ① Fie-care din găurele (invizibile cu ochiul liber) de la suprafața pielei prin care iese sudoarea ¶ ② Mic interval între moleculele unui corp: **~ii cretei; olane de pămînt, prin porii cărora asudă apa dintr'însele** (I.-GH.) [fr.].

○ **POR**[2] *sm.* = **PRAZ**.

PORANICI, **POROINIC** *sm.* ① Numele a două plante din fam. orchidaceelor, cu tulpina dreaptă și robustă, cu frunze mari, lucitoare și de un verde frumos, cu flori mari, purpurii, reunite într'un mare și frumos spic lunguieț; din tuberculele acestor plante se prepară salepul *(Orchis speciosa, O. fusca)* (▣ 3890) ¶ ② — **GEMĂNARIȚĂ** ¶ ③ = **UNTUL-VACII**.

Fig. 3890. Poranici.

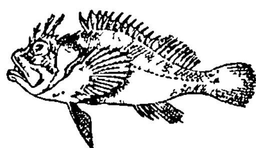
PORAV *adj. Tr.-Carp.* Iute, harnic; aprig [☛ **PURAV**].

PORC *sm.* ① Animal pachiderm domestic carnea căruia se crește pentru carnea și grăsimea lui *(Sus scrofa domesticus)* (▣ 3891): **~ul grohăește; ~ul rîmă cu rîtul; păr de ~; gras ca un ~; prin unele părți tăiatul ~ilor se face la Ignat, ...prin altele, datina aceasta se amînă pînă la Crăciun** (PAMF.); **la Crăciun. cînd tăia tata ~ul, și-l pîrlea și-l opărea** (CRG.); **în ajunul Crăciunului, popa citește molifta ~ilor, ca să-i ferească de boale** (GOR.); **Ⓓ: și cu ~ul gras în bătătură și cu slănina 'n pod, nu se poate; Ⓓ: cine se bagă** (*sau* **se amestecă**) **în tărîțe îl mănîncă ~ii**, cine are de a face cu oamenii răi, necuviincioși, obraznici, etc., se alege cu multe neajunsuri de pe urma acestui amestec; F **a da năvală ca ~ul**, a se îngrămădi în mod obraznic: **nădejdea... nu este ca păcatele ce dau năvală ca ~ul** (ISP.); F **n'am păzit ~ii împreună**, nu sîntem de aceeași seamă, n'am fost crescuți împreună (se zice aceluia care se obrăznicește sau se arată prea familiar cu altul); *iron.* **a mîna ~ii la jir**, a sforăi foarte tare: **pe urmă se așterne pe somn și... începe a mîna ~ii la jir** (CRG.); **cînd ~ii se joacă sau se încură cu fîn în gură, se strică vremea** (GOR.); ☛ **ALBIE** ¶ ② **PORC-MISTREȚ** ☛ **MISTREȚ** 1 ② ¶ ③ **PORC-SPINOS** *sau* **~-GHIMPOS**, mamifer rozător, cu corpul gros, cu mișcări greoaie și cu spinarea acoperită cu țepi; trăește prin ținuturile calde ale globu-

Fig. 3891. Porc.

Fig. 3892. Porc-spinos.

lui *(Hystrix cristata)* (▣ 3892) ¶ ④ Carne de porc: **cîrnați de ~** ¶ ⑤ Ⓕ *F* Om murdar, lacom, grosolan ¶ ⑥ **PORC-DE-MARE**, pește de mare, cu mai bine de 50 de solzi pe aceeași linie, de la cap pînă la coadă, cu spinarea cenușie, brăzdată cu negru; numit și „scorpenă" sau „scorpie" *(Scorpaena scrofa)* (▪ 3893) ¶

Fig. 3893. Porc-de-mare.

⑦ ☆ Ⓟ **STEAUA-PORCULUI** *sau* **LUCEAFĂRUL-PORCULUI**, steaua Aldebaran din constelațiunea Taurului (☛ ▪ 2533) ¶ ⑧ ☆ **PORCII**, constelația Hiadelor, numită și „vierii" sau „scroafa-cu-purcei" ¶ ⑨ ♣ ☛ **BĂȘINĂ** ②, **BRÎNCĂ** ④, **IARBĂ** ②, **MĂR** 2 ², **PĂR²** ⑨, **PÎINE** ⑤, **URECHE** ¶ ¹⁰ ~ **de cîine** ☛ **CÎINE** ³ [lat. porcus].

PORCAN 1. *sm.* ① *F* Porc, om grosolan, murdar, lacom: **stăi, măi ~e, că te căptușește ea Mărioara acuș!** (CRG.) ¶ ² ⟹ = **PORCUȘOR** ② ¶ ③ ♣ Ciupercă comestibilă, cu pălăria cărnoasă, acoperită cu solzi concentrici, cu piciorul scurt, neted, cenușiu *(Hydnum imbricatum)* (▪ 3894).

Fig. 3894. Porcan.

2. *sm.* și (*pl.*-ane) *sn.* ✓ Grămadă mare de fîn sau de paie, căpiță: **cel mai bun mijloc... este de a lăsa trifoiul în ~i numai o zi sau cel mult două** (ION.); **ardeau ~ele și căpițele de fîn... și girezile de grîu** (I.-GH.) [porc].

PORCAR, Ⓟ **PURCAR** *sm.* Cel ce păzește porcii: **mi-oiu ținea și eu porcariu, ca să-mi pască turmele de porci** (SB.); **se duse în satul său și se băgă purcar la oameni** (MERA) [lat. porcarius].

PORCĂRAȘ, **PURCĂRAȘ** *sm.* ① *dim.* **PORCAR** ¶ ² ♞ = **FLUIERAR** ② ¶ ③ ♞ **PRUNDAȘ**.

PORCĂRIE *sf.* Vorbe sau fapte de om murdar, grosolan, obraznic: **ce citești porcăria aia, domnule?** (CAR.) [porc].

○ **PORCAȘ** *sm. Trans.* ⟹ = **PORCUȘOR** ② [porc].

PORCELAN(Ă) ☛ **PORȚELAN**.

PORCESC *adj.* ¹ De porc, privitor la porc; grosolan, obraznic, murdar: **de va veni într'acea viață porcească a patra nuntă, acela să fie afurisit** (PRV.-MB.); **Ca p'o albie porcească m'a făcut și m'a gonit** (PANN); *F* **are un noroc ~**, are un noroc neauzit și pe care nu-l merită ¶ ② ☆ **LUCEAFĂRUL-~** = **STEAUA-PORCULUI** ☛ **PORC** ⑦) ¶ ③ ♣ ☛ **BURUIANĂ** ③, **CURCUBĂTĂ** ②, **NAP** ³.

PORCEȘTE *adv.* Ca un porc, ca porcii.

PORCI (-cesc) 1. *vb. tr.* Ⓟ A ocărî în termeni vulgari, a trata de porc: **pe ceilalți i-a porcit, i-a măgărit, vai de mama lor!** (R.-COD.).

2. *vb. refl.* A se face porc, a se obrăznici.

PORCIE *sf.* Porcărie [porc].

PORCIN *sbst.*, **PORCINĂ¹** *sf.* ♣ = **IARBĂ-GRASĂ²** [ung. porcsin].

† **PORCINĂ²** *sf. Mold.* ✕ Carne de porc; cărnuri de porc afumate [lat. porcina].

PORCOIAȘ 1. *sm.* ⟹ = **PORCUȘOR** ².

2. (*pl.*-așe) *sn.* ✓ *dim.* **PORCOIU** 2 ①.

PORCOIU 1. *sm.* ① ⟶ *augm.* **PORC** ¶ ② ⟹ — **PORCUȘOR** ②.

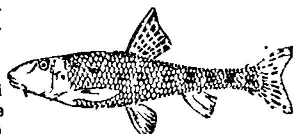
2. **PORCOIU**, **PURCOIU** (*pl.*-oaie *sn.* ① ✓ Grămadă mare de fîn sau de paie (cît pot lua doi inși pe două prăjini), porcan, porșor, căpiță: **din mai multe pale puse una lîngă alta și acoperindu-le cu alte pale, se face o grămadă care se numește porcoiu** (PAMF.); **tirișurile de paie... se îngrămădeau mai încolo porcoaie, porcoaie, ca niște mușuroaie aurii** (S. ALD.) ¶ ② Grămadă, morman: **pedeapsa înceta îndată ce starostele venea la curte cu un porcoiu de mahmudele** (I.-GH.); **sub căpătîiul patului stăteau banii purcoaie** (DEM.).

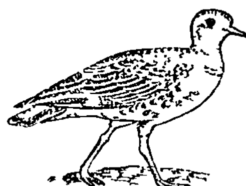
PORCOS *adj.* Ca de porc, ca porcul, murdar, grosolan, trivial: **Muscalul ~, cu ritul d'un cot... în toate alea își bagă botul** (I.-GH.); **vorbe porcoase**.

PORCȘOR, **PORȘOR** (*pl.*-oare) *sn.* ① ✓ **PORCAN** 2: **cei patru boi... rumegau împrejurul porșorului de fîn** (SLV.) ¶ ² **PORCOIU** 2 ②: **din carnea lui... făcu 12 porșoare în jurul fîntînii** (MERA) [porc].

PORCULEȚ *sm.* ① ⟶ *dim.* **PORC** ¶ ② ✓ **PORCULEȚ, PORCULEȚE, PURCULEȚE** = **PORCOIU** 2 ① ¶ ③ ⟹ = **PORCUȘOR** ②.

PORCUȘOR *sm.* ① ⟶ *dim.* **PORC** ¶ ② ⟹ Pește cu corpul lunguieț și rotund, asemenea unui fus, cu capul groscior, de coloare verde-cenușie pe spate și albicios pe burtă; crește pînă la cel mult 20 de cm.; trăiește mai mult prin apele mîloase; numit și „porcușor-de-vad", „porcoiu", „porcan", etc. *(Gobio fluviatilis)* (▪ 3895): **~ii sînt destinați a împopora pîraiele cele cu apele mici** (ION.) ¶ ③ ♞ Pasăre din ordinul picioroangelor, înaltă de 32 de cm., cu capul negru, amestecat cu roșu, spinarea cenușie-verzuie, împestrițată cu pete roșcate, gîtul cenușiu-ruginiu, cu o dungă neagră și un guler alb, pieptul roșcat, și pîntecele negru; numită și „ploier-de-munte" *(Charadrius morinellus)* (▪ 3896).

Fig. 3895. Porcușor.

Fig. 3896. Porcușor.

PORCUȚ *sm.* ⟹ **PORCUȘOR** ② [porc].

PORECLĂ, **PORICLĂ**, **PORIGLĂ** (*pl.*-le), **POLECRĂ**, **POLICRĂ** (*pl.*-re) *sf.* ① † Nume de familie, pronume: **l-am întrebat întîiu și 'ntîiu de nume și poreclă** (GRIG.); **ca să se supuie modei polone, mai adăugi un „schi" la porecla sa, și din Scavin se făcu Scavinschi** (NEGR.); **pe acele timpuri erau mulți împărați: unul Roșu, altul Verde, altul Negru, așa le erau poriglele din bătrîni** (RET.) ¶ ② Supranume dat mai ales în bătaie de joc: **avea fie-care din căseni cîte o poreclă: ei mai niciodată nu se chema pe numele său de botez, ci totdeauna pe porecla ce o căpătaseră în casă** (SB.); **Ne dase nume de „Curcani" Un hîtru bun de glume; Noi am schimbat lîngă Balcani Porecla în renume** (ALECS.) [vsl. poreklo].

PORECLI, ○ **PORICLI**, ○ **POROCLI** (-clesc), **POLECRI**, **POLICRI**, **POLOCRI** (-resc) *vb. tr.* A da o poreclă, a supranumi: **pe celălalt îl poreclise Zlataus, pentru că vorbea tot în sentințe** (I.-GH.); **numiri sălbatice cu care tu ai poreclit bietele litere** (NEGR.); **ca să mă poroclească mi-au zis Cornea, și Cornea am rămas și pînă azi** (FLOR.).

***PORFIRĂ¹** (*pl.*-re) *sf.*, **PORFIR** (*pl.*-ire) *sn.* ⛰ Rocă eruptivă care conține cristale de feldspat; piatra de ~, lustruită, e de coloare roșie-aprinsă sau bătînd în violet, cu pete albicioase și se întrebuințează în arhitectură (▪ 3897): **li arătară două statuete de bronz... și o colonetă de porfir** (NEGR.) [fr. porphyre].

PORFIRĂ² (*pl.*-re) *sf.* Purpură: **baba și moșneagul se trezesc îmbrăcați în ~ împărătească** (CRG.) [vsl. < gr.].

Fig. 3897. Porfiră.

***PORFIRIC** *adj.* ⛰ ① Care conține porfiră¹ ¶ ② Care are aspectul porfirei [fr.].

PORFIRIU ☛ **PROFIR³**.

***PORFIROID** *adj.* ⛰ Se zice despre o rocă ce are înfățișarea porfirului [fr.].

○ **PORGHIC** *sm.*, **PORGHICE** *sf. Mold.* ♣ Fir de cînepă care n'a putut crește mare (PAMF.): **M'am uscat ca porghicea, M'am topit ca cînepa** (SEZ.) [comp. **POGHIRCĂ**].

○ **PORICALE**, **PURICALE** *sf. pl. Mold.* ♣ Tot felul de poame (mere, pere, etc.): **cumpără-ne ei... cofe de zmeură și fel de fel de poricale** (CRG.) [ngr. ὀπωρικά].

PORICLĂ..., **PORIGLĂ...** ☛ **PORECLĂ...**

PORÎMB *sm. Mold.* ♞ **PORUMB** 1 ① [porumb + golîmb].

PORÎMBĂ (*pl.*-be) *sf. Mold.* ¹ ♞ **PORUMBĂ** ¹ ¶ ② ♣ **PORUMBEA** ② [porumbă + golîmb]

1. Oltenia (Gorj). 2. Muntenia (Argeş). 3. 4. Moldova. — 5. Transilvania (Făgăraş). 6. Transilvania (Hunicdora). — 7. Maramureş. — 8. Bucovina. — 9. Bănat. — 10. Dobrogea. 11. Basarabia. — 12. Macedonia (Pind).

1. Căciula.
2. Cămaşă.
3. Izmene.
4. 5. Mintene.
6. Suman.
7. Zeghe.
8. Giubea.
9. Şubă.
10. A. *Pieptar*. B. *Bituşcă*.
11. Cojoc.
12. Ipingea.
13. Fermenea.
14. Sarică.
15. Anteriu.
16. Glugă.
17. Iţari.
18. Cioareci.
19. Nădragi.
20. Bete, brăciri.
21. Chimir.
22. Opinci.
23. Maramă.
24. Chischineu.
25. Ie.
26. Ciupag.
27. Bituşcă.
28. Salbă.
29. Dirmea.
30. Scurteică.
31. Bundiţă.
32. Sarică.
33. Fotă.
34. Zabun.
35. A. Pieptar. B. Catrinţă.

†**PORÎNCĂ**... ☛ PORUNCĂ...

PORNEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* ① Faptul de a p o r n i, pornire, plecare, mers: după aceea, sculîndu-se, o lua în ~ (CRG.) ¶ ② A duce oile în ~, a le duce la păscut noaptea: mai 'nainte de a le duce în ~, este bine să li se dea ca să apuce în tîrlă puține paie sau fîn (ION.).

PORNI (-nesc) 1. *vb. tr.* ① A pune în mișcare, a da drumul să lucreze: ~ o mașină; După morar nu m'oin duce, Că somnul cînd e mai dulce, El moara că și-o pornește Și pe mine mă trezește (IK.-BRS.) ¶ ② A începe să lucreze ceva: a mers ceva mai la deal și a pornit un lăcaș dumnezeesc (LUNG.) ¶ ③ A duce, a conduce: nu mă mai boci atîta, că doar nu mă pornești la groapă (VLAH.) ¶ ④ ~ oile, a duce oile la pășune ¶ ⑤ A intenta un proces: și-a lăsat nevasta și a pornit divorț a doua zi (CAR.); slobod este fie-care să-și pornească judecata (LEG. CAR.) ¶ ⑥ A trimite, a face să plece undeva: Mihai porni... numeroase cete, spre a lua în goană pe dușman (BĂLC.) ¶ ⑦ A îmboldi, a îndemna, a împinge să facă ceva; a ațîța: simțea un avînt neînstrunat ce-l pornea să meargă... la chemarea porumbiței (COOB.); cela ce va porni tot nărodul... asupra judecătorinlui...ca un suduitoriu de domnie să se pedepsească (PRV.-MB.) ¶ ⑧ Ⓟ A o ~, a pleca, a purcede, a o lua la drum: o porni la sănătoasa, călare pe calul lui cel cu aripi (ISP.).

2. *vb. intr.* ① A se pune în mișcare: și unde nu pornește stînca la vale, săltînd tot mai sus de un stat de om (CRG.) ¶ ② A începe să lucreze ceva: Romăncele nu îndătinează în această zi ...a urzi, a ~ pînza, a croi o cămașă. mai pe scurt nimic nu încep din nou a lucra (MAR.); toți bețivii... porneau pe hoție din casă în casă (I.-GH.) ¶ ③ A da năvala, a se repezi: rîndurile noastre ca valurile apei porniră în spre Grivița (GN.) ¶ ④ A pleca la drum: acum porniți în știrea Domnului, că se zărește de ziuă (RET); la drum e bine să pornești cît de dimineață, iar sara să poposești de vreme (CRG.) ¶ ⑤ ~ (de la ceva), a purcede, a pleca: a pornit de la un principiu fals ¶ ⑥ *Trans.* ~ grea, a rămînea însărcinată: după cîtva timp, băgară de seamă, atît împărăteasa cît și bucătăreasa, că au pornit grele (RET.); ~ într'adaus ☛ ADAUS 2 ⑤.

3. *vb. refl.* ① A se pune deodată în mișcare, a începe deodată, cu putere, o acțiune: a se ~ pe rîs, pe plîns; s'a pornit cocoana pe răcnete, să ridice mahalaua 'n picioare (CAR.); s'au pornit și certurile în casă, tocmai acum la vreme de bătrînețe (VLAH.); îndată s'au pornit grele ploi cu fulgere și trăsnete asupra vrăjmașilor. cît i-au înnecat ploaia (N.-COST.); ca să se pornească ploile, femeile prind cocoșii și-i scufundă de trei ori în apă (GRM.); îndată după încetarea boalei, lumea s'a pornit pe nunți (I.-GH.) ¶ ② A începe, a-și lua începutul: Marțea nu-i bine de pornit în pețite, pentru că în această zi s'a pornit Inmea (MAR.) ¶ ③ A pleca la drum: ne porniram veseli către mal (COOB.); m'am pornit cu graba și m'am întîlnit cu zăbava (CRG.) [vsl. p o r i n ą t i „a împinge"].

PORNIRE *sf.* ① Faptul de a (se) p o r n i ¶ ② Plecare ¶ ③ Aplecare, înclinațiune: cu hotărîrea ...de a mă vindeca... de toate pornirile, de toate apucăturile de pînă atunci (BR.-VN.) ¶ ④ Avînt, impuls; furie: o faptă la care o împinsese o ~ furioasă de gelozie (NEGR.); cela ce va fi suduit pre cineva pentru ~a mîniei... acela să nu se certe ca un suduitoriu (PRV.-MB.).

PORNIT *adj. p.* PORNI. ① Pus în mișcare ¶ ② Plecat; purces ¶ ③ Aplecat; îndreptat într'o anumită direcție: bă bia subțiată și ~ă în sus (VLAH.) ¶ ④ Predispus, înclinat: ~ spre bine, spre rău ¶ ⑤ Ⓕ Supărat: e ~ împotriva mea.

***PORNOGRAF** *sm.* Cel ce scrie sau povestește lucruri obscene [fr.].

***PORNOGRAFIC** *adj.* Obscen [fr.].

***PORNOGRAFIE** *sf.* Literatură obscenă [fr.].

POROA(M)BĂ (*pl.*-be) *sf. Olten. Trans.* Fructul porumbarului, porumbă.

†**POROBOC** *sm. Trans.* Prunc, copil: cine să va smeri în sine ca acest ~, acela iaste mai mare întru împărăția ceriurelor (GAST.).

†**POROBOCIE** *sf. Trans.* Pruncie, copilărie: tu din ~ ai știut scripturile sfinte (GAST) [p o r o b o c].

POROCLI ☛ PORECLI.

POROGANIE *sf. Bucov.* Poveste, pătăranie, șiretenie: la amiazăzi au ospătat cu toții împreună, tot în șăgi și poroganii (SB.); apoi începe a-i spune toată porogania (SB.) [comp. rus. p o r u g a n i j e „batjocură"].

POROINIC ☛ PORANICI.

†**PORONCĂ**... ☛ PORUNCĂ...

***POROS** *adj.* Care are pori: corp ~ [fr.].

***POROZITATE** *sf.* Însușirea unui corp poros [fr.].

PORȘOR ☛ PORCȘOR.

PORT[1] (*pl.*-turi) *sn.* ① Felul cum e îmbrăcat cineva, îmbrăcămintea pe care o poartă: aprozii atunce nu era din oameni proști... și ~ul lor era ...șarvanale cu cabanițe (NEC.); ~ul țărănesc (☛ TAB. LIII, LIV; ②: vrednicia omului se cunoaște după ~ (ZNN.); ③: ori te poartă cum ți-e vorba, ori vorbește cum ți-e ~ul [p u r t a].

***PORT**[2] *sbst.* ① Plata pentru o scrisoare trimisă prin poștă, pentru transportul unor mărfuri, etc. ¶ ② ~ul armelor, autorizație de a purta o armă [fr.].

***PORT**[3] (*pl.*-turi *sn.* ① Locul la marginea mării unde corăbiile se pot adăposti ¶ ② Locul

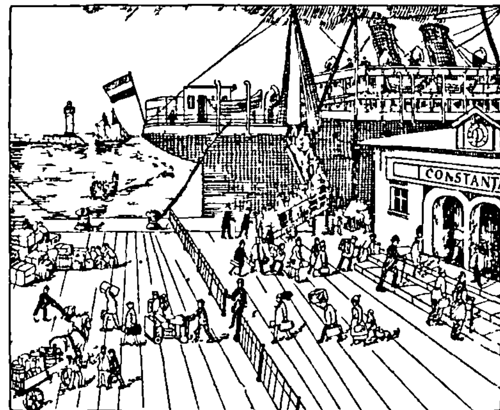

Fig. 3898. Port.

de pe malul mării, unui fluviu sau unui rîu unde corăbiile își încarcă sau își descarcă mărfurile (▣ 3898) ¶ ③ Oraș clădit lîngă un port [fr.].

***PORTAL** (*pl.*-aluri, -ale *sn.* Totalitatea ornamentelor de arhitectură

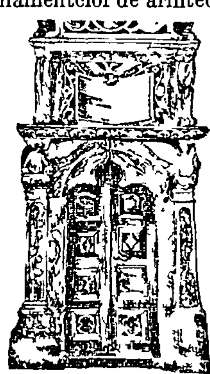

Fig. 3899. Portal.

Fig. 3900. Portal venețian.

care încadrează ușa principală de la intrarea unei biserici (▪ 3899, 3900): Pe scări de marmură, prin vechi ~uri Pătrunde luna, înălbind păreții (EMIN.); ~e nalte, galerii de-o marmură ca ceara (EMIN.) [fr. p o r t a i l].

***PORT-ALTOIU** (*pl.*-oaie) *sn.* Pom care nu dă roade bune și care se altoește [a l t o i u, după fr. p o r t e - g r e f f e].

PORTAR *sm.* ① Acela căruia-i e încredințată paza porții, intrării unei clădiri: sosind la poartă, l-au întrebat portariul de unde iaste (GAST.) ¶ ② ‡ *Munt.* ‡ ~ul cel mare *sau* ~ bașa, titlul unui înalt funcționar care avea misiunea să introducă la Curte pe oaspeții turci și să aibă grije de ei; titlul corespunzător lui „capugi-bașa" ¶ ③ ‡ *Mold.* ‡ Guvernator al unei cetăți (*în spec.* al Sucevii); căpetenie a oștirilor titlu înlocuit mai tîrziu prin numirea de „hatman" ¶ ④ ☛ FUNDAȘ [p o a r t ă].

PORTĂREASĂ (*pl.*-ese *sf.* ① Nevasta unui

p o r t a r¹ ¶ ① Femeie căreia-i e încredințată paza porții, intrării unei clădiri.

PORTĂREL *sm.* ① ‡ Funcționar inferior care asculta de p o r t a r u l cel mare (☛ **PORTAR** ②) ¶ ③ Funcționar însărcinat cu notificarea actelor de justiție și cu aducerea la îndeplinire a sentințelor: **peste trei zile va veni ~ul, să pună în stăpînire pe noul proprietar** (VLAH.).

***PORTATIV** 1. *adj.* Ușor de purtat.

2. (*pl.*-**ive**) *sn.* Cele cinci linii paralele pe care se scriu notele de muzică (▣ 3901) [fr.].

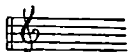

Fig. 3901. Portativ.

***PORT-DRAPEL** *sm.* Militarul care poartă drapelul unui regiment (▣ 3902) [după fr. p o r t e - d r a p e a u].

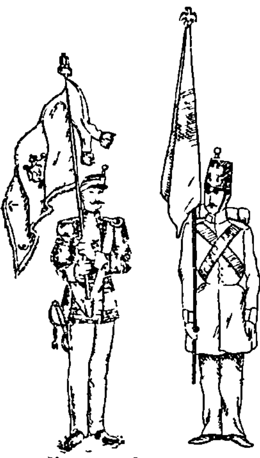

Fig. 3902. Port-drapel.

***PORTER** *sbst.* Bere englezească, neagră, foarte tare: **vei gusta ~ul care mi l-a adus chiar astăzi de la Galați** (NEGR.) [fr. < engl.].

***PORTIC** (*pl.*-**ice**) *sn.* Galerie acoperită, a cărei boltă sau al cărei acoperiș se sprijinește, într'una sau mai multe din laturile ei, pe coloane sau arcade; acest fel de galerii înconjura majoritatea clădirilor publice la cei vechi (▣ 3903): **Traian, în tunică scurtă..., iese... de sub un ~, ținînd calul de frîu** (ODOB.) [fr. < lat.].

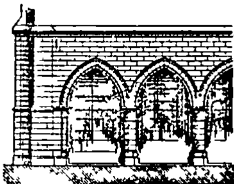

Fig. 3903. Portic.

***PORTIERĂ** (*pl.*-**re**) *sf.* ① Ușa unei trăsuri sau unui vagon de drum de fier (▣ 3905) ¶ ② Perdea, draperie atîrnată dinaintea unei uși (▣ 3904) [fr.].

Fig. 3904. Portieră. Fig. 3905. Portieră.

PORTIȚĂ (*pl.*-**țe**) *sf. dim.* **POARTĂ**. Poartă mică (▣ 3906); Ⓕ **a-și păstra, a-și lăsa, a-și deschide, a-și găsi o ~ de scăpare**, a-și păstra, etc. un mijloc de scăpare, în caz de nevoie.

***PORTMONEU** (*pl.* -**nee**) *sn.* Portofel [fr. p o r t e - m o n n a i e].

***PORTO**¹ *sbst.* ⊠ Plata pentru o scrisoare trimisă prin poștă, port [germ.].

***PORTO**² *sbst.* Vin negru, foarte dulce, originar din Portugalia (din valea fluviului Duero) numit astfel după orașul Porto, de unde se exportă [fr.].

Fig. 3906. Portiță (din Drăguș-Transilvania).

PORTOCAL *sm.* Arbore totdeauna verde cu flori albe, plăcut mirositoare, al cărui fruct, e p o r t o c a l a; originar din Asia, se cultivă mult în țările din regiunea mediterană (*Citrus aurantium*) (▣ 3907).

PORTOCALĂ (*pl.*-**le** *sf.* Fructul foarte gustos, cu miros plăcut, globulos, de coloare galbenă-roșiatică, al portocalului; numit și „năramză" (▣ 3908) [ngr. πορτοκάλλι].

Fig. 3907. Portocal.

Fig. 3908. Portocală.

PORTOCALIU *adj.* De coloarea p o r t o c a l e i: **perdeaua de creton ~ tresaltă** (GRL.).

***PORTOFEL** (*pl.*-**ele**) *sn.* Obiectul (pungă, etc. în care se țin banii ce se poartă în buzunar (▣ 3909): **duce mîna la buzunar să-și scoată ~ul** (BR.-VN.) [fr. p o r t e f e u i l l e].

Fig. 3909. Portofel.

***PORTOFOLIU** (*pl.*-**lii**) *sn.* ① Carton îndoit în două sau ghiozdan (de piele, etc.) în care se țin hîrtii, desenuri, etc.: **Brody intră... cu ~l ambasadorului său la subțioară** (I.-GH.) ¶ ② Ⓕ Funcțiune de ministru: **i s'a dat ~l finanțelor, justiției** [fr. p o r t e f e u i l l e].

***PORT(O)-FRANC** *sbst.* Port în care mărfurile venite din străinătate sînt scutite de vamă: **Odessa, fiind port-franc, se însărcinează a îmbrăca pe Chișineence** (NEGR.) [p o r t + f r a n c].

***PORTRET** (*pl.*-**ete**) *sn.* ① Imaginea unei persoane reprodusă prin picturi, prin desen sau prin fotografie, chip, icoană ¶ ② Ⓕ Chipul leit, icoana vie, persoană care seamănă în totul cu alta: **acest copil e ~ul tatălui său** ¶ ③ Descrierea exteriorului sau caracterului unei persoane ¶ ④ Descriere oarecare: **~ul moravurilor de la începutul veacului trecut** [fr. p o r t r a i t].

***PORTRETIST** *sm.* Pictor de portrete [fr.].

***PORT-ȚIGAR** *sbst.* Cutie, tabacheră în care se țin țigări: **scoate un ~ din buzunar** (ALECS.) [fr. p o r t e - c i g a r e s].

***PORTUGHEZ** 1. *adj.* Din Portugalia, a locuitorilor din Portugalia.

2. *sm.*, **PORTUGHEZĂ** (*pl.*-**ze** *sf.* Locuitor, locuitoare din Portugalia [fr.].

***PORTULAN** (*pl.* -**ane**) *sn.* Carte care cuprinde descrierea hidrografică a porturilor și a coastelor [fr. < it.].

***PORT-VIZIT** (*pl.* -**te**) *sn.* Obiect portativ care se ține de obiceiu în buzunarul hainei de la piept și în care se pun bani de hîrtie, cărți de vizită, etc. (▣ 3910) [fr. p o r t e - v i s i t e].

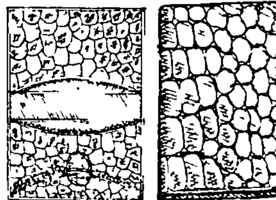

Fig. 3910. Port-vizit.

***PORȚELAN**, **PORCELAN** *pl.*-**anuri**) *sn.*, **PORCELANĂ** *pl.*-**ne** *sf.* ① Vas sau alt obiect alb și fin, translucid, la fabricarea căruia intră în cea mai mare parte caolin și feldspat (▣ 3911) ¶ ② Pasta din care e fabricat vasul sau obiectul de porțelan:

lămpi mari de bronz, cu globuri de porțelan (VLAH.); aceiași îngerași de porcelană, același papuc bătut în perete... nimic nu se schimbase (D.-ZAMF.) [germ. Porzellan, fr. porcelaine].

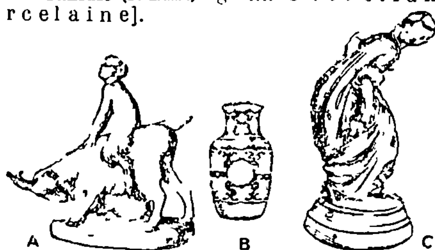

Fig. 3911. Porțelanuri: A. de Copenhaga; B. japonez; C. de Sèvres (Franța).

PORȚIE[1] *sf. Olten. Trans. Maram.* Dare, bir, impozit [srb. porcija].

***PORȚIE**[2] ☛ PORȚIUNE.

PORȚIEȘ *sm. Maram.* (BRL.) Iobag, om de rînd [porție[1]].

***PORȚIUNE, PORȚIE** *sf.* 1 Parte dintr'un tot ¶ 2 Cantitate determinată de mîncare pîine, carne, fel de bucate; tain, mertic; Ⓕ: soarbe în el o sdravănă porție de aer (VIC.) [fr.].

†**PORȚOLAN** PORȚELAN: vase multe de cristal, porțolane de China... și alte mii de lucruri ce nu le-am însemnat (C.-RAD.); cănata. ...fiind frumoasă și de ~, plătește mare lucru (CĂT.) [comp. srb. porculan].

‡**PORUCIC** *sm.* ⚔ 1 Ofițer (la Ruși) ¶ 2 Locotenent rus.].

PORUMB 1. *sm.* 1 Gen de păsări, cu ciocul drept, care se hrănesc cu grăunțe și cu fructe; cele mai multe specii sînt domesticite și se cresc în porumbar; numit mai adesea „porumb(i el (-gulerat”, „~-de-casă”, *Mold.* „hulub” *(Columba palumbus)* (▪ 3912: mai așteptă încă 7 zile și slobozi iară alt ~ a sbura din corabie (PAL.); i-a plăcut fața gușii de ~, fiindcă e dulce (SLV.); printre diferitele varietăți de porumbi, poporul deosebește în special două, numite ~-SĂLBATIC, ~-DE-CÎMP sau ~-POPESC *(Columba oenas, C. livia)*, cu corpul ceva mai mic, de coloare cenușie-albăstrie, cu coada mai scurtă decît a porumbului de casă (▪ 3913 ¶ 2 ♣ Plantă din familia gramineelor, cu tulpina dreaptă și vîrtoasă, cu un spic în vîrf, cu foile lungi și ascuțite; produce mai mulți știuleți înveliți în „pănuși”, înăuntrul cărora se află cîte un cocean acoperit cu rînduri dese de boabe; numit în *Mold.* „păpușoiu” sau „popușoiu”, în *Trans.* „cucuruz” *(Zea Mais)* (▪ 3914; diferitele varietăți cunoscute la noi sînt: ~ul-românesc ▪ 3917, zis și ~ măselat sau ~ alburiu, ~ul-moldovenesc, ~ul-hăngănesc, ~ul-mocănesc, ~ul-moringlav, ~ul-turcesc, ~ul-tătăresc, ~ul scorumnic sau ~-secuiesc ▪ 3916; ~ul-dinte de-cal ☛ ▪ 1831; ~-cincantin ▪ 3915, etc. Introdus din America în Europa prin secolul al XVI-lea, a început să fie cultivat în Muntenia abia pe la sfîrșitul veacului al XVII-lea, sub domnia lui Șerban Cantacuzino, iar în Moldova, pe la începutul secolului al XVIII-lea, sub domnia lui Constantin Mavrocordat. Porumbul alcătuește hrana de căpetenie a poporului nostru, așa cum a fost meiul înainte de introducerea acestei plante ¶ 3 ✓ Știulete de porumb: în silit să înghită gălușca, aflînd că zeul zeilor îi luase ~ul de pre foc (ISP.).

Fig. 3912. Porumb.

Fig. 3913. Porumb-sălbatic.

Fig. 3914 Porumb.
A: 1. Spic, moț. — 2. Frunze, foi, pănuși, pene. 3. Drugă, știulete, cotolan. 4. Mătase, mătăsică, chică. 5. Cocean, strujean, tujlean, hluj, covrag, lujer. 6. Rădăcini.
B. Drugă, știulete: 1.1. Frunze, foi, pănuși, pene. 2. Frunze. — 3. Mătase, mătăsică, chică. 4. Cotor.
C. Cocean, ciocan, glod, ciocălău: 1. Boabe. 2. Cotor.

Fig. 3915. Porumb-cincantin.

Fig. 3916. Porumb-scorumnic.

Fig. 3917. Porumb-romanesc.

2. *adj.* De coloare cenușie-albăstrie, suriu, ca porumbul sălbatic *vorb.* mai ales de păsări, de cai sau de vite: Să mi aleg d'un cal ~, Lung în trup și scurt în gît (GR.-N.); avea și el o păreche de boi... ~i la păr (CRG.) [lat. palumbus.

PORUMBĂ (*pl.*-be *sf.* ① ⚘ PORUMBIȚĂ ☛ 2 ♣ — PORUMBEA; Ⓟ: dracul rîde de porumbe negre și pe sine nu se vede [lat. palumba.

PORUMBAC 1. *adj.* PORUMB 2: dă grăunțe la cocoșul cel ~ și la găini (SAD.); Că le cunosc, maică, calul, Că li-i calul ~, Eu le mor, maică, de drag (NOV.).

2. *sm.* ❀ Fluture, cu aripile dinainte măslinii-verzui, cu dungi galbui, iar cele dindărăt negre și pe margini cu dungi trandafirii; sboară mai ales în lunile Iunie și Iulie *(Sphinx euphorbiae)* (▪ 3918).

Fig. 3918. Porumbac.

Fig. 3919. Porumbar.

PORUMBAR 1. *sm.* ① Cel ce crește porumbiei ¶ 2 ⚘ ERETE 1 ¶ ③ ♣ Arbust spinos, cu flori albe, ale cărui poame se numesc „porumbe”, „poroambe”, „porumb(r ele” sau „scoroambe” *(Prunus spinosa)* (▪ 3919.

2. *pl.*-are *sn.* 1 ⚘ Porumbărie ¶ ② ✓ Hambar, coșar, pătul de porumb [porumb].

PORUMBĂRIE *sf.* Cotețul în care se cresc porumbeii, porumbar (▪ 3920): aducea porumbeii), vrînd nevrînd, drept în ~ la noi (I.-GH.) [porumb.

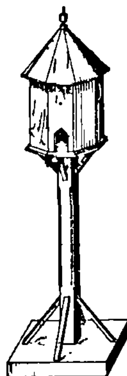

Fig. 3920. Porumbărie.

PORUMBAȘ *sm.* ⚘ *dim.* PORUMB 1 1: vă închid în cușcă ca pe niște ~i (ALECS.).

PORUMBEA (*pl.*-bele *sf.* ① ⚘ PORUMBIȚĂ 1 ② ¶ ② ♣ Fructul globulos, de coloare neagră-albăstrie, de un gust acru, al porumbarului: Ⓟ: rîde dracul de ~ și-i mai negru decît ea (ZNN.) [porumb].

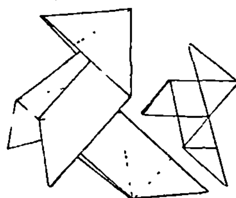

Fig. 3921. Porumbei.

Fig. 3922. Porumbei.

PORUMBEL *sm.* ① *dim.* PORUMB 1 ① ② ¶ ② ⚘ ~-MIC = PIȚIGOIU-DE-STOL ¶ ③ ♣ = PORUMBAR 1 ③: Porumbel cu porumbele, Negrișeare mititele, Cadă-ți porumbelele, Usce-ți-se frunzele (IK.-BRS.) ¶ ④ Jucărie făcută din hîrtie ce prezintă oare-care asemănare cu un porumbel (▪ 3921) ¶ ⑤ ~-DE-MARE = PESCAR② ¶ ⑥ PORUMBEI *pl.* ♣ Mică plantă bulboasă, cu flori albastre, dispuse într'o ciorchină lunguiață *(Muscari botryoides)* (▪ 3922) ¶ ⑦ DE-A PORUMBEII, un joc de copii: are să vă învețe cum să vă jucați de-a porumbeii (ISP.).

PORUMBIEL 1. *sm.*, PORUMBIA (*pl.*-biele *sf.* *dim.* PORUMB 1 ①, PORUMBĂ 1

2. *adj. dim.* PORUMB 2.

PORUMBIȘTE *sf.* ✓ Întindere mare de pămînt semănată cu porumb: porumbiștile primăvăratice erau o podoabă (DLVR.).

PORUMBIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① ⚘ Femeiușca porumbului ¶ ② Ⓕ Termen de alintare, de dragoste, dat unei femei iubite: porumbița mea... împărăția mea și eu sîntem supuși ascultători ai poruncilor tale (ISP.).

PORUMBREA (*pl.*-brele) *sf.* ♣ = PORUMBEA②: aiurea sînt fînețele înalte și copăceii de porumbrele sălbatece (IRG.).

PORUMBREL *sm.* ♣ = PORUMBAR 1 ③: merge împreună cu dracul în niște porumbrei, unde vede un iepure dormind (CRG.); ne-am așezat noi acolo, la capătul ogoarelor, în niște tufe de porumbrei (SAD.)

PORUMBRICĂ (*pl.*-rele) *sf.* ♣ PORUMBREA: se învinețise cum e porumbrica (ȘEZ.).

PORUNCĂ, † PORONCĂ, ‡ PORÎNCĂ (*pl.*-ci) *sf.* 1 Ceea ce poruncește cineva: a dat poruncă tuturor slugilor sale... să apuce care încotro a vedea cu ochii (CRG.); a-i veni ~; a asculta de porunca cuiva; a călca porunca cuiva: a se abate de la poruncile cuiva ¶ ② Cele zece porunci, cele zece precepte inspirate de Dumnezeu lui Moise și pe care le manifestă poporului evreu ca temelie a legii divine: în a patra porîncă așa grăiaște Dumnezeu (COR.).

PORUNCEALĂ (*pl.*-celi) *sf.* Poruncă, comandă: nu izbutise să facă furca după ~ (ISP.); *în spec.* *în loc.* de ~, care se face care se întîmplă după o poruncă dată, ca și cum ar fi poruncit cineva să fie așa: Desperări de ~ și dureri închipuite (VLAH.); se făcu în sfîrșit, noapte, o noapte neagră ca de ~ (GN.) [poruncì].

PORUNCI, † PORONCI, ‡ PORÎNCI (-cesc) *vb. tr.* 1 A cere cuiva cu autoritate să facă un anumit lucru, a da poruncă, a ordona: poruncește-mi ce trebue să fac (ISP.) ¶ ② A orîndui ce trebue să facă: datoriu iaste a posti Miercurea și Vinerea, cum porîncesc sfintele și dumnezeeștile pravile (PR.-GOV.) ¶ 3 A însărcina pe un meșteșugar să-i lucreze ceva, a comanda: a-și ~ un costum la croitor; a-și ~ ghete la cizmar ¶ ④ *Maram.* A da de știre, a trimite veste, a face cunoscut: Poruncitu-mi-o mîndru, Pe-o frunzucă de prun Să mă duc și să-l cunun (BRL.) [vsl. porąčiti].

PORUNCITOR 1. *adj. verb.* PORUNCI. Care poruncește, imperios: a vorbi cu glas ~.

2. *sm.* Cel ce poruncește: n'ai știut tu că aici eu sînt ~? (MERA).

POSAC *adj.* Ursuz, sanchiu, posomorît, rău dispus, fără chef, supărăcios: însuși cîrmuitorul, cu toate că era un om ~, îi da cîte un bacșiș (ISP.); Șade ~ și tăcut Parcă este surd și mut (PANN).

POSĂCIE, POSĂCEALĂ *sf.* Caracterul, starea celui posac, ursuzlîc: cîntarea lungește, posăcia scurtează zilele Rumânului (JIP.); dar timpul rămînea statornic în posăceală și amenințare (DEM.).

POSADĂ *pl.*-ade, -ăzi *sf.* Un fel de pîrghie care ridică sau lasă mai jos pietrele morii, spre a face făina mai aspră sau mai moale [srb. posada].

† **POSĂDI** (-ădesc) *vb. tr.* și *refl. Băn.* A (se) așeza: rădică de la pămînt pre mișel... ca să-l posădească cu puternicii nărodului (DOS.) [vsl. srb. posaditi].

† **POSADNICĂ** (*pl.*-ce *sf.* Concubină, țiitoare: cînd bărbatul are ~ în casa sa... este slobodă nevasta să l des partă (LEG. CAR.) [vsl. posadĭnica].

POSCO(L)NIȚĂ (*pl.*-țe *sf. Olten Trans.* ♣ 1 Pleavă (amestecată cu sămînță rămasă de la bătutul cînepei (FR.-CDR.): pleavă de grîu amestecată cu grăunțe, neghină, etc.) (RV.-CRG.) ¶ 2 Vrejurile și tecile rămase de la bătutul fasolei (CONV.) [vsl. poskonĭ „cînepă"; comp. ceh poskonnice, ung. paszkoncza].

POSDERIE ☛ PUZDERIE.

*__POSEDA__ (-ed *vb. tr.* 1 A avea în stăpînire, a stăpîni: ~ o avere frumoasă, o moșie, o casă ¶ ② A ști, a cunoaște bine: posedă bine limba franceză ¶ 3 Ⓕ A avea în puterea, în stăpînirea sa: demonul îl posedă [fr.].

POSEDAT 1. *adj. p.* POSEDA ¶¶ C NEPOSEDAT.

2. *sm.* Cel ce se află în stăpînirea demonilor, care e muncit de draci, îndrăcit.

POSESIE[1] *sf. Mold.* Arendă: pas' de-ți mai dă moșia n ~, ca să primești batjocuri în loc de cîștiuri (ALECS.) [pol. < lat.].

*__POSESIUNE__, POSESIE[2] *sf.* 1 Faptul de a stăpîni, de a poseda, stăpînire: a lua în ~ ¶ 2 Teritoriu, ținut stăpînit de un Stat în afară de teritoriul țării: posesiunile franceze în Africa [fr.].

*__POSESIV__ 1. *adj.* Care exprimă posesiunea: adjectiv, pronume ~.

2. (*pl.*-ive *sn.* Cuvînt care exprimă posesiunea [fr. < lat.].

○ **POSESOR**[1] *sm Mold.* Arendaș: cu cît însă se învoește cu ~ul, cu atîta e nemulțămit de chirigiu (NEGR.) [pol.].

*__POSESOR__[2] *sm.* Cel ce posedă, stăpînitor, țiitor [fr.].

*__POSIBIL__ 1. *adj.* Care este cu putință, ce se poate face, întîmpla, etc. ¶¶ C ☛ IMPOSIBIL.

2. *sbst.* Lucru cu putință: voiu face tot ~ul, voiu face tot ce se poate, tot ce este cu putință: de ce, chiar în vînătorie, să nu hotărîm marginile ~ului? (ODOB.).

3. *adv.* Cu putință, poate [fr.].

*__POSIBILITATE__ *sf.* Putință, calitatea a tot ce e posibil ¶¶ C ☛ IMPOSIBILITATE [fr.].

‡ **POSLANIC** *sm.* Trimis, sol [vsl.].

‡ **POSLANIE** *sf.* Scrisoare, epistolă [vsl.].

‡ **POSLEDUI** (-uesc) *vb. tr.* A controla, a colaționa [vsl. poslědovati].

POSLEȚ, POSLEȚE *sbst.* ♀ Rachiul ce iese întîiu și la urmă de tot, cînd se fabrică, și care e foarte apătos [vsl. na) poslědŭcě „la urmă"].

POSLEȚI -ețesc *vb. refl.* ♀ A deveni apatos (*vorb.* de rachiu în momentul fabricării lui): atunci se evaporează prea multă apă și deci rachiul se poselețește din nou (PAMF.) [posleț].

POSLUJI... ☛ POSLUȘI...

‡ **POSLUȘANIE** *sf.* Slujbă, serviciu: călugărul prost..., să n'aibă nici o slobozenie să iasă și să meargă în lume, fără numai cînd trebue mănăstirii și trimete pre dînsu soli sau în ~ (PRV.-MB.) [vsl.].

‡ **POSLUȘI** (-nșesc), POSLUJI (-jesc) *vb. intr.* A sluji, a slugări, a face slujbă: Puse ca să-i poslujească feciorul de împărat (PANN) [vsl. poslušiti].

† **POSLUȘNIC**, POSLUJNIC *sm.* ① ‡ Slugă, servitor: un stareț... avea un poslușnic și niciodată pre voe nu-i făcea (PRV.-MB.); boierii erau bogați, dar averile lor erau în moșii, în scutelnici, poslujnici și Țigani (I.-GH.); poslușnicul moșneagului... se mîngîia în inima sa că va rămînea odată moștenitorul chiliuței (GRIG.); poslujnicii împărătesei băgară de seamă că lipsesc din poame (ISP.) ¶ 2 ✗ † Infirmier [vsl.].

POSMAG *sm. Mold.* ✕ 1 Pesmet: am acolo un hambar plin cu ~i, ia așa pentru împrejurări grele (CRG.) ¶ ② Pîine (uscată sau prăjită) pisată pentru trebuințele bucătăriei, pesmet: Gazda masă le-a gătit: Colțunași (chiroște calde Cu ~ și 'n unt topit (SPER.) [vsl. posmagu].

POSMĂGI -ăgesc 1. *vb. tr. Mold.* ✕ A presăra cu posmag, cu pesmet, cu pîine pisată.

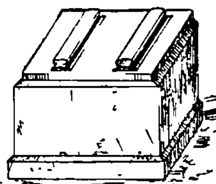
2. *vb. refl. Munt.* A se usca ca un posmag): ce mi te-ai posmăgit așa? (ISP.) [comp. rut. posmagaty „a se usca"].

POSMĂGIT *adj.* 1 *p.* POSMĂGI ¶ 2 Uscat: găsești... pastramă ~ă și uscată, de să îți rupi dinții în ea (ISP.).

POSMOL[1] *sbst.* P *Mold.* Grămadă: Vitele se string ~. Socotesc că i boala lor (PAMF.).

POSMOL[2] *sbst. Olten.* (TUT.) POTMOL.

POSNĂ... — **POZNĂ**...
‡ **POSNIC** ☛ **POSTNIC**.
† **POSOACĂ** *sf. Olten. Trans.* Singe (sau puroiu amestecat cu singe ce curge din gură, dintr'o rană, etc. · veni maică-sa la dinsul de-i ştergea posoaca cea cu singe de pre ranele fiiului său (DDS.): *Olten.*: i-o pornit posoaca (din nas), l-a năpădit sîngele [comp. srb. p o s u k a t i „a năpădi, a ţîşni"].
POSOMANT (*pl.*-turi) *sn. Trans.* Pasmanterie: în altă chilie află haine împărăteşti... toate numai ~uri şi pietre scumpe (RET.) [ung. p a s z o m á n t].
POSOMORÎ (-orăsc 1. *vb. tr.* ① A întuneca: nişte cămăşi bărbăteşti de stambă văpsită posomorăsc locul (BAS.) ¶ ② A întuneca faţa cuiva, a întrista: e curios cum ne posomorîse deodată prezenţa acestei femei (VLAH.); ajuns în sat, auzii felurite sgomote cari posomorau feţele (GN.).
2. *vb. refl.* 1 ○ A se întuneca (*vorb.* de cer. de vreme : cerul se posomorî, frunzele şi crengile copacului... se clătinară înfiorate (GN.) ¶ ② A i se întuneca faţa, a se întrista. a se arăta îngrijorat. posac: apoi se aşază grav la birou... se posomorăşte şi începe a se uita absorbit prin cărţi (VLAH.) [comp. ung. s z o m o r ú].
POSOMORÎT *adj. p.* **POSOMORÎ**. ① Întunecat, fără soare, fără lumină: într'o ~ă zi de toamnă. ningea şi bătea vîntul, de gîndeai că piere lumea (RET.); fulgere dese, orbitoare, spintecă cerul din ce în ce mai ~ (VLAH.) ¶ ② Întunecat la faţă, întristat, îngrijorat, posac: noi am înţeles, Măria ta că n'ai voie bună, că eşti supărat şi ~ (SB.).
POSPĂI (-ăesc , ✓ **POSPĂIA** *vb. tr.* ① A presăra, a acoperi. a tencui cu un strat subţire; a aşterne un strat afînat şi subţire: cel ce déde zăpada sa ca lîna, negura ca cenuşa pospăiè (CDR.) ¶ ② F A da o spoială. a face, a învăţa. etc. în mod superficial: Căci voi nu trebue numai să vă siliţi întru ştiinţe multe pe fii să-i pospăiţi (DDN.) [vsl. p o s y p a j ą < p o s y p a t i].
POSPĂIALĂ *pl.*-ăieli) *sf.* ① Strat subţire, afînat ¶ ② Ⓕ Spoială, lucru făcut, învăţat, etc. în mod superficial [p o s p ă i].
POSPĂIT, **POSPĂIAT** *adj. p.* **POSPĂI**, **POSPĂIA**. ① Acoperit cu un strat subţire, afînat: cărbunii erau pospăiţi numai pe din afară cu galbeni (R.-COD.) ¶ ② Ⓕ Superficial: lume pospăită şi deşartă (ALECS.); — *sm.*: aproape cincizeci la sută din pospăiţii şcolilor primare sînt scoşi din sfera de activitate a naţiunii (VLAH.).
POSPAIU *sbst.* ① Praful subţire ce iese la măcinat şi se depune în toate părţile prin moară ¶ ② Strat subţire, afînat: în timpul nopţii căzuse un ~ de zăpadă (N.-UR.): Ⓕ: trăim ca nişte nenorociţi, cu un ~ de cultură pe care-l suflă vîntul (S.-ALD.) [srb. p a s p a l j + p o s p ă i].
‡ **POSPOLIŢĂ** (*pl.*-te) *sf.* ⚔ Nume dat odinioară corpului de armată alcătuit de nobleţa polonă: în sfîrşit venea duiumul oastei... pedestraşi, şleahtă, ~, amestecaţi, în neregulă (NEGR.) [pol.].
POST¹ (*pl.*-turi) *sn.* Timpul de peste an (alcătuit dintr'un număr oare-care de zile , care precede anumite sărbători mari. în care creştinului ortodox nu-i e permis să mănînce carne. peşte, ouă, lapte sau brînzeturi, ci numai legume, raci, scoici, midii, melci, etc.; posturile ortodoxe sînt: *a)* Postul mare *sau* Postul Paştilor, care ţine şapte săptămîni. începînd de la lăsatul secului . . . pînă la Paşti; *b)* Postul Sîm-Petrului, care începe Luni după Duminica tuturor Sfinţilor şi ţine pînă la Sîm-Pietru 29 Iunie : *c)* Postul Sînta-Măriei, cu începere de la 1 August pînă la Sînta-Mărie (15 August); *d)* Postul Crăciunului, de la 15 Noemvre pînă la Crăciun 25 Decembre); mare fermecătoare şi strigoaie mai spun că era: îngheţa apa în blid în postul Sîm-Pietrului (RET.); mîncare de ~; supă de ~, care nu e făcută cu zeamă de carne: ghiveciu de ~; se uita prin talerele tuturor să vadă cine mănîncă de ~ şi cine de dulce (D.-ZAMF.); zi de ~; zile de ~; a mînca ~, a posti [vsl. p o s t ŭ].
·**POST²** (*pl.*-turi *sn.* 1 ⚔ Locul unde un soldat a fost pus de şeful său şi de unde nu trebue să se depărteze ¶ 2 ⚔ Poziţia ocupată de trupe ¶ 3 ⚔ Corp de gardă ¶ 4 Staţi un c: ~ de telegrafie fără fir ¶ 5 Slujbă, funcţi un c [fr. .
·**POSTA** (-tez 1. *vb. tr.* 1 A aşeza pe cineva într'un loc ¶ ② ⚔ A aşeza o santinelă ¶ 3 ⚔ A aşeza un corp de trupe într'un anumit loc spre a se lupta, spre a se apăra sau spre a observa pe inimic.
2. *vb. refl.* A se aşeza într'un loc oare-care [fr.].
POSTAIE, *Băn.* **POSTAICĂ** *sf.* ♣ = **PĂSTAIE**.
·**POSTAMENT** (*pl.*-te) *sn.* Baza unui monument, unei statui sau unui şir de coloane (▣ 3923 [germ.].
POSTAŞ ☛ **POŞTAŞ**.
POSTAŢĂ (*pl.* -ate. -ăţi , *Mold.* **POSTAŢĂ** *pl.*-ăţi , *Trans.* **POSTATE** *sf.* ① ✓ Bucată de loc pe care o prăşesc sau o seceră unul sau mai mulţi prăşitori sau secerători: Care cu dreapta trăgea, Postata mi-o sigătea (MAR.); după ce secerară o postate bună, adunară snopii la un loc (RET.) ¶ ② *Pr. ext.* Bucată de loc, de cîmp, etc.: vara trecu şi nici o postaţă de pămînt nu fu ridicată din vie (ISP.); mai mergînd ei o postaţă (CRG.); după ce a mers o postaţă de drum. ajunse la cuptorliul de pîne (CĂT.) [vsl. p o s t a t ĭ].

Fig. 3923. Postament.

POSTAV (*pl.*-avuri *sn.* Materie de lînă, mai adesea păroasă [vsl.].
POSTAVĂ (*pl.*-ăvi *sf.* ① *Olten.* Copaie, covată: Şi-o creştea, Ş'o plămădea, Cum creşte on 'n găină... Aluatu'n ~, Pita 'n cuptoriu (GR.-N.) ¶ ② Lada în care cade făina măcinată la moară: caută să ia din coş grăunţe şi din ~ mălaiu (PANN) [vsl. p o d ŭ s t a v a, srb. p o s t a v a].
POSTĂVAR *sm.*, **POSTĂVĂREASĂ** (*pl.*-ese) *sf.* Care fabrică sau vinde p o s t a v u r i.
POSTĂVĂRIE *sf.* Ţesătorie, prăvălie, negustorie de p o s t a v u r i.
POSTĂVIŢĂ (*pl.*-ţe *sf. Băn. Trans.* = **POSTAVĂ**②.
·**POST-DATA** (-atez) *vb. tr.* A pune pe un act, pe o scrisoare, etc. o dată posterioară celei adevărate [fr.].
·**POST-DILUVIAN** *adj.* Posterior potopului universal [fr.].
‡ **POSTELNIC** *sm.* ① Unul din marii boieri de divan, un fel de mareşal al Curţii, care îngrijea de camera de dormit a Domnului, primea solii şi introducea la audienţe; numit şi marele ~ *sau* ~ mare: cică venea la noi să se îmbogăţească şi s'aiungă ~ mare (ALECS.) ¶ ② Ministru al afacerilor străine. sub Fanarioţi: Domnii aveau fie-care un ~ pentru relaţiunile cu consulii (I.-GH.) ¶ ③ Rang de boierie [vsl. p o s t e l ĭ n i k ŭ].
‡ **POSTELNICEASĂ** (*pl.*-ese *sf.* Soţia unui p o s t e l n i c: din ietacul postelnicesei se deschise o galerie (NEGR.).
‡ **POSTELNICEL** *sm.* Slujbaş al Curţii sub ordinele Marelui p o s t e l n i c.
‡ **POSTELNICIE** *sf.* ① Rangul, demnitatea de p o s t e l n i c ¶ ② Ministerul Afacerilor străine.
·**POSTERIOR** 1. *adj.* ① Care vine în urmă, după ceva: dată posterioară ¶ ② Care se află în partea dindărăt: partea posterioară a capului.
2. (*pl.*-ioare) *sn.* ① Partea dindărăt, dosul ¶ ② Şezutul [fr. < lat.].
·**POSTERIORITATE** *sf.* Starea unui lucru posterior altuia [fr.].
·**POSTERITATE** *sf.* ① Şirul celor ce se coboară din aceiaşi părinţi, urmaşi, descendenţi; seminţie ¶ 2 Toţi oamenii cari se vor naşte după o anumită generaţiune, generaţiile viitoare [fr. lat.].
POSTEUCĂ (*pl.*-ce, -ci) *sf.* Scurtătură de lemn pe care se sprijineşte osia carului cînd se unge: de inima căruţii atîrnau păcorniţa cu feleştiocul şi posteuca (CRG. [comp. rut. p o s t a v k a, bg. p o d s t a v k a].
·**POST-GLACIAR** *adj.* Se zice despre formaţiunile care au urmat după perioada glaciară [fr.].
POSTI (-tesc 1. *vb. tr.* ① A ţinea p o s t. a nu mînca de dulce ¶ ② A nu mînca nimic. a se ab-

ține de la ori-ce hrană; ⓟ: **postește robul lui Dumnezeu, că n'are ce mînca**, se zice despre cel ce, de nevoie, face un lucru bun, folositor, pe care, nefiind silit de împrejurări, nu l-ar fi făcut.

2. *vb. refl.* † A posti: **ce-ți tocești genunchii rugîndu-te și te usuci postindu-te?** (ISP.) [vsl. p o s t i t i].

○ **POSTIOCĂ** = POSTEUCĂ.

POSTITOR *adj. verb.* și *sm.* POSTI. Care postește.

***POST-MERIDIAN** *adj.* și *adv.* După amiazi [lat.].

‡ **POSTNIC**, POSNIC *adj.* și *sm.* Care postește, care ține postul: **acestea pun lege și legătură și hotar... celor posnici și celor ce nu se postesc** (PRV.-MB.) [vsl. p o s t ĭ n i k ŭ].

○ **POSTOMOL** *sbst. Olten* Grămadă de lucruri (VÎRC.); — *adv.* ~ *sau* **de-a postomolu.** Îngrămădindu-se unul peste altul în neorînduială: **Tătarii... au început să răcnească, ducîndu-se ~ spre Dîmbovița** (R.-COD.).

POSTORO(A)NCĂ (*pl.*-onci *sf. Mold.* ① Ștreangul sau lanțul cu care se leagă leuca de carîmbul carului ¶ ② Ⓕ Lichea, pungaș, om bun de ștreang: **postoronca de dascălul Simion Frosa... cere cîte trei husăsi pe lună** (CRG.) [rut. p o s t o r o n o k].

***POST-PALATAL** *adj.* = VELAR [fr.].

***POST-POZITIV** *adj.* Care se post-pune, care se pune în urmă: **particulă ~ă** [fr.].

***POST-PUNE** (-pun) *vb. tr.* A pune în urmă: **~ articolul** [p u n e, după fr p o s t p o s e r].

POST-PUS *adj. p.* POST-PUNE: **articol ~.**

***POST-RESTANT** *sbst.* ① Formulă ce se scrie pe adresa unei scrisori spre a arăta că destinatarul va veni s'o ia singur de la poștă ¶ ② Secțiune în localul poștei unde sînt depuse aceste scrisori [fr.].

‡ **POSTRIG** *sbst.* ① Călugărie; călugărire ¶ ② Stare, situațiune, rang [vsl.].

POSTRU(N)GĂ *sf.* = PĂSTRUGĂ.

***POST-SCRIPTUM** *sbst.* Ceea ce se adaugă la o scrisoare, după ce a fost isprăvită și iscălită; se scrie în mod abreviat P.-S. [fr. < lat.].

***POST-TONIC** *adj.* Se zice despre o silabă atonă care urmează într'un cuvînt după silaba tonică [fr.].

***POSTULA** (-ulez) *vb. tr.* A cere un post, o slujbă [fr.].

***POSTULANT** *sm.*, POSTULANTĂ (*pl.*-te) *sf.* Cel ce, aceea care cere un post, o slujbă: **e un furnicar de lume de toată mîna:... postulanți de slujbe și studenți și elevi de licee** (BR.-VN.) [fr.].

***POSTULAT** (*pl.*-ate) *sn.* ① Ceea ce se cere adversarului să fie admis ca adevărat la începutul unei discuțiuni filosofice ¶ ② Propozițiune de geometrie care pare evidentă, dar care nu poate fi demonstrată [fr.].

***POSTUM** *adj.* ① Născut după moartea tatălui său ¶ ② Apărut, întîmplat după moartea persoanei de care e vorba: **operă ~ă** [lat.].

***POSTURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* Atitudine, situațiune a corpului: **streinul se repede la ușă... și ia în fața mea o ~ înțepată** (I.-GH.) [fr.].

POȘ (*pl.*-șe) *sn.*, *Băn.* **POȘĂ** (*pl.*-șe) *sf.* Basma de mătase neagră brodată cu fir (pentru legat la cap sau la gît) [tc. > srb. p o š a].

○ **POȘERCĂ** ☛ POȘIRCĂ.

POȘIDIC, POȘÎNDIC *sm.* și (*pl.* -icuri) *sn.* Ⓟ ① Gloată, droaie, spuză de copii mici ¶ ② Copil mic, broscoiu: **hai să ne întoarcem acasă, să dăm poșîndicul ăsta pe mîna unei femei** (CAR.); **poșidicuri, strînse în jurul meselor, mici, rotunde, așteptînd măcinicii mult doriți** (LUNG.) ¶ ③ Om mic și urît, prichindel: **un poșidic de nici nu te-ai fi uitat la el** (R.-COD.) ¶ ④ Mulțime de animale mărunte: **nu băga în seamă poșidicul de vînat ce-i tot ieșea înainte** (ISP.).

POȘIRCĂ, *Olten.* (CIAUȘ.) POȘERCĂ *sf.* ① Terciul rămas din prunele fierte și din care s'a scos țuica ¶ ② *Pr. ext.* Rachiu sau vin prost: **gîlgîi pe gît la vale poșircă trezită și drojdiile 'năcrite** (JIP.).

POȘMÎNDRI (-dresc) *vb. intr. Băn.* A face glume; a povesti fleacuri: **începu a ~ cu fetele, care nu-și încăpeau în piele de bucurie** (CĂT.).

POȘODIC = POȘIDIC.

POȘOR = PORȘOR.

○ **POȘOVAICĂ** *sf. Băn.* ① Glumă; înșelătorie: **nu umbla cu poșovaica** ¶ ② Un joc ce seamănă cu al călușarilor: **ei au niște jocuri a lor proprii, asemenea jocului numit poșovaica** (NOV.).

POȘTĂ (*pl.*-te) *sf.* ① Stabiliment așezat din distanță în distanță, de-a lungul drumurilor, unde se țineau cai la dispoziția călătorilor (▣ 3924, 3925): **pe vremea mea nu era ~ de cai, nici telegraf, nici drum de**

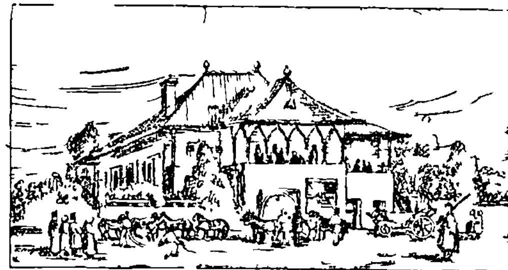

Fig. 3924. Poșta veche (după Doussault).

fier (GN.); **te duceau într'o goană de la o ~ la alta** (I.-GH.); **cal de ~; am obosit ca un cal de ~ ce nu-și are tainul la vreme** (ALECS.): *de aci*, **a fi** (*sau* **a ajunge**) **calul de ~ al cuiva**, a fi trimis să alerge încoace și încolo, să

Fig. 3925. Schimbul de poștă în Moldova (după Demidoff).

facă tot felul de drumuri pentru cineva ¶ ② Călătorie cu cai de poștă ¶ ③ Căruța trasă de cai de poștă (▣ 3926): **cui nu-i place să vadă alergînd pe un șes întins o ~ românească cu opt cai?** (ALECS.) ¶ ④ Distanță între două stații de poștă (circa 10 km.): **am mas**

Fig. 3926. Poșta trecînd apa Buzăului (după Demidoff).

o noapte la Florești, două poște de la Bîrlad (VLAH.) ¶ ⑤ Administrațiune publică însărcinată cu transportul și cu distribuirea scrisorilor la domiciliu, reunită astăzi cu administrațiunea telegrafelor și telefoanelor ¶ ⑥ Localul, biroul unde se depun scrisorile, spre a fi trimise la destinație (▣ 3927) ¶ ⑦ Curierul, factorul care împarte scrisorile ¶ ⑧ *Mold. Bucov.* Glonte mijlociu pentru vînat: **cu grijă a strîns dar pușca încărcată cu poște țapene** (GRIG.) ¶ ⑨ *F* Bucată de hîrtie unsă cu său, care se pune între degetele picioarelor unui om adormit; aprinzînd cineva hîrtia, cel adormit sare din loc și aleargă ca un nebun: **noaptea, cînd vor dormi toți, să punem ~ la talpe** (CRG.) [rus. p o č t a].

Fig. 3927. Poştă.

***POȘTAL** *adj.* • Privitor la poşta de scrisori: servioiul ~; factor ~ fr. p o s t a l, refăcut după p o ş t ă.

POȘTALION 1. *sm* ① Cal ce se înhamă împreună cu alți trei, cinci sau chiar şapte la o trăsură de călătorie, cal de poştă: du-te de spune surugiilor să înhame~ii la trăsura cea galbenă (ALECS.) ¶ ② Surugiu ce mînă o trăsură de călătorie înhămată cu poştalioni: şi-a cumpărat un cal şi s'a prins ~ la oficiul din Darabani (GRIG.) ¶ ③ † Ⓟ Poştaş.

Fig. 3928. Poștalion.

2. (*pl.* ioane *sn.* Trăsură de călătorie înhămată cu poştalioni, trăsură de poştă (▣ 3928): boierii noştri... aveau poştalioane de cîte şase sau opt cai (I -GH.); intră un ~, în chiuitul surugiilor (GRL.); auzi clopotele unui ~ ce venea de la deal (D.-ZAMF.) [rus. p o č t a l i o n ŭ].

POȘTAR *sm.* ✉ ① Diriginteie unui oficiu poştal la țară ¶ ② Poştaş [rus. p o č t a r ĭ].

POȘTAȘ, ✓ POSTAȘ *sm.* ① ✉ Cel ce distribue la domiciliu scrisorile trimise prin p o ş t ă, factor, curier(▣3929) ¶ ② Surugiu, poştalion: poştaşul poonea din biciu necontenit (ALECS.).

Fig. 3929. Poştaş.

POȘTE. POȘTIE *sf.* — POȘTĂ: Domnul... ordonă să-l aşeze într'o căruță de poştie (ALX.); caii de poştie, mici şi slabi ca nişte pisici, sburau cu trăsura după ei (I.-GH.); aşa mă gonea poştii întregi (DLVR.).

***POTABIL** *adj.* Bun de băut, ce se poate bea: apă ~ă lat.].

***POTAGER** *adj.* Întrebuințat ca legumă: ✿ plantă ~ă; grădină ~ă, grădină de zarzavaturi [fr.].

POTAIE *sf.* ① Ceată numeroasă de cîini sau de lupi, haită: dacă sare asupra cuiva o ~ de cîni, e bine a zice: „mut şi orb te-a făcut mă-ta, mut şi orb să fii!" şi ei imediat se împrăştie, care încotro (GOR.); o ~ de cîni sta împrejurul parilor (ALECS.); ca un om gonit din urmă de o ~ de lupi (GN.) ¶ ② ✓ Cîrd: în cîțiva ani oiu avea potăi de potăi de gînsti, fără număr şi fără samă (SB.) ¶ ③ Javră, cîine leneş (termen de dispreț): lovi-te-ar jigodia, potaia dracului! (CAR.); noi, frații tăi, potaie? (ALX.) ¶ ④ F Om leneş, nesuferit, supărător.

POTANȚĂ *pl.* țe *sf. Trans.* Poznă năzbîtie: am ştiut eu că sluga iar mi a face o ~ (VIC.).

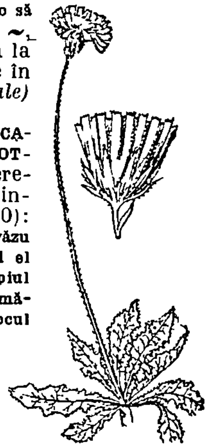
***POTASĂ** *sf.* Compus alcătuit din potasiu, oxigen şi hidrogen, numit şi ~ caustică, spre deosebire de potasa din comerț care e un carbonat de potasiu extras din vegetale [fr.].

***POTASIC** *adj.* Se zice despre sărurile derivate din potasiu: săruri ~e; îngrăşăminte ~e [fr.].

***POTASIU** *sbst.* Metal alcalin alb şi strălucitor ca argintul, foarte moale, care descompune apa în stare rece şi care se extrage din potasă; numit şi „kaliu" [fr.].

○**POTBAL** = PODBEAL.

POTCĂ (*pl.*-ce *sf.* ① Ⓟ Boală, cu durere de cap şi curgere de sînge din nas, care-i vine cuiva prin deochiu sau fără cauză aparentă, din chiar senin; pare a fi identică cu „întîlnitura"; poporul caută s'o vindece prin descîntec ¶ ② Ⓟ Pocitanie: nu ți-e ruşine, potca lumii, să-mi vorbeşti mie aşa? (D.-ZAMF.) ¶ ③ Ⓟ Supărare, bocluc, belea; păcat ce paşte pe om: ce vom face acuma, că ...dedei de ~? (TICH.); Dar cu galantomul ăsta toți de ~ o să dăm (PANN) ¶ ④ ✿ Frunză de ~, plantă cu tulpina ramificată la bază, cu flori verzui dispuse în ciorchine (*Chenopodium murale*) [vsl. p o t ŭ k a „întîlnire"].

POTCAP (*pl.*-apuri), ✓ POTCAPIU (*pl.*-pii), ‡ POTCAPOC, ○POTCAPIC (*pl.*-ce *sn.* ① Acoperemînt al capului, de formă cilindrică, purtat de preoți (▣ 3930): pe iarbă, la rădăcina unui copac... văzu un potcap de popă (VLAH.); pe cînd el vorbea, se ivi în spatele lui potcapiul popii (D.-ZAMF.); cela ce va ieşi den mănăstire... şi-şi va [fi ascuns potcapocul şi cămilavha... acela se chiamă hiclean şi hain cinului şi chipului călugăresc (PRV.-MB.); Mogorogea, nădăjduindu-se în potcapicul tătîne-său, adormise înaintea lui Pavel (CRG.) ¶ ② ✿ POTCAPUL-CĂLUGĂRULUI, plantă, cu frunze păroase, cu flori galbene dispuse într'un capitul (*Leontodon hispidus*) (▣ 3931) [vsl. p o d ŭ k a p (o k) ŭ].

Fig. 3930. Potcap.

Fig. 3931. Potcapul-călugărului.

POTCAPIER *sm.* Cel ce fabrică sau vinde p o t c a p u r i.

POTCAȘ *adj.* şi *sm.* Boclucaş, (om) supărător: un ~ de logofăt, însă, îi veni de hac (ISP.); ~ul cel de hoț... îi mîncase merindea şi-i furase boii (RET.) [p o t c ă].

† **POTCI** ☞ POCI.

POTCOAVĂ (*pl.*-ve) *sf.* ① Fier încovoiat în formă de semicerc care se bate cu cuie sub copitele cailor, măgarilor, catîrilor şi uneori a boilor (▪ 3932): fata, ca să se mărite, bagă o potcoavă de cal în foc, şi nu o scoate pînă ce se mărită (GOR.); ca să-ți cadă găinile la clocească, caută o potcoavă ce cade de la cai pe drumuri, şi o pune în cuibul găinilor (GOR.); F *F* a-şi lepăda potcoavele, a-i pica potcoavele, a muri: stau să-i pice potcoavele şi tot cere să mai trăească (PANN); a umbla după potcoave de cai morți, a umbla după treburi cari nu-i pot aduce nici un folos, a-şi pierde timpul de geaba; pentru un cuiu pierzi potcoava (PANN) ¶ ② Fier de aceeaşi formă care se prinde în cuie sub tocul cizmei (▣ 3933): Sub potcoava cizmei mele Joacă dracul şi-o muiere Şi mă 'nvață să fac rele (TOC.) [sl. p o d k o v a].

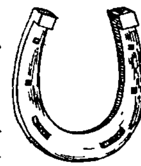

Fig. 3932. Potcoavă.

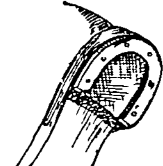

Fig. 3933. Potcoavă.

Fig. 3934. Potcovar.

POTCOVAR *sm.* ⊕ Cel ce face p o t c o a v e și potcovește caii (▪ 3934).

POTCOVĂRIE *sf.* ⊕ ① Fierăria unde se fac potcoave ¶ ② Meșteșugul p o t c o v a r u l u i.

POTCOVEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* Faptul de a p o t c o v i.

POTCOVI (-ovesc) 1. *vb. tr.* ① A pune p o t c o a v e la cai sau la cizme ¶ ② Ⓕ F A înșela prin viclenie, a amăgi: **taci, că-i cu buche, l-am potcovit bine** (CRG.).

2. *vb. refl.* A-și pune potcoave; ☛ PURICE ①.

POTCOVIT 1. *adj. p.* POTCOVI ¶¶ C NEPOTCOVIT.

2. *sbst.* Faptul de a potcovi.

POTECĂ, *Mold.* POTICĂ, *Băn.* POTEACĂ (*pl.* eci *sf.* Cărare îngustă prin pădure, pe deal sau pe cîmp: **o potecă strîmtă, cît trece omul cu piciorul, străbătea de la poartă pînă în bătătura locuinței stăpînului** (ODOB.); **lupul flămînd ieșise din pădure și ținea poteca** (ISP.); **Iese hoțul din potică, Singur, vesel, fără frică** (ALECS.) [comp. bg. p ă t e k a, rut. p u t y k].

‡**POTECAȘ** *sm.* ⚔ Soldat care păzea p o t e c i l e din munți: **~ii pe cari îi însărcinase cu prinderea șoimilor se întorseseră cu mîinile goale** (N.-UR.).

POTECUȚĂ, *Mold.* POTICUȚĂ (*pl.*-țe), ○POTECEA, POTICEA (*pl.* -cele) *sf. dim.* POTECĂ, POTICĂ: **atîtea uliți și ulicioare, poteci și potecuțe făcu el de la o cămară pînă la alta** (ISP.); **Cîte drumuri sînt mai rele, Le-ai făcut tot potecele** (ȘEZ.); **Părăsi cucu bu(n getu Și turtureaua văiceaua Și mîndruța poticeaua** (MAR.).

*__POTENTAT__ *sm.* Domn, stăpînitor atotputernic care se face temut prin despotismul său: **popoarele îl aveau ca pe cel mai liberal dintre potentați** (I.-GH.) [fr.].

*__POTENȚIAL__ 1. *adj.* ① A cărui forță este în stare latentă ¶ ② 🕮 Care exprimă numai putința de a lucra: **particulă ~ă**.

2. *sbst.* 🕮 Mod verbal care exprimă posibilitatea [fr.].

*__POTENȚIALITATE__ *sf.* Caracterul a tot ce este potențial [fr.].

POTERĂ, *Mold.* POTIRĂ (*pl.*-re, -ri) *sf.* ⚔ Ceată de soldați sau de oameni înarmați însărcinați cu urmărirea și prinderea tîlharilor ascunși prin păduri: **l-oiu învăța eu să ne alunge cu potera ca pe niște hoți**
7 500 (ALECS.): **fugea de potiră și de panduri cît putea** (I.-GH.) [bg.].

POTERAȘ, *Mold.* POTIRAȘ *sm.* ① ⚔ Soldat sau om înarmat care făcea parte dintr'o p o t e r ă: **scăpase din cursa întinsă la capătul pădurii..., aminteri puneau mîna poterașii și pe el** (CAR.) ¶ ② Arac, bețișor cu crăcane la un cap ce se pune la viță ¶ ③ ✓ — CIOCĂLĂU ②.

POTICĂ[1]... ☛ POTECĂ...

POTICĂ[2] *sf. Tr.-Carp.* ⚘ Spițerie, farmacie: **În ~ cum se bagă, Ea de rumenele'ntreabă** (IK.-BRS.) [germ. A p o t h e k e].

‡**POTICALĂ** *sf.* ① Piedică; supărare, neajuns ¶ ② Înfrîngere, biruință [vsl. p o t y k a t i].

POTICĂLI (-ălesc) *vb. tr.* A abate (de la calea dreaptă), a amăgi, a păcăli, a înșela: **cînd văzură cum i-a poticălit ciobănașul, se luară cu mîinile de păr** (ISP.); **Dumnezeu, cînd vrea pe cineva să-l poticălească, mai întîiu îi ia mintea** (VOR.) [p o t i c a l ă].

POTICĂRĂȘ *sm. Maram.* ⚘ Spițer, farmacist: **Poticărășu mi-o spus Că leacuri la urît nu-s** (BRL.) [p o t i c ă[2]].

POTICEA ☛ POTECUȚĂ.

POTICNEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* Faptul de a se p o t i c n i.

POTICNI, ✓ POTIGNI (-nesc) 1. *vb. tr.* ‡ ① A lovi de ceva ¶ ② A face să se poticnească.

2. *vb. refl.* (✓ *intr.*) ① A fi aproape să cadă lovindu-se de ceva cu picioarele sau împiedecîndu-se de ceva: **fata... se poticnea lovindu-se de copacii cei răsturnați** (ISP.); **popa... nevăzînd bine înaintea ochilor, se poticni spre moș Crăciun** (DLVR.); **odată poticni și se rostogoli jos cu călăret cu tot** (GRL.) ¶ ② A se scăpăta din genunchi la umblat: **Murgul să se poticnească, De pămînt să te izbească** (IK.-BRS.); Ⓟ: **calul, de e cu patru picioare, și tot se poticnește; eu sînt bătrîn de aci înainte și mi-e să nu poticnesc** (ISP.) ¶ ③ A se apleca într'o parte (*vorb.* de car) ¶ ④ Ⓕ A fi nesigur, a șovăi în mers, a da greș [vsl. p o t ŭ k n ą t i].

○ **POTILAT** (*pl.*-ate) *sn. Trans.* ▦ Văl; pînză fină, foarte subțire: **S'am avut și un ~, Și ăla că i l-am dat Pe pipă și pe tăbac** (IK.-BRS.) ung. p o t y o l a t.

POTINTEU *sbst. Olten.* Piedică, obstacol: — *adv.* **a sta ~**, a sta nemișcat ca o stană de piatră în drumul cuiva, fără a se da la o parte.

POTIR (*pl.*-ire *sn.* ① ⛪ Vasul de metal în forma unui pahar cu picior sau a unei cupe, în care se pune în timpul sfintei liturghii vinul amestecat cu apă, pentru a se preface în corpul și sîngele Domnului (▪ 3935): **se crede că spre a scăpa de durere de cap, este bine a se uita în sfîntul ~** (GOR.) ¶ ② *Pr. ext.* Cupă, pahar: **cînd cuparul îi aduse ~ul de aur din care beau Domnii** (ODOB.) ¶ ③ ♣ Caliciul florii: **Din ~u 'n care tainic își deschide Ca de aur prăfuite-a ei petale, O gingașă micșunică... mă fixează** (VLAH.) [vsl. p o t i r ĭ].

Fig. 3935. Potir.

POTIRĂ... ☛ POTERĂ...

POTIRAȘ *pl.*-așe) *sn.* ♣ ① *dim.* POTIR ③: **își deschideau cu drag ~ele lor pline de rouă dulce** (MAR.) ¶ ② DEGETĂRUȚ [p o t i r].

POTÎNG, ✓ POTÎNC *sbst.* ✓ Legătura de gînj, de nuia sucită, de piele sau de fier) care prinde cotiga plugului de grindeiu: **potîngul de va fi țapăn, e a vreme uscată; de va fi vînjos, e a vreme moale** (GRM.) [vsl. *p o t ę g ŭ].

○ **POTÎNGOS** *adj. Mold.* Noduros, cioturos, tare la pipăit (ȘEZ.) [p o t î n g].

POTÎNJI (-jesc *vb. tr. Trans.* A cîrpoci, a coase rău (PȘC.).

POTÎNJIȚĂ (*pl.*-țe *sf. Trans.* Gaura de dinapoi la opinca, prin care se leagă cu cuica-ua de picior (VIC.).

POTÎRNICHE, POTÎRNICĂ *sf.* Pasăre din ordinul galinaceelor, de mărimea unui porumbel, foarte căutată ca vînat pentru carnea ei gustoasă (*Perdix cinerea*) (▪ 3936); **a se împrăștia, a se risipi ca puii de ~**, a se împrăștia în toate direcțiunile: **să vă risipiți ca puii de ~ care încotro va vedea cu ochii** (ISP.) [Corespunde unui prototip latin *p e r t u r n ī c u l a, care pare a fi rezultatul unei fuziuni din p e r(d i x) + *(c o) t u r n ī c u l a].

Fig. 3936. Potîrniche.

POTLAGINĂ — PĂTLAGINĂ.

POTLOG, ○ PLOTOG (*pl.*-oage) *sn.* ① Bucată de piele veche și uscată ¶ ② Bucată de piele, petic cu care se cîrpește o încălțăminte: **lucrul peticit... e cîrpeală goală... cînd o dregi cu potloage bălțoșate** (JIP.) [srb. p o d l o g].

POTLOGAR, ○ PLOTOGAR(IU) *sm.* ① *Trans.* Cîrpaciu, cel ce pune p o t l o a g e la încălțăminte: **Nu-s fată de potlogar, Să dau gură pe creițari** (IK.-BRS.); **nici la un plotogariu nu poți intra, pînă nu i te-i comănăci de o sută de ori** (RET.) ¶ ② Ⓕ Hoț de lucruri mărunte, hoț ordinar, pungaș: **săcușorul meu de voiaj... mi-l șterse potlogarul drept suvenir** (ALECS.) ¶ ③ Ⓕ Înșelător; șarlatan.

POTLOGĂRI (-ăresc) *vb. intr.* F A fura lucruri mărunte; a pungăși [p o t l o g a r].

POTLOGĂRIE *sf.* F Hoție ordinară, pungășie; înșelătorie: **cu potlogării să nu umbli, că te 'ngrop într'o movilă** (S.-ALD.); **cu toate potlogăriile și relele lui... era strașnic de fricos** (SAD.) [p o t l o g a r].

POTMET PODMET.

POTMOL *sbst.* Nămol, pămînt sau nisip mărunt adus de ape [bg. p o d m o l ŭ].

POTMOLI (-olesc) 1. *vb. tr.* A acoperi, a astupa cu p o t m o l, cu nămol: **nesiguranța, în care simțeam că mă aflu, potmolise ca o gîrlă ieșită din matcă toate izvoarele curate ale sufletului** (D.-ZAMF.).

2. *vb. refl.* A se nămoli [☛ ÎMPOTMOLI].

POTMOLIT *adj. p.* POTMOLI. Astupat cu potmol, nămolit: **Jiul... părăsindu-și vechea albie ~ă de nisip, își sapă alta nouă** (VLAH.).

POTNOGI, ○PONOGI *sm. pl.* ▦ Iepele, tălpigele războiului de țesut [srb. p o d n o ž i].

POTNOJĂ *sf.*, **POTNOJ** *sbst.* ① Perniță rotundă ce se pune sub picioare cînd stă cineva în biserică ¶ ② Roată de papură împletită, pusă la ușa de intrare a bisericii, pentru curățitul încălțămintei [bg. p o d n o ž i e].

POTOLI (-olesc) 1. *vb. tr.* ① A astîmpăra, a alina, a liniști, a calma, a îmblînzi: ~ foamea, setea, durerea, mînia, necazul, dorul, etc.; nu pot să-i potolească setea nici izvoarele pămîntului (CRG.); astăzi cu ce să potolesc eu opt guri? (DLVR.) ¶ ② A încetini: ieșind la șes, își potoli pasul cătinel (VLAH.); se așeză jos să-și potolească mișcările inimii (CAR.) ¶ ③ A înnăbuși, a stinge, a face să înceteze: însărcinîndu-l să trimită oștire ca să potolească cu ori-ce preț revolta (I.-GH.).

2. *vb. refl.* A se astîmpăra, a se alina, a se liniști, a se calma [vsl. p o t u l i t i].

POTOLIT *adj. p.* POTOLI. Astîmpărat, calm, lin, liniștit ¶¶ © NEPOTOLIT.

POTOP (*pl.*-opuri, -oape) *sn.* ① ⊙ Înnec foarte mare, revărsare mare de ape; *în spec.* înnecul întregii lumi care, după povestirea Bibliei, a prăpădit toată omenirea și toate animalele, afară de acelea care au scăpat cu Noe și familia sa în arca lui: eu voiu aduce ~ul apei spre pămînt, să pierz tot trupul (PAL.); s'au făgăduit Dumnezeu așa lui Noe, cum nu va mai certa lumea cu ~ (N.-COST.) ¶ ② ⊙ Ploaie foarte mare, în stare să producă inundațiuni: cînd e rumpere de nor, se zice că e ~ (GRM.); a venit peste noapte un ~ de ploaie (CAR.); peste cîteva minute un adevărat ~ s'abate vijelios asupra noastră (VLAH.) ¶ ③ Ⓕ Mulțime nenumărată, grămadă foarte mare: văzînd el ce ~ de oaste vine asupră-i (VLAH.); ~ de vorbe (VLAH.); un ~ de impresii și amintiri (CAR.); Lupii suri ies după pradă, Alergînd, urlînd în urmă-i prin ~ul de zăpadă (ALECS.); au și început oamenii să curgă ~ la taraba cea nouă (GRIG.); cînd văzu atîta ~ de ban (RET.) ¶ ④ Ⓕ Prăpăd, peire, nenorocire: mare foc și ~ a căzut pe capul nostru! (CRG.) [vsl.].

POTOPENIE *sf.* Ⓕ Prăpăd, peire, nimicire, pustiire [sl. p o t o p l j e n i j e].

POTOPI (-opesc) 1. *vb. tr.* ① A inunda, a înneca ca un potop: în vremea rea, de credeai că o să potopească Dumnezeu pămîntul (ISP.) ¶ ② Ⓕ A copleși, a acoperi ca un potop: în toamna anului 1650 Tătarii potopesc Moldova (VLAH.) ¶ ③ Ⓕ A prăpădi, a nimici, a pustii: așa potopi tot ce era spre fața pămîntului, din oameni pînă la dobitoc (PAL.); să nu vadă sămînță de călugăr pe la biserica lui, că-i potopește (CRG.); fericirea oamenilor le amăra viața, le rodea inima și-i potopea, nu alta (SB.).

2. *vb. refl.* A se prăpădi, a se nimici, a pieri: alalți Schithi, cu de năprasnă ciumă potopindu-se, așa s'au împrăștiat (CANT.) [vsl. p o t o p i t i].

‡**POTOR** *sm.* ⊛ Veche monedă măruntă de aramă: Toată gurița o vînd... Și pe bani și pe ~i, În credință la feciori (BRL.) [vsl. p o l ŭ v ŭ t o r a; comp. ung. p o l t o r a].

POTOROANCĂ (*pl.*-ce) *sf.* *Trans.* ⊛ Monedă de 4 creițari, duteă [comp. POTOR și pol. p o l t o r a k].

*__POTOU__ (*pl.*-ouri) *sn.* Punctul de plecare și de sosire la alergările de cai [fr. p o t e a u].

*__POTPURI__ (*pl.*-riuri) *sn.* ① ♩ Bucată de muzică alcătuită din diferite arii cunoscute ¶ ② Ⓕ Amestecătură: nu știu cît țînu acest ~ de vedenii, căci, cînd am deschis ochii, era ziua mare (NEGR.) [fr. p o t - p o u r r i].

POTRICALĂ (*pl.*-le) *sf.* ① Unealtă de fier pentru făcut găuri la opinci, la ciur, la urechile oilor, etc., preducea (▣ 3937) ¶ ② Gaură făcută la urechea oii, ca semn de recunoaștere [comp. rus. p r o t y k a l o, sl. p r o t y k a t i „a găuri"].

Fig. 3937. Potricală.

POTRICĂLI (-ălesc) 1. *vb. tr.* A găuri (cu p o t r i c a l a sau în alt chip): lacrămile lui Laslău... atîta să fie fost de fierbinți... cît stîlpul acel de marmure... să-l fie potricălit (CANT.).

2. *vb. refl.* A se găuri: stîlpul cel de marmure cu picăturile lacrămilor s'au potricălit (CANT.).

POTRIVĂ, ‡ **PROTIVĂ** *sf.* ① Lucru, persoană la fel, asemenea, de aceeași stare, de aceeași vîrstă, de aceeași putere cu care să se potrivească, cu care să formeze păreche: dar unde să-i găsesc potriva? șopti împăratul în urechea împărătesei (DLVR.); nu și-a găsit în nimenea ~, așa de ușor i-a pus la pămînt pe toți cîți s'au cercat la trîntă cu dînsul (VLAH.) ¶ ② DE O ~, *scris și* DEOPOTRIVĂ, la fel, asemenea, egal ¶ ③ ÎN ~ = ÎMPOTRIVĂ ¶ ④ DIN ~ *sau* DIMPOTRIVĂ, *a)* din contra; *b)* din față: Către țărmul din ~ se întind, se prelungesc (ALX.) [vsl. p r o t i v ŭ].

POTRIVEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* ① Faptul de a (se) p o t r i v i ¶ ② Asemănare, conformitate, lucru potrivit, stare potrivită: cine știe cînd se va mai pomeni o asemenea ~ (SLV.); era o simplă ~ de nume, dar nici o legătură de rudenie între eroul grec și bancherul de astăzi (D.-ZAMF.) ¶¶ © NEPOTRIVEALĂ.

POTRIVI (-ivesc) 1. *vb. tr.* ① A pune o anumită măsură între două lucruri, a cumpăni, a echilibra, a proporționa: ~ cheltuielile cu venitul ¶ ② † A compara, a asemăna: potrivește mirosul trandafirului cu putoarea porcului (ZNN.) ¶ ③ A aduce un lucru în stare bună, a-l face așa cum trebue să fie, a-l așeza la locul cuvenit, a drege, a ajusta: ~ ceas(ornic)ul; ~ cafeaua din zahăr; ~ o haină; Ⓟ: surdul n'aude, dar le potrivește; cînd... nu știai să potrivești din gît pe moș Nichifor, nu-l prea vedeai în cheii buni (CRG.) ¶ ④ A pune în rînduială, a așeza cu îngrijire la un loc, a aranja: a-și ~ părul, cravata, etc. ¶ ⑤ A întocmi ¶ ⑥ Ⓕ *iron.* A i-o face cuiva: I-a potrivit cum se cade (PANN) ¶ ⑦ A nemeri.

2. *vb. refl.* ① A fi de aceeași stare, vîrstă, putere, etc. cu cineva sau cu ceva, a corespunde; a se asemăna, a fi la fel, deopotrivă: cei ce se potrivesc, lesne se împrietenesc (ZNN.); Ⓟ: cinci degete sînt la o mînă și unul cu altul nu se potrivește ☛ DEGET①; Ⓟ: socoteala de acasă nu se potrivește ce cea din tîrg ¶ ② A se compara ¶ ③ A se nemeri: tronc! se potrivește ca nuca 'n părete (ALECS.) ¶ ④ A-i ședea bine, a i se cuveni ¶ ⑤ A se lua după vorba cuiva, a-i da ascultare, a-i face pe voie, pe plac: îți vine cîteodată să-i cosești în bătaie, dac'ai sta să te potrivești lor (CRG.) ¶ ⑥ Ce se potrivește! ce-are a face! nu-ți face grije pentru atîta lucru (de nimic)! [p o t r i v ă].

POTRIVIRE *sf.* ① Faptul de a se p o t r i v i ¶ ② Asemănare ¶¶ © NEPOTRIVIRE.

POTRIVIT *adj. p.* (și *adv.*) POTRIVI. ① Care se potrivește cu ceva, corespunzător, convenabil, conform: puind asupra fie-cărui sătean o dare ~ă cu starea ...sa (I.-GH.) ¶ ② Nemerit: cine te-a învățat pe tine să răspunzi așa de ~? (ISP.) ¶ ③ Mijlociu, nici prea (într'un fel) nici prea (într'altul): ~ de cald, de rece, de dulce, de slab, etc. ¶¶ © NEPOTRIVIT.

POTRIVNIC ☛ PROTIVNIC [1-2].

POTROACĂ (*pl.*-ce) *sf.* ① ♣ = FIEREA-PĂMÎNTULUI ¶ ② ♣ = VENINARIȚĂ ¶ ③ *pl.* ✕ Ciorbă acră din picioare, aripi, ficați, etc. de pasăre ¶ ④ ✕ Ori-ce mîncare prea sărată [rus. p o t r o h ŭ „mațe, măruntaie"].

○**POTROC** *sbst.* *Mold.* ✕ = POTROACĂ ③: borșul cu carne de gîscă... se mai numește și ~ (SEZ.).

○**POTROCEA** *sf.* *Oaș.* ♣ = FIEREA-PĂMÎNTULUI [p o t r o a c ă].

POTROCUȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ♣ = FIEREA-PĂMÎNTULUI [p o t r o a c ă].

POTROMOCI (-ocesc) *vb. tr.* *Trans.* (PȘC.) A mușamaliza, a cocoloși, a acoperi o afacere scandaloasă.

‡**POTRONIC** *sm.* ⊛ ① Veche monedă de aramă, identică cu „costanda", a cărei valoare a variat între 9 și 10 bani (1/12 dintr'un leu) ¶ ② Veche monedă de argint care valora 6 aspri: să plătească pre toată dzua cîte 12 aspri, carii fac 2 ~i de argint (PRV.-LP.) [comp. POTOR].

POTROPOP — PROTOPOP: ~ul de la Neamț, de pe vremea aceea (CRG.).

○**POTURĂ** *pl.*-turi) *sf.* *Olten.* ① ⊛ POTOR ¶ ② Ö Oală de ~, oală de 5-6 litri [numită astfel după prețul cu care se vindea în vremea veche].

Fig. 3938. Poturi.

POTURI *sm. pl.* Ⓣ Un fel de nădragi largi purtați odinioară de arnăuți, de haiduci, de surugii, etc. pe cari îi poartă și astăzi țăranii din unele regiuni; sînt strînși pe picior, se încheie

cu copci și au marginile garnisite cu găitane și cusături (▣ 3938): am să-mi durez o pereche de ~ arnăuțești (ALECS.); parcă-l văd... cu ~ scurți pînă la genunchi (I.-GH.); îmbrăcat cu... niște ~, de se 'mpiedeca în ei (ISP.) [tc. p o t u r].

○**POTVAL** = PODVAL.

○**POȚOC** *sm. Trans.* (CONV.) (ȘEZ.) = GUZGAN [ung. p a c z a k].

POVĂIALĂ, POVOIALĂ, POHĂIALĂ, PUHĂIALĂ (*pl.*-ieli, -iele) *sf.* Boală de ochi, perdea, albeață (la oameni și la cai). pohoielele se fac la ochi; ochii celui coprins de pohoiele sînt curați (ȘEZ.); știu că n'ai puhăiele pe ochi (SB.).

POVARĂ (*pl.*-veri), ○ POVOARĂ (*pl.*-re. -ră) *sf.* ① Sarcină grea de transportat cu carul, cu corabia, etc.; încărcătură grea: acela pornise 12 cară cu povoară la moară (VOR.); cal de ~, cal ce se înhamă la car sau pe care se transportă poveri (spre deosebire de cal de călărie) ¶ ② Ⓕ Ceea ce apasă greu asupra cuiva din punctul de vedere moral: gîndurile altora... îi ușurau sufletul de povara îndoielii (D.-ZAMF.); sub povara amintirilor... el părea întristat (GN.) ¶ ③ Ⓕ Însărcinare grea, obligație, sarcină: ce grea a trebuit să fie în vremea aceea povara de dascăl și povara de școlar (VLAH.) ¶ ④ ‡ Sumă de zece mii de bani de aur [vsl. p o d ŭ v o r a „targă"].

POVĂRAȘ 1. *adj.* Cal ~, cal de p o v a r ă: prin acele sălbătăcii, nici vorbă nu putea să fie o potecă pentru caii povărași (GRIG.).

2. *sm.* = POHAR.

POVARNĂ (*pl.*-verne) *sf.* Fabrica unde se face rachiu, spirt, etc. (*Mold.* „velniță") [vsl. p o v a r ĭ n j a „bucătărie"]

POVARNAGIU *sm.* Cel ce are o p o v a r n ă (*Mold.* „velnicer").

○**POVĂȚ** (*pl.*-vețe) *sn. Mold.* Povață: doar nu vin eu întîiași dată la Iași, să-mi dee ~ unul ca dînsul (CRG.).

POVAȚĂ (*pl.*-vețe) *sf.* ① † Conducător, îndrumător, călăuză: Eu sînt povața în lume către drumul fericirii (PANN) ¶ ② † Conducere, îndrumare ¶ ③ Sfat, sfătuire, consiliu: povețele ce ți-am dat să nu le uiți niciodată (ISP.): Altora le dă ~, Dar pe sine nu se 'nvață (PANN) [comp. pol. p o w o d c a „conducător"].

POVĂȚUI (-uesc) *vb. tr.* ① A conduce, a îndruma, a călăuzi: orb pe orb povățuind, cad amîndoi în groapă (PANN); Dumnezeu... m'a povățuit de am nimerit la casa dumitale (CRG.); oștile române întîmpinară pe Turcii ce povățuiau acel convoiu (BĂLC.) ¶ ② A da p o v a ț ă, a sfătui: popa... a început a-l ~ cu blîndețe cum ar putea trăi bine (SB.); îl povățui cum să facă ca să scape din robie (ISP.): Dumnezeu v'a dăruit cu minte, ca să ne povățuiți și pe noi proștimea (CRG.).

POVĂȚUIRE *sf.* Faptul de a p o v ă ț u i, îndrumare, conducere; sfat, povață.

POVĂȚUITOR *sm.* ① † Conducător, îndrumător, călăuză ¶ ② Cel ce dă povețe, sfătuitor: se gîndi mai întîiu pe care din boierii cei bătrîni să ia de ~ (ISP.).

○**POVEDI**, POVIDI (-desc) *vb. tr.* A stoarce (lacrimi), a face să curgă: a-l podidi (sîngele, lacrimile): Sîngele mi-l povidea Și pe toți mi-i ucidea (GR.-N.) [comp. vsl. p o d v e s t i, -v e d ą „a duce"].

POVESTAȘ *sm.* Cel ce spune p o v e ș t i: recunoscui pe Moș Toma grădinarul, ~ul de la gura sobei (GN.); dintre ~i, am fost numai eu chemat (MERA).

POVESTE *sf.* ① † Istorisire, istorie, povestire, narațiune ¶ ② Basm, fabulă, povestire mincinoasă: acest fel de istorie iaste a babelor, carele spun noaptea povești, pentru ca să-și adoarmă copiii (CANT.) ¶ ③ Povestea vorbei, ~a aluia, proverb, zicătoare ¶ ④ Faimă, veste: li se dusese vestea si ~a în lume că-s oameni hărțăgoși (SB.); a fi, a ajunge de ~, a fi, a ajunge vestit, a i se duce pomina, a ajunge în gura lumii: el ajunsese de ~, din pricina stîngăciei lui la vorbă și la lucru (ISP.) ¶ ⑤ *F* Ce mai veste, ~? ce mai e nou? ce noutăți mai aduci? așa ți-e povestea? așa stau lucrurile? așa te porți? așa vorbești? dacă ți-i așa ~a... apoi stai c'avem de furcă împreună (GN.) [vsl. p o v ĕ s t ĭ].

POVESTI (-tesc) *vb. tr.* A istorisi, a nara, a expune cu de-amănuntul întîmplări adevărate sau mincinoase: a spune o p o v e s t e.

POVESTIRE *sf.* ① Faptul de a p o v e s t i ¶ ② Expunere cu de-amănuntul a unei întîmplări adevărate sau mincinoase, istorisire, narațiune.

POVESTITOR *sm.* Cel ce știe să povestească, narator [p o v e s t i].

POVIDI = POVEDI.

○**POVIDLĂ** (*pl.*-le) *sf. Mold.* Magiun: dă-mi o bucată de pîne cu ~ (ALECS.); la fiertul... povidlei... cine credeți că avea cuvîntul cel mare? (GRIG.) [pol. p o w i d l o].

POVÎRNI (-nesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) pleca, a (se) inclina într'o parte: trăsura... se povîrni și se răsturnă (BOL.) [srb. p o v r n i t i].

POVÎRNIȘ (*pl.*-ișuri) *sn.* Drum inclinat, coastă repede și lunecoasă: casele domnești din București se înălțau pe ~ul malului stîng al Dîmboviței (ODOB.); ne tot coborîm cu mare greutate pe niște ~uri primejdioase (CRG.); Ⓕ: cînd nu este înzestrat cu o mare doză de filosofie, alunecă pe ~ul miniei (I.-GH.) [p o v î r n i].

POVÎRNIT *adj. p.* POVÎRNI. Inclinat, aplecat într'o parte: case mici... ~e sub coperișuri de olane (VLAH.); cîmpia vastă care se întinde, ușor ~ă, pînă departe în Dunăre (CAR.).

○**POVÎRTI** (-tesc) *vb. tr.* A înfășura o funie sau o sfoară pe un lemn (RV.-CRG.) [srb. p o v r t a t i.

POVOARĂ = POVARĂ.

POVOD, POHOD *sbst.* În ~, dus de căpăstru (*vorb.* de un cal): duceau caii — ce erau acum un obiect de lux — în pohod (NEGR.) [srb. p o v o d, rus. p o v o d ŭ „căpăstru"].

†**POVODNIC**, POHODNIC *sm.* Cal ținut de căpăstru: Unde-s calarașii groznici, Cu fugarii lor pohodnici? (STAM.) [srb. p o v o d n i k].

POVOIALĂ = POVĂIALĂ.

POVOIU, POHOIU, *Mold.* PUHOIU (*pl.*-oaie) *sn.* ① Apă ce se năpustește în valuri furioase nimicind totul în drumul ei, torent: Iar printre prăpăstii, povoaiele repezi, Prăvălind butuci (STAM.); cerc în toate chipurile să străbat acest povoiu turbat (MERA); chiotele a atîtea gloate deodată slobozite se părea că iaste huetul a mari puhoaie după ploaie din dealuri în văi răpezite (CANT); o luăm oblin pe cărări de codru și pe scursuri da puhoaie (VLAH.); cum se tîmplă de sîrg și adaoge pohoiul apei și iarăși de sîrg scade..., așa s'au adaos și Moldova (GR.-UR.); peste vară au fost ploi grele și povoaie de ape, cît s'au făcut multă înnecare (GR.-UR.) ¶ ② Ploaie torențială: ploaia cădea în puhoaie, deasă... împrăștiind un ropot trist și prelung (OLVR.) ¶ ③ Ⓕ Val de oameni, mulțime nenumărată ce se năpustește asupra unui loc: puhoiul noroadelor necunoscute începe vă înnece cîmpiile Europei (VLAH.) ¶ ④ Ⓕ Mulțime, grămadă: puhoiul necurmat al șagilor (GN.); niște hogaaguri din care fumegă pohoaie mari de putori (ION.) [vsl. p o v o n ĭ].

***POZA** (-zez) 1. *vb. intr.* ① A lua o atitudine spre a i se face portretul, spre a se fotografia ¶ ② Ⓕ A lua o atitudine afectată, spre a produce efect.

2. *vb. refl.* Ⓟ A se fotografia [fr. p o s e r].

***POZĂ** (*pl.*-ze) *sf* ① Atitudine: îi oprește trecerea, luînd o ~ foarte marțială (CAR.) ¶ ② Atitudine afectată, menită să producă efect ¶ ③ Ⓟ Fotografie: în odaia în care sînt icoanele, nu încap poze (GRL.) ¶ ④ Ⓟ Ilustrație, gravură: carte cu poze [fr. p o s e].

○**POZĂNAR** = BUZUNAR.

POZDERIE = PUZDERIE.

***POZITIV** 1. *adj.* ① Sigur, real, netăgăduit: un fapt ~ ¶ ② Întemeiat pe fapte, pe observațiune și experiență: științele ~e ¶ ③ Care consideră mai ales partea materială a lucrurilor și folosul ce poate trage din ele: un spirit ~ ¶ ④ ± Cantitate ~ă, aceea care e precedată (sau se subînțelege că e precedată) de semnul + ¶ ⑤ Electricitate ~ă, aceea care se desvoltă cînd se freacă sticla; POL ¶ ⑥ Filosofie ~ă, aceea care admite ca sigure numai faptele întemeiate pe observație și experiență ¶ ⑦ Gradul ~, acela dintre cele trei grade de comparație ale adjectivelor și adverbelor care e exprimat prin adjectivul sau adverbul însuși: bun și bine exprimă gradul ~, pe cînd mai bun și mai bine sînt la gradul comparativ.

2. (*pl.*-ive) *sn.* ① Ceea ce este real, ce se întemeiază pe fapte, pe observațiune și experiență ¶ ② Gradul pozitiv al unui adjectiv sau unui adverb ¶ ③ Imaginea obținută pe hîrtie, pe sticlă, etc. de pe un clișeu fotografic [fr. < lat.].

*POZITIVISM *sbst.* ✣ Sistemul filosofiei pozitive creat de Auguste Comte [fr.].

*POZITIVIST 1. *adj.* ✣ Care ține de filosofia pozitivă.

2. *sm.* Partizan al acestei filosofii [fr.].

*POZIȚIUNE, POZIȚIE *sf.* ① Locul unde și felul cum e așezat un lucru, așezare, situațiune ¶ ② Ⓕ Condițiune socială ¶ ③ Situațiune (în care se află cineva), stare, hal: e într'o ~ critică ¶ ④ Atitudine ¶ ⑤ ⚔ Teren ales pentru așezat trupele ¶ ⑥ Ⓟ În ~, însărcinată, grea, gravidă [fr. p o s i t i o n < lat.].

POZÎNAR — BUZUNAR.

POZNĂ (*pl.*-ne) *sf.* ① Năzbîtic, năzdrăvănie, faptă la care nu te aștepți săvîrșită de cineva din nepricepere, din prostie, din greșală: prost cum e, acela încă nu poate face o ~ (RET.) ¶ ② Greșală mare, faptă gravă: să nu cumva să faceți pozna să deschideți, că-i vai de noi! (CRG.) ¶ ③ Întîmplare ne mai auzită: pozna i s'a întîmplat cam pe la anul 1807 (I.-GH.) ¶ ④ Bocluc, belea, pricină: de pădurea cea bătrînă să nu te-atingi, că-i ~! (CRG.) ¶ ⑤ Neajuns, necaz, rău: iaca pozna, că eu mi-am uitat belteaue pe foc (ALECS.) ¶ ⑥ Farsă, festă, renghiu.

POZNAR — BUZUNAR.

POZNAȘ *adj.* și *sm.* ① Care face p o z n e: Trifon își ieși din răbdare, și era ~ cînd pierdea răbdarea (RET.) ¶ ② Mucalit, glumeț, hazliu, păcăliciu: era un scriitoraș... mucalit... ~, bun de gură și mincinos, lucru mare (VLAH.) ¶ ③ Ciudat: ce idei ~e ai citeodată, madam Franț (ALECS.) ¶ ④ Boclucaș: mult mai bine era de nu vedeam nu așa ~ de trou (ISP.).

POZUNAR — BUZUNAR.

† POZVOLENIE *sf. Mold.* Permisiune, voie: avea Vasilie Vodă pozvolenie de la Turci, însă era acea pozvolenie din bani, nu din inima Turcilor (M.-COST.) [rus.].

† POZVOLI (-olesc) *vb. tr. Mold.* A permite, a îngădui, a da voie (LET.) (RV.-CRG.) [rus.].

PRĂBUȘI (-ușesc) 1. *vb. tr.* ① A dobori, trînti la pămînt ¶ ② A surpa, a dărîma, a nărui ¶ ③ A scufunda: Sf. Ilie... răpezi asupra mea o stîncă uriașă care mă prăbuși în pămînt (GN.) ¶ ④ A sdruncina: așa îl scutură odată de prăbușește lumea (RET.).

2. *vb. refl.* ① A cădea grămadă la pămînt, a se asvîrli jos: tînărul se moleșește din toate încheieturile și se prăbușește pe prispă (CAR.): Jiul... se prăbușește urlînd în săritoarea de la Zăval (VLAH.) ¶ ② A se surpa, a se dărîma, a se nărui: zidurile cetății, ca de un cutremur mare, se prăbușiră peste leșurile apărătorilor ei (VLAH.) ¶ ③ A se scufunda: mintea i se clătină de spaima ce te cuprinde cînd te prăbușești într'o vultoare (DLVR.) ¶ ④ A se sdruncina [srb. p r o b u š i t i].

PRĂBUȘITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Grămadă, morman de lucruri prăbușite, năruitură, dărămătură: trecem anevoie peste prăbușituri de stînci (VLAH.) [p r ă b u ș i].

*PRACRITĂ *sf.* ꝏ Graiul vulgar din India, în opoziție cu sanscrita sau limba clasică [fr.].

*PRACTIC *adj.* ① Care pune în execuțiune, care arată cum trebue să se lucreze: știință ~ă; studii ~e, studii de aplicațiune ¶ ② Care nu se mulțumește numai cu teoria, care știe să tragă folos din ceva: om ~, care știe cum să procedeze în viață și să-și ajungă scopul, care urmărește realitatea lucrurilor ¶ ③ Comod, ușor de mînuit, de întrebuințat: călăuză ~ă ¶¶ C NEPRACTIC [lat.].

*PRACTICA (-tic) *vb. tr.* ① A pune în practică, în aplicare: ~ virtutea ¶ ② A exercita, a profesa, a se îndeletnici cu: ~ medicina, avocatura ¶ ③ A face: ~ o gaură ¶ ④ A ținea strict ceremoniile cultului [fr. p r a t i q u e r, refăcut după p r a c t i c].

*PRACTICĂ *sf.* ① Aplicarea teoriei, principiilor unei științe, unei arte ¶ ② Săvîrșire, îndeplinire, punere în lucrare; a pune în ~, a pune în execuțiune ¶ ③ Metodă, procedeu pentru a face un lucru ¶ ④ Datină, obiceiu ¶ ⑤ Experiență, obicinuință a lucrurilor ¶ ⑥ Profesare, exercitarea unei profesiuni: a obține libera ~ a medicinei ¶ ⑦ Săvîrșirea actelor exterioare privitoare la cult [fr. p r a t i q u e, refăcut după p r a c t i c].

*PRACTICABIL *adj.* ① Care se poate pune în practică ¶ ② Pe unde se poate umbla, pe unde se poate trece: un drum ~ pentru care ¶¶ C ☛ IMPRACTICABIL [fr.].

*PRACTICANT,-TĂ *adj.* și *sm. f.* ① Cel ce observă cu strictețăpracticele cultului ¶ ② Care practică o meserie, o profesiune: medic ~ ¶ ③ Cel ce lucrează ca începător într'un birou, etc., care caută să învețe din practică o profesiune: nu erau aici în oraș decît doi advocați, și ăia practicanți, fără titlu (BR.-VN.) [fr. și germ. P r a k t i k a n t].

*PRACTICIAN *sm.*, PRACTICIANĂ (*pl.*-iene) *sf.* ① ⚕ Medic experimentat: excelenta practiciană are tot sîngele rece cerut (CAR.) ¶ ② ⚖ Om foarte priceput în afacerile judiciare [fr.].

† PRACTICOS *adj.* Ϝ Priceput, îndemînatec, rafinat [ngr.].

PRADĂ (*pl.* prăzi) *sf.* ① Animalul pe care o fiară sălbatică îl prinde pentru hrana lui: pasăre de ~, pasăre mare, cu instincte de fiară sălbatică, care se hrănește cu alte păsări mai mici sau cu alte animale, pe care le prinde în ghiare ¶ ② ⚔ Ceea ce iau, răpesc, jefuesc ostașii în timp de războiu: a face ~; ~ de războiu; prada acestei biruințe fu mare pentru soldați (BALC.) ¶ ③ Ori-ce lucru pe care-l răpește sau și-l însușește cineva cu sila ¶ ④ Lucru dat peirii: a cădea ~ focului, a fi nimicit de foc; tot sînt eu prost... să las eu boii ~ vulturilor, și acasă n'am nimic (RET.) ¶ ⑤ ‡ Prăpăd, devastare: după prada Troadei, Enia... se mută cu toată ruda lui... în țara Veneției (MX.) ¶ ⑥ Rob, supus: în prada ambițiunii, lăcomiei sale [lat. p r a e d a].

PRĂDA (prăd) *vb. tr.* ① A jefui, a răpi, a-și însuși cu de-a sila: tîlharii l-au prădat în pădure; toată viața lor nu făceau alta decît furau și prădau (SB.); prădară cu mînie țara grecească pînă lîngă Țarigrad (MX.) ¶ ② Ⓕ A prăpădi, a nimici, a sărăci: Pe cîți pradă focul, pe cîți apa 'nneacă (PANN) [lat. p r a e d a r e].

PRĂDĂCIUNE *sf.* Jaf: au intrat între răsculați numai pentru prădăciuni și omoruri (VLAH.) [lat. p r a e d a t i o n e m].

PRĂDALNIC *adj.* Jefuitor, care p r a d ă: Și vulturi mari, ~i, cu ghiare înarmați (ALECS.).

PRĂDĂTOR *adj. verb.* și *sm.* PRĂDA. Care pradă: acel om iaste rău, tîlhariu și prădătoriu (PRV.-MB.); Băutor și ~ și la lucru n'are spor (IK.-BRS.).

PRAF (*pl.*-furi) *sn.* ① Pămînt redus în particele așa de mici, încît cel mai mic vînt îl ridică în aer, pulbere, țărînă, (*Mold.* „colb"); a nu se alege nici ~ul de ceva, a se nimici cu totul: ~ul s'a ales pînă'n ziuă din oastea cea grozavă (VLAH.); ~ și pulbere să se aleagă de capul lui! (ISP.); Ⓕ: a arunca ~ în ochii cuiva, a-l amăgi, a-l înșela cu vorba, a-l face să creadă lucrurile altfel de cum sînt în realitate; a face ~, a sfărîma, a sparge în mici bucățele: scăpînd ulciorul de pe colacul de piatră îl făcu ~ și țărîme (DLVR.) ¶ ② Piatră sau substanță minerală pisată sau redusă de la sine în mici particele asemenea prafului de pămînt: ~ de cărbuni ¶ ③ Substanță oare-care pisată sau măcinată mărunt; medicament sub formă de praf; ~ de orez; ~ de chinină ¶ ④ ~ de pușcă, iarbă de pușcă, amestec de silitră, pucioasă și cărbune pisat care se aprinde ușor și face explozie: se opriră în pridvor ca să împartă ~ și plumbi la pușcași (ALECS.) [vsl. p r a h ŭ].

PRĂFĂRIE *sf.* ① Praf mult grămădit într'un loc sau care se ridică în aer (*Mold.* = „colbărie"): Țiganii păcătoși umblă alene prin prăfăria secetei (IRG.) ¶ ② ⚔ Depozit de praf de pușcă și de alt material de războiu explozibil, pulberărie: a preferit mai bine să puie foc prăfăriei, să saie în aer cu palat cu tot (I.-GH.).

PRĂFOS *adj.* ① Plin de p r a f: mahalalele, cu case mici, pe laturile șoselei foarte prăfoase (IRG.) ¶ ② Ca praful.

PRAFTORIȚĂ (*pl.*-țe, PRAFTURĂ, O PLE(A)FTURĂ *pl.*-ri *sf.* Unealtă a fierarului, cu care stropește para cărbunilor cînd înfierbîntă fierul în foc (☛ 3939): botezînd cu praftorița cărbunii cari își ațițau din ce în ce flacările lor albăstrii (DLVR.); Și cu praftorița udă mai adesea să-l lovești (PANN); dacă n'ar fi fost focul, foile, pleaftura... ați fi rămas mult și bine în fundul pămîntului ruginite (CRG.); Patru împlîntate, patru spînzurate și o pleftură (GOR.), *ghicitoare despre* „vacă".

Fig. 3939. Praftoriță.

PRĂFUI (-uesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) umplea, a (se) acoperi de p r a f.

PRĂFULEȚ (*pl.*-ețe) *sn. dim.* PRAF: nu mai găsiră din trupul lui nici ~ (ISP.).

PRĂFURIU *adj.* De coloarea p r a f u l u i: muma, slabă, ofilită, prăfurie, și totuși plăcută (BR.-VN.).

PRAG (*pl.*-guri) *sn.* 1 ⌂ Grindă sau bucată de lemn ori de piatră așezată în partea de jos a unei uși sau a unei porți și peste care se pășește cînd intră sau iese cineva (= ~ul de jos); bucata de lemn sau de piatră așezată în partea de sus a unei uși sau a unei porți, paralelă cu pragul de jos (= ~ul de sus) (▣ 3940): sta așa încremenit între ~uri (SB.); tipicul se învață călcînd des ~ul bisericii (ZNN.); i-a poruncit să nu-i mai calce ~ul, că-i rupe picioarele (CAR.); pe ~ nu e bine a mînca, căci se zice că acela își mănîncă norocul (GOR.); cînd cineva pleacă la drum, presară-i făină pe ~, ca să-i meargă în plin (GOR.); pînă nu dai cu capul de ~ul de sus, nu vezi pe cel de jos (ISP.); a dat omul cu capul de ~ul de sus (BR.-VN.), a pățit-o și s'a învățat minte; ☛ PICIOR ① ¶ ② Treaptă, ridicătură, înălțătură peste care trebue trecut în mers, sau peste care curge o apă: sunînd din unde, s'aruncă pîrăul pe ~uri de stînci (VLAH.) ¶ ③ † Locul unde o apă curgătoare cade cu furie dintr'un punct mai înalt: în amețitoarea iuțeală cu care trecem colții și ~urile strîmtorii (VLAH.) ¶ ④ ‡ Soclu: Traian... peste Dunărea au făcut pod... a căruia pod și astăzi se cunosc ~urile în apă (M.-COST.) ¶ 5 Ⓕ Preajmă, margine, hotar, intrare, început: aici sîntem în ~ul Moldovii (VLAH.); în ~ul dealului dai de casele boierului (D.-ZAMF.); au găsit pe bătrînul spovedit și griit, gata să treacă ~ul vecinicei (CAR.); Ș'atunci pe ~ul morții la mine ai gîndit (ALECS.) ¶ ⑥ Ⓟ Partea de jos a pîntecelui, în dreptul șoldurilor: i s'a lăsat vătămătura în ~, ca să nu te doară în ~, să nu mănînci splină de porc (PAMF.); Femeia îngreunată să nu cumva să doarmă pe pragul casei, căci i se lasă copilul în ~, și-i greu de ea (GOR.) ¶ ⑦ ♩ Bucățică de fildeș sau de lemn de abanos aplicată la capătul de sus al limbii unei viori, și pe care sînt patru crestături care susțin coardele, ca să nu atingă puntea; numit și „prăguș" (▪ 3941) [vsl. p r a g ŭ].

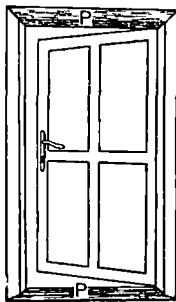

Fig. 3940.
P. P. Praguri.

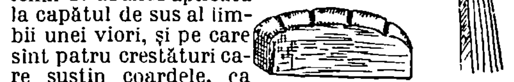

Fig. 3941.
Prag de vioară.

PRĂGAR (*pl.*-are) *sn. Olten* ⌂ Grinda care formează p r a g u l de sus al ușii (VÎRC.).

***PRAGMATIC** *adj.* ‡ Sancțiune ~ă, regulament emanat de la o adunare și de la un suveran privitor mai adesea la materii eclesiastice; *în spec.* legea emanată de la Carol al VI-lea al Austriei în anul 1713, prin care se îngădue succesiunea la tron a femeilor, în lipsă de moștenitori de parte bărbătească [fr. ← gr.].

PRAGMATIE ☛ PRAMATIE.

PRĂGUȘ (*pl.*-ușe) *sn.* ♩ ☛ PRAG ⑦.

PRĂGUȚ (*pl.*-uțe *sn. dim.* PRAG: Din ~ pînă 'n gărduț, Toată fata-i c'un drăguț (GR.-N.).

‡**PRAH** = PRAF.

PRAHAIȚĂ, *Mold.* PRAHAGHIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ♣ Mică ciupercă, comestibilă cînd e tînără, cu carnea albă, mai tîrziu măslinie și brună-roșcată; după coacere, se deschide la vîrf, lăsînd să iasă un praf brunroșcat sau gălbuiu-închis, format din sporii ciupercii; poporul întrebuințează acest praf ca leac împotriva bubelor numite „plescaiță" *(Bovista plumbea)*.

PRAJ ☛ PRAZ.

PRĂJI (-ăjesc) 1. *vb. tr.* ① ✕ A frige, a coace în unt, în grăsime, în untdelemn: ~ peștele ¶ ② A frige pe cărbuni pe jar, etc.: ~ castane, alune ¶ ③ A rumeni prin frigere ¶ ④ A încălzi tare, a înfierbînta ¶ ⑤ F A chinui, a tortura: i-a dat în cap cocoanei... să-l prăjească și pe altă parte (CAR.).

2. *vb. refl.* A se încălzi tare la para focului sau la arșița soarelui: sta baba de se prăjea la foc (R.-COD.) [vsl.].

PRĂJINĂ (*pl.*-ini *sf.* 1 Par lung, joardă, beldie: pintre umea ce se înghesuia... se zărește o hîrtie fîlfîind... în vîrful unei prăjini (CRG.); ☛ NAS ②; poporul crede că, făcîndu-se anumite vrăji, poate fi adus cineva prin văzduh, călare pe o ~, acolo unde e dorit cu înfocare: uite-așa am văzut eu cum au venit pe ~ coșcogeamite oameni cît munții (SAD.) ¶ ② Veche măsură agrară de 3 stînjeni — 5m., 899 în Muntenia, 6m., 69 în Moldova; prăjina pătrată avea 9 stînjeni pătrați; ☛ FĂLCEȘC, POGONEȘC ¶ 3 Ⓕ F Om foarte înalt și subțire: n'avea 17 ani împliniți și era coșcogemite ~ (VLAH.) [bg.].

PRĂJIT *adj. p.* PRĂJI. 1 Copt, fript, rumenit la foc sau în grăsime: ceafa ~ă; alune, castane ~e; pește ~; Ⓕ F a mînca, a înghiți răbdări ~e, a răbda, a înghiți în sec ¶ ② Ars de soare.

PRĂJITURĂ (*pl.*-turi *sf.* ✕ ① Aluat (din făină amestecată cu zahăr și unt, preparat uneori cu ciocolată, nuci, migdale, fructe, etc., copt în cuptor ¶ ② Un fel de mîncare țărănească din mălaiu prăjit în unt sau untură, în care s'a rumenit ceapă (CIAUS.) (SEZ.) [p r ă j i].

***PRALINĂ** *pl.*-ne *sf.* ✕ Migdale prăjite în zahăr [fr.].

PRAMATIE, PRAGMATIE *sf.* F Făptură, soiu de om, poamă, sculă: nu trebue să știu eu ce pramatie de călător primesc noaptea 'n gazdă? (CAR.); pragmatia noastră... își urmeză calea apucăturilor din vechime, dînd cîștig celor cari se scoală mai de dimineață (LUNG.) [ngr. πραγματεία].

+**PRĂMÎNDI** -desc *vb. tr.* și *intr.* ① ‡ A petrece, a locui: prămîndește prin codri ca pasărea (PS.-SCH.) ¶ ② *Trans.* A lăsa în rezervă, la o parte, la pășune (VIC.) [vsl. p r ĕ b ą d ą + p r ĕ m ă d l i t i].

PRANIC (*pl.*-ice) *sn. Trans. Maram.* (BRL.) (PȘC.) MAIU 1 ④ [rut. p r a n y k].

PRĂPĂD *sbst.* Nimicire, peire, risipă, pagubă mare: s'a pornit un vînt de sus... vine ~ (CAR.); dacă vre-un ~... cădea peste semănăturile megiașilor, apoi pe ale lui le amesteca cu pămîntul (ISP.); s'a făcut mare ~ de oameni (ISP.); după ce... a văzut el ~ul și risipa norodului lui (VLAH.); a veni ~, a veni în număr mare, cu furie, să prăpădească tot; un călăreț aduce vestea că vine ~ greimea cea de temeiu a împăratului (VLAH.) [p r ă p ă d i].

PRĂPĂDENIE *sf.* Nimicire, peire, prăpăd: dar cum să te cobori, căci jos era ~! (CRG.); mînia grădinarului trecu ori-ce hotare, cînd veni și văzu acea mare ~ (ISP.) [p r ă p ă d i].

PRĂPĂDI (-ădesc 1. *vb. tr.* ① A nimici, a face să piară, a extermina: Turcii n'au de gînd să mi-l crească, ci să mi-l prăpădească (ISP.); m'ar prăpădi pentru această îndrăzneală (MERA) ¶ ② A strica de tot: mi am prăpădit hainele pe ploaie ¶ ③ *Mold.* A pierde: Ce se vaită și nu-l doare și caută și nu prăpădește? (GOR.), *ghicitoare despre* „porc"; ~ din ochi pe cineva, a-l iubi peste măsură: o prăpădea din ochi, de dragă ce-i era (CRG.).

2. *vb. refl.* 1 A se nimici, a pieri, a muri: p'aci p'aci era să se prăpădească biata femeie (ISP.); nu mă prăpădesc de dragul meseriei mele (BR.-VN.); a se ~ de rîs, a nu mai putea de atîta rîs, a se strica de rîs, a face un haz nespus: să-l vezi ce caraghios e cu țigara în gură, să te prăpădești de rîs (CAR.) ¶ ② A se strica de tot ¶ ③ A se pierde: banul muncit nu se prăpădește (PANN); a se ~ cu firea, a se pierde cu firea: lăutarul se prăpădea cu firea, trîntind capul p'un umăr și pe cellalt (DLVR.) [vsl. p r o p a s t i, -p a d ą].

PRĂPĂDIT *adj. p.* PRĂPĂDI. 1 Nimicit, pierit; stricat de tot; pierdut ¶ ② Ⓕ Decăzut, ticălos, păcătos, nenorocit: un ~ de argat... cheleș și dosădit, de n'are seamăn pe lume (ISP.); un ăla, un ~ de amploiat, n'are chioară în pungă (CAR.).

PRĂPĂDITOR *adj. verb.* PRĂPĂDI. Care prăpădește.

PRĂPĂDOAMNĂ — PREAPODOBNĂ.

PRĂPASTIE *sf.* ① ⛰ Rîpă foarte adîncă, adîncătură rîpoasă de toate părțile, al cărei fund nu se poate vedea: merge ea cît merge... pînă ce dă de o ~ grozavă și întunecoasă (CRG.) ¶ ② Ⓕ Despărțitură de ne trecut, deosebire grozav de mare: Dan rămase pe deplin convins că între el și Ana e o ~ (VLAH.) ¶ ③ Ⓕ Gol, imensitate de nepătruns, fără margini: ce ~ trebue să fie în inima acestei femei! (GN.); numai atunci a înțeles ce ~ de durere se ascundea sub înfățișarea lui de liniște

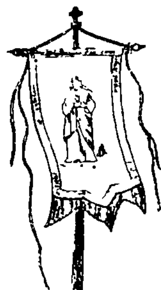
(BR.-VN.) ¶ 4 *pl.* Ⓕ *F* Lucruri grozave, de neînchipuit: **n'auzi tu ce prăpăstii spun frații tă?** (ISP.) [vsl. p r o p a s t ĭ].

PRĂPĂSTIOS *adj.* 1 Plin de p r ă p ă s t i i, ripos: **ne scoborim în adîncul ~ al văii** (VLAH.); **nici prin vis piciorul nu mi-a călcat prin asemenea prăpăstioase locuri** (ODOB.) ¶ ② Ⓕ *F* Fioros, care te umple de groază ¶ ③ Ⓕ *F* Pe care o minte sănătoasă n'o poate concepe; de neînchipuit: **ne spune lucruri prăpăstioase; peste ce-a făcut natura de ~, numai geniul și prostia stăpînesc** (DLVR.).

PRĂPĂSTUI (-uesc) 1. *vb. tr.* A arunca într'o p r ă p a s t i e.

2. *vb. refl.* ① A cădea, a se arunca într'o prăpastie ¶ ② A se arunca, a năvăli asupra cuiva.

PRAPOR, PRAPUR *sm.* și (*pl.* -re) *sn.* 1 ⚔ ‡ Steag ostășesc prins de vîrful unei lănci: **de două laturi se întindea oastea pedestră cu prapurele plecate, cu sănețile în jos** (ODOB.); **copiii din casă purtînd prapurele Țării** (FIL.) ¶ 2 *Băn. Bucov.* Steag bisericesc care se poartă la procesiuni (▣ 3942) ¶ 3 Membrana care învelește stomacul și mațele animalului: **~ de miel; se face încurcătură 'n mațe, de se sparge praporul** (CAR.); **din plămîile fierte și tocate... învălindu-se în prapur... se face plăcinta de cighir** (VOR.) [vsl. p r a p o r ŭ].

Fig. 3942. Prapor de biserică.

PRAPURCIC *sm.* ⚔ Port-drapel în armata rusească: **polcovnicii și ~ii bănănăiau d'ancitelea** (DLVR.) [rus. p r a p o r š č i k ŭ].

PRĂSEA ☞ **PLĂSEA.**

***PRASEOLIT** *sm.* ⊕ Silicat hidratat natural de aluminiu, magnezie și fier, de coloare verde [fr.].

PRĂSI -ăsesc *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) înmulți prin naștere sau reproducere: **tot în locul acesta mi-am prăsit oițele** (RET.); **dă le focului de icoane! d'abia prăsesc cari și păduchi de lemn** (CAR.); **unde nu este lac, nu se prăsesc broaște** (I.-GH.); **zeul vinului... umbla... învățînd și pre bun și pre rău cum să prăsească și să lucreze vița** (JIP.); **într'însul trăesc și se prăsesc... cei mai frumoși bărbați din tot plaiul** (ODOB.); **de atunci s'au prăsit în țara aceea leneșii** (R.-COD.); *F*: **nu mă slăbesc nevoile să prăsesc bani în pungă** (JIP.) [srb. p r a s i t i].

PRĂSILĂ *sf.* Soiu, rasă, progenitură (de animale): **am auzit că are o ~ de cîini, de s'a dus vestea** (D.-ZAMF.); *pr. ext.* (despre oameni): **Tîrgoviște... orașul de descălecătoare, care a scos la maidan cea mai fină ~ de oameni mari** (GN.); **această ~ voinică și vioaie umplea mahalaua de veselie și năzdrăvănii** (DLVR.) [sl. *p r a s i l a < p r a s i t i].

PRĂSILOS *Olten. adj.* Care face p r ă s i l ă numeroasă, prolific, puios (CIAUȘ.).

***PRASIU** *sbst.* ⊕ = **PRASEOLIT** [it.].

PRĂSTĂVALĂ *sf. Olten.* numai în *loc. adv.* **DE-A PRĂSTĂVALA.** rostogolindu-se peste cap, de-a berbeleacul [comp. t ă v ă l i].

PRAȘĂ *sf.* ✓ Prașilă: **cum ne vom mai apuca și de lucrul cartofilelor ce cer tot atîta ~ cît și porumbul?** (ION) [p r ă ș i].

PRAȘCĂ *sf. Trans.* = **PLASCĂ**②: **căută mreaja și prașca socru-so și hai cu ele la Someș** (RET.).

PRĂȘCĂU, PRAȘCĂU *sm. Mold. Băn. Trans.* Holteiu (care umblă hoinărind pe ulițe); ștrengar; desmățat, destrăbălat, stricat: **cam tîrziu vii, prășcăule, ce mă lași să te aștept cu cina 'n masă** (RET.); **un prașcău, un om de nimica ...poate încă să le facă și alte neplăceri** (MAR.).

PRAȘCHIE — **PRAȘTIE.**

PRĂȘCHILĂ (*pl.* -le) *sf. Băn.* — **PRĂȘTILĂ.**

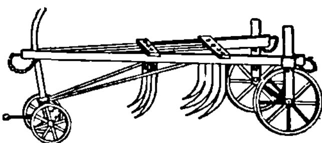
PRĂȘI (-ășesc) *vb. tr.* ✓ A săpa ogorul de porumb, via sau straturile de legume, curățindu-le de buruieni: **într'o zi poate ~, după loc, de la patru pînă la opt prăjini** (ION.) [vsl. p r a š i t i].

PRAȘILĂ, PRĂȘILĂ *sf.* ✓ Faptul de a prăși, săparea porumbului, viei, etc.: **trebue să le dăm (morcovilor) întîia prașilă îndată ce-i putem deosebi dintre buruieni** (ION.); **sculați, vere, c'a zis boieru să mergeți azi la prășilă** (JIP.) [sl. *p r a š i l o < p r a š i t i].

PRĂȘIT 1. *adj. p.* **PRĂȘI** ¶¶ © **NEPRĂȘIT.**

2. *sbst.* Faptul de a prăși: **~ul bobului va fi răsplătit prin îmbelșugata lui rodire** (ION.); **nu fac nici moșinoaie cum trebue la ~ul lor** (DRĂGH.)

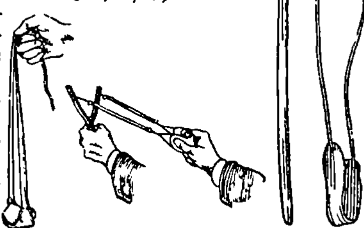
PRĂȘITOR 1. *sm.* ✓ Lucrător tocmit ca să p r ă ș e a s c ă ogorul: **mama mă trimite la niște lingurari ce-i aveam tocmiți ~i în Valea-sacă** (CRG.); **~ii îl taie înadins... să nu aibă multă muncă la oules** (DRĂGH.).

Fig. 3943. Prășitoare.

2. **PRĂȘITOARE** *sf.* Mașină agricolă întrebuințată la prășit (▣ 3943).

PRĂȘTIAȘ *sm.* ① Cel ce aruncă cu p r a ș t i a ¶ ② Cetlăiaș, cal lăturaș, cal de praștie: **nezărind... nici căruța... nici ~ii lui cari sforăiau** (DLVR.).

PRAȘTIE *sf.* ① Instrument alcătuit dintr'o bucată de piele prinsă de două căpătîie de sfoară sau de elastic, cu care se asvîrlă pietre sau pietricele la o mare depărtare (▣ 3944): **Voinicelul învîrti repede praștia ca s'o izbească în fiară** (ODOB.); **Și grindină din mii de prăștii Oprește ceată după ceată** (D.-ZAMF.); **a da cu praștia,** *a)* a arunca pietre sau pietricele cu praștia; *b)* a se duce rar pe undeva; *c)* a căuta să fure: **nici pomeneală nu era... să dea cu praștia prin bucătelele de friptură** (ISP.); **păzești casa cu praștia** (PANN), nu ești mai niciodată acasă ¶ ② Curmeiu ce se leagă de leucă ori de capătul osiei și de care se prinde un cal lăturaș; **cal de ~,** cal lăturaș, cetlăiaș ¶ ③ Frînghie, căpăstru de care se ține calul spre a-l dresa: **a da un cal la ~,** a-l face să alerge în cerc, ținîndu-l de căpăstru: **un geambaș da la ~ un cal neînvățat** (DLVR.) [vsl. p r a š t a].

Fig. 3944. Prăștii.

PRĂȘTILĂ (*pl.* -ie) *sf. Olten. Mold. Trans.* Șindrilă [comp. bg. p r a š t i l o].

PRAȘTINĂ *sf.* Boștină tescovină [bg.].

PRĂȘTINĂ (*pl.* -ini) *sf.* ✓ Prăjină ce se înfige în vîrful stogului sau clăii de fîn, în stuful sau paiele de pe acoperișul casei.

○ **PRAU, PRAV** = **PRAF: palatul și uriașul se prefăcură în prav și pulbere** (CAT.).

PRĂVAL (*pl.* -aluri) *sn.* ① Coastă repede de munte, povîrniș, repeziș ¶ ② Cascadă mică ¶ ③ Rostogolitură [p r ă v ă l i].

PRĂVALĂ *sf. Olten.* numai în *loc. adv.* **DE-A PRĂVALA,** de-a rostogolul (VÎRC.) [p r ă v ă l i].

PRĂVĂLAC (*pl.* -ace) *sn.* (POL.) (STAM.) = **PRĂVĂLIȘ.**

PRĂVĂLATEC, PRĂVĂLATIC *adj.* Foarte povîrnit, cu repeziș mare la vale: **Ele trec cu harnici unde și suspină 'n flori molatic, Cînd coboară 'n ropot dulce din tăpșanul prăvălatic** (VLAH.); **pe drumul prăvălatic... înainta calul în trapu-i domol** (SAD.) [p r ă v ă l i].

PRĂVĂLI (-vălesc, -val) 1. *vb. tr.* ① A răsturna: **Făt-frumos prăvăli peste piuă o bucată de stîncă** (EMIN.); **te rog să mîi cu băgare de samă, ca să nu-mi prăvăli nora** (CRG.) ¶ ② A rostogoli la vale; **Huejdul, rîuleț lin și ticnit, se înflă, prăvale ori-ce îi iese înainte** (NEGR.).

2. *vb. refl.* ① A se răsturna, a cădea de la o înălțime: **fieste-care dintre noi se cumpănea în toate chipurile, pentru ca să nu se prăvale brișca** (ALECS.); **luntrea urmărită se prăvăli în apă** (GN.); **Stînca stă să se prăvale În prăpastia mărează** (EMIN.) ¶ ② A se rostogoli la vale: **acești copaci, prăvălindu-se, tîrau după sine tot ce întîlneau în calea lor** (ISP.); **un moment am crezut că are să se prăvale și el ca pietrele asupra mea** (GN.) [vsl. p r o v a l i t i].

PRĂVĂLIAȘ *sm.* Negustor ce are o p r ă v ă l i e.

PRĂVĂLIE *sf.* Local în care un negustor

își expune și-și vinde marfa, magazin (— *Mold.* „dugheană"): ciiricul să n'aibă ~ de vinzare de vin, carea se chiamă prost circiumă (PRV.-MB.); se uita prin toate prăvăliile și se mira de toate cele ce vedea (ISP.) [comp. vsl. p r a v l j e n i j e „administrație"].

PRĂVĂLIOARĂ (*pl.*-re) *sf.* *dim.* PRĂVĂLIE: cum poate el să încapă, lung cum e, în prăvălioara aia joasă? (BR.-VN.).

PRĂVĂLIȘ (*pl.*-ișuri *sn.* Coastă repede de munte, povîrniș, repeziș: la ~uri îi culc de-a rîndul (ALECS.) [p r ă v ă l i].

†**PRAVĂȚ**[1] *sbst. Mold. Olten.* Țel, țintă, scop final [vsl. p r a v ĭ c ĭ].

PRAVĂȚ[2] *sbst. Băn.* Puțul de intrare la o mină ce se coboară drept în jos [srb. p r a v a c].

†**PRĂVI** PRIVI: Șede mîndra și-l prăvește, De lăcrimi abia-l zărește (VOR.).

PRAVILĂ (*pl.*-le, -li) *sf.* ① † Lege; cod, codice: el îi advocat, cunoaște toate pravilele și-i în stare să lucreze cum se cade în Senat (ALECS.); pravilele împărătești; pravila lui Matei Basarab ¶ ② Regulă, regulament: și a pus părintele ~ și a zis că în toată Sîmbăta să se procitească băieții și fetele (CRG) ¶ ③ Carte care cuprinde îndatoririle monahale și preoțești, canoanele etc.: pravila de la Govora; ca dintr'un vis depărtat i se deștepta în cap crimpeie de pravili și glasuri bisericești (VLAH.) ¶ ④ Canon, pedeapsă [vsl. p r a v i l o].

†**PRAVILNIC** *adj.* ① Legal, după pravilă: dobîndă ~ă ¶ ② Major: o damă engleză, cu o femeie ce o servea, în vîrstă de două ori majoră, sau, după cum zic logofeții, ~ă (BOL.) [sl.].

†**PRAVILNICESC** *adj.* Legal, p r a v i l n i c.

†**PRAVILNICEȘTE** *adv.* În mod legal, conform cu pravilele [p r a v i l n i c e s c].

†**PRAVOSLAVIE** *sf.* Ortodoxie [vsl.].

†**PRAVOSLAVNIC** *adj.* Ortodox, dreptcredincios: ~a mărturisire; ~a credință; de va lua bărbatul ~ muiare eretică, sau ~ă muiare să ia bărbat eretic, atunci să se despartă (PRV.-MB.); gospodari cuprinși și creștini ~i, cu frica lui Dumnezeu (VLAH.) [vsl. p r a v o s l a v ĭ n ŭ].

PRAXĂ *sf.* Ⓟ = PRAXIS.

†**PRAXIS** *sbst.* Ⓟ Practică, experiența vieții, rutină: Măria Ta ești luminat și cu ~, și știi mai bine decît mine prin cîte primejdii am să trec (FIL.) [ngr.].

PRAXIU *sbst.* Carte bisericească conținînd Faptele Apostolilor, Apostol: ~l lui Coresi [gr.].

PRAZ, *Mold.* PRAJ *sbst.* ① Plantă din familia liliaceelor, cu tulpina cilindrică și cu frunze pînă în partea mijlocie; originară din regiunea mediteraneană, e cultivată la noi ca plantă culinară (*Allium porrum*) ([■] 3945) ¶ ② PRAZUL-IEPURELUI = AIUL-ȘARPELUI [vsl.].

Fig. 3945. Praz.

‡**PRAZDNIC...** = PRAZNIC...

PRAZNIC (*pl.*-ice *sn.* ① Sărbătoare mare bisericească: în ziua de ~e, cum e la Paști și Crăciun, nu (se) mătură în casă (GOR.) ¶ ② Ospăț, masă mare pentru pomenirea unui răposat: acuma trebuia să se gătească de comîndă și să-i facă bietei babe și un ~ (SB.); să dea Dumnezeu tot anul să fie sărbători și numai o zi de lucru, și atunci să fie ~ și nuntă (CRG.); omul care este harnic, totdeauna are ~ (PANN); Ⓟ: vrabia mălaiu visează și calicul ~ul MĂLAIU ①; șade la dracul în ~, șade foarte departe, unde și-a înțărcat dracul copiii [vsl. p r a z d ĭ n i k ŭ].

PRĂZNUI, ‡ PRĂZDNUI (-uesc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) sărbători, a (se) serba, a (se) ținea ca o sărbătoare: să fi văzut ce era aici la Sfîntul Ilie, cînd se prăznuia hramul bisericii (VLAH.); Joile după Paști se prăznuesc pînă la Înălțarea Domnului, ca să nu strice grindina țarinei (GOR.) ¶ ② *F* A benchetui, a se ospăta: am cheltuit, dar barim am prăznuit (ISP.) [vsl. p r a z d ĭ n o v a t i].

PRĂZULIU *adj.* Verde ca p r a z u l: își ținea senlele într'o basma prăzulie cu vărgi roșii (BAS.).

PRE PE.

PREA *adv.* ① Peste măsură, afară din cale, mai mult decît trebue sau decît se cuvine (*servește la formarea superlativului absolut la adjective și adverbe*): e ~ mic; am ~ mult; e ~ departe; se întrebuințează adesea la titulaturi: ~ stimată Doamnă; ~ mărite Doamne; ~ înălțate împărate; ~ bunul Dumnezeu; *în locuțiuni*: ~ de tot; ~ din cale afară; ~ ~: omul nu trebue să fie nici ~ ~, nici foarte foarte (PANN); De n'am mătăsuri, am ce pot, Nici bun ~ ~, nici rău de tot (COȘB.) ¶ ② Prea mult (*dinaintea unui verb*): voinice, ~ o iei repede, răspunse părintele Știubei (DLVR.) ¶ ③ Nu ~, nu tocmai, nu de tot, nu atît cît ar trebui, cît s'ar cuveni: moș Ion Roată nu ~ punea temein pe vorbele boierești (CRG.); aduc legi d'afară 'n țară, căci pe la noi nu ~ ne taie capu cum să le croim (JIP.); împăratul cel poftit, adecă tatăl miresei, mînca și nu ~ (ISP.) [vsl. p r ě].

PREACURATA *adj. f.* Neprihănită, epitet al Sfintei Fecioare: ~ Fecioară, Maica Domnului [p r e a + c u r a t ă, traducere din sl. p r e c i s t a].

‡**PREACURVĂ** (*pl.*-ve) *sf.* Femeie adulteră: cînd va pîrî bărbatul pre muiare-ș la judecătoriu cum iaste ~ (PRV.-MB.) [format după vsl. p r ě (l j u b o d ě j c a) + c u r v ă].

‡**PREACURVAR** *adj.* si *sm.* Adulter, care comite un adulter: acela să chiamă hotru și să va certa ca un hotru și ca un ~ (PRV.-LP.) [format după vsl. p r ě (l j u b o d ě j) + c u r v a r].

‡**PREACURVI** (-vesc *vb. intr.* A comite un adulter: cînd îndeamnă... pre muiarea lui să preacurvească (PRV.-MB.) [format după vsl. p r ě (l j u b o d ě j t i) + c u r v i].

‡**PREACURVIE** *sf.* Adulter: nu-și va piarde numai zestrele muiarea ceea ce va fi făcut ~, ce încă-și va piarde și darurile cîte i-au fost dăruit bărbatul (PRV.-MB.) [format după vsl. p r ě (l j u b o d ě j s t v o) + c u r v i e].

PREAJMĂ, PREJMĂ *sf.* ① Apropiere, vecinătate: în ~, sub niște vechi tulpine de nuci... erau aruncate obezi de roate (ODOB.); aici ne odihnim pe mușuroaiele de iarbă din preajma șipotului (VLAH.); prin preajma locului aceluia trăia un pustnic (ISP.) ¶ ② Locul, ținutul de jur împrejur, împrejurime: cît ține prejma casei, nu se găsea nimeni mai presus de Marta (SLV.); preajma e așa de tăcută în oraș, încît din uliță se aude... pianul (BR.-VN.) ¶ ③ Ajun, timpul apropiat de ceva: vorbind cu greață de mezatul de conștiințe din preajma alegerilor (BR.-VN).

*__PREALABIL__ *adj.* Care trebue zis, făcut, cercetat înainte de a se ocupa de altceva: voește ca, mai 'nainte de întrunirea plenipotenților, să existe o înțelegere ~ă asupra teritoriilor în litigiu (I.-GH.); chestiune ~ă, hotărîre pe care o ia o adunare de a nu voi să treacă la examinarea unei chestiuni [fr.].

PREAMĂRI (-ăresc) *vb. tr.* A ridica în slavă, a proslăvi, a glorifica: toți îl preamăreau cu strigăte voioase (VLAH.) [p r e a + m ă r i, după sl. p r o s l a v i t i].

*__PREAMBUL__ (*pl.*-ule) *sn.* ① Cuvîntare, scriere care servește ca introducere, care se rostește sau se scrie înainte de a intra în fondul chestiunii ¶ ② Expunerea motivelor care precede un proiect de lege [fr.].

PREAPODOBNA, Ⓟ PRĂPĂDOAMNA *adj. f.*: ~ Paraschiva, sfînta Paraschiva [vsl. p r ě p o d o b ĭ n a].

PREASENĂ *sf.* Curcaua sau chinga de sub pieptul calului [srb. p r s i n a].

PREASFINȚIE, PREAOSFINȚIE *sf.* — SFINȚIE [1] [format după vsl. p r ě o s v ę š t e n ŭ].

PREASFINȚIT *adj.* — SFINȚIT 1 ② [format după vsl. p r ě o s v ę š t i s t v o].

PREA-SFÎNTA *adj. f.* Maica Domnului.

†**PREASTOL** PRESTOL.

PREATCĂ (*pl.* pretce) *sf.* Fie-care din bețișoarele ce se pun în stup și pe care albinele își construesc fagurii [comp. srb. p r i t k a].

*__PREBENDĂ__ (*pl.*-de) *sf.* Venitul unui canonic [fr.].

PRECĂDERE *sf.* Prioritate, întîietate, preferință [formațiune modernă din lat. p r a e + c ă d e r e].

*__PRECAR__ *adj.* Care depinde de voința altuia sau a unor împrejurări nestatornice, nesigur: nu

ni i foame de literatură, pentru că altă foame bate la poarta existenței noastre ~e (VLAH.) [fr. précaire].

*PRECAUT adj. Băgător de seamă, cu luare aminte, atent ¶ C NEPRECAUT [lat.].

*PRECAUȚIUNE, PRECAUȚIE sf. Băgare de seamă, pază, fereală: se scoală încetinel și cu cea mai mare precauție iese (CAR.) [fr.].

*PRECEDA sau PRECEDE (-ced) 1. vb. tr. ① A merge înainte: ~ pe cineva ¶ ② A fi, a se întîmpla înainte: războiul balcanic a precedat războiul mondial.

2. vb. intr. A se afla, a fi, a veni imediat înainte: lecțiunea ce precede [fr.].

*PRECEDENT 1. adj. Care este sau a fost imediat înainte: anul ~.

2. (pl.-ente) sn. Obiceiu, uz, exemplu stabilit printr'un fapt identic petrecut odată, și care îngăduie să se poată face iar așa; (un fapt) fără ~e, cum nu s'a mai întîmplat [fr.].

*PRECEPT (pl.-te) sn. Învățătură, povață, regulă [fr. < lat.].

*PRECEPTOR sm. Cel ce e însărcinat cu instrucțiunea și educațiunea unui copil, în particular [fr.].

PRECESTĂ PRECISTĂ.

PRECESTANIE PRICESTANIE.

*PRECIPITA (-pit 1. vb. tr. ① A arunca dintr'un loc ridicat într'o adîncime, într'o prăpastie, a da de rîpă, a prăvăli ¶ ② A face vînt, a da brînci, a repezi ¶ ③ A grăbi, a zori, a pripi: el aducea mașini electrice pentru a ~ fecundarea semințelor (VLAH.) ¶ ④ A determina precipitarea unui corp într'un lichid.

2. vb. refl. ① A se arunca dintr'un loc înalt într'o adîncime, a se da de rîpă, a se repezi, a-și face vînt ¶ ② A se năpusti, a năpădi, a năvăli, a da năvală ¶ ③ A se grăbi, a se zori, a se pripi ¶ ④ A se depune la fundul unei soluțiuni [fr. < lat.].

PRECIPITARE sf. ① Faptul de a (se) precipita ¶ ② Grabă, zor, pripă ¶ ③ Formarea unui corp solid în sînul unui lichid sub influența unui fenomen fizic sau chimic (răcire, descompunere dublă, etc.).

*PRECIPITAT 1. adj. p. PRECIPITA.

2. (pl.-ate) sn. Corp solid obținut într'un lichid prin precipitare; ~ roșu, oxidul roșu de mercur.

*PRECIPIȚIU (pl.-ții) sn. Prăpastie, rîpă [lat.].

*PRECIS adj. ① Lămurit, limpede, exprimat clar: ordin ~; — © NEPRECIS ¶ ② Care cuprinde tot ce trebue fără nimic de prisos: discurs ~ ¶ ③ Hotărît, fix, bine determinat; la ora ~ă [fr.].

PRECISTĂ adj. f. Preacurată: Maica ~, Maica Domnului [vsl.].

*PRECIZA (-izez) vb. tr. ① A hotărî limpede, lămurit, scurt și cuprinzător: ~ un ordin ¶ ② A arăta întocmai, a hotărî, a fixa ~ o dată [fr.].

*PRECIZIUNE, PRECIZIE sf. ① Mare exactitate ¶ ② Regularitate ¶¶ © NEPRECIZIUNE [fr.].

*PRECOCE adj. ① Copt înainte de vreme, timpuriu ¶ ② Desvoltat înainte de vreme, înainte de vîrstă: copil ~; minte ~; copiii erau gravi, de o seriozitate ~ (VLAH.) [fr. lat.].

*PRECOCITATE sf. Calitatea a tot ce este precoce, desvoltarea prea timpurie, înainte de vîrstă [fr.].

*PRECONCEPUT adj Conceput, fixat în minte, adoptat fără a fi cercetat mai de aproape, fără a fi pătruns mai adînc: idee ~ă [după fr. préconçu].

*PRECONIZA (-izez vb. tr. A lăuda, a recomanda peste măsură: demagogii găsesc un mijloc de a se face populari preconizînd libertăți stravagante (I.-GH.) [fr.].

PRECOVÎRȘI (-șesc) vb. tr. A covîrși: numai răbdarea și bunătatea lui Dumnezeu cea fără de margini poate să precovîrșească fărădelegile și îndărătnicia ta (CRG.).

*PRECUGETA (-et) vb. tr. A premedita [lat.].

PRECUGETARE sf. Faptul de a precugeta, premeditare.

PRECUM conj. ① Așa cum, după cum: fie voia ta, ~ în cer, așa și pe pămînt ¶ ② Pe cît, după cît: ~ bag de seamă; ~ se aude [pre + cum].

PRECUMPĂNI (-ănesc) vb. intr. și refl. ① A prepondera, a avea mai multă greutate, mai multă trecere, a întrece, a covîrși: părerea lui Aliuță de a ne opune cu arma... precumpăni asupra ideii de supunere (GN.) ¶ ② A ținea cumpăna, a sta în cumpănă: după șase ani de luptă crîncenă, în care victoriile se precumpăneau (I.-GH.) [cumpăni, format după lat. praeponderare].

PRECUMPĂNIRE sf. Faptul de a (se) precumpăni, preponderență.

PRECUMPĂNITOR adj. verb. PRECUMPĂNI. Preponderent.

○ PRECUP — PROCOP ②.

Fig. 3946. Precupeți.

PRECUPEȚ, sm., PRECUPEAȚĂ (pl -ețe) sf. ① Negustor care cumpără de la țărani legume, păsări, ouă, etc. și le vinde apoi, speculîndu-le mai adesea, în piață ¶ ② Vînzător ambulant de zarzavaturi (3946) [bg. prěkupec].

PRECUPEȚI (-ețesc) vb. tr. și refl. ① † A (se) vinde cu mărunțișul: posturile se precupețesc, se harcilueso în piață (ALECS.) ¶ ② A (se) vinde cu preț de speculă, a (se) vinde scump, a (se) specula, a (se) trafica: Mihai lua înțelegere cu Aron-Vodă și cu Sigismund care-și precupețea ajutorul (VLAH.) ¶ ③ A se tocmi pînă la o para, a nu lăsa din preț: greața nevoii... de a se ~ pentru onorariu (BR.-VN.) [precupeț].

† PRECUPI (-upesc) vb. tr. ① A vinde cu mărunțișul; a face negoț de precupeț ¶ ② A specula cinstea unei femei: ticălosul! să-și precupească soția pentru ca să aibă cu ce-și îndestula patimile! (ALECS.) [srb. prekupiti].

PRECURMA (-curm) vb. tr. și refl. A (se) întrerupe, a (se) curma: această întîmplare precurmă plăcerea poetului de a mai declama (BOL.); melodioasa cîntare a crestoasei ciocîrlii... pre care o precurmă din cînd în cînd cristeiul (NEGR.); Speranța mea din lume de moarte se precurmă (ALX.).

*PRECURSOR adj. și sm. Premergător, înainte-mergător [fr.].

PRECUVÎNTARE sf. Prefață, cuvînt înainte format după sl. prědŭslovije].

PREDA (-dau) 1. vb. tr. ① A da în primire, în mîna cuiva, a remite, a transmite: ~ o scrisoare; ~ complimente ¶ ② A da în puterea, pe mîna cuiva: ~ pe vinovat în mîna poliției ¶ ③ A da în mîinile vrăjmașilor: ~ o cetate ¶ ④ A da lecții despre o materie oare-care, a învăța pe școlari: predă limba latină la liceu.

2. vb. refl. A se închina, a se supune, a se da pe mîna dușmanului (după o luptă): orașul s'a predat asediatorilor: Osman Pașa s'a predat Românilor [vsl. prědati].

PREDARE sf. Faptul de a (se) preda; limba de ~, limba în care se învață diferitele materii într'o școală.

*PREDECESOR sm., PREDECESOARE sf. ① Acela, aceea care a precedat pe cineva într'un post, într'o demnitate ¶ ② pl. Cei ce au trăit înaintea noastră într'o țară [fr.].

*PREDESTINA (-inez, -in) vb. tr. ① A hotărî, a destina dinainte la fericirea, la mîntuirea vecinică ¶ ② A destina pe vecii vecilor să săvîrșească lucruri mari (vorb. de Dumnezeu) ¶ ③ A meni, a ursi, a sorti ¶ ④ A rezerva pentru un anumit scop, pentru ceva inevitabil [fr.].

*PREDESTINARE, PREDESTINAȚIUNE, PREDESTINAȚIE sf. ① Faptul de a predestina ¶ ② Doctrină în virtutea căreia unii oameni sînt destinați pierzării sau mîntuiți printr'o hotărîre a lui Dumnezeu ¶ ③ Desfășurare, înlănțuire fatală a evenimentelor: ursită, menire, soartă, scrisă [fr.].

*PREDICA (-dic) vb. tr. ① A ținea o predică, a vorbi din amvon, a învăța de pe amvon pe popor cuvîntul lui Dumnezeu, a propovădui ¶ ② A sfătui, a îndemna, a recomanda: ~ în pustiu, a nu avea cine să-l asculte, a nu fi ascultat, a bate toba la urechea surzilor [fr.].

*PREDICĂ (pl.-ici) sf. ① Cuvîntare rostită

de pe amvon credincioșilor, propovedanie, cazanie ¶ ② Ⓕ Mustrare, dojană [p r e d i c a].
*PREDICAT (*pl.*-ate) *sn.* Ceea ce se zice, ce se afirmă sau se neagă despre subiectul unei propozițiuni [lat.].
*PREDICATIV *adj.* Care stă în raport cu predicatul; verb ~, verb care poate forma singur predicatul, spre deosebire de verbele ajutătoare [fr.].
*PREDICATOR *sm.* ① Cel ce predică ¶ ② Cel ce propovădueşte o doctrină oare-care, propovăduitor [fr.].
*PREDICAȚIUNE, PREDICAȚIE *sf.* Faptul de a predica, predică, cuvîntare bisericească: preotul... străluceşte... în biserică... cu predicația mai tare decît 100 de lumini (TICH.) [lat.].
*PREDICȚIUNE *sf.* Prezicere, prorocie [fr.].
*PREDILECT *adj.* Cel mai iubit, cel mai plăcut, mai preferit [lat.].
*PREDILECȚIUNE, PREDILECȚIE *sf.* Preferință, aplecare, dragoste deosebită pentru cineva sau ceva: oamenii din popor executau hora, danțul lor de predilecțiune (FIL.); predilecțiunea lui Nicu Bălcescu era mai cu deosebire pentru studiile istorice (I.-GH.) [fr.].
*PREDISPOZIȚIUNE, PREDISPOZIȚIE *sf.* ① Inclinare, aplecare firească, dispoziție naturală de a face unele lucruri ¶ ② Dispoziție naturală de a căpăta anumite boale [fr.].
*PREDISPUNE (-pun) *vb. tr.* A pregăti pe cineva pentru o anumită stare, pentru a căpăta cu timpul o anumită boală: coperișurile caselor sînt albe, de un aspect moale, vaporos, ce predispune la visuri (VLAH.) [refăcut după fr. p r é d i s p o s e r].
† PREDMET (*pl.*-eturi) *sn.* Ⓟ Privință: eu vreau să-ți scriu tocmai în ~ul acesta (D.-ZAMF.) [rus.].
*PREDOMINA (-min) *vb. intr.* A sta mai presus, a stăpîni, a avea un rol mai însemnat, o influență de căpetenie: politica predominînd, literatura amuți (NEGR.) [fr.].
*PREDOMINANT *adj.* Care predomină [fr.].
*PREDOMINAȚIUNE, PREDOMINAȚIE *sf.* Faptul de a predomina, de a fi predominant [fr.].
*PREDOMNI (-nesc) *vb. intr.* A predomina: ideea care predomnea în acel partid... (I.-GH.); Libertatea predomneşte în tot ce-i vietuitor (DON.) [d o m n i, după fr. p r é d o m i n e r].
‡ PREDOSLOVIE *sf.* Precuvîntare [vsl. p r ĕ d ŭ s l o v i j e].
PREDUCEA, PREDUCICĂ *sf.* ① Gaură făcută cu potricala în urechea oii (3947): furculiță 'n dreapta și preducea 'n stînga, (e) semnul nostru de cînd lumea (LUNG.) ¶ ② Unealtă cu care se fac găurile la opinci [comp. PREDUF].

Fig. 3947. Preducea.

PREDUF (*pl.*-ufuri) *sn.* Mică gaură ce se face lîngă vrana unei buți; ☛ PRODUF [comp. slov. p r e d u h].
*PREEMINENT *adj.* Care e mai presus decît alții, superior în rang, în merit [fr.].
*PREEMINENȚĂ *sf.* Superioritate prin rangul, prin demnitatea ce ocupă cineva [fr.].
○ PREER = PRIER.
*PREERIE *sf.* Pășune vastă în apusul Americei de Nord [fr. p r a i r i e].
*PREEXISTA (-ist) *vb. intr.* A exista mai 'nainte [fr.].
*PREEXISTENT *adj.* Care există înainte de altul [fr.].
*PREEXISTENȚĂ *sf.* Existență anterioară alteia [fr.].
*PREFĂ ☛ PREFERANȚĂ.
PREFĂCĂTORIE, PRIFĂCĂTORIE *sf.* ① Faptul de a se p r e f a c e ¶ ② Mod de a se înfățișa, de a vorbi, de a lucra, contrariu adevărului, spre a înșela buna credință a cuiva, fățărnicie, ipocrizie: fata de împărat știu să se arate și să vorbească din inimă curată, fără prefăcătorie (ISP.); femeia era zugrăvită ca un monstru de minciuni și de prefăcătorie (D.-ZAMF.); ele nu se luptă voiniceşte, cu puterea, ci muiereşte, cu prifăcătoria (SB.).
PREFĂCĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Prefacere, schimbare: sărmanul o ajuns de clacă de cînd cu prefăcăturile aeste nouă (ALECS.) [p r e f a c e].
PREFACE (-fac) 1. *vb. tr.* ① A f a c e, a schimba în alt fel, a preschimba, a transforma: Turcii au prefăcut Sfînta Sofie în moschee; ~ coții în metri ¶ ② A reînoi: și-a prefăcut casele ¶ ③ A schimba în așa fel încît să nu se cunoască ce este sau ce a fost în realitate: și-a prefăcut glasul ¶ ④ A falsifica: ~ vinul.
2. *vb. refl.* ① A se face, a se schimba în altfel, a se preschimba, a se transforma: fata împăratului se preface într'o păsărică și sboară nevăzută (CRG.) ¶ ② A-și schimba firea, înfățișarea, graiul, felul de a lucra, etc. în așa fel încît să se arate cu totul contrariu realității, a simula: se preface că doarme, că nu știe nimic, că nu mă pricepe [format după vsl. p r ĕ t v o r i t i < t v o r i t i „a face"].
PREFACERE *sf.* Faptul de a (se) p r e f a c e: schimbare, preschimbare, transformare; reînoire; simulare; falsificare.
PREFĂCUT *adj. p.* PREFACE. ① Schimbat într'alt fel, preschimbat, transformat ¶ ② Reînoit ¶ ③ Care-și dă o înfățișare, care vorbește sau lucrează altfel de cum este în realitate, fățarnic, ipocrit: dînsa este fată, și încă din cele mai ~e (ISP.) ¶ ④ Falsificat: vin ~.
*PREFAȚĂ (*pl.*-fețe) *sf.* Cuvîntare a autorului la începutul unei cărți, în care dă cititorului anumite lămuriri, precuvîntare [fr.].
*PREFECT *sm.* ① Persoana pusă în capul unei prefecturi, la Romani ¶ ② Înalt funcționar pus în capul administrațiunii unui județ și ca reprezentant al puterii centrale (numit odinioară „ispravnic") ¶ ③ ~ de poliție, șeful poliției din cele mai însemnate capitale de județe (București, Brăila, Craiova, Galați, Iași, Cluj, etc.) [lat.].
*PREFECTORAL *adj.* ① Ce emană de la un prefect ¶ ② Ce ține de o prefectură [fr.].
*PREFECTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Numele mai multor funcțiuni publice la Romani ¶ ② Fiecare din cele patru împărțiri ale imperiului roman sub Constantin cel Mare: Prefectura Orientului, Iliriei, Italiei si a Galiei ¶ ③ Astăzi: funcțiunea de prefect și durata ei ¶ ④ Localul, birourile prefectului ¶ ⑤ Întindere teritorială administrată de un prefect ¶ ⑥ ~ de poliție, funcțiunea de prefect de poliție; localul unde se află instalat acesta împreună cu birourile lui [fr.].
*PREFERA, PREFERI (-fer) *vb. tr.* A-i plăcea mai mult, a prețui mai pre sus, a ține mai mult la ceva [fr.].
*PREFERABIL *adj.* Care trebue iubit, ales mai mult decît altul sau decît altceva, care merită a fi preferat [fr.].
*PREFERANȚĂ (*pl.*-țe), PREFERANSĂ (*pl.*-se) *sf.*, † PREFERANȚ (*pl.*-țe), PREFERANS (*pl.*-se) *sn.*, PREFĂ (*pl.*-fe) *sf.* Numele unui joc de cărți: el mergea adeseori să joace preferanță la alt boier (BR.-VN.); nu joc nici stos, nici vist, nici preferanț (NEGR.); avea trei prieteni cu cari făcea de obiceiu partida de preferans (GN.); aici este masă de prefă unde joacă Conu Costache (BR.-VN.) [fr.; comp. și bg. p r e f a].
*PREFERI ☛ PREFERA.
*PREFERINȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① Faptul de a prefera o persoană sau un lucru ori-cării alte persoane sau ori-cărui alt lucru, precădere; a da ~, a prefera, a da pasul, precăderea; de ~, cu deosebire, mai curînd decît ori-cărui altuia ¶ ② *pl.* Semne de dragoste sau de cinste mai deosebite ce se dau unei persoane [fr.].
PREFIRA (-fir) 1. *vb. tr.* ① A întinde, a desfășura rînd pe rînd înaintea ochilor, minții, etc.: această măiastră melopee... prefiră în inima omului... și dorul și veselia (ODOB.) ¶ ② A trece prin mîini, a lua la cercetare rînd pe rînd: multe a văzut, multe a prefirat el prin al Bucureşti (DLVR.); Prefira foaie cu foaie și mormăia ileici cătînd (PANN).
2. *vb. refl.* ① A se întinde, a se desfășura rînd pe rînd, a defila: în cîteva momente se prefira pe dinaintea cochetei toate boarfele... ingeniosului bogasier (FIL.) ¶

② A se strecura: urîtul în inima copilei se prefira și pe fie-ce zi mai adînc o pătrundea (ODOB.) [f i r].

PREFIRAT *adj. p.* PREFIRA. Întins, desfășurat, înșirat: casele sînt albe, ~e pe tăpșanele cuprinse de livezi (VLAH.).

*__PREFIX__ (*pl.*-ixe *sn.* Particulă care se adaugă la începutul unui cuvînt spre a-i schimba înțelesul: în cuvintele d e s cînt, î n t r e zăresc, p r e gătesc, r e fac, particulele des-, între-, pre- și re- sînt prefixe [fr. < lat.].

PREGĂTI (-ătesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) g ă t i, a (se) prevedea cu cele necesare sau în vederea unui lucru ce trebue să-l facă, a (se) prepara: ~ merinde pentru drum; a se ~ de plecare; eram vecini... pregăteam lecțiile noastre împreună (I.-GH.); cum văzu ce plăcintă i se pregătește, înfipse sabia în pămînt (ISP.): Ⓟ: nu e pentru cine se pregătește, ci pentru cine se nimerește [format după lat. p r a e p a r a r e < p a r a r e „a găti"].

PREGĂTIRE *sf.* Faptul de a (se) p r e g ă t i. preparațiune ¶¶ © NEPREGĂTIRE.

PREGĂTITOR *adj. verb.* PREGĂTI. Care (se) pregătește, preparator.

PREGET *sbst.* Lăsare alene, trîndăvie, lipsă de voință, de energie, de activitate, zăbavă: Ștefan era la osteneală fără ~ (ISP.); toate viețuitoarele... se luptă fără ~ ca să-și cîștige un loc mai prielnic la masa vieții (BR.-VN.) [p r e g e t a].

PREGETA (-et) *vb. tr.* și *intr.* ① A se lăsa lenei, a se lenevi, a fi lipsit de voință, de energie, de activitate, a se codi să facă ceva: nenea Guță nu pregetă niciodată să vie în ajutorul cuiva (BR.-VN.); de i-ar fi spus bru-tarul că-i dă o pîine, dacă-i va sluji un an, el n'ar fi pregetat să primească (S.-ALD.) ¶ ② A zăbovi, a întîrzia: nici n'au pregetat mult, ci s'au grijit și de unele și de altele, și apoi au venit acasă (SB.) [lat. vulg. *p r ĭ g ĭ t a r e < p ĭ g r ĭ t a r e].

PREGUSTA (-gust) *vb. tr.* și *refl.* A g u s t a, a mînca sau a bea prea puțin din ceva: codănacele numa-l pun pe limbă (rachiul), abia-l pregustă (JIP.): au împărțit pe șoarece. dar nici nu s'au pregustat (R.-COD.).

*__PREISTORIC__ *adj.* ① Dinainte de timpurile istorice: timpuri ~e ¶ ② Privitor la preistorie [fr.].

*__PREISTORIE__ *sf.* Studiul epocelor care au precedat timpurile despre care avem știri istorice [fr.].

PREÎNNOI, PRENOI (-oesc) *vb. tr.* A î n n o i, a reînnoi.

PREÎNTÎMPINA (-pin) *vb. tr.* A preveni, a î n t î m p i n a: ea veni la postelnicul ca să preîntîmpine furtuna ce bănuia că poate să se ridice asupra capului ei (FIL.).

PREJMETE *sf. pl.* Împrejurimi: leul răcni de se cutremurară toate ~le (ISP.) [p r e a j m ă].

PREJOS *adv.* Mai ~, inferior, mai coborît, de o însușire, de o stare mai puțin bună, ridicată, etc.: boierilor de dincoace nu le plăcea a fi mai ~ (ODOB.); dragostea ce am pentru tine este, dacă nu mai presus decît a surorilor mele, dar nici mai ~ decît mierea și zahărul (ISP.); ☛ JOS 2 [p r e + j o s].

*__PREJUDECA__ (-ec) *vb. tr.* ① A da, asupra unui punct secundar, o judecată care influențează asupra hotărîrii ce urmează a se da în chestiunea principală ¶ ② A judeca, a hotărî asupra unui lucru înainte de a-l fi cercetat de ajuns ¶ ③ A prevedea prin conjectură [j u d e c a, format după fr. p r é j u g e r].

*__PREJUDECATĂ__ (*pl.*-căți) *sf* Prejudițiu: nimeni nu ridica glasul, fiindcă prejudecățile societății erau cu sfințenie păzite (D.-ZAMF.); prejudecățile din veacul de mijloc au pierit (BOL.) [j u d e c a t ă, format după fr. p r é j u g é].

*__PREJUDEȚ__ (*pl.*-ețe) *sn.* Prejudițiu: mult am luptat noi tinerii de pe atunci cu ~ele și cu obiceiurile cele rele (I.-GH.) [lat. p r a e j u d i c i u m, refăcut după j u d e ț].

*__PREJUDICIA__... = PREJUDIȚIA...

*__PREJUDIȚIA__ (-țiez) *vb. intr.* A cauza prejudiții [fr.].

*__PREJUDIȚIU__ (*pl.*-ții) *sn.* ① Părere adoptată u ușurință, fără temeiu, fără a cerceta mai de aproape lucrurile: nu pot nici linguși patimile și hrăni urile, nici încuraja eresurile și prejudițiile mulțimii (I.-GH.) ¶ ② Pagubă, daună, vătămare [fr. < lat.].

PREJUR 1. *adv.* Împrejur: trăgea cu coada ochiului spre a vedea dacă o bagă în seamă cei de prin ~ (ISP.).

2. PREJURUL *prep.* (construită cu *genit.*): Moș Nichifor stătuse în loc și nu știu ce bichirea și oisluia prin prejurul căruței (CRG.) [p r e + j u r; comp. ÎMPREJUR].

PRELARG 1. *adj.* și *adv.* Desvoltat, vast: a scrie, a vorbi mai ~ (comp. LARG 3).

2. *sbst.* Întindere vastă, întins: trecui bariera... și mă văzui în ~ul cîmpiei (GN.) [p r e + l a r g].

‡**PRELĂSTI** ☛ PRILESTI.

*__PRELAT__ *sm.* Înalt demnitar bisericesc, arhiereu, episcop, vlădică: în cea dintîiu noapte ce noul ~ petrece în palatul vicariatului (I.-GH.) [fr.].

*__PRELEGERE__ *sf.* Curs, lecție ce face un profesor într'o școală superioară, într'o universitate [lat.].

PRELESNE = LESNE.

‡**PRELESTI** ☛ PRILESTI.

*__PRELEVA__ (-evez, -ev) *vb. tr.* A lua, a ridica înainte de împărțeală o parte oare-care dintr'un total [fr.].

*__PRELIMINAR__ 1. *adj.* Care precede subiectul principal și servește să dea anumite deslușiri. pregătitor: discurs ~.

2. *sn., mai adesea* ~e *sau* ~ii, *pl.* Ceea ce servește ca bază la o înțelegere, la o învoială: ~iile de pace [fr.].

PRELINGE (-ling) 1. *vb. tr.* A linge de-a lungul: vezi tu... trupul acesta? să mi-l lingi, prelingi, ca să nu se cunoască că au fost bucăți (SB.).

2. *vb. refl.* ① A se scurge încet de-a lungul unui vas, printre doage, etc., a piști: boabele de apă prelingîndu-se de pe streșini și picînd în clipe ritmate pe fundul unui butoiu (CAR.); satul e... străbătut de apa Slănicului în care se preling izvorașele ce miješc de sub dealuri (VLAH.); sudoarea... i se prelingea în șiroaie pe obraji (S.-ALD.) ¶ ② Ⓕ A se strecura, a se furișa: trupuri pitice și inimi goale se prelingeau pe sub umbra palatelor (D.-ZAMF.); o adiere de vînt se prelinge pe ramurile fără de frunze (LUNG.) [p r e + l i n g e].

PRELINS *adj. p.* PRELINGE. Neted și lucitor (*vorb.* de păr, de pene): Rănică intră în cercul luptei cu părul de pe dînsul lins și ~ (ODOB.); calul se scutură de trei ori și îndată rămîne cu părul lins ~ și tînăr ca un tretin (CRG.).

*__PRELUA__ (preiau) *vb. tr.* A p r e l e v a [refăcut după l u a].

PRELUCĂ (*pl.*-ci) *sf. Tr.-Carp.* Poiană mică într'o pădure [bg. p r o l u k a].

*__PRELUCRA__ (-crez) *vb. tr.* ① A reface o lucrare, făcînd unele schimbări sau îndreptări ¶ ② Ⓕ *F* A vorbi pe cineva de rău, pe ascuns, spre a-i aduce neajunsuri [l u c r a].

*__PRELUD__ ☛ PRELUDIU.

*__PRELUDA__ (-udez, -ud) *vb. intr.* ① ♩ A-și încerca vocea, instrumentul, înainte de a executa o bucată de muzică ¶ ② ♩ A face o improvizație muzicală ¶ ③ Ⓕ A face un lucru de puțină importanță spre a se pregăti în vederea unei alte lucrări, unei alte acțiuni mai importante [fr.].

*__PRELUDIU__ (*pl.*-dii), ✓ PRELUD (*pl.* -de) *sn.* ① ♩ Sunete cîntate sau scoase dintr'un instrument spre a-și încerca glasul sau spre a se pregăti la executarea unei bucăți muzicale: și pe crengile uscate se încearcă un prelud (ALECS.) ¶ ② ♩ Improvizație muzicală ¶ ③ Ⓕ Ceea ce se pregătește în vederea executării unei acțiuni: asta era numai un preludiu de vînătoare (I.-GH.) [fr.].

PRELUNG *adj.* ① Lungăreț: e ~ă la chip, codalbă, cu ochii viorii (DLVR.) ¶ ② Care ține mult, care nu se sfîrșește curînd, durabil, continuu: tunete ~i se aud bubuind în depărtare (VLAH.); boala e sărăcie ~ă (JIP.); —*adv.*: cîinele urla ~ și dureros (BR.-VN.); Anna plîngea, încet, ~ (D.-ZAMF.) [lat. p e r l o n g u s].

PRELUNGI (-gesc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) face mai lung, a (se) lungi: a prelungit strada pînă la barieră ¶ ② A face să dureze mai mult: ~ viața ¶ ③ A pune un termen mai lung, a amîna: ~ o poliță [p r e l u n g].

PRELUNGIRE *sf.* ① Faptul de a (se) p r e-

lungi ¶ ② Continuarea unei porțiuni de întindere: ~a unei străzi ¶ ③ Timpul ce se mai acordă peste un termen dat: ~a unui termen.

○ **PREMAR...** = PRIMAR...

***PREMATUR** *adj.* ① Ce vine, ce se întîmplă sau se face înainte de vreme, prea de vreme, prea de timpuriu: fructe ~e; moarte ~ă ¶ ② Prea precoce, prea desvoltat în raport cu vîrsta: minte ~ă [fr. prématuré].

***PREMEDITA** (-itez) *vb. tr.* A se gîndi la un lucru, a chibzui asupră-i înainte de a-l pune în lucrare [fr.].

***PREMEDITARE**, PREMEDITAȚIUNE, PREMEDITAȚIE *sf.* Faptul de a premedita, chibzuire asupra unui fapt înainte de a-l săvîrși, precugetare: crimă cu ~ [fr.].

PREMENI ☛ PRIMENI.

***PREMERGĂTOR** *adj.* și *sm.* ① Cel ce vine înainte de altul spre a vesti sosirea ¶ ② Om celebru care pregătește calea altuia mai mare decît dînsul, care prepară spiritele pentru o idee nouă ¶ ③ Prevestitor, care anunță dinainte: vînturi premergătoare de furtună [mergător, format după fr. précurseur].

***PREMIA** (-miez) *vb. tr.* A da un premiu.

***PREMIANT** *sm.*, PREMIANTĂ (*pl.*-te) *sf.* Elev(ă) care a obținut cu premiu: Dan își punea la încercare tot talentul lui de ~ la desen (VLAH.) [premia].

***PREMIAT** *adj. p.* PREMIA. Care a căpătat un premiu: lucrare ~ă de Academie ¶¶ © NEPREMIAT.

***PREMIER** *sm.* Primul ministru [fr.].

***PREMIERĂ** (*pl.*-re) *sf.* ① Prima reprezentație a unei piese ¶ ② ⊕ Aceea care conduce atelierul și comandă diferitelor lucrătoare și ucenice într'o casă de croitorie sau de mode [fr.].

***PREMISE** *sf. pl.* Cele două dintîiu propozițiuni ale unui silogism, din care se deduce a treia sau concluziunea [fr.].

***PREMIU** (*pl.*-mii) *sn.* Sumă, recompensă dată pentru încurajarea sîrguinței, capacității, meritului [lat.].

○ **PREMÎNDĂ** (*pl.*-de) *sf. Trans.* ① Hrană dată gratuit un timp determinat: îi dădu o casă pe vecie și ~ pe viață (RET.) ¶ ② Partea cuvenită cîntăreților bisericești din prinoase (FR.-CDR.).

PRENOI ☛ PREÎNNOI.

***PRENUMĂRA** (*pl.*-ăr) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) număra, a (se) socoti printre alții: aceste cuvinte au făcut pe mulți să prenumere pe principele Bismark între adepții lui Lassalle (I.-GH.) ¶ ② A subscrie, a (se) abona [germ.].

***PRENUME** (*pl.*-me) *sn.* ① Numele care preceda numele de familie la Romani: ~le lui Cezar era Caius ¶ ② Numele de botez [lat.].

***PRENUMERANT** *sm.* Subscriitor, abonat [germ.].

PREOBRAJENIE *sf.* Sărbătoarea numită de obiceiu „Schimbarea la față" (6 August) [vsl.].

***PREOCUPA** (-up) 1. *vb. tr.* A absorbi cu totul mintea.

2. *vb. refl.* ① A se ocupa în deosebi de ceva, a se adînci cu cugetarea la ceva, a avea mintea cu totul absorbită de ceva ¶ ② A fi îngrijorat, a se îngrija [fr.].

***PREOCUPARE**, PREOCUPAȚIUNE, PREOCUPAȚIE *sf.* ① Faptul de a (se) preocupa ¶ ② Starea unei minți absorbite în așa fel de o idee, încît nu se mai poate ocupa de altele: ele cer... o concentrare și o așternere de muncă neîntreruptă și netulburată de alte preocupări (VLAH.) ¶ ③ Îngrijare pricinuită de ceea ce absoarbe mintea [fr.].

***PREOPINENT** *sm.* Cel ce emite o părere, care vorbește într'o adunare înaintea altuia [fr.].

PREOT *sm.* ① Cel ce prezidează ceremoniile cultului, cel ce oficiază după ritualul unei religii ¶ ② În Biserica creștină, persoana care are darul, prin hirotonie, să săvîrșească toate tainele cultului, popă (▣ 3948) ¶ ③ Ⓕ Cel ce-și închină viața pentru înfăptuirea unui ideal: acolo a trăit blîndul ~ al Unirii (VLAH.); cîte visuri nu-ți întuneci tu, cinstit ~ al artei (VLAH.) ¶ ④ Mare-preot, șeful religiunii la vechii Evrei (▣ 3949) [lat. pre(s)byterum].

PREOTEASĂ (*pl.*-ese) *sf.* ① Femeie consacrată serviciului cultului într'un templu păgîn ¶ ② Soția unui preot; ☛ POPĂ ①.

Fig. 3948. Preot ortodox in odăjdii.
Fig. 3949. Mare-preot.

PREOTEȘICĂ *sf. dim.* PREOTEASĂ. Preoteasă tînără: viitoarea ~ nu mai lua ochii de la strană (LUNG.).

PREOȚESC *adj.* De preot; popesc: veșminte preoțești; moș Nichifor se mai temea să nu cadă sub blăstămul ~ (CRG.).

PREOȚEȘTE *adv.* Ca un preot, popește.

PREOȚI (-țesc) 1. *vb. tr.* A face, a sfinți preot, a popi.

2. *vb. intr.* A fi preot.

3. *vb. refl.* A se face preot: văzînd că se îngroașe gluma, s'a fost hotărît el să se preoțească (LUNG.).

PREOȚIE *sf.* ① Starea, caracterul de preot: toate aceste ne măguleau pe noi, cei ce ne pregăteam pentru ~ (SLV.) ¶ ② Darul preoțesc: popie: de va afla vină celuia ce va să ia darul... preoției..., atunci să nu-l hirotonească (PRV.-MB.).

PREOȚIME *sf. col.* PREOT. Mulțime de preoți, toți preoții.

***PREPALATAL** 1. *adj.* Se zice despre unele consonante (d. e. ș, j) al căror punct de articulație e partea dinainte a cerului gurii.

2. PREPALATALĂ (*pl.*-le) *sf.* Consonantă prepalatală [fr.].

○ **PREPANAȚIE** *sf. Trans.* ① Licență, permis de a fabrica și de a vinde băuturi spirtoase ¶ ② *Pr. ext.* Depozit de băuturi spirtoase, cîrciumă: își și cînta el cînteca, colo printre cei bețivi, la ~ (RET.) [germ. Propination].

***PREPARA** (-par) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) pregăti, a (se) prevedea cu cele necesare sau în vederea unui lucru ce trebue să-l facă ¶ ② A face lucrarea necesară pentru a căpăta anumite cunoștințe: ~ un examen ¶ ③ A da lecții, a medita.

2. *vb. refl.* ① A se pregăti ¶ ② A studia, a căuta să capete cunoștințe pentru un anumit scop [fr.].

○ **PREPARANDIE** *sf. Trans.* Școală normală de învățători: d-ta ai zis că trebue să mă duc la ~, ca să mă fac învățător (SB.); cînd eram eu la ~, de învățam meșteșugul dăscăliei, a venit și el acolo (RET.) [germ.].

○ **PREPARANDIST** *sm. Trans.* Elevul unei preparandii.

***PREPARAT**[1] 1. *adj. p.* PREPARA ¶¶ © NEPREPARAT.

2. *sbst.* Faptul de a prepara.

***PREPARAT**[2] (*pl.*-ate) *sn.* Substanță chimică preparată [germ.].

***PREPARATIVE** *sf. pl.* Pregătiri: ~ de plecare [fr.].

***PREPARATOR** *sm.* ① Cel ce prepară ceva ¶ ② Persoana care prepară experiențele pe care un profesor trebue să le facă la un curs, care pregătește obiectele pe care profesorul trebue să le arate auditorilor [fr.].

***PREPARATORIU** *adj.* Pregătitor: școală preparatorie [fr.].

***PREPARAȚIUNE**, PREPARAȚIE *sf.* Faptul de a (se) prepara, pregătire [fr.].

PREPELEAC (*pl.*-lece), PREPELEAG (*pl.*-lege) *sn.* ① Par gros cu mai multe crăci retezate pînă la o palmă de tulpină, înfipt în pămînt, pe care se atîrnă oale ca să se usuce sau pale de fîn ca să se svînte ¶ ② = SĂRCINER ¶ ③ Scară formată dintr'un stîlp prin care sînt petrecute cuie lungi de lemn, ca să se poată urca cineva în vîrf: căutau loitre și prepelece, ca să dee năvală la Cetățuie, să sale peste zid (NEC.) ¶ ④ *Băn.* Par cu crengi pe care se clădește stogul de fîn.

PREPELICAR *sm.* Cîine de vînat bun mai ales pentru adulmecarea prepelițelor, potîrni-

chilor, etc. (▪ 3950): **presupunem deocamdată că adulmeca vînatul cu ~ul** (GN.).

○ **PREPELICIU** *sm. Trans.* (VIC.) = **PREPELEAG** ① 4.

PREPELIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* Pasăre călătoare din fam. galinaceelor, de coloare galbenă-cafenie, cu dungi pe spinare, foarte sprintenă și cu glas plăcut; se vînează pentru carnea-i foarte gustoasă; numită și „pitpalac" (*Coturnix communis*) (▪ 3951); *F*: **a prinde prepelița de coadă**, a se îmbăta; *F* **prepelița 'n stuf**, se zice în glumă aceluia căruia i s'a prins în barbă o fărîmă de pîine sau ceva din bucate.

Fig. 3950. Prepelicar. Fig. 3951. Prepeliță.

○ **PREPENAȚIE** = **PREPANAȚIE**.

○ **PREPESTENIE** *sf. Olten. Trans.* ① = **PRĂPASTIE**: **i-au tăiat mîinile și i-au dat drumul într'o ~** (R.-COD.) ¶ ② Ⓕ Prăpăd: **prepestenia ce a trecut peste ei** (GRM.).

PREPINGE (-**ping**) *vb. refl. Olten.* A se compensa; a se cumpăni (CIAUȘ.) (RV.-CRG.).

*__PREPONDERA__ (-**erez**) *vb. intr.* A fi preponderant [lat.].

*__PREPONDERANT__, **PREPONDERENT** *adj.* Care are mai multă greutate, mai multă autoritate, influență sau importanță [fr.].

*__PREPONDERANȚĂ__, **PREPONDERENȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* Superioritate de greutate, de autoritate, de vază, de importanță: **Englitera... temîndu-se... să nu-și piardă preponderanța ce dobîndise în Turcia** (I.-GH.) [fr.].

*__PREPOZIT__ *sm.* ① Căpetenie, mai marele peste ¶ ② Cel pus în fruntea administrației unei biserici catolice [lat. p r a e p o s i t u s].

*__PREPOZITIV__ *adj.* ① Care se întrebuințează ca prepoziție: **particulă ~ă** ¶ ② Care se pune la începutul unui cuvînt, protetic: **articol ~** [fr.].

*__PREPOZIȚIUNE__, **PREPOZIȚIE** *sf.* Cuvînt invariabil care servește să exprime raportul între doi termeni: **c a, d e, î n, l a, p e, p r i n, s u b sînt prepoziții** [lat.].

PREPUELNIC *adj.* Bănuitor [p r e p u n e].

† **PREPUITOR** *sm.* Cel ce p r e p u n e, ce face să se nască bănuieli nedrepte asupra cuiva: **~ se chiamă cel ce pornește pîră de învinovățire asupra unui nevinovat** (LEG.-CAR.).

† **PREPUNE** (-**pun**) *vb. tr.* ① A pune înaintea cuiva ¶ ② A bănui, a avea bănuieli: **să cerce pren toate casele pre unde-și va ~ sau va cunoaște niscare semne de furtușag** (PRV.-MB.) ¶ ③ ‡ A traduce: **a lui Matei evanghelie... de pre ovreiește o au prepus Ioan grecește** (PRV.-MB.) [lat. p r a e p o n ĕ r e].

† **PREPUNERE** *sf.* Faptul de a p r e p u n e; bănuială, prepus: **să nu crează lesne, fără de întrebare, prepunerile și pîrăle și bănuelile** (PRV.-MB.); **face ~ de furtușag și acela om ce face pre altul că iaste vrăjitoriu** (PRV.-MB.).

○ **PREPURTA** (-**port**) *vb. refl. Băn.* A se plimba [p u r t a].

PREPUS 1. *adj. p.* **PREPUNE**. ① Pus înaintea cuiva ¶ ② Pus peste, mai mare peste cineva, în fruntea cuiva: **tilhăriile oamenilor... prepuși la serviciul ciumaților au fost nepomenite** (I.-GH.) ¶ ③ Bănuit: **prepuitorii să se osîndească la pedeapsa ce era să pătimească cel ~, cînd s'ar fi găsit vinovat** (LEG.-CAR.) ¶ ④ Tradus.

2. (*pl.*-**usuri**) *sn.* Bănuială; îndoială; presupunere: **care slugă... va fugi den casă... dă ~oare-cum cum să fie făcut-el acel furtușag** (PRV.-MB.); **și-au deschis inimile unul altuia fără nici un ~ și fără nici o grijă** (VLAH.); **îmi vijie fel de fel de ~uri prin cap** (ALECS.); **cugetînd că a putut să aibă ~uri nedrepte, el se simți rușinat** (GN.).

*__PREROGATIVĂ__ (*pl.*-**ve**) *sf.* ① Avantagiu, drept deosebit, excepțional de care se bucură posesorul unei demnități, titularul unei funcțiuni, etc.: **urmașii Domnilor și boierilor vechi ...nu aveau alte prerogative sau privilegiuri** (I.-GH.) ¶ ② Facultate de care o ființă se bucură în mod exclusiv: **omul are prerogativa rațiunii** [fr.].

*__PRERUMPE__ (-**rump**), **PRERUPE** (-**rup** *vb. tr.* A tăia vorba cuiva, a întrerupe [lat.].

*__PRESA__ (-**sez**) *vb. tr.* A apăsa, a îndesa, a înghesui, a tescui [fr. p r e s s e r].

*__PRESĂ__ (*pl.*-**se**) *sf.* ① Mașină care servește ca să preseze; **~ hidraulică** ☛ **HIDRAULIC** 1 ④; **~ de copiat**, mașină care servește la copiatul scrisorilor, facturilor, etc. într'un registru special cu foi subțiri de hîrtie de mătase (▣ 3952) ¶ ② Mașină de tipărit; **a pune sub ~**, a da la tipar ¶ ③ Tipar, imprimerie; **libertatea presei**, dreptul de a tipări o carte, un ziar, etc., fără a avea nevoie de o autorizație specială; **presa periodică**, ziarele, revistele ¶ ④ Ziariștii; gazetaria: **toată presa era reprezentată la această festivitate** [fr. p r e s s e].

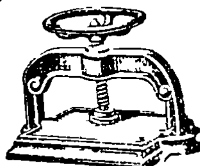

Fig. 3952. Presă de copiat.

PRESĂDI (-**ădesc**) *vb. tr.* A răsădi: **după ce a crescut sadul, se presădește și de loc se începe și udatul** (ION.); **bătrînul are ici de plivit o buruiană... ori de presădit o floare** (BR.-VN.) [vsl. p r ě s a d i t i].

*__PRESANT__ *adj.* Grabnic, urgent [fr.].

PRESĂRA, **PRESERA** (-**sar**), *Mold. Bucov.* **PRESURA** (-**sor**, -**sur**) *vb. tr.* ① A împrăștia peste ceva sare măruntă, făină, mălaiu, cenușă, nisip, etc.: **a presărat mălaiu prin locul unde văzuse vrăbiile** (BR.-VN.); **fetița-și umplu șurțul de cenușă și tot presără pe cale, pînă'n pădure** (RET.); **băiatul a mers cîțiva pași pînă unde preseraseră negustorii cenușă pe dinaintea prăvăliilor** (CAR.); **se presoară mac în jurul vacilor, ca să nu le ia strigoaicele mena** (VOR.); **Făt-Frumos presură cîteva flori albastre, apoi șezu alături cu ea** (EMIN.); Ⓕ: **zilele se mai îndulcesc dacă le presuri cu ceva chef și voie bună** (GN.) ¶ ② A împrăștia, a risipi [s ă r a].

PRESĂRAT *adj. p.* **PRESĂRA**. ① Pus împrăștiat (*vorb.* de sare, de făină, de nisip, etc.) ¶ ② Așezat împrăștiat, risipit: **bolta ~ă de stele**; **în toate părțile vezi cîmpia verde ~ă cu case** (I.-GH.); **casele albe ~e printre copaci te 'nveselesc** (VLAH.).

PRESĂRĂTURĂ (*pl.*-**turi**) *sf.* Ceea ce s'a p r e s ă r a t: **zăpada izbea ca o ~ măruntă în fețele flăcăilor** (S.-ALD.).

*__PRESAT__ 1. *adj. p.* **PRESA**. Apăsat, îndesat, înghesuit, tescuit.

2. *sbst.* Faptul de a presa, îndesare, tescuire.

*__PRESBIT__ *adj.* și *sm.* Care vede mai bine de departe decît de aproape: **el își fixa privirea în palma-i deschisă, cu aerul unui ~ care citește** (VLAH.) [fr. p r e s b y t e].

*__PRESBITER__ (*pl.*-**ere**), **PRESBITERIU** (*pl.*-**rii**) *sn.* Casa în care locuește preotul unei parohii (la catolici) [fr.].

*__PRESBITERIAN__ *sm.* Membru al unei secte religioase în Anglia care nu admite episcopi, ci numai preoți [fr.].

*__PRESBITERIANISM__ *sbst.* Doctrină antiepiscopală introdusă în Scoția de către Knox, discipol al lui Calvin [fr.].

*__PRESBITERIU__ ☛ **PRESBITER**.

*__PRESBITIE__ *sf.* Vederea presbitului, defectul presbitului, starea de presbit [fr.].

PRESCHIMBA (-**schimb**) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) schimba, a (se) transforma ¶ ② A-și transmite reciproc: **Cerul și pămîntul preschimbă sărutări** (ALECS.) [p r e -+ s c h i m b a].

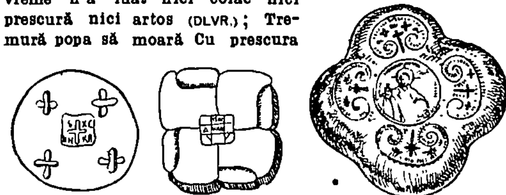
○ **PRESCORNIC** = **PISTORNIC** [p i s t o r n i c + p r e s c u r ă].

PRESCRIE[1] (-**scriu**) *vb. tr.* A scrie ceva pe curat sau de pe un model, a copia [s c r i e, refăcut după sl. p r e p i s a t i].

*__PRESCRIE__[2] (-**scriu**) 1. *vb. tr.* ① A ordona: **instrucțiunile trimise lui C. A. Rosetti de către Lamartine prescriau ca să nu facem nici o mișcare** (I.-GH.) ¶ ② A da o rețetă: **~ un medicament** ¶ ③ A dobîndi prin prescripțiune.

2. *vb. refl.* ① A fi ordonat ¶ ② A se pierde prin prescripțiune [fr.].

*PRESCRIPTIBIL *adj.* ⚖ Care poate fi prescris ¶¶ © ☛ IMPRESCRIPTIBIL [fr.].
*PRESCRIPȚIUNE, PRESCRIPȚIE *sf.* ① Ordonanță, obligațiune impusă: trebue să se respecte prescripțiunile autorității, adică ale legii (I.-GH.) ¶ ② ✗ ⚕ Rețetă, ordonanța unui medic ¶ ③ ⚖ Mijloc legal de a dobîndi un drept, sau de a se libera de o obligațiune după trecerea unui anumit timp și sub anumite condițiuni [fr.].
PRESCURĂ, PRESCURE (*pl.*-curi) *sf.* ⛪ Pîinișoară rotundă din aluat dospit deasupra căreia se imprimă, înainte de coacere, abreviațiunile IC. XC. NI. KA.; din prescură se scoate „agnețul" care servește la liturghie și „anafora" care se împarte credincioșilor (▣ 3953): din mîna popii, multă vreme n'a luat nici colac nici prescură nici artos (DLVR.); Tremură popa să moară Cu prescura

Fig. 3953. Prescuri.

subsuoară (IK.-BRS.); Sfînta Miercuri... a dat drumeței un corn de prescure și un păhăruț de vin (CRG.); Sus pădure, Jos prescure (ISP.), *ghicitoare despre* „ceapă" [vsl. p r o s k u r a].
PRESCURĂREASĂ (*pl.*-ese), PRESCURĂRIȚĂ (*pl.*-țe *sf.* Femeie bătrînă care face p r e s c u r i pentru biserică.
PRESCURTA (-tez) *vb. tr.* A face mai scurt, a scurta, a abrevia [p r e + s c u r t].
PRESCURTARE *sf.* ① Faptul de a p r e s c u r t a ¶ ② Scriere, lucrare prescurtată; cuvînt scris în mod prescurtat, abreviațiune.
PRESEARĂ (*pl.*-seri) *sf.* Seara dinainte, din ajun [lat. p r a e + s e a r ă].
PRESEN, PRESIN (*pl.*-ne), ✓ PRESENĂ, PRESINĂ (*pl.*-ne) *sf.* Cureaua hamului ce trece pe sub pieptul calului (▣ 3954) [comp. srb. p r s i n a < vsl. p r ŭ s i „piept"].

Fig. 3954. Presen.

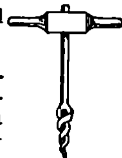
*PRESENTIMENT (*pl.*-te) *sn.* Presimțire [fr.].
PRESERA ☛ PRESĂRA.
*PRESIMȚI (-simt) *vb. tr.* A prevedea instinctiv și confuz un lucru ce trebue să se întîmple [fr. p r e s s e n t i r, refăcut după s i m ț i].
*PRESIMȚIRE *sf.* ① Faptul de a p r e s i m ț i ¶ ② Prevedere instinctivă și confuză a unui lucru ce trebue să se întîmple.
*PRESIUNE *sf.* ① Acțiunea de a presa, apăsare, strîngere ¶ ② Ⓕ Constrîngere [fr.].
‡PRESPRE *prep.* Peste: de nu va da bani ~ doo trei dzile, să-i facă moarte și acestuia (PRV.-LP.) [lat. p e r s u p e r].
*PRESTA (-tez) *vb. tr.* ⚖ A depune: ~ jurămînt [lat.].
*PRESTANȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* Înfățișare, atitudine plină de demnitate și de gravitate [fr.].
*PRESTARE *sf.* ⚖ Faptul de a p r e s t a, depunere: sub ~ de jurămînt.
*PRESTAȚIUNE, PRESTAȚIE *sf.* ① ⚖ Prestare, depunere: ~ de jurămînt ¶ ② ⚙ Impozit ce constă în zile de lucru pentru repararea căilor vicinale și comunale care poate fi redat și în bani [fr.].
‡PRESTĂVI = PRISTĂVI.
†PRESTE = PESTE.
*PRESTIDIGITATOR *sm.* Scamator [fr.].
*PRESTIDIGITAȚIUNE, PRESTIDIGITAȚIE *sf.* Arta prestidigitatorului, scamatorie [fr.].
*PRESTIGIOS *adj.* Care te farmecă, uimitor [fr.].
*PRESTIGIU (*pl.*-gii) *sn.* ① Iluzie atribuită magiei, vrajei, farmecului ¶ ② Iluzie produsă de un mijloc natural ¶ ③ Vază, autoritate morală: simțindu-se micșorată în ~l ei de soție de președinte (BR.-VN.) [fr.].
PRESTOL, PRISTOL, † PREASTOL (*pl.*-oluri) *sn.* ⛪ Sfînta masă din mijlocul altarului pe care se pune Crucea și Evanghelia (☛ ▣ 80): preotul ia copilul... îl cuminecă și-l pune la preastol jos (R.-COD.); își rezi' mă capul gol de sîntul preastol (ODOB.); ocoliră sfîntul pristol de trei ori (ISP.); Și au făcut o mănăstire mare Cu nouă pristoale Cu nouă altare (VOR.) [vsl. p r ĕ s t o l ŭ].
○ PRESTURĂ (*pl.*-turi) *sf. Băn.* ♣ = PĂSTURĂ.
*PRESUPUNE (-pun) *vb. tr.* ① A admite provizoriu ca fiind adevărat, a închipui ca adevăr, a lua de adevărat ¶ ② A crede, a admite fără probe ¶ ③ A fi nevoit să admită: ori-ce efect presupune o cauză [fr. p r é s u p p o s e r, refăcut după s u p u n e].
*PRESUPUNERE *sf.* ① Faptul de a p r e s u p u n e ¶ ② Lucru admis provizoriu ca adevărat.
○ PRESURA ☛ PRESĂRA.
PRESURA (*pl.*-ri) *sf.* ① 🐦 Familie de păsărele cu ciocul tare și scurt, de coloare roșiatică, cu pete cafenii sau negre: Deasupra noastră două presuri Pe-o ramură se giugiulesc (VLAH.); varietățile cunoscute la noi sînt: PRESURA-GALBENĂ sau PRESURA-DE-CÎMP (*Emberiza citrinella*) (▣ 3955), PRESURA-DE-VARĂ (*Emberiza hortulana*) (▣ 3956) și PRESURA-SURĂ (*Emberiza miliaria*) (▣ 3957) ¶

Fig. 3955. Presură-galbenă.

Fig. 3956. Presură-de-vară.

Fig. 3957. Presură-sură.

② 🐦 PRESURĂ-DE-TRESTIE = VRABIE-DE-TRESTIE ¶ ③ *Olten.* ✓ Fie-care din prăjinile ce se pun pe claie, ca să n'o sboare vîntul (CIAUȘ.).
PRESUS *adv.* Mai ~, superior, mai ridicat, mai sus pus (*vorb.* de o însușire, de o stare mai bună, mai înălțată, etc.): dragostea ce am către tine este, dacă nu mai ~ decît a surorilor mele, dar nici mai prejos decît mierea și zahărul (ISP.); mai ~ de toate, mai mult decît ori-ce [p r e + s u s].
‡PRESUSTVIE *sf.* ⚖ Pretoriu [rus.].
PREȘ (*pl.*-șuri *sn.* ▣ ① Covor lung și îngust care se întinde într'o sală sau pe treptele unei scări: a intrat cu galoșii în sală, mi-a murdărit ~ul (BAS.) ¶ ② Fâșie (cam de 50-80 cm. lățime) lungă de pînză care se așterne peste un covor, spre a-l apăra de murdărie sau de a se roade.
*PREȘEDINTE ☛ PREZIDENT.
*PREȘTIINȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ⛪ Cunoștință pe care o posedă Dumnezeu despre lucrurile viitoare [fr. p r e s c i e n c e].
PREȚCĂ (*pl.*-ce) *sf.* ❀ Fie-care din bețișoarele dinăuntrul stupului pe care albinele își clădesc fagurii [srb. p r i t k a].
PRETCAR (*pl.* -are) *sn.* 🔧 Un fel de sfredel al dulgherului (▣ 3958).
○ PRETEN... = PRIETEN...
*PRETENDENT *sm.* ① Cel ce rîvnește, ce aspiră la ceva ¶ ② ⚙ Principe care pretinde a avea drepturi la un tron ocupat de altul ¶ ③ Cel ce aspiră la mîna unei femei, pețitor [fr.].

Fig. 3958. Pretcar.

*PRETENȚIOS *adj.* ① Plin de pretențiuni; năzuros: noi stăpînii sîntem mult mai pretențioși decît stăpînii de altă dată (BR.-VN.) ¶ ② Care se crede, înfumurat ¶¶ © NEPRETENȚIOS [fr.].
*PRETENȚIUNE, PRETENȚIE *sf.* ① Dreptul ce are sau pe care-și închipuie cineva că-l are

de a obține ceva; cerință ¶ ② Reclamațiune, cerință neîndreptățită ¶ ③ Idee exagerată despre sine însuși, înfumurare, îngîmfare [fr.].

*PRETERIT (*pl.*-ite) *sn.* Timpul verbului care exprimă trecutul (perfectul simplu, perfectul compus) [fr.].

*PRETERIȚIUNE *sf.* Figură de retorică prin care se declară că nu se va vorbi de ceva în momentul tocmai cînd se insistă asupra acelei chestiuni [fr.].

*PRETEXT (*pl.*-te) *sn.* Motiv neadevărat scornit pentru a ascunde adevărata pricină: **Polonii nu căutau decît ~e spre a intra în Moldova** (NEGR.); **Dan se scobori să cumpere două sticle de șampanie: mai mult un ~ ca să-i vorbească** (VLAH.); **sub ~**, sub cuvînt [fr.].

*PRETEXTA (-tez) *vb. tr.* A lua de pretext [fr.].

○PRETI, PRITI *vb. tr.* și *intr. Trans.* A atrage atenția, a preveni; a amenința: **îi pretește să spună tătîne-său că el a omorît balaurul** (MERA); **i-am pritit eu să stee acasă, să nu-l prindă jandarii** (PȘC.) [srb. p r e t i t i].

PRETIN... — PRIETEN...

*PRETINDE (-tind) *vb. tr.* și *intr.* ① A reclama ca un drept, a cere ca și cum i s'ar cuveni ¶ ② A aspira, a rîvni la ceva; a peți ¶ ③ A susține, a afirma: **pretinde că i s'a furat cartea** ¶ ④ A vrea, a cere cu stăruință: **pretinde să i vă supuneți** [fr. p r é t e n d r e < lat.].

*PRETINS *adj. p.* PRETINDE. Care trece sau vrea să treacă drept ceea ce nu este: **pretinsa știință.**

PRETOC... — PRITOC...

*PRETOR *sm.* ① Magistrat care judeca la Roma sau care guverna o provincie romană ¶ ② *Trans.* Administrator de plasă, subordonat prefectului de județ ¶ ③ Persoană numită de ministerul de războiu pe lîngă marile comandamente, cu însărcinarea de a îndeplini toate atribuțiunile de poliție administrativă și judiciară; funcționează numai în timp de mobilizare și de războiu [lat.].

*PRETORIAN 1. *adj.* Care aparține pretorului sau gărzii împăraților romani.

2. *sm.* ① Soldat din garda împăraților romani (• 3959) ¶ ② Soldat dintr'o miliție care dispune de guvernul unei țări [lat.].

Fig. 3959. Pretorieni.

*PRETORIU (*pl.* -orii) *sn.* ① Partea unei tabere romane unde era așezat cortul generalului ¶ ② Tribunal, locuința pretorului ¶ ③ Astăzi: localul, incinta tribunalului sau judecătoriei [lat.].

PRETUTINDENI, PRETUTINDENE(A) *adv.* Peste tot, în toate părțile, în tot locul: **pretutindeni erau cunoscute multele mișelii ce el făcuse** (ODOB.); **dac' ar fi pretutindene tot asemene judecători... cei ce n'au dreptate n'ar mai năzui în veci și'n pururea la judecată** (CRG.) [lat. p e r t o t i n d e].

PREȚ (*pl.*-țuri) *sn.* ① Valoarea unui lucru: **lucru de ~; de nici un ~; ceia ce vor fura carul altuia sau de-l vor arde, aceia să plătească doao prețuri** (PRV.-MB.) ¶ ② Suma ce se cere pentru un lucru de vînzare: **~urile au scăzut, s'au urcat; a vinde cu ~ fix; cu ori-ce~**, neapărat, fără doar și poate, ori-cît ar costa; **cu ~**, scump; **fără ~**, ieftin ¶ ③ Merit, excelență, importanță: **~ul timpului** ¶ ④ Ⓕ Ceea ce se cheltuește, ce se face cu oare-care sacrificiu spre a obține ceva: **a plătit victoria cu ~ul a zece mii de soldați căzuți în luptă** ¶ ⑤ Ⓟ Interval: **pîndind ei așa ~ de o oră, iată că vine o pasăre foarte frumoasă** (SB.); **a mers așa ~ de vre-o zece luni de zil** (CAR.) [lat. p r ĕ t i u m].

PREȚĂLUI, PREȚELUI (-uesc) *vb. tr. Mold.* A prețui, a evalua [p r e ț].

PREȚĂLUIRE, PREȚELUIRE *sf. Mold.* Prețuire, evaluare: **după două ceasuri de prețăluiri și operații aritmetice** (VLAH.).

○PREȚĂLUITOR, PREȚELUITOR *sm. Mold.* Cel ce p r e ț ă l u e ș t e, ce evaluează valoarea unui obiect: **Nae Peruzescu... fusese prețeluitor la vama din Burdujeni** (GN.).

*PREȚIOS 1. *adj.* ① De mare preț, scump: **stofă prețioasă; pietre prețioase**, pietre scumpe, nestemate (diamantul, rubinul, smaragdul, safirul, topazul, etc.) ¶ ② Ⓕ La care se ține foarte mult, scump, neprețuit: **o amiciție prețioasă.**

2. PREȚIOASĂ (*pl.*-se) *sf.* Femeie pedantă, afectată în vorbirea și manierele ei: **Astăzi rîzi de o pedantă, mîine de o prețioasă** (ALX.) [fr. p r é c i e u x].

PREȚUI (-uesc) 1. *vb. tr.* ① A arăta cît face, cît valorează ceva, a evalua, a stabili p r e ț u l ¶ ② A stima, a aprecia, a judeca pe cineva după adevărata-i valoare: **d-ta, în loc să știi a ~ un odor ca Adeluța, îți bați joc de dînsa** (ALECS.); **mi-e teamă că soția ta nu va ști să te prețuească** (VLAH.).

2. *vb. intr.* A avea preț, a valora, a face: **lucrul la timp dăruit prețuește îndoit.**

PREȚUIT *adj. p.* PREȚUI ¶¶ Ⓒ ☛ NEPREȚUIT.

PREȚUITOR *sm.* Cel ce p r e ț u e ș t e, ce evaluează prețul unui lucru.

PREUMBLA... ☛ PLIMBA...

PREURSI (-sesc) *vb. tr.* A predestina, a ursi [p r e + u r s i].

PREUT... = PREOT...

*PREVALA (-alez) 1. *vb. intr.* A avea mai multă putere, mai multă valoare, mai multă greutate.

2. *vb. refl.* A trage folos [fr. p r é v a l o i r].

*PREVARICATOR *sm.* ① Cel ce trădează cauza, interesele ce i s'au încredințat ¶ ② Cel ce, ca slujbaș, a comis delicte în exercițiul funcțiunii sale: **judecătorul ~** (NEGR.) [fr.].

*PREVARICAȚIUNE *sf.* ① Trădarea cauzei, intereselor aceluia pe care are cineva datoria să-l susțină ¶ ② Delict comis de un slujbaș în exercițiul funcțiunii sale: **Slugerul Tudor, vrăjmaș aprig al abuzurilor și al prevaricațiunilor** (I.-GH.) [fr.].

*PREVĂZĂTOR *adj. verb.* PREVEDEA. Care prevede cele ce au să se întîmple și ia măsuri dinainte ¶¶ Ⓒ NEPREVĂZĂTOR.

*PREVEDEA (-văd) 1. *vb. tr.* ① A-și da seama, a vedea dinainte ceea ce are să se întîmple ¶ ② A lua dinainte măsurile necesare în vederea unui lucru ce poate să se întîmple ¶ ③ A îngriji cu, a lua precauțiuni ca să aibă cele necesare.

2. *vb. intr.* A străvedea, a vedea prin.

3. *vb. refl.* A se străvedea, a se vedea prin: **Soarele rotund și palid se prevede printre nori** (ALECS.) [fr. p r é v o i r și p o u r v o i r, refăcut după v e d e a].

*PREVEDERE *sf.* ① Faptul de a (se) p r e v e d e a ¶ ② Facultatea de a prevedea ¶ ③ Precauțiunile luate în vederea unui lucru ce poate să se întîmple ¶¶ Ⓒ NEPREVEDERE.

*PREVENI (-vin, -viu) *vb. tr.* ① A o lua înainte, a apuca înainte; a face dinainte și în mod spontan ceea ce e de folos sau plăcut cuiva ¶ ② A preîntîmpina, a înlătura: **~ o nenorocire** ¶ ③ A influența, a dispune în mod favorabil sau nefavorabil: **l-au prevenit împotriva mea** ¶ ④ A înștiința, a da de știre, a da de veste, a prevesti: **l-am prevenit de sosirea ta** [fr.].

*PREVENINȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* Îndeplinirea dorințelor cuiva înainte ca acesta să și le fi exprimat: **l-a făcut să uite toate prevenințele de cari era înconjurat** (I.-GH.) [fr. p r é v e n a n c e].

*PREVENIT 1. *adj. p.* PREVENI. Preîntîmpinat; influențat; care are prevențiuni; înștiințat, informat, prevestit.

2. *sm.* Împricinat, persoană adusă înaintea judecății pentru o crimă sau un delict.

*PREVENTIV *adj.* ① Care are de scop să înlăture, să preîntîmpine, să împiedice un rău: **medicament ~** ¶ ② **Arest ~**, arestul în care e ținut un prevenit pînă să fie judecat [fr.].

*PREVENȚIUNE, PREVENȚIE *sf.* ① Faptul de a preveni, preîntîmpinare ¶ ② Opiniune nemotivată pe care și-o formează cineva despre o persoană sau despre un lucru ¶ ③ Ținerea unui împricinat în stare de arest pînă să fie judecat [fr.].

PREVESTI (-tesc) *vb. tr.* ① A vesti dinainte, a anunța cele ce au să se întîmple în viitor, a prezice

viitorul ¶ ② A preveni, a înștiința: **prevestit de tată-so... a fugit la Brașov** (I.-GH.) [p r e + v e s t i].

PREVESTIRE *sf.* Faptul de a p r e v e s t i: prezicere, anunțare dinainte a celor ce au să se întîmple; prevenire.

PREVESTITOR 1. *adj. verb.* PREVESTI. Care prevestește: **în mijlocul unui freamăt surd, ~ de furtună** (GN.).

2. *sm.* Cel ce prevestește: **E cocostîrcul tainic, în lume călător, Al primăverii dulce iubit ~** (ALECS.).

○ **PREVEȘTEALĂ** *sf.* ① *Trans.* (PĂC.) Pieliță subțire deasupra laptelui fiert ¶ ② *Trans. Băn.* Ceață ce se pune pe ochi [p r e v e ș t i].

○ **PREVEȘTI** (-tesc) 1. *vb. tr. Bucov.* A acoperi puțin (*vorb.* de apa ce trece peste ceva): **în vasul în care s'au pus gălbinelele, se pun sculele, însă în așa chip, ca acestea să preveștească sculele** (PAMF.).

2. *vb. refl. Trans.* (DENS.) A se usca, a se ofili, a se îngălbeni [lat. *p e r v i e s c ī r e < v i e s c ĕ r e].

***PREZAJ** (*pl.*-aje) *sn.* Prevestire, semn prevestitor [fr. p r é s a g e].

***PREZENT** 1. *adj.* ① Care se află în locul despre care se vorbește, de față, de aci ¶ ② Care există în momentul de față, de acum: **în momentul ~**.

2. *sbst.* ① Momentul, timpul de față, de acum ¶ ② Timpul verbului care arată că acțiunea se petrece în momentul de față.

3. *sm.* **Cei prezenți**, cei de față, cei ce se află aci.

4. (*pl.*-turi) *sn.* Dar, cadou: **n'ai avut galantomie să-mi faci un ~ cît de mic** (ALECS.) [fr.].

***PREZENTA** (-zent) 1. *vb. tr.* ① A apropia un lucru de cineva pentru a se servi de el: **~ un scaun** ¶ ② A oferi: **~ un buchet** ¶ ③ A adresa: **~ o petiție** ¶ ④ A introduce: **~ pe cineva într'o societate** ¶ ⑤ A expune, a arăta: **~ greutățile unei afaceri** ¶ ⑥ A înfățișa: **~ un aspect frumos** ¶ ⑦ A avea: **acest cuvînt prezentă două înțelesuri** ¶ ⑧ A întoarce spre, către: **~ flancul inimicului** ¶ ⑨ **~ armele**, a pune pușca la piept în semn de apărare sau de cinste.

2. *vb. refl.* ① A apărea în fața cuiva ¶ ② A se înfățișa ¶ ③ A se arăta: **această afacere se prezentă bine** ¶ ④ A se ivi, a apărea înaintea ochilor: **satul se prezentă privirilor noastre** [fr.].

***PREZENTABIL** *adj.* Care se poate prezenta, care poate fi prezentat ¶¶ © NEPREZENTABIL [fr.].

***PREZENTAȚIUNE** *sf.* ① Faptul de a (se) prezenta ¶ ② Introducerea cuiva într'o societate [fr.].

***PREZENȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* ① Starea unei persoane care se află, care se arată sau locuește într'un anumit loc, starea de față; **în ~**, în fața cuiva ¶ ② Înfățișare ¶ ③ Existență, ființă ¶ ④ Ⓕ **~ de spirit**, facultatea ce o posedă cineva de a fi totdeauna stăpîn pe sine însuși, de a nu se pierde cu firea și a lucra pe dată fără a-și pierde capul sau vioiciunea minții [fr.].

***PREZERVA** (-zerv) *vb. tr.* și *refl.* A (se) feri, a (se) păzi, a (se) apăra de un rău, de un accident de care cineva e amenințat [fr.].

***PREZERVATIV** 1. *adj.* Care are puterea de a prezerva, de a feri, de a apăra: **Leac ~ contra frigurilor.**

2. (*pl.*-ive) *sn.* Leac ce prezervă: **el purta vin de șampanie în tot locul cu dînsul ca ~ împotriva frigului** (BOL.) [fr.].

***PREZICE** (-zic) *vb. tr.* A vesti dinainte, a proroci [refăcut după fr. p r é d i r e].

***PREZICERE** *sf.* Faptul de a p r e z i c e, prorocire.

***PREZIDA** (-idez) 1. *vb. tr.* A ocupa locul cel dintîiu într'o adunare spre a păzi buna orînduială și a dirija desbaterile: **venise ca să prezideze Curtea cu juri** (VLAH.); **O tu ce prezidezi senatul clinesc, Te rog să mă asculți** (ALX.).

2. *vb. intr.* A avea direcțiune, a supraveghia: **Dumnezeu prezidă la destinele noastre** [fr.].

***PREZIDENT**, ○ PREȘEDINTE *sm.*, PREZIDENTĂ (*pl.*-te *sf.* ① Persoana din fruntea unei adunări, unei întruniri, etc. care dirijează desbaterile ¶ ② Magistratul care prezidează un tribunal, o Curte ¶ ③ Persoana pusă în capul unei comisiuni de examen, de concurs, etc. ¶ ④ Șeful eligibil al puterii executive într'o republică [fr.].

***PREZIDENȚIAL** *adj.* Privitor la prezidentul unei republici [fr.].

***PREZIDENȚIE** *sf.* ① Funcțiunea de p r e z i d e n t și durata ei ¶ ② Diviziune administrativă în India.

***PREZINTA** = PREZENTA.

PREZIUĂ *sf.* Ziua din ajun, ajunul zilei: **el își spuneau mulțumiți ghesefturile din ~** (DLVR.) [lat. p r a e + z i u ă; comp. PRESEARĂ].

***PREZUMA** (-zum *vb. tr.* A presupune, a socoti ca probabil după unele indicii [fr. p r é s u m e r.]

***PREZUMPT** *adj.* Presupus [lat.].

***PREZUM(P)TIV** *adj.* Se zice despre ori-ce moștenitor firesc al unei persoane, și mai ales despre principele care urmează să moștenească tronul: **principele Mircea este moștenitorul ~ al tronului** [fr.].

***PREZUM(P)ȚIOS** *adj.* Care se crede, înfumurat, care are o părere prea bună despre sine: **nu sînt nici destul de naiv, nici atît de prezumțios... ca să-mi permit a-mi face iluziuni** (I.-GH.) [fr. p r é s o m p t u e u x].

***PREZUM(P)ȚIUNE**, PREZUM(P)ȚIE *sf.* ① Presupunere, părere întemeiată pe fapte aparente, pe începuturi de dovadă ¶ ② Ceea ce, în justiție, e presupus ca adevărat, cît timp contrariul n'a fost probat ¶ ③ Părere prea bună despre sine, înfumurare, îngîmfare [fr.].

PRIAN *adj.* Cu una sau mai multe pete albe (despre vitele mari): **boul... de departe se părea că este ~** (SB.); **Am o vacă ~ă, Toată noaptea paște 'n poiană** (GOR.), *ghicitoare despre* „lună” [p r i u].

PRIAR ☞ PRIER.

PRIBEAG, *Mold.* PRIBAG 1. *adj.* ① Care umblă rătăcind din loc în loc departe de țara lui ¶ ② Rătăcitor: **Să mă duc în lumea 'ntreagă Ca o pasăre pribeagă** (ALECS.); **cîte o privighitoare pribagă... sloboade niște sonuri tînjitoare și regulate** (NEGR.); **gîndul meu pribeag... își luă zborul în lumea cea nețărmurită** (GN.).

2. *sm.* Cel ce rătăcește prin țări străine: **pribegii se 'ntorc pe la vetrele lor** (VLAH.) [vsl. p r ĕ b ĕ g ŭ].

PRIBEGI (-egesc) *vb. intr.* ① A fugi din țara lui și a umbla sau a se stabili în alte țări, a se expatria: **se luaseră vecinii de gînduri și se găteau să pribegească prin a lume mare și necunoscută** (ISP.) ¶ ② A fugi departe de casa lui și a umbla prin alte locuri; a umbla rătăcind din loc în loc: **toți locuitorii și-o părăsit casele de-o pribegit prin fundul codrilor** (ALECS.); **șapte ani a pribegit prin păduri și prin munți** (I.-GH.); **Haide, mîndro, să fugim, Amîndoi să pribegim** (IK.-BRS.) [p r i b e a g].

PRIBEGIE *sf.* ① Starea de p r i b e a g ¶ ② Plecare departe de țara, de orașul lui, etc. spre a umbla pribeag prin alte locuri; exil: **își luă ziua bună de la părinți și de la frați și o porni în ~** (ISP.).

Fig. 3960. Priboiu.

PRIBOIU[1] (*pl.* -oaie) *sn.* ① Unealtă a șelarului, a dogarului, a fierarului, etc. cu care se găuresc curelele, cercurile de fier, etc. ¶ ② *Trans.* (DENS.) Deal tinos ¶ ③ *Olten.* Loc unde stînca muntelui dă de-a dreptul în apa rîului, fără a rămînea loc măcar de o potecă (CONV.) ¶ ④ Plantă cu frunze plăcut mirositoare, adesea pătate cu roșu, cu flori mari, de coloarea sîngelui; crește pe stînci și locuri pietroase; numită și „floarea-vinului”, „mușcată”, „poala-Sîntei-Mării”, etc. *(Geranium macrorrhizum)* (▣ 3960) ¶ ⑤ = PLISCUL-COCORULUI ¶ ⑥ — PĂLĂRIA-CUCULUI ¶ ⑦ **~-CĂPRESC** = NĂPRASNICĂ [srb. p r i b o j].

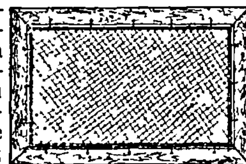

Fig. 3961. Priboiu.

PRIBOIU² (*pl.*-oaie) *sn.* Un fel de ciur (de sîrmă împletită, întrebuințat de pescari la frecatul icrelor de morun ([▪] 3961) [srb. p r e b o j].

○ **PRIC** *adj. Olten.* (PSC.) Bălțat, pestriț (*vorb.* de vite cornute) [comp. PRIU].

PRICĂJI (-ăiesc) 1. *vb. tr.* A spurca, a pîngări, a mînji ceva prin fapte rușinoase.

2. *vb. refl.* ① A se spurca printr'o faptă de rușine ¶ ② A căpăta o boală spurcată, rușinoasă [vsl. p r i k a ž a t i].

PRICĂJIT *adj.* ① *p.* PRICĂJI ¶ ② Supărat, necăjit, amărît de pe urma unei nenorociri sau a unei pagube suferite: nu mai era ~ul de altădată... că-i mersese... bine (FLOR.) ¶ ③ *Trans.* Afurisit: lucrul ăsta gîndești că-i ~ (VIC.).

○ **PRICAZ** *sbst. Mold. Bucov. Trans.* Lucru, întîmplare ce atrage asupră-ți un necaz, o pagubă, o nenorocire; *pr. ext.* pagubă mare (*în spec.* la oi sau la vite), stricăciune, nenorocire ce dă peste cineva: o slugă de ți-a fura o bucățică de mămăligă, fără să știi, e ~ (VOR.); nu-i bine să furi sarea de la oi, căci se întîmplă ~ (GOR.); dacă vre-un cioban fură ceva de la stînă, dă ~ul între oi (PĂC.) [comp. pol. p r e k a z].

PRICE *sf.* Ceartă, gîlceavă; discuțiune aprinsă: femeia știa toanele lui și nu s'a mai pus cu dînsul la ~ (SB.); Sașii au ~ între sine cu Nemții... și zic că Nemții au luat limba de la dînșii, din Sacsonia (M.-COST.); acuma și bieții oameni nu se mai puneau de ~, se dedeau jos și întrebau pe bătrîn de sănătate (SAD.) [vsl. p r i t ŭ č a].

PRICEPĂTOR, ‡ PRECEPĂTOR *adj. verb.* PRICEPE. Care pricepe, priceput, înțelegător: și-i dărui minte slobodă și precepătoare pre chipul obrazului său (MX.) ¶¶ Ⓒ NEPRICEPĂTOR.

PRICEPE, ‡ PRECEPE (-cep) 1. *vb. tr.* ① † A-și da seama, a lua cunoștință, a recunoaște ¶ ② A înțelege; Ⓟ: bate șaua, să priceapă iapa.

2. *vb. refl.* ① A ști, a avea cunoștința, iscusința necesară: vorbește și scrie care cum se pricepe și cum îi vine (I.-GH.); nu te pricepi să împarți un paiu la doi boi (PANN) ¶ ② Ⓟ A trage folos, a se simți mai bine de pe urma unui lucru: m'am priceput din doftoria aia (CIAUȘ.) [lat. p ĕ r c ĭ p ĕ r e].

PRICEPERE, ‡ PRECEPERE *sf.* ① Faptul de a (se) p r i c e p e ¶ ② Înțelegere, facultatea de a pricepe; cunoștința lucrurilor: mai puțină pricepere decît tine n'are doară nici o gîscă (RET.); să ne deschizi ochii cei sufletești cu înțelepciune și cu pricepere, ca să facem judecată dreaptă (GAST.) ¶¶ Ⓒ NEPRICEPERE.

PRICEPUT, ‡ PRECEPUT *adj. p.* PRICEPE. Care are pricepere; inteligent; iscusit ¶¶ Ⓒ NEPRICEPUT.

PRICESTANIE, ‡ PRICEȘTANIE, ‡ PRICEȘTENIE *sf.* Împărtășanie (cu sfintele taine), grijanie: poruncim arhiereilor să nu despartă pe nimea de sfînta priceștienie fără vină (PRV.-MB.) [vsl. p r i č j a š t a n i j e].

†**PRICESTUI**, ‡ PRICEȘTUI (-uesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) împărtăși (cu sfintele taine): care episcop ... nu se va pricestui dumnezeeștilor taine, acela să-și spue vina, căci nu s'au pricestuit (PRV.-MB.); să-i pricestuească cu sfintele taini (GAST.) [vsl. p r i č ę s t v o v a t i; p r i č j a š t a t i].

○ **PRICHI** ☛ PRIPI.

○ **PRICHICIU** (*pl.*-ice) *sn. Mold.* Ciubucul, marginea ieșită în afară la vatră sau la sobă: pune talgerul pe ~l cuptiorului sau la un alt loc cald (ION.); ~l vetrei cel humuit de care mă țineam cînd începusem a merge (CRG.); lumina slabă a unui opaiț ce sfîrîia pe ~ (VLAH.); *pr. ext.* și despre ieșitura ferestrei: se suie, sprintenă, pe ~l ferestrei (GRL.) [rut. p r y k y d k a „adaus"].

PRICHINDEL *sm.* ① Om foarte scund, pitic: fata se pomenește că-i iese înainte un ~ de om (CAR.); e un ~ scurt, cu niște picioare subțiri (VLAH.) ¶ ② Copil mic și zglobiu: m'aș mulțumi eu și pe un ~ de băiat (DLVR.); un ~ de copil i-a adus și omului de mîncare (GRL.); cu toate că eram un ~, colindam ziua întreagă pădurea (FLOR.).

PRICI (-cesc) *vb. refl.* A se certa; a avea, a căuta p r i c e: cînd se vor prici doi oameni și va zice unul altuia niscare cuvinte rele asupra lui... atunce ca un suduitoriu se va certa (PRV.-MB.); vulpea și crocodilul au început a se ~ pentru nobilitate, care va fi mai de bun neam (TICH.).

PRICINĂ (*pl.*-ni) *sf.* ① Tot ceea ce poate produce un efect oare-care, cauză: poamele s'au stricat din pricina omizilor; turburata stăpînire a Papei iaste ~ dejghinării besericilor (GAST.) ¶ ② Ceea ce determină să se facă ceva, care împinge sau îndeamnă la ceva, motiv: a treia ~ ce îndeamnă pre giudeț să mai micșoreze certarea celui vinovat, iaste vrîsta (PRV.-LP.) ¶ ③ Vină: din pricina lui mi-am prăpădit toată averea; acel cu ~ șade în odihnă, și cel fără vină plînge și suspină (ZNN.) ¶ ④ Pretext: cînd era la adăpatul vacilor, fetele care de care se întrecea să-i dea ~ de vorbă (ISP.) ¶ ⑤ Ceartă: a pus înadins pe feciorii boierești să-mi caute ~ (CRG.); arme nu purta niciodată cu sine, căci nu era om să se puie de ~ (GN.); a căuta ~ cu lumînarea (aprinsă) ¶ ⑥ Proces: sînt judecători... fără pricini, precum sînt și medici și avocați fără clientelă (I.-GH.) ¶ ⑦ Afacere, chestie; cu pricina, în chestie, de care e vorba: fata, care ochise cutia cu pricina.... puse mîna și o luă (ISP.) [bg. srb. p r i č i n a].

PRICINAȘ *sm.* ① Cel ce caută p r i c i n ă (de gîlceavă) ¶ ② Împricinat ¶ ③ Cel ce se înfățișază cu o pricină la judecată: ~ii au trebuit să se supună la judecata împărătesei (RET.).

†**PRICINI** (-inesc) 1. *vb. tr.* A pretexta: Adrian.... pricinia că cu greu iaste a să stăpîni și a să păzi țări atîta de departate (CANT.).

2. *vb. refl.* A se prici; a se pune de pricină; a se împotrivi: băiatul începu a-i spune... cum a venit mamonul, și cum, pricinindu-se, l-a omorît (RET.) [p r i c i n ă].

PRICINUI (-uesc 1. *vb. tr.* ① A fi p r i c i n a, a cauza, a da naștere: poate vedea aicea un casnic bun cîte necazuri și cîte primejdii pricinuiaște zarva (GAST.); au supușii Măriei Tale sînt răi și artăgoși de-ți pricinuesc atîta mîhnire? (ISP.) ¶ ② ‡ A invoca, a căuta pretexte.

2. *vb. refl.* † A se certa, a se lua la ceartă, a se gîlcevi: vărul Culiță și cumătrul Pahon pricinuindu-se la bîrt. am voit să-i despart (RET.).

PRICINUITOR 1. *adj. verb.* PRICINUI. Care pricinuește.

2. *sm.* Cel ce pricinuește.

○ **PRICOIȚĂ** (*pl.*-țe, -ți) *sf. Băn. Trans.* = PROCOVIȚĂ.

PRICOLICIU *sm.* ① Mort, ieșit din groapă, în chip de lup sau de cîine, vîrcolac: să tacă, că-i mănîncă vîrcolaci sau pricolici (PANN); acolo au văzut strigoaie prefăcîndu-se în găini și strigoi, în pricolici (TICH.); ~ se zice că se face dacă sînt nouă frați născuți tot într'o lună: fratele al nouălea e ~ (GOR.) ¶ ② = PIȘ¹ ¶ ③ COADA-PRICOLICILOR = BARBA-POPII [comp. și forma TRICOLICIU].

PRICOP ☛ PROCOP.

PRICOPSI... ☛ PROCOPSI...

○ **PRICOVIȚĂ** = PROCOVIȚĂ.

○ **PRICULICIU** = PRICOLICIU.

PRIDIDI (-idesc) *vb. tr.* ① A copleși, a da năvală peste cineva fără ca acesta să se poată împotrivi: ea nu putu să-și ție lacrămile care o prididiseră (ISP.); îl prididește vre-un somn în căruță și i se risipesc gologanii (BR.-VN.); în fața-i năvălește poporul, în spate-i prideau jandarmii călări (CAR.); Goții bîntue laturile împărăției romane, ale cărei oști nu mai pot ~ atîta sodom de barbari (VLAH.) ¶ ② A stăpîni, a opri: apropiindu-se de casă, Maria Sandului nu-și mai putu ~ plînsul (DLVR.) ¶ ③ A răzbi, a dovedi, a birui, a fi în stare să ajungă, să ducă la capăt: cînd o pedepsi soarta cu spurcatul de Muscal, nu mai putu ~ (DLVR.); patru mîini tinere și zdravene n'ar fi putut ~ atîta lucru cît dovedea el cu o mînă și jumătate (BR.-VN.); ori-cît de mult se silea dînsul ca să-i apuce înainte, iazma iadului prididea cu fuga (ODOB.); postelnicul de abia a prididit să citească numele celor din protipendadă (I.-GH.) [vsl. p r ĕ d a t i].

PRIDIDIT *adj. p.* PRIDIDI. Copleșit, în neputință de a se mișca, de a merge mai departe, din pricina îmbulzelii, mulțimii, etc. care-l înghesuie de toate părțile: în sobă trosnesc lemnele ~e de para unui foc (VLAH.); cîrduri de corbi, ~e de vînt, oroncăe căutînd spre păduri (DLVR.).

PRIDVOR (*pl.*-voare) *sn.* ① † Galerie de jur împrejurul unei biserici ([▪] 3962) ¶ ② Tinda unei biserici: altarul, ~ul, clopotnița fură cercetate (GN.) ¶ ③ Galerie acoperită sprijinită pe stîlpi în partea dinainte sau de jur împrejurul unei case de la țară; ceardac; verandă ([▪] 3963): era minunată priveliștea din ~ul casei peste curtea plină

de lume (BR.-VN.); din ~ se vedea pe fereastră foarte bine în odaia clucerului (I.-GH.) [vsl. pritvorŭ].

PRIELNIC *adj.* Priincios, favorabil: primăvara e vremea cea mai ~ă pentru o așa călătorie (BR.-VN.) ¶¶ © NEPRIELNIC [prii].

Fig. 3962. Pridvor (al Mănăstirii din Rîmnicul-Sărat).

PRIER, ✓PRIAR *sm.* Numele popular al lunii April: Prier priește, dară și jupește (MAR.); ⓟ: Prier fără ploaie Cheful Românului moaie; încolțise iarba, să fi zis că a sosit Priar (DLVR.) [lat. Aprīlis].

28.000 **PRIETEN**, PRIETIN *sm.*, PRIETENĂ, PRIETINĂ (*pl.*-ne) *sf.* Acela, aceea pentru care, fără să ne fie rudă, avem multă dragoste și care are pentru noi aceeași afecțiune, amic(ă: ~ (ă) din copilărie; F ~ la cataramă *sau* la toartă, foarte bun prieten; decît o rudă în depărtare, mai bine un ~ în apropiere (ZNN.); ⓟ: ~ul la nevoie se cunoaște; ⓟ: ferește-mă, Doamne, de ~i, căci de dușmani mă voiu feri singur, un prieten îți poate face uneori un rău mai mare decît un dușman.

Fig. 3963. Pridvor.

2. *adj.* Favorabil, binevoitor ¶¶ C NEPRIETEN, DUȘMAN [vsl. prijatelĭ].

PRIETENESC *adj.* De prieten, amical; binevoitor: îți dau un sfat ~.

PRIETENEȘTE *adv.* Ca un prieten; cu bunăvoință: tata îl primește vesel și ~ (I.-GH.).

PRIETENIE *sf.* Prieteșug [prieten].

PRIETENOS *adj.* Afabil: era părtaș la toate, și la pagubă și la cîștig, și ~ cu fie-care (CRG.) [prieten].

PRIETEȘUG *pl.*-uguri) *sf.* Legătura dintre prieteni, dragostea ce are un prieten pentru celălalt, prietenie, amiciție: așa țin Turcii ~ul pentru voia banilor (NEC.).

PRIFONT *pl.*-turi) *sn. Trans. Bucov.* Pîine cazonă: De cînd plugușorul am lăsat, Pîne dulce n'am mîncat, Numai ~uri nesărate, Cu picioarele călcate (VOR.) ung. prófont < germ. Proviant].

PRIGITOARE *sf. Olten. Trans. Bucov.* Fotă ce acopere de jur împrejur partea de la mijloc în jos a trupului: acum au început a cunoaște că cu zevelcile și cu prigitorile ele nu sînt destul de bine îmbrăcate (ION.): femeile cele bătrîne... se încing cu catrințe și prigitori (MAR.); ~a ... era o prostire albă pe care o purtau împrejurîndu-se ca și cu catrința (VOR.).

○ **PRIGOADĂ** *sf. Băn.* (NOV) Întîmplare [srb. prigoda].

PRIGOANĂ (*pl.*-ne) *sf.* ① ‡ Ceartă ¶ ② Persecuțiune, prigonire [prigoni].

PRIGOARE, PRIGORIE *sf.* ① Pasăre cu ciocul lung și ascuțit, cu coada de 11 cm., fruntea albă, spinarea roșie-castanie, gușa galbenă-portocalie, pîntecele verde; se hrănește mai ales cu insecte; numită și „furnicar", „viespar" sau „albinărel" *(Merops apiaster)* (▣ 3964): prigorii cu pene albastre chiuesc mereu în zborul lor neastîmpărat (ODOB.); din cînd în cînd prigoriile te făceau să-ți mai aduci aminte că trăești pe lume (ISP.) ¶ ② MACALEANDRU [comp. prigori].

Fig. 3964. Prigoare.

PRIGONI -onesc) 1. *vb. tr.* ① A urmări cu dușmănie, a persecuta: Joe... prinse a mai ~ lumea o toană (ISP.); îi spunea mereu femeii că rău face de-l prigonește pe prietenul lui cel mai iubit (CAR.) ¶ ② Ⓕ A nu da pace, a urmări într'una: pe el îl prigonea gîndul că 'n casa asta trebue să se fi petrecut o crimă (VLAH.).

2. *vb. refl.* A se judeca, a fi în proces unul cu altul [vsl. prigoniti].

PRIGONIRE *sf.* ① Faptul de a (se) prigoni ¶ ② Urmărire de dușmănie, persecuțiune: ce lipsă de noroc, ce ~ de soartă (VLAH.) ¶ ③ Judecată, proces: ~a cea pentru oăicare de pămînt și de hotare între vecini nu are soroc (LEG.-CAR.); ei se găsesc în ~ pentru un pogon de pămînt (BR.-VN.) ¶ ④ Neînțelegere, diferend, ceartă dușmănoasă: era între dînșii o veche ~ (ALX.).

PRIGONIT *adj. p.* PRIGONI: tot însă mai rămăsese o școală pre care acești buni bătrîni o priveau ca singur azilul prigonitei limbi (NEGR.) ¶¶ © NEPRIGONIT.

PRIGONITOR 1. *adj. verb.* PRIGONI. Care prigonește: Medea, ca să scape de corabia prigonitoare... ucide pe Absirt (VLAH.).

2. *sm.* Cel ce prigonește, persecutor: Dumnezeu ...a izbîndit-o, prefăcînd în urs pe ~ul ei (ISP.).

PRIGORI (-oresc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) dogori, a (se) arde, a (se) frige (la soare, la un foc mare): toată noaptea visează că se prigorește la un foc mare (DLVR.) ¶ ② A se usca de sete: se prigorea de sete (BAS.) [vsl. prigorěti].

PRIGORIE ☛ PRIGOARE.

PRIGORIT *adj. p.* PRIGORI. Dogorit, ars de arșița soarelui, de un foc mare: cîtiva noruleți, prigoriți de razele soarelui, se frîng încet în bulgări de rubin (VLAH.); în insula cea pustie și ~ă de soarele african, abia se zăreau cîtiva copaci (ODOB.).

PRIGORUIE *sf. Băn.* = PRIGOARE ①.

PRIHANĂ (*pl.*-ăni, -ane) *sf.* ① ‡ Faptă nepermisă, păcătoasă, spurcată ¶ ② Întinăciune, necurăție ce lasă păcatul în suflet, pată sufletească: ea nu se știu la sufletul ei ou nici o ~ (ISP.): fără ~, fără pată, curat (la suflet, neîntinat [comp. ceh prihana].

PRIHĂNI (-ănesc) *vb. tr.* ① ‡ A dojeni, a mustra ¶ ② A păta cinstea, sufletul; a mînji, a spurca [prihană].

PRIHĂNIT *adj. p.* PRIHĂNI. Pătat, mînjit, întinat, spurcat ¶¶ C NEPRIHĂNIT: rămas-a ceva ~ în țară ? (ALECS.).

PRIHOR(IU) *sm.* = MĂCĂLEANDRU [comp. PRIGOARE].

PRII (priesc *vb. intr.* 1 ‡ A se arăta binevoitor, a avea gînduri prietenești ¶ ② A-i fi favorabil, a-i merge bine, a-i conveni: o să tînjească ca o floare scoasă din locul ce-i priea (NEGR.); nu știu nici doctorii ce să-i mai dea. că nimic nu-i priește (VLAH.); nu știu, zău, dacă-i priește laptele (ALECS.); ce-ai făcut ? de te-a învățat cineva, rău ți-a priit (CRG.); April și priește și pîrlește (VOR.) [vsl. prijati].

‡**PRIIATEL**, PRIIATEN = PRIETEN.

PRIIMI... PRIMI...

PRIINCIOS *adj.* ① † *Mold.* Binevoitor, prietenos ¶ ② Care priește, favorabil: vîntul fiind ~, mergea ca gîndul (ISP.) ¶¶ C NEPRIINCIOS [priință].

PRIINȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① † *Mold. Bucov.* Bunăvoință, gînd binevoitor, purtare prietenoasă; credință: el nu se prea încredea în priința fărtaților săi (SB.) ¶ ② Folos; prosperitate; faptul de a fi priincios: am văzut multe și pot să-ți dau sfaturi de ~ (GN.) ¶¶ C NEPRIINȚĂ, necredință: astfel s'a vădit nepriința lor către Teiu-legănat (SB.) [prii.

PRIITOR *adj. verb.* PRII. Care priește; priincios, favorabil: mămăliga... dă o mîncare sățioasă, ușor de mistuit și priitoare sănătății (ION.).

PRIJI (-jesc) *vb. tr. Trans.* A cerceta des, a vizita, a frecuenta (FR.-CDR.).

PRIJINI... SPRIJINI...

PRIJITOARE PRIGITOARE: femeile au așternut cîte un tulpan, cîte o cătrință, cîte o ~ (SB.).

PRILĂSTI ☛ PRILESTI.

PRILAZ ☛ PÎRLEAZ.

PRILEJ (*pl.*-ejuri) *sn.* ① Întîmplare, faptă, situațiune de care te poți folosi spre a săvîrși ceva, moment priincios, ocaziune: dușmanii săi cari pîn-

deau ~ul să-i poată face rău (NEGR.); Turcii căutau vreme cu ~ ca să-și scoată din capete (ISP.); cum a dobîndit vreme cu ~, se duse în grădina bătrînului (TICH.); aceasta s'a întîmplat cu ~ul încoronării ¶ ② † Pretext, pricină: caută ~ de vorbă [p r i l e j i].

PRILEJI (-iesc) 1. *vb. tr.* A da prilej, a ocaziona: prilejea niște scene de tot comice (ALECS.); un concurs de împrejurări fatale... prilejise scăparea lui Sinan (BĂLC.).

2. *vb. refl.* ① A se întîmpla: de să va ~ să dea lupii în oi... atunce să plătească toată paguba (PRV.-MB.) ¶ ② A se afla undeva din întîmplare, a se întîmpla cîndva: a mers prin lume și-a poftit (la nuntă) pe cine a văzut, și, fiindcă odată pe cînd poftea el, se prilejise și împăratul, l-a poftit și pe el (VOR.); vedea prilejindu-se prin zidurile mănăstirii oameni pripășiți din toate colțurile lumii (GRIG.) [vsl. p r i l e ž a t i].

PRILESTI, PRILĂSTI, PRILOSTI, ‡ PRELĂSTI, ‡ PRELESTI (-tesc) *vb. tr.* A amăgi, a înșela, a ademeni, a scoate din minți: Că e lume 'nșelătoare... Și pre toți îi prilostește (TEOD.); un om bogat a fost avînd numai o fată și s'a întîmplat că a prilostit-o zmeul (R.-COD.); de vom zice că păcat întru noi nu e, înșine ne prelăstim (PRV.-MB.) [vsl. p r ě l ĭ s t i t i].

PRILESTIRE, PRILĂSTIRE, PRILOSTIRE *sf.* Faptul de a p r i l e s t i, amăgire, înșelăciune, ademenire, scoatere din minți: lepădînd de la sine prilostirea în care căzuse, fugi de acolo (ISP.).

PRILESTIT, PRILĂSTIT, PRILOSTIT *adj. p.* PRILESTI. Amăgit, înșelat, ademenit, scos din minți, zăpăcit: a alergat să îngrijească de prilostitul său prieten (CAR.); prilostit de nurii Evei și pierdut de dragoste, deșerta mereu la cane cu vin (CAR.).

PRILOG (*pl.*-oage) *sn.*, PRILOAGĂ (*pl.*-ge) *sf.* = PÎRLOG: de s'ar prileji să cumpere neștine un loc sau un prilog... și de va găsi o comoară... (PRV.-MB.); inul să samănă ori în toloacă, sau în priloagă tolocită (DRAGH.).

PRILOSTI... ☛ PRILESTI...

PRIM[1] 1. *adj. num.* ① Întîiu, cel dintîiu: ~a oară; ~ul venit; ~ele încercări ¶ ② ± Număr ~, număr care nu se poate împărți decît cu el însuși sau cu unitatea; — © NEPRIM.

2. *adv.* Ⓟ De întîia calitate.

3. *sbst.* ± Semnul ′ întrebuințat în algebră spre a deosebi două cantități corelative reprezentate prin aceeași literă: a și a′ [lat. p r ĭ m u s].

○ **PRIM**[2] *sbst. Trans.* Fâșie de pielcică de miel negru, cusută la marginea cojocelului sau altor haine: (pieptarul) pe margini avea ~ negru (ŞEZ.) [ung. p r é m].

***PRIMA** (-imez) *vb. intr.* A avea întîietatea, a covîrși, a întrece [fr.].

***PRIMĂ**[1] (*pl.*-me) *sf.* ① Sumă ce se plătește anual sau odată pentru totdeauna unei societăți de asigurare ¶ ② Sumă acordată de Stat, de o autoritate sau de o societate particulară pentru încurajarea agriculturii, creșterii vitelor, exportării produselor indigene, etc.: a acorda o ~ de încurajare ¶ ③ Cărți, obiecte, etc. date de administrația unui ziar pentru a spori numărul abonaților [fr.].

PRIMĂ[2] (*pl.*-me) *sf. Tr.-Carp.* Panglică (de mătase sau de catifea) [comp. PRIM[2] și PRIMURĂ].

***PRIMADONĂ** (*pl.*-ne) *sf.* Cîntăreață care cîntă rolul cel mai de seamă într'o operă: îi vorbește de noua trupă a operei, de o ~ celebră care vine într'adins, numai de dragul nostru (DLVR.); *iron.*: nu te poți arăta la o fereastră fără să nu înceapă să-ți urle un minavet sau o ~ de doi, trei anișori (I.-GH.) [it.].

PRIMAR[1], † PREMAR 1. *adj.* Întrebuințat numai în expresiunile: *a)* văr ~, vară ~ă, fiul, fiica unchiului sau mătușii: copiii care se nasc dintru cei doi frați se chiamă veri premari (PRV.-MB.); *b)* cale ~ă (la soori) ☛ CALE ⑧.

2. *sm.* Căpetenia unei comune (urbane sau rurale) care o administrează împreună cu consilierii municipali [lat. p r ī m a r i u s; în înțelesul 2 după fr. m a i r e].

***PRIMAR**[2] *adj.* ① De primul grad, începător: școală ~ă ¶ ② De gradul cel mai înalt: medic ~, medic șef al unui spital, al unui oraș sau al unui județ ¶ ③ Terenuri ~e, cele mai vechi terenuri de sediment (laurențian, cambrian, silurian, devonian, carbonifer, permian) [fr. p r i m a i r e].

PRIMĂREASĂ (*pl.*-ese) *sf.* Soția unui primar.

***PRIMARIAT** (*pl.*-ate *sn.* ① Funcțiunea, calitate de p r i m a r ¶ ② Timpul cît se ocupă această funcțiune.

PRIMĂRIE *sf.* Clădirea unde e instalat p r i m a r u l și administrația comunei.

○ **PRIMĂRIU** *adj.* Pere primării, soiu de pere: bătrînul venea cu cîte o traistă de cireșe, de pere primării (SLV.).

***PRIMAT** *sm.* ① Primul arhiereu într'o țară ¶ ② Mitropolitul ~, titlul dat pînă mai deunăzi Mitropolitului Munteniei, astăzi șeful bisericii române, patriarhul [fr. < lat.].

***PRIMATE** 1. *sf. pl.*, PRIMAȚI *sm. pl.* Ordinul mamiferelor care cuprinde omul și maimuțele.

2. PRIMAT *sm.* Cel ce face parte din ordinul primatelor (omul, maimuța) [fr.].

PRIMĂVARĂ (*pl.*-veri) *sf.* ① Cel dintîiu din cele patru anotimpuri ale anului, care începe pe la 20 Martie și sfîrșește pe la 21 Iunie; Ⓟ: cu o rîndunică nu se face ~ ¶ ② *poet.* An (al tinereții): ea numără 15 primăveri ¶ ③ Ⓕ Vîrsta tinereții: tinerețele sînt primăvara vieții (ZNN.) [lat. vulg. p r ī m a v ē r a].

PRIMĂVĂRATIC, PRIMĂVĂRATEC *adj.* De p r i m ă v a r ă; care se desvoltă, care se coace primăvara: porumbiștile primăvăratice erau o podoabă (DLVR.); sub adierea încropită a zefirului primăvăratic (ODOB.); bolnavul... cînd vede cîmpul primăvăratec... i se pare că n'a mai văzut niciodată această minunată frumusețe (VLAH.).

PRIMĂVĂRIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* = GHIOCEL[2] ① [p r i m ă v a r ă].

PRIMĂVĂROS *adj. poet.* Primăvăratic: Ești dulce ca seninul de zi primăvăroasă (ALECS.) [p r i m ă v a r ă].

PRIMBLA... ☛ PLIMBA...

○ **PRIMBLĂ** (*pl.*-le) *sf. Trans.* ① Balustradă la o scară, la un pod, etc. (FR.-CDR.) ¶ ② Fie-care din scîndurelele de la spătarul unui scaun (PAC.) [comp. PLIMB].

○ **PRIMBURĂ** ☛ PRIMURĂ.

PRIMEJDIE *sf.* Situațiune, întîmplare de care trebue să se teamă cineva, care poate să-i facă mult rău, care poate să-l coste viața, pericol: a fi, a pune, a cădea în ~; a-și pune viața în ~; a fi în ~ de moarte ☛ PAZĂ ②: *F* de ~, grozav de bine, de minune: sînt toți de părere că-i șade (costumul) de ~ (BR.-VN.) [vsl. p r ě m ě ž d i j e].

PRIMEJDIOS *adj.* Care pune în p r i m e j d i e, care poate face mult rău, periculos.

PRIMEJDUI (-uesc) 1. *vb. tr.* A pune în p r i m e j d i e, a periclita: au nu știi că copilul ți l-ai lăsat singurel în casă, și ea ți l-a primejdui ? (SB.).

2. *vb. refl.* ① A fi în primejdie: șoarecii cînd au pace cu pisica, se primejduesc bucatele (PANN) ¶ ③ A-și risca viața; a cădea în primejdie: cunoșteam cutare stîncă, cutare potică, unde se primejduise iarna vr'un călător (GN.).

PRIMENEALĂ, PRIMINEALĂ, PREMENEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* ① † Schimb(are; înnoire: cu vreme, cu veacurile, cu priminele am dobîndit și alt nume... carele este... Români (M.-COST.): haine de ~, haine curate de schimbat: luă haine de primineală și bani de cheltuială... și... porni la drum (ISP.) ¶ ② *pl.* Ⓣ Albituri, rufe de schimbat: una-i anina flori în pălărie, alta-i așeza priminelile și merindele în desage (VLAH.) [p r i m e n i].

PRIMENI, PRIMINI, PREMENI (-nesc) 1. *vb. tr.* ① A schimba, a preschimba; a înlocui: ea știa să umble binișor, cînd îi primenea ranele (ISP.) ¶ ② A reînnoi, a curăța, a împrospăta: aerul curat, plin de miros de sulfină... primenește sîngele (BR.-VN.); se apucă îndată de curăți și primeni apa din fîntînă (ISP.) ¶ ③ A îmbrăca cu rufe sau haine curate: ~ patul, a schimba rufele patului, punînd altele curate; călugărul luă copilul... și-l primeni cu niște rupturi de haine (ISP.).

2. *vb. refl.* ① A se (pre)schimba; a se reînnoi, a se împrospăta: de acest turn, cum i s'au primenit numele iaste de mirat, de-i zic Severin (M.-COST.); e o priveliște frumoasă, de parcă ți se primenește sufletul uitîndu-te la ea (BR.-VN.); primăvara se primenește sîngele ¶ ② A se îmbrăca cu rufe sau cu haine curate: preotul ce va vrea să slujască liturghie... să se îmbrace în cămașă noă, adecă să se primenească (PRV.-MB.); nu mai aveam vreme nici să mă priminesc (VLAH.) [vsl. p r ě m ě n i t i].

PRIMENIT *adj. p.* PRIMENI ¶¶ © NEPRIMENIT.

PRIMETI, PRIMITI (-tesc) *vb. tr.* ✓ A mătura (pleava) [bg. p r ĕ m ĕ t a t i].

○ **PRIMEZ** (*pl.*-ezuri) *sn.* ① *Băn.* Prăjină, drug de lemn ce se pune în grajd între doi cai, ca să nu se bată ¶ ② *Olten. Băn. Trans.* Zid sau perete despărțitor [lat. p e r m ĕ d i u m; comp. și IMPRIMEZ].

PRIMI (-mesc) *vb. tr.* ① A lua ce se oferă, ce se predă, ce se trimite: ~ o scrisoare, o veste; Dumnezeu să primească! bogdaproste, Dumnezeu să-ți răsplătească (binele)! ¶ ② A lua ce i se datorește: ~ leafa, restul datoriei; de la un rău plătitor primește și un sac de paie (ZNN.) ¶ ③ A accepta, a admite, a consimți: nu primesc această condițiune ¶ ④ A căpăta: ~ ajutor, o palmă, o lovitură strașnică ¶ ⑤ A-i veni: odaia primește lumina de sus ¶ ⑥ A lăsa, a admite să intre: ~ o vizită, musafiri; nu-l primesc în sat și el întreabă de casa vornicului (ZNN.); ministrul primește între orele 1 și 2 ¶ ⑦ A întîmpina: sînt trimis de împărat ca să te întîmpin și să te primesc cu cinste (PANN) ¶ ⑧ A admite într'un corp, într'o societate, la un grad [vsl. p r i j ę t i, p r i i m ą; srb. p r i m i t i].

*__PRIMICER__ *sm.* ① Căpetenia călușarilor ¶ ② ⛪ Superiorul cîntăreților bisericești [lat. p r ĭ m i c e r i u s].

PRIMIRE *sf.* Faptul de a p r i m i (în toate accepțiunile lui): a da, a lua în ~; la ~a scrisorii; i s'a făcut o ~ frumoasă.

PRIMITI ☛ PRIMETI.

*__PRIMITIV__ 1. *adj.* ① Care este dintru întîiu, de la început, mai vechiu: starea ~ă a omenirii; lumea ~ă ¶ ② ⛰ Terenuri ~e, terenuri de cristalizație ¶ ③ 🕮 Cuvînt ~, cuvînt din care, cu ajutorul sufixelor sau prefixelor, se formează alte cuvinte, numite „derivate" ¶ ④ Colori ~e, cele șapte colori principale ale curcubeului.

2. *sm. pl.* 🎨 Pictorii vechi din fie-care școală.

3. *adv.* La origine, la început [lat.].

PRIMITOR 1. *adj. verb.* PRIMI. Care primește: era bun la inimă, ~ și totdeauna glumeț (GN.).

2. *sm.*, PRIMITOARE *sf.* Acela (aceea) care primește: ~ul acestei scrisori; priimitoriul de furi ca și furul să se canonească (PRV.-MB.).

*__PRIMIȚII__ *sf. pl.* ① Pîrgă, primele roade ale pămîntului aduse ca prinos; cea dintîiu prăsilă ce se dobîndește din vite ¶ ② Ⓕ Întîiele producțiuni ale minții; începuturi [lat.].

*__PRIMO__ *adv.* Întîiu, în primul rînd [lat.].

*__PRIMOGENITURĂ__ (*pl.*-uri) *sf.* Întîietate de naștere: dreptul de ~, dreptul de întîiul născut [fr.].

*__PRIMORDIAL__ *adj.* Cel mai vechiu, care este la obîrșie, care este mai întîiu la rînd: libertatea, egalitatea și autoritatea sînt elementele ~e ale vieții sociale (I.-GH.) [fr.].

○ **PRIMURĂ**, PRIMBURĂ (*pl.*-ri) *sf. Trans.* (FR.-CDR.) (DENS.) — PRIMĂ².

PRIN *prep.* Exprimă diverse raporturi. ① Ideea de trecere: au trecut ~ București; cînd ai zile, treci ~ foc și ~ apă și n'ai habar (DLVR.); s'a plimbat ~ grădină; s'a uitat ~ fereastră; ~ mijlocul drumului ¶ ② Intermediarul prin care un lucru e făcut: vru să se încredințeze ~ sine însuși; ~ mijlocirea lui ¶ ③ Cauza, mijlocul, chipul: voiau să-l piarză ~ viclenie; ~ îndemnul fratelui său; ~ urmare ¶ ④ Prin devine printr' înainte de un(ul), una, o și adesea dinaintea adjectivelor demonstrative care încep cu a: printr'o fericită întîmplare; printr'acest mijloc [lat. p e r + i n].

*__PRINCEPS__ *adj.* 📖 Ediție ~, întîia ediție a unui autor vechiu [lat.].

*__PRINCIAR__ *adj.* ① Privitor la un principe, ce aparține unui principe, unei principese: coroană ~ă (• 3965) ¶ ② Vrednic de un prinț, măreț: lux ~; un palat ~ [fr.].

Fig. 3965.
Coroană princiară.

*__PRINCIPAL__ 1. *adj.* ① De căpetenie, de frunte, cel mai însemnat ¶ ② 🕮 Propoziție ~ă, propoziția care stă mai adesea în capul frazei, are un înțeles de sine stătător și de care depind celelalte propozițiuni secundare.

2. *sbst.* Ceea ce e mai însemnat, lucrul de căpetenie [fr.].

*__PRINCIPAT__ (*pl.*-ate) *sn.* ① Țară guvernată de un principe: ~ul de Monaco; ~ele dunărene, România (înainte de ridicarea ei la rangul de regat) ¶ ② Demnitatea de principe [fr.].

*__PRINCIPE__ *sm.* ① Cel ce posedă o suveranitate sau face parte dintr'o familie domnitoare ¶ ② Ⓕ Întîiul în merit, în talent: Demostene este ~le oratorilor ¶ ③ ⛪ Principii Bisericii, cardinalii [lat. p r i n c ĭ p e m].

*__PRINCIPESĂ__ (*pl.*-ese) *sf.* ① Aceea care posedă o suveranitate sau face parte dintr'o familie domnitoare, prințesă, domniță ¶ ② Soția unui p r i n c i p e.

*__PRINCIPIAL__ *adj.* De p r i n c i p i u, ce privește un principiu.

*__PRINCIPIU__ (*pl.*-pii) *sn.* ① Cauza primă ¶ ② Început, obîrșie, origine: Dumnezeu este ~l tuturor lucrurilor ¶ ③ Ceea ce alcătuește lucrurile materiale: atomii sînt principiile corpurilor ¶ ④ Ori-ce forță naturală care lucrează asupra corpurilor: căldura este un ~ ¶ ⑤ Fie-care din legile fundamentale ale unei arte, ale unei științe: principiile mecanicii ¶ ⑥ ✒ Carte care cuprinde noțiunile elementare ale unei științe ¶ ⑦ Propoziție privită ca adevărată și pe care se sprijinește cineva spre a stabili alte propozițiuni ¶ ⑧ Maximă, regulă de morală, de purtare ¶ ⑨ *pl.* Idei sănătoase în morală, în religie: vine o zi cînd simțul moral se revoltă văzînd... principiile moralei și justiției nesocotite și călcate în picioare (I.-GH.) [lat.].

PRINDE (prind) 1. *vb. tr.* ① A pune mîna pe cineva: aleargă așa de iute, că nu-l poți ~; Ⓟ: prinde orbul, scoate-i ochii; Ⓟ: cu mîna închisă, muște nu poți ~; ☛ IEPURE ① ¶ ② A apuca cu un instrument: l-a prins cu cleștele; Ⓟ: cu rîma mică se prinde peștele mare ¶ ③ A apuca cu ghiarele, cu gura, cu dinții ¶ ④ A apuca de o parte a corpului: l-a prins de mînă; să faci ce te-ai lăudat pe cîmp, că de nu, te prind de urechi (RET.) ¶ ⑤ A ocupa: au prins toate scaunele din față ¶ ⑥ A pune mîna pe un vinovat: prinde hoțul, pînă nu te prinde el pe tine (ZNN.) ¶ ⑦ A surprinde, a apuca fără veste asupra faptului: l-a prins cu minciuni; te-am prins cu ocaua mică, cu mîța 'n sac ¶ ⑧ A lua cu sila, a răpi ¶ ⑨ A găsi pe cineva pe neașteptate într'un loc: m'a prins noaptea în pădure ¶ ⑩ A ajunge la timp pentru a găsi pe cineva sau ceva ¶ ⑪ A ajunge să ia, a se folosi de un lucru, a fi de folos la ceva: cu banii cîți s'au dat pe ici pe colea, își prindea tata altă nevoie (CRG.) ¶ ⑫ 🐂 A lua un preț oare-care pe un lucru (vînzîndu-l): cu parte din banii ce-oiu prinde pe dînșii (=pe boi) (NEGR.); cu ce va ~ pe dînsul (=pe ou), ia nițel mălaiu (ISP.) ¶ ⑬ A căpăta, a dobîndi: ~ minte; ~ miros greu; ~ rădăcină; ~ putere, a se întări; ~ inimă, a căpăta curaj; ~ de veste, a afla; ~ limbă, a căpăta știri, a spiona: am încercat să m'apropiu de lagărul leșesc, ca să prind limbă și să aflu ceva (ALECS.) ¶ ⑭ A cuprinde: cîmpiile se întindeau mai mult decît poate ~ ochiul (BĂLC.); mă prinde mirarea ¶ ⑮ A cuprinde cu mintea, a pricepe, a înțelege; a auzi: n'am prins nici o vorbă din cîte a spus ¶ ⑯ A începe a simți, a-l cuprinde, a-i veni deodată un sentiment oare-care: ~ dragoste de cineva; ~ ură, pizmă pe cineva ¶ ⑰ A-l cuprinde, a-l ajunge, a-i veni pe neașteptate: fiind obosită de ședere îndelungată, o prinse somnul (ISP.) ¶ ⑱ A fi apucat de o boală: l-au prins frigurile ¶ ⑲ A începe: mă bursucai ca un urs și prind a face gură mare (RET.); Ileana... prinse a certa pe negustător că o înșelase (ISP.); așa spaimă grozavă băgă el în inimile vrăjmașului, încît prinseră a fugi (ISP.) ¶ ⑳ A agăța, a lega, a înnădi, a drege ceva rupt, a coase: ~ haina de un cuiu; ~ vița de araci; zi-i să prinză caii la căruță (ISP.); ~ cu un ac cu gămălie; ~ mîneca ruptă ¶ ㉑ A potoli, a astîmpăra: dă-mi și mie niște ouă, ca să-mi prind pofta măcar (CRG.) ¶ ㉒ A se consolida prin frig, a se închega: bălțile prindeau o pojghiță subțire de ghiață (D.-ZAMF.); laptele a prins; ☛ COAJĂ ⑥ ¶ ㉓ A-i ședea, a i se potrivi: toată ființa ei avea un aer ștrengăresc care-o prindea de minune (VLAH.); vă întreb, surioare, care haină poate să ne prindă mai bine pe noi? (ALECS.); căciula țurcănească, trîntită pe-o ureche, îl prindea ca pe-un haiduc (DLVR.); nu face pe nebunul, că nu te prinde.

2. *vb. intr.* ① A izbuti, a i se trece: stratagema mea a prins (CAR.) ¶ ② A aduce folos, a-i fi de folos: lasă

că și noi ți-om ~ bine odată (RET); mai bine dă-mi drumul în apă, că mult bine ți oiu ~, cînd cu gîndul n'ei gîndi (ISP.) ¶ A primi, a accepta: prinse bucuros să-i facă această slujbă ¶ A căpăta: ~ la suflet, la inimă.

3. *vb. refl.* ① A se apuca cu mîna de ceva; a se agăța: Ea se prinde de grumazu-i cu mînuțele-amîndouă (EM N) ¶ ② A se opri, a rămînea agățat, lipit: se uita la toți caii din grajduri și nici de unul nu i se prindeau ochii (ISP.) ¶ A începe, a se apuca să facă ceva: s'ar fi putut ~ și el la vr'o muncă undeva (VLAH.) ¶ ④ A lua asupră-și, a se obliga, a se îndatora: clíricul carele vrea să se facă preot... să se prinză cu zapis mai mult lucru fără de lege ca acela să nu facă (PRV.-MR.); mă prind eu să ți-l secer (CRG); hai să ne prindem ca să nu purtăm altă îmbrăcăminte cît om ședea la țară (ALECS.) ¶ ⑤ A pune rămășag, a face prinsoare: eu mă prinz că nici nu visați ce bizdîganie mai este și aia (ISP.): pe ce te prinzi? ¶ ⑥ A se lega, a se întovărăși: ei din copilărie se prinseseră frați de cruce (SB.); odată, la un Sfîntul-Vasile, ne prindem noi vr'o cîțiva băieți din sat, să ne ducem cu plugul (CRG ¶ ⑦ A intra: fata cea frumoasă se prinsese în horă lîngă feciorul împăratului (ISP.); Ⓟ: cine se prinde în horă trebue să joace ¶ ⑧ A se trece, a fi valabil: nu umbla cu mofturi, că nu se prinde (VLAH.); văzînd că i s'au prins minciunile (CRG) ¶ ⑨ A-i prii: nici mîncarea nu se mai prindea de dînsul (CRG.) ¶ ⑩ A izbuti ¶ ⑪ A se potrivi, a se nemeri ¶ ⑫ A se lega, a se lipi: voinicul ...i-a pus ochii la locul lor și i-a uns... cu apă moartă și s'au prins (SB.) ¶ ⑬ A se lega, a deveni consistent, a se închega: gîrla s'a prins [lat. p r e - (h e) n d ĕ r e].

PRINDE-MUȘTE *sm.* *F* Căscăund, gură-cască [p r i n d e + m u ș t e].

○**PRINDOARE** *sf.* *Trans.* Bună-stare (PSC.); condițiune socială, stare bună sau rea (bănească): au făcut ospățul vesel, dar cam sărăcăcios, după cum îi era omului ~a (MERA) [p r i n d e].

PRINOS (*pl.*-oase) *sn.* ① Dar oferit divinității, unui sanctuar, ofrandă ¶ ② Jertfă: ~ul de lacrămi ce se aduc mormintelor (VLAH.) ¶ ③ Omagiu: ea s'a închinat respectuos dinaintea lor, le-a dat ~ul cuvenit de admirare (ALECS.) [vsl.].

PRINS 1. *adj. p.* PRINDE (în toate accepțiunile lui) ¶¶ C NEPRINS.

2. *sm.* Captiv, prizonier.

3. *sbst.* Faptul de a (se) prinde.

PRINSOARE *sf.* ① † Închisoare: tu vei cădea în ~ ca și frații tăi (RET.) ¶ ② Convenție prin care două persoane care susțin lucruri contrare, se îndatorează a plăti o sumă anumită aceluia care va avea dreptate, rămășag: a face ~; ori-ce ~ îi propuneai, o primea și era mulțumit (CAR.) ¶ ③ Suma hotărîtă a fi plătită aceluia care cîștigă prinsoarea [p r i n s].

PRINTRE *prep.* Arată situația în mijlocul mai multor obiecte sau persoane: am lăsat-o ~ cărți; mi-a scăpat ~ degete; ~ cei buni se află și cîte unul rău; ~ prietenii săi [lat. p e r + i n t e r].

***PRINȚ** *sm.* Principe [fr. p r i n c e].

***PRINȚESĂ** (*pl.*-ese) *sf.* Principesă [fr. p r i n c e s s e].

***PRINȚIȘOR** *sm. dim.* PRINȚ.

○**PRINZARE** *sf.* P r i n d e r e: Da la masă ce mănîncă? Numa... nisătru de-l mărunt... Că e lesne de ~ Și ușurel la purtare Și e dulce la mîncare (GR.-N.).

PRINZĂTOR 1. *adj. verb.* și *sm.* PRINDE. Care prinde.

2. PRINZĂTOARE *sf.* ① Unealtă de prins, cursă ¶ ② Niște lemne ce prind stativele (ȘEZ.).

○**PRIOD** *sbst.* *Băn.* ① Locul de unde se începe drumul stîncos peste un deal (LIUB.) ¶ ② Drumul pe unde trece vînatul (NOV.) [srb. p r e - h o d].

***PRIORITATE** *sf.* Întîietate, precădere (în ce privește timpul) [fr.].

○**PRIOT**¹ *sbst.* Ugerul vacii cînd depune (R.-COD.).

○**PRIOT**²... = PREOT...

PRIPĂ *sf.* Grabă mare, iuțeală, zor: în pripa de a părăsi casa, îi rămăsese jurnalul agățat de căptușala surtucului (I.-GH.); Ⓟ: cățeaua de ~ își naște căței făr' de ochi, cine se grăbește prea mult, nu face nici o ispravă bună: în ~, în grabă: mă miram eu să fi mîncat lupul iarna asta așa de în ~ (CRG.): Mihai făcu ce putu în ~ (ISP.) p r i p i.

‡**PRIPAC** = PRIPEC.

PRIPALĂ *sf.* *Băn.* ○ Dogoare, arșiță, căldură năbușitoare srb. p r i p a l i t i „a aprinde"].

PRIPAS *pl.*-asuri *sn.* ① Ⓟ Progenitura unui animal domestic: am de la iapa asta două ~uri (TKT.) ¶ ② Vită rătăcită, fără stăpîn, găsită prin holde, pe drumuri sau amestecată cu vitele cuiva: vită de ~; îi plăcu și lui un așa dobitoc... mai cu seamă că era și de ~ (ISP.) ¶ ③ Copil de ~, copil găsit, străin, pe care-l crește cineva împreună cu ai lui: se lipeau unul de altul orfana Călina și Sandu Fuior, copil de ~ acesta, acuma flăcău de douăzeci de ani (DEM.) [vsl. p r i p a s ŭ „făt"].

○**PRIPAȘ** *sm.* *Băn. Trans.* ① Miel mic abia fătat ¶ ② Miel de la o oaie bătrînă [PRIPAS].

PRIPĂȘI (-ășesc) 1. *vb. tr.* A prinde de p r i p a s, a lua pe lîngă sine un animal sau un copil găsit: de unde l-ai mai pripășit și pe stricatul ăsta? (BAS.).

2. *vb. refl.* ① A veni de aiurea și a se așeza undeva, pe lîngă alții, a se oploși: odată, de hramul bisericii, nu știu de unde, se pripășește pe acolo un calic (CRG.); Baltag s'a pripășit numai de cinci ani în satul Viișoarei (S. ALD.) ¶ ② A se încuiba: de la străini, obiceiul acesta a început a se ~ și pe la Români (ISP.).

PRIPĂȘIT *adj. p.* PRIPĂȘI. ① De p r i p a s: vită ~ă ¶ ② Venit de aiurea și așezat, alipit pe lîngă cineva, pe undeva, oploșit: aci în oraș e ~ de vr'o șase luni (CAR.); să las pe un venetic ~ din toată lumea să vie și să-mi calce toate drepturile? (CRG).

PRIPEALĂ¹ (*pl.*-eli) *sf.* ① Pripă, grabă mare: ei, ori din lenevie, ori din ~... s'apucă de rele (JIP.); cine n'a văzut cu cîtă... ~ nu caută să-și încheie nasturele de la piept? (DLVR.) ¶ ② *Băn.* ○ Dogoreală, arșiță [p r i p i].

PRIPEALĂ² (*pl.*-ele *sf.* Vers care se cîntă la urma unui psalm [vsl. p r i p ĕ l o].

‡**PRIPEC** *sbst.* ○ Dogoare, arșiță [bg.].

PRIPI (-pesc, *Mold. Bucov.* PRICHI (-chesc 1. *vb. tr.* ① A zori, a grăbi, a face în grabă mare: ea pripi pasul spre ușa sacnasiului (ODOB.); cînd... acest blajin sfînt este supărat cu ceva... el pricheşte grînele, adecă le grăbește uscarea înainte de maturitatea lor (PAMF.) ¶ ② A coace sau a frige la un foc repede; a coace prea în pripă (*vorb.* de căldura soarelui) ¶ ③ A surprinde, a prinde asupra faptului: se temea... să n'o pripească cineva lîngă patul împăratului (SB.); ne-a prichit un afurisit de căprar (GRIG.).

2. *vb. intr.* ① A se grăbi, a da zor: Mihai-Vodă... pripește de le iese înainte la hotarul Țării (BĂLC.) ¶ ② ○ A dogorî, a arde prea tare (*vorb.* de soare): Soarele încălzește și desfată, iară nu pripește niciodată (BD.-DEL.); dacă frige sau pripește tare soarele, ploaia e ca aici (GRM.).

3. *vb. refl.* A se grăbi, a se zori; Ⓟ: cine se pripește se pîrlește; nu te pripi ca neghioaba la argea (ZNN.); des ne pripim să osîndim pe Rumân, fără 'nfățișare-i la judecată (SB.) [vsl. *p r i p r ĕ t i].

○**PRIPICIU** = PRICHICIU: au uitat de ceașca lăsată sub ~l hornului (GRIG.).

PRIPIT, ○**PRICHIT** *adj. p.* PRIPI, PRICHI. ① Grăbit, zorit, făcut în grabă: mergem o bucată bună pe marginea Motrului, ale cărui unde verzui, ~e, se sparg de bolovani (VLAH.) ¶ ② ○ Dogorît, ars (*vorb.* de soare): drăgaica stufoasă răspîndea, ~ă de soare, un miros ca floarea de teiu (DLVR.) ¶ ③ Fiert sau copt în grabă, la un foc prea iute: mămăliga prichită e numai pentru leac (ȘEZ.).

PRIPON (*pl.*-oane) *sn.* ① Funie, ștreang cu care se leagă calul sau vita de un țăruș, cînd paște: caii... scot priponele și o croesc la fugă (LUNG.) ¶ ② *Pr. ext.* Țărușul de care se leagă funia sau ștreangul; *pr. ext.* țăruș de care se leagă o luntre: cînd porniră ei în vasul lor ușor, se desprinseră de la pripoane și alte lotci (SAD.) ¶ ③ Șir de cîrlige prinse de o sfoară, în care se pune nadă, spre a ademeni și prinde peștele [vsl. p r ĕ p o n ŭ, srb. p r i p o n].

PRIPONI (-onesc) *vb. tr.* ① A lega un cal sau o vită cu p r i p o n u l de un țăruș: ciobănașul știa că-și priponise calul bine (ISP.); Cosița mi-oiu despleti Și murgul ți-oiu ~ (VOR.) ¶ ② *Pr. ext.* A lega o luntre de un țăruș: ajunse cu luntrea la mal, o priponi (SAD.) ¶ ③ A înțepeni: după ce-și priponi ochelarii pe nas (D.-ZAMF.).

PRIPOR (*pl.*-oare) *sn.* Suiș sau coborîș

foarte povîrnit, coastă repede, povîrniş: fiindcă ~ul era foarte repede, veneau copacii la vale mai iute decît vîrtejul (ISP.); pădurea-i deasă şi pripoarele ripoase (VLAH.); la urcuşul ~ului, toată lumea se coborî din trăsuri (D.-ZAMF.) [c mp. rus. p r i p o r ŭ, rut. p r y p i r, -p o r u].

PRIPOROS *adj.* Foarte povîrnit, cu p r i p o a r e: muntele Babelor... nu-i aşa nalt, da-i ~ grozav (VLAH.).

PRIPTICIU (*pl.*-iciuri *sn. Maram.* Laviţă de dormit aşezată lîngă vatră (BRL.) [comp. PRICHICIU, PRIPICIU].

PRIPUNE PREPUNE.

PRISACĂ (*pl.*-ăci *sf. Mold. Bucov.* Stupină, locul unde sînt aşezaţi stupii cu albine (▣ 3966 : stupii se iernează în ~ afară, fără ca să degere (ION); prin apropiere este o pădure şi în mijlocul pădurii celeia o ~ cu ştiubee (FLOR.); dacă huesc albinele ziua şi noaptea la ~, însemnează cum că timpul cel frumos se va schimba în posomorît (MAR.) vsl. *p r ě s ě k a.

Fig. 3966. Prisacă.

PRISĂCAR *sm. Mold. Bucov.* Stupar, cel ce îngrijeşte de stupi, de p r i s ă c i: acolo, pre acelaşi loc, au găsit o prisacă cu stupi şi un moşneag bătrîn prisacariu (M.-COST.); plugurile rămîn singurele... prisăcile fără ~... şi nime nu se atinge de ele (CRG.).

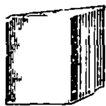
PRISĂCĂRIE *sf. Mold. Bucov.* Stupărie, ocupaţiunea p r i s ă c a r u l u i, creşterea albinelor.

‡**PRISĂCĂRIT** (*pl.*-ituri) *sn.* ‡ *Mold.* Dare ce se plătea odinioară pentru stupi [p r i s a c ă].

○ **PRISCORNIC** = PISTORNIC [comp. PRESCORNIC].

PRISLOP *sbst. Bucov. Băn.* Poiană între munţi: poieni verzi şi frumoase ...despărţind cu ~ul lor valea Sucevitei de cea a Moldoviţei (GRIG.) [vsl. *p r ě s l o p ŭ].

*__PRISMĂ__ (*pl.*-me) *sf.* ① Corp solid ale cărui baze sînt două poligoane egale şi paralele şi ale cărui feţe laterale sînt paralelograme; o prismă este dreaptă (▣ 3967) sau oblică (▣ 3968), după cum muchiile ei laterale sînt perpendiculare sau oblice la baze: se numeşte ~ trunchiată sau trunchiu de ~ corpul obţinut prin retezarea tuturor muchiilor unei prisme pe un plan neparalel cu bazele ei (▣ 3969) ¶ ② Prismă triunghiulară, dintr'o materie transparentă, care are proprietatea de a descompune lumina naturală în cele şapte colori fundamentale (▣ 3970) ¶ ③ Ⓕ A vedea lucrurile printr'o anumită ~, a le judeca după prejudecăţile sau după pasiunile sale [fr.].

Fig. 3967. Prismă dreaptă.

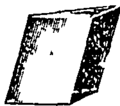

Fig. 3968. Prismă oblică.

Fig. 3969. Prismă trunchiată.

Fig. 3970. Prismă.

*__PRISMATIC__ *adj.* Care are forma, figura unei prisme; care cristalizează în formă de prismă; sulf ~; colori ~e, cele şapte colori fundamentale în care se descompune lumina albă a soarelui trecînd printr'o prismă de sticlă [fr.].

†**PRISNE** *adj.* şi *adv. Mold. Bucov.* Curat, neamestecat: măcar de-are face neştine bani cît de buni, galbeni ~ de aur curat... tot o certare va să aibă (PRV.-LP.); o căsuţă cu şindrilă nouă care sclipea în asfinţitul soarelui ca argint ~ (GRIG.) [vsl. p r i s n ŭ].

PRISNEL, PRISNEL *pl.*-ele), *Trans.* PRISTEN, PRISTIN (*pl.*-ne) *sn.* ① Capătul de jos al fusului care se învîrteşte foarte repede la tors (▣ 3971) ¶ ② Partea de jos a fusului morii, înţepenită în piatra alergătoare, care e pusă în mişcare de roata cu măsele; nu ită şi „crîng" (☛ TAB. XXXVII, B 5 ¶ ③ *Mold. Trans.* Sfîrlează, titirez (▣ 3972): a început să ne spună că pămîntul se învîrte ca prisnelul şi dă mereu ocoale împrejurul soarelui (SLV.); moşneagul, iute ca un prisnel, aşterne tolul (CRG.); aşa de iute îi umbla pristenul, încît mama lui Petru n avea timp să se mire îndestul (RET.) [bg. p ŭ r s t e n].

Fig. 3971. Prisnel de fus (Transilvania). Fig. 3972. Prisnel.

PRISOS (*pl.*-oase *sn.* ① Ceea ce e mai mult decît trebue, ceea ce trece peste cantitatea necesară: dati săracilor din ~ul vostru; ~ul veniturilor peste cheltuieli; bani, argintării, mătăsuri erau cu ~ în mîinile fie-căruia (ISP.); de ~, *a)* mai mult decît trebue: avem bani destui, odoare de ~ (SB.); *b)* în zadar, zadarnic, netolositor: Mîndria ce arăţi cu noi e de ~ (ALX.); nu mai stărui, totul e de ~; cheltuieli de ~ ¶ ② Belşug: din vreme veche nu se pomenise atîta ~ (DLVR.) [ngr. περισσός].

†**PRISOSEALĂ** (*pl.*-eli *sf.* (BUD.) PRISOSINŢĂ [p r i s o s i].

PRISOSELNIC *adj.* De prisos, nefolositor: Eliad... ne-a scăpat de atîtea litere ~e (NEGR.) [p r i s o s e a l ă].

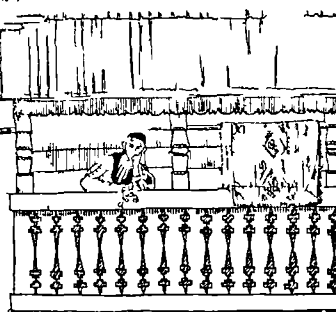
PRISOSI (-osesc) *vb. intr.* ① A fi cu p r i s o s, a rămînea de prisos: adesea ieşea Aleodor la vînătoare, ca să-şi petreacă ceasurile ce-i prisoseau de la trebile împărăţiei (ISP.) ¶ ② A fi, a avea în belşug.

PRISOSINŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* Prisos, îmbelşugare: cu cîtă bunătate şi ~ nu mă servea ea! (DLVR.); cu ~, în belşug: natura le dădea cu ~ mijloacele de vieţuire (GN.) [p r i s o s i].

PRISOSITOR *adj. verb.* PRISOSI. Care prisoseşte, care rămîne de prisos.

PRISPĂ (*pl.*-pe) *sf.* ① Un fel de terasă de pămînt bătătorit ce se întinde de-a lungul peretelui din faţă şi uneori de jur împrejurul casei ţărăneşti (▣ 3973; uneori prispa e închisă cu o balustradă (▣ 3974): Stanca vede zilele senine şi nopţile petrecute pe ~ afară (DLVR.); Muncitorii pe-a lor prispe dreg uneltele de muncă (ALECS.); de-a lungul prispelor atîrnă pe culmi velinţi vărgate (VLAH.) ¶ ② *Pr. ext.* Platformă: malul din dreapta se pleacă desvălind prispe largi de pajişte (VLAH.) [vsl]. *p r i s ŭ p a].

Fig. 3973. P. P. Prispă.

Fig. 3974. Prispă.

PRISPUŞOARĂ (*pl.*-re) *sf.* *dim.* PRISPĂ: Sub prispuşoara din jos, Să-ţi petreacă os prin os (VOR.).

PRISTĂN PRISNEL.

PRISTANDA *sf.* Un dans ţărănesc ce seamănă cu „brîul".

‡**PRISTANIŞTE** *sf.* Port: ies cu corabia afară din ~ (PRV.-MB.) [vsl.].

PRISTAV *sm.* ① ‡ Ispravnic, administrator: muiarea văduvă... piarde-şi-va dzestrele toate şi le vor lua ~ii pre carii au lăsat bărbatul să fie socotitori casei-şi (PRV.-LP.) ¶ ② *Trans.* (BUD.) Portarel ¶ ③ Odăiaş: acum cîte un bolnav piroteşte, şi ~ul fie-cărei odăi primeşte pe vizitatori (IRG.) ¶ ④ *Trans.* Slugă, argat: arîndaşul şi slugile lui, pristavii, se îngrijesc de ploşte şi pahare (PĂC.) ¶ ⑤ Crainic, strigător public: un ~, cu o chivără mare de hîrtie, striga din fundul bolocilor ca să vie diseară ori-cine pofteşte în grădina împărătească (CAR.) [vsl.].

‡**PRISTĂVI** (-ăvesc *vb. refl.* A muri: dacă se va ~ episcopul, în locul lui nu vor vrea să pue altul (PRV.-MB.); cînd

fu aproape a se ~, chemă la dînsul pe Mitropolitul țării (ISP.) [vsl. prěstaviti sę].

PRISTĂVOAIE *sf.* Nevasta unui p r i s t a v: care din voi vrea să fie ~? (ALECS.).

PRISTEN ☛ PRISNEL.

○ **PRISTINI** (-inesc) *vb. tr. Olten.* A tolera, a îngădui, a permite [srb. p r i s t a t i, - t a n e m].

PRISTOL ☛ PRESTOL.

PRISTOLNIC, PRISTORNIC (*pl.* -ice) *sn.* ① ☛ PISTORNIC ¶ ② Plantă cu tulpina pînă la un metru și jumătate înălțime; face flori galbene iar fructul, în formă de capsulă, poartă numeroase semințe; cu fructele plantei se însemnează prescurile; numită și „crucea-pîinii" sau „floarea-crucii" *(Abutilon avicennae)*.

PRISTOS... = PRISOS...: i-a mai rămas o țirișoară de pămînt de pristos (MAR.).

○ **PRITCĂ** (*pl.*-itche) *sf. Băn.* Spiță (de scară) [srb.; comp. PRETCĂ].

○ **PRITI** ☛ PRETI.

PRITOACĂ *sf.* Vas de lemn, în formă de cadă, în care se pun strugurii mustuiți la vie, spre a-i căra acasă [p r i t o c i].

PRITOC *sbst.* Faptul de a p r i t o c i, transvazare.

PRITOCI (-ocesc) *vb. tr.* A turna dintr'un butoiu într'altul, a transvaza: mii și sute de brațe nu biruiau să pritocească șampaniile și vinurile (CAR.); la 7-8 zile după ce s'a pus (curechiul) la murat, se pritocește (ȘEZ.) [srb. p r e t o č i t i].

PRITOCIT 1. *adj. p.* PRITOCI: vin ~ ¶¶ © NEPRITOCIT.

2. *sbst.* Faptul de a pritoci: ~ul vinului.

○ **PRIU** = PRIAN.

*__PRIVA__ (-vez) 1. *vb. tr.* A lua cuiva ceea ce posedă; a opri pe cineva de a se bucura de ceva, a-l lipsi de ceva.

2. *vb. refl.* A se lipsi: a muncit ca un hamal... și de cîte plăceri nu s'a privat! (VLAH.) [fr. p r i v e r].

PRIVAL (*pl.*-aluri) *sn.* Drum mîncat, mîncătură de șiroaie, de pîraie: o luncă mare, scrijălată de ~uri și spartă de bălți, s'așterne într'aceste brațe (VLAH.); străbătură pădurea de sălcii și dădură de un ~ (S.-ALD.) [vsl. *prěvalŭ; comp slov. p r i v a l, srb. p r e v a l a].

○ **PRIVALĂ** ☛ PRIVEALĂ.

○ **PRIVARIU** (*pl.*-are) *sn. Trans.* — PRIDVOR: la fața despre curte a casei, lipit de aceasta, se află privariul (PĂC.).

*__PRIVAT__ *adj.* ① Care nu exercită nici o funcțiune publică: un om ~ ¶ ② Particular, excluziv unei persoane și de care publicul n'are a se ocupa: viața ~ă [fr. p r i v é].

*__PRIVATĂ__ (*pl.*-văți) *sf.* Umblătoare [fr. p r i v é].

*__PRIVATIV__ *adj.* Care exprimă lipsa, privațiunea de un lucru: particulă ~ă; „ne" e o particulă ~ă în cuvintele „neavut", „nesimțire", etc. [fr.].

*__PRIVAȚIUNE__ *sf.* ① Lipsire de ceva necesar, abținere ¶ ② Lipsă de cele trebuincioase vieții: duceau o viață sdruncinată, plină de privațiuni (I.-GH.) [fr.].

○ **PRIVAZ** ☛ PERVAZ.

PRIVEALĂ, *Mold.* PRIVALĂ (*pl.*-veli) *sf.* ① Faptul de a p r i v i, privire, vedere: crudul Turc... poruncí să-i ducă să le taie capul în priveala tuturor (BĂLC.); Viforița, mai jos de Golgota, e ferită de privala lumii (VLAH.) ¶ ② Priveliște.

PRIVEGHERE, PRIVIGHERE *sf.* ① Faptul de a p r i v e g h i a; nedormire; pază, luare aminte: el se duse cu cărticica lui în mînă și stătu în priveghere (ISP.) ¶ ② Slujbă de noapte ce se face la biserică în ajunul unei sărbători: de la biserica din vale s'aude tocînd de privighere (VLAH.) ¶ ③ Slujbă de noapte ce se face la mănăstiri.

PRIVEGHETOR, PRIVIGHETOR 1. *adj. verb.* PRIVEGHIA. ① Care priveghiază ¶ ② Care veghiază, care nu doarme: face pre om de ține răotatea și (e) om amar și privighetor, adecă fără somn (PRV.-MB.).

2. *sm.* ① Cel ce priveghiază ¶ ② Supraveghetor, paznic: beciul privighetorului Pîrvu... putea să tăi nuească la nevoie o domniță (CRG.) ¶ ③ Bărbătușul privighetoarei ¶ ④ ‡ *Mold.* Sub-prefect: după dînșii veni catihetul, apoi privighetorul de ocol (GN.).

3. **PRIVEGHETOARE**, PRIVIGHETOARE, PRIVIGHITOARE *sf.* ① Femeie care priveghiază; nevasta unui priveghetor ¶ ② *Trans.* Lumînare de ceară care arde la căpătîiul unui mort, toiag, stat ¶ ③ Gen de păsărele de coloare brună-roșcată, cu pîntecele și gușa alb-roșcate, care cîntă foarte frumos *(Erithacus luscinia)* (▣ 3975): ce știe măgarul ce e cîntarea privighetoarei? (ZNN.) ¶ ④ ~-DE-STUF, păsărică de 14 cm., de coloare cafenie-măslinie, care trăește mai ales prin stuf, hrănindu-se cu insecte

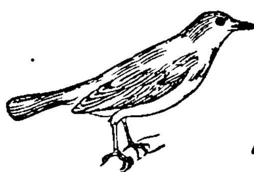

Fig. 3975. Privighetoare.

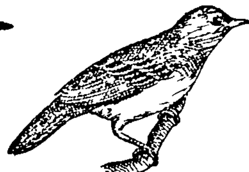

Fig. 3976. Privighetoare-de-stuf.

(Locustella luscinioides) (▣ 3976) ¶ ⑤ ~-CENUȘIE, păsărică de coloare cafenie-roșcată, cu capul cenușiu, care trăește prin livezi și grădini; are obiceiul de a se înălța în văzduh cîntînd și de a se întoarce în stufișul ei fără a-și întrerupe cîntarea *(Sylvia cinerea)*.

PRIVEGHIA, PRIVIGHIA (-ghiez) *vb. tr.* ① A sta deștept și a păzi în timpul nopții: nopțile le făcea priveghindu-l la boală (ISP.) ¶ ② A sta de pază, a păzi, a supraveghia, a observa: voiu priveghia nurorile... și nu le-oiu lăsa nici pas a ieși din casă (CRG.) [lat. p e r v ĭ g (ĭ) l a r e].

PRIVEGHIU (*pl.*-ghiuri) *sn.* ① Faptul de a rămînea treaz noaptea stînd de pază: cine spre ziua de Bobotează stă de ~ noaptea vede cerurile deschizîndu-se (GOR.) ¶ ② Veghere funebră făcută în cele trei seri

Fig. 3977. Petrecere curioasă de priveghiu (după T. Papahagi).

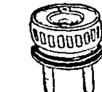
după moartea cuiva la casa celui mort; bărbații și femeile, *în spec.* flăcăii și fetele își petrec vremea cu tot felul de jocuri și glume, cu povestiri, etc. (▣ 3977): și s'au adunat cu toatele la ~ și... s'au așternut pe mîncate și pe băute, veselindu-se împreună (CRG.) ¶ ⑤ = PRIVEGHERE ② [p r i v e g h i a].

PRIVELIȘTE *sf.* ① Tot ceea ce atrage privirile, băgarea de seamă, spectacol: din toate părțile te chiamă priveliști, care de care mai fantastice (VLAH.) ¶ ② = PRIVEALĂ: erau mulți... veniți așa de ~ (GRIG.).

○ **PRIVEȘTI**, PRIVIȘTI (-tesc) *vb. tr.* și *intr. Mold.* ① A trece peste, a întrece; a se revărsa peste un vas prea plin ¶ ② A întoarce o tivitură, făcînd-o dublă, spre a fi mai trainică (TKT.) [comp. PREVEȘTI].

PRIVI (-vesc) *vb. tr.* și *intr.* ① A-și arunca ochii într'o parte oare-care, spre a vedea, spre a examina pe cineva sau ceva, a se uita, a că(u)ta: Smărăndița îi privi țintă 'n ochi (VLAH.); Pe car un copilandru privește 'n depărtare (ALECS.); Ⓕ ~ cu ochi buni *sau* răi, a aproba, a dezaproba, a-i fi, a nu-i fi pe plac ce face cineva: el nu putea ~ cu ochi buni bună starea cea fericită a băiatului (SB.); voinicul începuse a-l ~ cu ochi bun (ISP.) ¶ ② A socoti, a considera: lumea îl privește ca smintit; tot însă mai rămăsese o școală pre care acești buni bătrîni o priveau ca singur azilul prigonitei limbi (NEGR.) ¶

② A se raporta la, a se atinge de, a interesa: **asta mă priveşte pe mine**, cît despre mine, întru cît mă interesează pe mine; **ce te priveşte unde am fost ?** [vsl. pravitĭ „a îndrepta, a aţinti"].
PRIVIGH... ☞ **PRIVEGH...**
*__PRIVILEGIA__ (-giez) *vb. tr.* A acorda un privilegiu; a părtini [fr.].
*__PRIVILEGIAT__ *adj.* şi *sm.* ① Care se bucură de un privilegiu: **clasă ~ă; creditor ~**, creditor care are dreptul de a fi plătit înaintea celorlalţi; **datorie ~ă** ¶ ② Ⓕ Care a primit, care e înzestrat de la natură cu un dar particular ¶¶ Ⓒ **NEPRIVILEGIAT** [fr.].
*__PRIVILEGIU__ (*pl.*-gii, †-giuri) *sn.* ① Drept sau folos particular de care se bucură unul sau mai mulţi indivizi şi care e interzis celorlalţi: **boierănaşii ...erau scutiţi de dări către Stat, dar nu aveau alte prerogative sau privilegiuri** (I.-GH.) ¶ ② Actul, înscrisul ce conţine acest drept ¶ ③ Dar particular cu care natura a înzestrat pe cineva ¶ ④ ⚖ Drept de care se bucură unii creditori [fr.].
PRIVINŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ① Consideraţiune, raport: **în această ~; în toate privinţele**, din toate punctele de vedere ¶ ② Gînd, intenţie: **primeşte dar, iubite cetitoriule, această a noastră osteneală care o închin cu bună ~ şi voie plecată** (N.-COST.) [privi].
PRIVIRE *sf.* ① Faptul de a privi ¶ ② ‡ Spectacol: **Duminecile şi pre la praznice să nu se strîngă la priviri** (PRV.-MR.) ¶ ③ Aruncătură de ochi, uitătură, căutătură: **a arunca o ~; o ~ încruntată** ¶ ④ † Privinţă: **în toate privirile.**
PRIVIŞTI ☞ **PRIVEŞTI.**
○ **PRIVIŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* ① *Olten.* Nuia de alun sucită cu care se leagă lemnele ¶ ② *Olten.* Sarcină de fîn ce duce omul în spinare ¶ ③ *Trans.* (DENS.) ☞ Fierul ce îmbracă partea de jos a leucei carului [comp. srb. previjati „a lega, a suci"].
PRIVITOR 1. *adj. verb.* **PRIVI.** Care priveşte. 2. *sm.*, **PRIVITOARE** *sf.* Cel ce, aceea care priveşte: **dintre toţi privitorii, o babă bătrînă... aduse cu dînsa o furcă şi un toiegel** (ISP.).
3. *adv.* Relativ la, în privinţa: **~ la ceea ce ţi-am spus.**
*__PRIZA__ (-zez) *vb. tr.* A trage (pe nas: **bătrîna... purta ochelari şi priza tabac** (NEGR.) [fr. priser].

*__PRIZĂ__ (*pl.*-ze) *sf.* ① **~ de tabac**, cantitatea de tabac ce se ia odată cu degetele spre a trage pe nas: **Bogonos, luînd o mare ~ de tabac, mă privi cu un aer îngîmfat** (NEGR.) ¶ ② ⚡ Dispozitiv (la un perete, o masă, etc.) pentru a face legătura cu curentul electric (▪ 3978) [fr. prise].

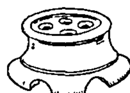

Fig. 3978. Priză.

○ **PRIZĂRI** (-ăresc), **PRIZĂRÎ** (-ărăsc) *vb. refl. Mold. Bucov.* A se pipernici, a se chirci [comp. vsl. prězrěti].
○ **PRIZĂRIT, PRIZĂRÎT** *adj. p.* **PRIZĂRI, PRIZĂRÎ.** Pipernicit, chircit: **ştiu că eram atunci un băiet sfrijit, prizărit şi fricos şi de umbra mea** (CRG.); **ţînţarul... e totdeodată şi foarte piţigăiat, prizărit şi mic, că mai nu-l vezi** (MAR.).
*__PRIZMĂ...__ = **PRISMĂ...**
*__PRIZONIER__ *sm.*, **PRIZONIERĂ** (*pl.*-re) *sf.* ① Închis, întemniţat, arestant(ă): **tîrziu am aflat că mama trăia ca o prizonieră în casa asta** (VLAH.) ¶ ② ⚔ Om, militar prins în războiu, captiv [fr. prisonnier, -ière].
PRÎNGĂ = **PE LÎNGĂ.**
PRÎNZ (*pl.*-zuri) *sn.* ① Mîncarea de la amiazi: **a mînca de ~** ¶ ② Timpul de la amiazi, amiaza: **înainte de ~, după ~**, înainte, după amiazi ¶ ③ În graiul ţăranilor: **~ul cel mic** *sau* „prînzişorul", timpul şi mîncarea de pe la orele 9 dimineaţa; **~ul cel mare**, *Trans.* **~ul cel bun**, timpul şi mîncarea de pe la orele 10-11 dimineaţa: **după şase ceasuri de umblet... sosim pe la ~ul cel mare în Cîmpulung** (VLAH.); **iepele fiind hrănite şi odihnite bine, pe la ~ul cel mare i-au pus în Piatra** (CRG.): **uite că-i soarele pe la ~ul cel bun şi eu numai acum mă ridic** (RET.) ¶ ④ *Băn.* ⚒ **~ de pămînt**, bucată de pămînt cît o poate lucra un om pînă la prînz ¶ ⑤ **A ~** ☞ **APRÎNZ** [lat. prandium].
† **PRÎNZARE** *sf.* Prînz [prînzi].
○ **PRÎNZCIOR** *sbst.* = **PRÎNZIŞOR** ②: **a adormit, cu faţa spre răsărit... pe la ~ul al mic** (LUNG.).
PRÎNZI (-zesc) *vb. tr.* şi *intr.* A mînca de prînz, la amiazi: **trebuia să prînzească ades la tulpina brazilor** (GN.); **cum şi-a gătit, aşa a prînzit** (PANN) [lat. *prandīre — clas. prandere].
PRÎNZIŞOR (*pl.*-oare) *sn.* ① *dim.* **PRÎNZ** ¶ ② Prînzul cel mic (☞ **PRÎNZ** ③): **în Iaşi, oamenii... dorm pînă la ~** (NEGR.); **uite că-i soarele la ~ şi eu numai acum mă scol** (RET.); **înjugă boii, zice un Doamne-ajută, şi pe la ~ porneşte spre casă** (CRG.).
○ **PRÎNZŞOR** = **PRÎNZIŞOR.**
PRÎNZULEŢ (*pl.*-ete) *sn. dim.* **PRÎNZ: Aşa el de la femeie ~ul cîştigînd** (PANN).
○ **PRÎNZUŢ** *sbst.* ① *dim.* **PRÎNZ: Pasă, Văliane, în casă, Că-i prînzuţu cald pe masă** (GR.-N.) ¶ ② **PRÎNZIŞOR** ②.
PRÎSLEA *sm.* Cel din urmă copil născut, cel mai mic dintre copii: **al mai mare (copil) să fi avut şapte anişori, al mijlociu vre-o şase şi ~ vre-o patru** (CAR.); **de sigur ~ cere ceva mămichii şi căpitanul îl dojeneşte cu degetul arătător în sus** (BR.-VN.); — ✓ *pl.* **PRÎSLE: bunicile şi mumele îşi luau... prîslele în poală** (DLVR.).
○ **PRÎSLUC** (*pl.*-uce) *sn. Băn.* (LIUB.) Ⓣ Pieptar [srb. prsluk].
PRÎSNEL ☞ **PRISNEL.**
*__PRO¹__ *prep.* Pentru; în favoarea [lat.].
○ **PRO²**- *pref. Băn.* Se compune cu verbe cărora le dă înţelesul unei acţiuni repetate, făcute din nou: **procos** „cos din nou", **profierb** „fierb încă odată", **prostrîng** „strîng la loc", etc. [sl.].
PROASPĂT *adj.* ① (Făcut, pregătit, adus, venit, etc.) de curînd, de puţină vreme: **pîine ~ă; ouă proaspete; apă ~ă**, apă adusă de puţină vreme de la fîntînă, care n'a avut timp să se încălzească sau să se strice; **peşte ~**, peşte prins de curînd, care nu s'a alterat încă; **prin zăpada ce scîrţîia sub picioarele sale... se vedeau urme proaspete de iepuri** (GN.); **Adrian... trecînd oareşi-ce vreme pînă a-şi tocmi altele a împărăţiei, fiind ~ împărat** (N.-COST.) ¶ ② Ⓕ Aflat, apărut de curînd, recent: **ştiri proaspete; o carte ~ă** ¶ ③ Care n'a suferit nici o preparaţiune spre a fi conservat: **unt ~; carne ~ă** ¶ ④ Care nu e obosit: **trupe proaspete; Turcii tot adăogîndu-se cu oaste ~ă** (GR.-UR.) ¶ ⑤ **Din ~** *loc. adv.* De curînd: **el venise în gazdă la noi din ~** (CRG.) [gr.-biz. πρόσφατος].
PROAŞCĂ (*pl.*-şte) *sf.* ① ‡ Ţintă (în care se trage) ¶ ② Ţeavă de cucută sau de lemn de soc înfundată la un capăt şi din care, cu ajutorul unui piston făcut din lemn tare, se împroaşcă cu apă, puşcociu (▪ 3979) ¶ ③ **A face ~**, a risipi, a decima: **îl vezi făcînd ~ în această comoară naţională** (ALECS.); **fac ~ în cei mai scumpi viteji ai lui** (VLAH.); **Ia acum mă duc la masă Şi fac ~ printre ei, Ca un lup printre cei miei** (SEV.).

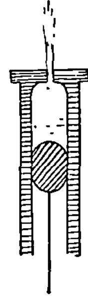

Fig. 3979. Proaşcă.

*__PROB__ *adj.* Cinstit, integru [fr. < lat.].
*__PROBA__ (-bez) *vb. tr.* ① A dovedi ¶ ② A arăta, a manifesta ¶ ③ A pune la încercare, a cerca [lat.].
*__PROBĂ__ (*pl.*-be *sf.* ① Dovadă, ceea ce dovedeşte adevărul unui fapt, unei afirmări: **a face ~ cu martori; a aduce probe** ¶ ② Mărturie: **mi-a dat destule probe de prietenie** ¶ ③ Încercare: **calul se urcă, făcu ~ şi într'un minut fu aproape de pădure** (ISP.) ¶ ④ Mostră: **~ de mărfuri** ¶ ⑤ ± Operaţiune de aritmetică pentru a verifica exactitatea unei operaţiuni prealabile [lat.].
*__PROBABIL__ 1. *adj.* Care pare a fi, care poate fi adevărat.
2. *adv.* Pe semne: **~ el a simţit că-l observ** (VLAH.) [fr.].
*__PROBABILITATE__ *sf.* ① Aparenţă de adevăr, putinţa de a fi adevărat ¶ ② ± **Calculul probabilităţilor**, partea matematicilor care se ocupă cu calcularea numărului de şanse ce există pentru ca un lucru să se întîmple [fr.].
○ **PROBAJ(E)** *sbst.*, **PROBAJENI** *sf. pl.* = **PREOBRAJENIE: şi vreme frumoasă de Probaj nici că se mai poate** (GRIG.); **în ziua de Probajeni, se probăjenesc frunzele copacilor** (ŞEZ.).

○ **PROBĂJENI** -enesc *vb. refl.* A-și schimba fața, a începe să se ofilească, să se îngălbenească [☛ PROBAJENI].

† **PROBĂLUI** (-uesc *vb. tr.* A proba, a încerca, a verifica; a examina de aproape: Sază și probăluească, Numai să nu-și bănuească (IK.-BRS.) [ung. próbálni].

* **PROBANT** *adj.* Care probează [fr.].

* **PROBATORIU** *adj.* ⚖ Propriu a dovedi: act ~ [fr.].

* **PROBITATE** *sf.* Cinste, onestitate, curăție de inimă și de suflet: Marea era un om de mare ~ și discrețiune (I.-GH.) [fr.].

* **PROBLEMĂ** (*pl.*-me *sf.* ① Chestiune, întrebare ce-și propune cineva s'o rezolve, s'o deslege după principiile științei: ~ de aritmetică, de geometrie, de fizică ¶ ② Ⓕ Tot ce e greu de înțeles, de explicat, de deslegat: ce are să fie peste un ceas, ce poate să se întîmple mîine, sînt probleme pe cari... nu prea-mi bat capul să le descurc (VLAH.) [fr.].

* **PROBLEMATIC** *adj.* ① Despre care nu poți spune ceva pozitiv, din lipsă de dovezi suficiente, despre care nu se știe nimic pozitiv: dincoace de apă e un cioban care pășunează o turmă de o speță destul de ~ă (CAR.) ¶ ② Îndoios ¶ ③ Suspect [fr.].

○ **PROBOJENIE** *sf. Trans.* (DENS.) PREOBRAJENIE.

* **PROBOSCIDĂ** *pl.*-de *sf.* ① Trompa elefantului: profesorul român avea un nas... mare... cîrligat, încît semăna mai mult a ~ decît a nas (NEGR.) ¶ ② Trompa diferitelor insecte [fr.].

○ **PROBOTEAZĂ** *sf. Băn.* Molitva ce se citește pruncului și mamei la șase săptămîni de la naștere (NOV.) [pro-² + botez].

PROBOZ(E)ALĂ (*pl.*-eli) *sf. Mold. Trans.* Ocară; mustrare aspră: Supărare și rușine, Probozeală 'n toate zile (IK.-BRS.); Mult răbd scîrbă și rușine, Probozală 'n toate zile (GR.-N.) [probozi].

PROBOZI (-ozesc *vb. tr. Mold. Tr.-Carp.* A ocărî, a înfrunta, a mustra aspru; a face de rușine: Toma grădinarul a trebuit să-l probozească de prea neoumpătatul său prietesug (GN.); vornicul o tot probozea pe lelea Prohira (SRIG.); începu a-l ~ și a-l face troacă de porci (RET.); de Probajine, să te ferești să nu te probozască nime, căci ești probozit... tot anul (VOR.).

○ **PROCATĂR**, PROCATOR *sm. Trans.* Advocat: dintre cei trei dieci foarte învățați, al doilea era procatăr, adecă încurcător de trebi (RET.) [ung. prókátor].

* **PROCEDA** (-edez *vb. intr.* ① A purcede, a proveni, a-și trage începutul, a izvorî ¶ ② A începe să se ocupe de: ~ la cercetarea unei afaceri ¶ ③ A lucra într'un fel oare-care ¶ ④ ⚖ A face acte, cercetări, etc. într'o afacere judiciară [fr.].

* **PROCEDARE** *sf.* ① Faptul de a proceda ¶ ② Chip de a lucra, de a se purta.

* **PROCEDEU** (*pl.*-dee *sn.* ① Metodă ce se urmează pentru a face oare-care operație în arte sau în științe ¶ ② Bucățică rotundă de piele prinsă în vîrful unui tac de biliard [fr. procédé].

* **PROCEDURĂ** (*pl.*-uri *sf.* ⚖ ① Rînduială judecătorească, chip de a urma într'o pricină de judecată: am amînat pentru un cîenciu de ~ procesul unuia (BR.-VN.) ¶ ② Cercetarea judecătorească a unui proces ¶ ③ Toate actele făcute într'o instanță [fr.].

* **PROCENT** *pl.*-te *sn.* ① Dobînda la sută: mi-a împrumutat banii cu un ~ de zece la sută ¶ ② Proporția la sută: avem în țară un ~ de peste 50⁰/₀ de analfabeți [germ.].

* **PROCES** (*pl.*-ese *sn.* ① ⚖ Ori-ce pricină adusă înaintea judecății: a intenta un ~; a cîștiga, a pierde ~ul ¶ ② Toate hîrtiile produse de o parte și de alta într'un proces ¶ ③ Ⓕ Chestiune de aplanat ¶ ④ Lucrare, înaintare, desvoltare a unei acțiuni: Zitai privește țără să clipească ~ul de descompunere a minii (CAR.) [fr. procès].

* **PROCESIUNE**, PROCESIE *sf.* ① Alaiu bisericesc, ceremonie religioasă în care poporul, condus de preoți, și purtînd icoane, cruci și steaguri, merge în ordine, citind rugăciuni sau cîntînd, litanie ▪ 3980: unii în trăsuri, alții pe jos, semănam cu o procesie (BOL.) ¶ ② *Pr. ext.* Șir lung de persoane care merg în ordine [fr.].

* **PROCEST** *pl.* te *sn.* P ① = PROCES ¶ ② = PROCES VERBAL.

* **PROCES-VERBAL** (*pl.* procese-verbale) *sn.* ① Act prin care un funcționar public constată ce a făcut sau ceea ce s'a făcut în prezența sa ¶ ② Dare de seamă asupra discuțiilor și hotărîrilor luate într'o ședință a unei adunări publice, a unei societăți savante, etc. [fr.].

Fig. 3980. Procesiune.

† **PROCETI**... ☛ PROCITI.

PROCHIMEN (*pl.*-ene) *sn.* ① F Obiectul convorbirii: să venim la ~ (NEGR.); Să o lăsăm încurcată și să venim iar la ~ (PANN) ¶ ② Verset dintr'un psalm care se cîntă înainte de a se citi un pasagiu din Sfînta Scriptură: sfinția sa... cînta pe ~ glasul al optulea (GN.) [ngr. προκείμενον].

† **PROCITANIE** *sf.* Repetiție a lecțiunilor: băieții schimbau tabla în toate zilele și Sîmbăta ~ (CRG.) [rus.].

† **PROCITEALĂ**, PROCETEALĂ *pl.*-eli) *sf.* Faptul de a prociti.

† **PROCITI**, PROCETI (-tesc *vb. tr.* ① A citi din nou, de mai multe ori, a repeta o lectură: cînd avea cîte o leacă de timp, preotul lua octoihul și mai procitea glasurile (ISP.) ¶ ② A repeta: Fiind mult pînă la ziuă, am avut timp de prisos Ca să procetesc în minte mii de spuneri de folos (PANN) ¶ ③ A spune lecția, a asculta pe cineva lecția: părintele a zis că în toată Sîmbăta să se procitească băieții și fetele, adică să asculte dascălul pe fiecare de tot ce a învățat peste săptămînă (CRG.) ¶ ④ Ⓕ F A certa, a dojeni, a cicăli; a face zile fripte [vsl. pročitati].

* **PROCLAMA** (-am) 1. *vb. tr.* ① A publica, a declara în public cu glas tare și în mod solemn: ~ un rege ¶ ② Ⓕ A vesti, a încunoștința, a face cunoscut.

2. *vb. refl.* A se declara sus și tare: a se ~ împărat [fr.].

* **PROCLAMAȚIUNE**, PROCLAMAȚIE *sf.* ① Faptul de a (se) proclama ¶ ② Publicație solemnă, încunoștințare publică ¶ ③ Scriere care cuprinde ceea ce se face cunoscut publicului [fr.].

PROCLET, PROCLETĂ *adj.* și *sm. f.* ① Afurisit(ă): ~a de cioară, cum văzu fata, îi puse gînd rău (ISP.); dă-te jos d'acolo, ~e, că dă tat-tu peste tine și-ți moaie oasele (BR.-VN.) ¶ ② Grozav: îl cuprinse un somn așa de ~, de adormi ca mort (RET.); — *adv.*: am fost proclet de beteagă (RET.) [vsl. proklętŭ].

‡ **PROCLEȚENIE** *sf.* Afurisanie, blestem (TICH.) [proclet].

‡ **PROCLEȚI** (-etesc) *vb. tr.* A afurisi, a blestema: cei sătui... de multă beție, încep a sudui, a ~ pomana (TICH.) [proclet].

* **PROCLITIC** *adj.* Se zice despre un cuvînt lipsit de accentul tonic și care se razimă pe cuvîntul următor: pronumele mi, ți, i, l, etc. sînt ~e (:mi-a spus, ți-am luat, i-oiu vorbi, l-ar crede) [fr.].

○ **PROCOASE** (-cos *vb. tr. Ban.* A coase din nou, a coase la loc [p r o-² + c o a s e].

○ **PROCOAVĂ** ☛ POCROAVĂ.

PROCOJOR (*pl.*-oare *sn.* *dim.* PROCOV. Pătură *mică*: mi-a așternut ~ul de la șa (LUNG.).

*__PROCONSUL__ *sm.* △ Magistrat roman care guverna o provincie cu autoritatea de consul [lat.].

*__PROCONSULAR__ *adj.* △ De proconsul, privitor la proconsul; provincie ~ă, provincie guvernată de un proconsul [fr.].

*__PROCONSULAT__ (*pl.*-ate *sn.* △ ① Demnitatea, însărcinarea de proconsul ¶ ② Timpul cît dura această demnitate [lat.].

PROCOP, PROCOP(I)E, PRICOP ① *npr. m.* ¶ ② Ⓓ Ⓟ Ziua mucenicului Procopie serbată la 8 Iunie și păzită de popor cu nelucrare, pentru ca sfîntul să ferească semănăturile de grindină.

PROCOPSEALĂ, PRICOPSEALĂ (*pl.*-eli *sf.* ① Folos, treabă, scofală: dacă este așa, iată îți dau și ție voie, să vedem ce procopseală ai să-mi faci (ISP.); procopseală mare nu mă așteaptă pe-acasă (GRIG.); te-au făcut copist, mare ~! ¶ ② Știință, învățătură: procopseala nu se cumpără cu bani, ci se cîștigă cu ani (PANN); toate sînt trecătoare pe pămînt, tinerețe, pricopseală, frumusețe, etc. (ODOB.); dascălul meţăie cu nasu 'n gramatică și crede c'acolo-i toată pricopseala (VIC.) ¶ ③ A lua pe (✓ de) ~, a lua pe un băiat ca slugă, ca ucenic, a-l crește, a-i da învățătură, spre a-l căpătui mai tîrziu: și-a făcut pomană căpitanul de m'a luat pe procopseală întîiu slugă, pe urmă ajutor (CAR.); sînteți proști ca niște băieți luați de pricopseală (FIL.) ¶¶ C NEPROCOPSEALĂ, NEPRICOPSEALĂ [p r o c o p s i].

PROCOPSI, PRICOPSI (-sesc) 1. *vb. tr.* ① A face pe cineva să se îmbogățească, să ajungă la o situațiune bună, să tragă foloase, să înainteze în învățătură, etc.. a-l căpătui: ei se întorceau acasă cu gînd să procopsească pe toată lumea (ISP.): ce mai pătesc ou el de cînd mi l-a pus pe cap tatăl meu ca să mă procopsească (ALECS.); Deci îl luă omul ca să-l procopsească, Și plecă cu dînsul ca să tîrguească (PANN) ¶ ② *F* A aduce într'o stare de plîns, a face un mare neajuns, a da gata: m'a procopsit cu felul cum mi-a administrat averea.

2. *vb. refl.* ① A ajunge la o situațiune bună, a ajunge departe, a se îmbogăți, a se căpătui; a ajunge învățat: m'am săturat să mă chinuesc atîtea ceasuri pe zi și să nu mă procopsesc toată viața (CAR.); s'a hotărît să ia în arendă moșia... la care s'au pricopsit cîți au ținut-o (BR.-VN.); a sosit vremea să te procopsești și tu după urma mea (I.-GH.); ei veniseră la Folticeni să se pricopsească de învățătură (CRG.) ¶ ② *F* A ajunge în stare de plîns, a fi dat gata, a se duce pe copcă: dacă mă prinde acolo, m'am procopsit! ngr. προκόψω < προκόπτω.

PROCOPSIT, PRICOPSIT *adj. p.* și *sm.* PROCOPSI. ① Ajuns bine, cu stare, într'o situațiune bună, căpătuit: are un frate la București, învățat, însurat, procopsit (VLAH.) ¶ ② Învățat, care știe multă carte: unul din egumeni care va fi mai procopsit la învățătură (LET.); toată împărăția se fălea că o să aibă un împărat înțelept și pricopsit ca Solomon împărat (ISP.); Toți te vorbesc de bine, toți zic că ești pricopsit (PANN) ¶ ③ *F* Prăpădit, netrebnic ¶¶ C NEPROCOPSIT, NEPRICOPSIT: copilul nepedepsit rămîne neprocopsit (PANN).

PROCOV ☛ POCROV.

PROCOVĂȚ ☛ POCROVĂȚ.

PROCOVIȚĂ (*pl.*-țe) *sf. Trans. Băn. Olten.* Țol gros de învelit: aci se pun, pe-un fus cu cuie, plocadele și procovițele (LUNG.) [vsl. p o k r o v ĭ c ĭ].

*__PROCREA__ (-creez) *vb. tr.* A naște, a zămisli [fr.].

*__PROCREAȚIUNE__, PROCREAȚIE *sf.* Faptul de a procrea, naștere, zămislire [fr.].

*__PROCURA__ (-ur) *vb. tr.* ① A face să capete, a mijloci ca să aibă, a înlesni cuiva să dobîndească ceva: ~ un post ¶ ② A fi cauza, pricina, a produce: această băutură îi procură o mare alinare a durerilor [fr.].

*__PROCURĂ__ (*pl.*-ri) *sf.* ① Împuternicire, putere dată de cineva cuiva de a lucra în numele său ¶ ② Act prin care se dă această împuternicire [fr. p r o c u r a t i o n].

*__PROCURANT__ *sm.* ♆ Cel ce lucrează în baza unei procuri, cel împuternicit prin procură de a trata anumite afaceri [it.].

*__PROCURATOR__ *sm.* ① △ Magistrat care administra bunurile unui împărat roman într'o provincie și strîngea birurile destinate fiscului ¶ ② Fiecare din cei 9 magistrați ai Veneției cari administrau bunurile bisericii San-Marco ¶ ③ Cel ce procură ¶ ④ ⚖ Cel ce e împuternicit de a lucra în numele altuia: se căsători ca ~ al stăpînului său (BALC.) [fr.].

*__PROCURAȚIUNE__, PROCURAȚIE *sf.* ⚖ Procură [fr.].

*__PROCURIST__ *sm.* ♆ Cel ce are o procură și poate semna în locul șefului unei case de comerț [germ.].

*__PROCUROR__ *sm.* ⚖ Magistrat alipit pe lîngă curți și tribunale spre a cere, în numele societății, pedepsirea celor ce calcă legile țării: prim-procuror; ~ general [fr. .

*__PRODIGALITATE__ *sf.* Risipă, cheltuială peste măsură [fr.].

*__PRODIGIOS__ *adj.* Uimitor, minunat, extraordinar: în piața orașului este un platan, a cărui mărime este prodigioasă (BOL.) [fr.].

*__PRODIGIU__ (*pl.*-gii) *sn.* ① Minune, lucru uimitor, extraordinar ¶ ② Persoană care excelează în felul ei, în bine sau în rău [lat.].

PRODOC PRODUF.

*__PRO DOMO(SUA)__ *loc. lat.* Pentru casa sa, în favoarea propriei sale cauze: pledează pro domo (sua).

*__PRODROM__ (*pl.*-omuri) *sn.* Introducere în studiul unei științe: ~ul florei române [fr.].

*__PRODUCĂTOR__ 1. *adj. verb.* PRODUCE. Care produce ¶¶ C NEPRODUCĂTOR.

2. *sm.* Cel ce, prin munca sa, crează produse industriale.

*__PRODUCE__ -duc *vb. tr.* ① A da naștere: Grecia a produs artiști fără seamăn ¶ ② A face să crească, a rodi: România produce mult grîu ¶ ③ A fabrica, a crea prin muncă ¶ ④ A aduce un venit, un folos ¶ ⑤ A pricinui, a cauza, a face ¶ ⑥ A arăta, a înfățișa: ~ acte ¶ ⑦ A aduce: ~ martori lat.].

*__PRODUCT__ (*pl.*-te *sn.* ① Tot ce produce agricultura sau industria, rod. produs ¶ ② Folos, venit, recoltă ¶ ③ Ceea ce rezultă dintr'o operațiune naturală sau artificială: ~ chimic [lat.].

*__PRODUCTIV__ *adj.* Care produce; rodnic, roditor ¶¶ Ⓒ NEPRODUCTIV [fr.].

*__PRODUCȚIUNE__, PRODUCȚIE *sf.* ① Faptul de a produce ¶ ② Ori-ce lucru produs de natură, de artă, de spirit ¶ ③ Cele ce produc solul și industria unei țări [fr.].

PRODUF (*pl.*-ufuri , PRODUH *pl.*-uhuri , PRODUV *pl.*-uvuri *sn. Mold. Bucov.* Gaură, spărtură făcută în ghiață, copcă: el deschidea produfuri peștilor pe sticla iazului (SAD.); văzînd strigoiul că ghiața de pe lac îi destul de groasă, a tăiat într'însa un produh. (SB.); pre alții îi băgau în produh și-i scoteau pre alt produh (MUST.) vsl. p r o d u h ŭ.

*__PRODUS__ 1. *adj. p.* PRODUCE.

2. (*pl.*-se) *sn.* ① Tot ce produce agricultura sau industria ¶ ② Folos, venit, recoltă ¶ ③ Ceea ce rezultă dintr'o operațiune naturală sau artificială: ~ chimic ¶ ④ ± Rezultatul unei înmulțiri: 15 e ~ul lui 3 prin 5.

PRODUȘCĂ *sf. Mold.* (RV.-CRG.) PRODUF.

PRODUV ☛ PRODUF.

*__PROEMINENT__ *adj.* Care e mai ridicat, mai ieșit decît părțile dimprejur [fr.].

*__PROEMINENȚĂ__ *pl.*-țe *sf.* ① Starea a tot ce este proeminent ¶ ② Partea proeminentă, ridicătură, ieșitură fr.].

†**PROERES** *sbst.* Bună voie, bună intențiune: mai adaug... de bun ~ul meu, zece suflete de Țigani (ALECS.) [ngr. προαίρεσις].

PROESTOS ☛ PROISTOS.

○ **PROFACE** -fac) 1. *vb. tr. Băn.* A face din nou, a reface, a face la loc.

2. *vb. refl.* ① A se schimba ¶ ② A se trudi, a se chinui [p r o-² + f a c e].

*__PROFAN__ 1. *adj.* ① Ce nu privește religia ¶ ② Ce e împotriva respectului cuvenit celor sfinte: acțiune ~ă.

2. *sm.* ① Cel ce nu respectă, ce pîngărește, ce necinstește lucrurile sfinte ¶ ② Acela care, la cei vechi, nu era inițiat în mistere ¶ ③ Ⓕ Cel ce n'are nici o cunoștință despre o artă, despre o știință, neștiutor, necunoscător, ageamiu.
2. *sbst.* Lucru profan fr. .

***PROFANA** -anez *vb. tr.* ① A pîngări, a necinsti, a spurca cele sfinte; a nu da respectul cuvenit celor sfinte ¶ ② Ⓕ A întrebuința rău lucruri rare și prețioase [fr.].

***PROFANATOR** *sm.* Cel ce profanează, pîngăritor [fr.].

***PROFANAȚIUNE, PROFANAȚIE** *sf.* ① Faptul de a profana cele sfinte, pîngărire ¶ ② Ⓕ Întrebuințare rea, abuz ce se face cu lucrurile rare și prețioase [fr.].

***PROFERA** -erez, -er *vb. tr.* A rosti: **nenorocitul... a putut de-abia ~ numele acelui care-l lovise** (I.-GH.) [fr.].

***PROFESA** (-esez *vb. tr.* ① A mărturisi, a declara în public: **~ creștinismul** ¶ ② A exercita o meserie: **~ medicina; arta mintițului... pe care o profesează omenirea întreagă cu atîta pasiune** (CAR.) ¶ ③ A preda (în calitate de profesor: **~ dreptul** [fr. p r o f e s s e r].

***PROFESIE** ► **PROFESIUNE.**

***PROFESIONAL** *adj.* Privitor la o profesiune: **secret ~: școală ~ă,** în care se învață diferite meserii [fr.].

***PROFESIUNE, PROFESIE** *sf.* ① Mărturisire, declarație publică și solemnă privitoare la credință, la sentimentul obicinuit: **~ de credință** ¶ ② Meserie, ocupațiune [fr.].

***PROFESOR** *sm.*, **PROFESOARĂ** (*pl.*-re *sf.* Cel ce, aceea care predă lecțiuni într'o școală sau in particular: **~ universitar; ~ de liceu; ~ de geografie** [fr.].

***PROFESORAL** *adj.* (Ce ține de profesor: **corpul ~** fr.].

***PROFESORAT** (*pl.*-ate *sn.* ① Ocupațiunea, cariera de profesor ¶ ② Timpul cît se exercită această ocupațiune [fr.].

***PROFESORIME** *sf. col.* **PROFESOR.** Toți profesorii, corpul profesoral.

***PROFESURĂ** *sf. Trans.* Profesorat: **încet încet isprăvi și copilul... al treilea medicina, al patrulea profesura** (RET.) [germ. P r o f e s s u r].

***PROFET** *sm.* ① Proroc ¶ ② Titlu dat de musulmani lui Mahomet: **mormîntul Profetului** [fr. p r o p h è t e].

***PROFETEASĂ** (*pl.*-tese *sf.* Aceea care prezice viitorul printr'o inspirațiune divină [fr.].

***PROFETIC** *adj.* ① Ce face pe cineva profet: **inspirațiune ~ă** ¶ ② De profet, ce ține de profet: **vorbele baciului aveau o gravitate ~ă** (D.-ZAMF.); **mă simțeam mișcat în fundul inimii de acest glas oare-cum ~** (GN.) [fr.].

***PROFETIZA** (-izez *vb. tr.* ① A proroci ¶ ② A prezice [fr.].

***PROFEȚIE** *sf.* ① Prorocie ¶ ② Prezicere făcută de oameni cari pretind că pot cunoaște viitorul fr.].

○**PROFIERBE** -tierb *vb. tr. Băn.* A fierbe din nou [p r o-² + f i e r b e .

***PROFIL** (*pl.*-luri *sn.* ① Conturul și trăsăturile feței privite de o parte (▣ 3981): **îi privea ~ul osos și deslușit, luminat de bătaia lunii** (BR.-VN.) ¶ ② Vederea, înfățișarea unui oraș sau a altui lucru privit dintr'o parte ¶ ③ Reprezentarea unei clădiri, a unui detaliu de arhitectură, a unui corp geometric, ca și cînd ar fi tăiate de un plan perpendicular (▣ 3982) ¶ ④ Secțiune a unui teren geologic în care se poate vedea așezarea straturilor (▣ 3983) [fr.].

Fig. 3981. Profiluri.

Fig. 3982. Profil.

Fig. 3983. Profil geologic.

***PROFILA** (-ilez *vb. tr.* și *refl.* A (se înfățișa în profil, a(-și) arăta conturul: **în depărtare... se profilează, ca moșoroaie de cîrtițe uriașe, movilele** (VLAH.) [fr.].

***PROFILACTIC** *adj.* ① Ce ferește de o boală: **erau în contact... cu tot ce era molipsit, fără a se lua nici o măsură ~ă** (I.-GH.) ¶ ② Ⓕ Care prezervă de ceva supărător [fr. p r o p h y l a c t i q u e].

***PROFILAXIE** *sf.* Măsurile medicale ce se iau spre a se feri de o boală molipsitoare [fr. p r o p h y l a x i e].

PROFIR¹ (*pl.*-iruri) *sn.* Ⓣ Tivitură, fâșie tivită la marginea unei haine, bordură [it. p r o f i l o, refăcut după f i r].

***PROFIR²** (*pl.*-ire) *sn.* = **PORFIR.**

PROFIR³ *adj.* **Vin ~,** vin de un roșu-deschis, obținut dintr'un amestec de struguri albi cu negri: **Mihnea mergea și gusta... pelinurile stifoase și ~e** (ODOB.); **își drege gîtlejul cu un pahar de vin ~** (IRG.) [ngr. πορφύρα ,,purpură''].

PROFIRIU, PORFIRIU *adj.* = **PROFIR³: sorbind cu lăcomie din vinul profiriu** (LUNG.)

***PROFIT** (*pl.*-turi) *sn.* Folos, cîștig, beneficiu: **a nu avea, a nu trage nici un ~** [fr.].

***PROFITA** (-fit) *vb. intr.* ① A trage folos, a cîștiga, a se folosi ¶ ② A fi de folos, a aduce folos ¶ ③ A face progrese, a spori, a înainta în ceva [fr.].

***PROFITABIL** *adj.* De care te poți folosi, ce poate aduce folos [fr.].

PROFONT *sm. Trans.* (BUD.) = **PRIFONT.**

‡**PROFORA** *sf.* Pronunțare, rostire: **dascălii d-tale ...ți-au stricat proforaoa, nu poți rosti pe ,,i''** (NEGR.) [ngr. προφορά].

***PRO FORMA** *loc. adv. lat.* Pentru formă, ca simplă formalitate.

***PROFUM** = **PARFUM** [it.].

***PROFUND** *adj.* și *adv.* Adînc: **acolo se petrece o dramă de o ~ă, sfîșietoare tristeță** (VLAH.) [lat.].

***PROFUNDITATE, PROFUNZIME** *sf.* Adîncime: **brodea uneori adevăruri de-o profunditate înmărmuritoare** (DLVR.); **oare în ce profunzimi întunecate se retrăgea atunci blîndețea ...lui?** (VLAH.) [p r o f u n d].

***PROFUZIUNE** *sf.* Risipă, prea multă dărnicie, exces de cheltuieli: belșug [fr].

PROGADIE *sf. Olten. Băn. Trans.* Cimitir, țintirim.

***PROGENITURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* ① Urmașii unui om, seminție, odraslă ¶ ② Prăsilă [fr.].

***PROGNAT** *adj.* Care are fălcile ieșite și aduse înainte (*vorb.* de Negri [fr.].

***PROGNATISM** *sbst.* Caracterul, înfățișarea celor prognați (▣ 3984) [fr.].

Fig. 3984. Prognatism.

***PROGNOSTIC** (*pl.*-icuri) *sn.* ① Părere, dare cu socoteala despre cele ce au să se întîmple: **ochii publicului caută ...în această arenă... ~urile zilei de mîine** (VLAH.) ¶ ② Semn după care se poate da cu socoteala cam ce are să se întîmple ¶ ③ Ceea ce prevede medicul cu privire la mersul și urmările unei boale ¶ ④ Prevestire [fr.].

***PROGNOSTICA** (-ichez) *vb. tr.* A face un prognostic, a-și da cu părerea, a prevesti după anumite semne ceea ce are să se întîmple [fr.].

PROGRAD(I)E = **PROGADIE.**

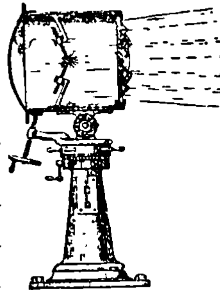
***PROGRAM** (*pl.*-ame *sn.* ① Scriere afișată sau distribuită în care sînt însemnate amănuntele unei ceremonii, unui spectacol, condițiunile unui concurs, etc. ¶ ② Ⓕ Expunere sumară a conduitei politice ce o persoană sau un partid își propune să urmeze [fr. p r o g r a m m e].

○**PROGRAMĂ** (*pl.*-me *sf.* = **PROGRAM.**

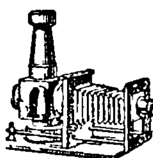
***PROGRES** (*pl.*-ese *sn.* ① Înaintare, mers înainte ¶ ② Creștere, sporire, extensiune: **~ul unui incendiu** ¶ ③ Înaintare spre bine, perfecționare intelectuală sau morală, propășire ¶ ④ Desvoltarea treptată a civilizațiunii, a științelor, a artelor, etc. [fr. .

***PROGRESA** -esez *vb intr.* A face progrese, a înainta, a propăși [fr.].

***PROGRESIST** *sm.* Partizan al progresului bine priceput [fr.].
***PROGRESIUNE**, **PROGRESIE** *sf.* ① Înaintare, mers înainte ¶ ② Șir neîntrerupt ¶ ③ ± ~ **aritmetică**, șir de numere așezate astfel încît fie-care din ele e egal cu numărul precedent mărit cu o cantitate constantă. Astfel. de pildă, numerele 5, 10, 15, 20, etc. formează o ~ aritmetică: ~ **geometrică**, șir de numere așezate astfel ca fie-care din ele să fie egal cu numărul precedent înmulțit cu o cantitate constantă. Ex.: 4, 16, 64. 256, etc. Fie-care număr al unei progresiuni se numește termenul acestei progresiuni [fr.].
***PROGRESIV** *adj.* ① Care se face înaintînd mereu: **mișcare ~ă** ¶ ② Treptat, care se face puțin cîte puțin [fr.].
PROHAB (*pl.*-**be**, -**buri**) *sn.* Ⓣ ① Despicătura, deschizătura dinapoi a unei fuste ¶ ② Despicătura dinainte a pantalonilor: **niște pantaloni largi cu ~, încrețiți la mijlocul trupului** (GN.) ¶ ③ *Trans.* Fie-care din cele două petece ce astupă deschizăturile dinainte ale cioarecilor, ca să nu se vadă cămașa (FR.-CDR.) (VIC.).
***PRO(H)IBI** (-**besc**) *vb. tr.* A opri, a interzice [fr. prohiber].
***PRO(H)IBIT** *adj. p.* **PRO(H)IBI**. Oprit, interzis: **import ~; arme ~e**, arme oprite de poliție de a fi purtate.
***PRO(H)IBITIV** *adj.* ① Care oprește. care interzice ¶ ② Care oprește sau interzice importul unor mărfuri: **sistem ~** [fr.].
***PRO(H)IBIȚIUNE**, **PRO(H)IBIȚIE** *sf.* ① Oprire, interzicere ¶ ② Oprire de a importa o marfă streină: **dările vamale și proibițiunile au creat industria în Statele cele mari** (I.-GH.) [fr.].
PROHOD (*pl.*-**oade**) *sn.* ① Slujba îngropăciunii; **a citi, a cînta, a sluji, a face ~ul; un arhiereu încungiurat de un numeros cler slujea ~ul** (NEGR.) ¶ ② Slujba (înmormîntării Mîntuitorului) și cîntările ce se fac la biserică în Vinerea Paștilor la priveghere: **cînd s'a întors înapoi, ieșeau tocmai preoții cu ~ul din biserică** (GRIG.) [vsl. prohodŭ].
PROHODI (-**odesc** *vb. tr.* și *intr.* A cînta prohodul: **pune preoți să-l prohodească și femei să-l bocească** (VLAH.) [vsl. provoditi].
‡**PROHORISI** (-**isesc**) *vb. intr.* A progresa, a face progrese [ngr. προχωρήσω < προχωρῶ].
‡**PROHORISIRE** *sf.* Progres: **am avut cinste a înfățoșa d-voastre prohorisirile ucenicilor mei în istorie** (NEGR.) [prohorisi].
***PROIBI**... ☛ **PROHIBI**...
***PROIECT** (*pl.*-**te**) *sn.* ① Ceea ce-și propune cineva să facă. plan, întreprindere ¶ ② Prima gîndire, prima redacțiune a unei scrieri ¶ ③ Desen care reprezintă planul unei clădiri ce urmează a se construi [fr. projet].
***PROIECTA** (-**tez**) 1. *vb. tr.* ① A arunca înainte ¶ ② A plănui, a avea de gînd ¶ ③ A desena, a reprezenta un corp pe un plan sau pe o suprafață oare-care după anumite regule geometrice.
2. *vb. refl.* A se arăta înainte. a se întinde: **la amiazi umbra se proiectează la nord** [fr. projeter].
***PROIECTIL** (*pl.*-**ile**) *sn.* ① Ori-ce corp greu aruncat în spațiu de o forță oarecare ¶ ② Glonț, ghiulea, obuz, etc. [fr.].
***PROIECTOR** (*pl.*-**toare**) *sn.* Aparat cu care se proiectează cu mare intensitate lumina dintr'un focar (▣ 3985) [fr.].

Fig. 3985. Proiector electric.

***PROIECȚIUNE**, **PROIECȚIE** *sf.* ① Faptul de a (se) proiecta ¶ ② Reprezentarea geometrică a unui corp pe un plan, făcută după anumite regule ¶ ③ Reprezentarea pe hîrtie a suprafeței pămîntului sau a unei părți din suprafața lui ¶ ④ Razele proiectate de un focar luminos; imaginea proiectată prin acest mijloc pe un ecran; **lanternă de ~**, aparat cu care se fac astfel de proiecțiuni (▪ 3986) [fr.].
PROISTOS, **PROESTOS** *sm.* Mai marele în rang peste preoții unei biserici, peste călugării unei mănăstiri [ngr. προεστώς].

Fig. 3986. Lanternă de proiecțiune.

***PROJECTIL** = **PROIECTIL**.
○ **PROLECĂ** = **PORECLĂ**.
***PROLEGOMENE** *sf. pl.* Precuvîntare, introducere lungă pusă la începutul unei cărți [fr. < gr.].
***PROLEPSĂ** (*pl.*-**se**) *sf.* Figură de retorică prin care se preîntîmpină obiecțiunile posibile ale adversarului [fr.].
***PROLETAR** *sm.* ① Cetățean roman din clasa cea mai de jos și mai săracă ¶ ② Cetățean sărac care trăește numai din produsul muncii brațelor sale: **Încet deschise ușa, cu sfială. Era un ~** (VLAH.); — *adj.*: **Copii săraci și sceptici ai plebei ~re** (EMIN.) [fr. < lat.].
***PROLETARIAT** *sbst.* ① Condițiunea de proletar ¶ ② Clasa proletarilor [fr.].
***PROLIFIC** *adj.* Care are puterea, însușirea de a naște, de a zămisli. de a face prăsilă [fr.].
***PROLIX** *adj.* Prea lung (la vorbă, la scris), vorbăreț: **discurs ~** [fr.].
***PROLIXITATE** *sf.* Defectul oratorului, scriitorului, discursului prolix, prea lung, cu multe amănunte ce nu se mai sfîrșesc [fr.].
***PROLOG**[1] (*pl.*-**oguri**) *sn.* ① Poezie sau muzică ce servă de introducere unei piese de teatru ¶ ② Prefață, precuvîntare [fr.].
‡**PROLOG**[2] (*pl.*-**loage**) *sn.* Povestire a vieților sfinților [vsl.].
***PROMENOAR** (*pl.*-**oare** *sn.* Partea dintr'o sală de spectacol unde nu sînt scaune sau bănci și unde publicul stă în picioare sau se plimbă [fr.].
***PROMIS** *adj. p.* **PROMITE**. Făgăduit [fr.].
***PROMISCUITATE** *sf.* Amestecătură, amestec confuz și fără rînduială [fr.].
***PROMISIUNE**, **PROMISIE** *sf.* Făgăduială [fr.].
***PROMITE** (-**mit** 1. *vb. tr.* ① A făgădui ¶ ② A prezice, a vesti, a anunța: **calendarul ne promite o vreme frumoasă**.
2. *vb. intr.* A da speranțe: **acest școlar promite mult** [lat.].
***PROMONTORIU** (*pl.*-**orii**) *sn.* Limbă de pămînt înălțat, înaintată în mare, cap: **acest ~ se coboară în valuri ca un zid de stîncă** (ALECS.) [lat.].
PROMOROACĂ *sf. Mold. Bucov.* ① Chiciură: **pe pragul ușii se înfățișă Cozma... cu barba albă de ~** (GN.) ¶ ② Brumă [vsl. primrakŭ; comp. și rut. pomoroz].
***PROMOTOR** *sm.* ① Cel care-și dă toată silința, care pune totul în mișcare ca o întreprindere să izbutească ¶ ② Cel ce dă primul îndemn, care pune o afacere în mișcare [fr.].
***PROMOȚIUNE**, **PROMOȚIE** *sf.* ① Ridicarea la o demnitate, la un grad ¶ ② Toate persoanele ridicate laolaltă la același grad, la aceeași demnitate ¶ ③ Toți școlarii cari au terminat în același timp o clasă sau cursurile unei școli: **din cea dintîiu promoție este neobositul și entuziastul muncitor Ioan Heliade Rădulescu** (VLAH.) [fr.].
***PROMOVA** (-**ovez**) *vb. tr.* ① A ridica la o demnitate, a înainta în grad ¶ ② A trece pe un elev într'o clasă superioară [lat.].
***PROMOVAT** 1. *adj. p.* **PROMOVA** ¶¶ Ⓒ **NEPROMOVAT**.
2. *sm.* Școlar trecut într'o clasă superioară.
***PROMPT** *adj.* Repede, iute, grabnic: **serviciu ~** [fr. < lat.].
***PROMPTITUDINE** *sf.* Repeziciune, iuțeală, grabă (în executarea unui lucru): **îi descria ~a și curățenia serviciului** (BR.-VN.) [fr.].
***PROMULGA** (-**mulg**) *vb. tr.* A publica în mod oficial o lege nouă [lat.].
***PROMULGARE**, **PROMULGAȚIUNE** *sf.* Faptul de a promulga, publicarea în mod oficial a unei legi nouă [fr.].

PRONAOS *sbst.* Tinda bisericii, partea dinspre ușa bisericii unde stau femeile: in ~ se află piatra scrisă ce acopere rămășițele lui Stroe Buzescu (IRG.) [gr.].

PRONIE *sf.* Providența: pronia cerească; s'a îndurat pronia și nu l-a lăsat să plîngă prea mult pe robul iubitorului de oameni (CAR.) [ngr. πρόνοια].

***PRONOMINAL** *adj.* Ce ține de pronume; ce are unele caractere ale pronumelui [fr.].

‡**PRONOMION** (*pl.*-onii *sn.* Privilegiu [ngr.].

***PRONOSTIC** ☞ PROGNOSTIC.

***PRONUME** *pl.*-me *sn.* ① Cuvînt care ține locul unui substantiv: eu, tu, cine, acesta, etc. sînt ~: ~ personal, posesiv, relativ, interogativ nehotărît ¶ ② Nume de familie [lat.].

***PRONUNCIAMENT(O)** *pl.* te) *sn.* Răscoală a trupelor împotriva guvernului *în spec.* în Spania și în republicele spaniole din America: împărații, baronii, toate revoluțiunile și toate... pronunciamentele... au jurat și jură în numele sacru al libertății (I.-GH.) [sp.].

***PRONUNȚA** (-nunț 1. *vb. tr.* ① A rosti a reda literele, silabele, cuvintele prin sunete: pronunță rău pe r ¶ ② A recita, a spune: ~ un discurs ¶ ③ A declara ceva în virtutea autorității cu care e investit: ~ o sentință.

2. *vb. refl.* A se rosti, a-și da părerea [lat.].

***PRONUNȚARE** *sf.* Faptul de a pronunța, rostire: ~a unui cuvînt, unui discurs, unei sentințe.

***PRONUNȚAT** *adj. p.* PRONUNȚA. ① Rostit ¶ ② Foarte marcat, însemnat, înfățișat cu tărie: trăsături ~e ¶ ③ Ⓕ Ferm și decis, hotărît cu neclintire: are un caracter ~.

PROOR, PROUR ☞ ÎMPROOR.

‡**PROOROC...** ☞ PROROC...

***PROPAGA** (-pag *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) înmulți prin reproducere. a (se) prăsi ¶ ② Ⓕ A (se) răspîndi, a se împrăștia, a se lăți; a propovădui: ~ idei revoluționare [lat.].

***PROPAGANDĂ** (*pl.*-de *sf.* ① Congregațiune stabilită la Roma pentru propagarea credinței: Colegiul de propaganda fide ¶ ② Străduirea unei persoane, unei societăți, etc. de a răspîndi anumite idei, păreri politice, credințe: făcea o ~ foarte activă printre muncitorii din fabrici (I.-GH.) [fr.].

***PROPAGANDIST** *sm.* ① Membru al Propagandei din Roma ¶ ② Cel ce face propagandă [fr.].

***PROPAGATOR** *adj.* și *sm.* Care propagă (o credință, o părere) [fr.].

***PROPAGAȚIUNE** *sf.* ① Faptul de a (se) propaga, înmulțire prin reproducere, prăsire: ~a soarecilor ¶ ② Ⓕ Răspîndire, împrăștiere, lățire, întindere; propovăduire: ~a unor idei ¶ ③ Modul cum se transmit diferitele forme ale energiei (căldura, lumina, electricitatea) de la un punct la altul [fr.].

***PROPĂȘI** (-pășesc *vb. intr.* A progresa [păși, format după lat. progredi].

***PROPĂȘIRE** *sf.* Faptul de a propăși; progres: era o fierbere de muncă, o dragoste de ~ (DLVR.).

***PROPĂȘITOR** *adj. verb.* PROPĂȘI. Progresiv; de progres.

PROPEA ☞ PROPTEA.

***PROPENSIUNE** *sf.* ① Aplecare, pornire, înclinare ¶ ② Tendința de a se apropia de [fr. < lat.].

PROPI¹... ☞ POPRI...

○**PROPI²** ☞ PROPTI.

***PROPICE** *adj.* Prielnic, priincios, favorabil; nimerit: în momentul ~; un vînt ~ [fr. < lat.].

***PROPILEE** *sf. pl.* ① Vestibul cu coloane la temple și la alte clădiri din antichitate ¶ ② Celebru vestibul al Acropolei din Atena [fr. < gr.].

PROPOADĂ (*pl.*-de *sf* *Băn. Trans.* (LIUB.) (DENS.) BROBOADĂ.

○**PROPODELNIC** (*pl.*-ce *sn.* *Trans.* Învelitoare de cap, năframă cu care se îmbrobodește femeia: mireasa poartă pe cap ~ul (PĂC.) [propoadă].

***PROPORȚIE** ☞ PROPORȚIUNE.

***PROPORȚIONA** (-onez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face proporțional; a potrivi [fr.].

***PROPORȚIONAL** *adj.* ① Privitor la o proporție, care e în proporție cu cantități de același fel ¶ ② + Medie ~ă, număr care formează cele două medii ale unei proporții: în fracțiunile $\frac{2}{4}$ $\frac{4}{8}$, numărul 4 e media ~ă [fr.].

***PROPORȚIONALITATE** *sf.* Condițiunea cantităților proporționale între ele [fr.].

***PROPORȚIONAT** *adj.* ① *p.* PROPORȚIONA ¶ ② Cu părțile bine potrivite între ele: corp bine ~ ¶ C NEPROPORȚIONAT ¶ ③ Care se cuvine, care se potrivește bine: averea lui e ~ă cu rangul ce ocupă.

***PROPORȚIUNE, PROPORȚIE** *sf.* ① Raportul exact între dimensiunile părților unui întreg sau între fie-care din aceste părți și acest întreg: biserica Curții de Argeș... înfățișază o desavîrșită armonie de linii și de proporții (VLAH.) ¶ ② Potrivire, raport just între lucruri: face cheltuieli în ~ cu veniturile sale ¶ ③ ± Egalitate între două raporturi. Ex.: $\frac{2}{3}$ $\frac{4}{6}$, care se enunță „2 se are către 3, precum 4 către 6"; cei doi termeni, 2 și 6. se numesc termenii extremi ai proporției. iar ceilalți sînt numiți termenii de mijloc; produsul termenilor extremi e egal cu produsul termenilor de mijloc ¶ ④ Scară de ~, linie împărțită în părți egale, pentru a măsura distanțele pe o hartă, sau pentru a raporta în mic și într'o justă proporție planurile ridicate pe teren ¶ ⑤ *pl.* Dimensiuni, extensiuni: incendiul a luat proporții vaste ¶ ⑥ În ~ cu *loc. adv.* În raport, potrivit cu, proporțional cu [fr.].

PROPOVĂDUI... ☞ PROPOVEDUI...

†**PROPOVEDANIE** *sf.* Faptul de a propovedui; cuvîntare de propoveduire, predică [vsl.].

PROPOVEDUI, PROPOVĂDUI (-uesc *vb. tr.* și *intr.* ① A revela. a desvălui: aice se vede că au propoveduit Dumnezeu lui Noe de ziua județului și de învierea morților (N.-COST.) ¶ ② A propaga în norod cuvîntul lui Dumnezeu ¶ ③ A vorbi din amvon; a predica: biserica catolică, de sus după sfîntul Scaun, propoveduia toleranța (I.-GH.) ¶ ④ *Pr. ext.* A răspîndi, a împrăștia, a lăți, a propaga [vsl. propovědovati].

***PROPOZIȚIUNE, PROPOZIȚIE** *sf.* ① Propunere, lucru propus spre examinare, spre deliberare ¶ ② Exprimarea unei cugetări sau unei acțiuni, care cuprinde subiectul și predicatul sau subiectul, verbul și atributul. Ex.: soarele a răsărit; pămîntul e rotund: se numește ~ independentă aceea care nu depinde de alta, ci are un înțeles desăvîrșit prin ea însăși; ~ principală se numește propozițiunea dintr'o frază care are un înțeles de la sine, dar care e completată de o altă propozițiune, numită secundară *sau* subordonată, al cărei înțeles depinde de acela al propozițiunii principale ¶ ③ ± Adevăr care poate fi demonstrat, enunțarea unei teoreme: teoremele de geometrie sînt propoziții [fr.].

PROPREA (*pl.*-rele) *sf.* = PROPTEA: la propiele l-a legat (GR.-N.) [☞ POPREA].

PROPREALĂ ☞ POPREALĂ.

***PROPRETOR** *sm.* Locțiitor de pretor.

***PROPRIETAR** *sm.*, **PROPRIETARĂ** (*pl.*-re), **PROPRIETĂREASĂ** (*pl.*-ese) *sf.* Care e stăpîn(ă) pe un lucru; stăpînul, stăpîna unei case, unei moșii, etc.; mare ~, stăpînul unei moșii întinse, moșier [fr.].

***PROPRIETĂREASĂ** ☞ PROPRIETAR.

***PROPRIETATE** *sf.* ① Însușire firească și esențială a unui lucru, fără de care n'ar exista: impenetrabilitatea este ~a materiei ¶ ② Acțiune particulară pe care un corp o exercită asupra organelor noastre: proprietățile nutritive ale cărnii ¶ ③ Caracter distinctiv; ceea ce face ca un lucru să se deosebească de un altul de același fel: apa mării are ~a de a fi sărată ¶ ④ Întrebuințarea termenului propriu, limbagiului, stilului care convine anume pentru ceea ce trebue exprimat: ~a cuvintelor, termenilor ¶ ⑤ Dreptul ce are cineva de a se bucura și a dispune de un lucru în mod excluziv și absolut (COD.-CIV.), stăpînire ¶ ⑥ Lucrul însuși pe care-l stăpînește cineva ¶ ⑦ Casă. moșie: proprietățile lui i-aduc venituri mari ¶ ⑧ ~ literară, dreptul de care se bucură un autor de a dispune după voie de operele sale, de editarea lor, de venitul ce aduc, etc., și pe care-l transmite moștenitorilor săi pentru un timp limitat de lege [fr. propriété < lat.].

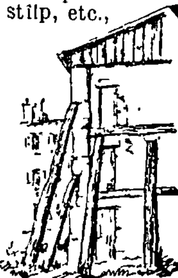
*PROPRIO MOTU *sau* MOTU PROPRIO *loc. adv. lat.* De la sine, fără a fi îndemnat sau silit de cineva, fără a consulta pe altul.

*PROPRIU 1. *adj.* 1 Care aparţine excluziv unei persoane sau unui lucru, care este numai al cutăruia, numai al lui însuşi: s'a instalat în propria mea casă; a scrie cu propria sa mînă; calităţile lui proprii; i se părea că-şi vede propriile lui gînduri (VLAH.) ¶ 2 Amor ~ AMOR-PROPRIU ¶ 3 Nume ~, nume ce se dă individual unei singure persoane sau unui singur lucru, spre deosebire de numele comun ¶ 4 ☆ Mişcarea proprie a unui astru, mişcarea reală a astrului, în opoziţie cu mişcarea-i aparentă ¶ 5 Exact, cu totul asemenea, chiar, tocmai: ţi-am repetat propriile lui cuvinte ¶ 6 Particular: poezia şi proza au fie-care o armonie care le e proprie ¶ 7 Care poate servi la: e un remediu ~ contra frigurilor; e un teren ~ pentru cultura legumelor ¶ 8 Sens ~, semnificare proprie, însemnare reală, înţeles adevărat al unui cuvînt, spre deosebire de înţelesul figurat, metaforic ¶ 9 Cuvînt ~, termen ~, acela care singur redă exact ideea ce trebue exprimată.

2. *sbst.* Calitate distinctivă; ceea ce aparţine în particular cuiva: ~l libertăţii este de a nu se închina la prezumpţiunile nedrepte (I.-GH.) ¶¶ Ⓒ IMPROPRIU [lat., în parte cu înţelesurile fr. p r o p r e.

○PROPTĂ (*pl.*-te *sf. Mold. Bucov. Olten. Trans.* 1 Par, lemn, proptea ce se pune oblic la un gard, la un stîlp, etc., ca să-l sprijinească, ca să-l împiedece de a cădea: gardul cu ~ nu cade la vremuri grele (TUŢ.); l-a dus pe cîmp şi l-a propit în patru propte, ca să nu cadă (VOR.) ¶ 2 Ⓕ Sprijin, reazăm ¶ 3 Ⓕ Împotrivire, opunere, rezistenţă; cine să stea în propta valului acestuia? (VLAH.); a se pune ~, a se împotrivi, a opune rezistenţă: eram singurul care m'am pus ~ plăcerilor lui (LUNG.) [comp. PROPTEA].

PROPTEA (*pl.*-tele), ○PROPEA (*pl.*-pele), ○POPREA (*pl.*-rele) *sf.* 1 Par, lemn ce se pune ca să sprijinească un gard, un stîlp, etc., proptă (3987): proptele şi mănunchi de tufiş, legaţi cu frînghii, sprijină şi întăresc taracii (ODOB.); lasă, mamă, că merg eu la pădure s'aduc pari şi-i voiu pune propele (VOR.); gardurile vechi se întăresc cu poprele sau proptele (PAMF.); Ⓟ: gardul cu proptele nu cade de vînturi rele (ZNN.) ¶ 2 Ⓕ Sprijin, reazăm, protecţie: parohiile mai bune sînt ale oamenilor cu proptele (RET.); feciorul boierului îşi trecea clasele cu propteli (BR.-VN.) ¶ 3 Piedică, opritoare: venea... cu un car nou... pe care-l trăgea cu mînele, la vale cu propele şi la deal cu opintele (CRG) ¶ 4 Ⓕ *F* Pumn dat în falcă: îţi toarnă nişte propele la fălci de-ţi strămută căpriorii (ALECS.) [p r o p t i].

Fig. 3987. Proptea.

PROPTI (-tesc), ○PROPI (-pesc) 1. *vb. tr.* 1 A pune o proptea unui gard, unui zid, ca să-l sprijinească, ca să-l împiedece de a cădea: mă duc s'o proptesc (casa) cu un lemn (RET.) ¶ 2 A sprijini, a răzima: rădică-te şi stăi drept, proptindu-ţi picioarele cele dinainte pre părete (TICH.); caii... proptiră capetele în latele lor piepturi (DLVR.).

2. *vb. refl.* A se sprijini, a se răzima: înfipse sabia în pămînt, se propti într'însa şi rămase neclintit (ISP.) [vsl. p o d ŭ p r ĕ t i].

PROPTIŞ (*pl.*-işuri) 1. *sn.* Proptea; tot ce slujeşte spre a (se) p r o p t i: dincolo de cruce este un ~, făcut din cîteva lemne, pentru ca să nu cază vitele în pîrău (SLV.).

2. *adv.* Sprijinit, răzimîndu-se.

PROPTIT *adj. p.* PROPTI ¶¶ Ⓒ NEPROPTIT.

*PROPULSIUNE *sf.* Mişcare înainte, împingere [fr.].

*PROPULSIV *adj.* Care produce propulsiunea: elice ~ă [fr.].

*PROPULSOR *adj.* şi (*pl.*-oare) *sn.* Se zice despre ori-ce organ mecanic care imprimă o mişcare înainte [fr.].

*PROPUNE (-pun) 1. *vb. tr.* 1 A supune cercetării, deliberării, hotărîrii: ~ o modificare a unui articol din lege ¶ 2 A pune înaintea ochilor: ~ un exemplu ¶ 3 A da să se trateze un subiect, să se deslege o problemă, etc.: ~ un subiect, o problemă ¶ 4 A oferi: ~ pacea; i s'a propus un milion pentru casă ¶ 5 A prezenta, a recomanda pe cineva ca mai capabil decît alţii pentru o slujbă, pentru înaintare, etc. ¶ 6 A-şi pune în minte, a avea de gînd ¶ 7 A lua o hotărîre: omul propune şi Dumnezeu dispune ¶ 8 + A preda, a face încetul ¶ 9 ♠ În jocul de „ecarté": a cere să i se mai dea cărţi.

2. *vb. refl.* A se oferi: s'a propus martor; se propune pentru acest post [lat. p r o p o n ĕ r e, în parte cu înţelesurile fr. p r o p o s e r.

*PROPUNERE *sf.* 1 Faptul de a se p r o p u n e ¶ 2 Lucrul propus; ofertă.

*PROPUS *adj. p.* PROPUNE ¶¶ Ⓒ NEPROPUS.

*PRORĂ *pl.*-re *sf.* Partea dinainte a unei corăbii, a unui vapor [it.].

PROROC, ‡ PROOROC *sm.* 1 La vechii Evrei: persoană inspirată de Dumnezeu, care prezicea viitorul: ~ul Daniil ¶ 2 Ⓕ Acela care prezice viitorul ca şi prorocii din Sfînta Scriptură: Ⓟ: fă-mă Doamne, prooroc, să te fac năzdrăvan (ZNN.): ~ mincinos acela care proroceşte lucruri ce nu se realizează; Ⓟ: nimeni nu e ~ în ţara lui *sau* nici un ~ nu-i cinstit în ţara sa (ZNN.), cineva are mai puţină influenţă, găseşte mai puţină crezare în ţara lui decît aiurea [vsl. p r o r o k ŭ].

○PROROCEA, PROOROCEA (*pl.*-cele *sf. Olten.* (PAMF.) (PŞC.) Ultima recitare pe care o fac colindătorii la Crăciun, după ce au terminat la o casă colindele p r o r o c i.

PROROCESC, PROOROCESC *adj.* De p r o r o c, profetic: acel glas proorocesc ce vestea moartea vecină a fiicei sale (ODOB.).

PROROCI, PROOROCI (-ocesc *vb. tr.* şi *intr.* 1 A prezice viitorul printr'o inspiraţie divină, a profetiza: şi caii lui Achil care prooroceau negreşit că au fost, de vreme ce-l trăgeau (ALX.) ¶ 2 *Pr. ext.* A prezice: îţi proorocesc că ai să cîştigi mult în astă sară (ALECS.) ¶ 3 A prevesti: dacă soarele, cînd răsare, ni se pare mai mare decît de obiceiu, proroceşte ploaie (GRM.) [p r o r o c].

PROROCIE, PROOROCIE *sf.* 1 Prezicere a viitorului făcută prin inspiraţiune divină, profeţie: prorociile lui Daniil; *pr. ext.*: vorbele maică-si... aveau farmecul unei prorocii (GN.) [p r o r o c].

‡ PROROCIŢĂ (*pl.*-ţe *sf.* Femeie care, la vechii Evrei, prezicea viitorul printr'o inspiraţiune divină, profeteasă: şi luă Mariam prorociţa, sora lui Aaron, tîmpăna în mîna ei (BIBL.) [vsl. p r o r o č i c a].

*PROROGA (-og *vb. tr.* 1 A amîna, a prelungi un termen ¶ 2 A decreta prorogarea Camerelor legiuitoare [fr. < lat.].

*PROROGARE, PROROGAŢIUNE *sf.* 1 Faptul de a p r o r o g a, amînare ¶ 2 Act prin care puterea executivă suspendă şedinţele Camerei şi Senatului şi amînă pentru mai tîrziu redeschiderea lor [fr.].

‡ PROSCALISI (-isesc) *vb. tr.* A invita, a pofti: îţi cer de o mie de ori iertăciune că nu te-am proscalisit la masă (FIL.) [ngr. προσκαλήσω < προσκαλῶ].

*PROSCENIU *sbst.* Partea teatrului antic, corespunzătoare scenei şi avant-scenei de astăzi, pe care jucau actorii şi unde se aşezau decorurile [lat.].

† PROSCHINITAR(IU) *sbst.* Măsuţă înaltă cu placa deasupra înclinată puţin înainte pe care stă icoana învierii, a hramului sau a vre-unei sărbători, pentru a o săruta poporul; analoghion, iconostas: Mitropolitul... stă lîngă icoana proschinitariului... şi mirueşte pre Domn (LET.) [ngr. προσκυνητάρι].

PROSCOMIDI, ✓ PROSCOMEDI (-desc *vb. tr.* A sfinţi pîinea şi vinul de la liturghie: preotul de va avea prescuri proscomidite... să nu între înlăuntru beseiricii cîini să le mănînce (PRV.-MB.) [p r o s c o m i d i e].

PROSCOMIDIE, ✓ PROSCOMEDIE *sf.* 1 Prima parte a liturghiei în care preotul sfinţeşte pîinea şi vinul ce urmează a fi prefăcute în corpul şi sîngele Domnului: şi dede dentru avuţia lui preoţilor ca să se pomenească de dînşii... la dumnezeeasca proscomidie (PRV.-MB.) ¶ 2 Masă scobită în peretele despre miazănoapte a sfîntului altar, pe care stau pregătite sfin-

tele daruri (vinul, apa, prescurile) pentru jertfa euharistică; numită și „jertfelnic": s'a adaus... o vesmîntărie de-o parte și o proscomidie de alta (IRG.) [vsl. p r o s k o m i d i j a < gr.].

*PROSCRIE (-scriu) *vb. tr.* ① A osîndi la moarte fără forme de judecată, înscriind numai numele celui condamnat pe un afiș ¶ ② *Pr. ext.* A lua măsuri violente împotriva persoanelor, în timpurile de turburări civile ¶ ③ A alunga, a izgoni ¶ ④ A desființa, a opri, a condamna: ~ întrebuințarea unui cuvînt; cuvîntul progres era proscris (I.-GH.) [fr. p r o s c r i r e].

*PROSCRIPȚIUNE, PROSCRIPȚIE *sf.* ① Osîndire la moarte fără judecată și care putea fi executată de cel dintîiu venit: proscripțiunile lui Sylla și Marius ¶ ② Măsură ilegală și violentă luată împotriva unor persoane în timpurile de turburări civile: se pregătește pentru voi o listă de proscripțiune și de confiscare a averilor (I.-GH.) ¶ ③ Desființare, oprire, condamnare: ~a unui obiceiu, unor cuvinte [fr.].

*PROSCRIS *adj. p.* PROSCRIE și *sm.*: Beizadea Grigore Sturza avea ziafet de ziua lui și ne poftise pe toți Românii proscriși (I.-GH.).

*PROSECTOR *sm.* Persoana însărcinată să prepare piesele de anatomie necesare pentru cursurile unui profesor [fr.].

○ PROSIE *sf. Mold.* Pămînt arat pentru întîia oară, după ce a fost lăsat nearat timp de 2-3 ani: această ~ este pămîntul cel dintîiu și cel mai bun pentru grîul de toamnă (ION.).

PROSLĂVI (-ăvesc) 1. *vb. tr.* A ridica în slăvi, a preamări, a glorifica: dușmanii tăi înșiși te proslăveau (BĂLC.); Dumnezeu proslăvește pe sfinți.

2. *vb. refl. Mold.* F ① A se întinde în voie, fără să-i pese de nimic, a se lăfăi: gazda, robotind zi și noapte, se proslăvea pe cuptior (CRG.) ¶ ② = LĂUDA 2 ②: noi sîntem bine, dar d-ta cum te mai proslăvești cu slujba dicanicească? (ALECS.) [vsl. p r o s l a v i t i].

PROSOMIE *sf.* Cîntare bisericească din mineiu ori octoih [ngr. προσομία].

○ PROSOP *pl.*-oape) *sn. Mold.* Ștergar, peșchir: o adiere de seară... făcu să fîlfîie... ~ul alb, curat, aninat sus la ușa bărbieriei (CAR.) [ngr. πρόσωπων „față" > προσώψι „ștergar"].

*PROSOPOPEE *sf.* Figură de retorică prin care oratorul face să vorbească, în discursul său, o ființă imaginară, o persoană moartă sau absentă, un lucru neînsuflețit [fr. < gr.].

PROSPĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* F Mîncare gătită de curînd, alimente p r o a s p e t e; marfă proaspătă: îi înșiră, foarte volubil, toată lista prospăturilor sosite de dimineață (CAR.).

*PROSPECT (*pl.*-te) *sn.* ① Foaie sau broșură în care se expune în mod sumar planul unei lucrări ce urmează a se publica arătîndu-se formatul, caracterele întrebuințate, gravurile, condițiunile de punere în vînzare, etc. ¶ ② Se zice și despre anunțurile privitoare la deschiderea unui stabiliment destinat publicului, despre întreprinderile comerciale, etc. [fr. p r o s p e c t u s].

*PROSPECTOR *sm.* Individ care se duce prin țări depărtate, abia explorate, ca să descopere producțiunile ei și în special minele de aur [fr.].

*PROSPER *adj.* ① Favorabil, norocit: o soartă ~ă ¶ ② Înfloritor: o stare ~ă [fr. < lat.].

*PROSPERA (-erez) *vb. intr.* ① A fi favorizat de soartă ¶ ② A-i prii (*vorb.* de animale sau de plante) ¶ ③ A fi într'o stare înfloritoare, a înflori (*vorb.* de lucruri): afacerile lor prosperează [fr. < lat.].

*PROSPERITATE *sf.* Stare prosperă, înfloritoare [fr. < lat.].

PROST 1. *adj.* ① Simplu, de rînd: soldat ~, soldat de rînd, care n'are nici un grad ¶ ② De jos, din popor, dintr'o treaptă socială inferioară, mojic: ea bănui că ajutoarea de chelărească nu poate să fie de neam ~ (ISP.); milostive Doamne, nu-i asculta pre niște proști, pre niște mojici (NEGR.) ¶ ③ De calitate ordinară, de soiu rău: Cain... din roada țarinei sale ce era mai proastă... jertfea lui Dumnezeu (N.-COST.); haine proaste; mîncare proastă; marfă proastă ¶ ④ Vulgar, trivial, de mojic: o glumă proastă; îl apucase pe bietul cuconașel o tuse de cele cu urechile lungi, ca să nu zic vorbă proastă (ALECS.) ¶ ⑤ Comun, obicinuit (de toți): să le prefac de pe elinește pre cuvinte proaste rumânești (PRV.-MB.) ¶ ⑥ Fără minte, neghiob, stupid: oamenii pe atunci dedeau în gropi, de proști ce erau (ISP.); — Ⓟ: după ce e ~, îl chiamă și Vlad, se zice despre acela care, după ce face o prostie, se mai supără sau se încăpățînează în prostia lui; ~ se naște, ~ crește, ~ moare (ZNN.).

2. *sm.*, PROASTĂ (*pl.*-te) *sf.* Om, femeie fără minte, stupid(ă); — Ⓟ: decît cu un ~ la cîștig, mai bine cu un șiret la pagubă; fum fără foc și ~ fără noroc, asta nu se poate; prostu-i prost și în ziua de Paști; ~ul rîde singur de prostia lui; ~ul crede pe ori-cine mai prost decît dînsul; ~ul întîiu vorbește și apoi se gîndește; ~ul se cunoaște după rîs; ce mi-e ~ul, ce mi-e nebunul; deșteptul (*sau* șiretul *sau* nebunul) făgăduește și ~ul trage nădejde; ~ului zi-i prost, că se supără; din gura ~ului afli adevărul [vsl. p r o s t ŭ].

‡ PROSTAC *adj.* și *sm.* (Om) simplu, de rînd (DOS.) (CANT.) [sl. p r o s t a k ŭ].

○ PROSTĂLĂU *adj.* și *sm.* (Om) p r o s t, neghiob.

PROSTĂNAC, *Mold.* PROSTAN *adj.* Mărginit la minte, prostuț: fiind la fire foarte prostan, l-au scos din împărăție (M.-COST.); Mărica, minunată femeie, groasă și frumoasă, dar cam prostană (NEGR.): Midas împărat... cam prostănac din născare, tot ce făcea îi ieșea d'andoasele (ISP.) [p r o s t].

PROSTĂNĂU *adj.* = PROSTĂNAC: N'a fost Păcală... Ci un ~ prea mare, vită vorbitoare chiar (PANN).

*PROSTATĂ *sf.* Glandă situată la locul de întîlnire a bășicei udului cu uretrul [fr.].

† PROSTATIC *adj.* ① ‡ Simplu, naiv, lipsit de experiență: Vornicul... pre care-l țineau ei mai ~ dintre alții de sfat (M.-COST.) ¶ ② Prostesc, neghiob: așa! așa! adăugă hatmanul Cărăbuș cu un rîs înghesuit și ~ (FIL.); are un obraz pe care se citește o ~ă rîvnire la mărimi (ODOB.) [p r o s t].

*PROSTATITĂ *sf.* Inflamațiunea prostatei [fr.].

PROSTEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* ① F Faptul de a p r o s t i ¶ ② Sustragerea de la diferite obligațiuni impuse de serviciul militar ¶ ③ Ⓟ Cerșit: baba mergea mereu în ~, cum învățase ea (ISP.).

*PROSTERNA (-ern) *vb. refl.* A cădea cu fața la pămînt, a cădea în genunchi înaintea cuiva, cu capul plecat, în semn de rugăciune, de închinăciune [fr.].

PROSTESC *adj.* ① De p r o s t, ce dovedește prostie: un rîs ~ ¶ ② Simplu, ordinar: un talger rudăresc, cu două fețe, ~ (PANN).

PROSTEȘTE *adv.* ① ‡ În mod simplu, cu naivitate ¶ ② Ca un prost, în mod p r o s t e s c: a rîde ~.

*PROSTETIC = PROTETIC.

PROSTI[1] (-tesc) 1. *vb. tr.* ① A face p r o s t, a îndobitoci ¶ ② F A căuta să înșele pe cineva, tratîndu-l ca pe un prost ¶ ③ F A se sustrage de la anumite obligațiuni impuse de serviciul militar: ~ armata, miliția.

2. *vb. refl.* A deveni prost, a se năuci: între dînsele se zăpăcea, se prostea ca cel mai nemernic copil (GN.); Dan simtea că se prostește (VLAH.).

† PROSTI[2] (-tesc) 1. *vb. tr.* ‡ A permite, a da voie, a îngădui: de-l vor ~ pre dînsul... el să mănînce (pește) (PR.-GOV.).

2. *vb. intr.* Ⓟ A cerși.

3. *vb. refl.* ‡ A se demite, a-și da demisiunea, a abdica [sl. p r o s t i t i „a ierta"].

PROSTICEL, *f.* PROSTICICĂ *adj.* Cam p r o s t, prostuț.

PROSTIE *sf.* ① ‡ Simplicitate, naivitate ¶ ② Lipsă de minte, neghiobie, nerozie, dobitocie: Prostia și nerozia se rudesc cu nebunia (PANN); Ⓟ: fudulia e soră bună cu prostia (ZNN.) ¶ ③ Faptă sau vorbă prostească: începe să mă roage să-i iert. recunoscînd că a făcut o ~ de care-i pare foarte rău (VLAH.); nu vorbi prostii [p r o s t].

*PROSTIL (*pl.*-iluri) *sn.* Edificiu antic care are coloane numai pe fațada principală [fr. p r o s t y l e].

PROSTIME *sf.* ① Poporul de jos, gloata: cîtă țară au și rămas pe loc, ~a, țăranii, toată au scos-o Traian

de pre aceste locuri peste munți (M.-COST.); împrejurul mesei împărătești, o mulțime de alte mese erau puse, pentru boierime, pentru negustorime și pentru ~ (ISP.): îmi vine să poruncesc să dea cu tunurile în ~a aceea (NEGR.) ¶ ② ‡ Simplicitate, naivitate: să nu fie avut cap... a tocmi minciună ca aceasta, ~a voroavei îl arată (CANT.) [p r o s t].

○ **PROSTIRE** *sf. Mold.* Cearșaf: duduca își întinse felurite șaluri și prostiri (GN.) [rut. p r o s t y r a].

*__PROSTITUA__ (-tuez) 1. *vb. tr.* ① A pîngări, a spurca prin desfrîu ¶ ② A necinsti printr'o întrebuințare nedemnă.

2. *vb. refl.* ① A duce o viață rușinoasă, a trăi în desfrîu, a-și vinde trupul ¶ ② Ⓕ A se necinsti vînzîndu-se, făcînd lucruri înjositoare pentru bani [fr.].

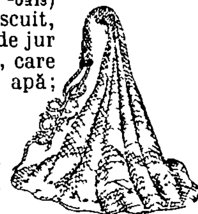
*__PROSTITUATĂ__ (*pl.*-te) *sf.* Femeie desfrînată ce-și vinde trupul pentru bani [fr.].

*__PROSTITUȚIUNE__, PROSTITUȚIE *sf.* ① Meseria, condițiunea josnică a prostituatei ¶ ② Corupțiune adîncă, desfrîu fără margini [fr.].

○ **PROSTOLAN**, PROSTOVAN *adj.* și *sm.* = PROSTĂNAC.

○ **PROSTOVATIC** *adj.* și *sm. Băn.* = PROSTĂNAC [p r o s t o v (a n + (p r o s t) a t i c].

PROSTOVOL (*pl.*-oluri, -oale) *sn.* Un fel de plasă de pescuit, de formă conică, cu plumbi de jur împrejur la marginea de jos, care permit scufundarea lui în apă; cînd e tras afară de funia legată la celălalt capăt, plumbii fac ca marginea de jos să se strîngă în formă de sac, împiedecînd astfel peștii prinși de a ieși din plasă (▪ 3988): de și-ar atîrna de gît un ~ și s'ar arunca în Dunăre, ar putea să pescuească... pe împăratul peștilor (ISP.) [comp. srb. p r o s t r i c a „un fel de plasă"].

Fig. 3988. Prostovol.

*__PROSTRAȚIUNE__, PROSTRAȚIE *sf.* ① Stare de oboseală peste măsură a nervilor, de abatere extremă morală ¶ ② Sleire, istovire totală a puterii [fr.].

○ **PROSTRÎNGE** (-ing) *vb. tr. Băn.* A s t r î n g e la loc.

PROSTULEȚ, PROSTUȚ *adj. dim.* PROST. Cam prost, prostănac: verișorul era... destul de nostim, dar cam prostuț din fire și cam obraznic din creștere (ALECS.); știu că mă privești ca pe-un negustoraș, ca pe-un prostuleț (ALECS.).

○ **PROȘCĂ** = PROAȘCĂ.

*__PROT__ *sm.* Șeful lucrărilor într'o tipografie; cel ce se ocupă cu corecturile tipografice [fr.].

PROTA *sm. Tr.-Carp.* = PROTOPOP [srb.].

PROTĂC (*pl.*-oe) *sn. Băn.* (LIUB.) Un fel de ciur, făcut din piele, cu găuri mari, pentru cernut grîul [srb. p r o t a k].

*__PROTAGONIST__ *sm.* Actor care joacă rolul principal într'o piesă de teatru [fr.].

*__PROTAL__ (*pl.*-ale) *sn.* Lamă verde ca o frunză, întinsă pe pămînt, rezultată din încolțirea unui spor [fr. p r o t h a l l e].

*__PROTARGOL__ *sbst.* Sare de argint obținută prin acțiunea azotatului de argint asupra unei soluțiuni amoniacale de albumină: întrebuințată ca antiseptic [fr.].

*__PROTAZĂ__ (*pl.*-ze) *sf.* ① Prima parte a unui poem dramatic (în literatura antică), expoziție ¶ ② Prima parte a unui period [fr.].

*__PROTECTOR__ 1. *sm.* ① Cel ce ocrotește, ocrotitor, apărător ¶ ② ‡ Titlu sub care Cromwell a guvernat Anglia de la 1653 pînă la 1658.

2. *adj.* Care protejează, ocrotitor: îl salută cu un ton măreț și ~ (I.-GH.); Vecinic fetele senine, Drepți, înfumurați, c'un zîmbet ~ privesc la tine (VLAH.) [fr.].

*__PROTECTORAT__ (*pl.*-ate) *sn.* ① ‡ Demnitatea, guvernarea lui Cromwell în Anglia de la 1653 pînă la 1658) ¶ ② Rolul de ocrotitor pe care-l exercită un Stat într'o țară mai mică, pe care n'a incorporat-o și în care continuă să funcționeze autoritățile proprii ale popoarelor autohtone: ~ul Franței asupra Tunisiei ¶ ③ Teritoriu, țară în care se exercită acest rol [fr.].

*__PROTECȚIE__ ☞ PROTECȚIUNE.

*__PROTECȚIONISM__ *sbst.* Doctrină economică după care se ocrotește agricultura și industria unei țări, punînd taxe mari de impozit peste produsele străine și favorizînd prin alte mijloace pe cele naționale [fr.].

*__PROTECȚIONIST__ 1. *adj.* Privitor la protecționism: sistem ~.

2. *sm.* Partizan al protecționismului: aș întreba pe protecționiști sau pe partizanii sistemului vamal dacă, ...stabilindu-se liberul-schimb... România a păgubit ceva (I.-GH.) [fr.].

*__PROTECȚIUNE__, PROTECȚIE *sf.* ① Faptul de a protege, ocrotire, apărare a intereselor cuiva ¶ ② Sistemul protecționist al producțiunii naționale, în opoziție cu liberul-schimb [fr.].

*__PROTEGE__ (-eg), PROTEJA (-ejez), † PROTEGUI (-uesc) 1. *vb. tr.* ① A ocroti, a apăra, a lua sub scutul său ¶ ② A feri, a păzi.

2. *vb. refl.* A se apăra; a se feri, a se păzi [fr. p r o t é g e r].

†**PROTEGUITOR** *adj.* și *sm.* Protector, ocrotitor: marea umbră a lui Ștefan va pluti peste noi în adîncul viitorime ca un spirit ~ (GN.) [p r o t e g u i].

*__PROTEJA__ ☞ PROTEGE.

*__PROTEJAT__, -ATĂ *adj.* și *sm. f* Care are un protector, care e ocrotit(ă) de cineva ¶¶ Ⓒ NEPROTEJAT [fr. p r o t é g é].

*__PROTEST__ (*pl.*-teste) *sn.* ① Faptul de a p r o t e s t a, protestare ¶ ② Actul prin care purtătorul unei polițe face să se constate că debitorul a refuzat plata ei la scadență: ~ul pentru neplată trebue să fie făcut în ziua ce urmează după aceea a scadenței (COD.-COM.).

*__PROTESTA__ (-est, -estez) 1. *vb. tr.* ① A încredința, a adeveri, a declara în mod public: a protestat că e nevinovat ¶ ② A face protestul unei polițe: nu mi-a plătit polița la scadență și i-am protestat-o.

2. *vb. intr.* A declara în mod solemn că nu admite un fapt, că nu acceptă o hotărîre, că nu se unește cu o măsură luată, considerînd-o ca nelegală: protestă sus și tare în contra intențiunilor ce i se atribuiau (I.-GH.) [fr.].

*__PROTESTABIL__ *adj.* Ce poate fi protestat [fr.].

*__PROTESTANT__ 1. *sm.*, PROTESTANTĂ (*pl.*-te) *sf.* Nume dat întîiu luteranilor cari, în anul 1529, protestară împotriva dietei de la Spira, și care apoi s'a întins la calviniști și la celelalte secte creștine născute de pe urma Reformei.

2. *adj.* Ce ține de protestanți, propriu protestanților: religiunea ~ă [fr.].

*__PROTESTANTISM__ *sbst.* ① Credința religioasă a protestanților ¶ ② Totalitatea popoarelor sau țărilor protestante [fr.].

*__PROTESTARE__ *sf.* Faptul de a p r o t e s t a.

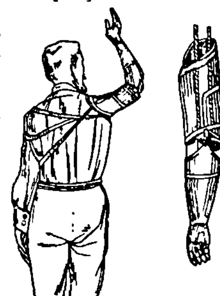
*__PROTESTATAR__ *sm.* Cel ce protestează [fr.].

*__PROTESTAȚIUNE__, PROTESTAȚIE *sf.* Faptul de a protesta, protestare, protest: găsirăm mijlocul de a redija o protestație și a o trimite la Constantinopol, în favorul Țării (BOL.) [fr.].

*__PROTETIC__ *adj.* Ce ține de proteză: a din „astîmpăr", s din „scobor" sînt ~e [fr.].

*__PROTEU__ *sm.* Persoană nestatornică, care-și schimbă ușor caracterul și părerile (comp. P. IST. [fr.].

*__PROTEZĂ__ (*pl.*-ze) *sf.* ① Operațiune chirurgicală prin care se înlocuește un organ sau o parte a corpului printr'o imitațiune artificială: proteza unui braț (▣ 3989), unui picior; ~ dentară. punerea unor dinți artificiali [fr. p r o t h è s e.

Fig. 3989. Proteza unui braț.

PROTIE *sf.* ① Întîietate, rangul de frunte: neamul acesta a Elinilor... slava neamului și lauda armelor nu le-au tăgăduit, ce cu toții această ~... lor au dat (CANT.) ¶ ② Calitatea de protos în jocul de cărți [ngr. πρωτεία].

‡**PROTIMIE** *sf.* Zel bunăvoință [ngr. προθυμία].

‡**PROTIMISI** *isesc vb. tr.* și *refl.* A (se) preferi, a da a avea precădere; a se privilegia: **obșteștile și domneștile datorii se protimisesc a se plăti mai întîiu decît cele particulare** (LEG. CAR.) [ngr. προτιμήσω < προτιμῶ].

‡**PROTIMISIS** *sf. invar.* Precădere, preferință: **în vînzările ce se fac cu mezat, ~ nu se dă** (LEG. CAR.) [ngr. προτίμησις].

‡**PROTIPENDADĂ** *pl.*-de, **PROTIPENDA** *sf.* ① Rang de frunte în clasa boierilor: **postelnicul de abia a pridiđit să citească numele celor din protipendadă și cîteva din starea a doua** (I.-GH.); **clasa I, poreclită grecește protipenda, fiindcă era compusă din cinci ranguri înalte** (ALECS.) ¶ ② Calitatea de boier de primul rang: **mîndria lui merge pînă la protipendadă** (FIL.) ngr. ἡ πρώτη πεντάς, -τάδος.

‡**PROTIPENDIST** *sm.* Boier din p r o t i p e n d a (d ă): **noi boierii cei mari, Stîlpenii, Hîrzobenii, protipendiști sîntem lăsați la o parte ca niște netrebnici** (ALECS.); **protipendiștii se coronau cu oboroace atît de colosale, încît nu se găsea în Iași rădvan destul de încăpător ca să conție doi logofeți mari în costumul lor de paradă** (ALECS.).

‡**PROTIVĂ** ☛ **POTRIVĂ.**

PROTIVNIC¹, ✓ **POTRIVNIC** *adj.* și *sm.* Care stă împotrivă, adversar, opozant, rival, dușman: **oastea protivnică se însufletește și se încleștează la o luptă de cum nu s'a mai văzut** (ISP.); **dacă judecătorul ți-e protivnic, cu cine o să te judeci?** (ZNN.); **cel ce n'are dreptate plătește mult mai bine decît protivnicul său** (BR.-VN.): **Evanghelia iaste sabia caré biruiaște toate armele protivnicului** (GAST.) vsl. p r o t i v ĭ n i k ŭ.

‡**PROTIVNIC**², *mai adesea* **POTRIVNIC** *adj.* De o seamă, egal, la fel cu: **în veci nu va mai naște nime dintru oameni potrivnic ție** (GAST.); **Potrivnică n'am găsit Ori și-cît m'am ostenit** (MAR.) p o t r i v ă].

‡**PROTIVNICIE** *sf.* Calitatea de p r o t i v n i c, opunere, rivalitate, dușmănie: **tot lucrul carele se face cu de sila sau de frică sau de altă ~ acela n'are nici o putere** (PRV.-MB.).

***PROTO-** *pref.* Intră în compunerea cuvintelor, adăugînd înțelesul de „întîiu" la sensul primitiv [gr.].

○**PROTOANIE** *sf. Băn.* Soția unui protopop [p r o t a].

***PROTOBROMURĂ** *pl.*-re) *sf.* ⚗ Combinațiune a unui corp simplu cu bromul, care conține cea mai mică cantitate de brom din toți compușii acestuia [fr.].

***PROTOCARBONAT** *adj.* ⚗ Care este combinat cu cea mai mică proporție de carbon: **hidrogen ~** [fr.].

***PROTOCARBURĂ** (*pl.*-re, -ri *sf.* ⚗ Combinațiunea cea mai săracă în carbon pe care un corp simplu o poate forma cu carbonul [fr.].

***PROTOCARBURAT** *adj.* ⚗ Care formează o protocarbură [fr.].

***PROTOCLORURĂ** (*pl.*-re, -ri *sf.* ⚗ Combinațiunea cea mai săracă în clor din toți compușii unui corp simplu cu clorul [fr.].

***PROTOCLORURAT** *adj.* ⚗ Care formează o protoclorură [fr.].

***PROTOCOL** (*pl.*-oale, -oluri *sn.* ① Formular după care se redactează actele publice, tipic ¶ ② Proces-verbal al unei conferențe diplomatice ¶ ③ Hotărîrea luată într'o astfel de conferență asupra chestiunilor de politică internațională ¶ ④ Regula de ceremonialul ce trebue observat în afacerile de diplomație, în scrisorile și actele de tot felul întrebuințate în relațiunile oficiale între State și între împuterniciții acestora, între șefii de Stat și reprezentanții lor [fr.].

***PROTOCOLAR** *adj.* Conform cu protocolul, după tipic [fr.].

†**PROTOCOLI** (-olesc) *vb. tr.* ⚖ A încheia un proces-verbal de constatare: a colaționa: **protocolindu se copiile de judecătorie din cuvînt în cuvînt cu originalele lor** (NKT.) [germ. p r o t o k o l l i e r e n].

PROTODIACON *sm.* ⛪ = **ARHIDIACON** [ngr.].

PROTOIEREU *sm.* ⛪ = **PROTOPOP** [ngr.].

***PROTOIODURĂ** *pl.*-re, -ri *sf.* ⚗ Combinațiunea cea mai săracă în iod din toți compușii unui corp simplu cu iodul [fr.].

***PROTOISTORIC** *adj.* Ce ține de preistorie [fr.].

***PROTOISTORIE** *sf.* Epoca din istoria omenirii cuprinsă între perioada preistorică și cea istorică [fr.].

***PROTONIC** *adj.* 🕮 Care se află înaintea accentului tonic: **vocală ~ă; silabă ~ă** [fr.].

***PROTONOTAR** *sm.* ⛪ Titlu dat fie-căruia din cei doisprezece prelați de la curtea papală superiori notarilor apostolici: ei sînt însărcinați să înregistreze actele pontificale și să supravegheze expedierea lor: această demnitate exista pe vremuri și în Biserica răsăriteană; **~ul iaste ușă celor de afară și pre pitacure, și mai mare notarilor, adică cărtularilor** (PRV.-MB.) [gr.-biz.].

***PROTOPLASMĂ** (*pl.*-me) *sf.* Substanță albuminoidă conținută în celulele vii ale animalelor și vegetalelor și din care se formează materiile ce apar ulterior în celulă; ea este purtătoarea fenomenelor vitale [fr.].

***PROTOPLASMIC** *adj.* Ce e de natura protoplasmei [fr.].

PROTOPOP *sm.* ⛪ Preot investit cu demnitatea de inspector al bisericilor și preoțimei dintr'un județ (în vechiul regat) sau unui teritoriu numit „protopopiat" (în ținuturile de dincolo de Carpați; semnul distinctiv al protopopului e brîul roșu (în vechiul regat și potcapul roșu) [vsl.].

PROTOPOPEASĂ (*pl.*-ese) *sf.* Soția unui p r o t o p o p: **el avea... o ~. un fecior ca de douăzeci de ani... și două fete mari** (SLV.).

PROTOPOPESC *adj.* ⛪ De p r o t o p o p.

PROTOPOPIAT (*pl.*-ate) *sn.* ⛪ ☛ **PROTOPOP.**

PROTOPOPIE *sf.* ⛪ ① Demnitatea, rangul, calitatea de p r o t o p o p: **nici eu însumi, cu toată protopopia mea, n'am mai auzit evanghelie... ca cea de azi** (ISP.) ¶ ② Teritoriul pus sub jurisdicțiunea unui protopop.

‡**PROTOPREZVITER** *sm.* ⛪ **PROTOPOP** [ngr.].

PROTOPSALT *sm.* ⛪ Cel dintîiu psalt la biserică; avea odinioară conducerea generală a învățămîntului și cîntării bisericești, a rînduielii din timpul serviciului divin: **~ul și cu alt cîntăreț... încep a slavoslovi pre Dumnezeu cu obicinuite cîntări** (LET.) [ngr.].

***PROTORAX** *sbst.* ❀ Inelul toracelui insectelor care e cel mai apropiat de cap (▣ 3990) [fr.].

Fig. 3990. Protorax.

PROTOS *sm. invar.* ♠ Cel ce are dreptul să se pronunțe și să joace cel dintîiu în jocurile de cărți [ngr. πρῶτος].

PROTOSINGHEL *sm.* ⛪ Grad monahal inferior arhimandritului [ngr. πρωτοσύγκελλος].

***PROTOSULFURĂ** (*pl* -re, -ri *sf.* Cel mai puțin bogat în sulf dintre derivații sulfurați ai unui corp [fr.].

***PROTOTIP** (*pl.*-ipuri) *sn.* ① Tipul original, primitiv ¶ ② Ⓕ Modelul desăvîrșit, pilda perfectă a virtuții, vițiului sau a unei calități oare-care: **Căci femeia-i ~ul îngerilor din senin** (EMIN.) [fr.].

***PROTOXID** *sm* ⚗ Primul grad de oxidațiune al unui corp simplu sau compus combinat cu oxigenul [fr.].

***PROTOZOAR** (*pl.*-are *sn.* ❀ ① Animal rudimentar, microscopic, care trăește în grupe numeroase în ape, în pămînt umed sau ca parazit; astfel sînt: infuzoriile, amibele, rizopodele, etc. (▪ 3991); — *adj.*: **animal ~** ¶ ② *pl.* Diviziune a regnului animal care cuprinde ființele cele mai elementare și constitue trecerea între regnul vegetal și regnul animal [fr.]. 96.500

Fig. 3991. Protozoare.

***PROTUBERANT** *adj.* Care formează o ieșitură, o crescătură [fr.].

***PROTUBERANȚĂ** (*pl.*-țe) ① *sf.* ⚘ Ieșitură,

crescătură, umflătură: **protuberanțele craniului**; Ⓕ **munții sînt protuberanțele scoarței pămîntești** ¶ ② ☆ **Protuberanțele soarelui**, limbile de foc, de formă conică și neregulată, lungi unele de 400.000 de km., care înconjoară discul solar (▣ 3992) [fr.].

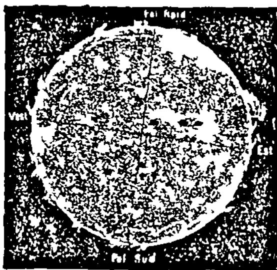

Fig. 3992. Protuberanțele soarelui.

PROȚAP (*pl.* -apuri, -ape) *sn.* ① Drug gros care se leagă în partea dinainte a carului sau a săniei, prinzîndu-se de pisc cu un cuiu ce trece prin urechile proțapului; de capătul liberal ~ului este prins jugul (▣ 3993, 3994: **voind să scoață carul afară, trăgea de ~ cu toată puterea** (CRG.); **căruțele stau mai cît colo cu ~ele strîmbate de trasul boilor** (LUNG.) ¶ ② Prăjină: **cu jalba în ~** ☛ **JALBĂ** ② ¶ ③ ⚒ Drug întrebuințat la moara de vînt, numit și „oiște", „cîrmă", „pîrghia" sau „drugul morii" (☛ **TAB. XXXVII, A. 20** ¶ ④ *Băn.* (LIUB.) Lemn crăpat pînă la mijloc în două întrebuințat la melițatul cînepei ¶ ⑤ *Olten.* (CIAUȘ.) Instrument de tortură, întrebuințat înainte de unii învățători, spre a sili pe copii să se tundă; era format dintr'un băț crăpat la unul din capete care se vîra în părul școlarului netuns și se răsucea ¶ ⑥ Bucățică de lemn întrebuințată spre a ținea îndepărtate fălcile sau buzele (*în spec.* ale cailor) ori marginile unei deschizături: **după ce adormiră, se scoală și ciobănașul... (și) le pune (armăsarilor) cîte un ~ în gură, ca să stea cu dinții rînjiți** (ISP.) [bg. p r o c ĕ p ŭ, srb. p r o c e p].

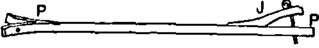

Fig. 3993. Proțap de car.
PP. Proțapul.—J. Japiță.—C. Cuiul apiței, ciocălteu.

Fig. 3994. Proțap de sanie.

PROȚĂPEL (*pl.* -ele) *sn.* ① *dim.* **PROȚAP** ¶ ② = **JAPIȚĂ**.

PROȚĂPI (-ăpesc) 1. *vb. tr.* ① A înțepeni, a face să stea țeapăn, nemișcat (ca și cînd i s'ar fi pus un p r o ț a p ⑤): **mai bine mi-aș fi proțăpit gura, decît să vorbesc** (ISP.); **își proțăpesc greu carăle prin hopuri** (LUNG.) ¶ ② *Mold.* (ȘEZ.) A sili pe cineva să facă un lucru de frică.

2. *vb. refl.* A sta drept, țeapăn ca un par (de îngîmfare): **se proțăpește grav și solemn în vaza tuturora** (VLAH.).

PROȚĂPIT *adj. p.* **PROȚĂPI**. Țeapăn, înțepenit, drept și nemișcat: **puse toți sacii, (dar) cumpăna pare că era ~ă acolo sus** (ISP.); **iată la Drăgan, zise morăreasa, ce ~ e** (DLVR.)

PROUR ☛ **ÎMPROUR**.

***PROVĂ** (*pl.* -ve) *sf.* ⛴ = **PRORA** [it.].

‡**PROVALISI** (-isesc) *vb. tr.* A propune: **o parte din cele prigonitoare... nu poate ~ celeilalte să facă jurămînt** (LEG.-CAR.) [ngr. προβαλλήσω < προβάλλω].

***PROVENI** (-vin, -viu) *vb. intr.* A se trage, a lua naștere, a rezulta: **unele boale provin adesea din necumpătarea la mîncare și băutură** [fr.].

***PROVENIENȚĂ** (*pl.* -țe) *sf.* Origine, se zice *în spec.* de mărfurile și produsele duse dintr'o țară într'alta: **mărfuri de ~ străină**; *pr. ext.*: **cuvînt de ~ latină** [germ. P r o v e n i e n z].

***PROVENȚAL** 1. *sm.*, **PROVENȚALĂ** (*pl.* -le) *sf.* ● Locuitor (locuitoare) sau persoană originară din Provența (veche provincie din sudul Franței).

2. *adj.* Din Provența, relativ la Provența: **limba ~ă** [fr. p r o v e n ç a l].

***PROVENȚALISM** (*pl.* -me) *sn.* Vorbă, expresie împrumutată sau imitată din limba p r o v e n ț a l ă.

***PROVERB** (*pl.* -be) *sn* ① Zicală, zicătoare, vorbă adîncă, maximă exprimată în puține cuvinte, de origine populară sau devenită populară și citată adesea în vorbire, † parimie ¶ ② Mică comedie care este desvoltarea unui proverb ¶ ③ *pl.* **Proverbele lui Solomon**, culegere de regule privitoare la viața practică sub formă de maxime și care face parte din cărțile Vechiului Testament [fr.].

***PROVERBIAL** *adj.* ① Ce ține de proverb, în felul proverbelor ¶ ② Ajuns de pomină, despre care s'a dus vestea, ce a trecut ca proverb: **în Tîrgul-Ocnei se păstrează vechea ospitalitate română ce era odinioară ~ă** (NEGR.) [fr.].

PROVIANT (*pl.* -turi) *sn.* Proviziuni (de hrană), merinde *în spec.* pentru armată: **boierii cei mai mulți erau trimiși pe-afară, unii după coasa fînului... alții după ~** (I.-GH.): **S'avîntă trupele pe poduri, De huruie a gol pămîntul, Și trec ostași și ~uri** (D.-ZAMF.); Ⓕ: **cînd oare vom înceta de a gava pe copii ca pe gîște c'un ~ pe care ei nu-l pot mistui ?** (VLAH.) [pol. p r o w i a n t].

***PROVIDENȚĂ** (*pl.* -țe) *sf.* ① Înalta înțelepciune cu care Dumnezeu ocîrmuește lumea, pronia cerească:... **glasul Providenței te-a rechemat în ceruri** (ALECS.) ¶ ② *Pr. ext.* Dumnezeu însuși, considerat ca ocîrmuitor al universului ¶ ③ Ⓕ Acela care contribue, prin sprijinul sau, prin îngrijirea sa, la fericirea cuiva: **săracii îl binecuvintează ca pe o ~ a lor** [fr.].

***PROVIDENȚIAL** *adj.* ① Al Providenței, al proniei cerești ¶ ② Ce se poate atribui Providenței: **o întîmplare ~ă** [fr.].

‡**PROVIDEȚ** *adj.* Prevăzător, care are multă prevedere: **Șoimul în multe istet și ~ ...într'aceasta... lesne orezător se arăta** (CANT.) [vsl. p r o v i d ĭ c ĭ].

***PROVINCIAL** 1. *adj.* ① De provincie, privitor la o provincie ¶ ② Al locuitorilor din provincie, din orășele, din tîrgușoare: **moravuri ~e**.

2. *sm.*, **PROVINCIALĂ** (*pl.* -le) *sf.* Locuitor, locuitoare din provincie [fr.].

***PROVINCIALISM** *pl.* -me *sn.* Vorbă, locuțiune întrebuințată numai într'o anumită provincie, precum sînt, la noi, termenii și expresiunile ce se aud în Moldova (**moldovenisme**), în Oltenia (**oltenisme**, în Ardeal (**ardelenisme**, etc.: **în acest dicționar ~ele sînt precedate de semnul** ○ [fr.].

***PROVINCIE** *sf.* ① Ori-ce țară cucerită de Romani afară din Italia, supusă legilor romane și administrată de un guvernator roman ¶ ② ● Împărțire teritorială în unele State; ținut ¶ ③ Ori-ce parte a teritoriului unei țări în afară de capitală: **locuește în ~; și-a păstrat apucăturile și felul de viață din ~** [lat. p r o v i n c i a, cu înțelesurile fr. p r o v i n c e].

† **PROVINȚIAL** *adj.* și *sm.* = **PROVINCIAL**: **tîrgul fierbe pînă soara, cînd toți ~ii se adună și se așază la preferanț** (NEGR.) [p r o v i n c i a l + p r o v i n ț i e].

‡**PROVINȚIE** *sf.* = **PROVINCIE**: **Traian... deșertînd Dachia de toate puterile... au făcut-o ~** (CANT.) [pol. p r o w i n c y a].

***PROVIZIE** ☛ **PROVIZIUNE**.

***PROVIZION** (*pl.* -oane) *sn.* Plată (de atîta la sută) pentru mijlocirea sau încheierea unei afaceri [germ.].

***PROVIZIUNE**, **PROVIZIE** *sf.* ① Tot ce se strînge ca merinde sau altele pentru trebuințele casei: **a face proviziuni pentru iarnă; ~ de lemne; provizii de drum**, merinde de drum; **în lunca aceasta a fost vechiul oraș Turris, de unde se cărau în sus pe apa Oltului proviziile armatei** (VLAH.) ¶ ② Ⓕ Grămadă, cantitate mare [fr.].

***PROVIZOR** *sm.* Directorul unui liceu (în Franța) [fr.].

***PROVIZORAT** (*pl.* -ate) *sn.* ① Demnitatea, funcțiunea de provizor; durata ei ¶ ② Starea a tot ce e provizoriu; durata unei funcțiuni provizorii [fr.].

***PROVIZORIU** *adj.* ① Ce se face pînă una alta, pînă să se ia o hotărîre definitivă, vremelnic: **instalațiune provizorie** ¶ ② Ales, stabilit temporar, pînă a fi înlocuit cu ceva definitiv: **guvern ~** ¶ ③ **Profesor ~**. care nu e încă numit definitiv la catedra ce ocupă [fr.].

‡ **PROVLIMĂ** (*pl* -me *sf.* Cauză, pricină: **pîrîșul nu poate să silească pe pîrît să dovedească provlima pentru care el jeluește** (LEG.-CAR.) [ngr. πρόβλημα].

*PROVOCA (-oc) *vb. tr.* ① A ațița, a stîrni, a întărîta; a îndemna: ~ la răscoală ¶ ② A căuta ceartă cuiva, a se purta în așa fel cu cineva încît acesta să-i ceară socoteală, să caute să se răzbune: ~ la duel ¶ ③ A pricinui, a cauza: ~ somnul [fr.].

*PROVOCARE, PROVOCAȚIUNE *sf.* Faptul de a p r o v o c a, ațîțare, intărîtare; îndemnare [fr.].

*PROVOCATOR *adj.* și *sm.* Care provoacă, ațîțător [fr.].

*PROVOCAȚIUNE ☛ PROVOCARE.

PROVOD... PROHOD...

*PROXENET *sm.*, PROXENETĂ (*pl.*-te *sf.* = PEZEVENCHIU [fr.].

*PROXIM *adj.* Cel mai de aproape, foarte apropiat [lat.].

*PROXIMITATE *sf.* Apropiere, vecinătate [fr.].

*PROZĂ (*pl.*-ze *sf.* ① Felul de a vorbi și a scrie obicinuit, firesc, fără ca fraza să fie supusă, ca în versuri, măsurii sau cadenței: a scris mai multe tragedii în ~ ¶ ② Limbă prozaică în poezie ¶ ③ Ⓕ Aspect al lucrurilor care se opune laturii ideale [fr.].

*PROZAIC *adj.* ① Ce ține de proză, propriu prozei, scris în proză: expresiune ~ă ¶ ② Se zice despre o lucrare poetică în care unele părți păcătuesc prin prozaismul lor ¶ ③ Ⓕ Lipsit de ideal și de înălțare sufletească; vulgar, comun: omul, copleșit de preocupări ~e, se simți ridicat deodată într'o atmosferă senină, simpatică (D.-ZAMF.); el s'ar lăsa bucuros la o dulce reverie, dacă pocnelele biciuștei postilionului și ~ele lui răcnete nu l-ar turbura (NEGR.) [fr.].

*PROZAISM *sbst.* ① Lipsă de avînt poetic, de armonie și de celelalte calități cerute unei scrieri în versuri și care apropie lucrarea de o compunere în proză ¶ ② Ⓕ Vulgaritate, banalitate [fr.].

*PROZATOR *sm.*, PROZATOARE *sf.* Scriitor, scriitoare în proză [fr.].

*PROZELIT *sm.*, PROZELITĂ (*pl.*-te) *sf.* ① Odinioară: păgîn convertit la religiunea iudaică ¶ ② Astăzi: persoană care a trecut de la o religiune la alta ¶ ③ Persoană cîștigată de curînd pentru un partid, care a aderat de puțină vreme la o doctrină [fr.].

*PROZELITISM *sbst.* Zel, rîvnă de a face cît mai mulți prozeliți [fr.].

*PROZODIC *adj.* Ce ține de prozodie, privitor la prozodie: accent ~ [fr.].

*PROZODIE *sf.* ① Pronunțarea corectă a cuvintelor conform cu accentul și cantitatea fiecărei vocale ¶ ② Totalitatea regulelor privitoare la cantitatea silabelor și la compunerea versurilor în limbile greacă, latină, etc. ¶ ③ Carte care cuprinde aceste regule [fr.].

*PRUĂ (*pl.*-ue *sf.* PRORĂ: vaporul bătea bandiera franceză în ~ și la pupă (I.-GH.) [fr. p r o u e].

PRUBĂ ☛ PROBĂ.

†PRUBULUI (-uesc) *vb. tr.* Ⓟ ① A proba, a dovedi: boierul... le spuse cîte 'n lume și în soare... ca să le prubuluească lor cît e de bună și scump lucru unirea (JIP.) ¶ ② A pune la probă, la încercare: amu nu mai rămăsese nime, pin' și pe slugi le-a prubuluit (VOR.) ¶ ③ A socoti, a-și da cu socoteala: se vede lucru că lui Ionică îi trăsni prin cap altă drăcie, cum prubuluesc eu (FLOR.) [ung. p r ó b á l n i].

*PRUDENT *adj.* Băgător de seamă, chibzuit, care știe să se păzească, care se ferește de vorbe sau de fapte ce ar putea să-i aducă vre-un neajuns sau să-l pună în primejdie ¶¶ Ⓒ ☛ IMPRUDENT [fr.].

*PRUDENȚĂ *sf.* Băgare de seamă, chibzuială, cumințenie care ne face să ne ferim de vorbe sau de fapte care ne-ar aduce vre-un neajuns sau care ne-ar pune în primejdie ¶¶ C ☛ IMPRUDENȚĂ [fr.].

○ PRUJI (-jesc) *vb. intr. Mold.* A glumi, a face glume: umbla de colo-colo, rînduind ulcelele și prujind cu muierile (SAD.); și ca să nu crezi că prujesc, să știi că peste trei zile... te aștept (FLOR.); Moș Vasile... prujind a rîs, clătină din cap (VLAH.) [rut. p r u ž y t y].

○ PRUJITURĂ (*pl.*-turi) *sf. Mold.* Glumă, șagă: cu prujituri de-a tale, ia acuși se duce noaptea, și vai de odihna noastră! (CRG.); (flăcăii) spun povești, cimilituri, prujituri și fac fetele de rîd (SEV.) [p r u j i].

PRUN *sm.* ① Pom, originar din Asia, nu prea înalt, ce face flori albe-verzui, acoperite cu peri moi, și niște fructe gustoase, numite „prune"; în *Mold.* i se zice „perj" *(Prunus domestica)* (▣ 3995) ¶ ② *Trans.* ~-SĂLBATIC MĂLIN ① [lat. p r u n u s].

Fig. 3995. Prun.

PRUNĂ *pl.*-ne) *sf.* Fructul comestibil, de forma unei drupe lungăreț, foarte gustos al prunului; numită în *Mold.* „perjă"; prin cultură, s'au obținut numeroase varietăți, ce se deosebesc prin forma, mărimea, coloarea și gustul lor, dintre care menționăm: prunele albe, brumării, gogonețe *sau* goldane, popești, rumene *sau* roșii, văratice, vinete, ringlote, etc.; Ⓕ a fi cu pruna 'n gură, a bîlbîi, a vorbi nedeslușit, ca și cînd ar avea gura plină; F: nu e nici de zeama prunelor (ZNN.), nu e bun de nici o treabă, de nimic; ☛ GLUMĂ [lat. p r u n a].

PRUNAR *sm.* ① Cel ce crește p r u n i: Vai, săracul ~ul, Dacă-i fură cioara pruna, El o jelește cu luna (BIB.) ¶ ② Insectă mititică, de coloare cafenie, acoperită cu puțini peri suri, care atacă p r u n e l e *(Rhynchites cupreus)* (▣ 3996).

Fig. 3996. Prunar.

PRUNC *sm.*, PRUNCĂ (*pl.* -ce) *sf.* ① Copil(ă) de țîță, sugaciu: adunați pruncii ce sug la țîță (DOS.); cela ce va ucide prunc micșor să va certa mai cu rea moarte decît cela ce are fi ucis bărbat deplin (PRV.-LP.) ¶ ② *Trans. Oaș.* Copil(ă): Eu sînt prunc de nouă ai, Tu măsele 'n gură-n'ai (IK.-BRS.); acești doi, ca pruncii, jucîndu-se pre lîngă o oglindă, au început a se uita într'însa (TICH.) ¶ ③ *Trans. Oaș.* Flăcău, fată tînără: Haide, bade, de mă ia, Pîn' ce-s pruncă tinerea (IK.-BRS.).

PRUNCESC *adj.* De p r u n c, copilăresc: mintea cea prunceacă nu e vrednică să gîndească la cele din urmă (TICH.).

○ PRUNCI (-cesc *vb. intr. Trans.* (BUD.) A-și petrece pruncia, a copilări [p r u n c].

PRUNCIE *sf.* ① Vîrsta de copil de țîță, de p r u n c: sărmana bătrînă... care-l crescuse din a sa ~... îi săruta mînile (ODOB.); Sanda... o hrănise cu sînul său în ~ și o crescuse în copilărie (NEGR.) ¶ ② Copilărie, vîrsta fragedă: cu ce m'am dedat și am învățat din ~, aceea așa vom să fie și să rămîie (TICH.).

○ PRUNCOTEAN *sm. Trans. Oaș.* (BUD.) Copilaș, băiețaș mărișor [p r u n c].

*PRUNCUCIDERE *sf.* U c i d e r e a unui p r u n c, a unui copil născut de curînd, infanticid.

*PRUNCUCIGAȘ *sm.*, PRUNCUCIGAȘĂ (*pl.*-șe) *sf.* Cel ce comite o pruncucidere.

PRUNCULEȚ, PRUNCUȘOR, PRUNCUȚ *sm.*, PRUNCUȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* (BUD.) *dim.* PRUNC(Ă): Ea la brîu-i poartă furcă și la sîn un pruncușor, Cu gurița lui lipită de al laptelui izvor (ALECS.); un om au avut un pruncuț foarte frumos și o fetișoară cam urîtă (TICH.).

PRUND (*pl.*-duri *sn.* ① Pietriș mărunt (*în spec.* pe fundul sau pe malul apelor): aceleași ape iuți și neastîmpărate ale Trotușului care curg fără repaus pe așternutul lor de ~ (GN.); Vino 'n codru la izvorul Care tremură pe ~ (EMIN.) ¶ ② Pietriș așternut (pe drum, pe aleele unei grădini, etc.): Sub picioruşele (copii)lor sună ~ul de pe aleele dispuse în amfiteatru (VLAH.) [vsl. p r ą d ŭ].

PRUNDAR *sm.* = PESCĂRUȘ ②: ~ii saltă 'ntr'un picior (LUNG.); stete în loc să privească sbenguirile ~ului (N.-UR.) [p r u n d].

PRUNDĂRAȘ *sm.* ① *dim.* PRUNDAR ¶ ② = FLUIERAR ②.

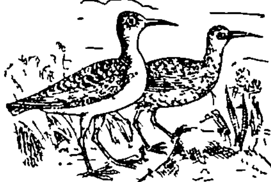
PRUNDĂREL *sm.* *dim.* PRUNDAR.

PRUNDAȘ *sm.* Pasăre cu pene ruginii, cu ciocul lung și puțin subțiat la mijloc, cu coada mai lungă decît aripile, cu pîntecele și marginile

pencior de coloare albă; se hrănește cu insecte și trăește pe lîngă ape; numită și „purcăraș" *(Calidris arenaria)* (▣ 3997).

PRUNDI (-desc) *vb. tr.* A așterne cu pietriș, a prundui [p r u n d].

PRUNDIȘ (*pl.* -ișuri) *sn.* ① Îngrămădire de pietriș mărunt: cum mergea, iată că în mijlocul Dunării dădu de un ~gol, ca un ostrov mic (RET.) ¶ ② = PRUND ①: un rîuleț limpede ce fuge pe patul său de ~ mărunt ne îndreaptă către Rîșca (IRG.); mai încolo, pe un pestriț ~, se leagănă trîndava Moldovă (NEGR.) ¶ ③ Pietriș așternut pe drum: tropotul cailor pe ~ produse larma ce de două ore ținea în uimire pe apărătorii schitului (ALECS.) [p r u n d].

Fig. 3997. Prundași.

PRUNDOS *adj.* Nisipos, acoperit cu pietriș, cu p r u n d: toloaca aceasta era prundoasă și uscată (SB.).

PRUNDUI (-uesc) *vb. tr.* A așterne cu pietriș, cu p r u n d: spunea vătavul de la Pepeleni c'au să prunduească cu el șoselele cele nouă (ALECS.).

PRUNDUIT *adj. p.* PRUNDUI. Așternut cu pietriș, cu prund: prin mijlocul satului se întinde ulița ~ă (GRL.); un tîrgușor mic... cu strade drepte, largi, bine ~e (GN.).

PRUNDULEȚ (*pl.* -ețe) *sn. dim.* PRUND: Colea jos în ~ A crescut un nuculeț (IK.-BRS.).

PRUNDUNEL *sm.* (GR.-N.) (ȘEZ.) — PRUNDAȘ.

PRUNDUREL (*pl.* -ele) 1. *sn. dim.* PRUND: Colea 'n vale 'n ~e, Îmi sînt două focșorele (R.-COD.); Colo 'n jos pe ~e, Florile dalbe! (MAR.).

2. *sm.* (ȘEZ.) (VÎRC.) = PRUNDAȘ.

○ **PRUNDUȚ** *sbst. dim.* PRUND: Și tu să-mi sprijoni Cest ~ mărunt, Să nu-ți cadă greu Pe trupșorul tău (GR.-N.).

PRUNET (*pl.* -eturi) *sn.* Livadă sau grădină de p r u n i, loc unde cresc mulți pruni: dunga vînătă a drumului ce tăia în curmeziș dealul ~ului (VLAH.).

PRUNIȘOARĂ (*pl.* -re) *sf. dim.* PRUNĂ.

PRUNIȘOR *sm. dim.* PRUN: Mă chiamă sub ~i, Să mă scoață din flori (IK.-BRS.).

PRUNIȘTE *sf.* = PRUNET: atît țarinile, cît și pruniștile erau date cu învoială la săteni (SLV.) [p r u n].

PRUNTĂRAȘ, PRUNTĂREL *sm.* PRUNDĂRAȘ, PRUNDĂREL.

† **PRUS** *sm.* ① ‡ Prusian: s'au așezat deasupra mării Prușilor (N.-COST.) ¶ ② *Bucov.* = RUS¹ 1 ② [vsl. p r u s i n ŭ].

PRUSAC *sm.* Prusian [rus.].

***PRUSIAN** 1. *adj.* Din Prusia, al locuitorilor din Prusia.

2. *sm.*, PRUSIANCĂ (*pl.* -ience) *sf.* Locuitor, locuitoare din Prusia [fr. p r u s s i e n].

***PRUSIAT** *sbst.* Sare formată de acidul prusic [fr.].

***PRUSIC** *adj.* Acid ~ ☛ CIANHIDRIC [fr.].

○ **PRUSL(I)UC** (*pl.* -ce) *sn. Băn.* Ⓣ Laibăr de lînă albă de oaie, lung pînă mai jos de brîu, deschis la piept (NOV.) [ung. p r u s z l i k < germ. B r u s t f l e c k].

PRUȚUC (*pl.* -ce) *sn. Maram.* (BRL.) Traistă de pînză ce poartă soldații [germ. B r o d s a c k].

PSALM *sm.* Cîntare sacră la vechii Evrei; ~ii lui David, cei o sută cincizeci de psalmi compuși de regele David sau cari i se atribue [vsl.].

***PSALMIST** *sm.* ① Autor de psalmi ¶ ② Psalmistul, regele David [lat. med. p s a l m i s t a].

***PSALMODIA** (-diez) *vb. intr.* ① A cînta psalmi fără a ridica sau coborî vocea, mereu pe aceeași notă ¶ ② Ⓕ A recita în chip monoton; a bogonisi [fr.].

***PSALMODIC** *adj.* Privitor la o psalmodie [fr.].

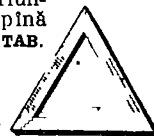
***PSALMODIE** *sf.* ① Mod de a cînta sau de a recita în biserică psalmi sau alte rugăciuni ¶ ② Ⓕ Declamațiune sau recitare monotonă [fr.].

‡ **PSĂLMUI** (-uesc) *vb. intr.* A cînta cîntări de slavă: Psălmuiți Domnului în ceteră (DOS.) [p s a l m].

‡ **PSALOM** *sm.* = PSALM [vsl. p s a l o m ŭ].

PSALT *sm.* Cîntăreț la biserică: Împăratul... au stătut pînă ce au cîntat psalții, axion și ectenia (N.-COST.); acu învăț psaltichia, ca să mă fac ~ la biserică la sfîntu Onofrei (ALECS.) [ngr. ψάλτης].

***PSALTERION** (*pl.* -oane) *sn.* Instrument vechiu de muzică, de formă triunghiulară, cu coarde, întrebuințat pînă în evul mediu (▣ 3998) (☛ și TAB. XXXIX) [fr.].

Fig. 3998. Psalterion

PSALTICHIE *sf.* Muzică vocală bisericească: acu învăț psaltichia, ca să mă fac psalt la biserică (ALECS.); Anton Pann a fost dascăl de ~ [ngr. ψαλτική].

PSALTIRE *sf.* ① Cartea care cuprinde psalmii lui David: ~a lui Coresi (▪ 4002); ~a Scheiană (▣ 4003) e un manuscris care cuprinde una din cele mai vechi traduceri ale psalmilor ¶ ② = PSALTERION: ispovediți-vă Domnului în ceteri, în ~ cu zece mațe cîntați lui (PS.-SCH.) [ngr. ψαλτήριον, vsl. p s a l t y r ĭ].

***PSEUDO-** *pref.* Adaugă înțelesul de „fals" noțiunii cuvîntului cu care se compune [fr. < gr.].

***PSEUDONIM** 1. *adj.* ① Se zice despre un autor care scrie subt un nume fals, plăsmuit de dînsul sau împrumutat de la altul ¶ ② Carte ~ă, al cărei autor a luat un nume fals.

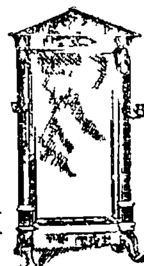
2. (*pl.* -ime) *sn.* Nume fals pe care-l ia un autor [fr.].

***PSI** *sm.* ① Numele literei grecești ψ, ψ ¶ ② Numele slovei cirilice ѱ, ѱ care se pronunța „ps" și avea, ca număr, valoarea de 700 [gr.; vsl.].

***PSIHE** *sf.* Oglindă mare mobilă în care se poate vedea cineva din cap pînă 'n picioare (▣ 3999) [fr. p s y c h é].

***PSIHIATRIE** *sf.* Știința medicală care studiază boalele mentale [fr.].

***PSIHIATRU** *sm.* Medic care tratează boalele mentale [fr.].

Fig. 3999. Psihe.

***PSIHIC** *adj.* Sufletesc, privitor la suflet și la facultățile sale: femeia asta are toate calitățile de inimă, cum ar zice un autor de novele, iubitor de amănunte ~e (CAR.) [fr. p s y c h i q u e].

***PSIHOFIZIC** 1. *adj.* Care privește fizica sufletului.

2. PSIHOFIZICĂ *sf.* Studiul manifestațiunilor exterioare care însoțesc exercitarea facultăților noastre spirituale [fr.].

***PSIHOFIZIOLOGIE** *sf.* Partea filosofiei care studiază raporturile între suflet și corp; *în spec.* studiul fenomenelor psihologice în raporturile lor cu fenomenele fiziologice [fr.].

***PSIHOLOG** *sm.* Cel ce se ocupă de psihologie [fr.].

***PSIHOLOGIC** *adj.* ① Privitor la psihologie ¶ ② Moment ~, moment de așteptare cu îngrijorare a unui eveniment [fr.].

***PSIHOLOGIE** *sf.* Partea filosofiei care tratează despre suflet, despre facultățile și operațiunile sale [fr.].

***PSIHOMOTOR** *adj.* Centru ~, regiune a scoarței cerebrale care se presupune că intră în acțiune sub influența unei excitațiuni cerebrale fizice [fr.].

***PSIHOZĂ** *sf.* Termen general pentru ori-ce boală mentală.

PST! *interj.* Întrebuințată pentru a reclama tăcerea.

Fig. 4000. Pterodactil (fosil).

Fig. 4001. Pterodactil reconstituit.

***PTERODACTIL** *sm.* Gen de reptile sburătoare, prevăzute cu două membrane ca ale lilia-

cului și ale căror fosile se găsesc în terenurile lias și jurasic (▪ 4000, 4001 [fr.].

*PTIALINĂ sf. Ferment solubil care există în salivă și care are proprietatea de a transforma în glucoză, în materii amilacee [fr. ptyaline].

PTIU! *interj.* Imită gestul sau sgomotul scuipării (în semn de dispreț sau pentru alungarea diavolului, pentru evitarea deochiului, etc.): ptiu! mă! zise frate-său... se vede că Dumnezeu a împlut lumea asta cu ce-a putut (CRG.); ptiu! bată-te norocul de copil! (D.-ZAMF.); ptiu! piei drace! ce-i asta păcatele mele (SEV.).

Fig. 4002. Epilogul *Psaltirii lui Coresi* din a. 1570.

*PTOMAINĂ (*pl.*-ne) *sf.* Nume generic a diferiți alcaloizi, foarte otrăvitori, care se formează în timpul putrezirii cadavrelor [fr.].

PTRU! PTRUA! *interj.* Întrebuințată pentru a opri calul în loc: cînd îl vedea că vine iapa, atunci să-i ieși înainte și să strigi pe ea: ptru! ptru! iapa babei! și ea va sta pe loc (SB.); ia frîul ăsta în mînă și te du la marginea cailor și strigă: ptrua! calul tatii din tinerie! (R.-COD.).

*PUBER *adj.* ① Vîrstnic, care a ajuns la vîrsta pubertății ¶ ② Care a ajuns la vîrsta cînd se poate căsători [lat.].

*PUBERTATE *sf.* ① Vîrsta la care încetează cineva de a fi copil ¶ ② Vîrsta pubertății, vîrsta îngăduită de lege pentru a se putea căsători (18 ani pentru bărbat, 15 ani pentru femeie) [fr.].

*PUBLIC 1. *adj.* ① Obștesc, care este al unui popor întreg: bunuri ~e; veniturile ~e ¶ ② Care privește pe tot poporul: interesul ~ ¶ ③ Datorie ~ă, toate datoriile pe care le are un Stat ¶ ④ Autoritatea ~ă, toți funcționarii și magistrații ¶ ⑤ Drept ~, știința politicei și organizațiunii Statului ¶ ⑥ Viața ~a, lucrările făcute de un deregător, de un funcționar în exercițiul slujbei sale ¶ ⑦ Minister ~ ☞ MINISTER ② ¶ ⑧ În folosul tuturor, de care oricine se poate folosi: grădină ~ă ¶ ⑨ Cunoscut de toată lumea, văzut și știut de toți: acest svon a devenit ~ ¶ ⑩ Unde ori-cine are dreptul să asiste: curs ~; ședință ~ă; la școala ~ă se învăța numai grecește (NECR.).

2. *sbst.* ① Obște, norod, poporul în genere: această nouă dispoziție a nemulțumit ~ul ¶ ② Număr mai mare sau mai mic de persoane care asistă la un spectacol, la o întrunire, etc.: sala era ocupată de un ~ numeros și ales ¶ ③ În ~, în vileag, înaintea tuturor, de față cu toți [fr. publique].

*PUBLICA (-ic) *vb. tr.* ① A face cunoscut tuturor, a aduce la cunoștința obștii: ~ o lege ¶ ② A da în vileag, a împrăștia cu sgomot (o veste, un svon) ¶ ③ A da la lumină, a tipări și a pune în vînzare: ~ o carte, o gazetă [lat. publicare].

Fig. 4003. Fragment dintr'o pagină a *Psaltirii Scheiene.*

‡PUBLICĂ *sf.* Republică (CANT.) [lat. (res) publica; comp. și pol. publika].

‡PUBLICARISI (-isesc), ‡PUBLICUI (-uesc) *vb. tr.* = PUBLICA [lat. publicare; rus. publikovatĭ].

*PUBLICAȚIUNE, PUBLICAȚIE *sf.* ① Faptul de a face cunoscut tuturor, de a aduce la cunoștința publicului: ~a unei legi ¶ ② Tipărirea și punerea în vînzare a unei scrieri: ~a operelor lui Vlahuță ¶ ③ Publicațiuni de căsătorie, anunțuri puse la ușa primăriei, în care se arată numele persoanelor care au de gînd să se căsătorească; strigări [fr.].

*PUBLICIST *sm.* Persoană care publică scrieri sau articole prin ziare, reviste, în genere despre diferite materii [fr.].

*PUBLICISTICĂ *sf.* Îndeletnicirea publicistului.

*PUBLICITATE *sf.* ① Calitatea sau starea a tot ce este public sau de notorietate publică ¶ ② Anunț, reclamă și ori-ce mijloc întrebuințat pentru a face cunoscut, spre a răspîndi cît mai mult un obiect de comerț sau altele [fr.].

‡PUBLICUI ☞ PUBLICARISI.

○PUCHINĂ (*pl.*-ini) *sf. Mold.* = URDOARE: dacă te uiți nespălat în oglindă, faci puchini (GOR.).

○PUCHINOS, PUCHIOS *adj. Mold.* = URDUROS: Lumea-mi zice puchinos, Mîndra-mi zice că-s frumos (PAMF.).

PUCHIȚEL *sm.*, *mai adesea* PUCHIȚEI *pl.* = PICĂȚEA: tîrgul uncheșul... ba un bariz undelemnu, mai o baschină cu puchițel (FLOR.); fetele mari... cu fuste de stambă cu puchițel... stau mai mult în picioare (D.-ZAMF.) [comp. PICĂȚEL].

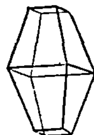
PUCIOAGNĂ ☞ PUCIOCNĂ.

PUCIOAȘĂ ☛ PUCIOS 2.

PUCIOCNĂ (POL.), PUCIOGNĂ (BUD.), PUCIOAGNĂ *sf.* ♣ — IARBĂ-PUTUROASĂ · aerul e plin de miros de arsură sau de puciognă (GRM.) [p u c i o s].

PUCIOS 1. *adj.* ① Puturos: îl prefacе, după cum o apuca-o foanele, în buruiană pucioasă sau în floare mirositoare (DLVR.) ¶ ② ♣ BUREȚE-PUCIOS ☛ BUREȚE ④ ¶ ③ ♣ BURUIANĂ-PUCIOASĂ IARBĂ-PUTUROASĂ ¶ ④ ♣ LEMN-PUCIOS¹ SCORUȘ-DE-MUNTE; — LEMN-PUCIOS² — SÎNGER ¶ 5 CIOARĂ-PUCIOASĂ = DUMBRĂVEANCĂ ¶ ⑥ ‡ IARBĂ PUCIOASĂ, ‡ PIATRĂ PUCIOASĂ PUCIOASĂ 2 ①: muștele... în agonisita altora ca focul în paie și ca scînteia în iarbă pucioasă intrară (CANT.); atunci Domnul iu chip de ploaie trimese din ceriu piatră pucioasă și foc pre Sodoma și Gomora (PAL.).

2. PUCIOASĂ (*pl.*-se) *sf.* ① Metaloid solid, de coloare galbenă ca lămîia, fără miros și fără gust; se poate electriza lesne prin frecare, se topește ușor la foc, dar e insolubil în apă; se găsește liber, în mare cantitate, în stare de pulbere amestecată cu substanțe pămîntoase, mai cu seamă în regiunile vulcanice, sau, mai rar, în stare de cristale galbene-verzui ([▪] 4004); se mai găsește, combinat, în stare de sulfure metalice (de plumb, de zinc, etc. sau în stare de sulfat (de calciu, etc.); are o mare întrebuințare în industrie la fabricarea prafului de pușcă, a chibriturilor, a acidului sulfuric, a obiectelor de cauciuc vulcanizat, etc. ¶ ② Floare de ~ ☛ FLOARE 10 ¶ 3 *Trans.* (VIC.) CHIBRIT [lat. *p u t i o s u s < p u t ī r e].

Fig. 4004. Cristal de pucioasă.

PUCULI (-ulesc) *vb. intr. Trans.* (VIC.) (PȘC.) A dovedi, a răzbi, a birui [ung. p a k o l n i].

***PUDEL** *sm.* Rasă de cîini cu părul lățos și creț ([▪] 4005): îți amintești pe nedespărțitul nostru tovarăș de locuință, frumosul ~ Caro? (ALECS.) [germ.].

Fig. 4005. Pudel.

***PUDIBUND** *adj.* Foarte rușinos, care arată o pudoare extremă [fr.].

***PUDIC** *adj.* Care are sau arată pudicitate, curat, nevinovat, rușinos ¶¶ © ☛ IMPUDIC [fr. p u d i q u e].

***PUDICITATE** *sf.* Curăție, nevinovăție în fapte sau în vorbe ¶¶ © ☛ IMPUDICITATE [fr.].

***PUDING** *sbst.* ✕ Un fel de budincă englezească, în care, pe lîngă ingredientele obicinuite, se adaugă și măduvă de vacă, prune și rom [engl. p u d d i n g].

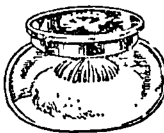
***PUDOARE** *sf.* ① Rușinea de a zice sau de a face ceva împotriva bunei-cuviințe, a modestiei sau a cinstei ¶ ② Sfială, modestie care împiedecă pe cineva de a spune, de a auzi sau de a face unele lucruri [lat.].

***PUDRA** (-drez) 1. *vb. tr.* A da, a acoperi cu pudră: a-și ~ obrazul, părul.

2. *vb. refl.* A da cu pudră pe obraz [fr. p o u d r e r].

***PUDRĂ** (*pl.*-re) *sf.* Praf de orez sau de scrobeală cu care-și albesc femeile părul, sau îl dau pe față și care se mai întrebuințează pentru a frăgezi sau răcori pielea, inflamațiunile, etc. [fr. p o u d r e].

***PUDRIERĂ** (*pl.*-re) *sf.* Cutioară sau mic vas în care se ține pudra de obraz ([▪] 4006) [fr.].

Fig. 4006. Pudrieră.

***PUDRUIT** *adj.* Acoperit cu p u d r ă, ca și cum ar fi presărat cu pudră: Iar în lunca ~ă cu mănunt mărgăritar, Salt' o veveriță mică pe o creangă de stejar (ALECS.).

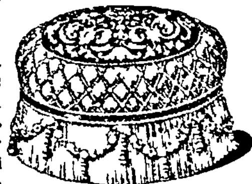
***PUERICULTURĂ** (*pl.*-uri) *sf.* Știința care se ocupă cu creșterea pruncilor [fr.].

***PUERIL** *adj.* ① Copilăresc: vîrsta ~ă ¶ ② Copilăros, care e la nivelul minții copilului: naivitate ~ă; pretexte ~e [fr.].

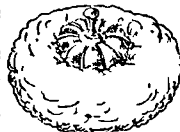
***PUF**¹ (*pl.*-furi) *sn.* Scaun rotund, fără spătar, de formă cilindrică, îmbrăcat cu stofă capitonată ([▪] 4007) [fr. p o u f].

PUF!² *interj.* = BUF!¹: dracul făcu puf! cu capul de părete (RET.).

PUF!³ *interj.* Imită pufăitul celui ce fumează sau bufnetul celui ce izbucnește în rîs.

Fig. 4007. Puf.

PUF⁴ (*pl.*-furi) *sn.* ① Fulgi moi și ușori de gîscă (și de la unele specii de rațe cu cari se umplu pernele: coana Marghiolița umplea un coș de pernă cu ~ (D.-ZAMF.); împărăteasa porunci ca ~ul de la gîște... să fie întrebuințat la așternutul ei (ISP.); Vin' la mine... Să te culc pe ~ de pene (PAMF.); a crește un (copil) în sau pe ~, a-l crește cu multă îngrijire, nelăsîndu-l să ducă lipsă de nimic, cocoloșindu-l și înconjurîndu-l cu toate bunătățile: nu pot zice că loviturile lui mă dureau, căci crescut pe ~ cum fusese, neatins de vînt și de soare, avea sărmanul oasele moi (GN.) ¶ ② Primii fulgi ai puilor: după trei săptămîni i-au ieșit niște pui drăguți... îmbrăcați cu ~ galben, ca puii de găină (BR.-VN.) ¶ ③ ♣ Perișori mici și moi ce acoper unele frunze sau fructe: ~ul frunzelor de mușcată; ~ul piersicii ¶ ④ Perișori mici, abia vizibili, ce cresc pe obraz și pe alte părți ale corpului ¶ ⑤ ♣ Un fel de scamă ce se desprinde din inflorescențele unora din plante: ~ de păpădie, de salcie ¶ ⑥ Pămătuf cu care se pudrează ([▪] 4008): ~ de pudră [sl. p u h ŭ].

Fig. 4008. Puf de pudră.

PUF⁵ *sm.* ♣ = GOGOAȘĂ ⑤ [comp. srb. p u h a r a].

PUF⁶ — BUF²: el mă îndemna să ne jucăm în ~ (ALECS.).

PUFAI! *interj.* Imită pufăitul din lulea: scoate o lulea, o îndopă cu tutun și pufai! pufai! pufai! (GRL.) [p u f ă i].

PUFĂI (-ăesc, -ăiu) *vb. intr.* ① A trage fumul dintr'o lulea sau țigară și a-l da afară cu sgomot: amîndoi steteau la gura sobei, adînciți cîte într'un jilț și pufăiau din lulele (GN.); pufăia dintr'o havană și regula politica exterioară (VLAH.); își răsuci o țigară groasă, o aprinse și începu a ~ (GRL.) ¶ ② A sufla cu sgomot aburi pe nări (*vorb.* de cai și de vite): caii... pufăiau cu nările în frunzele uscate de pe jos (VLAH.) [p u f³; comp. și srb. p u h a t i].

PUFAIU *sbst.* ♣ = GOGOAȘĂ ⑤ [p u f⁵].

PUFĂRIE *sf.* Ⓟ Mulțime de p u f; așternut de puf: cocoana orașului se tolănește în mătăsuri, poartă nestemate, se culcă pe ~ (JIP.).

PUFNI (-nesc) *vb. intr.* ① = PUFĂI ①: nenea Guță, pufnind dintr'un cogeamite țigaret de chilimbar, își rotea ochii peste mulțime (BR.-VN.) ¶ ② = PUFĂI ②: Dulful... pre gaura ce deasupra capului are atîta pufnea, cît stropii apei în corabie... sărea (CANT.); O dihanie pestriță Ce mergea și tot pufnea (SPER.) ¶ ③ = BUFNI ③: zicînd acestea, ne-am uitat unul la altul și am pufnit amîndoi de rîs (NEGR.); boierul îl asculta cu mare luare aminte și se tot silea ca să nu pufnească de rîs (SB.) [comp. srb. p u h n u t i].

PUFOS *adj.* Moale ca p u f u l: muntele, cu iarbuța lui pufoasă... te 'nsuflețește, te curăță parcă de rele (JIP.).

PUFUI (-uesc, -uiu) *vb. intr.* = PUFĂI ① ②: mă mir ce gust poți găsi să pufuești din gură ca un Neamț? (ALECS.); și-a aprins luleaua la plecare și pufuia rar (LUNG.); săracii bouleni au început a rumega și a ~ și s'au culcat alături (PAMF.); în curte, Plăvița pufue pe nări a foame (DLVR.).

PUFULEȚE *sm.* ♣ = GOGOAȘĂ ⑤ [p u f⁵].

PUFULEȚ (*pl.*-ețe) *sn. dim.* PUF⁴: ține acest ~ din aripioara mea, și cînd vei gîndi la mine, eu voiu fi la tine (ISP.); are... buza de sus cu o umbră de ~, și un început de gușuliță (BR.-VN.).

PUFULIȚE *sf. pl.* ♣ Mare și frumoasă plantă ierboasă, cu tulpina acoperită cu peri, cu flori mari roșii-purpurii; numită și „limbricaș" sau „sburătoare (-de-apă)" *(Epilobium hirsutum)* ([▪] 4009).

PUFUȘOR (*pl.*-oare) *sn.* ① *dim.* PUF⁴: Eu cam ades vedeam Că tu pe botișor Aveai și ~ (DON.); ei pretind

totodată a cunoaşte, de pe mulţimea .. pufuşorului cu care (cărăbuşul e... acoperit pe pintece şi picioare, cum va fi vara ce urmează (MAR.).

○ **PUGHIBALĂ** POGHIBALĂ.

***PUGILAT** (*pl.*-aturi) *sn.* ① ⚔ Luptă cu pumnii care se obicinuia în exerciţiile gimnastice ale celor vechi ¶ ② Bătaie cu pumnii, încăierare [fr.].

***PUGILIST** *sm.* Cel ce se luptă cu pumnii [fr.].

Fig. 4009. Pufuliţe.

○ **PUGN** *sm. Trans.* PUMN.

○ **PUHĂ** (*pl.*-he) *sf. Mold.* Biciu lung: punea pe calău de-i bătea cu puha (NEC.); Că-i broasca ca scafa, Pui de şerpi ca puha Şi şerpoaica cit grinda (GR.-N.); Surugiu ager, alerg pămintul, Din puha lungă mereu pocnind (ALECS.) [pol. p u h a, rut. p u g a].

PUHAB, **PUHAV** *adj.* ① = BUHAV: Slab e, puhab, o tigoare, Să-l lovesc odată, moare (SPER.); chipuri puhabe sau costelive de bătrîne, cu ochii morţi, înlăcrămaţi (IRG.); Cum se strîmbă, se suceşte, Parcă-i puhavă la gură (DON.) ¶ ② *Pr. ext.* Umflat, înfoiat: cu cît pămîntul arat este mai mănunt, mai înfoiat şi mai puhav, cu atît holdele se fac mai rodite (ION.); picioarele îi se afundau pînă la glezne în lutul galben şi puhav (GRL.).

‡ **PUHACE** *sf.* (CANT.) BUFNIŢĂ [comp. tc. b u h a č].

PUHĂIALĂ ☛ POVĂIALĂ.

○ **PUHAV** ☛ PUHAB.

PUHĂVI (-ăvesc) *vb. tr.* A face p u h a v, a umfla, a înfoia: munca asta... puhăeşte mintea şi-i slăbeşte arcurile pentru totdeauna (VLAH.) [comp. BUHĂVI].

PUHOIALĂ = POVĂIALĂ.

PUHOIER *sm.* GAIE ① [căci poporul crede că ea bea apă numai de pe stînci sau din cea adunată de pe urma p u h o a i e l o r].

PUHOIU ☛ POVOIU.

PUI[1] (-uesc) 1. *vb. tr.* A rupe copileţii de la rădăcina porumbului.

2. *vb. refl.* ① A se împreuna (*vorb.* de cîini sau de lupi) ¶ ② A se propaga: focul se pueşte de la un lucru la altul (PAMF.) [p u i u].

PUI![2] *mai adesea repetat* PUI! PUI! *interj.* Strigăt cu care se chiamă p u i i sau găinile: oare unde-i cloşca cu găinile? puii mamei! pui! pui! pui! (ALECS.).

PUI[3] *ind. pr. a 2-a pers. sing. de la* PUNE.

PUIA (-iez) *vb. tr.* ① A face căţei; a scoate pui (*vorb.* de păsări, pisici, şoareci, etc.) (CIAUŞ.): căţeaua puiase încă de mult şase căţei (RET.); muma (sgriptoroaică) puiază aci de nouă ani şi iese un şarpe cu 9 capete şi mănîncă puii cînd se fac mari (R.-COD.) ¶ ② *Băn. Trans.* A se înmulţi, a creşte ca număr ¶ ③ *Olten. Trans.* = ÎMPUIA: mi-a puiat urechile cu... (CIAUŞ.); De aceste lui în minte puiază Fierbinţala (BD.-OEL.).

PUIAC (*pl.*-ieci) *sm. Băn.* Cepşoară măruntă ce se sădeşte ca să crească [p u i u].

○ **PUIAG** *sbst. Trans.* (VIC.) (DENS.) Podul grajdului.

PUIA-GAIA *sf.* De-a ~ ☛ GAIE③.

○ **PUIANDRĂ** (*pl.*-iendre) *sf. Băn. Olten.* Puică, puicuţă; căţeluşă [p u i u].

○ **PUIANDRU** (*pl.*-iendri) *sm. Băn. Olten.* ① P u i u, puişor (de cîine, de fiară sau de pasăre) ¶ ② Pom tînăr, copăcel abia răsărit din pămînt (R.-COD.) (VÎRC.).

PUIAT *sbst.* ① Faptul de a p u i a ¶ ② Timpul cînd puiază animalele sau păsările (CIAUŞ.).

PUICĂ (*pl.*-ce) *sf.* ① Puiu de găină (de parte femeiască): de pui sare în gunoiul de după uşă, îţi scoate cloşca puice cucuiete (GOR.); Ⓟ: puica pe creastă se cunoaşte ce neam o să iasă (PANN) ¶ ② *Mold. Olten.* Găină de un an: se ia oul cel dintîiu de la o ~ neagră care se ouă pentru prima oară (RV.-CRG.) ¶ ③ A face mîna *sau* piciorul ~, a strînge, a împreuna vîrfurile degetelor: încălţă nişte cipici, de-i făcea piciorul ~ (ISP.) ¶ ④ Ⓕ Fată dragă, iubită, ibovnică (termen de desmierdare, de gingăşie): trage duşcă din cana nesecată şi fă cu ochiul puicelor din horă (MERA); Cît mi ţi-i lumea de largă, Nu-i ca puica mea cea dragă, Cît e lumea de întoarsă, Nu-i ca puica mai frumoasă (PAMF.) ¶ ⑤ *pl. Mold.* ✕ Boabe de porumb rămase neînflorite printre cele făcute floricele sau cocoşei.

○ **PUICHIŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf. Băn.* ① *dim.* PUICĂ ¶ ② *pl.* ✕ = PUICĂ ⑤.

PUICULEANĂ *sf. dim.* PUICĂ ④: Puică, puiculeana mea, Vîră mîna 'n sînul meu, Să vezi tu de ce mor eu (VOR.).

PUICULIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ① *dim.* PUICĂ ① ¶ ② = PUICĂ ④: Şi m'aşteapt'o ~, Ca un crin, ca o crăiţă, Cu gura de lămîiţă (PAMF.).

PUICUŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ① *dim.* PUICĂ ① ②: Trei puicuţe cucuiete Stau la leica sub părete (GOR.), *ghicitoare despre* „fereastră" ¶ ② = PUICĂ④ ¶ ③ *pl. Mold.* (ŞEZ.) ✕ = PUICĂ ⑤.

PUIEDE, PUIEDIE, POIED(I)E, ‡ POIADE, ‡ POIADĂ *sf.* ① Mulţime nenumărată de animale (cai, vite, păsări, insecte) sau de oameni: a ieşit din corn puiedea pămîntului: cai, herghelii multe (RET.); îi arătă un copaciu mare... unde (gărgăunii se prăsiseră puiedie (MAR.); să rădica în sus de la om o bucată mare de acea poiadă (de lăcuste) (M.-COST.); era o vreme cînd nu era lume... nici poiedia asta aşa de rea şi şugubaţă de oameni ca azi (ŞEZ.) ¶ ② *Pr. ext.* ‡ Năvălire, incursiune, invaziune: arată-să poiadea varvarilor dintîiu (CANT.).

PUIETE, PUIET *sm.* ① Vlăstar; copăcel tînăr abia răsărit din pămînt: sute de copăcei tineri, puieţi de brad şi molid... împestriţau cu tufele lor cetinoase... covorul verde şi neted dimprejur (GRIG.) ¶ ② *Trans.* (BUD.) *col.* Pui abia ieşiţi din ghioace [p u i u].

PUIEZI, POIEZI (-ezesc) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) lăţi peste tot, a năpădi, a potopi, a (se) înmulţi fără număr, a se spuzi: cînd ducea pe cele (= vitele) ieşite, a poiezit pămîntul cu altele (R.-COD.); Ruşii din această lavră românească s'au puiezit ca şi holera, adusă în Moldova pe oozile cailor ruseşti, la 1828 (CRG.) [p u i e d (i) e, p o i e d (i) e].

○ **PUIOC** *sm.* Ⓟ P u i u de animal, căţel de fiară: îşi prinse un ~ de urs şi mai prinse unul de lup (MERA).

PUIOS *adj.* ① Care face mulţi p u i; Ⓕ: viitorul e ~, are 'n pîntece azi mulţi pui (JIP.) ¶ ② *Pr. ext.* Care face mulţi copii, prolific: nu e nici ~ ca Ovreii, că n'are copii (BR.-VN.).

PUIŞOARĂ (*pl.*-re) *sf.* Fetiţă drăguţă: trei zmei... au pus mîna pe puişoarele împăratului şi le-au dus în lumea lor depărtată (MERA); noa, puişoara mamei, acum poţi umbla toată lumea, că eşti gata, du-te cu Dumnezeu (RET.) [p u i u].

PUIŞOR[1] *sm.* ① *dim.* PUIU[1] ①-④: cînd moare vara cineva din familie, să acoperi cloşca, că de nu, atunci mor toţi ~ii din ouă (GOR.); Şi să sbor din nuc în nuc Ca un ~ de cuc (PAMF.) ¶ ② Fată drăguţă: cum ajung acolo, Ipate se şi prinde în joc lîngă un ~ de fată (CRG.) ¶ ③ Copil drăguţ, iubit: mam'-mare se hotărăşte... să păzească pe Goe, să nu se mai întîmple ceva ~ului (CAR.) ¶ ④ Perniţă mică (☛ PUIU[1]⑧) ¶ ⑤ *Mold.* ✕ Muşchiuleţ fraged de porc ¶ ⑥ *pl. Trans. Mold.* Cusături cu flori, alesături ce se fac pe diferite ţesături, pe cămăşi, cojocele, etc.: cioarecii... la glezne sînt... tiviţi cu ~i de arniciu roşu (FR.-CDR.).

PUIŞOR[2] *sm.* ① Veche monedă de argint austriacă care valora în *Mold.* 15 parale, iar în *Trans.* şi *Bucov.* 10 creiţari: De-ori-ce păcat mai mare să-i plătească-un irmilic, Iar leiţa, ~ul cîte-un păcăţel mai mic (SPER.); drumeţul plăti ~ul, luă icoana, o şterse bine... ieşi şi se duse (PAMF.); de 12 ori tot cîte 8 ~i fac odată 80 de ~i, apoi 16 ~i, adecă 9 fl(orini) şi 60 de griţari (RET.) [p u i u [2]].

PUIT *sbst.* ① Faptul de a se p u i ¶ ② Timpul anului cînd se împerechiază cîinii cu căţelele.

PUITOR 1. *sm.* ① Care p u n e ¶ ② ~ de porumb, cel ce seamănă boabele în cuiburile făcute ¶ ③ Cel ce pune coalele de tipărit la maşină.

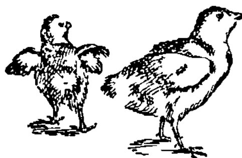
2. (*pl.*-toare) *sn.* ~ automat, aparat care pune coalele la maşină în mod mecanic.

PUITURĂ *sf.* (R.-COD.) ① Timpul cînd se seamănă porumbul sau fasolea ¶ ② Ⓣ Cusătură cu fluturi sau cu fir pe o cămaşă [p u n e].

PUIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf. Mold.* Haită de cîini ce aleargă după o căţea în timpul p u i t u l u i.

PUIU[1] *sm.* ① Păsărica pînă a nu ieşi sau abia ieşită din ghioacea unui ou de găină (▣ 4010): să nu învăleşti focul cît timp ai cloşcă, că-ţi înnădueşi puii (GOR.);

să nu săruți puii, cît îs mici, la plisc, că-i mănîncă uliul (GOR.); — cloșca cu pui ☛ CLOȘCĂ ② ③ ¶ ② Puiul de găină pînă la un an; carnea acestei păsări: friptură de ~ ¶ ③ Puiu de ori-ce altă pasăre: deodată se făcu o pădure înaltă și deasă, de nu se putea strecura nici ~ de pasăre (ISP.); Ⓟ vrabia tot ~ rămîne, nu te uita la el că e mic, căci e mult mai în vîrstă decît pare: apoi dar bine-a zis cine-a zis că vrabia-i tot ~, dar numai dracul o știe de cînd îi (CRG.); ☛ POTÎRNICHE ¶ ④ Ori-ce animal, șarpe, etc. abia născut sau în prima fază a desvoltării: îndată se făcu o pădure mare și deasă, de nu putea să treacă prin ea nici ~ de fiară (ISP.); Un lup pe puiul său voind să-l ispitească... L-au fost trimes odată La margine, să vadă Pe unde-s oile? (DON.); ~ de năpîrcă ☛ NĂPÎRCĂ ②; ce-am suferit eu, nici puiul de șerpe să nu sufere (PAMF.) ¶ ⑤ Ou, larvă de albină, de furnică sau de ori-ce altă insectă: în unii din acești saci... se zice că au furnicile pui, iar în altele demîncare (MAR.) ¶ ⑥ Ⓟ F ~ de lele, a) copil din flori, bastard; b) hoțoman, pișicher ¶ ⑦ ~ de om, ființă omenească, țipenie de om, cineva: să buzunărești și pe dracul, fără să te vadă nici ~ de om sau de altă gadină (ISP.); arar se vede ~ de om trecînd prin sat (DLVR.); ☛ ⑧; ~ de drac, fecior rău din oameni răi (PAMF.) ¶ ⑧ ~ de, urmat de un substantiv: a) înlocuește forma diminutivală a cuvîntului; ~ de mămăligă, mămăliguță (ȘEZ.): făcusem un ~ de mămăligă, că eram flămînd, nevoie mare (S.-ALD.); ~ de per l)nă, perniță; ~ de ceapă (CIAUȘ.), cepșoară; ~ de vînt, vîntișor, adiere: un ~ de vînt trecea șuerînd peste cîmp (S.-ALD.); b) adaugă înțelesului substantivului calificativul de „voinic", „sdravăn", „strașnic", „în toată puterea cuvîntului": Mavrogheni era un ~ de om, mă! (I.-GH.); îi plăcea lui moș Panciu să se uite la dînsul, căci și el fusese un ~ de Romînaș (ISP.); Vasile era un cărpănos și un ~ de sgîrie-brînză (CRG.); am pornit pe un ~ de ger (GRIG.); și era un ~ de ger în dimineața aceea, de crăpau lemnele (CRG.); în loc de bani, se pomenea bietul om cu cîte un ~ de bătaie bună (ISP.); ☛ BATE²; trăsei de bucurie și chiuind un ~ de danț romînesc (ODOB.); ciobanul adormi și trase un ~ de somn pînă a doua zi, de să se ducă vestea (ISP.) ¶ ⑨ Drăguț, iubit (termen de desmierdare pentru copii sau tineri): puiul mamei; bucuros ți le dau, puiul moșului,... și alte jucărei și bunătăți îți mai dau (RET.); Împăratul Verde i-a dat puiul său de fată (MERA) ¶ ⑩ — COPILEȚ① ¶ ⑪ Copăcel tînăr, în spec. abia răsărit din pămînt: ~ de brad; acolo vei găsi doi pui de dafini, unul cireșiu și altul trandafiriu (ISP.); în Martie se face și tăiatul puilor de dud, cu scop... de a îndrepta creșterea crengilor (ION.); Foaie verde ~ de nuc, Geaba beau, geaba mănînc, Că n'am cu cin' să mă culc (PAMF.) ¶ ⑫ Trans. (BUD.) Grăunte, boabă (de fasole, de bob, etc.) ¶ ⑬ Trans. Băn. Cutie, lădiță: puiul mesei, sertar; în interiorul lăiților se află uneori și cîte o cutioară... puiul lăzii (PĂC.) ¶ ⑭ pl. = PUIȘOR¹ ⑤: (pe cotrințe se împistresc niște figuri, imitațiuni de flori, frunze, etc., ce se zic pui (LIUB.): subt cămașa cusută cu pui (GRIG.) ¶ ⑮ pl. Picățele, punctulețe: un insect împestrițat cu pete negre și pui albi (MAR.) ¶ ⑯ Ⓣ Bucată de pînză adausă la turii izmenelor spre a-i mai lărgi (ȘEZ.) (PAMF.) ¶ ⑰ Barcă mică ¶ ⑱ Acțiune dintr'o a doua sau din ultima emisiune ¶ ⑲ ☛ GIOL [lat. *pulleus < pullus].

Fig. 4010. Pui.

PUIU² sm. = PUIȘOR² [srb. pulja < tc. pul (trecut și în rus. bg. pulŭ)].

○**PUIUC** sm. dim. PUIU⑨: bucuros ți le dau... de mă vei slobozi tu afară din temniță, că vai! rău e aicea, puiucule! (RET.).

○**PUIUȚ** sm. dim. PUIU: cloștile și ~ii gălbui înfundă buruienile (LUNG.); se puseră să tragă un ~ de somn pînă una alta (CĂT.).

PULBERĂRIE sf. = PRĂFĂRIE ②: în stînga (e) o fabrică mare, pulberăria Statului (VLAH.) [pulbere].

PULBERE sf. ① = PRAF①: se ținea, vezi, norocul după dînșii ca ~a după cîini, cum se zice (ISP.); departe, de arte, se zărea, sub un nor de ~ aurie, ceva ca un sat (VLAH.); a nu se alege nici ~a de ceva sau de cineva, a se nimici cu totul: îi bătu, de nu se alese nici ~a de ei, în două bătălii ce le dete (ISP.); Ⓕ: Surugiul chiuește, caii sboară ca doi zmei Prin o ~ de raze, prin un nour de scîntei (ALECS.); Ⓕ: rare-ori li se provoacă curiozitatea și nevoia de a... căuta în ~a de vorbe un grăunte de înțeles (VLAH.) ¶ ② ~ de pușcă, praf de pușcă [lat. pulverem].

○**PULMĂ** (pl.-me) sf. Băn. Minge [comp. ung. pumа „bombă"].

***PULMONAR** adj ① Ce ține de plămîni: arteră ~ă ¶ ② Ce atinge plămînii: catar ~; ftizie ~ă, oftică [fr.].

***PULMONIC** adj. și sm. Bolnav de plămîni [fr.].

***PULMONIE** sf. ① Pneumonie ¶ ② Ftizie pulmonară, oftică [fr.].

PULPĂ¹ (pl.-pe, -pi sf. ① Partea cărnoasă dindărătul piciorului, de la îndoitura genunchiului pînă mai sus de gleznă (▣ 4011): cosițele ei (erau lungi și stufoase de-i băteau pulpele (ISP.); De-ai fi văzut cum am jucat... Cu rochii scurte pînă 'n pulpi, Cu păr buclat (COȘB.) ¶ ② Mold. Băn. UGER: vacilor tinere, cînd fată pentru prima oară, li se umflă pulpa (ȘEZ.); cu această untură se ung oile și vacile între coarne și la ~, în forma crucii (CĂT.) ¶ ③ Carne moale, fără oase și fără grăsime (de la piciorul vacii, porcului, etc.) [lat. pulpa].

Fig. 4011. P. Pulpă.

***PULPĂ²** (pl.-pe sf ① Carnea moale de la unele fructe sau rădăcini: pulpa cireșii, sfeclei ¶ ② Partea moale, alcătuită din vase sanguine și nervi, ce intră în golul din mijlocul dintelui (☛ ▣ 1829 [fr. pulpe].

PULPANĂ pl.-ne sf. ① Ⓣ Poala sau poalele unei haine bărbătești (gheroc, redingotă, anteriu, etc.) (☛ ▣ 3843): căzu la picioarele directorului, sfîșiindu-i pulpanele hainei de sus pînă jos (DLVR.); se dau jos, scuturîndu-și pantalonii și pulpanele redingotelor (CAR.); era foarte curios lucru a vedea pe ciocoii noștri cu pulpanele anterielor ridicate în brîu (FIL.); el își mototolea o ~ a sucmanului (D.-ZAMF.) ¶ ② Mold. Clapa care acopere gluga mocanilor și păzitorilor de vite (PAMF.) [pulpă¹].

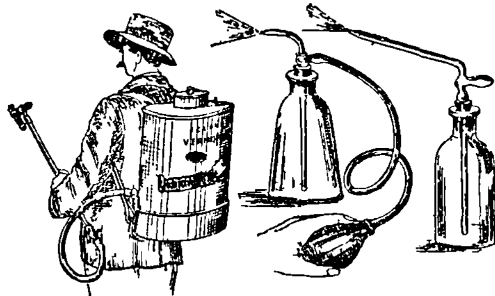
PULPAR (pl.-are sn. Ⓟ Ciorap ce acopere numai pulpa piciorului; fâșie lungă de postav ce se înfășoară în jurul pulpei piciorului.

PULPIȘOARĂ (pl.-re) sf. dim. PULPĂ ①.

PULPOS adj. ① Cu pulpe groase ¶ ② Mold. Băn. Cu ugerul mare.

***PULS** (pl.-suri) sn. Bătaia arterelor produsă de fie-care contracțiune a ventriculului stîng al inimii; Ⓕ: dintr'o schimbare de ~ în congestionata noastră capitală, o adîncă desordine... se revarsă peste toată țara (VLAH.): Ⓕ: a pipăi ~ul cuiva, a căuta să-i pătrundă cugetul, să-i afle dispozițiile [lat. pulsum].

***PULSAȚIUNE**, PULSAȚIE sf. ① Bătaia, svîcnirea inimii; Ⓕ: condeiul său original și plin de spirit și de grație nu s'a inspirat decît de pulsațiunile mari și patriotice ale sufletului său (I.-GH.) ¶ ② pl. Svîcniri ale sîngelui care corespund pulsațiilor arteriale și care se simt într'o parte bolnavă a trupului.

Fig. 4012. Pulverizator pentru viță.
Fig. 4013. Pulverizatoare.

***PULVERIZA** (-izez) vb. tr. ① A pisa mărunt, a preface în praf ¶ ② Ⓕ A spulbera [fr.].

*PULVERIZABIL *adj*. Care se poate preface în praf [fr.].

*PULVERIZATOR (*pl*.-toare) *sn*. ① Instrument întrebuințat pentru a preface o substanță în praf ▭ 4012 ¶ ② Flacon sau tub cu care se stropește sub formă de picături mărunte și dese un lichid conținut într'însul (▭ 4013 [fr.].

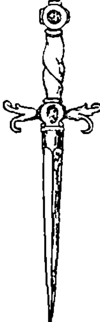
*PUMA *sf*. — CUGUAR.

PUMN *sm*. ① Mîna închisă (▭ 4014 : a strînge ~ul; a se bate cu ~ii în piept; odată încep ele a se boci înnădușit și a se bate cu ~ii peste cap (CRG.); a bate cu ~ul în masă; din ~i străini nu te saturi cînd bei apă (PANN); a plînge în ~i, a plînge amar: eu cu Dumitru mergeam sgribuliți și plîngeam în ~i de frig (CRG.); cît ~ul, cît grosimea pumnului: mi-l strînse în brațe așa de tare, încît îi ieșise ochii din cap cît ~ul (ISP.); Ⓕ: cu lacrimile cît ~ul ¶ ② Ⓕ Lovitură cu pumnul, ghiont: i-a tras un ~ ¶ ③ Ⓕ Lovitură brutală: Sub ~ul grosolan al forței, Dreptatea celui slab se sfarmă (VLAH.) ¶ ④ De-a ~ii, luptă cu pumnii, box: îi zise numai să se ia cu dînsul la luptă de-a ~ii, și cine va birui, al lui să fie dobitocul (ISP.) ¶ ⑤ Atîta cît poate cineva lua sau ținea cu o mînă strînsă: veniți lîngă mine, porunci el, scoțînd din buzunar un ~ de irmilici (GN.); vărsă în mîna starițului un ~ de bani de aur (ODOB.); luă în șorț vr'o doi ~i de mălain și presără pe drum pînă în pădure (ISP.); *pr. ext.* cantitate cît pot conține amîndouă mîinile împreunate și strînse în formă de căuș ¶ ⑥ Ⓕ Mic număr de oameni, o mînă de oameni, o cantitate mică: numai noi, Românii, un ~ de oameni, am ținut pînă a venit generalul Pangration cu o oștire nouă din Rusia (I.-GH.); un ~ de vieți aruncate într'o margine de codru și lăsate acolo, în plata lui Dumnezeu (VLAH.).

Fig. 4014. Pumn.

*PUMNAL (*pl*.-ale *sn*. Armă în formă de cuțit ascuțit și tăios (▭ 4015 [p u m n, după fr. p o i g n a r d].

PUMNAȘ *sm*. *Trans. Ban*. Ⓣ Marginea încrețită de la mîneca unei cămăși țărănești, împodobită adesea cu cusături de arniciu, manșetă: în zile de lucru, bărbații poartă ~ii de la mîneci întorși, sufulcați (NOV.) [p u m n].

Fig. 4015. Pumnal.

PUMNĂȘEL *sm*. Ⓣ *dim*. PUMNAȘ.

PUMNEALĂ (*pl*.-eli) *sf*. Faptul de a p u m n i, lovituri cu pumnii.

PUMNI (-nesc), PUMNUI (-uesc) *vb. tr.* și *refl*. A (se) bate cu p u m n i i, a (se) ghionti: zării printre dînșii pe Mihăiță, cel care mă pumnise în grădina noastră de la țară (GN.); acolo se certau și se pumneau trei copii negri de drac (RET.).

PUMNICEL, PUMNIȘOR *sm*. ① *dim*. PUMN: Mălaiu nu lăsase nici un pumnicel (PANN); dă-mi măcar un pumnișor (VOR.) ¶ ② Ⓣ (WG.) (FR.-CDR.) (PȘC.) = PUMNAȘ.

PUMNUI ☛ PUMNI.

PUMNUȘEL *sm*. *Trans*. (VIC.) Ⓣ = PUMNAȘ.

PUNĂTOR *sm*. Care p u n e, puitor.

*PUNCIU ☛ PONCIU.

*PUNCT (*pl*.-te) *sn*. ① Cea mai mică întindere ce se poate închipui, cît o împunsătură de ac: în zarea îndepărtată, unele stele apar ca un ~ abia vizibil ¶ ② Cea mai mică părticică ce se poate concepe, considerată prin abstracțiune ca fără întindere: printr'un ~ putem duce ori-cîte linii drepte voim; ~ de intersecție ☛ INTERSECȚIE ¶ ③ Loc fix și determinat: ~ central; ~ de plecare ¶ ④ Loc: în diferite ~e ale orașului ¶ ⑤ *a)* ~ de sprijin, punct fix pe care se sprijinește o pîrghie (☛ PÎRGHIE ②); *b)* proptea; *c)* Ⓕ sprijin, ajutor ¶ ⑥ ☆ ~e cardinale ☛ CARDINAL¹ ¶ ⑦ În optică: ~ de incidență, punctul de pe o suprafață unde cade o rază luminoasă ¶ ⑧ ~ de vedere, *a)* punctul către care se îndreptează privirea sau unde se oprește; din acest ~ de vedere, din această privință; *b)* gradul de lungime ce trebue dat unui ochian pentru ca vederea să fie clară ¶ ⑨ A pune la ~, a da unui ochian, unui aparat fotografic gradul de lungime necesar pentru ca imaginea să fie clară ¶ ⑩ Locul presupus sau calculat unde se găsește o corabie la un moment dat pe mare ¶ ⑪ Gradul de temperatură la care un corp își schimbă starea: ~ul de îngheț al apei; ~ul de fierbere, de topire ¶ ⑫ Pată mititică: avea un ~ roșu pe ochiul drept ¶ ⑬ ~ negru, nor gros și amenințător care se ivește pe cer; Ⓕ: e un ~ negru pe orizont, e ceva amenințător care se pregătește, care e de temut ¶ ⑭ Mic semn ce se pune pe litera i; Ⓕ: a pune punctele pe i, *a)* a da toate lămuririle, a nu omite nimic; *b)* a fi foarte exact, a lua toate precauțiunile ¶ ⑮ Mic semn ce se pune la sfîrșitul propozițiunilor sau frazelor spre a arăta că se sfîrșesc acolo două ~e (:), semn întrebuințat dinaintea unei citațiuni, unei enumerațiuni, etc.; ~ și virgulă (;), semn care se pune între două fraze care au o legătură între ele; ~ de întrebare (?), semn întrebuințat după propozițiunile sau frazele întrebătoare; ~ de exclamație (!) ☛ EXCLAMAȚIUNE ② ¶ ⑯ Punct pus la dreapta unei note spre a-i prelungi intonarea cu încă o jumătate din valoarea ei ¶ ⑰ ♠ Număr atribuit fie-cărei cărți de joc: în unele jocuri, fie-care figură valorează zece ~e, iar asul unsprezece ~e; ☛ OCHIU 1 ⑮ ¶ ⑱ Fie-care din punctele însemnate pe cele șase fețe ale unui zar; ☛ OCHIU 1 ⑭ ¶ ⑲ ♠ În unele jocuri de cărți, număr ce se însemnează după fie-care lovitură sau partidă, iar suma mai mare a numerelor adunate arată la urmă cine a cîștigat partida ¶ ⑳ Ⓕ Obiect; articol; materie; lucru de căpetenie: ~ul principal al conversațiunii noastre ¶ ㉑ Chestiune, greutate mai însemnată: a lămuri un ~ din istorie ¶ ㉒ Parte esențială, de căpetenie, care interesează mai mult: a veni la ~ul esențial ¶ ㉓ Stare, situațiune, hal: iată la ce ~ am ajuns ¶ ㉔ Grad: nu știi pînă la ce ~ mă interesează acest lucru ¶ ㉕ Moment, clipă: e pe ~ul de plecare ¶ ㉖ La ~, la momentul oportun: ai sosit la ~; comp. PONT ¶ ㉗ F ~ul lui Iuda, numărul 13 ¶ ㉘ Unitatea de măsură pe care sînt turnate toate caracterele și întreg materialul tipografic; unui metru îi corespund 2660 de puncte tipografice: acest dicționar e tipărit cu caractere de 7 ~e ¶ ㉙ *pl*. ~e de foc, operațiune chirurgicală care consistă în aplicarea, pe o rană sau pe o parte bolnavă a corpului, a vîrfului incandescent al unui aparat anume construit [lat. p u n c t u m, cu înțelesurile fr. p o i n t].

*PUNCT² *adv*. Tocmai, precis, exact, fix: trenul pleacă la zece ~; ~ la anul a murit și frate-său [germ. P u n k t].

*PUNCTA (-tez), PUNCTUA (-tuez) *vb. tr*. A pune semnele de punctuațiune la locul unde se cuvine [fr. p o n c t u e r].

*PUNCTAT *adj*. ① *p*. PUNCTA ¶ ② Cu puncte, cu picățele ¶ ③ Notă ~ă, care are un punct alături, ceea ce-i mărește valoarea cu un semiton.

*PUNCTUAL *adj*. Care lucrează cu exactitate, care face ceva la vremea hotărîtă, care vine la momentul făgăduit: să fii ~ la întîlnire [fr. p o n c t u e l].

*PUNCTUALITATE *sf*. Exactitate, regularitate în execuțiunea unui lucru făgăduit [fr.].

*PUNCTUAȚIUNE, PUNCTUAȚIE *sf*. ① Arta de a separa frazele sau membrele unei fraze prin semne convenționale, numite semne de ~ (punctul, virgula, punctul și virgula, două puncte, semnul de întrebare, etc.) ¶ ② Totalitatea acestor semne și felul de a le întrebuința: ~a e greșită în acest text [fr.].

*PUNCȚIUNE *sf*. Operațiune chirurgicală care constă în străpungerea unei răni sau unei părți bolnave a corpului spre a face să se scurgă puroiul sau lichidul îngrămădit acolo [fr. p o n c t i o n].

PUNE (pun, F puiu; *pf*. pusei; *part*. pus) 1. *vb. tr.* A. ① A așeza ceva sau pe cineva într'un loc: ~ ceaunul la foc; ~ la loc; ~ lemne în căruță; ~ o roată la car; ~ prima piatră la o temelie; carele va să zidească ceva ...întîiu pune temelie vîrtoasă (GAST.); l-au pus în capul mesei; ~ față în față; ~ cloșca pe ouă ¶ ② A așeza într'un anumit fel, într'o anumită ordine: ~ la rînd; ~ în linie ¶ ③ A face pe cineva să stea, a-l stabili undeva pentru un timp oare-care: ~ un soldat de

pază; ~ o santinelă la poartă; călugărița ce să va răpi de la mănăstire o vor pune de va lăcui la altă mănăstire (PRV.-LP.) ¶ ④ ~ Domn, ~ pe scaun(ul domnesc), ~ pe tron, a așeza pe tron, a face, a ridica domn: au trimis boierii... să-l aducă mai în grabă, să-l puie domn (ONOB.); se rădicară ostașii și puseră pre Filip la împărăție (N.-COST.) ¶ ⑤ A face să ocupe o anumită demnitate, a orîndui pe cineva într'o anumită slujbă: ~ pe cineva ispravnic, logofăt, judecător; scos-au atunce și pe Velicico din hătmănie și l-au pus vornic mare de Țara-de-sus și hatman au pus pre ginere-său Bogdan (NEC.) ¶ ⑥ A face să stea undeva (*vorb. în spec.* de o parte a corpului): ~ mînile în șolduri; ~ coatele pe masă; ~ brațele pe piept, a muri; ~ capul pe pernă; Ⓕ: ~ capul, a ațipi; ☛ CAP¹ ⑤; ~ mîna pe ceva, a apuca, a lua în stăpînire; ☛ MÎNĂ ① ¶ ⑦ ~ piciorul, a călca: bagă de seamă unde pui piciorul; ~ piciorul în prag ¶ ⑧ A sili să stea într'un loc, a face să intre cu sila: ~ la arest, la închisoare ¶ ⑨ A sili să stea într'o poziție oare-care, drept pedeapsă: ~ pe cineva în genunchi; pe Bădița Vasile... îl cetluiau acum sdravăn și-l puneau în oătuși, să-l trimeată la Piatră (CRG.) ¶ ⑩ A băga, a vîrî: ~ dop la o sticlă; ~ bețe în roate; ~ un călus în gură; ~ un cep la un butoiu; ~ sula în coaste ¶ ⑪ A instala, a întinde: ~ o cursă, o piedică ¶ ⑫ A acoperi cu ceva: ~ un capac ¶ ⑬ A coase: ~ o blană la o haină; ~ o căptușală ¶ ⑭ A lipi: ~ mărci pe o scrisoare; ~ un afiș ¶ ⑮ A aplica: ~ tocuri și pingele la cizme; și am pus pecetea orașului, ca să-i fie de credință (GAST.) ¶ ⑯ A ținti, a fixa: ~ ochii pe ceva ☛ OCHIU¹ ④ ¶ ⑰ A scrie, a însemna, a nota: ~ un accent ascuțit; ~ un punct, o virgulă; ~ punctele pe i; ~ data, adresa; ~ o iscălitură; ~ viza pe pașaport; ~ pe curat, a prescrie, a recopia; ~ pe hîrtie ¶ ⑱ A insera, a introduce: ~ o clauză ¶ ⑲ A trece: ~ în cont; ~ la socoteală ¶ ⑳ ‡ A întocmi, a rîndui, a stabili (o lege, o măsură administrativă, etc.); ~ lege: a pus părintele pravilă... în toată Simbăta să se procitească băieții și fetele (CRG.) ¶ ㉑ A cere să se știe seamă de ceva: ~ o condiție ¶ ㉒ A impune, a sili să plătească: ~ dări, biruri grele; ~ la patentă; ~ o taxă pe spirt ¶ ㉓ A admite, a presupune: pune cazul că nu vrea să-ți plătească, ce te faci atunci? ¶ ㉔ Ⓣ A îmbrăca: ~ cămașa, haina, cojocul, căciula ¶ ㉕ Ⓣ A încălța: ~ ciorapii, cizmele, opincile ¶ ㉖ A purta: iarna pune blană și șoșoni ¶ ㉗ A acăța, a atîrna: ~ haina, pălăria în cuiu; Ⓕ: a-și ~ pofta 'n cuiu ¶ ㉘ A amesteca, a adăuga: ~ zahăr la cafea; ~ sare, piper, ardei în bucate ¶ ㉙ A turna: ~ cerneală în călimări; ~ apă în vin ¶ ㉚ ~ pe cale, a îndruma; ~ la cale ☛ CALE ⑭ ¶ ㉛ ~ capăt, a sfîrși, a încheia ¶ ㉜ A face să umble, a întoarce, a regula: ~ ceasul ¶ ㉝ A sili să facă ceva: m'a pus la cheltuială ¶ ㉞ A tocmi să facă ceva: ~ lăutari să-i cînte ¶ ㉟ A însărcina să facă ceva, a stărui să lucreze, a porunci să facă ceva: l-am pus să-mi facă haine; m'a pus la coasă, la furcă; cînd îl pui la treabă, zice că e bolnav; după ce se mări, îl puse de învăță carte (ISP.) ¶ ㊱ A împinge să facă ceva, a-l îndemna: l-a pus păcatul să se întoarcă în satul lui, să se facă om așezat (SLV.) ¶ ㊲ A întrebuința: se leagă că ea-și va pune toate puterile... să-și sfîrșască slujba (ISP.) ¶ ㊳ ~ în gînd ☛ GÎND ② ¶ ㊴ A fixa, a hotărî: Pun soroc, hotărăsc ziua, între ei s'alcătuesc (LET.); cel împrumutat fără a ~ soroc cînd să-și plătească datoria este dator a o plăti cînd i se va cere (LEG. CAR.) ¶ ㊵ A păstra, a ascunde: ~ bine; ~ de o parte; Ieremia-Vodă au fost pus multă avere la mănăstire la Sucevița, într'un beciu (ONOB.).

B. ① A pregăti cu cele necesare: ~ masa, a așeza pe masă farfurii, tacîmuri și cîte trebuesc pentru mîncare ¶ ② A da drumul: ~ în comerț, în vînzare, în consumație, a începe să vîndă un lucru ¶ ③ A depune, a da, a plasa: ~ bani la dobîndă; a-și ~ banii la bancă, la casa de economie ¶ ④ ~ înainte, *a)* a așeza dinaintea cuiva: Atunci luînd moșul copăile date, Le puse înainte pline și bucate (PANN); *b)* a invoca ca motiv, a pretexta ¶ ⑤ A socoti: dacă pun și banii ce i-am dat de cheltuială, îmi datorește o sumă bunicică ¶ ⑥ A-și ~ mintea ☛ MINTE ② ¶ ⑦ A-și întemeia, a se bizui: a-și ~ nădejdea în cineva ¶ ⑧ A risca, a jertfi: a-și ~ cinstea în joc; pentr'însa sfinții și-au pus, nu numai avuția, ce și sănătatea și viața și mai apoi și capul și-au pus (VARL.); să-și puie cineva obrazul pentru unul ca tine... mare minune-i și asta! (CRG.) ¶ ⑨ A spune: ~ un cuvînt bun pe lîngă cineva ¶ ⑩ ~ la index, a interzice (o carte) ¶ ⑪ A ținea; ~ parte, a ținea parte, a părtini: baba punea parte fetei sale și pîra la unchiaș pe fiica lui și o tot ocăra (ISP.) ¶ ⑫ A se prinde, a paria: eu pun rămășag pe ce vrei că sluga mea are să-mi aducă pielea cerbului acelui (CRG.); îmi pun capul dacă nu-i așa, mă prind pe capul meu ¶ ⑬ A atinge: ~ degetul pe rană ¶ ⑭ A face să ajungă, a aduce într'o anumită stare: ~ pe drumuri pe cineva, a-l sărăci, a-l aduce la sapă de lemn ¶ ⑮ A face să apară, să iasă: ~ în evidență ¶ ⑯ A zăbovi, a lăsa să treacă un timp oare-care: a pus două ceasuri pînă să se întoarcă de-acolo ¶ ⑰ A aduce, a prezenta: ~ martori ¶ ⑱ A sădi, a răsadi, a planta: ~ viță; ~ o floare în pămînt ¶ ⑲ A semăna: ~ grîu ¶ ⑳ *Urmat de prep.* în, la care însoțesc un substantiv, are înțelesul de „a face să..." (urmat de verbul corespunzător substantivului): ~ în circulațiune, a face să circule; ~ în comunicație, a face să comunice; ~ la contribuție, a face să contribue; ~ la vot, a face să voteze; alteori, întreaga locuțiune are înțelesul verbului simplu: ~ în cumpănă, a cumpăni; ~ în libertate, a libera; ~ în încurcătură, a încurca; ~ la încercare, a încerca; ~ în primejdie, a primejdui; tot astfel, cînd ~ e urmat de *prep.* pe care însoțește un substantiv: ~ pe fugă, a fugări; ~ pe goană, a goni ¶ ㉑ Urmat imediat de un substantiv sau de un adverb, are înțelesul verbului derivat din acestea: ~ amanet, a amaneta; ~ zălog, a zălogi; ~ frîu, a înfrîna; ~ grabă, a grăbi; ~ nume, a numi; ~ vină, a învinui; ~ împreună, a împreuna.

2. *vb. refl.* ① A se așeza undeva sau pe ceva: a se ~ la masă, pe scaun; aleseră un loc aproape de groapă și se puseră la pîndă (ISP.); a se ~ călare, a îngenunchia ¶ ② A se apuca să facă ceva cu toată stăruința, a începe ceva și a nu mai conteni: a se ~ pe treabă, pe lucru, pe carte; se pune cu cei doi colți ce-i avea a roade la zid (RET.); împăratul și împărăteasa se puseră pe post și pe rugăciune (ISP.); copilul se puse pe plîns, de n'a putut nici un vraciu să-l împace (ISP.); a se ~ pe fugă ¶ ③ A se ~ pe gînduri ☛ GÎND ⑦ ¶ ④ A se băga, a se vîrî: a se ~ în primejdie ¶ ⑤ A se ~ cu cineva, a se măsura cu cineva, a se lua la ceartă, la luptă cu cineva: cu mine te pui? cu mai marii tăi nu te pune, c'o pățești; a se ~ de pricină (‡ în price) cu cineva, a se lua la ceartă cu cineva, a căuta pricină: Sfinția sa, ne mai puindu-se de pricină, încrucișază mînile după obiceiu (CRG.); nu va putea nimenile să se puie în price sau să stea împotriva judecătoriului (PRV.-MB.) ¶ ⑥ A se ~ împotrivă, a se împotrivi ¶ ⑦ A se ~ pe lîngă cineva, a stărui pe lîngă cineva: femeia se pune pe lîngă bărbat fel și chipuri, că doar ar afla taina (SEV.); a se ~ pe capul cuiva, a stărui din răsputeri pe lîngă cineva, fără a-i mai da pace: peste iarnă, mama iar s'a pus pe capul tatii, să mă dee undeva la școală (CRG.) ¶ ⑧ A se ~ pentru cineva, a interveni în favoarea cuiva, a întrebuința toată influența, toată puterea în folosul cuiva: măcar că erau Greci, dar se puneau tare pentru țară (NEC.) ¶ ⑨ A se ~ bine, rău cu cineva, a și-l face prietin, dușman: văzînd că m'am pus rău cu mama, îi giuruesc eu că ce-am făcut n'oiu mai face (CRG.) ¶ ⑩ A se tocmi la cineva, a se năimi, a intra în slujbă: s'a pus cioban la oi ¶ ⑪ A se lega prin cuvînt, a făgădui, a se îndatora că va face ceva: a se ~ chezaș ¶ ⑫ ⊖ A se lăsa (frig, ger, iarnă, ceață, etc.): se pusese prin locurile acele, într'un an, o iarnă grea (GRIG.) [lat. p o n ĕ r e].

PUNERE *sf.* Faptul de a (se) p u n e.

PUNGĂ (*pl.*-gi) *sf.* ① Săculeț (mai adesea de piele), de diferite forme, uneori cu mai multe despărțituri, în care se țin bani; săculeț de pînză sau de piele de oaie ce se strînge sau se leagă cu baieri la gură (▣ 4016): nu e mai grea boală decît punga goală (PANN); dă gînsacul pe o ~ de cele pe talger și cu baierile lungi, de pus în gît (CRG.); n'are nici o para în ~; Ⓟ: în nădejdea slugii, dai de fundul pungii; Ⓟ: cine nu deschide ochii, deschide punga; Ⓟ: Cine e cu mîna lungă Pierde și ce are 'n ~ (ZNN.), se zice despre cei prea darnici sau risipitori; Ⓟ: Te pupă 'n bot Și-ți ia din ~ tot, despre cei ce lingușesc pe alții spre a le stoarce bani; Ⓟ: Și sătul și cu punga plină nu se poate, despre cei ce vor să aibă de toate fără să cheltuească; Ⓟ ba că-i teacă, ba că-i ~, ba una, ba alta, fie-care susține

sau pretextează cîte ceva, fără a putea cădea la învoială: **unul zicea că-i teacă, altul că-i ~ (RET.); la urma urmelor, că teacă, că ~, pînă ce Mitrea se ridică vesel şi grăi (SLV.)**; Ⓟ: **umblă cu doi bani în trei pungi**, despre săracul mîndru sau ruşinos care caută să-şi ascundă sărăcia; **e gros la ~**, e (putred de) bogat); **a lega baierile pungii** ☛ **BAIER** ④; **mie nici nu-mi intră în ~ nici nu-mi iese (PANN)**, mie nu-mi pasă, pe mine nu mă atinge aceasta, nu-mi aduce nici folos nici pagubă; Ⓕ: **a face gura ~**, a strînge gura, buzele ¶ ② Cantitatea de bani care încape într'o pungă: **Şi-o ~ de galbeni iacă-ţi dăruesc, Să faci cum vei face să nu mă vădeşti (PANN)** ¶ ③ ‡ **~ (de bani)**, monedă turcească, în valoare de 500 de piastri (— 1781 lei aur), care circula în veacurile trecute prin ţară:

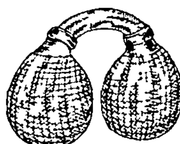

Fig. 4016. Pungi.

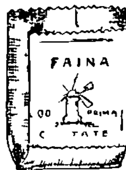

Fig. 4017. Pungă de hîrtie.

au dat ca la 30 de pungi de bani şi aşa au scăpat fără de nici o pricină (LET.); Vasilie Lupu... aduse moaştele sfintei Parascheva de la Epivata, pentru care dete trei sute pungi de bani (NEGR.); mulţumi pe fiul vînătorului cu cîteva pungi de bani (ISP.) ¶ ④ Săculeţ în care se păstrează tutunul: **îşi puse punga de tutun în buzunar (ISP.)** ¶ ⑤ **~(de hîrtie)**, săculeţ de hîrtie (▣ 4017) ¶ ⑥ ♣ **PUNGA-BABEI**[1] = **TURTĂ** ④; — **PUNGA-BABEI**[2] = **TĂTĂIŞĂ** ② ¶ ⑦ ♣ **PUNGA-POPII** = **TRAISTA-CIOBANULUI** (☛ **CIOBAN** ④) [comp. gr.-biz. πούγγη, lat. med. p u n g a şi vsl. p ą g v a].

○ **PUNGĂLEALĂ** (*pl.*-eli) *sf. Olten.* (CIAUŞ.) Faptul de a p u n g ă l i şi rezultatul acestei acţiuni.

○ **PUNGĂLI** (-ălesc) *vb. tr.* şi *intr. Olten.* (CIAUŞ.) A coase rău, făcînd creţuri în pînză (ca gura p u n g i i).

○ **PUNGĂLITURĂ** (*pl.*-turi) *sf. Olten.* (CIAUŞ.) = **PUNGĂLEALĂ**.

PUNGAŞ *sm.* Hoţ ordinar, borfaş, cel ce fură p u n g a cu bani: **în fundul curţii se vedeau diferite grupe de masalagii şi ~i (FIL.)**.

PUNGĂŞEALĂ (*pl.*-şeli) *sf.* ① Faptul de a p u n g ă ş i ¶ ② = **PUNGĂŞIE: oameni pe cari uneori îi vezi noaptea la pîndă gata la pungăşeli (JIP.)**.

PUNGĂŞI (-ăşesc) *vb. tr.* ① A fura: **asta e vr'un pungaş, a aflat că nu-i dumnealui acasă şi umblă să ne pungăşească (CAR.)** ¶ ② A face o pungăşie.

PUNGĂŞIE *sf.* ① Meseria de p u n g a ş ¶ ② Faptă de pungaş: **să facă bine şi cinstit, să nu-mi umble cu pungăşii (VLAH.)**.

PUNGĂŞOAICĂ (*pl.*-ce) *sf.* Hoaţă ordinară [p u n g a ş].

PUNGHIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf. Trans. Olten. dim.* **PUNGĂ: băgînd mîna în buzunariu, scoase două punghiţe de bani şi i le dete lui Petru (CAT.)**.

PUNGI (-gesc) *vb. tr.* ♠ A pungăşi (*în spec.* la jocul de cărţi: **petrecea o mare parte a zilei... iscodind fel de fel de teşmecherii ...spre a ~ pe pontatori (ALECS.); slujindu-se, cînd cu cărţile cele blagoslovite, cînd cu celelalte, a hotărît să-şi răzbune... pungind pre cei mai mari boieri (NEGR.)** [p u n g ă].

PUNGIT *adj.* Strîns ca o p u n g ă, încreţit, sbîrcit: **pe gura ei ~ă reveni pentru o clipă un zîmbet fin de neîncredere (D.-ZAMF.)**.

PUNGOCIU (*pl.*-oace) *sn.* — **PUNGOIU: negustorul se sculă în picioare, scoţînd din buzunar un ~ unsuros, destul de greu, plin cu mărunţiş (CAR.)**.

PUNGOIU (*pl.*-oaie) *sn. augm.* **PUNGĂ**. Pungă mare: **nu e nefer în oştirea noastră care să nu aibă cîte un ~ plin cu mahmudele şi dodecari (FIL.)**.

○ **PUNGUI** (-uesc) *vb. refl.* A se încreţi (ca o p u n g ă), a se sbîrci (*vorb.* de fructele ce cad înainte de a se coace) (PAMF.).

PUNGUIT *adj.* ① *p.* **PUNGUI** ¶ ② Ⓕ *Olten.* (CIAUŞ.) Sgîrcit, avar.

PUNGULIŢĂ. ○ **PUNGUŢĂ** (*pl.*-ţe), **PUNGUŞOARĂ** (*pl.*-re) *sf.* ① *dim.* **PUNGĂ: a plecat... c'o punguliţă plină de poli (GRIG.); Scoate colea punguliţa, Fă-o să-şi caşte gura (PANN); doamna scoate punguţa şi plăteşte socoteala toată (CAR.); şi cum mergea el pe-un drum, numa iaca găseşte o punguţă cu doi bani (CRG.); Cînd mi-i punguşoara plină, Mă culc cu mîndra pe mînă (FLOR.)** ¶ ② ♣ **PUNGULIŢĂ**, plantă cu miros neplăcut, cu flori mici albe; numită şi „tăşculiţă", „tăşcuţa-ciobanului", „buruiana-viermelui", etc. *(Thlaspi arvense)* (▣ 4018) ¶ ③ ♣ **PUNGULIŢA-PĂSTORULUI** = **TRAISTA-CIOBANULUI**.

Fig. 4018. Punguliţă.

PUNOIU... ☛ **PUROIU...**

*__PUNT__ = **PUNCT**.

*__PUNTA__[1] = **PONTA: tot meşteşugu-i de-a juca gros, de-a ~ bine şi de-a nu pierde (ALECS.)**.

*__PUNTA__[2] (-tez) *vb. tr.* ☛ A îndrepta spre ţintă (o armă de foc, *în spec.* un tun): **se duse Piccolomini să vadă cetatea şi apoi puntară tunurile spre dînsa (BĂLC.)** [fr. p o i n t e r, refăcut după p u n t].

PUNTE *sf.* ① Pod de lemn, îngust, aruncat peste o apă sau peste o rîpă şi care serveşte numai pietonilor (▣ 4019); Ⓟ: **a se face luntre şi ~** ☛ **LUNTRE**; Ⓟ: **fă-te frate cu dracul, pînă treci ~a**, tolerează tovărăşia ori-cui, pînă scapi de greutate;

Fig. 4019. Punte.

dracu nu face nici pomeni nici punţi nici uşi de biserică (JIP.) ¶ ② **~(a ferestrăului**, lemnul cel lung de la mijlocul ferestrăului, în dăltuiturile de la capătul căruia sînt vîrîte braţele (☛ ▣ 2076) ¶ ③ Stinghia pusă de-a curmezişul unui fund de butoiu (☛ ▣ 2229) ¶ ④ Parte a morii (☛ **TAB. XXXVII, B, 17**) ¶ ⑤ Pluta în care se vîră fitilul candelei ¶ ⑥ **POD** Ⓒ: **de la un datornic rău nu voi lua nimic decît la ~a raiului (ZNN.)** ¶ ⑦ Podeală de-a lungul unei corăbii sau unui vapor, întîiu la oare-care înălţime de fund şi apoi la fie-care etaj; covertă [lat. p o n t e m].

PUNTICICĂ (*pl.*-icele) *sf. dim.* **PUNTE**.

‡**PUNTURĂ** (*pl.*-turi *sf.* Înţepătură, împunsătură (BIBL.) [lat. p u n c t ū r a.

○ **PUP** 1. *sm.* ① *Trans. Băn.* ♣ Bobocel de floare: **era... frumos ca un ~ de trandafir (CAT.)** ¶ ② *Olten.* Punctuleţ, pată mică (ca o stropitură): **~ de tină** ¶ ③ *Trans.* (DENS.) ✕ Mălaiu copt în cenuşă, turta ¶ ④ *Mold.* ♣ — **CIUCIULETE** ② ¶ ⑤ *Mold.* ♣ = **SBÎRCIOG** ②.

2. (*pl.*-puri) *sn.* ① *Trans.* (BUD.) = **PUP** 1 ① ¶ ② *pl.* Desenuri rotunde în broderie (DENS.) [srb. p u p a.

PUPA (pup) *vb. tr.* ① Ⓕ Ⓟ **SĂRUTA** ②: **într'acea zi să nu se apropie... către trupul oare-cărui sfînt... nice să-l sărute nice să-l pupe, ce departe să stea şi să i se închine (PR.-GOV.); l-o rădicat pe bătrîn, l-o pupat mîna şi l-o pus pe divan (VAS.); Ghiţă. Ghiţă, pupă-l în bot şi-i papă tot, că sătulul nu crede la al flămînd (CAR.)**; ☛ **BOT** ③ ¶ ② Ⓟ A căpăta, a pune mîna pe ceva; a face cunoştinţă mai de aproape cu ceva: **Tu de la vizirul tot nu pupai banii (PANN); cîţi s'au prins cu mîna 'n sac... toţi au pupat duba (JIP.)** [lat. vulg. *p ŭ p p a r e < *p ŭ p p a „sfîrc"; înţelesul primitiv de „a suge" s'a păstrat în it. p o p p a r e, vfr. p o u p e r, etc.].

*__PUPĂ__ (*pl.*-pe) *sf.* Partea dindărăt a unei corăbii, a unei luntri, etc., în opoziţie cu „prora":

vaporul bătea bandiera franceză în prună și la ~ (I.-GH.) [fr. p o u p e].

PUPĂCIOS *adj.* F Căruia-i place să p u p e.

○**PUPĂGIOARĂ** (*pl.*-re) *sf.* ① *dim.* PUPĂZĂ ① ¶ ② PUPĂZĂ ⑥.

○**PUPĂI** (-ăesc, -ăiu) *vb. intr.* ① A striga ca pupăza (p u ! p u !): Ce ai, pupăză, cu mine? ...cînd îi ~, Toată lumea te-a urî Și cu bulgări or svîrlî (VOR.) ¶ ② Ⓕ *Trans.* A vorbi (PȘC.); a flecări (L.-M.); du-te 'n treabă-ți și nu mai ~ atîta (VAS.).

PUPĂJOARĂ (*pl.*-re) *sf. dim.* PUPĂZĂ.

PUPAT *sbst.* Faptul de a p u p a, sărutat: De ~, de sărutat, Popa nu ne dă păcat (ZNN.); tu s'o pocnești cu măciuca și lasă, dacă i-a mai trebui ~ (VAS.).

PUPĂTOR *adj. verb.* și *sm.* PUPA. Care pupă, căruia-i place să pupe, pupăcios.

PUPĂTURĂ (*pl.*-turi *sf.* ① Sărut: cu pupăturile voastre supărați copilul (L.-M.) ¶ ② = PUPAT: cînd încetă Martac, fu o ~ universală, o spargere de sticle pe toată linia (D.-ZAMF.) [p u p a].

PUPĂZĂ (*pl.*-peze) *sf.* ① Pasăre insectivoră, cu ciocul lung, roșcată, de mărimea unei mierle, și care are un moț de pene pe creștet, ca un evantaiu: e nesuferită din cauza mirosului urît ce răspîndește și a strigătului ei monoton (p u ! p u !); numită *iron.* și „cuc armenesc" *(Upupa epops)* (▣ 4020: de ce, în acest amețitor vălmășag de cioare și de pupeze, n'auzi niciodată puternicele bătăi de aripi ale unui vultur? (VLAH.); dacă auzi pupăza, dimineața, și ești pe nemîncate, atunci te spurcă și-ți pute gura toată vara (GOR.); ca pupăza își umple cuibul (PANN): Ⓕ: taci, pupăzo, se zice cuiva ce vorbește mult (VOR.); Spînului îi mergea gura ca pupăza, de-a amețit pe împăratul (CRG.); *de aci*, F: tacă-ți pupăza (ZNN.), tacă-ți gura ¶ ② ✕ Un fel de cozonac lung, ce seamănă cu cuibul unei pupeze; se face la botezuri, nunți, înmormîntări, etc. (▣ 4021): Și 'n sîn ți-oiu pune ~ Și 'n poală colaci: Și cu cîți îi rîde, Pupeze li-i întinde, Cu cîți îi sta, Colaci li-i da (BRL.); Ⓟ: colac peste ~ ☛ COLAC ① ¶ ③ *Băn.* Un fel de ciocan, ascuțit la un capăt, cu care se cioplesc pietre sau se scobesc lemne (VIC.) ¶ ④ *Olten.* Cicatrice, semn lăsat de o rană sau de o sgîrietură, după ce s'a vindecat (CIAUȘ.) ¶ ⑤ *Olten.* Semn convențional, întrebuințat de dogari, ce se pune pe fundurile vaselor (CIAUȘ.) ¶ ⑥ Plantă ierboasă din fam. leguminoaselor, cu flori roșii-purpurii, mai apoi albastre și la urmă verzui; crește prin pădurile umbroase, mai cu seamă la munte; numită și „pupăgioară", „pupezele", „orăstică", etc. *(Orobus vernus)* (▣ 4022) [*p u p ă < lat. u p u p a + *suf.* alb. -z ε].

Fig. 4020. Pupăză.

Fig. 4021. Pupăză.

Fig. 4022. Pupăză.

PUPĂZOIU *sm.* Bărbătușul p u p e z e i (MAR.) (VOR.).

○**PUPEGIOIU** *sm.*, PUPEGIOARĂ (*pl.*-re) *sf.* = PUPĂZĂ ⑥.

PUPEZELE *sf. pl.* = PUPĂZĂ ⑥.

***PUPILĂ** (*pl.*-le) *sf.* ① Deschizătura rotundă sau ovală din ochiu, în mijlocul irisului, și prin care se zărește fundul negru al ochiului; lumina ochiului (☛ ▣ 2679) ¶ ② Fată minoră, căreia i-au murit părinții, și care se află subt îngrijirea unui epitrop [fr. p u p i l l e].

***PUPITRU** (*pl.*-tre) *sn.* ① Măsuță, cu suprafața inclinată și cu o stinghie la margine, pe care se pun cărți, caiete, note de muzică, etc. (▣ 4023) ¶ ② Cutie în care se țin hîrtii sau cărți și a cărei față de sus e inclinată; se așază pe o masă, pe un birou, pe o bancă, spre a se putea scrie sau citi mai cu înlesnire (▪ 4024) [fr.].

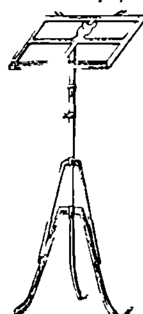

Fig. 4023. Pupitru de muzică.

PUPOIU (*pl.*-oaie *sn.* F Sărut grosolan, răsunător: la urma urmelor, unde nu-i dă și Trăsnea cel urîcios un ~ fără veste (CRG.) [p u p a].

○**PUPUI** (-uesc) *vb. refl. Olten.* (CIAUȘ.) A vorbi în taină, gură în gură; a conspira [comp. p u p ă i].

○**PUPUICĂ** *adj. f. Mold.* Drăguță, gingașă: da știi, zău, că-i ~ de tot! (ALECS.); parcă-i scoasă din cutie, zău, așa-i de ~ (NEGR.); — *adv.*: dați brațul și mergeți ~, tot pe vîrful scarpilor (ALECS.).

PUPUIU *sbst. Trans.* Cocoașă, gheb: o babă carabă, șchioapă, cu ~ în spate (CONV.) [comp. ung. p u p sau ngr. πούπη „cocoașă"].

Fig. 4024. Pupitru.

***PUR¹** 1. *adj.* ① Curat, neamestecat: aur ~; vin ~; rasă ~ă; ☛ PUR-SÎNGE ¶ ② Nestricat, nealterat: aer ~ ¶ ③ Senin, limpede, fără nori: cer ~ ¶ ④ Neturburat de nimic: o bucurie ~ă ¶ ⑤ Nepătat, neprihănit, neîntinat: o conștiință ~ă ¶ ⑥ Corect, fără vre-un amestec străin sau rău: un stil ~ ¶ ⑦ Gol, deșert: vorbe ~e; ~e invenții ¶¶ Ⓒ ☛ IMPUR.

2. PUR ȘI SIMPLU *loc. adv.* Numai și numai, fără rezervă sau condiție [lat. p u r u s, cu înțelesurile fr. p u r].

○**PUR²** *sm.* ① Plantă bulboasă, cu flori purpurii dispuse în umbelă globuloasă; numită și „aiu" *(Allium rotundum)* (▣ 4025) ¶ ② — AIUL-ȘARPELUI ¶ ② LUMÎNARE ③ [comp. lat. p o r r u m].

PURADEL, PURDEL *sm.* Copil de Țigan: pe cînd eram un puradel mai mititel decît barosul tătucăi, am apucat eu pe bunicul lui tata al meu (SAD.); Ganul Țiganul... avea și-o muiere cu care căpătase vre-o șase puradei, va să zică pui de Țigan (RET.); intră apoi în casă și spuse purdeilor și horhunei lor cum a înceluit pe Român (MAR.) [ung. p u r d é].

Fig. 4025. Pur.

○**PURAV** *adj. Trans.* Iute la mînie, arțăgos, rău la fire (CONV.) (PȘC.); *pr. ext.* despre animale: mare nevoie am de un slujitor voinic care să-mi păzească o iapă ~ă ce am (MERA) [comp. PORAV].

○**PURCAR...** ☛ PORCAR...

PURCĂREAȚĂ (*pl.*-ețe) *sf.* Locul unde zac, unde se odihnesc porcii: cînd a ajuns pe grindul purcăreții, și-a zărit porcarul dormind cu fața 'n sus (S.-ALD.) [lat. vulg. p o r c a r ĭ c i a].

PURCEA (*pl.*-cele) *sf.* Scroafă tînără; F: a luat purceaua de coadă, s'a îmbătat [lat. p o r c ĕ l l a].

PURCEDE (-ced, ‡-ceg; *pf.* -cesei; *part.* -ces) 1. *vb. intr.* ① A porni, a pleca dintr'un loc, a pleca la drum: Dumitrașco-Vodă avea poruncă de la Mehmet-Pașa... să purceagă mai de sîrg la oaste (N.-COST.); așa s'au strîns cu toții și au purces asupra Sașilor (NEC.); care arhiereu... va purcede de la scaunul lui, de se va duce într'alt loc, ca să se tămăduească, ...nu se pedepsește (PRV.-MB.); și luîndu-mi rămas bun de la părinți, am purces cu bunicul spre Pipirig (CRG.); Purcesei sara d'acasă, Purcesei prin bătătură Cu luleaua-aprinsă 'n gură (MAR.) ¶ ② ~ grea, îngreunată, a rămînea însărcinată: s'au desmierdat cu un ibovnic al ei și au purces grea (GAST.); din momentul acela ea purcese îngreunată (EMIN.); coțoicuța, cum numai a mîncat oscioarele, a și purces pe loc îngreunată (SB.) ¶ ③ A izvorî, a-și lua naștere: au luat în gios de la Podul-Înalt prin pădure și au ieșit unde purcede apa Smilei, în ținutul Tutovei (GR.-UR.); uriașii munți, cu vîrfurile ascunse în nouri, de unde purced izvoarele și se revarsă pîraiele cu răpejune

(CRG.); toate scorniturile... care purced şi curg din neştiinţe, lesne le putem lăpăda (TICH.) ¶ ④ A emana: Duhul cel adevărat care de la Părintele purcede (DOS.)

2. *vb. tr.* A porni pe cineva, a-l trimite undeva: au purces Nicolai-Vodă pre frate-său ...la Ţarigrad (LET.) [lat. p r o c ē d ĕ r e].

‡**PURCEGĂTOR(IU)** *adj. verb.* şi *sm.* PURCEDE. Care purcede (N.-COST.).

PURCEL *sm.* Porc tînăr: purceii ieştea or creşte mari şi iar... şi-or face purcei (SB.); ~ de lapte, purcel care suge încă; ☛ CĂŢEL ① [lat. p o r c ĕ l l u s].

PURCELAŞ *sm.* ① *dim.* PURCEL: Măi bădiţă, du-te acum, Că te-aşteaptă hida 'n drum, Tot cu vin roşu 'ndulcit Şi cu ~ul fript (IK.-BRS.) ¶ ② SCĂIEŢELE-POPII.

○**PURCELI** -elesc *vb. refl.* A se împerechia (*vorb.* de porci): tot aşa s'or ~ şi-or face purcei şi-om avea o turmă mare mare de porci (SB.) p u r c e l.

○**PURCELUCĂ** *sf. Trans.* *dim.* PURCEA: un măscuraş şi o ~ şi a oprit lelea Nastasia: purcelaşul să-l aibă de Crăciun şi purceluca s'o ţină de sămînţă (RET.).

PURCELUŞ *sm.* *dim.* PURCEL: Purceluşi cu coada sfredel şi cu beţe 'n loc de labă, Cum mai bine i se şede unui ~ de treabă (EMIN.); am un ~ cu maţele de oţel (GOR.), *ghicitoare despre* „lacăt".

PURCELUŞĂ (*pl.*-şe *sf.* ① *dim.* PURCEA ¶ ② PITULICE ①.

PURCES *sbst.* Faptul de a p u r c e d e, pornire, plecare: scăpase din robie în beciurile curţii la ~ul din Iaşi a Moscalilor (N.-COST.).

‡**PURCEZĂTOR** *adj. verb.* PURCEDE. Care purcede (VARL.).

PURCICĂ *pl.*-cele *sf.* — PURCEA: purcica a oreşte mare... şi a face purcei (SB.); Am o ~ mică Şi nu 'ncape 'n poieţică (GOR.), *ghicitoare despre* „lingură".

PURCICUŢĂ (*pl.*-ţe *sf.* *dim.* PURCICĂ: Am o ~ vijneată, Cînd o prinzi de urechi, Face fîşti! în coştireaţă (SB.), *ghicitoare despre* „cheie".

PURCOIU ☛ PORCOIU 2.

PURDALNIC PÎRDALNIC: apoi s'au întîmplat şi nişte ~e de friguri (CAR.).

PURDEL ☛ PURADEL.

○**PUREC** ☛ PURICE.

PURECA ☛ PURICA.

○**PURECE** ☛ PURICE.

***PURGA** (-gez) 1. *vb. tr.* A da o curăţenie; a deşerta pîntecele cu ajutorul unei curăţenii.

2. *vb. refl.* A lua o curăţenie [fr. p u r g e r].

***PURGATIV** 1. *adj.* Care purgează, care are proprietatea de a provoca deşertarea pîntecelui.

2. (*pl.*-ive *sn.* Medicament care slujeşte de curăţenie [fr.].

***PURGATORIU** (*pl.*-orii) *sn.* Locul unde, după învăţătura bisericii catolice, se duc sufletele morţilor mai întîiu, spre a se curăţi prin foc de păcatele pe care nu le-au ispăşit în viaţă; F: nerod (e) acel ce laudă hoiteia, ~l acest mîrşav, unde-şi riscă cineva punga, cinstea şi viaţa (NEGR.) [fr. p u r g a t o i r e].

PURICA (-ic), PURECA (-ec 1. *vb. tr.* ① A căuta să prindă şi să ucidă puricii, a curăţa de purici: ~ cămaşa, cojocul, aşternutul ¶ ② Ⓕ F A căuta cu de-amănuntul; a scotoci: de cumperi lucrul, îl purici ş'apoi tocmeşti (JIP.); chivuţele... cînd cumpără haine vechi, le purică prin toate îndoiturile (CAR.) ¶ ③ A bate, a trage o bătaie (ca şi cînd ar scutura puricii de pe cineva : Trifon... porunci biţei să le iasă înainte: aceea nu glumi, ci mi-i purecă cît se poate de bine (RET.).

2. *vb. refl.* A se curăţa de purici [lat. *p u l ĭ c a r e < p u l ĭ c e m].

PURICALE ☛ PORICALE.

PURICĂRIE *sf.* Mulţime de p u r i c i: noi, ca nişte călători înţelepţi, nu luarăm în seamă această ~ (BOL.).

PURICARIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* Mică plantă cu miros neplăcut, care face flori galbene, dispuse în mici capitule la vîrful ramurilor; numită şi „puricică", „puricioasă", „iarba-puricelui", etc. (*Pulicaria vulgaris*) (▣ 4026) [p u r i c e].

PURICAŞ *sm.* ① *dim.* PURICE ¶ ② Insectă mititică, ce seamănă cu p u r i c e l e de casă; e de coloare neagră - verzuie şi trăeşte prin păduri şi dumbrăvi, sărind încolo şi încoace pe zăpada de sub tufişe sau stînd pe sub lemnele putregăioase de sub omăt: numit şi „purice-de-omăt" (*Podura nivalis*).

PURICĂTURĂ, PURECĂTURĂ (*pl.*-turi *sf* F Faptul de a p u r i c a: bătaie sdravănă.

PURICE, PURECE, *Băn. Trans.* PUREC *sm.* ① Insectă mititică, fără aripi, de coloare cafenie, care trăeşte ca parazit pe corpul omului şi al animalelor, hrănindu-se cu sîngele lor (*Pulex irritans*) ▣ 4027 : dacă vrei să nu te mănînce purecii peste an, să nu le zici pe nume, nici să-i omori în luna lui Mart (GOR.); cînd vezi întîia oară (primăvara ... miei negri, ai să faci pureci (GOR.); elefantul îi se părea purece pe lîngă acest cucoş (CRG.); F: cît un ~, foarte mic; Ⓕ: a i se face inima cît un ~, a nu mai putea de frică; de cînd se potcovea ~le, în vremurile de demult (formulă întrebuinţată în basme, spre a se arăta timpul cînd s'au întîmplat cele ce se povestesc); F: a nu face (mulţi) purici într'un loc, a nu face ispravă într'un loc, a nu se ţinea de ceva, a nu fi statornic: vara nu făceam purici mulţi pe la şcoală (CRG.); Frunză nu făcea mulţi purici pe-acasă (VAS.); ⓑ: e plin de parale ca cîinele de purici (ZNN.), e foarte bogat; *iron.* a scutura de purici, a trage o bătaie; mînca-te-ar puricii! un fel de blestem ironic; — PURICELE-DE-CÎMP, mică insectă, de coloare neagră, foarte stricăcioasă, care mănîncă inul, trifoiul şi varza; numit şi „purice-de-in", „purice- negru" sau „purice-de-pămînt" (*Haltica nemorum*) ▣ 4028 ; — PURICELE-DE-GRĂDINĂ, mic gîndăcel, de coloarea oţelului sau verde, care mănîncă legumele şi în special varza; numit şi „purice-de-varză", „purice - de - curechiu", „purice - de - răsad" sau „purice - verde" (*Haltica oleracea*) ▣ 4029 ¶ ② IARBA-PURICELUI PURICARIŢĂ ¶ ③ Ţintă mică, cuişor de lemn sau de fier [lat. p u l ĭ c e m].

Fig. 4026. Puricariţă.

Fig. 4027. Purice.

Fig. 4028. Purice-de-cîmp.

Fig. 4029. Purice-de-grădină.

○**PURICEASĂ** *sf.* (POL.) (L.-M.) = PURICARIŢĂ [p u r i c e].

PURICEL *sm.* ① *dim.* PURICE ① ¶ ② — PURICE ③ (PAMF.).

PURICI (-icesc) *vb. tr.* A bate cuişoarele numite p u r i c i, a prinde cu cuişoare, a ţintui: pereţii casei, înainte de a se lipi... se puricesc cu nişte penişoare mici numite puricei (PAMF.).

PURICICĂ, PURICIOASĂ *sf.* PURICARIŢĂ [p u r i c e].

***PURIFICA** (-fic) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) face pur, a (se) curăţa, a (se scoate toate substanţele necurate sau străine din ceva: ~ aerul, hainele; ~ aurul; nimic nu intra în curte decît după ce se purifica la fum (I.-GH.); Ⓕ: ~ moravurile [lat.].

***PURIFICARE**, PURIFICAŢIUNE, PURIFICAŢIE *sf.* ① Faptul de a (se) p u r i f i c a: ~a aerului, aurului ¶ ② Datină religioasă prin care omul se curăţeşte în anumite împrejurări: ~a muierii ce a născut se face după patruzeci de zile (L.-M.) [fr.].

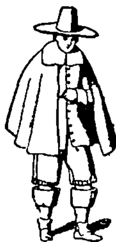
***PURIFICATOR** *adj.* şi *sm.* Care purifică [fr.].

***PURISM** *sbst.* Sistemul aceluia care exagerează căutînd să vorbească sau să scrie în limba cea mai pură, cea mai corectă din punctul gramatical, şi care evită tot ce e străin geniului şi originii acestei limbi [fr.].

***PURIST** *sm.* Partizan al purismului, cel ce se ţine de purism [fr.].

***PURITAN** *sm.* ① Membru al unei secte

presbiteriene engleze care pretinde că practică singură religiunea cea mai pură; persecutați în Anglia, puritanii emigrară apoi în America [▪] 4030); — *adj.*: **un ministru ~** ¶ ② Ⓕ Persoană care, în literatură, în politică, în viața de toate zilele afectează principii din cale afară de austere [fr.].

Fig. 4030. Puritan.

***PURITANISM** *sbst.* ① Doctrina, secta puritanilor ¶ ② Ⓕ Rigorism împins la exces [fr.].

***PURITATE** *sf.* ① Însușirea a tot ce e pur, curățenie perfectă: **~a aerului, apei; ~a limbii, a stilului** ¶ ② Nevinovăție, castitate, curăție: **~a moravurilor, sufletului** ¶ ③ Corecțiune, eleganță; delicatețâ: **~a desenului; ~a gustului** ¶¶ Ⓒ ☛ **IMPURITATE** [fr. pureté].

PUROIA (-oiez) *vb. intr.* A scoate puroiu, a coace.

PUROINIC **PORANICI.**

PUROIOS *adj.* Plin de puroiu.

PUROIU. **PUNOIU** *pl.*-oaie, ‡-oi) *sn.* Materie cenușie sau gălbuie ce se formează în răni sau în bubele coapte, coptură: **clinii... puroile și ranele mișelului lingea-l și nu-l vătăma (COR.); mergea la cei bolnavi de-i spăla... și-i ștergea pre acei betegi, stricați de rane și stricați de punoaie (DOS.)** [lat. *puronium ← pus, puris; forma **punoiu** e refăcută după gunoiu].

***PURPURĂ** (*pl.*-re. -ri *sf.* ① Materie colorantă de un roșu închis, foarte prețuită în vechime, care se scotea înainte dintr'un molusc, iar acum se extrage din coșenilă ¶ ② Coloare purpurie ¶ ③ Porfiră, stofă văpsită cu purpură, purtată înainte vreme numai de suverani sau de cei mai înalți demnitari ai Statului: **mantie de ~**; *de aci*, Ⓕ: demnitatea consulilor, împăraților și înalților funcționari, la Romani; mai tîrziu, demnitatea regală; **purpura romană**, demnitatea de cardinal [lat. purpura, cu sensurile fr. pourpre].

***PURPURIU** *adj.* De coloarea (roșie - închisă a) purpurei: **ceaiul vărsat prin pahare lua o văpsea purpurie, amestecîndu-se cu rumul de Jamaica (NEGR.).**

***PUR-SÎNGE** *sm.* Cal de rasă nobilă, de origine arabă sau engleză [fr. pur-sang].

PURTA (port) 1. *vb. tr.* ① A duce, a ținea în mîini sau pe o parte a corpului, a fi încărcat cu ceva: **~ un copil în brațe; ~ o povară; ~ un sac în spinare**; Ⓕ: **~ jugul**, a fi supus cuiva, a fi stăpînit de cineva ¶ ② A căra, a transporta, a duce dintr'un loc într'altul: **~ sacii cu grîu la moară; veni un lup den pădure și purta gătejii de băga în foc (MX.); pre unii ca aceștia carii iau doaă muieri, poartă-i pre ulițe cu pielea goală, șezînd călare pre măgariu (PRV.-MB.); își povestesc... cum i-a amăgit pasărea vicleană, cum i-a purtat din loc în loc (ODOB.)**; *F*: **~ pe la icoane** ☛ **ICOANĂ** ② ¶ ③ A conduce, a mîna, a face să meargă după sine, a duce de mînă: **~ de mînă; orb pre alt orb poartă și amîndoi cad în groapă (PR.-GOV.); leagă cinele de grumaz, apoi îl poartă după tine (ȚICH.); ~ pe cineva de nas** ☛ **NAS** ② ¶ ④ A conduce, a avea priveghere peste ceva, a fi căpetenia, a fi în capul unei lucrări, unei administrațiuni, etc.: **~ trebile; de douăzeci și mai bine de ani de cînd port vornicia în Pipiriș, am adus-o cam anevoie numai cu răbușul (CRG.); ~ danțul**, a conduce danțul, a fi în capul danțului: **un vornic mare purta un cap de danț și alt vornic mare purta alt cap de danț (NEC.); într'o horă trebue să fie unul să o poarte... uneori poartă danțul și un om prost (GAST.); Gad, intrarmîndu-se, va purta oștile înaintea lui (FAL.)** ¶ ⑤ **~ în pîntece**, a fi grea, însărcinată (despre femei și despre animale) ¶ ⑥ **~ cu vorba**, a amîna, a tărăgăna, a face făgăduieli deșerte: **tot l-au purtat cu voroave și nu l-au mai dat oaste, pînă ce i s'au tîmplat de au murit acolo (NEC.); ~ cu minciuni**, a nu se ținea de vorbă, amăgind cu minciuni ¶ ⑦ A avea pe corp o îmbrăcăminte, o podoabă, etc., a fi îmbrăcat sau încălțat cu ceva: **~ haine frumoase; ~ doliu**, a fi îmbrăcat în haine negre; **~ mănuși, ghete de lac; ~ un inel, ochelari, o floare la butonieră** ¶ ⑧ A îmbrăca pe cineva: **o purta cu salbi de galbeni și cu haine de șahmarand și cu șlic de sobol și cu multe odoare împodobită (NEC.); De cînd m'a luat, Bine m'a purtat, Cu cămeși de in, Cu guler de fir (BUR.)** ¶ ⑨ A păstra neatins: **~ barbă, plete lungi** ¶ ⑩ A ținea (*vorb.* despre atitudinea corpului: **~ capul sus; ~ nasul în vînt** ¶ ⑪ A avea la sine, asupră-și: **carele va ținea drumurile și căile oamenilor de va fura, însă arme nu va ~ cu sine, pre acesta... să-l gonească dentr'acel loc (PRV.-LP.); cine poartă la sine otravă face prepus c'au otrăvit el pre neștine (PRV.-MR.); cela ce poartă și îmblă cu bani răi, acela face prepus cum să fie și el soție cu calpuzanii (PRV.-MB.)** ¶ ⑫ A avea: **~ numele**, a se numi ¶ ⑬ A avea anumite sentimente: **~ frică de cineva; ~ dragoste pentru cineva; ~ grije de cineva; ~ respect cuiva; N'am dat în viață nimănui Prilej să-mi poarte dușmănie (COȘB.); dacă vei avea vecin rău... nu purta contra-i ură (PANN)** ¶ ⑭ A întreprinde, a face: **~ războiu** ¶ ⑮ A îndemna, a împinge la ceva: **de atîtea ori m'au înșălat și m'au purtat la faptele cele de rușine (GAST.)** ¶ ⑯ A suporta: **~ toate cheltuielile casei; venit-am... întocma cu aceia ce au purtat zăduhul zilei (GAST.)** ¶ ⑰ **~ în gură pe cineva**, a-l cleveti, a-l vorbi de rău ¶ ⑱ A aduce: **~ noroc; ~ prejudițiu.**

2. *vb. refl.* ① A fi dus, susținut ca o povară: **în unele părți, donița cu apă se poartă pe cap** ¶ ② A se transporta, a umbla, a se duce dintr'un loc într'altul: **cîțiva nespălați de mazili se purtau printre oameni de colo pînă colo (CRG.)** ¶ ③ A plana, a pluti: **duhul lui Dumnezeu se purta deasupra apei (BIBL.)** ¶ ④ A se îmbrăca, a fi îmbrăcat sau încălțat cu ceva: **împăratul... o au urgisit să nu mai fie volnică a să mai ~ în portul împărătesc (GAST.); căciula nu se poartă vara; Ia vezi chealã cum se poartă Cu papuci de iapă moartă, Cu cercei numai d'o toartă, Cu panglice ceadîrii, Atîrnate de chelii (TEOD.)** ¶ ⑤ A se păstra neatins: **nu se mai poartă plete lungi** ¶ ⑥ A se conduce, a avea purtări bune sau rele: **Dacă știi cum să te porți, Bucățica chiar din gura lupului poți să o scoți (PANN); Ⓟ: ori te poartă cum ți-e vorba, ori vorbește cum ți-e portul** ¶ ⑦ A trata bine sau rău pe cineva: **se poartă aspru cu slugile; s'a purtat rău cu mine** [lat. portare].

PURTARE *sf.* ① Faptul de a purta: **~a unei poveri; ~a jugului; ~a trebilor; ~a pălăriei de paie** ¶ ② Faptul și felul de a se purta, conduită: **~ bună, rea; certificat de bună ~; ~a dumitale lasă de dorit.**

PURTĂREȚ *adj.* ① Ușor de purtat, portativ ¶ ② Care se poartă în toate zilele, care se poate purta mai multă vreme fără să se strice (*vorb.* de îmbrăcăminte sau de încălțăminte): **scurteica asta e bună s'o ai și pentru biserică și la horă și să fie și purtăreață (JIP.)** ¶ ③ ‡ Mobil, mișcător: **lucruri ~e (DOS.).**

PURTAT 1. *adj.* ① *p.* **PURTA** ¶ ② Care s'a purtat multă vreme (*vorb.* de o îmbrăcăminte sau de o încălțăminte), care nu mai e nou, învechit, uzat: **haine, cizme ~e** ¶ ③ Întrebuințat multă vreme, prelucrat adesea: **cu cît locul va fi mai vechiu și mai ~, cu atîta este mai bun pentru hrișcă (ION)** ¶ ④ Umblat prin lume, cu experiență, care a văzut multe: **d-ta, moș Nichifor, ești om ~, știi mai bine decît mine (CRG.); Băiat ~ și ferecheș, Știe traiul pe la băi (VLAH.)** ¶¶ Ⓒ **NEPURTAT.**

2. *sbst.* ① Faptul de a purta ¶ ② Fel de a se purta, de a se îmbrăca; port: **nu e deosebire între dînsele nici la stat nici la ~ (CRG).**

PURTĂTOR *adj. verb.* și *sm.* **PURTA.** ① Care poartă: **episcopul iaste și să chiamă... purtătoriu de grijă tuturor creștinilor (PRV.-MR.)** ¶ ② Persoana căreia trebue să i se plătească acțiunea sau lozul la prezentare; **acțiune la ~**, acțiune care trebue plătită ori-cui la prezentare, spre deosebire de „acțiunile nominative": **proprietatea acțiunilor la ~ se transferă prin simpla tradițiune a titlului (COD.-COM.).**

***PURULENT** *adj.* Puroios, în care se produce puroiu: **oftalmie ~ă** [fr.].

PURUREA, PURURE, PURURI, adesea precedat de de-(a): **DE-(A) PURURE(A), DE-A PURURI** *adv.* Mereu, ori-cînd, totdeauna, în veci: **bradul este simbolul generației... pentru că e pururea verde, iarna ca și vara (ISP.); ei își rădică în slăvi bogata lor podoabă de cetini pururea verzi (VLAH.); apoi zi că nu-ți venea să pornești la drum... cu asemenea om vrednic și de-a-pururea vesel (CRG.); darul este de la Dumnezeu și rămîne de-a-pururi, iar omul e lut și piere (VLAH.); de-pururea se va certa cela ce învață**

pre altul să facă vre-o greșală (PRV.-MB.); rădicatu-s'au o samă de Căzaci ca niște lupi învățați de-pururea la pradă (GR.-UR.) [comp. lat. p o r r o].

PUS 1. *adj. p.* PUNE ¶¶ C ☛ NEPUS.

2. *sbst.* Faptul de a pune.

†**PUSĂTURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* ① ‡ Poziție, așezare, situație: acele trei părți... de pe pusătura locului ...le-au numit... măluroasă, muntoasă și din mijloc (CANT.) ¶ ② ♯ Ⓟ Boală p u s ă prin vre-un farmec: Tu știi de toate adusăturile, De toate făcăturile, De toate pusăturile (P.PRV.).

PUSCEA ☛ PUȘCEA.

PUSNIC... ☛ PUSTNIC...

†**PUSOARE** *sf.* 1 ‡ Așezare, poziție, situațiune: locul aduce de le caută lăcuitorilor a-și face haine... cum este firea cerului și ~a vre-unei părți de loc (N.-COST.) ¶ 2 ‡ Sad: acela ce va tăia vie roditoare sau și pusori sau și saduri (PRV.-MB.)), acestuia să-i taie mînule (PRV.-LP.) * ③ *Trans. Băn.* ♈ Curmătură pe unde trec fiarele sălbatice și unde stau la pîndă vînătorii (PĂC.) [p u s].

*****PUSTĂ** (*pl.*-te) *sf.* ① Cîmpie întinsă cu pămînt nisipos, stepă în Ungaria) (▪ 4031): este tot o vînă de pămînt în toată lungimea Ungariei, pe care le numesc românește cîmpurile Ungariei, și ungurește ~ (C.-RAD.); ☛ P. IST. ¶ ② *Maram.* Loc pustiu: Mîndra mea de mult mă mustră Ce-am făcut drumu prin ~ (BRL.) [ung. p u s z t a].

Fig. 4031. Pustă.

PUSTIE *sf.* ① ● Ținut întins, neroditor și nelocuit, deșert, pustietate, pustiu: pustia Saharei; toți căzură și muriră în ~ carii ieșise den Eghipet (PAL.); nu se va chema că hicleneaște mănăstirea... cînd se va face călugărul schimnic sau sihastru în pustii (PRV.-MB.); ☛ DUCĂ-SE-PE-PUSTII ¶ ② Pustia, naiba, dracul: Gătat-ai, fiică, holda? — Gătatu-o pustia (BRL.); o știu eu cît e de dulce și de amară, bat'o pustia s'o bată! (CRG.); de ce nu l-am rugat s'o lase la pustia de pușcă! (CAR.); comp. PUSTIU 1 ⑤ [‡ p u s t i n ĭ e < vsl. p u s t y n i, bg. p u s t i n j a].

PUSTIETATE *sf.* ① Loc p u s t i u, nelocuit de nimeni; singurătate: și a stat această mănăstire aproape două veacuri pitită în ~a codrului (VLAH.); ar fi cutreierat toată noaptea, dacă tăcerea și ~a stradelor nu l-ar fi obosit (DLVR.); ~a goală sub arșița de soare în patru părți a lumii se 'ntinde 'ngrozitoare (ALECS.) ¶ ② Ținut sălbatic, neroditor: drumeața... a mers iarăși un an de zile prin niște pustietăți și mai grozave decît cele de pînă aici (CRG) ¶ ③ Pustiu, deșert: glasul nenorocitului se pierdea în ~ (I.-GH.).

PUSTII (-tiesc), ♯ **PUSTIA** (-tiez) 1. *vb. tr.* ① A lăsa p u s t i u a face să rămîie pustiu: bieții oameni și babele și altă sărăcime pustiau casele și fugeau în lume plîngînd (N.-COST.) ¶ ② A nimici, a distruge tot în cale, a devasta: noroadele sălbatice ale Asiei se năpusteau... jefuind orașele și pustiind pămîntul pe unde treceau (VLAH.); astfel și lupul cu puii săi pustiază codrii, fără de-a bănui lațul ce-i va înstruna într'o zi pe toți (ODOB.).

2. *vb. refl.* A rămînea pustiu, a se goli (de oameni, de vite): s'au pustiit locurile aceste unde se chiamă Dacia, ce era așezată cu Rîmleni de Traian, împăratul Rîmului (N.-COST.); ca prin farmec ograda se pustii (GRL.)

PUSTIIRE *sf.* Faptul de a (se) p u s t i i, nimicire, devastare: pe ori-unde treceau, ~a rămînea în urma lor (ISP.).

PUSTIITOR *adj. verb.* PUSTII. Care pustiește: sute de ani au bătut în părțile acestea vijeliile noroadelor flămînde și pustiitoare (VLAH.).

PUSTIU 1. *adj.* ① Deșert, gol, nelocuit, neumblat: scriu alte istorii pentru țara noastră, Moldova, cum au stătut pustie peste 600 de ani (GR.-UR.); de atunce au rămas țara pustie din Prut pînă în Nistru pînă astăzi (MUST.); de-abia înserase, ulițile erau însă pustii (NEGR.); casa omului fără copii e casă pustie (DLVR.); așa dar școala a rămas pustie pentru o bucată de vreme (CRG.) ¶ ② Singuratec: de le va ucide (dobitoacele) și le va beli în pădure sau fie în ce loc ~, atunce stăpînul aceluia să plătească toată paguba (PRV.-MB.) ¶ ③ Lipsit cu desăvîrșire; lăsat în părăsire, părăsit de toți: părăsind vatra părintească, pustie de farmecile de odinioară (DLVR.); multă vreme a trecut... de cînd sîntem pustii fără de dînsa (MERA); Tu, inimă pustie, Stai tot la vatră 'ncet plîngînd (COȘB.) ¶ ④ Ⓕ Desnădăjduit: Toată jalea mea pustie Mi-oiu preface-o 'n rugăciune la picioarele Preasfintei (VLAH.) ¶ ⑤ Ⓟ Afurisit, păcătos: așa de m'a săgetat ~l de ghimpe, încît am țipat și m'am deșteptat (ISP.); trageți mai bine tot înainte, ce mai atîta grijă pentru astă pustie de gură? (CRG.); o pustie de tuse... îl întețise și mai tare (D.-ZAMF.); ce să am? ale pustii de bătrîneți! (DLVR.) ¶ ⑥ A ~, plin de jale, ce înfioară; cobind, prevestind ceva rău, a moarte: aud... un glas femeiesc cîntînd, a ~, o doină (UR.); cînd latră cînele a ~, trec duhuri rele pe lîngă casă (GOR.).

2. (*pl.*-iuri) *sn.* ① = PUSTIE ①: și se ridică Avram și mergînd, tăbărî în pustiiu (BIBL.); ~l Saharei; și mergînd așa prin niște pustiuri, au dat de-un om bătrîn (SB.); trecu pustiuri, dumbrăvi, munți și vălcele (ISP.) * ② Singurătate, pustietate: fata din piatră, sătulă și de ~l munților și de iubirea singuratecă ...se gîndea ziulița întreagă la locuri desfătate și pline de lume (ODOB.); F: se afundă mai mult în ~l uitării și al nepăsării (I.-GH.): ~l amintirilor (DLVR.) [vsl. p u s t y n i].

PUSTNIC, **PUSNIC** *sm.* Om, mirean sau călugăr. care s'a retras de lume și trăește singur într'un loc pustiu, petrecînd în rugăciuni și ducînd o viață foarte severă, sihastru, schimnic (▪ 4032): a fost odată într'o pustie mare un pustnic și petrecea singur, singurel (ISP.); cît era de pusnic Dănilă, tot mai mult se bizuia în drughineață decît în sfînta cruce (CRG.); îl văd palid, blînd, visător, într'o odăiță retrasă, trăind ca un pusnic cu cărțile, cu gîndurile lui (VLAH.) [vsl. p u s t y n ĭ n i k ŭ].

Fig. 4032. Pustnicul de pe muntele Pionul (după o gravură veche).

PUSTNICESC *adj.* De p u s t n i c: își încheie firul vieții în rugăciune și smerenie pustnicească (GRIG.).

PUSTNICI, **PUSNICI** (-icesc) 1. *vb. intr.* A trăi retras ca un p u s t n i c: un singur schitule era ascuns într'un luminiș pe brîul muntelui, unde pusniceau cîțiva călugări (CRG.).

2. *vb. refl.* ① A se face pustnic: Hotărî să meargă la o mănăstire Să se pustnicească și a și plecat (SPER.); te-i face popă ca tată-tău cînd s'or pusnici toți bivolii din mănăstirea Neamțului (CRG.) ¶ ② A-și face un sălaș de pustnic: în fundul Izvorului-Alb se pustnicise într'o vreme un sihastru (GRIG.).

PUSTNICIE, **PUSNICIE** *sf.* ① Viață, traiu de p u s t n i c; condițiunea de pustnic: aveți noroc... că-mi sînt mai dragi banii decît pusnicia, că v'aș arăta eu vouă (CRG.); acolo, în sălbăticia și pustietatea aceea, trăesc patru schimnici în adevărata pusnicie, ca pe vremea sfinților (VLAH.) ¶ ② Sălaș, așezare de pustnic.

*****PUSTULĂ** (*pl.*-le) *sf.* ♯ Bășicuță pe piele, bubuliță [fr.].

*****PUSTULOS** *adj.* ♯ Plin de pustule, bășicos, bubos [fr.].

○**PUȘCA** (pușc) 1. *vb. tr.* și *intr.* A trage cu p u ș c a, a împușca: nu-l putem nici ~ nici spînzura și nici închide, că-i sînge împărătesc (RET.); cînd trăsnește, pușcă sf. Ilie după dracul, pe care-l urmărește (SEZ.).

2. *vb. refl.* A se împușca: cînd se pușcă, se spînzură sau se îneacă cineva de bună voie, atunci trebue să se schimbe vremea (MAR.).

PUȘCĂ (*pl.* puști, ‡ pușe) *sf.* ① ‡ Tun: cînd dau puștile lui Matei-Vodă într'înșii, toți cădeau la pămînt (M.-COST.); oaste turcească este multă, patru sute de mii și pușe mari patru sute, tot tunuri mari (NEC.); praf de ~ ☛ PRAF④ ¶ ② ‡ ~ de apă, pompă de incendiu: avînd pușe de apă acei Cazaci... au stins focul (NEC.) ¶ ③ Armă de foc modernă, cu țeavă lungă și cu care se împușcă cu gloanțe, alice, etc. (▣ 4033) (☛ CARABINĂ,

FLINTĂ, MUSCHETĂ, etc.; ~ cu cremene ☛ CREMENE 2 ②; la o bătaie de ~ ☛ BĂTAIE ⑩; cît bate pușca ☛ BATE 2 ⑫; Ⓕ: (a se duce ca lăsat din pușcă (SLV.); (verba rea se duce) ca din ~ (ZNN.), ca și cînd ar fi scăpat din ~, ca glonțul de iute; de aci, adv. a se duce ~, iute ca săgeata, ca fulgerul: iar eu, nebăgător de seamă cum eram, îmi puneam pălăria pe ceafă, și mă duceam ~ la moară (GN.); Ⓟ: cu pușca goală la vînat să nu pleci (ZNN.); Ⓟ: băiatul cere ~ și fata furcă (ZNN.), fie-căruia ce i se cuvine; Ⓟ: trei lucruri nu se împrumută: calul, nevasta și pușca (ZNN.)

Fig. 4033. Puști.

¶ ③ adv. Gol ~, în pielea goală, despuiat¶ ④ Mold. ~ de soc — PUȘCOCIU① ¶ 5 ~ cu apă = PROAȘCĂ ② [sl. p u š k a, ung. p u s k a].

‡ **PUȘCAR** sm. ⚔ Tunar: ca acela prah se făcuse... că nice ~ii nu mai știau unde mai da (GR.-UR.) [p u ș c ă].

† **PUȘCĂRI** (-ăresc) vb. tr. și intr. ⚔ A trage cu p u ș c a sau cu tunul: începură din nou tunurile a bubui și pușcăriră cetatea (BALC.); Ungurii or pușcărit în toate părțile (GR.-N.).

PUȘCĂRIAȘ sm. Cel osîndit la p u ș c ă r i e; cel ce a stat la pușcărie.

PUȘCĂRIE sf. ① ⚔ ‡ Artilerie: izvodul de ofițeri al pușcăriei (N.-COST.) ¶ ② Închisoare, temniță pentru criminali: eu te povățuesc prietenește să-ți cauți de treabă, că altfel ai să putrezești în ~ (O.-ZAMF.); trăesc sdraveni și ies derbedei ca să înfunde pușcăriile (BR.-VN.) [p u ș c a r].

PUȘCAȘ sm. ① ⚔ ‡ = PUȘCAR: nice mai știau ~ii în cine dau cu puștile (N.-COST.) ¶ ② ‡ Odinioară: corp de 500 de soldați, sub comanda marelui Armaș, cari păzeau la pușcării ¶ ③ ‡ Soldat înarmat cu p u ș c ă: în vremea asta, iată că sosește în tabăra Românilor o ceată de trei sute de ~i Ardeleni (VLAH.) ¶ ④ Vînător înarmat cu pușcă: se mai văd încă astăzi tipurile și costumele acelor slujitori, ~i... cari compuneau personalul vînătorilor din secolul trecut (ODOB.).

PUȘCĂTURĂ (pl.-turi) sf. ① Împușcătură: cu o ~ îl și dobori la pămînt (RET.) ¶ ② Bătaie de pușcă: după ce se depărtară de o ~ bună (RET.) [p u ș c a].

○ **PUȘCEA**, PUSCEA (pl.-cele) sf. = PUȘCHEA: cînd ai puscea sau puschea pe limbă, svîrle-ți o călugăriță peste cap, că-ți va trece (MAR.) [lat. *p u s t e l l a < p u s t ŭ l a].

PUȘCHEA (pl.-chele) sf. Bubuliță dureroasă ce se face pe limbă: cînd huește focul, te vorbesc dușmanii de rău: presură atunci iute sare pe foc și ei vor face ~ (VOR.); puschelele se trec dacă le arzi cu piatră acră (PAMF.); ~ pe limbă-ți! exclamă acela căruia i se spune un lucru neplăcut, pe care n'ar dori să-l vază împlinit: Dare-ar Dumnezeu să ți se usuce gîtul! — Puschea pe limbă-ți! (O.-ZAMF.); Adeluța mea face manevre ?~pe limbă-ți, cucoană (ALECS.) [dim. din *p u ș c h e < lat. p u s t ŭ l a].

○ **PUȘCHINEAȚĂ** (pl.-ețe) sf. dim. PUSCHEA: și i-au crescut 70 de puschinețe pe limbă (ALECS.).

○ **PUȘCHIȚĂ** (pl.-țe) sf. Băn. dim. PUȘCĂ 3: Împărate, nu te bate, Că-s cătane ne'nvățate, Cătane din păurie. La ~ ei nu știe (NOV.).

PUȘCHIU sm. F Ștrengar tînăr: măi puschiule! ia să vedem ce ai făcut tu mai mult decît noi? (CRG.); auzi, să vie un ~ din lume ca să fure mințile copilei! (ALECS.) [tc. p u ș t].

PUȘCOCIU, Olten. PIȘCOCIU (pl.-oace) sn., Mold. PUSCOACE (PAMF.), Băn. PIȘCOANIE sf. Jucărie făcută de copii dintr'o țeavă de lemn de soc sau dintr'o tulpină de cucută și dintr'un bețișor de grosimea golului din țeavă, numit „arbiu" sau „climpuș" (Trans.), cu ajutorul căruia se împușcă cu gloanțe făcute din cîlți (▣ 4034): el tăia în liniște cu briceagul... un pușcociu într'un lemn de soc (BAS.) ¶ ② ~ de apă, ~ cu apă = PROAȘCĂ ②.

Fig. 4034. Pușcociu.

PUȘCULIȚĂ (pl.-țe) sf. ① dim. PUȘCĂ ③ ¶ ② Ulcică sau cutiuță închisă, cu o crăpătură în partea de sus, pe unde se bagă banii, de care se slujesc în special copiii cînd vor să strîngă încetul cu încetul o mică sumă (▣ 4035): pînă și banii copiilor adunați în pușculițe îi scosesem rînd pe rînd cu cuțitul (BR.-VN.).

Fig. 4035. Pușculiță.

○ **PUȘCUȚĂ** (pl.-țe sf. ① dim. PUȘCĂ 3: pe cît creștea copilul, și hainele pe dînsul creșteau și pușcuța și sabia tot așa (VOR.) ¶ ② Cutioară, colivioară: Aicea pun canarașul în aurita ~ (STAM.).

PUȘLAMA (pl.-male), PUȘLĂ (pl.-le sf. Secătură, lichea: bine, mă, pușlama, că n'am să-ți zic mai frumos! (CAR.); toată mulțimea asta de pușlamale e așa crescută (O.-ZAMF.); ni! potaie, în casă ți-ai găsit să stai, pușlă? (R.-COD.).

PUȘLĂU sm. Dezertor (STAM.) [comp. PUȘLĂ].

PUȘTEA (pl.-tele) sf. Trans. = PUȘCEA: puștea pe limbă-ți! răspundea lelea Solomia repede (RET.); Stea, ~, Du-te de pe limba mea! (PĂC.).

PUTEA (pot. † pociu) 1. vb. tr. ① A fi în stare să facă ceva: nu putea în grabă încăleca Ștefan-Vodă, fiind om mic (NEC.); nu pot descuia lacătul; dacă n'au putut frații tăi să facă ispravă, cum, păcatele tale, vei putea tu izbuti (MERA); puteai prinde iepuri cu ea de voioasă ce era (RET.); abs. leneșul la toate zice că nu poate (PANN); au plecat steagurile lui Vasilie-Vodă înapoi fuga... carii încotro au putut (M.-COST.) ¶ ② A avea destulă minte, dreptul, autoritatea necesară, putința, mijloacele de a face ceva: ai ajuns într o vîrstă cînd să poți cunoaște și deosebi albul de negru (PANN); nu vor putea să zică nemica ceialalți megiași căce au făcut moara (PRV.-MB.); abs. voi nu puteți nimic față de mai-marii voștri; unde nu va Dumnezeu, omul nu poate (GR. UR.); Ⓟ: cine poate oase roade, cine nu, nici carne moale ☛ CARNE ⑨ ¶ ③ A-i fi îngăduit, a avea voie să facă ceva: puteți pleca; nu va putea nime să cerce pre loc strein pentru să găsească comoară (PRV.-LP.) ¶ ④ A nu mai ~, a) a nu mai avea putere, a nu mai fi în stare s'o ducă, a fi sleit, gata să cadă: nu mai pot de căldură, de frig, de foame, de sete, de somn, de frică, de urît; b) iron. a nu-i păsa: Să știi că mă supăr. — Ei! nu mai pot! ¶ ⑤ A nu mai ~ (de bucurie, de necaz, etc.), a nu mai ști cum să-și manifesteze bucuria, necazul, etc., a simți o bucurie nespusă, a avea un necaz mare: cînd auzi fata că tată-său îi dă voie să meargă, nu mai putea de bucurie (ISP.) ¶ ⑥ Cînd verbul care urmează după ~ e reflexiv, pronumele acestui verb se pune mai adesea înainte de ~: după acel săbor, atîta urîciune stătu între amîndouă bisericele, de nu se pot vedeare cu dragoste (GR.-UR.); cu toată măiestria mea, nu te putui pune bine (MERA); îl apucase o piroteală de nu se mai putea ținea pe picioare (ISP.); aceste douăsprezece-mi sînt de dat... de ne-om putea ajunge din preț (RET.); abs. trei lucruri nu se pot: scară la cer, măduvă la fier și punte pe mare (ZNN.) ¶ ⑦ Poate (că ..., poate să..., ‡ poate-fi, e cu putință, e posibil (arătînd îndoiala): vă mulțumesc... de îngrijirea cea bună ce mi-ați dat: fără voi poate aș fi pierit (ISP.); poate că și acum a mai fi trăind, dacă n'a fi murit (CRG.); poate fi că avea și prepus despre o samă de svetnici (GR. UR.); poate fi au fost și alte pricini (N.-COST.); poate fi n'au vrut Dumnezeu să-i mai lase să se verse atîta sînge (NEC.); abs.: Cu poate și cu dacă, Nimeni nu se îmbracă (RV.-CRG.); fără doar și poate ☛ DOAR ⑩ ¶ ⑥ E peste poate, e cu neputință, e imposibil: să stea acolo era peste poate (ISP.); dacă aducea la gură o bărdacă de apă, peste poate să nu se facă leoarcă de sus pînă jos (CAR.).

2. vb. refl. A fi cu putință, a fi posibil (întrebuințat numai unipersonal, se poate, se putea, etc.): mîngîiere pe cît se poate și ocrotire să-i arătăm (MAR.); nu știu dacă așa ceva se poate; decît să porți pe om cu vorba, spune-i mai bine că nu se poate (ZNN.); Cum se poate una ca asta? Iacă, se poate și se prea poate (ISP.) [lat. vulg. * p o t ē r e clas. p o s s e].

PUTERE sf. 1 Tărie trupească, forță fizică, vigoare, ‡ vîrtute: a-i slăbi puterile; el vrea mai întîiu să ne cercăm puterile și apoi să iei banii (CRG.); flăcăul mîncă și bău și prinzînd ~, răsturnă pe scroafă... și-i tăie capul (ISP.); Unde-i unul nu-i ~, La nevoi și la durere (ALECS.); a se lupta, a se împotrivi din toate puterile; în (toată) puterea vîrstei, la vîrsta cînd omul își păstrează încă

toată taria trupului: erau... oameni în toată puterea vîrstei (SAD); (om, bărbat, femeie în ~, în cei mai frumoși ani ai vîrstei; puterile omului, omenești, ceea ce omul în genere e în stare să facă sau să îndure: asta e peste puterile omenești, întrece puterile unui om ca mine; F în toată ~a cuvîntului, în înțelesul deplin al cuvîntului; pe deplin, desăvîrșit: erou în toată larga ~ a cuvîntului. Mihai rămîne una din cele mai strălucitoare figuri în istoria omenirii (VLAH.); Ghiță... era om cu inima la loc și bărbat în ~a cuvîntului (SLV.); era) sat vechiu, răzășesc, întemeiat în toată ~a cuvîntului (CRG.) ¶ ② Tăria unui Stat, unei națiuni, unui guvern: acest pod... aievea semn e de nespusa-i ~ ce au avut acea împărăție (LET.) ¶ ③ ⚔ ‡ Oștire, oaste, armată: Împăratul Moscului... au și purces cu toată ~a lui tocma la Perși (NEC.); sculîndu-se Traian cu toată ~a-i... mare și tare războiu cu Decebal... s'au făcut (LET.); astăzi: ~a armată (a unei țări), armata de care dispune, pe care e în stare s'o pună pe picior de războiu ¶ ④ ‡ Mulțime: într'o biserică bătrînă lăcuia mare ~ de vrăbeți (TICH.) ¶ ⑤ Silă, violență, constrîngere: ferească-mă Dumnezeu să-l fac cu ~a să se ducă (RET.) ¶ ⑥ Pricepere de a concepe, de a născoci, de a imagina, tărie intelectuală: are o mare ~ de imaginație ¶ ⑦ Energie morală: ~a sufletului; ~ sufletească ¶ ⑧ Trăinicie, soliditate ¶ ⑨ Putința de a face un lucru, facultatea de a putea face ceva: de la om nece o ~ nu iaste, de la Dumnezeu totul se poate (COR.); și noi decît ne iaste ~a spunem cu adevăr (MX.); cu ce ~ faci acestea? și cine ți-au dat ție ~a aceasta? (GAST.); a-și pune toate puterile, a întrebuința toate mijloacele posibile: se leagă că ea își va pune toate puterile cum să-și sfîrșească slujba ce lua asupră-și (ISP.) ¶ ⑩ *pl.* ‡ Minuni, fapte minunate: cine va putea spune toate puterile tale, Doamne? (GAST.); cu numele tău multe puteri am făcut (BIBL.) ¶ ⑪ Stăpînire, posesiune: a avea pe cineva *sau* ceva în ~a sa, a fi stăpîn pe cineva sau pe ceva ¶ ⑫ Dominațiune, imperiu; stăpînire: Grecia trecu sub ~a Romanilor; de boiari și de ceia ce sînt supt ~a lor... învățămu-i după învățătura lui Dumnezeu (PR.-GOV.) ¶ ⑬ Ascendent, influență, înrîurire, mijloc de a lucra asupra gîndirii sau simțirii cuiva: dracii au ~ mare în cei oameni ce îmblă în păcate (COR.) ¶ ⑭ Dreptul de a stăpîni, de a porunci, de a-și impune voința, autoritate: a ta e împărăția și ~a și slava în vecie, amin! (COR.); ~ suverană; ~ absolută; nu știi că ~ am a te răstigni și ~ am a te lăsa? (COR.); cela ce-și va trimite pre fiu-său cel bolnav la casa unde zac calicii și oamenii bolnavi, acela-și va piarde ~a cea părintească carea are asupra fiilor (PRV.-MB.) ¶ ⑮ Împuternicire, mandat, dreptul de a face ceva în numele altuia și actul ce dă acest drept: a avea depline puteri; acesta dă ~ și trimite pre acel om să facă acea ucidere, drept aceea ca un ucigătoriu să va certa (PRV.-LP.) ¶ ⑯ ⚖ Drept legal, destoinicie ¶ ⑰ Voie, învoire, permisiune. autorizație: tot omul are ~ să se bată cu vrăjmașul cela ce vine asupra lui să-l ucigă (PRV.-LP.); cela ce face bani să aibă ~ și voie de la împărăție sau de la domnul locului aceluia (PRV.-MB.) ¶ ⑱ Voință: cu de la sine ~; muiarea poate să se despartă de bărbatul ei cu ~a ei, cînd o va bate des și fără vină (PRV.-MB.) ¶ ⑲ Guvern, cîrmuire: a ajunge la ~; a lua ~a; a cădea de la ~ ¶ ⑳ Acela sau aceia ce guvernează Statul, cîrmuitor, cîrmuire, stăpînire ¶ ㉑ Stat suveran: marile puteri ale Europei ¶ ㉒ Autoritate ce guvernează un Stat; cele trei puteri ale Statului sînt: ~a legislativă *sau* legiuitoare, care face legile; ~a executivă (☛ EXECUTIV și ~a judecătorească *sau* judiciară, exercitate de Curți și tribunale ¶ ㉓ ⛪ ~ spirituală, autoritate eclezi astică ¶ ㉔ ⚙ Forță mecanică: ~a aburului ¶ ㉕ Toiu, mijloc: în ~a nopții scoaseră copiii afară și dădură foc casei de toate părțile (RET.); mă mir că nu vă topiți voi, țărani, de ger, cînd văz în ~a iernii că pe pieptul vostru desfăcut se răsfață ninsoarea (JIP.) ¶ ㉖ ± Produsul ce obținem înmulțind un număr de două sau mai multe ori cu el însuși: 5×5 se numește ~a a doua a lui 5 și se scrie 5^2; $5\times5\times5\times5$ e puterea a patra a lui 5 și se scrie 5^4 ¶ ㉗ Puterile cerești, cetele cerești, îngerii; puterile iadului, infernului, demonii ¶ ㉘ † DE-A-PUTEREA-FI *loc. adv. Mold. Bucov.* Cum se cade, de-a binele, în toată puterea cuvîntului; cu drept cuvînt: am secerat eu de-a-puterea-fi din copilărie și n'am pățit ca 'n ziua aceea (GR.-N.); a început... a-l mustra... cum de el, om bătrîn și de-a-puterea-fi, și să-l cuprindă așa jocul cînd aude o turluitură de fluier (SB.); așa cred și eu, zise Păsărilă, doar de-a-puterea-hi am căzut la casă împărătească (CRG.); ești feciorul cuconului Petrache Voinea... și de-a-puterea-fi rudenie de pe o nepoată de vară al doilea (GN.) [p u t e a].

PUTERINȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* Ⓟ *iron.* Putere, putință: dacă nenai ~, la ce mai chichirezi gîlceavă? (PANN) [p u t e r e + p u t) i n ț ă].

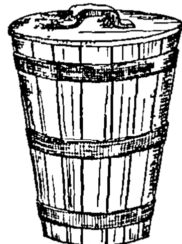
PUTERNIC 1. *adj.* și *sm.* ① Care are multă p u t e r e, tare, voinic, sdravăn, vînjos, robust, viguros: om ~; cal ~ ¶ ② Care deține puterea, autoritatea, care stăpînește pe alții, (om însemnat: tiraniile acelor mai ~i spre cei slabi, spre cei mai săraci și neputernici (N.-COST.); mare și ~ om va fi și în el blagoslovi-se-vor toți oamenii spre pămînt (PAL.); în stilul sfintei Scripturi: ~ii pămîntului, cei bogați, cei ce stăpînesc norodul; ☛ ATOTPUTERNIC ¶ Ⓒ ‡ NEPUTERNIC, SLAB.

2. **PUTERNICELE** *sf.* ✿ Ⓟ Una din numeroasele numiri ale ielelor.

3. *adv.* Tare, grozav de tare: cucoșul... scutură ~ din aripi și îndată se umple ograda... de cirezi de vite (CRG.).

‡**PUTERNICI** (-icesc) *vb. intr.* A fi p u t e r n i c: celor ce puternicesc cu nevrednica omorîre (BIBL.).

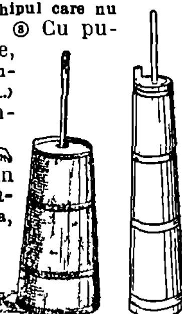
†**PUTERNICIE** *sf.* ① Putere, atotputernicie: toți... au greșit, fiind fără știința puterniciei lui Dumnezeu, cela ce toate de nemica le-au făcut (N.-COST.); ☛ ATOTPUTERNICIE ¶ ② Faptă brutală, violență: vre-o cîtiva din ținutul nostru încep a face puternicii (FR.-CDR.) [p u t e r n i c].

Fig. 4036. Putină.

PUTINĂ (*pl.*-ni) *sf.* ◊ Vas de lemn, făcut din doage, mai strîmt la fund decît în partea de sus, și în care se ține apă, brînză, varză, untură, etc. (▣ 4036): să nu cînți pe vrana de la ~ ori de la poloboc, că-ți huește capul (GOR.); *Mold.* F a spăla putina, a o șterge, a o lua la sănătoasa: care vrea să zică nu-i chip de spălat putina (ALECS.) [lat. vulg. *p u t ī n a].

PUTINCIOS *adj.* ① ‡ Puternic, cu autoritate: era pe atuncea Devlet Gherei Hanul mare și ~ (LET.) ¶ ② ‡ Destoinic, vrednic, în stare să facă ceva: te-ai grăbit să-l mazilești pre acest Domn harnic și ~ (NEC.); acei domni ce au făcut curțile aceste... au fost și mai putincioși din avuție și vreme au avut mai pe voie (MUST.); muncindu-i (pe bieții oameni)... în tot chipul care nu este ~ omul a le spune (N.-COST.) ¶ ③ Cu putință, posibil, ce se poate face, ce se poate întîmpla: el întrebuințase toate mijloacele putincioase (FIL.) ¶¶ Ⓒ ☛ NEPUTINCIOS [p u t i n ț ă].

PUTINEIU (*pl.*-eie) *sn.* ◊ P u t i n ă înaltă și strîmtă, în care se bate laptele ca să se alege untul (▣ 4037): ea oftă, cînd mai avea vreme, și smîntînea putineiele, cîntînd cu viersul și pițigăiat (D.-ZAMF.); Am un ~ Plin cu lei (GOR.), *ghicitoare despre* „bostan".

Fig. 4037. Putineie.

PUTINICĂ (*pl.*-nele, -nici) *sf.* ◊ *dim.* PUTINĂ: în tinda încăpătoare stau de-a lungul pereților putinici cu brînză (D.-ZAMF.).

PUTINȚĂ (*pl.*-țe *sf.* ① Puterile, mijloacele de care dispune cineva ca să poată săvîrși un lucru: carii au avut ~ și prieteni, mai curînd au dat (banii) (NEC.) ¶ ② Chip, mijloc: văzîndu-l că nu iaste ~ să-și izbăvească viața într'alt chip și-l va ucide... să nu se pedepsească (PRV.-MB.) ¶ ③ Însușirea, facultatea de a (se) putea face ceva, posibilitate: să nu să facă nunte în zilele cele ce sînt oprite de besérică, ...ce după cît va fi ~, să se ferească de acestea (ANT.-IV.); mai adesea precedat de *prep.* cu, prin, peste: fără credință nu e cu ~ a plăcea lui Dumnezeu (GAST.); la Dumnezeu și în Țara-Românească sînt toate cu ~ (VLAH.); Dar încîtu-i prin ~, mă voiu sili și eu Osînda țării a scrie, ori-cîtu-mi va fi de greu (LET.); știi că am făcut tot ce mi-a stat prin ~... ca să ne dea Dumnezeu și nouă un copilaș (ISP.); peste ~, ce nu se poate nici-

decum, mai pre sus de puterile omenești, imposibil: la oameni aceasta peste ~ este, iară la Dumnezeu toate să pot (BIBL.); se jeluiau... pentru strîmbătăți și nevoi cu dările preste ~ ce le face lor (LET.) [lat. p o t ĕ n t i a].

PUTOARE *sf.* ① Miros foarte urît: aerul se împuți de o mare ~ (BĂLC.); a apucat-o la fugă... și s'a cam mai dus, lăsînd în urma sa o ~ a om mort (SB.); potrivește mirosul trandafirului cu ~a porcului (ZNN.) ¶ ② Ⓕ *F* Ființă puturoasă, trîndavă, leneșă din cale afară: Să mă duc la șezătoare, Să nu zică că-s ~ (BIB.) [lat. p u t ō r e m].

PUTRED *adj.* Descompus, stricat sub influența aerului, umezelii, căldurii și a unui ferment (*vorb.* de vegetale și de mortăciuni: picioarele și le pusese pe niște ramuri uscate și ~e (GAST.); *pr. ext.* stricat: am văzut... lipscani și bogasieri cari împodobesc magazinele cu marfă ~ă (FIL.); Ⓕ e ~ de bogat, are o bogăție imensă: un boier așa de mare, ~ de bogat și cu învățătură, să-și puie mintea cu unul ca mine! (CRG.) ¶¶ Ⓒ ‡ **NEPUTRED**: va suna trîmbița și morții să vor scula neputrezi (GAST.) [lat. p u t r ĭ d u s].

‡ **PUTREDI** ☛ PUTREZI.

*__PUTREFACȚIUNE__, PUTREFACȚIE *sf.* Faptul de a putrezi, putreziciune: a intra în ~ [fr.].

PUTREGĂIOS, *Băn.* PUTREGĂIT *adj.* Plin de p u t r e g a i u, intrat în putrefacție: Harap-Alb... găsește un buștihan putregăios, îl scobește cu ce poate și-i face urdiniș (CRG.); parul legat e ciotoros, fără coajă și putregăios (MAR.); instituțiile făcute de mîna omului sub acest sistem de guvernație sînt putregăite (JIP.).

PUTREGAIU, PUTRIGAIU (*pl.*-aiuri) *sn.* ① Lemn p u t r e d, plantă intrată în putrefacție: dacă vede cineva cucul șezînd pe un putregaiu, se crede că acela va muri sigur în acel an (GOR.); Cară de cele mocănite... Cu butucii de scaiu, Cu spițele de putregaiu (GAST.); putregaiuri de plante și frunze (UR.) ¶ ② Putreziciune, putrejune: la o sută de ani, un alt mesteacăn se puse în locul aceluia (pe) care putregaiul începuse a-l roade (ISP.) ¶ ③ *Pr. ext.* Ori-ce lucru putregăit, învechit, stricat: I s'a rupt în bucățele și putregaiul de frîu (PANN); na, porumbacule, pentru putregaiul tău de durăitoare! (GN.); Ⓕ *F* despre oamenii prăpădiți de bătrînețe, căzătură: cum? și el umblă după însurat? putregaiu dracului! (ALECS.).

PUTREJUNE, † PUTREGIUNE *sf.* Putreziciune: din ce să nasc lucrurile toate, din ouă au din putrejunea altui lucru? (CANT.); sînteți putrejunea și mucegaiul ce sapă din temelii și răstoarnă împărățiile și domniile (FIL.); Ⓕ: ce vremuri de ticăloșie! ce moravuri rușinoase! ce putrejune socială! (CAR.) [p u t r e d].

PUTREZI (-ezesc), ‡ PUTREDI (-edesc) 1. *vb. intr.* ① A deveni p u t r e d, a intra în putrefacție (*vorb.* de plante sau de mortăciuni: ghinda..., jirul... și alte seminițe... să se păstreze în locuri uscate, spre a nu putrezi (ION.); în șase zile să grijim de hrana trupului ce va muri și va putredi (COR.); de eram eu om rău, aici îți putrezea hoitul (FLOR.); Ⓕ: datoria cea veche nu putrezește (ZNN.) ¶ ② A zăcea închis pînă la moarte: ~ în pușcărie; o să te lase să putrezești în ocna părăsită, ca să slujești de pildă și altor hoțomani ca tine (FIL.) ¶ ③ Ⓕ *F* A trîndăvi: unii dintr'înșii putrezesc toată ziua pe lavițele cafenelelor (ISP.).

2. *vb. tr.* A face să putrezească: (intrînd apa în țevie o putrezește (SEZ.).

PUTREZICIUNE *sf.* Faptul de a p u t r e z i și rezultatul acestei acțiuni; lucru putrezit.

PUTREZIT *adj. p.* PUTREZI: plante ~e ¶¶ Ⓒ NEPUTREZIT.

PUTREZITOR *adj verb.* PUTREZI. Care putrezește: toate și cu toții tot dintr'un neam, dintr'o începătură de țărnă, toți dintr'un părinte ~... sînt (CANT.) ¶¶ Ⓒ NEPUTREZITOR.

PUTRIGAIU ☛ PUTREGAIU.

PUTUROS 1. *adj.* ① Ce răspîndește p u t o a r e, care miroase foarte urît: izvor de apă puturoasă; ♣ IARBĂ-PUTUROASĂ ☛ IARBĂ ③ ¶ ② Ⓕ *F* Trîndav, leneș din cale afară: mincinoși, puturoși și hoți, astfel de oameni erau Obăienii (S.-ALD.): Badea dete peste o muiere a dracului, leneșă, puturoasă și guralivă (ISP.).

2. *sm.* ① Ființă puturoasă, trîndavă ¶ ② Animal mamifer care răspîndește din corpu-i o duhoare foarte urîtă și care persistă luni întregi; se hrănește cu insecte, cu mici vertebrate și cu rădăcini; trăește în America de Nord (*Mephitis chinga*).

PUTUROȘIE *sf.* ① Starea lucrului sau ființei p u t u r o a s e: ne îneacă sufletul cu puturoșia purtării și a trupului lor (JIP.) ¶ ② Ⓕ *F* Trîndăvie.

PUȚ (*pl.*-țuri) *sn.* ① Groapă adîncă săpată în pămînt spre a scoate apă, fîntînă: ~ cu roată (▣ 4038, cu cumpănă (▣ 4039, cu scripete (▣ 4040; cu funia altuia nu te lăsa în ~ (PANN); ☛ APĂ ⑩; LAC[1]; ~ artezian ☛ ARTEZIAN ¶ ② Săpătură adîncă făcută în pămînt pentru a extrage păcură, etc.: ~ de petrol [lat. p u t e u s].

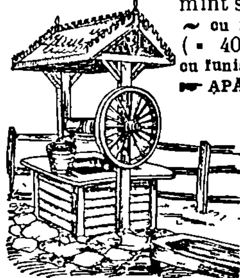

Fig. 4038. Puț cu roată.

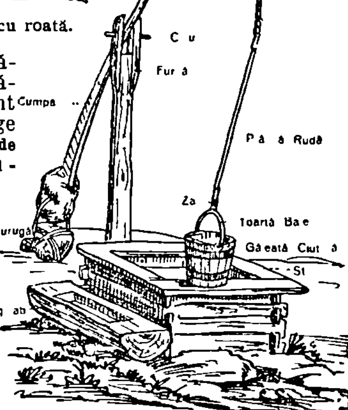

Fig. 4039. Puț cu cumpănă.

PUȚAR *sm.* ⊕ Cel ce sapă puțuri, fîntînar [p u ț].

PUȚI (put) *vb. intr.* ① A mirosi urît, a răspîndi o duhoare împuțită: ~ a ceapă, a ouă clocite; Ⓟ: lauda de sine pute; gura carea singură pre sine se laudă, pute (CANT.) ¶ ② *Pr. ext.* A mirosi: mie-mi pute a om pămîntean (SB.) [lat. *p u t ī r e = p u t ē r e].

PUȚIN 1. *adj.* ① În mică cantitate, în mic număr (*în opoz.* cu „mult"): ~ vin; ~ă sare; ~i oameni; ~e zile; în ~e cuvinte; ~ii bani ce i-au mai rămas ¶ ② Scurt, de o scurtă durată: ~ă vreme ¶ ③ Insuficient, care nu e de ajuns: e ~, nu ajunge ¶ ④ Mult ~ ☛ MULT 1 ③ ¶ ⑤ P ~ la minte, cu mintea necoaptă, naiv.

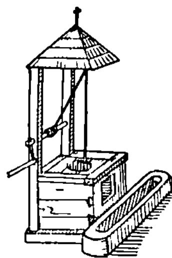

Fig. 4040. Puț cu scripete.

2. PUȚINI *sm. pl.*, PUȚINE *sf. pl.* ① Puțini oameni, puține femei: mulți chemați, ~i aleși; la faptă bună ~i s'adună; ~i numai, favorizați de noapte, putură scăpa prin păduri (BĂLC.) ¶ ② Puține, puține lucruri: cine începe multe, ~e sfîrșește.

3. *sbst.* ① Mică cantitate, număr mic: mai bine ~ cu dreptate decît mult cu strîmbătate (PANN); cine nu poate avea mult e bucuros și de ~ (ZNN.); a se mulțumi cu ~; lucrează pe mult și pe ~ (PANN); de la mine ~, de la Dumnezeu mult, se zice cînd, dîndu-se cuiva de pomană, se exprimă regretul că nu i se poate da mai mult; pentru ~! se răspunde cuiva care mulțumește pentru un lucru oare-care ¶ ② Scurt timp, puțină vreme: ~ a lipsit de acasă; mai stai ~; peste ~, în scurt timp, peste puțină vreme, în curînd; de ~, de scurt timp; cu ~ înainte ¶ ③ Cel ~, măcar, barem ¶ ④ Cît de ~, cîtuși de ~, ori cît de mică cantitate, cît se poate de puțin: cela ce va fura den casa stăpînu-său macar cît de ~ ...se va certa mai cumplit (PRV.-LP.); copiii se supuseră fără a cîrti cîtuși de ~ (ISP.) ¶ ⑤ (~ cîte ~, ♂ cîte ~~, încetul cu încetul, încet încet; cîte o mică cantitate la fiecare dată: ~ cîte ~ a băut toată sticla; cîte ~ ~, drumul făcîndu-se mai greu, am început a simți obosirea (VLAH. / JEGR.

4. *adv.* ① În mică cantitate, în mic număr: a minca ~; mai ~: pre coconii ce nu-s de vîrstă, pre aceia mai puținu-i ceartă pravila (PRV.-MB.) ¶ ② ~ de nu, mai mai, aproape să, puțin a lipsit: de inimă rea, ~ de n'au murit (GR.-UR.); aici, pe prispa unui rotariu, ~ de nu era să rămînem chiori (CRG.) ¶ ③ Ceva, cîtva: poate soră-mea să știe, care șade ~ mai departe de aici (ISP.).

‡**PUȚINA** (-inez) *vb. tr.* ÎMPUȚINA.

PUȚINĂTATE *sf.* Mică cantitate, mic număr, puținime: Radu-Vodă, cum văzu ~a Moldovenilor, căzu cu tot greul asupra lor (ISP.) [p u ț i n].

†**PUȚINEL**, PUȚINICĂ ☛ PUȚINTEL.

PUȚINIME *sf.* Puținătate: îi mătură curînd din viață... ~a singelui și puterilor (JIP.) [p u ț i n].

PUȚINTEL, *f.* PUȚINTEA, PUȚINTICĂ (*pl.*-tele), † PUȚINEL, *f.* PUȚINEA, PUȚINICĂ (*pl.*-inele *adj.* și *adv. dim.* PUȚIN. ① În foarte mică cantitate, în foarte mic număr, nițel: îmi veni puțintel suflet, dar tăceam și ascultam (PANN); erau cu ai noștri și puțintei Tătari (M.-COST.); cum s'au întîmpinat, au dat puținel războiu într'acea zi (N.-COST.); Stefan-Vodă tocmise puținei oameni despre lunca Bîrladului, ca să-i amăgească cu buciune și cu trîmbițe (GR.-UR.); cugeta că mai bine să odihnească puținel pînă dimineața (RET.) ¶ ② Ⓟ ~ (la trup), mititel, slăbuț, subțirel: au curs mereu pe drum Olteni puțintei la trup și sărăcuți la îmbrăcăminte (LUNG.); era așa de puțintică la trup, încît ar fi băut-o într'un pahar de apă (ISP.); cam puțintică, dar ce să-i faci? cînd omul e nurliu, duce ziua după el (DLVR.) [p u ț i n, influențat de (m i - t i) t e l].

PUȚINTELUȘ, † PUȚINELUȘ *adv. dim.* PUȚIN(T)EL: își mai scoase capul (din gaură), să mai vază puținteluș încă și mai bine (TICH.).

PUȚINTIME *sf.* PUȚINĂTATE: pretind... a cunoaște de pe mulțimea sau ~a perișorilor ...cu care e ... (cărăbușul) acoperit pe pîntece și picioare, cum va fi vara ce urmează (MAR.) [p u ț i n, influențat de p u ț i n - t e l].

PUȚOIU *sm.* F ① Băiețaș mic, piciu ¶ ② *Olten.* (CIAUȘ.) Sticluță mică și lungăreață (pentru țuică, etc.), țoiu, ciocănel [p u ț ă „organul genital al copiilor"].

PUȚULEȚ (*pl.*-ețe) *sn. dim.* PUȚ.

○**PUȚULUI** (-uesc) *vb. tr.* și *refl. Trans.* (RV.-CRG.) (DENS.) A (se) împodobi, a (se) găti [germ. p u t z e n].

○**PUVOIU** (*pl.*-oaie) *sn.* = PUHOIALĂ: parcă mi se pusese un ~ pe ochi (S.-ALD.).

PUZDERIE, ○POZDERIE *sf.* ① Partea lemnoasă a cînepei ce cade jos cînd se meliță; e întrebuințată de țărani ca să ațițe focul: Dar tot mai bine să 'nserăm Pe la bordeiele noastre, Că-s cu baligă lipite, Cu pozderie-acoperite (MAR.); Tu în cap nu ai grăunte, numai pleavă și puzderii (EMIN.); Am o sucnă mierie, Plină de pozderie (PAMF.), *ghicitoare despre* „cer și stele" ¶ ② Ⓕ Pleavă și tot ce cade sau se împrăștie ca pleava: de pe genele lui albe și lungi se scutură puzderie de ninsoare (DLVR.) ¶ ③ F Mulțime nenumărată: strînge Împăratul Galben oameni puzderie și țin'te după fugari cu oaste multă (R.-COD.); din puzderia de pești de toate neamurile, nici unul nu putea spune că... a văzut așa minune (PĂC.): era o nuntă aleasă, boierească și nuntași pozderie (SB.) [vsl. p o z d e r i j e].

Q *sm.* A șaptesprezecea literă a alfabetului, a treisprezecea din seria consonantelor; se întrebuințează numai în cuvinte străine; inițial, e urmat totdeauna de u.

***QUADR**... — CUADR...

***QUADRIENAL** *adj.* ① Ce ține patru ani ¶ ② Ce se repetă la fie-care patru ani, ce se întîmplă odată la patru ani: premiu ~ [fr.].

***QUAKER** *sm.* Membru al unei secte religioase (întemeiate pe la mijlocul secolului al XVII-lea), care e răspîndită mai ales în Anglia și Statele-Unite [engl.].

***QUANTUM** (*pl.*-umuri) *sn.* Cantitate, sumă, total [germ. < lat.].

***QUART**... — CUART...

***QUARTO** *adv. lat.* ① Al patrulea, în al patrulea rînd ¶ ② IN-QUARTO ☛ IN-QUARTO.

***QUARȚ** = CUARȚ.

***QUASI** *adv. lat.* Aproape, mai mai, puțin lipsește.

***QUATERNAR** = CUATERNAR.

***QUAT(U)OR** = CUAT(U)OR.

***QUIDAM** *sm.* Un ~. oare-cine, o persoană oare-care (pe care nu putem sau nu voim s'o numim) [lat.].

***QUIETISM** *sbst.* Doctrină mistică după care perfecțiunea creștină consistă în adîncirea spiritului într'o rugăciune mută, pentru ca sufletul să se absoarbă în Dumnezeu, într'o inerție a tuturor facultăților și într'o nepăsare desăvîrșită față de ori-ce i s'ar putea întîmpla [fr.].

***QUIETIST** 1. *sm.* Adept al quietismului. 2. *adj.* Privitor la quietism: doctrina ~ă [fr.].

***QUINT**... — CHINT...

***QUIPROQUO** *sbst.* Neînțelegere, greșală provenită din confundarea unui lucru cu altul, unei persoane cu alta [fr < lat.].

DIN CAZANIA LUI VARLAM (IAȘI, 1642).

